

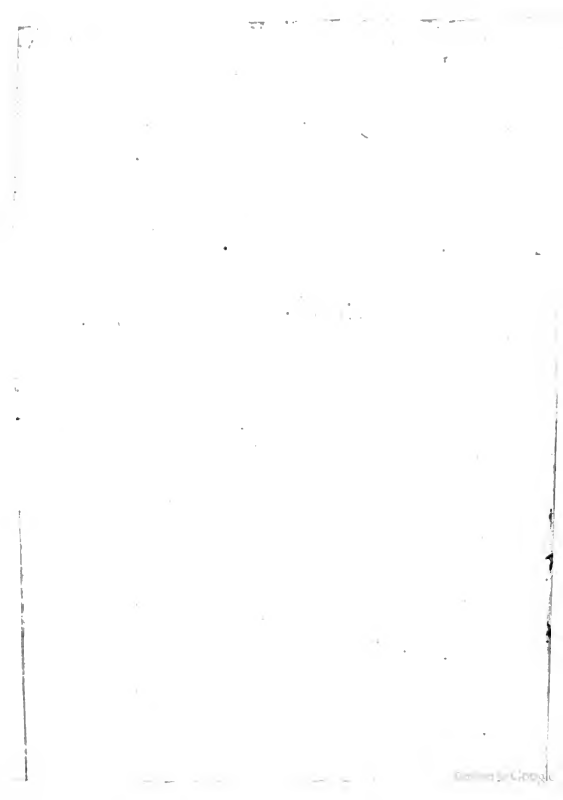
B

Cal

BIBLIOTECA

13

27. Ø.

JOANNIS LAURENTII BERTI
FLORENTINI
FRATRIS EREMITAE AUGUSTINIANI
LIBRORUM
DE THEOLOGICIS
DISCIPLINIS.
TOMUS II.

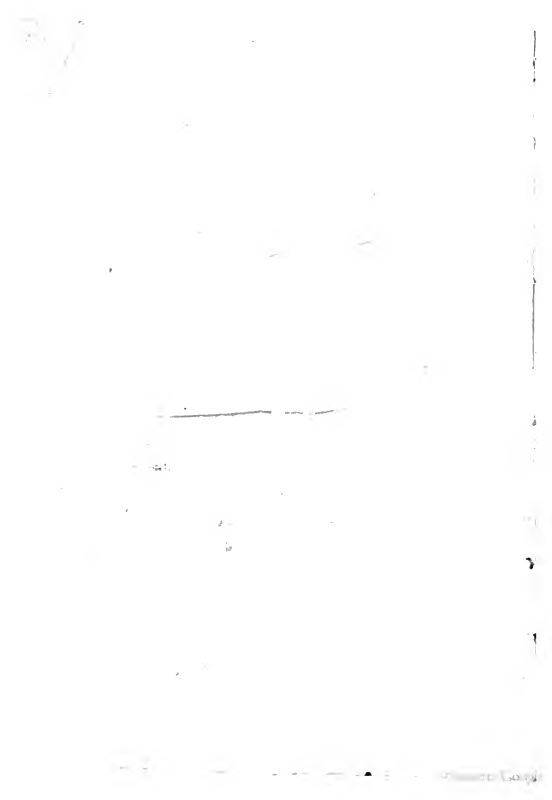
In quo de Summa TRINITATE, de Angelis,
de rerum corporearum productione, ac
de primo Homine disputatur.

ROMAE APUD PANTHEON ANNO D. MDCCXXXIX.

EXCUDERAT ANTONIUS DE RUBEIS

SUPERIORUM PERMISSU.

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER SEPTIMUS

*In quo adversus hæreticos pro fide
individuae Trinitatis pugnatur.*

E ELECTORUM ac Reproborum sorte, quæ videbantur necessaria, fuerunt postremo præcedentis Voluminis libro absoluta. Sequitur, ut de altissimo Trinitatis mysterio, quod Catholicæ Fidei fundamentum est, dicere instituamus. Ut vero in rerum amplitudine ac varietate, missis iis, quæ absque delectu discuti consueverunt, & harum loco collocatis utilioribus, aliqua a nobis methodus teneatur, in qua suum quæque locum servare valeant; tres libros de hoc uno argumento duximus conscribendos. Erit primus Polemicus, eoque adversus Judæos, Samosatenianos, Fratres Polonos, Arianos, Græcosque a Romanæ Ecclesiæ communionem sejunctos, divinarum Personarum pluralitatem, divinitatem Filii ac Spiritus Sancti, necnon hujus a Patre, Filioque originem vindicabimus. Alter erit Apologeticus; atque in eo Antenicænorum Patrum doctrina, ac Liberii Papæ, aliorumque fides ad rectam crisin dilucide revocabitur. In postremo, qui Scholasticus erit, quæstiones ceteras, quæ aut ad humanæ rationis normam exiguntur, aut in utramque partem, salva fide, agitantur, erunt

breviter resolvendæ. Atque ita fiet, ut neque a Scholarum recedamus consuetudine, neque validiores hæreticorum impetus declinemus.

Hæresim ergo principio refutandam aggredimur longe lateque serpentem; nam præter Judæos a divinitate Personas eliminarunt innumeri propemodum Heterodoxi. In unius Personæ angustias Trinitatem coarctare Montanistas, genus perditissimorum hominum secundo Ecclesiæ sæculo exortum, scribit in Epistola ad Marcellam Hieronymus. Proximo sæculo Noetus, deinde Sabellius blasphemarunt eundem esse Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, & in veteri Testamento dedisse legem, in novo in hominum similitudine, & in linguis igneis apparuisse; quod de seipso pridem dixerat Simon Magus, auctoribus Irenæo, & Augustino. Marcellus quoque ac Photinus, post Paulum Samosatenum, Deum singularem ac solitariam personam dixerunt, ac Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum nomine solo distinctos. His quarto vertente sæculo adhæsit Priscillianus Episcopus Abulensis, ut affirmant Her. LXX. Augustinus, & Leo Magnus Epistola tertia & nonagesima. At Theodorus Mopsuestenus & Nestorius, ut habetur in Oecumenica v. Synodo quaternitatem pro Trinitate dogmatizarunt; ob quam execrandam horrendissimamque blasphemiam Anastasius Imperator anno 518. fulmine ictus interiiit. Mahomet etiam Pseudopropheta Saracenorum, qui eo appellantur nomine a *Saraca* Arabum civitate, septimo Christiani nominis sæculo solum binarium numerum in divinitate constituit, ipsam scilicet ~~divinam essentiam~~, ~~ejusque~~ Animam. Subsecutus est circa annum 1531. omnium hominum impudentissimus Michael Servetus, qui præexcellsum Trinitatis mysterium *Tricipitem Cerberum*, ejusque Cultores *Tritheitas* dicere non erubuit, combustus postea Genevæ urgente Calvino, & impio diaboli ministro impiissimum condemnante. Subscripsere Serveto Valentinus Gentilis, Bernardinus Ochinus, Lambertus Danæus, alique dicti a recessu Transilvani, Franciscus David Polonus, Nathanael Elianus, Christianus Francus Cracoviensis, Theodosius Schimbergius, & alii innumeri. Adde Socinianos recentiores Crellium, Wolzogenium, aliosque Polonos: qui a Lælio & Fausto Senensibus civibus sectæ nomen acceperunt; nam hi patria pietatis ac sapientiæ Emporio desertâ, in Poloniam ac Transilvaniam sese recipientes una cum his, quos memoravi, hæresim inter rudiores efferosque populos propagarunt. Atque his connumerandi sunt hæretici, qui divinam substantiam dividere ausi sunt, ut Manichæi, quos refutavius priori libro, & Ariani, atque Macedoniani inferius exagitandi. Consilium namque est primum Trinitatem divinarum Personarum, deinde singularum divinitatem adversus Impugnatores comprobare: quod divino implorato Numine facere instituimus.

CAPUT PRIMUM.

*Trinitatem divinarum Personarum ex veteri Testamento
adversus Judæos, hæreticosque
probari.*

QUAMQUAM Deus Hebraico populo Trinitatis arcanum principio apertissime revelare oportuum minime existimavit; illud tamen altissima divinarum Scripturarum significatione censuit esse præcontinendum: ut fideles, qui Christo nomen dedissent, si novitatis suorum dogmatum arguerentur, Judæorum cluderent cavillationes. Hebræis autem duplicem ob causam noluit tantum aperire mysterium; & ne in cultum idolorum proni Deorum suspicarentur pluralitatem: atque ut gradatim, & quasi per incrementa altissimarum rerum cognitione humana fragilitas imbueretur. Harum causarum primam asserit in Orat. de Moyse Basilii Seleuc. & Isidorus Pelusiota lib. 2. Epist. Ep. 143. alteram magnus Augustinus in Quæst. vet. Testam. cap. 86. Hinc paulatim Sacrosancta Trinitas nobis innotuit: & in libris Mosis unitas divinitatis specialiter prædicata est; in Prophetis Dei Verbum annuntiatum, & Personarum binarius diligentius commendatus: Trinitas denique in nova lege evidentissime demonstrata. At quoniam superno accedente lumine, & Christi divinissimo Magisterio plura apparent in sacris Libris, quæ olim sub cortice literarum latebant; observarunt Patres ac Theologi, in veteri quoque Testamento Trinitatis deprehendi vestigia: quæ data opera hoc loco erunt producenda.

Momentum I. Ex versu primo Geneseos:

In principio creavit Deus calum & terram, qui Hebraice legitur
ברשית כרא אלהים השמים וארץ

Hoc primum momentum, quod inniditur vocabulo *Elobim* אֱלֹהִים pluralis terminationis conjuncto cum verbo *creavit* כרא numeri singularis, in gratiam Scholasticorum, qui eo usi sunt, nisi invictissimum, probabile quidem adversus morosos criticos arbitramur. Advertendum est autem, nos nequaquam asserere nomen אֱלֹהִים significare Personas, ut quidam falso dixerunt; nam cum desiguet supremum Dominum dignum adoratione, ut diximus lib. 11. cap. 1. revera divinitatem significat, vel aliquid Deo, tanquam uni, tribuendum. Neque asserimus notari eo nomine triplicem gradum divinitatis, quod Arianum esset, atque Macedonianum; neque esse admittendos tres *Elobim*, ut Iudit in dissertatione de hoc nomine Zanchius Socinianus: sed affirmamus in plurali illius nominis terminatione latere mysterium,

rium, neque phrasim esse Hebraicam, uti contendunt complures, pluralis numeri nomen cum verbo struere numeri singularis.

Ergo ita ex eo textu ratiocinamur. Cum Trinitatis opera *ad extra* inseparabilia sint, & producantur per omnipotentiam, quæ una cum substantia in tribus Personis est eadem, ad hanc significandam unitatem sapientissimus legislator Moses unius numeri verbum apposuit, idest **כרא**, *Creavit*. Cum vero in eadem essentia tres subsistant hypostases, pluralis numeri vocabulum usurpavit **אלהים** *Elohim*, cum in promptu esset singulare *Eloha* **אלה**, aut tetragrammaton **יהוה**, aut quodpiam aliud ex recensitis II. lib. cap. 1. Non enim id exigit, ut plures putant, Hebraicæ linguæ syntaxis, neque Hebræi plurali numero utuntur honoris causa. Innuitur ergo eo loco divinarum pluralitas Personarum.

Quod id non exigit Hebraica phrasis, ostenditur. Nam etiam si in sacris libris sæpe pluralc nomen cum verbo necitur singulari, ut observavit quoque Hieronymus: non est phrasis, quam postulet linguæ proprietas, sed in qua aliquid latet significationis. Etenim in Bercscith Ketana legitur: *Nisi hic sermo scriptus fuisset, non licuisset dicere, Creavit Elohim*. Habet consimilia Rab. Moyses Hadar, & alii apud Galatinum lib. 2. cap. 1x. Ex Hebræorum ergo antiquiorum confessione non phræos natura est, sed occultæ significationis arcanum terminatio ista pluralis. Deinde etiam si id eveniret alicubi, ut apud Hebræos non semper nomina & verba casus similitudine copularentur; ea tamen est divinarum ~~literarum~~ *oconomia*, ut ubique plurali numero de Deo nomen **אלהים** usurpatur, ne Pagani possint Judæis opponere in horum quoque libris multitudinem contineri Deorum, & ne ipsi Judæi idololatriæ fumant inde occasionem, e vestigio remedium apponitur, ut advertit Rab. Joannan. Sic ubi in Genesi legitur, *Faciamus hominem*, ne possint Polythæi plures Deos suspicari, subditur: *Et creavit Deus hominem*. Genes. xi. dicitur: *Descendamus & confundamus linguam eorum*; & post hæc: *Descendit Dominus*. Cap. xxxv. scriptum est, *Apparuerunt Dii*, & statim: *Fac ibi altare Deo, quod apparuit tibi*. Jerem. xxi. 11. *Pervertisti verba Deorum viventium*, & protinus: *Verba Domini exercituum*. Ergo propter hanc eandem Oeconomiam, & non ex hebraica phrasi, ne ex numero plurali Elohim inferri possit multitudo Deorum, verbum additum est singulare. Postremo quod præfatum nomen aliquem numerum ratione terminationis insinuet, arguitur etiam, cum verbis pluralis numeri connectatur, ut 2. Regum cap. vii. *Iverunt Dii*, Genes. xxxv. *apparuerunt Dii*, & xxv. *Abduxerunt me Dii*, aliisque in locis, ubi nostra Vulgata habet Dei nomen singulari numero expressum.

Neque Hebræi juxta familiarem Europæorum consuetudinem, causa honoris nomen pluraliter efferunt. Nunquam enim legimus e plebe infimos primoribus salutem dicere, **יהי עמכם אלהים** *Vobiscum Domi-*

Liber Septimus. Cap. I.

7

Dominus, sed ajunt semper יְהוָה נִסְךְ Nec mulier Tekoitis 2. Regum cap. xiv. ita Regem allocuta est הַשִּׁמְעוֹן הַיְסִדִּיר *Servate me, o Rex*: sed הַשִּׁמְעוֹן *serua*, inquit: idque constat ex toto Bibliorum Sacrorum volumine etiam ubi summus Deus vel imperans, vel jubens ad homines loquitur.

Præter vocabulum Elohim, addo priorem vocem, בְּרִשִׁית *In principio*: quam nonnulli antiquiores legerunt, *In Filio*: ut Auctor libri, qui inscribitur, *Altercatio Jafonis, & Papifci*, quem scriptum nonnulli dixerunt a Jafone Theſſalonicenſi, cujus meminit Paulus in Epist. ad Romanos cap. 16. Hunc autem librum ſummopere commendat in 1v. adverſus Celſum Origenes. Ita legit quoque Tertullianus cap. contra Hermogenem xx., neque videtur diſſentire Chaldaicus Paraphraſtes, qui vertit: *In ſapientia ſua*. Hieronymus tamen principio Quæſtionum in Genef. videtur hanc lectionem rejicere: quod revera hebraicum בְּרִשִׁית ſignificet *in Principio*. Verum quod affirmat Hieronymus de Grammaticali literarum ſenſu, poſſumus rectiſſime accipere de Theologico. Scribit enim S. P. Auguſtinus in Q. ad Dulcitium viii. *Trinitas inſinuatur Creatoris, dicente Scriptura: In principio fecit Deus calum & terram*. Et cauſſam afferens, ait: *Intelligimus Patrem in Dei nomine, & Filium in principii nomine: qui non Patris, ſed per ſeipſum creatæ primitus, ac potiſſimum ſpiritualis creaturæ, & conſequenter etiam univerſæ creaturæ principium eſt*. Quare non eſt proſuſ rejicienda lectione illa Jafonis: *In filio creavit Deus calum & terram*.

Ingenioſa eſt obſervatio Pici Mirandulani, qui in fine Heptapli Cabbala præfatam lectionem nititur comprobare. Facta enim literarum partitione, priores tres בְּרָא ſignificant, *Creavit אב Patrem: בר filium*, ſola ב, *in*: unde habes, *Creavit Pater in Filio*. Alii Patrem ſonant in litera א, Filium in ב, ac Spiritum Sanctum in ג, quæ ſunt prima elementa nominum אב, בן, רוח. At hæc ſolos Jūdæos urgent, qui hanc interpretandi rationem plus æquo ſectantur.

PELLUNTUR CRITICORUM, ET GRAMMATICORUM OBJECTA.

Opp. 1. Ex primo Geneſeos verſu probari pluralitatem divinarum perſonarum negant viri in hebraica lingua doctiſſimi, idque probat Belarminus lib. 2. de Chriſto cap. vii. exemplis clariſſimis, quibus ex hebraicæ linguæ proprietate pluralis numerus pro ſingulari adhibetur. Etenim Geneſ. xxiv. 9. ubi legimus: *Poſuit manum ſuam ſuper femur Abraham Domini ſui*, habet hebraicus codex plurale nomen אֲבוֹנֵי, *Dominorum ſuorum*. Item Exodi xx. 3. ubi vulgata noſtra legit: *Non habebis Deos alienos*: habent Hebræi אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא יִהְיֶה לְךָ *Non erit tibi Dii alieni*. Rurſus falſum eſt nomen *Elohim* tantum cum ſingulari

gulari verbo conjungi, nam 2. Regum cap. vii. 11., ut diximus, habetur: הָלַכְוּ אֱלֹהִים. *Iverunt Dii*: quibus similia plura alibi reperiuntur. Præterea nullus hæcenus ea verba: בָּרָא אֱלֹהִים; vertit *Createverunt Dii*; fecissent autem, si nomen illud pluralem significationem haberet. Denique si in vocabulo illo pluralitas personarum lateret, essent in divinis Scripturis contradictiones apertissimæ: ubi enim legimus Deum esse unum, sensus esset, Deus est unus, & non est unus. Hæc Bellarminus.

Resp. Longe plures etiam in hebraica lingua doctissimos in hoc Genesio loco mysterium animadvertere, ut Hebræi, quos memoravi inter suos antiquissimi, & ex Scholasticis Magister Sententiarum, S. Thomas, Alphonsus Vivaldus, Franciscus Arretinus, Catharinus, &c. Item nobilissimi Sacrarum Scripturarum Interpretes Augustinus Steuchus, Lyranus, Paulus Burgensis, Joannes De la Haje, alii. Addo hæreticos homines saltem ob linguæ Sanctæ peritiam valde celebres, Ludovicum Cappellum in Diatriba de nomine Elohim, Salomonem Glassium lib. iii. Gram. Can. xxv. Alstedium Calvinianum in Lex. Theolog. cap. 2. Meißnerum Phil. Sobr. p. 11. & alios, qui cum Catholicis adversus Socinianos pugnarunt. Nec refert Aben-Hezram in Comment. nullum in voce *Elohim* agnovisse mysterium, & ad hebraicam phrasim confugisse: quoniam id fecit hominis ignorantia, & divinorum arcanorum incomprehensibilis altitudo.

Itaque ad primum Bellarmini argumentum dicimus 1. *Jod* non significare *semper pluralitatem*, sed post sæpenumero ad distinguendum affixum pronominis, ut in his vocibus אֶתְּ רַבְרִי; אֶתְּ רַבְרִי: quæ significant *pedem ejus, verbum ejus*, non *pedes*, non *verba*: quare in nomine אֶרֶבְרִי litera *Jod*, cum sequatur suffixum, non est nota pluralis numeri, sed pronominis; quemadmodum aliquando est signum regiminis, ut Gen. xl. 11. 30. *Dominus terra*, אֶרֶבְרִי הָאָרֶץ. Quibus in locis *Jod* a Grammaticis dicitur *Redundans*. Dicimus 2. quod licet ex proprietate linguæ Sanctæ nomina appellativa, quale est *Adonai*, numero plurali pro singulari efferantur; id locum minime habet in voce aliqua primitiva, qualem esse vocabulum *Elohim* demonstrant etiam hæretici Amama, & Glassius. Tertio reponimus in sacris Bibliis, ubi habetur sermo de Deo, etiam phrasæ abjici consuetudinem; & si aliqua de Deo pluraliter enunciantur, statim singulariter repeti, ne plurium Deorum exoriat suspicio. Quamobrem additur *Elohim* singulare verbum causâ hujus œconomiae, non proprietate sermonis. Cap. vero Exodi xx. *Elohim* enunciat de Diis Gentium, qui cum plures sint, consulto numero efferuntur plurali: ac verbum minori numero ponitur, *Non erit*, quod plures illi Dii non sint adorandi cultu illo, atque honore, qui debetur Deo unico, ac summo. Regum 2. cap. vii. 11. tam verbo הָלַכְוּ *Iverunt*, quam nomine אֱלֹהִים *Dii*

Liber Septimus. Cap. I.

9

Dii personarum significatur distinctio : neque ex plurali verbo *Iverunt* Deorum inferri potest pluralitas, nam subditur caute aliud verbum singulare לְקַדַּחְתָּ לָךְ *ut redimeret sibi*, ut intelligatur de uno Deo haberi sermonem. Quæ unitas etiam manifestius colligitur ex verbis sequentibus מִפְּנֵי צַרָּךְ אֲשֶׁר פָּרִיתָ לָךְ מִפְּצָרֶיךָ *A facie populi tui, quem redemisti tibi ex Aegypto*: ubi vides, & singulare verbum, & singulare pronomen. Ad ultimum Bellarmini argumentum facilis est responsio; nam hoc nomen *Deus* usurpatur a Latinis ad significandam substantiam, & consequenter nullus vertit unquam *Creaverunt Dii*. Quæ versio esset sane perversa, dicente Hieremia cap. x. 11. de Diis Gentium: *Dii cælum & terram non fecerunt*.

Opp. 2. Bellarmini argumenta aliis innumeris firmari possunt exemplis. Etenim ææ vox hebraica כְּעִלִים quæ *Dominos*, ac *possessores* significat, passim de uno idolo, de uno homine effertur: Evenit idem, de nomine אֲרָנִים, quod Esaiæ xix. 4. cum singulari adjectivo copulatum est, *Dominorum fortis* אֲרָנִים קָשָׁה. Nomen Dei אֱלֹהִים, etiam de unico idolo enunciat plurialiter in Exodo, ubi vitulus aureus appellatur וְהָיָה אֱלֹהִים, de uno Moyse, quem Deus constituit, לֵאלֹהִים לְפָרֹעֵה *Elohim Pharaonis*; De uno Samuele, de quo clamavit Pythionissa, Vidi אֱלֹהִים: de una Arca fœderis, quæ 1. Regum cap. 4. dicitur בָּא אֱלֹהִים. Aqua etiam, cum una sit, vocatur מַיִם; & in xxxv. 1. Ezech. ubi legimus *Aquam mundam*, habent Hebræi plurale, מַיִם, טְהוֹרִים. His ergo exemplis constat, esse linguæ Sanctæ idiotisimum, quotiescunque pluralis numerus usurpatur pro singulari.

Resp. nego ant. Atque ad 1. Exemplum, dico nunquam legi in Scripturis כְּעִלִים, nisi cum de falsis Diis accipitur, qui cum plures sint, nihil mirum, si plurali legatur terminatione. In singulari habetur duntaxat, ubi additur nomen unius Idoli, ut Judicum vi. 33. & Num. xxv. 3. de Idolis *Baal*, & *Beelphegor*. Quum enunciatur de hominibus, & significat rei possessores, additur ei genitivus, ibique, ut supra dictum est, *Jod* redundat; aut non ponitur absolute pro uno Domino singulari, sed indefinite pro omnibus, ut Esaiæ cap. 1. 3. Ad alterum exemplum respondet Cappellus קָשָׁה esse nomen substantivum, quo significatur *durities*: neque Hebræis inusitatum est substantivum pro adjectivo locare, & dicere E. G. *Dominos duritie* pro *Dominos duos*. Sed prior est responsio, adjectivum singulare additum plurali significare apud Hebræos distributionem singulorum. Sic cap. præc. xv. 8. ubi legimus, *Suburbana Hesebon deserta sunt*, habent Hebræi, שְׂרָמוֹת אֲמָל *Arva desertum est*: scilicet, *quodcunque arvum*. Gen. xlvii. 3. ubi nostra vulgata ait: *Pastores ovium sumus servi tui*, רֹעֵה, *Pastor* Hebræi legunt, id est *Pastor unusquisque*. Itaque singulare adjectivum קָשָׁה *durus* additum plurali אֲרָנִים *Domini* partitionem demonstrat, prædicitque Aegyptiorum Reges singulos futuros esse crudeles. Unde

To. II.

B

recte

recte Vulgata: *Tradam Aegyptum in manu dominorum cradelium*. At nomen אלהים de uno dicitur vitulo, propterea quod erectus fuit in cultum plurium Deorum, qui ab Aegyptiis adorabantur, atque loco Unius, Trinique Numinis substitutus. Hoc nomine nedum Moſes ac Samuel, ſed Reges ſinguli, Iudices, ac Magiſtratus ſunt appellati, quod hi omnes referant Dei majeſtatem, gerantque vicem ipſius. Arca quoque praſentiae ſummi Dei erat ſymbolum ſingulare. Aquae demum, cum duo illarum ſint genera, ſuperiorum, quales ſunt imbres, & inferiorum, quales ſunt lacuſtres & fluviatiles, מים appellantur.

Opp. 3. Maſue Judicum xlii. viderat unum Angelum; & tamen v. 22. dixit ad uxorem ſuam, *Morte moriemur quia vidimus Elohim*.

Reſp. Angelum, qui apparuit Manue, vocari אלהים, quoniam Dei praeferebat perſonam. Quod ſatis liquet; nam v. 18. ait: *Cur quaeris nomen meum, quod eſt Mirabile?* Unde Manue hæc dum obtulit & libamenta Domino, qui facit mirabilia; ibid. v. 19. Aut fortaiſſe credidit ſibi Deum ipſum apparuiſſe; & ideo ait: *Morte moriemur quia vidimus Deum*. Memor quippe erat dictum fuiſſe Moyſi Ex. xxxiii. 20. *Non enim videbit me homo, & vivet*.

Opp. 4. In Hebraica, Iſmaelitica, & Arabica lingua quaelibet res eximiae, honoris cauſſa plurali numero designantur. Ergo nomine plurali Elohim, non plurium numerus Perſonarum, ſed unius Dei exprimitur altitudo. Ita ratiocinatur lib. 2. de Trinit. cap. vii. Petavius. Adde ſortum honoris cauſſa ita Salomonem adlocutum 3. Reg. iii. 26. *Obſecro Domine, date illi infantem, & nolite occidere eum*.

Reſp. Rationem illam uſurpati pluralis numeri, quam ex Aben-Hezra Petavius commemorat, ſcilicet gratia honoris ac dignitatis, ut ipſe fatetur, viris quibuſdam Eruditis nimis dilutam inſulſamque videri. Profert duntaxat exempla duorum nominum בעלים, & ארונים, quæ ad rem non eſſe jam diximus. Ac dato in his tale linguæ detegi idiotiſimum; non proinde accidit idem in אלהים; quum illa appellativa ſint, iſtud primitivum. Accedit æconomia Scripturarum: ubi de vero loquuntur Deo, quam ſupra innuebamus. Pluralem numerum quandoque ſignificare magnitudinem atque excellentiam etiam in Hebraica lingua multiplici cauſſa contingit, quam expendit Glaſſius lib. iii. Traſt. de Nomine Can. xxxiv. Sed fieri id in vocibus primitivis ad exprimendam dignitatem perſonæ, falſum eſt penitus. Etiamſi id fieret; non junguntur tamen ex linguæ proprietate ſingularia verba nominibus pluralis numeri, niſi ob aliquam ſignificationem, ut vidimus exemplis præcedentium objectionum. Verba ſorti ad Salomonem nullam exprimunt pluralitate numeri reverentiam, ſed ea ſimul compellant Regem, & liſtorem tenentem gladium. Addo Verbum activum plurre uſurpari in lingua Sancta pro imperſonali ſingulari, & imperativum pro ſubjunctivo, ut docent Grammatici. De his Cappellus in Diatriba de tribus

Elo-

Liber Septimus . Cap. I.

† †

Elobim. Profecto si plurale honoris esset characteristicum, a Deo ferente legem fuisset adhibitum : neque citato loco Salomon dixisset licitori : *Date huic infantem vivum .*

Opp. ult. Divinæ Personæ, ut constat ex Symbolo, quod tribuitur Athanasio, Catholice appellari nequeunt Domini, vel Dii, sed debent dici unus Deus, unus Dominus : Atqui nomen *Elobim* significat Deum, vel Dominum : Ergo vel erit nomen singulare, vel error in Sacris Bibliis irrepsit . Falsum est igitur in 1. versu Geneseos nomen plurale cum verbo singulari conjungi . Ita arguit Cajetanus initio Comment. in Genesim .

Respondet Catharinus in 17. Adnot. libro Cajetani sententiam Judaicam esse, & a Patrum auctoritate abhorrentem . At non conveniebat Ambrosio Catharino (ut verbis utar Sixti Senens. lib. 14. Bibliothec. S. annot. 1.) fratrem suum ob tam leves causas in suspensionem læsæ Trinitatis adducere . Quare dicimus certissimum esse apud Hebræicæ linguæ peritos *אלהים* esse nomen pluralis numeri, cujus singulare est *אלוה*, atque in hoc apertissime decipi Cajetanum . Quod autem scribit non consentire Symbolo Athanasii, si dicamus plures Deos aut Dominos, solutionem habet ex D. Thoma 1. P. Q. xxxix. art. 3. ubi ait : *Ad secundum dicendum, quod diversæ linguæ habent diversum modum loquendi : unde sicut propter pluralitatem suppositorum Græci dicunt tres hypostases ; ita & in Hebræo dicitur pluraliter Elobim . Nos autem non dicimus pluraliter neque Deos, neque substantias, ne pluralitas ad substantiam referatur .* At de priori loco, quo utimur adversus Judæos satis, superque dictum est .

Momentum II. Ex versu 26. cap. 1. Geneseos .

Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram : quæ habetur in Hebræico : *נַעֲשֶׂה אֱנוֹשׁ בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמְיוֹתֵנוּ*

Utitur hoc loco ad probandam Trinitatem S. Joan. Chrysostomus Tom. v. hom. 2. Ambros. lib. v. 1. in Hexam. cap. 7. Theod. Quæst. xix. in Gen. Justinus in Dialogo cum Tryphone, nec non Interpretes ac Theologi omnes . Argumentum vero quod ex præfato textu deducitur duplex est . Primum literale, & obvium : Verba illa, *Faciamus*, &c. sunt unius Personæ alteram adloquentis ; & quæ sequuntur, *Ad imaginem, & similitudinem nostram*, divinæ Essentiæ indicant unitatem . Est ergo in Deo pluralitas personarum, & unitas essentiæ . Alterum argumentum petitur ex verborum illorum expositione : Imago Patris est Filius ; generatio enim est origo viventis a vivente in naturæ similitudinem ; neque Filius esset Patris imago & similitudo, nisi eandem haberet potestatem, & ei esset consubstantialis : item Spiritus Sanctus, cum sit communis dilectio & amor Patris & Filii appellari potest simili-

endo utriusque. Itaque in verbo *Faciamus* intelligimus Patrem: in *Imaginem* Filium: in *Similitudine* Amorem; recteque dictum est, *Ad similitudinem nostram*, quoniam Spiritus Sanctus est Amor Patris, & Filii.

RESPONDETUR OBJECTIS.

Opp. 1. Non infertur ex his verbis *Faciamus*, &c. Trinitatis arcanum, si ea protulerit unus Deus adloquens non alteram in divinitate personam, sed Angelos, quorum ministerio præsertim in opificio hominis usus fuit. Atqui verba illa ad Angelos dirigi nonnullis momentis suaderi potest. Primo auctoritate Rabbiorum, inter quos numerandi sunt Aben-Ezra, & R. Maimonides Hebræorum omnium doctissimi: deinde Philosophorum doctrina; nam Plato in Timæo docet in productione hominis a primo Deos adhibitos esse minores. Tertio testimonio divinarum Scripturarum, quæ innuunt Deum quotiescunque magnum aliquod molitur opus cælestium Angelorum exercitum consulare, ut lib. 3. Regum cap. xxii. 19. dum ageretur de Achab interfectione ac deceptione legitur Deum super solium suum assistentem sibi exercitum Angelorum consuluisse. Ait ergo Deus hominem fabricaturus, *Faciamus*, quasi de tam præclaro opificio cum sua familia deliberans.

Resp. Fieri nequaquam posse, ut prædicta verba dirigantur ad Angelos. Primo enim Hebræi hanc interpretationem excogitantes ne cogerentur Dei Verbum tanquam distinctam a Patre personam fateri, nati fuerunt cum gentibus pluralitatem adstruere Deorum, ut scribit de hac illorum expositione Basilius; Enim vero ad creationem, cum sit productio ex nihilo, infinita requiritur potentia, neque ad illam Angelus, sive creatura aliqua potest adsumi. Quare illi, qui putant cum Platonicis minores Deos ad opificium hominis advocatos, plurimum Deorum videntur esse cultores: *Conticefcant ergo* (inquit Amb.) *& Judæi & Aviani cum suis paribus, qui dum unum a consorcio divinæ operationis excludunt, plures inferunt, & prærogativam, quam Filio negant, servulis donant.* Atque etiamsi creatura & Angelus possent esse alterius creaturæ principium, constat tamen ad hominis productionem Angelorum ministerium non accessisse. Quippe ex rationali anima, & corpore constat homo. Animam ab uno Deo fuisse creatam, constat ex cap. ii. v. 7., *Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vite.* Similiter de corpore istuc legitur: *Formavit Deus hominem de limo terræ.* Si ergo tam corpus quam anima ab uno procreata sunt, non interfuit hominum productioni Angelicum ministerium. Propterea ne opinemur plures esse hominis conditores, post verba *Faciamus* &c. sequitur in singulari, *Et creavit Deus hominem.* Ulterius hominem fuisse creatum ad imaginem Dei, non Angelorum, ibidem Scriptura testatur.

tur . Accedit , quod neque Angelus est exemplar & idea hominis , neque una esse potest imago Dei , & Angelorum . Quod addebatur de Achab , habet cum generalem , tum particularem solutionem . Generalis est , a nobis non negari Deum uti quandoque ministris Angelis : utitur sane , & ubicunque id affirmat Scriptura ; sed Angelos conditores fuisse hominis & Scriptura non docet , & demonstrat oppositum . Particularis vero solutio est , Factum Achab non suffragari Judæis , qui fabulantur Angelum , qui decepit Achabum fuisse Animam Naboth , qui innocens fuerat lapidibus obrutus . At quoniam revera fuit Angelus malus de familia Satanæ , respondendum est latissimam esse disparitatem . Deducet enim summam Dei bonitatem homines in mendacium inducere , ideoque fecerit Achabum per Angelum malum , idque non jubendo , sed permittendo , ut diximus lib. 11. cap. vii . E contra cum creare sit opus Dei proprium , & ad ejus spectet omnipotentiam ; non est cur in creatione hominis Angelorum exquisierit operam ac ministerium .

Opp. 2. Prætores , Tribuni , & quotquot summis funguntur magistratibus solent sub numero plurium dicere , *Fabemus , scribimus , imperamus* ; non ad personarum pluralitatem , sed ad majestatem dignitatemque significandam : Atqui Deus reges ac principes dignitate antecellit : Usurpat ergo hac de causa illam proprietatem formamque sermonis , *Faciamus* . Ita cum Judæis argutatur Marcellus Ancreanus apud Eusebium . Addit Socinus Deum sese more artificum ad hominis opificium hortari , ut Annibal venenum hauritus , *Liberemus* , inquit , *diuturna cura populum Romanum* .

Resp. nego consequ. Non enim Deus more procerum ac magnatum in Sacris literis de se pluraliter loquitur ; siquidem in singulari numero verba fecit , etiam cum legem dedit , ac semetipsum Mosis manifestavit . Negari quoque potest etiam in latina lingua , quoties aliquis in plurali loquitur , quamdam declarari dignitatem ; nam , ut scribit Laurentius Valla , non quidem in Sacris disciplinis , sed certe in latina lingua plurimum exercitatus , Elegant. lib. 111. cap. 110. , *Quia gloriosus est quemvis unum per se , quam cum pluribus rem claram gessisse , Principes modestie gratia , ut soli videantur omnia gerere , loquuntur fere pluraliter ; ut , Nos Maximilianus Romanorum Imperator , &c.* Sed quidquid de Latinis sit ; Si Deus propter auctoritatem ac majestatem de se loqueretur in plurali , oportuisset eum ita loqui vel semper , vel ut plurimum , præsertim cum legem daret in Sina ; inquit Quæst. 20. in Gen. Theodoretus . Quod addit Socinus , olim his verbis refutavit Basilus Hom. 9. in Hexam. *Quis enim faber aut ætarius , aut lignarius solus ipse quidem , nec alio quoquam sibi cooperante stipatus , interque sue artis instrumenta desidens , sibi ipsi admurmurat dicens : Faciamus gladium , aut compingamus aratrum ?* Atque etiam hæc loquendi consuetudo

suetudo locum haberet in hominibus, qui possunt operum magnitudine deterri, & animo hæere suspensi; obtinere non potest in Deo, qui neque indeterminatus esse potest, neque rerum faciendarum amplitudine retardari. Annibal vero plurali locutus est numero, intuens regios milites, qui domus suæ occluserant fores: ac præterea nullum istiusmodi exemplum in sacris libris occurrit, etiam dum verba faciunt Pharaon, Abimelech, Achabus, alique principes superbissimi. Marcello denique Ancyrano opponimus Chrysostomum, Basilium, Theodoretum, ac fere omnes Patres atque Interpretes: sed de horum traditione inferius.

Opp. 3. Veteres Rabiini, ut Moses Gerundensis, & alii, expli- cant hunc locum, quasi Deus adloquatur terram, ex qua hominem condidit. Resp. dementia esse singularem, causam materialem ac patibilem commutare in causam suispius effectricem, & mortuum elementum ad opitulandum omnipotenti advocare.

Opp. 4. Decipiuntur, qui hominem factum ad Dei imaginem arbitrantur; nulla quippe creatura potest esse similis Deo. Dicitur autem recte homo conditus ad similitudinem Angelorum, quoniam in mortali corpore spiritali anima donatus est. Sunt ergo verba laudata Angelorum, non Dei.

Resp. nego ant. Etenim ad imaginem Dei, non Angelorum creatum fuisse hominem subsequencia verba demonstrant: *Et creavit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam.* Hanc imaginem alii in mente rationali, alii in eo quod homo præsit volatilibus, piscibus, atque animantibus terræ, alii in libero arbitrio constituunt. Eam in ratione consistere certum puto, quum id affirmet S. Pater xxiv. contra Faustum cap. 2. Hujus quoque imaginis partem saltem esse externum dominium, scribit hom. 8. & 9. in Genes. Joannes Chrysostomus. Quidam dixerunt, quod sicut Deus condidit Adam a nullo alio progenitum, Evam ex ipso Adam formavit, & humanum genus ab Adamo simul & Eva propagatum est; ita Pater a nullo est genitus, Filius a Patre, & Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procedens. Quæ postrema imaginis ratio parum mihi probatur; nam si neque Evam, neque posteros Deus condidisset, erat nihilominus Adam factus in similitudinem Trinitatis. Verum de hac in hominibus existente divina imagine in altera horum librorum nostrorum parte.

Opp. 5. Quælibet locutio aut vocalis est, aut mentalis; vocalis fit, dum vox ab uno ad alterum dirigitur; mentalis, dum ab uno ad alterum dirigitur intellectio: Atqui non datur unius divinæ personæ ad alteram locutio sive vocalis, sive mentalis; nam divinis personis deberet esse una eademque intellectio, ideoque una non posset ad alteram suam Intellectionem dirigere; & ex alio capite vox a spiritalibus invicem adloquentibus non emittitur: Ergo illa verba, *Fa-*
ciamus;

Liber Septimus. Cap. I.

15

etiam ; &c. Non fuit Patris ad Filium , fed unius Dei ad Angelos.

Resp. Locutionem divinarum personarum non esse vocalem , neque mentalem eo sensu , quod Pater manifestet Filio cogitationem aliquam occultam , quemadmodum contingit in Angelis : sed est locutio , qua dirigitur sermo unius Personæ ad aliam per communicationem , participationem , & identitatem omnium divinorum consiliorum , quæ una persona habet ab altera per originem suæ processio- nis .

Momentum III. Ex cap. XIX. Gen. v. 24.

Igitur Dominus pluit super Sodomam , & Gomorrhæam sulphur & ignem , a Domino , de calo , hebraice וַיִּשְׁקֹט יְהוָה עַל יְסֹדֹת וַיִּפְּרֹת וַיֵּשֶׁת מֵאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם .

Ut vim hujus loci percipias , animadverte hic nomen יְהוָה non solum repeti , verum etiam repeti , cum tali emphasi , ut unius exprimat origo ab altero , nempe cum propositione מֵאֵשׁ *ex* , *ab* . Observe quoque haberi istuc nomen Dei primum ac tetragrammaton , quod ubicunque occurrit , semper verum Deum significat , unde exponi nequit de Angelis , ut contendunt Grotius & alii , quos tamen refutat Cantwrightus . Igitur constat ex allato textu duas saltem esse in Divinitate personas , quarum una originem habet ex altera .

Innuit quoque ineffabile Dei mysterium , saltem probabiliter , solum nomen יְהוָה , ut constat ex libro R. Heccados , qui inscribitur *Revelator arcanorum* ; ubi ait : *Animadverte nomen quatuor litterarum , prout scriptio ejus est , sic enim scribitur in lingua nostra hebraica יְהוָה significare generantem . At non potest generans esse absque genito : & propterea nos volumus generantem & genitum unam esse substantiam* . Plura vide apud Galatinum . Neque videtur carere mysterio , quod nomen istud sit , ut appellant אֱלֹהִים אֲבִרְכָּה . Nam יְהוָה significat apud Hebræos principium ; est enim littera , ex qua ceteræ ducunt originem , & videtur Patrem designare . הוּא idem est ac *vivere* , & esse ; neque inepte videtur posita ad significandum Filium , per quem creaturæ omnes vivere & esse cœperunt ; & in quo , quæ facta sunt , vita erant . Tertia littera וּ est nota nexus & unionis , ideoque denotat Spiritum Sanctum , qui est amor & caritas utriusque . Neque absque mysterio dixerim geminari litteram הוּא , & repeti postremo loco ; quoniam Filius duplicem habet naturam , divinam nempe , & humanam ; sed hæc videntur ingeniorum exercitamenta .

RESPONDETUR OBJECTIONIBUS.

Opp. 1. Repetitio nominis יְהוָה fit loco pronominis : & idem est , *Pluit Dominus a Domino , ac , pluit Dominus a se , ex alto* . Non enim

enim est in lingua Sancta inusitatum, aliquod nomen vice pronominis geminari; ut Genes. iv. Lamech alloquens uxores suas ait, *Audite me uxores Lamech*: pro *uxores meae*: Possunt ergo Judæi facile argumentum istud eludere. Ita Vatablus, Petavius, & alii.

Resp. nego ant. Etsi enim sæpe nomina loco pronominum repetantur; tamen id non evenit, ubi de Deo sermo fit, ne Judæi idololatriæ fumant inde occasionem: quod hoc potissimum loco erat observandum; ubi proprium Dei nomen apponitur, cum verbo tamen singulari. Sed & repetitur cum propositione, ut diximus, significante originem, non absolute. Neque talis propositio significare potest *ex se*, *ex alto*; id enim exprimitur sequentibus verbis, *de cælis*, מן השמים. Et etiamsi hic locus ad refutandos Judæos non foret aptissimus, maximum tamen adversus hæreticos robur haberet. Quippe probant hinc Trinitatem Iustinus in Dialogo cum Tryphone, Irenæus lib. 3. adversus hæreses, S. Athanasius libro contra Sabellii Gregales, S. Hilarius lib. iv. de Trinitate, Tertullianus contra Praxeam cap. 13. cæterique, ut Petavius fatetur, pene omnes. Quorum ductus auctoritate nimis ægropior eruditos viros, qui ex proprietate Hebræicæ linguæ, tantum elevant argumentum; præsertim cum extet anathematismus xvi. Synodi Sirmiensis: *Si quis, Pluit Dominus a Domino, non de Filio & Patre intelligat, sed ipsum a se dicat pluuisse, anathema sit. Pluit enim Dominus Filius a Domino Patre.*

Dices: Sirmiensem Synodum fuisse conventiculum Arianorum, ut dicemus sequenti libro disputantes de causa Liberii.

Resp. Hanc Synodum celebratam fuisse contra Photinum, etsi ab Arianae factionis Episcopis; qui una in re a fide deviarunt negantes Verbum esse Patri Omoussion, vel potius hoc vocabulum suppressantes: in altera fidei patrocinati sunt Photinum eo anathemate ferientes. Hac in parte Synodus illa recipitur, & commendatur in lib. de Synodis ab Hilario. Neque aliter sentiunt PP. primi Concilii Antiocheni in Epistola Synodica contra Paulum Samosatenum, ubi ex præcitato textu Personarum divinarum probant pluralitatem. Quare anathema Synodi Sirmiensis Catholicorum sensui cohæret.

Opp. 2. Falsum est nomen יְהוָה soli Deo tribui, nam hoc nomine appellatur mons, in quo Abraham pro filio obtulit sacrificium Genes. xxii. Item altare erectum a Moysè Exod. 17. Urbs quoque Jerusalem Ezech. 40.

Resp. nego antecedens. Mons enim, altare, & Jerusalem non appellantur יְהוָה absolute, sed cum addito; Mons scilicet dicitur יְהוָה יראא *Dominus videt*: Altare יְהוָה נסי *Dominus exaltatio mea*; Jerusalem יְהוָה שְׁמָא *Dominus illic*. Quapropter designatur hoc loco Dei præsentia, ac majestas ut constat ex divini nominis additamento.

Momen-

Momentum IV. Ex pluribus aliis locis veteris Testamenti.

Probatur præterea Trinitas pluribus aliis divinæ Scripturæ locis; quorum pleraque ad proximas dissertationes de Filii ac Spiritus Sancti divinitate sunt reservanda. Occurrunt modo versus 22. cap. 111. Gen. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est.* Et cap. xi. v. 7. *Venite descendamus, & confundamus linguam.* Psalmo 11. 7. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, Ego hodie genui te.* xxxi. 6. *Verbo Domini celi firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Et cix. *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis;* aliaque id genus permulta. Adversus Judæos urgendi quoque sunt versus 20. Genes. 44. *Es nobis pater senex, & puer parvulus, &c.* quem R. Hadarfan mystice de Deo, æternoque ejus Filio interpretatur; versus 3. Is. vi. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth,* quem de pluralitate personarum divinarum explicat R. Jonadan. & versus 1. cap. lxi. *Spiritus Domini Dei super me,* quem de Spiritu Sancto inhabitante super Messiam exponit R. Kimchi.

SOLVITUR ARGUMENTUM.

Oppones. Primum testimonium ex cap. 111. *Geneseos* videtur intelligendum de Angelis, quorum scientiam concupierat Adam; non enim credibile est serpentem homini divinam sapientiam fuisse pollicitum, & ad hanc creaturam ratione præditam adspirasse. At alterum ex cap. xi. de Angelis accipiendum, tum Philo affirmat in libro de Confus. linguarum, cum Augustinus in xvi. de Civit. Dei cap. vi., & in 2. *Moralium* Magnus Gregorius. Quibus consentiunt qui tenent in veteri Testamento nunquam Deum apparuisse, quæ est opinio clarissimorum virorum quamplurium. Allata verba Psalmi 11. & cix. sunt Davidis ad Salomonem, quem ei peperit Uriæ uxor. In Psalmo xxxi. *Verbum* significat Patris vocem, & *Spiritus* anhelitum oris, non subsistentes Personas. Trisagium denique Isaïæ maximam Dei significat Sanctitatem. Tribus enim gradibus ad perfectionem pervenitur, positivo, comparativo, superlativo.

Resp. breviter priorem locum non posse Angelis tribui, quoniam præcedunt hæc verba *וַיֹּאמֶר יְהוָה* *Et dixit Dominus*; nomine ineffabili ac divinissimo apposito. Illa autem phrasi Deus ironice loquitur, & veluti hominem irridens. Similitudinem vero cum Deo potuit homo concupiscere, quemadmodum & Angelus, peccato superbiæ, non quæ ignorantiam consequeretur, sed debita considerationis prætermissionem; ut alibi dicendum est. Fatemur Deum confusionem linguarum

To. II.

C

opera-

operatum mediis Angelis, eosque plura fecisse, quæ Deo tribuuntur, nempe apparuisse Abraham, dedisse legem, aliaque eximia patrasse; sed illi divinam maiestatem verbis signisque præferebant. Idque præfertim hoc loco, in quo subditur, *Atque ita divisit eos Dominus, & dispersit eos Dominus*. Observavit Drusus, in Chronico templi secundi Senes reddidisse, *Descendam, & confundam*, & hanc attulisse causam, *Ne gentes existimarent Judæis plures esse Deos*. Verba Psalm. 11. de nullo alio possunt commodius intelligi, quam de Christo; quum Messia hæreditas gentium fuerit repromissa; & de filio Dei naturali, non adoptivo proferantur aperte. Hunc tamen locum adversus Sociniano- rum interpretamenta iterum discutiamus; nam Judæos, veteresque Sabellianos nunc perstringere cura est. In cix. non memorari Salomonem constat, quod neque Salomon federit a dextris David, neque dici possit genitus ante Luciferum, neque fuerit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Addo & istuc efferri nomen Dei tetragrammaton. De versu Psalmi xxxi 1. hæc luculenter Orat. 1v. Catech. beatissimus Gregorius Nyssenus. *Neque enim dictio est Verbum, aut Spiritus anbelitus. Quænam enim tanta virtus proficiscitur a verbis, & ab anbelitu, ut sufficiant ad construendum cælum, & quæ in eo sunt virtutes? Si enim ditioni Verbum Dei est simile, & Spiritus anbelitus, similis est omnino virtus ex similibus, & quantas nostrum tantas vires habebis Dei verbum. Atqui operatione sunt carentes quicumque verbis transeunt spiritus: quo fit ut non agentes & non consistentes illos omnino constituant, qui ad nostri Verbi similitudinem Dei verbum deducunt. Sin autem, ut dicit David, Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritus oris ejus omnis virtus eorum, constat mysterium veritatis, quod dicitur esse dicendum Verbum in essentia, & Spiritum in hypostasi.* Hæc Nyssenus. Quod spectat demum ad Trifagium Esaiæ, ultra fateor superlativa quandoque fieri sola adjectivorum repetitione, ac præcipue in lingua Sancta, in qua non est diversa graduum in nomine terminatio. Verum hic latere mysterium colligitur ex trina repetitione, de qua vide accuratam observationem Ambrosii in lib. 2. de Fide ad Gratianum cap. 4. & ex textus prophetici *evângha*: nam v. sequenti vii 11. ait Dominus: *Quem mittam, & quis ibit Nobis? Quo* plurali numero vides Dominum exercituum sedentem super solium excessum ter Sanctum vocari ob pluralitatem personarum. Sunt ergo, quidquid scribat Petavius, hæc loca ad retundendam pervicaciam Hebræorum idonea; neque, ut ille arbitratur, ex proprietate lingue facile excutiantur.

C A P U T II.

*Judeorum ac Sabellianorum solvitur argumentum,
& demonstratur non posse illos accusationibus
dogma Christianorum impetere.*

ANTITRINITARIORUM sophismata in suum quæque locum distribui : sed restat vulgare illud, quo pervicaciter Christianam fidem quætere moliantur, petitum ex iis Scripturarum momentis, in quibus prædicatur Deus unus, excludens plurium consortium . Hujusmodi sunt ea verba Deuteronomii v. 1. 4. *Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus est.* Tum Esaia xliv. 6. *Ego primus, & ego novissimus, & absque me non est Deus.* Et ibidem v. 24. *Ego sum Dominus faciens omnia, extendens celos solus, stabiliens terram, & nullus mecum.* Capite seq. xlv. 5. *Ego Dominus, & non est amplius : extra me non est Deus. Ego Dominus, & non est alter.* Atque id genus bene multa : Ex quibus ita possunt argutari, Si tres essent in divinitate personæ, non esset Deus unus & singularis : At Deuteron. v. 1. dicitur *Deus unus* : Non sunt ergo plures in divinitate personæ . Deinde ubi plures personæ sunt, idem non potest dici primus & novissimus : Sed, ut inquit Isaia, idem Deus *primus est, ac novissimus* : Ergo non sunt plures in Deo personæ . Præterea soli Deo, quem Patrem appellamus, convenit omnia producere : Atqui, ut idem Isaia testatur, præter Deum, qui omnia condidit, *non est alius* ; Ergo non est alius præter Deum, Patrem . Possunt & istud urgere argumentum : In veteri testamento Deus appellatur Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob . Atqui Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob est una tantum persona ; non enim potest esse Verbum, seu Filius, ut Christiani credunt ; cum in horum Scripturis, scilicet Act. 1. 1. scriptum sit, Filium fuisse glorificatum a Deo Abraham, a Deo Isaac, & a Deo Jacob : Est ergo Deus patrum nostrorum longe diversus a Filio, quem Deum esse existimant Christi fideles .

Breviter omnia expediam, quum singula probent tantummodo in Deo singularitatem naturæ, non vero unitatem personæ . Ergo cap. vi. Deuter. Dei prædicatur unitas adversus pluralitatem Deorum, quamquam non caret mysterio trina divini nominis repetitio, ut animadvertit R. Simeon Ben-Johai libro, qui inscribitur Zohar, & R. Ibba. apud Galat. lib. 2. cap. 1. Cui addo in libro Raccanath, in quo de numerorum mysteriis agitur, notasse veteres Cabbalistas nomen יהוה Deus ter repetitum una cum numerali אחד, *Unus*, conficere numerum xc1., qui resultat etiam ex voce אמת *Veritas* ; unde inferunt אמן אמן אמן *xc1.* Cabbalistiche significare Deum non esse summam veritatem, nisi ternarius

rius numerus jungatur cum unitate. Ex quo testimonio probat Glassius Art. VII. de Allegoriis, vetustos Hebræos a doctrina nostra, de SS. Trinitate non fuisse alienos. At Isaias 44. Capite Messiae vaticinatur adventum; qui dicitur *primus*, quoniam secundum divinam naturam ante luciferum est genitus; & *novissimus*, quod secundum humanam natus sit in temporum plenitudine, vel, ut explicat Epiphanius, venturus sit in extremis temporibus iudicaturus orbem terrarum. Ad tertium respondendum est unum solum Deum creasse universa, quoniam trium personarum una est omnipotentia, ac divinitas: sed videant quomodo sibi consent, qui supra autumabant etiam Angelos fuisse hominum conditores, & modo nobiscum consentitur unum duntaxat Creatorem. Ad ultimum dicimus, Deum Abraham, Deum Isaac, & Deum Jacob glorificasse Filium suum indutum carne, nostraque circumdatum infirmitate; non autem in ea divina, ac sempiterna substantia, quam Filius ipse habet cum Patre communem.

Pro coronide hujus adversus Hebræos disputationis quædam addo, quibus eos possumus adigere ad deponendam mentis obdurationem, illamque altissimo captivandam mysterio. Ac primo percommoda videtur perpetua Scripturarum œconomia, profunda linguæ Sanctæ syntaxis, quam non ad regulas Grammaticæ exactam putandum est, sed ex ea potius grammaticales natas institutiones; cum illa primigenia sit, mundique exorta incunabulis. Addendi sunt veterum Rabbiorum libri Commentarii, & Cabbalistarum observationes: inter quas licet multa occurrant puerilia, sunt tamen, quæ monstrant vetustis Hebræis aliquam fuisse mysteriorum nostrorum notitiam, quod ex dictis abunde arbitror manifestum. Juvat quoque exponere Judæis Theologiam Philonis viri inter suos nominis, doctrinæque fama conspicui. Is enim lib. de Sacrificio Abel & Cain scribit in Deo esse Sermonem opificem mundi, qui neque est ingenuus, quemadmodum Pater, neque est genitus, ut sunt homines; & conjungi, inquit, Deum duabus summis efficacis inter se distinctis, quarum una est *imperium*, altera *bonitas*; sed neutra mensuris capitur. Tradit similia lib. de Cherubim, & lib. 2. de Agricultura Noe, ut observat in notis ad v. de Veritate Religionis Christianæ cap. xxxi. Hugo Grotius. Quare eo pacto consistunt in una, perfectissimaque divinitate tres distinctæ personæ, quo juxta Philonem feceruntur invicem, & ab ingenito Patre, Sermo opifex creaturarum, & summa, incommensurabilis Bonitas. Rursus R. Maimonides in libro de Fundamentis, Joseph Albo, & Aben-Hezra ad Cap. xvi. Geneleos, putant in Deo reipsa distingui id quod cognoscit, quod cognoscitur, & cognitionem; quamquam hi omnes unicam statuunt, individuumque divinitatem. Etiam Cabbalistæ, ut constat ex additamentis ad Lexicon Schindleri, Deum in tria diversa lumina dividebant. Ulterius in Gemara Hierosolimitana tit. de Docum. cap. 3. & in Gemara Baby-

Babylonica tit. Joma cap. 1. memoratur Spiritus Dei, quem vulgo appellant *Schekina*, & in monte Oliveti diu Judæorum conversionem expectasse fabulantur. Quapropter si per Hebræos minime pugnat in unica divinitate Sermonem ab ingenito patre distingui; si non pugnat cognoscentem a cognitione verboque secerni; si non pugnat singularem Deitatem trino consistere lumine: si non pugnat procedere, & mitti a Deo *Schekina* increatum ad populi sui conversionem, divinumque & omniscium Spiritum Prophetarum: fateantur oportet nec repugnare in Deitatis unitate plures personas. Quæ non ideo dicta sunt, quasi omnia Judæorum commentaria probemus; sed ut videant Hebræi ab ipsis reprehendi quæ castigato a nobis, a se depravato sensu creduntur.

C A P U T III.

Divinarum Personarum Trinitas ex tribus novi testamenti locis contra hæreticos assertitur.

Ubr de Verbi, ac Spiritus Sancti divinitate sumus disceptaturi, atque huc pertinentes afferentur textus Scripturarum. Producamus modo tres solos, in quibus trinæ commemorantur Personæ; ac de tertio, quo res conficitur, agendum est accuratius.

Igitur primum testimonium depromitur ex cap. III. Matthæi, ex I. Marci, & III. Lucæ, ubi recensetur Christi baptismus, in quo tres personæ fuerunt declaratæ, Pater & Filius cælesti illa ac mirabili voce, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*: & Spiritus Sanctus, dum super ipsum Christum descendit corporali specie sicut columba. Ad quod elevandum perperam reponunt Sociniani, designari istic personam Filii adoptivi, non naturalis. Nam de proprio Filio agi, indicant ea verba: *Hic est Filius meus dilectus*: quæ de nullo alio dicta leguntur: unde in Sexto de Trinitate, inquit Hilarius: *Annon tibi in eo, quod dicitur, Hic est, non hoc significare videtur, alios quidem cognominatos ab eo in filios; sed, Hic Filius meus est? Donavi adoptionis plurimis nomen; sed iste mihi filius est*. Et quibus verbis, quæso, naturalis Filius potuerat melius designari? Addo emphasim, quam præfert in Græco codice inculcatio articuli; nam habetur, *ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπῶμεν*, ille filius meus, ille dilectus. Perperam quoque ajunt per Spiritum Sanctum intelligendam esse gratiæ plenitudinem, qua donatus est Christus. Enim vero quis dixerit, gratiam descendere, & super aliquem manere, quemadmodum de Spiritu Sancto legitur in Evangelio? Atque si Pater ac Filius personæ esse creduntur; quare non Spiritus? Num dicent, descendisse columbam, eamque collatæ gratiæ fuisse signum?

signum? At non columbam descendisse, sed Spiritum in specie columbæ, Evangelistæ testantur. Legunt Græci πνεῦμα τὸ ἐν καταβάσει αἰετὸς: *Spiritum Dei descendentem, quasi Columbam*: Est autem, *αἰετὸς* particula, quæ nunquam ponitur pro ea, quam Hebræi appellant *Caph veritatis*, sed aut mensuram, aut similitudinem significat, ad differentiam particulæ *αἰετὸς*, quæ aliquando est, ut Græci vocant, *αἰετὸς* definitiva, ut Joan. cap. 1. 14. *ὁὕτως αἰετὸς, αἰετὸς μόνον* gloriam, *quasi unigeniti*. Si ergo non dicitur descendisse Columba; quis, nisi Spiritus Sanctus descendit? Num vero reponent, virtutem Altissimi descendisse in specie Columbæ, idest non vehementi ac repentino sonitu, sed leni? At Spiritum corporali specie, quæ proculdubio Columbæ erat, descendisse asseritur apertissime. Atque sive leni, blandoque illapsu, sive vehementi descenderit, non inferes inde Spiritum non esse personam. Minus audiendus Schlictingius dicens, si in Columbæ specie apparuit Spiritus, eundem & in linguis igneis fuisse super Apostolis dispersitum. Putidissima sane argutatio; quasi a signorum & imaginum partitione fas sit divisionem concludere personarum, & ab effectu pluralitate multiplicitem causarum efficientium; & quasi nequeant esse unius artificis plures statuae, & unius Principis plures imagines, aut virtus divinitatis unius linguæ symbolo circumscribatur. Sed quid moror Unitarios? Hæc leguntur 11. Act. Apost. 3. *Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis; sedique supra singulos eorum*. Vides divisionem charismatum, & signorum in his verbis: *Et apparuerunt illis dispersitæ linguæ*. Vides Spiritus unitatem in sequentibus, *Seditque supra singulos eorum*. De primo autem testimonio satis.

Habetur alterum Matth. xxv 11. 19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. En, expressa individuae Trinitatis confessio. Siquidem *in nomine* unitatem substantiæ, reliqua verba personarum indicant distinctionem. Quod ut eludant, nullum lapidem non movent Sociniani. Etenim reponunt aliqui conferendum baptismum in nomine Patris, & Christi filii ejus adoptivi, ac virtutis potestatisque divinæ. Quæ responsio frivola est, & cavillosa; tum quod si fatentur Patrem & Filium personas esse distinctas, id pari jure de Spiritu Sancto profiteantur necesse est, qui hoc loco eadem ratione exprimitur, & alibi missus dicitur, descendens, sedens, Paraclytus, aliisque characteribus designatur, qui subsistentem personam evidenter demonstrant: tum quod inepta est prorsus, & inusitata istiusmodi phrasis, ac sensus extortus, si dixeris ablui baptizatos in potestate potestatis, aut in virtute virtutis. Alii inquirunt, baptizari in Spiritum Sanctum nil denotare, quàm tingi in fidem, doctrinamque Christianam: horumque interpretatio nixa videtur Græcorum versione, quæ habet *ἐν τῷ ὀνόματι, in nomen*. His ultro lubenterque fatebimur, quod baptizari *ἐν τῷ ὀνόματι, in nomen*, sit ablui in fidem, &

cum

eum professione fidei Trinitatis; sed hinc nequaquam consequitur & Filium, & Spiritum Sanctum non esse distinctas a Patre personas. Quin cum baptizari *ἐν τῷ ὀνόματι* in nomen alicujus, sit sese ei auctorare ac devovere, necnon in ejus jurare doctrinam; quo sensu de Hebræis, qui Mosi se dederunt, scribit Apost. 1. ad Corinth. x. 2. *πάντες ἑν τῷ Μωϋσὶ ἡβαπτίσθησαν, omnes in Moysen baptizati sunt*; & idem Apostolus negat quemquam baptizatum in suum nomen eadem Epist. cap. 1. 13. 15. scilicet, neminem sibi mancipatum esse, tanquam novi dogmatis auctori: si, inquam, baptizari *ἐν τῷ ὀνόματι*, est se fide ac professione alteri devovere; ex baptismatis forma recte colligimus, baptizatos fidei Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, pari devotione, nulloque discrimine mancipari.

At insurgunt Sociniani dicentes posse conferri baptismum, & dirigī fidem in nomen plurium, quamquam unum non sint communione naturæ. Quod probari videtur hisce contextibus. In priori ad Corinth. cap. x. v. 2. legimus: *Et omnes in Moysen baptizati sunt, in nube, & in mari*; ubi nullus dixerit unam esse Mosi, nubis, marisque naturam. Exodi quoque xiv. 31. habetur. *Et crediderunt Domino, & Moysi servo ejus*. Tum 1. Regum cap. xii. 19. *Et timuit omnis populus nimis Dominum & Samuelem*. Adde commendari animam in sui agone, ut proficiscatur ex ergastulo carnis, *in nomine Patris, in nomine Filii, in nomine Spiritus Sancti, in nomine Angelorum & Archangelorum*, &c. ut habetur in appendice Breviarii Romani. Quil? Etiam fori consuetudo est, nomine simul Principis, & Magistratus, Judicisque subalterni, promulgari leges, ac proferri sententias.

Verum non sunt hæc Antitrinitariorum commentationes melioris notæ præcedentium. Quippe aliud est baptizari in Mose, & nube, & mari, aliud baptizari *in nomine*, &c. Baptizari in Mose est Mosi credere tanquam legislatori, ut diximus, & eo præeunte ingredi iter sub nube, & per mare. Baptizari in nomine Mosi, nubis, & maris, esset eandem auctoritatem, eandemque fidem tribuere, Mosi, nubi, marique: quod cum ineptum sit, jure Apostolus hanc loquendi formam minime adhibuit. Ac præterea Apostolus ibi accipiendus est, veluti scribat: *Et omnes quasi baptizati sunt*: nempe, præfiguratum fuisse baptismum in Mose, in nube & in mari: nam & ait, *omnes eandem escam spiritalem manducaverunt; & omnes eundem potum spiritalem biberunt: bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus*. Omnia scilicet olim in figuris continebat. Ex quo autem Apostolus affirmet transitum maris rubri, dūce Mose, fuisse typum nostri baptismatis, neque aliud promat; ineptiunt profecto, qui contra formam nostri baptismatis deducunt inde argumentum. Me non latet communiter respondere Theologos vetarē Paulum ne Christiani dicantur baptizati in nomine creaturæ; & ideo, si baptizati fu-

mus

mus in nomine Filii, & Spiritus Sancti, est uterque cum Patre unus Deus; huc enim confugiunt omnes. At callidi Unitarii responderent, neminem baptizatum in nomine Pauli, quoniam is neque fuit institutor baptismi, neque novi dogmatis legisque propagator. Quæ, tametsi ad improbum sensum detorquentur, aliquid tamen continent veritatis. Paulus enim hortatur Corinthios, ut vitent schismata, neque dicat unusquisque, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi; quoniam omnes per baptismum in unius Christi doctrinam fuimus mancipati, hominesque sunt Evangelii ministri, non auctores. Non possumus ergo baptizari in nomine alicujus, qui non sit legislator: quod fatebuntur hæretici. Ego itaque dico, quod baptizari in nomen alicujus, est se illi devovere fide, obsequio, obedientia, doctrina, tanquam primo institutori ac Magistro; idque constat textibus, quibus Antitrinitarii abutuntur. Ex quibus infero tam Patrem, quam Filium, & Spiritum Sanctum esse Evangelii institutores ac Magistros primos, summos, maximos, non unum subministrum alterius; imo unum eundemque auctorem, & institutorem, ratione potestatis ac divinitatis, ob quam dictum est, *In nomine*. Textus vero ex cap. xiv. Exodi non juvat Socinianos; quoniam asserit Israelitas credidisse Deo tanquam Domino, ac Mose solummodo tanquam Domini *Servo*: neque ad rem est alter ex primo Regum; quippe possuumus & Deum & homines simul timere; at non Deo & homini pariter obstringi, tanquam Sacramentorum Institutoribus, atque auctoribus Gratiae. In Animarum commendatione *in nomine* invocationis est nota; & non solum Deum, sed etiam Angelos æquum est invocare: in forma autem baptismatis præter invocationem, *in nomine* summam, ut diximus, auctoritatem, potestatemque significat. Forensis consuetudo, de qua supra, obtinet, ubi in Principe & Magistratu propter aristocraticam politicam est æquale, aut divisum imperium: nam ubi principatur Monarcha, non recte diceretur, *Imperat Princeps ac Magistratus*, sed, *Imperat Magistratus nomine Principis*. Et hæc de secunda auctoritate.

Tertio occurrit celebris versus 7. cap. v. Epistolæ 1. Joannis: *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in celo Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt*. Quo cum perquam maxime urgeantur Unitarii, multiplici via conantur ipsum elevare. Nam aliqui hæc verba assuta & insita, non autographa esse contendunt, quam opinionem tuentur Erasmus quoque, & Richardus Simon, vir alioquin Catholicus, & Criticus haud vulgaris: alii saltem nullius roboris esse arbitrantur, quod eo textu nunquam Patres adversus Sabellianos, Arianosque pugnaverint: alii denique illorum verborum vim credunt penitus enervari, si comparentur cum versu v. 11. sequenti, *Et tres sunt, qui testimonium dant in terra spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres unum*.

unum sunt. Quibus agi de unitate testimonii, non substantiæ ac naturæ, manifestissimum est. Ea propter demonstrandum est versiculum illum genuinum esse, non insertum, laudatum a Patribus, atque ad comprobandum dogma Trinitatis aptissimum.

PROPOSITIO I. Germanus est præfatus versiculus VII. non adsciticius, aut Catholicorum dolo, aut oscitantia ex margine, Scholiisque in textum intrusus.

Hanc propositionem sic ostendo. Quamquam in nonnullis Mss. venerandæ antiquitatis versus iste desideretur, invenitur tamen in pluribus: nam Robertus Stephanus ex Codd. xvi. vetustissimis undique magna diligentia conquisitis septem duntaxat observavit hoc carere versiculo. Lovanienses ex magno Mss. numero testantur in quinque solis desiderari. Correctorium Bibliorum, quod asservatur in Bibliotheca Sorbonica in paucis deesse testatur. Amelotius fidem facit extare in Vaticano Codice omnium antiquissimo; in melioribus Codicibus reperiri testantur Laurentius Valla, Calvinus, Theodorus Beza. Ipse Erasmus fatetur reperiri in vetustissimo Codice Brittanico; & Simonius non negat extare in Ms. San-Germanensi ante annos octingentos exarato. Grotius Tom. III. Theolog. Op. testatur penes se antiquissimum Ms. haberi, cujus auctoritate ait se plurimum duci, hunc versum exhibens. Laudat Salmeron Tract. VII. in Evangelicam historiam etiam pervetustos Codices Hispaniensem ac Rhodiensem, quos scribit lectos etiam, aut notos Erasmo. Ex tanto ergo testimonio, & Codicum numero, negari non potest, quin textus ille germanus sit, atque autographus.

Præterea quod desideretur in quibusdam Mss. non probat insertum esse & assutum. Quotiescunque enim eadem verba secundo ponuntur, facile evenit, ut Amanuenses intermedia prætereant. Neque enim desunt exempla, quibus talis Scriptorum probetur incogitantia; nam Jeremiæ cap. xxx. v. 14. & 15. in pluribus Græcis τὴν LXX. quatuor desiderantur commata, quod repetantur ea verba, *Propter multitudinem iniquitatis tuæ*. Et Josue Cap. xxi. 36. in pluribus hebraicis Codicibus deest ἡ, *Civitates quatuor cum suburbanis suis*: ob horum verborum repetitionem. Quæ non habebant vetusti Codices conscripti tempore R. Kimchi circa annum Christi 1190. neque tempore Paraphrastæ Chaldaei, qui scripsit ante Christi adventum, neque tempore Masoretharum; & tamen habent Codices aliqui antiquissimi, ut testatur Masius, Glasius, & præcitatus quoque Rabbini.

Uterius hujus loci germanitas ex Epistolæ contextu, & scopo corroboratur. Ex contextu; nam particula copulativa versus VII. *Et tres sunt, &c.*, & versus 9. *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est*; haud obscure demonstrant verborum connexionem, & quod Apostolus de duplici testimonio divino, & humano egerit sigillatim. Quod confirmat Scopus Epistolæ. Scripsit enim Joanne II.

nes Epistolam illam, ut auctor est Athanasius in Synopsi, & in Comment. Beda, adversus Hæreses Marcionis, Cerinthi, & Ebionitarum, qui Christum ante Mariam non fuisse, quemadmodum & Sociniani differunt, opinabantur. Congruum erat ergo, ut Apostolus duplici testimonio præexistentiam & divinitatem Christi, necnon veritatem Incarnationis firmaret. Ex fide igitur Mss. antiquiorum, ex consuetudine Amanuensium, & ex ipsa Apostolica Epistola demonstratur hujus loci autographia.

PROPOSITIO II. Prælaudati textus auctoritatem agnoverunt complures Ecclesiæ Patres.

Ut omittam Tertullianum in libro adversus Praxeam cap. 25. & Cyprianum lib. de Unit. Ecclesiæ, qui citant quidem hunc locum, ut de S. Cypriano constat ex Fulgentio ad decimam Arianorum objectionem, sed tamen non adeo aperte, ut cogantur acquiescere Heterodoxi, cum postrema tantum laudent verba, *Tres unum sunt*; ut, inquam, istos omittam, de quibus vide Bullum, Hammondum, & Veronensem doctissimum Blanchinum in Pseudo Athanasiana Enarrat. certe præfatum textum tanquam divinum proferunt Eugenius Carthaginensis Episcopus in Professione Fidei, quam nomine Confessorum Mauritanix exhibuit Hunnerico Regi Ariano anno 484. laudat quoque Auditor Prologi in Epistolas Canonicas, qui tribuitur Hieronymo: Laudat Epistola 1. ad Orthodoxos Hyginus Papa: laudat Victor Vitenfis lib. 3. de Persecutione Vandalica: laudant Vigilius Tapfenfis in libro ad Varimadum, qui Tomo v. Biblioth. PP. inscribitur nomine Idacii Clari antiquioris Vigilio, Innoc. III. cap. *Quadam* extra de Celebrat. Miss. & in Generali Concilio Lateranensi adversus Joachimum Abbatem, Bernardus Serm. 1. & 2. in Octavam Paschæ, & Hesylus, qui contestatur hanc lectionem reperiri in antiquissimo Codice Anglicano, atque in altero Hispaniensi. Quorum testimonia vide partim apud Honoratum Tournely, & Nicolaum L'Herminier, partim apud Bullum, & Blanchinum, partim vero apud Salmeronem citatis locis. Inter hos vero, aliosque, duobus sese dedant Unitarii, & Critici necessum est, scilicet Athanasio Africanæ Ecclesiæ Antistiti, qui floruit longe antequam emendatæ a Hieronymo; & Cassiodoro, qui floruit quidem sexto sæculo, & post emendatam Versionem Italicam, sed utebatur antiquissimis, probatissimisque Codicibus undequaque summa diligentia collectis, ut ipsemet scribit libro divinarum Instit. cap. viii. Quod animadvertendum est, ne reponant Morosi Sugillatores Cassiodorum Versione jam deturpata fuisse deceptum. Athanasius ergo producit testimonium istud in Expositione Symboli, quam ex penu Bibliothecæ Veronenfis Capituli vulgavit præfatus Blanchinus: & Cassiodorus illud assert in libro Complexionum, quas edidit alter Veronenfis Urbis vir cele-

celeberrimus Scipio Maffei . Quare hi duo ambo Itali , & ejusdem Urbis Patritii videntur tandem controversæ materiem penitus subtulisse .

PROPOSITIO III. Supposita laudati versus Canonicitate , patens est trium divinarum Personarum distinctio .

Constat , quandoquidem Pater , Verbum , & Spiritus Sanctus dicuntur tres , & unum : sunt ergo tres personalitate & hypostasi , unum divinitate & natura . Quippe dici nequit quod sint plures , & unum secundum eandem rationem ; neque quod unum sint solo consensu , & unitate testimonii , ut dicam infra .

RESPONDETUR ERASMO , AC SIMONIO .

Opponit autem Erasmus . Sanctus Cyrillus lib. 14. Thesauri cap. penultimo profert contra Arianos versum VII. *Et tres sunt qui testimonium dant in terra , &c.* Non omisisset autem primum , seu antecedens , si in aliquo vetusto Codice reperisset . Nullam pariter hujus mentionem fecit Augustinus , qui contra Maximinum Arianum omnia argumentorum genera complexus est : neque Beda , cui in observandis antiquis exemplaribus nec diligentia defuit , nec peritia linguarum . Ad hæc : Hieronymus , qui hunc versum intrusit , unde illum exscripsit ? Certe ex Græcis exemplaribus : sed hæc aut variabant , aut non : si non variabant , cur prætermiserunt Cyrillus , alique Patres ? Si variabant , quomodo docet Hieronymus utrum sit rectius , utrumve scriptum ab Apostolo ? Præterea conqueritur Hieronymus aliquos eum accusare tanquam falsarium , corruptoremque sacrarum Scripturarum . Quis vero eum clamasset falsarium , nisi publicam mutasset lectionem ? Rursus additio hujus loci nihil efficit adversus hæreticos ; quia cum constet olim codices variasse , nihil hoc telum adversus illos valebit . Præterea Erasmus , qui ex codice Brittanico hunc versum reposuit , ne cui esset ansa illum calumniandi , consulit postea duos codices miræ vetustatis in Burgenfi Bibliotheca D. Donatiani , & neuter habebat . Accepit quoque a Paulo Bombasio deesse in vetusto Codice Vaticano ; in quo & auctoritas erat vetustatis , & Pontificis , quoniam ex illius Bibliotheca petitus est . Consentit editio Aldina , quæ eo caret . Hæc sunt , ob quæ Erasmus rediit iterum ad ingenium , postquam in editione Antuerpiensi anno 1531. lectionem Apostolicam restituerat .

Resp. Cyrillum , Augustinum , & Bedam hunc textum Arianis non objecisse , vel quod ad manus haberent codices qui eo carebant , vel quia cum possent aliunde Arianos confutare , de *authenticitate* hujus loci contendere noluerunt . Uti sunt tamen hoc loco alii PP. quamplurimi , quos Prop. 2. memoravi ; unde constat versum in omnibus Bibliis extasse , quæ hi Patres habuere præ manibus . Neque Hieronymus

mus publicam mutavit lectionem; quandoquidem versus ille extabat in antiqua Itala, qua ante Hieronymi ætatem utebatur Athanasius Africanus Episcopus, nec non in vetustissimis membranis, unde exornavit Complexiones suas Cassiodorus. Hæc dicimus dato quod Prologus in Epistolas Canonicas auctorem habeat Hieronymum, quod inter Eruditos non constat. Discerni autem potuit, quænam esset vera & Apostolica lectio ex Codicum Collatione, & numero: pluribus enim, & antiquioribus fides habenda est; præsertim ubi apparet causa erroris Amanuensium, ut istic contingit. Neque omnes Ecclesiæ Hieronymum falsarium, corruptoremque divinarum Scripturarum appellaverunt, ut fecissent, si publicam mutasset lectionem: sed omnes illum veneratæ sunt, & merito suspexerunt. Quod id ausus sit aliquis invidus & obtrectator, famam Hieronymo non minuit, sed auget: neque indicio id est communem mutasse lectionem, sed castigasse privatam. Hæc emendata habemus telum efficax contra hæreticos, qui nequeunt reponere nos pro lubitu sacras literas depravasse, cum id factum sit ex Mss. melioris notæ, & ex Patribus. In Burgensibus, quæ citat Erasmus, errorem dicimus irrepsisse, cujus non opus est, ut repetamus originem, aut exempla Erasmo ipsi notissima. Vaticanus Codex, de quo Bombasius Erasmus reddidit certiore, non est antiquior in Bibliotheca Pontificis; cum alium vetustiore, in quo extat hic versus, viderit Amelotius; cui addendi sunt, quos 1. Prop. recensui, etiam Britannicus, qui invitum Erasmus ad Bibliorum suorum restaurationem impulerat. Quod ait non deesse Codici Vaticano Pontificis auctoritatem, quoniam ex illius petitur Bibliotheca, indignum est Erasmi eloquio ac doctrina: non enim thecis, paginisque librorum continetur Romani Pontificis auctoritas; neque ullus ex Successoribus Petri decrevit prædictum Codicem, aut Aldinum, aut Burgensem esse undequaque completum & Apostolicum; quemadmodum de Vulgatæ nostræ lectione tum Papa, cum Tridentina Synodus statuerunt.

Opp. 2. cum Richardo Simonio. Tres sunt notæ, quibus dignoscitur hujus falsitas testimonii; quarum prima est, quod desit in septem Mss. Regiis, in v. Bibliothecæ Colbertinæ, in multis Græcis, Latinisque, in Syriacis quoque, Arabicis, & Aethiopicis. Altera, quod in multis Codicibus versus viii. præmittitur septimo, quod nempe Scholium ex Margine in textum irreperit. Tertia, quod nullus ante v. sæculum, & Victorem Vitensem ipsius meminit; neque etiam Hieronymus, cui supponitur Prologus in Epistolas Canonicas, & falso illi ascriptus.

Resp. Has Simonii conjecturas nullius esse momenti. Etenim, quantum ad primam; constat versus septimum in pluribus Codicibus inveniri, & cur in aliquibus desit: quæ duo priori propositione sunt demonstrata. Non minus levis est altera; nam cum amanuenses errorem

rem in scribendo adverterent, quæ omiserant reposuerunt: idque fateri debet Simonius, qui parum sibi constans Prima Parte cap. 18. Criticæ novi Testamenti laudat Codicem San-Germanensem ante annos octingentos exaratum, in quo versus septimus legitur non per modum Scholii & in margine; ut etiam in pluribus ex his, quos recensuimus, Levissima quoque est tertia; quandoquidem hunc textum laudarunt Athanasius Africanus, & Hyginus Papa, alique bene multi ante ætatem Hieronymi.

Quod attinet ad Prologum in Epistolas Canonicas, num sit Hieronymi, necne, parum refert; cum alios præter Hieronymum Patres habeamus testes locupletissimos. At Simonius minimis ductus momentis illum Hieronymo abjudicavit, quem doctissimi PP. Benedictini Tom. I. divinæ Bibliothecæ dignis Censuris exceperunt. Afferuit Ricchardus adscribi perperam Hieronymo, quod in pluribus vetustissimis Mss. desideretur. Respondent Benedictini extare in Regiis num. 3561. & 3564. in Colbertinis num. 1. & 158. scriptis, nullo refragante, ante tempora Caroli Calvi, in quatuor quoque Bibliothecæ San-Germanensis, & in Corbejensi antiquissimo. Addunt nonnullas præfationes, quas omnes fatentur esse Hieronymi abesse a vetustissimis Mss., in Regio num. 3564. desiderari Præfationem in librum Ezræ, & in tribus Exemplaribus Canonis Hebraicæ Veritatis deesse Præfationem in Psalterium. Deinde ait Simonius supposititium esse hunc Prologum quod extet in quibuscumque absque nomine Auctoris. At Benedictini ex adverso demonstrant alias quoque Hieronymianas præfationes, vel omnes, vel aliquas sine auctoris nomine reperiri in Codice Ms. Montis Majoris prope Arelatensem, in Canone Hebraicæ Veritatis Carcassonenfis Ecclesiæ, in Colbertino antiquissimo n. 16. in San-Germanensi num. 164. Tertio opponit Simonius Prologi Auctorem esse Collectorem illum, qui omnes libros novi, ac veteris Testamenti uno volumine complexus est. Et id conatur ostendere ex Præfatione affixa initio Actuum Apostolorum, quæ non est scripta a Hieronymo, sed desumpta ex ejus Prologo Galeato. Verum respondent Monachi in Prologo Galeato de libris novi testamenti altum haberi silentium, ac memoratam Præfationem desumptam esse ex Epistola Hieronymi ad Paulinum: ex qua putant derivasse etiam Prologum breviorum, qui reperitur in pluribus Mss. autè Apostolicas Epistolas. His eximuntur argumentationes Simonii, de quibus laudati Patres, Acta Eruditorum Lipsiæ anni 1693. a pag. 97. ad 110. & in Commentariis de Script. Eccles. Tom. 1. Sæculo IV. in Hieronymo, Cap. XI. Casimirus Ovdin Monachus excucullatus.

Verum tamen est quod iidem Monachi gravioribus ducti argumentis censent Prologum, de quo agimus, non esse Hieronymi. Primo, quod in ipso Prologo occurrit nomen Epistolarum Canonicarum, quas alibi S. Doctor appellat Catholicas, non autem Canonicas, uti vocari

cœperunt ab ætate Cassiodori, qui hoc nomine utitur VIIII. Capite libri divinarum Institutionum. Uterius quod auctor prologi gloriatur rem perutilem se facere Ecclesiis, cum in priorem ordinem ac seriem Apostolicas revocet Epistolas; nam & perpetuo talem ordinem servasse comperitur, neque res videtur tantæ, ut inquit, utilitatis. Tandem ob styli barbariem, & orationem indignam Hieronymo eloquentissimo: apud quem nullibi invenies illud infimæ latinitatis *Quod quia*, ut in hoc Prologo offendes.

Ceterum neque hæc magnum habent pondus, & respondet ad singula Honoratus Tournely De Trinit. pag. 116. perantiquum esse Canoniarum Scripturarum vocabulum, usurpatum a Synodo Anthiochena, & a IV. Carthagenensi: hanc styli discrepantiam nec Erasmus sagacissimum deprehendisse: Auctorem Prologi non designare, num Epistolarum ordinem inverterint veteres, num sui cœtanei, Quibus addo ex Confessione eorundem Benedictinorum, hunc Prologum præferre nomen Hieronymi in Mss. antiquioribus Corbejensi, Colbertino, San Germani, & S. Andreæ prope Avenionem. Nolo tamen certum præferre iudicium, dum solis agitur conjecturis. Si prologus non sit Hieronymi, cedit in reprehensionem Erasmi; si vero sit, in confutationem Simonii; quum interim uterque peccet: nam Hieronymus in sacris literis versatissimus infidelitatis argui non debet, nec ipse omnium primus versiculum in Apostolicam intrusit Epistolam.

RESPONDETUR ARIANIS ET SOCINIANIS.

Opponunt 3. Hæretici: In versu VIII. sequenti: *Et tres sunt qui testimonium dant in terra Spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres unum sunt*; non subintelligitur ulla substantiæ unitas, nullumque subest arcanum. Ergo neque in versu septimo præcedenti.

Resp. plures a Theologis adhiberi responsiones, quarum singulæ argutationem istam elidunt. Dicunt aliqui vetustissimos Codices non habere postrema verba, *Et hi tres unum sunt*: & Grotius diserte tradidit addita fuisse ab Arianis; in quam sententiam inducitur ex antiquissimo manuscripto, quod deprehendit cum aliis pluribus concordare. Observant alii haberi in textu Græco *ὅτι τρεῖ εἰς τὸ ὅν εἰσι*, *Et hi tres in unum sunt*. Animadverti ego legi apud Idacium Clarum, sive Vigilium Tapensem, in libro contra Varimadum, *Et hi tres in nobis sunt*. His omnibus liquet magnum interesse inter versum VII. & VIII. discrimen. Repetunt alii responsionem ex versu 9. proximo: *Si testimonium hominum accipimus, Testimonium Dei majus est*:

Ego vero, etsi omnes Sententiæ istæ probabiles sunt, & primæ præsertim, cum Lovanienses testentur se quindecim pervetustos legisse Codices, in quibus non erat, *Et hi tres unum sunt*: hæc tamen
verba

verba genuina esse profiteor. Nolo enim contra hæreticos disputans partem Apostolici testimonii avide arripere, partem timide rejicere. Autographum cenfeo undequaque, tum quia legitur in Vulgata Latina, quæ ceteris versionibus præstat; tum quia legitur quoque a S. P. Augustino libro 11. contra Maximinum cap. 22. Sed operæ pretium est, ut evidenter ostendam, quomodo posteriora verba præcedentium vim non infringant. Primum ergo Spiritus, Sanguis, & Aqua Sacramenta & signa sunt; & quotiescunque de Sacramentis ac signis enunciat quod unum sint; id non intelligitur quod sint una substantia, sed quod sint signum unius substantiæ; veluti si dixerò, *Petra, & Aqua sunt unum*, volens significare in Petra Christum, & in Aqua Spiritum Sanctum, non sequitur petram & aquam unam habere naturam, sed sequitur tantum, quod unam naturam habeant Christus & Spiritus Sanctus, quorum sunt signa. Quod vero Spiritus, Aqua, & Sanguis sint Sacramenta vel signa, ostendit loco nuper laudato S. P. Augustinus; ubi docet spiritum significare Patrem, de quo Joannes cap. iv. *Spiritus est Deus*; sanguinem significare Filium, de quo Joan. cap. i. *Verbum caro factum est*; & Aquam significare Spiritum Sanctum, de quo idem Joannes cap. vii. *Flumina de ventre ejus fluent aqua viva*; hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Cum ergo Spiritus, Aqua, & Sanguis sint signa, dum dicitur quod sunt unum demonstratur duntaxat unitas in substantiæ Patris, Filii, & Spiritus Sancti, qui per hæc Sacramenta significantur. E contra Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus non sunt signa, non sunt Sacramenta; ideoque dum dicitur quod sunt unum, ipsorum naturæ unitas demonstratur. Lege citato loco Augustinum.

Deinde hæc propositio *Unum sunt* proferri potest & de una substantia, & de rebus spectantibus ad unam substantiam. Enunciaretur de una substantia si dicerem E. G. *Pater & Deus unum sunt*: proferretur de rebus spectantibus ad eandem substantiam, si dicerem, *Anima & corpus unum sunt*, scilicet, *unus homo*. Porro Spiritus, Sanguis, & aqua pertinebant ad eandem substantiam Christi, exierunt enim de corpore ipsius; & consequenter rectissime dictum est quod sunt unum, nempe spectant ad eandem Redemptoris humanitatem. Pater vero, Verbum, & Spiritus Sanctus non ideo dicuntur, *Unum*, quod partes sint ejusdem substantiæ, & licet natura diverſi, ad eandem spectent divinitatem; propterea quod divinitas neque partes habet, neque plurium naturarum distinctionem. Dicuntur ergo unum priori sensu, hoc est, unum divinitate ac substantia. Rursus ea verba: *Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis*, habentur præce καὶ τρεῖς εἰς οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα. Omnia sunt generis neutrius, τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ, τὸ αἷμα; ideoque dicendum fuisset καὶ τρία μαρτυροῦντα, non vero καὶ τρεῖς μαρτυ-

μαρτυρίας, nisi hæc verba referrentur ad versum septimum præcedentem *οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ*. Quare Spiritus, Aqua, est Sanguis dicuntur, *tres*, & *unum* hoc tantum sensu, quod addant testimonium in terra præter illud divinum, & cæleste, quod perhibetur a Patre, Filio, ac Spiritu Sancto. Postremo aliquid haberet ponderis hæreticorum cavillatio, si in 7. & 8. versu fieret comparatio inter unitatem, in qua conveniunt *οἱ μαρτυροῦντες*, testimonia cælestia, atque unitatem, in qua conveniunt Spiritus, Aqua, & Sanguis: at non sit comparatio hæc, sed inter rem, quam testificantur. Cum enim Apostolus agat de fide in Christum, quem verum Deum, ac verum hominem esse credimus, ostendit esse verum & unicum Deum ex testimonio cælesti, verum & unicum hominem, ex testimonio terreno; idque ob hæreses, quæ tunc grassabantur circa Christi divinam, humanamque naturam.

C A P U T IV.

Expenduntur hæreticorum objecta ex novo testamento petita.

HIs itaque, aliisque momentis fides individue Trinitatis adstruitur. Quorum pleraque de Verbi, ac Spiritus Sancti divinitate disputaturi proferemus in medium: nam in præsentiarum antiquorum Sabellianorum, nec non Crellii, Wolzogenii, aliorumque e grege Socinianorum objecta solvenda sunt, quibus in genere hanc fidem Catholicam quaterere noliuntur. Sunt autem istiusmodi.

Opponit 1. Crellius. Joannis xvii. 3. Christus ita Patrem alloquitur: *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant Te, solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum*. Solus ergo Pater Deus est, & aliæ personæ excluduntur a communione divinitatis. Ea quippe est vis adjectivi hujus *Solus*, ut ceteros omnes excludat a participatione rei enuntiatae, sive, ut inquirunt, *prædicati*: V. G. Si dicas, *Solus Christus est hominum Redemptor*, erit sensus nullum alium Redemptorem hominum esse præter Christum.

Communis & vera responsio est Patrem dici solum Deum per exclusionem Deorum, quos insana Gentilium superstitio venerabatur, non per exclusionem Filii ac Spiritus Sancti. Observat Petavius lib. de Triait. 111. cap. 1. haberi in Græco *ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς*, ubi articulus *ὁ* demonstrat illud *μόνος* solum copulandum esse cum sequentibus *ἀληθινὸς Θεὸς Verum Deum*, non cum præcedenti pronomine *Σὺ Τε*. Ait distare plurimum has duas propositiones, *Pater solus est Deus, & Pater est ille solus Deus*, quemadmodum discrepant hæc, *Socrates solus est*

est Philosophus, & Socrates est solus Philosophus. In quarum prima significatur Socratem Philosophum esse, & nullum alium præter eum esse Philosophum; in altera Socratis nullam esse scientiam præter Philosophiam. Norunt hæc pueri, qui non ignorant proprietatem vocabulorum, quam dicunt Dialectici *appellationem*.

Huic responsioni lucem addam ego clariorem, quamquam forte non eget. Sensus horum verborum, *Hæc est vita æterna, &c.* est, Vita æterna comparatur per practicam fidem in unum Deum, & in Filii ejus Incarnationem. Metonymia est enim, quemadmodum in versu 25. cap. 11. *Ego sum resurrectio, & vita*, & in 12. cap. 11. Epist. ad Rom. *Delictum illorum divitiæ sunt mundi*: id est, Ego resurrectionem, & vitam tribuo, & Gentium multitudo, atque opulentia ex delicto, & incredulitate Judæorum profecta est. Describitur itaque cap. XVII. Joannis modus parandæ æternæ vitæ, qui est ejurata Deorum multitudine, unum Deum confiteri, & Christi doctrinam religionemque sectari. Vide Ignatii Martyris Epistolam ad Magnesianos, ubi de Christo ait, *οὗτος ἰσχυράσθαι οὐς πολλοῦς καὶ ἰτα, καὶ μόνον ἀληθινὸν θεὸν καταγγέλλεται τὸν ἑαυτοῦ πατέρα*: Qui ad multitudinem impatiis Deorum, unum, & solum verum Deum annunciat Patrem suum. Confer cum Joanne quæ habet Paulus in priori ad Thessalonicenses cap. 1. v. 9. *Ipsi enim de nobis annuntiant, qualem introitum habuerimus ad vos: & quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo, & vero, & excolare Filium ejus de calis, &c.* ubi vides Deum verum ac viventem, appellari per oppositionem, non ad Filium, sed ad simulacra, & idola; quæ nihil sunt aliud, quàm aurum & argentum, opera manuum hominum.

Opponit 2. Apostolus in Epist. 1. ad Corinth. cap. VII. *Nobis*; inquit, *unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illum. Et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Habet similia ad Ephesios cap. 1v. 5. Distinguitur ergo Deus a Domino, & primum nomen soli Patri tribuitur, alterum Filio.

Resp. 1. Posse contra adversarios verba Apostolica retorqueri; sicut enim Jesus Christus dicitur unus Dominus sine exclusione Patris; ita Pater dicitur unus Deus absque exclusione Filii. Secundo respondendum est Patrem dici solum Deum ad exclusionem inanum Deorum: quod liquet ex verbis immediate præcedentibus: *Nam etsi sunt qui dicantur Dii, sive in calo, sive in terra (siquidem sunt Dii multi, et Domini multi) nobis tamen unus, etc.* Quo in loco Deum vocari Patrem, per oppositionem ad eos, qui *οὐκ ἀγνοοῦσι τὸν θεόν*, nomine tantum, non re, supervacaneum est demonstrare. Ac demum Corinthiis nuper ab idolorum cultu conversis Apostolus altissima Fidei arcana ratus est non statim esse exponenda; unde cap. 3. *Tinquam parvulis (inquit) in Christo lac vobis potum dedi, non escam.* Quamquam & præcitata verba

To. II.

E

obvium

obvium habent sensum Christianæ professioni valde consonum, videlicet: Nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, primarium rerum universalium principium, & divinitatis fons, & origo: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, idest nulli creaturæ subiectus, sed Sapientia Patris, per quem omnia creata sunt, omniaque instaurata.

Opponit 3. In prima ad Corinthios cap. x. 11. 4. & seqq. idem Apostolus ait: *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus: Et divisiones ministrorum sunt, idem autem Dominus: Et divisiones operationum sunt, idem autem Deus.* Ibi tres designantur, & unus tantum, idest Pater, vocatur Deus. Quibus coherent cum Apostolicum Symbolum, tum Nicænum & Constantinopolitanum, quæ solam Patrem appellant Deum.

Resp. Paulum alloqui homines, qui ad Idolorum simulacra proficiscentes dæmonum vaticinia plurimi faciebant. Ait enim v. 2. *Scitis quoniam cum gentes essetis ad simulacra muta prout ducebamini euntes, etc.*, idest spe discendi futura ad idola agebamini, sive ad Deorum vates, quales erant in Templo Pythio, Amphiarai, & Trophonii. Quæ-
rere ergo poterant Corinthii duo: primum, cum aliquando contingat, ut futura prædicant tam a Deo afflati, quam a Dæmone, quomodo possimus inter illos discernere. Alterum, cur non omnes prædicendi futura donarentur scientia. Ergo ut priorem solvat dubitationem versu 3. immediate proximo, inquit: *Ideo notum vobis facio, quod nemo in Spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu: Et nemo potest dicere, Domine Jesu, nisi in Spiritu Sancto.* Docet his Prophetarum oracula in veteri testamento fuisse divino Spiritu afflante, quoniam a Dei cultu homines non abducebant, & nunc pariter verum ab his narrari, qui non dicunt Anathema, idest, non execrantur Jesu Christi nomen, ipsiusque Evangelium. Ita perspicue primum dubium resolvit. Ut vero solvat alterum, versu 5. ait: *Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus, etc.* idest, non omnibus omnia dantur; sed tamen singula gratiarum dona ex eodem principio ac Spiritu proficiuntur, & ad eundem pertinent Dei cultum; quemadmodum diversi Ministrorum ordines ad unius Domini famulatum, omnesque operationes ad unam supremam causam sunt referendæ. Quamobrem dividuntur fidelibus charismatum dona, sed ordinantur omnia ad unius Ecclesiæ utilitatem, & unius Dei religionem promovendam, quomodo diversa corporis membra, tametsi eundem actum non habeant, ad unius hominis vitam, & commoditatem: quo exemplo narratis variarum gratiarum officiis eodem loco utitur Apostolus. Atque istam esse germanam huius loci interpretationem constat legenti.

Do tamen, ne quis obganniat, etiam aliorum interpretationem non malam. Dicunt ergo Theologi & Interpretes, Apostolum nomine Spiritus, Domini, ac Dei, vel unum Spiritum Sanctum designare, vel

vel tres personas. Si primum velis; congruit triplex illa appellatio diversis muneribus ejusdem Spiritus; nam charisma proprie respondet Spiritui, ministratio refertur ad Dominum, & operatio ad Dei spectat omnipotentiam. Si autem velis tres ibidem designari personas, dicunt Dei nomen accipiendum esse *secundum*, secundum proprietatem principii ac fontis; quo sensu Pater speciali quadam ratione *Deus* appellatur. Quæ sunt proculdubio verissima; sed, ut arbitror, præcedens responsio propius accedit ad scopum, & sensum Apostoli.

Ex quibus patet quid ad Symbola Fideique formulas sit respondendum. Cum enim hæc primum rudibus & ab idololatria revocatis proponerentur, taliter institutæ sunt, ut expresse inanum Deorum superstitionem eliminarent, simulque Catholicæ religionis continerent arcana. Atque hinc est quod ab eo exordiantur articulo, *Credo in Deum*, etc. quod, ut scribit Cyrillus Alexandr. lib. 2. de Adorat. in Sp., *Fides Catholicæ memorum prima sit, ab opinione multitudinis Deorum removeri*. Sed sublimiori quodam stylo etiam divinitas Filii in Symbolis insinuat sequenti articulo: *Et in Jesum Christum*, etc. quippe, ut scribit Ambrosius in Caput 1. ad Galat. *nec minorem Filium significat cum eum Dominum nostrum vocat, nec Patrem majorem quia eum Deum nostrum appellat: quia non erit verus Deus Pater nisi & Dominus sit; neque verus Dominus Filius nisi & Deus sit*. Verum de Filii divinitate suo loco. Consimilia sunt, quæ ex aliis Scripturarum divinarum libris opponunt Sociniani, nimirum ex 1. ad Timotheum 25. ex Epistola ad Romanos III. 30. & XV. 28. ex capitulo V. Joannis 44. ubi unius Dei mentio fit; sed ubique per oppositionem ad Deos Gentium. Quare necesse non est, ut singula proferamus.

Opponit ulterius Joannes Ludovicus Wolzogenius in libro qui inscribitur *Præparatio ad utilem lectionem Sacre literarum* cap. XXI. Pontificii, idest, Romanæ Communione Theologi, etsi Trinitatis defensores acerrimi, tamen veritatis evidentia coacti agnoscunt eam ex Sacris literis probari non posse; sed opus esse recurrere ad Traditiones. Sic enim scribit Dionysius Petavius Jesuita doctissimus in Magno Opere suo de Trinitate lib. 1. cap. 1. §. 3. *De tribus Personis divinitatis, earumque una essentia, ante Nicænum Concilium perfecte sciri, & scribi non potuit, quia mysterium istud post certamen cum Arrianis demum Catholicis est revelatum, & confirmatum*. Ita scribit quoque Sacroboscus in Defensione Tridentini Concilii pag. 1. cap. 6. Alius Jesuita Petrus Skarga in illa Christi verba, *Baptizate &c.* ait, quod Apostoli dogma Trinitatis initio reticere soliti erant. Et Bellarminus lib. IV. de Verbo Dei cap. 6. §. Jam vero: *Cum e Scriptura*, inquit, *non convincerentur Arriani, eo quod easdem Scripturas aliter exponerent, quàm Catholici, damnati fuerunt ex sermonibus non scriptis, pie tamen intellectis*. Idem habet Salmeron Comment. in Joan. XVI. 12. Florimundus

in sua Historia de ortu, & progressu hæresum, Hosius, Feuardenius, Gordonus, Grefserus, & alii innumeri. Si ergo tam præclari, & summe docti viri fatentur e Sacris literis non evinci Trinitatem per legitimas, & irrefragabiles consequentias; constat quod in Sacris literis dogma istud nullum verum habet fundamentum.

Resp. nego aliquem ex Pontificiis Scriptoribus asserere Trinitatis mysterium non posse ex Sacris literis evidenter probari. Docent quidem præter Scripturas, etiam per Traditionem Trinitatis dogma ad nos fuisse perductum; sed istud ex Scripturis non erui, nullus Romanensium asseruit. Traditio quidem necessaria est, & ad dignoscendum, quænam sit vera Scriptura, cum sit Verbum scriptum ex Patrum documentis recipiendum; & ad sensum ejus intelligendum, ubi perobscura est, & eget Judicis vivi declaratione. Hæc docet Petavius cap. 1. de Trinitate; ubi nescio an sint verba citata a Wolzogenio, quæ fortean me legentem fugerunt. Si ea scripsit allucini, de verbo *Omonson* Petavius est exponendus, quod certum est Nicænam Synodum consecrasset, & de vocabulis *Ousis*, & *Hypostasis*, de quibus agit lib. 1. cap. 3. §. 3. At etiam primitus dogma Trinitatis profitebatur Ecclesia, & falsum est Nicænos Patres non pugnavisse pro hac fide Scripturis. Audiatur Theodoretus lib. 1. Hist. cap. vii. *Talis fuit Arianorum corrupta sententia. Ibi animadversa fraude, allegarunt Episcopi ex Scriptura resplendentiam, fontem, flumen, characterem ad substantiam, et hoc, In lumine tuo videbimus lumen, Et hoc, Ego & Pater unum sumus, etc.* Docet postea quod struentibus Arianis impietatem vocibus illis *DE NIHILO*, & *UIT*, alienis a Scriptura, Patres usi sunt verbo *Consubstantialis* ex priscorum Traditione. Nec aliter docent Sacroboscus, & Salmeron. Quamquam, etsi Patres ex sola Traditione damnassent Arium, esset judicium eorum irrefragabile, cum & Verbum traditum sit ad faciendam fidem aptissimum. Bellarminus autem falso citatur a Wolzogenio; ait enim: *Et si quadam Scriptura poterant adferri contra Arianos, tamen quia Arius etiam proferebat Scripturas; ex doctrina non scripta, sed tradita per manus Patrum sibi in Ecclesia succedentium eundem condemnauerunt.* Non ait, non posse Arianos convinci Scripturis, minime: sed ait, cum multa sint Scripturæ, quæ videntur facere Christum minorem Patre, satius judicaverunt Nicæni Antistites, Arianos his Scripturis abutentes ex Verbo tradito condemnare. Verum tamen est, Bellarminum testem advocare Theodoretum loco citato, ubi docet Patres adversus Arianos certasse quoque Scripturis, & vocabulum *Omonson*, propter Patrum priscorum auctoritatem consecrasset. Petrus Skarga scribit Apostolos statim non aperuisse Neophytis Trinitatis arcanum, sed initio Deum unicum prædicasse, ut fecit Paulus Athenis in Areopago. Ex quibus non sequitur, aut non annunciasse Trinitatem, aut hanc ex Scripturis non demonstrari. Hosius,

sius, Feuardentius, Gordonus Huntlaeus in locis citatis a Wolzogenio inquitunt duntaxat, non omnia scitu necessaria ex sola Scriptura probari, neque Apostolicas rejiciendas esse traditiones: quod nos etiam opportunitiori loco docebimus. Non tamen negandum est Scriptoris istis, præsertim Petavio, aliqua verba nimis dura excidisse; sed & Petavium ex Verbo Dei scripto Trinitatem demonstrare constat legenti librum 11. cap. vii. & sequentibus.

C A P U T V.

Traditione Patrum divinarum Personarum numerus comprobatur.

PAUCS me expediam; nam veteres Patres Trinitatem agnovisse videntur fateri recentiores hæretici; qui ut tantum a se veritatis præsidium amoveant, ajunt impudenter, nimium Platoniorum placitis Scriptores sæculorum priorum fuisse addictos, atque majori ex parte hæresi proximos Arianorum. Quod quanta injuria ac falsitate dictum sit, alter liber monstrabit.

Fatentur ergo plures in Deo esse personas Clemens in Epistola ad Corinthios, quam genuinam esse constat ex Irenæo, Clemente Alexandrino, Origene, Eusebio, & Hieronymo, qui illam citant. Ex qua D. Basilus cap. 29. de Sp. Sancto producit apertissimum illud testimonium: *Vivit Deus, et Dominus Jesus Christus, et Spiritus Sanctus*. Meminit Trinitatis & Justinus Martyr in Dialogo cum Tryphone habito circa annum 140. in quo præter Deum Patrem scribit esse *Filium, virtutem Dei, ac Deum, non ut solis lux vocabulo nominatur, sed numero alterum*. Athenagoræ, qui floruit circa annum 166. in Apologia hoc eodem anno, ut Pagius observat, exhibita M. Aurelio, & Lucio Vero, cap. 1x. sententia est: *Christianos concipere etiam Filium Dei, nec esse cur quisquam ridiculum putaret Deo esse Filium; cum Pater, et Filius unum sint, sitque Filius in Patre, et Pater in Filio unitate, et potentia Spiritus*: Irenæus lib. v. adversus hæreses cap. 6. ait, *Patrem vere Dominum, et Filium vere Dominum esse*. Floruit autem Irenæus circa annum 180. de quo plura apud Massuetum differt. 3. ar. 5. Lege & libri 1v. caput 7. Dionysius Romanus circa annum 272. martyrio coronatus in celebri contra Sabellianos Epistola differtissime Trinitatem prædicat. Idem præstat Tertullianus, qui ad Fidem Christianam conversus est juxta Pamelium anno 196. Is in libro contra Praxeam tam aperte Trinitatem defendit, ut Joanni Clerico i. Hist. Eccl. Sæc. 2. Ann. 186. num. 4. videatur tres divinas admisisse substantias. Nam cap. 11. ait: *Tres autem non statu, sed gradu, non substantia*

stantia sed forma, unius autem substantia, & unius status, & unius potestatis; qua unus Deus, ex quo & gradus isti, & forma, & species, in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti deputantur. Sed de Tertulliani fide alibi. Nam modo sat est vidisse in eo Sacrosanctæ Trinitatis Confessionem. De Patribus vero tam Græcis, quam Latinis, qui post 111. florere sæculum nulla exoritur dubitatio. Vide, si plurimopertas, Basilium Magnum in Exercit. Monast., Cyrillum Hierosolymitanum Catech. xv1. Gregorium Nazianz. Orat. 13. 29. 32. Epiphanium hæresi 56. & 62. Joannem Chrysof. Hom. 11. in Marcum, Theodoretum quæst. 20. in Genes. Quid singulos censeo? Omnes, quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ est Deus, divinorum librorum veterum & novorum Catholici Tractatores hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, Filius, & Spiritus Sanctus unius, ejusdemque substantiæ inseparabili aequalitate divinam insinuent unitatem; ideoque non sint tres Dii, sed unus Deus; quamvis Pater Filium genuerit, & ideo Filius non sit, qui Pater est: Filius a Patre sit genitus, & ideo non sit Pater qui Filius est: Spiritusque Sanctus nec Pater sit, nec Filius, sed tantum Patris & Filii Spiritus, Patri & Filio etiam ipse coequalis, et ad Trinitatis pertinens unitatem. S. P. Aug. lib. 1. de Trinit. Cap. 1v.

Hujus perpetuæ Traditionis testes habemus locupletissimos Patres omnes Concilii Nicæni celebrati anno 325. Constantinopolitani an. 553. Toletani 1. anno 400. Arelatensis 4. an. 830. Lateranensis an. 1215. Tridentini an. 1545. &c. Romanos quoque Pontifices, ac præsertim Dionysium apud Athanasium in Epist. de Synodo Nicæna, Hormisdam Epist. 76. ad Justinum, Gregorium Magnum in Symb., Agathonem in Epist. ad Constantinum, Heraclium, & Tiberium Augustos, Leonem IX. ad Episcopum Antiochenum, Innoc. III. lib. 4. de Myst. Missæ cap. 11. &c. Imperatores etiam invictissimos atque Augustissimos, Justinianum in Conf. Fidei, Basilium Macedonem in Exhortatione ad Leonem Filium suum, Leonem Philosophum in Epist. ad Regem Omarum, Carolum Magnum ad Toletanum Episcopum Elipandum, &c. Theologos denique, & Catholicos universos.

Neque est quod adversus hanc perpetuam Ecclesiæ traditionem dicas, Gentiles nunquam Catholicis objecisse pluralitatem Deorum, aut absurda, quæ ex hoc Fidei mysterio consequi videntur. Enimvero neque omnes Gentilium libros extare credendum est, neque primos Catholicos fidei capita, cujusmodi est Trinitas, Incarnatio, Eucharistia, irrisoribus Ethnicis revelasse. Quamquam hi Christianos redarguebant, quod Christum tanquam Dei filium haberent; ut liquet ex prima S. Justini Apologia: imo revera Praxeas & Celsus data opera conabantur ostendere, a Catholicis pluralitatem teneri Deorum; quos Tertullianus, & Origenes confutarunt. At lege Jueninum in Comment. de Sacramentis pag. 286.

Quo:

Quoniam vero plurimi, ut faciant nubem testium ampliorem, supposititia Veterum scripta pro Sanctæ Triados fide commendant, & hæretici homines imperitiam nostram ridere solent; monitos juniores vellem, ut a citandis apocryphis dubiisque sedulo abstineant, nec morem gerant simplicioribus Scholasticis: quorum aliqui probare nituntur Trinitatem ex lib. vi. cap. 11. & lib. viii. cap. 15. Constitutionum Apostolicarum, quæ sub Clementis Romani nomine circumferuntur. At has suppositas censent complures Critici. Tribuunt enim (inquiunt) Apostolis, quæ profecto inferioribus evenerunt temporibus, ordinationes Diaconissarum, permultasque liturgias prorsus ignotas Apostolorum ætati. Scatent quoque pluribus absurdis, & anacronifinis, quum doceant mulierum, non virorum barbam esse tondendam, quartas nuptias manifestam esse libidinem, septem Diaconos positos ante Paulum ab ipso benedicendos; cum Paulus ante Stephanum mortem, & Diaconorum institutionem, imo ante annum Christianæ Aetæ xxxi. blasphemus fuerit & persecutor. Quare hi libri, plurimorum sententia, vel sunt Clementi abjudicandi, aut certe enormiter ab hæreticis depravati.

Afferunt quoque nonnulli Dionysii Areopagitæ textus apertissimos ex cap. 1. de Divinis Nominibus, & de Mystica Theologia cap. 3. Quos libros esse Areopagitæ multi quidem defendunt, & Sacra Parisiensis Facultas an. 1527. Erasimum negantem censoria virga notavit. Quidquid sit, certe non desunt, qui hac præsertim ætate judicent illos apocryphos. Habent vero & suæ opinionis argumenta, ut quod inscribantur Timotheo, & tamen Ignatii Martyris laudent Epistolam; cum Ignatius scripserit Timotheo jam vita functo. Tum quod Auctor scribat se interfuisse morti Deiparæ assumptæ, ut traditur, anno post Filii ascensionem quintodecimo, & longe ante conversionem Dionysii; qui Christo nomen dedit anno tantum decimo septimo, quo Paulus Athenas appulit. Addunt citari in his libris Ignatii Epistolam ad Romanos conscriptam post Dionysii Martyrium; nam Ignatius passus est Imperante Trajano anno cxvi. A. D. xx. Decembris, & Dionysius sub Domitiano anno xcv. ministrorum conspiratione trucidato. His ergo dubiis incertisque fides nisi non debet Catholica: quamquam, ut dixi, sunt, qui libros Dionysii genuinos esse defendunt, eumque martyrio coronatum sub Adriano: inter quos Natalis Alexander Dissert. xxi. Seculi 1. & Annatus lib. iv. art. viii., sed negant Launojus, Morinus, Dupinius, alique quamplurimi.

Citat quoque in Thesauro Iodocus Coccius Epistolam Prochori; five Historiam S. Joannis, quam fabulosam & apocrypham, & indignam quæ nomen præferat unius ex septem primis Diaconis censent Baronius, Bellarminus, Natalis Alex., Dupin, & quotquot de Ecclesiasticis Scriptoris accurate pertractarunt. Et quidem liber fabulis nugisque

gisque refertus est, præsertim ubi narrat Sanctum Joannem coram Apostolis procidisse, ne proficisceretur in Asiam; & in insula Pathmos non Apocalypsin, sed Evangelium scripsisse. Observarunt præterea docti viri styli sapere posteriorem ætatem; cum in explicanda Trinitate adhibeat vocabula post exortas Sabellianam, atque Arianam hæresim usurpata. Fabulam quoque putant, quod 11. cap. narratur, fideles Joanni statim ac ex dolio ferventis olei exivit illæsus, Templum ante portam Latinam ædificasse, quod neque Apostoli permisisset humilitas, neque superstitiosa Romani Senatus, populique religio.

Accedit Hermæ, seu Pastoris liber scriptus circa annum LXXIX. in quo expresse traditur divinitas Filii; appellatur namque Deus antiquior omni creatura, & divinum Consilium ad conditionem, & productionem universorum. Extant ibi etiam Spiritus Sancti apertissimæ notæ divinitatis. Nonnulli hunc librum *Scripturæ* nomine cohonestarunt, ut Irenæus lib. 1v. cap. 3. Origenes hom. 1. in Ps. 37. & pluribus aliis in locis. Athanasius vero lib. de Decretis Nicænæ Synodi ait in Canone Scripturarum Sanctarum desiderari. Rejiciunt tamen Eusebius lib. 3. cap. 25. Rufinus in Symbolo, Prosper cap. 30. contra Collatorem, Gelasius Papa in Decreto de Scripturis Canonicis, Tridentina Synodus, & universalis Ecclesia. Licet tamen non sit in Canone receptus, fatent omnes esse librum optimæ notæ, & quamlibet demum subierit sortem, stylo simplicissimum, Ecclesiæ perutilem, & sæculorum omnium approbatione celeberrimum. Videantur testimonia a Cotelerio hujus Operis editioni præmissa. Is ergo liber poterit tanquam specimen antiquæ doctrinæ, non tanquam divinus, & Canonicus commendari. Sed quoniam sunt, qui hujus libri Visiones, quæ præcipuam occupant partem, putant pias fraudes a prudentioribus spernendas; & perierunt insuper Græca exemplaria, si excipias fragmenta quædam e Veteribus collecta; nescio quo loco Hermam habituri sint Unitarii.

Hi sunt ergo antiqui Patres, quorum auctoritatem plures pro Fide Trinitatis producant. Quibus connumerandus venit Sanctus Zeno Episcopus Veronensis. Huic plures attribuantur Conciones editæ a Guarino an. 1508. & postea Bibliothecæ Patrum insertæ. Non sunt tamen genuinis Zenonis fæctus; primo, quoniam is martyrium passus est sub Gallieni imperio, sive, ut aliquibus placet, sub Juliano Apostata, & nihilominus Concione v. perstringit data opera hæresim Arianam longa post tempora exortam, si tamen sub Gallieno occubuit, ut sententia fert probabilior. Deinde in Concione de Continentia enumerat plustquam quadringentos annos, ex quo Paulus suam ad Romanos dedit Epistolam; & consequenter quinto tantum Ecclesiæ sæculo floruit harum Concionum Collector. Denique observatum est a viris doctis Conciones istas ex variis depromptas esse Auctoribus: nam quattuor integre sunt Basilii, plures Hilarii, nonnullæ desumptæ absque delectu ex Græ-

Græcis, Latinisque Scriptoribus. Quapropter non sunt beati Zenonis scripta pro certissimo antiquitatis monumento proferenda. Sunt ergo Theologis, dum a Traditione petunt argumenta, Opera supposita & spuria a legitimis secernenda: & ubi lapsi sunt Scholastici, ne horum lectione decipiantur Tirones, jure illos commonefacio. Quamquam etiam apocryphi libri, si tamen antiqui sint, nec interpolati probentur, produci possunt ad demonstrandam Traditionem, quæ vigebat in Ecclesia eo tempore, quo fuerunt conscripti, non ita tamen, ut a Patribus, quorum nomen præferunt, accipere videantur auctoritatem,

C A P U T VI.

Denegandum non esse Trinitatis Mystrium, quod illud humana ratio capere nequeat; nec dogma Catholicorum seipsum evertere.

JAM nos hæretici ad humanam provocant philosophiam. Opponunt primo credendum non esse quidquid in animo parit dubitationem, nec ullum esse tam sublime mysterium, ut ab ejus scrutatione ac probatione sit abhorrendum. Quod inferunt primo ex Apostolo 1. ad Thessalonic. v. 21. ubi monet ut probemus omnia, & quod bonum est retineamus. Ad hæc, inquam, modum indagandi veritatem dogmatis alienius esse solam Scripturam, ad quam, velut ad Lydium lapidem religionis exigendæ sunt controversiæ: neque ad Christianam fidem pertinere, quidquid humana ratione non constat in Sacro textu aut expressis literis contineri, aut hinc deduci per legitimam consequentiam. Addunt hanc vocem *Mysterii* inani terriculamento rude & inconditum vulgus absterre ne persequatur veritatem. De unaquaque re, quæ cadit sub examen, duo quæri, An sit, & Quomodo sit; & res esse innumeras, de quibus sciri potest, & reipsa constat vere existere, licet quomodo sint humanam fugiat scientiam. Has duas quæstiones, perinde ac in aliis rebus, in dogmate occurrere Trinitatis. Mysterium, inquam, est quando ignoratur: sed non est ulla ratione prohibendum, ne inquiratur, an sit? Hæc quæstio est solidis & irrefragabilibus argumentis resolvenda, & objectiones justis & idoneis rationibus sunt refellendæ, ut quisque erudiat in fide; neque Religionis capita simpliciter & absque probatione debent obtrudi. Si ergo ratione non constat esse Trinitatem, non est credenda.

Resp. non esse quidem cæco modo credendum quidquid nobis proponitur; esse tamen, ubi constat de veritate revelationis, sive in sacris expressæ literis, sive per manus traditæ, rationem fidei subjiendam: neque temere scrutandas rerum divinarum causas, quæ nientis

nostræ conatum superexcedunt. Quod monet Apostolus in 2. ad Corinth. x. 5. dum hortatur, ut simus *in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi*. Salubriter vero idem Apostolus præcipit, ut omnia probantes teneamus quod bonum, & verum est, scilicet, ne credamus cuique spiritui, atque ne iis assentiamur, qui se Prophetas dicunt, docentes falsas doctrinas: ut etiam ait in 1. Epist. cap. 4. Ioannes, scribens: *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetae exierunt in mundum*. Demus, quæso, solam Scripturam esse Lydium lapidem, normamque unicam pro controversiis fidei dirimendis, (quod constantissime falsum esse contendimus); quare nos Sociniani philosophicis argumentis aggrediuntur? quare Fidei capita denegant, quod videantur humanam superare rationem? Teneamus hanc regulam; & Scripturis Deum unicum annuntiantibus, & Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum prædicantibus captivetur infirmæ mentis obsequium. Nam quod verbis literarum Sanctorum inextricabiles nectantur cavillationes, facit ingenio nostri audacia. Aut Scripturam innuere manifesto Trinitatem putandum est, aut suboculis vocabulis. Si manifesto, quid certamus syllogismis? si obscuritate aliqua terminorum, cur mysteria volumus ratione comprehendere? At hoc Trinitatis arcanum clarissime in novo præsertim Testamento revelatum, firmissima confessione conclamamus. Quod si proponeretur obscurius, hic æque ac in aliis, non ad humanæ rationis recurrendum esset iudicium, sed ad magistram veritatis Ecclesiam: alias si humanè pensanda sunt omnia, neque erit divina revelatio prima ratio credendi, neque Fides, quæ vincit mundum, Græcorum sublimior philosophia. Interim quomodo hæretici indagandi veritatem modum teneant, videant ipsi. Duo illa quæstionum genera, an sit, & quomodo sit res aliqua, & nos distinguimus: sed quando de prima certi sumus, negamus ratione esse alteram investigandam. Si enim de rebus ante oculos positis sæpenu-mero nequimus reddere causam, & in explicanda E.G. motus & extensionis natura tantæ occurrunt difficultates; quantæ insurgant necesse est divina rimantibus? Dicant Unitarii, qui Deum in remotissima, cæli parte putant abscondi, & fatentur omniscium, quomodo de tam loginq̃uo intimas scrutetur cogitationes? Exponant quomodo animal ab animali generetur, & ingens e minutissimo semine crescat arbor? Narrent nobis conceptionis Virginis arcanum, resurrectionis modum, mundi productionem ex nihilo. Si hæc omnia se nescire scribunt Sociniani. In altero Tomo Wolzogenii pag. 310. quare ergo ea credunt, si modum ignorant? Credimus, inquirunt, quia certi sumus de priori quæstione, etiam si non capiatur secunda. Et nos credimus Trinitatem, quoniam certi sumus existere, quæ est prima quæstio; tamen non percipiamus quomodo consistat unitas substantiæ cum pluralitate personæ, quæ

quæ est quæstio altera. At inquit hæreticus, non est ergo Trinitas mysterium, nisi eo pacto, quo mysteria sunt res innumerabiles quæ sunt in mundo, quarum novimus existentiam, sed modum nescimus? Etiam, mi Sophista; nam harum rerum existentiam scimus naturaliter vel sensu, vel discursu; sed existere in divinitate tres personas, nequaquam naturaliter notum est; sed supernaturali revelatione. Atque in hoc sita est natura mysterii, quod nec etiam priorem quæstionem, An sit, quifquam sciret, nisi Deus revelasset. Potius, inquis, culpandi erunt defensores Trinitatis, qui non modo docent Deum unum, & Trinum esse, verum etiam modum, quo id fiat, in specie determinant, nimirum Patrem generare & concipere Filium contemplando seipsum, & ab utriusque voluntate æternam manare Spiritus Sancti processionem. Verum neque omnes Theologi id statuunt ac definiunt, quibus & nos consentimus: & si plurimi discrimen illud probant generationis, & processionis, ducuntur argumentis, quæ suppeditare videtur ratio imaginis, & amoris, quam in Deo reperiri non decernunt ipsi audacter, sed a Deo revelante acceperunt. Quid ergo? credimus absque ratione? Minime; quoniam ratio ipsa suadet, divina esse intellectu nostro sublimiora, & non Fidem rationi, sed rationem Fidei esse accomodandam. Attamen, cum ea, quæ evertunt sese, falsa sint; nec possint consequenter a Deo revelari; videamus oportet quomodo probent Adversarii Trinitatem esse philosophiæ ac rationi contrariam: siquidem rationem omnem naturalem excedere ultro concedimus.

ALTERCATIO SOCINIANI, ET CATHOLICI:

SOCINIANUS. Dogma Trinitatis seipsum evertit, quia ex eo sequitur unum tantum esse Deum, & simul quoque tres Deos esse. Unum tantum Deum esse, ore palam Catholici profitentur, tres autem Deos esse fateri nolunt, sed vis tamen hæc inest verbis eorum, cum dicunt tres esse distinctas Personas, quarum quælibet sit Deus. Nimirum Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus. Ergo tres sunt distincti Dii. Quod facile intelligitur ab unoquoque, qui modo tria numerare non dedidit. Cum enim Trinitarii quando volunt probare in Deo esse tres distinctas personas, ita argumentari soleant, Pater est persona divina, Filius est Persona divina, Spiritus Sanctus est Persona divina, Ergo tres sunt personæ divinx, quia scilicet tres numerantur; utique pari jure concludere licebit: Pater est Deus summus, Filius est Deus summus, Spiritus Sanctus est Deus summus; Ergo tres sunt Dii summi. Si urgeremus exempla a rebus creatis petita: Petrus est homo, Paulus est homo, Joannes est homo, Ergo tres sunt homines: Vel, Michael est Angelus, Gabriel est Angelus, Raphael est Angelus; Ergo tres sunt Angeli: si, inquam, hæc urgeremus exempla,

exclamarent Adversarii, aliter se rem haberi in creaturis, aliter in Deo. At nunc cum divinarum personarum exemplo utimur, quid sunt dicturi?

CATHOLICUS. Non consequitur tres esse summos Deos ex quo singularæ tres Personæ Deus sint, cum unam habeant, eandemque naturam. Quod ut percipias lumine Scripturarum Sanctorum, Deus spectari potest dupliciter, quantum ad Essentiam, nempe summam perfectissimamque naturam, & quantum ad substantiæ modum, in quo ratio personæ consistit. Ergo dum dicis, *Deus est Pater*, intelligis Deum habere excellentissimam illam substantiam cum modo subsistendi sibi proprio, quem appellamus Paternitatem. Et cum repetis *Deus est Filius*, dicis Filium habere illam eandem substantiam cum sua hypostasi, quam vocamus Filiationem. Idem de Spiritu Sancto dicendum est. Sophisma igitur præfatum sic solvitur. Pater est Deus, idest habet divinam substantiam cum personalitate Patris, Filius est Deus, idest habet divinam substantiam cum personalitate Filii, Spiritus Sanctus est Deus, idest habet eandem divinam substantiam cum personalitate Spiritus Sancti. Ergo triplex est in eadem divina substantia Personalitas: quæ illatio & vera est, & legitima. Neque valet paritas de trina personalitate: quandoquidem alterum Sophisma pari ratione exponendum est: Pater est Persona, idest divina substantia non accepta indefinite, sed cum modo existendi, qui est *Paternitas*, Filius est persona, idest divina substantia, non accepta indefinite, sed cum modo existendi, qui est *Filiatio*, Spiritus Sanctus est persona, idest divina substantia non accepta indefinite, sed cum modo existendi, qui est *Spiratio passiva*. Ergo sunt tres modi existendi in una eademque substantia. Quæ pariter consequentia vera est & Catholica. Ex quibus sequitur fallum esse eadem ratione numerari Deum in priori syllogismo, & numerari Personam in altero: quoniam Deus numerari non potest ratione naturæ, quæ una est, sed ratione duntaxat modi existendi, qui triplex est. Provenit id ex conditione naturæ, ac personæ: quippe natura, quæ dicitur absolute, dividitur tantummodo propter limitationem ac finitatem, ideoque natura infinita dividi nequit, aut numerari. At persona dividitur & numeratur propter relationem ad aliam, quam necessario connotat. Enim vero numerus & distinctio sive ex limitatione, sive ex ordine ad aliud, necesse est oriatur. Quare natura infinita numerari non potest, etiamsi numerari possint Personæ. Neque urget paritas ex numero Angelorum, vel hominum; quum in his multiplicetur natura, ob priorem causam distinctionis, videlicet propter limitationem. Si enim natura humana, vel Angelica foret infinita, Petrus, Paulus, Joannes non essent tres homines, sed unus homo; & Michael, Gabriel, Raphael non essent tres Angeli, sed unus Angelus.

SOCIN. Quod dogma Trinitatis scriptum perimat, est, quia ex eo
sequi-

sequitur unam Personam esse aliam, nempe Patrem esse Filium, & Spiritum Sanctum, & rursus Filium esse Patrem & Spiritum Sanctum; denique Spiritum Sanctum esse Patrem & Filium. Ita enim argumentari licet: Deus ille unus est Pater, Filius est Deus ille unus. Ergo Filius est Pater: Major propositio extat in Scriptura. Assumptio est Adversariorum sententiæ consentanea. Conclusionem ergo negare non possunt. Similiter etiam de Spiritu Sancto concludi potest: Unus ille Deus est Pater, Spiritus Sanctus est ille unus Deus, Ergo Spiritus Sanctus est Pater. Item: Unus ille Deus est Filius, Spiritus Sanctus est unus ille Deus. Ergo Spiritus Sanctus est Filius. Atque hæ collectiones aliter solvi nequeunt, nisi dicatur alium Deum esse Patrem, alium Filium, alium Spiritum Sanctum, adeoque tres distinctos Deos esse.

CATH. Dicimus primo consecutiones illas si spectentur regulæ syllogismorum, quas Adversarii tanto rigore servare conantur, falsas esse, & collectiones horum argumentorum peccare, ut inquit, in forma. Quotiescunque enim præmissæ particulares sunt, ut in adductis syllogismis, argumentatio vitiosa est, & nihil concluditur, veluti si dicas, Petrus est homo, Paulus est homo, Ergo Petrus est Paulus. Secundo respondeo ut supra, Deus ille unus est Pater, si *Deus* accipiat pro summa perfectissimaque natura, ut a Paternitate contrahitur ad unum modum existendi, concedo: si sumatur quatenus complectitur omnes existentie sue modos, nego. Hoc enim sensu Pater non est ille unus Deus, nisi simul comprehendantur Filius, & Spiritus Sanctus: sed ex adverso argumentari fas est: Deus ille unus est Pater, prout Deus est divina substantia existens in supposito Patris, Filius non est Deus ille unus, prout Deus est divina substantia existens supposito Patris, Ergo Filius non est Pater. Atque idem de reliquis dicendum est. Igitur ut collectiones prædictæ solvantur, fat est quod Pater, Filius, & Spiritus Sanctus in eadem simplicissima divinitate diversam habeant subsistendi rationem.

SOCIN. Sequitur ex hac de Trinitate sententia, neque Patrem, neque Filium, neque Spiritum Sanctum esse unum illum verum Deum. Sic enim potest concludi: Unus ille verus Deus est Pater: Filius non est Pater, Ergo Filius non est Deus ille unus. Item: Unus ille verus Deus est Filius, Pater non est Filius. Ergo Pater non est ille verus Deus. Priorem conclusionem Trinitarii non admittent: posteriorem nullius Christiani hominis aures ferent.

CATH. Eodem modo distingo majorem: Unus ille verus Deus est Pater, quatenus Dei nomen importat divinam substantiam, & unum duntaxat modum existendi, concedo: prout Dei nomen cum naturam, tum modum omnem, quo subsistit, complectitur, nego. Et dico probari tantum argumentatione præcedenti, Filium non esse illum summum Deum, prout concipitur divinitas unica hypostasi terminata.

Ita

Ita enim valet ratiocinatio: Unus ille verus Deus est Pater, in quantum cum Deitate intelligitur: relatio ad Filium, sine qua non est Pater; Filius ab ipso Patre distinguitur; Ergo Filius distinguitur a Deitate, quatenus hæc solummodo accipitur, prout refertur ad Filium. At Deitas sumpta duntaxat prout refertur ad Filium, non est natura, sed persona, quoniam sola persona dicitur relative: Ergo Filius distinguitur a Persona Divina Patris, non a substantia, & natura divinitatis.

SOCIN. Ex dogmate Trinitatis sequitur quamlibet personam esse Trinam in personis. Ita enim argumentabor: Deus ille unus est Trinus in Personis. Quælibet persona divina est Deus ille unus. Ergo quælibet persona divina est trina in personis. Hanc conclusionem ipsi Trinitarii falsam esse agnoscunt; necesse igitur est vel majorem, vel minorem propositionem falsam esse.

CATH. Nego sequelam. Et ad probationem dist. majorem, ut supra: Deus ille unus est Trinus in personis, si Deus ille unus accipiat adæquate, & prout omnem existendi modum complectitur, sive tam secundum id, quod dicit absolute, quam secundum id, quod dicit connotative, concedo. Deus ille unus est Trinus in personis, si sumatur inadæquate, & prout divinitas ad unum subsistendi modum determinata est; seu secundum id, quod dicit absolute, at non secundum omne id quod importat connotative, nego majorem propositionem.

SOCIN. Quæ sunt eadem realiter uni alicui rei, etiam inter se realiter sunt eadem. Atqui tres illæ personæ divinæ realiter inter se distinctæ realiter sunt idem uni cuiuspiam rei, nempe essentiæ divinæ. Ergo personæ illæ tres realiter inter se distinctæ, inter se realiter sunt eadem. Conclusio est falsissima, & sibi manifeste contradicit. Itaque oportet præmissarum aliquam falsam esse. At prima præmissarum, seu major propositio in dubium vocari non potest, quia omnibus notum est principio: *Quæ sunt eadem uni tertio, inter se sunt eadem*. Hinc ipsi Trinitarii hoc principio alibi utuntur, cum probari solent, attributa divina non distingui realiter inter se, sed esse eadem, quia cum uno tertio, nempe cum divina essentia sunt eadem. Quare necesse est alteram præmissarum, seu minorem propositionem, quæ sententiam Trinitariorum continet, falsam esse.

CATH. Nego majorem; ad probationem dico prædictum axioma (licet applicari non debeat rebus divinis, quemadmodum, nec aliud, *Ex nihilo nihil fit*;) nihil posse juvare Socinianos. Primo quia valet quidem in iis, quæ convertuntur ad invicem, at non in iis, quæ important oppositionem vel relationem. Nam rationale & irrationale, idem sunt cum animali, quum gradus, quos dicunt Metaphysicos, sola distinguantur ratione, & tamen rationale & irrationale, eo quod sunt differentia opposita ejusdem generis, realiter inter se distinguuntur. Cum ergo divinæ personæ important vicissim oppositionem, & relationem,

nem, quamquam idem sunt cum essentia, non poterunt idem esse inter se. Deinde quotiescunque plura sunt idem secundum essentiam, sed necessario aliquem connotant terminum, non sequitur: Hi termini idem sunt cum essentia, Ergo idem sunt inter se. Etenim actio & passio sunt idem realiter cum motu, & spectata sola motus essentia sunt idem inter se: sed quoniam actio connotat agentem, & passio passum; si actio & passio non essentialiter accipiantur, sed ratione terminorum quos connotant, debent inter se realem dicere distinctionem. Similiter Paternitas & Filiatio sunt idem cum essentia, & quatenus accipiuntur substantialiter, sunt idem inter se: at cum Paternitas, & Filiatio dicantur ad aliud, & connotent terminum diversum, sumptæ personaliter, connotative & relative, realiter distinguuntur, salvo quoque axiome philosophico, quod tamen non cogimur in divinis admittere. Nec ratio est eadem de attributis, quæ sunt eadem inter se, propterea quod cum sint absoluta non possunt aliqua opposita relatione distinguui. Solent autem respondere Theologi dist. ma. Quæ sunt eadem realiter uni alicui incommunicabili, sunt eadem inter se, conc. quæ sunt eadem uni alicui communicabili, nego. Hæc responsio communis est; sed cum remaneat difficultas, quomodo fieri possit, ut tertium aliquod communicetur pluribus, nec tamen hæc plura communicentur sibi invicem; & querantur Sociniani nos petere ubique principium, etiam si falsum sit; responsum primam teneto.

SOCIN. Sequitur ex dogmate Trinitatis, quod in Deo simul una, & tres substantiæ forent. Unam esse Dei unius substantiam extra controversiam est: tres autem simul esse substantias in Deo inde colligitur, quia tres sint distinctæ in eo personæ, idest substantiæ intelligentes.

CATH. Resp. in Deo unicam esse substantiam, quatenus substantiæ nomen significat id, quod per se existit, neque indiget aliquo subiecto vel sustentaculo: esse tres substantias, prout nomen substantiæ apud quosdam veteres significat substantiam, scilicet rationem existendi incommunicabilem alteri. Verum hoc nomen *Substantia* jam ab omnibus in priori sensu tantum accipitur. Vide cap. ultimum hujus libri.

SOCIN. Videmus in rebus creatis unius substantiæ intelligentis unam tantum esse personam. Monstretur vel unicum exemplum, sive hominis, sive angeli, qui non sit una persona, sed plures. Cum ergo Deus quoque una sit substantia intelligens, necessario sequitur, eum non tres personas, sed unam tantum personam esse. Hic vero obijciunt ab adversariis, aliam esse rationem Dei, & rerum creaturarum: Cur verò? Quia, inquit, res creatæ sunt finitæ: increata autem Dei essentia est infinita. Verum hæc differentia inter finitum & infinitum nullum habet momentum. Tum enim demum momentum aliquid habitura esset, si persona increata non æque infinita foret, atque essentia, seu substantia, in qua subsistere creditur. Nunc cum aliter res se ha-

se habeat, eadem ratio hic est finitæ, & infinitæ personæ, manetque tam creatam, quam increatam substantiam non posse esse plures personas. Cur enim finita substantia nonnisi unam personam constituere potest? nempe quia persona, aut suppositum totam in se substantiam complectitur, nec potest eadem substantia eodem tempore, secundum idem bis esse idem; ac porro nec bis esse suppositum, bis persona. At eadem ratio est etiam in divina substantia. Siquidem persona quælibet divina totam divinam substantiam amplectitur, nec partem aliquam sibi tantum decerpit, aut decerpere potest, nisi persona ac suppositum esse desinat. Quare non magis substantia infinita potest plura in se habere supposita, aut personas, quam finita: quia alioqui pluries quam semel infinita foret, toties nimirum, quot personæ sunt. Quo accedit, quod si ideo divina substantia plures personas contineret, quia infinita est, sequatur etiam infinitas personas esse posse. Nam ob quam causam tres personæ statuuntur esse in una Dei substantia, ob eandem possunt etiam quindecim, imo centum, quin & infinitæ personæ statui.

CATH. Resp. unius substantiæ non posse quidem esse nisi unam personam ejusdem rationis ac muneris, posse tamen esse personam unam, & alteram tribuens naturæ diversam subsistendi rationem. Nam multis Theologis placet tres simul personas divinas potuisse assumere eandem naturam humanam, illamque reddere triplici titulo subsistentem. In quorum sententia non sequitur eandem substantiam eodem tempore bis esse idem, sed tantum multiplici titulo existere, & ad plurium Personarum jura transferri. Quod cum nostratibus tenet universa Schola Thomistica, præeunte Angelico tertia P. Q. II. art. 6. Scotistæ vero, qui opinantur unius naturæ creatæ unicum tantum posse dari suppositum, docent disparem esse rationem de substantia finita, & infinita; quod in illa personalitas sit merum complementum naturæ, in ista non indigentia existentia, sed perfectio summæ secunditatis. Sed prior sententia, loquendo de personis divinis in ordine ad naturam creatam, est verior. Duæ autem, aut plures subsistentiæ creatæ esse nequeunt in eadem natura, non quod repugnet unam naturam ad plurium jura pertinere; sed quoniam omnes res creatæ discrepant essentia. Quare plures personæ creatæ necessario distinctam arguunt substantiam; neque possunt in uno homine, vel uno angelo diversa adinveniri supposita, nisi multiplex reperiatur natura. Ergo tres personæ divinæ, quæ non discrepant essentialiter, eandem poterunt terminare naturam, non quod singulæ non complectantur totam substantiam, sed quoniam sunt substantialiter indistinctæ. Non decerpit quidem una persona partem divinæ naturæ, sed illam terminat sub uno tantum respectu; & cum hi respectus sint plures, plures sunt quoque personæ. Petis, cur non sint infinitæ? In primis quia tres tantum proponit nobis Scriptura. Ulterius

terius quia summum bonum non potest ad intra communicare sese nisi per generationem, & processionem. Etenim non potest esse nisi unus Pater. Unius Patris non potest esse nisi unus Filius consubstantialis, si enim plures sunt Filii, necesse est ut unus non adæquet generationem paternam. Ea generationis divinæ unicus terminus. Tum Pater & Filius per mutuam dilectionem producant Spiritum Sanctum, quæ dilectio est una & eadem, & cum sit infinita habet unicum terminum, scilicet ipsum Spiritum. En una duntaxat a Patre, Filioque processio.

Si insurgas: quomodo Filius & Spiritus Sanctus personæ infinitæ sunt, si carent potestate generationis? Quare Spiritus Sanctus & ipse aliam personam non generat? Cur non dantur termini infiniti omnium divinorum attributorum, quemadmodum dantur intellectus, & voluntatis? Si quod excellentius est plures habet operationes intrinsecas, ut constat de homine in comparatione animalium ceterorum, quare Deus non habet infinitas internas operationes, quibus communicatione naturæ constituentur infinitæ personæ?

Resp. infinitam perfectionem generationis esse etiam in Filio, & Spiritu Sancto, quoniam habent eandem essentiam a generatione indistinctam; non tamen generant, quia id spectat non ad perfectionem substantiæ, sed ad proprietatem personæ: Spiritum Sanctum non producere personam aliquam, eo quod oppositio relationis non permittit, ut habeat rationem principii respectu divinæ personæ, quia ipse procedit ab aliis Personis, quæ in divinis esse possunt; quod clarius exponam agens de numero processionum divinarum: Divina attributa non esse divinarum personarum principia, quia referuntur duntaxat ad creaturas, ut omnipotentia ac providentia; aut ad essentiam, non ad terminum subsistentem, ut simplicitas, æternitas, infinitas: falsum demum esse quod perfectioris substantiæ plures sint operationes, cum in angelis pauciores sint operationes, quam in homine, videlicet non est in eis, neque sensuum exercitamentum, neque imaginatio, quia sola spiritali pollent natura: & Deus, qui simplicissimus est, unam habet operationem, quæ est sua substantia, multiplex sola terminorum connotatione.

Socin. Primarium fundamentum Trinitatis est distinctio excogitata inter essentiam, & Personas Deitatis. Verum arenosum est istud & debile fundamentum. Quod ut clarius pateat, expendamus propriam significationem duarum istarum vocum *Essentie*, & *Personæ*. Essentia rei alicujus est id, quod res est, sive propria rei natura, ex qua constat. In exemplo, id cujus gratia hoc lignum vocatur lignum, est ligni istius essentia. Simili modo essentia Dei altissimi nihil aliud est, quam divina ejus natura, per quam, & cujus gratia ille Deus est. Persona autem nihil aliud est, quam substantia prima completa intellectu prædita. Si ergo persona est substantia intelligens, tres personæ erunt tres substantiæ, vel essentie. Ad hæc, persona non est pars aut mem-

To. II.

G

brum

brum rei ullius, sed est res ipsa perfecta, completa, & per se subsistens, ideoque habet suam propriam singularem essentiam. Quod enim caret propria & peculiari essentia, id vel nihil est, vel pars tantum, vel accidens aliquod alterius rei, ut exempli gratia, manus, aut pes, aut longitudo hominis. Cum ergo Trinitarii affirmant in Deo esse tres distinctas personas, quarum quælibet non partem, sed integram essentiam habet, revera essentiam Dei multiplicant, & trinam faciunt. Rursus ubicunque multiplicantur subjecta, multiplicantur etiam quæcunque de illis dicuntur; nam quot sunt homines, tot sunt corpora, tot animæ, tot substantiæ, & quot sunt angeli tot sunt spiritus, &c. Igitur multiplicatis personis, debet etiam multiplicari essentia. Corruit erga fulcrum Trinitatis primum.

Altera basis Trinitatis est, quod commenti sunt Trinitarii in eadem essentia triplicem modum existendi, ineptum supra quam dici potest effugium. Nam I. Si una res pluribus modis uno tempore existeret, non esset una, sed multæ, tot nimirum quod sunt vices, vel modi, quibus existit. II. Coniunctum hoc tam simile est opinioni Sabellii, quam ovum ovo. Ille enim sensit Deum summum esse unam solummodo personam, quæ se tribus modis revelarit, semel tanquam Patrem, secundo tanquam Filium, tertio tanquam Spiritum Sanctum. III. Deus Altissimus propter infinitatem essentiæ suæ unam habet essentiam, ergo unum existendi modum; cum per unum existendi modum haberi possit quicquid ad summam perfectionem ejus requiritur.

Tertium doctrinæ de Trinitate fundamentum est *παραχώρησις*, idest, mutua personarum circumincessio, seu immanentia, & unius personæ existentia in altera, & vicissim hujus in illa; quomodo vero homo rationalis, qui non fungum pro corde gerit, se ex isto labyrintho expediet? Primum enim difficile intellectu est, quomodo fiat hæc mirabilis personarum immanentia. Secundo qui fieri potest ut tres personæ permixtæ sint, & habeant eandem essentiam, neque inter se confundantur? Tertio si in qualibet Persona est tota Trinitas, erunt tres Trinitates, una in Patre, altera in Filio, tertia in Spiritu Sancto, sicque erunt novem personæ Deitatis: quod si rursus istæ novem personæ sibi mutuo inexistant, tum erunt novies novem, idest octoginta & una. Quarto si quælibet persona est in tota Trinitate, sequitur Patrem esse in Patre, Filium in Filio, &c. quæ locutio quid significet nemo intelligit. Quinto si verum est Spiritum Sanctum apud Jordanem apparuisse, & secundam personam humanam assumpsisse naturam, cum Pater in cælo remanserit, necessario personæ a se invicem digressæ, ac se-junctæ fuerunt.

Quartum hujus doctrinæ stabilimentum est duplex acceptio nominis *Dei*, essentialiter, & personaliter. At hujus distinctionis nec minimum vestigium est in Scripturis. Dein, verbi gratia, si Filius totam

tam habet divinam essentiam; nulla est ratio, cur nomen Dei, etiam quando Filio tribuitur, non debeat accipi essentialiter. Denique qui nomen Dei audit, statim concipit Creatorem, ac Dominum universorum, & unicum proficitur; creare autem & dominari munus personæ est: & ideo nomen *Deus* significat unam tantum personam, neque alia est mirifica ejusdem nominis distinctio. Fucata ergo verborum specie, & absurditatibus maximis Trinitatis dogma a Catholicis explicatur.

CATH. Nos nequaquam Personam a substantia secernimus, non enim ignoramus traditam personæ definitionem, quod sit *rationalis natura individua substantia*. Putamus quoque, licet non idem statuunt omnes, personam naturæ nullam addere distinctam modificationem aut formam: etiam concedimus unamquamque personam divinam esse totam substantiam, non partem, alias duæ vel tres simul personæ majores forent una, neque essent singulæ invicem cœquales. At persona, & natura distinguuntur connotative, quod hæc dicatur ad seipsam, illa referatur ad aliud. Quare non sequitur, sunt tres personæ, ergo sunt tres substantiæ completæ; sed istud duntaxat, sunt tres personæ, ergo sunt tres ejusdem substantiæ supposita, & connotata. Ratio est, quia essentia significat id quod est; & persona id quod est alteri incommunicabile; unde si in una substantia sint plures proprietates incommunicabiles alteri, erunt distinctæ personæ in unitate substantiæ. Frustra quaeritur in creaturis hujus mysterii exemplum. Scripturis credendum est. Audis Patrem; nomen est relativum, nomenque Personæ. Audis Deum; nomen est absolutum, nomenque substantiæ. Audis Deum Patrem; & substantia significatur & ordo ad alium. Hunc tantum ordinem addit supra naturam Persona: neque ulla implicantia est unam indivisibilem substantiam trinam esse in personis; quia unitas ad absolutam naturam attinet, numerus ad relationem. Ad id, quod sequitur, dico unam tantum personam esse totam substantiam, sed non esse omnes terminos, omniaque connotata ejusdem substantiæ, ut monui in resp. ad septimum. Quod opponitur tertio loco verum est, quando multiplicatis subjectis multiplicari possunt quæ dicuntur de singulis; sed divina natura multiplicari nequit, cum sit infinita & essentialiter una: nec adhiberi debent exempla a subjectis creatis petita.

Ad argumenta, quibus alterum Caput doctrinæ Catholicæ impeditur, respondeo falsum esse quod plures modi existendi multiplicent rem existentem, cum multiplicent solummodo naturæ existentis ordinem, & respectum. Non enim diversus est homo dum sedet, & stat, quamquam modus standi & sedendi diversi sint, diversaque ratione connotent locum. Quare autem distincti modi existendi nequeant esse eodem tempore in eadem essentia creata, diximus in resp. ad vii. Ad secundum constat, toto cælo distare hæresim Sabellianam a doctrina

Catholicorum; quippe ex diverso modo, quo persona sese manifestat; non sequitur personæ distinctio, ut sequitur ex diverso modo terminandi naturam. Ita E. G. potest eadem persona apparere modo in nube, modo in rubo, & idem Spiritus nunc in columbæ specie, nunc ignis; quoniam modus iste appellat aut rem creatam, aut locum, non terminat diversâ personali proprietate substantiam. Hanc diversam proprietatem negavit Sabellius, & profitentur Catholici. Ad tertium dico sequi ex infinitate substantiæ unitatem ejusdem, quia cum substantiæ discrepent invicem aut specie, aut separatione naturæ, importat utraque distinctio-limitationem, quæ repugnat substantiæ infinitæ, ut demonstravi lib. 1. cap. v. 1. Mom. 111. At personæ neutro modo invicem distinguuntur; & consequenter earum distinctio nullam importat imperfectionem. Vide cap. v. 1. ejusdem libri in Resp. ad 3. Adde personæ non habere infinitatem & perfectionem nisi ratione substantiæ; unde dicendum non est, sunt plures personalitates perfectissimæ & infinitæ, sed, plures personalitates, quæ sunt unica perfectio infinita.

Quæ contra tertium Trinitatis fundamentum opponebantur, ex dictis facillime solvantur. *τὸ ἀχώριστον*, circuminseccionem, & immanentiam divinarum Personarum, in eo sitam dicimus, quod ratione unius naturæ nequeant invicem abscindi & divelli. Itaque ad primum respondemus fieri hanc circuminseccionem per inseparabilem naturæ unitatem, quæ cum ubique sit tota, separationem non potest recipere personarum. Ad 2. dicimus personas non distingui ab essentia, quoniam illi relative non opponuntur; distingui inter se, quia referuntur ad invicem. Ad tertium reponimus unam personam esse intra aliam, quatenus unum sunt substantia ac majestate, non quod proprietas unius personæ sit proprietas alterius: & ideo non sunt tres Trinitates, quia non sunt tres substantiæ in quibus tres hypostases uniantur, sed una eademque substantia in qualibet proprietate. Ad 4. dico Patrem esse in Patre & in seipso, in quantum est sua substantia; & Filium esse in Patre in quantum nascendo recipit substantiam Patris: quo sensu utraque propositio est vera, Pater est in seipso, & Filius est in Patre; quia etiam si *Paternitas non sit Filietas*, utraque proprietas personalis eadem res est cum substantia communi. Ad ultimum satis liquet ex lib. 11. cap. 1v. Prop. 2. Deo convenire immensitatem, neque Patrem in remotissimo cælorum recessu considerare.

Inepte adversus duplicem significationem hujus nominis *Dei* nugantur Hæretici. Etenim cum sit ex genere eorum quæ dicuntur concreta, significat primario naturam, deinde ejus extantiam in aliqua hypostasi, quomodo hæc vox *homo* directe naturam humanam, & de secundo individuo, in quo subsistit. Interdum ergo in Scripturis significat divinam substantiam ut consistentem in aliqua definita hypostasi, ut in hac enunciatione Joan. 1. *Deus erat Verbum*: interdum

cam.

eandem divinitatem subsistentem in quapiam persona, indefinite & univérse, ut Genes. 1. *Creavit Deus calum & terram*. Facile est utrumque dignoscere. Si enim enuncietur aliquid spectans ad munus personæ, debet accipi Dei nomen pro Persona, veluti si dicas, *Deus carnem assumpsit*. Si quodlibet pertinens ad naturam, pro natura; ut in exemplo, *Deus est unus*. Si aliquid demum conveniens personæ ratione naturæ, accipi debet pro natura in qualibet persona consistente; ut dum dixeris, *Deus est infinitus, omnipotens, Creator & Dominus universorum*. Imperite ergo in hisce salebris Sociniani versantur.

SocIN. Ex doctrina Trinitatis multa consequuntur absurda. Sequitur primo veras esse has duas contradictorias, Deus est genitus, & Deus non est genitus. Tum eandem rem communicari, & non communicari, quum Filius habeat communem cum patre naturam, non paternitatem, quæ cum natura res una est. Item sequitur esse simul tres Personas, & unam præcedere aliam, & opera certo ordine distribui inter plures, quorum una est operatio. In has casses incidunt (inquunt novi Ebionitæ) adoratores Trinitatis.

CATH. Nullum absurdum ex fide Catholica derivatur. Non primum, quia si in his propositionibus, Deus est genitus, & Deus non est genitus, supponat *Deus* pro diversa persona, nulla est contradictio: si in prima supponat pro filio, in secunda pro omnibus personis indeterminate; non sunt hæc propositiones simul veræ, sed prima vera est, altera falsa. Non sequitur secundum, quoniam Essentia patris communicatur filio, sed non communicatur personaliter, videlicet secundum rationem, quæ constituit personam patris, ut nono libro explicabimus. Non ultimum denique; sunt enim divinæ personæ simul æternitate ac natura, sed tamen una habet originem, & procedit ab altera. Opera autem ad extra sunt quidem tribus personis communia, ut habetur Joann. v. 17. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*; & *Quæcumque Pater facit, hæc & filius similiter facit*. At in operibus diversæ rationes sunt distinguendæ: quarum aliquæ ad communem pertinent omnipotentiam, aliquæ ad personalem proprietatem. In exemplo sit, quando in Jordane vox Patris intonuit, *Hic est filius meus dilectus, &c.* vocis sonum tota Trinitas creavit, sed verborum significatio ad solum Patrem pertinet. Dominica pariter incarnatio, in quantum est conceptio & productio hominis, etiam a Patre, & Spiritu Sancto peracta est; nam de Patre dicitur: *Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum*; & de tertia persona, *Inventa est in utero habens de Spiritu Sancto*. Sed prout Incarnatio est assumptio ac terminatio naturæ humanæ, est solius Verbi, quia terminare naturam non opus est omnipotentis, sed munus hypostasis. Ita quoque Columbæ species, in qua visibiliter Spiritus Sanctus apparuit a tota Trinitate est perfecta, sed conditio Doni est soli Spiritui tribuenda. At de postremo hoc argumento plura S. P. Augustinus lib. 11 de Trinitate cap. v.

CA-

CAPUT VII.

Superiores responsiones exemplis ac rationibus illustrantur.

PROPOSITA contra Trinitatem argumenta urgentur fere omnia a Wolzogenio Barone Austriaco Sociniano, qui Crelliana sophismata sub nova quadam larva produxit, postquam adversus Crellium doctissimi viri pugnaverant. Dignus autem videbatur, cui singillatim responderetur, quod omnia Majorum suorum arma tractaverit, idque callida dexteritate: ceteri autem Scriptores ineam ut plurimum cum solo Crellio certamen. His ergo hæreticis concedendum est Trinitatem mysterium esse, quod mentem superat omnium creaturarum. Verum nec desunt in rebus creatis exempla, quibus quodammodo comprobetur.

Tenent primum locum permulta Trinitatis vestigia, quæ in creaturis occurrunt. In his primum sunt generationes, quæ cum sint perfectiones rerum (est enim perfectio gignere sibi simile) non debet Deo repugnare: unde Isaias inquit, *Qui alios parere facio, ipse non pariam? qui ceteris generationem tribuo, sterilis ero?* Compertum quoque est esse in Deo summam felicitatem & beatitudinem: ad quam requiritur societas, & consortium aliorum: Societas autem hominum vel Angelorum ad Dei beatitudinem conferre nequit, cum summum bonum mutuari non debeat a re creata felicitatem. Idem affirmandum est de perfecta amicitia, *qualem* in Deo esse non videtur in dubitationem revocandum. Sunt pariter innumeræ similitudines, quæ ob oculos nostros versantur, quarum unam affert S. P. Augustin. serm. 38. de Verbis Ap. cap. 7. ex aqua, dicens: *Fons, fluvius, & posio sunt aqua, & tamen nihil horum est alterum.* Aliam serm. 1. cap. 3. a sole, scribens: *In sole tria sunt, & sicut videmus separari non possunt, cursus, splendor & calor.* Tertiam petit de Fide & Op. cap. 9. ab igne, *in quo sunt simul splendor, motus & calor.* Profert & quartam lib. xiv. de Trinitate his verbis: *Mens meminit sui, intelligit se, diligit se: hoc scernimus, cernimus Trinitatem, nondum quidem Deum, sed imaginem Dei.* In omni creatura vestigium extat Trinitatis, secundum quod unum aliquid est, & secundum quod aliqua specie formatur, & secundum quod quemdam ordinem tenet, ut idem Augustinus explicat lib. vi. de Trin. cap. ultimo. Accedit perfectio numeri Ternarii, cujus invenimus ordinem in rerum naturalium principiis, in partibus temporis, in corporum dimensionibus, in animarum potentis ac speciebus, in differentiis motuum, in unaquaque re, quæ producta fuit in mensura, numero, ac pondere, & cui inest terna perfectio, unitas, veritas, bonitas. Quare perfectissimam quamque rem hoc numero designamus, ut cum dicimus aliquem ter beatum, ter maximum. Sed de

de his plura apud Bongum de mysteriis numerorum . Legite & D. Thomam 1. P. q. 45. art. 7. Estium in 1. Dist. 3. §. x. & xi. & Contentonium lib. 3. differt. 3. cap. 1. Speculat. 2.

Atque hisce exemplis possumus Trinitatis mysterium etiam rudibus insinuare . Quibus addam palmaria quædam ex Consiectu Serapionis, & Arnobii, qui extat Tom. v111. Biblioth. PP. pag. 203. Peto (ut quæ illic pluribus comprehenduntur, paucis exponam) cur Trinitas naturali rationi repugnat? Num quia fieri non potest, ut eadem sit multarum personarum operatio? Nequaquam . Duorum quippe oculorum est unus contuitus, duarum aurium unus auditus, duarum manuum unus tactus, duorum pedum unus gressus, duorum labiorum, unus sermo . Si dixeris has operationes non esse perfectas in uno duntaxat principio; ponantur tres pretiosæ margaritæ obscuro quodam, in loco, & singulæ eodem lumine pariter conspiciuntur . Si ergo multi pretiosi lapides uno fulgore ornatum sui splendoris ostendunt, quomodo nequeunt plures personæ unica fidei luce in una divinitate discerni? At, inquis, tres margaritæ eundem numero valorem non habent . Ita est: sed possunt industria artificis ita necti, ut unum regis diadema componant: & si arte plures construuntur gemmæ, ut sint regni unius diadema; quare in uno divinæ sacunditatis thesauro esse nequeunt plures personæ ita naturaliter compactæ, ut singularum unum sit regnum, una potestas, una divinitas? Fieri non potest, dices, ut multorum unum regnum sit, atque indivisum imperium? Etiam; nam tres imperatores aliquando pari potestate regnaverunt, Augustus, Antonius, Lepidus, qui instituerunt Triumviratum; & iterum tres filii Constantini, & rursus, Honorius, Arcadius, Gratianus, licet non tanta, animorum, quanta decuisset, consensione . Cum ergo temporale imperium talem in se continere valeat concordiam pacis; quanto erit major consensio, & unitas personarum in regno, quod nulla potest animorum discrepantia turbare? Instas non posse divinæ majestati mortale regnum aptari, cum trium Augustorum unus sit genitus tempore ante alium, ac senior ætate juniores præcedat: sed dicam e contra, hoc inter temporale, æternumque regnum interesse discriminis, quod in illo unus est semper altero anterior, quia ipsorum vita tempore præterlabitur, sed æternitas omnis successionis ac mutationis est expers . Affirmas imperceptibile esse, quod una persona originem habeat ab alia, & tamen singulæ sint duratione cœquales . Verum occurro asserens non repugnare quod plura simul sint cœterna, & unum proficiscatur ab alio: quando quidem ex statu vox, ex voce efficitur sermo; & uno eodemque momento status, vox, & sermo oriuntur . Hæc aliaque permulta in citato consiectu Serapionis, & Arnobii digna lectu reperies, valde utilia, si cum ingenii moderatione legantur: & longe plura, sed sublimiora, apud Augustinum toto libro ix. de Trinitate .

His

His addere possem plurima miracula, quæ reddunt Trinitatis mysterium evidenter credibile, demonstrantque non esse humana ratione temere investigandum, aut impugnandum pertinaciter. Quædam vide in Magno Theatro vitæ humanæ Tom. vii. pag. 219., alia in vita Basilii, quam scripsit Amphilochius, nonnulla apud Victorem Vitensem lib. 1. de Persecutione Vandalica, & Gregorium lib. iii. dialogorum cap. 32., lege & Baronium Tom. vii. ad annum Christi 583. num. 42. & 43. Unum narro tantum maximum ac perpetuum, nobis domesticum, & ad hæreticos convincendos aptissimum. In cista enim fellea. B. Claræ Sanctimonialis nostri Ordinis reperti sunt post obitum tres globuli, in trianguli formam dispositi, imagine, colore, & pondere pares: quorum unus tantum pondus habet, quantum duo aut tres: tres item quantum duo, vel unus; ita ut, siue separatim spectentur, siue omnes simul, siue unus cum duobus comparatur, nullum vel minimum sit inter illos discrimen. Qui, ut Ecclesia loquitur, *Sanctissimæ Trinitatis Symbolum referentes* servantur adhuc in pretiosa cruce dispositi una, cum passionis Christi mysteriis mirabiliter in corde ejus impressis.

Exemplis ac miraculis accedit argumentum, quo simul demonstratur Trinitatem personarum non officere divinæ simplicitati. Tantum abest ut plures Personæ destruant divinæ substantiæ unitatem, uti opponunt hæretici; quin potius nisi in Deo esset distinctio trium personarum, non foret Deus summe unus, qualem esse ratio naturalis evincit. Etenim supponatur in divinitate una tantum persona. In ea, si aliæ divinæ personæ dari nequeant, operationes intellectus, & voluntatis nullum terminum subsistentem producent; nam si producant, jam habemus Personas. Atqui si intelligendi, & volendi operationes nullum terminum substantialem producant, Deus non est perfecte unus, sed in substantia compositus. Ergo nisi plures dentur personæ, non salvatur in divina substantia naturalis unitas & simplicitas. Probatur minor: Aut divinæ operationes sunt eadem divina substantia, aut sunt prolationes & actiones a divina substantia distinctæ: si hoc asseris, compositum Deum pronuntias, ut recte ait Irenæus lib. 1. cap. 18.; Si vero propter unitatem, ac simplicitatem divinam non distinguas operationes a divina substantia: ob eandem causam non debes distinguere a divina substantia intelligente, ac volente, terminum intelligentiæ ac volitionis. Quæ argumentatio non valet de operationibus transeuntibus, cum istæ connotent terminum extrinsecum, & natura sua a divinitate sejunctum. Ex quibus obiter nota, pluralitatem personarum divinarum nullam in Deo inferre compositionem, sed summam simplicitatem, ut dixi lib. 11. cap. 111. Propositione ultima.

C A P U T VIII.

De Verbi divini ante Incarnationem præexistentia.

CETERORUM hæreticorum, qui in Christum Dominum impiissimas eructaverunt blasphemias, tres videntur, ac sunt profecto, iniquissimi, Cerinthus, Arius, Socinus. Cerinthus circa annum vulgaris Aerae 80. illum purum hominem prædicavit adserens ante Mariam non fuisse; quem secuti sunt Ebionitæ sic dicti, vel ab Ebione quodam, vel quod ab Ethnicis, Judæis, & Christianis derelicti, fuerint אַבְיוֹנִים, idest pauperes ac miserrimi. Adversus hanc pestem scripsit Ephesi Evangelium Joannes, ut auctor est in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis S. Hieronymus. Arius deinde vertente anno 320., aut paullo ante, ex Schismatico & fautore Meletii factus est ductor hæreticorum, & Filio Dei divinitatem negare ausus est; quem proscripsit sacrosancta Nicæna Synodus, & Patres quarti sæculi confutarunt. Socinus Sabellianorum, ut supra vidimus, fermento corruptus etiam Ebionitarum, & Arianorum errores sectatus est, ita ut habeatur ætate quidem posterior, sed primus impietate ac perfidia. Nam cum Sabellio unam statuit in divinitate personam, cum Ebionitis negavit Christum Deiparae tempora præcessisse, & cum Arianis adversus Filii divinitatem pugnavit: neque paternam generationem fateri voluit, neque Verbi consubstantialitatem cum Patre. Itaque refutata hæresi Sabelliana, videndum est, an Christus ante temporalem sui conceptionem præextiterit, deinde utrum sit verus Filius Dei, ac postea an sit æterno Patri consubstantialis. Nunc de priori questione.

PROPOSITIO: Filius Dei fuit in aliqua substantia, priusquam conciperetur a Virgine.

Id primum evincitur ex Evangelio Joannis cap. 1. quod tale habet initium: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum.* Per Verbi nomen designari Personam probatur. Ac primo, quoniam de hoc Verbo ait Evangelista, *Verbum caro factum est*, Et Verbum incarnatum aliquam personam esse, etiam hæretici profitentur. Deinde, quia Joannes declarat hoc Verbum fuisse Filium Patris, dicens: *Vidimus gloriam ejus, quasi Unigeniti a Patre.* Quod hæc persona fuerit ante assumptam humanitatem, ostenditur. Primo: Hoc Verbum erat in principio: Esse in principio idem est, ac esse ante omnes creaturas: Ergo ante omnes creaturas erat Verbum. Ita Joannes Chrysostomus Hom. 7. in Joannem: *In principio erat: ante omnia intelligibilia, & ante secula ipsum intellige.* Et Ambrosius lib. 1. de Fide ad Grat. cap. 5. *Erat apud Deum, erat, erat, erat. Ecce quater, erat. Ubi impius invenit.*

To. II.

H

nis

nit quod non erat? Bene ex hoc loco Nicæni PP. damnaverunt Arium, qui dicebat, Verbum factum ex non extantibus, & fuisse aliquando, cum nondum esset: ut refert Socrates lib. 1. Historiæ cap. v 111. Deinde sic arguo: Per ipsum Verbum omnia facta sunt; Ergo erat antequam omnia fierent. Item: Hoc Verbum caro factum est; extabat ergo, priusquam nasceretur ex Virgine. Rursus argumentari licet: Ex primo Geneseos, *In principio creavit Deus cælum & terram*, sequitur nullam creaturam fuisse productam ante cælum & terram: Igitur ex primo Joannis, *In principio erat Verbum*, inferitur nihil fuisse ante Verbum.

Secundo probatur ex eodem Evangelio Joannis cap. v 111. 56. ubi legitur: *Dixit eis Jesus: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum*. Fuit ergo Dominus Jesus ante Abrahamum. Hæc verba a recentioribus Socinianis ita exponuntur, quod Christus fuerit, antequam fieret Abraham, divina, ut inquit Hugo Grotius, constitutione. Sed pessime impii Evangelica verba contorquent. Tum quod constitutione, & prædestinatione non solum Christus Abrahamum, præcesserit, verum etiam quilibet prædestinatorum: tum quod ex visceribus textus inferitur evidentissime Abrahamo Jesum præexistisse ætate ac tempore. Dixerunt etenim Judæi: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Hoc periude est, ac si dixissent: Ut Abraham te videre potuisset, & tu illum, debuisses nasci in eadem Abrahami ætate: At cum nondum quinquagenarius sis, non es natus ætate Abrahami: Igitur neque Abraham te videre potuit, neque tu illum. Judæos hæc objectare de præexistentia temporis, satis liquet. Igitur Christus, qui respondit, *Antequam Abraham fieret, ego sum*; facit se multo antiquiorem Abrahamo: & sensus horum Verborum est, Abraham expetivit videre jam peractam Incarnationem, & Spiritu, ac fide me vidit; Et ego qui non sum purus homo, sed Deus sempiternus, antequam Abraham crearetur, jam eram. Observarunt præterea Theologi ac Patres his verbis *antequam Abraham fieret, ego sum*, Verbi æternitatem significari. Primo quod *si fieret* designans creaturam opponatur *quod sum*, non, *eram*, aut, *factus sum*, quæ magis priori verbo respondebant; quoniam illud *sum* designare solet æternitatem, ut Psalmo c1. 28. *Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*: quod etiam de Christo repetitur in Epist. ad Hebræos cap. 1. 12. deinde, quod hæc verba Joannis simillima sint illis Ps. 89. 2. *Priusquam montes fierent, tu es, &c.*, quibus certum est divinam permanentiam, atque æternitatem describi. Quod observatum etiam ab Augustino Tractatu in Joannem tertio & quadragesimo.

Prob. 3. Nullus est, qui Deum Patrem præcessisse quamcunque creaturam inficias eat; idque neget probari ex cap. xli. Esaiæ v. 4. *Quis hæc operatus est, & fecit, vocans generationes ab exordio? Ego Dominus*

minuit

minus primus & novissimus, ego sum. At similia enunciantur de Christo Domino Apocalypseos 1.8. *Ego sum alpha, & omega, principium & finis, dicit Dominus, qui est, & qui erat, & qui venturus est:* & cap. ult. 13. *Ego sum alpha, & omega, primus & novissimus, principium & finis.* Ergo & Christus creaturam omnem præcessit. Neque vero possunt textus Apocalypsis accipi tantum de Deo Patre; primo, quia cap. 1. fit sermo de Iudice, & Salvatore nostro, de quo versu proximo habetur: *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.* Rursus, quia cap. ultimo advertitur præfata verba esse Domini Jesu, v. 16. *Ego Jesu misi Angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis. Ego sum radix, & genus David.* Denique cap. 21. 6. repetit eadem verba Agnus, *qui sedebat in Throno:* quem esse Jesum pro nobis occisum non est dubitandum. Habet similiter Apostolus ad Hebræos x 111. 8. *Jesus Christus veri, & veræ, Ipse, & in sæcula.* Et Michæas v. 2. *Et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis.* Et quidem hæc de parvulo nascituro in Bethlehem, Dominatore Israël. Hujus generis extant in Tabulis utriusque fœderis plurima.

Quarto probatur ex Traditione Patrum Antenicænorum; nam de aliis nulla occurrere potest dubitatio. Illorum quippe Patrum communis sententia fuit in veteri Testamento, quotiescunque Deum apparuisse narratur, Filium Dei sese sub variis speciebus hominibus manifestasse. Ita enim docet Justinus in Dialogo cum Tryphone, nempe fuisse Christum, qui ad Ilicem Mambre apparuit Abrahamo, & in Bethel Jacob, atque Moyse in rubo ardenti. Neque dissentit Justinus lib. 14. adversus hæreses cap. x1. & x11. Tradit idem Clemens Alexandr. in 1. Pedagogi cap. 7. Tertullianus cap. x14. & xv1. adversus Praxeam, Origenes in 111. ac vi. contra Celsum. Quam fuisse opinionem omnium fere Græcorum constat ex Proœmio Eusebii in Historiam Ecclesiasticam, ut animadvertit Estius in cap. 111. Exodi v. 2.

SOPHISMATA DIABOLICA DILUUNTUR.

Argumenta prædicta gravissima, ac præsertim secundum Lælio Socino solutu difficillimum visum est, eique responsionem a Deo ipso patefactam scribit Faustus in disputatione adversus Erasmus Joannis edita anno 1595. arg. 4. & Schmalzius in Resp. ad Parasophism. p. 5. Lælium ergo, quoniam non potuit Spiritus Domini obcæcare, decepti profecto Diabolus. Cum spiritu nequitie in nomine Jesu Christi pugnam itaque aggrediamur.

Opp. 1. Sensus verborum Joannis cap. viii. *Antequam Abraham fieret, ego sum,* est, priusquam Abraham fiat Pater multarum gentium in futura conversione, jam ego sum Salvator vester ac pater. Non ergo inde evincitur Christum Abrahamo præexistisse, Prob. ant. Græca ver-

ha sic habent, Ἀμὲν, ἀμὲν λέγω ὑμῖν, ὅτιν Ἀβραάμ γενέσθαι, ἔγω εἰμι; quæ si ad verbum latine reddere velis, ita sonabunt: *Antequam Abraham fieri, ego sum*. Atque ita reddidit Arias Montanus. Est enim τὸ γενέσθαι, fieri, Aoristus verbi γίνομαι, *fi*. Sed voces Aoristice, ut norunt qui linguæ Græcæ aliquam dederunt operam, significationem mutantur a verbis, quibus junguntur, ita ut si cum præterito tempore jungantur, præteritum, si cum præsentem, præsens significare soleant. Ergo in hoc textu, cum τὸ γενέσθαι fieri, jungatur τὰ λέγω, *dico*, & τῷ εἰμι, *sum*, præsentis temporis, præsentis significationem habere debet. Minor probatur: Joannis xiii. 19. ubi legit Vulgata: *Amen dico vobis, priusquam fiat*, habetur in Græco, Ἀπ' ἄρτι λέγω ὅτιν τὸ γενέσθαι, & xiv. 29. ubi legimus, *Dixi vobis, priusquam fiat*, est in græco ἤρουν ὑμῖν τὸν γενέσθαι; ubique Aoristus a verbo præcedenti temporis significationem mutuatur: neque huic regulæ contraria exempla, ait Wolzogenius, adhuc vidimus. Debemus ergo publica via incedere, non ferri per avia, & dum per ostium possumus, nolle ingredi per fenestram.

Resp. nego anteeedens. Ad probationem concedo voces aoristicas indeterminati temporis esse: an autem sint præteriti, vel futuri, dicimus inferendum esse ex contextu. Hoc loco & ex Judæorum cum Christo disputatione, & ex propositione ὅτιν, *antequam*, constat aoristum γενέσθαι, *fieri*, præteriti significationem habere. Ad probat. i. retorqueo adversus Socinianos ipsorum sophismata: quippe Joannis xvi. 29. aoristus γενέσθαι *fieri* est futuræ significationis, & nihilominus jungitur cum præterito ἤρουν, *dixi*. ii. Nego in orationis complexu nulla verba præterita reperiri, cum sint plura, ut illa, *dixerunt Judæi*, & *Abraham vidisti*, &c. iii. Socinus contendit aoristum hic habere significationem futuri temporis, ita ut sensus sit, *Antequam Abraham fiat* caput omnium credentium (quod post ascensionem meam futurum est) ego jam sum Christus, & Servator vester; id enim probare conatur in lib. contra Bellarm. & Wiech. eap. 7. clafs. v. & tamen verbum λέγω, & εἰμι præsentis temporis sunt: quomodo ergo aoristus a verbis, quibus jungitur, temporis significationem mutuatur? iv. Verbum præsens *dico* infert tantum sermonis præsentiam, non rerum quæ dicuntur: alioqui quæcunque Christus futura enunciat, fuissent dum adhuc loqueretur, præsentia. Inquit Wolzogenius: Si Christus simpliciter existentiam suam ante Abrahamum significare volebat, cur potius non dixit, *Ego eram, vel fui*? Sed supra dictum est, melius per verbum præsens significari æternitatem, allatumque exemplum illud aptissimum Ps. 89. 2. ὅτιν τὰ ἔα γενέσθαι, *tu es*, *Antequam fierent montes, tu es*. Cur non ait Psalmita, *Tu eras, aut fuisti*? Nimirum id temporis, non æternitatis character fuisset. Quid? Mavult Wolzogenius, *Ego eram*? Ita habet Syrus, auctore Grotio.

Instat Wolzogenius. Genes. xv. 1. 5. Abraham prius vocabatur Abram,

Abram , idest , Pater excelsus ; quod nomen mutatum est in Abraham , significans Patrem multarum gentium : & hujus nominis significatio tum demum impleta est , cum gentes crediderunt in Christum ; ut explicat Apostolus ad Romanos iv. 11. & seqq. Sensus ergo valde egregius , & Servatore nostro dignissimus prædictorum verborum est , Antequam Gentes in filiorum Abrahami censum recipiantur , ego sum illa , quam ab initio colloqui mei dixeram , lux mundi , seu Servator olim a Deo promissus , & nunc missus .

Resp. utique Patrem multarum gentium esse Abraham , & hanc prerogativam adeptum per fidem in conversione Gentilium . Sed non sumitur hoc loco Abraham juxta nominis etymon , idest , ut significat prerogativam paternitatis multarum gentium ; sed quatenus significat personam , quæ longa ætate Christi Incarnationem præcesserat . Ratio manifesta est , quoniam ita accipitur , ut diximus , nomen Abraham in toto orationis complexu , & Christus Dominus respondit Judæis objicientibus , *Quinquaginta annos nondum habes , & Abraham vidisti ?* Accedit discriminem esse maximum , si dicamus , Antequam Abram fiat Abraham , & Antequam Abraham fieret . Detur priorem enunciationem reddere sensum , quem Sociniani commenti sunt : at postremæ quis talem vim inesse censereb ? Adde summam sagacitatem Joannis , qui ubicunque verba aliam præter litteram significationem præferunt , cautè solet advertere . Suam interpretationem obviam non esse , fateri debent Sociniani , qui illam credunt Lælio post multas preces divinitus revelatam .

Quoniam vero Faustus Socinus ait , Christum acutè detorsisse nomen Abraham ab ipso homine ; cui fuerat impositum , ad rem quam significat ; præter dicta de scopo , & cohærentia hujus loci , adverte in Scripturis , ubi exprimitur Abrahami prerogativa & conditio , non haberi propositionem de secundo adjacente , *Abraham est* , sed de tertio , *Abraham est pater multarum gentium* , ut constat ex cap. xvii. Genes. 5. & ex Epist. ad Rom. iv. v. 18. iisdem scilicet locis , quæ vaserrimus Socinianus objectat . Quamobrem in cap. v. 11. Joannis , in quo occurrit propositio de secundo adjecto , *Antequam Abraham fieret* , non prærogativa conditionis exprimitur , sed existentia personæ .

Opponit 2. Wolzogenius contra argumentum ex 1. Joannis . Proposuit sibi Evangelista novæ creationis historiam describere , ob quam fideles novæ creaturæ appellantur 2. ad Corinth. 5. 17. & Christus dicitur principium creationis Dei in Apocalypf. cap. 3. 14. Hinc oritur descriptionem suam iisdem verbis , *In principio* , prout Moses suam orsus est historiam . Et sicut Moses testatur Deum omnia creasse per verbum suum , sive sermonem , & jussum ; ita Joannes indicat v. 3. omnia , quæ pertinent ad spiritualem structuram facta esse per Christum . Præterea sicut in veteri creatione omnia acceperunt vitam , ita ait Joannes versu 4. etiam in Christo vitam fuisse , quæ in novis creaturis para-

parata sit. Et quemadmodum Moyses inquit, tenebras fuisse super abyssum; sic v. 5. meminit Joannes lucis, quæ in tenebris lucet. Ita comparat Evangelista novam creationem spiritualem cum veteri. Ex quibus hæc consequuntur. Dum Moyses inchoat historiam suam, *In principio creavit Deus cælum & terram*, principium illud ad historiam mundi conditi est referendum, quasi dicat, In principio rerum hujusmodi, seu ante omnes res in mundo factas, creavit Deus cælum, & terram. Ergo cum Joannes dicit: *In principio erat Verbum*, principium istud referri debet ad narrationem creationis spiritualis, & eorum quæ pertinent ad Evangelium, quasi dicat, Ante omnia, quæ ad Evangelium spectant, erat Verbum.

Confirmatur 1. quia ut constat ex Marci cap. 1. v. 1. & ex Act. Apost. cap. 1. 21. principium Evangelii inchoatur a prædicatione Joannis Baptistæ. Et Joannes postquam ait per Sermonem totum opus novæ creationis peractum esse, subnectit v. 6., *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes*. 11. Quia multa reperiuntur loca Scripturæ, in quibus verba *In principio* simpliciter posita designant, non principium omnium rerum, sed earum tantum, de quibus est sermo, ut Joan. 15. 27. *Et vos testabimini, quoniam a principio mecum estis*. Sic etiam Epistolam suam primam orditur Joannes: *Quod erat a principio, quod vidimus, &c.* 111. Quia dato etiam, quod Christus fuerit in principio creationis, non sequitur fuisse æternum; quoniam potuit illud Deus ante mundum creare, quemadmodum & alias res, quales in exemplo sunt Angeli.

Multo minus, inquit Organum diaboli, probatur Christi præexistentia ex versu 14. *Et Verbum caro factum est*. Primo quia legendum est, *Et Sermo fuit caro*, cum sit verbum *ἦν*, quod verbum denotat *fuit*, ut notum est omnibus, qui Græcam linguam vel primis degustarunt labris, & habemus exemplum supra v. 6. *Fuit* (Gr. *ἦν*) *homo missus a Deo*. Deinde si ita transferatur, *Verbum caro factum est*, sequitur Verbum incarnatum desisse esse, quod fuerat, sicuti cum aqua in Cana Galilææ facta est vinum, non amplius fuit aqua: & quando uxor Loth facta est statua salis, non amplius mansit femina. Denique Evangelista per illa verba, *Et Sermo fuit caro*, significat solummodo fuisse Christum quantum ad naturam infirmum ac mortalem; quia cum præcedenti versiculo meminisset summi boni, quo cumulat eos, qui eum receperunt; ne quis crederet auctorem felicitatis nostræ diversum esse ab aliis hominibus; aut dubitaret, quomodo homo mortalis ad tantam dignitatem eveheretur, ut fieret Filius Dei, addendum erat, etiam Dominum Jesum fuisse hominem fragilem, ac mortalem.

Resp. Gratis & ad libidinem Wolzogenium scopum præfigere Evangelistæ. Is, auctore Hieronymo, scripsit Evangelium rogatus ab Asiæ Episcopis adversus Cerinthum, aliasque tum grassantes hæreses,

ses, & maxime Ebionitarum, qui asserabant Christum ante Mariam non fuisse; unde compulsus est divinam ejus edisserere nativitatem. Addit Irenæus lib. 11. cap. 11. scripsisse adversus Nicolaitas, & Gnosticos, qui Christianæ simplicitati Platonice miscabant Philosophiam. Contendunt quidam respexisse initio Evangelii ad Philonem Alexandrinum, qui plura de Sermonem Dei disputavit, ne Chistiani similitudine sermonis fallerentur. Quæ omnia vera simul esse possunt; nam omnes hæreses brevi noster piscator exclusit, ait lib. 1. ad Grat. cap. 5. S. Ambrosius. Vide quam bene cum hoc scopo Evangelii verba cohæreant. Gnostici inter Aeones nominabant λόγος, Verbum, ζών, vitam, σωτήρ, Salvatorem, & μονογνῆ, unigenitum, quæ nomina extant etiam apud Proclum ad Timæum Platonis. Hinc fabula Valentiniana a nobis explosa lib. 2. cap. 5. Principio itaque Joannes demonstrat τὸν λόγον Verbum esse ipsum Deum, dicens: *In principio erat Verbum*, &c. Deinde cum Gnostici assererent, alium esse Deum Creatorem, alium esse Verbum fabricatoris filium, alium, ut inquit Irenæus, de superioribus Christum; ait Joannes, unum esse Deum, qui omnia fecit per Verbum suum, *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt*. Destruit deinde aliud Gnosticorum figmentum, affirmans non aliam esse emanationem λόγος, Verbum, & aliam ζών Vitam, dicens in Verbo vitam in principio fuisse: *In ipso vita erat*. Sequitur hanc vitam simul esse lucem spirituales omnium hominum, neque aliunde expectandam æternam vitam, *Et vita*, inquit, *erat lux hominum*, &c. ne quis putet diversum esse ζών Vitam, diversum σωτήρ, Salvatorem. Narrat deinde testimonium Joannis Baptistæ, qui venit ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes in ipsum crederent. Quid autem credendum est? Sane credendum nedum unum esse λόγος, Verbum, ζών Vitam, σωτήρ Salvatorem, sed etiam ab hoc Verbo indistinctum esse Christum, seu μονογνῆ, Unigenitum: quod significat his, quæ sequuntur: *Et Verbum caro factum est*, &c. Vides verborum ordinem, & cohærentiam? Itaque cum talem fuisse scopum Joannis constet Patrum auctoritate, constet verborum complexu, constet ex comparatione errorum Ebionitarum, & Gnosticorum cum Evangelicis verbis; quis credet Wolzogenio fabellas propria imaginatione fingenti?

Sed concedamus quoque scopum Joannis esse historiam nobis novæ creationis describere; quippe revera fumus in Christo nova creatura, novumque figmentum: quid inde adversus Catholicam Fidem fiet consequens? Imo ita nobis fas erit argumentari. Demonstrat Joannes auctorem novæ creationis esse Verbum Dei: Ait hoc Verbum non esse diversum a Creatore rerum univrsarum: Igitur Creator rerum univrsarum idem est ac auctor novæ creationis. Major propositio est Socinianorum. Minor autem S. Irenæi lib. 111. cap. xi. & probatur. 1. De hoc Verbo inquit Joannes: *Omnia per ipsum facta sunt*. Ergo per ipsum

ipsum factæ sunt nedum novæ creaturæ, sed etiam veteres. Vide Augustinum in 1. de Trinit. cap. 6. 11. Ait Evangelista: *Et sine ipso factum est nihil*: ergo nulla creatura est, quæ non sit facta per Verbum. 111. Addit Joannes: *Mundus per ipsum factus est*; igitur Verbum a quo nova creatura facta est, est idem Verbum per quod factus est mundus. Factus utique, ait Socinus, idest, *refectus*, idiotismo Hebræorum, qui utuntur verbis simplicibus pro compositis. Sed proh futile commentum! Hebræa lingua verbis compositis caret, & ideo verba simplicia habent aliquando apud Hebræos significationem compositorum: at non earet verbis compositis lingua Græca, qua certum est scripsisse Joannem. Adde consonantiam Scripturarum, quæ alibi docent per Verbum, & per Filium Dei creata fuisse omnia, ad Hebræos 1. v. 10. 1. ad Corinth. v. 11. v. 6. Proverb. v. 11. a v. 22. ad 31. &c.

Ex his facilis est ad Wolzogenii argumentum responsio. Ac primo illud retorquetur in adversarium; nam si Genesis 1. ea verba, *In principio creavit Deus cælum & terram*, significant ante omnes res, quæ creatæ sunt, creata fuisse cælum & terram: Ergo cap. 1. Joannis illa verba, *In principio erat Verbum*, designant, antequam esset Verbum, nihil fuisse. Deinde notandum est discrimen inter *creavit*, & *erat*. Si in principio cælum & terra creata sunt, ergo antea non erant. E contra, si Verbum in principio jam erat: ergo in principio creatum non est. Deinde non ait Evangelista simpliciter, *Verbum erat*: sed, *Verbum erat apud Deum, Deus erat Verbum*, idest, *erat æternum*: quod habet expresse Arabicus.

Ad 1. Confirmationem concedo Christi prædicationem habuisse initium a Joannis baptismo; sed ea verba *In principio*, non referuntur ab baptismum Joannis, sed ad Verbi existentiam; non enim scriptum est, *In principio fuit homo missus a Deo*, sed, *In principio erat Verbum*. Imo ita argumentum retorquetur: Evangelii prædicatio non habuit initium nisi a baptismo Joannis: Ea verba, *In principio erat Verbum*, non appellant supra baptismum Joannis: Ergo ea verba, *In principio erat Verbum*, minime appellant supra initium Evangelii. Ad 2. dico, quod significatio hujus vocis *Principii*, etsi indifferens sit, 2. verbis quibus nectitur, satis liquet. Quare, si 1. Joannis cap. 1. *et*, *Quod fuit ab initio, & audivimus &c.* significat, ut contendit hæreticus, initium auditæ prædicationis, eo quod sequatur verbum, *Audivimus*; in cap. 1. Evangelii designare debet æternam existentiam apud Patrem, quum sequantur hæc verba, *Et verbum erat apud Deum*. Ad tertiam dico primum, Angelos prima die fuisse conditos, non ante mundum hunc aspestabilem. Deinde si velis ante cælum terramque creatos, (quod tamen est falsum) id parum refert. Qui enim hanc tenent sententiam, exponunt verba Genesis, *In principio creavit cælum, & terram*, de Principio rerum corporearum, quarum narrationem pro-

prosequitur Moſes: ſed in Evangelio Joannis *¶ In principio*, ſignificat ante res omnes tam corporeas, quàm ſpirituales; eo quod a Verbo facta ſint omnia, ideſt tam viſibilia, quàm inviſibilia, & ſine ipſo factum ſit nihil, *ἑν ἦν*, ideſt, nec unum quidem eorum, quæ facta ſunt.

Nec quidquam efficiunt ſophiſmata Satanæ contra verſ. 14. Nam ad primum reſpondeo, optimam eſſe verſionem noſtram, *Et Verbum caro factum eſt*, quum, *ἦν*, ita reddatur etiam ab Adverſariis v. 3. ubi extat Græce, *πάντα δι' αὐτοῦ ἦν*, *Omnia per ipſum facta ſunt*; & v. 10. *ἢ ἡν ἡμεῖς δι' αὐτοῦ ἦν*, *Et mundus per ipſum factus eſt*: Neque ad rem eſt exemplum v. 6. ubi *ἦν* non ſimpliciter ponitur; ut v. 3. 10. & 14. ſed cum participio *ἐκτετακέναι*, *Miſſus*. Eſt autem certa regula, quod *ἦν* quando cum participio jungitur, ſignificat, *fuit*, aut, *erat*, ut obſervarunt quoque Valla, & Erasmus. Alterum eſt argumentum procuſum in officina Eutyſchianorum, qui poſt unionem Verbi divini cum humana natura, hanc fuiſſe abſorptam putabant: quibus reſpondetur, Verbum factum non eſſe carnem converſione humanæ naturæ in divinam, ſed aſſumptione humanitatis; ut probat Chryſoſtomus Hom. 11. in Joannem ex verbis ſequentibus, *Et habitavit in nobis*: quæ non mutationem divinitatis ſignificant, ſed habitationem, & commorationem: ut dicam in lib. de Incarnatione. Quamquam ſi vera eſſet etiam hæreſis Eutyſchiana, ita retorqueretur argumentum adverſus Socinianos: Antequam aqua fieret vinum, erat aqua: antequam virga fieret coluber, erat virga; antequam mulier fieret ſtatua falſis, erat mulier: Igitur antequam Verbum fieret caro, erat Verbum. Ad ultimum, concedo Verbum factum eſſe carnem mortalem & infirmam; at nego antequam id fieret, non præexiſtiſſe. Carnem autem, non animam, commemoravit Joannes, aut per ſynecdochē, ut Pf. 62. 2. *Ad te omnis caro veniet*, aut ad commendandam magis dilectionem, & humilitatem Filii Dei; ut probat lib. 83. *Quæſt.* q. 80. S. P. Auguſtinus.

Opp. 3. contra 4. argumentum. Quod PP. Antenicæni aſſerant Filium Dei olim Patriarchis apparuiſſe, nullum eſt ad probandam hujus præexiſtentiam argumentum. Ergo &c. Prob. ant. Exodi XIX. 20. habetur deſcendiſſe Dominum in Sina, & cap. XX. dediſſe legem Moſi, & in Epift. ad Hebræos cap. 2. v. 2. & in Aſt. Apoſt. cap. VII. v. 30. habetur legem datam fuiſſe per Angelos. Item Deus, qui Genef. XVIII. 2. 2. apparuit Abrahamo, ut colligitur ex Epift. ad Hebræos cap. XIII. v. 2. fuit Angelus. Igitur nunquam in veteri Teſtamento Deus apparuit: Præterea hæc antiquorum PP. opinio non ſolum nullum habet in Scripturis fundamentum; verum etiam Scripturis e diametro opponitur: quippe ex eadem Epiftola ad Hebræos cap. 1. Deus noviffime locutus eſt nobis in Filio. Ergo non per Filium, ſed per Angelos loquebatur olim Patribus, ac Prophetis.

To. II.

I

Reſp.

Resp. nego ant. ad probat. dico non unam esse Patrum sententiam circa apparitiones Dei in veteri Testamento; nam quidam arbitrati sunt apparuisse Filium Dei visibilem speciem assumendo, & propterea dictum fuisse Angelum, quasi missum a Patre, quemadmodum appellatur ab Esaia cap. 1x. 6.: aliqui docent revera apparuisse Angelos, sed in his fuisse ipsum Filium Dei per singularem assistentiam, & præsentiam. Prima est opinio Patrum Antenicænorum; secunda Hieronymi, Augustini, Gregorii Papæ, Fulgentii, aliorum. *Apparuit Angelus*, (inquit S. P. lib. 3. contra Maximinum prope finem) *in Angelo autem Deum fuisse quis dubitat?* Sive uni, sive alteri sententiæ subscribas; fateri debes olim Filium Dei apparuisse, neque pugnare inter se recentiores, ac veteres Patres.

Certe quod ipsemet Filius Dei apparuerit, valde probabiliter Patres affirmarunt. 1. Quia Num. xx1. 5. legitur Hebræos tentasse Dominum, qui illos eduxerat de Aegypto, & eam ob rem misisse Dominum in populum ignitos serpentes. Et in 1. ad Corinth. cap. x. 9. habetur, tentasse Christum. Christus ergo erat Angelus, qui eduxit Hebræos de Aegypto, & de quo Deus Pater ait Exodi xx111. 20. *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via.* 11. Observarunt cruditi viri in iis Scripturarum locis, in quibus Dominus apparuit, vel allocutus est homines, haberi in Onchelos, in Targum Jonathanis, & Jerosolymitano Dei מַיְמָרָא, *Verbum*: quod mire confirmat veterum opinionem. Tertio: Cum habeatur ex Proverb. v111. omnia facta esse per Dei Verbum ac Sapientiam; haud incongrue dicitur etiam per Verbum & Filium Dei mandata, & magnificentiam Patris hominibus innotuisse.

Hanc sententiam si substinere velis, dicas legem datam per Angelos fuisse, quoniam Filius Dei daturus legem choris Angelicis stipatus apparuit, ut habetur Deut. xxx111. 2. Ex Angelis, qui apparuerunt Abraham primum quidem fuisse Deum, & ceteros veros Angelos, cum ex toto cap. xv111. Gen. constet Abrahamum cum uno duntaxat suppliciter egisse, a quo separati sunt alii duo, qui venerunt Sodomam; cum quibus Loth pluraliter loquebatur, & qui ministri erant illius summi Angeli, & Domini, quem Abraham adoravit. Novissime denique Deum locutum nobis in Filio unito substantialiter naturæ humanæ; per quem olim loquebatur multifariam, aut in specie visibili non hypostatice unita, aut in visione, & in enigmate. Verum propter aliorum Patrum, Magistrorumque auctoritatem nolo interim hanc definire quæstionem. Ut ut sit, affirmarunt veteres Filium Dei apparuisse Patriarchis: igitur tanquam certissimum supponebant, Filium Dei tunc extitisse.

C A P U T IX.

*Dei Patris esse Filium unicum, verum, proprium
& naturalem.*

SECUTUR quæstio de æterna Patris generatione, quam Anti-Trinitarii aggrediuntur: de qua hanc thesim Catholice pronuntiamus.

PROPOSITIO: Est Deo Patri Filius ab eo genitus, idest, non adoptione, & gratia, sed generatione, ac natura.

Ex veteri Testamento probatur. Nam Psalm. 2. 7. legimus: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu: Ego hodie genui te.* Ad Davidem hæc referunt R. Kimchi, Saadias, & etiam Grotius. Sed ad Messiam spectare fatentur R. Selomoh Jarchi, Jonathan, & Aben-Ezra; imo mystice ad Christum pertinere primi quoque declarant. Profecto de Christo dictum constat ex Epist. ad Hebræos cap. 1. & ex Act. Apost. cap. 13. 24. & sequentibus. Christus ergo est Filius Dei: & quidem, filius ab æterno, & filius generatione. Ait enim Psalm. *Hodie genui te.* Hodie adverbium est æternitatis, ut in hunc locum observat S. P. Augustinus; quia in æternitate nec præteritum quidquam est, quasi esse desierit, nec futurum quasi nondum sit, sed præsens tantum. *Genui* absolute prolatum veram significat generationem. Ergo habet æternus Pater filium a se genitum sibi que cœternum. In Psalmo pariter cix. 3. habetur: *Ex utero ante luciferum genui te.* Quem psalmum de Christo dictum satis liquet ex cap. 11. Matth. v. 44. Octavo Proverbiorum habentur similia. v. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum.* 24. *Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram.* 25. *Ante colles ego parturiebar.* 30. *Cum eo eram cuncta componens,* &c. Perperam hæc de Sapientia, quatenus attributum est, hæretici interpretantur. Quis enim ignorat, possideri, concipi, parturiri connotare Filii personam? Quis neget illum, qui adest summo Deo, qui cuncta componit, qui ludit in orbe terrarum, esse rem aliquam subsistentem? Si Filii generationem vellet quis recensere, posset ne expressius illam describere?

Probatur 2. Ex novo Testamento. Joan. 1. 18. hæc extant, *Unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Ubi de hoc filio dicitur v. 15. fuisse ante Joannem. 12. Dicitur omnes de plenitudine ejus accipere: dicitur ipsum solum Patrem vidisse, quod de comprehensione constat accipiendum: dicitur tollere peccata mundi: dicitur esse auctorem gratiæ, quemadmodum Moses fuit auctor legis; & a priori versu ad ultimum plurimis divinitatis caracteribus insignitur. Et cap. v. 17. ait Dominus: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* Hinc Jesum verissimum esse Dei filium ratione multiplici evinco. 1. Quia

ut solveret Judæorum objectionem, quod non esset languidus sanandus sabbato: respondet se eadem opera Patris implere, & quæcunque ille facit hæc & filium similiter facere; videlicet & Patrem & Filium post rerum creationem non posse ab opere revera cessare, & licet sabbato nihil fuerit productum, & hominibus ab operibus servilibus sit abstinendum; Patrem tamen ac Filium suum, usque modo, continuo scilicet, & incessanter operari conservando, benefaciendo, sanando. II. Sequitur Joannes v. 18. *Propterea ergo magis querebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat Sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo.* Habent Græca *πατέρα ίδιον, Patrem proprium.* Et ob hanc præcipue causam mortem illi intenterunt; quare si Filius non fuisset verus Deus, videretur Judæorum scelus aliqua ex parte excusandum; eo vel maxime, quod illum adjutante Pontifice, Matth. xxv. 63. an revera esset Dei filius, se esse confessus est, nec diluit illatam sibi accusationem blasphemiae. III. Scribit ibidem Joannes, sicut Pater suscitavit mortuos, sic & filium vivificare quos vult: tam illum, quam istum habere vitam in semetipso: utrumque esse eodem jure honorificandum ab omnibus. Plura sunt hujus generis in Evangelio Joannis, quæ ut simus breviores, omittimus.

Neque dissentit Evangelista Matthæus: cujus Insignem locum produximus principio capituli III. Addamus præclarissimam Petri confessionem cap. xvi. 16. *Tu es Christus filius Dei vivi.* Hac emphasi non intelligitur duntaxat Jesum esse Christum, esse Messiam, esse filium Dei adoptivum; quippe id antea Petrus audierat ab Andrea, ut constat ex cap. I. Joannis 41. sed hæc fuit revelatio æterni Patris, non carnis & sanguinis, nimirum mortalis hominis. Quare ob talem veram, eximiamque confessionem meruit Petrus ceteris Apostolis anteponi, & distincto laudis præconio a Domino celebrari.

Prætermittendus non est Apostolus Paulus, qui in Epist. ad Hebræos cap. I. v. 2. scribit: *Novissime diebus istis locutus est nobis in filio.* Ubi plurimis characteribus æternam designat generationem. Nam I. ait per hunc filium condita esse sæcula: ita appellantur metonymice spiritualia. Ac nota particulam *Per*, non vertendam esse, propter, quasi propter Christum Deus mundum condiderit; tum quia græce extat *δι*, & propositio *δι* cum genitivo causam significat effectricem: tum quia v. 10. de hoc filio dictum asseritur: *Tu in principio, Domine, terram fundasti.* Ergo Filius iste omnium rerum creator est. II. Appellatur splendor, & character paternæ gloriæ; quibus demonstratur esse generationem ejus naturalem, cum sit splendor & imago Patris, & ab eo tanquam lux a sole processerit: unde recte habet Syrus *צמח*, *German.* III. Dicitur: *portans omnia verbo virtutis suæ*, idest omnia comprehendens, & continens, quibus exprimitur summa Christi potestas, ac plenissima omnipotentia, IV. Ait Apostolus

stolus hunc filium sedere ad dexteram maiestatis in excelsis . Extat græce *ὁ υἱὸς τοῦ θronοῦ* , & habraice , כסא כבוד , *Throni maiestatis* . At Thronus maiestatis ubique eandem summam Dei gloriam significat , ut in hunc locum ostendit Grotius . v. Affirmat Paulus , hunc Filium esse tanto Angelis sublimiorem , quanto differentius præ illis nomen hæreditavit : quod est nomen Filii Dei nulli Angelorum concessum , *Cui enim* (inquit v. 5.) *dixit aliquando Angelorum , Filius meus es tu , ego hodie genui te ?* Atqui etiam Angeli dicuntur in sacris literis filii Dei , ut Psalm. lxxxvii . , & Job i . 6 . ii . 1 . : eo quod & ipsi filii sint adoptione : Si ergo Christus singulariter Filius appellatus est ; non adoptivus erit , sed proprius , unigenitus , ejusdemque confors naturæ . vi . Vocat Apostolus hunc Dei filium v . 8 . Deum . v . 12 . immutabilem , v . 14 . singulis Angelis , ac ministris longe præstantiorem : nec poterant de vero Deo digniora , ac sublimiora nuntiari .

Tertio probatur ex Patribus Antenicænis : inter quos afferunt primo quidam Eruditi Epistolam Sancti Barnabæ , sed cum dubiam censeat Joannes Baptista Cotelerius , incerti auctoris Menardus , & exaratam post tempora Barnabæ Jacobus Armachanus , non opus est hanc proferre . Citabimus nos Hermam , de quo habes iudicium nostrum supra cap . v . Is similitudine ix . ait : *Filius quidem Dei omni creatura antiquior est* . Accedit Ignatius in Epist . ad Magnesianos : *Qui ante sæcula apud Patrem erat , & in fine apparuit* . Iustini philosophi ac Martyris in Apologia hæc sunt verba : *Porro filius ejus , qui solus proprie dicitur filius , Verbum simul cum illo ante creaturas existens , & nascent , quoniam per eum primitus cuncta condidit , & ornavit* . Tatianus etiam in Orat . contra Græcos , inquit : *Verbum igitur illud caeleste , Spiritus a Patre genitus , & ratio ex rationali potentia , &c* . Consimilia habet Athenagoras in Legatione pro Christianis : in qua appellat Christum *Primogenitam Patris progeniem , ex ipso prodeuntem , ut rerum cunctarum idea & energia foret* . Irenæus denique lib . iv . adv . hæreses cap . 7 . *Hic enim Filius , qui est Verbum Dei ab initio præstruebat , non indigente patre Angelis , uti faceret conditionem , & formaret hominem , propter quem & conditio fiebat* .

Ex dictis etiam Theologica efficitur ratio : quippe Generatio definitur origo viventis a vivente in similitudinem naturæ : Verbi processio est hujusmodi : Ergo est generatio . Minor probatur ; nam Joannis xvi . 28 . ipsemet Christus ait : *Exivi a Patre , & veni in mundum* : Ps . 7 . inquit idemmet Pater : *Hodie genui te* : Ad Galat . iv . 4 . *Misit Deus filium suum* . Quibus constat Verbi a Patre origo , ac processio . Rursus Joannis i . 4 . legitur , *In ipso vita erat* . v . 26 . *Dedit filio habere vitam in semetipso* : & Epist . i . cap . 1 . 2 . *Annuntiamus vobis vitam æternam , quæ erat apud Patrem , & apparuit nobis* . His verbis Filium viventem esse nemo non videt . Et denique ad Hebræos i . 3 . appella-

pellatur filius *Splendor gloriæ*, & *figura substantiæ patris*, quemadmodum Sap. vii. 26. *Candor lucis æternæ, speculum sine macula Dei majestatis, & imago bonitatis illius*. Iis vero paternæ Gloriæ ostenditur in Filio similitudo. Quare nulla in eo deest germanæ conditio generationis.

ARIÆ, ET SOCINI GREGALIUS RESPONDETUR.

Opponebant Ariani 1. Verbum non Dei filius unigenitus est, sed quasi unigenitus, dicente Joanne cap. i. 14. *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti*, &c. Non est ergo Unigenitus, proprius, ac naturalis. II. Cap. x. 36. *Quem Pater sanctificavit* (inquit Salvator noster) *& misit in mundum, vos dicitis: quia blasphemas: quia dixi, Filius Dei sum?* Filius est ergo non natura, sed adoptione per sanctitatem, & gratiam. III. Appellatur ab Apostolo ad Colossens. i. 15. *Primogenitus omnis creatura*, & v. 18., *primogenitus mortuorum*. At primogenitus alios ejusdem conditionis filios connotat. Quare cum omnes alii sint filii adoptivi, etiam Christus in istorum numero comprehenditur. IV. In priori ad Corinthios cap. xv. 28. hæc leguntur: *Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus*. Est ergo Christus Filius Dei sola administratione, & principatu Ecclesiæ, quam illi Pater cum plena potestate subiecit, ita tamen, ut absoluto temporali Ecclesiæ regimine ipsemet Filius commissum sibi resignet imperium.

Resp. ad 1. Verbum esse unigenitum Patris proprium ac naturalem, in sinu Dei reconditum, Patremque suum comprehendentem, ut affirmat Joan. cap. i. v. 18. Neque oppositum probat particula *quasi* superioris versus 14. nam græcum *ὡς*, *quasi*, est ut plurimum *ἰσχυρῶς*, sive ut Hebræi appellant, כִּף לֵאמֹנָה scilicet definitivum, atque, ut scribit hom. 11. in Joannem Chrysostomus, *καταβεβαιωσας, ὡς ἀναμνηστικὴν ἀπορροῆν, Confirmationis, & indubitata determinationis*. Ita Matthæi xiv. 5. legimus: *Quia sicut Prophetam eum habebant* Gr. *ὡς ἀποκρίτου*, & in Epist. ad Philem., *ut Paulus*, Græce, *ὡς Παῦλος*. Et est etiam consuetudo sermonis Regem majestate, regalique comitatu incedentem, sic paucis describere, vidimus magnificentiam, ut regis. Videatur citato loco Chrysostomus. Quod opponunt aliqui Lucæ iii. 23. in his verbis, *Erat incipiens quasi annorum triginta*, *ἢ quasi* diminutivum esse, nihil efficit: quippe non extat hoc loco *ὡς ἰσχυρῶς*, *quasi* definiti-
niens, sed *ὡς*, *quasi indeterminatum*. Accedit participium *incipiens*, quo innuitur sequentis adverbii, *quasi*, significatio: qui enim trigessimum annum incipit, nondum complevit. Sed neque conveniunt Chronologi de anno quo Christus ad baptismum accessit, & an incæperit, an expleverit annos triginta.

Ad

Ad secundum respondet Estius Com. in Joannem non probare Christum hoc argumento se esse filium Dei, sed se non male & inconvenienter fecisse, quod se dixerit filium Dei. Si enim homines, propterea quod ad illos sermo Dei factus fuerit, Scriptura vocat Deos; quanto iustius ille, quem Pater sanctificavit, & misit in mundum absque suspitione blasphemiae vocare se poterit filium Dei? Refellit ergo Judæorum calumniam argumento quod appellant a minori ad majus. Ceterum hinc etiam eruitur Christum esse filium Dei naturalem. i. Quia se præfert omnibus, quos vocat lex Dei filios; ideoque non est ipse, ut alii sunt, filius per adoptionem. ii. Quia nemo dicitur mitti in aliquem locum, nisi antea alibi fuerit; & consequenter, ut ait S. Thomas lect. 6. in cap. x. Joan., *Quem Pater misit in mundum, est filius Dei, qui in aternitate præexistit*. iii. Quoniam, ut argumentatur Augustinus Tract. 48. in Joan., dixerat Christus paulo ante, *Ego, & pater unum sumus*: quod constat accipiendum esse de unitate potestatis, ideoque & substantiæ: his enim probat neminem posse de manu ejus suas rapere oves sicuti nequeunt rapi de manu Patris. iv. Quod Judæi substulerunt lapides ut eum lapidarent, videntes se facere filium Dei. Ex qua criminatione colligitur revera Dei filium esse: quandoquidem si non agnovisset verum esse quod obieiebatur, debuisset pro Dei honore crimen obiectum refellere, dicendo, *Non sum Deus*, sicut fecit Joannes dicens, *Non sum ego Christus*. Neque refert, dici Christum sanctificatum a Patre: quandoquidem sanctificavit illum Pater, quando genuit, ait Augustinus. Sanctificavit quoque ipsius humanitatem, quando filium misit in mundum, inquit libro de Trinit. vii. S. Hilarius.

Ad 3. Resp. Christum dici juramento *primogenitum*. Primo quia hæc vox non solum est ordinis (quo sensu non convenit Christo, qui est unigenitus) sed etiam dignitatis, ut Gen. 49. 3. vocatur *primogenitus major in donis, & prior in imperio*. Deinde quia prior est genitus a Patre, quam ulla creatura; ut habetur Prov. vi. 1. 22. Est enim *Primogenitus*, quasi, *prius genitus*. Præterea quia *Primogenitus* est princeps fratrum suorum, & Christus in Ecclesia primatum tenet: unde Apocalyp. 1. 5. appellatur, *Primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ*. Rursus, quia *primogenitus* erat hæres paternorum bonorum, a cujus manu reliqui partem capiebant hereditatis: & Filius est *hæres universorum*, ut ait Apost. ad Hebræos 1. 6., & ipse fecit nos regnum Patri suo, ut habetur 1. Apocal. 6.

Ad 4. respondent quidam, Filium debellatis hostibus, & omnibus in potestatem redactis, subjiciendum esse Patri in Corpore suo mystico, quod est Ecclesia: quorum responsio Athanasii, Theodoreti, Gregorii Theologi, & Ambrosii nititur auctoritati. At alii cum Hieronymo, & Augustino censent Christum subjici Patri juxta dispensationem carnis assumptæ. Et sane de Christo ut homine Apostolus toto illo

illo capite verba facit. Inquit vero subjiendum in fine sæculorum; non quod subiectus modo non sit: sed, ut scribit S. Pater libro contra Sermonem Arianorum cap. xxxvii., *Ne quis in eo putaret spiritum, & corpus humanum aliqua conversione perituum*. Nec mirum; id enim opinati sunt Sabelliani & Marcionitæ, de quibus agit Ambros. lib. v. de Fide cap. vii. nec non quidam Ariani, quos perstringit loco citato Augustinus.

Opponit 2. Wolzogenius. Causæ, ob quas Christus Dei sit filius quatuor potissimum in sacris literis memorantur, quarum nulla est vera ac propria generatio. Prima causa est, quia absque operatione viri ullius, virtute Spiritus Sancti immediate in utero Virginis conceptus est, nullumque adeo alium patrem præter ipsum Deum habuit. Quam causam indicavit Angelus, Mariam sic alloquens: *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque quod ex te nascetur Sanctum, vocabitur filius Dei*. Altera causa est, quia a Patre sanctificatus, & in mundum missus, de qua supra. Tertia, quia eum Deus suscitavit a mortuis, atque ad vitam immortalem denovo quasi genuit. Hanc causam allegat Paulus in sua Concione, quam habuit Antiochiæ, ubi inter cetera sic fatur: *Annunciamus vobis promissionem, quæ facta est patribus, quod eam Deus impleverit nobis filiis eorum, dum resuscitavit Jesum; sicut etiam in Psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te*, Act. xiii. 32. 33. Quarta causa est, quia eum ad dexteram suam collocavit in cælis, donavit illi nomen, quod est super omne nomen, constituit eum Judicem vivorum & mortuorum: ob quam divinam sublimitatem, & similitudinem cum Deo est ille in summo gradu, & perfectissima ratione Filius Dei.

Resp. hæc omnia sempiternam, divinamque generationem non evertere, sed confirmare. Enim vero Lucæ 1. 35. prænunciat Angelus: *Quod nascetur ex te, vocabitur filius Dei; hoc est, non solum qui e sinu Patris in uterum tuum veniens obumbrabit tibi, sed etiam id quod de tua substantia sociabit tibi, ex hoc jam vocabitur filius Dei, quemadmodum is qui a Patre est ante sæcula genitus, tuus quoque amodo reputabitur Filius*. Ita Bern. hom. 1. de laudibus Virginis. In hujus autem interpretationis præsidium adverto primum particulam *Ideo* ex præcedenti sermone consequentiam inferre: quapropter sensus est, *Quia Spiritus Sanctus superveniet in te, & Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, quo simul mira naturæ divinæ, & humanæ declaratur unio, igitur quod nascetur ex te vocabitur, & erit Filius Dei. Ad hæc observo cum Gregorio Magno lib. xvi. Moral. Job. 17. *Obumbrationis vocabulum utramque significare naturam: umbra enim a lumine formatur, & a corpore: & Dominus per divinitatem lumen est, & per humanitatem corpus*. Rursus animadverto cum eruditus viris haberi *in Sanctum neutri*

neutrius generis, quod argumento est, Filio Virginis sanctitatem inesse essentialem, non, ut ita dicam, adjectivam. Item legi in Aethiopica versione, ubi nostra habet, *Hic erit magnus, Hic erat*, distinctis quoque characteribus: ut Tom. v. Polyglottæ Waltonianæ p. 249. Noto etiam supernaturalem Christi conceptionem peractam virtute Spiritus Sancti fatis declarari illis verbis, *Spiritus Sanctus superveniet in te*: sequentia ergo innuunt aliquid præstantius, nempe unionem divinæ, humanæque naturæ. Postremo neminem negaturum puto, quod Christus Dominus potiori jure sit filius Dei, quàm Adam, quem tamen ex terræ sinu absque matre Altissimus procreavit; sed de priori causâ jam satis.

Ad tertiam (de altera enim supra) de Wolzogenio illud Psalm. 2: *Ego hodie genui te* etiam de Resurrectione dictum esse. Ita docent quippe nobilissimi Interpretes Origenes, Hilarius, Chrysostomus, Ambrosius. Sed excludi inde generationem æternam, perperam hæreticus jactitat. Locum Psalmi de imperceptibili divinaque generatione exponunt Gregorius Nyssenus, Cyrillus Alexandrinus, Athanasius: de temporali Athanasius ipse, Fulgentius, Euthymius: de resurrectione illi, quos jam memoravi. Neque tamen discrepant inter se. Statuendum, primo hic divinam probari generationem: quod præstat eruditissimus Bossuetius ita singulas particulas pensitans: *Dominus*, inquit, *dixit ad me*; non ad alios, sed ad me proprie, singulariter: *Filius meus es tu*; tu, inquam, & non alius. Ergo unicus, unigenitus, singularis. Quod nusquam ea emphasi dictum de quopiam. *Ego hodie genui te*: non ergo adscitus, non adoptatus, sed genitus: nec gratia, quod Angeli, quod homines; sed natura filius. Et quidem Apostolus ad Hebræos 1. de propria, ac vera generatione hunc locum accipiendum esse declarat. De temporali Christi conceptione dictum quoque perquam optime. Nam etiamsi Pater de sua substantia nequaquam humanam, Christi naturam genuerit; temporali tamen generatione factum est, ut filius hominis fieret filius Dei naturalis, ob unionem, quam dicimus hypostaticam. Non aliter de resurrectione dicendum est. Ad hanc spectat illud *Hodie genui te*, quoniam Christus resurgens a mortuis se verum filium Dei manifestavit. *Pulchre autem Pater dicit ad filium: Ego hodie genui te, hoc est, quando redemisti populum, quando ad calî regnum vocasti, quando implesti voluntatem meam, probasti meum te esse filium*: inquit lib. iiii. de Sacramentis cap. 7. Ambrosius. Præterea Christi resurrectio nihil aliud fuit, quàm æternæ ejus generationis progressus: cum enim natus sit filius Dei vivi, & ipse vita sit, necesse fuit, ut iterum ederetur, & quodammodo gigneretur; ait præcatus Meldenis Episcopus. Ipse Christus Joannis xvi 11. 5. ita Patrem oravit: *Clarifica me tu, Pater, claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te*. Ergo claritas & gloria resurrectionis nihil est aliud, quàm

quàm revocatio Unigeniti Dei ad vitam, & jus originis suæ. Sive ergo de sempiterna generatione, sive de conceptione temporali, sive de resurrectione ex mortuis egregium Psalmi locum accipiamus, idem omnino concluditur.

Ad quartam causam satis erit, si dixerimus omnes recensitas, aliasque Christi prærogativas ab æterna generatione, tanquam a primo fonte manare.

Opp. 3. Zwickerus: Antenicæni Patres, præsertim Herma, affirmant Filium Dei esse antiquiorem omni creatura, non generatione, sed prædestinatione. Nam Visione II. similia profert Herma de Ecclesia, dicens: *Omnium prior creata est, ideo unus: & propter illam mundus factus est.* At Ecclesia est prior tantum prædestinatione. Ergo & Filius Dei. Addit Auctor Irenici Irenicorum, Hermam similitudine v. Filium cum Spiritu Sancto confundere, dum ait *Filius Dei Spiritus Sanctus est.*

Respondet Joannes Ernestus Grabe in notis ad Bullum, Hermam putasse animas principio creatas antequam unirentur corporibus, (quem errorem tribuunt etiam Auctori Recognitionum Pseudo-Clementis, & defendit postea Origenes) atque Ecclesiam creatam initio sæculorum ratione animarum. At quare non dicam potius creatam a principio ratione Angelorum, quorum pars ad Ecclesiam triumphantem pertinet? Nullum est igitur argumentum Zwikeri, & nulla erroris Hermae probatio. Recte quoque Filius vocatur Spiritus, quod nedom est nomen particularis personæ, sed etiam Deo, Angelisque commune. Ita Filium dixerunt Spiritum Tertullianus in 1. contra Marcionem, Lactantius lib. IV. de Sapientia cap. 6. Cyprianus de Idolorum vanitate, & alii. Nota sunt carmina Prudentii in Apotheosi:

*Spiritus ille Dei, Deus & se corpore Matris
Induit, atque hominem de Virginitate creavit:*

C A P U T X.

*Joannis Ludovici Wolzogenii adversus divinam
generationem sophismata.*

HACTENUS argumenta directe contra Scripturas ac Patres pugnantia. Sequuntur ea, quæ syllogizando primum Ariani, deinde Fratres Poloni, & hos inter Wolzogenius, congefferunt. Sunt autem hujusmodi.

I. Si Pater, qui omnium confessione est summus Deus, aliam personam ex essentia sua genuerit, sequeretur alium Deum genuisse: quemadmodum fieri videmus in humana generatione, ut Pater quando filium

filium ex essentia sua gignit, alium hominem gignat. Itaque per istam generationem ex uno Deo fiunt duo Dii, sicut in humana generatione ex uno homine fiunt duo homines. Quemadmodum enim in generatione humana Pater & Filius habent numero distinctam essentiam, quia Pater habet essentiam suam a seipso, Filius essentiam suam accepit per generationem a Patre: ita in divina generatione erit statuendum. Ideo hanc sententiam tempore Nicæni Concilii, in quo Arius damnatus est, viguisse inter Patres, ex Symbolo illius Concilii liquet; ubi Christus dicitur esse *Deus de Deo*.

Resp. negando sequelam. Quando enim inter Deum & creaturas comparatio instituitur, debemus omnem imperfectionem istarum ab illo remove; quemadmodum in eo asserentes naturam, operationes, potentiam, aliaque id genus, omnem amovemus conditionem mutationis, accidentis, qualitatis, & ceteras imperfectiones, quæ insunt creaturis. Generatio est origo unius personæ ab alia cum naturæ similitudine. Quod gignens, & genitus sint res subsistentes, & ille huic naturam ac proprietates communicet, perfectio generationis est. At quod Genitor tempore præcedat genitum, quod natura di: idatur & absceindatur, quod generatio sit actio accidentalis, fiatque seminis decisione, quod fetus paulatim formetur, habeatque incrementa; id non ad generationis essentiam, sed ad defectum pertinet creaturarum. Itaque dico in hominum generationibus filium esse hominem diversum a patre, quoniam natura corporum non est simplex, sed fluida, & generatio ex materiæ effusione peragitur: at Deus cum sit impartibilis, gignendo non dividit essentiam, nec influxio in ipso est, ut in hominibus. Atque ita respondent Arianis similia objicientibus Athanasius, Gregorius Nyssenus, Hilarius.

Quod de Patribus Nicæni Concilii addit hæreticus, maxima est ingenus ipsorum fidei calumnia. *Dei* nomen aliquando pro Persona, aliquando pro essentia accipitur, ut ait lib. xii. cap. 4. & 11. Damascenus, & nos ostendimus cap. vi. ad 8. opp. Appellatur ergo Dei filius Deus de Deo, idest, Persona divina ex persona divina: quomodo dicitur Ecclesiastici ultimo *Invocavi Dominum patrem Domini mei*, & Psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo*. Quapropter hæc propositio, *Deus genuit Deum*, vera est: hæc autem, *Essentia genuit essentiam*, aut, *Deitas Deitatem*, a nullo Catholicorum admittitur. Etenim prior terminum habet concretum, altera abstractum. Ista autem, *Filius est ex substantia Patris*, vera est, & Catholica, quia substantia jungitur personæ generanti. At si absolute diceret, *Filius est ex essentia*, aut *divinitate*, falsa esset enunciatio; quoniam essentia communis est, non generans, neque genita.

Dices: Si Deus genuit Deum, vel genuit se Deum, vel alium Deum; non genuit se, quia nulla res potest seipsam gignere; non alium Deum,

Deum, quia unus est Deus. Ergo Deus Deum non genuit. Resp. dist. majorem: vel genuit se, vel alium Deum; ideo genuit aliam personam quæ est Deus; conc. personam habentem aliam divinitatem nego. Plura de hoc argumento Gregorius Ariminensis *Distinct. iv. Q. 1.*

Insurgens: Deus Pater genuit Deum qui non est Pater: Deus, qui non est Pater, non est verus Deus: Ergo Deus, quem genuit Pater, verus Deus non est. Resp. dist. majorem. Genuit Deum, qui non est Pater, si nomen *Dei* supponat pro divinitate; nego suppositum, quippe, ut diximus, divinitas non gignitur, neque gignit: si supponat pro Persona, concedo majorem, & nego minorem.

Opp. 2. Pater, & Filius eamdem numero essentiam habent. Igitur Filius dum ex Patris essentia est genitus, simul & ex sua essentia genitus erit: Ergo est sui ipsius Filius, & sui ipsius etiam Pater.

Resp. dist. conf. Filius de Patris essentia est genitus, scilicet de Patre, qui est sua essentia, concedo: de essentia, quæ a Patris proprietate separata percipitur; nego. Dum profiteamur Filium ex Patris essentia esse genitum, non fatemur divinam essentiam absolute acceptam esse principium generationis: ita enim sequeretur præfatum absurdum, quod Filius sit ex essentia sui ipsius, quia habet eandem cum Patre naturam: sed dicimus Filium esse genitum ex essentia relative sumpta, & quatenus est essentia Patris, una nempe proprietate personali subsistens. Quamquam vero accuratius diceretur, Filium genitum esse a Patre, quam ex essentia, quia hæc nec gignit, nec gignitur; admittimus tamen hunc loquendi modum, propterea quod Pater qui generat est sua essentia, & Filius genitus est ipsamet essentia Patris. Sed legite Sanctum Patrem Augustinum xv. de Trinit. cap. 3. & 14.

Opp. 3. Ab omni æternitate Deus summus extitit: Ergo si Filius Dei proprie generatus fuit, Deus summus non est; cum generatio proprie dicta sit mutatio de non ente in ens. Accedit quod omnis Pater semper tempore est prior filio. Si enim non est necesse, ut id quod generatur, antea non extiterit; poterit id generari quod jam reipsa existit: ac porro nihil prohibebit, eum qui hodie reipsa est, nec esse desinit, cras, aut in dies generari. Quis vero id absurdum esse non videt, & contra omnem generationis naturam?

Resp. nego consequentiam; siquidem necesse est, ut summus Deus sit ab omni æternitate; sed non est necesse, ut existens in omni æternitate sit innatum. Non enim ad generationem in Divinis præexistentia Patris requiritur, sed sufficit conditio originis: quam Patres adversus Arianos disputantes explicant comparatione caloris prodeuntis ex ignis natura, aut luminis, quod a sole diffunditur. Non enim fuit aliquando ignis priusquam gigneret insitum sibi calorem, neque sol processit de non esse principio luminis ad esse: sed statim ac producta fuerunt, ab illis caloris, luminisque manavit proprietates. Ita Deus Pater, qui fuit ab æternitate

nita-

nitatē, ſemper Verbum genuit, ut ſi extitiſſet ſol ab æterno, ſemper illuminariſet: unde univerſalis Eccleſia appellat Filium, *Deum de Deo, lumen de lumine*. Rationem hanc reddere poſſumus; quod generatio non ſit in Deo energia, & operatio adveniēſ perſonæ, eamque de potentia trahens ad actum; neque connotet terminum extrinſecum ac mutabilem: ſed eſt ſubſtantialis, & intrinſeca, eaque Deus Pater ſemper eſt in potentia & in actu. Quæ Wolzogenius in Arianorum palæſtris edoctrus optime percepiſſet, ſi audito Eunomio, Cyrillum, Hilarium, alioſque Patres legiſſet. Nunc negamus generationem, quæ non eſt actio ac motus, eſſe tranſitum de non eſſe ad eſſe; & dicimus ſufficere ad generationem æternam, ut Filius accipiat naturam a Patre, quam poteſt ab eo recipere, etiamſi ſit illi cœternus. Negamus quoque omnem patrem præexiſtere filio; quum potius ſumma patris ſecunditas, & generatio ſubſtantialis nullam inter genitorem, ac genitum differentiam patiatur ætatis; & illi tantum patres filios præcedant, quorum operatio non eſt natura, nec potentia eſt eſſentialiter actus. Poſtremo negamus poſſe hominem cras generari, qui nunc exiſtit, quoniam generatio creaturæ perficitur tempore, in quo præteritum nequit eſſe futurum. At in æternitate, ubi non eſt antea, & poſt, ſed immutabilis perſeſſentia, ſemper Verbum gignitur, ac ſemper eſt.

Infiſtes: Quod corrumpitur definit eſſe; ergo quod gignitur incipit eſſe. Reſp. cum Eſtius diſt. 1x. §. 111. nego conſecutionem; etenim gigni non aliud eſt, quam accipere eſſe, etiamſi non eſſe non præceſſerit; corrumpi autem non eſt accipere non eſſe, cum non entis proprie nulla ſit cauſſa, ſed eſt amittere eſſe: ideoque ſi proprie loquamur, ſicut quod corrumpitur amittit eſſe, ita quod gignitur accipit eſſe: id, quod etiam in Filio Dei verum eſt. Hæc Eſtius.

Oppones 4. Si Deus ab æterno genuit Filium, nunc autem non amplius gignit, factus eſt ex generante non generans: quæ mutatio cum non ad creaturas ſpectet, ſed intra ipſum Deum conſiſtat, in Deum non cadit, nec cadere ab Adverſariis agnoſcitur. Adde quod Filius Dei, vel ex libera Dei voluntate, vel ex neceſſitate naturæ fuit a Patre genitus. Si ex libera voluntate, potuiſſet etiam non generari a Patre. Si autem Filius Dei poterat non generari a Patre, adeoque non exiſtere, non eſt Deus ſummus. Quod ſi vero Deus filium ex neceſſitate naturæ genuit, perpetuo gignit; cum natura ejus ſit ſemper proſus eadem, & immutabilis.

Reſp. ad 1. ut ſupra, ideſt de ratione æternitatis eſſe, ut nihil in ea prætereat, nihil adveniat. Cum ergo generatio divina ſit æterna, impium eſt dicere, Pater ceſſavit a generando; ſed ita dicendum eſt, quemadmodum ſemper fuit, & eſt, ita Filius ſemper eſt natus, & ſemper naſcitur: ſemper fuit genitus, & ſemper gignitur. Nec ſequitur, quod olim objiciebant Ariani, ſi adhuc Pater generat, nondum erit Filius. per-

perfecte genitus. Est enim semper & perfecta generatio, & perfectus terminus; quippe, ut diximus, generatio divina non est actio adveni-
niens, sed naturalis: neque ullus dixerit splendorem nondum perfe-
ctum, eo quod sol non cesset illum producere. Ex loquendi tamen con-
suetudine, etsi semper nasci filium diserte Patres affirmant, *melior est
semper natus, quam qui semper nascitur*, ut ait Augustinus in libro 83.
Quæst. q. 37., nimirum accepto verbo nascendi in eo sensu, quo filius
necum perfecte natus intelligitur: vere enim semper natus est, quia
semper Filius.

Huc spectat confimile reticulum Arianorum: vel Pater genuit Fi-
lium existentem, vel non existentem; si genuit existentem, frustra ge-
nuitus est: si genuit non existentem, ergo Filius aliquando non fuit. Li-
quet enim ex dictis respondendum esse, generationem divinam, cum
sit æterna, tribuere Filio, ut semper sit, & semper recipiat existen-
tiam a Patre: nec proinde destruitur natura generationis, quia hæc
non consistit in productione rei prius non extantis, quod proprium est
creationis, sed in origine viventis a vivente, quæ stare potest cum sola
conditione originis. Ad quam originem nulla requiritur præexisten-
tia; sed sufficit si quod habet Filius habeat a Patre, tametsi ambo sint
coæterni: quod idoneis exemplis supra explicavi. Ea propter dicen-
dum est: Pater genuit Filium existentem, quatenus Pater semper est
principium ut existat Filius; & Filius semper recipit existentiam a Pa-
tre. Si hæretici, quibuscum pugno, Patrum reciperent testimonia,
producerem modo aptissima ex Basilio lib. 2. contra Eunomium, Hila-
rio lib. xii. de Trinit. Cyrillo in x. Theauri, & Augustino Epist. 174.
Sed perveraces præstat refutare æternitatis natura, quam nequeunt
summo Deo denegare.

Ad ultimum, de quo gravis olim fuit inter Catholicos, & Aria-
nos conflictus, dico utrumque dici posse, Filium genitum necessitate,
& Filium genitum voluntate, & utrumque posse etiam negari. Nam,
si necessarium accipias pro eo quod est naturale, & unde quaque immu-
tabile; dico cum Athanasio Orat. 2. Filium necessario productum,
cum sit fetus substantiæ, non ex deliberatione natus, ut contendit
olim Eunomius. Quod si necessarium accipias pro eo, quo quispiam
indiget; dico cum Augustino in xv. de Trinit. cap. 20. Filium non esse
necessitate genitum, quia necessitas indigentis in Deo non est. Pari
ratione si voluntarium sumas, pro eo quod non est coactum, neque
vim affert inclinationi, Filius natus est voluntarie, ut inquit in lib. 1.
contra Arium Marius Victorinus: non enim aut a seipso, aut a Filio,
aut a Spiritu Sancto, aut a creaturis cogi potuit Deus ut gigneret Fi-
lium; quum nemo cogat seipsum, neque productum cogere possit pro-
ducentem. Si vero dixeris voluntarium, quod est liberum & indiffe-
rens, ut accepit Arius in Epistola ad Eusebium Nicomediensem, &
Alexan-

Alexandrum Episcopum Alexandriæ, nego cum Fulgentio in libro 111. ad Monimum cap. v111. gigni Filium Dei voluntarie; quia in generatione Unigeniti nulla in generante præcessit deliberatio: Denique si simul comprehendas deliberationem & indigentiam, assero cum Epiphanio Hæresi 69. & Augustino loco citato, Filium neque voluntate esse genitum neque necessitate, sed natura.

Si quæras an Filius possit dici genitus ex Patris consilio; Resp. distinguendum esse; nam si consilium accipias aut pro animi deliberatione, aut pro ut imperfectam significat sapientiam, Pater non genuit Filium consilio: si autem consilium accipias, quatenus opponitur corporali passioni, sive ut idem est cum divina substantia, quæ est sua voluntas, consiliumque: ex consilio Patris Filium genitum esse, Synodus Sardicensis definit.

Opponit ultimo Wolzogenius: Si essentia Patris etiam Filius est, sequitur necessario etiam intellectum Patris esse intellectum Filii, atque adeo etiam opera, quæ ab intellectu Patris proficiuntur, a Filii intellectu proficisci, & promanare. Ergo si Pater per operationem intellectus sui generat Filium, sequitur Filium etiam seipsum generare. Imo etiam Spiritus Sanctus generavit Filium, cum habeat eandem essentiam, eundemque intellectum; estque adeo Filii Pater, & origo suæ originis.

Resp. unique intellectionem qua Pater producit Filium esse eandem essentiam Patris, hanc vero cum omnibus suis perfectionibus absolutis esse tribus Personis communem; nec tamen veram esse consecutionem, quam urget hæreticus: quippe intellectio quæ producit Filium, non est substantia intelligens absolute accepta, quam appellant Theologi intellectionem *essentialem*; sed est substantia intelligens relative accepta, quam vocant intellectionem *Notionalem*. At non repugnat unam eandemque rem esse communem pluribus si accipiat absolute, esse propriam unius personæ si accipiat relative. Quapropter negamus operationem, qua Pater generat Filium communem esse, licet communis sit intellectio essentialis, & Pater omnia communiceat Filio, excepta proprietate Personæ. Vide Responsum nostram ad 1. Oppos. cap. v1. Quod enim de essentia diximus, idem de intellectu divino dicendum est. Atque hic sit finis nostri pro Verbi Generatione certaminis: in quo desinant aliquando hæretici humano sensu garrire, memores scriptum esse *Generationem ejus quis enarrabit?* ab Esaia cap. 54. 8., & a Prudentio,

*Cum sit difficilis via, noscere principiorum
Semina: cui dabitur mortali exquirere, quidnam
Ultra principium Deus egerit? aut quo pacto
Ediderit Verbum, quod principio caret omni?*

C A P U T XL

Filium Dei esse Patri Consubstantialem.

S EQUITUR Quæstio, cujus gratia aliæ præmissæ sunt, de Verbi consubstantialitate, quæ licet ex dictis possit resolvi, cum nequeat Patri esse Filius naturalis & coæternus, quin eandem habeat cum Genitore substantiam; cum tamen plura sint scitu necessaria pro Filii hujus divinitate, & item plura quæ ab hæreticis opponuntur præter hætenus dicta; specialiter de Verbi natura hoc capite agendum est: quam eandem esse cum Patre, sequentibus argumentis demonstratur.

Momentum I. Ex Nominibus Dei, quæ etiam Filio tribuuntur.

Tetragrammaton Dei nomen יהוה soli Deo vero ac summo tribuitur, ut diximus cap. 1. hujus libri: Atqui nomen istud יהוה *Jebo-wa* tribuitur Filio: Ergo Filius est Deus verus ac summus. Prob. minor 1. Esaias vi. ait: *Vidi Dominum (יהוה) sedentem super solium excelsum & elevatum.* De vero ac summo Deo loqui prophetam constat ex nomine tetragrammato; ex Seraphim, quæ clamaverunt, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum, plenus est omnis terra gloria ejus*: ex verbis ipsius Esaiæ, *Et regem Dominum exercituum vidi oculis meis.* At Esaias vidit gloriam Christi; ut habetur Joannis cap. xii. v. 41. Ergo Christus est יהוה Deus ille verus, ac summus. II. Idem Esaias cap. vii. 13. ait: *Dominum exercituum (יהוה) ipsum sanctificate: Ipse pavor vester, ipse terror vester. Et erit vobis in Sanctificationem; in lapidem autem offensionis, &c.* Dictum de summo Deo quis non videt? Atqui Esaiam hæc pronunciaisse de Christo constat ex cap. 11. Lucæ v. 34. & ex Epist. ad Rom. cap. ix. v. 32. Christus ergo Deus summus est. III. Zacharias cap. xi. 12. scribit *appendebunt mercedem meam triginta argenteos: & dixit Dominus (יהוה) ad me: projice, &c.* Quæ de Christo prædicta esse liquet ex cap. xxv. 11. Matth. v. 9. Plura vide apud Huetium de Demonstr. Evang. Prop. vii. Ludovicum Habert. De Deo Trino cap. iv. &c. Quæ possent obijci soluta sunt supra cap. 1.

II. Tribuitur etiam Verbo Dei nomen, quod nullibi absolute & sine addito in novo testamento de creaturis enunciatum, cum tam Latinum vocabulum *Deus*, quam Græcum *θεος* proprium sit, non appellativum, ut demonstrat lib. iii. cap. 6. Irenæus. Exemplum ex multis sit Joan. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus*

¶ *Deus erat Verbum*. Nonnulla de hoc textu dicamus. Respondent Sociniani Græce haberi, ὁ θεὸς ἦν ἡ λόγος, scilicet nomen *θεός*, *Deus* absque articulo: sine quo non potest summus ille Deus designari. Ita, Faustus Socinus contra Bellarm. cap. 6. Classe 4. Hoc miserum perfidiæ fukrum acceperunt ab Asterio Arii Socio, de quo Orat. 111. Athanasius. At validissimis argumentis illud evertō. 1. Ipse Socinus pag. 477. fatetur regulam istam ad articulos spectantem non esse in Græca lingua perpetuam. Et quidem ὁ θεός cum articulo enunciatur de falsis Gentium Diis 2. ad Corinth. iv. 4. ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος, *Deus hujus seculi*: ad Galat. iv. 8. τοῖς μὴ οἰκοῦντες θεοῖς, *iis qui non natura sunt Dii*, & alibi quamsepissime. E contra *θεός* absque articulo verum Deum significat Matth. iv. 4. Et eodem cap. 1. Joannis v. 6. ὁ υἱὸς ἀνθρώπου ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, *Fuit homo missus a Deo*: v. 12. τίνα θεὸν γινώσκεις, *Filios Dei fieri*: v. 13. ἀλλ' ἐκ θεοῦ γινώσκουσιν, *sed ex Deo nati sunt*: v. 18. θεὸς ἰδεὶς ἰσχυρὰ πᾶντοτε, *Deum nemo vidit unquam*, &c. 11. Si *θεός* cum articulo designat unum summum ac verum Deum; Ergo Deus summus & verus erit Christus, quem Thomas ita Joannis xx. 28. allocutus est, *Dominus meus*, & *Deus meus*: Græce cum Articulo ο κύριος μου. ὁ θεός μου; quo in loco Socinus ait pronomen μου impedire, quo minus de vero Deo intelligatur; sed adversus cæcā mentendi libidinem, stant testimonia luculentissima Scripturarum, quæ eodem adjecto pronomine veram divinitatem compellant, ut Psalmo xx1. *Deus, Deus meus, respice in me*; Psalm. xxx. 15. *Ego autem in te speravi, Domine: dixi, Deus meus es tu*: aliisque locis compluribus. Ac multo minus valet, quod regeat aliqui, præfata Thomæ verba non ad Christum referri, sed ad Patrem, quasi figuram habeant exclamationis. Etenim ex præmissa Græcorum lectione, liquet Thomæ verbis articulum, non signum admirationis præponi, & nominativum esse, κύριος, ὁ θεός, non casum vocandi: atque ex contextu patet referenda illa esse ad Christum, cum quo Thomas loquebatur: quippe legitur, *Respondit Thomas, & dixit ei*, &c. Quamobrem acerrimus Sociniani dogmatis propugnator Wolzogenius veritate cogente Comment. in Joan. pag. 1028. *Nullo modo*, inquit, *audiendi sunt, qui Thomam hæc verba non ad Christum, sed ad Deum patrem protulisse censent: quasi mirabundus, oculis in cælum sublati, dixerit: o Deum immortalem, quid video? quid tango?* 111. Cur Joannis 1. *θεός* absque articulo sit, hæc est ratio apertissima, quod articulus *subjecto*, non *predicato* soleat proponi, ut animadvertit hom. 3. in Joan. Chrysostomus. Cui nos hæc addimus exempla, Matth. 11. 2. οὐκ ἔστι χριστός, *tu es Christus*. Jo. 1. 21. ὁ προφητὴς ἦν οὗ; *Propheta es tu?* Jo. iv. 24. πνεῦμα ὁ θεός, *Spiritus est Deus*; ubi articulus semper *subjecto* præponitur. Neque omittam ingenium Wolzogenii testimonium, qui pag. 715. scribit: *Initio advertendum est, in Græco ordinem Verborum esse transpositum, & recto ordine ita legi*

To. II.

L

debe-

debere, Et sermo erat Deus, ut nimirum Sermo subiectum sit, Deus predicatum: quod etiam alii, nempe Beza, Piscator, Maldonatus, & e veteribus Hilarius, & Basilius observarunt. Quibus nos causam adversus Socinianos vicisse arbitramur.

Neque Verbum appellatum est Deus, quomodo Moses & Prophetæ dicti sunt aliquando. I. Quia id in novo Testamento est, ut diximus, penitus inusitatum, nec ullus absolute Deus nuncupatur: imo neque in veteri Testamento nomen istud reperies substitutum loco nominis יהוה *Jehova*, ubi accipi minime debeat de vero Deo. II. Quia teste Apostolo I. ad Corinth. 8. etsi Gentilibus sint Dei multi, & Domini multi, *Nobis tamen unus Deus est, Pater, & unus Dominus J. C.* ideoque si Verbum Deus est, esse debet ille idem Deus unus, qui est Pater. III. Quia Sociniani fatentur Verbum esse Deum titulo quodam sublimiori ac præstantiori, qui nulli convenit creaturæ: imo contendunt veram illud habere divinitatem; & ne objiciatur illis, servire eos duobus Diis, reponunt Dominum Jesum esse Deum & quidem verum, non vero Deum illum Altissimum, qui tantum unus est. Nam, inquit, divinitatem & potestatem Filius non ipse sibi sumpsit, sed eam a Deo illo uno Altissimo accepit. De hac Filii vera divinitate disputat Wolzogenius in Joar. cap. VII. Quæ num stare possint cum veræ divinitatis perceptione, judicet cordatus lector. Itaque si Verbum, horum confessione, Deus est spectatissimo quodam titulo; non est profecto Deus, quemadmodum Moses, Judices, & quotquot fuerunt divino numine afflati.

III. Non tantum Deus appellatur Christus, sed in Epist. ad Romanos cap. IX. 5. *Deus super omnia benedictus in sæcula*: Atqui iisdem verbis describitur Deus Altissimus in Epist. ad Ephesios cap. IV. 6. Est ergo Christus Altissimus ille Deus laudibus, gratiisque in sæcula prædicandus. Cui argumento tria reponere solent Sociniani. Primo Socinus ait Deum hoc loco poni cum restrictione *Super omnia*; sed quis mente omnino non desitutus, dixerit propositionem *ivi, Super*, quæ rei ac personæ denotat præminentiam Matth. XXIV. 47. Lucæ I. 33. Act. VII. 27. & ad Eph. IV. 6., nunc deprimere & coarctare sensum verborum, sequente præsertim nomine res universas comprehendente? Porro si ita res se habeat, neque Pater erit Deus ille Altissimus, de quo citato loco Apostolus: *Qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus.*

Secundo respondet Erasmus esse *Epiphonema*, idest, acclamationem ad Patrem; ita ut verba illa sint a præcedentibus, *Ex quibus est Christus*, interpunctione secunda. Sed contra Erasmum hæc gravissima urgemus. I. Quod in Græco extat articulus, qui si *Epiphonema* foret, perperam esset appositus. II. Quoniam additur etiam participium *ἐστιν*, quod relationem dicit ad præcedentia, neque nota est novæ orationis,

tionis , sed veteris . **III.** Quia nullum Erasmus antiquorum , & optimè notæ Bibliorum proferre potest exemplum : quod cum ipse adverteret , abiit in deteriorem sententiam , de qua mox disseram . **IV.** Quod ipsemet Socinus interpunctionem rejiciat , ut faciant viri fere omnes , quos Criticos sacros appellant . **V.** Quia Erasmi regula est Græcum articulum , dum Dei præponitur nomini , determinatam significare Personam .

Tertio censet idem Erasmus , & etiam Grotius , nomen Dei in Paulinam Epistolam irrepsisse . Quod probat Erasmus , quia Cyprianus , Hilarius , & Chrysostomus videntur legisse : *Qui est benedictus in sæcula* , Deî nomine prætermisso . Grotius vero inquit neque in Syriaca reperiri versione , neque consuetæ locutioni Pauli convenire , qui Patri nomen *Dei* , Filio nomen *Domini* solet tribuere . Verum respondeo decipi Erasmus . **I.** Quia necesse non est , ut ubique a Patribus Scripturarum textus integri præferantur . **II.** Quia Erasmus , Auctore Petavio lib. 11. de Trinit. cap. 1x. n. 11. mendoso Cypriani Codice deceptus est . **III.** Quia Erasimum temeritatis damnat & consensus vetustissimorum Codicum , & antiquorum Patrum auctoritas . Gesmanam namque esse lectionem nostram , constat ex Irenæo lib. 111. cap. 18. Tertull. contra Praxeam cap. 13. Novatiano de Trinit. cap. 13. August. libro 1. contra Faustum cap. 3. & 6. & alijs pluribus , quos in hac de Verbi divinitate Quæstione citant L'Herminier , & Petavius , & qui hos præcessit , & Erasmus impugnavit Alphonsus Salmeron . Grotio autem respondeo non solum in Syriaca versione nomen *Dei* reperiri , sed etiam ad Christum referri ; ita enim habet Syrus : *Apparuit Meschicho in carne , qui est Deus super omnes : cui sint laudes & benedictiones in sæculum sæculorum , Amen* . Idem habet etiam Arabicus , ut vidimus in Polyglottis . Atque his versionibus mira accedit firmitas Catholicorum sententiæ . Neque Apostolus ubi nomen Domini tribuit Filio , negat esse Deum : quod alibi demonstravimus . Sed & tribuit Christo Dei nomen ad Titum r1. 10. & III. 4. 13. &c. Denique etiamsi *Dei* nomen deesset , probaretur inde Filii divinitas , quoniam esse benedictum in sæcula juxta Scripturarum sanctarum phrasim non potest nisi soli Deo convenire ;

Momentum II. Ex Attributis summi, & altissimi Dei.

Ille supremus Deus est , cui summi Dei conveniunt Attributa : Filio summi Dei Attributa conveniunt ; Ergo Filius summus Deus est . Prob. minor. Summus Deus dicitur Psalmo 76. 14. *Deus Magnus* : quo nomine etiam ab Apost. ad Titum 2. 13. Christus afficitur . Ait enim Apostolus : *Expectanter beatam spem , & adventum gloriæ Magni Dei , & Salvatoris nostri Jesu Christi* . Nec valet responsio Arianorum

dicentium dividendum comma, ita ut magnus Deus sit a Salvatore nostro diversus; quippe non Pater, sed Filius venturus est ad iudicium; & in Græco non præponitur *αὐτίς*, *Salvatoris*, articulus, quomodo præponendus esset, si Salvator alius esset a Magno Deo. II. Filio tribuitur Aeternitas Mich. v. 2. *Egressus ejus ab initio, & a diebus æternitatis*. Quod extat hebraice *קדמך קמי עולם* *Ante principium, ante dies sæculi*. Ubi perperam Schlichingius, & Wolzogenius solam antiquam profetiam Christi autumant designari, cum *Egressus* nativitatem, originemque significet, non familiæ nobilitatem. Nam quod ait Wolzogenius haberi hebraice plurali numero *De egressibus* ad demonstrandam longam seriem majorum; id quidem nihil nos urget, siue dicamus cum Galatino duplicem a Propheta memorari Christi generationem; siue cum linguæ Sanctæ peritis, plurali numero magnitudinem & excellentiam antiquæ nativitatis ostendi. Egressionem vero, & originem, quod idem opponit hæreticus, non repugnare æternitati, superiori capite demonstravimus. III. Convenit Filio etiam Omnipotentia, dicente Apostolo ad Colossens. 1. 16. *Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt*. Et ad Hebræos 1. *Portans omnia verbo virtutis suæ*. De aliis Attributis vide Tournely Tom. 2. pag. 195. Juenin dissert. v. de Incarnat. Estium dist. 9. §. VII. &c.

Momentum III. Ex Dei Altissimi Operibus.

Inter opera, quæ Deo conveniunt, neque possunt nisi infinita virtute perfici, connumerantur remissio peccatorum, mortuorum Resurrectio, collatio Spiritus Sancti, & intima secretorum cordium cognitio; quæ a solo Deo propria omnipotentia patrari, & Sacræ litteræ docent, & evidens ratio demonstrat. At Filius Dei hæc omnia virtute propria peregit. Primo Matth. ix. 2. ait Paralytico: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*. Atque, ut ostenderet se habere potestatem remittendi peccata; *Surge*, inquit, *tolle lectum tuum, & vade in domum tuam*. Significari autem hoc loco potestatem divinam, non excellentiæ, quæ etiam Sacerdotibus competit, constat; nam cogitantibus quibusdam Scribis Christum blasphemare, & dicentibus in corde suo, *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* videns Jesus cogitationes eorum dixit: *De quid cogitatis mala in cordibus vestris, &c.* Fatetur ergo se illum verum Deum esse, qui solus habet potestatem dimittendi peccata; atque, ut animadvertit Chrysostomus, talem se esse tribus miraculis comprobavit; nempe cogitationum Scribarum cognitione, peccatorum remissione, & paralytici curatione. II. Filium Dei propria virtute a mortuis surrexisse liquet tum ex cap. ii. Joan. 19. *Solve te templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*; quod ut Evangelista scribit. *Dicebat de templo corporis sui*: cum ex cap. x. 17.

Ego

*Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso, & potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. Quorum verborum vim non tollunt quæ consequuntur: Hoc mandatum accepi a Patre meo; ex quo Dei mandato pendebat (inquit Wolzogenius) utraque illa potestas Christi, & ponendi animam, & eandem resumendi. Quippe præceptum ad opus meriti spectat, non ad gloriam; videlicet ad passionem & mortem, non ad resurrectionem ex mortuis. Præterquam quod non pendet a Dei mandato potestas, sed supponitur. At habebat, inquit hæreticus, Christus potestatem moriendi proprie, improprie vero potestatem resurgendi, quoniam ejus resurrectio tribuitur Patri ad Galat. 1. 1. ad Ephes. 1. 17. Act. xii. 15. Verum hanc ego ex adverso infero consecutionem: A seipso habet Christus potestatem ponendi animam suam, & potestatem iterum sumendi eam: si prior potestas est propria, igitur & altera. Atqui potestas propria mortuos resuscitandi competit soli Deo; unde Christus dicitur resuscitatus a Patre: Ergo Christus Deus est, & habet eandem cum Patre potestatem. Præterea si potestas resuscitandi mortuos propria est Patris, quia ipsius virtute Christus surrexit: pari jure propria erit hæc potestas in Filio, quia in novissimo die ipsius voce, ac potentia resurgent omnes, qui sunt in monumentis; ut scribit idem Evangelista cap. v. 25. 28. Cetera, quæ addit hæreticus, se non potuisse non ridere, cum legeret apud Maldonatum, quod solius Dei est potestatem habere ponendi animam suam, non moror. Deum namque posse mori ratione humanitatis assumptæ ridet tantum impii homines, qui Incarnationis mysterium ignorant: atque ita ponere animam, ut nemo hanc possit tollere vi tormentorum, quomodo ponere habuit potestatem Salvator, qui ibidem ait, *Nemo tollit eam a me*: id quidem probat Personam posse mori, non necessitate naturæ, sed libera voluntate, & ratione formæ servilis, quam induit, non divinitatis quam non potest amittere. Hæc vero quomodo fieri possint, dicam de Verbi Dei Incarnatione. Tertia operatio solius Dei est dare, conferre, ac mittere Spiritum Sanctum, & quod competere Filio ostendam inferius. Nunc præstat audire Augustinum xv. de Trinit. cap. 26. *Quomodo Deus non est, qui dat Spiritum Sanctum? Imo quantus Deus est, qui dat Deum? Neque enim aliquis discipulorum ejus dedit Spiritum Sanctum. Orabant quippe ut veniret in eos, quibus manus imponebant, non ipsi eum dabant. Postremo, ut mittam creationem, & gubernationem rerum universarum, quam convenire Filio docet Joannes cap. 1. 3. & Apost. 1. ad Hebræos, &c. scrutari corda certus est divinitatis character, ut habetur Jeremiæ xvii. 10. *Ego Dominus scrutans cor, & probans renes*. Quod tribuitur etiam Filio Apocalyps. 11. 23.; eique competere constat ex Evangelica historia. Profero exemplum unum ex cap. xxi. Joannis, ubi**

Petrus

Petrus v. 17. ait: *Domine, tu omnia nosti: tu scis, quia amo te. Quo in loco neque Petrus erravit, qui a Christo mercedem accepit; neque Christus ex sola Patris revelatione cordis alieni penetralia cognovit, qui ideo vidit, quia novit omnia.*

Momentum IV. Ex perfecta Filii æqualitate cum Patre.

Fieri non potest, ut non sit summus Deus, qui eadem cum Patre Indiscriminatum opera perficit, qui est cum illo eadem beatorum æterna vita, & felicitas, qui unam cum eo habet divinitatis substantiam: Talis est Filius: Ergo Filius summus & altissimus Deus est. Minor probatur quantum ad primam partem. Joannis cap. v. 17. ait ipsemet Christus: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* Sunt ergo eadem opera Patris, & opera Filii. Quod argumentum ut melius percipias, animadverte primo, quod supra notavimus, Judæos hæc audientes voluisse ipsum Christum interficere: *Quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Intelligunt ergo Judæi, quod non intelligunt Ariani, ut inquit Tract. xvii. in Joannem Augustinus. Deinde recole quæ de hoc Testimonio diximus cap. ix. Prob. 2. quoniam non solum veram Filii generationem demonstrant, sed etiam inseparabilem operationem. Rursus observa, Evangelistam non scripsisse, quod Judæi quærebant Jesum interficere, propterea quod ex eorum malevolentia arbitrarentur illum se facere æqualem Deo; sed, *Quia Patrem suum dicebat Deum, & æqualem se illi faciebat;* ideoque ea verba non ex malignantium corde, sed ex Apostolica proficiuntur auctoritate; quomodo probat Petavius lib. 11. cap. v. 111. n. xiv.

Prob. 2. pars. Idem Joannes cap. xiv. 9. refert hæc verba Christi: *Philippe; qui videt me, videt & Patrem.* Ergo dummodo videatur Filius, habetur æterna vita, & sempiterna beatitudo, & consequenter Deus est. Pro qua pariter argumentatione notanda sunt aliqua. Ac primum cum Augustino Tract. in Joannem 70. non videri unum visum alio, nisi sint perfecte similia. In exemplo, ex uno homine non cognoscitur alius, si diversam habeant staturam, diversum colorem, diversaque lineamenta. Ea propter si visum Filio videtur Pater, sunt ambo modo perfectissimo similes. At nulla creatura omnimodam habere potest cum Deo similitudinem; ideoque Filius, in quo Pater videtur, creatura nequaquam erit. Præterea, ut scribit Hom. 74. Chrysostomus, si duæ res diversam habeant substantiam, in una non potest alia videri: non enim ex auro argentum, ex equo hominem possumus recte cognoscere; Si ergo qui videt Filium, videt & Patrem, erit una, eademque substantia utriusque. Adde his quæ Joannes scribit 1. Epist. cap. v.

cap. v. 12. *Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet*: & cap. xx. *Hic est verus Deus, & vita æterna*. Male Grotius, qui Socinianis in Explicatione Joannis sæpe sæpius cohæret, illud, *Hic est verus Deus*, ad Patrem refert, ut contendit ipse Socinus in Comment. & contra Bellarm. cap. v. classe 3. argum. 12. Quamquam enim græcū pronomen demonstrativum *ὁ*, aliquando ad remotiora refertur, (quod accidit perraro), communiter tamen ad proxime præcedentia spectat, ut Joan. 1. 2. 7. 30. & cap. v. 6. & c. Atqui proxime præcedit, *Filius*. Ergo ad Filium attinet pronomen istud. Accedit, quod scopus Joannis in illa Epistola est demonstrare Filium esse verbum vitæ, & vitam æternam, ut constat ex cap. 1. 1. 2. Igitur scopus Apostoli exigit, ut ad Filium spectent postrema verba, *ὁ υἱὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ὁ ζωὴ αἰώνιος*. Perperam ergo conantur hæretici hoc evertere testimonium, quo J. sanctus Achanasius in disput. contra Arium habita in Nicæno Concilio appellat *Scriptam Demonstrationem*.

Tertia pars probatur ex verbis Christi Joannis cap. x. 30. *Ego, & Pater unum sumus*. Videndum est, num de unitate substantiæ loquatur Filius. De hac reapse loqui hæ argumentationes evincunt. 1. Hæc Christi sententia eo tendit, ut probet non posse rapi de manu Patris quiddam non potest rapi de manu filii: Ergo Patris & Filii eadem potestas est, adeoque substantia. Quod est argumentum Hilarii in VII. de Trinit. & Cyrilli lib. VII. & VIII. in Joannem. 12. Ex quo nemo possit rapere oves de manu Patris, sequitur quod *is major sit omnibus*, ut habetur ibid. v. 29. Igitur major omnibus erit & Filius, qui addidit, *Et nemo potest rapere de manu Patris mei: Ego, & Pater unum sumus*. Vide Chrysostomum Hom. 61. III. Judæi ad præfata verba sustulerunt lapides, ut lapidarent eum de blasphemia, quia cum homo esset faceret seipsum Deum. At opinionem Judæorum non corrigit, sed confirmatum argumento a minori ad majus supra producto; cum ex operibus Patris, quibus ostendit Patrem in Filio esse, & Filium in Patre. Fateatur itaque semetipsum verum Deum esse, ac talem sese appellavisse. Præterire nolo præclaram Augustini sententiam Tract. LXXI. in Joannem. *Audi Sabelliane; usque adeo non ipse Pater, ut eum Arianius inæqualem asserat Patri. Audi Ariane: usque adeo Filius æqualis est Patri, ut Sabellianus eundem esse dicat & Patrem. Tu adde quod tollis, tu adimple quem minuis: & nobiscum ambo consistitis. Quia nec tu tollis, nec tu minuis eum, qui & alter est a Patre, ut convincas Sabellium, & æqualis Patri, ut convincas Ariannum. Utrisque enim clamat, Ego, & Pater unum sumus. Quod ait, unum, audiant Ariani: quod ait, sumus, audiant Sabelliani: & nec illi æqualem, nec illi alterum negando sint vani.*

Reponunt Ariani Patrem & Filium unum esse voluntatis, & operationis consensu, quomodo Christus Joannis XVII. orat Patrem, ut Fi-
deles

deles sint. unum dicens: *Rogo, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint.* Et infra: *ut sint unum, sicut & nos unum sumus.* Legitur & Act. 1v. 32. *Multitudo credentium erat anima una, & cor unum.* Similiter in prima ad Corinth. vi. 17. *Qui adhaeret Deo unus Spiritus est.* Item cap. 111. ejusdem Epist. 8. *Qui plantat, & qui rigat unum sunt.* His locis, inquit, sermo est de voluntatis concordia, non de unitate substantiæ. Ergo idem est affirmandum de v. 30. cap. x. Evangelii Joannis.

Resp. 1. Quidquid sit de aliorum locorum significatione, Evangelica verba præter unionem consensus etiam substantiæ demonstrare unitatem, siue attendas Joannis scopum, qui est monstrare Patri Filioque unam esse *manum* ac potestatem, ut paulo ante dicebam: siue cum Eugenio Carthaginensi in Fidei Professione ad Hunnericum, advertas non de voluntate sua Christum agere, sed absolute profiteri, *Unum sumus*, non, *Unum volumus*: siue cum Augustino in vi. de Trinit. cap. 3., nullibi inveniri in Scripturis dictum simpliciter, *unum sunt* de iis, quorum est diversa natura; quod observat quoque D. Thomas lectione in hunc locum quinta.

Deinde singula expendam. Joannis xvi. 21. 22. non potest unitas designari naturæ. 1. Quod particula *καὶ*, *sicut*, similitudinis nota est, non vinculum æqualitatis, ut Lucæ vi. 36. & Matth. v. 48. ubi non æqualitas perfectionis & misericordiæ Patris injungitur, sed præcipitur imitatio. Vide Orat. 3. contra Arianos Athanasium. 11. Quia non petit Dominus, ut simus unum in natura humana, sed ut simus unum in Patre & Filio, *Ut & ipsi*, inquit, *in nobis unum sint*: quibus aperte significatur unitas caritatis & dilectionis. Vide Augustinum in 1v. de Trinit. cap. 9. 111. Falsum est nos cum Deo sola voluntatis concordia necti, cum ipsi uniamur etiam quodam vinculo substantiali tum in Incarnatione qua Verbum nostram sibi copulavit naturam, cum in Eucharistiæ Sacramento, in quo ejus corpore pascimur; ut disputant Cyrillus, & Hilarius: quorum sententiam accurate tractat insignis Theologus Cardinalis Gotti Quæst. 1. de Trinit. Dub. 2. §. a. xxviii. rv. Cum Ambrosio lib. 1v. de Fide cap. 2. retorquetur Arianorum argumentatio. Nam nisi Christus se a creaturis separaret, non præmitteret, *Ut unum sint, sicut tu Pater in me, & Ego in te*; sed potius dicendum fuisset, *Sicut Tu in nobis, & nos in te*: At Filius unit se Patri, & priora verba præmittit: Ergo Filius separat se a creaturis. Quod additur ex Act. 1v. 32. & 1. ad Corinth. vi. 17. & cap. 111. 17. ita resolvitur ab Augustino in 111. contra Maxim. cap. 20. *Quando de rebus duabus, aut pluribus dicitur unus est, vel una est, & additur quid unus, vel quid una; & de his, quæ diversa, & de his, quæ sunt unius substantiæ dici potest. Diversa sunt enim substantiæ spiritus hominis, & spiritus Domini, & tamen dictum est, Qui adhaeret Do-*
mino,

mino, unus Spiritus est: Unius autem substantiæ sunt animæ hominum, & corda hominum, de quibus dictum est, Erat illis anima una, & cor unum. Ubi autem dicitur de duobus, aut pluribus, unum sunt, nec additur quid unum sint, non diversæ intelliguntur, sed unius esse substantiæ: sicut dictum est, Qui plantat, & qui rigat unum sunt: Et, Ego & Pater unum sumus.

Addam ego *Animam, spiritum, & cor* frequenter accipi in Scripturis pro motu animæ, & desiderio. Ita *anima* accipitur Genes. xxiii. 8. *Si placet animæ vestræ*, & Joan. x. 24. *Quousque animam nostram tollis?* Ita *spiritus* Num. xiv. 24. *Caleb, plenus alio spiritu secutus est me.* Et ad Rom. x. 8. *Dedit illis Deus spiritum compassionis.* Ita & cor Deut. xxix. 18. *Cujus cor adversum est a Domino.* Et Matth. vi. 21. *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Sunt exempla hujusmodi frequentissima. Quid ergo stupent hæretici, si præfata testimonia de unionis voluntatis explicamus, & non item alia, ubi neque anima, neque spiritus, neque cor memorantur? Plura alia argumenta tractant Theologi; sed nos ea fusiori stylo complexi sumus, quæ valeant quempiam convincere, dummodo non sit in errore cæcus, & pertuax.

C A P U T XII.

Solvuntur contrariæ opinionis argumentationes.

LATEBRAS Transylvanorum tentavimus: ubi hæretici plurium errorum portentis hæresim perniciosissimam tutantur, Christum & verum Deum, & Unigenitum Patris, & divino honore dignum consistentes, & tamen æternum, & genitum ex substantia Patris, Deumque altissimum denegantes. Horum autem tergiversationes tantæ sunt, ut nullus error pari machinationum numero propugnetur: quas & Crellius in libro de uno Deo Patre, & Socinus contra Volanum, & Wiekum, & Joannes a Wolzogen ex Calvinista novus Samosatenicus, & alii copiosis Voluminibus editis, Satana magistro, invenerunt. Adversus harum machinarum fragorem nos ipsos valido præsidio munivimus. Nunc jungunt se Arianis, eorumque armis nos iterato certamine lacerare non desinunt: atque hæc obijciunt. I. Ipse Filius Joannis xiv. 28. profitetur se Patre inferiorem, dicens: *Pater major me est.* Itaque non est Patri consubstantialis.

Resp. dist. antec. profitetur se inferiorem Patre ratione humanitatis assumptæ, concedo: ratione personæ ac naturæ, cui copulavit humanam, subdistinguo, profitetur se minorem origine, concedo; minorem potestate aut substantia, nego. Quippe si Patre hoc pacto esset minor, quomodo eodem cap. v. 9. dixisset: *Qui videt me, videt Patrem.*

Et Patrem? Quomodo verum est, quod scripserat Joan. cap. v. 18. *Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo?* Quomodo cap. xv. 15. ait ipse Filius: *Omnia quæcumque habet Pater mea sunt?* si omnia Patris, ut arguit 1. de Trinit. Victorinus, sunt & substantia, & potestas, & dignitas. Quomodo denique ait Apostolus ad Philipp. 11. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, videlicet, rem alienam non usurpavit, dum se Patri suo fecit cœqualem? Itaque in hac Scripturarum sanctarum diversitate, ad diversam Christi naturam est recurrendum, ut ait Augustinus 11. de Trinit. cap. 1. *Filius est æqualis Patri secundum formam in qua erat, & minor Patre secundum formam servi, quam accepit.* Id priori distinctionis nostræ membro complexi sumus. Nam in altero Patrum Græcorum indicata est responsio, qui dicunt Filium minorem Patre secundum *habitudinem* causæ, eo quod Pater origo sit Filii, ut loquitur In 1. adversus Eunomium Basilii, Orat. v. Gregorius Nazianzenus, & hom. 75. Chrysostomus. In quorum scriptis advertendum est nomen causæ ac principii indiscriminatim usurpari, quod usitatissimum est Græcis omnibus. Videtur tamen mihi verior sententia Latinorum, qui dicunt Filium se minorem fecisse Patre propter humanitatem; primo quia inquit Christus: *Gauderetis utique quia vado ad Patrem; quia Pater major me est.* At ad Patrem ibat non ratione divinitatis, secundum quam inquam a Patris gloria recessit, sed ratione duntaxat humanitatis. Deinde quia, nullibi scriptum est Patrem esse majorem Spiritu Sancto, aut Spiritum Sanctum minorem Patre, quia Spiritus non sic creaturam assumpsit, sicut a Verbo assumpta est natura hominis; inquit Augustinus in 11. de Trinit. cap. 6. Hæc tamen salva Græcorum Patrum dignitate dicta sint.

Obstrept Faustus Socinus in Animadvers. ad Theses Collegii Posnaniensis pag. 437. Continent hæc affirmantia verba *Pater major me est*, aperte negationem hanc, *Ego non sum tam magnus, ut Pater.* Atqui simpliciter de Persona quapiam nullo pacto quicquam negari potest, quod ei secundum aliquam naturam conviciat. Ergo nullo pacto negari potest Filium esse tam magnum ut Pater, si Filio id secundum aliquam naturam competeret. Probat'ur minor. Nemo simpliciter negaverit hominem quantum esse, quia ejus anima revera non sit quanta: satis est enim, si ejus corpus sit quantum, ut revera est. Ergo similiter si Christus secundum divinitatem tam magnus esset ut Pater, nullo pacto id simpliciter negari potuisset; quamvis revera secundum humanitatem tam magnus non sit.

Resp. nego *suppositum* minoris: non enim de Persona Filii simpliciter negatur, quod sit tam magnus ut Pater; quomodo nec simpliciter affirmatur illum Patre minorem esse: sed cum duplici constet natura, secundum unam æqualem, secundum alteram minorem Patre pronunciamus. Ita nemo simpliciter negat hominem esse quantum, licet
quanta

quanta non fit ejus anima, quia cum homo constet ex anima & corpore, quantus est ratione corporis, non quantus ratione animæ. Quare concedo consequentiam, & retorqueo argumentum: Ex quo homo sit quantus ratione corporis, non sequitur quin sit spiritualis ratione animæ; & absque ulla contradictione vera est utraque propositio, *homo corporeus est, homo spiritualis est*. Igitur ex quo Christus sit minor patre secundum humanitatem, non inferitur quia sit æqualis Patri secundum divinitatem: & vera est enunciatio, *Ego & Pater unum sumus*, vera & altera, *Pater major me est*.

Instat Wolzogenius in libro de *Utili lect. novi Testam.* p. 323. Dicit nequit, Christum nec conceptum esse de Spiritu Sancto, nec natum ex Virgine, nec crevisse, nec edisse, nec bibisse, nec flevisse, non mortuum, non resuscitatum, nec alia innumera, quod ei nihil horum competat secundum divinam naturam. Ergo neque dici potest esse æqualem Patri, extitisse ab æterno, creasse mundum, fuisse in cælo antequam nasceretur ex Virgine, & alia hujus generis, quia nihil horum ei competit secundum naturam humanam.

Resp. nego consequentiam. Cum enim Christus sit ex duplici natura compositus, debent de eo affirmari quæcunque utrique naturæ conveniunt, quomodo de homine qui constat ex corpore & animæ, affirmatur quod sit corporeus, & quod sit spiritualis. Quare dici nequit Christum nec conceptum esse, nec mortuum; quia id ei competit secundum naturam humanam; & dici nequit non esse æternum, non esse Deum altissimum, non esse Conditorum sæculorum, quum id illi competit ratione divinitatis.

Dices: Multa alia sunt sacrarum literarum loca, quibus Filius cum Patre ostenditur inæqualitas. i. Petitur ex Jo. v. 19. ubi Christus ait: *Non potest filius a se facere quicquam, nisi videat Patrem facientem*. Et v. 30. *Ego nihil possum a me ipso facere*. Quomodo igitur Filius potest esse summus Deus? ii. Id illa loca confirmant, in quibus Christus ostendit se non esse auctorem suæ doctrinæ; ut cum inter alia inquit Jo. vii. 16. 17. *Doctrina mea non est mea, sed ejus qui misit me*. iii. Huc spectant ea loca, quibus testatur se missum a Patre Jo. iii. 16. ab ipso accepisse mandata Joan. x. 18. ad Patrem fuisse preces Joan. xvi. 1. iv. Accedunt loca, quibus Filius vocat Patrem Deum, ac Dominum suum, ut xx. 17. *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum*. Et Paulus 1. ad Corinth. 3. 23. ait: *Christus est Dei*. v. Fateatur etiam Salvator se habere aliam voluntatem a Patre, Matth. xxvi. 39. *Non sicut ego volo, sed sicut tu*.

Resp. hæc, quæ olim Ariani, nunc Sociniani opponunt, Divinitati Salvatoris nostri non adversari. Ad 1. enim Resp. cum Gregorio Nazianz. lib. 1v. Theologiæ Filium non posse a se facere quicquam, quia una est Patris ac Filii potestas, una, eademque operatio. Quæ responsio

constat ex verbis immediate sequentibus: *Quicumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit*; atque etiam ex præcedentibus: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. Vide & Ambrosium lib. iv. de Fide cap. 3. Possumus textum etiam de Filio, ut homine, exponere.

Arguit Wolzogenius: Si Filius videre debeat Patrem facientem, Pater erit norma & regula Filio: At qui se in operibus suis ad normam & regulam alterius componit, non est Deus summus: Ergo Filius Deus summus non est.

Resp. dist. majorem. Si Filius videre debeat Patrem facientem, ut discipulus artificem, a quo docetur, conc. Si videre illum debeat, ut unigenitus Patrem, a quo per generationem accipit essentiam ac sapientiam; nego. Vide Gregorium Nyssenum lib. contra Eunomium XII., ubi explicat omnem operationem Filii ad formam operationis Paternæ, similitudine imaginis eandem motionem habentis cum suo archetypo, dum se contempletur in speculo.

Quod secundo objicitur, nullius est momenti. Querit enim Tract. in hunc locum S. P. Aug. Si mea, quomodo non mea? Si non mea, quomodo mea? Brevis responsio: mea, quia sum Dei Verbum, ac Sapientia. Non mea, quia non a me originaliter profecta. Sicut enim Filius Dei esse suum habet a Patre, ita quidquid ejus est, sive vita, sive scientia, sive operatio similiter est a patre. Propterea etiam appellat doctrinam Patris, ne credatur per humanam industriam comparata. Aut loquitur ex hypothesi, & sensu Judæorum, qui opinabantur ipsum diversum voluntate ac doctrina a Patre, suam facere voluntatem, & doctrinam suam spargere; cum una sit ipsius ac Patris voluntas. Et quidem sæpissime negativæ propositiones in sacris libris non negant simpliciter, sed secundum hypothesim, & cogitationem eorum, ad quos dirigitur sermo: ut Joan. i. 21. Baptista negavit se esse Prophetam, & Eliam, scilicet eo modo, quo intelligebant Judæi, cum esset revera Propheta, & etiam spiritu & virtute esset Elias. Hæc postrema responsio non patitur instantias Socinianorum;

Nam urget Wolzogenius: Si Filius tantum doctrinam suam retulisset ad Patrem, potuisset intelligi cum una cum Patre esse illius auctorem: At negat eam suam esse, & soli Patri eam adscribit. Ergo non est auctor suæ doctrinæ.

Itaque respondeo dist. minorem: Negat secundum hypothesim Judæorum, concedo: negat simpliciter; nego. Aut dico negare se auctorem esse doctrinæ, quatenus illam habet a Patre.

Ad testimonia tertio producta Resp. S. P. Augustinus lib. contra Serm. Arianorum cap. vi. *His testimoniis Sanctarum Scripturarum, quid persuadere conantur, nisi propterea Patris & Filii diversas esse naturas, quia obediens Patri ostenditur Filius? Quod tamen de hominibus non utique dicerent; neque enim si homo filius homini Patri sit obediens,*

diens, ideo amborum diversa natura est. Fuit ergo Filius missus a Patre, eique obediens spectata natura humana, neque sive missio, sive obedientia probant necessario inæqualitatem personæ.

Instat Wolzogenius: Mandata accepit Christus a Patre, quatenus legatus ipse fuit: Legatum autem statuunt Christum Trinitarii, in quantum Deus est: Igitur Christus in quantum Deus, Patris mandato subijcitur.

Resp. dist. minorem. Statuimus nos Christum legatum Patris secundum Divinitatem, itaut divinitas sit *forma*, quæ Mediatoris nostri obedientiam ac mortem reddiderit summe dignam; concedo: ita ut Mediator ac Redemptor noster secundum formam Dei fuerit Patri subiectus, mortemque subierit; nego. Præterea mandatum Patris etiam ad Filii pertinet divinitatem, in quantum Dei mandatum idem est, ac Patris Verbum, & *Barua*, ut cum Augustino explicat Petavius in vi. de Trinit. cap. iv. n. 5.

Ad quartum dupliciter S. P. respondet, 1. in priori libro de Trinit. cap. vii. *Patrem etiam Deum esse unigeniti filii, quoniam factus est homo, & natus ex femina.* II. Tract. in Joan. cxxi. *Non ait, Patrem nostrum: aliter ergo meum, aliter vestrum; natura meum, gratia vestrum. Neque dixit Deum nostrum: ergo & hic aliter meum, aliter vestrum; Deum meum, sub quo & ego homo sum; Deum vestrum, inter quos & ipsum Mediator sum.*

Wolzogenius insurgit: Deum alicujus esse hebraica phrasi significat benefactorem esse alicujus, ut constat ex cap. xx. Lucæ. v. 38. Ergo quod Christus Patrem Deum suum vocat, ex eo validissime probatur non esse Deum summum, sed. beneficio Patris fuisse a mortuis suscitatum.

Resp. Transf. ant. quippe Lucas ait Deum non esse mortuorum, hoc tantum sensu, quod omnia illi vivant, faciantque verbum ipsius: & nego consequentiam; Nimirum Deus summus assumpsit naturam humanam, in quam potuerunt Patris beneficia diffundi. Verba Matth. xxvi. 39. probant tantummodo fuisse in Christo duplicem voluntatem; & in humana naturale desiderium propriæ vitæ, quæ tamen perfectæ rationi subesset, neque cum deliberata voluntate pugnaret. At de his in libris de Verbi Incarnatione, adversus Monothelitas.

Opp. 2. Summus Deus habet essentialem bonitatem, plenitudinem potestatis, perfectissimamque scientiam: Hæc non habet Dei Filius. Ergo Dei filius non est ille verus ac summus Deus. Prob. minor; Matth. xix. 17. dum vocaretur Filius Magister bonus, ait: *Quid me dicis bonum? nemo bonus, nisi unus Deus.* Item cap. xx. 23. respondit filius Zebedæi: *Sedere ad dexteram, & sinistram non est meum dare, &c.* Rursus de extremo judicii die cap. xxiv. 36. inquit: *De die autem illo, & hora, nemo scit, neque angeli celorum, nisi solus Pater.* Igitur Filius.

Filius, neque bonitatem divinam, neque summam potestatem, neque plenitudinem habet sapientiæ.

Resp. nego min. quandoquidem Christus se bonum appellat Jo. x. 11. 14. sibi que collatam omnem potestatem in cælo, & in terra, testatur Matth. xxv 11. 18. In ipso etiam omnes thesauros sapientiæ, & scientiæ esse absconditos ait ad Coloss. 11. 3. Apostolus. Quare ad 1. vera est responsio Gregorii Nazianz. Orat. 36. & Augustini in 111. contra Maxim. Christum juveni sic occurrisse, *Quid me dicis bonum?* quasi diceret: Si me arbitraris purum hominem, cur bonum appellas? Si bonum fateris, oportet ut Deum credas, cum solus Deus sit verus bonus, & omnis boni fons & origo. Quibus non propriam negat bonitatem, sed adolescentis fidem attollit.

Insistit Wolzogenius: longe aliter Christus argumentatur; nempe sic: Solus Deus altissimus est bonus: Ego non sum Deus Altissimus; Ergo ego non sum bonus.

Resp. dist. min. Inquit Christus, Ego non sum Deus altissimus vera & in me ipso, nego. Ait, non sum Deus Altissimus in sensu illorum, qui me tanquam legisperitum, hominemque purum interrogant, concedo. Vide supra responsionem nostram ad v. 16. cap. v 11. Joan. & Chrysostomum in hunc locum, qui observat Christum interrogari, quasi unum quempiam legis Magistrum.

Alter locus cap. xx. 23., quamquam cum Aug. in 1. de Trinit. cap. xii. possit exponi, quod regnum dare non sit humanæ potestatis; melius cum eodem S. P. in Pf. cxxv 1. ita explicatur. Meum non est dare superbis, qui illud petunt aut terrenum, aut jure confanguinitatis; sed meum est dare humilibus, quibus paratum est a constitutione mundi, ut supra cap. xxv. 34. Quibus verbis filios Zebedæi a studio ~~gloriarum~~ ad humilitatem revocavit: *Quid est*, inquit, S. P., *non est meum dare vobis? non est meum dare superbis; hoc enim adhuc erant.* Habemus ex parte consentientem Socinianum, qui pag. 346. ait: *Sensus est, non est meum dare præter eos, quibus paratum est a Patre meo.*

Sed inquit: Ecce Christus non haberet potestatem regnum istis duobus dare, si Deus summus esset? Et cur non dixit potius: Sed quibus a me, vel a Patre meo, & a me paratum est?

Respondeo, Deum summum non habere potestatem dandi regnum superbis, quia illud paravit humilibus. Paratum vero a Patre, quoniam is fons est summi imperii ac potestatis; quam sibi competere deferre Filius testatur Lucæ xxii. 29. Neque dicendo, *a Patre*, excludit seipsum, qui Jo. xvi. 15. ait: *Omnia, quæ habet Pater mea sunt.* Imo quod apud Matth. dicitur *paratum a Patre*; Marci x. 40. legitur absque Patris mentione. Meminit quoque Patris, ut ostenderet, etiam Patrem, cui est una cum Filio voluntas, non petitionibus deferre regnum, sed meritis.

Postre-

Postremæ objectionis ex cap. xxiv. Matth. 36. missis variis respon-
sionibus, quas erudite persequitur Petavius lib. 2. cap. 3. hæc solutio
sit. Nescit Filius diem judicii, ut singularis persona est, & Deus ho-
mo plenus gratiæ & veritatis, nego. Nescit, ut Caput Ecclesiæ, in
quantum non debet diem illum manifestare, ut homines continuo ad-
ventum Judicis formident; conc. Qui legislatoris aut judicis officio
fungitur, dicit se nescire quidquid nefas est revelare. Nec mentitur
tamen, quamvis ut singularis persona noverit, quæ a se ignorari fate-
tur. Ita judex ait se nescire rei crimen: ita Confessarius pœnitentium
peccata. Recte Augustinus in 1. de Trin. cap. 12.: *Hoc enim, inquit,
nescit, quod non ita sciebat, ut tunc discipulis indicaret.*

Dicit hæreticus: hoc pacto etiam Pater, qui nobis diem judicii
non revelavit, illam diem dicendus est ignorare.

Resp. nego assumptum; nam Pater revelavit Filio; nec ipse offi-
cio enunciandi aliquid, aut legatione apud hominēs fungitur: quod
munus est Filii.

Opp. 3. Ille non est Deus altissimus, qui gratia divinitatem obti-
nuit. At Filius gratia adeptus est divinitatem. Ergo Filius non est Deus
altissimus. Minor prob. 1. ex Epist. ad Philip. 1. 9. *Donavit illi nomen,
quod est super omne nomen.* 11. Ex Epist. ad Hebr. v. 5. *Christus seipsum
non glorificavit, ut Pontifex fieret.* 111. Ex Jo. v. 22. *Pater omne judicium
dedit filio.* 1v. Ex Act. 2. 36. *Dominum eum, & Christum fecit Deus.*
v. Ex 1. ad Corinth. 1. 30. *Factus est nobis sapientia a Deo, & justitia,
& sanctificatio, & redemptio.* vi. Ex Apocalyp. v. 12. *Dignus est agnus,
qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, &c.* Itaque Filius
& nomen, & gloriam, & judicium, & sapientiam, & Redemptoris
caracterem, & divinitatem ipsam munere, & beneficio Dei Patris ob-
tinuit.

Resp. nego minorem. Ad probat. dico Filium hominis factum
fuisse Dominum ac Deum, sapientiam, sanctificationem, & redem-
ptionem nostram, quando Verbum caro factum est; ita ut hæc omnia
sint & naturalis proprietas, & beneficium. Quippe si humanam natu-
ram spectas ante Incarnationem divini Verbi, quemadmodum gratia
est ipsius assumptio, ita est gratia quidquid ad ipsam Incarnationem
consequitur. At ex quo Verbum factum est caro, transit jure naturali
ad filium hominis quidquid Verbum erat, divinitas, sapientia, pote-
stas, & rerum omnium dominium. Ita ergo Christus ratione humani-
tatis factus est Deus, quia humana natura nexu substantiali ad jura di-
vinitatis transivit. Prædestinatus est autem Christus, ut homo, ad
tantam nominis exaltationem etiam propter passionis humilitatem;
qua gloriam promeruit, ut per crucis mortem & obedientiam singula-
rem acquireret, quod jure hereditatio suum erat. Decretum enim fue-
rat, ut pateretur; & ita intraret in gloriam suam. Neque enim absque
passio-

passione glorificatus esset titulo Redemptoris, aut factus esset caput Ecclesie, quam acquisivit sanguine suo; licet sine passione absolute potuisset glorificari in sua persona, & jam a primo conceptionis instanti Patris sui frueretur contuitu. Hac ratione Agnus occisus accepit virtutem & divinitatem, quia merito passionis sue habuit potestatem divitiarum misericordie, & dona Spiritus Sancti hominibus largiendi. Sic in Apocalypsi v. 12. ubi legimus *divinitatem*, habet Græcus, καὶ πλῆρω, & *divitias*, sensu non malo. Imo suspicatur qui Estii prosequitur Commentaria, pro *divinitatem*, olim scriptum *divitatem*, quomodo legitur apud Gellium lib. 1v. cap. 1. *divitare*. Sed quæ vix attingi, erunt studiosis, post assiduam Sacrorum Interpretum lectionem, vulgatissima.

Opp. 4. Verbum in ea quoque substantia, in qua ante Incarnationem præexistit, creatura est. Non est ergo Patri consubstantialis. Prob. antecedens. I. Ex Prov. vii. 22. *Dominus creavit me initio viarum suarum*. II. Ex cap. xi. Matth. 18. *Ecce servus meus electus, quem elegi*. III. Joannis 1. 15. *Qui post me venturus est, ante me factus est*. IV. Eadem verba Joannis 1. 3. *Omnia per ipsum facta sunt*, demonstrant, Verbum esse instrumentum productum a Patre, ut eo in mundi creatione uteretur. Hæc Ariani.

Resp. nego ant. quod non probant producta Scripturarum Sanctarum loca. Primum enim ex cap. vii. 22. Prov. 22., quod nos ad divinitatem Verbi naturam fatemur esse referendum, licet Athanasius Orat. 3. contra Arianos accipiat pro humana, ob triplicem causam frustra nobis objicitur. Nam legendum est: *Dominus possedit me*: non, *Dominus creavit*; cum id habeat latina versio, & fons hebraicus, וָיָחַז לִּי, & Græcis facile fuerit substituere κτίσας ἑμέ, *Dominus creavit me*, pro, κτίσας ἱερότατον ἡμῶν, *Dominus possedit me*, ut non solum Aquila, animadvertit, sed etiam hæresi 69. Epiphanius. At *possidere* generationem, non creationem significat, ut Gen. 1v. 1. *Possedi hominem per Deum*. Dein admissa Græcorum lectione, quæ minime antiquis Patribus displicuit, nego verbum κτίσας, *creans*, solum dici de rebus quæ producuntur ex nihilo, cum & illi, & Magistratus, & urbes κτίσας dicantur, & Græcum verbum aliquando gignere, aliquando creare, aliquando constituere, aliquando condere significet; ut demonstrat in lib. contra Adv. legis S. Augustinus. Præterea hoc verbo κτίσας pro *creare* accepto, non repugnat Dei Sapientiam dici creatam, quatenus quidquid creatum est habet in Dei verbo rationem sui: quomodo in domo dicimus productam ideam artificis. Quod & explicat S. Pater in vii. de Trinit. cap. 3., & stylo parabolico congruit. Sed ad primum responsum est: pergamus itaque ad reliqua.

Cap. xi. 1. Matth. concedo hæreticis hanc lectionem, *Ecce servus meus*, tamen tam Græcus, quam Latinus legat *puer meus*. Siquidem & πῦρ pro *servus*, & *puer* pro *servus* sumitur aliquando, quomodo

utrumque notat hebraicum נָעַר. Sed Isaia 42. 1. non habet Hebræus נָעַר *puer*, sed עַבְדִּי, *Servus meus*. Quare non video, cur quidam Theologi detrectent concedere Christum dici servum, quod neque Græca, neque Latina Biblia id habeant; si utrumque sensum patitur & Latinum *puer*, & Græcum *παῖς*. Nego tamen Filium dici servum ex conditione personæ, cum dicatur duntaxat propter obedientiam humilitatis. Imo Esaia loquitur ad literam, aut de toto populo Judaico, ut vertunt LXX., aut de seipso, ut aliis placet, & ejus verba sublimius in Christo fuerunt impleta, cujus figuram aliquam ipse gesserat. Quapropter ex quo Matthæus pronuntiet verba Esaia, non sequitur hunc, & Christum æquali modo esse servum, sed Prophetam conditione, Christum obedientia. Atque cum his cohæret sententia Patrum, qui docent nunquam Christum in rigore, ac proprietate verborum *Servum* dici.

Verborum Joannis cap. 1. 15. sensus est, *Factus est ante me*, scilicet, ante positus & prælatus est mihi, quia cum æternus sit & me præcedat ætate, debet etiam præcedere dignitate. Nam sequitur: *Quia prior me erat*, Græce ἡν ὁπρὶν ἐγὼ ἦν. Alioqui si priora verba significationem habent creationis, sensus erit, *Ante me creatus est*, quia *ante me creatus est*: sententia nullo digna Scriptore. Memoravi autem lectionem Græcam, quod *ἡν* etiam Dominum & Principem denotet; unde hoc loco prærogativa simul ostenditur temporis, & potestatis.

Versus 3. In caput recidit Arianorum. Ait enim Augustinus tract. 1. in Joan. *Quomodo potest fieri, ut Verbum Dei factum sit, quando Deus per Verbum fecit omnia? Si & Verbum Dei ipsum factum est, per quod aliud Verbum factum est? Si hoc dicis, quia hoc est Verbum Verbi, per quod factum est, illud ipsum ego dico unicum Filium Dei. Si autem non dicis Verbum Verbi, concede non factum, per quod facta sunt omnia*. Vide quæ cap. VII. diximus ad 2. Opp. Falsum est autem quod ajunt Ariani particulam *διὰ*, *per*, significare ubique causam instrumentalem, cum sæpenumero denotet effectricem & principalem, ut Genes. 1v. *Possedi hominem per Deum*, & Prov. VII. *Per me reges regnant*. Vulgaribus hæc exemplis addo unum singulare, Osæ cap. 1. 7. *Salvabo eos in Domino Deo suo*: ubi est in Hebræo, *בְּיְהוָה* *Per Jehovah*. Dixi singulare exemplum, quo & Filii divinitas ex principali Dei nomine confirmatur; & per affixum *Per* penitus obsecutio diluitur.

Opp. v. Argumenta Eunomii a ratione petita: quorum 1. est, Dei proprietates esse *ingenitum*; Filius *ingeneritur* non est: Ergo Filius non habet Dei proprietates. Alterum, Filius est similis Patri: similitudo est inter plura, quæ sunt diversæ substantiæ: ergo diversæ substantiæ sunt Filius ac Pater. Tertium, Pater est persona divinas Filius non est Pater: Ergo Filius non est divina persona.

Th. II.

N.

Resp.

Resp. ad 1. dist. majorem: *Ingenitum* scriptum Græce unico N. *ἄγιντω*, quod significat *non factum*, & *non creatum*, est proprietas Dei, conc. scriptum geminato N. *ἄγιντω*, quod significat *non natum*, *non genitum*, subdist. est proprietas personæ, conc. naturæ, nego. Vide Cyrillum lib. x1. Thef. cap. 1. & D. Thomam 1. part. qu. xxx111. art. 4. ad 2. Ad alterum dist. majorem. Filius est similis Patri secundum identitatem substantiæ, conc. secundum qualitatis proprietatem, nego. Lege Basilium Epist. ad Cæsarienses 141. Ad tertium, dist. pariter majorem: Pater est persona divina, & nomen Patris significat divinitatis substantiam, nego: significat *habitudinem* & relationem, conc. Ita lib. 3. Theologiæ Nazianzenus. Hæc omnia constant ex dictis cap. x. præcedenti.

Oppones ultimo. Filius est Verbum & sermo Patris: Ergo non est Patri consubstantialis. Prob. conseq. Augustinus lib. vii. de Civit. Dei cap. xiv. & Arnobius lib. iv. pag. 62. demonstrant Mercurium non esse Deum, si est sermo: *Si Mercurius*, inquit S. Pater, *ipse sermo est; etiam ipsis* (Ethnicis) *consistentibus Deus non est*. Si ita licet argumentari, cur fas non erit Arianis arguere, Si Verbum sermo est, ergo ipsis Catholicis consistentibus Deus non est?

Resp. dist. ant. Filius est *sermo* prolatitius contextus syllabis, & foras erumpens, nego. Est *sermo* vivus, subsistens, & intus permanens, concedo. Dei Filius appellatur Verbum, quia mente gignitur, & habet quamdam cum Verbo nostro similitudinem, de qua legendus Augustinus tract. in Jo. xiv. Melius autem dicitur Verbum, & λόγος, quam sermo; quum sit eadem Patris ratio, & intelligentia, ut priori nomine significatur. In Deo autem ratio a substantia nequit separari: unde si Filius est Verbum & ratio Patris, non potest aliam habere naturam. Quod ergo Filius Verbum est, non tollit ejus divinitatem, sed comprobatur. Non valet id de exteriori sermone, qui syllabis formatur, & ore profertur, nec subsistit, sed transit; adeoque non est substantiale Verbum, sed qualitas adventitia. Porro Augustinus & Arnobius citatis locis observant Mercurium sermonem esse foris personantem, & ore labiique prolatum. Audias Augustinum: *Quod si sermo dicitur esse Mercurius, sicut illa, quæ de eo interpretantur, ostendunt, (nam ideo Mercurius dicitur appellatus, quasi medius currens, quod sermo curvat inter homines medius: ideo akis ei in capite & pedibus ponunt, volentes significare volucrem ferri per aera sermonem: ideo & mercibus præfisse, quia inter vendentes & ementes sermo sit medius: ideo nuntium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata nuntiantur;)* si ergo Mercurius ipse sermo est, etiam ipsis consistentibus Deus non est. Scribit Arnobius similia. Quare validissima est horum argumentatio, cum nequeat esse Deus sermo humanus, prolatitius, transiens, per medium currens, ut fingitur esse Mercurius. At dum Ari-
nus

nus cum suo ductore in Thalia, argumentatur, *Si Filius est Verbum prolaticum, vocis strepitus, & ipsa Dei jussio, Deus non est*; ex falso antecedenti falsam infert consequentiam, quum Filius Dei non sit tale Verbum, ut demonstrat Oratione 3. Athanasius. Hæc dixi, ut appareret quam inscite Joannes Phereponus in Appendice Augustiniana, p. 580. scripserit: *Miror non timuisse Augustinum, ne sibi objiceretur quod passim habet de Verbo; nam similis objectio potuit fieri, responsioque Augustini pariter eludi*. Sed hanc censoriam Phereponi animadversionem Lamindus Pritanius in libro 111. de Ingeniorum moderat. cap. ultimo, alique viri doctissimi castigarunt.

C A P U T XIII.

An Synodus Nicæna jure definierit Filium esse Patri

ΟΜΟΤΕΙΟΝ .

ARIANORUM hæresim profligavimus, qui Filium *ex non extantibus* factum esse dicebant, & fuisse aliquando tempus *quando non erat*, neque genitum ex substantia Patris, sed creatum, licet præstantioris, quam aliæ creaturæ sint, conditionis. Horum errore per Synodum Nicænam damnato, fuerunt qui Verbum Patri per omnia simile fatebantur, non tamen *ὁμοῖον*, scilicet, *consubstantiale*. Hi Semiariani dicti sunt, quod partim cum Ario convenirent, partim ab eo discreparent. Rejiciebant quippe vocabulum *ὁμοῖον*, sed Patri *ἴσα*, & substantia Filium assimilari docebant. Non solum hi, verum etiam recentiores quidam hæretici vocabulum istud criminantur, alii tanquam natum a Valentianis, & Gnosticis, ut Sandius; alii vero tanquam ad exprimendam Catholicorum sententiam incommodum, ut in Prolegomenis ad historiam Eccles. Clericus.

Ante quæstionis resolutionem est nominis etymon exponendum: *ὁμοῖος* vox composita est ex *ὁμῶς*, *simul*, & *ὄνεια*, *substantia*. Vis adverbii *ὁμῶς*, *simul*, est significare ambo eandem rem esse, ut cum dico, *ὁμοῖον ἐστὶν τῆς αὐτῆς species*, *ὁμοῖος ἐστὶν τοῦ αὐτοῦ nominis*; aut rem esse simul, ut cum dico, *ὁμοῖον ἐστὶν τῆς αὐτῆς ætatis*, *ὁμοῖος ἐστὶν τοῦ αὐτοῦ nutritus*. *Ὀνεία* autem idem est, ac *natura*, *substantia*, *essentia*, ab *ὄν* *ὄνεια*, *ens*, participium verbi *ὄναι*, *sum*. *Ὀνεία*, ait Clericus part. 2. Artis Criticæ lib. 1. cap. xiv. *essentiam*, aut *substantiam* significat non personalitatem, ut sic loquar. Nullum mihi unquam occurrit exemplum, neque ab ullo allatum vidi, in quo *ὄνεια*, ubi de Persona quadam dicitur, eam significet, quatenus in ea spectatur personalitas, seu id quo fit, ut seorsim ab omni alia re, aut persona sit, & prout distinguitur ab ipsa substantia. Semper illius personæ *essentiam*, aut *substantiam*, aut *naturam*

turam significat, quæ proprie est personalitatis subiectum, ut loquuntur Scholastici. Ita Criticus reprehendens Valeſium, quod male expreſſerit opinionem Berylli Boſſorum Epiſcopi lib. iv. cap. 33. Hiſt. Euſebii. Hanc Clerici opinionem non improbo, quamquam nonnulli poſt Hilarium ſcripſerint, vocabulum *ὁμοῖον* proſcriptum a Synodo Antiochena, quia Paulus Samofatenus per hanc unius eſſentiæ nuncupationem unicam Perſonam eſſe Patrem & Filium prædicabat; ideoque uſiam pro perſona, non pro natura accipiebat. De qua Hilarii ſententia dicam infra in reſponſione ad 3. Opp.

PROPOSITIO: Vocabulum *ὁμοῖον* rite, atque opportune a Sacroſancta Nicæna Synodo adverſus hæreſim Arianam fuit receptum, ſymbolo additum, & conſecratum.

Marius Viſtorinus vir Conſularis hanc propoſitionem tribus argumentis probat, quæ ſcholæſtice, ac breviffime ita poſſunt proponi. Sit primum. Duo impie Ariani aſſerebant, & Filium ex nihilo eſſe, & aliquando cum Patre non fuiſſe, quæ duo Arianæ perfidiæ capita a Sacroſancto Patrum Nicænorum Conventu damnanda erant. At per *ὁμοῖον* condemnatur utrumque. Ergo vocabulum iſtud rite, & opportune fuit uſurpatum. Prob. minor. Ex dictis *ὁμοῖον* aut ſignificat eſſe ambo eandem rem, eandemque ſubſtantiam, aut in eandem ſubſtantia eſſe ſimul; ſi Filius eſt *ὁμοῖος* priori ſignificatione; non eſt productus ex non extantibus, ſed ex Patris ſubſtantia, & reſellitur Arius, qui dixit, *Ex nihilo Filius*: Si dicas *ὁμοῖον* altero ſenſu; igitur nunquam Pater fuit in ſua eſſentia abſque Filio; & rejicitur Arius, qui dixit, *Fuit aliquando, quando non fuit*. Petitur ergo hac voce τὸ ὁμοῖον, & confoditur jugulum Arianorum. Alterum Viſtorini argumentum eſt: Proſitetur Catholica Fides non tantum Filium eſſe a Patre, ſed etiam eſſe Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; nam eſſe a Deo competit etiam Creaturis, quæ a Deo factæ ſunt: eſſe autem Deum de Deo ſignificat produci a Patre, & unius eſſe cum illo ſubſtantia. At eſſe Deum de Deo, eſt eſſe *ὁμοῖον*. Ergo, ut exprimatur Filium non eſſe a Patre, quomodo ſunt creaturæ, ſed unam habere cum Patre naturam, per commodum eſt, aptiſſimumque vocabulum τὸ ὁμοῖον. Tertium argumentum Viſtorini: Fuerunt qui dixerunt Filium ſimilem ſubſtantiam, & hoc ſenſu non Filium *ὁμοῖον*, ſed *ὁμοῖον* appellaverunt, quomodo loquebantur Semiariani. Contra quos aſſerendum eſt, Filium eandem eſſe cum Patre, & ſimul ſubſtantiam; quod per *ὁμοῖον* rectiſſime exprimitur. Hæc igitur vox adverſus eos, qui Filium ſimilem ſubſtantia dicunt, & negant Conſubſtantialem, recte atque utiliter pronuntiat. Hæc ſumma eſt diſputationis Viſtorini in libro de τὸ ὁμοῖον retinendo. Neceſſe non eſt Patrum de hoc vocabulo teſtimonia producere; quippe omnium una vox eſt, diſplicere iis tantum, qui Filium Patri

Patri consubstantiali fateri nolunt. Ita Athanasius, Hilarius, Basilii, Augustinus, Fulgentius, & alii apud Petavium lib. IV. de Trinit. & Christianum Lupum in Append. ad Synodum Chalcedonensem.

RESPONDETUR HÆTÈRODOXIS.

Opponunt 1. Vocabulum *ἰουῖον* in sacris literis non reperitur; ergo haud prudenter ad Fidei dogma adstruendum symbolo insertum fuit.

Resp. 1. Si in Fidei dogmatibus nefas est aliquod nomen usurpare præter ea, quæ in Scripturis leguntur; quare Ariani pronuntiabant *Verbum esse ex non extantibus, fuisse aliquando quando non erat, esse quidem a Patre, sed non ex Patris substantia*? Ubinam Arius, Eunomius, Aetius, aut alii hæretici, qui præcesserunt, aut subsecuti sunt Nicænum Concilium, istiusmodi verba legerunt? Quod si his subiit animum ad evertendam fidem nova superstruere vocabula; cur Fidei defensoribus vitio imputatur, quod ad evertendam hæresim vocibus usi fuerint, qua una & Verbi significetur æternitas, & in eo Patris affirmetur substantia? Deinde quare non refugiebant Ariani voces *ἰουῖον, ὁ ἰουῖον, innascibilem, & similes substantiæ*, quæ in nullo sacrarum Scripturarum libro inveniuntur, & tamen his suum incrustabant errorem? Præterea, ut inquit Orat. 40. Nazianzenus: *Si ita credendum est* (nempe Filium esse Patri Consubstantiali) *cur non ita profitendum?* Secundo respondeo; falsum est in Scripturis, *ἰουῖον* illative saltem & æquivalenter non reperiri. Quid est *ἰουῖα*? Id quod est. Deus est lumen, est vita, est veritas, est suum esse. At legimus in Evangelio Filium esse lucem, esse vitam, esse veritatem, esse illum, qui est. Legimus ergo esse Deo Patri *ἰουῖον*, atque de lectis licet nobis non lecta componere. Item iubemur petere quotidie *τὸ ἄρτον ἡμεῶν, Panem supersubstantiali*, qua voce commodè etiam Filium designamus, qui est Panis vivus de cælo descendens. Quod si Filius *ἕως* est, & Patris splendor atque Imago, cur non *ἰουῖον*? Lege Augustinianam ad Pascentium Epistolam num. nunc 238. alias 164. in qua S. Pater ait: *Prius interpretandum & exponendum esse quid sit ἰουῖον, tum demum in divinis literis requirendum: quia etsi fortasse nomen istud non inveniretur, res tamen ipsa inveniretur. Quid enim contentiosius, quam ubi de re constat, certare de nomine?* Et subinde allato exemplo huius vocis *Ingeniti*, inquit, fieri posse, ut etiam *ἰουῖον* neque scriptum in sacris paginis inveniat, & tamen dictum in assertionem fidei defendatur, sicut Patrem in illis literis nusquam Ingenitum legimus, & tamen dicendum esse defenditur. Quibus Augustinianis verbis responsa nostra concordant.

Opponunt 2. Ante Nicænam Synodum nullus, præsertim ex Patribus *Omoousion* pronuciavit.

Resp.

Resp. 1. Singulas hæreses intulisse Ecclesiæ novas quæstiones, novasque voces, quibus adversus impiorum vafritem diligentius Catholica veritas custoditur, ut ostendimus in Prolegomenis disputantes pro defensione Scholasticæ. Deinde respondetur vocabulum *ὑποστάσιον* perantiquum esse, non a PP. Nicænis inventum. Aristoteles, quem citat Auctor Anonymus editus cum Origenis Philocalia scribit *ὑποστάσις πάντα ἄσπρα*, omnia astra esse ejusdem naturæ. Irenæus lib. 1. cap. 1. de Fabulis Valentinianis narrat Valentinum docuisse Achamoth esse quidem Deo simillimum, *ὡς ἡ ὑποστάσις τοῦ Θεοῦ*, sed non Deo consubstantialem. Auctor qq., ad Orth. inter Opera Justini, ait animas habere sibi *ὑποστάσις τοῖς τοῦ ἁγίου, ὡς τοῖς δαίμονας*, *Consubstantialis Angelos, & Dæmones*. Meminit hujus vocabuli, tribuitque Dei Filio Dionysius Alexandrinus, de quo Athanasius in libro de ejus Fide, & extat etiamnum Dionysii epist. ad Paulum Samosatensem tom. II. Bibl. PP. pag. 277. Tribuit Pamphylus Martyr in Apologia pro Origine: tribuit Tertullianus initio libri adversus Praxeam: tribuit Auctor libri qui inscribitur *Πασιμάρτυς*, sub nomine Trifmegisti prope tempora Apostolorum conscriptus. Quid plura? vocabulum perantiquum esse fateatur Eusebius in Epist. ad Cæsarienses suos apud Socratem lib. 1. Hist. Eccl. cap. 8.

Dicit Sandius: Originem habuit τὸ *ὑποστάσιον* a Gnosticis, ut Aeonum suorum fabulam contexerent.

Resp. Errare turpiter Sandium; nam Gnostici Aeones suos nequam Omoousios credebant, ut constat ex citato loco Irenæi.

Inquit Clericus sect. 111. Prologom. cap. 1. Una eademque numero *οὐσία*, aut essentia, sibi met ipsa dici non potest *ὑποοὐσία*, sive *Consubstantialis*: nec veteres eo nomine significarunt quidquam aliud, quam quod est particeps ejusdem speciei substantiæ: quod constat etiam ex supradictis. Igitur cum Divina Essentia nequeat habere rationem speciei, incommode intrusa fuit vox *Omoousios*, ac præter nativam propriamque significationem.

Resp. Non essentiam Filii, sed Personam dici Consubstantialem; essentiæ autem ac Personæ diversam significationem esse testatur Clericus; cujus verba consulto præmisimus. Veteres autem *οὐσία* nomine speciem intelligebant, & per *Omoousion* quod est particeps ejusdem speciei substantiæ, quatenus *Ὀψία* est essentia generaliter considerata & minime definita, quemadmodum Persona est id, quod componitur ex communi essentia, & ex notis quibusdam peculiaribus, sive proprietatibus. Hæc *Ὀψία*, sive dicas, hoc esse commune notis particularibus non definitum in creaturis habet rationem speciei, & in singulis individuis multiplicatur: in Deo autem est in tribus Personis penitus indistincta. Quare ejusdem speciei divinæ Personæ dici nequeunt, & tamen sunt *ὑποοὐσας*, cum sint idem, ac simul *Ὀψία*.

Di-

Dices: Quidquid in creatis est *ἑμῶν* in essentia, dividitur ac partitur. Ergo in Deo non est admittendum *Omoousion*, ne in Deo videamur admittere sectionem, partitionemque substantiæ.

Resp. nego consequentiam; non enim hanc naturæ partitionem significat *Omoousion*: neque nomina Deo & creaturæ communia rerum, quibus imponuntur, admittunt comparationem. Alioqui male appellaretur Deus, *Pater*, quod in creatis qui generat natura dividatur a Filio, & male *Filius*, quod in hominibus genitus aliam habet substantiam a Patre. Quomodo ergo separamus decisionem, ac partitionem a nomine Patris & Filii; ita sejungendam dicimus a vocabulo τοῦ ἑμῶν.

Opp. 3. Antiochena Synodus sexaginta circiter annis ante Nicænam celebrata hanc vocem *Omoousion*, qua Paulus Samosatensis abutebatur, proscripsit. Non ergo probare illam debebant Nicæni Patres.

Resp. dist. ant. Synodus Antiochena proscripsit *Omoousion* corporaliter acceptum, & quatenus in rebus creatis significat, ut nuper dixi, naturam & essentiam *specie* unam, quæ in singulis individuis scinditur ac dividitur, quomodo hanc vocem urgebat Paulus Samosatensis; concedo. Damnavit *Omoousion*, prout nativa ac propria significatione demonstrat plures personas, quibus eadem essentia communis est, absque naturæ partitione, & scissione, quæ partitio & scissio non ex hac voce inferitur, sed ex conditione creaturarum; nego. Ita se res habet. Antiqui Patres *Omoousion* diserte confessi sunt, ut dixi in Resp. ad 2., neque Antiochena Synodus poterat hanc vocem in sensu proprio acceptam proscribere, salva Antiquorum auctoritate. At Paulus Samosatensis, quasi eodem modo admitteretur a Catholicis vocabulum *Omoousion* in Deo, sicut asseritur a Philosophis inter individua unius *speciei*; consimili argutatione Fidem Catholicam quater moliebatur: *Omoousios* ille est, qui spectat ad eandem *speciem* alterius, inter quos eadem natura dividitur; si ergo Filius esset Persona distincta a Patre, eique *Omoousios*; scinderetur ac divideretur divina essentia. Igitur Filius neque Persona est, neque Patri *Omoousios*. Ad hæc quid Synodus Antiochena? Negat in Deo hoc sensu *ἑμῶν*, idest ut cogitabat Sabellianus, & quomodo *Omoousia* dicuntur plura individua unius *speciei*. Constat responsio ex Athanasio in libro de Synod. Arim. & Selcuc. ubi sic loquitur. *Qui contra Samosatenum sustulerunt, hanc vocem, Consubstantialia, corporaliter acceperunt; cum igitur Paulus sophisticari vellet, & diceret, si non ex homine Christus Deus factus est, igitur Consubstantialis est Patri, unde necessario sequitur tres esse substantias, unam quidem quæ prior sit, reliquas vero duas ex ea oriundas: ideoque merito vitantes illud sophisticum Pauli dicere Christum non esse Consubstantialem. Illi vero qui Arianam hæresin anathemate percusserunt, cum Pauli calliditatem animadvertissent,*

sens, neque hoc modo in rebus corporeis, præsertim in Deo, consubstantialia accipiendum esse considerassent; merito inducuntur, ut Filium Consubstantialialem dicerent. Et Basilii Epist. ccc. scribit, Patres Antiochenos vocem hanc ut minus congruam rejicisse, quatenus substantiæ distributionem ac partitionem repræsentat. Quam responsionem pluribus confirmat etiam Juenin P. 2. dissert. 1. Art. 3. excerptis tamen a Bullo scilicet. 2. cap. 1. §. 2.

Hæc cum ita sint, errant, ut opinor, nonnulli Scholastici qui respondent ab Antiochena Synodo nomen *trius* acceptum pro Persona, non pro Essentia, & Paulum Samosatenum confessum fuisse *Homousion*, ut Pater, & Filius per hanc nuncupationem unica & solitaria Persona prædicaretur. Nituntur auctoritati Hilarii, qui in libro de Synodis num. 86. ait: *Male Homousion Samosatenus confessus est: sed nuncquid melius Arii negaverunt?* Hæc adversari videntur iis, quæ diximus cum Athanasio. Georgius Bullus putat Hilarium errasse: PP. Benedictini putant errasse Athanasium; quod probant ex Epistola Legatorum Ancyranorum, in qua legitur: *Patres nostri cum Paulus Samosatenus hæreticus pronuntiatus est, etiam homousion repudiaverunt, quia per hanc unius essentia nuncupationem, solitariam, atque unicam sibi esse Patrem, & Filium prædicabat.* Arbitror neque Hilarium decipi, neque Athanasium. Etenim Sabelliani non intelligebant per *Homousion* unicam ac solitariam Personam, sed, ut diximus, substantiam, quæ excinditur ac separatur. Hoc sensu male Paulus Samosatenus confessus est *Homousion*; ut scribit Hilarius: dicebat enim Sabellius Christum genitum esse ut hominem tantum corporum more per defluxus divisionem, ut constat ex Theodoro lib. 1. H. E. cap. 1. Ex hac intelligentia *homonion* inferebat in Deo unicam esse Personam, quippe arguebat: Si Christus non est factus ex homine, & est Consubstantialis Patri, Patris substantia scissionem pateretur: quod cum fieri nequeat, Christus non est Consubstantialis Deo, sed tantum homini, ideoque Deus, cujus substantia non scinditur, & cui non est Filius Consubstantialis, unica & solitaria Persona est. Atque hoc sensu verum est, quod affirmant Legati Ancyrani, Samosatenum per *Omoousion* nuncupationem, prædicasse in Deo unam esse Personam. Ergo neque fallitur Hilarius, ut contendit Bullus; quia revera Paulus Samosatenus male confessus est *Omoousion*, hanc vocem accipiens cum decisione & defluxu. Nec decepti sunt Patres Ancyrani, quoniam reapse ex *Omoousio* arguebat Sabellianus Deum esse solitariam Personam. Neque erravit Athanasius, nam Samosatenus nunquam revera accepit vocem *Omoousion* pro significatione ejusdem Personæ; quamquam id visum plurimis. Vellem valere hanc conciliaturæ rationem; alioquin erravi.

Ceterum Sabellianos nunquam confessos fuisse Christum *Omoousion* Patri, certa mihi argumenta suadept. 1. Nullum exemplum ante Sabel-

Sabellium proferri potest, quo *usia* vocabulum pro Persona, non pro Essentia accipiat; quamvis scribit Ektius Dist. 23. §. 3. Aristotelem in Categoriis nomine *Usia* intelligere substantiam subsistentem, adeoque essentiam simul & personam. Quod falsum puto; nam Categoriæ Aristotelis sunt suprema genera rerum, & *Usia*, sive substantia enuntiat de Persona, ut ratio quædam communis de inferioribus: & Persona etiam in Aristotelis Philosophia præter rationem communem *Essentia* requirit peculiarem notam, sive modum essendi, quem dicimus *Subsistentiam*: cui & hoc titulo competit esse *Usiam*, quod sit modo præstantiori, & per se, ad differentiam accidentium. Quare ipsi Aristoteli cap. de Substantia, individua formis generibusque subiecta dicuntur *ἀτομα*, sive *ἀτμήν ἰστος*: & alia est *Usia* communis, alia singularis & individua. Itaque cum nullum proferatur exemplum, in quo *Omoousion* Personalitatis significet unitatem, credibile non est Sabellianos hoc sensu confessos esse *Omoousion*; ut hoc nomine a Deo pluralitatem excluderent Personarum. Nam Patres Antiocheni illico respondissent, *Usiam* non Personam, sed essentiam significare. Deinde cum Athanasio consentiunt Basilii, Eusebii Cæsariensis, Theodoretus, & alii, qui scribunt Sabellianos accepisse *Omoousion*, quatenus sectionem importat naturæ: quos omnes erravisse, haud facile credamus. Rursus, ut Epistola 300. inquit Basilii: *Vox ista Omoousios Sabellii impietatem corrigit: tollit enim hypostaseos identitatem, perfectamque personarum notionem inducit; non enim idem ipsi Consubstantialia est; sed alterum alteri*. Non ergo probabile est, Samosatenum hac voce adversus hæresim suam disputasse. Denique non *Omoousion* recipit Sabellianorum error, sed *τὸ αὐτὸν*, quod priori vocabulo opponitur.

Insuper: Cum possit *Omoousion* sensum pati Sabellianum, & defluxum designare naturæ, magis opportunum erat hoc vocabulum retinere.

Resp. id in Concilio Nicæno fuisse sedula animadversione tractatum. Ob prædictam rationem respuebant *Omoousion* non solum Ariani, sed etiam Constantinus Imperator, ut scribit Socrates lib. 1. cap. 8. & Sozomenus lib. 3. cap. 18. & Basilii citata Epist. ccc. affirmat esse excusandos, qui *Omoousion* nolebant initio recipere. Receptum est tamen iure, ac merito. Primo quia, ut diximus, partitionem naturæ, non significat nativa propriaque vi, neque ullus veterum hoc sensu vocabulum *Omoousion* protulit unquam; tamen res creatæ, quæ ad eandem *Speciem* attinent, *Omoousia* sint cum sectione substantiæ. Deinde Ariani fatebantur hoc vocabulo reapse significari communionem naturæ, ut postea contestati sunt in sua Antiochena Synodo sub Ioviano apud Socratem lib. 3. cap. 25. & Sozomenum lib. 6. cap. 4. Præterea, Nicæni Patres omnem pravam sensum accurate ab hac voce expunxerunt. Etenim definiunt Filium *Esse ex Patre unigenitum*, *γεννητὸν ἐκ τοῦ*.

To. II.

O

τῷ.

τὸ πατρὶς μυστήριον, idest, ex substantia Patris, τὴν ἐν τῇ ὁρίᾳ τοῦ πατρὸς: appellarunt Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, θεὸν ἐκ τοῦ θεοῦ, πατέρα ἐκ πατρὸς, θεὸν ἐκ γεννητοῦ ἐκ τοῦ θεοῦ ἐκ γεννητοῦ dixerunt Genitum non factum, γεννητὸν, ἐκ παντὸς; demum addiderunt *Consubstantialem Patri*, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ. His omnem aditum fallaciæ præcluserunt hæreticorum.

Si quæras cur non probarunt potius Nicæni Patres vocabulum, ὁμοῖον, quod significat *Substantia similem*?

Dico, & istud posse de Filio affirmari, quia cum nulla creatura possit esse similis Deo, hoc etiam nomine Verbi divinitas propugnatur. Sed quia hoc tanquam propugnaculo utebantur Semiariani, ut excluderent *Omoousion*, & latet in illo hæreticorum perfidia; est aliquo sensu repudiandum. *Me movet*, inquit Hilarius in lib. de Synodis n. 89., *Omoousii nuditas. Multa sæpe fallunt, quia similia sunt. Timeo aurum bractea, quia me fallere potest interius, & tamen auro simile est quod videtur. Timeo lactis similitudinem, ne oblatum mihi lac, non lac ovium sit, quia ei simile videatur & bubulum, &c.* Ac de voce ὁμοῖον fati.

C A P U T XIV.

Quod Spiritus Sanctus sit res subsistens, sive Persona.

A TQV ad hunc modum controversia de Verbi divinitate se habet: Sequitur, ut de Spiritu Sancto agatur: de quo variæ extiterunt hæreses Sadducæorum, qui & Angelos & Spiritum Sanctum negabant; Cataphrygum, sive Montanistarum, qui, ut plerique sentiunt, asseriebant Montanum ipsum esse Paracletum a Christo promissum: Sabellianorum, qui eandem cum Patre Personam Spiritum Sanctum jactabant; aliorumque multorum. Inter quos numerandi mihi sunt primum Macedoniani, deinde Socini Gregales: qui adhuc nos perturbant, & sese his Polemicis disceptationibus miscent. Macedoniana autem hæresis ex Ariana nata est; quippe de divinitate Spiritus Sancti Anomæi, & Semiariani impiissimè statuerunt, creaturam esse affirmantes. A Macedonio tamen Constantinopolitano hæresis dicta est, quod is errorem circa annum 360. spargere nefario ausu tentaverit, damnatus opera Athanasii in Synodo Alexandrina paullo post obitum Constantis, anno 362. Hi vero, idest Sociniani, Spiritum Sanctum esse putant virtutem, per quam Deus fideles suos sanctificat, eosque supernaturali potestate ac sapientia exornat, sed nequaquam esse ipsum Deum summum, cujus divinitatem soli Patri consenti tribuendam. Ita ne Macedonianis cedant, Spiritum Sanctum a Deo illo uno distinguunt; & ne videantur

videantur Sadducæis meliores, negant quoque aliquam esse personam: Utrumque contra Pneumatomachos istos, idest, Spiritu Sancti Impugnatores, debemus discutere.

Principio autem negandum non est, aliquando Spiritus nomine in Scripturis dona, & charismata designari, quod sæpe effecta ac munera demonstrantur nomine Personarum. Quis enim negat piam E. G. cordis affectionem significari Psal. L. 12. his verbis: *Spiritus rectum innova in visceribus meis?* aut doctrinam, ubi Joan. Epist. I. cap. 17. 1. monet ne credamus *omni Spiritui?* aut virtutem in verbis Lucæ 1. 17. *Præcedet ante illum in Spiritu, & virtute Eliæ?* aut ecclasiā, quando ait Joannes Apocalyps. 1. 10. *Fui in spiritu in Dominica die?* &c. His, aliisque pluribus divini Spiritus munera designari nullus negat; nec tamen consequitur Spiritum Sanctum nihil esse præter participationem divinorum donorum, cum effecta, ut diximus, pro suis causis frequentissime memorentur. Et tamen his fidunt per quam maxime Sociniani: quare sit,

PROPOSITIO: Spiritus Sanctus vera est, & subsistens Persona.

Tertio hujus libri cap. hæc propositio validis probata est argumentis. Quorum summa hæc est. Descendere, mitti, sedere opera sunt Personarum. At de Spiritu Sancto legimus descendisse de cælo, missum fuisse, & sedisse super discipulos. Est ergo Spiritus Sanctus Persona. Item: Confertur baptismus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti: Pater & Filius Personæ sunt: Igitur Persona est etiam Spiritus. Rursus: Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: Duo priores, qui perhibent testimonium, sunt res subsistentes. Ergo subsistens erit etiam tertius. Inania hæreticorum subterfugia, citato Capite refutavimus; & quarto, & sexto solvimus argumenta, quæ generaliter divinarum Personarum impetunt pluralitatem. Remanent quædam particularia, quibus solam tertiam Trinitatis Personam subvertere nefarii hostes conantur. Sunt autem,

ARGUMENTA FAUSTI SOCINI TOM. 2. P. 438. ET SEQQ.

Nituntur probare Catholici Spiritum Sanctum esse personam quibusdam Sacris testimoniis, quæ evincunt oppositum: quod ita potest ostendi. Arguunt ex forma baptismi, & Matth. cap. 111. 11. legimus: *Ego quidem baptizo vos Aqua, ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igni. At persona non potest esse id, quo aliquis baptizatur; alias esset Persona Aqua, esset Persona & ignis. Quare si baptizatur Spiritu Sancto, Spiritus Sanctus nequit esse persona.* Neque obstat, quod cap. xxv 111. ponatur Spiritus Sanctus cum Patre, & Filio, qui sunt Personæ; quum sæpe cum personis res non subsistentes jungantur, ut ad Eph. vi. 10. *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus.* Et

1. ad Thessalon. 1. 2. *Gratia vobis, & pax a Deo Patre nostro, &c.* Minus probant argumenta deducta ex operibus, quæ communiter notæ sunt Personarum. 1. Sicut tribuitur Spiritui Sancto loqui Marci x111. 11., ita loqui dicitur lex ad Rom. 111. 19. *Quaecunque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur*, & ad Hebræos x11. *Sanguinis aspersorem melius loquentem quam Abel*. Sed lex, & Sanguis Personæ non sunt; Ergo nec Persona erit Spiritus Sanctus, qui loquitur. 2. Lucæ x11. 12. dicitur de Spiritu Sancto: *Docebit vos*. At in 1. ad Corinth. x1. 14. habetur *Ipsa natura docet vos*. Et 1. Jo. 2. 27. *Unctio ejus docet vos de omnibus*. Quomodo ergo neque natura, neque Dei unctio Persona sunt, ita nec Dei Spiritus. 3. Lucæ 11. 25. scriptum est: *Spiritus Sanctus erat super eum*: Atqui esse super aliquem non de personis, sed de aliis rebus dicitur, ut Jo. 3. 36. *Ira Dei manet super eum*: & ad Galat. v1. 16. *Pax super illos, & misericordia*; Igitur neque hinc efficitur Spiritum Sanctum esse Personam. 4. Neque id evincitur, quod Spiritus Sanctus dicatur venire, mitti, procedere, testimonium dare, mundum arguere: quæ munera videntur personæ. Etenim venire dicitur Dei regnum, mandatum, fides, ira, &c. Luc. 17. 20. Rom. 7. 9. Galat. 3. 23. &c. Item mitti dicitur auxilium Psalm. 20. 3. misericordiam & veritatem Psalm. 57. 4. Redemptionem. Pf. 110. 9. Iram indignationis Pf. 78. 49. Procedere etiam Marc. 7. 15. de rebus dicitur, quæ non subsistunt. Testimonium vero perhibent etiam opera Joan. x. 25. & aqua, & sanguis 1. Epist. v. 8. Rursus arguere aliquem dicitur malitia apud Jeremiam 2. 19. conscientia Jo. viii. 9. ad Rom. 2. 15. & lex Jacob 2. 19. Igitur nullum ex his operibus Spiritum Sanctum Personam esse demonstrant. 5. Neque id probatur ex quo Spiritus Sanctus dicatur Paracletus & Consolator, quandoquidem Pf. 22. 4. habetur: *Virga tua, & baculus tuus ipsi me consolata sunt*. Nec quicquam refugiet hunc modum loquendi: Nos divinarum gratiarum ubertate consolamur. 6. Neque probatur Spiritum Sanctum esse Personam non Dei virtutem, ex quo nonnunquam jungantur simul virtus, & Spiritus Sanctus. Nam ad Romanos xv. 19. scriptum est: *In virtute signorum, & prodigiorum, in virtute Spiritus Sancti*. Si ergo Persona non sunt signa, & prodigia, quare Persona creditur esse Spiritus Sanctus? Hæc Socinus priori contra Spiritum Sanctum libro, sive explanatione locorum, quæ pro ejus divinitate afferuntur.

Resp. ad 1. Quod baptizari Spiritu Sancto significat quidem interioris animæ lavacrum, idest sanctificationem & gratiam, per quam baptismus Christi præstantior est baptismo Joannis, qui erat tantum in aqua, nec conferebat remissionem peccatorum, nisi per penitentiam eorum, qui tingebantur baptismo. Neque directe hinc probatur Spiritum Sanctum non esse personam, sed eruitur oppositum: quippe remissio peccatorum, quæ metonymice dicitur Spiritus Sanctus, eo quod

quod res effecta interdum accipitur pro persona efficiente, & e contra; atque, ut ait Joan. 111. 6. *Quod natum est ex Spiritu Spiritus est*: remissio, inquam, peccatorum, caritas, regeneratio, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, ut habetur ad Rom. v. 5. Si autem remissio peccatorum est res a Spiritu Sancto effecta, & ab eo consequenter distincta; sequitur præter Spiritum Sanctum, qui est donum Dei, charisma, & salutare *ἐνέργεια*, dari Spiritum Sanctum, qui est Persona nobis data, renovans corda, & sanctitatem efficiens. Quare concedo non esse rem subsistentem veramque personam gratiam, qua baptizamus, quomodo persona non est aqua, qua abluimur; sed nego personam non esse Spiritum Sanctum, per quem gratia regenerationis diffunditur. Quod spectat ad cap. xxvi 111. Matth. dico non ex sola unione verborum effici Personam esse divinum Spiritum, sed ex unione simul, & *ἐν* in nomine. Baptizari enim in nomine alicujus est aut baptizari invocato ejus nomine, aut sese ei devovere ac mancipari: atque Personarum invocatur nomen, in Personas juramus, Personis nos mancipia devovemus. At de his cap. 111.

Ad aliud argumentum: nemo sanæ mentis negat, nonnunquam in Sacris literis res inanimatas cum verbis necti, quæ Personarum significant operationes; sed certi sunt characteres, quibus Personæ a rebus ceteris secernuntur. Prima regula est enallages pronominis, per quod ubicunque non respondet proximo vocabulo, & conjungitur cum verbo significante operationem Personæ, semper vera Persona demonstratur. Ita Matth. xxix. 19. legitur: *Docete omnes gentes, πάντα τὰ ἔθνη*, baptizantes eos, *ἐν ὕμνῳ*, &c. ubi neutro masculinum pronomen respondet, quia sermo est de hominibus. Ita ad Rom. ix. 23. *Ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ ἐν ἰσχυρίᾳ*, sequitur v. 24. pronomen relativum *ἃς*, quos, quia de prædestinatis sermo est. Ad Coloss. pariter 11. 19. ubi agitur de Christi Persona ad femininum *τῆς κεφαλῆς*, Caput, sequitur masculinum *ἐξ ἧς*, Ex quo. Possent vero proferri innumera id genus exempla. Altera regula est, quod attendi debent verba antecedentia, & consequentia, unde facile *προσωποποιεῖν* dignoscitur. Quippe nullibi legimus E. G. cælum enarrare quæ audit, terram audire quæ intelligit, jumenta cognoscere quæ meditantur; quemadmodum hæc legimus de Personis, tametsi per Prosopopœiam dicantur cæli, terra, jumenta loqui, audire, cognoscere. Tertia regula est, quod cum vocabula diversimode accipiantur, E. G. nomen Spiritus pro energia, & pro re subsistente, ubicunque non possunt accipi pro uno, necesse est ut accipiantur pro altero: & consequenter ubi nomen Spiritus donum & energiam non significat, debet personam aliquam designare. Quare cum Joan. 7. 39. scriptum sit: *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus*: & 16. 7. *Si non abiero, Paraclitus non veniet*; atque his locis nomen Spiriti-

Spiritus, & Paracleti, nequeat significare solam virtutem & energiam, quoniam hæc ante glorificationem, & ascensionem Christi cum Patriarchis, tum ipsis Apostolis collata fuerat; consequens est, ut Spiritus Paracletus, qui glorificato Christo descendit, non sit sola virtus & energia, sed persona & substantia cujusque supernaturalis virtutis effatrix & dispensatrix. Quarta regula sit, *πνεῦμα*, Spiritum, quamquam plures patitur significationes, quotiescunque ponitur cum articulo, unam rem certam & singularem significare; articulus enim Græcorum singularitatis nota est, ut constat ex Tractatu Constantini Chienensis ad calcem Schrevelii. Didymus lib. 1. de Spiritu Sancto observat ut plurimum in Scripturis non simpliciter *πνεῦμα* dici, sed *τὸ πνεῦμα* cum articulo, & e contra ubi de Spiritu creato sermo est, articulum non haberi. Rejicit hanc regulam Sal. Glassius Can. 3. de Pronomine, quia *τὸ πνεῦμα* cum articulo Spiritus Sancti dona significat Eph. iv. 23. 1. Thess. v. 19. & 1. Joannis iv. 1. Et vicissim *πνεῦμα* sine articulo Spiritus Sancti Personam significat Jo. 3. 5. 1. ad Corinth. xii. 11. Epist. Jud. vers. 19. At observat Didymus, quod sicubi raro sine articulo nominatur Spiritus Sanctus, est tamen cum additamento significante magnificentiam ejus. Quod & servatur locis citatis a Glassio. Etenim Jo. 3. v. 6. sequenti distinguitur inter Spiritum, qui est donum regenerationis, & Spiritum qui est Deus hujus generationis spiritualis auctor; ut diximus supra, & probat idem Glassius Tract. 1. Rhet. Sacræ pag. 1428. In 1. Ep. ad Corinth. xii. 11. non solum articulus invenitur, sed emphasi majori repetitur, *τὸ ἓν, ὃ τὸ αὐτὸ, Ille unus, ille idem*: & ibi distinguuntur etiam divisa charismata ab uno Spiritu, qui ea dividit singulis, prout vult. In v. autem 19. Judæ non Personam Spiritus Sancti, sed pium desiderium, quod hujus Personæ donum est, rectissime intelligimus, & ex uno inferimus alterum. Quod vero *τὸ πνεῦμα* cum articulo interdum dona Spiritus Sancti significet, figura est metonymiæ, qua pro rebus effectus ponitur ipsa Persona, ut docet eodem libro Rhet. Glassius ipse. Itaque regulam Didymi constanter teneto.

Jam vero apparet vanitas argumentorum Socini, quandoquidem de lege, & de sanguine dicitur quod loquantur per figuram Prosopopæjæ; at non dicuntur loqui quæ audiunt, quomodo dicitur Spiritus Sanctus Jo. xvi. 13. qui proinde loqui dicitur proprie, non tropo. Eodem cap. xvi. Jo. in quo Spiritus Sanctus dicitur venire, mitti, docere, arguere, per enallagen pronominis demonstratur esse personam, quemadmodum & cap. xv. 26. ad *τὸ πνεῦμα* enim neutrius generis additur masculinum pronomen *ἐκεῖνος, Ille*. Habetur & nota singularitatis articulus. Additur ubique cum emphasi pronomen & demonstrativum, & relativum: quare Spiritus Sanctus proprie mittitur, proprie loquitur, proprie perhibet testimonium, proprie est Paracletus & consolator, proprie munera exercet Personæ; neque urgent metaphoriæ ad
nume-

numèrum usque sextum prolata. Lucæ etià 11. 26. & 27. *τὸ πνεῦμα* est cum articulo; unde vel de persona accipiendum est, vel metonymice de ejus effectibus, ut dictum est supra: ac phrasis græca *ἐκ' αὐτοῦ, super ipsum*, exprimit solum virtutem Spiritus Sancti divinam esse, & ex alto: unde cap. præced. v. 35. dicitur *supervenire*. Vulgata nostra legit priori loco: *Spiritus Sanctus erat in eo*. Demum in Epist. ad Rom. xv. 19. si per Spiritum Sanctum velis accipere effecta, & dona, charismatum, liceat per me quidem: sed non est eadem ratio de omnibus sacris testimoniis, neque effectus & energia negat propriæ causæ substantiam.

ARGUMENTA EJUSDEM SOCINI IN LIBRO
CONTRA WIEKUM CAP. X.

Rursus opponit Faustus Socinus. 1. Caritati tribuuntur actiones, quæ sunt propriæ Personarum: cujus rei plenissimam fidem facere potest Paulus Epist. ad Corinth. prima cap. xiii. a v. 4. usque ad nonum. Quod si quis dixerit Paulum loqui figurate, & caritatis nomine eum intelligere, qui caritate præditus est; non video cur idem dici nequeat de Spiritu Sancto, cui interdum operationes Personarum attribuantur.

Resp. disparem esse de caritate, quæ est gratiæ donum, & de Spiritu Sancto, rationem. Tropi namque & ex verborum complexu, & ex subjecto possunt cognosci; ut cum dico, montes exultant, plaudunt flumina, prata ridet, nemo non videt metaphoram, cum neque montes, neque flumina, neque prata nomina sint Personarum. At Spiritus nomen Personæ est, neque significat solam energiam, sed aliquando rem subsistentem, præsertim ubi characteres reperiuntur Personæ; de quibus supra. Do etià recte dici, Spiritus loquitur quæ sunt Dei, & alia innumera, de homine habente dona Spiritus Sancti; quomodo legitur, Caritas non æmulator, non agit perperam, & cetera hujusmodi, de homine prædico caritate. At alia est caritas, quæ diffunditur in cordibus nostris, alia caritas, de qua dicitur 1. Joan. 4. 16.: *Deus caritas est*. Et alius Spiritus, qui est charisma & gratia, alius Spiritus, de quo ait Jo. 1v. 24. *Spiritus est Deus*. Videant ergo Sociniani dari duplicem caritatem, duplicem Spiritum, accidentalem & substantialem, effectum & causam, donum & Personam. Præterea Socinus statim post præfatam argutationem pag. 621. Deum Personam esse sic demonstrat: *Deum esse Personam declarat Paulus, cum ait* 1. Corinth. 2. 20., Nobis autem Deus revelavit per Spiritum Sanctum. *Revelare enim est actio. Actiones autem sunt Personarum, seu suppositorum. Neque vero hic ulla prosopopæja, aut metaphoræ esse potest*. Bene habet. Actio revelandi non tribuitur nisi personæ. Quid vero annuntiare quæ ventura sunt? quid omnia operari? quid

quid velle? quid præcipere? Hæc omnia Spiritui Sancto tribuuntur Jo. xvi. 13. 1. ad Corinth. xii. 11. Act. xiii. 2. &c. Si persona est qui revelat, quare persona non est qui annunciat futura? Quid inter revelare, & annuntiare futura, quæso, interest? Vide & Apost. in 1. ad Timoth. iv. 1.

Arguit 2. Spiritus Sanctus est Spiritus Dei; Spiritus alicujus Personæ non est Persona ab ea, cujus est Spiritus, distincta; Ergo Spiritus Sanctus non est Persona distincta a Deo.

Primo hoc argumento probatur Spiritum Sanctum non solum esse Dei virtutem communicatam creaturis, ut contendunt Sociniani, sed præterea esse ipsam Dei substantiam, quemadmodum Spiritus hominis substantialiter in homine est; de quo vide Tertull. adversus Prax. cap. 8. Deinde conceditur totum argumentum, quippe Spiritus Sanctus non est Persona distincta a substantia Dei; sed tamen Persona est. Præterea dist. majorem: Spiritus non est Persona, si nomine Spiritus intelligas partem essentiae, ut est Anima rationalis, conc. Si intelligas rem subsistentem, ut sunt Angeli, & qui in Trinitate ad Patrem & Filium refertur, nego.

Inquit Socinus: Ex Apostolo 1. ad Corinth. cap. ii. ii. *Nemo scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita & quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.* Comparat D. Paulus Spiritum Dei cum Spiritu hominis. Igitur quomodo Spiritus, qui est in homine, non est Persona ab homine distincta, sic Spiritus Dei non est Persona distincta a Deo.

Resp. retorqueo argumentum. Spiritus hominis pertinet ad substantiam hominis: Ergo Spiritus Dei attinet ad essentiam Dei. Cumque in Deo substantia sit impartibilis, Spiritus Dei totam habet plenitudinem divinitatis. Nunc quæro a Socino: Quis est ille Deus, in quo Spiritus est, ut Socinus ait, naturaliter? Certo Pater, qui solus est Deus ille summus, si credimus Socinianis. At Apostolus statim addit, Spiritum esse ex Deo, *Qui ex Deo est*, inquit. Qui autem est ex Deo, scilicet a Patre, non est Pater. Est ergo Spiritus, qui non est Pater, & tamen plenitudinem habet divinitatis.

Instat. Unam Personam esse in alia naturaliter fieri non potest: Deus, in quo est Spiritus Sanctus, est Persona: Ergo Spiritus, qui est in Deo naturaliter, Persona non est.

Falsa est major, quandoquidem Joannis xiv. 10. ii. legimus Filium esse in Patre, & Patrem in Filio. Quomodo id fiat, dictum est cap. vi. ad 8. Oppos.

Obicit 3. Socinus: Spiritus Dei nomine significatur virtus & efficacia, ut Esaiæ 40. 7. legitur exarescere herbam, & cadere florem; cum Spiritus Domini sufflaverit in eum. Quis autem virtutem & efficaciam dixerit esse personam?

R. non

R. non solum virtutem & energiam hac voce Spiritus concedimus significari, sed etiam ventum, vocem, animum, affectum, substantiam, quæ corpori vitam subministrat, & alia, quæ collegit Joannes Clericus P. 2. Art. Crit. Sect. 1. cap. v. Frustra tamen hinc inferes nulli eo nomine designari personam, præsertim ubi recensitæ personarum notæ reperiuntur. Imo, quod sæpe monui, efficientis personæ res effecta nomen fortitur; & Spiritus Sanctus propterea appellatur, quidquid ipse præstat. Nam & hoc pacto animam pro vita aut voluntate, Moſen & Prophetas pro eorum libris, linguam, labium, guttur pro sermone, gladium pro cæde, & manus pro conatu, & auxilio, consuetudine orationis memoramus.

Arguit 4. Socinus. Spiritus Sanctus appellatur bonus Psal. 14. 2. & per antithesim aliquando etiam Spiritus Dei malus ut 1. Regum. xviii. 10. & xix. 9. Sed Spiritus Dei malus est vis & efficacia divina, qua homines in reprobum sensum dantur, aut alia ratione affliguntur. Ergo Spiritus Dei bonus est virtus & efficacia, per quam sanctificantur, & gaudio, bonisque replentur.

Respondeo spiritum malum, quo abruptus Saul cœpit absurda effutire neſciens quid loqueretur, (quæ agitatio prophetarum verbis comparatur, quoniam & prophetæ sermonem intercidunt, & immisso sibi æstro ducuntur,) fuisse spiritum nequam ac dæmonem, Hebræorum, Patrum, omniumque interpretum consensione. Quod & ratione constat, siquidem malum non est a Deo nisi permittente; neque efficientia sua tradit Deus quemquam in reprobum sensum, ut effutit hæreticus ad instar Saulis prophetans. Retorqueo itaque argumentum: Spiritus malus non solum est atra bilis, melancholia, & vis exagitans energumenum, sed etiam Diabolus, spiritus nequitiae, & princeps hujus sæculi, qui hæc operatur. Ergo Spiritus Sanctus nedum dicitur virtus, & efficacia bonorum, sed etiam Spiritus Dei, qui est Persona munerum & gratiarum effectrix. Neque vero aliquem movere debet, quod immundus Spiritus vocatur Spiritus Dei malus: quandoquidem & diabolus Dei servus est ac mancipium, & Deo permittente Saulem invasit, & divinæ justitiæ minister est. Habet Græcus hoc loco: καὶ ἵeron πνεῦμα ἀπὸ τοῦ κυρίου: *Cecidit Spiritus a Deo malus*. Verbum ἵeron significat immundum Spiritum Deo permittente Saul invasisse: & propositio ἀπὸ hunc Spiritum Deum non esse demonstrat. Id colligitur etiam ex Chaldæo, qui legit: *Et mansit Spiritus malus ab ante Dominum super Saul*: וְיָשַׁב רֹחַ כִּישָׁא קָדַם יְיָ עַל שָׁאוּל

ARGUMENTA WOLZOGENII EX LIBRO DE TRIBUS IN UNA DEITATE
PERSONIS CAP. V. ET XXVIII.

Argumenta Wolzogenii, præter superiora, quæ ipsi & Crellio,
Tò. II. p & Wol-

& Wolkelio communia sunt, Tom. 2. pag. 303. ita urgentur. I. Spiritus Sanctus Lucæ x1. 20. appellatur digitus Dei, Act. 2. 38. Dei donum. 2. ad Corinth. 1. 22. arrhabo. Ergo Persona dici nequit. Præterea de Spiritu Sancto legimus ad Tit. 3. 6. quod in homines effundatur. 1. ad Corinth. x11. 13. quod in eo homines potionentur. Act. 2. 18. quod aliquam habeat partitionem; ad Rom. v111. 23. quod dentur Spiritus Sancti primitiæ. Ad Theſſal. 1. cap. v. 19. quod possit a nobis extingui. Quæ omnia nequaquam possunt personæ competere. Item Jo. 7. 39. absolute dicitur, quod Spiritus Sanctus non erat.

Solvuntur omnia uno verbo, si respondetur Wolzogenium Spiritus Sancti dona cum ejus Persona confundere. At quoniam hæc divinæ quoque Personæ non repugnant, hæc sit ad singula responsio. Primum digitus Dei summam Dei potestatem significat, ut constat ex cap. v111. Exodi 19. & diximus lib. 2. cap. 2. Summa autem virtus, sive virtus Dei debet esse idem ac Dei substantia, non enim in Deo virtus ac potestas ab ejus natura distinguitur. Quare si Spiritus Sanctus est digitus Dei, substantia Dei est, & Deus summus. Confer Psalm. v111. v. 4. 11. Donum aliud est personale, accidentale aliud; donum accidentale est munus gratiosè collatum; personale est ipsa persona, quæ aut seipsam donat, aut dono datur ab altera. Quo sensu & Ipse Filius donum est, ut habetur Joannis 3. 16. Ita Levitæ appellantur donum datum Aaron Num. v111. 19. Ergo Spiritus Sanctus donum est personale, qui est Persona, quam ad nos in nomine Filii misit Pater. Imo donum est titulo quodam specialissimo, quoniam est Patris & Filii mutus Amor; & quemadmodum amor & donum est, & causa donorum, ita Spiritus Sanctus & Caritas est, & caritatis largitor. III. Arrhabo, de quo in 2. ad Corinth. 1. 22. fidejussionem significat. Etenim ארבה hebræa vox est ab ארר fidejubere, unde græcum ἀρραβών, latinum *arra*; & proprie portio est rei quæ promittitur, & exprimit aliquid supra *pignus*, ut rectè observat Augustinus serm. 13. de verbis Apost. Quare Spiritus Sanctus, qui non solum est pignus, sed etiam ἀρραβών, ad rem ipsam spectat, quæ nobis promittitur. Cum autem nobis promissa sit vita æterna, quæ est visio Dei; Spiritus Sanctus una cum Patre & Filio est vita æterna & ipse Deus. Præterea, si bellum inter se gerentes obsidem dare solent pro pace firmanda, aut filium, aut principem nobilissimum; cur ἀρραβών nobis datus a Deo non poterit esse persona? Quod si pertinax sit adhuc Wolzogenius, & omnino velit Arrabona esse pignus a Persona distinctum, ut Judæ annulus & armilla; etiam hoc animadvertat, scriptum esse *pignus Spiritus*, non *pignus Spiritum*, ἀρραβὼν οὐ πνεῦμα, non ἀρραβὼν τὸ πνεῦμα. Inquit Wolzogenius, appellatur Spiritus Sanctus etiam signaculum, & unctio Dei. Ita est. Verum hoc signaculo, unctio ista sit homo Templum Dei, particeps Dei, imago Dei, per gratiam sanctificantem, quæ est parti-

tici-

ticipatio Divinæ naturæ. In hoc cognoscimus, ait Joannes Epist. 1. 14. 13. quoniam in eo manemus, & ipse in nobis; quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Et Athanas. in Ep. ad Serap. Si participatione Spiritus divinæ naturæ participes efficitur; insanus est quicumque Spiritum creatæ conditionis & naturæ, non autem divinæ esse dixerit. At de Spiritus Sancti divinitate proximo capite.

Textus secundo loco citati de effectibus, donisque Spiritus Sancti explicandi sunt. Dicitur ergo ad Tit. 1. 1. 6. effundi in gratiæ muneribus: nam hoc loco Spiritus sine articulo est; ac præterea habemus contextum Act. x. 45. Gratia Spiritus Sancti effusa est. Uterius effusio largam communicationem significat, seu copiosam gratiarum exhibitionem. Etiam Christus Psalmo 131. 15. effusus dicitur, sicut aqua, & tamen liquet eum esse personam. Dividitur vero Spiritus ratione symbolorum: in quorum divisione unitatem servat substantiæ, ut colligitur ex cap. 2. Act. Ap. v. 3. ubi recensetur multitudo linguarum, & unus Spiritus. In cap. 11. 1. ad Rom. 23. primitiæ Spiritus Sancti dicuntur electi, quomodo & Apocalypsis 14. 4. nec vid. o quid hinc inferre valeant hæretici, cum & primitiæ dicantur de Christo, quem nullus ambigit esse personam, in 1. ad Corinth. xv. 20. 23. In Epist. ad Thesalon. 1. cap. v. v. 19. hortamur ne extinguatur Spiritus, posito per metonymiam nomine personæ pro re effecta; idque propriissima comparatione, cum Spiritus in ignis forma descenderit.

In cap. 11. 1. Joan. 39. non omnia exemplaria concordant. Habent aliqua Græca *ὅτι ἔστιν ἡ φύσις αὐτοῦ ἡ αὐτὴ*. Nondum erat Spiritus Sanctus super ipsos. Addunt quædam *ἡ αὐτὴ ἡ φύσις*; atque his consentiunt Syriaca. Rectissime ergo Vulgata: Nondum enim erat Spiritus datus. Quare frustra colligit hinc Socinianus olim Spiritum Sanctum non extitisse. Etiam si genuina esset lectio, Nondum enim erat Spiritus Sanctus, subintelligeretur datus ex relatione antecedentium: quandoquidem hæc immediate præcedunt, Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Sunt enim accipere, & dare correlativa. Puto Wolzogenium figuram non ignorasse Grammaticas, quam vocant Ellipsim.

Arguit idem Wolzogen. cap. xxviii. Si Spiritus S. sit Persona, duos habebimus in Trinitate Filios: unum primæ Personæ solius, alterum primæ & secundæ. Item habebimus duos Patres, unum primam personam, quæ duplici nomine pater erit, nempe quia secundam & tertiam Personam generavit; alterum secundam, quæ una cum Patre generavit Spiritum Sanctum. Atqui ex sacris literis accepimus unum tantum esse Patrem, & unum tantum Filium. Ergo vulgaris doctrina quod Spiritus Sanctus Persona sit, contradictionis gladio seipsam conficit.

Resp. nego sequelam majoris. Si enim Spiritus Sanctus est a duo-

bus, ut contra nos arguunt Sociniani, quod verissimum est, & infra probabitur; jam ipsi rationem reddunt cur unus tantum in Deitate sit Pater, itemque unus Filius. Nam Filius est ab uno Patre, & ab eo gignitur immediate. Si ergo Spiritus Sanctus est a Patre, & Filio, sive a Patre per Filium, non erit Filius Filii, quia procedit etiam a Patre; non erit Filius Patris, quia procedit per Filium. Quod verbis Augustini præstat exponere. *Utrumque* (ait S. P. in xv. de Trinit. cap. 27.) *etiam illud intelligitur, quantum a talibus, quales nos sumus intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus Sanctus; quoniam si & ipse Filius diceretur, amborum utique Filius diceretur: quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi patris, & matris. Absit autem, ut inter Deum Patrem, & Deum Filium, aliquid tale suspicemur, &c.* Quamquam vero quid interfit inter generationem Verbi, & processionem Spiritus Sancti difficillimum est definire, & plures afferunt rationes, quas proponam lib. 1x. hæc a Petavio lib. vii. cap. xiii. num. 9. censetur enucleatior, & Wolzogenii argumentum omnino frangit, quemadmodum quæ opponit Crellius lib. 2. sect. 3.

Ultimo arguit Wolzogenius in libro, seu declaratione contrariarum sententiarum de essentia unius Dei summi pag. 38. Quando aliquis Filium generat per aliam Personam, certe hæc Persona magis est geniti Filii Pater, quam altera, quæ hanc ad illum generandum adhibuit. Atqui notum est, non Deum Patrem ipsum, sed Spiritum Sanctum supervenisse in Mariam Virginem, eam obumbrasse, & per obumbrationem istam Filium Dei in ea produxisse. Ergo si Spiritus est Persona a Patre distincta, potius pro Patre Domini nostri Jesu Christi habendus est, quam Deus Pater.

Respondeo Dominum nostrum Jesum Christum non esse genitum a Patre ratione humanæ naturæ temporaliter assumptæ, secundum quam non est Patri substantia similis, ideoque nec Filius: sed genitum esse ratione Verbi assumentis naturam humanam, nempe quia generatio temporalis terminata est ad Personam, quæ est Filius Dei naturalis. Distinguo itaque minorem. Pater per Spiritum Sanctum supervenientem in Virginem produxit Filium, idest naturam humanam, quam Verbum assumpsit; concedo minorem, & nego *suppositum*: quandoquidem spectata duntaxat natura humana, Christus est Filius genitus a sola Virgine, non genitus a Deo Patre. Pater per Spiritum Sancti obumbrationem genuit Filium, videlicet humanam naturam Spiritu Sancto superveniente formatam assumpsit Persona genita a Deo Patre; concedo: & nego iterum *suppositum*, siquidem hæc persona non est producta per Sancti Spiritus obumbrationem, sed erat in principio apud Deum, & ipsa Deus erat. Quod si petas, quare Spiritus Sanctus, cujus virtute formata est Christi caro, non sit Pater Christi; respondeo

spondeo id esse, quoniam Christus secundum carnem non est similis Spiritui Sancto. Verum hæc non spectant ad nostram cum Socinianis disceptationem, cujus metam videor mihi attigisse.

C A P U T XV.

Macedoniana hæresis impugnatur.

PLURA sunt, quæ pro Spiritus Sancti divinitate a Theologis afferuntur, & omnia fere collegit Didymus duobus primis libris, quorum lectio erit in hac quæstione perutilis. Nonnulla quoque superius a nobis fuerunt pertractata; nec studiosis nostris ducimus repetenda. Exquisitiora autem illustrantur a Cyrillo in lib. Theaurorum, ab Athanasio in Epist. ad Serapionem, a Basilio, & Ambrosio in libris, quos de Spiritu Sancto inscripserunt, ab Augustino contra Maximinum, aliosque hæreticos Arianos disputante, a Chrysostomo hom. 89. quæ est de Pentecoste, ab aliis.

Horum Patrum argumenta hæc sunt potissima. Primum petitur ex nominibus, quæ Spiritui Sancto tribuuntur. Etenim appellatur Deus nomine quatuor syllabarum Isaïæ 6. 9. Psalmo 94. 8. 1. ad Corinth. 12. 11. Nam verba Isaïæ ac Davidis de Spiritu Sancto accipienda, liquet ex Act. Apost. cap. 28. 25. & ex Epist. ad Hebræos cap. 3. 7. Vocatur etiam Dominus 2. ad Thessalon. 3. 5. & in 1. 3. 2. Quod etiam dicitur *arbra*, & pars hæreditatis electorum, *digitus* & virtus Altissimi, sunt ipsius divinitatis apertissimi characteres.

Petitum alterum argumentum ex proprietatibus ejus: quarum una est a Deo procedere. Nihil autem potest a Deo procedere diversum a divinitate, alias esset divina substantia origo accidentium, & adinstar arborum, quæ flores, aut fructus emittunt. Competit illi animam sanctificare: atque de hac ejus efficientia plura notatu digna scribunt Patres. Primo quod per gratiam sanctificantem dicitur Epist. 1. Joannis cap. 2. 24. Deus in nobis habitare. Quomodo non est ergo Spiritus Sanctus Deus de Deo, si qui habet Spiritum Sanctum, habet in se Deum habitantem? Ad hæc per Spiritum Sanctum, & caritatem per eum diffusam recipit homo lavacrum regenerationis, & renovationis, ut loquitur Paulus ad Tit. 3. 5. Quænam vero creaturarum potest creaturam regenerare, & renovare? Item per hanc gratiam fiunt membra nostra *templum Spiritus Sancti*, ut loquitur Apostolus 1. ad Cor. 3. 16. At templa non eriguntur, nisi aut vero Deo, aut iis, qui pro vero Deo reputantur. Tribuitur quoque Spiritui Sancto, quod suscitaverit Christum a mortuis, & vivificaturus sit corpora nostra, ad Rom. 8. 11. Quare, cum verus Deus sint Pater & Filius, de quibus ait Jo. 5. 21. *Sicut Pater suscitavit mortuos, & vivificat;*

ficat; sic & Filius quos vult vivificat; necesse est, ut Spiritum Sanctum verum Deum fateamur. Convenit illi quoque alium esse a Christo Consolatorem & Paracletum, & *et aliam* comparisonem simul, & personalem distinctionem importare arbitror manifestum. Alias non expediebat Apostolis Magistrum abire, si pro Domino Jesu Christo, aut creaturam, aut rem minime subsistentem accepturi fuissent.

Tertium argumentum promitur ex divinis attributis, quæ Spiritui Sancto convenire prædicti PP. luculenter demonstrant. Etenim Spiritum Sanctum scrutari omnia etiam profunda Dei probant ex Epist. Pauli 1. ad Corinth. cap. 2. 10. Esse creatorem universorum ostendunt ex verbis Job. 33. *Spiritus Dei fecit me*: & ex Ps. 32. *Verbo Domini cæli firmati sunt*, & *Spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Effici ab eo operationes naturæ, & gratiæ ostendunt ex Psal. 103. 30. & ex 1. ad Corinth. 6. 11. Habere immensitatem, terramque replere inferunt ex Sap. 1. 7. & ex Psalm. 138. 7. Misisse nobis Redemptorem arguunt ex Es. 48. 16. *Nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus ejus*. Christi Corpus in utero Virginis procreasse demonstrant ex Lucæ 5. 35. Præesse regimini Ecclesiæ ex Act. Apost. 13. 2.

Argumentum quartum profertur ex perfecta Patris, Filii, & Spiritus S. communione: quam comprobant. I. Quia tres Personæ simul fuerunt Dux Israelitici populi, Pater, de quo Hierem. 2. 6. *Dominus traduxit nos per desertum*: Filius, de quo Psalm. 79. 10. *Dux itineris fuisti in conspectu ejus*: Sp. S. de quo Esaias 63. 14. *Spiritus Domini ductor ejus fuit*. II. Quia tres pariter locuti sunt in Prophetis; Pater, de quo Zacch. 1. 6. *Verba mea, & legitima mea, quæ mandavi servis meis Prophetis*: Filius, de quo Esaias 52. 6. *Ego ipse qui loquebar, ecce adsum*: Spiritus Sanctus, de quo Act. 1. 16. *Oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus Sanctus, &c.* III. Quia tres una Hierarchiam Ecclesiasticam instituerunt, Pater de quo 1. ad Corinth. 12. 28. *Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, &c.* Filius, de quo ad Ephes. 4. 11. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, &c.* Spiritus Sanctus, de quo Act. 20. 28. *Attendite vobis, & universo Gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*. IV. Quia tres implent ex æquo universum; Pater, de quo Hierem. 23. 24. *Cælum & Terram ego impleo*: Filius, de quo ad Ephes. 4. 10. *Implet omnia*; Spiritus Sanctus, de quo Sap. 1. 7. *Replevit orbem terrarum*. V. Quia tres dicuntur eadem ratione ignoti mundo; Pater, de quo Joan. 17. 25. *Pater juxte, mundus te non cognovit*: Filius, de quo cap. 1. 10. *Et mundus eum non cognovit*: Spiritus Sanctus, de quo cap. xiv. 17. *Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum*. VI. Quia tres eadem ratione testimonium perhibent de Christi divinitate, ut Joan. Epist. 1. cap. v. 7. & unico nomine in administratione Baptismatis invocan-

vocantur, ut habetur Mat. 28. 19. 7. Denique tres eadem potestate singula efficiunt; Pater, de quo 2. ad Corinth. 5. 18. *Omnia autem ex Deo, qui nos, reconciliavit sibi per Christum*: Filius de quo ad Ephes. 1. 10. *Instaurare omnia in Christo, quæ in Cælis, & quæ in Terra sunt, in ipso*: Sp. S. de quo 1. ad Cor. 12. 11. *Hæc autem omnia operatur unus, atque idem Spiritus*. Quum ergo Spiritus Sanctus habeat nomen, proprietates, attributa, quæ summo Deo tantum competunt, perfectissimamque cum Patre & Filio communionem operationum, atque substantiæ; consequens est illum Deum esse ipsi Patri, Filioque consubstantialem.

Neque vero probaverunt tantummodo his momentis Sancti Spiritus divinitatem: sed etiam refutarunt quidquid poterant Macedoniani adversus dicta reponere. Hi principio dixerunt, in sacris literis Spiritus Sancti nomine virtutem & energiam designari, ut regerunt modo Sociniani, contra quos cap. præcedenti pugnavimus. At instant ex adverso Patres, fieri non posse, ut cum Persona divina sit Filius, qui missus est a Patre, & Patrem glorificat, non sit divina Persona etiam Spiritus Sanctus, qui a Filio mittitur, & glorificat Filium; & habet ad illum talem ordinem ac respectum, qualem habet ipse Filius ad Patrem. Addunt, quæ nos pluribus prosecuti sumus de operibus propriis personarum, & de emphasi, atque articulo, quo in Græcicis Scripturis exprimitur. Affirmant non esse alium nisi Spiritum Sanctum, quem Paulus in 1. ad Thessalon. 3. 12. vocat *Dominum*, qui multiplicat, & abundare facit caritatem nostram invicem, confirmatque corda nostra sine querela in sanctitate ante Deum Patrem, in adventu Domini nostri Jesu Christi. De eodem Spiritu Sancto interpretantur similia verba in altera ad Thessalonic. cap. 3. 5. *Dominus autem dirigat corda vestra in caritate Dei, & patientia Christi*. Quibus esse Dominum Personam aliquam a Deo Patre, & a Christo distinctam, monstrat vel ipsa orationis complexio.

Reponebant ulterius Pneumatomachi (quod & repetunt Novatores) inter Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum certis syllabis notari discrimen. Nam de Patre scriptum est in 1. ad Corinth. cap. vii. 1. 6. *Ex quo omnia*, & de Jesu Christo, *per quem omnia*: quæ propositio *Per*, etiam Spiritui Sancto aptatur ad Tit. 3. 5. ideoque hi duo non videntur esse Deus ille summus. At inquirunt Patres perinde esse si dicamus aut *ex*, aut *per*. Etenim de vero Deo legitur Genes. 4. 1. *Possedi hominem per Deum*. 1. ad Corinth. 1. 9. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Christi*. Atque eodem pacto de Spiritu Sancto effertur aliquando *ex*, ut Joan. iii. 6. *Quod natum est ex Spiritu*; quæ verba conferenda sunt cum vers. 13. cap. 1., & aliquando *per*, ut ad Rom. v. 6. *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, &c.* Quamquam particula *Ex* potiori quo-

quodam titulo spectat ad Patrem, qui est fons Deitatis totius.

Petebant 3. Heterodoxi qui fieri possit, ut Spiritus Deus Altissimus sit, cum tam hebræum $\pi\tau\upsilon\mu\alpha$, quam græcum $\pi\tau\upsilon\mu\alpha$, latinumque vocabulum *Spiritus* quandoque ventum, aliamve rem creatam significet, ut cap. iv. Amos. Atque respondent Patres Spiritum Sanctum, nunquam simpliciter Spiritum nominari sine additamento Dei, aut Patris, aut *a me*, hoc est ex Deo, vel absque articulo, vel Christi, vel Filii, aut quod non addatur Sanctus, aut Paracletus, aut veritatis, hoc est Filii, qui seipsum nominat veritatem. Dignosci præterea ex complexu sermonis, de quonam Spiritu agatur; quomodo apud Amosum, ubi memorantur flagella, quibus Deus in Israel prævaricantem animadvertit, Spiritus dictus est ventus urens: unde recte legit Vulgata cit. cap. iv. 9. *Percussit vos in vento urente, & in aurugine*. Atque hæc sunt præcipua pro divinitate Spiritus Sancti argumenta apud Patres supra laudatos: quæ, si ad fontem venerit, hauriet quisque meis super rivulis puriora.

Ad priorem classem locorum, in quibus Dei nomen Spiritui Sancto tribuitur, spectat vers. 3. cap. v. Act. *Anania, cur tentavit Satanai cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto?* Et infra vers. 4. *Non es mentitus hominibus, sed Deo*. Unde argumentantur Theologi: Ille, cui mentitus est Ananias, Deus est: Ananias mentitus est Spiritui Sancto: Ergo Spiritus Sanctus Deus est. Quem locum postremo recitavimus, ut ab hæreticorum, qui valde eo premuntur, vindicetur argutis.

Itaque respondet Crellius, in Græco haberi, $\mu\epsilon\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\lambda\lambda\epsilon\iota\sigma\alpha\iota$ $\tau\epsilon\ \tau\upsilon\mu\alpha$ $\tau\upsilon\ \hbar\epsilon\lambda\iota\sigma$: *mentiri te, & fallere Spiritum Sanctum*. Sed elusio est puerilis. Nam 1. demonstrat Grotius $\mu\epsilon\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\lambda\lambda\epsilon\iota\sigma\alpha\iota$, *mentiri*, quod respondet Hebræo $\כִּזְב$, modo cum dativo construi, ut Job. 34. 6. Psalmo lxxvii. 36. lxxxvi. 11. 35. modo cum accusativo, ut 2. Regum iv. 16. Atque ita hic 3. commate cum accusativo construitur, sequenti cum dativo. Pari modo $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\epsilon\iota\tau\iota$, *benedicere*, modo dativum post se habet, modo accusativum. Sed & Græci sic loquuntur, ut Aristophanes, $\mu\epsilon\ \mu\epsilon\ \mu\epsilon\ \mu\epsilon\ \mu\epsilon$, *Non me falles*. Hæc Grotius. Glassius vero de Propos. Can. v. demonstrat consimilibus exemplis ex Thucydide, Pindaro, & Hesiodo petitis propositionem *Ad*, vel *In* interdum reticere: & idem esse $\mu\epsilon\ \tau\upsilon\mu\alpha$ $\tau\upsilon\ \hbar\epsilon\lambda\iota\sigma$, *Spiritum Sanctum*, ac, $\mu\epsilon\ \tau\upsilon\mu\alpha$ $\tau\upsilon\ \hbar\epsilon\lambda\iota\sigma$, *in Spiritum Sanctum*. Particulam $\epsilon\iota\varsigma$ *in* haberi in quibusdam Mss. testatur Theodorus Beza, & legi in versione Syriaca testatur Lorinus, ac liquet ex Polyglottis. Dabo Socinianis testem locupletem, & omni exceptione majorem, Socinianum ipsum, qui edidit Comment. in Acta Sanctorum Apostolorum, nempe Wolzogenium. Qui p. 30. inquit. *Quædam exemplaria græca habent mentiri te in Spiritum Sanctum*. Ut & Col. 3. 9. dicitur, *Ne mentiamini in alios alii*,

alii, idest erga alios. Quæ propositio etiam si hic esset suppressa, posset subintelligi. Sed sicut alia quedam verba construuntur aliquando cum dativo casu, aliquando autem cum accusativo, ut evangelizo tibi, & evangelizo te, benedico tibi, & benedico te, imo etiam benefacere aliquem pro alicui, Matth. 5. 44. & Marc. 14. 7., ita etiam græce dicitur non tantum, mentior tibi, sed & mentior te. Cujus constructionis exemplum citatur & ex Aristophane Comico Græco, & ex Græcæ versione Bibliorum, Prov. 14. 5. & 4. Regum cap. 4. 16.

Ex his infertur quam falsâ sit eorum commentatio, qui scribunt Ananiam mentitum Spiritum Sanctum, quod se hypocritam simulaverit fraudando de pretio agri: quam interpretationem dolemus etiam Catholicis nonnullis probari. Quamquam enim ille simulate se gessit, attamen mentiri Spiritum Sanctum est velle, quantum in se est, fallere Spiritum Sanctum; ut constat ex dictis, & Wolzogenius ipse fatetur. Præterquam quod hypocrita dicitur quidem mentiri se Sanctum, non vero Spiritum Sanctum.

Inquiunt Sociniani, Ananiam mentitum Spiritui Sancto, quia mentitus est Apostolis, in quibus Spiritus Sanctus degebat. Ita est. At quoniam mentitus est Apostolis, in quibus Spiritus Sanctus degebat, dicitur sequenti commate mentitum fuisse Deo. Ergo Spiritus Sanctus, qui degebat in Apostolis, Deus est. Si enim, ut consimili utar exemplo, arguero: Membra nostra sunt templum Spiritus Sancti, qui in nobis est. 1. Ad Corinth. 6. 19. Qui fornicatur violat corpus suum, Ibi. v. 13. Ergo qui fornicatur violat templum Spiritus Sancti: At Templum, in quo Spiritus Sanctus habitat, est Templum Dei cap. 3. 16. Igitur qui fornicatur, violat templum Dei. Puto neminem sanæ mentis negaturum hanc consequentiam. Tale est argumentum petiitum ex cap. v. Act. In Apostolis degebat Spiritus Sanctus: Ananias mentitus est Apostolis: Igitur mentitus est Spiritui Sancto: At quisquis mentitur Spiritui Sancto, mentitur Deo; Ergo Ananias qui mentitus est Apostolis, mentitus est Deo. Et hanc consequentiam nullus negat. Sed ex priori argumentatione infertur, idem omnino esse Templum Dei, & templum Spiritus Sancti, quod in corporis pollutione violatur: Igitur ex argumentatione sequenti infertur, eundem esse Spiritum Sanctum, & Deum, cui Ananias in Apostolis mentitus est.

Respondet idem Wolzogenius Comment. in Act. Apost. pag. 31. Simile huic dictum est Exodi xvi. ubi postquam v. 2. scriptum est congregationem Israelitarum murmurasse contra Moysen, & contra Aaronem; deinde versu 8. dicitur: *Non contra nos murmurationes vestræ, sed contra Dominum.* Et Num. 20. postquam dictum v. 3. jurgatum esse populum cum Mose, postea v. 13. dicitur ibi tunc jurgatos esse Filios Israel cum Domino. Vide etiam Mat. x. 40. xviii. 5. Marci 9. 37.

To. II.

Q

Luc. 10.

Luc. 10. 16. 1. Cor. 8. 12. Non recte ergo hinc concluditur Spiritum Sanctum hoc loco expressè vocari Deum: non magis bene, quam si ex superius citatis aliquis concluderet Moſen eſſe ipſum Deum, & eos qui nomine Chriſti venientes vel recipiuntur, vel rejiciuntur eſſe ipſum Chriſtum.

Verum neque hæc ſiſſiſtunt. Negativum adverbium pro comparativa particula *potius* ſæpe ponitur, quomodo ſi quis injuria afficiat legatum, dicitur non hunc parvipendere, ſed princepem; & e contra, qui miniſtro præſtat obſequium, regi dicitur obtemperare, non famulo. Hoc ſenſu Exodi xvi. 8. murmuravit congregatio Filiorum Iſrael non contra Moſen, ſed contra Dominum, qui ille Domini vieem gerebat. Ob eandem cauſſam contra Deum jurgati ſunt Num. 20. 13. Ita Mat. 10. 40. Qui autem Prophetam, aut pauperem ſuſcipit, ſuſcepit Dominum, quoniam ab ipſo mittuntur, & de ejus familia ſunt. Et qui peccat in fratres, ut legitur 1. ad Corinth. 8. 12., peccat in Chriſtum, quoniam ſunt illi membra corporis, cujus Salvator eſt caput. Similiter qui ſpernit doctrinam Apoſtolicam, illum contemnit, qui Apoſtolos elegit, docuit, & miſit; ut habetur 1. Theſſalon. 4. 8. Ibi ratio redditur manifeſta. Ait enim Apoſtolus: *Itaque qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum; qui etiam dedit Spiritum ſuum Sanctum in nobis*, Gr. ἀλλὰ οὐκ ὁνὶ, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον ἐς ὑμᾶς. Sed inquit hæreticus: At Moſes non eſt Deus: Ecce Spiritus Sanctus Deus eſt? Nonne ſimilia ſunt verba verbis, ac ſententiæ ſententiis? Immo diſſimilia. Exodi xvi. 2. habes: *Murmuravit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moſſen & Aaron*. Act. 21. 3. *Cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto*. Ergo murmur adverſus Moſen, mendacium adverſus Spiritum Domini prolatum eſt. Conſentientem habeo Wolzogenium hue uſque. Exodi xvi. 8. legitur: *Nec contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominum*, ideſt principaliter murmur veſtrum fuit contra Dominum, deinde contra nos ſervos Domini. Act. v. 4. legitur: *Non eſt mentitus hominibus, ſed Deo*; nempe potius, quàm nobis hominibus Dei miniſtris. Neque arbitror mecum Wolzogenium haſtenus diſſentire. Jam vide hominis caliditatem. Quinam ſunt, de quibus Exodi xvi. 8. lectum eſt: *Nec contra nos eſt murmur veſtrum*? Sunt, ut vides, Moſes, & Aaron, de quibus verſ. 2. legeras: *Murmuravit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moſſen & Aaron*. Ergo Moſes & Aaron non ſunt ipſe Dominus, contra quem filii Iſrael principaliter murmuraverunt, quoniam ipſi ſunt, de quibus, verſ. 3. legiſti: *Nec contra nos eſt murmur veſtrum*. Redeamus ad cap. v. Act. Quinam ſunt illi, de quibus v. 4. ſcriptum eſt: *Non eſt mentitus hominibus*? Non eſt quidem Spiritus Sanctus, de quo v. 3. legimus: *Cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto*; nam Spiritus Sanctus non eſt homo, non eſt Apoſto-

Apoſtolus Petrus . Ergo Spiritus Sanctus eſt ipſe Dominus , ipſe Deus , cui Ananias principaliter mentitus eſt , de quo v. 3. *Mentiri te Spiritui Sancto* . Non enim Spiritus Sanctus excluditur dum dicitur , *Non eſt mentitus hominibus* , quomodo excluditur Moſes & Aaron , dum dicitur , *Nec contra nos eſt murmur veſtrum* . Quoniam Moſes & Aaron v. 8. excluduntur , ſequitur , neque Moſem neque Aaronem eſſe Dominum . Quoniam Spiritus Sanctus verſu 4. non excluditur , ſequitur Spiritum Sanctum eſſe Deum . Idem valet de aliis locis perperam a Wolzogenio citatis . Cujus calliditas me in hoc ſeptimo libro exornando reddidit moleſtiſſimum .

Etiam traditione Patrum Spiritus Sancti confirmatur divinitas . Juſtinus Apol. 1. *Filium (inquit) & Spiritum Sanctum colimus , & adoramus , cum ratione & veritate venerantes* . Athenagoras in Apolog. *Quis non miretur cum audiat , nos qui Deum Patrem predicamus , & Deum Filium , & Deum Spiritum Sanctum , eorum in unitate virtutem , & in ordine diſtinctionem explicantes , Atheos vocari ?* Lucianus , *Deum alte regnantem , magnum , immortalem , caeleſtem , Filium Patris , Spiritum ex Patre procedentem , unum ex tribus , & ex uno tria* . Vide & Irenæum lib. 4. cap. 37. Clem. Alex. lib. 1. Pedagogi cap. 6. Tertull. contra Praxeam cap. 2. Cyprianum Epist. 73. Non multus hic ero , quum hanc traditionem confirment Generalia Concilia , Nicænum , & expreſſius Conſtantinopolitanum primum in Symbolo , & in Epistola Synodica ad Epiſcopos Occidentis ; neque id negent hæretici Sociniani , contra quos potiſſimum diſputavimus : quorum aliqui Catholicam de individua Trinitate doctrinam appellant Commentum veterum Patrum ex Ethnica Platonis Schola in Religionem Chriſtianam introductum , ut Wolzogenius cap. 6. in Joan. aliqui audacter proferunt , totius Orbis conſenſum non poſſe adverſum id , quod divinis oraculis aperte eſt conſignatum , ut dogma de unica in Deitate Perſona , ut Fauſtus Socinus contra Wiekum p. 617. aliqui nos ad ſolas Scripturas provocant , ut Semiariani ceteri . His autem nos aliquantulum ſatiſfecisse confidimus , quomodo , ſi Deus tantum otii & valetudinis conceſſerit , iis quamprimum facturi ſumus , qui auſi ſunt fidem antiquorum Patrum damnare . Viguit enim perpetuo in Chriſti Eccleſia Fides , de qua Viſtorinus in Hymno Tom. 1v. Bibl. PP. pag. 294.

Hinc ſingulis vera , hinc tribus una ſubſtantia eſt ,

Progreſſa a Patre Filio , & regressa a Spiritu :

Quia tres exiſtunt ſinguli , & tres in uno ſinguli .

Hæc eſt beata Trinitas , hæc beata Unitas .

C A P U T XVI.

Ad reliqua in contrarium argumenta.

EXPEDIAM nunc vulgares contra Spiritus Sancti divinitatem oppositiones. Quarum sit prima. In sacris literis quandoque Pater, & Filius nominantur nulla facta Spiritus Sancti mentione, qui neque alicubi expresse Deus nuneupatur. Non ergo Sp. S. Deus est, neque eandem habet cum Patre, & Filio communionem naturæ.

Resp. nego conseq. I. Quia interdum simul nominantur Pater, & Spiritus Sanctus, ut *Is. 45. Et nunc Dominus misit me, & Spiritus ejus*: nonnunquam vero tres personæ simul, ut *Matth. xxv. 11. Baptizantes eos, &c.* *Is.* Quoniam revera Spiritus Sanctus appellatur *Deus Act. v. 4. Dominus 1. ad Thes. 3. 12.* eique tribuuntur opera, & characteres divinitatis, ut supra probatum est. III. Quia argumentum istud negativum potest in Adversarios retorqueri, quippe nullibi Spiritus Sanctus appellatur creatura, neque in his locis, ubi creaturæ omnes commemorantur, & ad benedicendum Deum invitantur *Pf. 102. & 148.* nec non in Cantico trium puerorum.

Opp. 2. Ad *Rom. 8. 26.* scriptum est: *Spiritus postulat pro nobis.* At postulare nota est indigentia, quæ nequit Deo convenire. Item *Jo. 2. 3.* habetur, omnia facta esse per Verbum; quare si Spiritus Sanctus est aliquid, factus est, ideoque res creata. Iterum *Joan. vi. 13.* habetur: *Non enim loquetur a semetipso.* Impotens est ergo ac dependens. Notandum hic quoque verbum futuri temporis *loquetur*: in Deo namque futurum nefas est cogitare. Rursus *contristari* dicitur ad *Ephes. 4. 30.*, & *1. ad Corinth. 2. 10.* *Scrutari* profunda Dei: quæ duo sunt passionis & ignorantia argumentum.

Resp. ad 1. Spiritum Sanctum hoc sensu postulare pro nobis, quia postulare facit, ut explicat *S. P. August. Ep. 105.* Cujus explicationis veritas constat, quia Spiritus Sanctus eodem cap. *v. 11. 15.* appellatur a Paulo Spiritus adoptionis, *in quo clamamus, Abba, Pater.* Atque *Zacch. xii. 10.* *Spiritus gratia, & precum.* Nam actiones tribui iis solent, qui agendi conferunt *divina*, potestatem, ut ipsi docent Grammatici. Quod nobis insinuans Apostolus, præmiserat: *adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus.* Adde in Græco inveniri *ὑποστηχόμεν*, superexpostulat. Est autem *ὑποστηχόμεν* Advocatorum, qui dictant suspiria Clientibus. Chrysostomus denique *Hom. 14. in Epist. ad Rom.* per Spiritum postulante donum intelligit Orationis. Ad 2. dico *Jo. 1. 3.* per *Omnia* comprehendi universitatem creaturarum, a quibus ut distinguitur Pater, qui Verbo suo condidit cælum & terram, ita se jungitur Spiritus oris ejus, a quo
est

est qualiscunque virtus eorum . Ad 3. resp. cum Augustino Tract. 99. in Joannem , Spiritum Sanctum non loqui a semetipso , quoniam ab illo a quo procedit est ei essentia , scientia , & audientia ; nec movere debet , quod verbum futuri temporis positum est , quia & ponitur ratione termini , & in ordine ad creaturas , quibus Sp. S. mittendus erat , & de re sempiterna enunciatum absque mendacio , fuit , est , erit . Ad 4. dico Spiritui Sancto tribui tristitiam metaphorice , & propter hominum ingratitudinem , qui ejus dona contemnunt ; quemadmodum Genes. v. 1. 6. dicitur Deus *tactus dolore cordis intrinsecus* : & Ps. 77. 40. exacerbatus , & concitatus in iram . Ad 5. Resp. verbum scrutari non semper indaginem & ignorantiam notare , sed sæpenumero certam intimamque notitiam , ut Psalmo v. 11. 10. Jer. x. 1. 20. Apoc. 11. 23. dicitur Deum scrutari renes & corda : quo sensu accipiendum hoc verbum in 1. ad Cor. liquet , quod illic *τὸ πρῶτον* , Spiritus , scrutari dicitur etiam *ἀνὰ τὸ ὅν* , *profunda Dei* ; nimirum consilia occulta , & altitudinem sapientiæ Dei , ejus viæ , & recessus sunt creatis mentibus ininvestigabiles .

Opp. 3. In 1. ad Corinth. 14. 32. hæc habentur : *Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt* . Spiritus prophetarum est Spiritus Sanctus , quo inspirante loquebantur Prophetæ . Igitur Spiritus Sanctus hominibus subiectus est .

Resp. dist. majorem . Spiritus Prophetarum humanus , nempe mens Prophetarum , quæ Spiritu Dei afflante agebatur , concedo ; Spiritus Prophetarum , scilicet Spiritus Dei , qui Prophetarum mentem illustrabat , nego subiectum esse Prophetis . Loquitur Apostolus de Spiritu Prophetarum humano : quod constat tum quia *πρῶτον* absque articulo legitur , tum quia pluralis est numeri , cum Spiritus Dei unus sit . Spiritus autem Prophetarum subiecti sunt Prophetis , primo quia unius aut alterius doctrina iudicio Ecclesiæ subiecta est . Deinde quia divinitus afflati suæ potestatis sunt , neque ad instar Pythonicorum tanquam dementes agitantur ; ut de Sybilla Virgilius :

*At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur Vates , magnum si pectore posset
Excussisse Deum .*

Opp. 4. Spiritus Sanctus mittitur a Filio ; ergo est Filio minor . Resp. dist. ant. Mittitur per imperium , ut servus a Domino , nego : per originem , concedo . Vide infra cap. xx.

Opp. ultimo . Spiritus Sanctus non est neque genitus , neque ingenus : non genitus , quia genitum esse convenit Filio , non ingenus , quia esse ingenum proprium est Patri . At qui non est genitus , neque ingenus , non est Deus . Ergo &c.

Resp. dist. majorem Spiritus Sanctus non est Ingenitus , quatenus *ἰσχυρὸν* significat non factum nec creatum , nego , Non est Ingenitus , prout

prout *divinus* significat Personam, quæ a nulla alia procedit, conc. Vi-
de cap. xii. ad v. Falsa quoque est minor propositio, quia præter Per-
sonam Ingenitam quæ non habet ab alia originem, & personam geni-
tam, quæ est ab una, datur Persona, quæ est a duabus simul, & pe-
culiari quadam ratione appellatur *PROCEDENS*, ut diximus cap. xiv. ad
penultimum Wolzogenii argumentum. Atque hæc de *suprema* illius di-
vinitate, de quo Nazianzenus in Carm. latine reddito :

*Nec rursus deitate carens, ab eaque remotus,
Sed Patri, & Nato unigeno par prorsus honore.*

C A P U T XVII.

Num Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procedat?

MAGNUM versatur Latinos inter, Græcosque de processione Spi-
ritus Sancti a Filio dissidium, his, non quidem omnibus, sed le-
vioribus tantum & Schismaticis, asserentibus a solo Patre procedere,
illis propugnantibus originem habere ab utroque. Atque erroris Græ-
corum auctor creditur Theodoretus, qui in Consutatione ix. Anathe-
matismi Cyrilli ait, quod dicere Spiritum Sanctum ita proprium Filii,
ut ex Filio, aut per Filium extantiam intelligatur habere, id impium
est, ac blasphemum : quamquam Theodoretus facile potest excusari,
ut postea dicam. Non semel sopitus jam error fuit a Græcis instaura-
tus. Ventilata fuit hæc quæstio Pipino Franeorum rege, & definita in
Synodo habita in villa Gentiliaco prope Lutetiam anno 1002. Tum
vehementius exagitata adversus Latinos ab invasore Sedis Constantino-
poleos Photio Spadone circa annum 863. quem hominem totius Orien-
tis exitio natum an. 869. Synodus octava damnavit. Decertarunt ite-
rum Græci cum Latinis Urbano II. Pontifice an. 1097. eosque in Conci-
lio Barenfi compeksuit S. Anselmus Cantuariensis Episcopus; qui &
magnum sibi nomen comparavit, & singularem pro Catholica fide na-
vavit operam. Postea sub Innoc. III. ad Ecclesiæ Romanæ communio-
nem in iv. Lateranenſi Synodo redierunt Græci, & sedata contentio
est. At relapsi quamprimum in antiquum errorem. Concordiam rur-
sus inierunt Imperante Michaelē Paleologo, & sedente Gregorio X. an.
1274. & rursus in pristinum schisma, erroremque relapsi. Pugnarunt
interim adversus domesticos viri suorum Scriptorum laudibus cele-
bratissimi Joannes Beccus, & Nicephorus Blemmydes, de quibus plura
Petavius lib. vii. cap. i. Tandem anno 1439. in Florentino Generali
Concilio controversia finita est, & Græci Patres Catholico dogmati
subscripserunt, uno excepto Marco Ephesio, cujus opera plures qui-
dem subornati ad antiquum errorem sunt regressi, sed nulla publica,
fide

fide fuit deinceps universa Græcorum Ecclesia labefactata. Dixi autem publica fide, quoniam licet magna ex parte Orientalis Ecclesia antiquum modo teneat errorem; sunt tamen Græci complures, qui Orientalibus Patriarchis minime obtemperant, sed cum Romanis recte fidei confessione communicant. Hanc utrinque Ecclesiæ communionem meritis beati Nicolai Tolentinatis acceptam refert Eugenius IV. quod etiam exprimitur in Ecclesiastico hymno:

*Exorta ab annis schismata
Pelluntur ima ad tartara:
Græci a Latinis diffisi
Junguntur una sedere.*

PROPOSITIO: Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procedit.

Triplici argumentorum genere hæc propositio probatur, Scripturis, auctoritate Patrum, ratione. Atque ex Scripturis hæc depro-muntur. I. Spiritus Sanctus appellatur Spiritus Filii, ad Galat. 4. 6. *Misit Spiritum filii sui in corda vestra.* Act. 16. *Non permisit Spiritus Jesu.* Joan. xiv. 17. *Spiritus veritatis*, idest ipsius Filii, qui est via, veritas & vita. At appellari nequit Spiritus Filii, nisi hoc titulo, quod a Filio procedat. Ergo Spiritus Sanctus procedit a Filio. Prob. minor. Spiritus Sanctus aut nuncupatur *Spiritus Filii* quod sit Filii Sanctitas extrinsecus ingrediens & adventitia, aut quod sit eidem Filio Confubstantialis, (quomodo audio recentiores Græcos reponere,) aut Filii instrumentum, & virtus, aut denique quia a Filio habet esse. Non enim video quo alio titulo *Spiritus Filii* possit appellari. Sed Spiritus Sanctus non dicitur *Spiritus Filii*, quod sit illi adventitius, ut in iis evenit qui ejus munere sanctificantur; neque quod sit Filii instrumentum, & virtus accidentalis: quæ duo Græci fatentur. Rursus non dicitur *Spiritus Filii* eo quod sit Filio Confubstantialis; quippe diceretur etiam ipse Filius Spiritus Sancti propter Confubstantialitatem: quod cogitatu absurdum est. Ergo remanet quod Spiritus Sanctus dicatur *Spiritus Filii* propter relationem originis, & quia ab illo procedit.

Præterea Christus Dominus Joan. xx. 22. insufflavit dicens: *Accipite Spiritum Sanctum.* Cur autem insufflavit, nisi ut ostenderet a se Spiritum Sanctum procedere, quomodo corporæus halitus ab ore aliqujus emittitur? Legite Augustinum Tract. 121. in Joan. & lib. 3. contra Maxim. cap. 14.

Tertio probatur; nam Spiritus Sanctus mittitur a Filio; Ergo a Filio procedit. Ant. constat ex cap. xvi. Joannis 7. *Si autem non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.* Prob. conseq. I. Quia hic est ordo naturæ divinæ, ut qui a nullo est, a nullo mittatur, ut probat in Epist. ad Serap. S. Athan. & lib. 4. de Trinit. cap. 19. S. P. Augustinus. Si ergo Spiritus Sanctus a Filio mittitur, a Filio procedit. II. Quia probatur Filium a Patre procedere, quia

quia de ipso scriptum est, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, & Exiit a Patre, & veni in mundum*, atque, *Evangelizare pauperibus misit me*, &c. III. Quia ille, qui ab alio mittitur, debet ab eo aliquam potestatem recipere, aut saltem mandatum ac præceptum. At Spiritus Sanctus, qui facientibus adversariis Deus summus est, non accipit a Filio mandatum, quod nota sit subjectionis. Recipit ergo potestatem, quæ a divina substantia nequit esse distincta. Neque aliud respondere possunt Græci, nisi Spiritum Sanctum, qui a Filio mittitur, esse sanctificationis gratiam, non divinam Personam. Quæ responsio & supra impugnata est, & hoc eodem argumento rejicitur: quandoquidem misit Filius Spiritum Sanctum, *qui a Patre procedit*. At Spiritum, *qui a Patre procedit*, personam esse Græci non dubitant.

Rursus Joan. xvi. 14. habetur: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt: Propterea dixi: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Plura hic occurrunt notanda. Ac primo: Spiritus Sanctus accipit esse a Filio. Quid enim accipere potest divina Persona, cui essentia est quidquid habet? Sed recipere esse idem est ac procedere. Procedit ergo Spiritus Sanctus a Filio. Deinde: propterea dixit Christus Dominus, *De meo accipiet, & annuntiabit vobis, quia omnia quæ habet Pater, sunt ipsius Filii*. Quare si Pater habet de sua essentia, ut Spiritus Sancti principium sit; similiter hoc habet Filius. Rursus divina Persona, si habeat ab altera quidquid annuntiat, habet ab eadem extantiam: unde enim est in divinis *audientia*, inde est & essentia: Spiritus Sanctus accipit a Filio, ut futura annuntiet; Ergo a Filio recipit etiam ut sit. Demum *λαλῶν* hic non potest alium habere sensum quàm audire quæ loqui debeat, & quasi *μυστικῶς* discere, ut Prov. 1. 3. & Deut. xxxii. 2. Habet ergo Spiritus Sanctus a Filio Sapientiam. In Deo autem Sapientia & essentia idem sunt. Igitur, &c.

Nil efficit Græcorum responsio, qui asserunt Spiritum Sanctum accipere essentiam, divinitatem, ac Sapientiam a solo Patre, non a Filio; & ea verba *ἐκ τοῦ υἱοῦ λαλῶν*, *De meo accipiet*, reddenda esse, *De Patre meo*. Nam diserte ipse Dominus sententiam suam explicat dicens: *Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, &c.* Si ergo Spiritus Sanctus procedit a Patre, & quidquid habet Pater habet & Filius, sola excepta Paternitate, quæ propter relativam oppositionem ipsi Filio nequit communicari; necesse est, ut Spiritus Sanctus procedat etiam a Filio: alias frustra Christus ea verba protulisset. Sed vide Literas Unionis Eugenii IV. Atque hæc Latinorum Responsio variis perantiquis sacrorum Bibliorum versionibus roboratur, ut Persica, quæ legit: *A me accipiet*: Arabica, quæ habet: *Nam accipiet de eo, quod meum est*: Aethiopica: *Totum quod habet, meum est*: Syriaca: *Quippe qui de me accipiet*. Ut Tom. v. Polygl. Waltonianæ p. 488. & seq.

Secun-

Secundo probatur istud Ecclesiæ Latinæ dogma clarissimorum Græcorum auctoritate. Inter hos Epiphanius in Ancorato diserte scribit: *Χρῆς ἐκ τοῦ πατρὸς γεννῆται διὰ τοῦ Θεοῦ, ὃ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἢ παρ' αὐτοῦ, Χρῆς ex Patre creditur, Deus de Deo, & Spiritus ex Christo, aut ex ambobus.* Et Hæresi 74. *τὸ γὰρ ὅμοιον πνεῦμα παρ' ἀμφοτέρων, πνεῦμα ἐκ πνεύματος.* Sanctus autem Spiritus ex ambobus, Spiritus ex Spiritu. S. Cyrillus in Joëlem cap. 2. *Καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ὁ υἱος (γεννῆται γὰρ ἐκ Θεοῦ, ὃς πατὴρ) ἴδιον αὐτοῦ τε, ὃ ἐν αὐτῷ, ὃ ἐξ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα ἐστὶ.* Et ex Deo quidem secundum naturam Filius (genitus est enim ex Deo, & ex Patre) Proprius autem ipsius, & in ipso, & ex ipso Spiritus est. Et lib. 14. Theauri: *Ὅτι ἐκ τῆς ὕλης τοῦ πατρὸς ὃ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, & statim, αἰνῶσι διὰ ἐκ πατρὸς ὃς υἱος. Quoniam ex essentia Patris, Filiusque Spiritus. Qui procedit ex Patre & Filio.* S. Basilii in 3. contra Eunomium ait: *παρὰ αὐτοῦ ἴσως ἔχει, ὃ παρ' αὐτοῦ λαμβάνει, ὃ ἀναγγέλλει ἡμῖν, ὃ ἔως ἐκείνης τῆς αἰτίας ἐξημῶμεν, Ab ipso habens esse, & ab ipso accipiens, & annuntians nobis, & omnino ex illa causis pendens.* Plura vide apud Leonem Allatum in defensione Synodi Ephesinæ, Joannem Beccum, Manuelem Calecam, Petavium, &c.

Græcorum responsio est: Epiphanium intelligendum esse de donis, non de persona Spiritus Sancti: Cyrillum affirmare Spiritum Sanctum proprium Filii ratione Consubstantialitatis: Textum ex Basilio productum ex mendoso, & falsato Codice esse depromptum. Id Marcus Ephesius in Florentino Concilio conatus est demonstrare tum ex aliorum Codicum lectione, tum ex scopo Basilii, qui scribens adversus Eunomium, nunquam Spiritum Sanctum appellat in Trinitate ordine tertium, & natura secundum a Filio, nisi ex sententia Eunomii. Addit Andronicus Camaterus, neque Basilium, neque Athanasium in suis contra Sabellium & Arium libris alium fontem & originem divinæ personarum agnoscere, præterquam Deum Patrem.

Hæc omnia commentitia sunt, neque causam juvant Græcorum. Quippe Epiphanius Patris, Filiique nomine personas designat, & his duobus Spiritum Sanctum, nempe tertiam adnectit. Oportet ergo, uti Pater & Filius personæ sunt, ita & Spiritum Sanctum personam intelligamus. Deinde explicat ibidem Spiritus Sancti originem ac relationem, quæ proculdubio notæ sunt personarum. Ac præterea non recte dicitur, Spiritus Sancti dona esse ab ambobus, cum sint etiam ab ipso Spiritu, & quidem peculiari quadam attributione. Cyrilli autem verba non patiuntur Græcorum commentationem, tum quia afferit manifeste a Filio Sanctum esse Spiritum; tum etiam quia nullibi Filium aut Patrem affirmavit proprium esse Spiritus Sancti: postremo quia Consubstantialitas præstat, ut divinarum Personarum sit una substantia, non ut una Persona sit propria alterius, sive ex altera, quomodo scribit Cyrillus. Basilii testimonium genulium esse adversus

Marcum Ephesium ostendit in Florentina Synodo Joannes inclyti Prædicatorum Ordinis Theologus ex vetustissimo Ms. exarato longe antea exortam de Spiritu Sancto procedente a Filio quæstionem, & Romam a Cardinale Nicolao Cusano Constantinopoli asportatum; ex quo Græcos, non Latinos Basiliana scripta corrupisse deprehenditur. Et quidem D. Basilium facere Spiritum Sanctum ordine a Filio secundum, liquet ex Epistola ejus trecentesima ad Canonicas, de qua consule clarissimum Petavium tom. 2. lib. vii. cap. 111. num. xvi. Contra Camaterum denique clamant clarissima Græcorum PP. testimonia; quibus etiam hæ responsiones, & Dogma ipsum firmatur. Nam Athanas. Orat. de Incarnat. appellat Filium *Fontem S. Spiritus*, τὸ πρὶν τὰς πηγὰς τὸ ἀγίον πνεῦμα. Idem Basilius tradit in 2. contra Eunomium, vocans Filium *πηγὴ ζωῆς*, *Fontem vivificum*. Atque beatissimus Joan. Chrysostomus hom. in Mysterium Baptism. ait: *Σωτὴρ ὁρίσασθαι αὐτὸν πηγὴ ζωῆς· ὃ ὕδωρ ζωὴν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Salvator ostendit seipsum fontem vitæ, aquam vero vivam Spiritum Sanctum*. Pater tamen potiori jure dicitur *πηγὴ*. *Fons*, quoniam fons aquam ex seipso scaturire facit, non aliunde.

Tertio probatur ex Patribus Latinis, quos Oecumenicæ Synodi a Græcis receptæ consecrarunt, & qui ea floruerunt ætate, qua Occidentales a Græcis tanquam veri Catholici habebantur: unde non est, cur Refractarii horum Sanctorum auctoritatem debeant excutere. Ambrosius ergo in lib. 1. de Sp. Sancto cap. x. *Spiritus quoque Sanctus*, inquit, *cum procedit a Patre, & Filio, non separatur a Patre, non separatur a Filio*. S. P. Augustinus Traët. 99. in Joannem: *Cur ergo non credamus*, ait, *quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, cum Filii quoque ipse sit Spiritus?* Et Leo Magnus, cujus doctrinam generalis quarta Synodus appellavit *εὐλὴν ὁρθόδοξίαν*, *Columnnam fidei Orthodoxæ*, Ep. 93. scribit: *Alium esse qui genuit, alium qui genitus est, alium qui ab utroque procedit*. Cum Græci hanc esse fidem Latinorum Patrum ultro profiteantur, nec non statutum hoc dogma a Synodo Lateranensi iv. Lugdunensi 11. & Florentina pro hac præsertim, caussa convocata, necesse non est, ut hæc longiori oratione completamur.

Postremo Theologicis rationibus roboratur Assertum. Harum prima fit. Quæcunque habet Pater, sola excepta ratione Ingeniti, habet & Filius. Hoc siquidem ait ipsemet Christus in Evangelio, & contestantur PP. Græci, Damascenus vii. Cap. Operis Theologici, Nazianzenus Orat. in Pentecost. & communiter alii. In tantum vero ratio Ingeniti, sive Paternitas non communicatur Filio; quia cum eo opponitur relative, ut dicam lib. ix. Si ergo quidquid habet Pater, *ὡς τὸ τῆς ἀγορίας*, habet & Filius, profecto etiam ipse hoc habet, ut Spiritus Sancti principium sit. Accedit altera. Salvatur in Filio proprietas Unigeniti, quoniam immediate & proxime est ab uno, nimirum

rum a Patre, ut docet Greg. Nyssenus in lib. ad Ablavium, & in Epist. tertia, & quadragesima S. Basilii. Igitur si Spiritus Sanctus procederet immediate & proxime a solo Patre, haberet & ipse rationem geniti, neque ullum esset inter divinam generationem, processionemque discrimen. Tertia est ratio, (quamquam de hac non omnes Latini consentiunt,) quod sublata processione, seu oppositione originis, Spiritus Sanctus non distingueretur a Filio; cum in divinis omnia sint unum, ubi non intervenit mutua relatio: at de hac iterum est disputandum. Denique: prima & immediata operatio Patris est Generatio, per quam constituitur Pater, & hujus operationis terminus est Filius. *Spirare* autem non est operatio prima, sed ratione nostra ipsam generationem consequitur; est tamen essentialis, quemadmodum est generatio, & connotat terminum substantialem, nempe Spiritum Sanctum. Sed necesse est Filium consortem esse cujusque operationis essentialis, quæ non est prima seu generatio; Ergo necesse est, ut Filius sit consors cum Patre hujus operationis, quæ est productio Spiritus Sancti. Minor probatur, quandoquidem habet Filius cum essentia, quidquid essentialis est, ut ex dictis, & per se satis est manifestum.

C A P U T XVIII.

Continet Græcorum contra Latinos Argumentationes.

GRÆCI autem opponunt. I. Dogma Latinorum in Scripturis minime continetur, imo expresse habetur Joann. xvi. Spiritum Sanctum a Patre procedere, nulla facta Filii mentione. Ergo rejiciendum omnino est.

Resp. dist. ant. in Scripturis non continetur *explicite*, concedo: *implicite*, nego. Etenim eodem cap. xvi. Spiritus Sanctus appellatur Spiritus veritatis, dicitur mitti a Filio, ipsum glorificare, de illo accipere, habere ab eo, ut annuntiet quæ ventura sunt, omnia demum, quæ habet Pater, habere & Filium: quæ omnia, ut supra diximus, *Processionis* invictum sunt argumentum. Ideo autem Filius inquit Spiritum Sanctum procedere a Patre, ut ostendat Patrem esse aliarum Personarum fontem atque originem, quemadmodum de se ait, non loqui a semetipso, opera, quæ patravit, fuisse Patris, doctrinam suam, non suam, sed ejusdem Patris habendam esse, & cetera hujusmodi; quæ Filio nequaquam denegant quidquid Patri adscribunt; sed parem eandemque demonstrant essentiam, potestatem, operationemque utriusque. Accedit non esse solam Scripturam ad dirimendas fidei controversias sufficientem, sed standum quoque Sanctorum Patrum traditioni, quam in hoc dogmate universalem & omnino exploratam haberi

testatus est in Florentina Synodo Iosephus Patriarcha Constantinopolitanus.

Opp. 2. Adversatur dogma de Processione Spiritus Sancti a Filio clarissimorum Græcorum Patrum traditioni. Nam Dionysius lib. de Divinis Nominibus cap. 2. ait *Solum Patrem esse Divinitatis fontem consubstantialem*. Athanasius quoque in *Quest.* de Nat. Dei scribit, *Solum Patrem causam esse duorum*. Nazianzenus Orat. 24. ad Episcopos, inquit: *Quidquid habet Pater, idem Filii esse, excepta causa*. Rursus in Passione Sancti Andreæ conscripta a Presbyteris Achajæ, legitur Spiritum Sanctum a Patre procedere, ac permanere in Filio. Quid plures memoro? S. Maximus in Epistola ad Marinum ait, *Patres non concedere Filium esse causam, idest, principium Spiritus Sancti*. Ex quibus arguitur: Si Spiritus Sanctus a Filio procederet, Filius foret Spiritus Sancti fons, causa, ac principium: At negant Patres Filium fontem esse, causam, ac principium Spiritus Sancti; Igitur Spiritus Sanctus nequaquam a Filio procedit.

Accedit quod si Patrum aliqui accurate de Spiritu Sancto tractarunt, hunc non a Filio, sed per Filium esse dixerunt. Quod caute pronuntiat in 1. adversus Eunomium Gregorius Nyssenus, Athanasius in Redargutione Eusebii & Meletii, Cyrillus contra Palladium, & Patriarcha Tharsius in Epist. ad Orientis Episcopos. Hi omnes docent, Sanctum Spiritum ex Patre per Filium profluere. Est autem discrepantia inter particulam *à*, *per*, & *ex*, quod hæc efficientem causam significat, non illa. Cum ergo docent Spiritum Sanctum extantiam habere *per* Filium, non *ex* Filio, negant aperte hunc illius esse principium.

Resp. nego antec. ad prob. dico primum, Patrem appellari causam, fontem, ac principium speciali quadam ratione, quod prima sit in Trinitate persona, nec originem habeat ex alia; id vero non efficit, quin etiam Filius Spiritum Sanctum producat, & quemadmodum est Deus de Deo, & lumen de lumine, sit pariter causa de causa, fons de fonte, principium de principio: aut, quomodo propter paternæ substantiæ communionem est idem Deus cum Patre, ita propter unitatem operationum, ac virtutis *spirandi*, sit cum illo idem fons, idemque principium. Non enim desunt Patres, qui Filium fontem, & causam Spiritus Sancti fatentur, ut Basilus, Athanasius, & Joannes Chrysostomus, de quibus supra. Adde Epiphanium Hæresi 96. & Cyrillum Alexandr. in Expositione Symboli Nicæni, qui diserte scribunt Spiritum Sanctum a Filio *profluere*; quem Filium etiam vocant *Fontem ex fonte*.

Falsum est etiam complures Patres negare Spiritum Sanctum habere extantiam *ex* Filio, quamquam nonnulli uti maluerunt particulam *à*, *per*, ut significarent Filium non esse principium absque principio, & fon-

& fontem, cui non sit ab altero scaturigo. Ceterum ex Filio Spiritum Sanctum dixerunt Greg. Nyssenus hom. 3. super Pater noster, scribens: *Ex Filio procedit, quia proprius ejus est, quemadmodum & Patris.* Cyrillus in Epist. ad Nestorium, dicens: *Spiritus veritatis nominatur, & Christus est veritas, & ex eo profuit.* Et Epiphanius in Ancorato: *Ex quo procedit, & a quo accipit.* Maximus quoque in Epist. ad Marimum Cypri presbyterum docet *Etiā ex Filio Spiritum Sanctum procedere, & inter se consentire Patrum auctoritates.* Sed de his vide dissertationem Gennadii Scholarii sect. v.

Quod vero particula *Per* producentem causam significet, constat. Etenim Gen. 4. legitur: *Possedi hominem per Deum:* Joan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et ad Colossens. 1. *Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt.* Audi præcitatum Gennadium sect. 2.: *Nonne per verbum PER causam possumus intelligere, ubi dicit Sanctus Joannes Evangelista, Omnia per ipsum facta sunt? quis negaverit unquam hic dictionem PER esse causam, & per eam Filium creaturarum causam, intelligi?* Quod vero idem denotet dictio *Per*, &, *Ex*, Basiliius & Chrysostomus in Expositione Gen. sentiunt, ubi dicit Adam: *Possedi hominem per Deum*, ac si diceret, *Ex Deo*: unde alter in tractatu ad Amphilochem ita explanat, & dicit: *Jam vero secundum promissam significationem dictio PER transit sæpenumero in dictionem Ex, quia altera alterius significationem sibi vendicat, ut, Possedi hominem PER Deum, æque ac si diceret, EX DEO.* Alter vero 53. in Matt. homilia dicit: *Nam Scriptura solet, PER QUEM dicere, Ex quo: velut cum dicit: Possedi hominem per Deum, &c. Sanctus quoque Cyrillus indiscriminatim has voces usurpat, nam in Epist. ad Theodosium scribit, Christum natum esse PER Sanctam Deiparam Virginem, & in Epist. ad Nestorium, Natum, inquit, EX muliere, & rursus, PER mulierem, promiscue his propositionibus usus. Addit Gennadius citato loco, designari unum principium creaturarum omnium, per has propositiones *Ex, Per, In*, ad Galat. iv. 6. & per dictionem *Ex* significari Patrem, ut primum ac principalem: per dictionem *Per*, Filium, ut opificem; & per *In*, Spiritum Sanctum tanquam causam rerum perfectivam: aliquando vero *Per* non dici de Patre, & *Ex* de Filio, ne Patri principalem causam tollamus. Hæc ille.*

Opp. 3. S. Joannes Damascenus lib. 1. de Fide Orthodoxa cap. xi. ait: *Spiritum Sanctum & ex Patre esse statuimus, & Patris Spiritum appellamus. At vero eum non esse ex Filio dicimus: sed Filii Spiritum nominamus.*

Quidam respondent Damascenum Græcorum imbutum errore, atque in hac controversia ejus dimittebam esse auctoritatem. Nec tamen id in ipsius injuriam cedere, cum hæc quæstio octavo sæculo, quo floruit Damascenus, nondum ab Ecclesia fuerit definita. Hanc de præclarissi-

clarissimo viro suspicionem ortam puto ex Historia Synodi Aquisgranensis, quæ anno 809. celebrata est contra Joannem Monachum negantem Spiritum Sanctum a Filio procedere: quem Pithoeus, alique perpauci Damascenum fuisse suspicantur. Sed cum Joannes, cujus causa Aquisgranum Synodus coacta est, fuerit Hierosolymitanus; non debet absque gravissima, certissimaque ratione Damascenus notari. Itaque respondeo viguisse Damasceni ætate adhuc hæresim Macedonii, & Eunomii, qui docuerant Spiritum Sanctum esse ex Filio, tanquam ex primaria, & unica causa *Creatrice*, ut facilius suaderent esse creaturam, non Patri, Filioque Consubstantiali. Cautè ergo adversus perniciosissimam hæresim pronunciat, Spiritum Sanctum esse Spiritum Filii, quomodo nominatur Spiritus Patris: sed non dici ex Filio, ne imperiti creaturam esse, & a solo Filio, tanquam a causa principe productum opinarentur. Consulto autem ait S. Pater, Spiritum Sanctum *non dici ex Filio*, non vero, Spiritum Sanctum *non esse ex Filio*. Aliud quippe est aliquid *Non dici*, aliud *Non esse*: quod appposito explicatur exemplo. Certe beata Virgo Maria Chistipara est, ut appellatur etiam ab Ephesina Synodo: sed quoniam impius Nestorius hoc utebatur vocabulo, ut duas in Christo infinuaret personas, & verbum illud everteret, quo exprimitur beatissimam Virginem Deum peperisse; idem Damascenus cap. septimo ac septuagesimo scribit: *Christiparam Virginem Sanctam non dicimus*. Ita propter hæreticos, qui ex solo Filio Spiritum esse dicebant, ait Damascenus, *Spiritum ex Filio non dici*.

Resp. 2. cum Bessarione Orat. pro Un. Damascenum accepisse, propositionem *Ex*, quatenus significat principium absque principio: quo sensu quidem Spiritus Sanctus *Ex* solo Patre dicendus est. Hanc responsionem amplectuntur fere omnes Theologi, & ex verbis, quæ cap. xi. laudato subnectuntur, possumus eam confirmare. Inquit enim Damascenus: *Quemadmodum videlicet ex sole est radius, & splendor, (ipse enim & radii & splendoris fons est,) per radium autem splendor nobis communicatur; atque ipse est, qui nos collustrat, & a nobis percipitur*. In quibus comparat Damascenus Patrem soli, Filium radio, Spiritum Sanctum splendori. At splendor est a sole, & radio: Ergo Spiritus Sanctus est a Patre, & a Filio. Vide cap. præced. prope finem.

Opp. 4. Theodoretus Spiritum Sanctum a Filio procedere, non solum aperte negat, sed etiam oppositam opinionem Cyrilli impiam ac blasphemam appellat. *Blasphemat*, inquit in Epist. ad Monasteria, *Blasphemat & in Spiritum Sanctum, dum non ex Patre solo ipsum asserit procedere, sed ex Filio habere existentiam*. Habet similia in Confutatione. ix. Anathematismi, ut hujus Capituli principio dictum est. Reponi solet, Theodoretum plus æquo partibus Nestorii contra Cyrillum fuisse patrocinatorum: sed instant Adversarii in Ephesina Synodo lectum fuisse ac diligenter examinatum Symbolum Nestorianum oblatum a Cæsario

rifio Presbytero, & Oeconomo Philadelphienfi, qui accufarunt de communione cum Nestorio Antonium & Jacobum Presbyteros, quod hæreticis converfis Symbolum iftud tradiderint. Leſtæ quoque fuerunt Confutationes Anathematifmorum S. Cyrilli per Theodoretum confcriptæ. Utrobique vero Spiritum Sanctum a Filio non procedere continebatur. At neque Synodus Ephefina, neque ipſe Cyrillus hac in parte Theodoriti ſcripta, aut Nestorianum Symbolum damnaverunt. Non ergo rejici debet dogma de Spiritu Sancti a ſolo Patre proceſſione, traditum ac propugnatum a Theodorito.

Reſponſio communis eſt, Theodoretum ab aliorum ſententia in hoc puncto receſſiſſe, ejuſque auctoritatem nihil valere, præſertim cum ipſius ſcripta adverſus Cyrillum quinta Synodus cap. x. i. i. & ſexta cap. ix. proſcripſerint. Quod autem de recitato Symbolo Nestoriano, leſtiſque Confutationibus Anathematifmorum Cyrilli additum eſt, ſolvitur a Theologis multipliciter. Et primo affirmant Theodoretum impiam blaſphemamque dixiſſe eorum ſententiam, qui arbitrantur Spiritum Sanctum *ex Filio*, aut *per Filium* exiſtentiam habere: quum tamen Spiritum Sanctum per Filium procedere, & tradant communiter Patres, & canant ſolemniter Græcorum Eccleſiæ in Canone Theophanis in Pentecoſten ode ſexta, & ipſi Schiſmatici palam profiteantur. Deinde negant Ephefinam Synodum ſilentio hanc quæſtionem prætermiſiſſe. Approbavit enim Epistolam S. Cyrilli ad Nestorium, & alteram ad Orientales, quibus dogma de Proceſſione Spiritus Sancti continetur; & conſequenter etiam dogma iſtud Synodus univerſalis recepit. Præterea Nestorius aſſerebat Spiritum Sanctum a Filio extantiam non habere, ut eundem Spiritum Sanctum, quem verum Deum profitebatur, a Chriſto faceret alienum. Cum ergo Synodus damnavit Nestorium, definivit ſimul Spiritum Sanctum non eſſe alienum a Filio, ab eoque procedere. Quod ſi hanc quæſtionem ad cauſam Nestorianam dixeris non pertinere, addent Theologi & iſtud; nempe Synodum Ephefinam, & Cyrillum ideo de proceſſione Spiritus Sancti a ſolo Patre Theodoretum non reprobaſſe ſententiam, quod de ea tunc principaliter non ageretur.

Hæc cum a doctiſſimis viris paſſim audiantur, non debent a nobis cenſoria virga notari. Probabilius tamen aſſerimus, nunquam Theodoretum negaſſe Spiritum Sanctum etiam a Filio procedere. Primo quia neque a Cyrillo, neque ab ullo antiquo Scriptore legimus illum, in hac parte reprehendi, quomodo factum novimus, cum videbatur adhærere Nestorianis; quibus ut dixit anathema, fauſtis acclamationibus a Calcedonenſis Concilii Patribus Catholicus & Orthodoxus Eccleſiæ Paſtor fuit appellatus. Secundo quia ipſe Theodoretus in Epist. ad Joannem Anthiochenum proteſtatur ſe cum Cyrillo circa Spiritus Sancti perſonam concordem ſemper habuiſſe ſententiam, & reſtitudinem fidei,

fidei, quæ tenet extantiam non habere *ex Filio & per Filium*, etiam in literis Cyrilli inspexisse: omnem vero inter se discrepantiam ortam ex falsa intelligentia verborum. Si ergo Cyrillus Spiritum Sanctum a Filio procedere apertissime docet, consentit cum eo Theodoretus, & is nomine extantiæ a Filio, non processionem, sed creationem accipit. Tertio quia cum Patres omnes disertissime tradiderint Spiritum Sanctum per Filium procedere; non est credibile Theodoretum id refutasse tanquam impium ac blasphemum. Quarto quia in Confutatione Anathematismorum Cyrilli totus est, ut execeretur hæresim Apollinarius & Eunomii, & vicissim Cyrillus in suis responsionibus curat a se hujus hæresis depellere suspicionem: adeoque Theodoretus dixit hæreticum ac blasphemum asserere Spiritum Sanctum habere extantiam *per Filium*, quia prolatum id opinabatur a Cyrillo in sensu Eunomii, qui impie affirmaverat Spiritum Sanctum in genere rerum comprehendere, quæ a Filio creatæ sunt. Postremo quia in Exposit. Epist. ad Romanos cap. viii. num. 11. sic Theodoretus loquitur: *Sanctum Spiritum & Dei appellavit, & Christi; non quod, ut volunt hæretici execrandi, ex Deo per Filium creatus sit, sed quia est ejusdem cum Patre, & Filio substantiæ: & ex Patre quidem procedit juxta Evangelicam doctrinam; ejus autem gratia iis qui digni sunt per Christum suppeditatur.*

Itaque ad argumentum resp. dist. ant. Negat Theodoretus Spiritum Sanctum habere extantiam ex Filio & per Filium, in sensu Eunomii, qui ea loquendi ratione Spiritum Sanctum creaturam esse affirmabat, negans esse Patri & Filio consubstantialem; concedo: in sensu Catholico, quo exprimitur origo Spiritus Sancti a Filio, salva unitate substantiæ, nego: *Spiritum Sanctum*, inquit Theod. in Epist. ad Joan. Antioch., *non ex Filio, aut per Filium existentiam habentem dicimus; sed ex Patre procedentem: proprium vero Filii, uti* CONSUBSTANTIÆ. Hinc Synodus Ephesina, & Cyrillus, qui optime Theodoriti verba, ac sensa perceperant, id non reprobarunt: & Cyrillus Anathematismos suos a nota hæreseos Eunomianæ sedulo vindicavit.

Opp. 5. Si Spiritus Sanctus a Patre, Filioque procederet, duo essent Spiritus Sancti principia: id autem absurdum est, quippe res una petit ab uno principio produci. Item Pater de se est principium sufficiens Spiritus Sancti: cur ergo aliud Spiritus Sancti principium statuitur? Rursus aut *Spirare* proprietas est personalis, aut essentialis: si essentialis, etiam ipsi Spiritui debet convenire: si personalis, necesse est, ut uni tantum personæ dicatur competere; nam proprietates personales nequeunt adinvicem communicari, alias Filio etiam ratio Ingeniti, ac paternitas convenirent, quod repugnat.

Resp. ad 1. Patrem & Filium non duo esse Spiritus Sancti principia, sed unum: quomodo Pater, Filius, & Spiritus Sanctus unum sunt principium rerum creaturarum. Quippe principia non multiplicantur ratione

tionē personæ, aut suppositi; sed operationis & formæ: quapropter cum Pater, & Filius habeant eandem virtutem *Spirandi*, unum principium Spiritus Sancti dicuntur; quemadmodum tres simul personæ, quibus est eadem omnipotentia, & virtus creatrix, sunt unum principium creaturarum. Ad 2. nego *Suppositum*; siquidem virtus *Spirandi*, quæ est in Patre, est eadem omnino cum virtute *Spirandi*, quæ est in Filio: unde dum Spiritus Sanctus est ab ambobus, est ab una duntaxat virtute *Spirandi*, & ab uno principio. Præterea, quomodo non valet hæc argumentatio: Pater est sufficiens principium creationis, ergo neque Filius, neque Spiritus Sanctus principium creationis sunt; sed id potius consequitur, Spiritus Sanctus procedit a Patre, Ergo procedit etiam a Filio, cui omnia, quæ habet Pater, communia sunt, sola excepta paternitate. Ad ultimum sunt qui respondent, *Spirationem* esse proprietatem personalem; & falsum esse, quod personalis proprietas nequeat duabus convenire personis. Sed quoniam proprietates Personales propriæ sunt, quæ singulæ singulis personis conveniunt, nimirum *Paternitas*, *Filiatio*, & *Processio*; dico quod *Spirare* non est proprietas personalis, neque essentialis, sed *Notionalis*. Sunt autem *notiones*, quibus divinarum personarum distinctio nobis innotescit, non solum proprietates illæ tres, quas nunc memoravi, sed etiam *Inaccessibilitas*, & *Spiratio*: easque etiam Græci tenentur admittere. Nam, & Patrem ingentium profitentur, & Paternitatem dicere ad solum Filium originis relationem, ignorare non possunt. Ergo præter Paternitatem, quæ est proprietas personalis primæ Personæ, fateri debent aliam, quam nos cum Augustino in v. de Trinit. cap. 6. ampliori quadam significatione dicimus *Notionalem*. Atque hanc Pater Filio communicare debet, cum Filiationi relative non opponatur, neque sit illa proprietas, quæ constituit primam Personam in esse Patris.

C A P U T XIX.

Haud recte Latinos de corrupto Symbolo a Græcis redargui.

CONSTANTINOPOLITANI Concilii Patres, quibus Macedonii, & Eunomii hæresim cura ac studium fuit penitus extirpare, Spiritum Sanctum non esse creaturam definierunt; sed nondum exorta de Processione Spiritus Sancti a Filio quæstione, cum hæretici assererent illum ex solo Filio extantiam habere addiderunt Symbolo hæc verba,
To. II. S 241

Qui a Patre procedit; quibus execranda hæresis directe confoditur: Suborto postmodum Græcorum schismate addita est & particula *Filioque*: quam contra Ephesinæ Synodi statuta insertam Græci queruntur. Hanc eorum expostulationem repellendam suscipimus, quare sit

PROPOSITIO: Immerito Græci schismatis sui violatum Symbolum causam prætexunt.

Florentina Synodus hanc propositionem adversus Fœdisfragos, quorum caput olim fuerat Photius, tunc vero agmen ducebat Marcus Ephesius, in Fidei definitione his verbis firmavit: *Definimus insuper explicationem verborum illorum, Filioque, veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam*. Quod probatur. Ea est auctoritas, vigilantia, & consuetudo Ecclesiæ, ut novis erroribus emergentibus, si id sibi videbitur expedire, Catholicæ Fidei professionem opponat, qua veritas Christianæ Religionis, accessione alicujus particulæ, non quidem contrariæ, & oppositæ, aut temere additæ, & a communi sensu abhorrentis, sed Scripturarum oraculis ac Patrum traditionibus consonæ, a gliscente errore inviolata fervetur. At appositio particulæ *Filioque* dogmati perfidiæ, quod negat Spiritum Sanctum procedere a Filio adversatur, & sacris literis, Sanctorumque doctrinæ concordat, ut præcedenti capite demonstravi. Illam ergo particulam symbolo inferre, jure, opportune, ac prudenter Ecclesia potuit, debuitque. Prob. major. I. Ratione; nam creditam sibi Fidem Catholica Ecclesia servare debet, tueri, & contra portas inferi communire: atque ut depositum servet, ne a Christi ovili humilis plebs abducatur, eam docere ac formare contra doctrinas varias & peregrinas. II. Probatur exemplis: nam Arianorum serpente hæresi Concilium Nicænum addidit symbolo Apostolorum vocem *quoniam, Consubstantialem*. Exorta hæresi Macedoniana Constantinopolitani Patres inseruerunt Symbolo articulum de divinitate Spiritus Sancti: *Et in Spiritum Sanctum dominum, & vivificantem, &c.* Atque adversus Eutychianam hæresim Synodus Chalchedonenfis hæc Symbolo adjecit. *Consubstantialem Patri secundum divinitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem*. Quod ergo aliquando Ecclesiæ licitum fuit, cur non item licuit novo grassante errore? Quare violatum non est Nicænum symbolum a Patribus Concilii Constantinopolitani & Chalchedonenfis, & a Latinis corruptum censetur symbolum Constantinopolitanum? Et cur additio particulæ *quoniam* est antiquæ Fidei expositio, non altera, ac nova professio; accessio autem particulæ *Filioque* est alteram Fidem, eudere, & professionem veterem violare?

Probatur 2. Contra præcipuum subterfugium Græcorum. Nullo Ecclesiæ decreto vetitum est ad Fidei professionem verbum aliquod adjungere. Immerito ergo insimulantur Latini de corrupto symbolo per addi-

additamentum particulæ *Filioque*. Ant. prob. Si id esset aliquo decreto vetitum, maxime Tertię, sive Ephesinæ Synodi, cujus parte 1. sels.6. hac definitio extat: *Alteram Fidem nemini liceat proferre, aut conscribere, aut componere, præter definitam a Sanctis Patribus, qui in Nicæa cum Spiritu Sancto congregati fuerunt*. Hac vero generalis Synodi definitione prohibetur Fides, aut Symbolum contrarium Nicæno, non autem ejus additamentum aut expositio: quod sequentibus momentis demonstratur. Primo: Exhibuit Charisius Ephesinis Patribus symbolum suum, quod non erat neque Nicænum, neque Constantinopolitanum, pium tamen & orthodoxum; ac deinde protulit symbolum Nestorianum, seu formulam Fidei Anastasii, & Photii discipulorum Nestorii: quibus lectis Sancta Synodus præfatam edidit definitionem, & damnavit Nestorianum symbolum contrarium Nicæno, non autem symbolum Charisii Nicæno consonum. Dum ergo vetat Synodus alteram Fidem proferri, aut conscribi, damnat solummodo symbolum Nicæne Fidei contrarium; alias etiam symbolum Charisii improbasset. Præterea ex præmissa Synodi definitione, si quælibet vetita esset verborum additio facta symbolo, vetita esset additio facta symbolo Nicæno, quod solum commemorat; adeoque non liceret proferre & canere symbolum Constantinopolitanum, cui accessit articulus de divinitate Spiritus Sancti. Sed symbolum Constantinopolitanum ipsi Græci canunt ac proferunt, affirmantes istud in illo contineri virtute, & lecto uno intelligi alterum: Ergo non prohibuit Synodus Ephesina quamcunque verborum additionem, sed tantum *Fidei formulam alteram*, nempe Nicæne Fidei contrariam. Tertio ut docent Legisperiti, lex ex fine Legislatoris explicanda est. Igitur cum initio Actionis legatur convenisse Patres Ephesinos, ut approbarent quæ cum Nicæno symbolo concordarent, & proscriberent quæ ipsi viderentur opposita; infertur statuta lege nihil prohiberi, præterquam Professionem Fidei symbolo Nicæno contrariam. Postremo Flavianus in Pseudo-Ephesina Synodo, cui tyrannice interfuit Eutyches, contra hujus hæresim addidit symbolo expositionem, scilicet, *Consubstantialem Patri secundum divinitatem, & consubstantialem nobis secundum humanitatem*. Eutyches vero recitavit symbolum Nicænum, in quo duarum in Christo naturarum nulla fit mentio, clamavitque Flavianum contra decreta tertię Synodi Fidei formulam corrupisse. At Eusebius Dorylæi Episcopus instavit pro Flaviano, Eutychetem mentiri, & nullum esse Canonem, qui novam Fidei expositionem novis hæresibus emergentibus prohiberet. Tum Dioscorus pro Eutychete tulit sententiam, & Flavianus & Eusebius Episcopatu privati sunt. Hæc Pseudo-synodi acta cum legerentur Act. 1. Concilii Chalchedonenfis dixerunt omnes Patres, *Ἀνάθεμα τῷ Εὐτυχῇ ὅτι κατὰ ἴππον, Anathema Dioscoro, quia male judicavit*. At si Ephesina Synodus decrevisset ne quid symbolo

addideretur, recte Dioscorus dixisset sententiam contra Flavianum, cum in laudato Ephesino decreto definitum sit, ut qui *Fidem alteram* componunt, si Episcopi, aut Clerici sint, a Clericatu & Episcopatu arceantur. Ergo Ephesini Patres prohibuere duntaxat, ne *altera*, & veteri repugnans cudatur formula Fidei, non autem ne hæretico insurgente dogmate, cum ulla verborum accessione edi possit.

Ultimo probatur assertum. Si particula *Filioque* immerito esset symbolo inserta, id maxime, quod dogma de Processione Spiritu Sancti a Filio falsum esset, aut quia in aliis symboli verbis jam *virtualiter* continebatur. At neutro ex capite probatur hanc particulam temere superadditam. Etenim & Spiritus Sanctus procedit a Filio; & Eas est ea inferere, quæ virtute in aliis sacris monumentis præcontinentur, quomodo plura addita sunt ad symbolum Apostolicum; & ad libros veteris Testamenti acceperunt libri Testamenti novi, ad unum Evangelii textum tres alii, ad hos vero Apostolicæ Epistolæ; tametsi Fides Nicæna *virtualiter* præcontinebatur in symbolo Apostolorum, novum testamentum in veteri, postrema Evangelia in priori, & Apostolica documenta in parabolis, monitisque Evangelicis.

REFELLUNTUR OBJECTIONES.

At Græci opponunt 1. definitionem Synodi Ephesinæ, de qua supra in secundo Argumento. Deinde objiciunt decretum Concilii Calchedonenfis, quod recitato symbolo Nicæno, & Constantinopolitano, inquit: *Expositionem alteram nullus faciat. Sufficiunt, quæ exposita sunt. Alteram expositionem non licet fieri.* Sed respondetur Synodum Calchedonensem sanxisse ne quis auctoritate privata novum symbolum conderet: quomodo Nestoriani, alique hæretici facere consueverant, præsertim ubi nulla adesset necessitas, sicut tunc non erat in causa Eutychetis: cujus error aperte a Synodo Nicæna damnatur, a qua Filius & Patri consubstantialis dicitur, & verus homo, ideoque duplici natura consistens. Neque ipsi Patres hac de causa novum symbolum, ut Judices postulabant, edere voluerunt, quod nulla compelleret necessitas. Ceterum ipsi Patres affirmarunt symbolum cum aliqua additione rectæ Fidei consona non esse *alteram Fidem*, cum in Allocut. ad Imperat. contestati sunt expositionem Leonis Papæ non esse *alteram Fidem*, ut quidam obloquebantur, neque sanctissimum Romanum Pontificem Conciliorum Canones violasse. Vide sels. x1. Florent. Concilii, & argumentum penultimum Juliani S. R. Eccl. Cardinalis.

Tertio opponunt Cyrillum, qui in Epist. ad Joannem Antiochenum ait nemini licitum esse *Unam voculam Nicæni symboli immutare, aut unam etiam syllabam præterire.* Et ad Acacium Melitenensem de Ephesina Synodo scribens inquit hanc necessario providisse, ne aliam

Fidei

Fidei expositionem in Ecclesias quis auderet inferre præter eam, quæ jam extabat. Sed constat responsio ex dictis, Cyrillum hæc proferre adversus Nestorianos, quorum audaciam refrænans damnavit Ephesina Synodus symbolum Anastasii & Photii discipulorum Nestorii, opportune definiens ne quisquam pro lubitu Fidei professiones conscriberet & vulgaret, & eas proscribens, quæ Nicænæ quomodolibet opponerentur. Addit Christianus Lupus, Ecclesiam Romanam, ut docet S. Leo Ep. 55. ea sola confirmare, propter quæ Synodus congregatur, & de quibus a Romano Episcopo habet suffragium & mandatum. Quare cum Synodus Ephesina, de qua loquitur beatus Cyrillus, propter hæresim Nestorianam fuerit adunata, & decretum de non immutando symbolo ediderit contra Nestorianam professionem exhibitam a Charisio, hoc decretum ab Ecclesia receptum est propter quæ Synodus fuit congregata, videlicet propter audaciam Nestorianorum. Atque contra eosdem, qui Fidem contrariam Nicænæ profitebantur, & alteram ediderant professionem, scribit Cyrillus Alexandrinus: qui citata ad Joan. Antiochenum Epistola commendat summo opere ejusdem Joannis, aliorumque Orientalium Episcoporum professionem, qui in symbolo se nihil addituros constantissime asseruerunt; & tamen post hanc solemnem protestationem, non symbolum Nicænum, ut jacet, sed ampliorem Fidei Confessionem scripserunt. Quamobrem ubi Cyrillus ait licitum non esse *vel unam voculam* Nicænæ Fidei addere aut detrahere, loquitur de additione aut detractioe, quæ symbolo sit contraria, non quæ Fidem orthodoxam exponat.

Quarto opponunt additionem hujus particulæ *Deipara* factam, non esse symbolo a PP. Concilii Ephesini, quamvis apta esset contra hæresim Nestorianam. Neque hanc particulam addiderunt Patres Concilii Calchedonenfis, etiam si Aët. v. nonnulli exclamarent: *Addetur ad symbolum, S. Mariam esse Deiparam*; quippe noverant Patres prohiberi qualecunque additamentum, licet ad symboli fieret expositio- nem. At parum hæc urgent. Siquidem Beata Virgo Maria & Christi- para est, & Deipara; peperit enim Christum Deum. Sed quoniam impius Nestorius Dei matrem esse negabat, eamque subdole appellabat *Christotocum*, & exadverso Eutyches *Deiparam* nominabat, ut doceret peperisse Christum quantum ad divinam naturam; in symbolo neque *Deipara* nominata est, neque *Christipara*: non *Deipara* propter hæresim Eutychetis; non *Christipara* propter hæresim Nestorianam. Nec ad Fidei confessionem videbatur hæc particula necessaria; quandoquidem Christum esse Deum expresse continebatur in illo articulo, *Et in unum Dominum*, &c. & Virginem hunc Deum peperisse, satis explicabatur in altero, *Et incarnatus est de Spiritu Sancto, ex Maria Virgine, & homo factus est*. Si tamen Ephesini Patres hanc particulam addere voluissent, quomodo Nicæni inferuerunt *in unum*, nemo poterat id impedire.

UL

Uterius obiectant Agathonis Papæ Epist. lectam ac probatam. Aët. iv. Synodi Sextæ, & alteram Vigilii ad Eutychium Patriarcham Constantinopolitanum, necnon Septimæ Synodi definitionem; quæ omnia prohibent, ne quid symbolo addatur, vel minuatur. At hæc eodem modo explicanda sunt, scilicet de additione Fidei contraria, ob quam sive dogma de duplici in Christo voluntate propugnatum ab Agathone, sive fides de futura corporum resurrectione assertam a Vigilio posset quoquo modo elevari. Etenim Agatho symbolum & ipse conscripsit, in quo plura extant præter Nicænum, ut constat ex Septima Florentini Concilii sessione: adeoque additionem quamcumque vetare ipse non poterat. Articulus vero de futura resurrectione, quem Vigilii jubet, ne ullatenus immutetur, jam in symbolo Constantinopolitano Aët. v. Calchedonensis probato erat sufficienter expressus. Est ergo additio, ut jamdudum Theologi tradiderunt, triplicis generis: una quando additur contrarium, & est crimen hæreseos; altera quando additur diversum ac disparatum, & temeritatis nota est: tertia quando additur consonum, & hujusmodi additio est expositio veritatis. Hanc vero, uti jam videbitur expedire, potest ubique Ecclesiæ universalis apponere.

Objiunt ultimo, Leonem III. noluisse hujus particulæ *Filioque* additionem anno 809. ulla ratione probare, quamvis id postularent Legati Synodi Aquisgranensis. Imo ut se antiquitatis custodem ostenderet, jussit duobus scutis argenteis Symbolum Græcis, Latinisque literis inscribi absque tali additamento, & in Confessione S. Petri pro cautela Orthodoxæ Fidei locari. Idem jussit fieri in Confessione S. Pauli in scuto argenti purissimi, ut refert Photius in Epist. ad Patriarcham Aquilejensem, & colligitur ex Anast. Biblioth. Rom. edit. pag. 305. Et si Anastasius Symbolum absque particula *Filioque* scriptum fuisse non tradit, neque ad Ecclesiæ valvas locata scuta ante omnium conspectum, quomodo scribit Photius; rei tamen gestæ historiam veram esse fate-mur. At Leo jure merito se antiquitatis tenacissimum præbuit, restititque Legatis Aquisgranensibus, ne quilibet privata auctoritate, & absque Romani Pontificis, & universalis Ecclesiæ consensu, addere symbolo vel minimam dictionem præsumeret. Tamen, ut inquit Cl. Pagius, & constat ex Collatione Legationis Aquisgranensium apud Baronium an. 809. & Sirmundum tom. 2. Conc. Galliæ, Leo III. non prohibuit absolute ut symbolum cum tali additamento non caneretur, quod fecisset utique, si illicitum esset, & contra Ecclesiasticos Canones; sed rogavit tantummodo, ut consuetudo illam vocem cantandi in Regia cappella intermitteretur, ratus fore, ut morem Palatii universa sequeretur Francia. Jam vero tale additamentum factum non est privata auctoritate, aut solo approbante Provinciali Concilio, sed desiniente Generali Synodo Florentina, & annuente Pontifice.

Ar-

APPENDIX.

Querunt Historici, quo tempore additio particulæ *Filioque* primum facta sit. Manuel Calecas, & Genebrardus hujus additionis auctorem faciunt Damasum. S. Antoninus, & Sisinius Patriarcha Constantinopolitanus illam tribuunt Nicolao I. & contigisse putant circa annum 858. Julianus Cardinalis, & Andreas Colossensis tenent hanc particulam insertam a Synodo Septima Generali anno 787. Horum sententiam amplectitur Baronius. I. quia Julianus Cardinalis scilicet v. Concilii Flor. exhibuit vetustissimum Codicem exaratum ante exortam de Processione Spiritus Sancti inter Latinos & Græcos controversiam, quem proinde suspicari non possumus fuisse corruptum. II. Quia reperitur hæc particula etiam in versione ejus Concilii Anastasii Bibliothecarii ad Joannem VIII. conscripta, & in antiquissimo Græco textu. III. Quia constat ex libro dicto *Capitulare adversus Nicænam Synodum* missio a Carolo Magno per Engilbertum, Tharasium ab Adversario fuisse repressum, quod non dixerit *A Patre, Filioque* secundum Nicæni symboli fidem. Attamen propter ea, quæ narrata sunt de Leone III. gravis oritur suspicio, num a Juliano Cardinale optimæ notæ Codex productus fuerit. Quin & negant aliqui mentionem hujus particulæ fieri apud Anastasium Bibliothecarium, uti revera nec nos invenimus. Vercor, ne pro symbolo 2. Nicænæ Synodi Scriptores præfati memorare voluerint sermonem S. Athanasii de Passione Imaginis J. Ch. in Syriæ Civitate Beryto, qui habetur Act. iv. ejusdem Synodi, & in quo extant hæc verba: *Unus Spiritus Sanctus ab utroque procedens, per quem veraciter nos credimus esse salvandos.* Verum & hæc verba tam in Græco Conciliorum Codice, quam in Græca Operum Athanasii editione desiderantur, & videntur mihi a Latino Interprete superaddita. Nisi mavis abrasa a Græcis, quomodo in Epistola Synodali Agathonis factum esse de consimili textu credidit Severinus Binius.

Inter hæc incerta penitus, & nondum satis explorata, id unum compertum est, particulam *Filioque* apud Hispanos obtinuisse vertente sæculo sexto. Reperitur enim in Toletano 111. Concilio celebrato an. 589. in iv. an. 633. atque deinceps in aliis. In Gallis autem, & in Germania receptam arbitramur post Synodum Aquisgrani, de qua supra. Sed quo præcisè tempore Romana & universalis Ecclesia hanc additionem probaverit, potius doceri volumus, quam temere definire.

CAPUT XX.

Quo sensu Filius & Spiritus Sanctus dicantur Missi.

MISSIIONEM divinarum Personarum duo importare concordissime docent Theologi, idest, unius Personæ æternam ab altera processionem, & temporalem aliquem effectum, qui præsertim ad ordinem gratiæ pertineat. Non enim in Deo locum habet *missio*, quæ dicitur per imperium, qualis ea est qua Dominus mittit famulum; nec etiam ea quæ appellatur per consilium, qua Consilarii & administri Regem dicuntur mittere ad bellum: nisi mandatum, consiliumque accipiat pro ipsa persona mittente, quæ sua voluntas est, & si de Verbo loquamur, titulo quodam peculiari ratio & *similitudo* Patris; aut, nisi consilium præceptumve appellet supra Personam, ut inferiori natura circumdatam, uti est Filius, qui pro humani generis reparatione carnem assumpsit. Verumenimvero dare mandata alicui superioris est: consilium autem alterius sequi, aut spectare, rerum exitum timentis, vel ignorantis. Hujus ergo generis *Missionem* a Deo removendam esse concordii sensu arbitramur: at de ea, quam principio descripsimus, paulisper est disceptandum.

PROPOSITIO I. Pater neque a Filio, neque a Spiritu Sancto mittitur.

Breviter probatur S. P. Augustini auctoritate & ratione. Ait S. P. lib. contra ferm. Arian. cap. 4. *Solus Pater non legitur missus, quoniam solus non habet auctorem, a quo genitus sit, vel a quo procedat. Non enim splendor, aut fervor ignem; sed ignis mittit sive splendorem, sive fervorem.* Quibus verbis etiam Theologica ratio monstratur: quippe Persona, quæ mittitur, dicit processionem & originem a mittente: Pater non habet originem, nec procedit ab alia persona: Ergo Pater a nulla alia persona mittitur.

PROPOSITIO II. Filius potest dici Missus, ratione humanæ naturæ, ad homines redimendos.

Et hæc propositio breviter demonstratur. Ad Galat. iv. 4. legitur: *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.* Et Joan. x. 36. *Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum.* His verbis declaratur Patrem misisse Filium suum factum ex muliere. Quod autem etiam a Spiritu Sancto Filius missus fuerit, ipse Christus id affirmat Lucæ iv. 18. exponens de seipso verba Isaïæ 61. *Spiritus Domini super me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me.* Accedit & ratio. Etenim Filius a Patre genitus est, ab eoque una cum aliis personis est Incarnatio efficienter peracta: Ergo in Filio adinventitur origo æterna a Deo Patre, & efficientia temporalis; in quibus, ut diximus, sita est vera ratio *Missionis*.

Quan-

Quantum vero ad Spiritum Sanctum pertinet, levis oritur difficultas, quomodo ab eo Filius dicatur *Missus*, cum Filius a Spiritu non procedat. At licet non procedat quantum ad Personam divinamque naturam, tamen etiam a Spiritu ejus humanitas perfecta est, cum sit Christus Jesus totius Trinitatis operatione plasmatus; adeoque in eo quod spectat ad naturam humanam, Filius etiam a Spiritu Sancto accepit ut esset. Fortasse dicturus es: hoc modo etiam Filius, & Spiritus Sanctus *Mittuntur* a seipsis. Recte quidem loqueris, & cum Augustino, qui lib. 11. de Trinit. cap. 5. *Pater invisibilis*, inquit, *una cum Filio secum invisibili eundem Filium visibilem faciendo, misisse eum dictus est*: quæ subinde etiam de Spiritu Sancto magnus Augustinus declarat, a quo pariter creaturæ species facta est, quando veluti Columba descendit.

PROPOSITIO III. Spiritus Sanctus mittitur a Patre & Filio.

Et hæc probatur breviter & summatim. Primo ex Scripturis: Joan. XIV. 26. habetur: *Paracletus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo*; & XVI. 7. *Si autem abiero, mittam eum ad vos*. Deinde ratione: Spiritus enim Sanctus procedit a Patre, & Filio: ideoque habemus originem & processione, quæ primo ad *Missionem* requiritur. Est præterea effectus productus in tempore, qui aut Spiritus Sancti ejusque præsentia signum & vestigium est singulare; ut species Columbæ, & dispersitæ super Apostolos linguæ: aut Spiritui Sancto titulo particulari tribuitur, ut animarum sanctificatio, & earitas, quæ in cordibus nostris eo operante diffunditur.

Consequitur autem ex dictis primo *Missionem* duabus tantum convenire personis; Filio, qui a Patre & Spiritu Sancto ad reparandum humanum genus missus dicitur: ita tamen, ut a Spiritu Sancto missus sit, quatenus Mittens idem est, ac producens effectum, vel prout *largè* accipitur missio pro temporali efficientia, sive plasmatione Dominici Corporis & productione humanitatis; non vero pro sempiterna divinarum personarum origine. Pro qua vicissim si *Missionem* acceperis, etiam æterna. Filii a Patre Nativitas, & Processio Spiritus Sancti ab utroque, *Missio* appellari potest; neque desunt exempla Græcorum Patrum, qui processione illam æternam identidem dixerunt *intra-sensu*, id est, *Emissionem*. Quare *Missio* propriè sumpta, ut originem effectumque significat, est Filii qui mittitur a Patre, & Spiritus Sancti qui mittitur a Patre & Filio. Sequitur præterea *Missionem* posse dici simul & æternam, & in tempore: æternam, ut Scholæ utar vocabulo, secundum *habitudinem* ad principium: atque in tempore secundum *habitudinem* ad effectum. Insuper liquet ex dictis, *Missionem* aliam esse visibilem, aliam invisibilem: quod ex qualitate effectuum potest quisque dignoscere. Etenim quando E. G. Christus in Bethlehem natus est, aut Spiritus Sanctus corporali specie descendit, facta est visibilis *Missio*: quando

To. II.

T

autem

autem caritas in cordibus nostris diffunditur, *Missio* peragitur invisibilis. Una autem cum caritate, & sanctificationis gratia etiam Spiritus Sancti Personam dari & mitti, liquido confirmavi cap. xiv. in Confutatione argumentorum ex libro Wolzogenii de Tribus in una Deitate Personis.

Adversus prædicta hæc obstare videntur. Inferitur ex *Missione* unius personæ ab alia in Trinitate inæqualitas: neque enim hæreticorum disputationi satis occurritur, si *Missionem* explicemus de sola personarum origine, & de externa illarum efficientia. Quod enim conjunctum est in aliquo corpore ab alia ejusdem corporis parte mitti non potest, nisi forte scindatur ac divellatur; ideoque si Spiritus Sanctus mittitur a Patre & Filio, necesse est, ut separetur ab utriusque divinitate. Insuper Christus Dominus Joann. xx. 21. ita discipulos allocutus est: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*: Ergo quemadmodum discipuli minores sunt Christo, quia ab ipso missi, ita & Filius minor erit Patre, quia a Patre se fuisse missum testatur.

Resp. nego *Missionem* indicium esse inæqualitatis aut separationis Personarum, etiamsi *Missio* Filii in mundum, cum habeat externam efficientiam, quæ est assumptio naturæ humanæ, inferat in eo præter divinam substantiam, qua est Patri *Omousios*, etiam naturam alteram, secundam quam ei subicitur; ut diximus capite xxi. *Missio* ergo importat tantummodo externam alicujus effectus productionem, eternamque unius Personæ originem ab alia, quæ illam mittit. Neque oppositum probat exemplum corporum, tametsi non videatur profus inusitatum dicere mitti ab homine manum aut pedem. Verum id, quod in aliquo corpore est conjunctum, iccirco non mittitur, quoniam corpora localiter moventur, & si una pars amoveatur ab alia, non erunt amplius in eodem corpore copulatæ. In divina autem *Missione* Persona quæ mittitur neque simili ratione movetur, neque loco, aut natura sejungitur a mittente. In cap. Joannis xx. habet Græcus codex *καὶ ἡμεῖς ἐκείνῳ ὡς ὁ πατήρ*: *Sicut misit me Pater*. Et particulam *καὶ* non esse semper notam æqualitatis ostendimus cap. xi. Eorum ergo verborum sensus est: *Ea vos caritate diligo, cum inter scandala persecutorum mitto, qua me caritate Pater diligit, quem venire ad tolerandas passiones fecit*; ut inquit Homilia sexta ac vicissima in Evangelia Sanctus Gregorius.

Potest rursus sic objici: Si Filius dicitur missus etiam a Spiritu Sancto, ut inquit Propheta: *Et nunc Dominus misit me, & Spiritus ejus*; & nos affirmavimus 2. proposuit infirmum erit argumentum, quo adversus Græcos cap. xv. 1. conati sumus probare Spiritum Sanctum procedere etiam a Filio, quoniam ab ipso mittitur. Instabunt enim Græci: Filius missus est a Spiritu Sancto, nec tamen Filius a Spiritu Sancto procedit; Ergo Spiritus Sanctus mitti potest a Filio, licet a Filio nequa-

quaquam Spiritus ipse procedat. Quod si respondeamus Filium fuisse missum a Spiritu Sancto, in quantum in Christi Incarnatione inseparabilis operatio Trinitatis agnoscitur, uti loquitur in Fidei professione xr. Synodus Toletana: poterunt & Græci respondere, Spiritum Sanctum missum fuisse a Filio, quatenus externa illa species, qua Spiritus Sanctus apparuit a tota simul Trinitate producta est.

Resp. Firmissimum esse validissimumque argumentum prædictum, quo utuntur Patres eodem cap. xvi 1. citati, & Theologi omnes, qui de Processione Spiritus Sancti pertractant adversus Græcos; nec posse illud hoc leviori momento perfringi. Fatemur enim Personam mitti etiam ab alia, a qua non procedit, imo & a semetipsa, si *Missio* accipiat *large*, atque pro externa duntaxat efficientia, ut docent Augustinus 2. de Trinit. cap. 5. & lib. 15. cap. 19. nec non Magister sententiarum Dist. 15. & S. Thomas q. 43. art. 8. At si *Missio* sumatur rigoſè, proprièque, utrumque simul requirit æternam processionem, & externum effectum. Hæc duo in *Missione* Spiritus Sancti a Filio memorata cap. xvi. Joannis manifestissime comprehenduntur. Et de externa efficientia, vel ea sit visibilis species linguarum, vel invisibilis affluentia donorum, conspirant nobiscum Adversarii. Aeternam vero processionem Personæ ibidem significari constat, quoniam præter externum effectum etiam vera & realis Spiritus Sancti Persona a Filio mittitur. Id cap. 14. ex pronomini enallage, ex præpositione Articuli, aliisque certis regulis adversus Faustum Socinum demonstravi, eodemque cap. xvi 1. nonnulla addidi. Quapropter neganda est consequentia hujus postremæ argumentationis: nam Filius missus est a Spiritu Sancto *Missione* illa *large* sumpta, quæ ad solam Incarnationis operam refertur, non ad Filii personam; & e contra Spiritus Sanctus mittitur a Filio *Missione* propriè accepta, quæ respicit cum externam efficientiam inseparabilis Trinitatis, tum etiam subsistentem personam procedentem a Filio.

Si nunc exquiras, quomodo species Columbæ dicatur *Missio* Spiritus Sancti, quando tres personæ illam inseparabiliter effecerunt; respondet Magnus Augustinus in lib. 1v. de Trinit. cap. 21. *Quemadmodum cum memoriam meam & intellectum & voluntatem nominino, singula quidem nomina ad res singulas referuntur, sed tamen ab omnibus tribus singula facta sunt; nullum enim horum trium nominum est, quod non & memoria, & intellectus, & voluntas mea simul operata sunt. Ita Trinitas simul operata est & vocem Patris, & carnem Filii, & Columbam Spiritus Sancti, cum ad singulas personas hæc singula referantur.* Potuit ergo Columbæ species esse signum Spiritus Sancti, licet totius Trinitatis esset effectus: quemadmodum vox, quæ intonuit in Christi baptismo referri ad Patrem, & Incarnatio spectare tantummodo ad Filium, etiamſi exterior Trinitatis operatio sit penitus inse-

parabilis. Atque hæc de *Missione*, ne disputatio ultra quàm satis sit, protrahatur.

C A P U T XXI.

De Græcis Latinisque vocabulis, quorum disputantibus de Trinitate frequens est usus.

AD extremum libri hujus Polemici perventum est, dummodo voces quædam crebro repetitæ, Patrumque usu probatæ explicentur: in quibus rectum ordinem tenebimus, si quæ communes sunt pluribus, priorem locum obtineant, postea vero sequantur, quæ uni tribuuntur personæ. Communes ergo sunt,

I. *ὁμία Ὑψία*: idem significat ac *ὁ ὢν*, *Quod est*, vel *ὃς ἐστὶν ὁ ὢν*, quod respondetur sciscitanti quid sit res. Sit exemplum: interrogas quid sit homo, & respondemus substantiam esse corpore animoque præditam: est ergo hominis *ὁμία* esse substantiam corpoream simul & rationalem. Sabelliani, qui pluralitatem personarum negabant, *ὁμία* putabant idem esse ac personam, Deumque Trinum appellabant *μυσίους*, idest, unius *Ὑψίε*, ac Patris Filium *ταυτίους*, idest ipsiusmet *Ὑψίε*. Quamobrem etsi revera Deus est *μυσίους*, ὃς λόγος ταυτίους, erant hæc nomina in ore Sabellianorum blasphemix. Plura de hoc nomine cap. 13. Post exortam Arianam hæresim, quæ ex adverso negabat in Deo Trino unitatem naturæ, & fatebatur pluralitatem personarum, dixerunt nonnulli Filium esse *γεννητὸν Ὑπίου*, genitam usiant, hoc vocabulum usurpantes pro persona, quæ habet cum aliis eandem essentiam. Respondet ergo Græcum nomen *Ὑψία* Latino *Essentia*, quam indiscriminatim *Essentiam*, *naturam*, & *substantiam* dicimus: ideoque recepta post Nicænam Synodum consuetudine, ut docet S. P. Augustinus lib. v. de Trin. cap. 9. non audemus dicere neque tres *Ὑψίας*, neque tres *Essentias*, neque tres *Substantias*.

II. Natum hinc vocabulum *ὁμύσιους*, *Consubstantialis*, nec non *ὁμύσιους*, *Substantia similis*: quæ non unum sensum patiuntur. Nam olim Platonici dicebant esse *ὁμοούσιους* Deos, stellas, homines, & quæcunque ejusdem speciei sunt, sed eandem naturam inter se individua proprietate scindunt ac dividunt. Quo sensu Filium aut Spiritum Sanctum esse Patri *ὁμοούσιους*, negabant inculpate ante Nicænam Synodum nonnulli Patres. Causa tamen ventilata, & apposita cautione, quod *ὁμύσιους* propria ac nativa significatione demonstrat id quod est *Consubstantialiale* alteri, nec ullatenus significat partitionem substantiæ; nequit hoc vocabulum rejici, nisi a pestilentissimis Arianis. Callide hi substituerant *ὁμύσιους*, quod similitudo versetur etiam inter plura, quorum non est una essentia: quia tamen Patri non potest similis esse persona non habens eandem divinitatem, (nulla enim creatura potest esse per-

perfecte similis Deo,) etiam *ἐκόντων* aliqui Catholici probaverunt.

III. Ut fecit imbecillitas intellectiōis humanæ plures in eadem re distinctiones, ita in *Essentia* aliud esse cogitat quod est, aliud principium quo est, aliud modum quo est: primum dicitur a Græcis *οὐσία*, secundum *φύσις*, tertium *ὕλη*, respondentque Latinorum *essentia*, *natura*, *existentia*. Atque de *Essentia* dictum nuper. *οὐσίας* vero, hoc est *natura*, dicitur a *οὖν*, *gigno*, *pario*, *nascor*; unde spectata sola nominis etymologia *οὐσία* significare potest etiam personam, quemadmodum & *οὐσία*. Dicitur propterea a Nazianzeno apud Petavium lib. xiv. cap. 2. Filius *οὐσίας γεννητός* *ἰσὺν*, *Natura æqualis Genitori*. *πατέρι* primaria notio *Existentiam* designat: derivatur autem ab *ὤν* *ἔστιν*, quod est *sum*, aut *existo*. Aliquando tamen peculiarem existendi modum, seu proprietatem denotat personarum.

IV. Sequitur *ὑπόστασις* ab *ὑπὸ*, *sub*, & *ἵστυς*, *sto*. Est ergo *hypothesis* *ὑπερῶν* *καὶ* *κατωτέρων*, *res per se subsistens & intelligens*: designatque propriam personam, nec recte enunciatur de rebus destitutis mente & ratione; etiam si conveniat illis ad differentiam accidentium substantiæ vocabulum. Hypostasim Latini dicunt *Subsistentiam*. Est autem diligenter notandum veteres usurpasse nomen *Hypotheses* ad significandam substantiam suam existentia præditam, non abstractam subsistentiam: quam significationem probat etiam allata etymologia. Neque id soli antiqui Philosophi tradiderunt, ut demonstrant Curcellæus & Clericus, quorum vix ullam rationem arbitror esse habendam; sed Irenæus, Dionysius Romanus, Patres Sardicenses, alique apud Petavium lib. iv. cap. 1. qui *Hypothesim* nulla alia ratione ab *essentia* distinguunt, nisi prout etiam subsistendi modum comprehendit. Cum ergo substantia una in tribus personis sit, nil mirum si complures antiqui unam in Patre & Filio dixerunt *Hypothesim*, & Latini Patres, inter quos etiam Hieronymus, & Augustinus, aliquando tres *Hypotheses* dicere detrectarunt. At si *Hypothesim* pro relativa subsistentia & Persona, quæ per eam constituitur accipiamus, æquum est tres *Hypotheses* nominare. Et quoniam hac significatione *Hypothesim* usurparunt Constantinopolitanum primum, & Oecumenicum secundum Concilium, Chalcedonenſe, & quintum, & sextum, & Patres, ac Theologi propemodum infiniti; recedendum est ab antiquiori consuetudine, & unius *Uſis*, trium vero *Hypotheses* confessio tenenda est. Ex quibus constat controversias omnes circa *Hypotheses* unitatem, aut pluralitatem, esse a vocis ambiguitate derivatas. Inter Criticos, qui contendunt *Hypothesim* antiquioribus idem fuisse ac *Uſiam*, & alios qui sustinent semper significasse personam, nos medium iter ingredimur. Addit revera *Hypothesis* ad *Uſiam* subsistentiam: sed subsistentiæ, ut explicabimus lib. ix. cap. 6., duo distinguenda sunt munera, idest, reddere rem perfecte subsistentem, & illam ita desinire, ut sit alteri incommunica-

nicabilis. Itaque si contendas cum Bullo, Clerico, & pluribus etiam Catholicis semper *Hypostasim* significare apud veteres Essentiam præditam subsistentia; dicam id falsum esse accepta subsistentia prout reddit naturam incommunicabilem, constituitque personam: & ratio est apertissima, quoniam antiqui Patres constabantur tres esse personas unius *Hypostasis*: ergo nomen *Hypostasis* non intelligebant proprietatem personalem, & peculiare munus subsistentiæ. Quod si velis e contra *Hypostasim* apud veteres idem fuisse cum Essentia & *Usia*, ut scribit Hieronymus Epist. 57. ad Damasum; dicam id falsum esse de *Usia*, prout excludit omnimode subsistentiam, ac primum munus illius, quod est naturam complere & reddere subsistentem: quod vel ipsum nomen *Hypostasis* non obscure demonstrat. E contra verum erit quod scribit Hieronymus, quia revera antiqui nomine *Hypostasis* designabant *Usiam*; & verum simul erit quod recentiores Critici contendunt; quia revera *Hypostasis* significat apud omnes *Usiam*, non utcunque, sed subsistentem. Brevi dicam: Qui unam *Hypostasim* affirmaverunt, *Usiam*, & subsistentiam absolutam hoc nomine designarunt: qui tres *Hypostases*; *Usiam* & subsistentias tres relativas. Hæc autem ego, ad componendas eruditorum virorum circa significationem *Hypostaseos* graves, dis-sentaneasque conjecturas.

V. *Personæ* vocabulum non substantiam, sed qualitatem solum demonstrare apud Latinos Scriptores, quidam falso dixerunt: quos refellere possumus multorum auctoritate. Sed unus sufficiat Cicero, apud quem stat incorrupta Latini sermonis integritas. Is Ep. 48. *Cæsar*, inquit, *nunquam nisi honorificentissime Pompejum appellat, at in ejus persona multa fecit asperius*: aliaque sunt exempla in Thesaurio Nizolii. Originem tamen nominis haud male Boetius repetit ab histrionibus: quos Græci vocant *ὑποκριται*, quod vultum obtegant. Est enim *ὑποκριται* facies, & pars vultus proxima oculis, quomodo docent nos Græci. Personam vero esse *Rationalis naturæ individuum substantiam*, Philosophi tradunt: in qua definitione *Individua substantia* dicitur, quæ constat communi essentia, & certa proprietate, quæ non potest alteri convenire. Hanc autem proprietatem sola mente nostra distinctam ab essentia dicimus in prima Trinitatis persona *Paternitatem*, in altera *Filiationem*, in tertia denique esse *Spiratum*. Quæ omnia aut in superioribus fuerunt explicata, aut, si quid remanet dilucidandum, perspicuum erit in eo, qui ad proximum librum consequetur. Atque ita communibus vocabulis expositis, propria singularum Personarum, quæ Græci appellat *τὰς τῶν ἁγίων ἰδιότητας*, jam persequor.

VI. Itaque personalis primæ Personæ proprietas est *esse Patrem*, & peculiare nomen ipsius, nomen *Patris*: quod, dum idem est ac Procreator & sator, aut altor filiorum, convenit ceteris quoque personis, & nomen *πατὴρ* est a *πάω*, *Pasco*, curamque gero patorum: sed ut si-

ut significat *Parentem* ac generatorem, & derivatur a *Pariundo*, respondetque Græco γένεσις, *A quo partus nascitur*, singulare est Patris a quo æternus Filius gignitur, & substantialiter nascitur. Appellatur apud Patres *Ingenitus*, *Principium*, *Causa*, *Auctor*, & *Fons* totius Trinitatis.

VII. *Ingeniti* vocabulum, græce ἀγενίτη non geminata media consona, & græco ημ significat *non productum*; est enim a γίνομαι, *Fio*; unde est unaquæque persona ἀγενίτη, idest *Non facta*. Ea litera autem duplicata, est a γένεσις, *gigno*, ideoque significat *non genitum*: ut dixi cap. xvi. ad ultim. Addidi ibidem Spiritum Sanctum esse ἀγενίτην, non ἀγενίτην, nec male. Si dicas, cur non est ἀγενίτης, *Ingenitus*, si non est genitus? Quoniam scilicet Spiritus Sanctus licet non sit generatione, habet tamen principium: & nomen *Ingeniti* & personam significat quæ non est genita, & quæ non est procedens a Genitore; quemadmodum nomen *Geniti* eam designat, quæ generata est & procedit a Patre. Itaque Spiritus Sanctus, qui potest appellari ἀγενίτην in quantum non est *Genitus*, sed non in quantum a Genitore non procedit, cum ab eo procedat reapse, *Ingeniti* nomen non habet: quod utroque titulo remanet Patri, & quia ipse nequit esse genitus, & quia non potest ab alio Patre procedere.

VIII. Ob eandem causam appellatur *Principium*, *Auctor*, *Fons*, *Causa*, Græce ἀρχή, πηγή, αἰτία; nam ἀδιδίμη Græci in divinis per raro, vel nunquam dicunt, quod hoc nomine is designetur, qui ceteros jure ac dignitate antecedit. Ut illi a nomine *Auctoris*, ita Latini a nomine *Causæ* abstinere, cui inesse putant vim significandi non qualecunque principium, sed illud a quo producit effectus natura alius. Atque hinc est, quod Patrem appellant principium Filii, & Deum causam creaturarum. Quam *Causæ* significationem non habet Græca vox αἰτία: adeoque Patrem *Causam* Filii vocant Græci sæpissime. Si vero Latini quidam *Causam* interdum dixerunt, ut Augustinus lib. 83. *Quest.* 16., Græcorum morem secuti sunt; quomodo & Græci Latinorum, si aliquando negant Patrem esse *Causam* Filii: sed sunt hæc exempla rarissima. *Auctoris* autem nomen Cicero ad Aët. 118. accepit pro duce ac principe, alibi pro Architecto aut præfecto: & Livius lib. 4. dec. 4. & idem Cicero, pro tutore, & actore, idque non semel. Hoc ergo sensu Patrem *Auctorem* Filii non dicimus; ut docet lib. 3. contra Max. cap. 14. S. Augustinus, & S. Thomas in 1. Sent. dist. 29. q. 1. art. 1. Sed *Auctor* idem quoque est Latinis, ac *Principium*, & *Genitor*, ut ibidem Augustinus, & Hilarius in 9. de Trinitate observant: atque hac significatione Patrem *Auctorem* Filii credimus & profitemur. Igitur hæc omnia, *Principium*, *Fons*, *Causa*, *Auctor*, & si quæ sunt his similia, dicuntur de Patre quatenus est Fili, & Spiritus Sancti origo prima, quæ a nulla alia persona procedit.

IX. Secunda autem persona passim vocatur *Filius*, *Verbum*, *Imago Pa-*

go *Patris*, *Splendor*, *Character*, *Sapientia*; Græce *ὤν*, *λόγος*, *καὶ τὸ πατρὶς*, *ἐπαύλασμα*, *χαρακτήρ*, *σοφία*: quorum tria magis propria videntur, & reliqua appellativa. Et *Filius* quidem ex Græco *ὢν*, idest *Gigno*, vel *Nascor*, *ὢν*, aut *καὶ αὐτὸν*, vel *καὶ*, hoc est, *Gesto in utero*, demonstrat personam genitam, natam, & e sinu genitoris procedentem. *Verbum* autem, vel *λόγος*, hunc Filium non gigni externa productione fetus, & decisione, neque nasci avulsum ab utero, quomodo mortalium filii: sed in sinu Patris commorari: uti mentis nostræ verbum a mente, quæ illud concipit, non divellitur. Quare vocatur a Joanne cap. 1. *λόγος ὢν τὸ θεῖον*, *Verbum apud Deum*; & infra v. 18. *μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς*, *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris*. Noto haberi hic in Græco cum propositione *ὢν*, *In*, accusativum *κόλπῳ*, *Sinum*: quod monstrat Filium esse Patri maxime intimum. Dicitur etiam *λόγος*, quasi *Ratio*, & *definitio*, quoniam non solum comparatur ad Patrem, ut genitus ad generantem; sed etiam ad omnia quæ facta sunt, ut *Ratio* & *idea* opificis ad effecta. Etiam *Verbum Patris* Filius appellatus est, quod Sermo nunciat occultas mentis cogitationes, & invisibilis Pater per Verbum nobis manifestatus sit: unde ait citato loco Joannes: *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Imago non eo tantum appellatur, quod referatur ad Patrem, & sit ei similis in natura; id enim convenit etiam Spiritui Sancto: sed quia refertur ad Patrem solum, eumque repræsentat propriissimum Filii caractere, cujus primaria notio est esse Patris imaginem, ab eoque procedere in similitudinem naturæ.

X. Alia autem nomina appellativa esse liquet; nam *Sapientia*, primario significat perfectionem absolutam, ut veritas, magnitudo, potentia, & cetera ejusmodi, quæ singulis personis conveniunt. Esse *characterem* & signaculum Patris & Filii proprium est Spiritus Sancti, ut diximus cap. xiv. *Splendor* quoque trium Personarum gloriam, majestatemque significat. Erunt tamen & hæc propria Filio, si relative sumantur, E. G. si dixeris, *Sapientia* genita a Patre, *Splendor* Paternæ gloriæ, *Character* paternæ hypostaseos: at absolute prolata, nec sapientia, nec character, nec splendor demonstrant generationem, aut relationem ad patrem, & consequenter non videntur nomina adeo Filii propria, ut sunt *Verbum*, *λόγος*, & *Imago*.

XI. Filio una cum Patre convenit esse Spiritus Sancti principium: unde *Spirationem* diximus esse proprietatem, quam appellant Theologi *Notionalem*. Sunt autem *Notiones* quædam nomina, quæ singulares divinarum personarum exprimunt characteres, quibus ab invicem distinguuntur. Cum ergo tertia Persona sit ab aliis diversa, debet a duabus procedere, quod non incongrue, ut mox dicam, appellatur *Spirari*. Ergo *Notiones* quinque erunt, *Innascibilitas*, *Paternitas*, *Filiatio*, *Spiratio activa*, & *Spiratio passiva*. Placet enim probata usu

VOCa-

vocabula retinere. Quantum spectat ad *Paternitatem*, *Filiationem*, ac *Spirationem passivam*, quæ sunt trium personarum constitutiva, neminem puto ideam horum nominum non percipere. De *Spiratione vero activa* dictum satis cap. XVII. & XVIII. & de ratione *Ingeniti* præcedenti numero VII. Gignere, nasci, procedere, & cetera istiusmodi non dicuntur *Notiones*, quoniam non exprimunt existentis personæ characterem, sed originem potius ac productionem. Cetera nomina ab his sola voce, literisque diversa sunt; & singula sunt hoc eodem loco explanata. Tantummodo est advertendum non designari his nominibus rem aliquam ab ea distinctam, quam significant vocabula essentialia & communia, de quibus supra. De distinctionibus vero Scholasticorum non est hujus libri disserere.

XII. Tertia Persona appellatur *Spiritus Sanctus*, *Donum*, *Caritas*, *Consolator*, græce τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δῶμα, ἀγάπη, παρακλῆτις: quorum tria primo commemorata significant Personam procedentem a Patre ac Filio: postremum illam, quam nobis impertitur Spiritus suavitatem, donorumque affluentiam. *Spiritus* enim a *Spiro* dicitur, quoniam ut halitus ex corde & ore spiratur, sic tertia persona a Patre Filioque procedit: atque Græcum πνεῦμα similiter est a πνέω, *Flo*, *spiro*. Additur ἅγιος, *Sanctus*, ne credatur illum esse ad instar venti, aut flatus, sed *Spiritum* viventem, & vivificantem: & ne comparetur spiritui hominis peccatis obnoxio, vel Angelis non essentialiter sanctis, sed gratia. De *Dono* dictum satis cap. XIV. Huc etiam spectant vocabula *Amor*, *Caritas*, *Osculum*, & similia, quæ omnia notæ sunt duorum se diligentium.

XIII. *Paraclitus* nomen Græcum est ἀπαράκλησις, *Rogo*, *bortor*, *consolator*, *advoco*. Designantur hoc nomine gratiarum charismata, præsertim mentis illustrationes, pia cordis desideria, gratia orationis, aliaque munera, quæ nos ad sanctitatis initium, atque incrementum, alliciunt, vel trahunt. Tum sanctitas ipsa, quæ est quædam Spiritus Sancti in cordibus hominum habitatio. Denique hujus Sanctitatis ornamenta, quæ dicuntur fructus Spiritus Sancti, idest, gaudium, pax, & cetera, de quibus Apostolus ad Galatas v. 22. Quamquam vero etiam Filius *Paraclitus* est, & Consolator, ut Sacræ literæ testantur; gaudet hoc nomine præsertim Spiritus Sanctus, propterea quod munere caritatis ipsi præcipue attributo ubertates donorum conferuntur, atque augentur. Ea re quidquid in hoc libro, cujus finem jam attingi, aut ad fidem Trinitatis firmandam, aut ad promovendam pietatem ac religionem, (quod vereor ne minimum sit,) potest piorum Lectorum mentem accendere, etiam atque etiam obtestor, ne homini præ ceteris ignorantia ac flagitioso, qualem me esse cognosco, referatur acceptum; sed summo ac sempiterno Spiritui, qui ubi vult spirat, non acceptator personarum, sed largitor donorum.

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER OCTAVUS

*In quo aliquorum Patrum, præsertim
Antenicænorum contextitur
Apologia.*

Pro Fide Trinitatis adversus veteres, ac recentiores hæreticos hætenus pugnatum est. Nunc Patrum aliquorum, qui ante Ariana tempora, aut his percurrentibus in Christiana Religione floruerunt, auctoritatem studebimus vindicare. Compluribus enim, nedum exteri, præsertim vero Apostolicarum Traditionum impugnatores, verum etiam nonnulli Romanæ communionis Scriptores celeberrimi Arianorum teterrimam maculam aspicarunt. Sunt hi præcipue Ignatius, & Justinus Martyres præclarissimi, Athenagoras Atheniensis Philosophus, qui Servilio Pudente, & L. Fusidio Coss., idest, anno Aetæ vulg. CLXVI., M. Aurelio Imperatori notissimam obtulit Apologiam; Irenæus item S. Polycarpi Auditor, Clemens, & Dionysius Alexandrini, & quem hydram omnium hæreseon quidam nominarunt, Origenes Adamantius. Athanasium quoque, etsi nefarii dogmatis infectatorem acerrimum atque

invi-

inviſtiſſimum, peſtilentiſſimus Socinianorum Wolzogenius diverſam a Catholicis tenuiſſe ſententiam confidentiſſime pronuntiavit. Sed & Baſilium in crimen violati circa Spiritus Sancti divinitatem dogmatis quidam adducere, quamquam inani prorſus conatu, tentaverunt. De his ergo Græcorum Patrum antiquiſſimis prima inquiſitio eſt habenda: deinde fides Occidentalium aliquorum, impliarum linguarum ſtabellis ventilata, aſſerenda eſt; Tertulliani nimirum, Cypriani, Laſtanti, & Arnobii. De Euſebio Cæſarienſi, de Liberio, & de Oſio erit poſtrema huius diſputationis pars: hi enim damnato jam Ario ipſius blaſphemiis patrocinati dicuntur. Atque iſti octavæ diſceſſationis, quam *Apolo-
giam Antenicæ* inſcripſimus, fines erunt.

C A P U T I.

*Ignatius Martyr ſuis in Epistolis Verbi divinitatem
aſſeruit.*

EPISTOLAS beati Ignatii Antiochenæ Eccleſiæ poſt Evodium Epiſcopi, qui Imperante Trajano ad beſtias damnatus eſt, oppugnarunt tria illa Novaturientium Capita Claudius Salmaſius, Joannes Dallæus, & David Blondellus ægre ferentes in his Epiſcoporum regimen in Eccleſia conſtitui; eorumque argumenta recudit Caſimirus Oudinus in ſua de Eccleſiaſticis Scriptoris Historia. Defendunt illas Epiſtolas e contra, non ſolum veteres Scriptores, verum etiam Jacobus Uſſerius, Hammondus, Jo. Voſſius, Cotelarius, Cave, Clericus, & luculentiffime Jo. Pearſonius, & Georgius Bullus, præter Dupinium, Alexandrum, Annatum, alioſque communiter. Quoniam quæſtio graviſſima eſt, atque pendet ex ea judicium de Ignatii circa Verbi divinitatem ſententia, breviter reſolvenda videtur; nam quiſquis ampliorem velit diſſertationem, poterit commodius Ignatianas Vindicias legere in altero Tomo Patrum Apoſtol. Cotelarii. Sunt autem Epiſt. de quarum germanitate pugnatur, numero ſeptem: *Ad Epheſos, ad Magnęſianos, ad Trallianos, ad Romanos, ad Philadelphænos, ad Smirneſos, & ad Polycarpum.* Aliæ enim, quæ olim tribuebantur Ignatio, ſunt unanimi Recentiorum conſenſione ſuppoſitæ ac pſeudepigraphæ: & licet Epiſtolas Ignatii ad Mariam Virginem, & Joannem probaverint Dionyſius Carthufianus, Petrus de Natalibus, Marcus Michael Preſbyter Cortonenſis, & abſque ulla hæſitatione Caniſius Tom. 2. de Corrupt. V. D. lib. v. cap. 1. perperam tamen adſcriptas Ignatio ſuſpicatur Baronius Tom. 1. An. 48. Poſſevinus in Apparatu, Chriſtoph. de Caſtro in Hiſt. Deip. cap. 23. & Auctor Indicis librorum expurgandorum Romæ editi an. 1607. Quare cum nullus veterum harum Epiſtolarum me-

minerit ante D. Bernardi tempora, nullumque extet illarum autographæ vel minimum argumentum: paucis, credulique nuper commemoratis nolumus assentiri. Ad priores itaque septem Epistolas coarctanda est disceptatio.

PROPOSITIO I. Ignatii septem Epistolæ ab Usserio ex vetustissimis Codicibus Anglicanis, dein ab If. Vossio ex Florentino restitutæ, atque cum plurimis Latinis Interpretationibus concordēs purum sunt ac genuinum Sancti Martyris opus.

Subscribit huic propositioni quisquis præjudiciis non laborat: eamque contractis hisce momentis possumus confirmare. Ac primo: Constat ex H. Eccl. Eusebii lib. III. cap. 37. ubi recensitas septem Epistolas memorat, Sanctum Martyrem Polycarpum eandem in sua ad Philippenſes meminisse. Deinde plura ex Ignatianis Epistolis testimonia Irenæum protulisse, colligitur ex eadem Historia Eusebii lib. V. cap. 8. Nec juvat Dallæum hæc modo inter Irenæi scripta nequaquam extare, cum multa Martyris opera interierint. Quod etiam addit Calvinista, Eusebium errare, eadem facilitate refutatur, qua profertur. Quibus enim indicis tam crassum Eusebii commentum revincemus? Ex antiquiorum, inquit, silentio. At multa genuina scripta ab omnibus recipiuntur, quorum nullus ante Eusebium catalogum collegit. Is vero non ex penu suo, sed ex præcedentium Scriptorum scriniis memorias eruit antiquitatis: Tertio Theophilus v. l. Antiochenorum Episcopus Commentaria edidit in Matthæum, quæ se legisse affirmat Hieronymus, atque ex his Commentariis mutuatus est, quod ipsemet habet ad cap. I. Matth. v. 18. *Martyr Ignatius etiam quartam addidit causam cur a desponsata conceptus sit, ut partus, inquit, ejus celaretur diabolo.* Quod Ignatius tradidit in sua ad Ephes. Epistola. Atque idem Hieronymus in Catalogo Ecclesiasticorum Scriptorum septem Ignatianas Epistolas eodem ordine censet, quo supra fuerunt a me numeratæ. Neque sine stomacho audire possumus, qui reponunt Hieronymum lectione Eusebii fuisse deceptum; quum ex prolata sententia, quam in libris Eusebii non invenimus, liqueat Hieronymum summæ eruditionis hominem Ignatii scripta aliunde quoque, & præsertim ex memorato Theophilo cognovisse. Rursus Origenes Homilia v. l. in Lucam nonnulla affert ex Epistola Ignatii ad Ephesios, & in Prologo Comment. in Cantica ex Epist. ad Romanos: neque tam apertum argumentum excutere possunt adversarii, nisi perveraciter negando hæc esse germana Origenis opera contra Hieronymi testimonium, qui ea latinitate donavit, universorumque Criticorum consensum. Nam quod respondent nonnulli Origenem verba Ignatii commendavisse, non scripta; id quidem ejus lectione evidentissime refutatur; quippe ait ille: *Unde eleganter in cujusdam Martyris Epistola reperi, Ignatium dico Episcopum Antiochiæ, &c.* Denique Ignatii Epistolas, earumque doctrinam laudat S. Atha-

S. Athanasius de Synod. Arim. & Seleuciæ; Theodoretus ad Monachos Constantinopolit. & ad Florentium Patritium, alique posteriorum ætatum innumeri. Alia argumenta vide apud Natal. Alex. dissert. xxiii. sæculi i. vel potius adeas copiosissimum fontem, ex quo ille bibit, doctissimum scilicet Pearsonium.

Probatum deinde assertum demonstrando vanissimas esse conjecturas, quibus paratragediant Dallæus, & Oudinus, mali corvi, ut quemdam ipse compellat, malum ovum. Etenim si spurie forent Ignatianæ Epistolæ, maxime, ut isti argutantur, vel propter distinctionem inter Episcopos ac Presbyteros, quæ ex his comprobatur, vel propter stylum, quem Ignatio nuperi Calviniani putant indignum, vel ob res quas narrant, ac tradita in eis dogmata. At sunt hæc omnia levissima. Non ergo præfatæ Epistolæ sunt Divo Ignatio abjudicandæ. Minorem sic probo. Quantum ad discrimen attinet unius Episcopi a cætu presbyterorum, illud in Ecclesiastica Hierarchia perantiquum & jure divino statutum didicimus, quicquid obganniant Presbyteriani. Stylum autem Ignatianarum Epistolarum redolere simplicitatem Apostolicam demonstrat Clericus accuratissimus, ut ab Adversariis habetur, Criticus in Hist. Eccl. ad An. cxvi. num. 12. Nec est, cur opponant duriores quasdam metaphoras, & frequentiam epithetorum, cum hæc fuerint Syrorum singularia. Præterea, ut unicuique sua facies est, & sua vox, ita homines singuli propriam habent consuetudinem orationis, neque sunt omnes Magistrorum imitatores. Quare etsi Ignatii stylus habere quid tumidum videatur, parum ex hoc confici poterit adversus Ignatii opera genuina. Circa autem doctrinam, narrationemque Epistolarum istarum nullum ibi offenditur non Apostolicum dogma: egregiæ occurrunt ad omnium virtutum genera admonitiones: specimina ubique caritatis, qua flagrabat; in ea præsertim, quam Smyrnæ, ubi diu commoratus est, scripsit ad Romanos, & in qua nescio quam fronte ardentissimum quoque damnare audeant desiderium Martyrii. Quod si erroris omnino immunis non esset, quippe nullus hominum communi mortalium infirmitati est eximendus: quid hæc, obsecro, contra scriptorum ejus antiquitatem? Demum quod Dallæus objicit de antiquorum silentio, & quatuor capitibus, vel quinque magno verborum apparatu amplificare nititur, & negativum est, & falsum ex præmissis deprehenditur. Frivolis itaque conjecturis Ignatianas Epistolas quater conantur Presbyteriani.

SATISFIT RELIQUIS OPPUGNATIONIBUS.

Etsi plurima sunt Adversariorum argumenta, & solus Dallæus sexaginta sex urget, plura tamen militant adversus Epistolas Ignatii interpolatas, laciniasque ante Usserianam editionem refertas; alia vero

neus fuerit Cerintho, qui nefariam doctrinam spargere cepit circa annum, ut arbitror, LXXX. Cleobulus autem, seu Cleobius fuit Simonis Magi discipulus. Quod dictum est de Onesimo facilis est solutio; nam præter Onesimum Pauli discipulum sub Domitiano trucidatum, fuit alter ejusdem nominis, qui post Gajum Ephefo præfuit, imperante Trajano.

Præterea obijciunt: In Stichometria Nicephori, quomodo & in Indice, quem Historiæ suæ præfixit Anastasius Bibliothecarius, cum Ignatii, tum Polycarpi scripta tanquam apocrypha rejiciuntur.

Retorqueri potest hoc argumentum; nam & a Nicephoro, & ab Anastasio Dionysiana habentur pro genuinis Operibus Arcopagitæ: at Dionysius in lib. de divinis nominibus ex Epistolis Ignatii disputans de Amore insignem locum exscribit. Sed respondemus neque Stichometriam esse Nicephori, neque ibidem Ignatii Epistolas, sed supposititia hujus scripta notari; neque alio sensu dici apocrypha, nisi quatenus cum libris Canonicis, quorum Catalogus illic contextitur, non sunt pari honore recipienda.

Opponunt insuper Pseudo-Ignatium secum pugnantia conscribere, primo cum de Martyribus loquitur tanquam adhuc viventibus, quos paullo ante scripserat ad locum gloriæ debitum pervenisse. II. Dum ad Romanos scribens milites *Leopardos* appellat, vocabulo nempe ante Constantinum, ut Bochartus & Gesnerus advertunt, inusitato. III. Dum asserit in Epistola ad Ephesios se in carne Christum vidisse, quod, etiamsi traditum a Hieronymo, aliisque, impossibile censent emundæ naris Chronologi. Addunt mirificas Epistolarum inscriptiones, quas *Belle sribiliginosas* dixit Oudinus.

Resp. hæc omnia futilia esse: & primum quidem; nam Martyres appellat Ignatius Apostolos, Philippenfes, & itineris sui socios, quorum aliqui ad Martyrii coronam pervenerant, aliqui erant superstites. Nec alterum argumentum melioris notæ est; cum *Leopardorum*, (genus militum,) meminerit in vita Antonini Getæ Spartianus, & Scriptor Martyrii SS. Perpetuæ, & Felicitatis apud Holstenium, centum scilicet annis ante Constantini Imperium: nisi mavis nomine *ανταρδάλου*, significari animal ferocissimum ex pardo & leæna genitum, ut apud Athanasium in Vita Antonii: eoque vocabulo tropice tantum milites designari. Ad tertium vero: habent Græca verba: *ἐγὼ γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ ὄψα, καὶ πικίον ἵστα*, *Ego enim etiam post resurrectionem in carne & scio, & credo* (Christum) *visse*. *ὄψα* enim est *Scio*, non *vidi*; & ita vertit Rufinus H. Eccl. lib. III. cap. 36. Male ergo hæc verba ab aliquibus versa sunt, nisi aliquo falsato Codice usi fuerunt. Inscriptionibus denique amplioribus utitur etiam Apostolus ad Romanos, ad Galatas, ad Titum.

Ultimo oppones: In singulis Epistolis Ignatius dicitur *Theophorus*, quod

quod cognomen ex fabula ortum est, qua fingitur Ignatius puerulus ille, quem Christus Matth. 18. sublatum in ulnis statuit in medio.

Resp. Etiam si fabula credatur, quæ legitur in vetere Græcorum Menæo, in Anthologio ad diem xx. Decemb. & apud Anastasium Bibliothecarium in Scholiis ad viii. Synodum Aët. 1., quod non opus est definire; potuit Ignatius vocari *Theophorus*, quod Christus in illo habitaret, quomodo ait Apostolus 1. ad Corinth. 6. *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.*

PROPOSITIO II. In Epistolis Ignatii Verbi divinitas apertissime traditur.

Testimonio apud Theologos notissimo ex Epist. ad Ephes. *Unus medicus est carnalis & spiritualis, factus & non factus, in carne Deus, in morte vita vera, &c.* alterum addo ex Epist. ad Magnesianos: *Non enim aliquid coæternum Patri, quod non est naturaliter ex ipso: ne etiam istud creaturis inesse dicamus, quod inest divina soli naturæ. Quamobrem, etsi Filius principium habet Patrem suum; tamen quatenus ex principio est, concurrentem cum ipso habens existentiam, non erit ei dissimilis substantia. Nam quia est ex principio, ideo consubstantialis principio. Porro quod est Patri consubstantialis, id adventitium non est in tempore, ne & Pater ipse talis reperiatur.* Non poterat evidentius & Verbi divinitas contra Arianos, & æternitas contra Socinianos affirmari.

Christophorus Sandius in Nucleo Hist. Eccl. lib. 1. ut Ignatium Arianis accenseat octo profert argumenta, aranea omnia, & ex dictis præcedenti libro soluta. Sunt hæc, quod Christus in Epistolis etiam Ignatianis dicatur Patri subiectus, missus a Patre, Patris minister, & cetera huiusmodi Scripturis congruentia, & a nobis superius explicata. Restat hoc unum; Ignatius comparat Patrem Episcopo, Filium autem Presbytero; quo exemplo utebantur quoque Ariani, ut constat ex Dialogo 1. Athanasii, seu potius Theodoret, de Trinitate Orthodoxa. At exemplum in hoc sensu verum est, quod Filius habet divinitatis substantiam a Patre, quomodo Presbyter ab Episcopo Sacerdotii recipit characterem. Neque mirum est hæreticos abuti Sanctorum exemplis, dum etiam divinarum Scripturarum sensu detorquent.

At dices: In Epist. ad Smyræos inquit Ignatius, Christum esse Filium Dei *secundum voluntatem, & potentiam Dei.*

Resp. dist. propositionem: Christus est Filius Dei *secundum voluntatem, & potentiam Patris*, quatenus voluntas & potentia sunt principium creaturarum; nego: prout Filius *voluntarie*, & non coacte genitus est, ac procedit a Patre non invito, atque infirmo, sed omnipotente & volente, conc. Quomodo autem Filius dici possit *voluntate* genitus, dictum est supra cap. 10. libri præcedentis.

CA-

C A P U T II.

Justini Fides contra Sandium, & Simonem Episcopium defenditur.

NON moror Polycarpum, quem in suspensionem Arianismi adducit Auctor Irenici. Nugæ sunt enim, quæ contra sanctissimum Martyrem afferuntur, scilicet, quod Patrem antonomastice *Deum* appellaverit, Filium vero *sempiternum Sacerdotem*. Nam & Pater *Deus* dicitur titulo quodam speciali, quoniam fons est, & origo divinitatis; & Filius *Sacerdos* est ratione humanitatis, & *sempiternus* propter divinam naturam. Egregiam autem Polycarpi fidem testatur ejus ad Philippenfes Epistola, & oratio, quam morti proximus protulit; de qua lib. H. E. 1v. 5. Eusebius. Utrobique enim Patri, Filioque æqualem gloriam attribuit. Sed & Epistolarum Ignatii assiduam commendavit lectionem; & discipulum habuit Irenæum, qui ex Apostolici viri antilogia vigentes ætate sua hæreses refutavit, ut ipsemet affirmat in Epistola ad Florinum. Quare & Ignatius Filii divinitatem docuit Polycarpum, & iste Irenæum.

Agendum est ergo de Justino Martyre præclarissimo, quem Cl. Petavius scribit in 1. de Trin. cap. 3. num. 2. putasse Filium *inferioris cujusdam conditionis, etiam antequam homo fieret*; novi autem Ariani in suas partes fidenter trahunt: & Episcopus lib. Theologicarum Institut. 1v. ipsius auctoritate probare nititur, ei, qui supremam Filii divinitatem præfraete negaret, dicendum non esse *anathema*. Petavius tamen in Præf. ejusdem Operis cap. 111. fatetur in scriptis Justini reperiri divinitatis Christi non leviter impressa vestigia: ideoque hac præfatione posterius edita priorem sententiam temperavit. Sunt vero germana Justini Scripta, unde causâ adjudicanda est, duplex pro Christianis Apologia; quarum secunda, ut animadvertit Valesius, & factentur omnes ferme eruditi, revera est prima: Dialogus habitus cum Tryphone; & nonnulla alia, quæ perierunt. Nam Orationem ad Græcos Paræneticam quamplures in dubium revocant, quod in ea Justinus non ex paganis, sed ex fidelibus se affirmet esse progenitum; atque scripta reliqua, quæ sub ejus nomine circumferuntur, supposita unanimiter censentur a Criticis.

PROPOSITIO: S. Justinus liquido divinitatem æterni Verbi & affirmavit, & credidit.

Et quidem; in Apologia, quæ prima dicitur, Justinus tribuit disertissime Filio æternitatem: Porro *Filius ejus*, inquit, *qui solus proprie dicitur filius, Verbum simul cum illo ante creaturas existens & nat-*
To. II. *scens,*

scens, quoniam primitus per eum cuncta condidit, & ornavit. Quæ verba jugulant hæresim nefariam Arii. Si enim Verbum æternum est, universamque creaturam præcedit, non est profecto creatum. In dialogo autem cum Tryphone docet genitum esse a Patre ante creaturas omnes non per naturæ abscissionem, quomodo generatio humana contingit, sed ejusdem participatione naturæ, allata comparatione ignis, ex quo nullatenus imminuto alter accenditur. Primitus, inquit, ante creaturas omnes Deum genuisse ex se Virtutem quamdam rationalem... non per refectionem, tanquam dispersita esset Patris essentia, prout alia omnia divisa & scissa, &c. In Apologia quoque, ut dicunt, secunda probat nos plurium Deorum expertes, quoniam non dæmones, ut cultores simulacrorum, sed unum Deum Patrem, & Filium ac Spiritum Sanctum adoramus. Fatemur, ait, nos talium Deorum esse expertes, & atheos: sed non verissime illius Dei Patris videlicet iustitiæ, & castitatis, & virtutum aliarum, & ab omni vitii mixtione, & labe alieni, expertes; verum hunc ipsum, & qui ab eo venit, (atque nos ista, & aliorum famulantium, assimilatorumque bonorum angelorum exercitum docuit) Filium, & Spiritum Sanctum colimus, & adoramus.

Hoc testimonio utitur Bellarminus ad probandum licitam esse adorationem Angelorum; eumque reprehendunt Scultetus, Bullus, & Clericus; quod validissimum contra Arianos argumentum penitus tollat; quippe si ex Christi adoratione ejus comprobatur divinitas, sequeretur etiam Angelos Deos esse. At inepta prorsus consecutio; de Filio enim inquit Iustinus coli & adorari cum Patre, & Spiritu Sancto, & tamen nos esse *plurium divinitatum expertes*; quod non esset consequens, si Filius Deus esset ordinis inferioris a Patre. Contra Angeli dicuntur hoc loco *famuli*; ideoque adorantur quidem, sed non cum Patre, Filio, & Spiritu Sancto, idest *dulci cultu*, non *latræ*, qui est nota divinitatis. Quod pro defensione Bellarmini dictum sit. Credo tamen Iustinum de Angelorum cultu minime istic fuisse locutum, contra quam sentit Bellarminus; & sensum obviu[m] esse, nos unum Deum colere, cujus revelatione ac doctrina idololatriam, ac malorum angelorum supersticiosum cultum, & bonorum officia & magisterium didicimus. Quamquam enim Angeli religiose coluntur; Iustinus disputat de unius Dei, ac trium divinarum Personarum adoratione; neque opus erat hic cultus angelici meminisse; neque Filio ac Spiritui Sancto famulantes prætulisset Angelos. Verum hæc obiter dicta sint.

Nunc ita ratiocinari præstat. Catholicorum sententia est, Verbum non esse productum, creatumque, sed æternum, & ante quaslibet creaturas a Patre nascens; genitum non paternæ abscissione substantiæ, sed ejusdem communicatione naturæ; eodem latræ cultu esse cum Patre, ac Spiritu Sancto adorandum. Martyr Iustinus hæc om-

omnia liquatissime profitetur. Veram ergo tenet Catholicorum de Verbi divinitate sententiam.

Opp. 1. Ex Petavio : Justinus in Dialogo cum Tryphone non semel appellat Filium Patre inferiorem, & Dei administrum, in secundo loco habendum, ac Potestatem post Parentem. Docet quoque Filium Mosi, ac Prophetis apparuisse, cum Deus invisibilis sit, hominumque subterfugiat intuitum. Vide tom. II. de Theolog. Dogmat. cap. 3.

Resp. a Justino Filium dici inferiorem Patre, etiam priusquam naturam humanam assumeret, quoniam ab illo genitus est; inferiorem scilicet nomine, & ordine, ac propter rationem *Geniti*. Ita enim loquuntur cum Justino Alexander Præsul Alexandriæ, qui primus in Arium insurrexit, PP. Sardicenses in Epist. Synodica, Athanasius libro contra Ariabos 2., alique plurimi apud Petavium ipsum lib. II. cap. 2. num. 2. & 3. Filius autem solus dicitur a Justino in *Lego veteri apparuisse*, non quod is naturam invisibilem, & incircumscriptam non habeat, qualis in Patre est, sed quia ad ipsum pertinebat legis dispensatio, hominumque redemptio: quare ipse, & nunquam Pater, visibilem formam induit, in qua se redderet aspectabilem. Enimvero illum, qui olim apparuit, Deum verum fuisse in eodem Dialogo Justinus demonstrat ex Scripturis; quas expendimus præcedenti libro cap. VII. ad 3.

Opp. 2. Cum Sandio : Justinus in Quæst. & RR. ad Græcos docet genitum, & conditum non disserre: & in Eversione dogmatum Arist. ait, *fuisse aliquando cum non fuerit id, quod genitum est*. Est illud Arianae perfidiæ repetitum proloquium. Adde comparationes ex igne, & humano verbo deductas, quibus Filii declarat generationem, Arianorum explicandæ blasphemiae percommodas.

Resp. Spreta conscientia id obijcere Sandium: quandoquidem Justinus uterque liber supponitur, etiam auctore ipsomet Sandio. Nam primum, cum data opera Manichæorum impugnet hæresim & Manetis mentionem faciat plusquam sæculo posterioris, jure Sylburgius, Possevinus, N. Alexander, & Rivetus quoque cum aliis Criticis spurium habent. Alter vero, qui inscribitur, *Aristotelicorum quorundam dogmatum everso*, nequit esse, quem Justinum scripsisse testatur Photius in Bibliotheca: nam hic primum duntaxat & secundum librum Physices oppugnabat; & ille multo prolixior usque ad VII. Physicorum persequitur. Quamobrem falluntur, qui hujus animadversionibus tam hostiliter in Aristotelis Philosophiam debacchantur. Sed gratis utroque recepto, de mundo accipienda sunt loca, quæ obijciuntur; nam Græci proprietate sermonis promiscue dicitur mundus *γεννη*, *καὶ συγκρινη*, *genitus*, & *factus*. Præfatis denique exemplis ostenditur Verbi generationem spiritualem esse, neque illa

substantiam imminui paternam : quod iisdem symbolis præstitit etiam Athanasius in lib. de Decretis Nic. pag. 410. & S. P. Aug. Tract. xiv. in Joan.

Oppones ultimo cum Episcopo . Inquit Justinus in Dialogo cum Tryphone probari ex Scripturis Iesum Nazarænum esse Christum Dei , idque certa fide tenendum esse , tametsi non constaret hunc esse Deum conditorem universitatis . Non ergo credidit Justinus divinitatem Verbi adeo certam esse , ut sit articulus Fidei , qualis est Redemptoris adventus .

Resp. Justinum in hoc Dialogo pluribus argumentis Verbi præexistentiam , ac divinitatem probare , deinde ejusdem Verbi Incarnationem . Quoniam vero Trypho , qui hanc negabat dicens nondum advenisse Messiam , respondit esse prorsus incredibile quod nascatur in tempore Verbum æternum , & ante sæcula genitum ; Justinus recte instat , frustra a Judæis denegari hac de causâ adventum Messie ; quia ipsi non credunt futurum esse ipsum Deum , sed purum hominem . Quapropter in hac Hebræorum hypothesi , etiam si falsa esset , nec satis demonstraretur Verbi divinitas ; constaret tamen ex impletis Prophetarum oraculis jam Christum venisse . Itaque distinguo ant. Et Justinus arguit in falsa Tryphonis hypothesi , conc. Absolute negat Verbum ante Incarnationem extitisse , nego . Imo id luculentissime probat , & asserit se non assentiri quibusdam illius ætatis hæreticis , genere quidem Christianis , dogmate autem Judæis : *Sunt enim , inquit , nonnulli ex genere nostro (Ebionitæ) confitentes ipsum esse Christum , sed hominem ex hominibus genitum esse affirmant , quibus ego minime assentior .*

Zuikerus reponit Justinum Platonicæ Philosophiæ rudimentis fuisse deceptum , nec prorsus ab eo Gentilismi oblitteratam esse memoriam . Verum cum in citato Dialogo Justinus Platonicis , Ethnicisque omnibus præferat Prophetas & Christi amicos , suamque , priusquam divinis imbueretur , scitantiæ fateatur fuisse stultitiam , necnon in suis Apologiis plurium Deorum cultum invictissimis argumentis infectetur ; non immerito Georgius Bullus Anglicanus circa finem libri de necessitate credendi in Verbi divinitatem , Zuikeri causas *ab infelici ingenio asserit excogitatas .*

C A P U T III.

*De Athenagoræ Philosophi præstantissimi ad M. A.
Antoninum, & L. A. Commodum
pro Christianis Apologia.*

CELEBERRIMAM Athenagoræ Apologiam, quam cum Pagio in Præfat. hujus Libri scriptam diximus anno 166., Labbeus vero editam censet inter annum 165. & 170. & Baronius tantummodo 179. in qua acerrimi vir ingenii trium flagitiorum de Religione Christiana dispellit rumorem, Atheismi, cœnæ Thyestæ, & Oedipodei, idest, de abdicato Deorum cultu, de carnis humanæ esu, & de promiscuo incestus concubitu; Apologiam, inquam, illam Epiphanius, Methodius, & in Codice ccxxiv. Photius commemorant; neque sanæ mentis est homo, qui censet adulterinam. Hanc ergo, cum vir quidam eruditus a Sabelliano dogmate haud multum existimet abhorrire, neque asserere Verbum Patri cœternum, ejusdemque substantiæ; operæ pretium est, ut ab immanium hæresum suspicione abstergamus.

PROPOSITIO: Nec Arianis favit, nec Sabellianis Athenagoras.

Qui enim Filii substantiam non productam e nihilo, sed a substantia Patris progressam contendit, & utriusque hypostasim credidit esse distinctam, non Arianis, non Sabellianis, sed Catholicis dicendus est consentire. Athenagoras tradidit progressum Filii e Patris substantia, & utriusque distinctam hypostasim. Ergo Athenagoras nec Sabellianis consentit, nec Arianis. Probatur prima pars. I. Athenagoras docet Patrem & Filium esse unum, Filium esse mentem & Verbum Patris, mentem Verbumque ipsum Deum. *Filius Dei*, inquit, & *Verbum Patris in idea & efficacia: ab ipso enim, & per ipsum facta sunt omnia, cum Pater & Filius unum sint, ita ut Filius sit in Patre, & Pater in Filio per unionem, & potentiam Spiritus, siquidem meus & Verbum Dei Filius Dei est. Primigenia hic est Patris progenies, quæ non ut facta, a principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in seipso logon, hoc est Verbum & rationem habet, cum rationalis ipse æternus sit, sed ut rerum cunctarum idem & perfectio foret, progressa est. Ubi asserit Verbum genitum a Patre ab æterno, quia ab æterno Pater ratione præditus est: esse essentia a Patre indistinctum, quoniam Deus Pater essentialiter est mens æterna habens in se rationem ac Verbum: esse demum creaturarum omnium causam effectricem. Demonstrat quoque artissimam divinarum personarum conjunctionem, qua una in alia existit κατ' ἰκτισιν, per incircumsessionem. II. Deinde Athenagoras a se Atheismi calumniam pellit, quod Christiani unum Deum*

Deum in Trinitate consistentem agnoscant, ait enim: *Quis igitur non miretur, cum audiat, nos qui Deum Patrem predicamus, & Deum Filium, & Spiritum Sanctum, eorum in unitate virtutem, & in ordine distinctionem explicantes, Atheos vocari?* Altera pars sequitur ex dictis: quandoquidem Athenagoras tradit Filium esse genitum & progressum a Patre, & ordine ac relatione unum ab alio distingui; ideoque Filio tribuit propriam ac peculiarem hypostasim. Hanc vero negant Sabelliani, a quorum consequenter errore toto cælo distat eloquentissimus Apologista.

Objicies cum Petavio: Docuit Athenagoras prius fuisse substantiam Filii in Deo Patre, quam per generationem propriam haberet hypostasim. Ergo neque æternum Filium crediderit, neque saltem aliquando, a Patris personalitate distinctum. Rursus affirmat Filium fuisse ab æterno Patris rationem ac mentem. At Patris ratio nullo pacto ab ipso distinguitur. Non ergo credidit Athenagoras Verbum, æternamque Personam diversam a Patre.

Resp. dist. ant. Fuit substantia Filii in Deo Patre priusquam peculiarem haberet hypostasim, ratione originis, & ordinis, conc. prioritate temporis, ac dependentiæ nego. Etiam Alexander Episcopus Alexandriæ, satente ipso Ario in Epist. ad Eusebium Nicomediensem, docet essentiam Filii semper fuisse apud Patrem, etiam antequam per generationem acciperet propriam hypostasim. Ergo ne Ario, & Sabellio consentit? Imo e diametro pugnat cum Arianis, qui dicebant Verbum esse creatum & productum ex nihilo. At minime, inquit Patres, creatum est, minime e nihilo factum; cum genitum sit, atque ex ipsa substantia Patris; qui, cum sit Genitor, ordine tantum & relatione Filium præcedit; sed non causalitate, non tempore: *quoniam* (verba sunt Athenagoræ) *ab æterno Pater est rationalis*, ergo ab æterno λόγος, & Verbum habet: ab æterno a Patre progressa est idea & perfectio cunctarum rerum; ergo hæc idea, hæc ratio, hoc Verbum, hæc primigenia Patris potentia a Patre hypostasi, & ordine erat distincta. At, inquis, Pater est sua ratio, sua mens, sua idea. Non moror istiusmodi sophismata præcedenti libro satis contrita: Est Deus Pater suamet ratio ac sapientia, acceptis his vocabulis *substantialiter*, concedo: *notionaliter*, nego.

Dices: Ait Athenagoras Verbum esse in efficacia, & prodiisse cum mundus ex nihiloeductus est.

Resp. id verum esse absque præjudicio sempiternæ generationis, quoniam per Verbum res omnes effectæ sunt, & in earum productione apparuit Dei sapientia ac potentia: sed tamen Filius Patris mens, Verbum, & ratio est; & a principio Deus, qui est mens æterna, in se ipso Verbum, & rationem habebat.

C A P U T IV.

De Irenæo Lugdunensium Episcopo.

SCRIPSIT Irenæus Asianus genere, & in Episcopatu Lugdunensi Pothini successor quinque adversus hæreses libros; in quibus Ariani semina putant Sociniani se certo deprehendere. Sed Irenæi vindicias doctissimi viri prosecuti sunt, inter quos Bullus in *Defens. Fid. Nic. sect. 2. cap. 5. §. 8.* Nicolaus Le Nourry in *App. ad Biblioth. VV. PP. diss. v. 1. cap. 6.* & Renatus Massuet *diss. 3. art. 5.* in editione a seipso exornata: in qua Irenæi doctrinam, ob egregiam nostrorum dogmatum defensionem, fraudulenter corruptam immerito Ernestus Græbius conqueritur. Nam Massuetus ad vetustissimos Codices Mss. undique summa diligentia petitos scripta Irenæi castigavit. Sed editione hac missa; negare nequaquam possunt Sociniani traditam ab Irenæo æternam Verbi existentiam lib. II. cap. xxx. num. 9. his verbis: *Semper autem coexistens Filius Patri*; & lib. IV. cap. xx. num. 3. *Filius semper cum Patre erat*; & cap. XLIII. num. 4. in explicatione illius textus, quem obtorto collo pervertunt, *Antequam Abraham fieret, Ego sum*. Utrum vero cum Verbi præexistentia Irenæus etiã illius divinitatem, & quidem summam ac supremam agnoverit, inquirendum est modo.

PROPOSITIO: S. Martyr Irenæus Verbi propugnat divinitatem.

Argumenta hujus Propositionis sunt. I. *Quomodo* Irenæus veram, propriamque fatetur in Christo naturam humanam, ita proficitur divinam: At nemo dixerit per Irenæum Christum non esse verum hominem: Nullus ergo debet opinari, per Irenæum Christum non esse verum Deum. Constat maj. ex lib. III. cap. 21. ubi ait: *Est autem ipse proprie Deus, & Dominus*. Atque lib. IV. cap. 14. *Ab omnibus accipiens testimonium quoniam vere homo, & quoniam vere Deus est*. II. Docet Irenæus hominem peccando legem veri ac summi Dei transgredi: Docet insuper illum, in quem peccant homines, esse Christum: Igitur docet Christum esse verum ac summum Deum. *Ille, in quem peccavimus, donavit remissionem*: ait lib. V. cap. 4. demonstrans J. Christi divinitatem ex historia Paralytici, cui dixit Dominus, *Remittuntur tibi peccata*. III. Juxta doctrinam Irenæi Filius apparuit Moyse, Filius dedit legis dispositionem, Filius Patres convocavit, & Filius est, quem sacræ literæ appellant Deum, Dominumque: sed, auctore Irenæo, nemo alius apparuit Moysi, necmo alius legem dedit, elegitque Patriarchas, nisi Deus supremus & unus, præter quem non est alius Deus: Ergo juxta Irenæum Filius est Deus ille unus, verus, ac summus. *Cum declaratum sit*, inquit lib.

lib. 111. cap. xv. num. 3., *quoniam neminem alium Deum vocaverunt, nisi solum verum Deum Patrem, & Verbum ejus, qui in omnibus principatum habet: manifeste est ostensum Factorem cæli & terre, qui locutus sit cum Moſe, & legis diſpoſitionem ei dederit, qui convocaverit Patres, Dominum Deum conſiteri eos, & alterum neminem, ac ſe.* Quod argumentum invictiſſimum mihi videtur, ſi præſertim adtendatur evertere Irenæum exitioſiſſimum dogma hæreticorum, qui a ſummo Deo *Demiurgon*, ideſt, rerum adſpectabiliſſimum Conditorem comminiſcebantur eſſe diverſum. Vide cap. 6. ejuſdem libri, & eruditæ Maſſuetii animadverſiones citato loco num. 54.

Oppones: Irenæus plura affirmat, quæ cum Verbi divinitate, pugnare videntur. Ac primo lib. 111. cap. 8. Patrem ſolum Deum ait appellari. Deinde ait Verbo ſuo præcepiſſe ut mundum conderet: quod eſt ſummo Deo Filium, veluti ſamulum ſubjicere. Præterea, lib. II. cap. 27. num. 6. & lib. IV. cap. 17. Chriſto dici judicii ignorantiam attribuit, propter quam minorem eſſe Patre declarat. His ergo prodit Irenæus ſuam haud ingenuam fuiſſe fidem.

Reſp. falſum eſſe ant. Siquidem in lib. 111. cap. 8. eos, ut diximus, perſtringit, qui mundi Creatorem alium eſſe a Deo ſummo autumabant: ibidem ait, Patrem cum Verbo ſuo juſte Deum appellari; & paulo ante docuerat neminem alium eſſe Deum, niſi qui Moſi apparuit, & legis dedit diſpenſationem, & qui Deus in ſacris literis nominatur. Ergo dum Patrem ſolum Deum eſſe pronunciat, non Filium excludit, ſed *Demiurgon*, quem Gnoſtici Mundi Conditorem eſſe credebant, aliæque profana numina Gentilitatis. Quare eodem modo explicandus eſt Irenæus, quo exponitur Apoſtolica ſententia Joan. 1. cap. 17. *Hæc eſt vita æterna, ut cognoscant te ſolum verum Deum:* de qua ſupra. Eſt enim Irenæus ſui ipſius diſertus Interpres eodem libro cap. xv. num. 3. Præceptum autem, ac mandatum creandi mundum, quod Pater dedit Filio idem eſt, ac ipſum Verbum & Filius Patris, qui natus, & genitus eſt paterna virtus ac potentia: non enim Pater loqui poteſt, aut præcipere, niſi per Verbum ſubſtantialiter a ſe indiſtingtum; alias præciperet & loqueretur adinſtar creaturarum, ut ſubtili diſputatione demonſtrat S. P. Aug. in Primo de Trinitate cap. 12. Hinc etiam Patres, qui poſt Nicænam Synodum floruerunt, interdum ſcripſere Filium Dei Patris obtemperare præcepto; nam gignere Filium, qui divinæ communicatione naturæ eſt Verbum & juſſio Patris, *præcipere* dicitur more noſtro. Uſurpant hanc loquendi rationem Baſilius lib. de Sp. Sancto cap. 16. Athan. contra Gentes, Cyrillus lib. 29. Theſaurorum, aliique. A quorum ſententia non recedere Irenæum, tum ex diſcis conſtat, tum ex ejus ſcopo. Scribit enim citato loco adverſus Gnoſticos, qui mundum hunc adſpectabilem conditum ab inferioribus Angelis blaſphemabant. Ea crit ergo Irenæi mens, Opificem

cem mundi non fuisse Creaturam aliquam, sed Verbum illud, qui generatione sua Patris *Vox* est, ac *præceptum*.

De ignorance diei ultimæ dixi lib. vii. cap. xii. ad 2. nec est; cur fiam in tam proluxa de Trinit. disputatione etiam rerum repetitione molestior. Quantum ad præsens attinet, Bullus respondet Irenæum de Christo ut hominæ fuisse locutum: & arridet plurimum hæc responsio ceteris Protestantibus. Videtur tamen periculosa nisi caute explicetur, cum in Christo fuerit omnis plenitudo scientiæ, in eoque, etiam, ut homine, inhabitaverint divini sapientiæ thesauri. Videtur ergo Patri Massuet, ea loquendi ratione castigari ab Irenæo impudentiam Gnosticorum, qui omnium mysteriorum altitudinem se investigare jactabant: ideoque ad illorum frangendam audaciam docere neque Filium diem judicii novisse, nisi quatenus habet a Patre cum participatione substantiæ plenitudinem sapientiæ; & neminem sibi debere tantam arrogare scientiam, quantam sibi inanis gloriæ captatores audacissime tribuebant. Quæ responsio & vera est, & scopo Irenæi valde conformis; neque video cur displiceat Clerico in Historia priorum sæculorum ad annum c. lxxx. num. xix. Possimus tamen & Bulli, & Massuetii responsionem sic una temperare, ut dicamus Christum ignorasse diem extremam, ut hominem; non quod humanitas Christi arcanorum cognitione fuerit destituta; sed quoniam horum cognitio non proficiscitur ex nativa vi humanitatis, qua Filius minor est Patre, sed ex divinitatis natura, quæ in Patre & Filio una est. Hæc autem responsio & salvat in Christo, ut homine, plenitudinem sapientiæ, & diversas veterum sententias conciliat, & ab Irenæi scopo non videtur esse aliena.

C A P U T V.

*Contra Joannem Clericum, aliosque Impositores
S. Clemens Alexandrinus ab Arianismi
nota purgatur.*

QUERITUR Clericus gravem a Caveo illatam sibi injuriam, violentamque æquitatem, quod in dissertatione de Eusebii Cæsariensis Arianismo eum censura ista inurat, inexploratum esse; utrum cum nostri temporis Arianis, vel Photinianis faciat ipse Clericus. Querelam vero, sive justam, sive injustam in Epistola prima Critica repellens, primo pag. 3. carpit Pontificios Scriptores, a quibus nihil æqui soleant impetrare, quicumque ab eorum receßerunt communione. Deinde, ut Caveum elegantiam quidem sermonis, at non candidam veritatis expositionem servasse liquido, ut credit, ostendat; a Clemente
TOL. Y ALE

Alexandrino orationem orditur, quem Caveus ab Arianismo nititur excusare. In hac autem parte certe iudicium Clerici in Pontificios Scriptores iniquissimum est; nam etiam si aut Clemens, aut Eusebius a partibus stetit Arianorum, quod de illo saltem falsum esse arbitramur, non posset sola horum auctoritas Apostolicam traditionem evertere: neque hæc de Clementis, & Eusebii Arianismo controversia talis est, qua Ecclesiæ Romanæ dogmata quoquomodo perstringantur. Etenim Guillemus Caveus Pontificius Scriptor non est: & ex adverso in Clemente Arianismum olfacere doctissimum Petavium, vidit Clericus ipse n. 111. ejusdem Epistolæ. Alii insuper Pontificii Clementem aliqua incaute, & contra fidem historiæ fatentur scripsisse, atque in tanta omnigenæ eruditionis copia aliquando, quod etiam accuratissimis contingit, errasse; ut de annis prædicationis Christi, de incontinentia angelorum, nævisque istiusmodi, quibus nequit fides labefactari. Non video itaque, cur Clericus querelas ingeminet, Pontificios avide amplecti, non quid verum & æquum sit, sed quidquid ad eorum auctoritatem amplificandam existimant posse conducere; idque scribit in Epistola, in qua agit causam Clementis, qui etiam inter Protestantes patronos plurimos habet. Ego quidem divina gratia Pontificius & Orthodoxus tali non mihi videor ingenio; neque invidia in hæreticos, sed imperitia, ingenique parvitate quamfrequenter erravero. At de Clerici in Pontificios Scriptores querimonia jam satis: nunc de Clementis Arianismo.

PROPOSITIO: Injuste Clemens Alexandrinus infimulatur ut Arianus.

Scripta Clementis, quæ etiamnum extant, sunt Adhortatio ad Gentes, tres libri Pedagogi, & Stromatum octo, de quibus, inquit Bellarm. de Script. Eccl., nulla est dubitatio; quamquam de Octavo non id firmissime pronunciaverim. Ex his eligam ad Theses probationem perpaucæ. I. In Adhortat. ad Gentes de Verbo ait: *Quod revera est Deus manifestissimus, fons vivificus, & pacificus, qui per universam terræ faciem diffunditur, per quem effecta sunt omnia, &c.* II. In 1. Pedagogi cap. 2. declarat iccirco Filium Dei esse *Pedagogum*, idest, veritatis magistrum, ac puerorum, qui sumus nos ipsi, Doctorem & Institutorem, quod *in eum duntaxat nullum omnino cadere potest peccatum, ac est animo impatibilis, nullique affinis reprehensioni*. Atqui illico addit, unius supremi Dei esse *nullo modo peccare penitus*; cum sit id optimum, nullique rei creatæ possit attribui. Ergo Clemens credidit *Pedagogum* nostrum impeccabilem & impatibilem Deum summum esse. III. Stromateon VII. probat Christum esse Dominum universorum, primo quoniam is omnium curam gerere debet, in quem, neque imbecillitas, neque invidentia cadere possit. Tum quia ipse sine principio genitus est, adeoque impatibilis. Tertio, quod ignorare nequeat quomodo gerenda est cura universorum, eo quod Ignoratio Deum non tangat, & ipse sit potestas ac sapientia Patris, Verbumque
ipsum

ipſius maxime principale. Quarto quia Verbum iſtud eſt unum principium, a quo creata cuncta dependent, ſummum bonum per ſe amabile, quod ad ſui contemplationem quemque alicit, adducitque. Hæc vero e longiori Clementis oratione in epitomen a me redacta non poterant de ſumma Filii divinitate proferri magnificentius. Poſtremo addam argumentum, licet negativum, non omnino ſpernendum; nunquam Arium ipſius Alexandrinæ urbis germen veneficum, neque alium quempiam Arianorum e ſcriptis Clementis verbum vel minimum protuliſſe: quod non ſolum conſtat ex Rufino in Apologia Origenis, ſed etiam ex Patribus ſingulis, qui in reſellendis hæreticorum illorum argumentis verſati ſunt.

Obijcit Clericus citata Epiſt. judicium Photii parum Clementi honorificum, quo Cod. cix. Biblioth. notans errores librorum, qui Hypotypoſes inſcribebantur, ſecundo loco iſtum cenſet: *Filiam etiam ad creaturæ ſortem deprimit.*

Verum demonſtrandum eſt Clerico libro Hypotypoſeon eſſe genuinos, neque fuiſſe falſatos: quod nos evincimus ex ipſomet Photio. Etenim eodem Cod. inquit: *Alia id genus ſexcenta blaſphema voce nugatur, ſive ipſe, ſive quis alius ejus perſonam indutus.* Deinde Cod. cx. de libris Pedagogi, ait: *Stolidis illis, ac blaſphemis opinionibus omnino vacat.* Et Cod. cx. in libro viii. Stromateon, ſive Clementis ſit, ſive ex aliis libris collectus, multa, inquit, quæ ibi (in libris Hypotypoſeon) dicta fuerunt, oppugnat. Quare judice Photio fabuloſi ſermones, in quos Hypotypoſeon Auctor dilabitur, non ſunt fortasſe Clementis, & ſi illic in nonnullis haud recte dicere videtur incertus Scriptor, Clemens in genuinis operibus ſtolidis opinionibus vacat, & Hypotypoſeon blaſphemias condemnat. Addendum quod in Apologia pro Origene innuit Rufinus, fuiſſe Clementis plura ab Arianis interpolata.

At inquit Clericus: Sententiam traditam in libris Hypotypoſeon, & quam poſtea defendit Arius, redolent etiam nonnulla loca, quæ in Stromatum opere leguntur. Sic libro v. Sapientiam, quæ omnia permeat, ait eſſe *primum a Deo creatam*. Libro vero vii. ſic deſcribit Filii ſubſtantiam: *Filii natura, quæ eſt ſoli omnipotenti propinquiſſima*. Illa autem propinquitas naturæ diverſitatem ſaltem numericam indicare videtur. Fere eadem Petavius lib. ii. de Trinit. cap. iv. num. i.

Reſp. ad i. Niſi Arianorum fraude *quæritur primogenitus*, in *quæritum*, *primo conditum*, ſuit commutatum, Clemens unum uſurpat pro altero, quod non eſt apud veteres inuſitatum, licet revera Græci ſermonis proprietate *creare* magis conſignificet quod *conditum* eſt, quam *genitum*, & quod ex producentis oritur ſubſtantia. Vel de Sapientia accipiendus eſt, quatenus a principio in rerum creatione ad hominum captum deſcendit; quo ſenſu dici *primogenitam* creaturarum

notat in Orat. 3. contra Arianos Athanasius. Hinc Clemens Sapientiam appellat *quæ omnia permeat*, egregiam nempe creaturarum connexionem, & productionem. Neque aliter sentire potuit qui eodem libro demonstrat unum esse principium omnium, ingenitum, & improdatum, *de quo illa vera profuxit opinio, nempe, Audi Israel: Dominus Deus tuus unus est*. Ac subinde illud unicum universitatis principium affirmat esse Patrem simul & Filium. Hunc vero nominat *ingenitum*, & infra, *genitum absque principio*, quatenus non est ab alio principio creatus, ut rectissime animadvertit Hervetus. Ac priorem nōdum ita solvimus. Secundus facile expeditur, si dicamus, naturam Filii propinquissimam esse Patri, quoniam in utroque est eadem, & una. Priusquam enim Alexandriæ tanquam dæmonium meridianum, Arius nasceretur, Patres innocenter quædam & minus caute locuti sunt, quæ non possint perversorum hominum declinare calumniam; ut docet in 2. adversus Rufinum Apologia S. Hieronymus. Porro hunc esse Clementis sensum ex eodem loco probatur. Mox enim honorifice de Filio scribit: *Dei Filius non divisus, non dissectus, non migrans e loco in locum, sed ubique semper existens, nec allo modo circumscriptus, totus oculus, omnia viciens, omnia audiens, omnia sciens, potestatis potestate perscrutans, &c.* Vidit hæc eruditus Petavius, & ait putasse Clementem Filium diversæ a Patre naturæ, sed excellentis & supremo Deo proximæ. At nonne appellat istic Filium immensum, infinitum, omnipotentem, ac Dominum universorum? An non sunt hi supremi Numinis characteres? Sed nutat Petavius hoc loco: & nonnulla deinceps affert ex Clemente summæ Christi divinitatis apertissima testimonia, uti quod habetur in primo Pedagogi cap. 9. *Universum Deum unum esse, solum, bonum, justum, opificem, Filium in Patre.*

Sunt qui argumento respondent cum Juenin Tom. 3. p. 54. vocem *naturam* ibi a Clemente sumi pro Persona; idque mirum non esse, cum vox græca *οὐσία* eo in sensu nonnunquam ab aliis sumpta sit. Quod non improbo; tamen non habetur hoc loco *οὐσίας* vocabulum, sed *γενεσις*; & utrumque perraro accipiat apud veteres pro *hypothesi*.

C A P U T VI.

Origenem Adamantium a nota Arianismi vix posse excusari.

LIBER hic Apologeticus non debet in defensionem Origenis contra conscientiam excurrere; neque tenemur ab homine, cujus scripta Sanctissimi Antistites, & Alexandrina, nec non quinta Generalis Synodus rejecerunt, nævos omnes abstergere, atque lavare, ut inquit, Aethio-

Aethiopem. Habet ille alios Apologistas, Eusebium Pamphili, Joannem Picum Mirandulanum, Sixtum Senensem, Jacobum Merlinum, Genebrardum, Petrum Halloixium, & non infimi subfellii Theologos, qui ætate nostra de Trinitate scripserunt: quorum auctoritate ac doctrina poterit quisque in partes Origenis decertare. Me vero amor veritatis in oppositas facilius trahit; etsi compertum habeo strenuissimos esse, qui pro Origene pugnant. Non sunt tamen sine numero, sine eruditione cum Adversariis, quos sequimur, comparandi: quorum solo nomine recitato, magnum accedit nobis veritatis præsidium. Sunt hi Theophilus Alexandrinus, Anastasius Papa, Hieronymus, Epiphanius, Augustinus, Justinianus Imperator, & præter Theologorum maximam multitudinem, viri de Ecclesiastica Historia, & Patrum dogmatibus optime meriti Petavius libro 1. de Trinit. cap. iv. Daniel Huetius in Origenianis lib. 2. Norisius in dissert. de v. Syn. cap. 2. Natalis Alexander dissert. xvi. §. 2. sæculi tertii; &c.

PROPOSITIO: Origenes a labe Arianismi nequit omnino purgari.

Ac primo: Cum a libris Origenis plura absurda prorsus & impia fuerint resecta, quomodo a se factum fatetur in Præfat. Periarchon. Rufinus ipse Afflecka Origenis pertinacissimus; æquum est ex antiquorum potius testimonio, quam ex monimentis astutis ferre de ejus opinione judicium. At antiquiores Patres Origenem pessime de Trinitate sensitse affirmant. Id ergo erit de sententia Origenis existimandum. Minor probatur ex Hieronymo, qui in Epist. ad Avitum loquens de Nicanis PP. ait: *Origenem fontem Arii percusserunt*. Ex Epiphanio, qui ad Joann. Jerosolymit. scribit: *Arii patrem Origenem, & aliarum hæresion radicem & parentem laudare non debemus*. Ex Aug. in lib. de Hæresib. cap. 43. vet. edit., ubi testatur ab Origene creaturas constitui Filium & Spiritum Sanctum, & præterea illum asserere *quod Filius Dei sanctis hominibus comparatus veritas sit; Patri collatus mendacium; & quantum distant Apostoli Christo, tantum Filius Patri*. Ex piissimo, doctissimoque Imperatore Justiniano, cujus in Epist. ad Mennam hæc sunt verba: *Ante omnia in ipsam sanctam & consubstantialem Trinitatem blasphemias ausus est dicere, Patrem majorem esse Filio, Filium Spiritui Sancto, Spiritum Sanctum aliis spiritibus*. Porro hoc ad impietatem suam addidit, ut diceret non posse Filium Patrem videre, nec Spiritum Sanctum Filium: ipsum Filium, & Spiritum Sanctum creaturas esse, &c. De qua Justiniani sententia lege quæ adversus Halloixium profert cit. loco Norisius.

Defensores Origenis respondent I. allos Patres ipsum tanquam Orthodoxum commendare II. Hieronymum & Epiphanium libris Origenianis malevolorum arte corruptis fuisse deceptos. III. Origenem Apostolica doctrina a Clemente Alexandrino, & Ammonio imbutum fuisse, eandemque esse causam discipuli ac Magistrorum. IV. Producti testi-

testimonia Origenis contra Arianos a D. Athanasio in libro de Decret. Nicæna Synodi. V. Ex ejus libris, non ex Patrum testimoniis hominem pingendum esse.

Sed hæc omnia minime Origenianam causam reddere possunt meliorem. Nam prima responsio impugnatur ab Augustino in eodem loco his verbis: *Defensores ejus dicunt, Origenem Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum unius, ejusdemque substantiæ docuisse: sed qui ejus plura legerunt, contradicunt.* Præterea nemo unquam in Origenis lectione versatus fuit, ut Hieronymus, qui & plura latine reddidit ex græcis Origenianis, & de ipsius mente cum Rufino gravissimum inlit certamen, ac tantam hac in re servavit æquitatem, ut Ecclesia approbet libros Origenis quos Hieronymus approbat, rejiciatque quotquot ille rejicit. Ad hæc, Rufinus ipse fatetur a se quadam absurda de Trinitate a libris Periarchon resecta: quare impuri sunt & cœnosi Origeniani fontes, ipsorum Apologistarum confessione. Neque altera responsio melior est. Etenim Origenem dum adhuc viveret damnavit hærcis Demetrius Alexandrinus Antistes, & in ejus damnationem consensit urbs Roma. Damnatum ab antiquis Patribus, & ab Heracla expulsus testatur Theophilus, imo integra Synodus Alexandrina; ideoque in eo blasphema dogmata apparuerunt, nondum affutis laciniiis. Adulteratos quoque non fuisse libros Origenis, demonstrat Hieronymus libro 2. Apolog. contra Rufinum cap. 4. & 5. Constat insuper libros Periarchon temere a Rufino interpolatos Catholicis dogmatibus substitutis, & e contra translatos a Hieronymo, qui magno literariæ Reipublicæ detrimento perierunt, fuisse officinam errorum. Quapropter interpolatio librorum Origenis ab Affectis ejus, non ab Adversariis peracta est, & potius emendata ejus scripta censenda sunt, quàm conspurcata. Hujus generis est responsio tertia; nam & hæreticorum complures audierunt Patres inculpatae doctrinæ; & Origenes adolescentulus evectus ad Cathedras fervidissimo indulgens ingenio Majorum, monitis Platoniorum prætulit rudimenta. Ad iv. vero, missa Huetii animadversione parum Athanasio honorifica, dico Origenem affirmasse Filium quidem esse ex substantia Patris genitum, ut observat Epiphanius, gradus tamen in Trinitate excogitasse, docens Filium esse veluti effluvium divinitatis, coexistens Patri ab æterno, ab eoque tanquam splendor a sole promanans; ita ut Pater sit lumen incomprehensibile, Filius vero splendor perpetuus, sed qui sub oculos cadat; illum Deum substantia, hunc vero participatione duntaxat: quam fuisse sententiam Platonis demonstrat in lib. 4. contra Julianum Cyrillus; teneri autem ab Origene affirmat in Epist. ad Avitum Hieronymus, ac manifeste, ni fallor, probat in Origenianis idem Huetius. Hæc quamquam falsa sunt, probant ex principiis Arianorum Verbum esse Patri consubstantiale, licet id non consequatur ex principiis Origenis. Ecce? Negabant

gabant Ariani Verbi consubstantialitatem, propterea quod fuerit ex non extantibus, non e Patris substantia, sed ex nihilo procreatum. Quare Athanasius jure ac merito etiam Origenis auctoritate contra Arianos decernat: quippe fatetur Origenes Filium esse genitum, esse splendorem paternæ gloriæ, esse Patri cœternum: quamquam de hac postrema Filii dignitate hac subdola parenthesi loquitur: *Equidem audacter hoc etiam adjecerim*. Corruunt ergo ex Origene præcipua Ariatorum machinamenta. Ceterum Verbum, uti genitum & cœternum, ita unum cum Patre substantia Origenem existimasse, neque verum est; neque ex verbis, quæ profert Athanasius, potest inferri.

Itaque contra postremam Responsonem Origenis perfidiam etiam ex ejus scriptis demonstro. Tom. 2. in Joannem scribit, unum esse verum Deum, & hunc in sacris literis intelligendum, quotiescunque *Θεός* cum articulo ponitur; cum autem legitur sine articulo, significari Dei Filium, & ceteros, qui sunt Dii tantum participatione. Item docet eos, qui Dei Filium adorant medium tenere locum inter illos, qui Deum universorum habent, & alios, qui colunt solem, & lunam, omneque cæli ornamentum: unde manifestissime sequitur, non esse Filium Deum, ac Dominum universorum; quemadmodum Dii gentium non sunt cum Filio Dei æquiparandi. Hæc, aliaque plurima apud Natalem Alexandrum, & Huetium.

Respondent Defensores Origenis, inter quos Tournely de Trinit. pag. 225. velle Origenem hoc unum, quod præfixo articulo designetur Patrem esse Personam distinctam a Filio, & fontem ac principium totius divinitatis; idque legenti Origenis textum patefcere. Præmonuerat supra pag. 222. de Origenis mente ex libris contra Celsum, qui indubitati sunt, & malevolorum corruptelæ minus obnoxii, ferendum esse judicium. In his, quos ingenio per ætatem magis subactò limavit, illustria pro Fide Trinitatis inveniri testimonia. Hæc ex Bullo sect. 2. cap. 1x.

At neque hæc absolvunt Origenem. Enimvero citato loco in Joan. diferte ait *Θεός* sine articulo designare multos Deos, qui tales sunt participatione, in eaque differentia etiam Verbum comprehendendi. *Sed quoniam*, inquit, *verisimile est futurum ut multi offendantur, quia dixerimus unum esse verum Deum, nempe Patrem: & præter Deum verum, multos sanctos Deos participatione Dei, verentes gloriam ejus, qui omnem creaturam præcessit, æquari reliquis obtinentibus appellationem Dei sine articulo. Præter datam differentiam, per quam Deum Logon diximus reliquis omnibus Diis ministrum esse Deitatis, etiam hæc differentia est apponenda*. Hic proculdubio ait Verbum dici Deum sine articulo, non solum quod originem habeat a Patre, verum etiam quod sit Deus participatione, non Deus verus; neque æquare possit gloriam ejus, qui omnem antecellit creaturam, & sit Deus tantum appellatione,

ne, in hoc ceteris præstantior, quod reliquis Diis minister sit Deitatis. Pejor est altera differentia: sequitur enim: *Ea ratio, quæ in singulis rationis capacibus inest, eandem comparisonem habet ad illam rationem, quæ in principio apud Deum est, & Deus est Logos: quam habet Deus Logos, idest, ratio sine articulo ad Deum cum articulo. Ut enim Pater æternus, hoc est, per se Deus, & verus Deus, se habet ad imaginem, & ad imagines imaginis: sic hunc in modum se habet ipse Logos, hoc est, ipsa ratio ad eam quæ in singulis est rationem. Quem locum quidam benigne explicant de origine Filii a Patre, non adtendentes primigeniam imaginem, idest, Filium a vero Deo tantum juxta Adamantium distare, quantum distant a Filio Imagines Imaginis, videlicet, creaturæ a Patre per Filium productæ.*

Postremo etiam ex libris contra Celsum, quos nullam violationem subisse possit negari, affirmante doctissimo Huetio Origenianorum Quæst. pag. 233. corruptos esse libros, quotquot ex Origenianis ad nos fortuna transmisit: ex libris, inquam, contra Celsum comprobatur propositio. Nam lib. v. hæc habet: *Religiose colimus Patrem veritatem, & veritatem Filium, duos quidem substantia, unum vero concordia, consensu, & voluntatis identitate.* Neque enim Græcum nomen *hypostasis* sumitur hoc loco pro Persona; siquidem post assertam distinctionem personalem commemorasset unionem substantiæ, non voluntatis concordiam: qua eludunt Ariani Christi verba: *Ego, & Pater unum sumus.* Præterquamquod præcis temporibus *hypostasis* pro *usia* usurpabatur, ut constat ex Epist. Hieronymi 57. ad Damasum. Videtur tantum addere *usia* substantiam; ita ut diversæ *hypostases* sint diversæ *usie* ultimæ, & individua, sed multiplicata *hypostasi* etiam multiplicetur natura. Dixi præcis temporibus, & præcipue apud Origenem, qui personas appellare solet *idiotæ*. Nunc *hypostasim* solam substantiam, ac personæ rationem designare nullus ignorat.

Multa sunt, quæ ex his contra Celsum libris pro Origene profert Georgius Bullus. Hujusmodi sunt, quod lib. i. Verbum Deum, ac Dei Filium, sapientiam, veritatemque compellat. In iv. Christum, immortalem, incorruptibilem, & passionis expertem, quantum ad substantiam divinitatis, fatetur. Affirmat in v. omnem creaturam transcendere, & præexcellentem habere divinitatem. Ait in vi. Primogenitum, qui factus non est, neminem nosse, quomodo Pater, qui eum genuit; neque Patrem quisquam, sicut animatum ejus Verbum, veritas, & sapientia. In vii. definit Filium non esse separandum a Patre, neque in Deo esse tantummodo trinæ appellationis vocabulum.

Speciosa sunt ista, sed tamen in ore Origenis valde suspecta. Nam si cum Platone gradus in divinitate constituit, ut inquit Justinianus, & ex Patris substantia, non ex nihilo genitum, sed tamen creatum.

Ver-

Verbum Dei pronuntiavit, ut docet hæresi 64. Epiphanius; contegunt hæc omnia verborum cortice perfidiæ medullam, non prædicant incontinentiam de Trinitate doctrinam. Dixerit ergo Origenes Dei filium, Verbum, ac sapientiam, quia genitus a Patre, & invisibilis ejus imago; imcompatibile quoque & immortalem, cum sensibilis non sit, nec materiæ commixtione partibilis: non factum, non creatum, quatenus non est eductus e nihilo. Dixerit notum soli Patri, unumque cum eo unitione substantiæ; quoniam ceteras Dei imagines supergreditur: potuit nihilominus credere Filium inferiorem gradu altissimæ divinitati, atque ad eandem spectare tanquam individuum ad speciem. Hæc namque sunt Origenianis principiis cohærentia. Quædam alia afferunt Apologistæ, sed ex libris, quos Rufinus flagitiose detruncavit, aut ex laciniis, quas temere affixit. Atque hæc est sententia nostra de viro alioquin clarissimo: cujus doctrinam non semel Romana Ecclesia damnavit; Animam vero cum Ario torqueri in inferis legitur in l'rato Spirituali apud Bellarminum de Script. Ecclesiasticis: quod num verum sit, ille novit qui habet claves abyssi.

C A P U T VII.

*Perperam Arianos in suæ heresi patrociniū advocasse
Epistolam Dionysii Alexandrini.*

SUPPAREM Origeni Dionysium Ariana dogmata præformasse, & Anomæorum impietati semina præbuisse scribit Magnus Basilus in Epistola prima, & quadragesima; & lib. de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 4. Gennadius. At celebrem virum defendunt Athanasius in peculiari libro, quem edidit de sententia Dionysii, libro x. Facundus Herm., & recentiorum Theologorum quamplurimi. Neque controversia difficilis est, si rerum gestarum ordinem teneamus: quod, ut facilius percipiatur, dabo operam, ut ex ipso Athanasio, cujus libri contextam epilogum, Dionysianam historiam intelligamus.

Cum itaque in Pentapoli superioris Lybiæ quidam Episcoporum, sententias Sabellii fuissent amplexi; Dionysius re cognita, ut eos a pravis opinionibus revocaret primum legatos misit: deinde nihil de stultitia remittentibus, coactus est ad illorum retundendam improbitatem Epistolam scribere; in qua Evangelicis testimoniis humanitatem Christi comprobavit, ut Filium Dei abnegantes, & Patri ipsius imputantes humana, non Patrem, sed Filium pro nobis hominem factum esse doceret, eosque, demonstrata distinctione personarum, paulatim ad credendam Filii divinitatem perduceret. In hoc vero Dionysius & nihil simile habet cum Ario, & exemplum secutus est Petri, Pauli, Step-

ni; qui in Apostolorum Aëdis antequam enunciarent Christi divinitatem, eundem esse hominem ac Reparatorem semini Abrahamæ promissum collatis Prophetarum textibus prædicarunt.

Accepta Dionysii Epistola Pentapolitani illum apud Romanum, ejusdem nominis Pontificem detulerunt, ejus scripta non integre, neque bona conscientia, sed pro libidine, juxta obtrectatorum consuetudinem, recitantes. Tria autem fuerunt præcipua accusationis Capita. Primum quod Christum non semper fuisse in laudata scripsisset Epistola, & Patrem aliquando sine Filio nominasset. Quam priorem accusationem repellit in Apologia, quæ sola ad Arianos damnandos sufficiens est, affirmans se de Christo ut homine fuisse locutum, ut divinarum personarum ex Incarnationis mysterio ostenderet distinctionem; prout susceptum adversus Sabellianos institutum postulabat. Videndum ergo erat qua occasione, & ad quos homines dedisset Epistolam; & observandum etiam agricolas pro subiecti soli ratione curare arbores, nec minime culpandos esse si unam inferant, istam amputent, evellant alteram. Ceterum nomina Patris & Filii inseparabilia proficitur, & Verbum semper Genitori suo coexistisse. Accusationis pars alia fuit, non scripsisse Dionysium quod Filius genitus sit e Patris substantia: quam impietatem supplantat, obtestans se hæc de sola natura humana enunciasse, & firmissime credere Filium Patri Consubstantialem. Ad eandem rem ait, allata a se exempla agricolæ & vitis, fabricatoris & navis: quorum primum etiam Evangelii testimonio Christi designat humanitatem. Addebant Pentapolitani & tertium crimen, appellavisse Dionysium Verbum a Patre conditum; quod profligat & excutit affirmans se voces illas adhibuisse, ut ostenderet non Patrem esse, sed Filium, qui creatum, conditum, & factum corpus induerit; ac proinde Filium, ut hominem, factum, conditum, creatumque censei. Uno verbo, Dionysius Personarum distinctionem contra Sabellianos propugnat, radices & plantæ, fontis ac fluvii additis comparisonibus; ut intelligerent Adversarii non esse unicam in divinitate Personam.

Ex hac historica narratione, quam ex memorato libro Athanasii, & inserta ipsius Dionysii Apologia iisdem fere verbis exscripsi, tria apertissime consequuntur. Primum, tertio Ecclesiæ sæculo ubique terrarum dogma de Verbi divinitate obtinuisse; in Romana Ecclesiâ, ubi Dionysius Papa acceptis Pentapolitanorum literis adversus Alexandrinum coegit Synodum, jussitque ut illatis accusationibus responderet, quemadmodum is fecit memorata exquisitissima Apologia: in Lybiâ, ubi Ecclesiæ Antistes dogma de Verbi creatione execrati, apud summum Ecclesiæ omnium Præfulem, Alexandrinum Episcopum accusaverunt; & apud Aegyptios, ubi Dionysius illatam sibi calumniam repulit, & de Verbi consubstantialitate tam illustra reddidit testimonia,

nia. Sequitur secundo Dionysii sententiam non ex priori Epistola ad Ammonium, & Euphranorem pensitandam esse, sed ex quatuor præfatæ Apologiæ libris; ex illa autem Sabellianam hæresim profligari, ex his Arianam. Infertur ultimo Basilium fidem Dionysii vellicare, propterea quod solam ejus adversus Sabellianos Epistolam legerit, Romæ accusatum noverit, & sparsos rumores audierit: quod haud obscure citato loco his verbis significat: *Impietatis Anomacorum, quantum scimus, primus iste humano generi semina præbuit: causam vero hujus rei non puto improbitatem animi fuisse, sed quod Sabellio vehementius obliuisci cuperet.* Potius ergo credendum Athanasio, qui scripta omnia Dionysii pervolvitur, atque de ipsius mente librum edidit peculiarem: nec audiendus Gennadius Basilianæ Epistolæ lectione deceptus.

Ne autem in Historia Ecclesiastica peregrinos nonnihil commoveat Chronicon Eusebii, in quo ponitur obitus Dionysii Alexandrini anno ante electionem Dionysii Romani; unde illius Apologia censeri posset adulterina: notandum est, eundem Eusebium istius Apologiæ meminisse lib. vii. H. E. cap. 26., Chronicum vero ita corrigendum esse, ut Dionysius renuntiatus sit Papa die 20. Julii anno Aeræ vulg. 259. quo capto Valeriano a Sapore Persarum Rege solus regnare cæpit Galienus, obierit autem regnante jam Aureliano die 26. Decembris an. 271. Dionysius vero Alex. vita functus sit xii. anno Gallieni, idest Aeræ Vulgaris 266. Quæ constant ex anno passionis Xysti coronati martyrio, Coss. Tusco, & Basso, idest, anno quo occubuit Cyprianus, 258. & ex Epist. Synodica secundi Concilii Antiocheni ad Dionysium, de qua Eusebius in vii. H. E. cap. 30. Quod enim Dionysius successerit Xysto post xi. menses, diesque 17., & præfata Synodus coacta fuerit sub Aureliano circa annum 270. luce meridiana a Cl. Schelestrate Dif- fert. 2. Antiq. Eccl. redditur manifestius.

C A P U T VIII.

Exploditur Socinianorum de sententia Athanasii insignis hallucinatio, & de Symbolo nomine ejusdem inscripto variæ recitantur opiniones.

NEQVE Athanasio, qui Nicænæ Synodo anno 325. interfuit, pugnativique contra Arianos glorioso certamine Fidei causa atrocissimas persecutionum procellas imperterrito animo perpeffus, Hæreticorum malevolentia pepercit. Docuisse illum, Patrem Filiumque unum esse sola voluntatis concordia, & dogmata pugnata cum Symbolo, quod appellant Athanasianum, contendit Wolzogenius tom. 2. pag. 307. opposens Dialogum 1. de Trinit. ex interpretatione, ut ad-

vertimus, Theodori Bezzæ. At hostes permiscet Socinianus, victosque victoribus. *Nos quidem*, ait Athanasius Orat. 1. contra Arianos n. 9., *ex divinis Scripturis libere, & confidenter de pia reſtaque fide loquimur, quam tanquam lucernam super candelabrum collocantes, dicimus: Filius verus natura, & genuinus eſt Patris, ejuſque ſubſtantia proprius, ſapientia unigenita, Verbum verum ac unicum ipſe eſt Dei, non res creata vel facta, ſed proprius ſubſtantia Patris ſetus. Quocirca Deus eſt verus, veroque Deo conſubſtantialis exiſtit. Quam piam, reſtamque fidem beatiſſimus Athanaſius ubique confirmat.*

Fallitur ergo Wolzogenius, & non quidem uno, ſed duplici errore, utroque autem palmari. Error primus eſt, quod non advertit in præcitato Dialogo poſt voluntatis, & concordia unionem, etiam ſtatui identitatem ſubſtantia, & omnem aliam in Deo negari diſtinctionem præter eam, quæ ex oppoſita relatione oritur. Nam petenti paullo poſt Anomæo, *Nulla eſt igitur differentia Patris, & Filii, & Spiritus Sancti?* reſpondet Orthodoxus. *Nulla ſane neque in natura, neque in voluntate, ſed in eo demum aliqua, quod gignere & gigni, emittere & procedere, ſive emitti, inter ſe diſſerunt.* Ex quibus conſtat etiam in hoc Dialogo Catholicam contineri ſententiam, ac Wolzogenium maxima oſcitantia, aut execrabili peccare malitia. Alter error eſt, & ſupinus, quod tribuit Athanaſio Dialogos de Trinitate, quos illi abjudicant Eruditi. Joannes Garnerius in ſupplemento adſcribit Theodoro, Franciſcus Combeſiſius, Rivetus, Dupinius tribuunt Maximo fortiſſimo Monothelitarum debellatori. Petuntur prioris ſententia argumenta a tempore & ſcopo Auſtoris, quem ex Dialogo tertio liquet ſcripſiſſe poſt Secundam Synodum, & agere ſingillatim adverſus hæreſes etiam Athanaſio poſteriores. Quæ Garnerii conjectura probant Dialogos non eſſe Athanaſii, ſed eas facile evertent qui Dialogos adſcribunt Maximo. Citant hi perantiquos Codices Romæ, Venetiarum, Ducangii, necnon Gregorium Protosyncellum, Acyndinum, Demetrium, alioſque Græcos, qui eos laudant ſub nomine Maximi; ſtyli quoque & phraſeos obſervant ſimilitudinem. His ego potius aſſentior, quam Garnerio: ſed quidquid ſit de vero Dialogorum Scriptore; *inter doctos omnes convenit non eſſe Athanaſii*: ait tom. 2. Bibl. pag. 73. Dupinius. Atque his alter Wolzogenii error excutitur.

Quantum ſpectat ad Symbolum diſtum Athanaſii, me non fugit a recentioribus Criticis ex genuinis ejus operibus expungi, quorum validas argumentationes reperies apud Voſſium diſſert. 2. de tribus ſymbolis, Henricum Heideggerum tom. 2. Selectarum diſputat. diſſert. xviii. Caſimirus Oudinum de Script. Eccleſ. tom. 1. pag. 346. Dupinium in notis ad ſcripta Athan. tom. 2. Biblioth. pag. 101. & ex Scholaſticis apud Juenin tom. vi. Inſtit. diſſ. 1v. cap. 2. art. 3. §. 4. In horum ſen-

sententiam fateor me propendere, non ita tamen, ut certissimam esse definiam, & opposita non videatur mihi probabilis. Proferam pro utraque rationes, & ostendam quid certi exhibeant, quid dubii, & deinceps, salvo eruditorum virorum iudicio, mentem meam patefaciam.

Septem argumenta, quæ cum subjectis responsionibus producam, inveniuntur apud recentiores Criticos, negantes esse opus Athanasianum: Primum est: Nullus ante annum millesimum Symbolum istud sub Athanasii nomine laudavit. Primi, apud quos Athanasiani Symboli fiat mentio, sunt *Ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων*, hoc est, Legati a Gregorio IX. Constantinopolim missi anno *MDCCCXXXIII.* ad Græcos Latinis conciliandos. Tribuit & Athanasio in Apologetico ad Reges Francorum Hugonem & Robertum Abbo Floriacensis. Is omne præsidium est Cæsari Baronio ad annum *CDXI.* At sunt hi pro vetusto Scriptore testes parum idonei. Huic tamen argumento respondere possumus, non solum Abbonem, qui vixit a millesimo anno, sed Hincmarum, Radulphum, Aymonem, Hugonem, aliosque, qui circa decimum sæculum vivebant, hoc symbolum tanquam Athanasii laudasse. Plurium autem Scriptorum consensus quasi exploratam manifestat traditionem. Hanc viguisse etiam apud Græcos inde colligitur, quod Schismatici non ausi sunt negare esse opus Athanasianum, sed tum Apocrisiariis, cum ceteris adversus eos disputantibus, ut constat ex prima disputatione Gennadii Scholarii, maluerunt respondere Athanasium ab aliorum sententia recedere; & quod summæ impudentiæ est, cum Symbolum edidit fuisse Ebrium. Probabile quoque est meminisse hujus symboli Nazianzenum; & depromptas inde sententias contineri in Concilio Augustodunensi anno 670. & in IV. Toletano celebrato anno 633. Multa denique Patrum Opera tanquam genuina fuerunt recepta; quæ plurium annorum curriculo latuerunt.

Argumentum secundum est, quod Symbolum istud inter vetustos Codices, sub nomine saltem Athanasii, minime reperiatur: quare inter dubia incertaque reponitur ab Abrahamo Sculteto in Medulla PP. parte II. cap. XI. Sed resp. Petrum Felcmanum Coronæum in Variantibus Athanasii lectionibus testari se tandem incidisse in Codicem Bibliothecæ Palatinæ, ubi Athanasii diceretur. Et quoniam Vossius ait, quod una hirundo non facit ver, addimus antiquissimum Ms. Bibliothecæ Vaticanæ, & per vetustum Germanensem Lutetiæ Parisiorum.

Tertium argumentum petitur a fabula, qua narrant Athanasium conscripsisse symbolum in puteo Trevirensi, ubi diu latuit, ut Ariannorum subduceretur insidiis. Quod falsum est, & natum ex Historia Rufini, qui lib. I. cap. XVI. ait Athanasium per sexennium in sicca latuisse cisterna: verum id in Aegypto, non Treviris compertum est contigisse. Respondetur tamen plura haberi tanquam germana Opera
ali-

alicujus Scriptoris, etiamſi ignoretur locus, & tempus, quo fuerunt elaborata: & verosimilius videri ſymbolum ab Athanaſio conſcriptum, quando apud Julium Papam ab Euſebiana ſactione iniquiſſimis petebatur calumniis, anno nempe 339., ut docet Manuel Calecas lib. 2. contra Græcos, & Baronius ad annum 340. Ait Voſſius, Athanaſium non fuiſſe accuſatum de doctrina, ſed tantum quod ipſius reditus magnum Alexandrinis civibus cauſaſſet mororem, cædeſque complures; & quod a Synodo damnatus, nec ab ea reſtitutus ſedem contra Canones recepiſſet. Addit Athanaſium in Epistoſa ad Antiochenſes aſſerere non eſſe proferendas Fidei formulas præter Nicænam, quomodo & decrevit Synodus, quæ Sardis convenit. Gaſpar Juenin inquit, Joviano Confeſſionem fidei petenti, non aliam miſiſſe Athanaſium præter Nicænam. At ex priori Voſſii reſponſione potius inferitur Athanaſio fuiſſe conſilium, hujus ſymboli exhibitione demonſtrare ſe in Synodo Tyria præter fas, juſque damnatum. In Epistoſa autem ad Antiochenſes, & in Sardicenſi Synodo indicitur ne altera condatur fides contra illos, qui adverſus Nicænum ſymbolum, quaſi quædam ei deeſſent, obloquebantur: neque ullibi vetitum invenio Catholico viro propriam adverſus obtrectatores exponere profeſſionem. Jovianum præter Nicænam Fidem, ob exoritem Macedonii hæreſim, quædam alia poſtulaſſe Voſſius ipſe non negat; & decipitur Juenin. Et quidem ad reſellendam hæreſim eorum, qui deitatem Spiritus S. negabant, videbatur etiam Nicæno ſymbolo aliquid ſuperaddendum, uti factum in Synodo Conſtantinopolitana poſt annos duodeviginti. Hinc jugulatam ab Athanaſio hæreſim Macedonii ante commemoratam Synodum, auctor eſt Nazianzenus.

Quartum argumentum eſt, Auctorem Symboli Athanaſiani fuiſſe Latinum, cum Græca exemplaria variant, & Latina omnia conſentiant: id enim indicio eſt, ex Latino in Græcum, non ex Græco in Latinum fuiſſe tranſlatum. Verum concedendum eſt primo ſcriptum latina lingua, quam Athanaſius aut didicerat Alexandriæ, aut aſſectus eſt profugus; niſi mavis opera Latini Interpretis uſum diſtando Fidem Pontifici Romano exhibendam.

Sequitur quintum argumentum, videlicet, quod Latini hoc telo pugnaſſent adverſus Græcos circa controverſiam de proceſſione Spiritus Sancti; cum tamen annis prope quingentis, quando de ea diſceptatum eſt, certum ſit neminem Athanaſii ſymbolum produxiſſe. At reſponderi poteſt non omnia Antiquorum argumenta ad nos perveniſſe, & hujusmodi ratiocinium ejusdem generis eſſe, ac illud, quo negant aliqui germanum eſſe illuſtrem Joannis textum; de quo ſuperiori lib. vi. 1. cap. 3. contra Eraſmum ac Simonium diſputavi. Certum eſt hujus ſymboli auctoritate urgeri Græcos a Manuele Caleca lib. 11. contra Græcos ipſos, cap. xx. a Gennadio Scholario cap. 1. ſect. 1. & ab Apocriſtariis, quorum ſuperius memini.

Sex-

Sextum argumentum est, quod videatur Anastasii Sinaitæ, tributumque Athanasio propter vocabulorum vicinitatem; sed in hoc refutandum non est necesse vagari: divinare enim vellent Scriptores illi, quorum alii Symbolum adscribunt Anastasio, quidam Eusebio Vercellensi, nonnulli Vigilio Thapsitano, & premuntur singuli iisdem argumentationibus, quas petunt ex Antiquorum silentio.

Postremum, ac præcipuum argumentum est in symbolo Athanasii refutari apertissime hæresim Eutychetis & Nestorii his verbis: *Unus omnino, non confusione substantiæ, sed unitate Personæ. Nam sicut anima rationalis, & caro unus est homo: ita Deus & homo unus est Christus*. Post exortam itaque Eutychianam & Nestorianam hæresim, quas Athanasius multis annis præcessit, symbolum fuit exaratum. Respondet Franciscus Macedo in Theologia Positiva Sch. 1v. Coroll. Spiritum Sanctum Ecclesiam suam adversus futuras hæreses munivisse; & recensitos errores, & impietatem Nestorii profligari in expositione Fidei, quæ habetur tom. 1. Operum Athan. p. 245. & citatur in Concilio Hispalensi: damnari quoque Eutychetem in Epistola ad Epictetum; hujus vero erroris semina jam olim quosdam projecisse, auctore Euthymio 2. p. Panopliæ. Et quidem Eutychetis & Nestorii in symbolo, de quo agitur, non memorantur Personæ: traditur tantum Fides Catholica, quæ semper eadem perseverat.

Productis, solutisque argumentis contra Symbolum Athanasii, videndum est quibus vulgaris opinio, quæ prius invaluerat, fulciri possit. I. Probatur ex communi sensu Scriptorum qui seculo decimo floruerunt; & aliorum, quorum difficile esset inire numerum. Plures laudavimus supra, alios profert Vossius diff. 2. de tribus symb. cap. 1. Addo hostes alios Romanæ Ecclesiæ Valentinum Gentilem, & Socinianos complures, qui ignominie causæ audacter appellant symbolum *Satanasii*; Græcos ipsos Refractarios, quorum de Athanasio calumniam me pudet repetere: Confessionem Witembergensem Lutheranorum, & Conventum Hugonistarum; de quo, loco citato Franciscus Macedo. Sed respondetur juniores esse istos omnes, & magna ex parte callidos Ecclesiæ hostes: recentiores Græcos ut plurimum illiteratos; nonnullos autem id pugnaciter negare, ut Meletius Alexandrinus apud Voss. cit. loco cap. xx. jam inter omnes convenire quod falso nomen præferat Athanasii, ut inquit Dupinius tom. 2. pag. 71.

Secundo probatur ex pervetustis Codicibus, quos laudavi supra in responsione ad 2. Sed respondent hos aut nomen Athanasii non præferre, aut non videri ab antiqua manu conscriptos, aut non esse cum iis comparandos, in quibus symbolum non reperitur, sive numerum, sive antiquitatem spectemus. His adde Vigilium Thapsitanum, cui symbolum adscripsit Quecellius, plura sub nomine Athanasii Opera supposuisse.

Rur-

Rursus probatur auctoritate Ecclesiæ, a qua in Officio Dominicæ, & in Festo Trinitatis legitur ad Primam, & habetur genuinum, atque Athanasianum. Legendi sunt, qui de Divinis Off. scripserunt, Guilelmus Mimatensis lib. iv. cap. xxx. & Joannes Beletus cap. xl. Neque a sola Latinorum Ecclesia, tribuitur Athanasio a Constantinopolitana, a Serviana, a Bulgarica, a Russica, a Moscovitica; ut scribit ad Calvinum Ep. 1. Joannes Sarmata. Verum qui modestiores sunt, respondent appellari Athanasianum, quoniam ex aureis Athanasii disputationibus a Latino Theologo mutuatum est, collectis contra subortas hæreses, quæ sparæ erant, sententiis. Etenim ex Athanasio posteriores quoque hæreticos refelli, docere debent quicumque illi symbolum tribuunt, ut diluant argumentum postremum adversus illorum sententiam paullo supra productum.

Quarto probatur ex Augustino, qui in Psalmum cxx. super illud: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem*: De hoc sole, inquit, Pater Athanasius Alexandrinus Episcopus ita pulcre locutus est: *Filius Dei a Patre solo est non factus, nec creatus, sed genitus*. Quo argumento nititur Bellarminus lib. ii. de Christo cap. xxv. Et Possevinus in Apparatu Sacro, voce *Athanasius*. Et quoniam si Augustinum inspiciamus, non adinveniemus nominatim exprimi Athanasium, & videbimus Possevinum, Bellarminum, Vasquesium, alios, bona fide deceptos: gloriatur Macedo se hujus loci diligenter quæsisisse authenticitatem, ac tandem profecisse consilio: extare nempe in vetusta Augustiniana editione ante Basileensem, non quidem in Commentariis in Psalmos, sed in Epistolam 1. Joannis, ubi S. Pater præfatum versum Psalmi producit. Respondebunt tamen nullibi apud Augustinum legi verba illa; & etiam Codici, quem vidit Macedo, a sciolo Amanuensi fuisse confuta, vel inserta ex marginis adnotatione: quod satis liquet ex optimorum Mss. collatione, ex Parenthesi textum hunc interceptante, ex Macedi hæsitazione, qui demum ait: *Videbatur additus veteri editioni*.

Probatur quinto ex Gregorio Nazianzeno. Is in Oratione de laudibus Athanasii, loquens de symbolo, quod misit Joviano una cum Epistola nomine suo, & illustriorum Episcoporum Aegypti, Thebaidos, & Libyæ scripta, ait: *Nam cum ceteri omnes, qui doctrinam nostram profitebantur, trifuriam divisi essent; ac multi circa Filium, plures circa Spiritum Sanctum ægram fidem haberent: pauci autem utrinque sunt, & incolumes essent; primus ille, & solus, aut cum admodum paucis, veritatem palam, apertisque verbis promulgare non dubitavit, unam trium personarum divinitatem & essentiam scripto confessus: & quod multis illis Patribus circa Filium prius concessum fuerat, idem ipse postea in asserenda Spiritus Sancti divinitate superno afflatu consecutus. Atque Imperatori donum vere regium, & magnificum offert*. Hæc sane verba intelligi non debent de symbolo Nicæno, sed

sed de alio expressius damnante hæresim postea dictam Macedonianam ; & Spiritus Sancti divinitatem apertissime contestante : quod constat ex verbis Nazianzeni . Neque intelligi possunt de Epistola Athanasii , cui Nicænam Fidem inseruit : nam & videtur Nazianzenus appellare Confessionem , non Epistolam : & hæc brevis quidem , & clusi Symboli stragulum , non erat forte dicenda *ἡμῶν βασιλικὴ ἔκκλησις , ἡ μυσταγωγία , donum vere regium , & magnificum* . Igitur de Symbolo dicto Athanasiano intelligendus est Nazianzenus , ut demonstrant Manuel Caleca supra laudatus , & Joannes Baptista Desbois in Addit. ad Bellarm. de Christo lib. 2. cap. 25. Respondent nihilominus Adversarii Nazianzenum ad utrumque respicere , & ad Symbolum Nicænum , & ad Epistolam Athanasianam : siquidem Athanasium misisse Confessionem Nicænam , testantur Theodoretus Hist. Eccl. lib. iv. cap. 3. & Nicephorus lib. x. cap. 42. Porro negantes Verbum *ἰουῖον* solo Nicæno Symbolo refelluntur ; & qui in Spiritum Sanctum loquuntur blasphemiam , citata Epistola refutantur .

Ex his infertur quæstionem de Symbolo Athanasii esse de genere illarum , quæ possunt in utramque partem defendi . Videntur tamen prioris sententiæ momenta validiora : atque illam probabiliorē opinor . Ut unusquisque teneat quod magis approbat , ego tela , clypeumque suppeditavi .

C A P U T IX.

Basilium cognomento Magnum nunquam dogma Catholicum violasse .

FILI Divinitatem Basilium Cappadox Episcopus Cæsareæ tam secularium , quàm Sacrarum literarum celebritate , disciplinæ studio , rectaque vivendi ratione vere Magnus in libris contra Eunomium , in Epistolis contra Eustachium , in Consolatoria ad Ecclesiam Antiochensem , & in omnibus ferme gravissimis Opcribus magnificavit . Haud recte sentire de Spiritu Sancto aliquibus visus est ; idque cum in Conventu Episcoporum habito Cæsareæ an. 370. in Festo S. Euphychii de Patris ac Filii divinitate fuscè disseruit , & nihil fere de Spiritu Sancto locutus est . De ipsius ergo fide breviter inquirendum .

PROPOSITIO : Basilium veritatem Catholicam nunquam prodidit , ejusque calumniatoribus nulla fides est adhibenda .

Ex scriptis Basilii , ex rebus ab eo gestis , & Gregorii Nazianzeni præclarissimo testimonio probatur hæc propositio . Primi generis argumenta petuntur ex Hom. 27. contra Sabel. ubi ait : *Neque Trinitas manet Trinitas detractio Spiritu : & si unum aliquid ex creaturis adjungatur* .

To. II.

A a

gatur.

gatur, *universa creatura simul introducetur, & Patri, Filioque annumerabitur*. Et in Epistola 60. docet Nicænam Synodum non definisse doctrinam de Spiritu Sancto, propterea quod nondum apparuerant bellum contra eundem Spiritum Sanctum gerentes. Tum subdit: *Nihil prorsus in divina, ac beata Trinitate creatum adinvenitur*. Speciatim Spiritus Sancti divinitatem adstruit in Tractatu ad Amphiloichium, qui liber totus in hoc argumento versatur: idemque præstat in tertio contra Eunomium. Librum de Spiritu Sancto rejiciunt Protestantes, nec mirum, cum 27. Capite probet Catholicorum doctrinam firmissimo Traditionum præsidio. Frustra tamen, nulloque proventu rejiciunt librum hunc Refractarii; nam Erasmus, quem sequuntur, didimium Operis recipit, postremam partem nequaquam; quod, ait ille, videatur phrasis alium referre genium, & interdum ad tragicum cothurnum intumescat oratio, & rursus ad vulgarem sermonem subfideat. Et Robertus Cocus genuinum fatetur usque ad cap. xv. At Erasmus idem Orationis vicium in laudatissimis Scriptoribus Hieronymo, Athanasio, & Chrysostomo deprehendi, eodem loco indignatur. Male ergo damnat ob stylum alicubi varium partem Operis Basiliani. Contra laudant Basilii Opus Nazianzenus, Hieronymus, Suidas, Theodoretus, Johannes Damascenus. Quid singulos memorem? Etiam Isaacum Casaubonum Exercitatione xvi. in Baronium, & Guilelmum Caveum, aliosque Heterodoxos proferre possumus, erumpente undique veritate. De Traditionibus autem alibi. Scriptis Basilii addenda sunt egregia ejus pro Catholica Fide facinora, atque illud in primis; quod cum Eustathius Sebastenus junctus Eudoxianis cepit Spiritus Sancti impugnare divinitatem, Basilii sese ab antiqua hominis amicitia sejunxit, eumque permultis Epistolis confutavit. Denique Nazianzenus Orat. xx. *Nim, inquit, quod aliquis melius, quam quisvis alii, Basilii Spiritum Sanctum Deum agnosceret, cum ex eo perspicue constat, quod & hoc sæpe de loco superiore, quoad per tempus licebat, predicavit, & privatim apud eos, a quibus interrogabatur haud cunctanter confessus est: tum vero in suis ad me sermonibus apertius id demonstravit, non simpliciter hoc affirmans, sed, quod ipsi ante perraro acciderat, sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus, nempe ut ab ipso Spiritu excideret, nisi cum Patre & Filio ut Consubstantialem, & honore parem veneretur*. Pia ergo Basilii fides scriptis, exemplis, ac Testibus comprobatur.

Oppones: In binis Basilii ad Apollinarem Epistolis multi occurrunt circa Trinitatem errores: Athanasius Episcopus Ancyranus adversus Basilii impietatem exposulavit: Eundem Religiosi viri damnarunt, quod in Festo Euppsychii de Trinitate differens subdole divinitatem Spiritus Sancti reticuerit, & fluvio, qui per alveum distenditur, illum comparaverit: non Deum, sed Dei Spiritum in Hon. 17. appellat: neque par honoris Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum glorificat, usus

usus sæpenumero hac formula; *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto*.

Resp. Nunquam Divum Basilium de rebus ad Fidem pertinentibus cum Apollinari habuisse Epistolarum commercium; & binas scatentes erroribus citatas ab Athanasio Episcopo Ancyrae, sub ejus nomine fuisse suppositas: quod ipse Basiliius contestatur Epist. 59. his verbis: *De calumniam illam, quæ adversus nos invaluit depellamus, conspicuum facimus omnibus, nihil nobis cum illis esse commercii, qui ad eum modum loquuntur*. De Oratione habita in Festivitate Eupfychii, scribit Epist. 26. Gregorius Theologus Basilium prudentem servasse Oeconomiam. *Ingens, ait, circa eum bellum est, cupientibus nimirum hæreticis nudam, & apertam vocem ex ipsiusmet Basilii ore arripere, ut ipse quidem ex Ecclesia expellatur, qui solus pene veritatis igniculus restat, & vitalis facultas, vicinis omnibus captis, ac subjugatis. Præstat itaque Oeconomiam quamdam ad veritatem adhibitam fuisse, nobis videlicet tempori, quasi nebula euidam nonnihil cedentibus, quàm ut illa ob prædicationis perspicuitatem opprimeretur. Non enim ex ea re nihil damni facimus, si ex aliis quoque dictionibus, quibus id certo colligatur, Spiritum Sanctum Deum agnoscamus*. Verum est quod nonnulli hanc Oeconomiam ignaviam esse judicaverunt, quod teneamur veritatem palam profiteri: sed aliud est non respondere quærentibus, aliud insidias evitare silentio. Certe Basiliius audita calumnia Epist. 33. ad Theologum ipsam temporum catastrophem caussatur: neque alibi, ut ostendimus, hanc adhibuit circumspectionem. At, inquirunt, Spiritum Sanctum non appellat *Deum*, sed *Dei spiritum*. Id quidem non semper; nam Hom. 141. ait: *Confitendum est Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum*. Quare ubi vocat Spiritum Dei, usurpat Dei nomen, more veterum, *notionaliter*: & habet præclarum imitationis exemplum, idest, Paulum; qui, ut plurimum Dei nomine intelligit Patrem, ut animadvertit Chrysostomus Hom. v. de Incomprehensibili. Demum cap. 25. de Sp. Sancto, demonstrat in glorificationis hymno particulam *In eandem vim habere, ac particulam Cum*: & perinde esse si dicamus: *Gloria Patri per Filium unicum in Spiritu Sancto*, Et: *Gloria Patri, & Filio cum Spiritu Sancto*. Proximo cap. 26. illarum particularum diversitate eloquenter divinarum Personarum exponit originem: & cap. 27. etiam alteram formam approbat ex Apostolica Traditione: ob quam, ut præmonui, liber ille ad Amphiloichium minus placet Protestantibus.

C A P U T X.

*Agitur de Fide quorundam Occidentalium, scilicet
Tertulliani, Cypriani, Lactantii, & Arnobii.*

NON Ebionitæ nobis Occidentales quoque Patres objiciant, præsertim Septimium Tertullianum Afrum genere, patria Carthaginensem, nobilitate conspicuum, & prope finem secundi sæculi literarum splendore clarissimum. Illum etiam Clericus in Hist. Eccl. ad an. 186. contendit docuisse contra Praxeam tres esse divinas substantias; & ambiguum esse in hoc Opere sensum, plures affirmaverunt. Scripsit tamen Tertullianus adversus Praxeam jam Montanista, ut liquet ex libri initio, in quo illius sectæ parentem non semel commendat sub magno nomine Paracleti. At hunc quoque librum ab errore Ariano immunem facile mihi persuadeo ob collationem locorum, Auctorumque perillustrium, cujusmodi sunt Bellarminus, Alexander, Tourneley, alique plurimi, testimonium.

Id modo demonstraturus duo notanda præmitto. Primum est, Praxeam agnovisse unicum Deum mundi conditorem, & improbasse Patris, Filii, & Spiritus Sancti distinctionem, ex qua putabat confequi tres Deos esse, sive tres substantias suis distinctas proprietatibus: idque fatetur ipse Clericus num. 111. pag. 390. Ad oppugnandum itaque Praxeam, quid incumberebat Tertulliano, nisi data opera in una divinitatis Natura demonstrare tres Personas esse distinctas, & earum pluralitatem non evertere unitatem substantiæ? Enim vero nisi id efficit Tertullianus, necesse est aut consentiat Adversario, aut illius argumentationi succumbat. Advertendum præterea est, quod cum generatio Verbi sit quædam quasi sermonis prolatio, antiqui Patres nonnulli duplicem Filii generationem ante conditas creaturas distinguunt, quod dixerim ego æternam generationem, ejusque progressum. Prima generatio est, cum Pater Verbum genuit intelligendo seipsum; quam generationem constat sempiternam esse, cum Deus semper fuerit Pater, ac rationalis. Altera generatio, seu potius externa Verbi prolatio fuit, quando Verbo virtutis suæ mundum condidit. *Hæc est* (inquit Tertullianus cap. 7. contra Praxeam) *nativitas perfecta Sermonis, dum ex Deo procedit, conditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophia. De hinc generatus ad effectum, cum pareret calum.* Hæc tamen analogia potius, quam proprietate sermonis dicta sunt: sed, ut ut videantur, mente ne decident.

PROPOSITIO: Sententia est probabilior, Tertullianum Verbi non improbasse divinitatem.

Et quidem Ariana perfidia est negare aut æternitatem Verbi, aut pro-

propriam ex Patre generationem , aut unam in utroque substantiam ; quæ omnia quisquis profitetur ac propugnat , Catholice sentit de Trinitate . Atqui Tertullianus talem asseruit in Verbo æternitatem , generationem , substantiam . Ergo de Trinitate sensit Catholice , & prædamnavit Arianam perfidiam . Probatur minoris propositionis pars prima . Cap. 5. contra Praxeam inquit Tertullianus : *Ante omnia enim Deus erat solus , ipse sibi , & mundus , & locus , & omnia . Solus autem , quia nihil aliud extrinsecus præter ipsum . Ceterum ne tum quidem solus : habebat enim secum , quam habebat in semetipso , Rationem suam scilicet . Rationalis enim Deus , & ratio in ipso prius , & ita ab ipso omnia .* Et cap. 8. *Sermo ergo & in Patre semper , sicut dicit , Ego in Patre ; & apud Deum semper , sicut scriptum est , Et sermo erat apud Deum ; Et nunquam separatus a Patre , aut alius a Patre , quia , Ego & Pater unum sumus .* Secunda pars constat tum ex cap. 21. Apologetici , ubi ait : *Hunc ex Deo prolatum didicimus , & prolatione generatum , & idcirco Filium Dei , & Deum dictum ex unitate substantiæ : tum ex verbis superius allatis ex cap. 7. contra Praxeam : Hæc est Nativitas , &c. Tertia autem pars probatur ex illis verbis cap. xv. Ita connexus Patris in Filio , & Filii in Paracleto , tres efficit coherentes , alterum ex altero : qui tres unum sint , non unus : quomodo dictum est , Ego , & Pater unum sumus , ad substantiæ unitatem , non ad numeri singularitatem .* Etiam in libro de Pudicit. cap. 21. *Trinitatem unius divinitatis , Patrem , Filium , & Spiritum Sanctum* profitetur . Eosdem cap. 2. adversus Praxeam declarat esse *Unius substantiæ , & unius status , & unius potestatis .* Igitur Tertullianus , quod erat demonstrandum , Filii æternitatem , generationem , divinamque naturam propugnat .

OPPOSITIONUM REFUTATIO.

Arguit Clericus in Hist. E. ad an. r86. Docet Tertullianus contra Praxeam ac Sophiam ac Verbum in Dei quidem sensu ab omni æternitate paratum , sed accepisse substantiam , ac genitum duntaxat quando Deus universum condere instituit : tum profusum e corde Patris , veluti frutex a radice , fluvius a fonte , radius a sole ; idcoque parem habere cum Patre , non eandem substantiam , & hanc in plures gradus secari . Superat ergo sententia Tertulliana absurditate Arianam . Probat id Clericus quatuor argumentis . I. Tertullianus post fidei confessionem , quam Praxeæ opponit , cap. 11. ait : *Tres autem non status , sed gradus , nec substantia , sed forma , &c. Quæ* ad Praxeam nihil facerent , nisi Tertullianus plures substantias intelligat : libenter enim ille relationes , aut modos in Essentia numero una admittebat . II. cap. 6. inquit : *Ut primum Deus voluit ea , quæ cum Sophia ratione , & sermone disposuerat intra se , in substantias & species edere : ipsum primum protulit sermo-*

sermonem habentem in se individuas rationem, & Sapiam, ut per ipsum fierent uniuersa, per quem erant cogitata atque disposita, imo & facta jam quantum in Dei sensu. III. Sermonem generatum ad effectum, paulo post inquit, *habere substantiæ proprietatem, ut res, & persona quædam videri possit.* Existimabat ergo Tertullianus Sermonem esse accedens, priusquam Deus eum conderet initium viarum suarum, atque faceret sibi parem, & primogenitum. IV. Cap. 13. explanat Verbi *prolationem* exemplo fruticis e radice prodeuntis, fluvii manantis a fonte, radii a face: *quæ species, inquit, sunt probolæ earum substantiarum, ex quibus prodeunt.* Agnoscit ergo Tertullianus unam substantiam divinam specie, sed numero non unam, quod & totus liber ostendit. Habet consimilia Petavius lib. 1. cap. 5.

Clerici Scopus, ut significat ibidem num. ix., est lectorem præmonere, ne Patribus, qui post sæculum Apostolicum floruerunt, nimium credat: Traditionem evertere, & in sola Scripturarum revelatione regulam Fidei statuere: quod magno verborum apparatu molitur in 1v. Epistola Critica, quæ est *de usu Patrum*. Id tamen non potest consequi ex paucorum errore: neque enim unus vel alter poterit universalem Traditionem labefactare. Peccare etiam videtur Petavius, qui fere de omnibus PP. Antenicænis sinistre iudicat, augetque Hæreticorum audaciam tanti viri auctoritate pugnantium. Sed vir eruditus non advertit consequentiæ malitiam: & in Proemio magni de Trinitate Operis docet alios, si Tertullianum ac Tatianum excipias, etsi in consuetariis quibusdam nonnihil deficiunt a regula, dogmatis tamen tenere substantiam. Sed respondetur argumentationibus utriusque. Atque ad primam dico gradus, quos Tertullianus in Deo adstruit, esse relationum ac personarum, idest, unius ab alia originem: primo quia ibidem sequitur: *Tres autem non statu, sed gradu, nec substantia, sed forma, nec potestate, sed specie: unius autem substantiæ, &c.* Deinde, quia contra Hermogenem cap. vii. ait: *Divinitus autem gradus non habet, utpote unica.* Præterea, quoniam nomine gradus, formæ, ac speciei non potest Tertullianus designare nisi ordinem Personarum; cum naturam, sive substantiam, unicam dicat semel, iterumque. Neque verum est Praxeam agnovisse in Deitate pluralitatem relationum, saltem ad Terminum substantialem, ut in priori adnotatione dictum est; alias tenuisset Catholicorum sententiam: sed adstruit relationem ad summum fictitiam, non Personarum subsistentium; qualem proinde *graduum* distinctione Tertullianus designat. Ad 2. dico prolationem Verbi in molitione creaturarum, quam Tertullianus analogice vocat generationem, non excludere sempiternam productionem Sermonis: quod & supra animadverti, & ex eodem loco inferitur, qui obijcitur. Si enim creaturæ factæ sunt per idem Verbum, ac sermonem, a quo ab æterno fuerant dispositæ; profecto ab æterno extabat hoc Verbum, hic sermo: & quod genitus sit ad effect-

effectum, idest, prolatus ad operis molitionem, non excludit Nativitatem perfectam *sermonis ad cogitatum*, scilicet, in sinu Patris. Ad 3. dico Deum non loqui more hominum prolatitio sermone; sed quando dixit E. G. *Fiat lux*, idem Verbum prolatus est, quod erat genitum ex Patris substantia; hæc autem locutio non connotat terminum intrinsecum ac sempiternum, sed extrinsecum, ac temporarium, idest, creaturam. In hac Sermo dicitur *factus primogenitus*, non quod tunc habuerit substantiam, non antea: sed quoniam in productione universi Sermonis virtus est patefacta: quod Tertulliano dicitur gigni; quomodo etiam resurrectio Christi dicitur generatio, idest, quædam æternæ generationis progressio; ut explicavi lib. vii. cap. 9. Ac Tertullianus hoc etiam loco generationem illam sempiternam commemorat, dicens: *Filius factus est primogenitus, ut ante omnia genitus*, &c. Observat insuper de eadem Sophia dici: *Ante Luciferum genui te*, propter originem a Patre; atque *Hodie genui te*, ob prolationem sermonis temporariam: quæ statutam roborant præmonitionem. Ad 4. ne molestum sit plura dicere; istiusmodi exemplis ostenditur Sermonem non esse ex nihilo conditum, sed progenitum e patris substantia. Innuit autem Tertullianus maximum inter allatas comparationes, & Dei sermonem, discrimen; dum illas appellat *substantiarum probolas*, sive emissiones: Filium vero alium a Patre, *Personæ, non substantiæ nomine*; & infra: *Ubique teneo unam substantiam in pluribus coherentem*; ubi naturæ unionem, non paritatem, ut jactat Clericus, asserit Tertullianus, ac repetit. Illi vero satis, ut arbitror, responsum est.

Rursus objicies: Tertullianus in 2. contra Marcionem Patrem invisibilem facit, at non Filium, quem ab initio conversatum ait, congressumque cum Patriarchis. Item in 3. cap. contra Herinogenem, Patrem ac Judicem non semper Deum fuisse pronunciat verbis hisce absurdissimis: *Quia & Pater Deus est, & Judex Deus est: non tamen ideo Pater, & Judex semper, quia Deus semper; Nam nec Pater potuit esse ante Filium, nec Judex ante delictum. Fuit autem tempus, cum & delictum, & Filius non fuit, quod Judicem, & qui Patrem Dominum faceret, &c.* Rursus cap. 9. contra Praxeam Patri totam substantiam divinitatis attribuit, Filio autem portionem quamdam, ac propterea Patrem majorem esse Filio declarat.

Resp. ad 1. Filium per Tertullianum olim apparuisse, non Patrem, quoniam ad illum spectabat legis dispensatio & Oeconomia: ut diximus cap. 2. ad 1. de Justino; quod non obscure innuit ibidem Tertullianus, docens solum Filium ab initio conversatum; quia hunc Pater *proferendo Filium facit, & exinde omni dispositioni suæ, voluntatique præfecit.* Ad 2. Ratiocinatur argute ex principiis Hermogenis, qui probabat æternitatem materiæ ex quo Deus ab æterno fuerit Dominus, & assererat illam digestam a Filio, quem æternum esse negabat. Sic ergo doctrinam,

nam, hominifque acumen retundit. Si ab æterno Deus erat Pater per Filium gignendum in tempore; potuit etiam ab æterno esse Dominus *per ea, quæ sibi servitura fecisset*. Quod si pugnaciter contendas Tertullianum in proprio sensu locutum: dico Deum non semper habuisse Filium adoptivum, aut naturalem humana carne circumdatum; quippe consilium Tertulliani est demonstrare in Deo relationem Patris, Domini, Judicis, utpote extrinsecas non connotare terminum ab æterno existentem, ut fallaciam depellat Hermogenis. Atque hic ego Petavium appello ad librum contra Praxeam cap. viii. in quo tam diserte sempiterna Filii coexistentia enunciat. Scio quosdam Theologos respondere, Deum non semper fuisse Patrem manifestum, in se tamen fuisse ab æterno; idque affirmare Tertullianum, ut solvat Hermogenis argumenta. At non video quomodo ea responsione refellatur Hermogenes, qui talia de materiæ æternitate somniabat, nempe ab initio fuisse occultam, digestam tamen ac formatam in tempore. Postremo argumento istud habeto responsum: portionem appellat Tertullianus *derivationem*, idest, originem: qua Filium minorem Patre illi quoque dixerunt, qui Arium debellarunt. Dicit aliquis, me pugnancia scribere, qui Tertullianum lib. 2. cap. 2. feci Anthropomorphitam: non enim potest intelligi rerum corporearum generatio absque defluxu, & divisione substantiæ. Verum & alterius generis Tertullianus corpus excogitavit, quod si non repugnat divinitatis naturæ, nec divini repugnabit generationi: & nego ad veram corporis ideam illum mentem vertisse; ac præterea non absolute ibidem differui, sed opinanter. Denique Tertullianum non semper sibi constare docet Petavius; qui num. xii. quamdam in eo observat præclaram de Trinitate sententiam; & tamen vult impietatem Arium superasse.

De Cypriano non opus est specialem instituere disputationem, cum Christi divinitatem disertissime ostendat in 2. libro Testimoniorum, contra Judæos: neque in contrarium opponantur, nisi quæ plenissime hucusque diluimus, E. G. quod aliquando Filium fateatur minorem Patre, eique subiectum. Lactantius autem, & Arnobius Fidem Catholicam profitentur: ille quidem lib. 2. Div. Institut. cap. 8. & lib. 4. cap. 29. Iste in ornatissimo opere adversus Gentes. In his, si aliqua offenderis duriora, ex dictis poterunt emolliri: neque debemus accuratissimam exquirere Theologiam ab iis, qui Rhetoricæ præcipuam operam impendunt. De istis igitur, ut Capiti finem faciamus, hæc tantum.

C A P U T XI.

Eusebii Pamphili fidem adhuc in ambiguo pendere :

NULLUS est, qui Eusebium Cæsariensem cognomento Pamphilum Agapii in Episcopatu successorem summæ eruditionis virum non admiretur : quam ei gloriam solus Scaliger in Animadversionibus Eusebianis perperam conatur eripere. Tale non est de illius circa Verbi Constantianitatem Orthodoxia commune iudicium, plerisque Eusebium damnantibus, absolvantibus aliis. Stant pro Eusebio Molinæus, Zanchius, Caveus, Valesius, Petitiidier; oppugnant Baronius, Petavius, Alexander, Clericus: quos e magno Scriptorum numero satis est memorasse: nam hi de Eusebio plura, ceteri perpauca scripsere. Horum lectis lucubrationibus gravior, quam antea, visa est controversia: unde statui argumenta utriusque partis proponere, suaque vicissim responsa. Ac principio duo sunt mihi notanda: primum quidem falli Protestantibus, qui asserunt Pontificios inter Fautores Arianismi accensere Eusebium, ad elevandam de Baptismate Constantini Historiam, quasi in gratiam Arianorum mentitus sit tinctum Nicomedie. Nam Augustissimum Imperatorem Romæ baptizatum negant Eruditi viri, qui Eusebium connumerant Arianis, ut Natalis Alexander, Antonius, & Franciscus Pagi, alique: Et e contra quidam præter Pontificios Eusebii Arianismum propugnant, ut Epist. 2. Critica Joannes Clericus. Ea ergo de Baptismo Constantini quæstio, de qua nolumus hic disceptare, non est causâ, ut a nostris sinistre de fide Eusebii iudicetur: quamquam supposito ejus Arianismo ex libris ejusdem & veterum testimonio, inferat aliqui potuisse ad sectæ commendationem mentiri.

Præterea notandum est Eusebium lib. 1. contra Marcellum Ancyranum cap. 2. & lib. 3. cap. 7. & in Hist. Eccl. lib. 1. cap. 2. fateri Filium ante omnia fuisse, & non e nihilo eductum, & creatum in tempore, sed ab æterno ex substantia Patris generatum: quod asserit quoque in Epist. de Decr. Nic. Syn. Sanctus Athanasius. Rejicit ergo Eusebius præcipuos errores Arii, neque Arianus dicendus est, sed ad summum Semiarianus. Nec tamen iniquissime dicitur a Hieronymo Arianorum signifer, ut iniquiunt Valesius in Præfat. Hist. Eusebii, & Dupin in nova Bibliotheca: cum Arianorum nomine li omnes comprehendantur, qui Filio denegant divinitatem, etsi unus sit in dogmate iniquior altero; imo Eusebium Ario impense favisse, eique maxima consuetudine conjunctum, nemo possit negare: & idcirco carpendus non erat tanta styli acrimonia beatus Hieronymus. Jam quæstionem propositam persequamur.

ADVERSUS EUSEBIUM.

Qui partes Accusatorum obtinent, his argumentis Eusebium damnant Arianismi. Proferunt 1. Eusebii scripta, unde senas Arianisimi terribimas notas apparere contendunt. Est prima distinctio divinitatis in plures gradus: nam lib. vii. Præp. Evangelicæ cap. 5. appellat Filium *secundam substantiam a primo principio conditam*: & non semel *principium alterum a primo*. Secunda nota Arianismi est, quod ait Filium post Patrem exiltere lib. iv. Demonstrat. Evangelicæ cap. 3. tametsi eo loco splendorem soli coexistentem esse pronunciet: ideoque magis Filium a Patre divellit, quam lucem a sole. Nota Arianismi tertia est, quod Verbum vocat artificem, Patris opificium, secundum Dominum, basim & fundamentum creaturarum, quæ futuræ erant; id vero lib. iv. citati Operis, & lib. 1. de Ecclesiastica Theologia: ac præterea *genitum*, & *genitum*, idest, *genitum*, & *creatum*, more Arianorum, confundit. IV. In primo contra Marcellum cap. 7. in hoc divinam Monarchiam, & unitatem constituit, quod solus Pater sit caput ac principium, Filius autem non Deus, sed Dei unigenitus, ita ut sint *duæ usque*, ac *duæ potestates*. Quinta perversi dogmatis nota est, quod in eodem libro Filium declarat Mediatorem inter Deum & Angelos inspecta quoque natura, quam ante Incarnationem habuit a Patre. Et sexta Arianæ labis macula in eo sita est, quod cap. 19. Patrem & Filium unum esse definit *tropica voluntatum unitione*. Quæ omnia, etiam in Antiquioribus Patribus possunt benigne exponi, impia sunt in ore Eusebii, qui Nicæno Concilio interfuit, eique dolo subscripsit. Hæc est Synopsis argumentorum Petavii lib. 2. de Trinit. cap. xi. & aliorum, qui exinde scripserunt, illumque expilarunt.

Stat præterea pro hac sententia septima Synodus Oecumenica, quæ Aët. v. recitato Eusebii loco contra usum sacrarum Imaginum, declaravit rationes Eusebii nec flocci faciendas esse, cum fuerit homo *traditus in reprobum sensum*, & *eiusdem cum Ario opinionis*. Deinde Aët. 6. clamarunt PP. quod Eusebius in Synodo Nicæna *labiis veritatem honoravit*, *animus vero longe ab ea aberat, ut ostendunt scripta ejus*, & *Epistola omnes: & mansit ut Aethiops minime mutata cute sua*. Nec solvitur argumentum, si cum Valesio reponas, actum ii. Nicæna Synodo non de Fide Eusebii, sed de Imaginum cultu, ideoque, cum Iconomachi testimonium protulissent ex Eusebii ad Constantiam Epistola, eoque maxime niterentur, PP. ad elevandam hujus auctoritatem exclamarunt Eusebium fuisse Arianum; verum obiter tantum, non data opera, aut cognita causa. Non valet, inquam, hæc reponere: nam PP. satis Arianismum Eusebii exploraverant, qui ejus scripta Ariano fermento infecta statim opposuerunt, hoc est, Epistolam ad Euphrationem, & alteram ad Alexandrum Episcopum Alexandriæ

Ariana peste scatentes, necnon communem fidelium opinionem. His Clericus Caveum condigna auctoritate revincit, ac simul Valesius refutatur.

Tertio vafritiem Eusebii detegit sua ad Cæsarienses Epistola. In qua profitetur se recepisse voces, *ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς*, ex *substantia Patris*, & *ὁμοῖον τῷ πατρί*, *Consubstantialis Patri*: quatenus significant Filium ex Patre quidem esse, sed non Patris portionem: quod nullus Arianorum negasset. Addit se pariter admisisse voces *γεννητῆρα*, & *ἡνωτῆρα*, *Genitum*, *non factum*: quoniam *factum* adjectivum est *ceterarum creaturarum*, quæ per Filium factæ sunt. Ait probasse se voces alias, *Non erat antequam genitus esset*, quia *omnes fatentur filium Dei fuisse, priusquam secundum carnem gigneretur*. Affirmat fuisse in Patre potentia, priusquam actu fuisset genitus. Concludit denique se idem credere, & docere quidquid præteritis temporibus crediderat, & docuerat. Veterator est ergo, vaferrimus, & vere Aethiops, cui detrahi nequit fuligo: & frustra ex descriptione Nicæna illum conati sunt aliqui dealbare.

Accedit argumentum quartum, ex veterum contra Eusebium testimonio. Nam Athanasius in lib. de Decr. Nic. Syn. tradit, illum prius temere errasse, & frustra pugnasse adversus veritatem, & tanquam canem ad vomitum rediisse. Hieronymus eum appellat hæreticum hominem, apertissimum impietatis Arianae propugnatorem, Arianorum signiferum, tam in lib. 1. Apolog. cap. 2. quam in Epist. ad Pamachium 65. Epiphanius H. 68. eundem inter Fautores Arianorum connumerat. In ejus scriptis Ariatici dogmatis germina deprehendunt Theodor. lib. 1. Hist. Photius Cod. 19. alique permulti. Eos vide in Præf. Valesii.

Denique redarguunt Eusebium ipsius ingenium, & ratio agendi: Etenim in Concilio Nicæno propositæ Fidei formulæ initio subscribere recusavit, licet postmodum annuerit veritus piissimi Imperatoris minas, & ærumnas exilii. Absoluta autem Synodo Arianorum partibus maxime studuit. Præfuit horum conventiculis Anthiocheno, & Tyrio, ac Magnum Athanasium continuo vexavit. Episcopos Arianae factionis in libris contra Marcellum eximia laudatione prosequitur: & pestilentissima cadaver hæreseos, quæ tantas orbis plagas infecit, in Ecclesiastica historia curavit alto sepelire silentio. Quinque sunt ergo contra Eusebium capita accusationis, ab ejus scriptis, a Synodali sententia, a simulata subscriptione, ab Adversariorum dignitate, atque a Personæ adjunctis.

IN EUSEBII DEFENSIONEM.

Quoniam proxima est accusandi ac defendendi ratio, alia quinque pro Eusebio, eodemque ordine argumenta producam. Sit primum, ex ejus scriptis. In his adinvenio sex divinitatis Filii characteres. Nam 1.

B b 2

Euse-

Eusebius, quamvis frequenter solum Patrem appellat Deum, quia solus caret principio, & est totius fons Deitatis, nihilominus lib. 1. de Eccl. Theolog. cap. 20. ait de Filio: *Deus est, ac Dominus similiter atque Pater, & Dominus ac Deus, quomodo per Scripturas universas annuntiatur.* Atque exponens illud *Deus erat Verbum*, declarat non *Deum* appellari, sed *Deum*, quia habet divinæ dignitatis excellentissimam naturam. Dei ergo nomen Filio non denegat. II. Libro 1. & 2. contra Marcellum tribuit Filio omnipotentiam, infinitatem, & gloriam miraculorum. Fatetur itaque illi convenire attributa, quæ sunt propria summi Dei. III. In vii. Demonstr. Evang. cap. 2. recitato de Christo insigni loco Michæ, *Et egressio ejus a diebus æternitatis*, hæc habet: *Quod ab æterno existat, cui est accomodandum nisi soli Deo?* Igitur in Christo etiam cœternam Patri divinitatem agnovit. IV. De Eccl. Theolog. 2. cap. 4. Eusebius Filium docet revera esse *ἀϊδίδιον*. Huic vocabulo apud veteres duplex inest significatio ob geminam vim hujus pronominis *αἰών* in compositis, aut enim significat quod a nullo principio originem habet, & hoc sensu Filius non est *ἀϊδίδιος*, *Deus seipso*: aut significat quod non est tale participatione, sed suamet substantia, & ita Filium esse *ἀϊδίδιον* fides tenet, eoque nomine Athanasius in fine Protreptici egregie Arianos refellit. Vide Petavium præcipuum Eusebii hostem, lib. vi. de Trinit. cap. xi. hæc docentem, & acute probantem. At Eusebius non credidit Filium esse *ἀϊδίδιον* priori sensu, neque enim Sabellianus erat, aut filium a Patre generatum negabat. Ergo Filium putavit *ἀϊδίδιον* in altero sensu, nimirum ipsissimum Deum, non participatione, sed substantia. Sufficit, inquit Valesius de voce illa *ἀϊδίδιος*, ad repellendas omnes calumnias eorum, qui Eusebium nostrum Arianæ dogmatis labe aspersum crediderunt. V. Filium esse Unigenitum Dei filium naturalem, non adoptatum, ex substantia, non ex Patris potentia genitum, disertissime scribit Eusebius lib. 1. contra Marc. lib. v. Demonstr. Evang. cap. 4. & alibi quam sapissime. VI. In generatione Patris Verbum eandem recipere Deitatis naturam non poterat Eusebius fateri expressius, quam in 1. de Eccl. Theologia hisce verbis: *Quod natum est ex carne caro est: & quod natum est ex Spiritu Spiritus est. Deus autem Spiritus. Consequens igitur est, ut intelligamus quod natum est ex Deo Deum esse; &c.* Jam vero si Filio dat Eusebius Dei nomen, Dei attributa, Dei æternitatem, Dei *ἀϊδίδιον*, Dei naturalem imaginem, Dei veram propriamque substantiam: quomodo Arianica labe contabuit?

Producam modo alterum ab insigni auctoritate argumentum. Cum Occidentales, uno fere excepto Hieronymo, de Eusebio honorificentissime locuti sint, Romani Pontifices Eusebium tanquam Orthodoxum agnoverunt: ex alio autem capite horum judicium Patribus secundæ Nicenæ Synodi videtur præferendum. Hujus argumenti priorem par-

partem demonstro ex libro Gelasii de duabus naturis, ubi Eusebius inter Catholicos Scriptores refertur; atque ex testimonio Pelagii, qui illum nominat inter Historicos honoratissimum. Vide Præfationem Valesii. Partem alteram probo, quia in Epistolis recitatis in v. 1. Synodo asseritur quidem Patrem esse Filio priorem, secundam causam, aliaque id genus nonnulla. At hæc omnia, si cum iis æquiparentur, quæ nuper recitata sunt, debent exponi de prioritate originis, & de relativo ordine Personarum. Cum tamen in se dubia sint, & aliunde nota esset familiaris Eusebii cum Arianis consuetudo, atque ob Orientalium scissuras Cæsariensis tanquam Arianus audierit; recte PP. Nicæni noluerunt scripta Eusebiana probare: eo vel maxime quod Iconomachi simul, & Ariani, tanti viri freti auctoritate pertinacius fovebant errorem. Alioquin, si hæc pro Eusebio non valent, quomodo viri probi, atque eruditi Honorium ab errore Monothelitarum immunem esse faterentur, quem læsta ad Sergium Epistola Synodus v. 1. damnavit? Si hæc ob falsum rumorem, & Honorii cum Monothelitis consuetudinem, aut Oeconomiae causam, aut sinistro iudicio in Romanum Pontificem nullam hæresi maculatum sententiam dixit: quare non potuit idem evenire Patribus Synodi v. 1. circa Cæsariensem Episcopum? Honorii Orthodoxia in iv. horum librorum parte erit vindicanda.

Urgebo tertio loco argumentum ex Actis Synodi Nicænæ: Si enim hujus fidei revera Eusebius subscripsit, quomodo inter hæreticos connumeratur? Quoniam, inquit, politico spiritu id fecit, non Catholica ductus pietate; & diu subscribere detrectavit. Atqui ex ipsa Eusebii renitentia ingenua ejus fides apparet; multi enim & piissimi, & doctissimi initio respuerant *Omoousion*, propterea quod Sabelliani inde inferebant divinæ naturæ scissionem. Hinc Eusebius in Epist. ad Cæsarienses: *Non concessimus*, inquit, *sine inquisitione, quod Filius sit ex substantia Patris, & Patri Consubstantialis*. Hæc se probasse ait, statim ac alii PP. confessi sunt, ita Filium esse *Omoousion*, ut non sit pars essentiae paternæ. Nolebat ergo *Omoousion* admittere; non quod consentiret Arianis, sed quod Sabellianis adversaretur, nec aliud objecit circa præfatam dictionem. Quatenus ergo apposita est in perniciem Arii, probavit eam Eusebius: & pristina repugnantia potuit esse zelus veritatis. Nimis scrupulose in hac Epistola notantur ea verba *κατὰ κτισμάτων ceterarum creaturarum*, quasi Eusebius in rerum creaturarum serie etiam Filium comprehendat: nam paulo post addit *nullam esse Filio Dei similitudinem cum factis creaturis, & Patri, qui eum genuit per omnia, esse similem*: ubi absque pronomine habetur *οὗτος τὰ κατὰ κτίσιν, οὗτος factis creaturis*: neque istic legitur *similem factum*, ut alii vertere, sed *ἀπομορφώσαν* duntaxat, scilicet, *assimilari*. Addunt Adversarii, affirmasse Eusebium se probasse Filium non esse ex non extantibus, quod præextiterit Incarnationi. At nunquid negat æternam Filii existentiam?

Imo

Imo in Confessione Fidei suæ in eadem Epistola, ait: *Et in unum Dominum Jesum Christum Dei Verbum, Deum ex Deo, lumen e lumine, vitam e vita, primogenitum omnis creatura, ante omnia secula ex Deo Patre genitum, per quem etiam cuncta facta sunt.* Regerunt dixisse, quod Filius antequam gigneretur fuit in Patris potentia, & hæc Verba Socratem prætermisisse, ne causam Eusebii aperte proderet. At e contra, cum non sint apud Socratem, videntur addita cujusdam Ariani malitia. Præterea, & si duriora hæc videantur, exponi possunt de sola originis prioritate; cum aliis in locis doceatur manifeste Filium semper fuisse, utpote genitum e substantia Patris, non e potentia: ita in 2. de Eccl. Theol. & in 1. contra Marcellum. Quod postremo obijciunt ex laudata Epist. asserere Eusebium se in priori perseverare sententia, referendum est ad Confessionem Fidei suæ; ait enim: *Convenire visa sunt, quæ in fide præexposita nos ipsi confessi sumus.* Atque in Fide Eusebii considerabatur tantummodo vox *Omocousion*; quam nulla malitia, ut dictum est, respuebat. Ex quibus constat non simulato animo, sed ingenuè Eusebium Fidem probasse Nicænam.

Veniamus ad veterum testimonia: Eusebium fuisse Arianum negat Socrates in Hist. Eccl. lib. 1. cap. vii. Et lib. ii. cap. 21. Manifeste recidarguere furorem Arianorum, & ab his defectionem ipsius insimulari, scribit ipse Theodoritus lib. 1. cap. xi. Gelasius Cyzicenus in lib. ii. de Synodo Nicæna cap. 1. *Nemo existimet, inquit, ex iis, quæ de illo circumferuntur, virum hunc in Arianis impietatem unquam concessisse.* Infinitus ero, si omnia proferre voluero. Quod Græcorum plures Eusebium Arianis adnumerent, fecit præfata Arianorum insimulatio; & maxime illorum contubernium, & lata a Tyriensi Synodo in Athanasium sententia. Propter hæc duo venit in suspicionem erroris. At non contigit fere idem Liberio, quem cap. sequenti a nota Arianismi vindicabimus? Hominem impensè Arianis patrocinatum, nemo mirabitur, qui horum noverit calliditatem, & quanta Athanasio crimina supposuerunt. Hujus autem argumenti hæc est consecutio: damnant Eusebium permulti, defendunt & plurimi; potuerunt illi decipi falsis rumoribus, rerumque gestarum specie. His ergo, non illis subscribendum est; præsertim cum in æquali testimoniorum discrepantia sint favorabilia oppositis præferenda.

Postremo Eusebii probitatem, fidemque Orthodoxam probat cultus, quo multi eum tanquam Sanctum venerati sunt. Locum habet die xxi. Junii in Martyrologio Usurdi & Adonis, in Breviario Ms. Lemovici, apud Vetussum Auctorem Pass. S. Valeriani, In Canone Paschali Victorii: cohonestatur titulo Sancti in antiquo Ms. Hist. suæ penes Ecclesiam Parisiensem: Beatus, Doctor, & Ecclesiasticæ Historiæ dictator illustis dicitur in Veteri Ms. Regiæ Sveciæ apud Cl. Schelstrate Tom. 2. Antiq. pag. 563. Hæc nequeunt intelligi cum Baronio de Eusebio

bio Samosateno, neque cum Pagio de S. Eusebio Episcopo Cæsareæ in Cappadocia Magni Basilii decessore. Etenim Eusebius ille non erat Palestinus, & Cæsariensis; iste non erat Ecclesiasticæ Historiæ dictator. Cum hac duplici evidentissima nota distinguitur Eusebius in Martyrologio Ufuardi, in Ms. Parisiensi, & in Codice Sveco. Quomodo ergo Pagius putat Eusebii nomine non posse intelligi Samosatensem, cum is non fuerit Cæsariensis; ita errare potest Pagius ipse, quoniam Eusebius Cappadox non fuit Historiographus: & immerito antiquis his monumentis fides detrahitur. Accedit Eusebium fuisse integerrimum, pacis amantissimum, & non constare ipsum molitum fuisse D. Athanasii perniciem, aut esse novarum Fidei formularum Auctorem. Potuit ergo cum Arianis versari, ut Ecclesiæ scissuras componeret; ut contendit Du-Pin. Tom. 2. pag. 18. Quinque ergo capita accusationis Eusebii poterunt quinque aliis refelli.

Si quis hanc ultimam persuasionem forsitan induit, illum commonefacio alios nonnullos inculpatae fidei Patres appellavisse Filium secundam *ariorum*, causam, ut Basilii de Sp. S. cap. 16. & in 1. contra Eunomium; quod PP. Græci plerunque causam ac principium eadem significatione usurpaverint. Dixerunt alii Filium *ministrum Patris*, ut Irenæus lib. v. cap. 17. plerique etiam *communis & communis factum, & natum* confundunt; quorum usum aliquando promiscuum fuisse docet lib. v. cap. 1. Petavius; tamen modo accurate sint distinguenda. His ergo animadversionibus poterit quisque sese contra Accusatores Eusebii munire. Quod si his mavult adhærere; notet ex adverso, etiam Semiarianos rationem geniti, naturalem patris imaginem, substantiam quoque divinam Filio concedere, at non eandem numero cum Patris essentia: atque hanc postremam non satis erui e scriptis Eusebianis. Advertat ultro, doctissimum, versutissimumque hominem potuisse quandoque fateri Filium *Autotbeon*, & non factum, quatenus non est productus per aliud Verbum ministrum Patris, uti sunt reliquæ creaturæ. Circa Eusebii sanctitatem rectissime poterit respondere, non esse relatum inter Sanctos a Romano Pontifice, neque talem haberi ab Ecclesia universa: privatos autem cujuscumque literaturæ interdum falli. Pios demum Martyrologii Auctores Adonem, & Ufuardum reperto S. Eusebio nomine, non advertisse alios esse Eusebios sanctitate conspicuos præter Cæsariensem multiplici librorum editione clarissimum; atque ita Divo Eusebio additum Cæsariensis agnomen: ut ex Fortunio inferat vir eximius Antonius Pagi ad annum 340. n. 22. Hoc modo utriusque sententiæ patronis aliquantulum satisfecerimus.

C A P U T XII.

Liberium Papam non subscripsisse Arianorum blasphemiam.

INTER Fidei formulas a fautoribus Arii post damnatam eorum hæresim vulgatas, tres Sirmienfes commemorandæ mihi sunt; prior contra Photinum edita anno 351. altera ab Hosio, & Potamio conscripta anno 357. postrema autem 359. opera Basilii Ancyran. Definitum est in prima, Verbum esse Deum de Deo; & dictum anathema. iis, qui Filium ex non extantibus, aut ex altera hypostasi profitebantur: suppressum duntaxat vocabulum *Omoousion*, fidei tessera tunc Orthodoxæ. Hæc fidei formula in se quidem Catholica est, ac talis habetur ab Hilario in lib. de Synodis: rejicitur tamen ob latentem Arianorum fraudem ab Athanasio. Alteram memoratus Hilarius jure merito appellat *blasphemiam*: quippe & *usia*, & *Omoousion* prohibet fieri mentionem; atque Filium subiectum, & Patre minorem dignitate, honore, ac majestate, nefaria impietate declarat. Decernitur in tertia Filium esse Deum de Deo, & similem Patri; at exploditur *substantiæ* nomen, tanquam ignotum, incaute a Patribus positum, & cujus nullum sit in sacris libris vestigium. Ergo, cum Liberius apud Beroëam exul dolo Semiarianorum circumventus, fractus animi, corporisque procellis, nec omnino liber affectu, ex præfatis formulis unam probaverit, quod est ex Ecclesiasticis monumentis, ejusque Epistolis satis compertum: oritur quæstio, num veritatem, pro qua invictè certaverat, pessumdedero; an vero Arianicæ pestis evaserit contagionem. Nam si fidem secundam amplexus est, actum de Liberio: si tertiam; licet possit quoquomodo defendi Orthodoxus, magnum emergit incommodum, idest, Romanum Pontificem aliquando decretum Nicænum, eoque consecratum *Omoousion*, conculcasse: quod vereor, ne sit per jucundum Pontificiæ Auctoritatis Impugnatoribus: quam si fas esset in dubium revocare, non essem ego de lapsu Liberii sollicitus: sed cum illam firmissimam Ecclesiæ Petram intino, veroque sensu profitear; operæ pretium est in patrocinium veritatis nervos omnes intendere.

Itaque triplex sententia occurrit examinanda. Prima est H. Valesii in Notis ad iv. lib. Sozomeni cap. 15. in quam manibus pedibusque it Pagius ad an. 357. num. xi., qui docet Liberium probasse tertiam formulam editam, ut putant, anno 358. quo Liberius restitutus est. Quod probant hoc argumento: Ut constet ex fragmentis Hilarii n. vi. subscripsit Liberius Fidei Ecthesi, quam idem Hilarius appellat *perfidiam*, & quam conscripserunt Narcissus, Theodorus, Basilus, Eudoxius, Demophilus, &c. At formula, quam hic Hilarius appellat *Perfidiam apud Sir-*

Sirmium descriptam, non est prima Sirmiensis, hanc enim Hilarius in lib. de Syn. affirmat esse Catholicam: neque est Sirmiensis secunda, quippe hanc, Auctore eodem Hilario, conscripserunt Hosius ac Potamius, qui non recententur in eorum Catalogo qui receptam a Liberio formulam probaverunt. Oportet ergo, ut Liberius subscripserit tertiam eodem anno editam, in quo revocatus est ab exilio.

Altera sententia est Blondelli in lib. de Primatu Papæ, cui ex parte accedit Petavius in Observat. ad Epiphanium, & probabiliorem putant Novatores omnes, Liberium scilicet subscripsisse secundam Sirmiensis: quæ sententia huic nixa est argumento. Formula, quam Hilarius *Perfidiam* appellat, revera est secunda, & expresse hæretica, cui in lib. de Synodis præfigitur titulus: *Exemplum blasphemiam apud Sirmium per Hosium, & Potamium conscriptæ*. At Liberius adhuc in exilio degens subscripsit huic Formulæ, ut ipsemet scribit in Epist. ad Orient., his verbis: *Sane petendam esse crediderim Sanctitatem vestram, quia jam pervidetis in omnibus me vobis consentaneum esse, dignemini communi consilio ac studio laborare, quatenus de exilio jam dimittar, & ad sedem, quæ mihi divinitus credita est, revertar*. Constat ex his Liberium subscripsisse formulæ ab Orientalibus ipsi per Demophilum exhibitæ, adhuc exulem. Hanc vero formulam esse illam, quam Hilarius appellat *Blasphemiam* apparet ex parenthesis in Fragmentis: ubi recitata Liberii Epistola, inquit idem Hilarius (*Hæc est perfidia Ariana, hoc ego notavi, non Apostata. Liberius sequentia*.) Quid potest adversus Liberium afferri manifestius? Sed Petavius, ut dixi, ex parte tantum hanc opinionem amplectitur, & immerito ejus sententia ab Honorato Tournely eadem dicitur cum opinione Blondelli: quandoquidem Cl. Petavius contendit a Demophilo non integram, sed mutilatam Ecclæsim illam Liberio exhibitam, & ab eo receptam in ea tantum parte, quæ *Omoousion* supprimit, non in altera, quæ Filium subijcit Patri: unde ex mente Petavii nullum infertur Romano Pontifici præjudicium, & idem prorsus est, ac si probasset duntaxat primam fidem Sirmii, hoc solo titulo Arianicam. Utrum vero recte sentiat Petavius, dicam in hujus asserti refutatione.

Tertia, eaque communior sententia, pro qua pugnant Romanenses omnes, nec non Gallorum doctissimi Nat. Alex. Dissert. xxxi. sæculi iv. laudatus Tournely, Juenin, alique permulti in Theologicis de Trinitate disputationibus, nec unquam satis celebrandi Benedictini PP. in notis ad Fragm. vi. Hilarii, docet Liberium primæ formulæ contra Photinum editæ subscripsisse. Pro qua sententia animadvorte, non esse quæstionem de Ecclæsi, quam probavit Sirmium reversus; hæc enim fuit libellus in quo Basilius, Eustathius, & Eleusius complexi sunt decreta contra Paulum Samosatensem & Photinum Sirmiensem, & Fidem quæ Antiochea Ecclesiæ fuerat exposita, in qua supprimebatur *Omoousion*.

son, eo quod nonnulli hujus vocis pretextu clanculum hæresim Sabelianam confirmare conabantur; ut colligitur ex Sozomeni lib. iv. cap. xv. Quare dum ibidem Sozomenus ait, quod Imperator coegit Liberium confiteri patri filium non esse *Omoousion*, liquet esse intelligendum, de Confessione in qua *Omoousion* suppressum erat, non de illa, in qua dam-nabatur; alias non Fidei Antiochenæ, & Sirmienſi contra Samosatenses vulgatæ, sed alteri e diametro oppositæ tribuisset assensum. Aut certe eo sensu *Omoousion* proſcripſit, quo abutebantur Photiniani a Synodo Antiochena damnati. Præterquam quod neque Imperator, neque memorati Episcopi, qui secundam Sirmienſem execrabantur, poterant, ut infra apparebit, illam Liberio proponere. Atque his delibatis sit,

PROPOSITIO I. Liberius subscripſit uni ex tribus Sirmienſibus formulis, quæ interpretative ſaltem appellari debet Ariana.

Ingenui Scriptoris eſt non contradicere veritati. Ipſe Liberius in Epist. ad Orient. data, ut vidimus, Berææ fatetur ſe lubenti animo ſuſcepſiſſe fidem, quæ Sirmii tractata fuerat, & expoſita; & quam ap-pellat Catholicam, & Hilarius tetro notavit commate. Colligitur hoc idem ex altera Liberii Epistola ad Urfacium, Valentem, & Germinium, ex tertia quoque ad Vincentium Episcopum Capuæ. Præter apertiffimum testimonium Hilarii, Hieronymus cap. 97. de Viris illuſtribus ait: *Fortunatianus in hoc habetur deteſtabilis, quod Liberium Romanæ Ur-bis Episcopum pro fide ad exilium pergentem primus ſolicitavit ac fregit, & ad ſubſcriptionem hæreſeos compulſit*. Tradunt conſimilia Athan. in Epist. ad Solitarios, Auxilius lib. 1. de Ord. Petrus Damianus Epist. 15. cap. 16. Platina in ejus vita: imo Marcellinus in Chronicis ex albo ſum-morum Pontificum illum expungit. Hæc tamen ad damnandum Libe-rium non ſunt ſatis; quando enim non probetur Liberium ſuſcepſiſſe ſe-cundam fidem Sirmienſem; conſequens erit audiſſe tanquam Arianum, hæreticum, & Apoſtatam *interpretative*, non, ut in Scholis loqui-mur, *formaliter*; hoc eſt, probaſſe Eſtheſin, quæ ſupprimat, non, quæ condemnat expreſſe in Ariano ſenſu *Omoousion*.

PROPOSITIO II. Liberius non ſubſcripſit tertiæ formulæ Sirmienſi, ut opinantur Valeſius, & Pagius.

Hi putant tertiam Sirmii fidem editam anno 358., quo reſtitutus fuit Liberius; ſed hoc invictiſſimo argumento revincuntur. Patet ex Epist. Liberii ad Orient., & ex fragmentis Hilarii probaſſe Liberium, fidem, quæ Sirmii tractata, expoſita, & ſuſcepta eſt, idque Berææ, priuſquam ab exilio revocaretur, quod contigit omnium conſenſu, ante exactum annum 358. Atqui tertia Sirmienſis Synodus coacta eſt duntaxat anno 359. die Maji ſecunda & vigefima, quæ enim celebrata dicitur an. 358. circa Paſcha fuit Ancyranæ Semiarianorum, uti liquet ex Epist. Synodica apud Epiphanium Hær. 3. §. 2. quare vereor, ne do-ctiſſimus Valeſius utriuſque tempora inverſerit. Non eſt ergo tertia
fides

fides Sirmii, quam Liberius anno suæ restitutionis suscepit. Minorem probo; nam Tertiæ Sirmienſi formulæ hæc inserta est epigraphes: *Exposita est Catholica fides in præsentia Domini nostri religiosissimi, & victoris Imperatoris Constantii æterni Augusti, sub Consulatu Flav. Eusebii, & Hypatii clarissimorum virorum apud Sirmium, undecimo Calendas Junias*. Consulatum vero Eusebii & Hypatii incidere in annum vulgaris Aë. 359. constat ex emendatissimis Fastis. Accedit conscriptam esse tertiam Sirmienſem, ut deferretur ad Synodos Arimini, & Seleuciæ, quæ indictæ sunt postquam ad comprimendam Anomæorum perfidiam Basilii Ancyra Sirmium ad Imperatorem contendit prædicto anno 359. quemadmodum illi in Ancyrana superiori anno coacta fuerat demandatum. Atque his convellitur eorum opinio, qui *Perfidiam* a Liberio subscriptam arbitrantur esse tertiam Eccliesim Sirmii.

PROPOSITIO III. Liberius non probavit secundam formulam Sirmienſem *formaliter* hæreticam, neque absolute, ut putat Blondellus, neque in una tantum parte, quomodo visum Petavio.

Nisi præjudicatis opinionibus veritas superatur, hanc theſim validissimæ argumentationes demonstrant. Primo: secunda regula fidei edita Sirmii, quoniam damnabat Filii cum Patre similitudinem, statim ab Homæusianis explosa fuit, sublatum quodcunque ejus exemplar, aut editio Constantii vetitum. Legendus Socrates lib. 2. Hist. cap. xxx. ubi postquam ait priorem formulam græca lingua fuisse a M. Arethusio dictatam, secundam vero Romano sermone ab Occidentalibus Episcopis Valente, Ursacio, & Germinio, & istam discordare a priori, Filiumque Patri subijcere, addit: *Sciendum autem quod Episcopi Sirmii congregati penitentia ducti sunt propter Romanam fidei expositionem. Multa, namque post expositionem videbatur ipsis habere contraria. Quapropter satagebant, ut eam ab illis, qui descripserant reciperent. Quoniam vero multi eam occultabant, Imperator eam edictis inquiri jussit, supplicium minatus, si quis eam occultasse deprehenderetur. Nemo ergo tam infans mentis erit; ut existimet Constantium, & Homæusianos Episcopos induxisse Liberium ad subscriptionem Ecclieseos ab ipsis quoque damnatæ.*

Rursus secunda fidei Expositio a solis Occidentalibus, ut nuper dictum est, fuit latino sermone conscripta, nec verbis, nec compositione, nec dogmate cum priori concordat, hæc enim definit, illa reprobat Filii cum Patre similitudinem. Sed Liberius in Epistola ad Orientales se recepisse testatur, non Romanam Eccliesim, sed illam tantum, quam Orientales ipsi in Synodo Sirmienſi plurium Episcoporum approbatione vulgaverant. *Fidem vestram & Catholicam*, inquit, *quæ Sirmii a pluribus fratribus & Coepiscopis nostris tractata, exposita, & suscepta est, &c.* Igitur formula, cui Liberius subscripsit, non est illa quam Ursacius, Valens, Germinius, Hosius, ac Potamius approbaverunt, Aria-

na certe, & hæretica: sed prior scripta ab Arethufio, dicta Orientalium, & hoc solo titulo impla, quod non habeat appositum *Homoousion*.

Uterius: S. Hilarius in Fragmentis memorata Fide, cui subscripsit Liberius, inquit: *Perfidiam autem apud Sirmium descripta, quam dicit Liberius Catholicam, a Demophilo sibi expositam, hi sunt qui conscripserunt, Narcissus, Theodorus, Basilus, Eudoxius, Demophilus, Cecropius, Silvanus, Ursacius, Valens, Evagrius, Hyrenius, Exuperantius, Terentianus, Bassus, Gaudens, Macedonius, Marthus, Aëlius, Julius, Sarius, Simplicius, & Junior*. Atqui major horum Episcoporum pars non subscripsit secundæ formulæ Sirmienti. Igitur secunda Sirmiensis formula ea non est, quam Liberius, ac memorati Episcopi probaverunt. Minor facillime suadet. I. quia horum Episcoporum plures sunt Orientales; at secundam Sirmiensem Occidentales ediderunt, ut scribunt Socrates cit. loco, & Sozom. lib. IV. cap. XII. qui etiam addit, Antiochænam Arianorum Synodum Valenti, Ursacio, & Germinio gratias egisse, & ipsi causam deputasse, quod Occidentales recte sentirent. II. quia in prædicto Episcoporum syllabo non est Hosius, non Potamius, non Germinius; qui secundæ Sirmiensis Ectheseos, ut hoc loco Sozomenus, & in lib. de Synodis affirmat Hilarius, fuerunt præcipui Auctores. III. quia secundæ Sirmiensis assentiri non poterat Theodorus, qui ante biennium decesserat, nec Eudoxius, & Cecropius, qui anno CCCLVII. Sirmio aberant. Huic argumento fatetur Petavius, & Du-Pin nil aliud reponi posse nisi nomina illorum Episcoporum addita ab Auctore, qui Hilarii excerpta confecit. At aliter sentiunt Monachi S. Mauri inspectores accuratissimi antiquorum MSS. Et quidem si quæras illius additamenti artificem, prorsus ignorant: si quæras, cur quispiam potuerit hæc nomina fingere, & inserere Hilariano Fragmento, causam reddere nequeunt: si appellentur ad Codices vetustissimos, necesse est obmutescant. Quamobrem *Perfidiam* obsignatam a Liberio non compellat Hilarius Blasphemiam Hosii, & Potamii, sed primam Ecthesim Sirmiensem; atque argumentum Blondelli hac ratione dissolvitur. Concidit pariter sententia Petavii: nam Fides horum Episcoporum suffragio signata non est ea, ut jam constat, quam exhibuit Demophilus; neque is Arianorum partium princeps blasphemiam Hosii, in præjudicium Ariani dogmatis mutilasset. Quid? si in Epist. ad Orientales ipse Liberius testatur non partem, sed integram Ecthesim suscepisse, eisque penitus esse in ea fide consentaneum? *Hanc*, ait, *lubenti animo suscepit, in nullo contradicens*. Itaque Liberius alicui Sirmiensis fidei plene subscripsit: non secundæ; ergo primæ. Minimus restat scrupulus, quomodo Demophilus, & quidam alii partium Arianorum potuerint subscribere formulam *Omæusianam*, & Filium Patri similem confiteri. Factum id *Omæusianorum* præpotentia; qui, ut ait Socrates lib. II. cap. 24. Et Sozomenus lib. IV. cap. 15. maxima apud Imperatorem gra-

tia & auctoritate valebant, eumque permoverunt, ut Ursacium quoque, & Valentem vi compelleret.

Accedit, quod Liberius, ut Sirmium pervenit, subscripsit, opera Basilii, Eustathii, & Eleusii fidem Sirmiensem contra Photinum, qua non potuit damnari *Omoousion*, nisi in pravo sensu Sabelliano, & quatenus significare videtur abscissionem substantiæ. Et vicissim in ea confessione excommunicati sunt Aetiani, qui per omnia Filium Patri similem non pronunciabant, eo quod falso, ut inquit Sozomenus, Eudoxius, alique Anomæi spargebant Liberium reprobasse *Omoousion*, & filium Patri affirmavisse dissimilem. Atqui nec falso id Anomæi promulgassent, nec Liberius in eos dixisset anathema; si paulo ante Beræe signasset secundam Ecthesin Sirmiensem, quæ redolet purum putum Anomoeismum. Ergo Liberius secundam illam Sirmiensem Blasphemiam nequaquam probaverat.

Tandem subscriptio secundæ Sirmienfis formulæ non revocasset ab exilio Liberium, tum quia novum sibi apud Constantium, & *Omoousianos* odium conciliasset, nam omnes Anomæorum perfidiam, fidemque istam summo opere execrabantur; tum etiam, quia Imperator non exigebat a Pontifice Arianam protestationem, sed tantum, ut damna-
ret Athanasium, ut colligitur ex Theodoro lib. 11. cap. 16. Si ergo subscriptio secundæ formulæ Sirmii Constantio futura erat ingrata; si *Omoousianis*, quorum major erat apud Imperatorem auctoritas, maxime opponebatur: si demum non poterat Liberio libertatem promereri: profecto non video, cur illam Pontifex approbasset, ut revocaretur ab exilio, quod illius gratia piissimæ Matronæ Romanæ, & Occidentales quidam Episcopi flagitaverant. Vide Theodoretum laudato, ac proximo capite.

Hæc quum ita sint, non est in solutione argumentorum diutius immorandum. Quod enim obijciunt ex Hilarii fragmentis obsignasse Liberium Sirmiensem *perfidiam*; non esse accipiendum de *Blasphemia* per Osium & Potamium conscripta, id in tertio argumento hujus propositionis fuit demonstratum. Illud vero, quod scribit Sozomenus libro IV. cap. 15. coactum a Constantio Liberium ad confitendum Patri Filium non esse *Omoousion*; manifestum est in præmissa expositione tertiæ sententiæ, & in penultimo argumento, dictum a Sozomeno de prima formula Sirmienfi contra Photinum, & de Antiochena contra Paulum Samosatensem: quarum prima *Omoousion* palam non efferebat, altera reprobabat in sensu Sabelliano, prout sola lectione Sozomeni liquido apparet. Quod ajunt, receptam fidem expositam paulo ante, non anno 351. remoto nimis a lapsu Liberii; & istud priori argumentatione revincitur. Sed & quod reponunt, probatam Ecthesim, qua sperabatur Pontificis restitutio; postrema ratione refellitur. Nec, quod præsertim reprehenditur, suppressio scilicet *Omoousia*, quod palam erat
enun-

enunciandum, magni ponderis est; si advertas quod in ultima sententia recitavi e Sozomeno, idest, tempore Liberianæ subscriptionis, quosdam prætextu *Omoousii* Photinianam hæresim suscitasse. Denique neque illud movet, Liberium subscripsisse damnationi Athanasii; quoniam, etsi ob fidem Catholicam vexabatur, Ariani tamen ficta quædam, horrendaque ejus crimina prætexebant, quibus credulus Pontifex fidem præbuit.

Liquet ex his, quo sensu, & Hilarius, & Hieronymus, & alii minus honorifice de Liberio fuerint locuti. Primo enim suscepit is primam fidem Sirmii, in qua Semiarianorum fraus latitabat, & in Athanasium quoque sententiam dixit, unde visus est hæreticorum partes fovere: quod est proprietate sermonis mei esse hæreticum *interpretative*, veram tamen fidem profiteri. Deinde, cum Liberius reprobasset, & compressisset repullulantem Photini hæresim, eoque prætextu Eudoxius, ceterique Anomœi spargerent improbo mendacio proscriptisse *Omoousion*; falsus rumor facile potuit ad aures hominum pervenire, undique spirante statu pestifero Arianorum. Quare nil mirum si Hilarius ter in Liberium pronunciavit *anathema*; si tamen illa indignantis animi nota vere ex Hilarii pectore erupit: sunt enim complures, qui e magna in textum irrepsisse contendunt.

Arduum hanc questionem non magni momenti Dupinius appellat. Ceterum, si quis recolat quanta pro fide Catholica Liberius Papa præstitit, Apostolicas ad Constantium pro Divo Athanasio Epistolas, damnationem Pseudoconcilii Arelatensis, plenissima libertatis, cum ad Eusebium Eunuchum, tum in faciem Imperatoris proloquia, invictam animi fortitudinem, miserrimi exilii calamitatem, Romanæ Urbis, & amantissimæ Christi plebis pro ejus restitutione voces, ac gemitus: si quis, inquam, ista perpendat, lubenti animo me verbum, molestumque hominem patietur.

C A P U T XIII.

De miserrando lapsu, & penitentia Hosii Episcopi Cordubensis.

HOSIUS ob ætatem, & confessionem, laborumque tolerantiam, omni honore ac reverentia dignissimus, Nicænæ Synodi confors, atque insidiis Arianorum exilio damnatus, studio eorum, qui anno 357. Sirmium convenerant ab Imperatore Constantio revocatus est, ut vel persuasus, vel coactus hæresi consentiret. Cogitabant enim, si hunc tam eximium, & omnium celeberrimum consentientem haberent, fore istum fide dignum, maximumque dogmatis sui testimonium. Sirmium

mium ergo venit necessitate coactus, & invitus, centenarius ætate, septingentium leucarum itinere fessus, industria eorum, qui tantam venerabilis Antistitis senectam male exercitam habuerunt. Hæc ex lib. II. Socratis cap. 31. & Theod. IV. cap. 6. Videtur tamen Socrates priorem, & secundam Sirmiensem Synodum confundere, cum ex inscripto Consulum nomine constet tres esse distinguendas, & Hosium interfuisse Synodo secundæ Arianorum Episcoporum, quorum erant principes Ursacius & Valens. Quæritur modo, an formulæ hujusce Synodi subscripserit, quam ex dictis liquet fuisse blasphemam & Arianicam, & an post lapsum resipuerit, vel in hæretica impietate decesserit.

PROPOSITIO I. Cessit tandem Hosius Arianis, illorumque impietati consensit.

In libro enim de Syn. Hilarius commemorat *Blasphemiam per Hosium & Potamium conscriptam*; de qua supra. Socrates lib. II. cap. 31. *Quoniam vero consentire renuebat, plagas, & tormenta seni inferebant: unde & necessitate coactus, datis tunc expositionibus & consensit, & subscripsit*. Ac Theodoretus in IV. H. E. libro cap. 6. *Hosius, inquit, initio quidem illis consentire detrectabat, compulsus tamen, & verbera, ut fama est, cum esset senex perpeffus, tandem consensit, & subscripsit*. Athanasius quoque celeberrimi senis cultor singularis, & gratus in sua ad Constant. Apologia ait: *Quamvis ob illatas ipsi multas plagas, immodicas & stractas in cognatos ejus insidias cefferit ipsis ad horam, utpote senex, & corpore imbecillis*. Quod habet Latinus interpres legitur in Athanasio *ἄνθρωπος ἀγὼς ἄγος, non repugnauit ad horam*. Ceteros complures assert Baronijs ad annum 357. ubi num. XVIII. præclare asserit, Hosii lapsum præteritorum omnium casum superasse. Certis itaque testimoniis humana imbecillitas continuo nobis pen sitanda in Hosii defectione proponitur.

Eminentissimus Aguirre Dissert. 2. in alterum Tom. Conc. Hisp. aperte narratum casum non denegat, dubium tamen multiplici capite probat: idque ob præclara Hosii merita summopere videtur in Scriptore clarissimo laudandum. Singula tamen, quæ producit brevissime expendam. Ait, quod senis oculi caligauerant, & mentis deliquium subierat: quod contigisse homini tanta ætate gravato probabile est quidem, sed mentis compotem indicant verborum, plagarumque ad tempus tolerantia; unde videtur Imbecillitate corporis, non deliquio mentis peccasse. Addit Athanasium in Epist. ad Solitarios meminisse duntaxat Hosii cum Ursacio, & Valente communionis: at istorum voluntati ad horam non repugnasse fatetur idem Athanasius in sua Apologia. Observat Hilarium, qui procul a Sirmio aberat decipi potuisse rumore famæ: & revera deceptum ego arbitror in eo, quod blasphemiam Sirmiensem ait ab Hosio conscriptam: si enim restitit aliquandiu Ursacio, & Valenti, & probra ac tormenta sustinuit, jam Ariani impiam Confessio-

fissionem paraverant, quam magno Hosii nomine circumferrent. In subscriptione tamen innocentiam Hosii contra Scriptorum omnium auctoritatem perdifficile est demonstrare, & Hilarium plenissimæ convincere falsitatis. Contendit formulam, qualem narrat Hilarius, debuisse displicere Semiarianis; ideoque ab eo referri adulteratam. Verum reapse displicuit, & post expositionem Constantius minis, decretisque illam repressit, Auctore Socrate lib. 2. cap. xxx. ideoque conjectura hæc evanescit. Ait denique Aguirre Hosium comparatione Liberii leve crimen patrasse: quod opus habet distinctione; nam in damnationem Athanasii Hosius nunquam consensit, & Liberii eidem subscripsit; qua in re miramur Hosii constantiam, & Liberii simplicitatem excusamus. In subscriptionem autem Eccl̃esicos, cum Hosius secundæ Sirmienſi Synodo adfuerit, quando *Blasphemia* edita est Ariana, ac Liberius accesserit Semiarianorum postulationibus jam formula illa damnata & vetita, dolemus de lapsu Hosii, & lætamur de recta fide Liberii.

PROPOSITIO II. Non obiit Hosius in impietate Arianica.

Athanasius in Epist. ad Solitarios Hosii poenitentiam his verbis contestatur: *Moriturus enim quasi in testamento suo eorum vim prestatum est, & Arianam hæresim condemnavit, vetuitque a quoquoque probari, aut recipi.* Et in Apologia, de qua supra, ait Hosium Arianis consensisse tantummodo *ap̃is ap̃is, ad horam*, nempe, dum Sirmienſi Conventiculo invitatus interfuit. Legendus S. P. Aug. lib. 1. in Epistolam Parmeniani, ubi negat quod Donatistæ vulgaverant, Hosium ab Hispanis damnatum, & a Gallis fuisse absolutum, aut saltem credibilem esse, *Hispanos falsis criminationibus circumventos, contra innocentem protulisse sententiam, & postea pacifice in humilitate Christiana ad sententiam Collegarum accessisse.* Addimus posse quidem iustum Deum deferere semel peccantem; sed cum superexaltet misericordia iudicium, miserationibus ejus, quarum non est numerus, videtur magis consentaneum, si dicatur homini, qui fuerat Athleta veritatis, neque malitia, sed infirmitate, neque corde, sed ore peccaverat, poenitendi victricem gratiam fuisse largitum. Quamquam hæc inscrutabili Dei beneplacito parata est, & ob præcedentia demerita facti sunt plures vasa in interitum, rerumque humanarum singulare iudicium.

Oppones: Isidorus de Viris illustr. cap. 14. narrat Hosium digno Apostatæ exitu fuisse elisum, & ore distorto divinitus e sede dejectum, cum vellet deponere Gregorium Illiberitanum, qui noluit cum Hosio, tanquam perditissimo hæretico communicare. Consentiunt celebriores rerum Hispanicarum Scriptores, Auctor Anonymus, qui xlv. Vitas Isidori libro præposuit, Joannes Vassus in Chron. ad annum 355. Joan. Mariana lib. 1v. cap. 17. alique permulti.

Resp. Natalis Alexander, librum de Viris Illustr. censendum esse suppo-

suppositum, cum illius non memineret Idelphonfus, qui recenset Opera omnia Isidori. Hæc tamen responsio falsa est, cum liber Isidori de Viris Illustribus in aliorum syllabo censeatur a S. Braulione Cæsaraugustano Episcopo, cujus Prænotatio extat Tom. 2. Hispan. Illustratæ, & hujus libri antiquissimum Ms. servetur cum Isidori nomine Cantabrigiæ in Bibliotheca Benedictina, & Oxonii in Mertonensi. Quare Isidoro jure adscribitur a nostro Philippo Bergomate in Supplemento ad an. 615. a Sigeberto in Catalogo cap. 55. a Vossio lib. 2. de Hist. Lat. cap. 25., ab aliis quamplurimis. Hæc tamen Hosii teterrimum exitum nequeunt, ut Vulpiani verbo utar, certiorare. Nam, ut recte scribit ipsemet Alexander, Isidorus fabulam hausit e Luciferianorum gurgite deturpato. Luciferiani enim duo, Faustinus & Marcellus, qui noluerunt recipere lapsos in persecutione Constantii, & ab Ecclesia sese nefario schismate alienarunt, in Libello ad Imperatorem Valentianum adversus Sanctos Episcopos veritatem fabellis tragicis macularunt. Ibi primum Hosii cum Gregorio Boetico dissidium, & illius mors atrocissima conficta sunt, pluraque in Athanasium & Hilarium inverecunde adinventæ. Illinc exscripsit Isidorus tragædiam deplorabilem, inseruitque Historiæ virorum illustrium: aut certe assuit Theodiscus illius in sede Hispanensi successor. Quamobrem æquum est, ut major fides præstetur Athanasio Scriptori Synchro, atque integerrimo, quam Isidoro ab Hosii ætate valde remoto, & qui scripsit post corruptam a Luciferianis historiam. Id vero ceteris Hispaniarum Scriptoribus potuit facilius contingere, inter quos multi sunt apud citatum Aguirre in Hosium benigniores. Si quis præclara ipsius merita velit cognoscere, legat Epistolam Athanasii ad solitariam vitam agentes.

C A P U T XIV.

*Absolvitur liber Apologeticus nonnullis adnotationibus
in Eucharisticum Hymnum Te Deum laudamus.*

PRUSQUAM de tabula manu tollam, triplex ratio suadet, ut de hymno gratiarum Ambrosio, & Augustino inscripto pertractem; non ita tamen, ut pariam prolixitate fastidium. Ratio prima est, quod Ecclesia perantiquæ traditionis verax & inviolabilis Magistra a pluribus sæculis prædictum hymnum recepit: in quo Deum unum, æternum, Patrem, verum & unicum Filium, & Paraclitum Spiritum laudamus, & confitemur. Fidem itaque Catholicam Trinitatis, Scripturis ac Patrum traditione ad nos derivatam Ecclesia Christi frequentissima hujus hymni recitatione confirmat. Illum ergo in dissertatione, qua fidentiam vindicare studui, importunum nequaquam videtur commemorare.

To. II.

D d

De.

Deinde movet me, quod eruditi viri quamplurimi prædictum hymnum SS. Ambrosio & Augustino prorsus abjudicant, quorum non leves sunt conjecturæ. Primo enim ignotum esse Auctorem colligunt ex antiquioribus Mss. in quibus neque Ambrosio, neque Augustino tribuitur. In Vaticano Psalterio inscribitur *hymnus S. Sisebuti*. In Breviario Aniciano *Hymnus S. Abundii*: inscribitur in altero Psalterio Gallico Sancto Nicetio, & apud Edmundum Martene Hilario Pictaviensi. Tanta Auctorum diversitas, ait Pagius ad annum 388. satis ostendit latere adhuc hujus Cantici Auctorem. Ad hæc nemo invenitur, ut verbis utar PP. Bened. Tom. 2. Oper. S. Amb. p. 1217., hac nostra ætate tam plane rudis, qui fabulam esse inficietur, eundem hymnum post baptismum ab Ambrosio magnum Augustinum fuisse ab utroque alternis vicibus decantatum. Præterea invaluit hæc opinio ex Chronico S. Datii Mediolanensis, quod suppositum opus esse arbitrantur Menardus in notis ad Sacramentarium Gregorii, Gavantus in Rubricis, Mabillonius To. 1. Analectorum, & qui accurate Ambrosianæ Bibliothecæ Codices lustravit, Ludovicus Muratori. Rursus ab uno Ambrosio fuisse conscriptum nonnulli probare conantur, ex quo in forma Dialogi non sit editus. Demum animadvertit Lorinus in Ps. 27. versiculum Cantici, *Salvum fac populum tuum, Domine, & benedic hereditati tuæ*, aliter legi tam in Psalterio Ambrosiano, quam apud Sanctum Patrem Augustinum: unde oritur suspicio, neque ab uno, neque ab altero fuisse compositum. Ita rationes non videntur deesse, quibus vetus opinio rejiciatur.

Attamen, omni partium studio deposito, arbitror debiliores esse conjecturas istiusmodi, & hymnum revera edidisse Ambrosium, & Augustinum, ut Bartholomæus Urbinas in Præfat. ad Milleloq. Jacobus de Valentia de hoc Cantico, Lancillotus, alique nostrates, ut ex Congregatione Discalceatorum Eustachius a S. Ubaldo, necnon citato loco Lorinus, Radulphus Tungrensis Prop. 13. de Can. observat. & innu-meri cujusque Ordinis Scriptores tradiderunt. Quod hac ratione ductus ostendo. Recedendum non est a vetusta & communi traditione, nisi hanc valida argumenta revincant. At quidquid eruditi viri producunt, ut antiquam de Cantico isto traditionem refellant, perleve est, nec ad eam labefactandam est satis. Itaque a communi, & per vetustam traditionem, qua hymnus Ambrosio & Augustino tribuitur, nullatenus est recedendum. Communem esse hanc traditionem liquet ex Breviario Romano, Ambrosiano, & Monastico; esse per antiquam fatentur doctissimi viri Antonius Pagius ad annum 388. n. 11. & Mabillonius in dissert. de Azymo & ferm. cap. vi. & probatur ex libro Ms. Psalmorum, quem Carolus Magnus misit ad Hadrianum Papam proculdubio ipso Carolo Magno vetustiore, & pretio antiquitatis existimandum, aut saltem ex antiquiori exaratum, alias non esset donum vere magnificum & regium. In hoc ergo vetustissimo Ms. cujus Autographum asservatur in

in Cæsarea Bibliotheca extat Canticum istud cum epigraphæ: *Hymnus; quem S. Ambrosius & S. Augustinus invicem considerant*. Præfert hunc titulum etiam in libris Alcuini, qui clarissimus Bedæ & Egberti discipulus fuit, & ejusdem Caroli nobilis præceptor. Appellant quoque Mediolanenses viam, quæ a laterali janua Ecclesiæ S. Ambrosii ducit ad alteram, in qua fertur Augustinum fuisse baptizatum, *la via del Te-
dém*; cujus nomenclaturæ originem nullam aliam possumus adinventire; & est tempus, quo primum invaluit, immemorabile.

Quantum vero infirmæ sint superiores conjecturæ, quis non facile intelligit? Sisebutus fuit Monachus Cassinensis, floruitque, ut constat ex hujus Ordinis Monologio ad xv. diem Martii, anno 1082. At S. Benedictus in Regula scripta circa annum dvi. præcipit, ut *Post quartum respon-
sorium incipiat Abbas Hymnum Te Deum laudamus*. Hæc in regula Benedicti cap. xi. Quando ergo magnus ille Monachorum Pater instituit venerandissimum Ordinem, notum erat præfatum Canticum, imo & Ecclesiæ usu probatum: non enim Benedictus hymnum novum & inusitatum Officio Dominicæ addidisset; atque viri docti multo ante cantatum fuisse tradunt in Natalitiis Pontificum. Eapropter nullus Monachus Cassinensis, ut fatentur PP. Maurini in Præf. ad Hilarium, Auctor est hujus Cantici. Sed neque Hilarius Pictaviensis, aut Abundius, aut Nicetius, pro quibus vix stat unius Ms., nec perantiqui, testimonium: nec quanta in uno volumine veteres Amanuenses diversorum scripta, confuderint, neminem fugit. Ita fieri potuit ut inter aliorum opera hymnus iste locum habuerit, aut forsitan fini fuerit appositus ad gratiarum actionem. Prior ergo Recentium Criticorum conjectura non videtur esse firmissima. Id vero, quod asserunt Benedictini in notis ad Hymnos Ambrosii fabulam esse vulgarem opinionem, Canticum *Te Deum* ab Ambrosio & Augustino alternis vocibus decantatum fuisse, me nihil commovet: sæpe enim veritas falsis circumstantiis vestitur; nec refert si Canticum ex tempore Ambrosius & Augustinus alterne cecinerint, aut ab utroque editum & conscriptum Clerici Mediolanenses: unde in iis, quæ ad compositionis modum attinent, sum ego piscis, hoc est, innatans, & mutum animal.

Nonnihil movet, quod scribunt in Præf. ad Hilarium, vulgarem opinionem *solo niti Psendo-Datii Chronico lib. 1. cap. 10.* At aliter Joannes Mabillon, nomen ipsis, & universæ literariæ reipublicæ splendidissimum. Is citata dissert. de Azymo tria ad rem nostram percommoda docet: primum, non in solo Chronico Datii, sed etiam in pervetusto Psalterio Caroli Magni, de quo supra, Canticum istud referre nomen SS. Ambrosii, & Augustini; atque hæc statim addit: *Quod ut parum certum sit, hinc tamen apparet persuasionem de auctoribus istius Cantici non esse admodum novam & recentem, sed aut ipsius Datii tempore, aut paullo post receptam. Quare Mabillonius, licet parum certam opinio-*

nem nostram concedere videatur, negat niti solo Chronico Datii, & ex ea posse ipsum Chronicon reddi suspectum. Deinde observat idem Chronicon sub nomine Datii citari tum apud Paulum Diaconum lib.xvj. historiæ Miscellæ, tum apud Anastasium in vita Silverii: unde infert, *fatendum est, aut Datium ejus esse auctorem, aut aliquem alium Paulo Diacono, idest octavo sæculo superiorem*. Deinde ait, quod etiam si Chronicon istud esset ævi recentioris, non tamen continuo respuendum est, quidquid in illo contineatur, cum Auctor, quisquis tandem ille sit, potuerit id ex veteribus monumentis accipere. Quæ dicatur quidem a Mabillonio de Azymo, sed possunt etiam Cantico Eucharistico accommodari. Itaque vulgaris opinio neque nititur solo Chronico Datii, neque istud manifeste est suppositum, neque, ut tale sit, respuendum est quidquid in eo continetur. Atque his tertio argumento satisfactum iri confidimus.

Chronicum autem Datii ex duplici capite habetur apocryphum, primo quia producitur usque ad annum Christi 1067. deinde, quia apud Ladulphum eadem, iisdemque verbis narrantur. Sed his satis est respondere, Datiano Chronico aliqua accessisse additamenta, quod in Scripturis hujus generis ut plurimum solet contingere. In exemplo est Chronicon Eusebii, quod ille produxit ad annum vulgaris Aetæ 326. & Hieronymus ad annum 379. Libri enim Annalium ac Temporum in dies crescunt; & in unum corpus quandoque nectuntur. Cumque juniores Chronologi excubant, aut in epitomen redigant historiarum antiquiorum, nil mirum si in Ladulpho occurrant permulta, quæ sub nomine Datii alibi inveniuntur.

Leviore sunt, quæ ulterius objiciebantur, scilicet, apparere ex MS. annis quadringentis antiquiore, & ex eo, quod in Cantico forma dialogi non fervetur, editum a solo Ambrosio. Revera enim Ambrosianum possumus appellare, si ex parte Sanctissimum Antistitem habet Auctorem, ab eoque dicitur inchoatum. Neque more Dialogi texendum erat, cum non sit mutuum Ambrosii & Augustini colloquium, sed utriusque oratio Eucharistica: etenim *διαλογίζεσθαι* est colloqui, & adinvicem disceptare. Deprehendimus denique non raro, inquit Lorinus, longe aliter Ambrosium & Augustinum legere textum Psalmorum, quam sit in Ambrosiano Psalterio, & consequenter nihil ob stare potest quod in Cantico legatur *hereditati tuæ*, & in Psalmo *hereditatem tuam*, minima, ut apparet, discrepantia. Receptæ itaque traditioni de Auctoribus hymni Eucharistici non videtur propter istiusmodi conjecturas esse contradicendum.

Habes duplicem causam, propter quam de hymno *Te Deum* in fine libri de Trinitate Apologetici breviter pertractavi. Forte dices, me principio hujus Capituli causas tres indicavisse. Ita est. Tertiam habeto: ut libro finem faciat Canticum Ecclesiasticum, quod inscribitur *De fide Christi, & Pro gratiarum actione*.

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER NONUS

*Qui resolvit quædam dubia Scholastica,
& modum tradit loquendi
de Trinitate.*

D finem librorum, quos de Uno, Trinoque Deo susceperam exornandos, mihi tandem properanti occurrunt prolixæ, ac perdifficiles veterum Scholasticorum Disputationes; in quibus ne diu versemur prohibet cum ratio instituti, tum rerum aliarum dignitas atque amplitudo: ne autem illas penitus prætereamus, non sinit Majorum nostrorum assiduus labor, & perantiqua literarii certaminis institutio. In hoc ergo libro de Scholarum circa Trinitatem placitis talem placet tenere methodum, quæ proponat brevique resolvat Scholasticas disceptationes; ut debellatis jam longo certamine Hæreticis, Criticisque devictis, eos etiam, qui aut domestica, aut ludicra bella inferunt, exerceamus, ac tranquilliori posthac animo a Divinitatis arcano ad spirituales, corporeasque creaturas nostra convertatur oratio. Neque vero timemus quin differentibus nobis adsit lectorum conjuncta cum singulari comitate tolerantia; dum, nisi ratiocinationibus peracutos & excultos eloquio, breviloquentes saltem futuros nos esse paciscimur.

CA.

C A P U T I.

*Non posse intellectum creatum naturali facultate certam
Trinitatis comparare sibi notitiam.*

TRINITATIS mysterium laudabili ausu, miroque ingenio invenisse, Platonem scripsit quinto sæculo Claudianus Mamertus; & plura illius arcani vestigia in libris Mercurii Trismegisti, & in Oraculis Sibyllarum deprehenduntur. Ingenii acumine altissima quæque mysteria contingi aiebat sæculo duodecimo Abaelardus: divinarumque personarum pluralitatem evinci arbitrabatur circa finem sæculi xiii. Raymundus Lullus demonstratione petita ab æqualibus, quam vocant æquiparantiam. Hi, alique viam huic quæstioni aperuerunt: pro qua superfluum videtur repetere multiplex esse genus demonstrationis, per causam, ex effectibus, a simili, & ex aliis locis dialecticorum. Tantummodo prænotandum est, duo simul controversi, num ratio naturalis possit sese in hujus mysterii cognitionem assurgere, aut saltem revelatione supposita illud positiva argumentatione reddere manifestum.

PROPOSITIO: Nullus acie naturalis ingenii valet Trinitatis mysterium percipere, nec fide imbutus illud humanis argumentis evincere.

Ostenditur Scripturis, PP. auctoritate, & ratione. Quod solius gratiæ donum est, nemo sola natura duce consequitur: Notitia Trinitatis solius gratiæ donum est: Ergo nemo hanc notitiam sola natura duce consequitur. Minor probatur ex verbis Matth. xi. 27. *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Et cap. xvi. 17. *Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in calis est.* II. Hormisdas Papa in Epist. ad Justin. *Secretum*, inquit, *Trinitatis nec ulla visibilium, nec invisibilium creaturarum potuit investigare natura.* Ambrosius lib. de Fide cap. 10. *Impossibile est, generationis Verbi divini scire secretum: mens deficit: vox silet.* Et S. P. Aug. lib. xv. de Trin. cap. xvi. *Quanam tandem vis intelligendi, quæ vivacitas rationis, quæ acies cogitationis ostendent, quomodo sit Trinitas?* III. Omnis naturalis cognitio duplicem habere potest sui causam, vel prænotionem creaturarum, vel ideam anticipatam & ingentiam: Ex neutro principio hauriri potest Trinitatis notitia: Ergo nullatenus hæc poterit esse naturalis. Prob. min. Non sufficit prænotio rerum creatarum, quoniam hæc trahunt in Dei cognitionem, tanquam effectus a prima causa producti; & virtus illarum creatrix, quæ est toti Trinitati communis, ad unitatem spectat divinitatis, nec proficiscitur ex proprietate personæ; ita ut, si in una tantum hypostasi Dei natura subsisteret, adhuc ratio haberetur Creatoris, & creaturæ. Nec satis est

est insita idea Dei, quia hæc exhibet rationem summi boni, independentis, infiniti, per se existentis; quæ pariter solam infert unitatem divinitatis. Sive ergo prænotio creaturarum, sive anticipatio idearum nequit perceptionem parere Trinitatis. Hæc vero probant positionem nostram facta quoque revelatione: quæ naturalem vim aut mentis, aut idearum non immutat, efficitque tantummodo, ut assentiamur veritati non apparenti propter revelantis auctoritatem. Præformati autem fide facile demonstramus in Deo Trinitatem non repugnare, ejusque imagines ubique conspiciamus, prout liquet ex cap. 6. & 7. libri VII.

ADVERSUS HANC POSITIONEM OBJECTIONES QUEDAM.

Opp. 1. Apost. ad Rom. I. 20. inquit: *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur*. Et Sap. XIII. 1. *A magnitudine enim speciei & creatura cognoscibiliter poterat horum Creator videri*. Utuntur hoc duplici testimonio Theologi, ut evincant ex rebus aspectabilibus unius summi Numinis existentiam. At S. P. Augustinus lib. xv. de Trinit. cap. 2. affert utrumque testimonium, *ne fidelium quispiam frustra, & inaniter existimet, se quæsisse in creatura indicia summa Trinitatis*. Igitur quomodo Dei existentia, ita & Trinitas ex rerum adspectabilium contemplatione dignoscitur. Et quidem S. Pater præcedentibus libris comprobaverat Dei Trinitatem exemplis creaturarum, quæ lib. VII. additis pluribus aliis fuerunt producta; & quæ videntur hanc assertionem evertere.

Resp. Utique deprehendi accedente lumine fidei in rebus conditis Triados vestigia, sed, quoniam quicquid creatum est cum sola omnipotentia necessario connescitur, Deum omnipotentem aperte demonstrant, non Deum Trinum. Nam quæ videntur Trinitatem referre, non eam exhibent æquiparantia naturalis similitudinis, sed cogitatu mentis divinitus illustratæ. Quod Augustinus eodem libro cap. 20. de Imagine sita in mente hominis cogitante & volente, ita monet: *Veruntamen caveat, ne hanc imaginem ita ei comparet, ut omnino existimet similem: sed potius in qualicunque ista similitudine magnam quoque dissimilitudinem cernat*. Affert præterea multiplex inter has imagines Deumque discrimen: unum cap. VII. ejusdem libri, quod hæc tria, id est, mens, notitia, & amor, *ita sunt in homine, ut non ipsa sint homo*; cum e contra divinitatis natura ita sit in Personis, ut unaquæque sit Deus: alterum cap. 23. *quod ista Imago, quod est homo, habens illa tria una persona est*; & in Deo tres distinctæ personæ sunt una eademque divinitas: tertium cap. 22., quod homo adeptus intelligendo notitiam, aut caritatem amando, non est hæc, *sed hæc habet*; & Verbum Patris, & amborum Amor sunt eadem Patris substantia. Hisce regulis comparationes omnes cap. 7. lib. VII. pensabitur. Dum enim subit

subit naturalis cogitatio, aut Deum esse intelligentem, aut naturam esse boni se diffundere, aut amicitiam versari inter plures, aut perfectionem esse viventium gignere filium: occurret simul prulens animadversio, solam fidem nobis proponere posse dari verbum ejusdem cum intelligente naturæ, communicari bonum alteri substantia indistincto, dari in consortio amicitiae indivisibilem Deitatem; reperiri genitum substantialiter a generante indivisum: quæ, priusquam accedat donum descendens a Patre luminum, nec firmiter credi possunt, nec salubriter inveniri, nec veraciter cogitari.

Opp. 2. Antiqui Philosophi naturali lumine divinarum Personarum pluralitatem affecti sunt. Mercurius Trismegistus fertur hæc protulisse: *Monas genuit Monadem, & in se suum reflexit ardorem*. Commendant Aristoteles, & Pythagoras ternarium numerum tanquam symbolum divinitatis. In Platonis Timæo hoc exponi mysterium, notat in 2. de Preparat. Evangelica Eusebius. In Platoniorum libris multiplicibus rationibus suaderi æternam Verbi apud Patrem existentiam, testatur S. P. Augustinus lib. v. 11. Confess. cap. 9. Meminit Patris & Filii etiam Zoroastres in Magicis. Plura de Christi divinitate, eaque illustria proferuntur in Oraculis Sibyllinis. Potest ergo nativa rationalis creaturæ facultas ad hanc notitiam pertingere.

Resp. nego ant. Qui enim sub Mercurii nomine circumferuntur libri, suppositi sunt, neque ætatem præcedunt Apostolorum, ut dudum eruditi viri observarunt, Petavius lib. 1. de Trin. cap. 2. Du-Pin in sua Bibl. Tom. pag. 35. omnesque naris emunctæ Critici. In his enim passim occurrunt Evangelii Joannis verba, & Græca explanantur vocabula, cum Mercurius floruerit, quisquis tandem ille sit, antequam vel ipsum Græcorum nomen audiretur. Sed dato genuina esse Opera Trismegisti, dicitur in his Monas genuisse Monadem, idest, unus unum, de productione mundi, qui unus est, & conditus ab uno Deo, usurpato verbo *genuit*, pro creavit, more usitato Græcorum. Ternarium numerum Pythagoras, & Aristot. commendant, eumque gentes summa in Sacrificiis religione adhibuerunt, quod ceteris præstantior sit, habeatque principii, medii, ac finis rationem, ob triplicem unitatem. Imo Pythagoras Quaternarium præferebat, in quo solitus erat jurare; & in octavo summam esse perfectionis symbola Sacrorum librorum demonstrant. Plura de his Bongus, qui tamen demonstraturus Ternarii excellentissimam naturam ex quo Christus tertia die resurrexit, & Paulus tertia oratione confortatus est, videtur pueriliter ludere, cum plurima sint etiam Ternarii numeri valde infausa, ut percussio Benadab, confossio Absalom, ac trium dierum, regnante Davide, pestilentia. Neque de se numeri bonum, aut malum portentunt, etsi ratione rerum, quæ numerantur, noceant aliquando, vel profint.

Plato-

Platonici potuerunt ex Hebræis nonnulla audire mysteria, sive fuerint ante expeditionem Alexandri aliqui Sacri libri in græcum translati, ut docent viri de Ecclesiastica historia benemeriti Huetius, & Alexander; sive Gentiles Philosophi cum Judæis fuerint conversati: quod de Aristotele scribit Clearchus apud Iosephum Flavium in 1. contra Apionem, & Euf. in 1x. de Præp. Evangelica cap. 5. & 6. idque de Platone credendum est, quem constat discendi cupiditate majorem orbis partem peragrasse. In libris tamen Platoniciis plures distinguuntur gradus divinitatis, Tagaton, sive causam, Demiurgum, & ideam universorum, aliosque Deorum ordines, ut lares & dæmones, uti observant Proclus in Comment. ad Timæum, Macrobius lib. 1. in Somnium Scipionis, & S. P. August. lib. xiiii. de Civ. Dei cap. 16. Quamobrem Verbum Dei cognovit quidem Plato, ut ait idem Aug. in vii. Confess. sed inferiorem Tagato divinitate: & ipse, ut arbitror, semina projecit Arianisimi. Sunt hujus generis quisquilæ, quas proferunt e Zoroastre, aut supposititiæ, aut Arianicæ, & fortassis utrunque.

Eadem fere est ratio de Sibyllinis Oraculis, quæ spuria censent; non solum Blondellus, Markius, Oudinus, Vossius, Clericus, sed etiam Possevinus, & alii complures, qui Auctorem in tempore Hadriani, aut Commodi, & citius etiam ruminant; & quamvis carmina Sibyllarum a xv. viris Romæ asservata omnes fateantur, quæ tamen nunc extant notis innumeris apparent post ætatem Apostolorum confarcinata. Nil ergo mirum, si Filium Dei Christum prædicant. Quod si cum Hugone Grotio contendas versus Sibyllarum esse a Judæis editos Græco idiomate, etsi falsa est hæc opinio, sequitur Religionis arcana fideles tantummodo prodidisse. Si demum servari adhuc vaticinia Sibyllarum existimas; his mysteria prænoscere divinitus concessum est. Ait enim in 1. adversus Jovinianum beatus Hieronymus: *Sibyllarum insigne virginitas, & virginitatis præmium divinatio.*

Opp. ultimo: Quod non demonstratur impossibile, demonstratur possibile: Mysterium Trinitatis non demonstratur impossibile: Ergo demonstratur possibile. Resp. dist. ma. Si demonstrari possit, habeatque in humana mente notionem aliquam & ideam, conc. si nulla ejus prænotio, aut idea succurrat menti, nego. Porro, revelatione seclusa, nulla occurrit individuae Trinitatis perceptio, ideoque nullo nisi potest naturalis ratio illius possibilitatem evincere.

C A P U T II.

*Quinam sit divinarum Processionum numerus,
& quale principium.*

Hoc *Processionis* vocabulum, quod specialiter aptatur Spiritui Sancto, ampliori significatione etiam Filii generationem complectitur: unde *Processio* nihil est aliud, quam origo unius divinæ Personæ ab alia. Hanc immanentem esse, substantialem, ac necessariam fides docet, ut naturalem illam & incommutabilem nativitatem & spirationem secernat quisque a libera & contingenti productione creaturarum. Et *processiones* in Deo esse admittendas, satis superque lib. VII. demonstravimus; ibique refutavimus argumenta, quibus Heterodoxi conantur evincere, aut unius substantiæ unam esse personam, aut unius processionem ab alia naturam evertere divinitatis. Hæc cap. 6. & 10. fuerunt exagitata. Non videtur ergo in hac questione immorandum: neque recedenda sunt, quæ ob stare videntur ob rationem principii, *entis* a se, & essentiæ *irreceptæ*; cum in Filio & Spiritu Sancto non temporis diversitatem, non dependentiæ rationem, non esse productum a causa, sed solam discrepantiam originis profiteamur.

Ex eodem libro septimo constat duas tantum in divinis admittendas esse *Processiones*, hoc est, Generationem Filii a Patre, & Spiritus Sancti originem ab utroque. Cur vero Filius generare non debeat, nec in Deo admitti debeant plures his intrinsecæ emanationes, neque dentur divinatorum attributorum termini intrinseci substantiales; cur etiam Spiritus Sanctus neque spiret, neque generet, diximus in resp. ad argumenta Wolzogenii citato cap. 7. & 10.

Remanet ergo videndum quodnam sit harum *Processionum* principium, an natura, an hypostasis, an utrumque. Nomine autem principii intelligimus id, in quo sita est ratio potentiæ generandi, aut spirandi. Aureolus dist. VII. q. 1. art. 2. nullam istiusmodi activam potentiam agnoscit præter connexionem & non repugnantiam terminorum, qualis est potentia, qua Deus potest esse Deus, homo homo, brutum brutum. Doctores alii putant distinguendum esse inter principium *quod*, & principium *quo*; & illud quidem esse Personam subsistentem, non est qui vertat in dubium. At de principio *quo* dissentiant ab invicem. Statuit Durandus principium *quo* in sola natura, quatenus est secunda etiam præconcepta ad intellectionem, ac volitionem: quam sententiam appellat Ludovicus Bancel errorem in fide. Quidam cum Dionysio Carthusiano, ac D. Bonaventura reponunt hoc principium in sola relatione, sive personali proprietate. Thomistæ, quibus subscribunt Juenin, Tournely, Habert, Boucat, Florez, præter turbam vete-

vete-

veterum, recentiumque, constituunt illud in intellectu & voluntate, quatenus connotant relativum, scilicet, rationem constitutivam Personæ. Nonnihil ab his discrepant Scoti affectæ, qui cum animadvertant intelligendi & volendi actus esse tribus personis communes, actus alios *formaliter* diversos invenerunt, in quibus Verbi generationem, & spirationem arbitrantur consistere, quorum unum *dictionem* appellant, alterum *spirationem*. Conveniunt autem utriusque partis Theologi, quod præter principium *quod*, idest personam, aliud principium *quo*, qualecumque demum sit, contentiose propugnant aliqua ratione a natura distinctum, quam etiam principium *quo* remotum esse non diffidentur.

Nos, qui distinctionem omnem intrinsecam a simplicissima natura Dei eliminavimus, priusquam nostram proferamus opinionem, prænotamus, probare nos enunciationes huiusmodi: *Essentia est virtus generativa Dei*, quæ sunt verba Cyrilli in 1. Thesaurorum cap. 7., & *Divina natura est generativum principium, quo Pater filium generat*: ut sess. 18. Florentini Conc. ait Joannes Theologus; necnon, *Verbum gignitur intellectu, vel dictione Patris*, pluresque consimiles. Quis enim hæc esse apud PP. usitatissima ignorat? quis hæc non pronunciat? Sed cum propositiones illæ duplicem sensum admittant, *complexum* nempe, atque *incomplexum*, utrumque dicimus esse exponendum. In exemplo sit: hæc enunciatio, *Filius genitus est e Patris substantia*, aut, *Filius est Verbum ac Sapientia Patris*, hunc sensum habet, quem placet cum nostro Ariminensi appellare *incomplexum*, Filius est genitus a Patre, qui est sua substantia, suamet sapientia; & sensum hunc admittimus, & traditum novimus ab Augustino, qui frequentissime docet Patrem esse quidquid est, substantiam, vitam, intellectum, &c. ut pluribus demonstratum est lib. 11. cap. 3. Sed habet præfata enunciatio alium sensum *complexum*, & formam quamdam Patri generanti superaddit, idest, Filius gignitur e substantia, quæ est aliquid a Persona Patris distinctum; sive procedit per intellectum, qui est potentia hypostasi superaddita: & sensum istum respuendum esse, censemus, tanquam divinæ oppositum simplicitati. Hæc autem, licet citati cap. 3. libri 11. sint consuetaria, variis nunc assertionibus explicabuntur.

PROPOSITIO I. Datur in Deo verum aliquod, ac proprium generationis, & spirationis principium.

Adversus Aureolum sic breviter probatur. I. Pater non constituitur in ratione Patris hoc solo, quod Filius non repugnet, sed quod illum revera generet; Ergo præter non repugnantiam terminorum, aliquid generationis principium admittendum est. Prob. ant. PP. testimonio, ac ratione. Etenim S. P. August. in v. de Trinit. cap. 14. *Pater*, inquit, *ad Filium principium est, quia genuit eam*. Igitur Filius est

est a Patre per veram generationem, non per solam non repugnantiam. Tum, generatio est actus principii Filium producentis: In Deo est generatio: Ergo actus principii Filium producentis in Deo est; & quomodo vera negari generatio non potest, ita nec proprium generationis principium. II. Non repugnantia probat in Deo aliquid esse *illative* tantum & argumentatione logica, non per originem, ac naturali generatione: Atqui Filius est a Patre non *illative* tantum, sed substantiali generatione & origine: Ergo non est principium Filii sola non repugnantia. III. Quælibet, potentia, quæ refertur ad terminum a se productum, est vera potentia: Principium generationis Verbi refertur ad terminum productum: Ergo principium generationis Verbi est vera potentia.

Opp. 1. In Patre non est potentia, ut se faciat Patrem: Ergo in Patre non est vera potentia, qua generet Filium. Resp. dist. ant. Non, est in Patre potentia ut se faciat Patrem & generet, ea potentia quæ est ad actum, concedo: ea potentia, quæ est ad terminum, nego. Potentia ad actum est, qua potest quispiam sibi dare perfectionem aliquam, ut homo potens intelligere valet prodire in actum, & dare sibi eam, qua carebat, formam intellectionis: quæ potentia, uti supponit rem mutabilem, ita Deo videtur indigna. At potentia ad terminum tantummodo est illa, quæ nullo superveniente actu ex parte principii, dat termino aut existentiam, aut perfectionem, qualis est potentia mundum procreandi, & in Patre sempiternum Filium gignendi: quæ quidem, si est potentia ad terminum extrinsecum, & creatum, infert in eo finitatem ac dependentiam, ut in mundo: si ad terminum intrinsecum & procedentem, solam relationis originem, ut in Filio.

Opp. 2. Potentia productiva Filii est perfectio *simpliciter*: Ergo si in Patre sit vera potentia Filii productiva, erit in Patre perfectio *simpliciter simplex*, quæ non invenitur in Filio.

Resp. dist. ant. Potentia productiva Filii est perfectio *simpliciter*, & *incomplexe* significabilis, idest, penitus indistincta a perfectione substantiæ Patris, conc. Est perfectio *simpliciter*, & significabilis *complexe*, scilicet, forma aliqua superaddita Patris substantiæ; nego ant. & quod inde consequitur. Nam cum Filius habeat eandem cum Patre divinitatem, habet etiam omnem perfectionem illius, & licet Pater non sit, est tamen eadem bonitas, quæ est Pater.

PROPOSITIO II. Principium divinarum processionum non est sola hypostasis, aut relatio.

Enimvero, ut Anselmus ait in cap. 54. Monologii, *Non ex eo procedit, in quo plures sunt Pater, & Filius, sed ex eo in quo unum sunt*. Videlicet, principium generationis debet etiam complecti naturam, quæ in ambobus est una, cum Filius ratione generationis procedat ut Deus: Ergo relatio aut personalitas, si naturam

turam sejunxeris, non est completum generationis principium.

Oppones: Relativa proprietas est Patri principium essendi *personaliter*: Ergo est etiam principium *personaliter* operandi. Resp. dist. ant. Relativa proprietas est principium essendi *incomplexè* significabile, quod est ipsamet natura cum termini connotatione, conc. Significabile *complexè*, & naturæ adventitium, nego.

PROPOSITIO III. Sola natura non est principium processionum divinarum.

Liquet; nam quidquid tribus personis commune est, illarum nequit esse principium: Natura personis communis est; Ergo natura nequit illarum esse principium. Hinc jure merito IV. Lateranense Concilium celebratum anno 1275. definivit contra Abbatem Joachim, quod *Essentia non est generans, neque genita, neque procedens: sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus Sanctus qui procedit.*

PROPOSITIO IV. Non est in Deo admittendum aliquod principium *quo* a principio quod sensu *complexo* distinctum.

Demonstratur propositio argumentis quibusdam communibus, postea particularibus contra aliorum opiniones. Sunt autem communia, & quæ simul Durandi, Thomistarum, & Scoti opinionem impugnant, hæc tria. I. Si forma aliqua aut substantialis, aut accidentalis divinitus separata consistat, & simplex sit, nec per aliam perficiatur, est sola principium & quod producit, & quo producitur: concreta vero ideo forma, & principio *quo* operantur, quoniam simplicia non sunt, & adveniente potentia & facultate complentur. At Deus Pater, cum majori simplicitate ac perfectione præditus sit, quam forma quæque creata, est ipsa sua potentia, ipse suus actus, neque ulla adventitia qualitate perficitur. Frustra igitur in Patre duplex principium admittitur. II. Principium *quo* aut est Patri intrinsecum, aut extrinsecum: non extrinsecum, cum nullum tale in Deo locum habeat: non intrinsecum, cum nulla forma, *entitas* nulla sit a Paternitate distincta. Igitur nullum est hujusmodi principium *quo*. III. Nisi Pater per se primo, absque principio alio gigneret filium, non esset ipse absque omni principio, quod enim operatur per aliquid aliud, recipit *aliqua*liter esse, ut anima a mente, qua percipit, si rationalis, ignis a qualitate, qua agit sit calidus; idque præsertim in Adversariorum systemate, qui distinguunt potentias ab anima, atque proprietates a forma. Ergo si in Patre principium *quo* in sensu *complexo* constituatur, recipiet Pater entitatem aliquam; nec erit, ut firmissime creditur, principium sine principio.

Breviter nunc aliorum placita expedio. Principium *quo* non est, ut opinabatur Durandus, natura sine intellectu, & voluntate: non est intellectus & voluntas, ut docent Thomistæ, neque ut placet Scotistis, *dictio* & *spiratio*: Ergo nullum. Probat, ant. contra Durandum: Filius

Filius est Verbum Patris, Dei ratio, idea rerum universalium, & Theologi ac Patres comparatione verbi mentis nostræ æternam exponunt generationem: Igitur Filius procedit ex mente, & intellectu Patris, aut, a Patre, qui est sua mens, sua potentia, sua cogitatio.

Probatur contra Thomistas. Quodcumque principium generationis debet a Genito distingui: Neque intellectus, neque natura distinguuntur a Genito: Ergo neque intellectus, neque natura esse possunt generationis principium. Atque hæc ratio confirmatur allata definitione Lateranensis Concilii. Respondent tamen primum, non esse distinguendum a termino principium *quo*, sed duntaxat principium *quod*: deinde, naturam, intellectum, voluntatem esse quidem principium, sed quatenus *modificantur* relatione, & personali proprietate. Verum adversus priorem responsionem arguit Gregorius Ariminensis. I. Nequit excogitari principium, qualecunque illud sit, nisi sit principium alterius: quodlibet enim principium alterius, non sui principium sit, est necesse; Ergo si principium *quo* est principium, alterius non sui debet esse principium, & consequenter & istud a principiato distinguitur. Præterea S. Thomas q. 41. art. 5. demonstraturus potentiam generandi non esse relationem, sed essentiam, *Illud*, inquit, *proprie dicitur potentia in quocunque agente, quo agens agit*: Ergo fatetur principium, quodcumque illud sit, referri ad alterum: & argumentum, quo utitur, videlicet, *Omne producat producat sibi simile, sed Filius Dei similatur Patri in natura, igitur natura divina est in Patre potentia generandi*; argumentum, inquam, istud posset hoc modo inverti: Natura divina non producat sibi simile: potentia generandi est actio producat simile: ergo natura divina non est potentia generandi. Me non fugit, nobilissimos Thomistas reponere, confundi a me inani verborum involuero principium, potentiam, generationem. At me satis munitum arbitror, si repetam in simplicissima divinitate idem esse generationem ac potentiam, potentiam & principium, principium & personam, personam & substantiam: & principium generationis esse Patrem, qui est ipsa sua natura, ipsa sua potentia, ipsa sua generatio, non quidem absolute, sed comparate ad terminum subsistentem, hoc est, ad Filium.

In altera autem responsione paullulum sistendum est. Nam hoc D. Thomæ assertum, *Natura & intellectus sunt principium generationis, quatenus in obliquo significant relationem*, aliquo sensu verum est, aliquo falsum. In sensu *incomplexo*, quo significatur principium generationis esse Patrem, qui est sua natura, sua mens, sua voluntas, enuntiatur rectissime; quippe neque nos excludimus naturam, & intellectum a ratione principii, si dicimus principium generationis esse Patrem, qui est sua mens & substantia. At in sensu *complexo* superius exposito non potest assertum illud admitti; cum & nulla detur potentia superaddita-

hypo-

hypoftafi, & omne principium fit alterius, non fui, & diftingui debeat a principiatio.

Adverfus Scotiftas præter ea, quæ hætenus dicta funt, militat, quod in Deo *nihil aliud eft apud fe dicere, & apud fe cogitare*, ut ait lib. 3. ad Monimum Fulgentius, & fruftra Subtilis Doctor actus *notionales* multiplicat. Quod fi velis appellare *dictionem* actum intellectiõnis paternæ prout refertur ad Verbum, liceat per me quidem: fed erit revera principium Filii fapiens Pater, cui idem eft efle quod fapere; & terminus generationis Verbum, & fapientia Patris, cui idem eft efle, fapientiam & prolem, cum in Deo fit vere una fimplex eflentia, quomodo explicat lib. v 11. de Trinitate cap. 1. Auguftinus.

AD QUEDAM IN CONTRARIUM OBJECTA.

Opp. 1. Si principium generationis efllet quidquid eft Pater, foret generationis principium divina quoque natura. At hæc nec eft generans, nec genita, ut definivit Lateranenfe Concilium. Ergo principium divini generationis nequit efle quidquid eft Pater.

Refp. diff. min. Divina natura non eft generans nec genita, fi accipiat *incomplexè*, idelt, pro Perfona, quæ eft fuamet natura, & prout relative dicitur; nego. Si accipiat *complexè*, quatenus fuperadditur perfonæ, & prout dicitur abfolute, conc. minorem, & nego *fuppoſitum*, quoniam natura ifta communis non eft aliquo modo intrinfece diftincta a perfonis, fed eft, ut ait Concilium Lateranenfe, *Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus Sanctus qui procedit*. Itaque animadvertente Abbatem Joachim non veram, & propriam unionem admiffiffe inter naturam & perfonam, fed collectivam tantum, & fimilitudinariam, unde quaternitatem adſtruebat in Deo, videlicet tres perfonas, & illam communem eflentiam, quali quartam. Exiſtimabat ergo Eflentiam, feu naturam tribus perfonis communem efle principium generationis in Patre, & terminus generationis in Filio, idelt efle generantem & genitam, in ſenſu *complexo*, & quali efllet in Deo quaternitas, ſcilicet hæc natura diftincta a perfonis. Quæ doctrina blaſphema eft, & hæretica, & confoditur a memorata Synodo hac definitione: *In Deo Trinitas eft ſolummodo, non quaternitas, quia qualibet trium perſonarum eft illa res, videlicet ſubſtantia, eſſentia, ſive natura divina, quæ ſola eft univerſorum principium, præter quod aliud inveniri non poteſt. Et illa res non eſt generans, neque genita, nec procedens: ſed eſt Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus Sanctus qui procedit, ut diſtinctiones ſint in perfonis, & unitas in natura*. Neque aliam cauſſam definitionis iſtiusmodi aſſert ſacra Lateranenſis Synodus, niſi, quod una quadam ſumma res eſt, incomprehenſibilis quidem & ineffabilis, quæ veraciter eſt Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, tres ſimul perſona, ac ſingula-

tim

tim quælibet earumdem. Quisquis ergo præjudicia Scholæ velit abjicere, fatebitur nullam sententiam magis cohærere præfatæ definitioni, quam nostram. Etenim hæc docet essentiam communem non esse generantem, nec genitam, nec procedentem: docet nullam dari veluti quartam rem, aut formam, quæ sit divinarum processionum sive terminus, sive principium: docet generare Patrem, gigni Filium, procedere Spiritum Sanctum, qui sunt eadem essentia: docet hanc ineffabilem & incomprehensibilem Trinitatem talem esse non propter intrinsecam aliquam distinctionem aut *formalem*, aut *virtualem*, sed ex eo quod in Deo quædam summa res est, videlicet essentia, præter quod aliud principium inveniri non potest; sive ex quo Dens sit summa res, quæ est Pater generans, Filius genitus, Spiritus Sanctus procedens, nullam in illis ac inter illos dari distinctionem, præter Personalem ac relativam; nec rationem *formalem* principii quoquo modo distincti a personis superinducit. Docet denique naturæ & essentia vocabula, quæ absolute dicuntur, non significare principium & personam, quæ nomina sunt relativa, tametsi persona, principium, & natura sint una res summa, simplex, incomprehensibilis.

Opp. 2. Divina essentia absque intellectu & voluntate secunda est; non ergo hæc attributa *processionum* divinarum debent constituere principium. Ant. prob. tum exemplo naturæ humanæ, quæ secunda est seipsa, cum ratione intellectus, quæ non est suapte natura ullius termini productiva.

Resp. nego ant. & quod a Durando in hac argutatione supponitur; non enim natura Dei, quæ est res summa atque simplicissima, aliud est a voluntate & intellectu, nisi figmento humanæ cogitationis. Ad probationem vero dicendum, in natura humana aliud esse potentiam generandi, aliud facultatem intelligendi ob eandem rationem, videlicet, quia non est res quædam summe simplex, in qua & natura & intellectio sint idem. Creata pariter intellectio nequit esse substantialis termini productiva, propterea quod non est eadem natura, ut in Deo, sed accidentaliter perfectio substantiæ rationali adventitia.

Opp. 3. Si Filius vi suæ processionis est Verbum, & Spiritus Sanctus est amor, quomodo Scripturæ, Patres, & universi Theologi profitentur, oportet ut Filius per intellectum procedat, Spiritus Sanctus per voluntatem, neque voluntas sit per se principium generationis, nec intellectus spirationis. Ergo cum florentissima Thomistarum Schola hæc duo principia *virtualiter* a natura distincta debent propugnari. Probatur ant. primo quia in hac tantum sententia assignatur ratio, cur in Deo sint duæ *processiones* tantummodo, generatio, & spiratio. Cum enim spiritalis substantiæ duæ dentur operationes *ad intra*, hoc est intelligere, & velle, & una opus sit intellectus, altera voluntatis, ex illa verbum, ex ista autem sit amor: quid ad percipiendum Trinitatis ar-

canum,

eanum ; atque ad explicandum *processionum* divinarum discrimen aptius & commodius proferri potest, quam duplex illud principium *quo*, virorum doctissimorum suffragio probatum ? Præterea, si utraque *processio* intellectum & voluntatem pari ratione complectitur ; quare *notionalia* Filii nomina sunt Verbum, ratio, sapientia, aliaque hujusmodi quæ ad intellectum comparantur, Spiritus vero appellatur amor, & caritas comparate ad voluntatem, & non vicissim, Filius Amor, Spiritus Verbum communi appellatione dicuntur ?

Resp. nego ant. si *n* per reddat sensum *complexum* supra explicatum : intellectus enim & voluntas eadem summa res est cum natura, & qualibet persona ; nec ille est principium Filii, nisi sensu *incomplexo*, prout principium Filii est Pater, qui est suamet intellectio, nec voluntas est principium Spiritus Sancti, nisi hoc sensu, quod Pater & Filius, qui sunt unum Spiritus Sancti principium, sunt summa illa res, quæ est sua voluntas. Ad probationem principio fatendum est, non posse imbecillitatem ingenii mei apertissimam causam reddere, cur in divinis duæ sint *processiones*, & una sit generatio, altera non, nec satis percipere quomodo sola *virtualis* distinctio realem Verbi, & Spiritus Sancti explicare valeat distinctionem, & quod fides mysterium appellat incomprehensibile, firmissima tamen confessione tenendum, aut tanta facilitate exponatur, aut in Thomistica distinctione, quam negat magna pars Theologorum, sit tanta confidentia locandum. Deinde, cum his non acquiescant homines nimium ingenii viribus indulgentes, dico intellectiorem esse opus unius mentis cogitantis; caritatem, ut inquit Homil. 17. Gregorius, *versari inter duos*. Quare sine Thomistica distinctionis adminiculo distinguo hanc Propositionem, Dantur duæ operationes *ad intra*, intelligere & velle, unde procedunt Verbum, & Amor, si intelligere & velle accipiantur *complexæ*, ita ut sint principium *quo* hypostasibus superadditum, nego ; sunt enim divinx personæ suum intelligere, & suum velle : si accipiantur *incomplexæ*, ita ut intelligere sit generatio Patris, qui est sua mens, & velle spiratio Patris & Filii, qui sunt suamet voluntas, concedo. Petenti vero cur Filius, qui est a Patre, non sit Amor, si Pater est sua voluntas, pro modulo infirmitatis meæ respondeo, Non est amor, quia minus quam inter duos caritas esse non potest ; ideoque Amor debet procedere a voluntate quæ sit voluntas duorum, hoc est, a Patre & Filio qui sunt una voluntas. Atque petenti quare Spiritus Sanctus non est Verbum, si procedit a Patre & Filio, qui sunt eadem intellectio, pariter respondeo, Non est Verbum, quoniam istud unius intelligentis est opus, & consequenter Verbum ab uno intelligente procedit, videlicet ab uno Patre, qui est sua intellectio. Ita ergo sine ulla virtuali distinctione consistit Trinitas ineffabilis.

Opp. ultimo : Pater & Filius sunt unum principium Spiritus Sancti, non ratione personæ, sive hypostasæos, sed propter eandem virtutem
To.II. F f spi-

spirandi, ut diximus lib. v. cap. xvi. ad 5. Ergo necessario ponendum est unum principium, quo ambo spirant a personis distinctum.

Resp. nego consequentiam; nam Pater & Filius sunt eadem substantia, eademque virtus spirandi, & licet distinguantur hypostasi, nulla ratione distinguuntur intrinsece aut virtute, aut natura, unde petitur ratio principii: quod ibidem exemplo creationis explanatum est. Neque enim valet hæc argutatio: Personæ quæ spirant distinguuntur, principium spirandi est unum, ergo principium spirandi aliud est a personis: alias valeret hæc quoque blasphema consecutio: Personæ distinguuntur realiter, principium spirandi unum est, ergo principium spirandi distinguitur a personis, quæ spirant, realiter. At hoc genus argumentorum ea ratione dissolvitur, quod personæ spirantes dicuntur adinvicem *connotative* & oppositæ, non propterea quod sunt spirantes, sed quia una est generans, & alia genita: & inter personas quæ spirant, & principium spirandi nulla intervenit oppositio. Oportet ergo, ut quemadmodum Pater & Filius sunt una natura, ita sint unum principium spirandi: & in hac enunciatione, Pater & Filius spirant per voluntatem, sensus teneatur *incomplexus*: quod fati monui.

C A P U T III.

Solam processionem Verbi esse generationem, sed hujus rei causam apertissimam non proferrî.

ET *processionem* quidem Verbi generationem esse ostendit caput ix. libri septimi. Spiritum Sanctum vero non esse Filium Catholica fides docet, quam demonstrat Joan. cap. i. v. 18. affirmans Filium Dei *unigenitum* esse: Augustinus in v. de Trinitate cap. vi. scribens, *Spiritum Sanctum non esse filium, nec genitum*: Ecclesia demum universa, quæ in Symbolo dicto Athanasii confitetur Spiritum Sanctum esse a Patre, & Filio, *non factum, nec creatum, nec genitum, sed procedentem*. Quare autem sola *processio* Verbi generatio sit, Theologi pluribus conantur exponere. Sunt qui Filium genitum esse docent, quod procedat ab uno; nullus quippe Filius duos Patres habere potest: quam rationem ex Augustino, utpote planiorem, protuli lib. vii. cap. xiv. in respons. ad penult. argumentum. Recurrunt Thomistæ ad suum principium quo, affirmantes Verbum esse genitum, quia procedit per intellectum, cujus operatio est productiva imaginis, & pro hac sententia multa afferuntur a Petavio lib. viii. de Trinit. testimonia PP. qui Filium appellat genuinum mentis fetum, explanantque divinam generationem exemplo verbi humana intellectione producti. Aliqui cum Augustino in v. de Trinit. hanc reddunt causam, Spiritum Sanctum non esse filium,

filium; quod exierit a Patre non quomodo natus, sed quomodo datus. Docet Richardus Filium esse genitum, quoniam est secundum naturam, quam accipit a Patre secundam, idest cum virtute spirandi tertiam Personam, quæ cum nullius principium sit, non procedit a Patre in similitudinem naturæ. Vasquesius ait Verbum esse genitum, quoniam Verbum per intellectum procedens perfecte Patrem repræsentat, adeoque est ejusdem imago; quam sententiam videtur etiam probare S. P. Augustinus Tract. 48. in Joannem dicens: *Quia Verbum, ideo Filius*. Suares hoc discrimen assignat, quod intellectio est divinæ naturæ differentia specifica, & consequenter Verbum ex intellectu procedens habet originem a Patre in similitudinem naturæ. Nonnulli cum Anselmo cap. 55. Monologii arbitrantur Spiritum Sanctum non esse genitum, propterea quod procedit a duobus, & dicitur donum: donum vero potest esse simile, vel dissimile; quæ differentia parum differt ab ea, quam assertit August. lib. v. de Trinit. cap. 14. Gregorius de Arimino probat spirationem, & generationem distingui *formaliter* seipsis, sed non posse causam in hac mortalitatis caligine investigari: atque hoc postremum ex recentioribus existimat altitudini hujus mysterii magis congruum etiam Tournely, quamvis principium quo explicet cum Thomistis. Demum Franciscus Henno, alique Scotistæ tradunt Spiritum Sanctum non procedere per modum naturæ, quod voluntas non sit agens naturale, sed voluntarium ac liberum libertate essentiali, etiam respectu *processionis* Spiritus Sancti. Aperiemus autem mentem nostram sequentibus positionibus.

PROPOSITIO I. Cur solus Filius sit genitus, reddi a nobis evidens ratio non potest.

Id Patres, ut cavillationes redarguerent hæreticorum, ac nos commonerent coercendam esse in Fidei mysteriis humanæ mentis audaciam, luculentissime tradiderunt. *Quomodo genitus est?* ait Orat. 1. de Filio Nazianzenus, *Dei generatio honoretur silentio*. Clamat Ambrosius libro vi. in Lucam, *Non licet discutere quomodo natus sit*. Basilus, *Modus processionis inexplicabilis est*, inquit lib. de Spiritu Sancto cap. 18. *Ecce respondeo sive capias, sive non capias. De Patre est Filius: de Patre est Spiritus Sanctus; sed ille genitus, iste procedens. Quid autem inter nasci, & procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens explicare quis potest?* Ac subinde: *Distinguere inter illam generationem, & hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio*: hæc magnus Augustinus in 111. contra Maximinum cap. quarto-decimo.

Accedit Patrum auctoritati Theologica ratio. Non debet exigi Catholica fides ad infirma, dubia, & minus valida momenta. At quaecunque discrimen proferas inter generationem, processionemque divinam, non liquidum est, sed incertum, dispar, & parum nuclea-

tum. Non ergo huc fides detrahi debet Catholica, ut quis manifestam aliquam discrepantiam asserere præsumat. Minorem probo: ac primo, quoniam magnæ notæ Theologi præfatas omnes opinionales rejiciunt: alii unam amplectuntur, quam ceteri improbant: & qualemcumque præferas, singularis erit, non communis & certa.

Singulatim nunc easdem opiniones expendo. Prima, quæ docet Spiritum Sanctum non esse genitum, quod non procedat ab uno, hanc patitur difficultatem; quod si productum eodem prorsus modo sit a duobus, non evidens assignatur ratio cur ejus productio discrepet a productione alterius, qui est duntaxat ab uno; quippe eodem penitus modo producit ignis, si ab uno igne generetur, quam si a duobus, non enim productionem immutat plurium causarum concursus: & ideo nequeunt duo homines eundem gignere filium, quoniam neque eandem naturam habent, neque eandem numero actionem. Recte tamen hanc discriminis rationem attuli contra Wolzogenium, quoniam deprimenti generationem divinam comparatione generationis humanæ, humanis quoque exemplis respondendum videbatur: at subinde monui, definire quid intersit inter generationem Verbi, & processionem Spiritus Sancti negotium esse perdifficile, ut simul altitudinem mysterii, & arrogantiam ostenderem hæreticorum. Neque firmior videtur Thomistarum opinio: quamquam enim voluntas, ut abstrahit ab humana & divina, nil producat nisi pondus, & inclinationem, non video quomodo hæc logica præcisio demonstret non esse assimilativam voluntatem Dei infinitam, & quæ idem est realiter cum intellectu & natura. Alioquin si ad hanc præcisionem deveniendum est, nec Verbum procedens per intellectum erit Filius, quandoquidem intellectus, ut abstrahit a creato, & increato, non realem imaginem producit, sed tantum intentionalem. Quo argumento pugnant contra Thomistas quamplurimi, & meo quidem judicio non male. Mihi tamen aliunde ea sententia improbat, quia scilicet fundatur in duplici illa principiorum ratione, quam arbitror commentum esse Scholasticum. Opinio tertia nec ipsa videtur evidens, quippe si Filius nequaquam generat; non recipit naturam secundam ea fecunditate quam habet Pater, quæ est ad generandum. Porro Vasquesius recte affirmat Filium esse Verbum, genitum, ac Patri similem: sed quare Spiritus Sanctus, qui est similis, non sit imago, & quomodo consistat vera similitudo absque imagine, contemptor ille aliarum opinionum minime probat; & a Suaresio viro domestico singularis doctrinæ, ac modesti viro ejus doctrina rejicitur. Nec tamen Suarius ipse nobis satisfacit, quin claudicat utroque pede; & dum statuit naturæ divinæ differentiam specificam in intellectione, & dum constitutum metaphysicum ac logicum cum physico realique confundit. Verbum esse natum, & Spiritum Sanctum esse donum, quæ altera sententia est, nullus dubitat; sed illud controversatur, quare tertia persona sit

fit data, non nata: unde qui eo confugiant, nubi nubem obducunt. Scotistis ideo assentiri non possumus, quod *diCTIONem* ab intellectu distinguant, & *formalitatibus* suis nimis credant. In Henno tandem nec istud placet, quod voluntas sit agens liberum libertate essentiali etiam respectu *processionis* Spiritus Sancti. Si enim liberum appellas quidquid non agit coacte, etiam Filius procedit per voluntatem: si liberum putas, quod agit indifferenter, neque Spiritus Sanctus voluntarie procedit; si Patrum sensa probentur, quæ cap. IX. libri VII. in quarta oppositione sunt explicata. Neque admitto, voluntatem esse *agentem*, cum sit proprietas absoluta, & a Spiritu Sancto indistincta: omne vero agens ad aliud, cuius principium est, referatur.

Ex his vero ita propositio demonstratur. Nequit manifesta ratio proferri de re, quam Patres vocant inexplicabilem, & Scholastici conantur exponere variis, incertisque principiis: Ita divinæ *processiones* se habent: Ergo nequit divinarum *processionum*, & discriminis carumdem evidens ratio proferri.

PROPOSITIO II. Laudandi tamen sunt Scholastici, qui divinas *processiones* tanta doctrinarum varietate conati sunt illustrare, & singulorum sententia aliquo sensu vera est.

Ne quis ex dictis inferat temere in Scholis quæstionem hanc ventilari, aut existimet nefas esse pro humano captu res investigare divinas, erat hæc thesis subjienda: quam probo primum, quia Scholastici laudabilem Patrum consuetudinem sequuntur, qui tametsi curiosos terrent, ne divinitatis arcana indagare præsumant, ad illa tamen illustranda plures afferunt comparationes, omniaque fere prædictarum doctrinarum pondera ipsi præbuerunt. Præterea cum hæretici nos sophismatibus, physicisque argumentationibus frequentissime provocent, oportet, ut, quotiescunque nolunt scripturis, ac traditioni acquiescere, eorum fallaciæ probabilioribus conjecturis refellantur. Ad hæc delectat nos, & ad Dei majestatem contemplandam haud mediocriter trahit creatas illius imagines, licet longe dispares, intucui; & rationem fidei captivando ad lucem inaccessibilem propius accedere.

Quod vero inter humani ingenii conatus, qui falsitati subesse possunt, Auctores illi Scholastici veritatem laudabiliter illustravcrint, mihi quidem satis est exploratum. Enim vero nihil est in sacris literis manifestius, quam Filium a Patre, & Spiritum Sanctum ab utroque procedere: nec experimento veritas aliqua magis patet, quam unius Filii unum verum Patrem haberi; quæ prioris sententiæ sunt fundamenta. Quis insuper negare audebit Filium Dei esse Verbum, aut Verbum esse imaginem intelligentis semetipsum, aut Amorem versari inter duo, & proficisci a voluntate? At hæc est doctrinæ Thomisticæ basis. Filium quoque generationem exhaurire paternam, nec aliam personam ab ipso gigni Catholica fides docet; & huic principio nititur Vi-

etori-

eternus. Donum esse symbolum duorum se diligentium, & nexum quemdam, & nutrimentum Amoris, quod assumunt alii, communi sensu percipitur. Filium esse sapientiam & intellectionem Patris, unde proficiscitur Caritas, nemo negabit Vasquesio, vel Suarezio. Concedendum est etiam Scotistis, generationem esse per modum naturæ, & Filium produci a Patre *distinctione*, quæ duo vel sola idea generationis & Verbi satis evincit. Ergo Theologi omnes, quos appellant e Schola, quantum ad veritatis substantiam attinet, præclare de hac quæstione disseruerunt.

A pluribus itaque in hoc tantum dissentio, quod rejiciendum puto cum omni intrinseca distinctione famosum illud principium *quo* a personali proprietate distinctum: quod arbitror necesse ab his aliquod mentis figmentum cum veritate firmissima: quod mihi datum non est ex verbo mentis nostræ Verbi Dei nativitatem percipere. Ceterum omnes honore maximo prosequor; neque enim me fugit, nemini fuisse concessum solem pingere sine umbris.

C A P U T IV.

Queritur an Spiritus Sanctus esset alia a Filio persona, si ab eo non procederet.

NON est proflus inutilis hæc quæstio, uti quidam opinantur: conducit enim ad magis percipiendam rationem, cur divinæ personæ realiter inter se distinguantur. Et quidem distingui ob *processionem* unius ab altera docent unanimiter viri Theologi: sed quid foret ablata originis relatione, id inter Scholasticos controvertitur. Propugnant autem affirmativam sententiam Scotistæ, propterea quod, inquit, Filiatio, non spiratio activa Filium constituit, adeo, ut seipsa, si per impossibile a ratione spirandi foret divulsa, secundam personam a Patre, & Spiritu Sancto distingueret. Sed opposita sententia communior est futurum in ea hypothesi, ut utraque in unam personam coalesceret.

Videtur nonnullis, atque etiam Gregorio Ariminensi, non esse hanc hypothesim admittendam, quippe si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, nullatenus esset. Quid autem habere potest inutiliorem logomachiam, quam inquirere, num distingueretur ab alia res, quæ modo est, si forte evaderet nihilum? Probant vero Spiritum Sanctum in prædicta hypothesi non futurum, primo quod sit natura sua donum Filii, ut docet in v. de Trin. Augustinus, nexus ejusdem Filii cum Patre, amorum amor & caritas. At si a Filio non procederet, neque donum ejus esset, neque Amor, & ideo non esset. Addunt, quod si tollatur

tur causa necessaria & per se, debet tolli etiam effectus: cumque spiratio Filii sit per se principium Spiritus Sancti, nisi hoc detur principium, nec Spiritus Sanctus consisteret. Exemplum quoque afferunt creaturarum, quæ non essent, si ab una tantum persona producerentur, quoniam operationes Trinitatis *ad extra* sunt necessario inseparabiles, eo quod quælibet persona eandem habeat omnipotentiam: nam constat, uti virtutem creandi, ita spirandi vim Filium a Patre recipere. Hæc autem, ut acuta sint, videntur quæstionem declinare, non solvere, quia Spiritus Sanctus non est tantum donum Filii, nec ab eo tantum procedit, ideoque si non esset a Filio, non esset utique donum & amor duorum, sed esset tamen, reponunt Scotistæ, Spiritus Patris, & haberet suum per se principium solum Patrem; quemadmodum si per impossibile a solo Patre produceretur creatura aliqua, non esset quidem opus Trinitatis, produceretur tamen, & esset. Itaque ne videamur difficultatem eludere; admittatur hypothesis, licet sit impossibilis.

Ante quæstionis resolutionem præmittendum est, assumptum Scotistarum, videlicet, Filiatio distinguitur seipsa a spiratione passiva, in nostra sententia verum esse: etenim non datur in Filio, cum sit simplicissima & summa res, proprietas aliqua intrinseca e Filiatione distincta. Sed propter eandem rationem spiratio est eadem persona Filii, quia in Filio nequit esse proprietas aliqua, quæ non sit Filiatio. Quæ est enim hæc spiratio a Filiatione diversa? Si extrinsecus advenit, Filius inhærentibus qualitatibus subjicitur: si intrinseca est, non est simplex persona Filii, quæ præter Filiationem habet aliam sibi intrinsecam proprietatem. Erit ergo eadem Filii proprietas Filiatio & spiratio: Filiatio quatenus connotat primam personam generantem: Spiratio autem si comparatur ad tertiam. Atque hæc ex nostris principiis, & ex præcedenti capite II. apertissime consequuntur. Hac itaque cautione assumptum illud Scotisticum & ego approbo.

PROPOSITIO: Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, essent una, eademque persona.

Demonstratur 1. Notum est Theologicum axioma: *In divinis omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio*. Traditum est illud ab Augustino Tract. xxxix. in Joann. his verbis: *Hoc solum numerum insinuant, quod ad invicem sunt*: a Concilio Toletano XI. iisdem omnino verbis: a Florentino sess. xvi. sequentibus: *Est vero secundum Doctores tam Græcos, quam Latinos sola relatio, quæ multiplicat personas in divinis productionibus, quæ vocatur originis*: & etiam ab Anselmo, quem pro se maxime Adversarii producant, de processione Spiritus Sancti cap. II. ubi expresse docet solam oppositionis relationem facere personarum discrimen. *Relationis oppositio*, inquit, *quæ ex eo nascitur, quia supradictis duobus modis Deus de Deo est, prohibet Patrem & Filium & Spiritum Sanctum de invicem dici, & propria singulorum*

aliis attribui. Et statim: Sic ergo hujus unitatis, & hujus relationis consequentia se contemperant, ut nec unitas amittat aliquando suam consequentiam, ubi non obviat aliqua relationis oppositio, nec relatio perdat quod suum est, nisi ubi obstitit unitas inseparabilis. Quæ sunt tam aperta, ut merito Cl. Petavius lib. v. 11. de Trinit. cap. ix. num. v. 11. rem miram appellet, a Theologo, qui attente Anselmi legisset verba, affirmari hoc potuisse, beatum Anselmum aliunde repetere divinarum personarum discrimen, quam a relatione oppositionis. Ex dictis vero ita argumentari fas est. Si Spiritus Sanctus non procedat a Filio, non est inter utrumque oppositionis relatio: Si non est inter utrumque oppositionis relatio, nulla est inter eos personalis distinctio: Ergo, &c.

Respondere solent Scotistæ cum Maltro, utique divinas personas distinguere per relationem, sed in hypothesi satis esset relatio *disparata*. Addit Cardinalis Branchatus, Concilia & Patres loqui de facto, quoniam de facto Spiritus Sanctus originem habet a Filio. At debiliora videntur hæc subterfugia. Primo quoniam non qualemcumque relationem Concilia & Patres commemorant, sed relationem oppositionis, sive originis, & hac sola docent in Deo numerum insinuari. Deinde quia, relationes *disparatæ*, si a *processione* segregentur, non sunt ad invicem. Rursus quia *disparatæ* relationes nunc in eadem persona consistunt, in Patre in quo est *paternitas* & *spiratio*, & in Filio in quo est *spiratio* & *filietas*. Ut ergo sunt modo duæ relationes *disparatæ* in eodem principio, propterea quod non opponuntur ad invicem: ita in hypothesi starent simul in uno termino: eademque persona esset genita & spirata, quomodo persona eadem est spirans & generans. Quæ profecto valent quacunque hypothesi facta. Adde Florentinum Concilium perstringere Græcos, qui negabant procedere Spiritum Sanctum a Filio: at inepte probaret dari hanc *processionem* ex distinctione personarum; si haberi posset absque processione distinctio.

Præterea demonstratur thesis ratione: Realis distinctio oritur vel a limitatione, vel ab origine unius ab alio: In Deo non potest exoriri a limitatione: Ergo a *processione* unius ab alio tantummodo. Quid vero ad hæc Adversarii? Desumitur, inquirunt, distinctio etiam ab impossibilitate terminorum. At personæ infinitæ nihil est impossibile, nisi quod illi opponitur relative. Omnia Pater dedit Filio, excepta *paternitate*: dedit naturam, omnipotentiam, æternitatem, sapientiam; omnia, inquam. Hæc omnia in una persona sunt, & idem sunt, & unum sunt, quia non referuntur ad invicem. Impossibile, & non oppositum relative invenio quidem in creatura finita, sed non in Deo.

AD OBJECTA SCOTISTARUM RESPONSIO.

Opp. 1. Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, adhuc is natus esset

esset, ille datus : Sed hæc est sufficiens ratio distinctionis unius ab alio ; ait enim Anselmus de Spiritu Sancto cap. 1v. *Si per aliud non essent plures Filius & Spiritus Sanctus, per hoc solum essent diversi, scilicet, quia alter nascendo, alter existit procedendo*. Et S. P. Augustinus lib. v. de Trinit. cap. xiv. docet Spiritum Sanctum non esse Filium, quia *exit non quomodo natus, sed quomodo datus*. Esset itaque discrimen inter Spiritum Sanctum, & Filium, etiamsi non procederet unus ab alio.

Resp. transf. ma. & dist. minorem : Hæc est sufficiens ratio distinctionis Spiritus Sancti a Filio, si datus sit, ac procedat a Filio & a Patre, concedo : si datus & procedens esset a Patre tantum, nego. Beatus Anselmus docet quidem Filium, & Spiritum Sanctum fore diversos per hoc tantum, quod ille existeret nascendo, iste autem procedendo : at nasci & procedere inter se non differrent, si procederet a solo Patre : atque hoc respondet etiam S. Thomas q. 36. art. 2. *Quæ & vera esse, & quare illa verborum phrasi dicta sint ab Anselmo, etsi ex dictis possit comprehendere, magis iterum explicabo*. Anselmi verba, quæ nobis obijciuntur, sunt in cap. 2. & repetuntur in quarto. In 2. hæc præmittuntur : *Ipsa diversitate nativitatis & processionis referuntur ad invicem, ut diversi & alii ab invicem : & quando substantia habet esse de substantia sunt ibi relationes insociabiles* : id explicat Anselmus exemplo hominis hominem generantis. Tum duos illos modos recenset. Addit paullo post : *Relationis oppositio ex eo nascitur, quia supradictis duobus modis Deus de Deo est*. Est ergo nativitatis, & processionis diversitas ea tantum, qua Filius & Spiritus Sanctus referuntur ad invicem, & ex qua relationis nascitur oppositio. Itaque nisi sit hæc relatio, non erit nativitatis, & processionis diversitas. Cur vero ea phrasi utatur cap. 4. *Si per aliud non essent plures, &c.* evidens ratio succurrit. Agit enim contra Græcos, qui negant Spiritum Sanctum a Filio procedere ; & Filium nasci, Spiritum Sanctum procedere confitentur. Illos ex hac eadem confessione revincit, & ita Latinorum dogma propugnat. Sunt, inquit, Filius & Spiritus Sanctus, ut fatemini, plures, quoniam unus est a Patre nascendo, & alter procedendo : Sed non esset hæc diversitas nativitatis & processionis, nisi Spiritus Sanctus esset a Filio : Ergo Spiritus Sanctus a Filio est, si unus nascitur, & alter procedit. Audias eodem cap. 4. Anselmi illationem : *Omnimoda igitur, & inexpugnabili necessitate concluditur, quia si vera sunt, quæ supra dixi nos pariter cum Græcis credere, aut Filius est de Spiritu Sancto, aut Spiritus Sanctus de Filio*. Nihil ergo manifestius, quam Anselmum diversitatem illam nativitatis, & processionis a sola relationis oppositione repetere, atque ex illa diversitate, quam & Latini & Græci fatentur, tanquam ex communi principio Græcorum dogma refellere. Quæ cum ita sint, nemo tam aperte rejicit opinionem Scoti, quam Anselmus. Quid vero Augustinus ? In v. de Trinit. cap. 14. Ex quo Filius sit

To. II.

G g

natus,

natus, & Spiritus Sanctus datus, infert Filium esse cum Patre unum Spiritus Sancti principium: quomodo ergo Filius tantum natus erit, si Spiritus ab eo non procedat? Addit *quod natum est ad solum Patrem, referri*: cur itaque Spiritus non erit Filius, si referatur ad solum Patrem? Sed de priori argumento nimis multa.

Opp. 2. Si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, Filius haberet proprium constitutivum, idest, *Filiationem*: Ergo duæ personæ essent distinctæ realiter. Probatur consequentia tum quia idem est constitutivum, & distinctivum; tum etiam quia *Filiatio* distinguitur etiam in nostra sententia a *spiratione* per semetipsam.

Resp. dist. ant. In hypothesi Filius haberet proprium constitutivum relative oppositum Patri, concedo: relative oppositum Spiritui Sancto, nego ant. & dist. conf. Ergo essent duæ personæ distinctæ, Filius & Pater, conc. Filius & Spiritus Sanctus, nego. Neque perstilas dicendo, sola *Filiatio* est constitutivum Filii. Nam loqueris ne de *Filiatione*, ut est in mente tua, an de ea, quæ est in Deo? Si de *Filiatione*, ut est in mente tua, ea quidem non est *spiratio*: Sed nullam hinc inferre poteris diversitatem, nisi perceptionum tuarum. Quod si loqueris de *Filiatione*, ut est in Deo, nego quod hæc Filium constituat, sed si castigate velis differere, Filius, cum summa res sit, est quidquid est, sua & natura, & *Filiatio*, & *Spiratio*, atque omnia, sola excepta *personalitate*, quæ ad ipsum refertur. Igitur *Filiatio* a *spiratione* distincta neque est in Filio, neque Filium constituit, neque cum simplicissima Filii natura potest misceri. *Filiatio* ergo, quæ constituit Filium Dei non est sola *Filiatio*, sed *filiatio* Dei: *filiatio*, inquam, quæ est quidquid est, & illud tantum non est, quod cum ea opponitur relative. Et hæc *filiatio* distinguitur a Spiritu Sancto seipsa, non quod foret distincta etiam si non esset *spiratio*; sed quia, cum sit quædam res summa, nequit distingui per formam aliquam superadditam sive extrinsecam, sive intrinsecam.

Opp. 3. Si Spiritus Sanctus non procederet a Patre, distingueretur a Patre. Ergo etiam si non procederet a filio, distingueretur a Filio. Resp. nego antec. Ait enim in lib. de Process. Sp. Sancti cap. 5. S. Anselmus: *Non potest intelligi Spiritus Sanctus a Patre alius, si de illo non habet esse: sicut Filius per hoc est alius a Patre, per quod est filius ejus, quod non est aliud, nisi quod de ipso existit nascendo. Quæ mirifice superiorem doctrinam non modo confirmant, sed etiam persuadent.*

Si vero ita argumentaris: Si Spiritus Sanctus procederet a solo Filio, distingueretur a Patre: Ergo si procederet a solo Patre, distingueretur a Filio: tunc adeo converteris, ut vix impressam orbitam tenere videaris. Num percipere vales, aquam decurrere a fluvio, non a fonte? florem a ramis, & non a radicum fibris emitti? Spiritus ergo proce-

procedens a Filio , exiret remote saltem a Patre . Verumtamen dialecticorum more nego consequentiam , & paritatem . Disparitas est , quia Filius non potest esse principium Patris , & consequenter tenet rationi-
nium istud : A Filio nequit procedere Pater ; ergo non est Pater qui pro-
cedit a Filio . Ex alia parte esset in hypothesi solus Pater principium Fi-
lii & Spiritus Sancti , & per consequens , non recte concluderetur : A
Patre nequit procedere Filius ; igitur non est Filius , qui procedit a Pa-
tre . Sed non videtur etiam atque etiam hoc premendum esse argu-
mentum .

Opp. ultimo : *Spiratio activa & paternitas* sunt productiones duæ ,
ambæ in suo genere perfectissimæ : debent ergo duplicem habere termi-
num distinctum reipsa . Nec respondendum est duas illas productiones
realiter non distingui , cum unum principium alios , aliosque terminos
habere possit .

Resp. dist. ant. Sunt productiones duæ cogitatione nostra , conc-
sunt duæ reapse , nego : & argumentum retorqueo ; hæ duæ produ-
ctiones *Paternitas & spiratio* , cum non opponantur relative sunt una-
res indistinctæ ; ergo hi duo termini Verbum & Amor essent reapse unus/
si non opponerentur relative . Neque hoc argumentamur , quia ab uno
principio plures termini prodire nequeant ; sed quoniam in summa ac
simplicissima re sunt infociabiles plures termini , nisi relatio oppositio-
nis interfit .

C A P U T V.

*Agitur de relationum divinarum existentia , numero ,
ac perfectione .*

REDUNDUM est aliquantulum ad primum aditum , & vestibulum
Philosophiæ . Didicimus illic relationem esse ordinem unius ad al-
terum , ut Patris ad Filium , similis ad simile : & hujus ordinis aliquan-
do poni fundamentum in sola natura rerum , quæ dicuntur ad invicem ;
aliquando in accidente quantitate , vel qualitate . In ipso limine logices
illud insuper edocti sumus , nomina quædam esse concreta & significare
rem aliquam cum forma , a qua denominationem aliquam adipiscitur :
quædam vero abstracta potius hanc formam , quam illius substratum si-
gnificantia . Ex his ea , quæ sunt quæsitæ , facillime poterunt enodari .

PROPOSITIO I. Si relationes accipiantur *concrete* , idest , pro rela-
tivis quæ dicuntur ad invicem , sunt in Deo realiter ; si pro forma ali-
qua , per quam constituuntur relativa , non sunt res aliqua *complexæ*
significabilis , sunt tamen res extra animam significabilis *incomplexæ* ,
modo explicato II. Capite præcedenti .

Tres habet partes theorema : & probatur pars prima . Nullo intellectu cogitante est Deus Pater , Deus Filius , Deus Spiritus Sanctus , & Pater generat Filium , Filius gignitur a Patre , Spiritus Sanctus procedit a Patre & Filio : Ergo si divinæ relationes accipiantur concrete , videlicet pro personis , quæ ad invicem referuntur , sunt in Deo nullo humano cogitante intellectu . Præterea , ut dictum supra , divinæ personæ realiter distinguuntur , & distinguuntur seipsis , quatenus referuntur ad invicem : Igitur si relatio accipiat pro personis , quæ ad invicem referuntur , realiter est in Deo , & extra mentem , & animam cogitantium . Rursus datur reapse in Deo , non dissentientibus Aurcolo , & Ochamo , divinitas & substantia , quæ enunciat per nomen istud absolutum *Deus* : Ergo datur realiter in Deo relatio , E. G. *Paternitatis* , quæ exprimitur per nomen hoc relativum *Pater* : quippe utrumque nomen significat rem , quæ proculdubio vera est , & qualis per hæc nomina significatur .

Probatur pars altera . S. P. Augustinus in vii. de Trinit. cap. 1. n. 2. explanans relationem Patris ad Filium , docet Patrem esse aliquid ad seipsum , non enim potest relative dici ad aliquid , quod non est ad se , quomodo si non esset homo , idest aliqua substantia , non esset qui relative Dominus diceretur : hanc autem relationem non esse comparandam illi , qua color refertur ad coloratum , cum color sit corporis , & quod corpus dicitur , dicatur ad se : at Pater , in quo idem est esse , quod sapere , referatur substantia sua . Si ergo relatio esset forma quædam *complexæ* significabilis , Pater non diceretur ad Filium substantia sua , sed per aliquid substantiæ suæ superadditum : At hoc dici nequit : Ergo relatio Patris ad Filium non est aliqua forma *complexæ* significabilis . Rursus nulla omnino res sive relatio , sive proprietates adest Deo , quæ non sit Deus , ut contra Gilbertum Porretanum definivit Concilium Remense , & Lateranense iv. adversus Abbatem Joachim . Est ergo hæc forma relationis ficta & commentitia .

Pars tertia sic probatur . Relatio est quædam res extra animam , *incomplexæ* significabilis , si id , quo una Persona refertur ad aliam , sit cum ipsa una res summa , impartibilis , & quæ est quidquid est : Id , quo una divina Persona refertur ad aliam , est cum eadem Persona una res summa , simplex , indistincta , & quæ est quidquid est : Ergo relatio , qua divinæ personæ referuntur ad invicem , est quædam res extra animam *incomplexæ* significabilis . Non militant adversus hanc propositionem aliorum contorta & aculeata sophismata .

PROPOSITIO II. Si relationes accipiantur concrete & pro relativis sunt in Deo tantum tres : si vero pro respectu & ordine , possunt admitti quatuor , sed tertia est solum cum duabus præcedentibus significabilis *incomplexæ* .

Evidens est quantum ad singulas partes hæc propositio . Quantum
ad

ad primam; quoniam tres sunt in Deo personæ, quæ referuntur ad invicem: Igitur si relatio pro ipsis personis accipiat, triplex in Deo est. Quantum ad alteram partem; quia est in Patre ordo generantis ad genitum: in Filio ordo geniti ad generantem; in Patre & Filio ordo spirantis ad Spiritum: in Spiritu Sancto ordo spirati ad spirans: utro singulari numero, quod Pater & Filius unum sint Spiritus Sancti principium. Quantum ad partem tertiam; quia relatio spirantis non opponitur relative neque cum relatione generantis, neque cum relatione geniti; & consequenter a neutra distinguitur, nec est cum his simul significabilis *complexæ*, quomodo nulla relatio *complexæ* significabilis est cum natura; ut constat ex præcedenti propositione. Ex quibus constat relationes oppositas, quibus constituuntur personæ, tres tantum esse, non quatuor. Atque distincta hoc pacto propositione comprimentur Scholasticorum conflictus.

PROPOSITIO III. Quomodocunque accipiantur in Deo relationes; sunt infinita quædam perfectio, *incomplexæ* tamen cum divina essentia significabilis.

Vel enim accipis relationem pro relativis, ut sunt, vel ut referuntur ad invicem: si ut sunt, est summa perfectio esse Deum; si ut referuntur ad invicem, est pariter perfectio summa esse Patrem, esse Filium, esse Spiritum Sanctum: At divinæ relationes nihil omnino sunt, quam Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus, prout dicuntur ad invicem. Ergo divinæ relationes, quomodolibet accipiantur, sunt summa quædam & infinita perfectio. Quod vero non sint perfectio aliqua *complexæ* cum essentia significabilis; sequitur ex dictis: Nam si *complexæ* significabilis esset, perfectio relationis alia esset a perfectione substantiæ, nec Trinitas foret res una summa & incomprehensibilis, nec inter divinas personas salvaretur æqualitas. Quoniam vero est in Deo una tantum perfectio, uti una substantia, una essentia, una res summa: propterea dixi divinas relationes esse perfectionem, non, ut alii complures Theologi, perfectiones.

Consequitur ex dictis 1. unam rem summam in Deo esse essentiam & personam, ut demonstravimus cum Augustino lib. 11. cap. 3. Prop. 2. ad 2. opp.: hæc autem nomina, substantia E. G., & Pater, exprimere eandem rem incommutabilem, sed illud hanc designare quatenus absolute subsistit; hoc vero, prout dicitur relative: & nullo vocabulo perfecte demonstrari ineffabilem Dei naturam, quemadmodum commentus est nefarius hæreticus Eunomius refutatus eodem libro capite primo. Sequitur secundo, esse inter divinas personas perfectissimam æqualitatem, etiam si in qualibet non habeatur eadem relatio; quoniam hæc est quidem perfectio, sed eadem penitus cum natura: unde nulla caret perfectione relationis persona aliqua, cum nulla sit persona, quæ non sit essentia eadem inseparabilis, ut diximus lib. VII. cap. 6. ad 7.

ad 7. Tertio sequitur posse facile conciliari veterum dicta, quorum aliqui docent Personas constitui se ipsis, alii autem tradunt constitui proprietatibus personalibus. Nam constituuntur seipsis, quatenus non efficiuntur personæ per aliquam formam intrinsecus inhærentem, aut advenientem extrinsecus, quæ summæ Dei opponitur simplicitati: & constituuntur quoque proprietatibus personalibus significabilibus *incomplexæ*, idest relationibus, quæ nullatenus, nisi cogitatione nostra, & respectu connotatorum ab illa summa re distinguuntur, quæ est Pater generans, Filius genitus, & Spiritus Sanctus procedens. Tandem sequitur, uti inter principia divinarum *processionum*, ita inter terminos nullum interesse discrimen: sed omnem terminum distingui realiter a suo principio propter relationem oppositionis, & in unoquoque principio ac termino servari perfectissimæ naturæ unitatem. Quamobrem tradita a nobis doctrina inter frequentes pelagi scopulos poterit, quasi levis cymba, secundissime cursum tenere: in altum tamen duci, neque navigio datum est, quantumvis ornato velis, malis, antennis, gubernatore, remigibus.

C A P U T VI.

Quot sint in Uno, Trinoque Deo subsistentiæ.

FURT quondam de significatione subsistentiæ & hypostaseos controversa, ut dixi cap. ultimo libri VII. nunc nulla est; atque his vocabulis non Dei naturam, sed proprietatem personalem concordibus animis declaramus. Est autem subsistentia proprius existendi modus, quo redditur persona plenarie individua, ut eam describunt accurati Philosophi: neque addit aliquid naturæ, præsertim infinite, perfectæ, præterquam ordinem relationis, quomodo declaravi lib. VII. cap. 6. ad 8. Et quidem si hæc personalis proprietas foret realiter a natura distincta, sequeretur veram esse opinionem Abbatis Florentis, quam supra cap. 2. a Lateranensi Synodo damnatam esse affirmavimus, videlicet reperiri in Deo *quaternitatem*, idest tres personas, & distinctam a singulis naturam communem, quasi quartam. Hoc præterea blasphemum hæreticumque fieret consequens, nullam ex Tribus personis fore Deum verum ac summum; quoniam essent singulæ personæ a natura divinitatis distinctæ, aut saltem, quod simplicissimam naturam evertit, esset unaquæque persona ex duabus rebus congesta. Sed neque intercedere naturam inter ac subsistentiam distinctionem aliam intrinsecam minorem reali, adversus Scotum libri secundi capite tertio probatum est. Petenti vero, qui fieri possit ut multiplicentur personæ in eadem natura, & hæc communis sit, non autem personales proprietates,

tes, cum citato loco, tum lib. VII. cap. 6. ad ultimam Oppos. reddita est responsio, eandem summam rem communem esse, ut dicitur ad se; individuum, peculiarem, & distinctam, ut refertur ad terminum oppositum relative, absque ulla intrinseca distinctione.

Quæritur ergo hoc capite propositum sola explicatione nominis subsistentiæ dissolvitur, & non est, ni fallor, Theologorum dissensio, nisi de voce. Cum enim duo quasi munera præstet subsistentia, unum reddere naturam per se & complete existentem, aliud vero illam in aliquo existendi modo individuum: & hoc postremum subsistentiam jam omnes appellant; qui subsistentiam absolutam propugnant præter tres relativas, primum subsistentiæ munus & nominis grammaticalem sensum spectare videntur; & qui tres subsistentias relativas tantum afferunt, hi subsistentiæ munus alterum, & significationem nominis Theologicam contemplantur. Quæ, ut melius percipiantur, sit

PROPOSITIO I. Accepto *subsistentiæ* vocabulo pro modo peculiari existendi, quo constituitur persona plenarie individua, tres sunt in Deo subsistentiæ.

Hæc propositio probatur I. auctoritate Conciliorum; inter quæ Nicænum I. Constantinopolitanum I. & Lateranense II. definiunt, fide tenendam esse *Trinitatem in tribus subsistentiis*. II. testimoniis PP. ait enim Cyrillus de Trinit. lib. 3. *Deitatis natura in tribus subsistentiis proprie subsistit*. Et Athanasius Serm. de Deipara: *Unum Deum in tribus subsistentiis prædicamus*. III. Probatur ratione: Sunt in Deo tres personæ: ergo tres subsistentiæ; nam quælibet persona ut incommunicabilis sit, habere debet peculiarem modum existendi, quem placuit Fidei Conditoribus dicere *subsistentiam*.

PROPOSITIO II. Accepto termino *subsistentiæ*, ut significat rationem existendi per se, & in sensu grammaticali, una tantum est in Deo subsistentia.

Probatur. Una est in Deo substantia, quæ existit per se: Ergo una est in Deo subsistentia, quatenus denotat modum existendi per se, idest, independentem a quocunque subiecto, & ad differentiam accidentium. Hinc Augustinus in VII. de Trinit. cap. IV. *Omnis res, inquit, ad seipsam subsistit; quanto magis Deus?* Hanc tantum propositionem demonstrant Argumenta Scotistarum, qui subsistentiam absolutam defendunt: in quorum argumentorum solutione cunctandum esse non probo; nam & vera sunt, & hac nostra propositionum distinctione possunt ab eo, cui opponerentur, elidi. Utrumque subsistentiæ munus complexus est Agatho Papa definiens *darii trium subsistentiarum unam subsistentiam*. Vide Act. 4. Synodi Sextæ. Uno verbo: In Deo quidquid servat unitatem pertinet ad substantiam: & quidquid numerum insinuat, ad oppositam relationem. Una ergo *subsistentia* dicitur ad se, quomodo una divinitatis natura: & tres pariter *subsistentiæ* dicuntur

cuntur ad aliud, quemadmodum tres Personæ. Quoniam vero Theologicus sensus grammaticali præferendus est, & Theologi *subsistentiæ* nomen adhibent ad significandam personalem proprietatem: melius sentire censemus Theologos, qui de hoc quæsito interrogati respondent dari in Deo tres tantum relativas *subsistentias*.

CAPUT ULTIMUM.

Præscriptiones quædam ad scite differendum de Trinitate, vitandumque fallaciloquentiam.

RELIQUUM est, ut nonnullos Canones legesque tradamus, quibus de Trinitatis mysterio Candidati nostri haud inquinatè loquantur. Ac principio caveant, ne vocabula postremo capite libri septimi exposita præter communem significationem usurpent: jam enim unanimiter confitendum est, & tres in unitate divinitatis dari *hypostases*, & *substantiam* inseparabilem, & retinendum esse *Omoousion*, & nomina alia, quæ Patrum traditio atque usus probat Ecclesiæ.

II. Dum nomina *Unitatis* & *Trinitatis* proferuntur, primum semper pro divina Essentia accipiendum est, alterum pro personis. Cum vero nulla inter essentiam & personas interveniat distinctio intrinseca, neque istæ sint modi, aut formæ aliquæ superadditæ; dum confitemur Unitatem in Trinitate, aut Trinitatem in Unitate: propositio *In sensum* reddere debet *incomplexum*: sensum enim *complexum* proscripsit anno 675. x1. Toletana Synodus his verbis: *Nec rectè dici potest, ut in Deo sit Trinitas, sed unus Deus Trinitas*. At Symbolum Athanasianum in sensu *incomplexo* rectè ait: *Unitas in Trinitate, & Trinitas in unitate veneranda sit*. Ita ergo sententia nostra, de qua præcedenti cap. 2., hujusmodi definitiones egregie conciliat.

III. Qui distinctionem *formalem* propugnant, negant rectè dici, *Paternitas* aut *Filiatio* est *Spiratio activa*, quomodo, inquit celebris quidam Scotista, non valet, *Intellectus vult, Voluntas intelligit*: sed nos non adeo erimus scrupulosi, qui legimus in Augustino x111. de Civit. Dei cap. 13. *Scientia tua est, & vult incommutabiliter: & voluntas tua scit, & vult incommutabiliter*. Nihilominus, si hæc nomina ad sua *connotata* comparentur, cum *Paternitas* ad Filium, *Filiatio* ad Patrem, *Spiratio* ad Spiritum Sanctum dicantur relative, aliquod discrimen his subesse fatebimur, sed sola ratione *Connotatorum*; idque de intellectu, & voluntate dictum est cap. 111. lib. 2. Prop. 2. ad 1. objectionem.

IV. Cum nullum dari possit nomen voce ac syllabis finitum, quod plenarie indicet incomprehensibilem Dei naturam: vocabulum autem *Essen-*

Essentia exprimat divinitatis substantiam, non relationem, abstinendum est ab hac enunciatione. *Essentia generat, Essentia gignitur, Essentia procedit*: hic enim latet hæresis, ac blasphemia. Ceterum si accipiatur *Essentia*, quatenus est una summa res cum personis, & prout relative dicitur, vera est præfata enuntiatio, & apud veteres recepta, qui Filium *verbum*, *substantiam genitam*, appellaverunt. Quam antiquiorem consuetudinem non esse servandam ideo arbitramur; quia, ut diximus, *Essentia* nomen significat divinitatem spectatam in se, non peculiari proprietate devinctam.

V. Et hoc idem, quod nos loquimur, dum *Essentiam* dicimus personali proprietate affectam, & modo existendi terminatam, aliaque id genus plura, provenit ab inopia sermonis nostri; cum una res simplicissima sint Pater qui generat, Filius qui gignitur, & Spiritus Sanctus, qui procedit: neque ab essentia proprietas personalis intrinsece distinguatur.

VI. In isto quoque pronomine, *Alius*, cautionem tenere debemus, ut nunquam dicamus unam personam esse *aliud* ab altera, sed *aliam* duntaxat: quippe in neutro genere pronomina significare solent rem, non personam, ut docent regulæ Grammaticorum. Hinc Augustinus Tractatu in Joannem sexto, ac tricesimo *Alius est*, inquit, *recte dicitur: aliud non recte. Alius enim est Filius, quia non est ipse qui Pater, & alius Pater quia non est ipse qui Filius: non tamen aliud, sed hoc ipsum est & Pater & Filius*. Ob eandem rationem æquum est, ut dicamus: non, *ipse* est Pater qui Filius, sed *ipsum*: non, *hic*, sed *hoc*: non, *unus*, sed *unum*.

VII. Adjectiva nomina *Aeternus, omnipotens, immensus, &c.* cum significant, qui habet æternitatem, omnipotentiam, immensitatem, &c. possunt enunciari utroque numero, singulari, & plurali. Etenim qui habet omnipotentiam est Deus: adeoque si adversus Arianos aut Macedonianos loquimur, qui negant in tribus Personis unam divinitatis Essentiam, postulat Catholica fides, ut dicamus, *Aeternus est Pater, aeternus Filius, aeternus Spiritus Sanctus: non tamen tres aeterni, sed unus aeternus, &c.* idest unus Deus habens æternitatem. Verum si personarum pluralitatem adversus Samosatenses designare velimus, utimur plurali numero, & tres personas confitemur *coæternas & coæquales*: & habetur utraque enuntiatio in Symbolo Athanasiano. Neque enim in priori versu *Aeternus* est nomen substantivum, in hoc postremo adjectivum, ut plures Theologi docent, reclamantibus etiam Grammaticis: sed utrobique adjectivum est, & adjectivum sumitur; adjectivum nominis *Deus* priori loco, ubi confonditur hæresis Ariana: & adjectivum nominis *Persona*, ubi pluraliter enunciat ad refellendam simul hæresim Sabellianam.

VIII. Quod modo *adjectivorum* nominum meminerimus, cum
To. II. H h multi

multi sint ætate nostra Grammatici, qui ab antiquiorum præceptis deficiunt; & istud explicandum est quo sensu de Deo pronuncientur hæc nomina *adjectiva*. Si enim *adjectiva* placet appellare quæ significant aut rem, aut qualitatem alteri applicatam & adjectam, ut in homine *miles*, *pater*, *sapiens*, quæ dicuntur *adjectiva*, propterea quod potest esse homo, quin sit aut *miles*, aut *pater*, aut *sapiens*, aut ex his nihil: nulum nomen, quocunque modo inflectatur, dum Deo tribuitur, erit *adjectivum*, quia est substantialiter bonus, æternus, sapiens, &c. At si *adjectiva* usitato more accipiantur, quatenus aut significant aliquid substantiæ adjectum, aut substantiam ipsam prout connotat quædam effecta, & flectuntur propria grammaticali declinatione; his duobus postremis modis de summo Deo placet *adjectiva* enunciare.

IX. Vitare præterea debemus voces nonnullas, quæ personarum pluralitatem videntur excludere, ut *unicus*, *singularis*, *solitarius*; & nonnullas pariter, quæ earum in substantia distinctionem possunt innuere, ut *insociabiles*, *discrepantes*, *separatæ*: quorum aliquæ si Sanctorum exemplo a nobis positæ sint, erunt hoc temperamento accipiendæ, ut solam realem distinctionem personarum in unitate summæ divinitatis affirmare asseveremus. Attamen si certa verborum cautione liquet nomen Dei supponere pro substantia, fas erit appellare Deum *unicum*, quia non sunt plures Dei; quemadmodum profiteamur *unicum* Dei Filium, quia non sunt plures Filii: unde disputantibus contra Atheos de naturæ divini unitate fas erit promiscue Deum *unum* & *unicum* affirmare.

X. Sed & summa Dei simplicitas postulat, ut potius *unum* Deum dicamus, quam *unitum*; & *unitatem* magis quam *unionem*: quæ nomina, si aliquando ad varietatem orationis a nobis permixta sunt, debet prudens lector sensum tenere, qui omnem excludat compositionem: in qua a summo Deo removenda fuimus multis aliis rigidiores, fidei, non humanis inventis perpusillum ingeniolum captivantes.

XI. Quando Dei nomen *essentialiter* accipiendum sit, quando autem *personaliter*; explicavimus lib. v. 11. cap. v. neque temporis iacturam faciemus eadem repetendo. Juxta regulas ibidem traditas in hac propositione *Deus est conditor mundi*, Dei nomen sumitur *essentialiter*, quia creare convenit tribus personis ratione naturæ & communis omnipotentia: In hac vero *Deus generat Verbum* ponitur nomen Dei *personaliter*, quoniam generare pertinet ad personam, convenitque Deo ratione peculiaris proprietatis.

XII. Inter *Trinum*, & *Triplex* perpolitum in scribendo Latini non videntur distinguere: nam Cicero ad Atticum modo *trinas literas* scripsit, modo *triplices*: & in Tusculanis *triplicem animam* ait finxisse Platonem, idest, *tres animas*: nec desunt exempla consimilia bene multa, quibus probetur significari utroque nomine quæ sint numero tria.

Hinc

Hinc Petavius lib. VIII. de Trinit. cap. IX. docet de Deo *Triplis* vocabulum nihilofecius assumi potuisse, quam *Trini*; nunc autem istud teneri, non illud propter sermonis consuetudinem. Etsi vero *Trinum* & *triplex* usurpatur quandoque sine discrimine; intercedit tamen hæc differentia, quod omne *triplex* est *trinum*, at non omne *trinum* est *triplex*; sicut omne *simplex* est *unum*, non autem omne *unum* est *simplex*. Etenim *Trinum* significat solum numerum trium, *Triplex* vero multiplicatam in tribus rationem; uti *unum* demonstrat solam amotionem multitudinis, & *simplex* spoliationem cuiusque compositionis. Ergo, cum in Divinitate sint tres numero hypostases, dicitur jure merito *Deus trinus*: & e contra, cum inter Divinitatem & Personas nulla sit compositio, nefas est dicere *Deus triplex*. Quare S. P. Augustinus in VI. de Trinit. cap. 1. *Nec quoniam Trinitas est, inquit, ideo triplex putandus est: alioquin minor erit Pater solus, aut Filius solus, quam simul Pater & Filius.* Et S. Thomas q. 31. art. 1. ad 3. *Trinitas absolute dicitur: significat enim numerum ternarium personarum. Sed triplicitas significat proportionem inaequalitatis. Est enim species proportionis inaequalis, sicut patet per Boetium in Arithmetica lib. 1. cap. 24.* Dicit Petavius hæc non magni esse momenti: nam personæ tres plures sunt quam una, quod ad numerum attinet, etsi non plus aliquid sint, si perfectionem spectes. Sed ex adverso repono, pluralitatem numeri satis superque innui per numerale nomen *Trinum*: per *Triplex* autem significari etiam rem, cui numerus tribuitur, esse *triplicatam*, adeo ut tres personæ videantur plus aliquid esse & in numero, & in perfectione, quam una tantum, si Deus dicatur *triplex*: & consequenter non solum loquendi norma, sed explorata etiam ratione Deum *Trinum* dici, non *Triplitem*.

XIII. Alia est significatio nominis, quam exhibet nudum etymon, & alia, quam præfert idea mentis per nomen expressa: Homo enim E. G. significat secundum etymologiam signmentum *ex humo*, sed juxta mentis perceptionem, Animal ratione præditum. Porro idem est Latinis *Triplex*, quod Græcis *τρεπλῆς*, aut *τρεπλῆρης*, quæ græca vocabula sunt a *τρεῖς*, tres, & *πῆλῶς*, sum. Quotiescunque ergo apud nonnullos antiquiores Græcos inveneris de Deo *Triplis* vocabulum assumi, dicendum erit ab his magis nominis etymologiam, quam ideam fuisse spectatam.

XIV. *Trinitatis* quidem vocabulum usurpatum II. Ecclesiæ sæculo a Theophilo Antiocheno libro II. ad Autolycum, quamquam nudas personarum relationes, aut substantiam sua prolatione non indicat, Catholice retinendum est, cum significet numerum personarum, quæ relationibus constituuntur: unde perperam adversus hoc *Trinitatis* nomen cavillatores quidam hæretici debacchantur.

XV. Neque abjiciendam credimus perantiquam locutionem *Trina Deitas*, de qua olim Hincmarus adversus Gothescalcum nimis excaudit, vetuitque ne ulterius in hymno Martyrum cantaretur, *Te Tri-*

ma Deitas; unaque poscimus. Hanc enim locutionem probat Nazianzenus in Poemate de Vita sua, ubi quærit *πῶς ἡ μὴ ἡμετέρα, quomodo Unitas sit Trina*: S. P. Augustinus lib. 12. Confess. cap. 7. sic Deum alloquens: *Et aliud præter te non erat unde faceres ea, Deus una Trinitas, & Trina Unitas*: Anselmus cap. Monologii 78. *Expediit ut credat omnis homo in quamdam ineffabilem Trinam Unitatem, & unam Trinitatem*: Ecclesia demum universa in hymno Corporis Christi, *Te Trina Deitas unaque poscimus, &c.* Qui Hincmarum defendere student ajunt ea locutione *Trina Deitas* proferri Tritheitarum execrandam blasphemiam: præponendam esse Gothescalchi & Ratramni malitiæ sinceritatem Hincmari: falsatum ab illis Augustini librum de quinque hostium generibus, in quo maxime locutio ista probatur: Hincmari emendationem in hymno Martyrum ab universali Ecclesia fuisse hucusque retentam. At respondendum est Deitatem non dici *Trinam* ratione substantiæ, sed ratione personarum, quæ sunt simul una Deitas, ita ut si propter naturæ communionem recte dicitur *Una Trinitas*; propter pluralitatem personarum recte quoque dicatur *Trina Deitas*. Hincmarum autem se parum sincera fide gessisse ex eo constat, quod cum Augustinus *Trinam Deitatem* fateatur in lib. de Duabus Animabus, in xii. Confess. cap. 7. Sermone 52. de Verbis Domini, & hanc loquendi formam recognoscat confirmetque in 1. Retract. num. viii. ipse Hincmarus subdole ait, id imperite a S. Patre scriptum, cum adhuc presbyter esset, & retractatum: & ex quo temere verba sua Athanasiano Symbolo inseruerit, insertaque pro fide Catholica venditaverit. Nam in diplomate suo pag. 464. ad locum illum Symboli *neque substantiam separantes*, addidit, *quasi Trina sit*. Sed num malitia, num ignorantia peccaverit Hincmarus, nostra non interest. Liber vero contra quinque hostium genera constat non esse Augustini, nec ejus meminisse Possidium, aut eundem Augustinum in libris Retractationum: sed etiam si genuinus esset, non discrepat hoc loco a sensu Augustiniano, ut constat ex dictis. Ecclesia denique utramque locutionem jure retinet, & *Summa Deitas*, in hymno Martyrum, & *Trina Deitas*, in Officio Corporis Christi, ut nos doceat neutram Catholicæ fidei adversari. Sed qui plura de hoc argumento desiderat, legat Vindicias veterum Codicum Petri Coustant Monachi S. Mauri, cujus summæ eruditioni ac diligentiae debet literaria respublica castigatissimam, nitidissimamque Operum Augustini editionem Parisiensem.

XVI. Perinde ac *Trina Deitas*, recte profertur a Mario Victorino *Virtus Trina*, ab Anselmo *Trina Unitas*, ab Ecclesia in Consecratione Episcopi *Trina Majestas*: in quibus, aliisque consimilibus declaratur nomine numerali Trinitas Personarum, & substantivo Unitas inseparabilis divinitatis: idest, significatur una virtus, una substantia, una majestas, una res summa, quæ est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus.

XVII. Quælibet nomina substantiva absoluta enunciantur de una-
quaque Persona, & de omnibus simul singulari tantum numero, & ea
invicem etiam prædicantur: V. G. *Pater est sua æternitas, sua immen-*
sitas, sua omnipotentia; aut, *æternitas est omnipotentia, &c.* Ve-
rum nefas est dicere *Pater, Filius, & Spiritus Sanctus sunt tres æter-*
nitates, tres omnipotentia; quoniam his vocabulis exprimitur aliqua
perfectio spectans ad unitatem substantiæ. Quod si occurrat aliquod
contrarium exemplum, in quo E. G. affirmetur Patrem non esse æter-
nitatem, hanc non esse omnipotentiam, &c., hujusmodi exponen-
dum erit de ordine connotatorum, ut diximus præcedenti Canone 111.

XVIII. At relativa, quæ invicem opponuntur, pati nequeunt
mutuam enunciationem ob distinctionem, quæ inter eadem versatur;
ideoque supinus est error hæc pronunciare: *Pater est Filius*, aut, *Pa-*
ternitas est Filiatio:

XIX. Ex alia autem parte, quia inter relativa & essentialia nulla
est intrinseca differentia, hæc propositiones, *Essentia est Pater, Filius,*
& Spiritus Sanctus: Essentia est Paternitas, pluresque consimiles,
enunciabiles sunt, verissimæ & Orthodoxæ.

XX. In his, ceterisque omnibus servandæ sunt Romanæ & Apo-
stolicæ Ecclesiæ definitiones: dedecet enim proferre quæ Magistra ve-
ritatis non comprobat, sive ea reticere quæ laudat. Ad hujus itaque
Matris sinum humilis, & supplex confugio, & Theologicas defero lu-
cubrations, retractaturus si quæ protuli minus caute; & pro ejus fide
ac doctrina, lingua, calamo, sanguine pugnaturus. Votorum autem
meorum, hic unus, & sane præstantissimus finis est, videlicet, *Deus*
Trinus: cui sit

Laus, & perennis gloria
Et nunc, & in perpetuum.

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER DECIMUS

*In quo de ANGELORUM natura,
dotibus, meritis, officiisque
pertractatur.*

SE inter humanarum, divinarumque rerum scientiam illud fere discrimen, quod inter corporeos, ac spiritales animi motus versatur. Ut enim ad linguæ exercendum officium articulari primo syllabas, deinde dictiones, posthac constantem sensu periodum, ac tandem elaboratam circumfluere orationem naturæ artisque magisterio, videmus; ita sæcularibus literis, humanisque facultatibus imbuendi a vocabulis ad argumenta ple-
tenda, a punctis lineisque ad corporum dimensionem, ab atomis atque elementis ad universi molem spectandam non sine magna Præceptorum industria deducimur. At quemadmodum interior mentis vigor, soluto præsertim corporis nexu, nequit retardari locorum intercapidine, temporisque decursu, quin pervadat sublimiora & cælestia; sic operam navantes Theologicis studiis ingenii acumen libere in arcana divinitatis intendunt, nullis præpediti obviis occurribus creaturarum. Jure itaque ac merito ad Physiologiam accedentibus proponuntur nom-
inum

minum & idearum rudimenta, lineæ & anguli transeuntibus ad Geometriam, atque ad Medicam artem musculi ac fibræ: Theologis autem, principio exponitur summa, recondita & incomprehensibilis Veritas. Hujus modo aliqua illustratione percepta, haud operosum nobis erit inquirere de rebus a Deo productis; inter quas eminent spiritus mortalis concretionis expertes, quos ANGELOS nominamus. Quare de his erunt proximæ libri decimi Disquisitiones: in quibus ne ab incommutabili, quam paullulum attigimus, Veritate deflectant rationis nostræ conatus, mirabimur effectricem Dei omnipotentiam, beneficia gratiarum, ordinem providentiæ, atque justitiæ æquitatem; omniaque referemus ad gloriam ejusdem Dei, qui cum esset in se beatissimus, dignatus est Angelos, & homines condere, ut ipse nobis beneficeret, nos ipso una cum Angelicis Spiritibus frueremur.

C A P U T I.

An existant Angeli, idque manifesta possit demonstrari ratione?

SPIRITALEM substantiam, quæ erit hujus libri unum ac singulare argumentum, proprio vocabulo significante naturam nondum appellare didicimus. Nam Angeli nomen, sive latinum, sive græcum, officii est, non naturæ, derivatum ab *ἀγγέλος*, *nuncio*, aut *ἀνὰ, α, & ἀνά, mando*; quod interdum Angeli nobis ad enuntianda mandata Dei, vel mysteria mittuntur. Atque hinc est, quod etiam divini verbi præcones, & ipsemet Unigenitus Dei, quandoque Angelorum nomine significantur. Neque Hebræis propria Angelorum nomina sunt, vel communia spectentur, ut *אלהים Elobim*, *מלאכים Malachim* *השׂמאל Casmal*, sive particularia, ut *Cberubim*, *כְּרֻבִים, Seraphim* *שֶׁרָפִים*. Quippe *אלהים, Elobim*, idest *Dii*, appellantur ob potentiam eximiam; eodemque nomine in sacris Bibliis principes, ac judices sæpenumero designantur. Nomen vero *מלאך, Naucius*, derivatum a *מלאכה, opere*, omnibus tribuitur, qui mittentis exequuntur mandata. *השׂמאל, Casmal*, legitur perraro, & electrum, ignemque significat, quibus ob motus celeritatem, atque splendorem Angeli comparantur. Ita *Seraphim* dicti sunt ab *שָׂרַף, quod est incendere, atque comburere*, quo nomine appellatur, etiam Serpens ignitus capite primo ac vicesimo Numerorum. *Cberubim* denique incertæ significationis nomen est, quam alii repetunt ab *כְּרֻב* exprimente *figuram*, alii a Chaldaico *כְּרֻבָא sicut puer*, quoniam juvenili specie apparuerint, alii demum *כְּרוּב Cberub* nihil aliud.

aliud significare contendunt, quam volucrem. Quare Angeli dicuntur *Cherubim*, vel quod figurati sint in propitiatorio & in Arca, vel quod ad instar pulcherrimorum adolescentium se conspiciendos exhibeant, vel quod ob celeritatem, sublimemque elevationem fingantur *alati*.

Sed licet incompertum sit vocabulum aut latinum, aut græcum, aut hebraicum, quo Angelorum demonstretur natura; horum nomine pronuntiatio occurrit mentis nostræ spiritualis quædam substantia, per se complete subsistens, vi intelligendi ac volendi pollens, præstantior homine, ac summo Numine inferior: Quam, an sit alicubi, hoc priori capite inquirimus, nedum adversus quosdam philosophos, qui nihil præter corpora carnalibus oculis obvia dari putarunt; verum & contra Sadducæos, qui dicunt *non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum*; ut legimus Act. xxiii. 8. Erant autem Sadducæi celebris quædam inter Judæos Secta, quæ circa Machabæorum tempora habuit originem, accepitque, ut creditur, nomen a *פִּרְיָאֶדֶק* *Tjaddok* discipulo cujusdam Antigoni Sochæi, ut scribit Maimonides in Capitibus Patrum. Horum dogmata recenset Josephus lib. ii. de Bello Judaico cap. 12. & lib. xiii. Antiq. cap. 9. Hi ergo, cum Divinas Scripturas admitterent, Angelos tamen esse negabant, exponentes quæ in sacris libris de Angelis prædicantur aut de spectris a Deo excitatis, aut de potentia, quam Deus profilire faciens, aut retrahens, uti Sol radios, ad homines interdum emitteret.

PROPOSITIO I. Dantur Angeli, & Sadducæi sacris literis, omniumque plane hominum sensu refutantur.

Enimvero cap. xix. Genes. legimus venisse duos Angelos Sodomam, eduxisse inde Lot cum uxore & filiabus ipsius, universamque regionem igne vastasse. Cap. xvi. 7. Angelus Domini apparuit Agar ancillæ Sarai, eique persuasit, ut reverteretur ad Dominam suam, & humiliaretur sub manu illius. Cap. xxiv. 7. ait Abraham seniori familiæ suæ: *Mitte Dominus Angelum suum coram te*. Sanctorum Angelorum milia cum Deo apparuisse de Sinai habetur Deuteronomii tertio ac tricesimo. Atque ut ex novo testamento proferam aliqua, Matthæi xvi. 10. habetur: *Angeli eorum semper vident faciem Patris*. Lucæ i. 26. *Missus est Angelus Gabriel a Deo*. Petri cap. i. 12. *In quem desiderant Angeli prospicere*. Et Epist. ii. cap. 11. 4. *Deus Angelis peccantibus non pepercit*. Quæ, aliæque plurima intelligi nequeunt de sola potentia Dei, aut de spectris, quemadmodum Sadducæi commenti sunt; cum manifestum sit Scripturam divinam Angelis tribuere multitudinem, ac servitutis officia, quæ summo Deo non conveniunt, nec non propria personarum munera, cujusmodi sunt Deo ministrare, ipsius enuntiare mandata, & in assumptis corporibus, sive alia incomperta nobis ratione, sese hominibus comites exhibere.

Atque Sadducæorum inscitiam omnium fere hominum consensio redar-

redarguit. Nam Plato Philosophorum disertissimus haud semel in Timæo meminit Angelorum, quos promiscue dæmones, Deosque compellat. Hostanem Magorum antiquissimum de Angelis præclare fuisse locutum, scribit in libro de Idolorum vanitate Tertullianus. De Socratis dæmone pertractant veterum Scriptorum quamplures. Thaletem Milesium dividere superiores substantias in Deum ac dæmones, in Oratione pro Christianis auctor est Athenagoras. Hieroclis Commentaria ad aurea Pythagoræ Carmina laudat tertio Theologicorum dogm. Tomo Petavius. Sententias Aristotelis memorat lib. 2. Rab. Maimonides. Ac ne singulos persequar, antiquiores etiam hæretici Simon, Menander, Saturninus, Cerinthus, Carpocrates, alique Angelos esse agnoverunt: imo & his tantum cum superstitiosa Gentilitate detulerunt honorem, ut eos credentes cælestia numina, rerumque omnium, quæ sub aspectu cadunt, opifices.

Consentiunt PP. omnes: & hos inter magnus Augustinus in Ps. 102. *Angelos*, inquit, *novimus ex fide: & multis apparuisse scriptum legitur & tenemus; nec inde dubitare fas nobis est.* Concilium denique Lateranense sub Innoc. III. capite *Firmiter* creaturam spiritualem & Angelicam ab univerforum Conditore productam apertissime definivit. Dabo cap. sequenti Concilii verba. Nunc dicta hanc nobis argumentationem suppeditant: Extremæ dementiæ est negare quod divina oracula docent, quod tradunt Patres, quod probat communis hominum sensus: Dari Angelos divinatorum oraculorum testatur auctoritas, comprobatur traditio Patrum, confirmaturque Scriptorum omnium consensus: Ergo negare quod dentur Angeli, summa & extrema dementia est.

Opponunt Sadducei. I. Creationem Angelorum reticere in libro Geneseos, in quo genera omnium creaturarum narrantur. Præterea, inquit, hoc nomen *Angelus* non ad significandam rem subsistentem, sed officium duntaxat fuisse institutum: ideoque minime inde probari, quod extent reapse spirituales substantiæ corporis expertes. Tandem constare ex cap. vi. Gen. v. 2. *Videntes Angeli Dei filias hominum, &c.* Angelorum nomen etiam hominibus convenire.

Resp. Consilium Moysi fuisse serum corporearum productionem, ac seriem narrare; unde expresse Angelos initio noluit commemorare; præsertim cum populo redeunti ex Aegypto, & valde ad idolorum cultum proclivi periculosum esset tam nobiles creaturas proponere. Insinuanda quippe erat principio unius Conditoris divinitas, ut paulatim rudis Judæorum gens aliarum rerum formaretur notitia. Ergo posteaquam Creatorem univerforum prædicavit, etiam Angelos in historica narratione tanquam Dei nuncios, ac ministros descripsit, ac talibus distinctos characteribus, quibus eorum a summo Deo appareret diversitas ac dependentia. Comprehendit autem illos in primordio Geneseos, ut Augustinus docet nomine lucis; quo recte spiritalis natura concreti corporis nulla circumfusa caligine declaratur. Per quæ satisfit priori

Th. II.

. li

argu-

argumento. Nam ad secundum fateor nomen Angeli ex se non significare naturam illam subsistentem ac spiritalem, sed esse nomen officii: at officia, quæ tribuuntur Angelis, a rebus subsistentibus exercentur; & nomina istiusmodi officiorum illos, qui eadem implent, con significant, ut, quando de hominibus dicitur, *Rex, miles, orator*. Ad hæc non est in nominibus attendenda sola grammaticalis etymologia, sed institutio eorum, qui nomina imposuerunt: alioqui fas erit dicere *vas fictile esse Adam*, quod sit e terra compactus, aut atramentarium, quo scribo, esse *Cain*, quoniam a me possidetur. Sunt omnia fere vocabula secundum etymon pluribus communia; & tamen ad certam rem significandam bene sapienterque applicantur, præsertim cui ratio illa communis convenit jure quodam particulari, ut Angelis divina mortalibus enunciare. Atque hæc de secundo argumento: cui haud rectè, quidam respondent nomen Angelorum apud Hebræos naturam significare; quod falsum esse constat ex dictis, maxime si sermo sit de natura rationali a Deo, & homine diversa. Quod ultimo opposebatur, nihil prorsus evincit: siquidem nomen Angelorum tribui etiam hominibus nullus negat: tametsi laudato capite 2. Genesis neque in Hebræorum, neque in Vulgatæ lectionis Codice Angelorum nomen occurrat. Sed de hoc Genesis loco cap. proximo, & ubi disputabitur de primo Angelorum peccato.

PROPOSITIO II. Hæc Angelorum existentia nequit certa naturali demonstratione probari.

Angelorum existentia non potest demonstrari ut loquuntur Scholastici, *a priori*, argumento nempe per causam; quandoquidem Angeli nullam necessariam causam habent, sed liberam, idest divinam voluntatem, quæ pro suo lubitu creaturas omnes produxit. Neque enim ullus sanæ mentis potest ex hac propositione, *Datur Deus*, istam legitime inferre, *Ergo datur Angelus*: sicut ex necessaria existentia causæ effectus contingens nequit deduci. Ob eamdem rationem evinci nequit quod extent Angeli ex idea aliqua sive Dei sit, sive creaturarum rerum; quoniam nec Deus necessario percipitur tanquam conditor creaturarum, sed tanquam principium, quod pro sua libertate eas producit, aut in nihilum redigit: nec res creata actualis existentie certam excitat perceptionem. Similiter demonstratione *a posteriori*, idest per effectum nequit Angelorum existentia invictissime comprobari. Quidquid enim corporearum substantiarum nativam vim supergreditur, & Angelis attribuitur, in aliam causam referri potest, sive illa Deus sit, sive anima rationalis a corpore separata, sive natura & facultas quædam præstantior, quam singulis rebus hujus universi rector potens est impertiri: Hinc talis elicitur ratiocinatio: Nihil nobis naturaliter innotescit nisi per causam, aut per effectum, aut per inditas rerum ideas: Existentia Angelorum neque per causam, neque per effectum, neque per

per ideam aliquam deprehendi potest: Ergo existentia Angelorum nequaquam nobis naturaliter innotescit.

Opp. 1. Socrates, Plato, aliique Philosophi de Angelis haud obscure pertractant, eosque appellant *Motrices Intelligentias*. Sed hi lumine fidei destituti non Sanctorum traditione, non sacris literis Hebraico tantum populo manifestis, spirituales substantias nullo corpore circumscriptas comprehendere valuerunt. Illas ergo dari perceperunt ratione sua, atque naturali mentis acumine.

Resp. 1. Falsam esse minorem; nam Gentiles plura a Judæis acceperunt, inter quos cupiditate discendi aliquandiu versati sunt. Præterquamquod nonnulli hebraicam linguam callere poterant, & sacros libros furtim perlegere: quos etiam ante expeditionem Alexandri græce redditos viri plurimi tenent, ut diximus libro præcedenti cap. 1. Respondetur præterea probabilius Gentiles Philosophos habuisse argumenta, quibus dari Spiritus omni re corporea, & ipso homine perfectiores quodammodo suaderetur, V. G. perpetuus cælorum motus, Simulacrorum oracula, ostenta magorum; de quibus agemus infra.

Opp. 2. Naturaliter constat moveri cælos, qui non aguntur propria forma; carent enim quacunque anima; Ergo moventur ab *Intelligentia*, quæ est Angelus.

Resp. Possè falsam esse illationem; nam motus cælorum, qui ab Angelis efficitur principium habuit a Deo rerum omnium causa: & consequenter Mundi Artifex, qui ab initio motum cælo indidit, potest illum absque ulla *Intelligentia* perpetuo servare: præsertim quod experimento compertum est, motum impressum corporibus ab agente vi prioris impulsus perdurare, donec alia corpora obstant.

Opp. 3. Deus condidit hoc universum perfectum; quippe a summo Bono nulla res proficisci potest, quæ non sit valde bona: Igitur debuit in Mundo creaturam producere intellectualem, & incorporalem, quæ mundi hujus præcipuum est ornamentum.

Resp. Duplicem in rebus creatis inveniri perfectionem: *relativam*, quæ est ordo ad primam ac supremam causam, ejusque directionem ac nutum: & *absolutam*, quæ est ipsarum creaturarum naturalis conditio. Et priorem quidem perfectionem necessario Deus mundo tribuit, quoniam omnia quæcunque fecit, ad Auctoris sui bonitatem, tanquam ad finem ultimum referri debent, præscriptamque sibi motus & operationis legem tenere. At perfectionem absolutam, prout ei collibet, rebus singulis elargitur, creatque pro suo beneplacito aut corpus, aut animam, aut spiritum, quorum natura hoc unum postulat, ut produci possint, non ut producantur reipsa. Quapropter dist. antecedens. Deus condidit mundum perfectum, & naturalis ratio demonstrat mundum communicatam esse perfectionem *ordinis*, concedo: perfectionem, quamcunque *absolutam*, nego.

Opp. ultimo: Plura quandoque ab hominibus perpetrantur, quæ naturale ipsorum superexcedunt virtutem, cujusmodi sunt exercitatio peregrini idiomatis, corporum elevatio, prodigiosi eventus, divinationes, aliaque bene multa: quorum omnia referri nequeunt in Deum, ea maxime, quæ ad malum ac perniciem protendunt, ut præstigia, maleficioſum collyria, & præſagia geomantica, in quibus operam fidemque irreligioſi homines deperdere non verentur. Hæc, ut cujusque ſenſui obvium eſt, in malam, incorporeamque ſubſtantiam reducenda ſunt.

Reſp. Nihil ſuperſtitioſos, energumenos, malosque, ut vocant, genioſos agere, quæ ſi bona ſint, ſe ſola præſtare non poſſit ſuprema Cauſa: quæ interdum interpretationem ſermonum, ſapientiam, raptus, ac gratiam curationum piis largitur hominibus mirabilia nullo Angelorum interventu operantibus. Maleficia autem ignotam habere poſſent cauſam, ut animam humanam ſeparatam a corpore: aut quod in præſtigiis mirum eſt, fieri poteſt auctore Deo: quod malum, perverſa hominum voluntate, & corruptione, ut inſiunt, natura. Verum tamen eſt, Deum perraro in hiſ, qui ſanctitate non polleant, operari mirabilia, quæ ſtante hac providentia inviſum ſunt Chriſtianæ fidelis argumentum, neque ſuapte natura ordinari poſſunt in malum: ſed hæc ſummi Dei veracitatem juſtitiamque demonſtrant; non exiſtentiam ſpirituum, quam religione quidem didicimus, & probabili animadverſione, ſed non ſolius humanæ rationis perſpicuo lumine, atque evidentia.

C A P U T II.

Angelos non eſſe ex ſpiritu & corpore ſimul conſtaſos.

PLATONICI, quorum philoſophiam plerique veterum Patrum ſectati ſunt, Angelos æthereis & elementaribus corporibus, longe, quam noſtra ſint, ſubtilioribus præditos eſſe tradiderunt, ut ex Apulejo demonſtrat S. P. Auguſtinus lib. vii. de Civ. Dei cap. 16. Pro qua ſententia laudari ſolent Origenes, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Methodius Martyr, Caſſianus, Gennadius; necnon idem Auguſtinus, qui tamen, ut oſtendam, ob Antiquiorum auctoritatem, dubium ſeſe demonſtrat nihil definiens. Et Velloſillus quidem Lucenſis Epicoſopus Advert. in vii. Tom. Hieronymi Q. 2. cenſet veteres illos Patres Angelos aſſeruiſſe corporeos, quoniam comparate ad Deum, qui neque loco circumſcribitur, neque terminis clauditur, creaturæ omnes, quantumlibet ſpirituales, corporeæ dicuntur; cum certis applicentur corporibus, quibus aut vitam tribuunt, ut anima; aut præſunt,

sunt, ut Angeli. Sed hæc explicatio profecto ad omnes veteres nequit extendi; propterea quod plurimi nedum corpora Angelorum commemorant, sed etiam definiunt esse aut elementaria, aut aerea, aut iis similia, in quibus resurgent animæ beatorum. Ceterum quidquid Antiqui nomine rerum corporalium significare maluerint: jam communiter corpus illud esse fatemur, quod partibus, atque triplici extensione constat, vel saltem istiusmodi exigit extensionem. Juxta hanc Corporis perceptionem quæstio est resolvenda.

PROPOSITIO. Angeli nulla extensione corporea suapte natura præditi sunt.

Id insinuant primo loco Scripturæ, quæ Angelos appellant Spiritus, ac Virtutes, ut Psalm. 103. *Qui facit Angelos suos Spiritus*; & 102. *Benedicite Domino omnes virtutes ejus*. Ad Hebræos 1. 14. *Omnes sunt administratorii spiritus*. In quibus advertendum est nomen, *Spiritus* in sacris literis significare incorpoream substantiam, præsertim ubi absolute de rebus subsistentibus enunciat, ut Joannis 14. 24. *Spiritus est Deus*: quamquam illius nominis plures significationes occurrant, ut diximus lib. vii. cap. 14. Ergo cum de Angelis bonis aperte loquatur Apostolus in Epist. ad Hebræos, quemadmodum de malis Matth. x. 1. 43. *Cum immundus spiritus exierit ab homine*, & 45. *Vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se*; oportet in his locis per *Spiritum* intelligamus incorpoream substantiam. Nam quæ corporalis est, licet spiritum habeat sive inhabitantem, ut est in hominibus dæmon, aut bonus Angelus, sive informantem, qualis est anima; non *Spiritus* appellatur, sed habens spiritum. Quippe dicitur quidem *Spiritus hominis*, non autem *Spiritus homo*. Atque valent hæc de *Virtutum ac potestatum* appellatione, quæ bonis Angelis tribuitur citato Psalmo 102. 21. *Benedicite Domino omnes virtutes ejus, ministri ejus*, &c, malis autem in Epist. ad Ephes. vi. 12. *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem: sed adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in caelestibus*. Quod enim corporeum est, non *virtus* ac *potestas* absolute dicendum erit, sed *virtute*, aut *potestate* donatum: nec proprietas sermonis hanc patitur phrasim, *potestas aut virtus homo*, sed, *hominis*. Quæ modo dicta sunt, ita syllogistice proponuntur: Substantia corpore ac spiritu compacta non *spiritus*, non *virtus*, non *potestas* vocatur, sed habens *spiritum*, *potestatem*, *virtutemque*: Angeli appellantur simpliciter *Spiritus*, *Virtutes*, ac *Potestates*; Ergo Angeli non sunt corpore ac spiritu coagmentati.

Accedunt verba Concilii Lateranensis IV. cap. 1. *Creator omnium, qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spirituales, & corporales, angelicam videlicet, & mundanam, ac deinde humanam, quasi communem, ex spiritu &*
cor-

corpore constitutam. Quo in loco aperte a spiritali creatura sejungitur corporea & mundana, & inter utramque collocatur homo, qui naturæ particeps est utriusque: ideoque si nomine creaturæ mundanæ intelliguntur res corporeæ carentes quocunque spiritu; necesse est, ut per creaturas spirituales designentur substantiæ nobiliores expertes cuiusque corporis.

Produci præterea possunt Patrum cum Græcorum, tum Latinorum testimonia, quorum proferam perpauca. Itaque Gregorius Nyssenus Orat. 4. in Dominicam, *Omnis*, inquit, *rationalis natura dividitur in incorpoream & corpoream. Incorporea est Angelica, altera nos sumus homines*. Oratione pariter xxxiv. & lib. contra Eunomium. xii. Angelorum substantiam appellat *πνεῦμα*, & *ἀσώματος*, *rationalem incorporeamque*. Ita dæmonem vocat hæresi 26. Epiphanius. Et Joannes Chrysostomus lib. 1. ad Stagirium, *Fecit Angelos, Archangelos, & reliquas incorporeorum substantias*: Etiam Origenem in hanc tandem venisse sententiam probat ex lib. vi. contra Celsum Du-Hamel tom. 2. p. 497. Mitto Titum Bostrensem, Didymum, Eusebium, Theodoretum, Maximum, alios. Ut ad Latinos convertar, Magnus Gregorius lib. iv. Moralium cap. 9. ait: *Angelus namque solummodo spiritus, homo vero spiritus est & caro*. Et Leo Papa Epist. ad Thurbium cap. 6. scribit *veram fidem omnium creaturarum sive spiritualium, sive corporearum bonam confiteri substantiam*. Citari solet Hieronymus, qui in Epist. ad Avitum damnat Origenem asserentem dæmones in pœnam peccati aeris corporibus fuisse vestitos; sed verba Hieronymi non videntur invictissima cum ipse Angelis corpora videatur tribuere Comment. in Job cap. 25, & ex quo dæmones circumscripti non sint in pœnam peccati corporibus ex crassiori aere conflatis, minime consequatur non habere corpora puriora, atque ætherea. Ab his ergo, & consimilibus testimoniis consulto abstinemus.

Confero me tandem ad Theologicas rationes, quarum prima est, Deum quantum ad genera rerum mundum condidisse perfectum: cumque in eo produxerit res corporales, & hominem compositum corpore & spiritu, videtur etiam condidisse substantias omnino incorporeas ac spirituales. Deinde Angelus non potest habere corpus inanime, nam esset deterior anima, & gratiæ ac meriti, imo intellectionis penitus incapax. Quod si habeat animam conjunctam corpori, erit saltem natura sua dissolubilis ac mortalis. Postremo qui affirmant Angelos esse corporeos, debent in eorum gratiam plura miracula adstruere. Nam quantumvis angelica corpora fingantur tenuissima ac minima, vix perceptibile est quomodo integra legio dæmoniorum, idest spiritus nequam 6000. esse possit in uno corpore obfessi, ut fuisse narrat Lucas cap. viii. 30. Arduum quoque est, Angelos corporibus suis celerrime aeris seque car partes, quotiescunque in terras mittuntur, idque fieri absque ullo

ullo strepitu ac sonitu. Sed hæc probabilia sunt tantum; non enim Patres, qui arbitrati sunt Angelos proprio corpore circumscribi, rudes philosophi, ignarique fuerunt, quin hæc tam vulgaria ac manifesta adverterint.

ARGUMENTA IN CONTRARIUM REFUTANTUR.

Opp. 1. Angeli non semel mulieres compresserunt, filiosque ex his procrearunt. Liquet id primum ex Scripturis; nam Genes. vi. 2. juxta Græcorum Translationem legimus; *Videntes Angeli Dei filias hominum quod essent pulchre, &c.* Deinde probatur ex profanis historicis, qui tradunt Merlinum Britannum vatem fuisse filium Dæmonis natum e virginis stupro. Platonem quoque ex *phantasmate* progenitum scribere nonnulli. Item tradunt Hunnos originem ducere a Gothorum femine in Asiatica solitudine a Faunis Satyrisque illato stupro gravidatis. Etiam Antichristum a dæmone generandum plures sentiunt. Jaciunt insuper spiritus malefici nonnunquam semina, quibus animalia oboriuntur: quæ omnia efficere non possent, si essent penitus incorporei. Demum homines ab Angelis procreati ceteros corporum structura, ingenioque antecellunt, unde ex concubitu Angelorum cum filiabus hominum generatos fuisse Gigantes Scriptura testatur. Hi ergo non videntur humano semine concreati.

Resp. Neque in Hebraico textu, neque in vulgata lectione Genes. vi. 2. legi *Angelos Dei*, sed בְּנֵי־הָאֱלֹהִים, *Filios Dei*. *Elohim* autem appellantur etiam Principes, Patriarchæ, Judices, & ceteri homines, singulari præsertim charactere decorati. Vide Exodi vii. 1. hoc nomine אֱלֹהִים vocari Moysen, xxii. 8. 9. Judices, Psalm. lxxxv. 1. 6. Magistratus ac Principes. Itaque filii Dei, qui acceperunt sibi uxores filias hominum, sunt filii Patriarcharum, penes quos summa erat auctoritas, & qui doctrina atque exemplis ceteris præesse debebant: & filie hominum sunt adolescentulæ ex familiis Cainitarum, aut quævis ex vulgo puellæ: quod tam impar conjugium, ex quo ortum habuit neglectus parentum, polygamia, & temeritas divortiorum, ad Principum disciplinam merito Scriptura proponit. Eximit vero omnem scriptulum Chaldaica lectio, quæ habet בְּנֵי־רַבְרָבִיא, *Filii Magnatum*. Neque quicquam officit Græcus textus, in quo haud semel filii principum Angeli appellantur; ut Deuteron. xxxii. 8., ubi legimus: *Constituit terminos populorum juxta numerum filiorum Israel*, habent Græci, *juxta numerum Angelorum*. Legerunt enim lxx. tribus omisissis literis pro אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, *Dei*: & alii deinde interpretes existimantes Filios Dei esse Angelos, hoc nomen substituerunt: quod proinde accipiendum est pro Filiis Israel, ut Græcus textus cum Latino, Hebræoque consentiat. Sed de loco Geneleos satis: nunc reliqua

liqua diluamus. Si vera sunt, quæ ex historiis profanis obijciuntur, quæ mihi quidem persuasum est esse commenticia; dicendum est dæmones assumptis terrenis corporibus, & exciso aliunde τῶ τοῦτο homines procreasse. Nam etiam illi, qui Angelos putant esse corporeos, fatentur angelicum corpus non esse ad generationem idoneum, neque angelos aut dæmones distingui sexu: unde Matth. xxii. 30. habetur: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei.* Quod spectat ad Gigantes, respondetur cum S. P. Augustino lib. xv. de Civit. Dei cap. 23. posse parentes communis staturæ gignere gigantes ipsos: nam paucis annis ante excidium Romanum peractum a Gothis Romæ nata fuit femina gigantea ex Patre & Matre exigui tenuisque corporis, quod mirum non est, cum parvam materiam per augmentationem concrefcere pluribus modis contingat. Verum quid in his valeant dæmones, dicam alibi.

Opp. 2. In VII. generali Synodo Aët. 5. definitum est Angelos pingendos esse, quoniam corporei sunt: recitato enim Dialogo Joannis Thessalonicensis, ait Patriarcha Tarasius, *Ostendit Pater etiam Angelos oportere pingi, quoniam circumscripti sunt, & hominum specie multis apparuerunt.* Cui universa Synodus respondit, *Etiam Domine.*

Resp. Quidquid sit de Joannis Thessalon. sententia, Tarasium id solum ex ejus Epistola arripuisse, quod fas est Angelos pingere, quandoquidem circumscribi possunt, & in humana specie non semel apparuerunt. Num vero Angeli circumscripti sint proprio, an assumpto aliquo corpore, ad scopum Concilii definire minime pertinebat. Imo Tarasius, alique Patres aperte demonstrant se Angelos incorporeos fateri, & Joannis sententiam probare in ea tantum parte, quæ spectat ad pingendas Angelorum imagines. Affirmarunt enim citatis verbis Angelos circumscribi, & apparere in humana specie, non autem in propria: & in Professione fidei, *Veneramur, inquit, imagines Sanctorum, & incorporeorum Angelorum, qui tanquam homines figura humana jussu apparuerunt.* Itaque distingo & explico verba Concilii, *Oportet Angelos pingi quoniam circumscripti sunt* corpore proprio ac naturali, nego: corpore extraneo, assumptoque, concedo.

Si persistas: Joannes Thessalonicensis docuit proculdubio Angelos esse corporeos, atque propter hanc causam posse depingi: Concilium probavit hanc illationem: Ergo probavit quoque Angelos corporeos esse;

Resp. dist. ma. Joannes Thessalonicensis docuit Angelos esse corporeos, & humana specie multis apparuisse, ideoque pingendos esse, concedo: docuit duntaxat Angelos esse corporeos, nego. Ut Concilium probaret hanc illationem, *Angeli pingi possunt*, sufficit veram esse aut unam, aut alteram partem hypotheticæ propositionis, nempe quod

quod aut Angeli circumscripti sint, aut in humana specie apparuerint. Hæc postrema vera est, & prior etiam, quatenus Angeli assumptis corporibus circumscribuntur. Optima est ergo ea consecutio, *Pingendi sunt Angeli*, quam Synodus approbavit. Sed Angelos constare proprio corpore, & in proprii corporis specie apparuisse, quod scribit in suo Dialogo Joannes; id quidem nec Synodus Septima probavit, nec ad propositam quæstionem de pingendis Sanctorum Angelorum iconibus pertinebat.

Opp. 2. Justinus in Dialogo cum Tryphone, Clemens Alexandrinus lib. viii. Strom. Tertullianus de cultu feminarum, Cyrillus Alexandrinus lib. in Joan. ix. Cassianus Collat. vii. cap. 13. & Hilarius cap. 5. in Mathæum Angelis aliquod corpus attribuunt. His consentit Augustinus lib. ii. de Trinit. cap. 7. in Psal. 85. Epist. 115. ad Nebridium, lib. xxi. de Civ. Dei cap. 10. & in 1. quoque Retract. cap. 26. Non sunt ergo Angeli cujusque corporis prorsus expertes.

Resp. Justinum, Clementem, & Cyrillum, etsi a pluribus benigna interpretatione explicantur vel de corporibus assumptis, vel de corpore accepto pro finita substantia, vere Platonem secutos illius de Angelorum corpore tenuisse sententiam; sed oppositam tradi ab aliis Patribus, & hanc definitioni Lateranensis Concilii magis conformari. Hilarius, & Cassianus videntur incorpoream naturam illam appellare, quæ summe incommutabilis est, & ubique existit ratione suæ immensitatis, & vicissim corpus substantiam, quæ non est suus actus, atque, ut loquuntur Theologi, aliquam habet *potentialitatem*: Quo sensu etiam rationalis anima corpus est, ut scribit Epist. xxviii. Augustinus; ubi tamen animam non esse corpoream, si corpus accipitur pro re extensa, diserte tradit. At Tertullianus nedum Angelos, sed etiam Deum credidit esse corpus, & habere quædam membra *generis sui*, ut diximus ii. libro. Quod si putas nomen corporis Tertullianum pro substantia accepisse; de Angelis tamen nemo hanc interpretationem admiserit, quos ille *carnem* habere aliquam scripsit in libro de Carne Christi cap. 6. Augustinus vero, ut scribit Norisius, cap. iv. Vindictiarum §. 1. dubium se de Angelorum corpore fuisse significat. Etenim posteaquam in xxi. de Civ. Dei scripserat, *Sunt etiam quædam demonibus corpora, sicut doctis hominibus visum est*, paucis interjectis, ait: *Si autem quisquam nulla habere corpora demones asseverat, non est de hac re operosa inquisitione laborandum, aut contentiosa disputatione certandum*. Explicatque ibidem quomodo spiritus demones cruciari possint corporeo igne, etiam si nulla eis insint corpora, comparatione rationalis animæ, quæ cum sit spiritualis, membris corporalibus colligatur. Hæc Norisius fatetur, ut arbitror, ad repellendum Annatum. Sed Augustini dubitationem comprobatur ulterius insigne testimonium Epistolæ xcv. 8. *Sive habeant Angeli corpora, sive quisquam possit ostendere, quemadmodum*

corpora non habentes gerere illa omnia potuerint, &c. Quamquam vero in affirmantem sententiam pluribus in locis inclinat, ibique non solum opinionem aliorum, ut ait Magister Sententiarum in 11. dist. 8., sed propriam videatur exponere; nihilosecius Enar. in Psalm. 103. ait Angelos esse *natura spiritus*, & in 1. Retract. cap. 11. Angelorum Sanctorum nomine omnem sanctam creaturam spiritalem intelligi in secreto & occulto ministerio constitutam. Negat ibidem Angelos habere animam, atque hoc nomen eis convenire, retractans quod alibi vocabulum istud Angelis attribuerit, quo secundum divinam Scripturam humanamque rationem intelligitur spiritalis quædam forma materiam vivificans corporalem. Quamobrem videtur Augustinus priorem de Angelorum corpore sententiam tandem deposuisse; nam si carent anima, seu forma aliqua spiritali, oportet ut sint vel corpora in solidum, vel spiritus undequaque. At Augustinum credidisse Angelos esse corpora sine spiritu, nemo sanæ mentis poterit opinari. Erunt ergo Angeli juxta Augustinum spirituales omnino: ac primo S. Pater Platoniorum tenuerit opinionem, postea revocaverit in dubium, ac tandem eam quoque abjecerit. Quod nisi probare velis: fateberis tamen summam Augustini cum ingenio prudentiam, qui de tam perplexa quæstione in alterutram partem disputaverit. Ex quibus liquet responsio ad argumentum, scilicet non unam esse Antiquiorum hæc in re mentem, multos autem ambigue, multos opinative duntaxat fuisse loquutos: quibus præferendi sunt, qui certam tenuere sententiam, posteriorum consensu, & communi nunc probatam suffragio.

Opp. ultimo. Cruciantur dæmones igne corporeo, fugantur sensibili sonitu, fumigationibus, carminibus, ut constat de felle piscis, de cithara Davidis, & de carmine Magico *ἐνύχτι καὶ δαδίδι*, &c. de quo in Convivio Poetico Erasmus. Alliciuntur quoque mali spiritus cibis, nidore, suffimentis, &c.

Resp. Torqueri utique dæmones corporeo igne, sed non per corporalem *qualitatem*, ac nativam vim ignis: id vero qua ratione fiat, differendum est infra. Fugantur autem rebus sensibilibus, uti felle piscis assato, & sono citharæ, sed vel divina virtute, vel quoniam istiusmodi res immutant corporalem dispositionem, ratione cujus dæmones vexant homines. Carmen magicum Plinianum redolet superstitionem; de qua in disquisitione Magica huic libro inferenda. Alliciuntur denique dæmones per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, carminum, rituum, non ut *animalia cibis*, sed ut *spiritus signis*; in quantum hæc eis exhibentur in signum divini honoris, quem cupide affectant, ut docet lib. 11. de Civit. Dei cap. 11. Augustinus.

PROSTHESIS.

Quæstio de Corpore Angelorum ad hunc modum se habet : eaque sententia , quam defendimus , vera est ; & ob allatam definitionem Concilii Lateranensis IV. eamdem oppugnare videtur præceptis & inconfiderata temeritas . Attamen , etsi appareat illius Concilii Patres creaturam Angelicam appellare spiritualem , & secernere a corporali ; nostrum iudicium est , minime spectare ad fidem , imo neque irrefragabili ratione demonstrari , hanc spiritualem creaturam cuiusvis tenuissimi corporis expertem esse . Nam ad petitus Scriptura argumentum respondet Sanctus Pater Augustinus Epist. 95. *Facilius videri potest Angelos esse spiritus dictos , ut homines animas , sicut scriptum est , cum Jacob in Aegyptum tot Animas descendisse , neque enim corpora non habebant.* Id est figura , quam vocant Rhetores partis *Synecdochem* . Nec proinde animarum nomen Angelis est tribuendum ; ne quis putet eorum spiritum adesse & abesse , quomodo mortalibus accidit animabus . Lateranense Concilium definit creaturas omnes tam visibiles , quam invisibiles , tam corporeas , quam spirituales a Deo fuisse productas , adversus Albigeneses , qui Deum non esse omnium creaturarum auctorem , & quasdam a principio malo conditas cum Manichæis delirabant . Sed num invisibilia & spiritualia corpore tenuissimo sint circumscripta , & corporalia ea dicantur , quæ crassiori materia concreta sunt , minime Concilii Patres definiisse tradunt docti complures , inter quos S. Thomas de Malo Q. de demonibus art. 1. Sixtus Senensis lib. v. Bibl. S. Annot. VIIII. & Estius in II. Sentent. dist. VIIII. §. IV. Patrum non unam fuisse sententiam liquet ex dictis : unde Bernardus , cuius modestiam se amplecti testatur citato loco Sixtus Senensis , Sermone v. in Cantica inquit ; *Videntur Patres de huiusmodi diversa sensisse , & nescire me fateor* . Sanctorum ergo traditio non præbet hac in parte momentum prorsus irrefragabile . Denique nulla ex præmissis ratiocinationibus plane nos cogit . Nam præcedenti capite dictum est Deum rebus singulis perfectionem , quam voluit , fuisse impertitum ; ejusque voluntatis non esse a nobis causam querendam . Quod etsi demones aëria sunt animalia , morte non dissolventur , quia prævalet in eis elementum , quod ad faciendum , quam ad patiendum est aptius , inquit S. Pater lib. III. de Gen. ad lit. cap. x, id est prævalet ignis sidereus , non aqua , vel terra . Legio etiam , de qua Lucas cap. VIIII. non tantum dæmoniorum numerum , sed multitudinem quamdam indefinite significat ; siquidem legitur : *At ille dixit , Legio ; quia intraverant demonia multa in eum* . Quamquam id , quod scribunt Calmet in Diction. Bibl. alique Interpretes , omnem legionem 6000. comprehendere , falsum est ; nam prima Legio militum sub Romulo trium millium pedum fuit , & trecentorum equitum , qui numerus sæpe variatus , major , aut minor esse consuevit , ut erudite Dempsterus in

ix. Antiq. Roman. cap. iv. Ac de Angelorum *omnium* fatis quidem diximus; nunc de immortalitate differamus.

C A P U T III.

Quo sensu Angeli mortales, & immortales dicantur.

OCCURRUNT frequentissime apud PP. discrepantes verbo tenus sententiæ, aliis Angelos mortales esse affirmantibus, aliis vero immortales; quas duabus thesibus ad concordiam revocantes simul *quædam* de incorruptibili Angelorum natura extricabimus.

PROP. I. Appellari possunt Angeli mortales multimodis.

Dicitur enim *mortale* quicquid alicui subest mutationi; unde Augustinus in 11. de Trinit. cap. 9. ait: *Ipsa mutabilitas non inconvenienter mortalis dicitur, secundum quam & anima dicitur mori*. Et in 111. contra Maxim. cap. 12. *Omnis mutatio est quædam mors*. Prosper etiam Epigram. 111.

Sed quodcumque potest sese amplius, & minus esse

Quodam sine ipsi, quod fuerat, moritur.

Etenim quod mutationi obnoxium est, definit quodammodo esse. Ad hunc ergo modum immortales Angeli non sunt, quoniam de loco in locum, de operatione in operationem, & de accepta iustitia in culpam, præcisa ipforum beatitudinis plenitudine, transire possunt. Præterea dicitur *mortale*, quod virtute divina potest in nihilum redigi: quo sensu idem S. P. Epist. 56. inquit: *Non ob aliud res deficere possunt, nisi quod ex nihilo factæ sunt*. Et Damascenus lib. 2. de Fide: *Immortalis est Angelus non natura, sed gratia: nam quidquid initium habuit, & finire suapte natura potest*. Quo in loco perspicuum est, gratiam appellari solam voluntatem Creatoris potentis omnia reducere in nihilum, si ei lubeat. Hanc mortalitatem, quam dicunt Scholastici *ab extrinseco*, habet in se quælibet creatura: & male Juenin Dissert. 1. de Angelis cap. 2. hanc conclusionem ponit: *Angeli sunt immortales ab extrinseco*. Nam quod ait illos esse ab intrinseco immortales, quorum corruptio semper impeditur ab extrinseca causâ, falsum est: quippe aliud est esse immortale, aliud esse non moriturum, quemadmodum aliud est non esse moriturum, aliud esse mortale. Illi ergo, quorum mors a Deo impeditur, utique non moriuntur, ab extrinseco tamen mortales sunt, quod vidit etiam Plato, docens, ut scribit in Theologicis Proclus, minores Deos *pari ætate nasci, pari ætate morituros*. Uterius dicitur *mortale*, quod ab alio immortalitatem accepit, non ex necessitate originis, (hoc enim sensu etiam Filius Dei appellaretur mortalis, quod impium est,) sed loco doni

doni ac beneficii, five, ut supra diximus, voluntate Creatoris; ideoque non male Auctor Responsorum ad Orthodoxos, ait: *Solus Deus immortalitatem dicitur habere, eo quod non ex alterius voluntate eam habet, sicut ceteri omnes immortales, àd' in t' vixias iuvias, sed ex sua-pte essentia*. Horum omnium hæc sit epitome: *Mortale* est quodammodo quiddam alicui subijcitur mutationi, ex nihilo productum est, & Dei voluntate non deficit: Angeli aliqua ex parte immutantur, sunt ex nihilo, atque a Deo voluntate habent ne deficiant: Ergo Angeli sunt quodammodo *Mortales*.

PROPOSITIO II. Quatenus immortalitas idem est ac permanentia substantiæ, quæ nullam habet intrinsecam potentiam inclinantem se ad non esse, Angeli dicendi sunt ex natura sua immortales.

Hæc thesis auctoritate ac ratione probatur. Scriptor enim librorum de divinis Nominibus lib. 11. cap. 4. *Intellectuales substantiæ*, inquit, *indeficientem & imminorabilem vitam habent*. Athan. de Confid. cap. 6. & Hilarius in Psal. 118. Angelos vocant *immortales*, & *in æternum manentes*. Et Maximus Martyr in Epistolam 11. ad Corinth. ait: *Quæ videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna*. Patrum itaque auctoritate liquet Angelos esse immortales. Quod tribus a ratione argumentis confirmatur: ac primum fit: Omne, quod suapte natura corrumpitur, dissolubile est: quod est dissolubile partes habet: quod habet partes, extensum est, & corporeum: At Angeli corporis expertes sunt: Ergo neque partes habere, neque dissolvi, neque interire naturaliter possunt. Alterum promittitur ex comparatione formæ per se subsistentis: hæc enim neque corruptibilis est *per accidens*, idest per dissolutionem alterius, quoniam forma *per se* subsistens non generatur: neque est corruptibilis *per se*, quia separari nequit ab existentia, quæ illi *per se* competit. Hæc autem manifestum est convenire etiam substantiæ Angelicæ, quæ nec gignitur, neque ex materia constituitur. Tertium vero argumentum est huiusmodi: Nequit Angelus deficere ad instar rerum corporearum *per corruptionem*, & consequenter si moriatur, desinet esse *per annihilationem* sui: At in nihilum nulla res redigi potest naturaliter, sed tantum per hoc quod caussa extrinseca suam subtrahat conservationem, quemadmodum ex nihilo nulla res producitur, nisi per Creatoris omnipotentiam. Quare *annihilatio* nunquam naturalis esse potest, sed opus divinum, ac solius Dei; neque importat aliquod intrinsecum principium *corruptionis*, quale est in rebus in se contrarietatem habentibus, aut saltem potentiam materiæ, sed solam a prima caussa dependentiam, ut docet Quæst. 1. art. 5. Doctor Angelicus.

OBJECTIONES REFELLUNTUR.

Argues 1. In priori ad Timoth. cap. vi. 16. legitur : *Deus solus habet immortalitatem*. Resp. veram esse Apostolicam sententiam, quatenus Deus incommutabilis est, a nullo productus, atque immortalis essentia sua, non voluntate alterius; prout thesi prima fuit explicatum. Atque hoc sensu ponitur identidem vox *solus solus*, ut ad Romanos xvi. 27. *Μόνος ὁ Θεός, soli Sapienti Deo*. Igitur, ut *solus Sapiens*, ita dicitur *solus immortalis*, *Solus habens immortalitatem*, quoniam est sua sapientia, sua immortalitas, & quidquid habet, habet incommutabiliter, & a se. *Nisi fallor*, inquit Hieronymus Comment. in. hunc locum, *quomodo solus habere dicitur immortalitatem, cum & Angelos, & multas rationabiles fecerit creaturas, quibus dederit immortalitatem; ita & solus dicitur verax, non quod & ceteri & immortales, & veritatis non sint amatores; sed quod ille solus naturaliter sit, & immortalis & verus: ceteri vero immortalitatem & veritatem ex largitionis illius dono consequantur: Et aliud sit verum esse per semet, aliud in potestate donantis esse quod habeas*.

Argues 2. Hieronymus hoc loco affirmat Angelos immortalitatem habere *Dono largitionis*. Damascenus lib. 2. de Fide cap. 3. Sophronius Act. xi. Synodi Sextæ, & Cyrillus lib. Thesaurorum vicefimo, docent Angelos immortales esse, *non natura, sed gratia*.

Resp. nomine *gratiæ* intelligi a PP. donum creationis, & conservationis, non supernaturale auxilium, quod per submirationem Spiritus Sancti pertinet ad concupiscentias, tentationesque vincendas; ut observant Patres Africani in Epistola inter Augustinianas clxxvi. 1. alias xcv. Quod vero hanc gratiam creationis & conservationis Patres intelligant, satis liquet; nam Hieronymus ait immortalitatem Angelorum esse donum largitionis, quoniam illam non habent *per semet*: Et Damascenus apud Petavium lib. 1. de Angelis cap. v. n. 3. immortalitatem Angelorum explicat esse donum *gratiæ* exemplo rotæ, quæ circumagitur, & identidem a movente accipit impressionem; Cyrillus quoque affert exemplum confimile ignis, qui ab agente movetur. Et recte; Sapiens enim cap. xi. 26. ita Deum alloquitur: *Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses?*

Argues 3. Angeli sunt ex nihilo: Ergo in nihilum tendunt. Resp. dist. consequens: In nihilum tendunt, idest, nisi eos conservet manus Omnipotentis, necesse est ut redigantur in nihilum, concedo: idest, habent intrinsecum mortalitatis principium, quod est qualitatum pugna, aut partium compositio, nego consequentiam. Quod Angeli ex nihilo producti a prima causa dependant, & jugi conservatione sint quodammodo instaurandi, probat illos mortales esse *ab extrinseco*, & immortales voluntate Creatoris. At nullum inde consequitur in eis phy-

physicæ corruptionis principium, quod est contrarietas, aut *potentia* materiæ. Dixi autem *physicæ*; nam ex quo spiritualis substantia sit ex nihilo, oritur in ea potentia peccandi, quæ est quædam species mortalitatis: cujus variatio cogitationum, affectuumque mutabilitas intrinsecum principium est; quomodo pugna corporearum qualitatum principium est corruptionis. Atque hinc est, quod ubi datur unius cogitationis, sive delectationis necessitas, quemadmodum contingit in patria, tollitur largitionis dono etiam hæc species mortalitatis, sive potentia peccandi.

C A P U T IV.

Quenam differentia sit inter Angelos statuenda.

CONSILIUM mihi erat in hac quæstione magnam sequi Augustini modestiam, qui de Angelorum discriminibus in lib. contra Priscilian. cap. x. ait: *Quo me contemnas, quem magnum putas esse Doctorem, quamam ista sint, & quid inter se differant, nescio.* Verum Scholastici quæstionem hanc nolunt prætermitti, & ad eam ventilandam me compellunt. Id vero, ut faciam moderatione, quam scientiam opportunitatis appellat Cicero, & quæ in rebus obscurioribus maxime tenenda est; prætermitto diversas Theologorum sententias, quorum plerique putant Angelos differre invicem *specie*, plerique numero, plerique vero cum numero, tum *specie*. Quid sit autem differre *specie*, neminem puto latere: nam quemadmodum *speciei* nomine essentiam rerum naturamque intelligimus; ita differentiam *specificam* eam, quæ essentiæ importat discrepantiam, consuevimus nominare. Hanc dari inter Angelos minime affirmo, quos inter, probabiliori sententia, sola accidentalis discrepantia statuitur: idque exponam, hæsitans tamen, & plerumque mihi ipsi diffidens.

PROPOSITIO I. Non repugnat plures Angelos in eadem specie multiplicari.

Videtur hæc Conclusio Patrum auctoritati, & Theologicæ rationationi consentanea. Nam 1. S. P. Augustinus lib. 111. de Lib. arb. cap. 12. docet, quod *etiamsi peccassent omnes Angeli, nullam inopiam facerent ad regendum imperium suum Auctori Angelorum; non enim bonitas ejus, quasi aliquo tadio, & omnipotentia deficeret difficultate ad creandos alios, quos in iisdem sedibus collocaret, quas peccando alii deseruissent.* Quare ergo non poterit Deus similiter condere Angelos ejusdem essentialis perfectionis cum iis, qui fuerunt producti? Nunquid divina providentia largiri potest aliis Angelis eandem gratiam, eandemque gloriam, & divina omnipotentia nequit illis eam-

deni

dem naturam, essentiamque impertiri? Deinde Patres diffidenter, dubitanterque de Angelorum differentia loquuti sunt, quæ dubitatio nulla accedente Ecclesiæ definitione facit, ne præsens controversia ad fidem pertineat. Et quidem Augustini verba ex libro contra Priscillianistas ad Orosium supra produximus; quibus similia repetit capite quinquagesimo octavo Enchiridii. Damascenus quoque lib. II. cap. 2. *Sive æquales sint Angeli secundum speciem*, (inquit) *sive differentes, nescimus*. Illud vero, de quo Patres tam vehementer dubitant, non debet credi impossibile: non enim adeo insignite rudes censendi sunt, ut aperte pugnantia in dubium revocaverint. Igitur existimaverunt saltem virtute divina fieri posse, ut plures Angeli eandem specie naturam nanciscerentur:

In hujus thesis confirmationem obviam fit humana ratio. Nam substantia Angelorum est reipsa finita ac limitata: Alias ergo *specie* consimiles omnino substantias compatitur. Quippe ideo Essentia Dei omnem aliam, quæ sit ejusdem *speciei* excludit, quoniam infinita est, immutabilis ac perfectissima. Igitur si Angelorum essentia illimitata non est, neque undequaque perfecta, plures in eadem *specie* poterit comprehendere. Atque argumentatio ista duabus aliis corroboratur. Primo enim per Thomistas substantia Angelorum ratione limitationis suæ de facto in plures *species* dividitur. Ergo nihil impedit, quin unaquæque Angelica *species* propter finem, ac mensuram, qua concluditur, in plura individua sit distributa. Præterea animæ rationales, quoniam terminationem ac modum habent, in eadem *specie* multiplicantur. Itaque multiplicari quoque poterunt Angeli, cum terminum ac finem sorte, & conditione creaturarum habere debeant.

De Anima rationali respondent Thomistæ multiplicabilem esse numero ratione subiecti, sive ordinis ad corpus; quum impossibile sit haberi differentiam numericam sine materia. At nos hæc refellimus I. Quia potest Deus rationalem animam condere, quæ nullum habeat ordinem ad corpus: nam si facit animas separatas sine corpore existere; potest etiam animas producere, quæ non sint natura sua formæ corporum, & tamen eandem habeant spiritalem substantiam, eademque polleant virtute, II. Ordo ille, quem animæ dicunt ad corpus, non efficit, sed supponit ipsarum animarum *individuationem*: quum prius sit aliquam rem esse in se, quam dici ad aliud, saltem aut natura, aut ratione. III. Rationalis anima, & quælibet forma in materia, seu corpore recepta, multiplicabilis est, eo quod subiectum dat ei particulare ac distinctum existendi modum: Sed etiam agens confert rei creatæ esse aliquod particulare & distinctum; Quælibet ergo creatura erit numero multiplicabilis. IV. Non video, quomodo materia res corporales individuas constituat, nisi quod certis figuræ, extensionis, aut loci adjunctis illas afficit, ac determinat. Plura ergo individua in una *specie* Angelica

gelica erunt, si natura Angelī sint circumscripti, variisque characteribus, ac proprietatibus exornati.

PROPOSITIO II. Videtur probabilior, ac Patribus magis consentanea sententia eorum, qui affirmant Angelos omnes esse unius speciei, neque inter illos aliquam discrepantiam intercedere, nisi accidentalem, qualis est inter stellam, & stellam, aut animam, & animam, differentiam videlicet ordinis, muneris, ac dignitatis.

Sequitur hæc propositio ex præcedenti, & probatur ex Patribus: Maximus Martyr cap. 5. de Hierarch. Eccl. ait: *Angeli omnes, ut appellationis unius, sic & naturæ omnino sunt ejusdem*: ac subinde: *In Angelis alius est princeps, alius subiectus, & tamen natura Angelī sunt omnes: & in dignitate quidem est differentia, in natura vero communio. Nam & stella a stella differt in gloria, natura vero stellarum omnium est una*. Gregorius Nyssenus sub finem lib. vi. docet intelligibiles substantias enumeratas a Paulo ejusdem esse naturæ, quemadmodum sunt invicem plures animæ: *Quamobrem, inquit, qui dicit naturarum differentias in numeratis a Paulo nominibus indicari, seipsum seducit*. Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Joan. *Angelus ab altero Angelo nulla re differt, secundum id quod sunt Angeli: nempe cum omnes sint ejusdem speciei, in unam naturam colligantur*. Et in Dialogo 1. de Trinit. *Annon similis est natura Angelus Angelo, & homo cuius alteri homini?* Habent similia Palschafius lib. 2. de Spiritu Sancto, Gelasius in lib. adversus hæresim Pelagianam, alique complures. Patres ergo in eam sententiam propendunt, quæ affirmat Angelos discrepare ab invicem tantummodo accidentaliter, sive gradu, ordine, ac dignitate.

Ex his SS. PP. testimoniis etiam Theologica ratio deducitur. Etenim diversitas dignitatis aut muneris non est essentialis & specifica, sed accidentalis tantum, & qualis inter individua ejusdem naturæ intercedit: Angeli, ut Patres tradunt, non differunt nisi dignitate, vel ordine: Ergo diversi sunt tantum accidentaliter, non specificè. Præterea, ut scite animadvertit in hac eadem quæstione Petavius, in rebus, quæ a sensibus remotæ sunt, magis auctoritate duci ac moveri debemus, quam ratione, quæ nulla satis firma potest suppetere. Demum Tom. xxv. Bibl. PP. pag. 331. dicitur damnata a Stephano Parisiensi de consilio Magistrorum Theologiæ anno 1277. hæc propositio numero sexta decima: *Quia intelligentiæ non habent materiam, Deus non potest plures ejusdem speciei facere*. Quæ damnatio, qualiscunque sit, saltem evincit, non esse solam materiam physicam principium individuationis: qua tutela, præsidioque tegitur imbecillis plurimorum opinio.

OBJECTA REFELLUNTUR.

Primo obijciunt : Quæ differunt forma, differunt *specie*, forma enim est ipsa essentia, sive, ut loquuntur Scholastici, *constitutivum rei* : sed Angeli differunt sola forma, quoniam materiei sunt expertes : ergo Angeli differunt *specie*.

Resp. dist. majorem propositionem. Quæ differunt forma &c. ; videlicet per rationes *formales*, seu per ea, quæ scholæ appellare solent *prædicata essentialia*, concedo : quæ differunt forma, idest, aliqua existendi limitatione ac mensura, nego. Ergo duplici modo una forma discrepare potest ab alia. Primo per essentialia sui constitutivum, ut forma hominis differt a forma equi ; & hæc differentia essentialis est, atque *specificæ* : secundo per modum ac finem existentie suæ, quomodo anima unius hominis differens est ab anima alterius : & differentia istiusmodi non *specificæ* est, sed *numerica*. Talis est Angeli ab Angelo discrepantia.

Apponunt alteram objectionem : Forma ; quæ recepta non est, existit indivisibiliter : substantia Angelorum est forma, quæ recepta non est : Igitur substantia Angelorum indivisibiliter existit.

Resp. dist. majorem : Si hujusmodi forma, ut non recepta, ita sit infinita, quemadmodum est Deus, aut indeterminata, quales sunt *species* Dialecticorum, & universalis Porphyrii ; concedo : Si forma in nullo recepta corpore sit ab agente in aliquo existentie modo coarctata, uti est substantia quælibet physica a Deo producta, nego. *Formæ abstractæ*, E. G. albedo, rationalitas, plura individua non habent, quoniam non sunt aliquæ formæ physice existentes ac limitatæ : sed ratio quædam intelligibilis, aut idea rerum, aut mentis perceptio, cujus ope de omni albedine, de omni rationali substantia iudicium fertur. At forma quæcunque physica, licet a corpore divulsa sit, non est omne esse physicum, nisi forte sit infinita ; & per consequens in plura individua scindi potest, ac dividi.

Tertiam adhuc rationem addunt : Conveniens aptumque fuit plurium rerum spiritualium *species* condi, quemadmodum consentanea ac decens fuit productio plurium rerum corporearum.

Resp. dari quidem plures spirituales substantias, quæ *specie* differunt : datur enim Deus, idest substantia intelligens, & simpliciter infinita : datur Angelus, sive substantia intelligens & completa ; & datur anima rationalis, quæ est substantia intelligens, & forma corporis. In Angelis autem plures *species* minime convenire videntur, quandoquidem cur nam fuerunt creati ? Ad laudem Conditoris sui, ad præsidium orbis terrarum, ad ministeria obeunda : quæ omnia solam postulant differentiam ordinis, ac dignitatis. E contra plures rerum corporearum *species* homini, cujus gratia conditæ sunt, necessariæ esse videbantur.

See

Sed in his, quæ a Dei pendent arbitrio, id consentaneum, & decorum est existimandum, quod ei placuit, non quod in animo versatur humano. Denique si rerum spiritualium, & corporearum idonea sit comparatio; erit in Angelis non solum differentia essentialis, verum etiam *numerica*, quum utraque inter corporales naturas interfit.

C A P U T V.

De Angelorum numero ac multitudine.

PRINCIPIO tanquam certum tenendum est Angelos esse in aliquo magno numero, quamquam Rab. Moyses tot esse credidit, quot sunt cœlestia corpora, quæ ab ipsis moventur. Verum refellitur hæc sententia ex Danielis vii. 10. & Apocalyp. v. ii. ubi legitur: *Et erat numerus eorum millia millium*; idest, maxima, & propedum infinita multitudo; ut affirmant Cyrillus Orat. xi. Dionys. de Cœlesti Hierarch. cap. xiv. & Hom. 2. de Incomprehensibili Jo. Chrysostomus. Neque contrarium evincit, quod Raphael Angelus ait Tobie xi. 15. *Ego enim sum Raphael Angelus, unus ex septem, qui adsunt ante Deum*: unde consequi videtur Angelos non esse nisi numero septem. Nam septem sunt veluti Principes ceterorum, & sublimiori gradu throno proximi divinitatis, cum ii dicantur thronis regum adstare, qui intimæ sunt admissionis. Quare primores Angelos septem commemorat etiam Joannes in Apocalypsi cit. cap. v. n. 6. *Qui sunt septem spiritus Dei missi in omnem terram*: at ne quis credat hoc parvo numero spirituales substantias finiri, additur infra num. ii. *Et vidi, & audiui vocem Angelorum multorum in circuitu Throni*. Cum itaque magna sit multitudo Angelorum; inquirendum est, an eorum numerus hominum universorum summam excedat. Atque non tantum homines, sed etiam singulas res corporeas ab Angelorum multitudine superari docet q. l. art. 3. beatus Thomas: *Quia*, inquit, *quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in majori excessu sunt creata a Deo*. Verum hæc ratio admodum lubrica est, & incerta; tum quia rerum creaturarum numerus a sola Dei voluntate dependet; tum etiam, quia hoc posito fundamento propagandi forent homines supra numerum lapidum, & arborum. Aptius ergo inter Angelos, hominesque instituemus comparisonem.

PROPOSITIO: Videtur numerum Angelorum non esse hominum multitudinem ampliores: sed incerta res est, neque debet temere definiri.

Habet theorema partes duas: quarum prima ostenditur ex cap. xx. Lucæ v. 36. ubi de Filiis resurrectionis, idest prædestinatis ad gloriam

legitur : *Aequales enim angelis sunt* . Quæ verba de immortalitatis quidem dono , & cælesti beatitudine accipienda sunt , sed etiam partem Angelorum Sanctorum , beatorumque hominum numerum infinuare videntur . Nam S. P. Augustinus capite Enchiridii *xxix* . ita hunc locum interpretatur : *Hoc enim promissum est resurgentibus Sanctis , quando erunt aequales Angelis Dei . Ita superna Jerusalem mater nostra , civitas Dei nullo civium suorum numerositate fraudabitur , aut uberiore etiam copia fortasse regnabit* . Tradit consimilia lib. *xxii* . de Civit. Dei cap. 1 . scribens . *Tantum populum per gratiam suam collegit , ut inde suppleat & instanret partem , quæ lapsa est Angelorum* . Futurum autem in gloria æqualem numerum hominum Angelorumque tradunt alii Patres , præsertim Gregorius Hom. *xxxiv* . in Evangelia : nec repugnat ratio , cum prædestinatio post Adæ lapsum sit Dei beneplacitum eligens homines ad instaurandum numerum supernorum civium , unde Angeli apostatæ ceciderunt ; quod etiam Aufelmus docet in lib. Cur Deus homo cap. 18 . & Isidorus de summo bono cap. 52 . Quot vero Angeli lapsi sint , incertum quidem est , sed tamen minores fuisse stantibus videtur sequi ex versu 4 . capitis *xi* . Apocalypseos : *Et cauda ejus trabeat tertiam partem stellarum* . Hæc enim verba licet de eximiis viris proferantur , qui in extrema persecutione ad ambitum terrenæ gloriæ inhiabunt , alludunt tamen , ut cum Victorino docent Interpretes , ad superbiorum Angelorum ruinam : qui non arithmetice , sed proportionem quadam pars stellarum tertia appellantur . Ergo si Angeli comparentur cum hominibus , qui ob Adam ad finem usque mundi futuri sunt , erunt numero pauciores : Nam homines prædestinati aut æquant , aut excedunt numerum Angelorum Sanctorum , aut saltem neque tertia , neque magna pars omnium plane hominum dici possunt : & homines reprobi qui supergrediuntur multitudinem electorum , superare debent multitudinem dæmonum , quoniam hi pauciores sunt Angelis sanctis , sunt tamen tertia , sive magna pars Angelorum .

Huic argumento respondet Vasquesius , etiamsi certum sit sedes Angelorum supplendas esse ex hominibus , incertum tamen esse , an tot homines in eas sint ascendendi , quot Angeli ceciderunt . At hæc responsio refellitur , quoniam nisi tot saltem homines salvi fierent , superna Hierusalem civium suorum numero defraudaretur : quare nisi homines salvandi sint plures , æquabunt proculdubio Angelos perditionis . Reponit Cornelius a Lapide in cap. *xi* . Apocalypsis , tertiam partem dici pro magno numero . Ita est ; sed magnus numerus , qui sit plusquam dimidia totius summæ pars , nequit per auxesin appellari pars tertia ; alioqui non accretionis figura erit , sed diminutionis : unde fateor tertiam stellarum partem designare numerum indefinitæ multitudinis ; sed nego hanc indefinitam multitudinem , quæ dicitur pars tertia , ceterarum stellarum , idest beatorum Angelorum numerum superare ,

rare. Eftius denique ait Angelos in Scripturis numerari quadam *emphafi*, quæ nullibi tribuitur hominibus, ut quando apud lxx. censentur Danielis vii. 10. Angelorum *millias quadringentes*, *decies millies centena millium*. Verum fallitur, nam Genes. xxi. 17. soli filii Abraham æquiparantur arenæ, quæ est in littore maris; & homines prædestinati cap. vii. 11. Apoc. 9. dicuntur *turba magna, quam dinumerare nemo potest*. Pauci autem homines appellantur aliquando, propterea quod non omnes simul vivunt, sed procreantur quotidie permulti, permultique in pulverem suum revertuntur. Hæcenus probabiles conjecturæ.

Altera enim pars propositionis, videlicet, quod non possit de hac re certum proferri iudicium, probatur ex Dionysio, sive Auctore librorum de Divin. Nom. & Cæl. Hierarch. cap. 14. & Dionysio Carthusiano Comment. in hunc locum, Aenea quoque Gazæo in Theophrasto, & Thoma Aquinate citata quæst. 1. qui omnes defendunt exercitum supernarum mentium excedere omnium rerum corporearum multitudinem. Quamquam S. Thomas explicatur a Cajetano de numero *specierum*, non individuorum materialium; quem numerum forte singuli homines superabunt. At quidquid dixeris, neque certa ratione probari potest, neque apertissime refutari.

C A P U T VI.

Quo tempore, & loco a Deo Angeli producti sint?

SPIRITALEM, corporeamque creaturam a Deo conditam liquet ex definitione Lateranensis Concilii allata secundo capite, & ex idea ac notione creaturarum, quæ demonstrat nullam rem, præter summam divinamque substantiam, existere a semetipsa. Tantummodo de loco, ac tempore creationis Angelorum potest in ambiguo Theologica disputatio versari. Græcorum enim plures Angelos ante aspectabilem mundum conditos pronuntiarunt; & Augustinus aliquando ac Rupertus productos in superiore parte aeris tradiderunt: at communior videtur opinio in cælo Empyreo, & una cum rebus visibilibus fuisse productos. Hæc duo proximæ inquisitioni segetem ac materiam suppeditabunt.

PROPOSITIO I. Est probabilior sententia eorum, qui existimant Angelos una cum rebus corporeis fuisse creatos.

Sacris literis, testimonio Patrum, & ratione probatur. Genes. 7. legitur: *In principio creavit Deus calum, & terram*: quod ita communiter accipitur, ut nihil antea Deum creavisse intelligatur, ut docet Augustinus xi. de Civit. Dei cap. 6. & Exodi xx. 11. *Sex diebus fecit Dominus calum, & terram, & mare, & omnia, quæ in eis sunt*: idest

ideſt quæcunque cæli, aut terræ ambitu continentur. Angeli ergo, qui & creaturæ ſunt, & aliqua huiſce molis parte clauduntur, creati ante cælum & terram nequaquam fuerunt.

Ex Patribus autem, cum non omnes idem ſentiant, hos proferam. Auguſtinus, qui tamen aliquando perplexè loquitur, Angelos lucem prima die a Deo conditam appellat lib. v. de Gen. ad lit. cap. 19. & in lib. imperfecto de Genef. cap. v. n. 20. exponens verba Geneſeos, *Fiat lux*, ait: *Alia eſt lux de Deo nata, & alia lux quam fecit Deus: nata de Deo lux eſt ipſa Dei Sapientia; facta vero lux, eſt qualibet mutabilis ſive corporea, ſive incorporea.* Et lib. xi. de Civ. Dei cap. 33. *In principio creavit Deus cælum & terram: quibus nominibus univerſalis eſt ſignificata creatura, vel ſpiritalis & corporalis, quod eſt credibilis; vel magne duæ mundi partes, quibus omnia, quæ creata ſunt continentur.* Epiphanius quoque hæreſi 65. *Illud* (inquit) *evidenter divinus ſermo declarat, neque poſt ſydera produetos Angelos, neque ante cælum terramque conſtitatos.* Nonnullos alios laudabimus paulo infra.

Suffragatur & ratio. Velenim Angeli creati ſunt multis ante mundum ſæculis, ut Græci plures affirmant, vel exiguo intervallo: Si creati fuerunt pluribus antea ſæculis, aut initio peccaverunt, aut in accepta juſtitia aliquandiu perſeverarunt. Porro non illico peccaverunt, quippe poſt peccatum rudentibus inferni detractos eſſe, ſive in caliginofum aerem, ſive ſubtus terram, certa argumenta, & inviſta teſtimonia, declarant. At neque aer tum erat, nec terra, quo poſſent relegari. Perſeveraverunt igitur per diu, & ceciderunt poſtea mundo jam condito. Verum ſi hoc eſſet, in gratia confirmati fuiſſent ſimul cum Angelis ſanctis, qui ſtantes per liberum arbitrium majorem divinorum beneficiorum amplitudinem acceperunt. Quod ſi factos dixeris paulo ante corpoream creaturam, ruet tunc præſidium vetuſtæ auctoritatis, & quæcunque argumentum Græcorum. Nam hi infinita propemodum ſpatia ponunt inter creationem Angelorum, & mundi, ut illi fierent Creatoris munificentia participes, divinasque laudes longe ante tempora ſæcularia præcinerent. Ergo nugatorie, tenuiterque putatur conditionem Spirituum aut maximo, aut brevi intervallo productionem rerum viſibilium anteverſiſſe.

PROPOSITIO II. Ad fidem ſuperior ſententia nequaquam ſpectat.

Contrariam opinionem proſcriptam anno 1215. a Synodo Lateranenſi cap. 1. cenſent Velloſillus in Advert. ad 1x. Tomum Hieronymi Quæſt. 33., & nonnulli poſt Ferrarienſem Scholaſtici: quos eruditè reſellit Gabriel Vaſquez Diſput. ccxxiv. & Juenin diſſert. 1. de Angelis q. 3. Et jure merito: nam primo S. Thomas, qui poſt Lateranenſe Concilium floruit quæſt. 1x1. art. 3. ait: *Non eſt igitur probabile, ut Deus, cujus perfecti ſunt opera, ut dicitur Deut. xxx1. creaturam angelicam ſeorſum ante alias creaturas creaverit; quamvis contrarium non ſit repa-*

*reputandum erroneum, præcipue propter sententiam Gregorii Nazianzeni, cujus tanta est in Doctrina Christiana auctoritas, ut nullus unquam ejus dictis calumniam inferre præsumpserit, sicut nec Athanasii documentis, ut Hieronymus dicit. Hoc vero Thomæ judicium probant Genebrardus Parisiensis Theologus, Estius, Petavius, alique celeberrimi, quorum plerique accurate Concilii verba librarunt. Deinde si quæstio hæc esset Lateranensi decreto definita, id esset, quoniam ab eo damnantur errores Origenis, & eorum, qui autumarunt spirituales substantias primum productas a Deo, ut spirituali duntaxat fruerentur dignitate, ab his vero conditas res corporeas, illasque post culpam in aerea corpora, tanquam in carcerem fuisse detrusas. At Nanzianzeni, Cassiani, aliorumque sententia de Angelorum ante mundum adspectabilem productione nihil cum perversis Origenianis erroribus habet commune. Quamobrem, dummodo quis profiteatur solum Deum universæ creaturæ auctorem esse, nullamque ab Angelo, vel dæmone procreatam, neque dogma aliud in Origenistis, Manetisque gregalibus fulguritum ab Orco revocet; non est, cur ob assertam præexistentiæ Angelorum Lateranensis Concilii damnationi subjiçiat. Præterea duo tantum sunt in ea Concilii definitione, quæ hominem Theologum possent aliquantulum commovere: unum, quod affirmetur, utramque creaturam, spiritualem, & mundanam fuisse conditam *initio temporis*; alterum, quod pronuncietur utramque productam esse *simul*. Verum in *initio temporis* facere nequit certum de fide argumentum, cum positum sit ad demonstrandum Angelos non esse æternos, neque semper extitisse, sed productos ex non extantibus, atque durationis suæ habuisse principium. Neque cogimur *tempus* accipere sensu Arabum philosophorum, & pro sola mensura motus rerum corporearum, cum alii, etiam e sectis Philosophicis, tempus describant, quod sit subcisiua quædam duratio rerum, quæ habuerunt initium, nec perpetuo extiterunt. Particula vero *simul* significare potest, Deum utramque creaturam *pariter* condidisse, quomodo viri docti, qui nolunt amplecti Augustini de simultanea rerum creatione doctrinam, explicant illud Ecclesiastici cap. xv 111. *Qui vivit in æternum creavit omnia simul*. Quam utique interpretationem patitur definitio Lateranensis, & hæresis ibi damnata eorum, qui Deum singularum creaturarum negabant esse Conditorum. Græcorum ergo sententia post Lateranensem Synodum ab hæreseos nota testis, factaque perseverat. Postremo Synodorum Sanctorum Patres in definitionibus pertinentibus ad fidem, duas exploratissimas regulas tenere solent, Traditionem, divinamque Scripturam. At ex Traditione Angelos ante mundum minime fuisse, nemo potest evincere. Contrarium namque sentiant Gregorius Nazianz. Orat. xxxv 111. & xl. Damascenus lib. 11. cap. 3. Auctor de divinis Nominibus cap. 5. Maximus, Nicetas, & alii plurimi, quorum testimonia pro-*

profert lib. 1. de Angelis cap. xv. Petavius. Neque soli Græci hæc tradiderunt; verum etiam ex Latinis Ambros. lib. 1. Hexam. Isidorus Hispalensis lib. 1. de Summo Bono cap. 12. Hieronymus in cap. 1. ad Titum, & Beda Tom. viii. q. 1x. Itaque traditio non est hac in re penitus manifesta. Textus autem Scripturarum probabillem quidem, ut diximus, sententiam faciunt: at non prorsus irrefragabilem. Nam verba Genes. *In principio creavit Deus calum & terram*, non incongrue accipi possunt de principio durationis rerum corporalium, quarum narrationem Moses instituit, ita ut sensus sit, nullam corporalem creaturam ante calum terramque existisse. Idem esse potest sensus verborum Exodi: *Sex diebus, &c.* quæ exponi possunt de rebus sensibilibus, quæ sunt quidem omnes sex dierum spatio productæ, & sunt ob molem propriæ quantitatis in loco extenso, & corporeo. Addunt aliqui verba Apostoli ad Heb. 1. 14. *Omnes sunt administratorii Spiritus.* Verum neque hæc ad præsentem controversiam dirimendam sunt satis: quippe non est necesse, ut Angeli semper ministerium erga res corporeas exercent, aut si exercent continuo, non sequitur eos non fuisse antequam exercerent: id enim spectat ad officium illis mandatum a Deo, non ad ipsum productionem, sive substantiam. A primo ad ultimum liquet non esse dogma fidei, quod Angeli una eum rebus aspersibilibus creati sint; quamvis id a nobis probabilius esse judicetur.

PROPOSITIO III. Neque ad fidem spectat, imo nullatenus certa est vulgaris opinio, Angelos fuisse in Empyreo creatos.

Sunt enim quæ pro vulgata hac opinione afferuntur minus firma: Reducuntur ea vel ad auctoritatem, vel ad rationem; sed neutra consistunt. Auctoritas enim petitur ex locis Scripturarum, quæ plane diversam patiuntur interpretationem. Habetur primus Isaïæ xiv. 12. *Quomodo cecidisti de calo lucifer, qui mane oriebaris?* quæ verba sunt literaliter accipienda de Rege Babylonis, qui movit castra adversus populum Judæorum, ut constat ex aliorum verborum complexu, & ex præcedenti versu 4. *Sume parabolam istam contra regem Babylonis.* Alludunt tamen, ut exponit super Ezechiel. Gregorius, ad calum diaboli; sed is dicitur cecidisse de calo Luc. x. 18. quemadmodum de calo cadit fulgur, idest de superna aeris regione. Alter locus est, quem modo laudavi, *Videbam satanam sicut fulgur de calo cadentem*: quem locum, præter allatam explicationem, exponunt Euthymius & Theophilactus, non de primo lapsu Angelorum, sed de honore ac potestate demonis ante Salvatoris adventum, quando ille homines seducebat, & majori superstitione ab idololatriæ colebatur. Alii vero, & forte melius, referunt ea verba ad proxime præcedentia, *Domine etiam demonia subjiciuntur nobis*: quæ discipulis referentibus, ille respondit non esse sibi nova, quæ narrabantur: nam cum illi demonia ejicerent, ipsemet Christus videbat *satanam sicut fulgur de calo cadentem*. Ultimus locus

locus est Apocalypſeos xii. 7. *Factum est prælum magnum in cælo*. At non conſequitur, prælum factum eſt in cælo; igitur in cælo Angeli fuerant producti: potuerunt enim eo conſcendere, ut videtur colligi ex citato cap. Eſaiæ xiv. v. 13. *Qui dicebat in corde tuo, in cælum conſcendam*: quamquam & hæc de cælo Sanctæ Trinitatis commodè exponi poſſunt cum D. Thoma, q. Lxi. art. iv. ad 3. ſi referantur ad dæmonem: aut de Civitate Jeruſalem, ſi literaliter accipiantur de rege, Babel. Sunt præterea, qui verba Apocalypſis interpretantur non de primo Michaelis cum dracone certamine, ſed de altero ſub mundi finem futuro, ſive de oppugnatione Eccleſiæ, & perſecutione Sanctorum, quos hoſtis humani generis continuo circuit, ut devoret. His ergo Scripturarum momentis, quibus plures nituntur, Angelos in Emphyreo conditos non evincitur.

Neque id clare demonſtrat ratio Thomiſtica, quod Angeli creari debebant in ſupremo cælo, quia præſident *toti naturæ corporeæ*: non enim ſinguli Angeli iſdem corporibus præſunt, ſed alii cæleſtibus, alii ſublunaribus, alii ſpeciali ratione hominibus; neque omnes eadem virtute pollent, ſed unus alteri præſtat. Igitur ex Angelorum miniſterio, aut virtute, nequit probari unum eſſe locum creationis ipſorum, eumque in ſupremo omnium corpore: quin ſi argumentum aliquid efficiat, conſequetur omnes fere Angelos diverſam in ſui creatione naſcos fuiſſe ſtationem; quod nemo unus concedet.

Arbitrantur itaque nonnulli, atque inter hos S. P. Auguſtinus lib. iiii. de Gen. ad lit. cap. x. & Rupertus in Genef. cap. xi. Angelos creatos in ſuperiore parte aeris: quod de Angelis, qui peccaverunt putat S. Thomas cit. loco ad 3. eſſe valde probabile: atque ad auctoritatem Auguſtini reſpondet, vel de ſuprema parte aeris eum loqui quatenus idem eſt, ac Emphyreum, vel de Angelis illis tantum, qui ceciderunt. Sed neutrum certum ſolidumque videtur. Quippe nequit Auguſtinus per ſuperiorem ætheris partem intelligere Emphyreum ob propinquitatem; quoniam licet illa ſit proxima inferiori cælo, diſtat tamen ab Olympo Beatorum quamplurimum; neque propter *diaphaneitatem*, ut inquirunt; nam minor non eſt pellucenſis coloris convenientia inter aerem, & aquam, quam ſit inter aerem & cælum; nec tamen proprie dicitur Angelos in aqua ad inſtar piſcium creatos. E contra ipſum aerem ob locorum vicinias cælum appellamus, ut dum dicimus *imbres cæli, volucres cæli, rorem cæli*: ideoque & Angelos cæli appellare poſſumus Spiritus in aeris ſublimate productos. Neque valet ratio altera, quod Angeli, qui peccaverunt, in aere creati ſint, quod fuerint ordinis inferioris, & alios majori virtute præditos in cælo Emphyreo. Nam primo fuit fortæſſe diabolus aliorum Angelorum princeps, non ordinis inſimi. Deinde ſi ordinis virtutiſque diverſitas diverſum creationis locum expoſtulat; non unus, aut duo, ſed novem ſaltem aſſignandi erunt ſepa-

rati loci, ubi creati sint Angeli: quod puto dixisse neminem; tametsi fuerunt qui dæmones, & angelos sanctos separatim productos affirmaverunt. Erit ergo Augustini sententia communi illa ac vulgari longe probabilior, aut saltem non poterit manifestæ falsitatis revinci.

QUEDAM ADVERSUS PRIOREM PROPOSITIONEM ARGUMENTA
ELIDUNTUR.

Prima contra assertam Angelorum una cum aspectabili mundo creationem occurrit obiectio Cassiani Collat. viii. cap. 7. ubi ait: *Nec enim existimare debemus Deum creationis & opificii sui principia ab hujus mundi constitutione primitus inchoasse, quasi in illis anterioribus & innumeris sæculis ab omni providentia & dispositione divina fuerit otiosus, ac tanquam non habens, in quos bonitatis sue exerceret beneficia, solitarius, atque ab omni munificentia alienus fuisse credatur, quod de illa immensa, ac sine principio, & incomprehensibili majestate humile est, incongruumque sentire. Quod comprobari ait ex versu 7. cap. xxxviii. Job, Quando facta sunt simul sidera, laudaverunt me voce magna omnes Angeli mei.* Si enim Angeli laudabant Creatorem in molitione corporalis mundi, necesse est, ut ante mundi primordia producerentur. Videtur his subscribere, inquit Vasquez, Magnus Gregorius, qui Libro Moralium xxviii. cap. vii. inquit: *Quia enim prima in tempore condita natura rationalium Spirituum creditur, non immerito matutina astra Angeli vocantur.*

Resp. Quod si Cassiani argumentum valeret, consequeretur Angelos esse æternos; unde istiusmodi argumentationes videntur ex Gentilium philosophia depromptæ, non ex Catholicorum penu Theologorum. Similia autem objicientibus Ethnicis pro asserenda mundi æternitate, in eo libro, qui proxime ad istum consequetur, respondebimus frustra volatilem sensum vagari querendo sæcula ac tempora ante mundi creationem, quando tempus non erat, cum sit istud sola creaturarum rerum mensura. Interim ad hujusmodi nugarum solutionem sufficit animadvertere, ante creatas res solam præcessisse æternitatem, in qua fingi nequit subciviva duratio, qua dicatur Omnipotens de quiete ad operationem transire. Allata verba Jobi in Vulgata, & in Hebræorum Codice, leguntur, *Cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei*: sed admissa quoque versione LXX. dicendum est Angelos, qui in sapientia & intellectu conditi sunt, potuisse in priori suæ creationis momento Deum laudare. Deinde creati dicuntur a nobis prima die, & astra producta sunt die quarta; unde non mirum si quando sidera facta sunt, Deum laudibus prosequerentur, & astrorum creationi adstiterunt, præsertim in sententia eorum, qui sex dies Genesis naturales esse defendunt. At Gregorius citato cap. vii. docet expresse naturam Angeli.

gelicam conditam in tempore; ideoque primo creatam affirmat, quoniam producta est mane primæ diei, ut melius, quam Vasquesius faciat, observat Alardus Gazæus Comment. in eandem Collationem Cassiani.

Deinde obijciunt quædam alia testimonia sacrorum librorum, ut Job. xl. 10. *Ece Behemoth, quem feci tecum.* Et v. 14. *Iste est principium viarum Domini:* quæ de dæmone a pluribus accipiuntur. Et Apost. ad Tit. 1. 2. vitam æternam promissam scribit *ante tempora secularia*; Fuerunt ergo ante sæculum, mundanaque tempora rationales creaturæ, quibus Deus sempiternam promitteret beatitudinem.

Verum hæc pullius momenti sunt, בְּהֵמוֹת *Behemoth* enim, scilicet *fera ferarum*, apud Jobum significat Elephantem, qui quantumvis ferus, mansuecit, nec rapto vivit, sed hominibus inserviens pascitur herba. Hortatur enim ibi Deus hominem ad mansuetudinem ferarum, exemplo, & præsertim commemorat *Behemoth*, seu Elephantem, qui cum habeat durissimum dorso tergum, & cartilagine tanquam laminas, proboscidem tamen versat, perfoditur, oneratur, & circa eum ludunt bestię agri. Quæ omnia illic narrantur de *Behemoth*, sive fera, quæ dicitur *principium viarum Domini*, idest maxima inter terrestria animalia: nam quæ in suo genere præcipua sunt, appellantur Hebræis ראשית, *initia*, & *capita*. Assertur deinde exemplum *Leviathan*, piscium scilicet maximi, qui ad instar minutorum trahitur unco: ut nempe homo exemplo terrestrium maritimarumque ferarum humilletur sub potenti manu Dei. Quod si mavis hæc ad diabolum referre, non ero in disputando perpugnax: sed dicam hunc esse ראשית *caput viarum Domini*, quoniam spectat ad lucem primæ diei mane creatam. Nam quod ait Apostolus ad Titum, vitam æternam repromissam fuisse *ante tempora secularia*, idem est ac fuisse ab æterno prædestinatam ac præparatam, ut exponunt Chrysostomus, Anselmus, & lib. xi. 1. de Civ. Dei cap. xvi. Augustinus. Aut *ante tempora secularia*, idem est, ac ante plurima tempora, & ante Abraham, de quo Judæi magnopere gloriabantur: ait enim idem Apostolus ad Timoth. 1. 1. cap. 1. 9. etiam gratiam *ante tempora secularia* datam nobis in Christo; & habetur utrobique: *apud æternum æternum*. Fuimus ergo nos etiam creati ante mundum, si valeat istiusmodi argumentatio.

Tertio opponunt Græcorum PP. auctoritatem, qui non solum docent oppositum, verum & congruam tradunt, optimamque rationem; nimirum Deum non fecisse Angelos propter hominem, quemadmodum cælum, & terram, sed ratione bonitatis suæ, ideoque non opus erat ut differret Angelorum productionem ad tempora hujusce machinæ. Addunt verba Damasceni lib. 11. cap. 3. *Decebat primum intelligibile substantiam creari, tum sensibilem, ac demum ex utraque compositum hominem.* Mitto Basilium, Nazianzenum, Origenem, aliosque, de quibus in 2. Propositione.

Resp. in hac quæstione, quæ adiaphora est, nec spectat ad fidem, non exigi communem Patrum consensionem. Tamen non omnes Græcos adversarios habemus; cum præter Epiphanium diserte sententiam nostram confirmet Theodorus Mopsuestenus lib. 1. in Genesi, Theodoretus Quæst. 111. Basilii Seleuciensis Orat. 1. alique apud Cl. Dionysium Petavium. Neque urgent admodum allatæ rationes: ad primam enim patet responsio, si dicamus omnes creaturas in Dei gloriam primario fuisse productas, creatosque etiam Angelos in gratiam Universi, quod voluit Deus omnium creaturarum generibus exornare. Ad alteram ex Damasceno optima est responsio D. Thomæ, quod Angeli non constituunt per se unum universum, sed tam ipsi, quam creatura corporea in constitutione unius universi conveniunt; non est autem congruum, ut producat pars absque toto. Si autem dicas unam creaturam corpoream productam esse ante aliam, etiamsi ad idem universum pertineat; respondet idem S. Thomas, singulas creaturas corporeas convenire in materia, qua producta creatæ fuerunt quodammodo omnes corporeæ substantiæ: quod minime valet de Angelis, qui in materia simul cum rebus corporalibus non conveniunt. Sed nos qui sententiam de creatione simultanea arbitramur valde probabilem, quod nec D. Thomas diffitetur, possumus etiam negare assumptum.

Ultimum argumentum frequens est apud antiquiores Scholasticos, atque ita se habet. Angeli non fuerunt creati simul cum tempore, neque post tempus: Ergo ante tempus. Ant. prob. nam substantia Angelica impartibilis est, tempus vero in partes dividitur, & consequenter substantia Angelica tota simul producta fuit, non item tempus. At impossibile est substantiam impartibilem, & divisibile tempus eadem mensura durationis existere, & tempus in primo indivisibili instanti produci. Itaque non potuit Angelica substantia produci simul cum tempore. Sed facilis est responsio; negatur enim ant. & ad prob. distinguitur minor: substantia indivisibilis, & partibile tempus nequeunt simul existere eadem mensura durationis adæquata, & communi, itaut simul incipiant esse, simul perficiantur, & simul desinant; concedo: mensura inadæquata, itaut in eodem instanti incipiant esse, & spiritalis substantia existat tota, tempus vero aliqua sui parte; falsa est minor, & consequentia; quæ si valeret, sequeretur etiam rationalem animam, imo & formam omnem substantialem, priusquam tempus fieret, creatam esse.

C A P U T VII.

De gratia, quam in prima sui conditione Angeli receperunt.

CUM duplex sit gratia, *actualis*, quæ datur ad supernaturaliter operandum, & *habitualis*, quæ ulterius confertur ad ornatum, & sanctificationem animæ, cui inhærens tribuit ut divinæ naturæ participatione fruatur; de utraque gratia nunc inquiritur. Fuit enim veterum Scholasticorum opinio, quantum ad *habitualement* gratiam spectat, tam Angelum, quam primum hominem, hanc in sui creatione non accepisse, quam opinionem probant Aegidius noster, Alex. Alensis, Bonaventura, aliique permulti, quos sequitur etiam P. Gavardi quæst. VIIII. de Angelis art. 2., & hanc sententiam posse absque temeritatis nota defendi scribit Estius, & nos infra, necnon lib. XII. adversus quosdam Recentiores demonstrabimus. Specialem enim de Adam ingerit difficultatem Tridentina Synodus sess. 5. Canone 1. De gratia autem *actuali*, sive adjutorio, ut Augustinus ait, *sine quo*, arbitror eos decipi, qui putant fuisse sententiam Aegidii Angelos creatos sine ulla gratia & dono supernaturali, & cum quadam tantum naturali innocentia. Diximus quippe lib. IV. cap. VIIII. præclarissimum Doctorem de gratia gratum faciente verba facere, neque ullatenus a naturali innocentia & originali justitia beneficiorum Dei, quæ ad recte sancteque operandum sunt necessaria, largitatem rejicere. Atque id etiam liquet ex dist. XXI. art. 2. dub. 3. laterali, ubi ait: *Oportet nos ponere hominem sic esse conditum, quod posset omnia piacula vitare. Non ergo fuit conditus in puris naturalibus. Habuit ergo aliquod donum gratuitum superadditum naturæ, &c.* Quapropter Aegidius, qui originalem justitiam gratiam esse facit, negatque puram esse naturam, nequit ab ea actualis gratiæ munera segregare. Sed plura de his Fridericus Gavardi: nos numero diximus, propositumque persequimur.

PROPOSITIO I. Angelus in prima sui conditione habuit actualem gratiam, quam Sanctus Pater appellat adjutoriam sine quo.

Ita S. Pater de Corrept. & Grat. cap. XI. ubi ait: *Si autem hoc adjutorium vel Angelo vel homini, quum primum facti sunt defuisset, quoniam non tamen natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent.* Et de Civit. Dei lib. XI. cap. XI. inquit: *Simul ut facti sunt, lux facti sunt, non tamen ita tantum creati, ut quoquomodo essent, & quoquomodo viverent, sed etiam illuminati, ut sapienter beateque viverent.* Rursus cap. 9. proximi libri XII. posteaquam Angelos in bona voluntate conditos esse docuerat; ait: *Voluntatem quamlibet bonam inopem fuisse in solo desiderio remansuram: nisi ille qui bonam naturam ex nihilo sui capacem fe-*

fecerat, ex seipso faceret implendo meliorem, prius faciens excitando avidiores. Ex quibus hæc ratiocinatio promitur: Adjutorium naturæ superadditum, quo Angeli poterant, si voluissent, in accepta perseverare iustitia; quo creati sunt *lux*, nedum ut illuminati fierent in se, sed etiam adhærent lucī incommutabili, ac viverent sapienter beateque; quo demum fieri poterant *meliores*, & vividius ad sanctam delectationem, caritatemque excitari; tale, inquam, adjutorium est supernaturalis quædam gratia saltem actualis: Angeli in prima conditione huiusmodi adjutorium, illuminationem, & voluntatem bonam acceperunt: Ergo Angelis in prima sui conditione gratia saltem actualis collata fuit. Qualis autem hæc gratia extiterit, & per eam Deus, dominusque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde, & mala ex bonis exortura esse præcivit, sic ordinavit Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium illorum, deinde quid gratiæ suæ beneficium, in libro de divina scientia, satis ut arbitror, explicavi. Ex his autem infertur Angelos viribus naturæ nequaquam potuisse se ad primam gratiam *actuale* disponere; potuisse tamen vi hujus gratiæ illuminantis ac præmoventis, se disponere ad gratiam *habitualement*, nisi eam in priori instanti recepissent; quemadmodum per hanc gratiam Angeli sancti pervenerunt ad plenitudinem beatitudinis, & ad vitam æternam, quæ non potest absque divino adjutorio comparari.

PROPOSITIO II. Probabilior est sententia Theologorum asserentium Angelos in sui conditione fuisse etiam gratia sanctificante exornatos; non est tamen, ut quidam autumant, plane certa, & absque ullo fidei detrimento negari potest.

Prob. 1. pars. Ac primo quoniam Augustinus de gratia collata Adam, cujus una cum Angelis habenda ratio est, differens cap. xi. de Corrupt. & Gratia videtur præter adjutorium *sine quo*, etiam statuere bonam voluntatem & gratiam, in qua potuisset pro lubito permanere. Ait enim: *Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum. Dederat & adjutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet.* At gratia, in qua potest quis manere si velit, est gratia sanctificans, quam a caritate Augustiniana schola non distinguit: Ergo cum in caritate actuali nemo teneatur perseverare, & cum actus quandoque inculpate omittantur, neque ab his desistere culpa sit; gratia, in qua creatura innocens non permanendo misera facta est, perdiditque originalem iustitiam, est *habitus* casti amoris, sive gratia sanctificans. Deinde S. P. xi. de Civit. Dei cap. 9. de bona voluntate ait: *Et istam quis fecerat, nisi ille, qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, creavit, simul in eis condens naturam, & largiens gratiam? Unde sine bona voluntate, hoc est Dei amore nunquam sanctos Angelos fuisse*

fuisse credendum est. Addit e vestigio, quod Angeli, qui in eadem bona voluntate perliterunt, pervenerunt ad eam beatitudinis plenitudinem, unde se nunquam casuros certissimi fierent. Hanc vero plenitudinem beatitudinis citato cap. xi. de Corrept. & Gratia, hujus mansionis debitam mercedem appellat. At gratia, qua pervenitur ad plenissimam beatitudinem, non est gratia duntaxat actualis, sed etiam justitia & sanctitas, cui jure proprio gloria tanquam corona rependitur. Si ergo Angeli sancti nunquam fuerunt sine bona voluntate, & caritate, cujus perseverantia plenam gloriæ felicitatem promeruerunt; nunquam extiterunt sine habitu caritatis, & justitiæ rectitudine. Præterea gratia, quam habent sancti homines, in quorum cordibus diffunditur caritas Dei per inhabitantem Spiritum Sanctum, non sola naturalis rectitudo est, sed gratia gratum faciens. Atqui bona voluntas, qua Angeli Sancti Deo adhærent, & a qua malus Angelus sponte defecit, dicitur ibidem ab Augustino, Caritas Dei diffusa in eis per Spiritum Sanctum, qui datus est eis: Itaque hæc bona voluntas, castus amor, & caritas non rectitudo naturalis dicenda est, sed vera propriaque gratia sanctificans; recteque Vives comment. in hunc locum de Augustino ait: Aperte fatetur Angelos omnes creatos esse in gratia gratum faciente, quod idem ait libro de Correptione, & Gratia.

Consentiant Augustino alii PP., imo & sacræ literæ. Basilus enim in Ps. xxxi. scribit: *Angelos namque ut essent Verbum omnium opifex condidit: sanctificationem vero simul impendit ipsis Spiritus Sanctus.* Et Damascenus lib. ii. de fide cap. 3. *Per Verbum omnes Angeli creati sunt, ac per Spiritus Sancti sanctificationem omnis perfectionis numeros acceperunt.* Hieronymus quoque super Osee Dæmones, ait, *in magna pinguedine Spiritus Sancti creatos esse.* Sed & Ezechiel cap. xxviii. 52. de Dæmone sub figura Regis Assyriorum inquit: *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore.* Et v. 15. *Perfectus in visis tuis a die conditionis tue, donec inventa est iniquitas in te.* Ut enim scribit Beatus Gregorius lib. xxi. Moral. cap. 18. *Quid doni non habuit, si signaculum Dei similitudinis fuit?*

Videtur etiam hæc sententia rationi conformis. Etenim sensibili, corporeæque creaturæ statim a principio inditæ sunt, ut Philosophi loquuntur, *seminales rationes* naturalium omnium effectuum: scilicet initio tribuit eis Creator formam, agendique virtutem comparatæ ad ea, ad quæ universalis providentiæ ordine referebantur. At Angeli creati fuerunt propter beatitudinem, cujus quasi semen est gratia sanctificans. Hac itaque gratia Angeli a principio conditionis suæ fuerunt ornat. Sed de hoc argumento vide S. Thomam q. 62. art. 111. His ergo momentis in hanc sententiam lubentissime trahor.

Ceterum spectare ad fidem, & irrefragabilem omnino esse (quod erat propositionis pars altera) id vero constanter inficio. Et primum con-

confidentis Hierophantæ videtur hæreseos notam affricare Theologorum clarissimis, Magistro, Scoto, Richardo, Bonaventuræ, Aegidio, Argentina, aliisque plurimis, qui Angelos ac primum hominem in gratia sanctificante conditos negant, in qua tamen constitutos eos credunt ante lapsum, quod de primo saltem homine est salubriter, ac certissime contendendum. Ulterius laudanda est moderatio Estii scribentis: *Nihil esse in hac questione temeritatis, & periculi*: Postremo si originalem justitiam in hoc constituas, quod sit reſtitutio rationis, absque ullo pugnantis affectus motu, mentisque ægritudine & evagatione, & præter naturæ perfectionem Angelis ac primo homini datam fatearis gratiam *actualem*, & donum amoris casti, quomodo Aegidianos nostros sentire arbitror; erit profecto modus aliquis interpretandi Augustinum, solvendique præmissa argumenta.

Respondent enim S. Patrem tribuere omnibus Angelis bonam voluntatem, & actum amoris casti, sed esse hunc a gratia *actuali*, & nullatenus prærequirere *habitualement*, quam promereri sibi debuerant in ea bona voluntate perseverantes; nam Augustinus citato lib. xii. de Civ. Dei cap. 9. omnes quidem Angelos tam bonos, quam malos conditos definit in bona voluntate, & actu sanctæ dilectionis, qui est gratia *actualis*, sed caritatem diffusam per inhabitationem Spiritus Sancti, quæ proculdubio gratia *habitualis* est, ut Aegidius docet in 2. dist. 29. q. 1. art. 3., ad Sanctos Angelos, non ad eos qui a bona voluntate sponte defecerunt, Augustinus pertinere declarat. Hic itaque castus amor gloriæ promeruit, quoniam in eo Sancti Angeli perseverantes *habituali* caritate sunt exornati, qua ad plenitudinem beatitudinis pervenerunt. Hæc gratia *actualis* semen fuit vitæ æternæ, quatenus illius virtute incommutabili bono adhæserunt. Hæc *signaculum similitudinis*, Paradisi deliciæ, decor ac principatus, ob rationis reſtitutionem, magnam absque ulla molestia tranquillitatem, divinæque illuminationem sapientiæ. Hæc demum justitia & sanctitas, ut Patres docent, non perfecta, quam Spiritus Dei inhabitans impertitur, sed inchoata, quæ sita est in perfectione gratiæ *actualis*. Hæc Aegidiani nostri: quæ cum valde sint probabilia, firmissime teneo Angelos cum aliqua gratia, non in puris naturalibus fuisse conditos; num vero præter adiutorium *sine quo*, & gratiam sufficientem *actualem*, etiam *habitualement* receperint, probabilius quidem existimo, sed dubium adhuc, nec ad fidem pertinere pronuncio.

CONTRARIA ARGUMENTATIO DILUITUR.

At Angelos in puris naturalibus absque ulla gratia productos videtur evinci ex Scripturis, ex Patribus, & ex ratione. Nam Job iv. 18. ubi legit Vulgata: *Et in Angelis suis reperit pravitatem*; habet Hebraus

bræus Et in Angelis suis non posuit lucem: Non ergo Angeli primitus supernæ gratiæ illuminationem receperunt. Item Augustinus 2. de Genes. ad lit. cap. 1. scribit Angelicam naturam primo *informiter* creatam, postmodum vero *formatam* esse, *lucemque* appellatam. Et Gregorius lib. 32. Moral. cap. 18. Angelum malum creatum utique affirmat cum capacitate caritatis, *qua repleti possent, si voluissent*, non autem cum caritatis ornamento & signaculo. Etiam Joannes Papa cap. *Visi literis*. Tit. xvi. q. 2. ait: *Dolet enim satis diabolus, & erubescit caritatem, quam in calis nequivit habere, homines constantes ex lutea natura tenere in terris*. Quibus si addatur numerus veterum Scholasticorum docentium Angelos conditos sine gratia, nescio quodnam firmius monumentum possit accedere: hoc enim divine Scriptura, Patribus, ac Theologorum probatione suffultum est. Neque destituitur præsidio rationis. Gratia enim est medium inter naturam & gloriam: quemadmodum ergo Angeli non habuerunt in prima conditione cum natura gloriam, ita nec receperunt cum natura gratiam. Ita creatos Angelos in puris naturalibus vis auctoritatis rationisque suadet.

Resp. Ex neutro capite sententiam nostram labefactari. Præferenda quippe est in cap. 1v. Jobi Vulgatæ lectio, maxime quod in Hebræorum Codice occurrit vocabulum *חלה Tabalah*, quod *lucem* pariter ac *stultitiam* significat: quamvis admissa ea lectione *In Angelis suis non posuit lucem*, possumus sic textum exponere: *Et Angelis non revelavit abscondita consilii sui*; nam & Chaldeus vertit: *Prophetis non credet arcana*. At Augustinus de prioritate naturæ ac rationis intelligendus est, cum eodem Opere lib. 1v. cap. xxxi. doceat absque ullo temporis intervallo cælum ac lucem, naturam & gratiam habuisse principium, fuisse tamen hæc in cognitione Angelorum aliquo ordine, & unum alterum præcessisse, ut proxime cap. 1x. explanabitur. Nam in xi. de Civ. Dei cap. xi. ait: *Simul ut facti sunt, lux facti sunt*: & seq. libro cap. 1x. *Eos*, inquit, *cum bona voluntate creavit, simul in eis & condens naturam, & largiens gratiam*. Aut dicendum creatos Angelos *informes* per Augustinum, non quidem comparate ad gratiam, sed relate ad plenitudinem beatitudinis, ad quam adhærendo Creatori suo pervenerunt, ut docet de Corrept. & Grat. cap. x. Hac ratione exponendus est S. Gregorius, qui dubio procul loquitur de Caritate consummata aut de iustitia permanente: cujus nexu noluerunt Angeli mali adhærere cum Sanctis incommutabili bono sponte gratiam, quam acceperant, deferentes. Comparat propterea Gregorius eodem loco Angelos in prima conditione pretioso lapidi *habenti foramina præparata, qua possunt repleti auro*: repleti autem auro est perfici in caritate; aut si mavis Scholasticorum veterum tenere sententiam, sanctificante gratia exornari. In cap. *Visi literis* constat ex verborum antithesi idem esse *habere* ac *tenere*; ideoque non habuit diabolus in

cælo caritatem & gratiam, quoniam cum haberet, sua voluntate deferuit. Legitur præterea in nonnullis Codicibus *habere nequit* præsentis temporis: unde sensus esse potest, diabolus de recuperanda iustitia desperantem Sanctorum hominum invidia ac malevolentia tabescere. Atque ita allatis auctoritatibus respondetur. Postrema enim ratio est nimis levis & fracta; quoniam gloria finis est, & confertur ut merces, ideoque naturam, & operationem meritumque consequitur. Contra gratia principium est recte agendi, eamque simul cum natura largitus est Deus, quia creaturam rationalem condidit ut recte ageret.

C A P U T VIII.

Quatenus juxta Augustini doctrinam Angeli etiam cum Beatitudine facti sunt.

SED oritur quæstio altera, an in prima conditione Angeli una cum gratia beatitudinem sint consecuti, dicente Augustino de Corrept. & Grat. cap. x. etiam diabolus, & angelos ejus fuisse beatos antequam caderent. Hoc Theologi de beatitudine naturali solent exponere. Est autem beatitudo naturalis, ut eam D. Thomas definiit Q. 62. art. 1., *Ultima perfectio quam rationalis creatura virtute sua natura assequi potest*. At beatitudo supernaturalis est *omnium bonorum aggregatio, quibus per dona naturæ superaddita rationalis creatura perficitur, ac plenissima expletur felicitate*. In beatitudine vero tres potissimum dotes sunt distinguendæ. Prima est, quod beati sunt recti per gratiam: altera quod absque ulla molestia præsentis boni delectatione fruuntur: tertia denique, quod immutabili bono tanta scientiæ, & caritatis plenitudine adhærent, ut certissime sciant se amplius non esse casuros. De priori dote scribit S. P. lib. xi. de Civ. Dei cap. 12. *Quis enim primos illos homines in Paradiso negare audeat beatos fuisse ante peccatum, quamvis de sua beatitudine quam diuturna, vel utrum æterna esset, incertos? Fisset autem æterna nisi peccassent, cum hodie non imprudenter beatos vocemus, quos videmus juste ac pie cum spe futura immortalitatis hanc vitam ducere sine crimine vastante conscientiam*. De præsentis boni delectatione ait ibidem: *Quantum pertinet ad delectationem præsentis boni beatior erat primus homo in Paradiso, quam quilibet iustus in hac infirmitate mortali*. Et lib. xiv. cap. 26. *Nihil omnino triste, nihil erat inaniter latum: gaudium verum perpetuabatur in Deo, in quem flagrabat caritas ex corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta*. Denique de beatitudinis plenitudine lib. de Corrept. & Grat. cap. x. inquit: *Erat adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stetitissent, donec istam summam beatitudinis*

dinis plenitudinem, tanquam primum ipsius permanſionis acciperent, id eſt, ut magna per Spiritum Sanctum data abundantia caritatis Dei cadere ulterius omnino non poſſent, & hoc de ſe certiffime noſſent. Liquet hanc poſtremam dotem reddere beatitudinem completam, atque perfectam.

PROPOSITIO I. S. P. Auguſtinus nunquam aſſeruit Angelos conditos eſſe beatos beatitudine ſupernaturali, quæ plenitudinem felicitatis nunquam expoſitam complecteretur.

Legenti citato loco Auguſtinum liquatiſſima traditur veritas; aſc enim illico: *Hanc plenitudinem beatitudinis non habebant: ſed quia neſciebant ſuam futuram miſeriam, minore quidem, ſed tamen beatitudine ſine ullo vitio fruiebantur.* Et lib. xi. de Civ. Dei cap. 13. *Cuius jam non difficulter occurrat utroque conjuncto effici beatitudinem, quam recto propoſito intellectualis natura deſiderat; hoc eſt, ut & bona incommutabili, quod Deus eſt, ſine ulla moleſtia perfruatur, & in eo ſe in æternum eſſe manſurum nec ulla dubitatione cunctetur, nec ullo errore fallatur.* Hanc habere Angelos lucis pia fide credimus: hanc nec antequam caderent habuiſſe Angelos peccatores, qui ſua pravitate illa luce privati ſunt, conſequenti ratione colligimus: habuiſſe tamen aliquam eſſi non præſciam beatitudinem, ſi vitam egerant ante peccatum, præſeſſo credendi ſunt. Demum præcedenti cap. xi. veram perfectamque beatam vitam nonniſi æternam eſſe declarat, ac talem non fuiſſe beatitudinem angelorum malorum, quia quandoque deſitura erat, ſive id ſcirent, ſive neſcientes aliud putarent: ſcientes enim timor, neſcientes error beatos eſſe non ſinit. Itaque ex Auguſtino hæc depromitur argumentatio: Vera perfectaque beatitudo requirit, ut creatura rationalis cadere ulterius non poſſit, & hoc certiffime ſciat: Angeli non ſunt creati cum tali luce & abundantia caritatis, ut cadere non poſſent, idque certiffime ſcirent: Ergo Angeli in vera pleniffimaque beatitudine creati non ſunt.

Fortè dices, Auguſtiniana ſententia eſt omnia unico momento fuiſſe producta, & ſex dies in Geſe enumeratos eſſe unum temporis inſtans, quod in ſex dies partitur ſecundum diverſam cognitionem Angelorum, in qua eſt vespere & mane, vespere ob cognitionem creaturæ in ſeipſa, mane ob cognitionem creaturarum in Verbo: ſed cognitio matutina & in Verbo eſt cognitio, quæ habetur in beatitudine, conſummata: Ergo in illo inſtanti productionis univerſi Angeli conſummatam beatitudinem habuerunt.

Reſp. dilucide Auguſtinum lib. xv. de Geſe. ad lit. cap. xxxi. & xi. de Civ. Dei cap. vi. doctrinam ſuam explicare, quæ minime quaſitur iſtiusmodi oppoſitione. Compendio dicam, nam proximo capite audiemus Auguſtinum ipſum paulo accuratius. Unicum quidem inſtans eſt temporis, quo per Auguſtinum Deus cuncta ſimul creavit, neque huic inſtanti ex parte rerum creaturarum dierum intervalla reſpondent.

In mente autem Angelorum sunt quodam ordine cognitionis, qua sex dies Geneseos invicem distinguuntur. Principio creavit Deus naturam Angelicam *lucem*, hoc est, sapientia exornatam, & illuminatione, qua universam creaturam tanquam infra se positam in seipsa respiceret, & hæc cognitio est *vespertina*, quoniam versatur circa objectum, quod reddit illam mutabilem, non circa Dei Verbum, in quo sunt rerum omnium quæ temporaliter fiunt *sempiternæ rationes*. Jam habes *vesperam*. Deinde Angeli creaturam quam in se factam intuentur, referunt ad laudem creatoris, in eoque delectantur; & ita illucescit & habetur cognitio *matutina*, qua Deo adherent. En post *vesperam mane*. Ex cognitione itaque creaturarum & ex relatione earumdem in Deum concordissimam unitate resultat dies ex *vespera & mane* constatus; qui in tantum dierum numerum crescit, in quanta objecta Angelorum cognitio dirigitur. *Cognitio creaturæ in seipsa* (inquit S. P. lib. xi. de Civ. Dei cap. vii.) *decoloratur est, ut ita dicam, quam cum in Dei sapientia cognoscitur velut in arte, qua facta est. Ideo vespera congruentius, quam nox dici potest, quæ tamen, ut dixi, cum ad laudandum & amandum refertur creatorem, recurrit in mane. Et hoc cum facit in cognitione sui ipsius, dies unus est. Cum in cognitione firmamenti, quod inter aquas inferiores & superiores calum appellatum est, fit dies secundus. Cum in cognitione terræ & maris, omniumque gignentium, quæ radicibus continuata sunt terræ, dies tertius: cum in cognitione luminarium majoris & minoris, omniumque siderum, dies quartus: cum in cognitione omnium ex aquis animalium natatiliū atque volatiliū dies quintus: cum in cognitione omnium animalium terrenarum, atque ipsius hominis, dies sextus. Hæc Augustinus. Ergo in cognitione angelorum malorum, qui in veritate non steterunt, neque ad Dei laudem & amorem conversi sunt, locum *matutina* cognitio non habet. In sanctis vero Angelis, qui sunt Auctore suo delectati, continuo factus est *mane*, & cognitio quæ elucescit in Deo ob rectum ordinem caritatis, cui tanquam merces reddita est plenitudo scientiæ, quam diximus spectare ad beatitudinem consummatam. Hæc vero non ad sex dies spectat, sed ad septimum, cui nulla advenit *Vespera*, qui etiam appellatur Sabbatum, id est, *requies*, quoniam, ut scribit cap. seq. Augustinus, *significat requiem eorum, qui requiescunt in Deo*. Itaque negotium minorem: nam cognitio *Matutina*, cum sit contemplatio creaturarum relata in Deum, præcedit ordine causalitatis plenitudinem beatitudinis, qua Angeli in Deo creaturas ipsas absque peccandi periculo perceperunt. Levioris est momenti, quod Deus creaturam corpoream in principio suæ conditionis constituit perfectam, ideoque & Angelis conferenda erat perfectio, quæ est plenissima beatitudo. Enim vero hæc beatitudo merces est perseverantiæ ac meriti, & consequenter debent ei naturæ atque operatio antevertere. Neque corporeis rebus statim cum perfectione naturæ ea perfectio collata est, quæ per illam operationem produci-*

ducitur : ut recte Augustinus lib.v. de Gen. ad lit. cap.24. & S. Thomas q. 62. art. 1. ad 2.

PROP. II. Augustinus dum ait Angelos conditos esse beatos, non loquitur de sola beatitudine naturali, sed potius de beatitudine supernaturali prout duas priores dotes comprehendit, gratiam scilicet, & sanctam delectationem, sive de beatitudine supernaturali inchoata.

Evidens & perspicuum hoc est. Primum namque S. P. de Corrupt. & Grat. cap. x. de Angelis, quorum princeps est diabolus, ait miserimos effectos esse, quoniam *Refugientes bonitatem, qua beati fuerant, non potuerunt ejus effugere judicium*. Hanc vero bonitatem, a qua defecerunt justitiam originalem esse, sive hæc sit gratia sanctificans, sive reſtitutio rationis cum bona voluntate castique amoris actu, nemo non videt. Bonitas ergo, *qua beati fuerant*, non erat beatitudo tantum naturalis, sed supernaturalis inchoata. Docet præterea S. Pater eo loco, quod quemadmodum Angeli mali hanc bonitatem, in qua eorum sita erat beatitudo, refugientes effecti sunt miseri, ita Sancti Angeli in ea perseverantes meruerunt *beatitudinis plenitudinem, qua sunt beati ut cadere non possint ulterius*: nullam vero perfectionem naturalem, & permanentem in ea meritum esse plenissimæ beatitudinis, est quidem ipso meritis lucidius. Deinde beatitudo innocentis creaturæ erat vita, qua fruebatur Deo, ex quo bono erat bona, non solum naturali cognitione, & amore, verum etiam caritate, qua flagrabat ex corde puro, ex fide non ficta, & cum spe futuræ commutationis, uti S. P. affirmat xiv. de Civ. Dei cap. 26. & xi. de Gen. ad lit. cap. 18. Quæ sane præter naturam rectam ac sine vitio creatam supernaturalia complectuntur beneficia, quæ Deus in Angelum hominemque liberali munificentia profudit *simul in eis condens naturam & largiens gratiam*. Nunc vero ad Scholasticam methodum me revoco. Beatitudo, quæ gratiarum dona complectitur, est beatitudo supernaturalis inchoata: Beatitudo, in qua rationalis creatura condita est, gratiarum dona complectebatur: Erat ergo beatitudo supernaturalis inchoata.

De hac beatitudine constat accipiendum esse quod Augustinus in lib. xi. de Civ. Dei cap. ix. ait Angelos participes lucis æternæ nunquam fuisse peregrinatos; & quod etiam Basilii in Psalm. 44. & Greg. hom. 7. & Auctor de Eccl. Dogmat., qui tamen videtur quidam Semipelagianus, affirmant, Sanctos Angelos in accepta beatitudine perseverasse: idest, quatenus lucem & caritatem, quam initio receperunt, merito permanentis servarunt. Juvat hac ratione etiam excusare Ludov. Vivent, qui Comment. in præf. caput ix. scribit *Angelos Sanctos semper fuisse in patria, ac semper faciem Patris vidisse*. In proximum enim caput xi. inhærens Augustino ait *Angelos fuisse quodammodo beatos*, nondum tamen de ruina, aut de confirmatione sua certos: unde falsum est quod scribunt eruditi Thomistæ Gonet disp. xi. de Angelis §. 2. & Cardi-

Cardinalis Gotti Q. VII. dub. 1, Vivem revera fuisse Angelos Sanctos fuisse creatos in beata visione, quam illi accipiunt pro visione *facie ad faciem*, sive plenitudine beatitudinis, quam profecto vides doctum virum Angelis non statim concedere. Nec recte præfati Thomistæ Augustini verba explicant de sola beatitudine naturali, quæ consistit, inquit, in altissima contemplatione Dei, ut Auctoris naturæ. Angelis enim non solum sine vitio naturam, sed etiam gratiam largitus est Deus, sive supernam illuminationem, & caritatem, qua possent adhærere Deo, sibi quæ gloriam plenissimam promereri. De qua duntaxat beatitudine rectam sine vitio naturam, & gratiarum dona complectente, arbitror Augustinum instituisse sermonem.

PROPOSITIO III. Cum explicata supernaturali beatitudine Angeli in prima conditione receperunt etiam beatitudinem naturalem, ut adversus Vasquesium Scotistæ ac Thomistæ propugnant.

Breviter argumento D. Thomæ probatur: Naturalis beatitudo est ultima perfectio, quam creatura rationalis natura sua potest consequi: Atqui Angelus creatus est cum omni naturali perfectione, quam suapte natura consequi poterat: Ergo Angelus in naturali beatitudine creatus est. Prob. min. siquidem hæc naturalis perfectio est perfectissima contemplatio Dei ut Auctoris naturæ, & restitutio naturalis dilectionis. Atqui Angeli ab initio illam contemplationem & dilectionis retributionem habuerunt. Igitur, &c. Respondent quidam ex nostris rectum amoris ordinem in Angelis fuisse ex gratia: quod utique verum est, diligendo enim Deum, eique caritate adhærendo gloriam, & intuitivam visionem Dei adepti sunt. At præcisa gratia, licet non sit in amore creaturæ rationalis restitutio illa specialis, qua Angeli ad plenitudinem gloriæ per mansionis merito pervenerunt, non erat tamen inclinatio perversa; quoniam Deus condidit sine vitio naturam: quapropter relictus ille ordo per gratiam non ad naturalem beatitudinem pertinebat, sed ad beatitudinem supernaturalem; de qua præcedenti propositione.

AD QUEDAM EX ADVERSO PUGNANTIA.

Verumtamen pro Sententia Vasquesii objicies I. Angeli in primo instanti certi non erant se nunquam futuros esse miserrimos; at hæc incertitudo pœna est, animumque excruciat quammaxime, neque potest cum beatitudine conciliari.

Resp. 1. Angelos, etiamsi de futura ac perenni ipsorum felicitate fuerint incerti, habuisse tamen delectationem præsentis boni absque ulla animi pressura, propterea quod in suo erat arbitrio acceptam beatitudinem sibi perenniter stabilire. Deinde quoniam hæc facultas perseverandi in accepta beatitudine pertinebat ad gratiam, & ipsa beatitudo non solum naturam sine vitio, sed etiam bonam voluntatem & gratiam
secum

secum ferebat, respondetur cum Salmanticensibus, certitudinem, inamissibilitatem, & exclusionem cujusque timoris spectare quidem ad beatitudinem supernaturalem consummatam, quæ fuit merces perseverantiæ Angelorum Sanctorum, & quæ sola est status bonorum omnium aggregatione perfectus; minime vero plenissimam illam scientiam & securitatem necessariam esse ad beatitudinem naturalem, quæ est perfectio naturalis creaturæ ratione præditæ. Perennitas enim, & certissima incommutabilis boni possessio summum beneficium gratiæ est, non defectibilis creaturæ proprietas. Neque dicas, si naturalis beatitudo nihil sit ultra quam ultima perfectio naturæ, diabolus erit adhuc beatus. Etenim in eo extant quidem ac perseverant naturalia, intellectus nempe & voluntas; sed his mala illius voluntate accessit vitium, & inclinatio ad malum, nec non ob deperditam dignitatem excrucians desperatio, horrendissimumque supplicium.

Objic. 2. Si Angeli conditi fuissent cum beatitudine naturali, non potuissent mereri; beatitudo enim est terminus & ultima creaturæ intellectualis perfectio; creatura autem in termino constituta mereri omnino non potest.

Resp. Nego naturalem beatitudinem esse terminum *simpliciter* creaturæ rationalis, in quo tollitur indifferentia & libertas ad meritum, vel demeritum: sed est terminus, ut inquirunt, *secundum quid*; eo quod præter debitam sibi perfectionem potest rationalis creatura aliam nancisci, quæ ad gratiam gloriamque pertineat, & in qua si nequeat ulterius perfici, vera ac propria ratio termini sita est.

Ultimo argues: Posse propriis meritis consequi beatitudinem major est creaturæ intellectualis perfectio, quam beatitudinem habere, gratis collatam, & dono creationis concessam: Ergo ex quo Deus perfectas condiderit rationales creaturas, non debuit eis beatitudinem conferre aliquam, sed solam facultatem, qua per vires proprias sibi illam possent comparare.

Resp. Falsam esse majorem: nam etsi posse consequi beatitudinem supernaturalem haud minima sit creaturarum intellectualium perfectio, liberum scilicet arbitrium supernæ gratiæ adjutorio suffultum; major tamen perfectio est habere naturalem beatitudinem ex vi creationis, atque sine meritis comparandam. Id enim magis convenit cum beatitudine Dei, quæ cum sit perfectissima, nullo tamen merito acquiritur; sed divinæ naturæ conjunctissima est, ac penitus indivulsa.

C A P U T IX.

*Explicatur quomodo juxta Augustinianam Theologiam
Angelica peragatur cognitio.*

ACRUUS, posteaquam de Angelorum natura & creatione differui, de duabus proprietatibus singillatim, quibus pollet intellectualis substantia, idest de vi intelligendi ac volendi; cum nihil frequentius audiat in Theologicis concertationibus; quam Angelos objecta percipere per species creatas inditas sibi ab Auctore naturæ id vero etiam Augustini præceptis communi fere sententia judicetur esse concordissima veritate conjunctum; danda opera est, ut Sancti Patris desæcatam purissimamque doctrinam e suo fonte, non ex inquinatis rivulis hauriamus.

Principio itaque indubitatum est Angelos non cognoscere per species acceptas a rebus, sed per inditas, connaturales, & innatas: quod etiam docet S. Thomas q. lv. art. 2. & q. lvi. art. 7. Tradit id Augustinus lib. 12. de Gen. ad lit. cap. 8. ubi ait: *Quemadmodum ratio, qua creatura conditur prior est in verbo Dei, quam ipsa creatura qua conditur: sic & ejusdem rationis cognitio prius fit in creatura intellectuali, qua peccato tenebrata non est, ac deinde ipsa conditio creaturæ. Neque enim sicut nos ad percipiendam sapientiam proficiebant Angeli, ut invisibilia Dei per ea qua facta sunt intellecta conspicerent, qui ex quo creati sunt, ipsa Verbi æternitate sancta & pia contemplatione perfruuntur, &c.* Cujus rei causam affert lib. 1v. cap. 32. *quia mens Angelica, posteaquam eo ordine creata est, ut præcederet cetera, prius ea vidit in Verbo Dei faciendâ, quam facta sunt.* Quidquid enim cognoscitur debet præcedere cognitionem; ideoque creaturæ quæ cognoscuntur ab Angelis, antequam viderentur in seipsis, præcedebant quodammodo in arte, qua factæ sunt, idest in Verbo, in quo sunt omnium quæ temporaliter fiunt, æternæ rationes. Hujus autem Verbi participationem habuerunt statim, ac facti sunt, Angeli, quatenus creati fuerunt cum participatione incommutabilis lucis, in qua rationes illæ rerum universarum continentur: quomodo S. Pater docet eodem lib. 4. cap. 24.

Hæc participatio lucis, sive illuminatio Angelorum est medium, in quo singula objecta percipiunt, ita ut species ingenitæ & innatæ, quas diximus, non sint accidentia quædam creata, sed ipsamet lux incommutabilis & divina, in qua invariabiles rerum omnium rationes effulgent. Et quidem hanc solam lucem certissimam cognitionem parere, eaque creatas mentes de omni vero firmissime judicare, pluribus demonstrat S. Pater, ut vidimus libro primo: in quo ostendimus notitiam rerum, quam scientiam appellant, certam scilicet, evidentem, & quæ

& quæ aliter nequit se habere, ex medio creato, quod contingens est ac mutabile, nullatenus comparari; nisi prout creaturarum præsentia ad immutabilem lucem convertimur. Atque hanc participationem sempiternæ lucis Angelos habuisse a principio ita Augustinus declarat lib. xi. de Civ. Dei cap. ix. *Profecto facti sunt participes lucis æternæ, quæ est ipsa incommutabilis sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, quam dicimus Unigenitum Dei filium*. Quare ipsa lux divina affulgens menti Angelorum est medium cognitionis Angelicæ; ideoque non cognoscunt per speciem aliquam ereatam, nisi forte speciem creatam dixeris affectionem, & qualitatem productam in mente Angeli participatione ac fulgore hujus lucis.

Nec tamen hæc lux immutabilis reddidit statim Angelos beatos visione Dei per essentiam. Triplici enim ratione divinum lumen rationalibus creaturis affulget: primo ut principium cognitionis naturalis. & tanquam lex discernendi verum a falso in his, quæ ad naturæ ordinem pertinent; ut dum irradiatur mens idea creaturæ, æqualitatis, similitudinis, &c. & hæc irradiatio est criterium veritatis, de quo alibi disputavimus, sive *lumen rationis*. Deinde affulget, ut principium cognitionis supernaturalis exhibens menti ea, quæ excedunt naturæ ordinem, sub aliqua tamen caligine, & in plurium objectorum permixtione; ut quando illustratur mens revelatione mysteriorum Trinitatis, vel Incarnationis: atque hæc illustratio est sancta illuminatio, sive *lumen gratiæ*. Tandem affulget aliquando lux illa divina convertens plenitudinem luminis mentem in semetipsam, ac tanta claritate sese manifestat, ut non possit inde cogitatio divelli; & hæc manifestatio est claritas patriæ, seu *lumen gloriæ*. Quapropter Angeli videntes in incommutabili sapientia statim, ac facti sunt rerum creaturarum rationes, non proinde fruebantur visione, quam vocant beatificam: quia incommutabilis lucis participes facti sunt primo & secundo modo, non tertio. Atque hinc est, quod male quidam inferunt fore omnes homines beatos, si vera esset sententia nostra quod non habeatur vera scientia nisi per legem æternam, & lucem incommutabilem.

Ergo hæc ratione juxta Augustinum cognitio Angelorum peragitur. Facti enim in prima sui conditione participes lucis, *quæ est ipsa incommutabilis Sapientia Dei*, ab illo se productos esse noverunt, & Conditoris sui, in quo universæ creaturæ rationes consistunt, proculdubio perceperunt existentiam & proprietates, quæ lumine rationis, aut gratiæ elucescunt. Utraque enim luce collustrati sunt; *lumen quippe verum quod illuminat omnem hominem in hunc mundum venientem, hoc illuminavit omnem angelicum mundum, ut esset lux, non in semetipso, sed in Deo*: id est participatione lucis, a qua si avertitur, Angelus fit immundus. Lege lib. xi. de Civ. Dei cap. ix. & in iv. de Gen. ad lit. cap. 24. Augustinum. Ibi vero S. P. dilucide explicat, quo-

To. II.

O o

modo

modo Angeli hac eadem luce, tanquam infra respicientes propriam naturam, ac deinceps creaturas omnes corporeas ordine quodam cognitionis agnoverint.

Sed quoniam lux illa rationes exhibet rerum, non particularia quæque repræsentat; ut Angelus cognoscat res singulares, existentes, siue *prædicata*, uti loquimur *Caplaquæ*, *accidentalialia* existentia, loci, aliorumque adjunctorum, necessum est, ut lux illa universalis in homine Angeloque ab objecto determinetur; ita ut nisi hanc determinationem intellectus creatus mutuetur a rebus, nequeat singularia percipere per ideam illam ingentam sola *prædicata essentialia* exhibentem. Determinatur autem ipsarum rerum creaturarum præsentia. Quod & ab Augustino traditum animadverti, & propria mihi ratio suadet. Etenim S. Pater lib. v. de Genesi ad lit. cap. xix. ait creaturam Angelis apparere *quando efficitur, atque propalatur*. Et cap. 32. libri præcedentis docuerat cognitionem *vespertinam* siue creaturarum in seipsis in Angelo factam esse per earum productionem, & postquam Dei Verbum dixerat, *Fiat*. *Ac sic prius*, inquit, *in ejus fiebant cognitione, cum Deus dicebat ut fierent, quam in sua propria natura: qua itidem facta in eis ipsis etiam cognovit, minori utique notitia, quam vespera dicta est*. Et ratio est, quia existentia, locus, & prædicata quæque accidentalialia non relucent in idea rerum, quæ est ratio intelligibilis, & quædam quasi mensura communis judicandi de qualibet veritate. Quare etiam si Deus creaturas in seipsis absque ullo medio percipiat, ejus tamen cognitio non *vesperascit*, quoniam non coarctatur rerum præsentia, neque ideo videt creaturas quia factæ sunt; quum eadem ratione perciperet illas, priusquam fierent, in sua æternitate, in qua nihil præteritum est, aut futurum. Alius modus, cur Angeli creaturas in particulari videant, assignari non potest: siquidem nequit res corporea spirituales substantias afficere in ipsam agendo radiis, effluviis, corpusculis, & sensibili qualitate: aut si forte alius modus assignatur, is quidem extra Augustinianam Pneumaticam conformatur.

Atque ex his nedom habes quomodo in Angelis intellectio perficiatur, sed etiam quid sit illorum cognitio *matutina*, ac *vespertina*; de qua plura hominum figmenta & legimus, & audivimus. Igitur cognitio *vespertina* Angelorum est cognitio rerum existentium in propria natura, cujus *prædicata accidentalialia* percipiuntur per ideam ingentam determinatam ad singularia per illorum præsentiam, nondum huic cognitioni addito ordine relationis in Deum: cognitio vero *matutina* est, quando scientia Angelorum non remanens in creatura refertur in laudem & caritatem Dei, in cujus luce incommutabili sunt æternæ rerum faciendarum *rationes*: hoc enim ordine mens Angelorum ad veritatem, & ipsam Dei sapientiam convertitur, & eorum cognitio *illucescit*, & recurrit *in mane*. Quod cum Angeli sancti de cognitione creaturarum
in

in laudem Creatoris affurgentes impleverint, dicuntur in veritate stetitisse; ac merito permanſionis accepta plenitudine ſapientiæ, ob quam lumini rationis & gratiæ additum eſt lumen gloriæ, conſummatam conſecuti fuerunt beatitudinem. Sed hæc ab ipſo Auguſtino citatis locis poterunt evidentius cognosci: nos enim hæc ſummatim attigimus, quæ ſorbere animo, & bibere ex ipſo fonte non pigeat.

C A P U T X.

Angelos non intueri occultas aliorum cogitationes.

NON levis nunc occurrit dubitatio, quam neſcio num poſſit quis enodate explicare, Eccur Angelis cogitationes & cordium ſecreta non pateant, ſi determinate hæc exiſtant, neque ordinem naturalem excedant. Quæſtio admodum perplexa eſt, animumque omnium pulſare debet, ſive legem dirigendæ cognitionis angelicæ ſtatuas cum Auguſtino in *participatione lucis incommutabilis*, ſive in creata aliqua ſpecie, ut placet Scholaſticis. Sed nos, ut decet ſe gerere in rebus dubiis, quæ magis ad veritatem accedunt eligentes, minus probabilia aut brevi recitabimus, aut ſuis auctoris relinquemus.

PROPOSITIO: Angelis non innotescunt ſecreta cordium, variæque, cur ea ignorent, a Theologis probabiles cauſæ afferuntur.

Videtur prima pars nihil habere dubitationis, & prope ad fidem accedit. Probatur autem adverſus Hervæum, Durandum, & Antonium Le Grand Scripturarum Patrumque præſidio. In III. enim Regum VII. 39. legitur: *Tu noſti ſolus cor omnium filiorum hominum.* Hierem. XVII. 9. 10. *Pravum eſt cor omnium, & inſcrutabile, quis cognoscat illud? Ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes.* Et Apoſt. ad Hebræos IV. 12. Verbo Dei tanquam ſingularem characterem tribuit, quod ſit *pertingens uſque ad diviſionem animæ, ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum, & intentionum cordis.* Quibus reſponderi nequit peculiare eſſe ſolius Dei omnes hominum cogitationes ſcrutari, Angelorum vero præſentes tantummodo; primo quia de omnibus indifferenſiter Scriptura loquitur. Deinde quoniam in tertio Regum loquitur Salomon de intentione eorum, qui Deum orant, ideoque de cogitatione præſenti, quam tamen ſolum Deum noſcere ait: & Apoſtolus duo attributa ex æquo Deo tribuit, pertingere ad diviſionem animæ ac ſpiritus, id eſt mentem a pravo rerum terreſtrium remove appetitu, & cæleſtium deſiderio ſuperna caritate inflammare; atque cogitationes, intentioneſque cordis diſcernere: at non pertingit ad diviſionem animæ ac ſpiritus in aliqua cordis affectione præſenti quidem animumque trahente ulla viſ naturalis hu-

mana aut angelica : Ergo neque ad aliquam cordis intentionem discernendam pervenit creata virtus & mens Angelorum .

Accedunt Patres , quorum testimonia nequeunt ulla ratione contorqueri . Chrysostomus hom. 4. in Mat. ad ea verba , *Hæc autem eo cogitante , Angelus in somnis apparuit Joseph* , inquit : *Hoc signum fuit certissimum illum a Deo missum fuisse Angelum : quippe solius Dei est arcana cordium nosse* . Loqui vero Chrysostomum de cogitatione præfenti , idest de ea , quæ menti Sanctissimi Joseph obversabatur , nemo unus negabit . Et quæ Nathanael Joan. 1. 47. habebat in corde , dum ei Christus ait , *Ecce vere Israelita , in quo dolus non est* : quæ etiam egerat cum Philippo cum esset sub ficu , jam determinata erant & actu posita : Et tamen Cyrillus Alexandrinus libro 1. in Jo: ait Nathanaelem respondisse , *Tu es filius Dei* , quoniam *noverat solum Deum scrutatorem esse cordium , nec ulli alteri hominis mentem patere* . Neque diversa est Latinorum traditio . Nam Ambrosius in cap. v. Lucæ de Christo scribit : *Dominus occultorum cognitione Deum se esse demonstrat* . Hieronymus in 9. Matth. super illa verba , *Dominus videns cogitationes eorum* , inquit : *Ostendit se Deum , qui possit cordis occulta cognoscere* . Augustinus denique serm. 234. de Tempore hæc de Sancto Iobô habet : *Colebat Deum , faciebat elemosynas ; & quo corde fiebat , nemo sciebat , nec ipse diabolus , sed Deus noverat* . Atque in Psalmum 41. exponens ea verba , *Abyssus abyssam invocat* , Loqui , ait , homines possunt , *videri possunt per operationem membrorum , audiri in sermone : sed cuius cogitatio penetratur ? cuius cor inspicitur ? Quid intus gerat , quid intus possit , quid intus agat , quid intus disponat , quid intus velit , quid intus nolis quis comprehendet ? puto non absurde intelligi abyssum hominem* . In his animadvertite præcludi aditum Durando reponenti sermonem non fieri de cogitationibus actu positis , cum e contra nonnisi de præsentibus Patres speciatim pertractent ; præfens quippe erat occulta murmuratio Phariseorum de qua Lucas cap. v. præfens cogitatio Scribarum , de qua Matth. cap. 1x. præfens intentio Jobi , dum elemosynam largiretur . Omnes autem cogitationes non actu animo hærentes esse soli Deo manifestas non opus est demonstrare .

Valida hinc eruitur ratiocinatio : Phariseorum Scribarumque cogitationes præfentes erant , & Christus eas videndo se verum Deum esse commonstravit : Cogitationes ergo , quamquam præfentes sunt , intueri est solius divinæ mentis scrutantis renes & corda . Atque hinc est , quod hoc argumento pro Christi divinitate contra perversaces Arianos a PP. pugnatum est , præsertim a Fulgentio in libro ad Trasimundum secundo .

Digitum nunc intendo ad placita Theologorum varias hujus dogmatis rationes proferentium . Scotus in 11. dist. 9. q. 1. contendit cogitationes liberas esse objectum habens cum mente Angelorum proportionem ,

tionem; neque illorum vim intellectricem excedere; sed ideo non posse cognosci, quod Deus suum subtrahat concursum: idque explicant aliqui comparatione ignis Babylonici, quo tres pueri non fuerunt combusti. Quæ opinio obstruit os memorati Cartesiani Le-Grand, qui cap. 3. Dæmonologiæ probat Angelos posse percipere hominum cogitationes, quia inter mentis perceptionem, & determinationem voluntatis proportionem necessum est reperiri: quod Subtilis Doctor toto capite annuit. At id ego a Scoto peterem, Eccur Deus hac in re denegat concursum suum, quem non solet in naturalibus operibus nisi perraro subtrahere: & num interveniat mirabile portentum quotiescunque Angeli cognitionem istam non capiunt, sicut miraculum suis sine combustione consistentia ignis in fornace Babelis.

S. Thomas affirmat ideo Angelos aliorum cogitationes nequaquam percipere, dummodo sint liberæ, quia *voluntas rationalis creaturæ soli Deo subjacet, & ipse solus in eam operari potest, qui est ejus principale objectum ut ultimus finis*. Ita docet q. 57. art. 4. Hanc D. Thomæ rationem PP. Salmanticenses satis enodate explicant, dicentes Deum in constitutione universi ita singulas aptasse causas, ut universales moverent alias ad effectus, qui spectant ad universi ordinem & armoniam: ideoque Angeli, qui respectu hominum superiores causæ sunt, ea naturalis virtute possunt cognoscere, quæ attinent ad illum ordinem; minime vero secreta cordium, quæ non pertinent ad ordinem universi; sed ad alium sublimiorem, idest Deum ultimum rationalis creaturæ finem. Hæc vero non videntur prorsus spernenda; cum & corporeis creaturis constitutus sit terminus quidam actionis, extra quem vagari non possunt, & qui ea tantum complectitur, quæ ad illas pertinent singillatim: nec a suprema causa moventur, nisi in propositum sibi finem. Inquiri tamen, cur saltem non percipiantur cogitationes illæ, quæ ad Deum ultimum finem non diriguntur, sed in alium, & quandoque adversum, contrariumque propendent: & quare ad ordinem universi pertineant tam creaturæ necessariæ, quam liberæ, non autem ea, quæ ab istarum voluntate dependent, & naturæ ordinem non excedunt.

Noster Ariminensis in 2. dist. 1x. q. 1. affirmat ideo Angelos aliorum cogitationes non intueri, quoniam licet intelligibiles sint, deest modus quo ad eorum mentem perveniant. Quemadmodum enim, ut sensibile percipiatur, non sufficit quod sit sensibile, sed ulterius opus est, ut ejus imago, & idolum ad sensitivam potentiam proxime accedat: ita, ut cognoscatur intelligibile, non sufficit quod tale sit suapte natura, sed etiam requiritur, ut intellectivæ facultati proxime inhæreat. Nec sufficit objecti ac potentie propinquitas; nam etiam si duæ animæ rationales a Deo in eodem corpore crearentur, una tamen non cognosceret secretam cogitationem alterius, propterea quod secreta cogi-

cogi-

cogitatio unius alteri non inhaereret. At Gregorius hæc fortassis persuadebit Peripateticis, quorum philosophiam egregie illustravit, non iis, qui perceptionem putant nihil aliud esse, quam rem, cujus ideam habemus, menti exhibitam intueri præsentem, neque aliud ad puram cognitionem requiri, præter præsentiam objecti, ideam ingentiam, animique advertentiam: sensationi autem hoc ulterius accidere, quod res materiales, ut præsentem menti reddantur, debeant exteriora organa afficere. Inno & Peripatetici aliqui interrogabunt, quare sensibile suæ potentiae debite proximum *vicaria specie* illam vellicet, excitetque; neque idem præstet cum facultate intellectrice objectum intelligibile.

Ego itaque si de re occultissima philosophari fas est, dico Angelum posse naturaliter cognoscere alios Angelos cogitare, non vero quid cogitent. Quod possint cognoscere alios Angelos cogitare mihi revera probatur, ex quo ad perceptionem tantum requiratur acies mentis, idea rerum, & objecti præsentia, quæ omnia hic habentur: atque hac in parte probo sententiam Scoti, & Antonii Le Grand: quod autem aperte non cognoscant quid cogitent, id erit, quoniam præsentia objecti determinat ideam innatam ad percipiendum duntaxat rei existentiam, non modificationem, quæ cum existentia necessariam non habet connexionem, cujusmodi sunt liberi animorum affectus. Nam sicut in congenita rerum creaturarum ratione videri nequit actualis existentia, ad quam illæ sunt prorsus indifferentes; ita ex præsentia cogitationis percipi non valet objectum, in quod ea fertur libere & contingenter. Ad quam sententiam proxime accedit Romanus Aegidius, qui ait Angelos aliorum cogitationes videre quidem, sed non quantum *ad compositionem terminorum*: quod Thomas de Argentina explicare nititur exemplo vocis. Etenim, inquit, si vox aliqua sit indifferens ad plura significanda, dum aliquis eam profert audio illum loquentem, quid autem loquatur ignoro: ita cum possit per eandem *speciem* cogitare rem bonam agere vel non agere, aut malam fugere vel non fugere, Angelus, quem conversio mentis meæ in illam *speciem* non latet, videt me cogitare rem bonam vel malam, sed minime intelligit an rem cogitatum voluntas rejiciat, vel approbet. Potest cum his conciliari Henricus Gandavenis, qui ait ideam & apprehensionem habere universale & singulare objectum, & consequenter Angeli, licet videant conceptum alterius prout versatur circa universale objectum, illum ignorant quatenus ad singulare dirigitur. Verum qui rem acu attigerint, operosum arduumque est definire.

Hoc unum tanquam certissimum tenendum est, perpaucos esse humanæ voluntatis affectus, qui per motum spirituum, notasque non prodantur externas; quum & nos hominis iram, mœrorem, gaudium, aliasque animi concitationes interdum agnoscamus ex vultu.

Multo

Multo magis hæc omnia Angeli ex corpore oculis, & fronte pernoscent: sunt enim longe perspicaciores Socrate, quem aliqui, ut in libro de Fato narrat Cicero, notaverunt *Physognomon*. At de cogitatis, quæ exterius non produntur, fieri novimus bene longas fatifque litigiosas disputationes.

SATISFIT OPPOSITIONEBUS.

Opp. 1. Gregorius in Moralibus lib. 3. cap. 154. ait quod in beatitudine resurgentium *unus homo erit perspicabilis alteri, sicut ipse sibi*. Ergo unus Angelus percipere potest omnia quæ sunt in altero, quemadmodum videt quæ sunt in se.

Resp. Duplex in homine inveniri impedimentum, ne aliorum introspiciat cogitationes, corpus nempe, ac voluntas ipsorum. Itaque Gregorius docet posse in resurrectione unum perspicere cogitatum alterius, si ei manifestetur, neque impedimento esse opacitatem corporis, quod erit perspicuum, lucidum, & splendore gloriæ exornatum. Cumque in ea felicitatis patria cives omnes sint perpetuo caritatis vinculo conjuncti, amici vero invicem secreta pandant, atque, ut in proverbio versatur, *os loqui soleat ex abundantia cordis*; procul erit in patria utrumque impedimentum. At hæc non valent de cogitatis, quæ aut libere occultantur, aut, utrum noscantur, ad perfectam societatem non attinet. Quæ responsio, tametsi ajunt ea verba in Moralibus Gregorii non reperiri, retinenda est ob alias consimiles Patrum sententias, præsertim quod & legitur Gregorii textus articulo 14. quæst. 70. S. Thomæ.

Opp. 2. Basilii libro de vera Virginitate puellas hortatur ut Angelorum præsentiam revereantur, cum percipiant cælestes Spiritus quicquid virgo cogitat, animoque contrectat. Resp. Basilium sancte, pieque locutum, tum consuetudine hortatoriæ orationis, in qua interdum limitandæ occurrunt sententiæ; cum etiam quod signis corporeisque impressionibus foras affectus erumpant, maximeque voluptarii, ad quos carnalis sequitur titillatio.

Opp. 3. Diabolus introit in cor hominis; scrutatur ergo secretas cogitationes ibi latentes. Prob. ant. ex verbis Jo. cap. xlii. 27. *Post buccellam introivit in eum Satanas*; & *Cum diabolus jam misisset in cor ejus*. Et in Act. Ap. cap. v. 3. legitur: *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum?* Ingreditur ergo dæmon humani corporis penetralia.

Resp. *Missio ista spiritalis suggestio est, neque fit per aurem, sed per cogitationem, ac per hoc non corporaliter, sed spiritaliter. Sed quomodo fiat, ut diabolica suggestiones immittantur, & humanis cogitationibus misceantur, ut eas tanquam suas deputet homo, unde scit homo?* Ita S. P. August. Tract. lv. in Joannem. Loca ergo prædicta de fugge-

suggestionibus malorum Angelorum sunt exponenda ; non de perceptione alienarum cogitationum . Has vero suggestiones quomodo fiant laboriosum est definire , ut ait S. Pater ; sed fieri dicuntur tamen affectione sensuum , motuque spirituum animalium : quare perfici nequeunt nullo mediante nostri , *suive corporis instrumento* , ut inquit serm. in Cant. v. S. Bernardus .

Opp. 4. Homines præditi sagacitate ac prudentia aliorum cogitata introspiciunt : Poterunt ergo eadem Angeli jure potiori conspiciere . Resp. dist. antec. aliorum cogitata scrutantur quæ exterioribus indiciiis , vultu , oculis , fronte nutibusque se produnt ; conc. quæ nulum exhibent externum signum , nego . Priori modo , & perspicaciori etiam intuitu Angelos secreta cordium aspicere , nemo homo ibit inficias . Afferit id luculenti testimonio lib. de divinat. Dæmonum S. P. Augustinus . Neque quicquam efficit , quod in II. Retract. libro cap. 30. , eadem repetens , scribat : *Rem dixi occultissimam audaciore asseverantia , quam debui* . Nam S. Pater non dubitat quin Angeli cognoscant cordium secreta , quando signa aliqua exprimunt ; sed dubitat an ea percipiant sensibili , an spiritali virtute . Dubitavit enim aliquando , an dæmones subtilia quædam corpora habeant , quæ sensiles recipere valeant impressiones . Propterea ait : *Utrum signa quedam dentur ex corpore cogitantium illis sensibilia , nos autem latentia , an alia vi , & ea spiritali ista cognoscant , aut difficillime potest ab hominibus , aut omnino non potest inveniri* . Rem ergo incompertam dicit , num Angeli cogitationes istiusmodi sensu corporeo percipiant , sed has ad illorum pervenire notitiam , dum certis notis produntur , affirmat rem esse nonnullis experimentis comprobata .

At , inquis , hæc non coherere cum iis , quæ diximus cap. II. Augustinum in libris Retractationum priorem de Angelorum corpore deposuisse sententiam : quomodo ergo rursus de illorum sensatione anceps est ? Primo memini , me hæc non asseveranter protulisse . Deinde adhuc est locus dubitationis , an Angeli corporea sensatione sentire possint adinstar hominum , etiamsi corpora habeant non unita illis substantialiter , sed tantum assumpta . Nam si Peripateticos consuleris , affirmabunt in humano corpore animam objecta sentire , quoniam est illius corporis forma , eique naturaliter alligata est : ideoque carere sensu Angelos in iis corporibus , quæ pro lubitu movent , pervadunt , ac deferunt . At non deerunt , qui asserant , non esse quidem Angelos assumptis corporibus colligatos , propriasque horum formas ; posse tamen motiones aliorum corporum vera sensatione percipere , quam haud vulgares philosophi sitam contendunt in sola mente , cui nervorum propagines , dum vel instantur spiritibus animalibus , vel externorum corporum agitantur occurfu , exhibent sensibilibus rerum concitationem ac motum . Quare laudanda est Augustini summa cum erudicio-

ditione modestia, dum ea quæ scripserat de sensu dæmoniorum dicta a se fatetur cum audaciore asseverantia, quasi dæmones aëria corpora habeant, idque sit exploratum: cum probabilius sit naturalia corpora non habere; atque utrum in assumptis exercere valeant officia sensuum, abstrusius sit disputatio.

Opp. ultimo: Angelus percipit ea, quæ sunt in hominis phantasia: quid prohibet ergo, ne conspiciat etiam, quæ menti obversantur.

Respond. Phantasiam non esse sejunctam a motione nervorum, qui per corpus undique distenduntur: liquet enim ejus vi impressiones quasdam in utero prægnantium mulierum ad fetus membra dilabi, itaut per gravidæ matris arterias in illa maculæ, notæque variæ inferantur. Ergo ex hujusmodi agitatione tendinum, notarumque impressione dignoscitur quid in phantasia, sive imaginatione versetur, tanquam ex sculpta figura percipitur forma & incisio sigilli. Quod si dixeris majorem esse proportionem inter intellectum angeli & cogitationes animi, quam inter eundem intellectum & imaginationis effecta; dico non proportionem obstare quin Angeli aliorum cogitata conspiciant, sed manifestationem liberam cogitantis, quæ an fiat directione aliqua, aut occultis quibusdam signis capite proximo disseretur. Excellentior autem facultas, quæ spiritualia cognoscit, potest multo magis percipere res corporeas, quippe virtus inferiorum majori perfectione in superioribus continetur.

C A P U T XI.

Quomodo unus Angelus alteri cogitata sua manifestet, atque spiritus inter se colloquantur.

HOC mihi præstare necesse est, ut videamus quomodo Angeli loquantur invicem, & mentis cogitationes, quæ ceteris sunt ignotæ unus uni patefaciat: quod assequi sine summa difficultate non possumus. Irridet quidem nos Beza Comment. in Epist. ad Galat. quod de Angelorum lingua instituamus disputationem: sed facile est homini hæretico Scholasticos urgere convicio. Nemo siquidem nostrum tribuit Angelis linguam in ore sitam, septem dentibus, pressique soni effectricem: sed spiritalem sermonem, de quo Paulus in 1. ad Corinth. xiiii. ait: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum: hoc est, Quamvis ita loquar, ut Angeli inter se colloquantur; & quomodo inter se differunt, & Deum laudent;* inquit Chrysostomus ac Theodorus. Videndum ergo quid sit hæc Angelorum lingua, & quo pacto spiritualia exprimat verba, dum Angelus Angelum alium alloquitur.

To. II.

Pp

Pro-

PROPOSITIO I. Datur quædam inter Angelos locutio, nec aliud est quam directio cogitationis unius Angeli ad alterum.

Ad præcitatum Apostoli textum accedit alter Isaïæ vi. 3. *Et clamabant alter ad alterum*. Necnon Judæ in sua Canon. v. 9. *Cum Michael Archangelus altercaretur cum diabolo &c.* Postulat quoque aliquam inter civis cœlestes colloctionem perfectæ eorum societas. Illam vero nihil esse præter spirituales unius cogitati ad alium directionem, & ratio, & auctoritas comprobant. Ratio, quoniam nequit esse inter Angelos sermo ex ore labiisque formatus, sed alterius generis nostro *ἀνάλογος*, & quo nos interdum loquimur corde. Auctoritas, quoniam Augustinus, cui Patres alii subscribunt, in xv. de Trinit. cap. 10. inquit: *Foris enim cum per corpus hæc fiunt, aliud est locutio, aliud visio: Intus autem cum cogitamus, utrumque unum est. Auditio, & visio duo quædam sunt inter se distantia in sensibus corporis; in animo autem non est aliud videre, & audire: ac per hoc cum locutio foris non videatur, sed potius audiat, locutiones tamen interiores videntur*. Ex quibus non solum apparet veritas propositionis, verum etiam constat Angelos loqui cum Domino, quando se se, vel creaturas alias contemplantes in Dei admirationem, & laudem confurgunt; Deum vero alloqui Angelos, quotiescunque intime voluntatem suam illis aperit; ut in ii. Moralium cap. 5. docet Gregorius. Nobis autem, idest animabus corpori junctis, nihil dubitationis est, quin verba faciant in meatus auditorios vibratum aerem mittentes, quo concutiuntur membrulæ, sive id efficiant corporalibus instrumentis, sive imitando naturam, sublatis corporibus, aerem impellentes ac verberantes. Liquet etiam ad locutionem Angelorum non satis esse quod cogitent, sed ulterius requiri, ut cogitatio unius Angeli dirigatur ad alterum: alias quidquid Angelus cogitat, loqueretur, nec posset alteri suas occultare cogitationes: quod fuit præcedenti capite refutatum.

PROPOSITIO II. Quomodo peragatur hæc Angelorum locutio, seu directio cogitatorum occultum est, & reconditum; videtur autem perfici spiritualibus signis, sed quænam ista sint, ignoratur.

Mc non latet S. Thomam q. 107. art. 5. confugere ad actum voluntatis Angelicæ, cujus determinatione conceptus mentis fiunt manifesti. Quod verissime dictum puto: sed in hoc tantum mens penitus non quiescit. Primo enim, si cogitationes manifestæ ficerent per solam voluntatis determinationem: foret quælibet libera voluntatis determinatio per seipsam nota; atque ita nullus Angelus posset alteri secreta cordis abscondere. Directio præterea voluntatis sufficit quidem, ut Angeli cogitationes suas proponere & declarare decernant; sed quo pacto id exquantur, nondum planum sit: & vera est Divi Thomæ sententia, sed nodum plane non solvit. Agit de illa Erius lib. 2. dist. 7. §. 13. alique D. Thomæ Interpretes, qui ajunt, ut loquitur aliquis ad se-
metipsum.

metipsum quando mens vertit se ad actuale considerationem rei intelligibilis, (nam conceptus mentis vocatur verbum internum,) ita allocuitur alterum, quotiescunque mentis perceptio per actum voluntatis in alterum dirigitur atque ordinatur. Verum quod animus, dummodo velit, in suis cogitationibus versetur, facile intelligo: sed quomodo voluntate sua, eaque sola, intima sibi cogitata alteri imprimat, id vero nec usu, nec ratione cognosco.

Hujus generis sunt placita ceterorum. Nam quod ait Durandus, colloqui Angelos impressa in æthere voce, verum fortasse erit dum in assumptis corporibus locutionem quasi humanam exercent. Locutionem autem spiritalem ab omnibus Angelis audiri, autumat Scholasticus ille, veluti cum homo hominem alta voce compellat, aut præco exclamat in foro: Angelos enim aliorum mentem credidit introspicere, ut supra diximus. Olet hoc scitum Durandi, ut putida opinio Bezae, negatque Angelicam colloctionem. Si enim allocutio est actio spiritualis substantiæ manifestantis cogitationes suas, quemadmodum locutio exterior est prolatio verborum conceptus intimos exprimentium: sequitur Angelos loquentes manifestare secreta cordium suorum; quamobrem si nullum inter spiritus secretum lateret, frustra illorum statueretur locutio.

Non videtur melioris notæ Ochami, aliorumque Nominalium opinio, dicentium Angelum loquentem suam in aliis cogitationem imprimere, efficienterque producere: quod temperat aliquantulum Scotus asserens non propriam revera perceptionem in mentem aliorum intrudere, sed intellectionem ejusdem objecti, quod ipse cogitat, versatque in animo. At non habet Angelus vim aliquam producendi in alia creatura spiritali per solam cogitationem suam illam eandem *speciem*, seu *speciei* excitationem, qua ipse afficitur; cum in horum Theologorum sententia ab intellectu creato non producat nisi *species expressa*, seu verbum mentis: & *species* aliæ, quæ cognitionem pariunt, sint vel a prima causa, vel ab intelligibilibus objectis. Deinde adhuc quærendum est, quomodo istiusmodi perceptiones ac *species* de una mente proficiantur in alteram: constat enim ex dictis non sufficere solam mentis cogitationem, neque determinationem voluntatis; quæ duo seipsis aliorum menti cogita esse non possunt. Sed plura adversus Ochamum & Scotum in II. dist. 11. q. 2. Gregorius noster Ariminensis.

Quare his omnibus prætermisissis eligimus sententiam eorum, qui ajunt Angelos loqui ad invicem per nutus quosdam nobis incompertos, sive signa aliqua spiritalia, quibus intimant sibi vicissim reconditas animi perceptiones: ut docent memoratus Ariminensis, Aegidius Romanus, Argentinas, Cliftovæus, Canus, & alii plures, itaut etiam Vasquesius de hac judicium istud protulerit: *Hæc sententia ceteris pro-*

babilior, neque ab eadem recedit S. Thomas in 2. dist. xi. quest. 2. art. 3. ubi ait locutionem Angelorum fieri intellectualibus signis. Atque probari potest verbis Anselmi, qui in cap. xiiii. Epist. i. ad Corint. inquit: *Linguae quibus Angeli loquuntur aliis intelliguntur aliqui nuntus, per quos intimant sibi vicissim quod voluerunt.* Deinde demonstratur ratione: Quotiescunque enim aliquid est in se immediate imperceptibile, nequit manifestari nisi per signa, sensibilia quidem, si manifestetur creaturis corporeis, spiritalia autem, si manifestetur spiritibus: Perceptiones mentium, intimique Angelorum affectus immediate ab aliis Angelis non videntur: Ergo per aliqua signa spiritalia, quæ sane nobis occulta sunt, patefieri debebunt. Ad hæc: objectum triplici tantum modo ab intellectu cognoscitur, vel immediate in seipso, vel per ideam aut speciem, vel per signa quædam instrumentalia: cogitatio unius Angeli non potest manifestari alteri neque per semetipsam immediate, neque per solam speciem ideamque, ut liquet ex dictis: debet ergo manifestari per signa aliqua, nuntusque spirituales.

Opp. 1. Hæc signa, quibus Angeli loquuntur ad invicem aut naturalia sunt, aut ad placitum: non potest dici quod naturalia sint, alias non libere, sed necessario colloquerentur; neque affirmari potest, quod sint ad placitum, quoniam deberent Angeli aliorum linguam addiscere, vel saltem inter se convenire circa huiusmodi signorum institutionem & usum. Nulla itaque sunt signa hæc spiritalia. Resp. naturalia quidem esse: at non inde consequitur Angelos necessario, semperque invicem loqui; quoniam signa naturalia libera possunt pro lubitu poni, & non poni, eo sermo pacto quo nos emittimus clamores, suspiria, risus, nutusque corporeos. Neque dum loquitur Angelus singuli illum audirent, nisi forte hæc signa exprimeret dum ceteri mentem in illum intenderent, quomodo homine hominem manuum aut capitis nutu alloquente, sermonem quisquis alio vertit oculos, non intelligit.

Insistes denuo: Si Angeli per signa manifestant sibi invicem cogitata; poterunt etiam nobiscum per eadem loqui, quod certo minime fieri experimur. Resp. dubitari non posse, quin Angeli aliquando nobis bonas vel malas ingerant cogitationes: quod licet ut plurimum fiat corporali impressione, ex qua excitatur phantasia; non ausim desinare, quod interdum menti nostræ non illabantur, signisque spiritalibus plura subijciant, atque commemorent. Quoniam tamen hæc signa ignota sunt nobis, donec ab Angelis civili societate disjungimur; si Angelus in interiori corde aut pia hortatione, aut suggestionem sagaci istud agit, illapsum potius dicemus, quam locutionem. Hæc autem locutio, per quam ab Angelis veritas manifestatur, dum nientem corroborat, panditque ea, quæ naturaliter innotescere nequeunt, ap-
pella-

pellatur etiam illuminatio . Ex quibus sequitur inferiorem quoque Angelum posse alloqui superiorem , sed non illuminari istum ab illo , quia is non pollet minori vi intelligentiæ . E contra illuminat superior Angelus inferiorem , & quilibet angelus hominem , dum fluente scientiæ , quam habet perspicaciorem , veluti sol radios , effundit . Verumtamen si Deus inferiori Angelo aliquid singulariter revelaret , idque lateret Spiritus superiores , E. G. Gabrieli Electionem Mariæ in Deiparam ; posset Angelus inferior etiam superiorem V. G. Michaellem illuminare : quamquam naturali ordine spectato probabilius sit Supremos Angelos quidquid a Deo percipiunt subjectis impertiri , ut quæst. 106. art. 4. docet S. Thomas .

C A P U T XII.

*Quenam sit in Angelis futurorum eventuum naturalis
cognitio : ubi de Idolorum Oraculis ,
& Dæmonum divinatione .*

FUTURORUM plura sunt genera . Quædam ex necessaria causâ proveniunt , & cum ea rata & constanti lege nectuntur , ut cælestium orbium conversiones , vicissitudines temporum , itinera siderum , & solis , aut lunæ eclipses . Quædam causas habent quidem naturales , sed multas & varias , quarum nexus , & concursio producit effectum contingentem ; ut sunt pluvie , tempestates , venti , morbi , & quotquot fortuita dicuntur . Aliqua ex libero pendent arbitrio , ut bona , vel mala opera hominum . Aliqua demum cum liberam , tum naturalem causam habent , ut bella , privati mores , consuetudines , aliaque huiusmodi , quæ licet a voluntate dependeant , magnum tamen a celi temperie , a qualitate locorum , a corporum constitutione habere videntur impulsus .

Quantum ad futura , quæ necessitate quadam a suis causis proveniunt , cognoscuntur quidem ab angelis per certam scientiam , supposito quod illæ causæ ab alia superiori minime impediuntur . Verum absolute loquendo , non possunt firmissime ab Angelis præcognosci , quia suprema causâ aliquando statam naturæ legem immutat , sistit cælestium corporum motum , & influxum avertit . Etenim vivente Josue solem spatium unius diei constitisse legimus libro historiarum ejus cap. x. 13. quod ne interpretemur cum Maimonide & Grotio quasi dictum phrasi poetica , prohibet Eccli. 46. v. 5. & Is. 28. v. 21. Ad Esaiæ preces reductam umbram per lineas , quibus jam descenderat in horologio Achaz , retrorsum decem gradibus , narrat cap. 20. v. 11. quartus Regum : & consimile prodigium patratum meritis Christianæ Sanctimonialis

nialis Ordinis nostri quamplures tradunt historici. Eclipsim etiam solis neque in pleniluniis contingere, neque trium horarum durare intervallo, astrorum docet scientia; sed aliter moriente Christo evenisse testatur Evangelistarum consensus. Ceterum, nisi aliter suprema causa disponat, huiusmodi futura Angelis ignota nequaquam esse fatemur: ideoque ad alia coarctanda est disputatio.

PROPOSITIO: Futura contingentia & libera ab Angelis naturali scientia certo prævideri, aut prænuntiari non possunt.

Assertum primo ex sacris literis probatur. Eſaias cap. xli. 23. ita discepat Dominus cum idololâtris: *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & ſciemus quia Dîi eſtis vos*. Et cap. xix. 12. *Ubi nunc sunt ſapientes tui? annuntient tibi, & indicent quid cogitaverit Dominus exercituum ſuper Aegyptum*. Nemo itaque præter Deum poteſt infalſibiliter futura prænoſcere. Idem tradunt Patres. Tertullianus in Apoſt. cap. xx. inquit: *Idoneum teſtimonium divinitatis eſt veritas divinationis*. Et Cyrillus lib. 4. in Joannem: *Nulli alii, quam uni ac ſoli naturali Deo futura noſſe convenit*. Una autem eſt vox ceterorum.

Infuper probatur ratione. Futura enim, quæ ſubita, & in fortuna poſita populariter dicuntur, non ſunt in ſuis cauſis certa ac determinata, ſed non forent contingentia, ſi neceſſaria: in ſuis ergo cauſis nequeunt præcognoſci. In ſeipſis vero non poteſt illa intueri intellectus creatus, qualiſcunque ille ſit; cum ſolus Deus ratione æternitatis, in qua omnia ſimul complectuntur, habeat obſective præterita, & futura quæque præſentia: & hæc præterea videat in ſeipſo, tanquam in cauſa, cui nihil fortuitum advenit, vel contingens. Rurſus cum iſtiusmodi futura ex concuſſione cauſarum non ordinaria, ſed inſolita variaque oriantur; iccirco nequeunt cognoſci, quia omnem creaturam latet, quomodo ex divina prædefinitione invicem diverſæ cauſæ concurrent: ac præterea incertum eſt, num iſtarum cauſarum connexio ſolvenda ſit alterius cauſæ liberæ oppoſitione. Videmus quippe non raro Sanctorum precibus & improborum reſipiſcentia averti bella, peſtilentiam, aliasque calamitates, quæ jamjam impendebant. Ea ergo, quæ revera futura contingentia ſunt, (nam plura etiam neceſſaria videri poſſunt caſu contingere ignorantibus aptitudinem cauſarum,) percipiunt quidem Angeli probabili conjectura, at non perſpicua firmiſſimæque notitia.

Futura autem, quæ aut libera ſunt, aut cum libertate connexa, nullam definitam cauſam habere, neque fato, & impellente neceſſitate evenire, unusquiſque fatetur. Probat apertiſſimam hanc veritatem lib. iv. Hexameron cap. 4. S. Ambroſius, quoniam alias fruſtra leges eſſent propoſitæ, fruſtra pœna decerneretur iniquis, fruſtra ſecuritas deferretur innoxiiſ, fruſtra agricolæ vomerem infigerent arvis, & manum curvæ falci admoverent. Verſatur in ore omnium aliud argumen-

gumentum: nam sæpe eodem loco, eodemque puncto temporis & horoscopo plures gignuntur, qui tamen moribus, vita, fortunisque sunt omnino dissimiles: & e contra plures eundem exitum habent, etsi fuerunt sub diverso horoscopo procreati. Præclara sunt, & satis obvia tum profanarum historiarum exempla Procli, & Euristhenis Lacedæmoniorum Regum, qui eodem semine, eodemque sati momento impares omnino moribus, vita, exituque fuerunt; tum literarum Sanctarum, Jacobi & Esau, de quibus præclare Augustinus in v. de Civ. Dei cap. 4. *Tanta in eorum vita fuerunt, moribusque diversa, tanta in affectibus disparitas, tanta in parentum amore dissimilitudo, ut etiam inimicos eos inter se faceret ipsa distantia.* Altra itaque nonnihil in mores, ingeniumque nostrum conferre dicenda sunt; sed non semper ea sequitur liberi arbitrii propensio: unde Socrates cuidam cupiditates, & vitia ipsius divinanti fertur respondisse: *Hæc omnia a me prudentia ac virtutum auctoritate superata sunt, & quidquid vitii ex prava concretionem corpus habuerat, animi bene sibi confecti divinitas temperavit.*

Opp. 1. Cognoscere futura contingentia non supergreditur rationalis animæ facultatem. Docent enim Gregorius in lib. iv. Moral. cap. 26. necnon Augustinus in xi. de Genes. ad lit. cap. 13. animæ, secundum quod a sensibus corporeis abstrahitur, competere, ut futura prævideat. In cuius rei confirmationem refert Gregorius quemdam legis peritum morti proximum, etsi haberet sepulturæ locum in Templo Transiberino, prænuntiasse fore se post obitum apud S. Xystum sepulturæ mandandum. Ergo hæc futura facilius cognita habebunt Angeli a corporibus segregati.

Resp. Nego antec. quippe animæ, quæ abstrahitur a sensibus, & a corporeis vinculis jam divellitur, vis quædam inest percipiendi cælestium corporum impressionem, quam sensibus immerfa dignoscere non valebat, & ex qua conjecturali experimento futura prænunciare solet, ut nos ex nube pluviam, & navis gubernator ex vento procellam. Neque aliud affirmant Patres. Ille ergo, de quo Gregorius, potuit ex aeris affectione conjicere pluvias imminere, ob quas cadaver tumulo apud Transiberinos inferendum illuc minime deferretur; sed funeris curatores illud apud Divum Xystum injecta humo recondiderent.

Opp. 2. In cælis omnia futura descripta sunt: Ea ergo Angeli ibidem conspiciunt. Prob. ant. ex Origene, qui in illud Genes. *Fiant luminaria, & sint in signa, &c.* ait in cælis descripta esse futura quælibet etiam contingentia, & fortuita: ut affirmant Sixtus Sen. lib. v. Biblioth. Annot. 15. & Eusebius in vi. de Præparat. Evang. cap. 9. Idem habetur in libro, qui inscribitur *Narratio Joseph*, magnæ apud antiquos auctoritatis.

Resp. Luminaria cæli esse tantum signa illorum eventuum, qui necessarii sunt, atque ex cællarum determinatione præfixa constantique prove-

proveniunt : falsam vero esse interpretationem Origenis , & nullius ponderis ac momenti liber prædictus , quem Athanasius in Synopsi rejicit tanquam apocryphum . Melius Aratus :

Idem illas hyemis venientis jussit , & æstus

Signa dare , & quando terras sit tempus arandi .

Opp.3. Angeli tam boni , quam mali futura cujusque generis identidem prænuñciarunt .

Respondet S. Joan. Damasc. lib. 11. de Fide Orthodoxa cap. 3. *Futura quidem , tamesi nec Dei Angeli , nec dæmones norint , utrique tamen prædicunt , sed dispari modo . Angeli enim futuros eventus non aliter prædicunt , quam Deo ipsis quæ futura sunt detegente , quo fit , ut ea omnia eveniant , quæ ab ipsis prædicuntur . Dæmones autem ipsi quoque prædicunt , interdum videlicet , quia ea quæ procul geruntur , cernunt : interdum sola conjectura ducti ; ex quo etiam efficitur , ut plerumque mentiantur .* Hæc Damascenus . Sed quum plura possint proferri ex idolorum oraculis , & dæmonum divinationibus , nonnullas subijcio præceptiones .

NOTATIONES QUEDAM PERUTILES.

I. Ut Dæmones æmulatores divinitatis facilius homines ad idolatriam & superstitionem inducerent , cum optime noscerent solum Deum habere rerum futurarum plenam certissimamque scientiam , rati sunt callide in sui cultum ignaras cupidasque gentes adactum iri , si eis quoquomodo se futura præsentire auspiciis , oraculis & vaticinationibus fuaderent . *Isti igitur impuri spiritus dæmones sub statuis , & imaginibus consecratis delitefcunt , & afflatu suo auctoritatem quasi præsentis numinis consequuntur , dum inspirant vatibus , dum fanis immorantur , dum nonnunquam extorum fibras animant , avium volatus gubernant , sortes regunt , oracula efficiunt plura falsibus involuta ,* inquit Minucius Felix in Octavio : & S. P. Augustinus de Divinat. dæm. cap. 7. interdum etiam templorum suorum mala prædicere affirmat , *ut cultoribus suis suam quasi divinitatem commendent .* Igitur vel hæc sola malorum spirituum vafrities demonstrat notitiam futurorum veram esse notam divinitatis .

II. Cum idolorum Sacerdotes magnam auspiciis & oraculis gloriam & utilitatem captarent , credimus plura ab illis conficta esse : idque asserimus non sine plurimis , gravissimisque momentis . Non enim oracula ac divinationes coram & in propatulo habebantur , sed in antris , cryptisque templorum , nocturno quandoque tempore , adstantibus æditis , supplicibusque nidore victimarum , cursu in gyrum repetito , vestium mutatione , & horrore loci propemodum insanientibus . Et quidem plura oracula gentilitatis falsa esse scribit Origenes in vi 11.

COR-

contra Celsum; Eusebius lib. 1v. de Demonstratione Evangel. & alii, quos vide in disert. de Oraculis Antonii Van-Dale. Neque soli Christiani hoc tradiderunt, verum etiam Iamblicus de Mysteriis Aegyptiorum lib. 1. cap. 11. Cicero in 2. de Divinat., & Demosthenes, qui Pythiam ait *παυμένη*, idest corruptam a Philippo res ad ejus nutum prædicere. Plura de his apud Cælium Rhodiginum lib. 11. Lect. Antiq. & Vossium lib. 1. de Idololat. cap. 6. Denique etiam ipsi idololatæ vaticinationes Deorum in contemptu habuerunt, ut Alexander pugnaturus adversus Persas, Hector apud Homer. in Iliade, Annibal in Plutarcho, alique permulti. Valde itaque videtur probabile, idolorum oracula fuisse Augurum, & Sacerdotum inventa.

III. Si quæ tamen e mutis simulacris fuerunt afflante dæmone reddita, constat ex iis quoque, Angelos naturalis intelligentiæ acumine, futura certissime non prænoscere. Scribit enim citato loco Tullius multa oraculorum illorum esse flexiloqua, *ut interpret egeat interprete, & fors ipsa referenda sit ad forteis*. In exemplo erit ambiguum illud Apollinis:

Perdet Cræsus Halyn transgressus maxima regna.

Ex quo colligi nequit, an perdenda fuerint regna Cyri & Persarum; an ipsius Cræsi potius, & Lydiorum. Item aliud ab eodem Apolline responsum Pyrrho:

Ajo te Acacida Romanos vincere posse:

In quo nemo non detegit amphiboliam. In his ergo dæmonum illusio atque inscientia deprehenditur.

IV. Alia interdum reddita sunt inepta magis ac frigida, ut cum Medi in Græciam irrumperent, Athenienses interrogarunt quid tanto impendente malo foret agendum, responditque idolum, *ut manibus ligneis se munirent*. Id vero responsum quo valeret, cum intelligeret nemo, Themistocles, ut refert Cornelius Nepos, persuasit consilium esse Apollinis, ut in naves se, suæque conferrent; cum enim significari murum ligneum. Quare bene, ac sapienter de hoc oraculo scripsit in libro de Divinatione Maximus Tyrius: *Si illis temporibus Athenienses de his rebus non Deum consulissent, sed virum prudentem, qui posset recte expendere vires, quæ ipsi aderant, & apparatus belli in ipsos venientem, & periculum imminens, & salutem semet ostentantem, an vir aliquis talis pejus ipsis consilium dedisset, quam dedit oraculum? Imo, ut ego arbitror, non opus ei fuisset verborum involucre; & voce muri ambigua, sed sic locutus esset: Hos lapides, hæc ædificia, Athenienses, concedite barbaris. Vos autem cum omni familia, cum liberis, cum libertate & legibus ite in mare. Excipient vos trieres, quæ & vos servare possint portando, & vincere hostes pugnando. Cur ergo homines oracula adeunt, neglectis consiliis sui similibus?*

V. Nonnunquam dæmones divinare videntur, & occulta nobis revelant,

To II.

Q q

velant,

velant, neque tamen futura prospiciunt. Contingit id, ut Augustinus docet lib. de Divinat. Dæmonum ex tribus causis, aerii corporis sensu, celeritate motus, & rerum experientia. Ac de prima causa dictum est cap. x. opp. 4. *Celeritate*, inquit ibi tertio cap. S. Pater, *Angeli cursum ferarum, & volatum avium incomparabiliter vincunt*. Nil ergo mirum si statim nunciant, quæ in regionibus exteris, & longinquis eveniunt. Hoc pacto, ut scribit Cedrenus, dæmones captas Siracusas pastoribus indicarunt, & Cræso responsum dederunt de carne testudinis, ut refert lib. 11. cap. 12. Rhodiginus.

VI. Experientia autem multa quidem noverunt, quæ proinde absque ullo prorsus miraculo prænunciant, ut rustici pluvias, dum ranæ, ut inquit Cicero ad Atticum, *πρηνύουσι*.

VII. Accipiunt aliquando potestatem immittendi morbos, vitandi morbidumque reddendi aerem, & perversis amatoribus terrenorum commodorum malefacta suadendi: atque ita infirmitates, pestilentias, & bella prædicunt: eo ferme pacto, quo medicus in corporis humani temperie bonas, seu malas prævidet valetudines. Prænunciant ex adverso harum calamitatum finem, si velint a nocendo desistere. Sed etiam hæc, quæ in suis dispositionibus prævident, non semel ex improviso ac repente mutantur, quia *desuper aliquid jabetur, quod eorum consilia cuncta perturbet*. Hoc pacto fallitur etiam Medicus artis sue, falluntur agricolæ, falluntur nautæ: quorum exempla apposite Augustinus refert quinto & sexto capite ejusdem libri. Atque hoc est discrimen inter prædictiones divinas, ac dæmonum; quod Deus in sui dispositione non fallitur, neque potest ab exteriori causa impediri: dæmon vero, nisi potestatem accipiat, nihil adoritur, & quæ disponit, Dei nutu invertuntur sæpenumero, & immutantur.

VIII. Denique nonnulla prædicunt, etiam in sui perniciem, non cognitione propria, sed auditis Prophetarum vaticiniis, quæ nunc manifestant, ne ignari victique putentur; nunc astute reticent, ne incipiant ab hominibus deferi atque contemni. Hoc pacto non ignorantes verba Domini apud Sophoniam cap. 1. 11. *Astenuabit omnes Deos terræ*; eversionem templorum snorum aliquando prænunciantur, ut cap. vi 1. citati libri docet S. Pater: ideoque *Jesum*, idest *Divinantes*, magno cum dedecore facti sunt *ex eloquiis prophetarum, vel ex oraculis Angelorum*. Has omnes præceptiones tradit capite viceesimo secundo Apologetici Tertullianus his verbis: *Dispositiones Dei nunc Prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectionibus resonantibus carpunt*. Ita & hinc sumentes quasdam temporum sortes furantur divinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in eventus, sciunt Cræsi, sciunt Pyrrhi. Habent de incolata aeris, & de vicinia siderum, & de commercio nubium caelestes sapere paraturas, ut & pluvias, quas jam sentiunt, repromittant. Lædant primo, de-
biuc

hinc remedia præcipiunt ad miraculum nova, sive contraria, postque desinunt ledere, & curasse creduntur. His ergo præceptis divinationes, & oracula dæmonum refutato.

C A P U T XIII.

De altera Angelorum proprietate, idest flexibili voluntatis arbitrio.

POLLENT spirituales substantiæ non solum percipiendi & intelligendi facultate, sed etiam amandi & volendi: & hanc *voluntatem* communiter appellamus. Fertur hæc amore in bonum; atque, ut dictum est cap. ultimo lib. 4. in bonum in communi, & in perfectum ac summum cognitum omnimoda claritate in seipso, trahitur necessitate, neque aliam habet libertatem nisi *libentia*, eo quod tale bonum ei proponatur absque indifferentia iudicii. Sed circa objectum particulare, sive creatum sit & aliqua ex parte imperfectum, sive summum etiam & incommutabile cognitum *abstractivè*, non perspicuitate plenissima, habet cum mutabilitate iudicii veram propriamque libertatem indifferentiæ. Hanc sub omni gratia quantumvis vivida & efficaci in viatoribus hominibus permanere, adversus Iansenianos Catholica definit Ecclesia. In Angelis sanctis, piisque animabus Deum videntibus facie ad faciem, quemadmodum iudicii flexibilitas, ita arbitrii indifferentia, minime reperitur. Licet tamen Beati in amore Dei, quem lumine gloriæ conspiciunt nullam habeant indifferentiam, in ceteris omnibus liberrimi sunt; non tamen mereri possunt, saltem essentialè præmium, quia jam ad terminum pervenerunt: ut docet Magister Sentent. lib. 14. dist. 5. S. Thomas ibidem q. 2. art. 1. Bellarminus lib. v. de Grat. & lib. arbitrio cap. 14. aliique Theologi. Ea in beatis necessitas amandi Deum est essentialis & physica, quia Deum videntes omni claritate, non habent iudicium indifferens, quod requiritur ad essentialè libertatis indifferentiæ. Res in dæmonibus paulisper diversa est: Hi peccant ex necessitate duntaxat morali, cui absolute reluctari possent, si vellent; sed propter obstinationem nunquam usuri sunt liberæ potestatis arbitrio: quare vere peccant, sed pœnam essentialè mereri non possunt, cum sint in termino, atque est in eis ad cumulum pœnæ maligna ipsa voluntas.

Habet autem hæc dæmonum obstinatio duplicem causam. Prima est quod non possunt habere auxilium gratiæ; nam ut legitur in libro de Fide ad Petrum: *De Angelis Deus hoc disposuit & implevit, ut si quis eorum bonitatem voluntatis perderet, nunquam eam divino munere repararet*; altera causâ est acerbissima pœna gehennæ, & consi-

deratio felicitatis amissæ, unde oritur tristitia, desperatio; & insana-
bilis animi ægritudo sine ulla rerum meliorum expectatione. Quam-
obrem turpissime aberrant Calviniani & Jansenistæ, tum eandem sine
indifferentia libertatem statuentes in patria sub lumine gloriæ, & in via
sub gratia Reparatoris; tum etiam affirmantes necessitatem male agen-
di in damnatis ejusdem generis esse cum necessitate amandi Deum in
beatis; cum evidentissime constet in illis moralem esse, ortamque a
malignæ voluntatis obstinatione; in his vero physicam & essentialem,
quæ provenit ex visione intuitiva summi boni, ad cujus amorem quis-
quis videt ipsam Dei essentiam naturaliter determinatus est, ut docet
S. Thomas P. 1. q. 63. art. 5. ad quintum.

Solvuntur ex his quæstiones omnes, quæ circa amorem & volun-
tatem Angelorum possunt institui. Ac principio manifestum est pri-
mum actum amoris, non indeliberatum illum, & a Deo, qui in An-
gelis simul naturam condidit, & largitus est gratiam, inspiratur, sed
ab eorum voluntate elicitum, sive cum, quo merito permanentiæ,
sultique adjutorio *sive quo* adhæserunt Creatori, fuisse actum amoris li-
beri, vera libertate, quæ in omni statu tam sanæ, quam infirmæ na-
turæ ad meritum prærequiritur; proptereaquod non habuerunt Angeli
statim ac facti sunt plenitudinem beatitudinis, visionem Dei intuiti-
vam, & certissimam illam scientiam, per quam indifferentia ac liber-
tas a naturali necessitate penitus tollitur. Liqueat præterea, quod An-
geli postquam majori accepta per Spiritum Sanctum abundantia cari-
tatis assecuti sunt plenissimam illam perfectissimamque scientiam,
actum amoris non quidem liberum, non indifferentem, non merito-
rium erga summum bonum elicere valuerunt, sed necessarium, & im-
munem duntaxat a *coactione*, qui a ratione meriti omnino disjungitur.
Amorem vero, quo Deum super omnia caste, & cum merito dilexe-
runt, non fuisse plane naturalem, sed ex gratia, cum ex nuper dictis
consequitur, tum ex propositione 1. cap. v. 11. Num vere sive Ange-
lus, sive homo nullius concupiscentiæ raptus inflexione possit absque
gratia Deum super omnia diligere amore nulla depravata cupiditate
permixto, litigiosa disputatio est sequentibus libris tractanda. De actu
autem malæ voluntatis, quo angeli mali ab illuminatione initio acce-
pta ut sapienter beateque viverent, averſi sunt, neque excellentiam
sapientis, beatæque vitæ obtinuerunt, ambigendum non est, quia
efficienter prodierit a solo libero arbitrio, quo Deum deferentes justum
judicium experti sunt; ut docet Augustinus de Corrupt. & Grat. cap. x.
& nos commonstravimus 1. & 11. Propositione cap. v. 11.

Posse quoque Angelum transgredi naturalem legem, positis his
principiis, res ipsa loquitur. Etenim, cum nulla creatura indeclina-
biliter tendat in aliquod particulare bonum, sed tantum naturaliter de-
terminata sit ad bonum in communi, & ad summum bonum clare vi-
sum,

sum; quod sane totam rapit, trahitque ad se voluntatem; intellectus Angelorum nunquam fallitur circa veritates universales sibi naturaliter plane notas, sed circa hoc vel illud verum habet veram plenamque indifferentiam iudicii; ideoque falli potest iudicio saltem practico, & in peccatum delabi. Quapropter cum intellectus Angelorum sit tantummodo *in actu*, ut inquirunt, ad veritates universales, & *in potentia* ad hoc vel illud verum determinatum, est revera *discursivus*; quamquam ut inferat unam veritatem ex alia non eget temporis intervallo, neque experitur impeditionem & moram, cui subijcitur homo ob animi in corpore receptaculum. Igitur quidquid aliqui afferunt ad probandum non posse Angelos ex inadvertentia & errore circa naturæ legem delinquere, quoniam rerum naturalium clarissima in luce versantur, neque aliqua ratiocinatione proficiunt, est omnino falsum, mentitum, plenumque erroris. Verissimum tamen est huiusmodi inadvertentiam seu ignorationem, non esse invitam, & eam, qua, dum torquet perversa cupiditas, non possumus a libidinosis operibus temperare, nisi gratia Christi vulnera nostra sanante: hæc enim ignorantia non est natura institutæ rationalis creaturæ, sed poena damnatæ; ut de homine docet Augustinus lib. 111. de lib. arb. cap. 18. & in 1. Retract. cap. 9. Fuit ergo ante peccatum in Angelis ignoratio & inadvertentia hoc tantum sensu, quod cum possent facile animadvertere solum Deum esse summum bonum, quo substantia rationalis frui debet & delectari, convertentes se ad contemplandam propriæ naturæ excellentiam, hac delectati sunt, nequaquam eam referentes ad laudem & amorem Creatoris: ut liquet ex Prop. 1. v111. & cap. 1x. hujus libri.

Demum colligitur ex dictis tam bonorum, quam malorum Angelorum voluntatem immutabilem esse, non propterea quod ab eo quod semel elegerint digredi non valeant; sed quia Angeli sancti videntes Deum in se, sunt ad amorem Dei essentialiter determinati, & carent indifferentia iudicii: dæmones vero propter obstinationem & perviciam ita malo adherent, ut nunquam sint prævæ & flagitiosæ voluntati reluctaturi. Id quidem negat universa Schola Thomistica, dicente Angelico Præceptore q.64. art. 2. *Liberum hominis arbitrium flexibile esse ad oppositum & ante electionem & post: liberum vero arbitrium Angelis esse flexibile ad oppositum ante electionem, sed non post.* At hanc opinionem refutant Theologi alii, Gregorius Ariminensis in 2. Sent. q.3. dist.6. art.2. Petavius lib. 1. de Angelis cap.x1. Du-Hamel dissert. 1. cap. 4. conc. 3. L'Herminier Tom. 2. pag. 489. Juenin Dissert. 1. cap.2. Concl. 3. Habert de Creat. cap. v111. quæst. 4. alique omnes, qui in verba Magistri non jurant.

Ob magnam adversariorum auctoritatem, lubeat iterum veritatem sententiæ nostræ introspicere. In primis cur Angeli sancti peccare non possint, ideo est quia videntes essentiam Dei in ejus amorem naturali-

raliter, & ex necessitate feruntur, neque possunt ab hoc amore divelli; in ceteris autem rebus, in quibus indifferenti iudicio locus est, peccare non possunt, quoniam quæ Deo placent, & ipsi invictissime volunt, eo quod non possint Deum odio habere: quamquam in his perfectissima præditi sunt libertate. Probat hanc rationem ipse S. Thomas 1. p. q. 62. art. 8. *Angeli beati peccare non possunt*, (inquit ille): & ratio est, quia eorum beatitudo in hoc consistit, quod per essentiam Deum vident. Essentia autem Dei est ipsa essentia bonitatis. Unde hoc modo se habet angelus videns Deum ad ipsum, sicut se habet quicumque non videns Deum ad communem rationem boni. Impossibile est autem, quicumque velit vel operetur, nisi attendens ad bonum, vel quod velit divertere a bono in quantum huiusmodi. Angelus igitur beatus non potest velle vel agere, nisi attendens ad Deum: sic autem volens vel agens non potest peccare. Itaque etiam per Divum Thomam inflexibilis est voluntas Angelorum sanctorum ad malum, quoniam videntes Essentiam Dei sunt in ipsius amorem naturaliter determinati, quemadmodum ad rationem boni in communi: quare etiam post electionem est Angelorum voluntas flexibilis & mutabilis, respectu bonorum illorum, quæ cum non sint undequaque perfecta, naturaliter ac necessario in se voluntatem totam non rapiunt.

Ad hæc: PP. docent voluntatem Angelorum immutabilem esse non natura, sed gratia. S. P. Aug. de Corrept. & Gr. cap. x. scribit, fuisse præmium permanſionis Angelorum, *ut magnam per Spiritum Sanctum data abundantia caritatis Dei, cadere ulterius omnino non possent*, & hoc de se certissime nosſent: quod & repetit lib. xi. de Civ. Dei cap. 9. & xx. 1. cap. 1. Fulg. de Fide ad Petrum cap. 23. *Hoc ipsum* (inquit) *quod ab illo statu beatitudinis, in quo sunt, mutari in deterius nullatenus possunt, non est eis naturaliter insitum, sed postquam creati sunt gratia divinæ largitate collatum*. Nazianzenus etiam 38. Orat. ait Angelos esse ad malum immobiles; *Utpote Deum circumstantes, ac primario Dei fulgore collucentes*. Et Damascenus lib. 2. cap. 3. definit Angelum naturam ratione & intelligentia præditam, ac proposito & sententia mutabilem. Qui & apertissimam causam proferet, quam etiam tradit Gregorius lib. v. Moralium cap. 28, videlicet, quod omne creatum etiam mutabile est, atque vicissitudini subijcitur.

In cuius rei confirmationem clamat insuper rerum experientia: nam Sancti Angeli in rebus, quarum nondum circumstantias omnes, & Dei voluntatem aperte noverunt, propositum sæpe mutant, & etiam aliquando dissident inter se, ut constat ex cap. x. Danielis: licet fixam habeant sententiam eligendi, quod placet Deo, quem necessitate diligentes non possunt odisse. E contra dæmones non omnia, quæ volunt, semper volunt, sed nunc tentant justos ut cadant, nunc a tentatione desistunt, ne meritum illis accumulent; quamquam pervicaces

ces sunt in avertendo se ab incommutabili bono, quod non possunt casto amore diligere. Ita ergo comparate ad finem ultimum immutabiles sunt Angeli ac dæmones: illi adhærent Deo immutabiliter propter plenitudinem beatitudinis; isti a Deo avertuntur propter inflexibilem obstinationem: at relate ad media, habent utrique libertatem, & Angeli sancti diversa eligere possunt servato ordine finis; Angeli mali divertendo se ab ordine finis: quorum primum est libertatis perfectio, alterum autem defectus, ut inquit S. Thomas q. 62. art. 8. ad tertium.

Quando ergo idem S. Thomas quæst. 64. art. 2. ait causam obstinationis dæmonum esse, quod *Angelus apprehendit immobiliter, sicut & nos apprehendimus prima principia: homo vero apprehendit mobiliter discurrendo de uno ad aliud; unde voluntas hominis adhæret alicui mobiliter, quasi potens etiam ab eo discedere, & contrario adhærere; voluntas autem Angeli adhæret fixæ & immobiliter*; quando, inquam, hæc ait S. Thomas, ita exponendus est, quod Angeli post electionem immobiliter adhæreant summo bono, cujus vident essentiam, itaut ad amandum Deum naturaliter sint determinati, quomodo intellectus hominis ad prima principia, & voluntas ad bonum in communi. Et quoniam post primum actum caritatis, statim plenam beatitudinem sunt affectui, ideo adhærent summo bono immobiliter. Id vero manifestum est, si articulum hunc 2. quæst. 64. conferas cum art. 8. quæst. 62. Dæmones pariter, qui statim post lapsum ad sempiternum supplicium damnati sunt, inflexibiliter adhæserunt peccato, privati totaliter cognitione affectiva, quæ producit amorem Dei, uti docet art. præcedenti. Verum per liberum arbitrium diversa media possunt eligere, & consequenter sunt adhuc in his flexibiles ac mutabiles: quemadmodum colligitur ex resp. ad tertium memorati articuli 8. Quapropter neque nos a D. Thoma recedimus; quod implorata discipulorum ejus venia dictum sit: neque, ut opinor, illum oppugnant, qui Scholæ Thomisticæ, circa inflexibilitatem Angelorum, sensum, & opinionem, rejiciunt.

Joannes Damascenus cit. cap. 3. lib. 2. inquit dæmonem non esse capacem pœnitentiæ, *quoniam corporis est expertus*. Sed hæc non eo pertinent, ut velit incorpoream substantiam non posse natura sua a proposito resilire; sed insinuant tantummodo, dæmonem statim damnatum, & divina gratia destitutum fuisse, quod ut corpore, (inquit Petavius,) sic imbecillitatis excusatione careret. Nam præter definitionem Angeli supra ex Damasceno productam, post hæc eadem verba de Angelis bonis habet: *Difficulus in malum mobiles, sed non immobiles: nunc vero & immobiles non natura, sed gratia, & adhesionem ad id, quod solum bonum est*. Quibus, nisi me animus fallit, hæctenus dicta valide confirmantur.

CAPUT XIV.

*Quomodo Angeli assumunt corpora, & certo in loco
constituuntur.*

ANGELOS five bonos, five malos nonnunquam corpora assumere colligitur ex variis formis, quibus hominibus apparuerunt. Nam dæmon sub serpentis imagine Evam decepit: tres Angeli in humana specie in conspectu Abrahæ extiterunt: duo alii Sodomam tanquam peregrini petierunt: Raphael Tobię eunti in Rages Civitatem Medorum Ducem comitemque se præbuit: Gabriel ad Mariam Virginem ingressus mysterium reparationis nostræ ipsi nuntiavit: aliasque innumeras spirituum apparitiones certissimæ narrant historiæ. Hæc imaginatrici potentia tribui non debent, tum quia tactu aliquando humani corpora deprehenduntur, tum quia, ut ostendimus cap. ultimo, a nulla quantumvis vehementi apprehensione fieri possunt, quæ efficiuntur ab Angelis, dum hominibus utentibus etiam exteriori sensu apparent, & res occultissimas manifestant. Corpora autem assumpta ab Angelis sunt potissimum aerea, atque ex vaporibus & exhalationibus compacta, quæ cum extensionem aliquam habeant, & variis terminentur figuris possunt etiam apparere diversa, quam revera sint, v. g. ipsa corpora hominum, aut ferarum. Angeli enim perspectivæ artis periti, materiam miscere possunt, ut pro varia luminis reflectione, aut refractione diversæ appareant figuræ, diversi colores, & quæ egregiam formam & pulchritudinem habent, videantur sæda ac turpissima; & e converso quibus est corporis vitium, & deformitas, inesse credatur species liberalis, & eximia facies. Si enim radii solis per Prisma triangulum transmissi pingunt in opposito pariete imaginem variis distinctam coloribus, propterea quod radii refractione separantur; atque corpora quælibet naturalia, dum per idem prisma conspiciuntur, videntur ex una parte rubea, & flava, ex altera autem violacea & cerulea, quoniam radii prout magis minusve refringuntur, extrema imaginum exhibent a loco objectorum plus aut minus remota: quæ, aliaque experimenta exponit clarissimus Nevutonius: si ope microscopii minima corpuscula distincte cernuntur, & conspicio concavo magis confuse, quoniam illo dispersi radii in unum retinæ punctum coguntur, hoc vero disperguntur amplius ut non possint in idem punctum retinæ collineare; quemadmodum ostendit Dioptrica: si, inquam, hæc diverso radiorum anfractu flexuque fiunt; non erit laboriosum Angelis miscendo ac perturbando corporis aerii materiem multimodis radios inflectere, pluraque unius objecti effingere simulacra.

Hinc multa delusionum genera, quibus dæmones, ac si monstra essent,

essent; aut volucres, aut formosæ adolescentulæ in hominum conspectum veniunt. Singulare exemplum refert parte ultima de universo Guilelmus Parisiensis, cujusdam militis, qui cum crederet complexi elegantis formæ puellam, se deprehendit jacere cum belluino cadavere tabe macieque soluto. Quamobrem etsi recentiorum Philosophorum sententia est, posse Angelos apparere sub quacunque forma absque assumptis corporibus, eo quod sensibilia objecta non aliam agendi rationem habeant, quam movendo localiter, aut motui locali resistendo, ut defendit Maignanus cap. 33. Philosophiæ naturæ, & Le-Grand cap. 1x. Dæmonologiæ; constat tamen etiam experientia posse ab illis assumi corpora, assumique nonnunquam. In his autem corporibus, quomodo sentire queant, & opera vitæ exercere, dixi cap. 1x. ad 4. oppositionem. Quod etiam in his corporibus prolem generare non possint, affirmavi cap. 11. ad primam; neque necesse est plura de Angelorum corpore inquirere.

De loco autem Angelorum varias invenimus opinionationes: quas tamen re inspecta videntur mihi posse facile conciliari. Quidam putant nullam spirituales substantiam esse in loco, & hæc assertio communis est inter recentiores Philosophos, qui docent locum interiore esse corpus, quod extensione sua spatium replet, exteriori vero superficiei corporum ambientium: neque aliam ideam loci haberi contendunt, quoniam putant non posse percipi locum sine spatio, neque spatium sine extensione: de qua sententia vide Rohaultium cap. 8. Physices; Purchotium p. 2. Meth. sect. 2. cap. 2. quæst. 6. Institutionem Philosophiæ Cart. p. 3. cap. v11. Theologi Angelos esse in loco tradunt communiter, asserentes non quidem a loco ambiri, & circumscribi, quod fatentur convenire tantum corporibus, definiri tamen, hoc est, certo ac determinato loco fieri præsentis: quod dicunt esse in loco *definitive*. Hanc vero rationem essendi in loco alii asserunt competere Angelis ratione substantiæ, ut S. Bonav. in 2. dist. 2. q. 1. Scotus eadem dist. q. 6. Gregorius Arimin. ibid. quæst. 2. art. 2. Frassen tract. 1. de Ang. disp. 2. art. 3, ceterique Scotistæ ac Nominales: alii rationem illam repetunt ex Angelorum operatione, ut Thomistæ omnes; pluresque nostratium. Animadvertit autem J. B. Du-Hamel disert. 1. de Angelis cap. 4. dupliciter rem aliquam esse in loco 1. per indistantiam sive præsentiam, quomodo una res est, ubi est altera, 2. per applicationem & contactum, quo pacto una res alteri applicatur, eamque tangit. Quibus prænotatis sequentes statuo positiones.

PROPOSITIO I. Angeli non sunt in loco, quomodo sunt corpora, per extensionem.

Ita Patres, & quilibet ratione præditus. Nam S. Pater Augustinus lib. v111. de Gen. ad lit. cap. 19. ait: *Necesse est esse partes iis, quæ in locis sunt*. Greg. Nyss. in 1. contra Eunomium, Didymus de Tr. II.

R r

Spi-

Spiritu sancto. Nemescius, alique complures docent Angelos non esse in loco, quod esse in loco sit affectio rei corporeæ & extensæ: & Boetius in libro, cui titulus est, *An omne quod est bonum, sit circa principium illius*, ait communem esse animi conceptionem, *Incorporalia in loco non esse*. Et revera corpora ita sunt in loco, ut eorum partes loci dimensionibus respondeant, spatium repleant, & situm, five majorem aut minorem positionem acquirant: Sed substantia incorporealis & cogitans partes, dimensiones, & situs ordinem habere non potest: Ergo hæc substantia nequit esse in loco more corporum.

PROPOSITIO II. Angeli sunt certo ac definito loco præsentēs.

DEMONSTRATUR I. Quia ex 2. Petri cap. ii. v. 4. constat Deum *Angelis peccantibus non peperisse, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidisse cruciandos*. Apoc. xii. 8. legitur: *Neque locus inventus est eorum amplius in cælo*. Et Angelos Sanctos in cælis permanere, ad homines mitti, de loco in locum transire plura divinarum Scripturarum evincunt exempla. II. Probatur ex PP. dicente Augustino de Agone Christ. cap. 3. *Non ergo abiremur in summo cælo habitare diabolum cum Angelis suis, unde lapsum esse credimus*. Et Damasceno lib. ii. de Fide cap. 3. *Angeli quando sunt in cælo, non sunt in terra, & cum in terram a Deo mittuntur, non manent in cælo*. III. Confirmatur ratione, quam affert Theodoretus quæst. 3. in Genesim: Divinitas non est in loco, sed ubique, quia est infinita; ergo substantia, quæ finita est, non ubique consistit, sed in loco. Igitur si quæ sunt opposita Patrum testimonia, probant tantummodo Angelos non esse in loco per extensionem, five, ut inquant, *circumscriptive*: quod fuit superiori propositione comprobatum.

PROPOSITIO III. Angeli sunt in loco per indistantiam ac præsentiam, ratione substantiæ suæ, non operationis aut virtutis: & vera est Nominalium, & Scoti sententia.

Expresse hæc propositio definita est approbatione Doctorum a Stephano Parisiensi, ut ait Gregorius Arim., in damnatione sequentis articuli: *Quod substantiæ separatæ sunt alicubi per operationem, & non possunt moveri ab extremo in extremum, nec in medium, nisi quia possunt velle operari, aut in medio aut in extremis*. Error, si intelligatur sine operatione substantiam non esse in loco, nec transire de loco ad locum. Habetur modo hic articulus tom. xxv. Bibl. PP. pag. 332. & est 4. capituli 1. *De Deo & Intelligentiis*. Sed hac damnatione prætermissa; thesis probatur 1. argumento Theodoreti cit. q. 3. in Genesim scribentis: *Omnia ea, quæ in tempore caperunt finitam sunt, & habent circumscriptam substantiam, & ideo loco opus habent: quia ideo divinitas non est in loco, quia minime est circumscripta*. Rude argumentum quidam appellant, reponentes substantiam Angelorum finitam esse, idest, coarctatam in sua specie, non determinatam ad locum: at

at excutitur peracuta hæc cavillatio, siquidem ita ratiocinari fas est : Substantia Angelica cum non sit infinita, est seipsa limitata in aliqua *specie* : Ergo, cum non sit immensa, est semetipsa terminata in aliquo loco ; sicut Deus e contra, cum sit perfectissimus, & immensus, omnia definita locorum spatia transcendit. Præterea : In cælo Empyreo nihil Angeli operantur exterius ; contemplatio enim divinitatis, & caritas qua illic inflammantur, operatio immanens est ; & si quidam spiritus inferiores illuminant, id agitur in mente spirituum, non in loco, in quo immutabilia sunt omnia, & lux sempiterna coruscat. Neque ornatum aliquem cælesti Jerusalem, cujus lucerna est Agnus, superaddunt, nisi quatenus sunt primores cives illius, & civitatis sanctæ pars princeps. Invenimus ergo Angelos esse in loco sine operatione aliqua transiente. Deinde quælibet operatio, supponit præsentiam, & in Thomistarum Schola approximatio, (ita consuetum est colloqui,) agentis ad passum est operationis conditio *sine qua non*. Igitur primum percipio Angelum esse loco præsentem proximumque, deinde in loco operari : primum, ut exemplo utar Frassenii, Gabrielem ingressum ad Virginem, quam eam allocutum ; primum Angelum accessisse ad Christum, quam ei ministrasse. Quam sane mentis meæ perceptionem quidquid reponit Thomistæ nequeunt perturbare : eorum enim cum responsa, tum objecta eo collimant, ut probent Angelum non esse in loco per contactum substantia sua, quod non disiteor.

Uterius dæmones desistunt nonnunquam a consuetis corporum vexationibus, nec tamen inde recedunt : patiuntur ab igne, quia huic inviti alligantur, non ignem ipsi movent, aut exterius agendo percellunt ; & nihilominus illic commorantur : & si contingat, ut pro lubitu nunc in rectam lineam, nunc in obliquam corporum motiones efficiant, habetur quidem diversa operatio Angelorum, non diversa in loco præsentia. Postremo : Dummodo percipiatur coexistentia substantiæ angelicæ ac temporis, absque ulla operatione intelligitur Angelum esse in tempore : Ergo ut concipitur existentia loci simul & Angeli, sine aliqua operatione percipimus Angelum esse in loco.

PROPOSITIO IV. Angeli sunt quoque in loco per contactum non sola ratione substantiæ, sed etiam operatione, & applicatione virtutis, ut placet Thomistis.

I. Demonstratur, quoniam substantia angelica expers est partium, neque seipsa tangit res corporeas, sed eas potius permeat, ac penetrat : est ergo in loco per contactum operatione, & quantitate virtutis, non semetipsa. II. Quia substantia Angelorum indifferens est ad occupandum locum majorem, aut minorem, cumque determinari non possit nisi applicatione virtutis ; hæc est unica ratio, cur Angelus hoc vel illud loci spatium tangat, & impleat. III. Quantitas molis constituit corpora in loco *circumscriptive*, prout locus dimensionum

commensurationem designat : igitur quantitas virtutis constituet spiritum in loco *definitive* , quatenus locus latitudinem & extensionem importat ; in quo loco nequit esse substantia Angeli per semetipsam , ut constat ex Proposit. 1.

Habes omnium sententiarum conciliationem : quare ut solvas quælibet argumenta , teneto hæc duo verba Ariminensis : *Ad hoc ut aliquid sit in loco definitive tantum , non requiritur aliquis contactus ; sed solum , quod ipsum sit illi præsens & ab eo contineatur* . Ipse D. Thomas q. VIIII. art. II. tradit hanc duplicem rationem essendi in loco ; quamquam modum proprium loci declarat esse *in quantum locata repleant locum* . Probatur etiam mihi opinio Vasquesii asserentis Angelum esse in loco per unionem ad corpora , si per unionem solam coexistentiam loci & substantiæ angelicæ , ac nihil præterea intelligamus . Si dicas substantiam Angelorum esse indifferentem ad hanc vel illam coexistentiam ; respondeo id verum esse , & determinari sua libera voluntate , aut si in loco violento existat , voluntate & proposito Dei . At hæc determinatio est in genere causæ efficientis , non *formalis* : & est ratio , cur Angeli sint in loco , quemadmodum motus corporis ac transmigrationis , cur hac vicinia circumscribantur ; aut approximatio ignis , cur lignum istud comburat . Si reponas corpora non circumscribi nisi per extensionem , & ignem non comburere nisi per qualitatem : præsto erit responsum , neque Angelum tangere , aut movere corpora nisi per applicationem virtutis ; sed hac præcisa , esse in loco per indistantiam , quomodo sunt duo corpora , quæ invicem penetrantur . Denique si dixeris , Augustinum rationem reddere cur universæ moli corporis adest anima , dum ait lib. de Immortal. animæ cap. 6. *Tota singulis partibus simul adest , quæ tota simul sentit in singulis* : Et Damascenum lib. I. cap. 17. *Natura incorporea circumscribitur , ubi & operatur* ; primo respondeo loqui Patres de existentia in loco per contactum : posthac animadverto neque Augustinum , neque Damascenum asserere quod spirituales substantiæ ubicunque sunt , ibi operantur ; quamquam asfirmant , quod ubi operantur , ibi sunt . Possunt ergo esse , tametsi non operentur , in loco ; ut III. diximus Propositione .

A P P E N D I X .

Quæri solet , an Angeli localiter moveantur . Bernardus serm. 5. in Cantica ait : *Non est discurrere , & de loco in locum transire , nisi corporum* . Localem tamen motum Angelis tribuunt Scripturæ , ex quibus constat illos ad homines , ac terrarum regiones appellere , discedere & egredi , perambulare & vagari , ejici ac detrudi : unde Chrysostomus hom. 3. in Epist. ad Hebræos , inquit : *Angeli loca mutant , & prioribus relictis in quibus sunt , ad alia pergunt in quibus non erant* .

erant. Est autem duplex species motus localis; prima dum mobile variis partibus locorum propria extensione respondet, altera dum diversis locis se præsentem sistit spiritus: & illa quidem, ut Bernardus loquitur, rerum corporalium est propria.

Angelorum motum momento fieri scribit in Apologetico cap. 22. Tertullianus, & de Pythio dæmone, qui eodem tempore nunciabat quæ a Cræso agebantur in Lydia, *Momento*, inquit, *apud Lydiam fuerat*. At S. P. Augustinus lib. xi. de Civ. Dei cap. 15. ait: *Etiamsi immortalitas Angelorum non transit in tempore, nec præterita est quasi jam non sit, nec futura quasi nondum sit; tamen eorum motus quibus tempora peraguntur ex futuro in præteritum transeunt*. Et Bern. serm. 78. in Cantica: *Angelus non absque motu operatur tam locali, quam temporali*. Tertullianum ergo exponere possumus de celeritate motus Angelici, qui a nullo corpore retardatur, ut diximus supra de Divinatione Dæmonum cap. xi. notatione v.

Tandem quærent, num idem Angelus possit esse in pluribus locis, aut in uno loco possint esse plures Angeli. Sed constat ex dictis substantiam omnem finitam, uti essentia, ita loco esse coarctatam; unde Damascenus lib. 1. cap. 8. ait: *Non potest Angelus secundum idem in diversis locis operari*. Ad primam ergo quæstionis partem, nos quidem respondemus negative, ita tamen, ut ad plures partes ejusdem loci possit pro lubitu motus & operatio angelica extendi juxta virtutem, qua unusquisque pollet in aliquo genere terminata. Ad alteram vero partem, si quæstio instituitur de existentia in loco per indistantiam ac præsentiam, liquet plures Angelos posse in eodem spatio, quantumvis minimo, contineri, quoniam nullam faciunt, dum simul sunt, extensionem; idque aperte docent Richardus in iv. de Trinitate, Ochamus in Quodl. q. 1. & Gregorius de Arimino dist. ii. q. 3. art. 2. & est veluti corollarium præcedentis Propositionis 111. Si autem loquamur de existentia in loco per contactum, & applicationem virtutis; quemadmodum sentiunt Philosophi eundem effectum non posse produci a pluribus causis ejusdem generis adequatis, sed tantum a pluribus causis quæ ex parte agant & moveant; ita absque ulla hæsitantia asseverandum est, multos Angelos posse in uno loco residere, si paulisper & aliqua ex parte agant, non vero si adæquati sint perfectique motores: quod est planissimum iv. Propositionis consectarium.

C A P U T XV.

De merito, atque de lapsu Angelorum.

BONAM voluntatem, qua Angeli Sancti merito perseverantiæ meliores facti sunt, ex Dei gratia fuisse, malam vero, qua dæmones ceciderunt, a solo libero arbitrio profectam, adversus Pelagianos & Manichæos concordissime Theologi affirmant. At quando illi promeriti sint beatitudinis plenitudinem, isti autem ruerint præcipientes, contentiosa, nec valde utili disquisitione disceptant. Nam inter creationem Angelorum ac terminum quidam duo instantia temporis constituent, nonnulli quatuor aut quinque, aliqui diem integrum naturalem, aliquipiam sex dies creationis, quos corporeos esse firmissime tenent permulti. De priori autem instanti Scorus, & qui ei militant viri docti, noster Ariminensis, Vasquesius, Arriaga, alique sentiunt potuisse Angelos & mereri & peccare: de merito consentit, de peccato negat cum perillustri discipulorum manu magnus Thomas Aquinas: ad meritum simul ac demeritum pro eo instanti comparandum defuisse. Angelis potestatem docet cum non obscura Interpretum multitudinem Aegidius noster. In tanta hominum discrepantia videtur mihi Augustinus acu rem tetigisse, & præclaram S. Patris doctrinam, quam cap. VIII. & IX. pro modulo ingenii mei explicavi ratione quadam diversa ab his Theologis, qui Peripateticam philosophiam sunt arte & mordicus confectati, a qua non semel Augustinum, & jure quidem recedere arbitror: præclaram, inquam, S. Patris doctrinam demonstrare, præcipuas ex narratis Doctorum opinionationibus veras esse simul, & falsas.

Diximus ergo, Angelos principio a Deo fuisse conditos *lucem*, id est, cum ideis inditis, & ingentis, in quibus perciperent sempiternas rationes rerum, & simul cum bona voluntate, qua Deo adhærerent, & cum actuali adjutorio, *sine quo* non poterant in beatitudine permanere, non tamen ad particulare bonum prædeterminante voluntatem naturaliter tantum inclinam ad bonum in communi: deinde convertisse se ad contemplandam sui, aliarumque creaturarum excellentiam in propria natura, cognitione, quam S. P. appellat *vespertinam*. Tum Angelos sanctos in liberam Dei laudem caritatemque consurrexisse, & factum in eis *mane*: Angelos autem malos seipfis delectatos nequaquam laudibus & amore fuisse Deum persecutos, sed in tenebras noctemque sese commutasse. Demum Angelis sanctis donatam beatitudinis plenitudinem, malos autem factos esse miserrimos; atque ita inter lucem tenebrasque divisum. Quæ satis arbitror ex IX. capite manifesta.

Jam animadvertite hæc omnia absque intervallo temporis fuisse peracta: *Non secundum temporum moras, sicut sunt dies isti, cum oritur*
 ☉ oc-

Et occidit sol, & in locum suum redit ut rursus oriatur, sed secundum potentiam spiritalem mentis angelicæ, inquit S. P. lib. 1v. de Gen. ad lit. cap. 32. & paulo post rationem reddit, quoniam hoc interest discriminis inter mentem angelicam & humanam, quod illa cuncta, quæ voluerit, notitia facillima comprehendit: hæc ex aduerso quanta tarditate ac difficultate agat, & quanta temporis mora propter corpus corruptibile, quod aggravat animam, quis ignorat? Quare per Augustinum potentia spiritalis mentis angelicæ sine temporis mora fit & dies, & vespéra, & mane; unde cap. xxix. præcedenti scripserat: Simul ergo habent & vesperam, & manè: nempe quia sine temporis intervallo Angeli, ut ibidem ait, & possunt, & faciunt.

Quamquam vero hæc uno eodemque momento temporis perficiantur, est tamen in his ordo causalitatis, cum una cognitio præcedat alteram, ut scite docet eodem cap. 32. Augustinus dicens: *Nec ideo tamen sine ordine, quo apparet connexio præcedentium, sequentiumque causarum. Quem ordinem e vestigio explicans ait: Etiam si nulla hic morarum temporalium sint intervalla, præcessit tamen ratio condenda creaturæ in verbo Dei, cum dixit: Fiat lux. Secuta est ipsa lux, quæ angelica mens formata est, atque in sua natura fuit, &c.* Sequenti autem cap. xxxiv. explanat quomodo unico instanti temporis de una in alteram cognitionem, de vespertina in matutinam procedat Angelus, etiam si una cognitio sit causa alterius, exemplo solis, quem orientem uno ictu videt acies oculorum nostrorum, licet pervenire non possit ad solem orientem, nisi transeat aeris, cælique spatium, quod inter nos, & ipsum est. Oportet ergo, ut distinguamus moras & instantia temporis, quod peragitur motu rerum corporearum, & moras & instantia operationum Angelorum, qui de una cognitione transeunt in alteram, sed tanta celeritate, ut harum ordo & causalitas perficiatur absque ullo intervallo morarum temporalium. Quibus ex Augustino decerpitis, sit

PROPOSITIO I. Angeli peccare & mereri potuerunt initio temporis, & revera alii meruerunt, alii peccarunt, priusquam percurrerent intervalla morarum temporalium.

De merito consentientes habeo Thomistas, & quamquam his non omnes subscribant, multo rectius sentiunt, qui docent omnes angelos primo instanti, quo facti sunt, beatitudinem meruisse, inquit Cl. Estius in II. Sent. §. 11. dist. 3. Quod etiam peccare potuerint, docent Scotistæ, alique superius laudati; & quod nulla fuerit mora inter creationem & lapsum angeli, & in primo instanti suæ creationis in actum liberi arbitrii proruperit, asserit S. Thomas q. 63. art. 5. Thesim autem universam hic demonstro. I. Angeli absque ulla temporum mora simul fuerunt & dies, & lux, & simul habuerunt vesperam, & manè: At vespéra est contemplatio rerum creaturarum, manè est relatio amoris & caritatis in Deum: Ergo absque ullo temporalium morarum spatio & per

intellectum sese cognoverunt, & per liberum arbitrium Angeli sancti caritate in Deum ordinati sunt, reliqui seipsis delectati. Major propositio est Augustini cap. 32. & 29. lib. 1v. de Genesi ad lit.: & minor pariter est Augustini lib. xi. de Civit. Dei cap. v. 11. Hæc argumentatio sequenti corroboratur: Ut angelus de una in alteram cognitionem, & de hac in actum liberæ caritatis erumpat, ut Augustinus docet, non eget spatio temporis, quo movetur animus noster pressus tarditate ac difficultate propter corpus corruptibile, quod aggravat animam: sed, ut acies oculorum per ampla, immensaque spatia ad orientem solem, transit ictu uno; absque temporis mora a mentis contemplatione ad diligendum Deum potentia spiritali transcendit. Quid ergo prohibet, ut initio temporis eodemque creationis momento sibi meritum ac demeritum comparasse affirmemus? Huc etiam pertinet argumentum Gregorii Ariminensis & Scoti, quo saltem potestas peccandi, & merendi in primo instanti evincitur. Est autem: In primo instanti habuerunt Angeli quod ad merendum, ac demerendum requiritur, videlicet notitiam rerum, liberum arbitrium, necnon supernæ gratiæ adiutorium, atque ut actum amoris sui in Deum vel in seipsos referrent, non opus habebant, ut illum mora aliqua temporis suspenderent. Potuerunt ergo in illo creationis momento & Deo adhærere amore casto, & mereri; atque in seipsis delectari, & peccare.

Deinde profertur exemplum Christi, qui in primo conceptionis momento revera promeruit, & licet non potuerit peccare, quoniam erat Deus homo, & fruebatur visione Dei, per quam, ut explicatum est cap. xiii. naturaliter amor erga ultimum finem determinatur, & sola remanet indifferentia relate ad media; tamen promeruerit reapse. Angeli ergo, qui nondum videbant Deum facie ad faciem in priori momento non solum mereri poterant, sed etiam culpam & nequitiam contrahere. Neque audiendi sunt, qui ajunt Christum meruisse duntaxat post primum instans; hæc enim responsio apertissime falsa est, & adversatur Magistro sent. in 3. dist. 18. Divo Thomæ 3. p. q. xxxiv. art. 3. Theologis fere omnibus: auctoritati Sanctorum Patrum, præsertim Gregorii Magni, & Augustini apud Magistrum, ac D. Thomam loco nuper laudato: rationi etiam apertissimæ, quoniam nisi Christus meruit in primo instanti, potuit juxta animæ meritum proficere, quod erroneum est, & Patribus adversatur. Tamen Thomistæ docent non eandem esse rationem de potestate merendi, ac peccandi; quod, inquit, liberum arbitrium ad bonum se habeat naturaliter, ad malum vero præter naturam: & rursus, quidquid est in merito est a Deo, quidquid est in peccato, a libero duntaxat arbitrio: sed ut hæc vera sint, ratiocinationis nostræ vis non infringitur. Nam quamvis meritum sit a Deo, requiritur tamen ut liberum arbitrium, dum meretur, agat indifferenter, habeatque liberam ad utrumlibet potestatem: si ergo in primo crea-

creationis momento liberum arbitrium indifferenter se habet ad actum, ad quem potest se determinare per gratiam, in eoque momento mereri; poterit etiam indifferenter prorumpere in actum, ad quem potest voluntas suapte indole flecti, ideoque etiam peccare. Quod enim præcedat in Angelis voluntatis nequitiam gratia, sanctitas, & rectitudo naturæ; efficit tantum, ut Angelus peccare nequeat in primo instanti operationis angelicæ, quæ tamen sine temporis mora perfici potest, aut dehonestari.

Illud denique accedit, quod ad meritum, vel demeritum necesse non est ut voluntas mora aliqua temporali suspensa maneat, deliberatura postmodum quid eligat, & prosequatur; sed sufficit, si velit & eligat cum indifferentia iudicii, idest, cum potentia ad oppositum. Voluntas ergo Angelorum, quæ temporali mora ad eligendum non indigebat, statim ac producta est absque plenitudine beatitudinis & cum libera potestate convertit se ad laudandum & diligendum Creatorem suum, & libere meruit: quemadmodum voluntas dæmonum in delectationem sui flexa est, culpamque suscepit.

PROPOSITIO II. Si loquamur de instantibus Angelicis, sive de ordine, quo una cognitio præcedit alteram, & illuminatio mentis antevertit, causatque delectationem voluntatis, Angeli non potuerunt in primo instanti mereri aut demereri.

Hanc thesim breviter demonstro. Ac primo S. P. Augustinus postquam lib. IV. de Genes. ad lit. cap. XXIX. dixerat in Angelis fuisse simul absque temporis intervallo *& diem, & vesperam, & mane*; proximo capite XXXI. ait, quod si loquamur de ordine præcedentium & sequentium causarum, *non fuerunt simul omnia & dies, & vespere, & mane, sed singillatim per ordinem*. Quem ordinem cap. 32. exponit, quod primo præcessit ratio condeudæ creaturæ, deinde Angeli in propria natura creati sunt, postea se in propria substantia noverunt, tum aliqui conversi sunt in Dei amorem & laudem, ceteris delectatione conditionis suæ tumescentibus. Igitur si de tali causarum ordine, & diversitate operationum verba faciamus; initio Angeli nullo merito operati sunt, neque operari potuerunt. Præterea antequam Angeli per liberum arbitrium in Dei amorem, vel in sui delectationem converterentur, præcessit causalitate & ordine creatio eorum substantiæ exornatæ rerum notitia, originali sanctitate, & gratiæ actualis auxilio; ad quæ omnia, priusquam voluntas angelica libera determinatione flectatur *passive* se habet; quippe non potest bonum diligere nisi præcedat cognitio, neque cognitio ipsa, nisi præexistat res cognoscenda: Ergo in illo priori momento creationis nulla fuit Angelis libere agendi facultas. Huc spectant etiam argumenta ex D. Thoma petita; idest, quod ad motum voluntatis debet præcedere apprehensio, ut ait q. VIII. art. 4. & quod non potest liberum arbitrium in unam vel alteram par-

tem flekti, nisi ab aliquo exteriori principio moveatur, ut docet in 1° 2. q. 109. art. 2. &c. In primo ergo instanti angelico, quod est apprehensio, & motus voluntatis ad bonum in communi, in quod trahitur naturaliter, Angelus non poterat aliquid promereri; licet necessaria ei non fuerit temporis vicissitudo, ut de apprehensione ad amorem, & de motione ad bonum universaliter ad praeligendum particulare bonum deflueret. Vide Aegidium in 11. Dist. 3. p. 1. q. 1. art. 2, & 3.

Ex quibus constat pluribus instantibus angelicis coelestium spirituum salutem ac perditionem esse confectam, & hæc plura instantia respondere unico temporis nostri momento. Atque primum instans est creationis, quo omnes Angeli *lux* facti sunt, idest conditi cum participatione lucis æternæ ut possent beate & sapienter vivere, cum iustitia & sanctitate, & cum actu bonæ voluntatis, & adiutorio eam præmovere ad bonum in communi. Alterum instans est meriti, in quo Angeli Sancti per actum deliberatum liberi arbitrii adhæserunt summo bono in Deum ex præcedente notitia & motione laudem caritatemque referentes, mali vero superbia inflati absque relatione ad Creatorem propria delectatione capti sunt. Postremum instans est retributionis, in quo illi majorem acceperunt abundantiam caritatis & beatitudinis plenitudinem, & isti in sempiternam miseriam ceciderunt. Hinc S. Thomas q. 62. art. 5. docet Angelos post primum actum caritatis, quo beatitudinem meruerunt, statim fuisse beatos, & in resp. ad 2. ait: *instantia diversa in his, quæ ad Angelos pertinent non accipiuntur, nisi secundum successionem in ipsorum actibus.* Quest. etiam 63. art. 6. docet Angelum peccasse post primum instans sue creationis. Hæc eadem instantia paucis immutatis enumerat Scotus, atque in his *omnes jam pene recentiores conveniunt*, inquit tract. 1. disp. 111. art. 1. q. 3. Claudius Frassen.

QUORUNDAM ARGUMENTORUM REFUTATIO.

Adversus 1. Proposit. videtur obflare, quod si in primo instanti temporis Angeli peccassent, eorum nequitia foret Deo tribuenda; prima enim operatio, quæ simul incipit cum esse rei, est illi ab agente, a quo habet esse, ut inquit S. Thomas cit. art. 5. q. 63. Sequeretur etiam eodem momento fuisse simul in Angelis cognitionem *vespertinam* qua viderunt in propria natura res creatas, & *matutinam* qua se converterunt in Deum; quod perinde est, ac si dicamus extare simul lucem ac tenebras, sive diem noctemque. Falsum præterea esset quod scribit Anselmus cap. 13. de casu Diaboli, primam voluntatem non esse nisi a Deo.

Respondeo hæc statuta a me positioni nihil officere. Ad primum enim respondeo peccatum Angelorum non esse Deo tribuendum, quoniam a Deo omnes Angeli creati sunt recti, & cum gratia, qua poterant,

rant, si voluissent, perseverare : ideoque nequitia debet refundi in solum eorum arbitrium, quod sine ulla temporali mora potuit flecti ad utrumlibet ; tametsi ordine causalitatis creatio præcedat illuminationem mentis angelicæ, illuminatio vero voluntatis affectum. Quod adeo verum est, ut S. Pater x1. de Civit. Dei cap. x1v. loquens de ordine præcedentium, & sequentium causarum ait : *Et illud quod ab initio diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus est, peccare putandus est, sed ab initio peccati, quod ab ipsius superbia cæperit esse peccatum* : quippe ante peccatum, quod naturale non est, præcedit natura, quam etiam in extremis infimisque bestiolis Deus constituit ; & consequenter *initium ejus figmentum est Domini*. Sed de initio temporis, quod motu corporalium metimur, idem Augustinus lib. x1. super Genes. cap. 23. inquit : *Quod putatur nunquam Diabolus in veritate stetit, nunquam cum Angelis beatam duxisse vitam, sed ab ipso suæ conditionis initio cecidisse, non sic accipiendum est, ut non propria voluntate depravatus, sed malus a bono Deo creatus putetur ; alioquin non ab initio cecidisse diceretur : neque enim cecidit, si talis est factus. Sed factus continuo se a luce veritatis avertit superbia tumidus, & propriæ potestatis delectatione corruptus : unde beatæ atque angelicæ vitæ dulcedinem non gustavit. Quam non utique fastidivit acceptam, sed nolens accipere deseruit, & amisit*. Habet similia præcedenti cap. xvi. En quomodo absque ulla temporis mora initio cecidit. Ad alterum vero, ex dictis liquet inter cognitionem vespertinam & matutinam non temporalem moram interfuisse, sed ordinem naturæ & causalitatis duntaxat ; quod animadvertit etiam Guicel. Ectius magni nominis Theologus lib. 2. dist. 3. §. 11. Quod ait Anselmus pariter verum est ; nam priusquam creata voluntas per liberam determinationem eligat bonum aliquod particulare, est ab auctore naturæ determinata ad bonum in communi, & hæc determinatio illam ordine causalitatis, at non semper temporis successione, antevertit. Præclare itaque Anselmus primum velle Deo tribuendum esse affirmavit.

Adversum alteram thesim facit primo, quod Aug. x1. de Civit. Dei cap. 13. disputans contra Manichæos de origine malæ voluntatis ait non sentire cum illis hæreticis, quisquis asserat Diabolum ab initio peccare, hoc est, ex quo creatus est justitiam recusavisse. Potuit ergo Angelus in 1. instanti operationis suæ demereri, nec tamen culpa foret Creatori imputanda. Deinde si ad meritum, ut dictum est, non requiritur suspensio actus, sed sufficit potestas ad oppositum : occur prima angelica operatio, cum tali potestate conjuncta, effici non potuit cum merito ? Ad extremum primus actus, quem in nobis excitat efficax gratia Christi, meritorius est ; & cum sit vitalis a voluntate, interius se movente progreditur. Hujus generis occur non fuit operatio prior Angelorum ?

Resp. neque his cuniculis firmatam a nobis sententiam concuti, sed muniri validius. Jure enim Augustinus scribit non sentire cum Manichæis, quisquis asserat diabolum ab initio propria voluntate cecidisse, quod enim malum est, & voluntarium, non est naturale sed liberum; & ipsa mala voluntas cum sit a libero arbitrio, *grande testimonium est naturæ bonæ*. Sentiret tamen cum Manichæis qui assereret apprehensionem, & inclinationem, cum qua Deus naturam angelicam condidit, & quæ liberam voluntatis deliberationem anteverit, fuisse naturaliter malam; hoc enim est facere dæmonem natura malum, non voluntate. Non sunt ergo ad anxias morarum inquisitiones trahenda verba Augustini: sed hoc tantum tenendum assèveranter, naturam bonam præcessisse ante malam voluntatem. Ita meritum non antegreditur necessario anceps suspensaque consultatio: anteverit tamen apprehensio, & inclinatio ad bonum in communi ordine saltem causalitatis; quoniam cognitio *matutina* per quam Angelus convertit se ad laudandum diligendumque incommutabile bonum, subsequitur ad *vespertinam*, per quam in propria natura res creatas agnovit. Actus æque prior, quo fulti victrici adjutorio commeremus, deliberatus est, sitque cum potestate ad utrumlibet: sed actum deliberatum antecedit ordine efficientiæ gratia actualis, quæ est actus indeliberatus mentis & voluntatis, scilicet sancta cogitatio, & inspiratio dilectionis. Ita ergo actum deliberatum Angelorum præcessit aliqua cogitatio & inspiratio, non temporis successione, sed ordine causalitatis: eaque cogitatio & inspiratio est primum instans angelicum; aut, si mavis, sunt duo instantia actibus mentis, & voluntatis distincta.

C A P U T XVI.

Quis fuerit desertorum Angelorum princeps: in quo deliquerint: quo sint post culpam detrussi.

SEquitur, ut de malorum Angelorum peccato differamus: quorum Coryphæum *Satanam* dicunt, vel *Diabolum*. Satan vox hebræorum est derivata a שָׂטָן, & adversarium, hostemque significat: unde III. Regum xi. 14. Adad Idumæus dicitur in Codice hebraico לְשָׂטָן קִיטָן *Satan Salomoni*: Et Petro obfistenti Christo, ne ad crucem properaret, dictum est Mat. xvi. 23. *Vade post me Satana*. Διabolος græcum nomen est, ab διαβόω, *traduco, calumniam infero*. Atque hoc vocabulo designatur erga homines livor & invidentia, & quæ hinc ortum habent, mendacium, homicidium, & cohortatio ad malum: quare Pharisei invidi, & morti Christi inhiantes Joan. vii. 44. esse dicuntur *ex patre Diabolo*: & cap. vi. 71. *Diabolus* appellatur Judas Iscariotes, & quisquis innocentibus malum struit, *Dæmonis* appellatio

tio communior est, significatque, ut dixi cap. xii. not. 8, *scientem & divinum*, & hoc nomen accitum est a *scio*, *scio*. Quapropter, nisi sermonis usus vetaret, in pretio & honore posset haberi, ut olim apud Græcos vulgare erat, *τίμα τὸ δαίμονα*, *Deum cole*: at post Evangelium dignum est Dæmones tantum appellare nequissimos illos spiritus divinitatis æmulatores.

Horum spirituum quærimus primo Ducem ac principem; ignoratur enim, & tamen disputatur, quis fuerit dux & columen ceterorum. Deinceps agendum est de perpetrato ab his crimine; quod alii dixerunt stuprum illatum feminis, alii invidentiam, superbiam alii; & multi multa commenti sunt. Videndum postea, an statim post culpam dæmones omnes in abyssum relegati fuerint, an adhuc plures per aerem vagentur.

PROPOSITIO I. Verisimile est Satanam fuisse ceteris spiritibus nobiliorem.

Apud Ezech. enim cap. xxviii. 2. Satan princeps Tyri appellatur; quod ut concedamus literaliter accipiendum esse de Ithobalo, aut alio Tyriorum Rege divitiarum copia, præditiisque urbium potentissimo; designat nihilominus etiam desertorem Diabolum, qui ceteros Angelos decore & ordine antecellebat. Tertullianus enim lib. 2. adversus Marcionem cap. 10. scribit Satanam Tyriorum principi comparatum, *quia erat eminentissimus Angelorum, & Archangelus omnium sapientissimus*. Ac videntur in hanc sententiam PP. conspirare. Nam Gregorius lib. Moralium iv. cap. 13. ait: *Apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, ut Angelorum ceteris legionibus emineret, superbiendo succubuit*. Bernardus etiam serm. de Adv. *Superbia* (inquit) *non modo Angelum, sed Angelorum principem in Diabolum commutavit*. Atque Auctor Comment. quæ Hieronymi nomen præferunt in Psalm. 23. habet: *Diabolus novem ordines Angelorum sub sua habuit dominatione sive bonos, sive malos*.

Possent opponi, quod in eodem cap. 28. Ezech. v. 14. Diabolus vocatur *Cherub*: sunt autem Cherubim inferiores Seraphimis: & S. P. Augustinus lib. ii. de Gen. ad litt. cap. xvi. videtur distinguere duo Angelorum genera, unum supercaelestium; alterum aereorum ac mundanorum, quibus tantum Satan præesset.

At respondeo juxta regulam septimam Tichonii apud Augustinum cap. 37. libri iii. de Doctrina Christiana, in Scripturis, quæ sunt de Diabolo, qui est caput impiorum, & simul de membris ejus, non omnia verba capiti necessario congruere: quod S. Pater demonstrat ex Prophetia Isaïæ cap. xiv. quæ est de rege Babylonix ac de Satana, in qua plura sunt in contextu sermonis, quæ diabolo nequeunt aptari. Itaque verba Ezech. quæ simul de Rege Tyri & de dæmone sunt intelligenda, non omnia utrique conveniunt. Rex ergo Tyri est *Cherub extensus* sive,

sive, ut hebraeus legit כְּרוּב מַמְשָׁח, *Cherub unctus*, scilicet, *Princeps illustris*: כְּרוּב, quoniam, ut Cherubim arcam obtegebant, Tyro- rum fines munierat: מַמְשָׁח, quia reges omnes & magnates ita appella- bantur. Non autem oportet etiam Satanam *Cherub* dicere: quamquam si dicatur hoc sensu, ipsius potius demonstratur dignitas, quam inferior conditio. Inspecta quoque significatione verborum *Seraph* ardorem, significat; perdiditque Diabolus sortem *Seraphim*, quia in amore casto, & bona voluntate non stetit. In 11. de Gen. ad lit. cap. xvi. 1. Augustinus aliorum narrat opinionem, de qua proximo cap. xix. Inquit: *Sed as- serant haec duo genera bonorum angelorum qui potuerint, unum super- caelestium, in quibus nunquam fuit, qui cadendo diabolus factus est; al- terum autem mundanorum, in quibus fuit: mihi autem fateor aude hoc secundum Scripturas asseram, non interim occurrit.*

PROPOSITIO II. Peccaverunt angeli apostatae superbia, ductaque a magnitudine animi contumacia.

Id Scriptura, PP., & promiscua argumentatio suadent. Primo Tob. iv. 14. legitur: *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo ver- bo dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* Apud Isaiam xiv. 11. *Detracta est ad inferos superbia tua.* Viceesimo octavo Ezech. 17. *Elevatum est cor tuum in decore tuo.* Et in 1. ad Timoth. iii. 6. *Ne in superbiam elatus in iudicium incidat Diaboli;* idest, in poenam, quam ob superbiam Lucifer pendit. Deinde haec est SS. Patrum traditio. S. P. Augustinus xi. de Gen. ad lit. cap. 23. *Continuo, inquit, se a luce veritatis avertit superbia tumidus.* Et xx. 1. contra Faustum cap. 87. *In veritate non stetit, sed a luce sua superna, quam de Deo habebat, su- perbia merito abscissus est.* Athan. in Orat. de Virg. *Superbia ipsum in inferiores abyssi partes praecipitavit.* Cyrillus lib. 2. in Isaiam: *Cecidit tumida & turgida cogitans, & honorem ac gloriam soli summa natura congruenter rapere cupiens, quantum molimine & vi & animo poterat.* Vide Propof. praecedentem. Suppetit etiam triplex ratio. I. quia eleva- re cor suum, & proprio fastu tumescere est arrogantiae, & fastidii argu- mentum: & diabolum inflati animi contumacia deliquisse, constat ex dictis. II. quoniam superbia nihil est aliud, quam inordinatus propriae excellentiae amor. At angelum hoc inordinato amore corruisse aperte evincitur: quisquis enim peccat avertit se ab incommutabili bono, ver- titque ad aliquod creatum & mutabile. Angelus vero non convertit se ad res corporeas, quarum delectatione non capitur, sed ad semetipsum; ideoque peccavit prava propriae potestatis delectatione: unde S. P. xi. de Civ. Dei cap. 6. ait: *Ab illo qui summe est averti ad seipsos conversi sunt, qui non summe sunt; & hoc vitium quid aliud quam superbia nun- cupatur?* III. Ut Damascenus scribit lib. ii. cap. 3, ad nullum peccatum pronior est spiritus, quam ad superbiam: quamvis enim possint in eo inveniri invidia, malevolentia, aliaque plura; haec tamen amore pro- prium

prium consequuntur; quum E. G. nemini soleat quis invidere, nisi pro-
priæ potestatis ita afficiatur amore, ut nullum sibi dignitate compatiat-
tur æqualem: ut infra in resp. ad 2.

PROPOSITIO III. Non omnes dæmones in abyssum dejecti sunt, sed
permulti in aëriis regionibus adhuc versantur.

Quibusdam videtur omnem angelorum malorum multitudinem in
tartarea loca fuisse relegatam, ibique in vincula coniectam; propterea
quod in II. Petri cap. 2. v. 4. indiscriminatim scriptum sit: *Deus angelis*
peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum
tradidit cruciandos, &c., & in Epist. Judæ v. 6. *Angelos, qui non ser-*
vaverunt suum principatum ... vinculis æternis sub caligine reservavit.
Vera tamen est præmissa conclusio, scribente Apostolo ad Ephes. VI. 12.
nobis colluctationem esse *adversus mundi rectores tenebrarum harum,*
contra spiritualia nequitie in cælestibus. Quæ verba exponens Hiero-
nymus inquit: *Hæc omnium Doctorum opinio est, quod aer iste, qui cæ-*
lum, & terram medium dividens inane appellatur, plenus sit contrariis
fortitudinibus. Dixerat Apostolus cap. II. ejusd. Epist. 2. dæmonem esse
principem potestatis aeris hujus. Etiam Lucæ VII. 31. dæmonia Chri-
stum *rogabant ne imperaret illis ut in abyssum irent.* Quippe noverant
posse cum aliis ante judicii diem per aerem volitare. Assentiuntur huic
sententiæ auctore Hieronymo nuper laudato Doctores omnes. I. Patres,
Tertullianus cap. 22. Apolog. Lactantius lib. 1. cap. 6. Chrysostomus
hom. 11. in epist. 1. ad Thessalonic. Fulgentius lib. 1. de Trinit. cap. 8.
Rupert. in 1. Commentariorum in Genes. cap. 17. &c. Quid Augustinus?
ut mittam loca alia permulta, scribit ille in VI. 11. de Civit. Dei cap. 22.
esse *spiritus nocendi cupidissimos a justitia penitus alienos, superbia tu-*
midos, invidentia lividos, fallacia callidos, qui in hoc quidem aere ha-
bitant. II. Assentiuntur Hebræi, quorum est vetustissima traditio in li-
bro Aboth expressa, & in libro, qui inscribitur, *Cedrus Libani*, nec
non in altero, qui dicitur *מנחת חורש* apud Grotium tom. 3. p. 887.
III. etiam Philosophi, præsertim Platonici, qui frequenter dixerunt *δαί-*
μονας ὑποσπίτας δαίμονας in aere oberrantes, & *δαίμονας αἰετὰς γένος,* dæ-
mones genus æereum. Denique etiam Poetæ, qui in hoc aere totam illam
inferiorum Deorum fabulam constituerunt, *Proserpinam, Summanum,*
Ditem, & Manes, & furias: inquit Vives Comment. in cit. cap. 22.
de Civit. Dei.

Erit ergo in epist. 2. Petri, & in Canon. Judæ nomen inferni, &
caliginis accipiendum pro aere, qui comparate ad cælum aut splendi-
dissimum ætherem merito dicitur tartarus, abyssus, infernus. Ita enim
declariant Patres, Augustinus in Psalm. 149. Gregorius lib. XI. 11. Mo-
ral. cap. XVI. 1. & Beda in epist. II. Petri cap. II. Aut dicas, omnes qui-
dem Angelos statim ac peccaverunt fuisse in infernum detrufos, ibi-
que sempiternis suppliciis esse multandos: occulto tamen Dei judicio

cio factum esse, ut Satan inde exiret, ut Evam Adamque tentaret, ac post horum transgressionem datum quoque plurium dæmoniorum, turmis illinc erumpere, & per aerem vagari, ut Adæ posteri peccati effecta sentirent, gererent se humiliter & demisse, luctam haberent cum adversario nequissimo, ab eoque interdum vexarentur, donec expletis Christianæ Fidei triumphis in profundum dejectus penitus vagandi & nocendi potestate privetur.

QUE FACIUNT CONTRA PROPOSITIONEM SECUNDAM.

Nullius, aut saltem parvi negotii erit contrarias repellere objectiones: quarum prima est, colligi ex cap. 6. Genes. v. 2. *Videntes filii Dei filias hominum &c.* Quod prima Angelorum iniquitas fuerit cum mulieribus concubitus; ita enim textum exponunt Clem. Alex. lib. 1. Pedagogi cap. 2. Athenagoras legatione pro Christianis, Tert. in lib. de Idololatria, Joseph etiam Hebræus in 1. Orig. cap. 4. Lactantius, Methodius, &c. Verum hujus loci legitimam dedimus explanationem cap. II. ad 1. Interim ut concedamus dæmones incubos, quos Silvanos, Faunos, & Dusios nuncupant, improbos mulieribus extitisse, & cum illis peregrisse concubitus, ut asseverare videtur S. Pater xv. de Civit. Dei cap. 23; certum est Angelos primum hoc peccato labi non potuisse. Peccatum enim Angelorum antevertit culpam Adæ; quippe legitur Sap. II. 24. *Invidia Diaboli mors introivit in orbem terrarum:* atque apud Augustinum ibidem: *qui primum hominem per invidiam serpentina fraude decepit.* At Adam non cognovit uxorem suam nisi post lapsum; ideoque Angelorum peccatum omnem generationem filiarum hominum antecedit.

Præterea non desunt qui existiment primum Angelorum flagitium fuisse invidiam: pro qua opinione proferri possunt apertissima testimonia Irenæi lib. IV. cap. 78. Cypriani in libro de Zelo & Livore, Gregorii Nysseni Catach. 6, necnon Augustini in 4. de Baptismo contra Donatistas, & tract. V. in Joannem. Sed respondet idem S. P. lib. XI. de Civ. Dei cap. 14. *Cum superbia sit amor excellentiæ propriæ, invidia vero sit odium felicitatis alienæ, quod inde nascatur satis in promptu est. Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus invidet quia ei coæquantur, vel inferioribus ne sibi coæquantur, vel superioribus quod eis non coæquetur. Superbiendo igitur invidus, non invidendo quisque superbus est.* Oppositæ ergo auctoritates ita sunt exponendæ, ut, quoniam invidentiæ est primogenita filia superbiæ, & superbus non potest esse non invidus, statim ac diabolus sui delectatione inflatus est, cepit invidere Deo summum honorem & cultum, ceterisque spiritualibus creaturis justitiæ meritique ornamenta; atque ita ex elatione superbiæ etiam invidia contabuit.

Ter-

Tertia argumentatio est Scoti, ejusque affectatorum, quibus placet diaboli crimen appellare *spiritualem luxuriam*. Inquiunt enim: diligere semetipsum aut alium inordinato amore amicitiae est unum specie scelus; at amare hoc pacto alterum luxuries est & libido, non contumacia superbiae. Addunt superbum esse, qui se super alios extollit: Angelum vero non appetivisse sui eminentiam comparate ad alios, sed absolute fuisse excellentia praestantiaque sua delectatum. Quae opinio, praeter catachresin, & abusionem verborum communi etiam judicio repellitur. Immodica enim effraenisque delectatio est ratio communis cuique peccato, & ex diversitate objectorum varias nequitiae species constituit; ut si fuerit delectatio cibi vel potus, fiat crimen edacitatis & gutturis: si appetitus laudis, ambitio; si aliorum adversitatis atque infortunii, malevolentia; si propriae potestatis ac magnitudinis, superbia. Non est ergo luxuries delectatio & amor cupiditatis tantummodo, sed oblectatio de re venerea & turpi carnis voluptate: nisi propinquis verbis abutamur, ut quando dicimus *in ubertate luxuriam*, aut *luxuriam in verbis*. Neque requiritur ad superbiam comparatio ad alterum; cum aliquando quis superbiat se se bonum existimando, aut dum jactat collatum sibi pro meritis donum aliquod: qui duo sunt primi actus superbiorum, ut scribit Gregorius capite quarto libri Moralium tertii ac vicefimi. Sita est ergo superbia in immodica & irrationali propriae praestantiae oblectatione; & velle praesse aliis hujusmodi oblectamentum, tanquam effectus causam, insequitur.

Quæres quænam fuerit hæc malorum Angelorum superbia.

Resp. multa quidem & varia esse doctissimorum virorum responsa. Nam quidam asserunt cum Scoto, Vasquesio, aliisque, in hoc superbiam Diaboli sitam esse, quod concupierit esse Deo similem, non absolute, quippe optime noverat se plurimum a Dei majestate distare, neque posse ad illam pertingere, sed conditionate, videlicet, si id foret aliquo modo possibile. Guilelmus Parisiensis, & Gregorius de Valentia inquiunt noluisse Diabolum Deo subjici quantum ad ministeria exercenda, sed esse sui juris, neque communi Angelorum lege teneri: quod affirmare videtur etiam S. P. Aug. in Psalmum 70. Gregorius lib. 34. Moral. cap. 13. & Anselmus de Casu Diaboli cap. 4. Theologorum permulti cum D. Thoma q. 63. art. 3. & Aegidio in II. dist. 5. q. 1. art. 2. docent, avertisse se a beatitudine supernaturali, dum naturalibus viribus voluit eam adipisci: quo sensu Ambrosius ait in Pf. 118. *Ipse sibi ad beatam vitam sufficere voluit*. Contendunt quidam in hoc deliquisse, quod naturalem beatitudinem ad finem ultimum, nempe Deum, noluerit referre, ut Cajetanus, Ferrariensis, & alii ex Thomistis. Villalpandus in cap. 28. Ezech. censet affectasse dæmonem divinos honores, & Angelorum latrariam, quod fieri potest etiam a creatura, quæ se Deum non esse, sed a Deo productam agnoscit; quo fecere

Iere infecti sunt Reges Babylonis, & Tyri, nec non Alexander Macedo, Antoninus Verus, Domitianus, & alii. Ego hæc omnia sic approbo, ut Diabolus superbia tumidus propriæ potestatis delectatione corruptus fuerit, ut inquit S. P. lib. xi. de Genes. ad lit. cap. 23, neque ex propriæ naturæ contemplatione surrexerit ad amandum & laudandum creatorem suum, sicut fecerunt Angeli Sancti, ut legitur in xi. de Civit. Dei cap. 7: atque ita dæmones ultimum finem in seipsis collocavisse *per elationem, qua ipsi sibi ad beatam vitam sufficere velent*, quemadmodum habetur in cap. 1. libri xxi. ejusdem Operis. Hinc comes illa superbiæ super ceteros inflatio, & nimia illa divinarum honorum cupiditas, qua etiamnum cor Satanæ mirifice tangitur.

Hoc etiam pacto intelligitur, quomodo peccare potuerit, cum esset particeps lucis & sapientiæ: quandoquidem videndo se in propria natura per cognitionem, quam dicimus *vespertinam*, non utique erravit; sed ut assurgeret in laudem & amorem Creatoris caruit propriæ voluntate judicio practico, ad quod indifferens erat ob rationem prolatam capite xii.

C A P U T XVII.

De æterno igne, qui Diabolo & Angelis ejus paratus est.

PECATO finitima pœna est: eique dæmones additi sunt, expulsi a regno Cœlorum, privati gratia, & inferorum igne damnati. De hoc igne disputari solet an sit materialis & corporeus, & an futurus sit sempiternus. Et hæc quidem postrema quæstio dogma Catholicum est certissimaque fide tenendum adversus Origenem, qui, ut scribunt Epiph. in Epist. ad Joan. Jerosolymitanum, & Hieronymus Epist. 55. ad Pammachium, negavit pœnas dæmonum esse æternas. Altera autem quæstio de Igne corporeo, si a gehennæ & inferorum loco præscindas, communis quidem est inter Romanæ communionis Catholicos, & excepto Catharino vix aliquem invenies qui defendat oppositam, imo & ex Novatoribus quidam in eandem nobiscum sententiam conspirant, repugnantibus tamen quamplurimis; sed videtur nullum de hac extare decretum.

Dixi autem, *Si a gehennæ & inferorum loco præscindas*: hunc enim adversus Calvinum, Bezam, & nuperos Unitarios materialem esse firmiter credendum est. De hujus infra terram incolatu tractat in Psalm. 11. Hilarius, Tertullianus lib. de Anima cap. 55, & quamquam definire locum Inferni noluerint veterum aliqui, & nonnulli extra hunc mundum statuerint; *Infernum sub terra esse nemo jam ambigit*, inquit in Epistolam ad Ephesios cap. 14. Hieronymus. Augustinus vero, qui

qui in lib. xii. de Gen. ad lit. cap. 32. anceps videtur, & in eam opinionem propendet, quod inferorum substantia spiritalis sit, non corporalis, in ii. libro Retract. cap. 24. *De inferis*, inquit, *magis mihi videor docere debuisse, quod sub terris sint, quam rationem reddere cur sub terris esse credantur, siue dicantur, quasi non ita sit.* Et quidem, ex cap. xi. Mat. 23. Capharnaon dictum accipimus, *Usque in infernum descendes*; quod dictum etiam de Babylone apud Esaiam xiv. 15. non solum ad significandam urbium & murorum everisionem, sed etiam civium interitum atque poenam. In Apocalypsi quoque in abyssum detrudendum serpentem antiquum, qui est Diabolus & Satan, & unum cum eo mittendos in stagnum ignis quotquot scripti non erunt in libro vitæ, legimus cap. xx. v. 2. & 14. Atque ne loca omnia producam, Paulus ad Philipp. ii. 10. scribens, *In nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum*, aperte indicat triplicem animarum locum in caelis, in terra, & in inferis. Nolumus iccirco de hac re dubitare: Sed his paucis præmissis, quæ ad refellendum Calvinianum errorem possunt sufficere, priores illas quæstiones, nimirum de æternitate, & qualitate infernalis ignis aggredimur.

PROPOSITIO I. Perpetuus atque æternus erit ignis, quo dæmones & damnati torquentur.

Origenistarum error ex Platonicis haustus, ut scribit in lib. xxi. de Civit. Dei cap. 13. S. P. Augustinus, quamquam Plato in fine Gorgiæ, & Virgilius etiam in 6. Aeneid. non omnium omnino iniquorum ad temporalem emendationem poenas post mortem duraturas esse pronunciant; sed ille scelestioribus sempiternas infligi, is infelicem Theſeum aſſerit ſedere, æternumque ſedere: Origenistarum, inquam, error facris literis, Patrum auctoritate, ac ſyllogiſmis, iſeſt, ductis a ratione argumentis convellitur. Ex Scripturis hæ ſunt apertiſſimæ: Iſaiæ lxxv. 24. *Iguis eorum non extinguetur.* Danielis xii. 2. *Et multi de his qui dormiunt in terra pulvere, evigilabunt: alii in vitam æternam, & alii in opprobrium ut videant ſemper.* Quo in loco legunt hebræi quidam, *עוֹלָם וָעֶד* ad opprobrium ſempiternum, & Græci *ἐν τῷ αἰῶνι καὶ αἰῶνι αἰῶνος*, in convitium, æternumque pudorem. Matthæi xxv. 41. *Discedite a me maledicti in ignem æternum,* & infra 46. *Et ibunt hi in ſupplicium æternum.* Lucæ xvi. 26. *Chaos magnum inter nos, & vos firmatum eſt: ut hi qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint, neque inde huc tranſineare.* Eo pertinent teſtimonia, quibus aſſeritur improbos nunquam fore celeſti regno poſituros; ut Marci iii. 29. *Qui blaſphemaverit in Spiritum Sanctum non habebit remiſſionem in æternum:* Pauli in 1. ad Corinth. 6. 9. & 10. *iniqui regnum Dei non poſſidebunt:* Et 2. ad Theſſalon. 1. 9. *Pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini.* Apocalypſis denique xx. 10. *Cruciabuntur die ac nocte in ſæcula ſæculorum.*

Hæc simul conjuncta elidunt responsum Origenistarum autaman-
tium supplicium damnatorum dici æternum quod diu, non autem sem-
per duraturum sit. Quod sane ineptum est, mentitum, diſtinctive re-
pugnans. Principio enim licet tam hebraicum אֵלֶּיךָ, quam græcū
vocabulum αἰών, pro sæculo, pro mundo, & pro diuturna dura-
tione nonnunquam accipiantur; αἰώνιος tamen nonnisi pro æternitate,
sive nunquam desitura ſucceſſione deſuper uſurpatur: unde Auguſti-
nus contra Prifcillian. cap. 5. ait: *Αἰών autem græce aliquando æter-
num, aliquando ſæculum ſignificat: tamen quod ex hoc nomine deriva-
tur, & appellatur αἰώνιος, nec ipſi græci quantum exiſtimo ſolent in-
telligere, niſi id quod non habet finem.* Præterea ita ignis inferni
æternus dicitur, ut extingui non debeat, apud Eſaiam 66. 24. unde
Auguſtinus ibidem cap. 6. ait: *Qualiſcunque pœna ſignificata ſit
nomine æternis, atque ignis; certe ſi non morietur, neque extin-
guetur, ſine fine prædicta eſt.* Rurſus tam capite 111. Danielis,
quam xxv. Matthæi ex æquo dicitur æternum opprobrium ac ſuppli-
cium impiorum, & æterna vita bonorum: hanc vero finem habituram
eſſe non credunt Origeniſtæ. Ad hæc: ſi finis miſerrimi apud inferos
incolatus expectari poſſet quodammodo; haberetur tandem omnium
peccatorum remiſſio, & poſſet Epulo ad ſortem Lazari tranſmeare;
quod ceteris teſtimoniis evincitur eſſe contrarium. Denique in xx.
Apocalypſeos dicuntur improbi cruciandi *in ſæcula ſæculorum*. At ne-
minem latet hanc Latinorum emphafiſm, quemadmodum Græcorum
οἱ τοῖς αἰῶνι τοῦ αἰῶνος, Hebræorumque אֵלֶּיךָ מִכֶּלֶךְ terminum
exitumque prorsus excludere: ut animadvertit S. Pater lib. xx1. de
Civ. Dei cap. 23. Quod vero alii reponunt ignem quidem futurum æter-
num, at non æternum ſupplicium, iſdem momentis retunditur; præ-
fertim cum Matthæi xxv. v. 41. & 46. ſimilis occurrat repetitio vocis
αἰῶνιος, ſicut & in x11. capite Danielis. Ut ergo erit æterna requies San-
ctorum, & æternus ignis inferni; ita æternus erit cruciatus impiorum,
æterna combuſtio, æternumque ſupplicium. Præclare Auguſtinus de
Fide & Operibus cap. 15. *Neque illud dici hic poterit, in quo nonnulli
ſeipſos ſeducunt, ignem æternum dictum, non ipſam combuſtionem
æternam; cum & hoc prævidens Dominus ſententiam ſuam concluſit di-
cens ſic, Ibunt illi in combuſtionem æternam, juſti autem in vitam æter-
nam. Erit ergo combuſtio æterna ſicut ignis.* Atque de Civit. Dei loco
nuper laudato: *Si utrumque æternum, proſeſſo aut utrumque cum ſine
diuturnum, aut utrumque ſine fine perpetuum debet intelligi. Par
pari enim ælata ſunt: hinc ſupplicium æternum, inde vita æterna.
Dicere autem in hoc uno eodemque ſenſu, vita æterna ſine fine erit,
ſupplicium æternum ſinem habebit, multum abſurdum eſt.*

Cum Auguſtino eadem ceteri Eccleſiæ PP. tradiderunt. Chryſoſto-
mus hom. 2. de Lazaro, Epiphanius hæreſi 59. contra Catharos, & Au-
ſtor

Etor QQ. ad Orthodox. q. 60. docent improborum animas non posse post exitum quicquam emolumenti percipere. Cyprianus Tractatu 1. ad Demetrianum 22. scribit: *Quando istinc excessum fuerit, nullus jam pœnitentia locus est, nullus satisfactionis effectus*. Habet consimilia lib. de Bono Mortis cap. 2. Ambrosius. Tertulliani, Minutii, & Lactantii profert insignia testimonia etiam H. Gortius tom. 2. p. 240. Gregorius Nazianz. in Carm. de rebus suis ait: *Post hanc vitam omnia esse vinculis adamantinis alligata*. Hieronymus in caput Matthæi quintum ac vicefimum hæc graviter, sane, & probe conscribit: *Prudens lector adverte, quod & supplicia æterna sint, & vita perpetua metum deinceps non habeat minarum*. Greg. Magnus lib. xxiv. Moral. cap. 16. totus in hoc argumento versatur. Quid me in sylvam abstrudo? *Firmissime tene, & nullatenus dubites iniquos omnes ituros in combustionem æternam*, inquit Fulgentius de Fide ad Petrum cap. 43. & Symbolum Athanasianum: *Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam: qui vero mala, in ignem æternum*.

Hujus vero dogmatis quintæ generalis Synodi, & earum, quæ consecutæ sunt, auctoritate definiti, cum etiam ratiocinationes possint afferri, ex Augustini libris aliquas mutuabor. Sit prima: *Qui super fundamentum, quod est Christi fides, ædificaverit aurum, argentum, & lapides pretiosos*, ut inquit Apost. ad Corinth. epist. 1. cap. iii. 14. *mercedem accipiet*. Si autem superædificaverit *sænum, ligna, stipulam*, idest cum fide, quæ per dilectionem operatur, quodam carnali præpeditus affectu deliquerit venialiter, *salvus erit per ignem*, sive in hac vita per tolerantiam tribulationum, sive in altera per ignem Purgatorii: qui vero fundamentum non habuerit, scilicet, fidem & dilectionem, atque homicidium, adulterium, fornicationem, idololatriam, & similia quæque commiserit, non propter fundamentum per ignem salvabitur, sed amisso fundamento æterno igne torquetur: ait S. P. Augustinus in libro Quæst. ad Dulcit. cap. 1. Apostolicam sententiam egregie pertractans. Illi ergo, qui hæc flagitia patrarunt, nec verariter pœnitentiam egerunt, salutis fundamentum deperdunt, sera & infructuosa pœnitentia atque dolore inutili afficiuntur, neque emundari possunt per ignem, quo salvatur duntaxat quisquis super fundamentum ædificat *ligna, sænum, & stipulam*. At everso, dirutoque fundamento salutis, concepta inutili cum desperatione pœnitudine, & premente cruciati ignis, qui non purgat aurum, non emundat lateres Jerusalem, sed Babylonem incendit, ac præterea nullo supernæ gratiæ lumine coruscante, & creatura rationali in termino constituta, stultissime non sempiternum creditur inferorum supplicium. Alterum argumentum depromitur ex lib. xx1. de Civ. Dei cap. 23. & 24. In extremo enim Judicio hæc pro justis sententia ferenda est: *Venite, percipite regnum*, in impios vero hæc alia, *discedite, ite in ignem æternum*: eaque lata ibunt *hi in supplicium*.

cium aeternum, illi autem in vitam aeternam. Sed utraque sententia vera est, utraque extrema, utraque definit absque termino iustis, reprobisque mercedem, vel poenam: Ergo sempiternum erit regnum electorum, & sempiternum pariter damnatorum supplicium. Audias Augustinum cit. cap. 23. *An forte Dei sententia, quæ in malos & angelos & homines profertur, in angelos vera erit, in homines falsa? Ita plane hoc erit, si non quod Deus dixit, sed quod suspicantur homines, plus valebit.* Deinde quale est aeternum supplicium pro igne diuturni temporis non extimare, & vitam aeternam credere sine fine, cum Christus in eodem ipso loco, in una eademque sententia utrumque complexus sit: *Ibunt isti in supplicium aeternum, iusti autem in vitam aeternam?* Et proximo capite: *Cum dictum fuerit a iudice vivorum atque mortuorum, Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: & alii e contrario, Discedite a me maledicti in ignem aeternum: nimis præsumptionis est dicere, cuiquam eorum aeternum supplicium non futurum, &c.* Vide & lib. ad Orosium adversus Priscillianistas, & Origenistas cap. vi. His accedit, quod sicut vera beatitudo non consistit absque æternitate; sive, ut etiam Cicero scribit de Natura Deorum, sine animi securitate: ita non esset damnatorum plena miseria, si aliqua eis foret summi boni, cum magna poena supplicioque, expectatio. De quo argumento vide Augustinum in xi. de Civit. Dei cap. xi.

FORUM, QUÆ OBJECTANTUR, DISSOLUTIO.

Objiuntur adversus Catholicam veritatem plura Scripturarum divinarum testimonia, quæ ad tres classes reducenda videntur. I. Quædam sunt, quibus Deus gratiam & gloriam pollicitus est fidelibus manducantibus corpus suum, & eleemosynam largientibus. De fidelibus enim legimus in 1. ad Corinth. cap. 3. *salvos futuros, sic tamen quasi per ignem:* Et Marci ultimo 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.* De accedentibus ad Sacramentum Dominici Corporis habetur Joan. vi. 55. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum Sanguinem, habet vitam aeternam.* Et de stipem erogantibus constat ex eadem Judicis sententia Matth. xxv. v. 35. his regnum a constitutione mundi fuisse paratum: & cap. xi. 21. legitur: *Da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* Hi ergo aliquando inferorum tetricis subtrahendi erunt suppliciiis. II. In altera classe locari possunt, quæ impiis poenam parem delectationi, quæ transit, minitantur, ut Apocalypseos xviii. 7. *Quantum glorificavit se, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Eam ob rem cruciabuntur in inferis impii, donec novissimum minutum reddant, ait Lucas cap. xi. 59. atque *pro mensura peccati erit & plagarum modus*, ut habetur Deuteron. xxv. 2. Sed reddito novissimo quadrante debet cessare cruciamentum. In tertia sede locari pos-

possunt quæ maximam Dei misericordiam contestantur, ut Psalm. LXXVI. 8. 9. 10. *Nunquid in æternum projiciet Deus: aut non apponet, ut compacitior sit ad huc? Aut in finem misericordiam suam abscondet a generatione in generationem? Aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas?* Et Psalm. cix. 9. *Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur.*

Data opera hæc omnia expendit Augustinus in libro XXI. de Civit. Dei, in libro de VI. Dulcitii quæstionibus, & in lib. ad Orosium contra Priscillianistas. Itaque eo duce ac Magistro ita prioris classis momenta expediuntur. Apostolus in 1. ad Corinth. loquitur de iis, qui super fundamentum ædificant *fænum & stipulam*, non de his, qui fundamentum amittunt, ut supra explicavi, & melius percipies si legeris q. 1. Dulcitii, & cap. 26. laudati libri de Civit. Dei, & de fide & operibus cap. XIV. *Quid proderit, ait Jacobus, fratres mei, si fidem dicat se quis habere, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides salvare eum? Dicit etiam, Quia fides sine operibus mortua est. Quosque ergo falluntur qui de fide mortua sibi vitam æternam pollicentur? Falsa erunt illa, quæ obscuritatem, & ambiguitatem non habent: Si habeam omnem fidem, ita ut montem transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum?* Hæc, aliaque lectu dignissima Sanctus Pater. Ille ergo salvus erit, qui crediderit & baptizatus fuerit, ac præterea impleverit quod scriptum est Matth. XI. 17. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Qui autem manducant carnem filii hominis habent vitam æternam, dummodo sint in ejus corporis unitate, idest, in Christianorum compage membrorum, & maneant in Christo & in corpore ejus, quod vivit in æternum per caritatem & gratiam; unde manducare corpus Christi non tribuit vitam hæreticis, qui sunt ab unitate & compage membrorum separati, neque fidelibus, qui licet sint in unitate corporis, non manent in illo. Vide cap. XXV. memorati libri de Civit. Dei. Eleemofyna pariter salvabit impium, si prius eam facere incipiat a seipso. *Indignum est enim, ut in se non faciat, qui facit in proximum, cum audiat dicentem Dominum, Diliges proximum tuum tanquam teipsum: itemque audiat, Miserere animæ tuæ placens Deo.* Inquit cap. 27. S. Pater.

Producta secundo loco solvuntur capite ejusdem libri XI. quippe non propter æquale temporis spatium, sed propter vicissitudinem mali, idest, ut qui mala fecerit, mala patiatur, est inter culpam, ac pœnam mensura. Alias injusta foret lex, quæ propter osculum scæminæ infixum jubet ad horam vapulare, punitque diuturno dolore suavitatem voluptatis exiguæ. Injusta, quæ ad vincula damnat servum, qui transeunte verbo Dominum laceravit. Injusta, quæ pro gravi crimine brevi momento patrato hominem morte multat, eumque a societate viventium perpetuo divellit. Quæ exempla illic Augustinus fusiori stylo persequitur, Neque vero ipse Origenes temporis cum scelere mensuram potest exi-

exigere; dum angelos pro uno actu superbiæ plurium sæculorum intervallo puniri fatetur. Est præterea in damnatis obstinata in malo voluntas; atque dum actu peccarunt, optassent illicitæ voluptatis perpetuitatem. Habet ergo sempiternum supplicium etiam mensuram temporis comparate ad cupiditatem voluptatis præteritæ, & ad præsentis inflexibilitatem malitiæ. Neque obest verius 59. cap. xii. Lucæ; primo enim hunc, & alium consimilem Matth. v. 26. rectissime possumus accipere de igne Purgatorio: deinde si concedamus dictum de infernali, respondebimus particulam *donec* interdum æquivalere adverbio *nunquam*, ut Genes. v. 11. 7. *Corvus non revertebatur, donec siccarentur aquæ*: Et Matth. 1. 25. *Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum*. Nam pro summo atque infinito debito ad ultimum quadrantem reddere, est res impossibilis. *Ad nummum solvere*, inquit etiam Cicero Epist. ultima ad Att. pro eo, quod est satisfacere pro summo jure.

Quæ dicta sunt de magna Dei misericordia locum habent in his, qui resipiscunt, in pœnis quæ in hac vita infliguntur, & in valis misericordiæ, non iræ, & vindictæ, *Omnium itaque miseretur vasorum misericordiæ*. Quid est omnium? Et eorum scilicet quos ex gentibus, & eorum quos ex Judæis prædestinavit, vocavit, justificavit, glorificavit, non omnium hominum, sed istorum omnium neminem damnaturus. Ait Augustinus cap. 24. ejusdem libri.

Obijciuntur deinde complura veterum Patrum testimonia, qui rationalem animam mortalem dixere, eamque putarunt in inferorum cruciatibus interire. Sed nullus est inter Ecclesiæ Patres, cujus auctoritate magis novi Origeniani in contentionem veniant, quam beati Hieronymi. Ex hoc maximo, præclarissimoque Doctore plura depromunt. Afferunt primo illius Commentaria in cap. 66. Isaïæ, ubi exponens ea verba: *Ignis eorum non extinguetur*, ait: Porro qui volunt supplicia aliquando finire, & licet post multa tempora, tamen terminum habere tormenta, his utuntur testimoniis, Cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet: & iterum, Concluserit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur: & rursus, Benedicam te Domine quoniam iratus es mihi, avertisti faciem tuam a me, & misertus es mei: & Dominus ad peccatorem, Cum ira furoris mei fuerit, rursus sanabo; & hoc est, quod in alio loco dicitur, Quam magna multitudo bonitatis tuæ, Domine timentibus te, &c. Ex quibus constat Hieronymum recitare, & non refellere, imo pluribus Scripturarum textibus confirmare Origenistarum opinionem. Lege tom. 111. novæ Paris. edit. pag. 514. Adverte etiam S. Doctorem hæc commentaria edidisse jam provectum ætate, adeptumque maturæ senectutis scientiam, ut in Præfat. demonstrat eruditus P. Jo. Martianus. In hujus argumenti confirmationem accedunt quæ scribit in Epistolam ad Galatas to. iv. pag. 295.

Nul-

Nullam rationabilium creaturarum apud Deum perire in perpetuum.

Possunt secundo loco produci ea loca, in quibus Hieronymus affirmat saltem animas omnium fidelium, & Christianorum aliquando ab inferni cruciatibus liberandas: in qua opinione illum perstitisse contendit Stanislaus Pannonius Anabaptista. Atque id ex duplici Hieronymi testimonio videtur evinci. Extat primum lib. xviii. super Isaiam post recitata verba: *Sicut Diaboli, & omnium negatorum, atque impiorum, qui dixerunt in corde suo non est Deus, credimus aeterna tormenta; sic peccatorum ac impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur, & mixtam clementiae sententiam iudicis.* Testimonium alterum, atque illud apertissimum habetur in 1. adversus Pelagianos dialogo, ubi non ex Origenis sententia, sed ex propria inquit: *Si autem Origenes omnes rationales creaturas dicit non esse perdendas, & Diabolo tribuit poenitentiam; quid ad nos, qui & Diabolum & satellites ejus omnesque impios & praevaricatores dicimus perire perpetuo: & Christianos, si in peccato praeventi fuerint, salvandos esse post poenas?* Itaque saltem Christiani sempiternis gehennae tormentis non cruciabantur.

Alia sunt, quae ex Comment. in caput 1. Nahum opponi possunt, etiam praecedentibus duriora. Docet ibi Hieronymus, probatque ex verbis Prophetæ versu 9. *Non consurget duplex tribulatio*, salutem fuisse confectos etiam habitatores Sodomæ & Gomorrhæ, qui temporalia supplicia fuerunt perpassi. *Quod si vobis (inquit) videtur Deus crudelis, rigidus, & cruentus quod in diluvio genus delevit humanum: super Sodomam & Gomorrhæam ignem & sulphurem pluit: Aegyptios submersit fluvibus: Israelitarum cadavera prostravit in eremo; scitote ideo ad praesens reddidisse supplicium, ne in aeternum puniret.* Addit fidelem, si deprehensus in adulterio decolletur, æternos evadere cruciatu: ac de omni peccatore concludit, *Si quis autem poenitus sit, ut ille in lege, qui Israeliticis maledixerat, & qui in sabbato ligna collegerat, tales postea non puniri; quia culpa levis praesenti supplicio compensata est.* Sempiternæ itaque non erunt poenæ damnatorum, si aut fidem servarunt, aut puniti fuerunt supplicio aliquo temporali.

Resp. nihil adversus Catholicum dogma evincere sententias PP. qui aut animas dixere mortales, aut inferni poenas mortem atque interitum appellaverunt. Quo enim sensu anima mortalis dicatur, exposui supra capite 111. Mors autem & interitus appellatur poena gehennæ etiam in sacris literis ubi dicitur sempiterna; ut liquet ex prima hujus thesisi demonstratione, idque per oppositionem ad felicitatem Sanctorum, quæ ob Dei consortium dicitur *vita aeterna*. In his ergo non opus est immorari. Veniamus itaque ad Hieronymum. Is quidem Comment. in Isaiam sententiam Origenis recitat, nec refellit; sed il-

To. II.

V u

lam

lam alibi impugnatur, atque hic sequitur consuetudinem suam plurā aliorum placita etiam erronea propriæ aliorumque Catholicorum sententiæ permiscendi. Nec refert quod producat aliquos scripturarum textus, qui confirmare videntur errorem Origenis. Nam tota illa Orationis complexio ad verbum reperitur in Origene ipso to. II. hom. 9. super Matthæum; ideoque recitatur a Hieronymo, non probatur. Omnia vero, quæ Origenes ex scripturis deprompsit, adducta supra Augustini interpretatione expunguntur. Idem dicendum de Comment. in Epist. ad Galatas præsertim cum post verba, quæ opponuntur, adjecerit: *Hucusque Origenes*. Hæc respondent Doctores Scholastici, necnon Sixtus Senensis lib. IV. Bih. S. V. *Hieronymus*, Vellofilius Adv. in V. tomum ejusdem Hieronymi q. 3., ac summa eruditione noster Alphonsus Mendoza in *Controversiis Theologicis quæst. 1. de numero Prædestinatorum*.

Nititur hæc responsio apertissimæ D. Hieronymi in Apologia 1. ad Ruf. protestationi. Cum enim illi Rufinus objecisset, quod circa inferni cruciatus Origenianis adhæreret erroribus, respondet S. Doctor cap. 4. *Ego in Commentariis ad Ephesios sic Origenem, & Didymum, & Apollinariam secutus sum, qui certe contraria inter se habent dogmata, ut fidei meæ non amitterem veritatem, additque censendum non esse reum, qui in uno opere quod ediderit expositiones posuerit plurimorum*. Habet similia de suis super Epistolam ad Galatas Commentariis, in Epistola ad S. P. Augustinum XI. nunc LXXV. num. 4. Et revera quid tradat Hieronymus ubi proprio loquitur sensu apparet ex ejus verbis super cap. XXV. Matth. tom. 4. pag. 124. de quibus supra. Accedit Sancti Doctoris præclara sententia in cap. 111. Jonæ, ubi adversus illos, qui asserbant Diabolum in die Judicii poenitentiam acturum, ideoque illius figuram fuisse expressam in Rege Ninive, & in Nabuchodonosor, *Sed hoc, inquit, quia sacra Scriptura non dicit, & evertit penitus timorem Dei, dum facile homines labuntur ad vitia, putantes etiam Diabolum, qui auctor malorum est, & omnium peccatorum fons, acta poenitentia posse salvari, de nostris meritis abjiciamus*. Et sciamus peccatores in Evangelio mitti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus: de his dici, *Vermis eorum non morietur, & igitur eorum non extinguetur*. Et post pauca: *Si omnes rationabiles creaturae aequales sunt, & vel ex virtutibus, vel ex vitiis sponte propria aut firmiter eriguntur, aut in ima merguntur; & longos post circueunt, atque insinuatæ sæculis restitutio fiet, quæ distantia erit inter virginem, & postribulum? quæ differentia inter Matrem Domini, & quod dictu quoque scelus est, victimas libidinum publicarum? Idem Apostoli, & Dæmones? Idem Propheta, & Pseudopropheta? Idem Martyres, & persecutores? Finge quod libet, annos & tempora duplica, & infinitas ætates congere; si finis omnium similis est, præteritum omne pro nihilo*

nihil est: quia non querimus quid aliquando fuerimus, sed quid semper futuri simus. Ex Hieronymi itaque protestatione, & tam expressa de perpetuis gehennæ cruciatibus sententia manifestum est alibi Origenianam hæresim retulisse, non approbasse.

Quod secundo loco opponebatur, diluitur hac responsione. Dum ait Hieronymus pœnas fidelium aliquando finiri, accipiendus est de fidelibus, qui cum solo venialium peccatorum reatu decesserunt, ut animadvertit citato loco Mendoza. Atque in Commentariis ad Esaiam videtur aperta S. Doctoris sententia, dum loquitur de peccatoribus Christianis, *quorum opera in igne probanda sunt, atque purganda.* In Dialogo etiam contra Pelagianos, cum aperte scribat *omnes prævaricatores perire perpetuo*, docet Christianos salvandos esse post pœnas, nisi prævaricatores fuerint, & reatu graviorum criminum inquinati. Licet hæc sufficiant pro solutione argumenti; ad retundendam Hæreticorum in carpendis Sanctorum Patrum traditionibus intemperantiam atque impudentiam, paucis Hieronymianæ sententiæ vim, gravitatemque demonstro. Cum Pelagius assereret posse hominem propriis viribus vitare omne prorsus peccatum, illud etiam opinabatur consequi ex omni peccato in hoc sæculo non remisso sempiternam animarum damnationem. Hinc in Palestina Synodo, & in libello exhibitio adversus eundem Pelagium sancto Episcopo Eulogio accusatus est, quod hanc propositionem protulerit, *In die iudicii impiis & peccatoribus non esse parcendum, & æternis eos ignibus exurendos.* Verum callidus Hæreticus respondit hoc se dixisse secundum Evangelium, ubi de peccatoribus legitur, *Ibunt in supplicium æternum*; atque ita damnatus non est a Christianis iudicibus, *his absentibus, qui libellum contra Pelagium dederunt, & quando nullus urgebat, ut peccatores per ignem salvandos a peccatoribus æterno supplicio puniendis distingueret*; ut refert S. P. Augustinus de Gestis Pelagii cap. 111. num. 9. Ea igitur propositio, *In die iudicii impiis & peccatoribus non parcendum, sed æternis eos ignibus exurendos*, alioquin Catholica & Evangelica, in ore Pelagianorum non distinguendum inter peccata & peccata, blasphema est, atque Hæretica. Ergo Hieronymus adversus Pelagianos disputans dum ait *Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas*, loquitur de peccato veniali tantummodo. Atque id etiam ex verbis Hieronymi comprobatur. Principio enim ponit in ore Critobuli referentis personam Pelagii illam propositionem: *In die iudicii impiis & peccatoribus non parcendum*, iisdem omnino vocabulis, quibus expressa est in Synodo Palestina: quod fat est, ut quisque percipiat Hieronymum sensu Pelagiana infectari. Deinde distinguit inter peccatorem & impium, affirmans non omnem peccatorem impium esse; & impietatem, cui sempiterna pœna respondet, *ad eos pertinere qui notitiam Dei non habent, vel cognitam transgressione mutant.* Affir-

mat deinceps iniquitatem & peccatum recipere sanitatem, sed ea adhibita cautione, *pro qualitate vitiorum*. Addit quod si vera est Pelagiana sententia, *solus salvabitur qui nunquam fuit, nec est, sed futurus est, & forsitan nec futurus*; quia scilicet perpauci sunt, vel nulli; qui sine aliqua veniali culpa decedant. Addit tandem verba, quæ nobis opponuntur, *Si autem Origenes, &c.* quibus affirmans *impios & prævaricatores perire perpetuo, & Christianos, si in peccato præventi fuerint, salvandos esse post pœnas*, exponendus est de Christianis, qui præventi sunt in culpa levi, nec Dei notitiam gravi transgressione mutarunt.

Quæ obijciuntur ex Comment. in primum caput Nahum, si aliquid probarent, probarent neminem eorum damnari, qui temporalia supplicia subierunt, etiamsi scelestissimi, quales fuerunt habitatores Sodomæ, & Gomorrhæ, ideoque ad præsentem quæstionem non attinent. Respondemus tamen breviter, eo loci impugnare Hieronymum errorem Marcionis affirmantis Deum auctorem legis crudelem esse, & iterum sumere de peccatis supplicium. Falsum id S. Doctor demonstrat, quoniam Deus peccatoribus pœnas irrogat temporales, ne puniat in æternum; si tamen a Deo in hoc sæculo puniti agant scelerum suorum pœnitentiam. Nam si moriantur impœnitentes, non tam commissa flagitia, quam ipsa impœnitentia, & voluntaria obduratio supplicis pœnitentia tempore. Nec aliter possunt intelligi verba Hieronymi scribentis in caput 1. Sophoniæ: *Certe in finem mundi, & in consummatione lugebunt qui suum baptismum non servaverunt; lugebunt qui non egerunt pro peccatis dignam pœnitentiam*.

Obijciunt præterea, in die iudicii Sanctorum intercessione Deum esse placandum: & Sanctos tunc pro miseris oraturos facile suadet. Si enim (inquiunt Origeniani apud Augustinum citato libro de Civit. Dei cap. 18.) *orabant pro illis, quando eos patiebantur inimicos, quanto magis quando videbunt humiles, supplicesque prostratos? Neque enim credendum est, tunc amissuros Sanctos viscera misericordiae, &c.* Quod si Sancti pro reprobis intercedant, profecto quod rogaturi sunt, impetrabunt. Nam historiæ tradunt precibus Magni Gregorii Trajani animam ab inferis revocatam, & Falconillam sine lavacro & fide sepultam ab inferis Theclæ orationibus fuisse servatam. Plura sunt in libris Metaphrastæ istiusmodi: necnon Historiographi nostrates scribunt Nicolai Tolentini intercessione defuncti patruelis spiritum incendia gehennæ evasisse.

Augustinus autem recte sapienterque cap. 24. respondet, *Ecclesiam nunc propterea pro eis orare, quos in genere humano habet inimicos, quia tempus est pœnitentiæ fructuose*. Ubi ergo pœnitentiæ locus non erit, neque orabunt Sancti; de quibus ait Psalm. xxxi. 7. *Pro impietate peccati mei orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno*. Hac de causâ fit; ut nunc Ecclesia non oret pro malis angelis, inquit eo loco Augustinus.

nus. Quod de Falconilla & Trajano quidam scripserunt decepti, ut arbitror, Pseudo sermone Damasceni pro defunctis, est inter aniles fabulas rejiciendum. Trajanum quippe etiam puerorum deliciis captum, auctoribus Dione, Spartiano, & Suetonio, nec inter minores Deos ad convivium admittendum censuit Julianus, nisi prius in custodiam tradito Ganymede. Jactatum igitur de Trajano commentum cordati quique resellunt, & ad ludibrium Ecclesiæ in vulgus dispersum queritur Cl. Annaliū Parens ad annum 100. n. 17. & ad annum 604. num. 30. Ast quoque Sanctorum, maxime quæ collegit Metaphrastes, judicio eruditum virorum sunt a pluribus quiescentibus purganda. Quod autem de Ordinis nostri Divo, & Ecclesiæ Patrono Nicolao narratum est, & si quæ consimilia leguntur, aut in historiis antiqua credulitate inserta sunt, aut eorum, qui a gehenna liberati dicuntur, fuit a summo Judice sententia suspensa, ut Sanctorum precibus, quibus certo credimus prædestinationem nostram juvari, aliquibus ad vitam revocatis poenitendi gratia sit data, aliquibus vero in extremis laborantibus vehemens peccatorum contritio: atque hoc modo patratum a Nicolao miraculum scribit in gestorum ejus Narratione §. 1x. pius ac disertus Orator Aegidius Crapols Bononiensis. Ceterum in Inferno nullam redemptionem esse sacra nos docent eloquia: fuitque Origenianis sapientior qui scripsit in Ibin,

Nec mortis pœnas mors altera finiet hujus,

Horæque erit tantis ultima nulla malis.

Sed de priori questione hætenus.

PROPOSITIO II. Exploratum theorema est, non tamen ad fidem spectans, inferni ignem materiale esse & corporeum.

Sunt theorematibus partes duæ: quarum priorem initio Scripturarum locis firmabo. Hujusmodi sunt: Deuter. xxxi. 22. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad inferni novissima.* Eccli. xxi. 10. *Consummatio illorum flamma ignis.* Esaiæ xxxi. 11. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis.* Matth. xxv. 41. *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & angelis ejus.* 2. Petri iii. 7. *Igni reservati in diem judicii, & perditionis impiorum hominum.* Appellatur etiam infernus Matth. v. 22. *Gehenna ignis.* Apocalyp. xx. 15. *Stagnum ignis.* Pl. xx. 10. *Clibanum ignis:* ut sexcenta istiusmodi missa faciam.

Ex quibus hæ Theologicæ rationes depromuntur. Recepta est ab omnibus regula, Scripturarum verba, quæ ubique coherent invicem, eademque phrasi non solum in propheticiis, verum etiam in historicis libris efferuntur, nisi cum aliis pugnent, esse proprie ac literaliter accipienda, servatis tamen regulis aliis, quas tradit in III. de Doctrina Christi. S. P. Aug. cap. x. & seqq. Cum ergo omnes ferme divinæ literæ ignem in inferis ardere testentur, neque alicubi offendatur oppositum, idque perhibeat etiam historicæ narrationes; quis, nisi velit ad eludenda & extor-

extorquenda oracula quæque divina latissimam viam sternere, afferere audeat infernalem ignem tropice & figurate enunciari? Deinde quis, nisi forte quærat patrociniâ peccandi, Judicem postremam sententiam coram universa justorum, impiorumque multitudine pronunciantem, metaphoris uti crediderit; præsertim cum in hujus sententiæ complexu nulum sit vocabulum, nullus apex, in quo non appareat plana, accomoda, gravisque locutio? Uterius eodem igne demones, & damnatorum corpora fore concremanda, ex eadem Christi sententia colligitur: ignem vero corpora comburentem, quisnam negat esse corporeum? Tandem quid opus erat infernum comparare gehennæ, idest Valli Hinno, & Topheth, ubi idolo Moloch pueri incendebantur, ut ait cap. vii. 31. Jeremias; & vocabulo *gehennæ* addere alterum *ignis*, ut fieret hypallages & phrasîs hebraica; quæ, ut acute notavit Erasmus, significat *gebbennam incendium*, *gebbennam ardentem*?

Negari ergo non potest in inferis verum ac proprium esse ignem: tortorem spirituum, ac sensuum; qui, cum fuerint plurium delictorum instrumenta, æquum est, ut simul cum animabus excrucientur. Porro Patres ignem hunc materiale esse tradiderunt. Hieronymus enim, epist. 59. Origenem arguit, quod ignem inferni metaphorica translatione explicaverit. Gregorius lib. iv. Moralium cap. 29. percunctanti Petro, num ipse infernalem ignem fateretur corporeum, respondet: *Ignem gebennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari*. Atque ut alios prætermittam, S. P. Aug. posteaquam lib. xxi. de Civit. Dei cap. x. plura disseruit, hæc demum pronuntiat: *At vero gebennæ illa, quod etiam stagnum ignis & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorum, aut & hominum & demonum, solida hominum, ærea demonum, aut tantum hominum corpora cum spiritibus, demones autem spiritus sine corporibus hærentes sumendo pœnam, non impertiendo vitam corporalibus ignibus. Unus quippe utrisque ignis erit, sicut veritas dixit*. De priori ergo theos parte Ecclesiæ Doctores, sacræ literæ, & petita inde argumenta hoc constituunt.

Alteram partem certam mihi reddunt hæc tria. Primum, quod nulla extet de igne corporeo Ecclesiæ definitio scribunt Cl. Theologi, Vasquez disp. 243. cap. 1. Petavius lib. iii. de Ang. cap. 5. L'Herminier Tom. 2. pag. 539, quamquam aliqui veritatem Catholicam esse tradant, ut Cardinalis Gotti Q. 1x. de Angelis Dub. 3. At veritatem Catholicam non faciunt privati homines, neque numerus Theologorum exiguus. Alterum, quod in Florentino Concilio Græci, qui asserbant Purgatorii ignem materiale non esse, in Ecclesiæ communionem recepti sunt, neque tamen hic error in definitione fidei, quæ habetur sess. ult., damnatus est; cum illic sint Græcorum errores alii proscripti. Tertium, quod Catharinus secutus est sententiam, quam præter Origenem quidam Ecclesiæ Patres tenuerunt; inter quos beatissimus Ambrosius, qui eadem
fer-

ferme Origenis verba mutuatus lib. VII. in Lucam cap. 14. ait: *Ergo neque corporalium stridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, neque vermis est corporalis: sed hoc ideo, quia sicut ex multa cruditate, & febres nascuntur, & vermes; ita si quis non decoquat peccata sua, veluti quadam interposita sobrietate abstinentia, sed miscendo peccata peccatis tanquam cruditatem quamdam contrahat veterum, & recentium delictorum, igne aduretur proprio, & suis vermibus consumetur.* Itaque sententia Catharini licet minus probabilis altera, nequit absolute appellari damnata & hæretica: esset tamen, si ut ignem, etiam reliqua ad inferos pertinentia, locum videlicet, atque æternitatem pœnarum negavisset.

AD QUÆDAM IN CONTRARIUM ARGUMENTA.

Contra priorem propositionis partem opp. 1. Efaïas cap. LXVI. 24: de reprobis ac damnatis ait: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exstinguetur.* Atqui vermis spiritaliter & metaphorice accipitur pro synderesi, & angore conscientie. Ergo etiam tropice, & figurate erit accipiendus ignis, & ardor.

Resp. 1. Posse negari minorem, nam etiam vermis literaliter ac proprie accipiendus videtur, tametsi etiam significet figurate aculeum, & vexationem conscientie. Habetur enim in Eccles. cap. VII. 19. *Vindicta carnis impii ignis, & vermis.* Et Judith. XVI. 21. *Dabit enim ignem & vermes in carnes eorum, ut urantur, & sentiant usque in sempiternum.* Quare S. Basilius in Psalmum 33. ait: *In inferno vermium innumerabile genus venenosum, & carnivorum erit:* quod & alii plures asserunt apud Corn. a Lap. Comment. in hunc locum. Neque repugnat, quod alii permulti scribant vermis nomine significari malæ conscientie agitationem & stimulum: eadem enim Scripturæ verba, sensum cum literalem, tum mysticum patiuntur. Respondeo secundo, non eandem esse vermis, ignisque rationem. Ille quippe, cum sit animal vivens, excruciat corrodendo, & partes alienæ substantiæ discerpas vorando ac dilaniando: ideoque non est proprie vermis spirituum, qui divellendas partes non habent, neque corporum, quæ licet habeant modo, erunt tamen post resurrectionem incorruptibilia, neque distrahi poterunt, vel discerpi. De verme itaque sentias, ut lubet; at ignem firmiter corporalem esse teneto. *Eligat quisque quod placet, aut ignem tribuere corpori, animo vermem, hoc proprie, illud tropice: aut utrumque proprie corpori:* inquit S. Pater lib. XXI. de Civit. Dei cap. IX. exponens prædictum Eccles. *Vindicta carnis impii ignis, & vermis.*

Ut autem argumenta istiusmodi, quæ varia esse possunt, E. G. de aquis nivium, quas commemorat Job XXIV. 19. & de stridore dentium, in

in parabola Matth. xiii. 50, quibus utitur Catharinus, verbo uno exfufcentur; meminit me cap. xvi. ufum fuiſſe regula Tichonii; qua docemur in ſcripturis, quæ literaliter de uno, figurate de altero ſunt accipiendæ, non omnia utrique pariter convenire; quam etiam regulam in parabolis tenendam eſſe neminem fugit. Ergo Eſaias literaliter prænuntiat interitum eorum, qui in partibus fuerunt Antiochi, *per unum diem* iudicii: & illorum quidem vermes corpora inſepulta vorarunt, & in oppidis incenſis *ignis* uſque ad conſumptionem permanſit. Quare neceſſe non eſt, ut etiam in damnatis tam *ignis*, quam *vermis* literaliter intelligantur; ſed proprie accipitur ſolus *ignis*, quoniam de igne fit repetitio in Iudicis ſententia, quæ proprie, & hiſtorice pertinet ad damnatos. Atque hoc pacto quæ in Jobo, in Pſalmis, & in variis Evangeliorum parabolis conſcripta ſunt, ad eandem ſententiam Iudicis erunt exigenda, & quæ in illam apte & per omnia quadrabunt, transferri non poterunt ad Metaphoram.

Secundo loco obijciuntur PP. auctoritates. Nam Hieronymus Comment. in Eſaiam recitata opinione Origenis, nulla eam cenſoria virgula notat. Gregorius lib. xv. Moralium cap. 17. *Gebenna ignis*, inquit, *cum ſit incorporeus, & in ſe miſſos reprobos corporaliter exurat, nec ſtudio humano ſuccenditur, nec lignis nutritur, ſed creatus ſemel durat inextinguibilis*. Damasc. in fine libri iv. de Fide Orthodoxa docet *ignem æternum non materiale eſſe, qualis eſt apud nos, ſed qualem novit Deus*. Auguſtinus denique in xxi. de Civit. Dei cap. x. ſcribit poſſe congruenter reſponderi, *talem fuiſſe illam flammam*, in qua apud inferos dives ardebat, *quales oculi, quos levavit, & Lazarum vidit, qualis digitus Lazari, &c.* Quo testimonio nonnulli adverſarii prægeſtiunt; & Velloſillus ait Auguſtinum efficaciam illorum verbo-
rum *Crucior in hac flamma* infirmare.

Reſp. autem Gregorii ſententiam manifeſtam eſſe ex lib. iv. cap. 29. de quo ſupra: unde incorporeum dixit ignem inferni, quatenus non eget fomentis, neque per congeſta ligna nutritur, ut colligitur ex recitatis ipſius verbis. Ac præterea probabile eſt in his legendum eſſe *cum ſit corporeus*, ut habetur apud S. Thomam in iv. Sent. diſt. 44. q. 3. Sixtum Senenſem lib. iv. Bibliothecæ, Velloſillum in Advert. in tom. 1. Gregorii quæſt. vi. & Petavium lib. iii. de Angelis cap. 5. Damascenus, quem inurbane ſcribit Durandus erraſſe, ait duntaxat non eſſe materiale qualis eſt noſter, qui indiget pabulo, certiſque proprietatibus ab infernali igne ſecernitur. Et Hieronymus reſert quidem opinionem Origenis, at illam nequaquam approbat, ut vidimus ſupra.

De verbis Auguſtini facit me honor Patris magis ſolicitem: & breviter demonſtro, diſertiffime ab illo ignem inferni affirmari corporeum, & de verbis divitis *Crucior in hac flamma* concinnam, veram, & abſolutam tradi interpretationem, Primum enim a cap. ii. ejuſdem libri

libri usque ad ix. impugnat incredulos asserentes non posse damnatorum corpora in unctione ignis esse perpetua, exemplis quorundam animalium, quæ vivunt in ignibus, ut salamandræ stellatum quoddam genus lacertæ, adamantis aliarumque gemmarum, quæ neque igne, neque ferro teruntur, necnon vermium, qui stant sine ulla læsione in aquis per venas sulphureas defluentibus, quarum fervorem nemo impune contrectat; asseverans mirabilis esse vivere in ignibus nec dolere, quam dolere in ignibus & tamen vivere. At quorsum tam perpolitæ & exacta disputatio, quorsum allatæ comparationes, si non est in inferis ignis corporalis, quo corpora, qualia nunc sunt hominibus, quamprimum redigerentur in cinerem? Capite autem ix. *ignem* proprie accipiendum semel atque iterum declarat; cum de *verme* ob varia Doctorum placita sentire nobis permittat quod magis libet. In x. etiam, in quo explicat quomodo corporali igne spirituales dæmones adurentur, in principio & fine capitis animadvertit eundem ignem corpora damnatorum, ac dæmones concremare. Quæstionem vero solvit juxta antiquorum Patrum diversas sententias, scilicet, quoniam aut dæmones aerea corpora habent, aut si non habent, poterunt *pæna corporalis ignis affligi*, quomodo *spiritus hominum* & *nunc potuerunt includi corporalibus membris*, & *tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari*. Atque ita incredulis omnem evadendi aditum præcludit, siue corpora tribuant Angelis, siue non: de qua altera quæstione propterea ait non esse *contentiosa disputatione certandum*, cum quidquid Origeniani sentiant, eorum error de spiritali igne, & hæresis de temporali damnatorum supplicio apertissime ex illis verbis, *Ite in ignem æternum*, refellatur. Ex qua prædictorum Capitum Synopsi arbitror satis apparere, quam scite & circumspicte Augustinus pro veritate, ac fide certaverit.

Circa narrationem divitis exclamantis, *Crucior in hac flamma*, quidam putaverunt parabolam esse, non historiam; in qua sententia fuerunt Theophylactus, & Euthymius in Lucam, & Auctor quæstionum apud Athanasium quæst. 21. Alii historiam agnoscunt, ut Ambrosius, & Beda, & idem Augustinus Tractatu xxxi. contra Faustum cap. v. Itaque hanc sententiam præponens in cap. x. laudato, ait: *Dicerem quidem sic arsfuros sine ullo suo corpore spiritus, sicut ardebat apud Inferos ille dives, quando dicebat, Crucior in hac flamma*. Quod si dicamus, historiam, non parabolam esse credentes; non erit consequens flammam non esse veram corporeamque, ut corporalis non est lingua, digitus, manus: quoniam certissimum est partes corporis non posse enunciari de animabus atque spiritibus, nisi per metaphoram: ignis vero & flamma non describuntur ut partes ac membra divitis, sed ut locus, in quo cruciatur; nec repugnat substantiam spiritalem esse violenter in loco corporeo, eique alligari. Quæ ut vera sint, sapien-

tissimus Augustinus animadvertens quosdam Catholicos opinari, quod in cap. 6. Lucæ narratur, non historiam, sed parabolam esse, aut, si historia est, visionem saltem fuisse imaginariam, cum hæc quoque sententia sit probabilis, noluit propriam aliorum auctoritati præferre; ideoque e vestigio addidit, *convenienter responderi, talem fuisse illam flammam, quales oculi, quos levavit, &c.* nimirum, non proprie visum a divite Lazarum, sed ecstasi quadam, ut sunt visa dormientium, in quibus res incorporeales cernuntur habentes similitudines corporum. At post hæc ad quæstionem propositam reversus, de sententia Dominica, *Ite in ignem æternum*, perspicue, & absque hæsitacione concludit: *At vero gebenna illa, quod etiam stagnum ignis & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, &c.* Abcant ergo mali interpretes, rigidique Augustinianorum librorum censores.

Facit denique adversus nos, quod percipi nequeat quomodo spiritus igne corporali torqueantur, & quod in aere, ubi dæmonum turmæ discurrent *ferant secum tormenta flammarum suarum*, ut inquit Glossa in cap. 3. Jacobi. Neque enim credibile est dæmones infernalem ignem secum deferre; si non volumus continua miracula perfici, dum mali spiritus circumsepti materialibus ignibus corpora omnia quantumvis concreta ac densa pervadunt, dum regiones quas transmittunt minime incendunt, & dum viventium corporibus, in quibus commorantur, incendia facesque non inferunt.

Contorta & difficilia sunt hæc, nec uno modo a Scholasticis dissolvuntur. Quantum enim ad primum pertinet, sunt qui putant dæmones ad ignis præsentiam sola apprehensione torqueri: aliqui confici affirmant per speciem ex igne illis impressam: quidam arbitrantur elevari flammam, ut divinæ justitiæ instrumentum, ad physicam in spiritus incorporeos efficientiam; nonnulli contendunt produci ab igne qualitatem spiritualem, quæ etiam dæmones & impiorum hominum animas supplicio mactat. Quarum sententiarum primam sectatur D. Bonaventura & Albertus Magnus: alteram Aegidius, & Okamus: tertiam recentiores quidam Thomistæ; quartam post Henricum Gandavensem cum aliis Junioribus Suarefius. Verum his omisissis, dico spirituales substantias cruciari igne corporeo per alligationem, quam invitæ patiuntur, & a qua digredi sponte non valent. Ita namque videtur docere Augustinus citato capite x. his verbis: *Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pœna corporalis ignis affligi, si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei & nunc potuerunt includi corporalibus membris, & tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhærebunt ergo, si eis nulla sint corpora, spiritus dæmonum, imo spiritus dæmones, licet incorporei ignibus cruciandi, non ut ignes ipsi, quibus adhaerent eorum junctura inspicientur & animalia fiant, quæ consensu spi-*

spiritu & corpore, sed, ut dixi, miris & ineffabilibus modis adhaerendo accipientes ex ignibus pœnam, non dando ignibus vitam. Et revera nulla ex præmissis sententiis mihi plane satisfacit. Non prima, nam in ea non salvatur dæmones revera torqueri igne, cum tamen Scriptura testetur hunc Diabolo, & Angelis ejus fuisse paratum: quamquam vera & realia tormenta sentiri possint etiam in malis imaginariis, quorum species gerimus, ut scripserat idem Augustinus in XII. de Gen. ad lit. cap. 32. At jam inferni ignem imaginarium non esse, redimur ex ipsomet Augustino certiores. Illorum autem opinio, qui censent immitti ab igne aliquam sive speciem, sive qualitatem, eo titulo falsa est, quod si qualitatem dixerint spiritalem, hæc ab igne materiali proficisci non potest; si corporalem sensibilemque, eadem de igne, ac de qualitate ista emerget dubitatio. Sed & ignem causam esse instrumentalem justitiæ Dei, nullus inficias ibit: at elevationem, quam plures tutantur, non poterunt omnibus venditare. Respondent enim docti viri, nullam rem ut instrumentum ad aliquod efficiendum assumi, nisi habeat in illud suapte natura præviam aliquam operationem; quam nullam esse in igne materiali relate ad spiritus videtur satis manifestum. Et erunt forte, qui dicant se legisse apud S. Thomam in IV. contra Gentes cap. 90. hæc verba: *Substantia incorporea non habent naturam corporalem, ut possint a rebus corporeis immutari, neque etiam formarum sensibilium susceptivæ sunt, nisi intelligibiliter. Talis autem susceptio non est pœnalis, &c.* Hoc vero testimonium non videtur quadrare quorundam Thomistarum opinioni, qui cum Gonetio disput. XIV. de Ang. art. 2. §. 2. docent ita ignem esse divinæ vindictæ instrumentum, ut efficiat *formam realem ad prædicamentum qualitatis pertinentem*. Illam quippe qualitatem spiritus per D. Thomam corporaliter nequeunt suscipere, suscipiendo autem intelligibiliter nullo afficiuntur dolore. Ideo instrumentum est quidem ignis inferni justitiæ Dei, quatenus eidem spiritus alligantur, quod aliis rejectis opinionibus ibidem Thomas affirmat: sed hoc instrumento formam aliquam aut qualitatem supernaturaliter produci, quæ saltem sit causa effectrix pœnarum, pugnat cum allatis verbis Angelici Præceptoris. Nam si dicas formam illam ab igne productam esse intelligibilem, non corpoream: *talis susceptio* (inquit S. Doctor) *non est pœnalis*. Tenebo igitur Augustinianam de alligatione sententiam. Objicienti autem se qui ex hac, quod dæmon patiaturs etiam ab aere, a glacie, & a quocunque alio corpore, cui sit intime præsens, respondebo falsam esse illationem, quoniam his corporibus non est violenter alligatus, ita, ut aliquando non possit alio divertere, quomodo devinctus est in tenebris exterioribus & in ardoribus sempiternis. Atque hæc de priori parte objectionis.

Quod ad alteram attinet; fuerunt, qui assererent dæmones, qui extra inferos degunt, nondum pati ignis cruciamenta, sed iis mace-

randos esse post diem iudicii. Nitebantur hi Theologi quorundam Patrum auctoritate, & ipsorum dæmonum testimonio, qui dum ab hominibus ejicerentur, Matthæi vii. 29. clamaverunt: *Quid nobis, & tibi, Jesu Fili Dei? venisti hic ante tempus torquere nos?* Hanc vero sententiam damnatam non esse scribit Feuardentius in Scholiis ad Irenæum lib. v. cap. 26. & Petavius in 111. de Angelis cap. iv. n. 21. eamque videtur tenuisse Cajetanus in Commeht. ad 2. Epist. Petri. E contra Bellarminus lib. 1. de Sanctorum beatitudine cap. 6. ait, ab errore vindicari hanc opinionem non posse. Atque falsissima quidem & erronea a me judicatur, propterea quod Angelis Sanctis statim ac perseverarunt data est plenitudo beatitudinis; ideoque etiam Angelis malis iussu est, nulla interposita mora, pœna peccati. Priorem ergo opinionem tenentibus respondeo post diem iudicii dæmones in inferno acerbiori pœna esse plectendos, tum quia cum sint *nocendi cupidissimi*, ut ait Augustinus de Civit. Dei lib. vii. cap. 22. non poterunt amplius humana corpora invadere, justisque insidias moliri: tum etiam, quod, cum illiciantur superstitiosis signis *herbarum, lignorum, animalium & rituum*, ut idem S. P. inquit lib. xxi. cap. vi. non recipiant ulterius ab idololatriis & maleficis honorem aliquem; sed erunt omnibus ludibrio & despectui: quod maximum supplicium est superbiorum. Quæ sane causa est, ut quidam ex PP. scripserint, nondum dæmones plecti supplicio, quo afficientur post diem iudicii; atque ut expulsi ab hominibus clamorem illum profuderint: *Venisti hic ante tempus torquere nos*.

Ea itaque opinione rejecta, dicendum est Dæmones quoque extra inferos igne torqueri, non quod illum perpetuo secum deferant, aut impressam sensibilem qualitatem disjuncti a flamma retineant, sed quoniam sciunt sibi alligationem ad ignem deberi; ut etiam docet Sanctus Thomas q. 64. art. 4. ad 3. non enim angor ac tristitia minuitur reo in vinculis, aut ergastulo diligentissime asservato, si ad tempus inde emittatur apparitoribus stipatus, & absque spe libertatis. Immo magis sentit squalorem carceris dum videt loci amplitudinem, quam in arctam, asperimamque custodiam voluntario scelere commutavit. Neque minor est Sanctorum Angelorum lætitia & gaudium, quando animarum regnorumque tutelæ præsidet, & cœlestis patriæ domicilium ad tempus relinquunt. Ergo sicut isti *semper vident in cælis faciem Patris*, ut ait Evangelista cap. xviii. 10, neque tamen secum trahunt materiale locum Empyreï; ita dæmones excruciantur in aere flamma infernali, tametsi non ferant extra gehennam ac tartarum, ignes corporeos. Atque hæc de pœna æternarum flammarum,

Quas Pater, borrendi baratbri per stagna profundi,

Dæmonis borrendi sociis, ipsique paravit;

inquit libro 1v. Hist. Evangel. Juvenius Presbyter.

CAPUT XVIII.

De Sanctorum Angelorum, Daemonumque Exercitibus.

SANCTORUM ANGELORUM EXERCITUM appellant græco vocabulo *ἱεραρχίας*, *Hierarchiam*, idest, sacrum principatum: quo nomine plurium ordines ad sacra ministeria obeunda dispositi significantur. Idcirco in daemonibus ordinem quidem aliquem ac principatum adstruere possumus, sed non *hierarchiam*: quam vocis etymologia demonstrat in cœlesti tantum, & militante Hierusalem esse admittendam, in illa Angelorum, in hac vero Clericorum. Quamobrem recte dicimus Hierarchiam cœlestem, Hierarchiam Ecclesiasticam, non Hierarchiam infernalem; & de Angelorum daemonumque ordinibus differentes utimur nos communiore vocabulo *Exercituum*.

In cœlesti itaque *Hierarchia* sunt novem ordines Angelorum, quorum numerum recenset post Dionysium Gregorius Papa hom. 34. his verbis: *Novem Angelorum ordines diximus, quia videlicet esse testante sacro eloquio scimus Angelos, Archangelos, Virtutes, Potestates, Principatus, Dominationes, Thronos, Cherubim, atque Seraphim*. De nomine Angelorum, Cherubim, & Seraphim dictum satis cap. 1. Archangeli, ut inquit eodem loco Gregorius, sunt, *qui summa annuntiant*, & legatione quadam speciali mittuntur, quales sunt Michael, Gabriel, & Raphael. Alia quinque nomina more Orientalium pronunciantur, idest, usurpando abstracta pro concretis; atque videntur originem habuisse a Persis, inde vero translata ad demonstrandas beatorum Spirituum classes. Nam in Persico Imperio, sub quo olim fuerunt Hebræi, Optimates vocabantur Principatus, ut constat ex cap. v. Dan. 2. in quo Hebræi legunt דרכרני, Græci ἀρχαί, Latini *Optimates*. Item Dan. xi. 5. habetur in Hebraico מְשֻׁלֹת, in Græco *κυβερναι*, in Latino *Dominationes*. Occurrunt quoque in libris Efdæ, & Eithæ, in quibus de Chaldæorum ac Persarum Regibus frequens est sermo, apud Hebræos vocabula מְלָכִים, apud Græcos *βασιλεῖς*, apud Latinos *Virtutes*, ac *Potestates*; atque his nominibus regni proceres, & Magistratum gerentes in Imperio Persarum significantur. Throni denique appellantur, quasi Reges quidam in Thronis confidentes, prædicta Orientalium consuetudine. At quamquam hæc sit origo nominum; decipitur tamen Theodorus Beza, qui Comment. in Epist. ad Ephes. negat cap. i. v. 21. his vocabulis ab Apostolo eximias Angelorum classes notari: cum in Epist. ad Coloss. cap. i. v. 16. designentur quæ sunt *invisibilia*, idest, in mundo supremo, iisdem omnino vocabulis, quæ habentur citato loco ad Ephesios: & Christus de cujus exaltatione ac principatu loquitur Paulus, non solum terrenorum Regnorum ordines, sed etiam classes Angelicas antecellat. Neque enim repu-

pugnat Angelos Principum & Potestatum vocabulis denotari, quemadmodum eximii viri describuntur nominibus Angelorum.

Prædictos novem Angelorum choros in tres Hierarchias Dionysius cap. 3. divisit, quem sequutus est q. 108. S. Thomas, & hunc Scholastici fere omnes. In suprema itaque Hierarchia locantur I. Seraphim, idest Spiritus caritate ardentes, quos inquit Bern. serm. 19. in Cantica, *Caritas Dei in eundem rapuit sanctæ affectionis ardorem, ut unus cum Deo spiritus esse videantur*. II. Cherubim, in quos Deus sapientiæ plenitudinem profudit. III. Throni, in quibus tanquam *in sede divina majestas reclinatur*, inquit Collat. v. 111. cap. 13. Cassianus. Spiritus autem ad hanc Hierarchiam pertinentes, sunt quibus Deus sua consilia pandit, & qui Deo semper assistunt, neque ad exercenda erga homines ministeria mittuntur. Ad alteram Hierarchiam spectant Dominationes, Virtutes, & Potestates. Atque Dominationes Gregorius nominari existimat, quod eis ad obediendum cetera sint subiecta. Virtutum appellatio per Dionysium est Angelorum illorum, per quos signa & miracula frequentius patrantur. Potestates vero sunt Angeli, qui malos spiritus arcent, ne prævaleant adversus homines. In tertia Hierarchia sunt Principatus, quibus regnorum cura, præsertim vero principatum institutio, & directio commissa est, ut docent Bernardus, & Theodoretus. Sequuntur Archangeli, idest, inter nuntios digniores ac principes, qui summa annunciant: atque ultimum locum tenent Angeli, qui ad custodiendos homines, & ad minima annuncianda mittuntur.

His omnibus, quæ probabilia esse fatemur, inconcussam plenamque fidem habere non possumus: sed tamen novem illos ordines agnoscimus, Scripturis ac Patribus contestantibus. Nam Angelos passim legimus; Archangelos etiam in 1. ad Thessalonicenses cap. 1 v. 5. & in epist. Judæ v. 9. Seraphim apud Esaiam cap. v. 1. 2. Cherubim in x. Ezechielis v. 7. & 9. ceteras celestium Spirituum classes in epist. ad Ephesios cap. 1. 21. & ad Colossens. cap. 1. 16. quarum & meminerunt Ecclesiæ Patres Ignatius in epist. ad Trallianos, Irenæus lib. II. cap. 54. Augustinus contra Priscillian. cap. x1. Dionysius, Gregorius, & Bernardus paulo supra laudati. Numerum ergo novem ordinum Angelorum, quem Scripturæ ac Patres insinuant, præceps ac temerarius est qui repudiat.

Verum an Seraphimi sublimiorem teneant locum, Angeli vero, & Custodes hominum infimum, & utrum in unaquaque Hierarchia recensito ordine singuli sint dispositi, id mihi (quod absque odiosæ arrogantiae nota dictum velim) valde non probatur. Etenim ex Scripturis talem esse Angelorum dispositionem non liquet: imo ex his colligitur Cherubim missum Gen. III. 24. *ad custodiendam viam ligni vite*: & Seraphim Esaiæ v. 1. 6. volavit ad Prophetam: ideoque aut Cherubim & Seraphim ad supremam Hierarchiam non attinent, aut falsum est Angelos illius Hierarchiæ nunquam mitti. Tobiae etiam x. 1. 15. ait Raphael Angelus: *Ego sum*

sum unus ex septem, qui astatum ante Dominum. Ex quibus constat Raphaellem, quem Archangelum esse nullus ignorat, esse unum ex Spiritibus assistentibus, non communi quadam ratione, quatenus divinam essentiam immediate videt, ut explicant quidam Theologi cum D. Thoma q. cxii. art. 3., sed adstantem intime, & peculiari titulo, quomodo adstant septem spiritus, de quibus cap. 1. Apocalypsis v. 4. & cap. v. 6. Inquit enim Raphael: *Ego sum unus ex septem, &c.* Michaellem quoque non ad ultimam Hierarchiam, sed ad primam pertinere colligitur ex capite x. Danielis v. 13. *Et ecce Michael unus de Principibus primis*, idest, *supremis*, ut legunt Hebræi *הסרים הראשונים*. Custodes etiam Electorum aliqui putant esse Angelorum præcipuos; quod arbitrantur comprobari ex cap. xvi. Matth. v. 10. ubi de Angelis pusillorum legitur: *Semper vident faciem Patris*. Nam *videre faciem Patris* non solam contemplationem divinitatis significat, sed etiam præcipuum honorem, classemque eorum, qui assistentes nuncupantur; alias primitias regni sui in pueris figuratas non satis apte assereret Christus contemnendas non esse, quoniam Angeli eorum semper vident faciem Patris; cum fruantur visione Dei etiam Custodes reproborum. Erit ergo idem *videre faciem Patris*, atque esse inter Angelos insigniores, ut exponit Chrysostomus: quem propterea male quidam ajunt intelligendum esse de supremis in ordine infimo. Porro *videre faciem*, & *adstare ante Deum* dicitur de supremis ordinibus: uti *videre faciem regis*, & *stare coram illo* non de singulis ministris, sed de Satrapis, regnique proceribus. Atque his quadrat pia quorundam sententia, quod Custos Deiparæ fuerit Angelus summæ & dignioris classis. Si ergo non repugnat Scripturis, saltem ex his non roboratur præmissa Angelorum ordinum, ac munerum dispositio.

Neque ad hanc adstruendam nos traditio Patrum impellit. Dionysium enim, ex quo alii mutuati sunt illam Hierarchiarum distributionem, esse illum Areopagitam, non juniorem aliquem Scriptorem quinti aut sexti sæculi, non facile omnes fatebuntur. Irenæus lib. 11. cap. 54. bis eam Angelorum divisionem recenset, ac primum numerat, *Principia, Potestates, Angelos, Archangelos, Dominationes, & Virtutes*: deinde *Angelos, Archangelos, Thronos, Dominationes, Principatus, Potestates ac Virtutes*, Seraphimis, Cherubimisque prætermisiss. Seraphimos etiam ad infimos ordines pertinere asserit vetus Syrorum & Maronitarum traditio, ut constat ex Ritu Ordinationis Archipresbyteri apud Morinum de Sacris Ordinibus P. 2. pag. edit. Parisiensis 411. & pariter ex ritu ordinandi Presbyterum p. 407. Ecclesia ipsa Romana in Festo omnium Sanctorum ad Canticum *Magnificat* primum Angelos & Archangelos, postremo Cherubim, & Seraphim memorat, non ex infimo ordine ad supremum, sed ex supremo ad infimum digrediens, si in censendis Ordinibus Angelorum idem præstat, quod de Sanctorum hominum Classibus, numerando post Seraphimos proxime Patriarchas, ulti-

ultima autem sede positis Anachoritis. Quod si affirmemus, conveni-
mirifice Latinorum Ecclesia cum Syrorum; & Angelica cum Ecclesiasti-
ca Hierarchia, & Sacerdotes omnes Angelis, Patriarchæ & Episcopi Ar-
changelis, inferiores Clerici Seraphimis comparabuntur. At si placet
priorem servare distributionem, liceat per me quidem. Hæc enim dicta
sunt non ad illam rejiciendam, sed ad demonstrandum non esse plane in-
concussam. Atque ne hanc opinionem meam aliquis carpat, repetam
verba Augustini in libro ad Orosium cap. xi. *Esse itaque sedes, domina-
tiones, principatus, potestates in cælestibus apparatibus firmissime credo,
& differre inter se aliquid indubitata fide teneo. Sed quo me contemnas,
quem magnum putas esse doctorem, quænam ista sint, & quid inter se dif-
ferant, nescio. Nec ea sane ignorantia periclitari me puto, sicuti inobe-
dientia, si Domini præcepta neglexero.*

Fidentius assero Angelos cujusque ordinis a Deo mitti; quod supra
ex Scripturis affirmavi de Archangelis, de Cherubim, & de Seraphim.
Hos vero mitti ad eos, qui purgatione indigent, diserte scribit Hiero-
nymus ad Damascum. Atque de omnibus Angelis scribit Apostolus ad
Hebræos i. v. 14. *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in mini-
sterium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis? Quæ* verba
non de illuminatione, sed de missione; non de aliquibus, sed de omni-
bus Angelis esse accipienda tum ex litera constat, tum ex Apostoli sco-
po, qui est demonstrare Salvatoris nostri præ omnibus Angelis hono-
rem, ac dignitatem. Quare omnes plane Angelos aliquando mitti ex-
traordinaria saltem legatione fatetur maxima pars Theologorum, quos
nominatim laudat in primo de Angelorum custodia libro Andreas Vi-
storellus. Me non latet beatum Gregorium lib. xvii. Moral. cap. 9. di-
stinguere inter Angelos assistentes ac ministrantes: verum & illos ali-
quando mitti commonstrat exemplum supra productum Angeli Raphaelis.
Nec prætereundum est quod tandem scribit ipse Gregorius homilia
quarta ac tricesima: *Sed quia in quibusdam Scripturæ locis quedam
per Cherubim, quedam vero per Seraphim agi didicimus, utrum per
se hæc faciant, an per subiecta agmina agantur, quæ, sicut dicitur, in
eo quod a majoribus veniunt, a majoribus vocabula sortiantur, nos af-
firmare nolumus, quod apertis testimoniis non approbamus.* Ergo nec
Gregorius aperte negat mitti interdum a Deo etiam Seraphimos, &
Cherubimos.

Ut ut hæc in utramque partem disceptari possint; frivolum, & pro
libidine confectum puto quod de exercitibus Angelorum conscripserunt
Thalmudistæ. Hi omnes Angelorum copias distinguunt in Mazaloth,
El, Legion, Rihaton, Chirton, & Giftera. Et Mazaloth constare
inquiunt xii. Angelis, nempe quot sunt signa Zodiaci. El dicunt esse
triginta cohortes multiplicato numero xii. per 30. unde sunt 360. Le-
gion multiplicat numerum 360. per 30. unde resultant 10800. Hunc
etiam

etiam per 30. multiplicant, fitque Rihaton constans ex 324000. Quo numero pariter per 30. ducto habetur Chirton constatus ex 9720000. Aucto denique numero isto per 30. habemus Gisteram, scilicet exercitum Angelorum 291600000. Omnium vero summa est trecenta & unum millium millia, sexcenta & quinquaginta quinque millia, centum & septuaginta duo. Hæc ergo est Tabula Thalmudistica :

Mcza loth .	12.
El .	360.
Legio .	10800.
Rihaton .	324000.
Chirton .	9720000.
Gistera .	291600000.
<u>Summa .</u>	<u>301655172.</u>

In dæmonibus Hierarchias statuere non possumus ; agnoscimus tamen ordinem aliquem : & hunc arbitramur ipsos inter se constituisse, ut singuli quadam reipublicæ forma instituta in varias classes distributi ad eripiendum Deo honorem, animasque perdendas magis fierent intenti ; sibi que variis in locis divinum, si possent, cultum compararent. Ita nos civitatis Babylonix regimen, non ex perfectione naturæ arbitramur esse institutum, sed ex amore proprio cum Dei odio & invidentia erga homines conjuncto. Cujus Reipublicæ principem appellant sacræ literæ *Beel-zebub*, sæculi, aerisque potestatem primariam. Est autem *Beel-zebub* idem ac *Deus musca*, idque significatur hebraica voce בעל-זבוב, & apud Plinium lib. 29. cap. 6. *Deus Myiodis*, nam Græci muscam vocant *μῦς*. Quo nomine appellatus est Diabolus, vel quod Idolum Accaron, de quo in 1v. Regum cap. 1. 2, muscæ figuram habuerit, ut scribit adversus Julianum Nazianzenus ; vel quod ex agro Ekron crederetur muscas arcere, quomodo apud Phrygios Apollo a fugatis muribus dictus est *Smintheus* : vel demum, quoniam Philisthim ac Phœnices idolum suum appellabant *Beel-samen*, בעל-שמן, hoc est, *Deum celi* ; & illud Hebræi derisionis causa appellaverunt Deum Dominumque muscarum. Hunc principem dæmoniorum, quidam vocaverunt Serapidem, sive tricipitem canem, quia in tribus elementis aqua, terra, & aere nocumenta molitur : & ad eundem pertinent versus illi apud Porphyrium :

*Tu, qui sceptrâ tenes sceclerata in pectora dæmon
Terrenos super, aërios, subterque recessus.*

Dictus est autem Joan. x11. 31. *Princeps hujus mundi*, ob dispersam per orbem terrarum idololatriam ; & ad Ephes. 11. 2. *Princeps potestatis aeris hujus*, quod ei obtemperant dæmones, qui per aerem discurrent.

Ordines dæmoniorum ad instar cælestium Hierarchiarum in novem classes distributos nonnulli scripserunt, præsertim Agrippa ab ali-

Tō.II.

Y y

quo

quo forte dæmone edoctus. Is, ut referunt, qui horrendos de occulta Philosophia libros legerunt, constituit in 1. ordine *Fseudotheos* sacrificia, cultumque ab idololatriis captantes; quorum princeps est *Beelzebub*. Collocat in 11. *Spiritus menduciorum*, qui oraculis ac divinationibus illudunt; & horum princeps vocatur *Pytho*: unde Apollo dicitur *Pythios*, & mulier divinatrix 1. Regum cap. 28. *Pythoniſſa*. *Pythonis* vero nomen alii derivatum putant a *Pytho* Delphorum urbe; alii ab Hebræorum vocabulo *ביתן*, idest, *aspide*. Statuuntur in 111. *Vasa iniquitatis*, idest spiritus malarum artium inventores, quibus præest *Belial*, ita nuncupatus quasi *בלי יחול* *absque juro*. Sunt in 1v. ordine *Uitiores scelerum*, quorum princeps dicitur *Asinodeus*, videlicet, *Faciens judicium*. Tenent v. classem *Prestigiatōres*, quibus imperat *Satan*: & hi fictis miraculis homines decipiunt. Habent vi. *Aeræ potestates*, quibus cura est terræ & mari nocere, eisque præes est *Miririm*, vel, ut in Psalmo xc. 6., *שרצהרים*, *Dæmonium Meridianum*, sive spiritus æstuanſ & furens in meridie. vii. mansione ſtant *Furia*, idest, dæmones discordiarum bellorumque Auctores: quorum dux appellatur græco nomine *Αἰνιδιου*, hoc est, *Vastator*. In viii. ſtant *Criminatores*, & *Accensatores* hominum: eisque præſidet *Diabolus*, ſcilicet, *Calumniator*, vel *Aſtaroth*, hoc est, *Explorator*. Habent locum ultimum *Tentatores*, aut mali Genii, qui ſingulos homines ad malum illiciunt: eorumque agmen ducit *Mammon*, quid interpretatur *Lucrum*, vel *Cupiditas*. Hæc an vera ſint, ignoramus. Sunt nihilofecius omnia hæc vocabula in ſacris literis: quarum explicationi etiam hæc, quæ ſcripſimus de Republica dæmoniorum, deſerviant nonnihil.

C A P U T XIX.

Quo pacto Angeli ad Animarum custodiam vigilant, & Dæmones ad perditionem illarum.

DE custodia Angelorum, atque dæmonum infestatione nunc ſimul dicturi ſumus: quantum enim illi ad ſalutem animarum excubant, tantum hi habent de illarum exitio ſolicitudoinis & negotii. Et ſingulis quidem hominibus deputari tam bonum, quam malum Angelum, cum Ethnici Scriptores, tum Veterum Patrum permulti tradiderunt. At plures etiam, custodes Angelos ſingulis, non autem dæmones inſtigatores adeſſe, arbitrantur. Sunt & plurimi qui docent fidelibus tantum, juſtiſque Angelos ſanctos aſſiſtere: quas omnes opiniones liberatas ſuis examinatas momentis jam ſubjicimus.

PROPOSITIO I. Deputatur Angelus Custos a Deo omnibus fidelibus, ac probabilius ceteris etiam hominibus.

Luni-

Innititur pars prima divinis litteris, Patrum testimonio, & rationi. Adfuisse enim Angelum Jacobo constat ex cap. XLVIII. Genes. v. 16. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* De Angelo Judith legimus cap. XIII. 20. *Custodivit me Angelus ejus.* De custode puellæ Rhode habetur Act. XI. 15. *Angelus ejus est.* De pueris, quos humiles Christi sectatores designare est valde probabile, Matth. XVIII. 10. *Angeli eorum semper vident faciem Patris.* Hæc sane est Patrum omnium sententia. Origenes enim Hom. xx. in Num. ait: *Adest unicuique nostrum, etiam minimis, qui sunt in Ecclesia Dei Angelus bonus, Angelus Domini, qui regat, qui moveat, qui gubernet, &c.* Eusebius in XIII. de Præp. Evang. & Basilii in III. adversus Eunomium idem adstruunt. Augustinus cap. 17. Soliloquiorum: *Magna cura, inquit, & sollicitudine Angeli adsunt nobis.* Atque Ambrosius lib. de Viduitate: *Angeli nobis ad præsidium dati sunt.* Idem subodorati sunt etiam Scriptores Ethnici, Menander apud Eusebium citato libro cap. 16. Censorinus cap. 3. de die Natali, Horatius Epist. 2. Virgilius, & Servius in VI. Aeneidum, Seneca Epist. xc. & fere omnes Platonici apud H. Grotium Comment. in Matth. p. 174. Huetium in Concordia, & Petavium lib. II. de Angelis cap. 6. Suffragatur & ratio. Primo quoniam in hoc visibili mundo omnia per rationales spiritus disponuntur, ut in tertio de Trinit. cap. 4. ait S. Pater; quod postulat etiam ratio providentiæ, a qua ita series rerum connectitur, ut inferiora a superioribus dirigantur, uti observarunt duo magni Theologi S. Thomas q. 110. art. 1. & Aegidius dist. II. q. 1. art. 1. Deinde homines indigent Angelorum custodia pluribus titulis: præsertim vero, ut contra impugnationem dæmonum præsidium habeant, ut a periculis, quæ passim occurrunt, eruantur, ut bonæ illis inspirentur cogitationes, ut denique eorum oblationes ac preces in sublime altare Dei ab Angelis deferantur. Quæ omnia late persequitur Estius lib. 2. Sent. dist. XI. §. 2. Igitur saltem fidelibus omnibus adesse Vigilem & Custodem, sacræ literæ, traditio, & ratio ipsa demonstrant.

Iisdem momentis altera pars roboratur. Et scripturis quidem; nam quæ superius productæ sunt, phrasi quadam justorum, puero-
rumque Angelos commemorant, ut singulis hominibus sui Custodes videantur adscripti. Quippe ea verba *Angelus ejus, Angeli eorum,* peculiare propriosque Præsides indigitant, ad differentiam reproborum, quibus forte deputantur Angeli inferiores. Præterea Esaiæ v. 5. de reprobis prænuntiatum est: *Ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ: auferam sepem ejus, & erit in directionem.* Hanc vero sepem Glossa, & PP. Angelorum custodiam interpretantur. Quos Angelos omnino præsidere scribit citato loco Eusebius, Anselmus in Elucidario, Bernardus lib. v. de Conf. cap. 4. Et pervulgata sunt verba Hieronymi in cap. XVI. Matth. *Magna dignitas animarum, ut una-*
queque

queque habeat ab ortu sue natiuitatis in custodiam sui Angelum deputatum. Eo quoque pertinet ratio a divina Providentia desumpta, quæ omnium hominum salutem prospicit largiendo communia saltem ac generalia adiumenta: & ideo singulis hominibus suum destinari Custodem est pariter rationi, auctoritati, & scripturæ cohærens.

Hanc tamen partem absolute non definiui, sed probabiliorē esse affirmavi, primo quoniam scripturæ nullibi aperte custodes Angelos universis præsidere demonstrant, sed pueris, fidelibus, ac Deum timentibus; necnon Regnis, Provinciis, atque exercitibus, ut non obscure ex Josue v. & Danielis x. capite inferitur. Deinde quia solis fidelibus deputari Custodes, tradunt Basilii absque ulla verborum ambiguitate in Psalmum xlviii. Hilarius Canon. xlviii. in Matthæum, Anastasius Sinaita libro in Hexamer. quinto, & Chrysostomus hom. 49. in Matth. Rursus quia liquet ex Ritu baptizandi, quem servat Romana Ecclesia in tiugendis sacro baptisinate adultis, custodiam Angelorum deputari regeneratis, quemadmodum constituta fuit filiis Israel cum educerentur de Aegypto: quod in Opusculo xxiii. cap. 4. docet luculenter Petrus Damiani. Atque hæc argumentum faciunt probabile, sed prædicta nequeunt convellere; cum postrema hæc possint aut de alio peculiari Angelo exponi, quem in locum prioris Deus deleget baptizatis, substituto in his, pro Angelo iussum ordinis, præside digniore, aut de singulari effectu, quem antistes fidelium Angeli studiosius Deo iubente exequentur.

RESPONSIO AD ARGUMENTUM CALVINIANORUM.

Singularem Angelorum custodiam deridet in Psalmum xc. Calvinus: eaque posset impugnari versu hujus Psalmi ii. *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Quæ sane angelicæ custodiæ effecta vix aliqui experiuntur electi. Manifestius cap. i. Epist. ad Hebræos v. 14. legitur, *Angelos in ministerium mitti propter eos, qui hereditatem capiunt salutis.* Ergo illi saltem, qui regni hæredes non sunt, præsidio angelico destituuntur. Deseri quoque ab Angelis homines obduratos, colligitur ex cap. v. Esaiæ v. 5. & l. i. v. 9. Jeremiæ. Itaque ad nullos, vel saltem perpaucos custodia Angelorum extenditur. Quod si hanc adversus Calvinum adstruere lubet; quid opus est singulis hominibus singulos Angelos delegare, cum possit unus spiritus plurimum mortalium regimini præsidere?

Hæc vero nullius pene momenti sunt. Nam in Psalmo xc. non de singulorum hominum custodia agitur, sed de peculiari electorum, qui ut nos, quæ habemus charissima, gestamus manibus, maxima ab Angelis servantur cura, ne in peccata, saltem finaliter, prolabantur.

Id ve-

Id vero commune in ceteris præsidium, clientumque regimen minime tollit: quamquam istud in universis omnino constituitur fide, & auctoritate certissima non compellimur. Atque hac eadem Psalmi sententia Angelorum saltem erga aliquos clientela contra Calvinum comprobatur. In Epist. autem ad Hebræos exprimitur præcipuus Angelorum effectus, qui est electos ad salutem perducere, quo carent reprobi propria culpa. Præterea multa largitur Deus etiam reprobis propter electos, quorum omnia esse scribit idem Apostolus in priori ad Corinth. cap. 3. v. 22. Ideo ad Hebræos potius ait omnes Angelos in ministerium mitti *Propter*, quam *Ad* eos, qui salutis capiunt hæreditatem, usus præpositione significante causam finalem. De perverfis obduratisque, videtur nobis eos aliquando Angelorum cura, & solitudine destitui, quod de Templo & Urbe Jerusalem factum legimus manifesto miraculo: unde D. Bern. Serm. 1. de S. Michael de peccatoribus ab Angelo derelictis exponit verba Prophetæ: *Et qui juxta me erant, de longe steterunt*. Etsi autem illorum curam remittunt; ad stare credimus opem allaturos supplicibus, neque alumnos deferere, donec penitus de illorum salute actum est; quemadmodum nec animas Purgatorii, cum præcipua sit Angelici muneris pars, nos ad gloriæ hæreditatem perducere. Unum Angelum pluribus hominibus præsidere docet probabiliter Magister in II. Sent. dist. XI. num. 2. eo quod etiam *uni hominum plurium custodia deputetur, ita ut eorum quisque suum dicatur habere Dominum*. Sed respondere possumus singulos singulis delegari ad demonstrandam liberalissimam Dei providentiam, dignitatemque animarum.

PROPOSITIO II. Probabilius est universis hominibus etiam Angelum malum delegari, non quidem a Deo, sed a Principe dæmoniorum; ita ut nequeat homines exercere, nisi quatenus Deus permittit vel ad meritum electorum, vel ad pœnam reproborum.

Magister citato libro II. eademque distinctione docet unicuique tam bonum, quam malum angelum deputari, quam opinionem jam omnes plane recentiores Scholastici exuerunt, tanquam ex fallaci traditione derivatam. Sed ut hanc paullulum expendi, visum mihi est longe probabilius medium incedere: & cum Magistro malum genium singulis adflare, cum Theologorum caterva hunc a Deo minime deputari, sed a Beelzebub destinari, affirmate pronuntio. Ac primam partem demonstro. I. Quoniam quæ de Angelis sanctis sacræ literæ affirmant, eadem fere narrat de contaminatis impurisque. Esse nobis colluctationem *adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cælestibus*, monet Paulus ad Ephesios VI. 12. Petrus Epist. 1. cap. V. 11. ait vigilandum esse, *quia adversarius diabolus, tanquam leo ragniens circumit, quarens quem devoret*. Satanam *perambulare terram*, habemus quoque in I. & II. capite Jobi. In-

hiant

hiant ergo, totisque nervis in perniciem animarum incumbunt dæmones invidi, ac truculenti. Iissem tradentibus Scripturis didicimus Dæmones ad exemplar cœlestium Exercituum propriam Rempublicam conformasse. Nam regnum aliquod, & supremum ducem habere constat ex Lucæ x. 18. Eorum principatus & potestates legimus ad Colossens. 1. 15. Virtutes etiam ad Romanos v. 11. 38. & in priori ad Corinthios xv. 24. Igitur quomodo in supernis Hierarchiis Vigiles Animarum, ita in Satanae familia Instigatores ac Tentatores esse putamus, imo & singulos dæmones id muneris assumere, avidèque captare stimulis invidiæ percitos & concitatos.

Deinde satis explorata mihi videtur traditio, aptaque ad faciendum argumentum saltem probabile. Nam esse antiquissimam traditionem non Christianorum modo, sed etiam Hebræorum, quod singuli homines habeant quoque malum angelum, a quo impugnentur, scribit Joannes Maldonatus in cap. xv. 11. Matthæi, & Alardus Gazæus in Comment. ad Cassiani Collat. x. 11. cap. 12. Atque hæc traditio probatur ex vetustissimo libro Pastoris lib. 11. Mandato vi. ubi legimus: *Duo sunt Genii cum homine, unus equitatis, & unus iniquitatis*. Habentur similia in Epistola Barnabæ num. xv. 11. scribentis: *Dua sunt viæ doctrina ac potestatis, una lucis, altera tenebrarum: differentia vero multa duarum viarum; uni siquidem præpositi sunt lucis conciliatores angeli Dei, alteri vero angeli Satanae*. In quem locum plura erudite adnotavit Cotelierius. Idem tradit lib. 11. Instit. cap. 14. Lactantius. Tertullianus in Apolog. & lib. de Anima cap. 39. & 57. Origenes etiam pluribus in locis, præsertim Hom. x. in Lucam, & prope finem lib. ultimi adversus Celsum. Serenus Abbas in Collatione v. 11. Cassiani cap. 17. & Ab. Cheraemon in collat. x. 11. cap. 12. Et quoniam solent istiusmodi Auctoritates parvipendi, principio postulo, ut recitentur oppositæ antiquorum sententiæ, quas certe nondum legimus: sed adversarii duntaxat reponunt Patres alios filere, hos vero quos laudavi, aut apocryphos esse, aut auctoritatis exiguæ. Verum Epistola Barnabæ, necnon Pastor Hermæ, licet catalogo divinorum Scriptorum non sint inferendi, debito tamen honore excipiuntur, ut dixi lib. v. 11. cap. 5. Atque Origenis, Tertulliani ac Lactantii hac in parte dogmata a nullo Veterum censoria virgula notari comperimus; ut non diffitemur de pluribus, quæ merito abjiciuntur, & refutantur. Præterea non hos tantum proferre possumus, sed alios plures, ut Bedam in Aët. Apost. x. 1. 15. & Aët. Imperf. Hom. v. in Matth. Sufficit tamen vetustæ traditionis testem compellere Gregorium Nyssenum, qui lib. 1. de Vita Moïsi ait: *Est sermo ex Majorum traditione fidem sibi vendicans, qui dicit posteaquam natura nostra in peccatum decidit, Deum hunc lapsum nostrum providentia sua minime destituisse, sed angelum quemdam ex iis, qui naturam corporis expertem sortiti sunt, adhibuisse ad uniuscujusque vitæ tutelam, ac præsidium: at ex adverso natu-*

ra corruptorem pari machinatione contraniti, & pravo quodam, ac malefico adjuncto demone humana vita perniciem asferre. Nostra ergo sententia videtur perantiqua traditione fulciri. Et quemadmodum de Vigilibus dictum supra, ita de malo genio consentiunt Gentiles, ut Empedocles apud Alexandrum ab Alexandro Genial. dier. lib. vi. cap. 4., Lucilius Sat. lib. 9. Censorinus de Die Natali, Servius in illud Virgilianum: Quisque suos patitur manes, &c.

Ad stipulatur etiam ratio. Primo quoniam Dæmoniorum Princeps in Administratione regni sui studet Deum imitari, eique pro sua virili contraniti: & ideo quemadmodum Deus singulis hominibus Angelos, ita Beelzebub dæmones dicendus est delegare. Rursus sicut in Ritu baptismatis oratur Deus ut mittat Angelum suum, ne regenerationis & lavacri impediatur effectus, ita exorcismis expellitur dæmon: quod animadvertens lib. 4. Hist. Donatist. Optatus Milevitanus scripsit in baptismo per exorcismum dæmonem omnibus adstantem depelli, & in loca deserta fugari. Aut ergo Angelus custos præest fidelibus, & dæmon infidelibus omnibus: aut in baptismo deputatur a Deo peculiaris præses, cui devictus diabolus opponit spiritum nequiores: quemadmodum insinuat etiam Evangelium Lucæ cap. xi. 24. Postremo illa ratio Exorcismorum adhibita in omni fere Eulogia, ad humanam perniciem dæmonia ubique invigilare demonstrat. At hæc de priori parte propositionis.

Quod enim Deus malum dæmonem cuique non deleget, certum est, & hæc in parte probo Scholasticorum assertum. Nam in primis sicut Deus verax non potest per se, neque per alium fallere, ita Deus bonus non potest per se, nec per alium ad peccatum inducere: unde Jacobus in Epist. Catholica cap. 1. 13. ait: *Nemo cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat.* Uterius in iis, quæ directe ad peccatum trahunt, Dei providentia permissive tantum se habet; quippe si in his ageret destinatione ac proposito, ei posset imputari peccatum; & sicut delegatio Angelorum Sanctorum argumentum est providentiæ Dei Boni, ita deputatio tentatorum dæmonum fieret indicium Dei mali. Hinc apud Ethnicos, qui malum genium cum unaquaque anima produci arbitrabantur, unde a *genio*, Genium nuncuparunt, facile est fermentum Manicheismi deprehendere. Ad hæc, ut Deus electorum suorum virtutem probet, aut reproborum patiatur interitum, sufficit si dæmoni ad nocendum hominibus satis proclivi permittat illos aggredi; præsertim cum *unusquisque tentetur a concupiscentia sua abstractus & illeclus*, ut inquit eodem loco Jacobus. In Scripturis denique ac Patribus nusquam legi dæmonem delegari a Deo, sed, ut Nyssenus inquit, *ab adversario, & natura corruptore*. Ex quibus constat frustra diabolum contraniti, nec posse ad homines accedere, eosque vexare, nisi Deo permittente: paratum tamen illum esse, ut data facultate adoriatur, decipiat, & perdat, quomodo liquet

liquet ex III. Reg. cap. ult. v. 21. Porro hæc Dei permissio rectissimam servat œconomiam, atque prohibet ne hostes pro lubitu defævant; unde permittit primum ut Satanas diriperet Jobi substantiam, deinde etiam ut illum percuteret ulcere pessimo; hæc tamen lege, ut parceret animæ ipsius. Interdum finit homines tentari, quo evadant humiliores, sicut de seipso testatur Paulus in II. ad Corinth. cap. XII. 7. Si dimittat improbos etiam ad interitum impelli; integerrimum est, rectissimumque iudicium.

CONTRA PRIMAM PROPOSITIONIS PARTEM OBJECTIO.

Opponunt itaque adversus 1. partem Juenin dissert. de Angelis q. 4. cap. 5. art. 4. Estius in 2. dist. XI. & alii. I. Hanc de dæmone singulis delegato opinionem derivatam esse a fabulis Ethnicorum, qui omnibus hominibus duplicem Genium, bonum, ac malum attribuunt. II. Falsissimam esse traditionem a nobis jactatam, cum libri Pastoris, & Origenis nullam habeant auctoritatem; Cassianus vero refutetur a Prospero in lib. contra Collatorem cap. 30. & adversus Magistrum pugnent omnes fere recentiores Theologi. III. Plures esse, qui dæmoni voluntarie serviunt, & omnes pravis concupiscentiæ fluctibus absque infligatore dæmone satis jactari. Cetera argumenta, quæ probant malum Angelum non destinari a Deo, non militant adversus sententiam nostram.

Resp. ad 1. Ethnicorum de Diis, & Geniis fabulas arte dæmonis ex sacris literis, permixta ad idololatriam spargendam falsitate, fuisse depromptas. *Omnia enim adversus veritatem de ipsa veritate constructa sunt, operantibus emulationem istam spiritibus erroris*; ut recte inquit in cap. 47. Apologetici Tertullianus. In his ergo malis Ethnicorum Geniis verum a falso debemus discernere. Falsum est præesse gignendis rebus, falsum esse Deos divini consilii participes, falsum ex necessitate homines malo Genio indulgere. Hæc adversus veritatem, ex vera traditione de tentatoribus dæmoniis fuerunt constructa. At his rejectis remanet veritas inviolata; quemadmodum vera est Gentilium traditio de bono cuiusque hominis Genio, refutata hujus supersticiosa divinitate. Primum itaque argumentum in Adversarios retorquetur. Sed & secundum; nam præter Pastorem, Cassianum, & Origenem plures alii sunt, ut ostendimus, hujus traditionis assertores; & Liber Pastoris immerito deprimitur. Tam enim Pastor, quam Cassianus in hoc tantum refutatur a Prospero: quod Collator ex libro Pastoris nitatur ostendere, *inter boni & mali contrarias suasiones ita omnem hominem propriæ discretionis esse commissum, ut ei non plus a Deo presidii, quam a diabolo sit periculi, & ideo manere in homine liberum arbitrium*. Hæc Prosper in Collatore redarguit, quæ revera docet

Caf-

Cassianus Collat. x111. cap. 12. Si ergo ab hoc pernicioso errore abstineamus, quo & Christi gratia parvipenditur, & nimis liberum arbitrium extollitur; tenebimus traditionem veterem, & vitabimus Prosperi reprehensionem. Erimus pariter in Magistrum & Scholasticos obsequentissimi asserentes cum illo dæmonem proprium adflare hominibus, cum istis vero illum a Deo minime deputari. Et ad ultimum faciliior etiam est responsio; quandoquidem Diabolus Dei *videtur*, ad inclinationem & concupiscentiæ stimulos addit malorum hortatores, quemadmodum Deus ad gratiæ opitulationem vigiles Angelos.

Consequitur ex dictis dæmonem nec victum ab impugnatione desistere; ut constat exemplo Iobi, & ex cap. x11. Matthæi v. 44. & Lucæ x1. 24. Frequenti tamen oratione iuvitus recedit; & ideo ait Jacobus cap. iv. 7. *Resistite Diabolo, & fugiet a vobis.* At continuo clamandum est ad Dominum: *Et ne nos inducas in tentationem*, dum Angelus Sataniæ, postquam exivit ab homine, non inveniens requiem statim in domum suam, ex qua abierat, revertitur. Implorandum est etiam præsidium Sanctorum Vigilum: quos Hieronymus Vida in quodam hymno ita supplex alloquitur.

*Adeste nobis: namque quos vos prælia
Fregistis hostes, nos premunt.
In nosque victi viris omne colligunt,
Et tuto inermes provocant.
Adeste: diris pestibus resistite
Non insueti laureis.*

C A P U T XX.

Possint ne dæmones naturali facultate mirabilia patrare?

RERUM mirabilium quatuor sunt genera. Quædam naturalem virtutem, aut artem studio comparatam illius, a quo proxime efficiuntur, minime excedunt; mira tamen sunt, idest, in admirationem trahunt spectatores, qui ignorant latentem causam, rerumque naturam. Hujus generis sunt ostenta, quæ interdum in planetis fiunt, ut quod narrat Varro de stella veneris, apud Augustinum lib. xx1. de Civit. Dei cap. viii. item monstra, quæ S.P. describit lib. xvi. cap. viii. insolita etiam quorundam opera, ut Restituti presbyteri Calamenfis, de quo lib. xiv. cap. 24. res denique gestæ a viris naturalium artium peritis, E. G. a Pico, Ficino, Sarcha, de quibus proximo capite. Quædam sunt sensuum nostrorum illusiones, quæ aut naturali magiæ perficiuntur, ut dum lychnis anguium adipe, herbarumque succis oleo permixtis animantia, & vireta conspiciuntur; aut fiunt dæmonum illusionem

lusione modo, quo explicatum est cap. quartodecimo. Quædam mirabilia fiunt revera, & naturalem virtutem, artemque humanam superant, non autem vim effectricem superioris causæ: & hæc sunt in duplici differentia. Alia enim efficiuntur virtute dæmonis, cui permittente Deo corporalia quantum ad motum obediunt, ut si oraculum reddatur a simulacris, aut ignis de cælo descendat, vel maleficus in sublimem aerem feratur. Alia patrantur supernaturali virtute, neque ullatenus ab Angelo vel homine Deo non operante effici possunt, ut resurrectio mortuorum, scrutatio cordium, certa rerum contingentium vaticinatio, aliaque huiusmodi. Quæ omnia communi vocabulo compellari poterunt Portenta, ac Prodigia; singulis vero videtur nobis esse proprium tribuendum vocabulum. Itaque mirabilia primi generis appellabo (si lubeat) Ostenta: altera Magicas phantasias; tertia Præstigia: ultima tandem Miracula.

Oportet autem, ut in rebus mirabilibus causam effectricem, operandi modum, & finem inspiciamus, quibus potissimum mirabilia Sanctorum ab operationibus dæmonum secernuntur. Enim vero si quis ultra facultatis suæ vires aliquid perficiat, in exemplo, si ignotis linguis loquatur, si desperatas sanitates extemplo reddat, si rapiatur in aera; erit id a causâ superiore, scilicet a Deo, vel Dæmone. Atque si patrata opera angelicam superent facultatem, qualia sunt contuitus occultarum cogitationum, & revocatio mortuorum ad vitam, erunt vera reapse miracula. Atque hæc ratione plura per efficientem causam poterunt a præstigiis & magicis illusionibus distingui. Ut vero distinguantur a modo, tene Augustini regulam traditam in libro LXXXIII. Q. q. 79. his verbis: *Magi per privatos contractus, boni Christiani per publicam iustitiam, mali Christiani per signa publica iustitiæ miracula faciunt. Qui ergo utitur signis, characteribus, verbisque ignotis, aut supersticiosa aliqua libaminis, suffiminis, ritusque irreligiosi caremonia, erit præstigiator & maleficus: qui Christi nomen invocat, & signo Crucis, vel reliquiis Sanctorum mira perpetrat, sed male vivit, erit illis comparandus, de quibus Matth. v. 11. 22. Multi dicent mihi in illa die: Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Qui eximia fide ac sanctitate prodigia faciant, & per publicam iustitiam, ut inquit S. P., hi boni probique censendi sunt. Quapropter miracula quantumvis maxima nullum erunt sanctitatis indicium, nisi primum restitudo, & virtus eximia fuerit comprobata. Præstigia denique finem habent aut promovendi idololatriam atque superstitionem, aut impiorum hominum vicia magnificandi, aut humano generi, præsertim vero iustis nocendi; cum vera miracula Dei cultum, religionis augmentum, iustitiæ commendationem respiciant: quod S. Pater animadvertit memorata quæstione, & lib. de Civit. Dei x. cap. 12. Pri-*

Primum itaque in hoc capite demonstraturi sumus , virtute dæmonum plura mirabilia patrari , & quidem vera , quæ si vis eorum inspiceretur , neque laterent nos rerum causæ , mira profecto non essent . Deinde ostendemus etiam sceleratos homines supra vires proprias aliquando vera miracula facere , virtute quoque divina . Tertio agemus iterum de discrepantia mirabilium , quæ fiunt Dei efficientia , vel Dæmonis . Postremo probabimus miracula Sanctorum esse certissimam veræ religionis notam , non fieri ope ac virtute Dæmonum , neque a Deo posse fieri in confirmationem erroris . Tabulæ ergo manum apponamus .

PROPOSITIO I. Naturalis virtus Dæmonum prodigia ac portenta plura efficit , aut adverso rerum corporalium motu , aut illusione sensuum , aut causarum ac seminum applicatione ; quæ omnia mira non sunt , si rerum ratio dignoscitur .

Demonstratur auctoritate Scripturæ , testimonio Augustini , & rei etiam experimento . Res enim mira est quod loco virgæ appareat statim & efficiatur verus coluber , quod aqua vertatur in sanguinem , quod ranæ super terram illico educantur , quæ omnia nedum Moses pertravit virtute Dei , sed etiam malefici Aegyptii incantationibus suis , ut narrat cap. 7. & 8. liber Exodi . Signum etiam magnum est , si ignis de cælo descendat , quod facturum esse Antichristum prædicitur in . xii . Apocalyp. v. 13. Deinde Augustinus lib. xx . de Civit. Dei cap. 6. disputans de lucerna inextinguibili Veneris , ait : *Sunt ergo facta eorum plurima , quæ quanto magis mirabilia confitemur , tanto cautius vitare debemus* . Affert eodem loco S. Pater experimenta quædam , cum memoratæ lucernæ , tum maleficæ feminæ , de qua Virgilius in 1v. Aeneidum ait , carminibus suis ,

Sistere aquam fluvii , & vertere sidera retro .

Angelica ergo natura omnibus potentior animantibus plura efficit , quæ nos mirabilia esse fatemur ; idque liquet e Scripturis , ex Augustino , ex ipsa rerum magistra experientia .

Hæc tamen , si rerum causæ a nobis noscerentur , nullatenus admirationem excitarent . Nam serpentes E. G. , quos fecerunt incantatores Aegyptii , veri quidem fuerunt , neque , ut arbitramur , illuc dæmonum potentia translati ; sed producti ex feminariis rationibus , e quibus , ut scribit S. P. quæst. 21. in Exod. cum data fuerit opportunitas temporalis , & causalis , prorumpunt species debitæ , suis modis , ac finibus . Dæmones ergo , qui has feminarias rationes optime norunt , cum serpentes , tum arbores , & alia , quæ suis gignuntur feminibus possunt producere , applicando , ut Scholastici loquuntur , *activa passivis* : nec proinde majus miraculum est , quam dum agricola jactis feminibus segetes , arboreſque producit . Operantur autem Angeli absque longa temporis mora , quoniam noverunt , ut dixi , præbere opportunitates ,

& caussas, unde ista citius nascantur; quemadmodum arte & industria agrorum saepe arbores citius crescunt, & fructus reddunt. In hujusmodi ergo signis, si aliquid mirabile evenit,tribuendum est Deo, qui solus creator est, & rationes illas seminarias rebus inseruit, collata Angelis potestate supra res quasque visibiles. Ea ratione facile est Angelis sistere aquam, dejicere ignem, sidera etiam vertere, si Deus permittat; cum ad hæc sola requiratur corporum motio, quæ facultatem angelicam non excedit. At hæc visibilium rerum materia transgressoribus Angelis ad nutum nequaquam servit, ut recte observat S. Pater in 111. de Trinit. cap. v111, alias, ut sunt hominibus insensibilissimi, ad interitum mortalium omnium elementa commoverentur, fierentque in nostram perniciem ostenta nimium frequentia. Privato ergo jure nequeunt de ulla re creata disponere, sed uti tantum facta sibi a Deo potestate, quæ seriem universi immutare non valet; in particularibus autem corporibus quantum possit, difficillimum est definire. Lucernas vero, quas perpetuas vocant, docet S. Pater esse mechanicum opus ex lapide Asbesto: sed candelabrum Veneris, de quo supra, tantam fortasse lucem fundebat, dæmone per radiorum percussione intuentium oculos fascinante.

PROPOSITIO II. Homines etiam improbi mirabilia aliquando patrare possunt, non solum ea, quæ non superant naturalem Dæmonum potestatem, sed etiam majora, & vere divina: atque rectissime Deus permittit præstigia, rectissime ipse per improbos vera operatur miracula.

I. Probatur ex Scripturis; nam Lucæ 1x. 49. legitur quemdam nomine Christi invocato ejecisse dæmonia, cum tamen Christum non sequeretur. Matthæus vii. 22. ait etiam reprobos in Christi nomine virtutes multas quandoque facere; quod etiam liquet ex cap. 1x. Marci v. 38. II. Probatur ex Augustino scribente in quæst. 78. superius laudata, *quædam miracula etiam sceleratos homines facere, qualia Sancti facere non possunt*. III. Probatur experimentis; narratur enim miracula patrasse etiam Paulum Episcopum Novatianum, non quidem in confirmationem hæresis suæ, sed in commendationem Baptismi: ut animadvertit doctissimus Bellarminus de Notis Ecclesiæ, not. xi.

Duplici autem causa Deus miracula operatur etiam per impios. Primum ut Deus Satanam debellando etiam per ministros ipsius magis fidei virtutem extollat, & adversarii deprimat arrogantiam. Deinde ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimantes in talibus factis majora dona esse, quam in operibus justitiæ, quibus æterna vita comparatur. Quod si mirabilia operentur Dæmonum potestate, permittit hoc Deus juste omnia moderans, ut pro cupiditatibus & electionibus suis, servitutes eorum, libertatesque distribuat. Non enim frustra dicit Apostolus, *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*. Hæc citata quæstione Augustinus.

PRO-

PROPOSITIO III. Mirabilia Dæmonum a mirabilibus Dei pluribus characteribus distinguuntur.

Etſi videantur ſpecietenus ſimilia mirabilia Dæmonum, & mirabilia Dei, V. G. miracula Moſis, & præſtigia Incantatorum Aegypti; ſunt tamen quædam regulæ, quibus poſſunt vera miracula a falſis diſcerni, & opera Diaboli a virtutibus Deo auctore patris. I. ſit quod Deus non operatur mirabilia, niſi per publica ſigna juſtitie, aut publicam virtutem, E. G. invocatione divini Nominis, & religionis Chriſtianæ argumentis: unde Marci ix. 38. ait Chriſtus: *Nemo eſt enim, qui faciat virtutem in nomine meo, & poſſit cito male loqui de me*. Si quis ergo Evangelio abrenunciet, myſteria fidei denegat, ſaceris rebus abutatur, dum actu res miras efficit; harum Satanæ erit auctor.

II. Si diſſolvantur opera Diaboli carminibus, ritibus ac ſignis ſuperſtitioſis, quibus Dæmones aſide divinum honorem captantes alliciuntur, E. G. ſi energumeni *per occultos*, ut Auguſtinus loquitur, contractus ſanentur, aut maleficia ſolvantur, nullum eſt miraculum, ſed dæmon ſponte a nocendo deſiſtit, & corporis ſenſibus parcit, ut animæ majori triumpho dominetur. Cujus ratio eſt, quod Satanæ non poteſt Satanam ejicere, alias regnum Beelzebub divideretur, & pugnaret Dæmon adverſus Dæmonem. Quare maledictis & exorcifmis Dæmones ſolent a viris Chriſtianis expelli.

III. Idem de vaticiniis & futurorum eventuum prædictionibus dicendum eſt. Si enim quis futura prænunciet ut avocet a Catholica Religione, vel ad turpia alliciat, & tamen, ut prædicta ſunt, eveniant, præviſa erunt virtute dæmonis una vel altera ratione ex his, quas attuli duodecimo capite, neque Deus hujusmodi eventus impedit, ſed illos ad fidei noſtræ tentationem, probationemque permittet. Quod admo. t. Apoſtolus in 1. ad Corinth. cap. xii. v. 3. his verbis: *Nemo in ſpiritu Dei loquens, dicit anathema Jeſu*. Et Auctor Deuteronomii cap. xxi. *Si ſurrexerit in medio tui propheta, aut qui ſomnium viſiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum, atque portentum, & evenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi: Eamus, & ſequamur Deos alienos quos ignoras, & ſerviamus eis; non audies verba prophete illius, aut ſomniatoris; quia tentat vos Dominus Deus veſter, ut palam fiet utrum diligatis eum, an non, in toto corde, & in tota anima veſtra*.

IV. Patratum ab omnipotenti Deo prodigium illud, quod non poſteſt virtute dæmonis ſuperari, quando præſertim agit de idololatriæ deſtructione, quam invitus patitur diabolus. Quare non eſt ambigendum fuiſſe mirabilia Dei, quæ operatus eſt Moſes in Aegypto, cujus opera non potuerunt ab incantatoribus ſuperari: unde hi cum non poſſent educere ſciniphes, *Dixerunt ad Pharaonem, digitus Dei eſt hic*: Exodi viii. 19. Similiter Ignis, qui ad nutum Eliæ Regum iii. cap. xvi. 38. cecidit

dit de cælo contranitentibus idem agere prophetis Baal, divinitus ad voranda holocausta, ligna, lapidesque descendit.

V. Dæmonum illusiones ac præstigia possunt pluribus notis deprehendi. Etenim si appareat v. g. & e sepulcro mortuus excitetur, neque corpus habeat palpabile, spectrum erit, & phantasma; quoniam objecto reali certæ insunt proprietates, quibus expoliari non debet. Hinc phantasma non erat Christus redivivus a mortuis, qui corpus suum palpabile exhibuit; neque Lazarus, qui postquam e monumento surrexit, loquebatur & epulabatur. Deinde spectrum erit & magica illusio, si a pluribus eadem res sub diversa conspiciatur imagine; nisi objectum talibus partibus instructum sit, ut radiorum inflexione diversas imagines pariat. Rursus transmutationes in volucres, lupos, aliaque animantia, si arte dæmonum fiant, erunt imaginationes aut somnia, epoto veneno, sive alia arte ad inducendam falsam phantasiam materia disposita; nisi dæmon illudat sublati corporibus, aliisque priorum loco substitutis. Quæ demum aut curiositati deserviunt, aut fiunt ad nocendum infantibus, satis de se ingerunt suspensionem, quod a malo, & nocendi cupidissimo spiritu efficiantur.

Liquet ex dictis vera miracula ea esse, quæ superant omnem naturalem facultatem etiam angelicam, quæ vere ac manifeste talia sunt, non sola imaginatione; & quæ ordinantur ad Dei cultum, ad reipublicæ utilitatem, atque ad incrementa virtutum.

PROPOSITIO IV. Istiusmodi miracula, quæ naturalem potestatem exceedunt, veræ religionis sunt nota & character, neque Deus talia operari potest per Cacodæmonem in argumentum erroris, vitorumque commendationem.

Hanc thesim adversus Novatores 1. Scripturarum auctoritate demonstro. Nam Josue III. 10. loquens de prodigiis Arcæ Domini, quibus Chananæorum, Hethæorumque evertenda erat idololatria, ait: *In hoc scietis, quod Dominus Deus vivens in medio vestri est*. Elias quoque devicturus miraculo ignis Prophetas Baal III. Regum 18. 36. inquit: *Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostende hodie, quia tu es Deus Israel, & ego servus tuus*. Ipse Christus Lazarum suscitaturus Joan. XI. 42. oravit ad Patrem: *Ut credant quia tu me misisti*. Atque de ejus Apostolis in fine Evangelii Marci legimus: *Illi autem profecti predicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis*. Scripturis igitur patet, miraculis Dei legem, Christi divinitatem, & Evangelii prædicationem fuisse confirmatam.

Secundo propositionem demonstro auctoritate Augustini, qua potissimum, ut magnum sibi arrogent patrociniū, Heterodoxi abutuntur. Ergo S. Pater in libro de utilitate credendi cap. 17. inter veritatis Catholicæ notas miracula connumerat, traditque hæreticos partim Conciliorum gravitate, partim etiam miraculorum maiestate damnatos. Et quoniam

niam scripserat hoc loco, miracula olim facta, non suo tempore; ne quis opinaretur putari ab Augustino incantamenta aut præstigia, quæ Deus identidem ad gloriam Sanctorum operatur, in 1. Retract. cap. 14. testatur se id protulisse, quoniam *non sunt tanta, nec omnia modo*. Illa namque ætate Donatistæ, quos S. Pater *mirabiliarios* appellat, innumera portenta a se fieri jactabant; quæ profecto talia non erant, ut scribit Tractatu in Joannem xiii. Libro quoque x. de Civ. Dei cap. 17. ubi enarratis mirabilibus divinitus factis, scribit eadem fieri, *ut nos ad Deum colendum, eique cobarendum excitemur*. Atque cap. proximo ait conari Cacodæmones ut falsis portentis divina imitentur, quoniam *non aliter se colendos esse persvaserunt, nisi mirabilibus operum effectibus, quorum historia gentium testis est, quarum Dii se ostentare mirabiles potius, quam utiles ostendere potuerunt*. Atque hanc diaboli calliditatem magno cum dedecore sectari tentarunt Polychronius Monothelita, Timotheus Eutychianus, Calvinus quoque & Lutherus, quos non permisit omnipotens Deus, qui mirabilia facit solus, ad falsa dogmata confirmanda virtutes facere, ut laudatus Bellarminus demonstrat. Sed ne ab Augustino discedam; memorato lib. x. cap. vii. describit mirabilia per Abraham ac Mosem patrata *ad corroborandam*, ut inquit, *fidem piorum*: & cap. 8. lib. xxi. ait *miracula necessaria fuisse priusquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus*. Addit etiam *nunc miracula fieri in Dei nomine, sive per Sacramenta ejus, sive per orationes, vel memorias Sanctorum*; narratque nonnullis quæ circa eadem tempora contigerunt, Mediolani ad tumulum Sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, Carthagine ad suas & Alipii preces, Hippone ad Memoriam viginti Martyrum, apud Aquas Tibilitanas reliquiis Martyris gloriosissimi Stephani, aliisque apud Cæsaream Cappadociæ; initio proximi capitis, *Cui*, inquit, *nisi huic fidei attestantur ista miracula, in qua prædicatur Christus resurrexisset in carne, & in cælum adscendisset cum carne? Nam & ipsi Martyres hujus fidei martyres, idest hujus fidei testes fuerunt Pro hac fide præcessit eorum mira patientia, ut in his miraculis tanta ista potentia sequeretur*. Sant ergo per Augustinum miracula testimonium Catholice fidei invictissimum.

Ratione denique confirmatur assertum. Verum quippe miraculum, quod omnium creaturarum potestatem excedit, solius Dei opus est. Deus autem, qui est summa veritas, nequit sive per se, sive per alium in errorem inducere. Nam sæpe Deum operari miracula etiam per impios, & paganos, nos præcedenti Propositione concessimus, ut fatetur etiam Estius in 11. dist. vii. §. 19. & Joan. Gersonius serm. xix. post Pentecosten, qui incivilis, gravisque temeritatis notat Scriptores omnia idololatrarum ac gentilium prodigia in dubium revocantes. In quorum historiis sunt quidem multa ab hominibus inventa, quemadmodum alibi dictum est; sed plura tamen, quantumvis mira, credi possunt, dummodo ad

ad adstruendam idolorum divinitatem non dicantur esse patrata. Talia quippe necesse est falsa sint, aut præstigia diabolica, nunquam Deo mirabilibus suis errorem aliquem approbante. Quod explicat illic Gerfonius exemplo principis, cui nullus credere teneretur, *si falsarius literas sigillo suo consignari scieret, & absque ulla contradictione permitteres*. Utitur eodem exemplo Cl. Theologus Gumenius Huigenus Tomo Brevium Observationum 2. & Juenin Q. v. 11. de Angelis Concl. 3. Itaque, ut sapienter Augustinus ait in libro contra Epistolam Fundamenti cap. 1v. iustissime nos tenet in Ecclesia auctoritas miraculis inchoata, *spe nutrita, caritate aucta, vetustate firmata*.

OPPOSITIONUM DISSOLUTIO.

Faciunt primo adversus hanc propositionem, quæ in duabus prioribus fuerunt concessa. Etenim Magi Pharaonis plura similiter fecerunt, quæ Moses Propheta Domini; verterunt enim virgas in serpentes, & aquam in sanguinem. At hæc in Mose fuerunt vera miracula. Ergo etiam in Aegyptiis Incantatoribus, qui proculdubio ea patrabant, ut veri Numinis impugnantem Divinitatem. Insuper ejusdem generis est prodigium Antichristi, de quo Apocalyp. x. 11, & miraculum Eliæ, de quo 111. Regum cap. 18. Erit ergo utrumque divinum opus, aut utrumque falsum miraculum. Præterea si possunt ejicere dæmones, & virtutes facere impii, de quibus Matth. cap. v. 11. & etiam qui Christum non sequuntur, ut ille, de quo cap. 1x. Marci, necnon Judæi quidam in Act. Apost. cap. x. v. 13. Ecce his miraculis horum mores & religio non confirmatur?

Hæc ex dictis dissolvuntur facillime. Et quidem Moses vera operabatur miracula, primo quoniam hæc non erant opera diaboli, quandoquidem adversus idololatrias pugnabat, nec Satanas præliatur adversus Satanam; deinde quia Satanae virtutem superavit, devorante virga Aaron virgas incantatorum, atque his minimo in signo deficientibus: præterea quia Moses invocato palam Dei nomine, & per publicum justitiæ signum faciebat prodigia, Magi vero *incantationibus suis*, privato contractu, tacitoque susurro. Porro quod Incantatorum præstigia non excederent naturalem dæmonis potestatem, ostendi supra. Idem discrimen reperitur inter miraculum Eliæ, & portentum Antichristi: nam Eliæ & adversus Baal decertabat, & Pseudopphetas ejus devicit; ideoque uti non poterat adversus dæmonem ope dæmonis. Præstigia vero Antichristi vires Satanae non excedunt; etenim ignem cælo devocare, quod etiam fecit Apollonius apud Philostratum, nihil est aliud, quam corpus violenter impellere: & loqui per imaginem bestiae, sive per simulacrum vocem emitte, quod in umbra Achillis pariter contigisse scribit Eusebius in libro contra Hieroclem, fieri potest sola aeris percussione. Itaque miracula Antichristi erunt talia tantum hominibus latentem causam ignorantibus.

rantibus; & forsitan sensuum illusiones, cum ab Apostolo in 1. ad Thesalon. cap. 1. 9. dicantur *Signa & prodigia mendacia*. Quamquam Augustinus lib. xx. de Civit. Dei cap. 19. non audet definire an futura sint prodigia mendacii, *quoniam Antichristus mortales sensus per phantasmata decepturus est, ut quod non facit facere videatur; an quia illa ipsa etiam si erunt vera prodigia, ad mendacium pertrahent credituros*. Vera autem prodigia dixit, non quia miracula vera futura sint, sed quia non erunt phantasmata: & revera ignis de cœlo cadet, ut quando cecidit assumpsitque familiam & greges Jobi, ac turbo irruens, domumque dejiciens filios ejus occidit: quæ utique fuerunt opera Satanae, hominibus mirabilia, non phantasmata; nec tamen miracula. Atque hoc exemplum assert eodem loco Augustinus. Quæ ultimo objecta sunt, veritatem Catholicam magis firmant: virtutes enim factæ in nomine Christi, illius potestatem demonstrant, qui diaboli quoque ministris diabolium invicem expellens majorem refert de adversario triumphum. Divinum quippe nomen dæmones exturbat ac percellit: & filiis Scevæ illos adjurantibus per Jesum prædicatum a Paulo respondit spiritus nequam: *Jesum novi; & Paulum scio; vos autem qui estis?* Id vero dæmoni Christi virtutem, & Pauli Evangelium reverenti credendum est, scribente Tertulliano in suo Apologetico: *Nemo ad suum dedecus mentitur*.

Adversatur præterea Catholico dogmati quod nihil mirabilius est mortuorum resurrectione, quam semper Romana Ecclesia existimavit maximum, divinumque prodigium. At suscitare mortuos non supergreditur dæmonum facultatem. Potest ergo dæmon quaecunque prodigium pro lubitu facere, coque homines decipere. Minor probatur celebri facto Pythonissæ, quæ 1. Regum cap. xxvii 1. ii. excitavit Samuelem, qui Sauli pugnae exitum miserandumque finem prædixit.

Huic argumento, quod perdifficile aliquibus visum est, clara est, & expedita Augustini responsio quæst. 3. lib. ii. ad Simplicianum. Quid enim absurdum est, *ex aliqua dispensatione divina permissum fuisse, ut non invitatus, nec dominante & subjugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occulta dispensationi Dei, quæ & Pythonissam illam & Saulem latebat, consentiret spiritus prophetae Sancti se ostendi aspectibus regis divina eum sententia percussurus?* Hæc Augustinus. Quæ responsio tum hoc titulo vera est, quod traditur a tanto viro; tum etiam quia non repugnat Deum patrare miracula etiam dæmonum ministerio ad punitionem impiorum, sui que nominis exaltationem: neque detrahitur honori Prophetæ, quod evocatus venerit ad prophetandum, cui viri plerique boni vocati ad malos veniant servato decore virtutis suæ, ut agant quod officium postulat æquitatis. Itaque quod Samuel *exaltavit vocem suam de terra in prophetia*, judicium Dei est punientis impium, & gloria Samuelis prophetantis etiam post mortem: atque ideo commendatur ab Eccle. cap. xlv. 1. 23. Falsum præter-

ea est suscitatum a dæmone Samuelem ; nam aliud est revocare animam ad informandum cadaver , quod miraculum est ; aliud vero dæmonem cum spiritu hominis loqui , cumque de abditis receptaculis Deo permitte-
 tente transferre : quæ utique dæmonis non superant potestatem. Quippe
 Satanas etiam Dominum , quando ei placuit allocutus est , assumptumque
 super pinnam templi constituit . Insuper ad præsentiam Saulis exaltasse
 Samuelem vocem suam ac prophetasse scribit utique Ecclesiasticus ; at
 non evocatum , suscitatumque . Denique fortasse qui apparuit , fuit
 spiritus fallax & versutus simulans personam prophetæ , nuncupatus
 Samuel , quoniam illius figuram induerat , quemadmodum omnes fere
 imagines rerum earum , quarum imagines sunt , nominibus appellantur : Ita tabulam intuentes dicimus , ille Cicero est , ille Salustius ,
 ille Achilles , ille Hector . Sed legite Augustinum citato loco , & prope
 finem libri de Anima Tertullianum .

Uterius opponi possunt miræ metamorphoses , hominumque
 conversiones in varia bestiarum genera , sola arte dæmonum factæ ;
 quæ si miracula non sunt , nescio quid mirandum ac portentosum di-
 cendum sit . Recenseri principio poterunt , quæ narrat S. Pater lib.
 xviii. de Civit. Dei cap. 16. de Sociis Diomedis conversis in volucres ,
 quas Servius in 2. Georgicorum scribit barbaris navibus infestas esse ,
 & Græcis lætas occurrere , memores generis sui , ducisque ab Illyriis
 interempti . In libro etiam eodem , capite proximo , & 18. narrat Au-
 gustinus Apulejum sumpto veneno factum Asinum , ut idem Apulejus
 fatetur in libris , quos *Asini aurei* titulo inscripsit . Italiæ quoque mu-
 lieres stabularias viatores in jumenta commutasse , versam Iphigeniam
 in Cervam , Ulyssis socios , apud Homerum in x. Odysseæ , in porcos
 a Circe commutatos , Arcades , Neurosque in Lupos conversos , scri-
 bit eo loco Augustinus , Olaus Magnus lib. xviii. cap. 32 , & ex ve-
 teribus Solinus , & Mela . Lindorum Catanensem in varia animalia se
 transformasse , narrat Hyacinthus Gimma p. 3. differt. Accadem. cap. 7.
 Sagas demum transferri ad conventus nocturnos versas in bruta , & ex-
 utis aliquando propriis corporibus , vox est popularis .

Quamquam hæc inter fabulas sunt amandanda ; diluuntur singula
 hac generali responsione , quod dæmoni haud difficile est translato hu-
 mano corpore ferinum supponere , & cibo , potuque venefico adeo
 hominum phantasiam perturbare , ut videatur ipsis , pelle ferisque ani-
 malium se indutos esse , membrisque belluarum circumdatos . In par-
 ticulari autem repono , socios Diomedis perdentibus illos ultoribus
 Angelis perisisse , & fulicas , sive , ut aliis placet , ciconias , eo aspor-
 tatas ; quæ agente dæmone blandæ Græcis accesserint , ut supersti-
 tiosi , divinitatisque prodiga gens Diomedem crederet Deum factum .
 Apulejus , nisi velimus dicere illum Latinas reddidisse fabulas Luciani ,
 fatetur ipse , versum se in Asinum unguine magico delibutum , quo ve-
 neficio

neſicio facile potuerunt ſenſus ejus perverti , ut etiam crederet Aſinum colloqui cum ſtatu Byrrhenæ : quod ſibi contigiſſe ipſe refert . Hinc magicæ artis accuſatus fuit apud Claudium Maximum Africæ præfe-ctum ; quem Coquæus noſter Comment. in lib. VIII. de Civit. Dei cap. 19. Chriſtianum eſſe putavit . Perfeſta eſt eodem modo magia Ita-licarum mulierum , quæ malis artibus imbutæ venenum caſeo viatori-bus propinabant . Circem ſociis Ulyſſis *commiſciſſe pani venena no-centia* , ait citato libro Homerus . Neuros fieri Lupos cerviſiæ poculo a magis propinato , quo ebibito invadit illos lupina rabies , & ſpiritus nequam illos velociſſimo motu per ſylvas exagitans , narrat idem Olaus , & tom. 2. Chron. Hirſaug. Trithemius . Quod Gimma ſcribit de Lin-doro Siculo , cjuſdem farinæ eſt , phantaſma ſcilicet deluſorium , aut animalium pro homine ſuppoſitio ; ut lepida ſimul & nefaria Cicchi Aſculani , (ita hominem maleficum etiam latine appellant ,) facinora . Pro regis Agamemnonis filia ſuppoſitam cervam putat Auguſtinus ; nec repugnat narratio fabulæ , nam cerva ſubſtituta , Iphigenia in Tau-ricam Cherſoneſum adducta traditur . De ſagis denique , ſive de loco in locum a dæmone , cui ſe mancipia dederunt , permittente Deo , mo-veantur ; ſive immiſſo ſopore , & in ſomnis phantaſmata eis obver-ſentur ; nihil prodigioſum auditur , ſed tantum ærumnoſa captivitas , pernicioſa dementia , horrendum execrandumque flagitium . At ſtu-dioſe læſtitandus Auguſtinus cap. 16. 17. & 18. memorati libri duode-vigeſimi .

Sunt hujus generis mirabilia quædam partim fabuloſa , partim delu-ſoria , quæ de immundis ſpiritibus enarrantur , & quibus forſitan imperi-tis videri poteſt , eos etiam virtutem procreandi res omnes ad miracu-lum poſſidere . Ajunt genitos ab illis homines tam ingentis ſtaturæ , ut cranium quoddam Drepani inventum plura contineat frumenti modia , excedatque corporis altitudo ducentos cubitos . Quod non ſolum tra-dunt Sicularum rerum Scriptores , verum etiam in IV. Genealogiæ Deo-rum libro Jo. Boccaccius Certaldi & Etruriæ decus ſingulare . Accedit quod arte dæmones procreantur etiam homunculi elementares , qui non tantum ſpiritum habent vitæ , ſed etiam divinationis virtutem . Hos Nymphas , Gnomos , Salamandrios , & Sylphos Paracelſus , & Borrus appellavere . Etiam gemmas aurumque cultoribus ſuis afferre dæmonem , & lutum , vel plumbum in margaritas commutare ſuadet ſibimetipſi de-lira annus , rudique piebecula .

Ceterum & hæc ſunt magna errorum portenta . Gigantes ex ſtir-pe Cain genitos arbitramur : & ſi aliquando concubitu demonum nati ſunt , factum id humano ſemine ab iucubo ſpiritu ad mulierculas dela-to , ut ſcribit ad caput 6. Geneſeos in Sacro Bibli. Theatro Laurentius a S. Francisca Scriptor Auguſtinianus . Excedunt vero communem ſta-turam humana corpora , ſi plurimis ſpiritibus aſſuât , ſitque craſſa .

& calidissima subacta materies. Hac ratione, & naturali etiam concubitu gigni possunt viri proceri, formæque amplioris; eosque non esse figmenta poetarum demonstrant inventa plerumque ossa, ut reperi- tus in litore Uticensi dens molaris, de quo lib. xv. C. D. cap. 9. Aquila ingeniorum Augustinus. Superat tamen captum nostrum amplitudo Cranii non procul a Drepano inventi: Goliath enim Gigas Magnus Philisthim sex cubitos, & palmum non excedebat, & Og rex Basan, cu- jus lectus ferreus servabatur apud Ammonitas, ut legimus cap. 111. Deut. v. 11. habebat novem cubitos longitudinis. Lectos etiam tertia, parte longiores fuisse scribit apud Grotium Maimonides. Cum ergo Gigantes, qui alios corporis proceritate antecellebant, fuerint viri sex- cubitales, illas plurium jugerum exuvias credimus fabulosas. At ele- mentares Theophrasti Paracelsi homunculi nihil sunt præter dæmones; quos arte Perspectivæ peritos, aptosque ad fingendum ludicras illas imagines hoc eodem libro demonstravimus. Tamen si dæmon verum aurum & gemmas efficeret applicando, & invicem neciendo particulas quæ lapides & metalla componunt, mirum profecto non foret: sed vi- demus fieri his fidentes pauperum plebisque ludibrium. Non latet præ- terea dæmonem locus, ubi thesauros ferax natura produxit, aut for- dida condidit avaritia. Chymica arte fieri aurum quidam opinantur, eisque blanditur quod narrant de Raymundo Lullo, & Arnolde de Vil- lanova. Extat apud Huetium in libro de rebus ad seipsum spectantibus insigne de hac arte viri doctissimi testimonium, tenentibus possibilita- tem Chrysopæjæ compluribus Auctoribus. Experimentorum, quæ hi commemorant detegit fallaciam venustus ac festivus liber, cui inferi- ptio Democritus ridens.

Restat ut moneamus quare Augustinus in lib. de Unitate Ecclesiæ cap. 16. ait, *non ideo manifestari Ecclesiam, quia in ea miracula fiunt*; quæ verba opponunt nobis Heterodoxi. Itaque Sanctus Pater eo loci demonstrat Ecclesiam in sola Aphrica non consistere adversus Donati- stas, qui eam esse apud se autumabant ob mirabilia quæ fecerant Do- natus & Pontius. Primo ergo docet ista fuisse, *vel figmenta menda- ciam hominum, vel portenta fallacium spirituum*. Ait deinde, quod *Satanas transfiguratur se tanquam Angelum lucis, & multos seduxerunt somnia sua*. Addit aliquando etiam Paganos & Judæos & Hæreticos exaudiri a spiritibus seductoribus, sive etiam ab ipso Deo, *vel ad pœ- nam malitiæ, vel ad solatium miseriæ, vel ad monitionem querendæ salutis æterna*. Post hæc, Donatistis divinas Scripturas recipientibus, inquit veritatem, quæ agnoscitur in Canonicis libris, quærendam non esse, *in variis hominum rumoribus, & opinionibus & falsis & dissilis & vixis*. Deinceps narrat opposita fidei Donatistarum argumenta, tradita ab Episcopis igni instrumenta divina, furiosas mortes Circum- cellionum, commissa ad eorum sepulcra vagorum vagarumque flagitia. Re-

Recensitis demum credibilitatis fidei nostræ argumentis, inter quæ enumerat *mirabilia exauditionum vel sanitatum*, in eam sententiam prorumpit: *Quæcumque talia in Catholica sunt, ideo sunt approbanda, quia in Catholica sunt: non ideo ipsa manifestatur Catholica, quia hæc in ea sunt*. Horum ergo verborum sensus est, unitatem Ecclesiæ Canonici scripturis probatam non posse labefactari mirabilibus, quæ Donatistæ iactabant; quoniam hæc vel erant portenta fallacia, vel præstigia dæmonum, vel patrata a Deo ad pœnam impiorum, aut solatium miserorum, non ad fidei veritatem firmandam, vel plurimis errorum portentis commaculata, vel mirabilibus Catholicæ Ecclesiæ minime comparanda. Ideo judicare, & distinguere inter istiusmodi miracula ipsam Catholicam, non his Catholicam dijudicari. Manifestum arbitror eo pertinere Augustini verba, ut obstruatur os loquentium mendacia, neque a Catholica Fide maximis jam miraculis confirmata quispiam novorum signorum occasione avertatur. Nam possunt pluribus titulis esse signa mendacii, atque de genere illorum, de quibus mihi videor satis disceptavisse.

C A P U T XXI.

De licita, & superstitiosa Magia, hujus origine, usque execrando.

QUANDOQUEM de mirabilibus dæmonum sermo nuper est institutus; persequar affine, proximumque argumentum de Magia, ejus effecta causasque varias Fanciscus Victoria, Martinus Delrio, Guilelmus Parisiensis, Joannes Thomas Castaldus, alique, docti viri tradiderunt. Sed nos hoc postremo capite dicta ab eis stylo fusiori, & alia fortassis jucundiora, brevi contractoque expediemus. Magi ergo nomine intellexerunt Veteres genus sapientum & doctorum, quod habebatur in Persis, ut de Divinat. ait Cicero; eosque putat eruditus Ordinis Scriptor Fortunatus Scacchus Fanensis Myrothec. l. cap. ix. Magoam regionem habitavisse. Nunc vero eo utimur nomine ad significandos homines, qui nova & mirabilia operantur, accepto potius in partem deteriorem. Et de magia quidem hæc sunt a nobis constituenda.

PROPOSITIO I. Datur aliqua magia, per quam arte, vel naturali scientia plura præter consuetum, & omnibus compertum naturæ ordinem efficiuntur.

Id 1. Probatur quoniam inditæ sunt ab Auctore naturæ singulis rebus virtutes non omnibus perviæ. Ut aliqua producam exempla; nesciunt plurimi magnete ferrum attrahi, lapide theamade ex adverso propelli, serpentario sanari venena, assio leniri podagram, hæmatite,

ocu-

oculorum abstergeri lacrymas, famio, & ætate partum ac decidentem, uterum contineri. Sunt & in herbis occultæ virtutes. Ajunt enim plantaginis femina confestim curare vulnera, apium rusticum strumas discutere, dictamnium infixas sagittas evellere, fulmine laurum non tangi, artemisiæ itineris tædium suo odore dispellere. Ferunt & Axium Macedoniae fontem lanarum mutare colorem, Sibarim capillos tingere, Lycum lucernas accendere. Quanta insuper Perspectivæ arte periti lucis inflexione faciunt apparere, vel solum prisina demonstrat. Ingenio præterea, atque experimento tantam agendi facilitatem nonnulli acquirunt, ut aliquando ab ignaris malefici etiam habeantur. Gigis anulum, quo se occultabat, naturali arte perfectum non solus testatur Cicero in Officiis, sed & Gregorius Nazianzenus in Monodia. Confici pelves & anulos ad curandas ægritudines utilissimos demonstrat Petrus Crinitus libro 1x. de Honesta disciplina cap. 5. Legimus Galenum Medicorum principem ægrotis quæ antea contigissent, & futura pariter enunciasse, & iccirco de consuetudine dæmonum fuisse suspectum. Hac nota non caruit vir doctissimus ac sanctissimus Severinus Boetius, ut in 1. de Consolatione ipse refert. Quanta hominum admiratione digni fuerint Albertus Magnus, Picus Mirandulanus, & Marsilius Ficinus, nullus ignorat. Statuas mathematica arte elaboratas moveri, demonstrant per Italiam pinacothecæ. Ludit etiam aliquando natura, partibus suis singularem proprietatem largiendo. Esse homines qui aures movent vel singulas vel ambas simul, aut qui immoto capite totam cæsiarem deponunt ad frontem, qui etiam voces avium imitantur, & eorum, quæ voraverunt præcordiis contractis, tanquam de sacculo integerrimum quod placuerit proferunt, scribit lib. xiv. de Civit. Dei cap. 24. Augustinus. Natum olim in Germania puerum, cujus objectum corpus clausa hostia protinus aperiret, auctor est in tertio de motibus animalium Albertus. Puerum quemdam in agro Mutinensi impune venenata animantia tractasse, septimios, ut vocant, contactu manuum sanare tumores, nonnullos eximiis viribus præditos esse, docent naturalium historiarum Scriptores. Ergo quisquis vel a natura insigni aliqua facultate donatus, vel philosophicis disciplinis imbutus, vel studio aut facie cognita vi herbarum lapidumque, insolita & prodigiosa patrabit, is minime damnandus erit magicæ artis superstitionis & maleficæ.

Possunt pariter a vehementissima animi apprehensione præter consuetum naturæ modum effici plura, quæ ignarum vulgus censet quandoque diabolica. Ne dicam de maleficiis, quæ sæpenumero suspicatur in puellis amore infano deperditis, perrara quippe sunt veneficia amatoria; legimus ex accepto tragicæ victoriæ nuncio repente Sophoclem, & Dionysium Siciliae tyrannum corruisse: atque dum Cræsum regem nudato ferro quidam ex Persis aggredederetur, mutum filium linguam in-

ingenti percussum metu solvisse . Hæc licet magica non sint , quatenus arte & nota causarum applicatione non fiunt , non sunt tamen vera miracula , neque præstigia dæmonum reputanda .

PROPOSITIO II. Datur genus aliud Magiæ , cujus effecta naturalia non sunt , sed a spiritali aliqua separata substantia proveniunt .

Historicis momentis , & manifesta ratione demonstratur . Etenim Numa Pompilius quid esset circa res sacras constituendum , audivit per hydromantiam , idest imagines apparentes in aqua : quo genere superstitionis a Persis derivato etiam Pythagoram usum fuisse Varro commemorat . Evocari etiam spiritus referentes imaginem mortuorum , quod Græce vocant Necromantiam , scribit S. Pater de Civit. Dei capite ultimo libri Septimi ; in quem locum Ludovicus Vives ceteras magicæ superstitionis species , illarumque Auctores enumerat . Dari spiritus Pythones , quibus incantationibus nefarii homines divinare præsumunt , sacræ quoque literæ commonstrant . Non semel in elementaribus corporibus dæmones conspici , & homines alloqui narrat Psellus , Cardanus , Kircherus . Omnia hæc nequaquam fieri virtute celestium corporum , nec sola imaginatione , suadet manifestissima ratio . Primo namque si idola hæc , & humunculi loquuntur , & occulta revelant , a spiritali aliqua substantia moveri debent ; loqui enim & abscondita prodere est naturæ intelligentis officium . Deinde nemini res imaginariæ apparent , nisi interveniat exteriorum sensuum alienatio : hujusmodi vero locutiones fiunt interdum ad homines exterioribus sensibus libere utentes . Præterea non potest ex sola imaginatione acquiri intellectualis cognitio , ultra naturalem proprii intellectus facultatem , sive partem antea notitiam ; quemadmodum constat ex somniis . Responso ergo accepta a magicis simulacris , quibus occulta scelera , furta , & thesauri deteguntur , nequeunt in naturalem causam referri . Quod valet pari jure de omni ligatione , vel maleficio , in quo causæ prorsus disparatæ illud efficiunt , quod vi sua præstare alia ratione non possunt ; ut dicam Proposit. IV.

PROPOSITIO III. Magica opera ab iniquo & contaminato spiritu efficiuntur .

Etsi hæc propositio ex capite præcedenti consequitur ; tamen ne quis plane rudis mira artis magicæ a Deo , vel Angelo bono operari arbitretur , eam ratione , historiarumque confirmabimus . Vera enim miracula , quæ ad Dei cultum ac religionem pertinent patrari non possunt ope dæmonis , quoniam Satanas Satanam non ejicit ; neque regnum Beelzebub stare potest , si ejus virtute corroboratur religio idololatriæ , & superstitioni contraria . Ergo nequeunt ex opposito portenta magica fieri Auctore Deo , vel bono Angelo , quoniam Dei virtus non potest adversus semetipsam pugnare , neque cultui idolorum & superstitioni conferre . Quamobrem Magicæ artis professores maximo odio Christianam Religionem semper persecutos fuisse , narrant Ecclesiasticæ Historiæ . Videatur

tur Sozomenus lib. II. cap. XI, ubi commemorat, quanta adversus Episcopos & Sacerdotes olim moliti sint Magi Persæ. Celeberrimum Maruthæ apud Isidorem cum Magis conflictum describit Socrates lib. VII. cap. VIII. Persecutionem Valeriani suscitatum consilio perditissimi Magi Aegyptii, auctor est Dionysius Alexandrinus apud Baronium ad annum Chr. CCLVII. Legimus Julianum Apostatam usum familiarissime Aedesio summo Ethnicæ superstitionis antistite, Chrysantio Sardonio, Prisco, & præsertim Maximo, quo diabolica carmina admurmurante simulacrum Hecatis renidebat. Ut ergo Mosi Incantatores Aegyptii, ita Christo Magicæ artis periti atrocissima bella indixerunt, Theodas primum, de quo Act. Apost. cap. V. 36. & Joseph XX. Antiq. cap. 2, postea Simon, alii-que præstigiatores.

PROPOSITIO IV. Quodlibet Magicæ artis portentum habet in se idolatriæ crimen, cultumque dæmonis, aut expressum, aut interpretativum.

Cum enim Diabolus sit divinorum honorum avidissimus, magiam instituit, ut hujus adminiculo sibi cultum & obsequium hominum captivaret. Quod duplici ratione callidus, invidusque serpens consequitur, expressa, tacitaque pactione. Ad illam vel per se, vel perditissimorum hominum ministerio trahere studet infirmiores atque scelestiores. Hi vel Catholicam Fidem audacter denegant, vel ore impurissimo Deo, Virginique Deiparæ maledicunt, vel jurejurando sese Diabolo devotent, vel turpi aliqua cæremonia frontem illiniunt quasi abradentes baptismum, vel impresso aliquo in carne stigmate captivorum, aut pecorum more obsignantur. Hæc sunt, quæ pactum cum dæmone explicitem appellare solent Theologi. Qui vero ad tantam impietatem & insaniam flecti non possunt, alliciuntur ad magiam notis aliis occultis, quas dæmones adinvenerunt, ut signa & characteres præstandi sibi honoris; quibus positis, quasi secreto contractu, intentum opus exequantur: & hæc sunt pacti taciti argumenta. Igitur in omni magico eventu vel expressa, vel tacita conventionione, exhibetur dæmoni honor, & cultus.

Expressum quidem cum dæmone pactum facile ex dictis dignoscitur. Erit tacitum, quotiescunque apposita signa non sint suapte natura ad productionem effectus ordinata, sed disparata potius, & omnino disjuncta. Sunt hujus generis pentagoni & circuli, inaudita Angelorum nomina, ignoti characteres, figuratæ laminæ, aliaque plura. Accedunt sacrarum rerum abusus, contortæ in alienum sensum scripturæ, Sacerdotalium indumentorum, lustralis aquæ, vel chrismatis malus usus, & execrabiliora sacrilegia, quorum vel nomen horremus. Hujusmodi sunt instituti in Religionis contemptum novi ritus, ut certus candelarum numerus, determinata corporis positura, illius situs vel horæ supersticiosa observatio. Consimilis est applicatio rerum, quæ

quæ omnino superflue sunt, ut ad expellendum dæmonem radere pillos, & incedere nudo altero pede, passisque capillis; uti ad maleficia laqueo suspensiosi, culcitra feretri, tædis sepulcralibus, vel denique ad conatum faciundæ amicitie ossibus, plumis, vitisque lanceis: quæ omnia ex Gentilium superstitione derivasse liquet ex libro 111. Propertii, ex ix. Lucani, & ex Ecloga viii. Virgilii: in qua Alphesibæus commemorans quæ parabantur ad maleficia, ait:

Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.

Terna tibi hæc primum triplici diversi colore

Licia circumdo: terque hæc altaria circum

Effigiem duco, &c.

PROPOSITIO V. Simul cum idololatria magica ars cœpit exerceri: unde & ipsa a posteris Cham disseminata est.

Hinc exortum Polytheismum, aut saltem per orbem dispersum; opinio nostra est alibi confirmata. Polytheismi autem individuum esse supersticiosam magiam, atque ex posteritate Chami diffusam, hisce momentis demonstro. Idem Apulejus in Apologia 1. ait: *Magia est ars diis immortalibus accepta, colendi eos & venerandi prognata, pia, & divini sciens*. Et Plato in Alcibiade, Magicam Zoroastri artem adinventam scribit, *ad plurimum Deorum cultum*. Idem observat Lactantius lib. 2. de Origine Erroris cap. 17. Præterea Scriptores omnes Magiæ auctorem faciunt Zoroastrem; quem, licet Historici diversa tradant, firmissime arbitror esse, aut Cham, aut filium ejus Chus, aut filium Chus Nembrodam. Movet me primum auctoritas Veterum; Scriptor Recognitionum, quæ tribuuntur Clementi libro iv. num. xvi 11, Gregorius Turonensis lib. 1. Hist. cap. 5, alique permulti. Deinde Rerum Aegyptiarum Scriptores animadvertunt Saturnum Aegyptium & Zoroastrem eundem hominem esse: at Saturnum Aegyptium esse Cham, filium Noe, videtur mihi satis manifestum ex columna, quam, auctore Xenophonte, Semiramis Nino regi dicavit, in qua legitur hujus mulieris patrem fuisse Belum, Avum Saturnum Babylonium, idest Nembrod, Abavum vero Saturnum patrem Aegypti, idest, ipsum Cham, qui genuit Chus, & Mesraim; ut habetur Gen. x. 6. *Quare si Zoroaster idem est ac Saturnus Aegyptius, nequit alius esse præter filium; aliquem Noha*. Idem conjicitur, ex quo antiquissimum numen Aegyptiorum appelletur Serapis; ut recte Clemens Alex. lib. 1. Strom. & S. P. lib. xvi 11. de Civit. Dei cap. 5. Serapidem vero dictum arbitror a *Seraphi*, scilicet *ardentem splendidumque*; unde Macrobius Serapidem solem esse contendit. Existimabant enim antiquiores idololatæ defunctos Reges symbolis siderum, animalium, aliarumque rerum esse colendos. Porro idem fere significat nomen Zoroastri, quod communiter interpretantur *vivum & rutilans sidus*. Persas etiam Pyraum Deorum maximum habere, & in cultum solis ignem custodire, eique

To. II.

B b b

faci-

sacrificare Magos ante vaticinia, scribit de bello Persico lib. 2. Procopius: quod & asserit de Aegyptiis lib. 3. de Præp. Evang. cap. 2. Eusebius. Valde ergo probabile est, Chamum errore imbutum a viris pessimis, qui perierunt diluvio, esse Idololatriæ & Magicæ artis propagatorem, dictum a posteris Saturnum, Serapidem, Zoroastrem.

Neque aliquem movere debet, clarissimum Huetium in demonst. Evang. Prop. 1v. cap. v. contendere quod Zoroastres sit idem, ac Moses; & alios Scriptores illum etiam posteriorem Mose fecisse. Ethnici enim ad sacram historiam gentis suæ origines addiderunt, ac veritatem cœnosis rivulis conspurcarunt, regibus, satrapisque suis Hebræorum Patrum datis characteribus. Inveniemus propterea non unum, esse neque Saturnum, neque Serapidem, neque Zoroastrem. Scimus fuisse Zoroastrem Bactrianum, de quo Augustinus lib. xx1. de Civit. Dei cap. 14, & plures hujus nominis extitisse scribunt Plato in Alcibiade, Clemens in v. Stromaton, Vossius etiam in 1. de Idololat., & Cotelærius in Notis ad 1v. Recognitionum. Antiquiorem autem Zoroastrem Chamo invenire non possumus, ideoque ab eo profectam magicam artem idololatriæ germanam, magna cum probabilitate asseruimus.

PROPOSITIO ULTIMA. Artes magicas maximum, & summo opere detestabile scelus est profiteri, atque exercere.

Hanc propositionem præcedentium consecrariam superfluum est demonstrare. Horrendum quippe crimen est Dæmonem coli, & obsequium præstari spiritibus invitatis: quod in omni Magica superstitione ostendimus evenire. Quapropter Levitici xx. legitur: *Vir sive mulier, in quibus Pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur: lapidibus obruent eos; sanguis eorum sit super illos.* Et, *Anima, quæ declinaverit ad magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui.* Itaque jure, & merito Christiana Religio unius ac summi Dei veneratrix maleficam artem damnat, libros incendi jubet, & ariolis magisque extremum supplicium infligit.

REFELLITUR OBJECTIO.

In patrocinium magiæ illud objici potest, quod videtur etiam Moses illam excrcuisse. Celeberrimum Magum eundem appellat in altera Apologia ad Claudium Maximum Lucius Apulejus, & Plinius lib. xxx. Hist. Natural. cap. 1. Et quidem parum a magica arte distare videntur virgæ usus ad mare trahendum adhibitus, gemina petræ percussio, ligni in aquam immissio, manuum ad percutiendum Amalecitarum erectio, & serpens æneus exaltatus in pertica. Quin & Magicæ superstitionis insinulari possunt Christiani, Romanæ præsertim communio-

munionis, qui Martyrum ossibus ac cineribus, candelarum lumine, lustrali aqua, thurisque suffimento persæpe utuntur: non enim ista a magicis cæremoniis multum discrepant. Hinc ut Christiani in idololatriis magiam damnant, ita ipsi apud Ethnicos tanquam magicæ artis professores audierunt; atque nuncupati sunt a Svetonio in Nerone, *Genus hominum superstitionis novæ, & maleficæ*; moresque illorum Tacitus lib. xv. Annalium appellavit *superstitionem exitialem*. Falsum præterea est magica opera effici dæmone opitulante. Inter gratias enim gratis datas iustis, impiisque aliquando communes, connumerantur dona linguarum ac sanitarum. Scelesti ergo impique, dum morbos curant, aliaque mira operantur, nulla malefica arte hæc præstant, sed dono Dei. Postremo non omnes magi cultum dæmonibus exhibent, sed exorcismis ac ritibus suis eos compellunt, atque ut sibi obtemperarent vi adigunt. Horum ergo artes absque fidei, ac religionis dispensatio, dummodo in aliorum perniciem non vergant, perniti poterunt.

Sane ista nullius propemodum sunt momenti. In Mosis enim portentis interfunt omnes veri miraculi characteres Prop. 3. recensiti capite præcedenti; maxime quod adversus idololatriam patrata sunt, neque potuerunt magicis incantationibus superari. Ex quo sequitur non esse opera dæmonum, quæ horum cultum, potestatemque frugerunt. Dictum quoque paullo supra, Mosaicam legem ariolos & Pythonicos mortis supplicio mulctare. Fallitur ergo Apulejus, & suomet testimonio refellitur; quippe in Apol. 1. definit Magiam, *artem colendi Deos*; & in religione Mosaica unum coli numen tradit etiam Tacitus in lib. Historiarum v. Plinius tum in his decipitur, cum etiam quod facit Mosen, & Jannem unius factionis, & secutus Hermodorum Platonium ait Mosen fuisse multis millibus annorum post Zoroastrem. Virga autem, manuum erectio, serpens æneus, aliaque a Mose adhibita, quoniam non poterant commendare idololatriam, erant signa veræ Religionis, & typus crucis, & mortis Christi. Is etiam, ejusque discipuli, cum dissolvant opera diaboli, nequeunt infimulari artis magicæ. Quamobrem usus reliquiarum, lustralis aqua, Crucis signum, & hujus generis reliqua, signa sunt veræ religionis: & his quoque monstratur non servari apud Novatores Ecclesiam Dei. At Suetonius, Tacitus, Plinius alique Ethnici appellaverunt Christianos supersticiosos & maleficos duplici ex capite. Primum quia Christiani plurium Deorum cultum abjiciunt: deinde quoniam maleficia etiam Romanorum legibus damnata erant, ut referunt Seneca lib. 111. Nat. quæst. cap. 7. & idem Plinius lib. xxv 11. cap. 2. & ideo hujus criminis Christianos infimularunt, ut magis illos redderent odiosos.

Errore in magno versantur, qui Magiam quasi gratiam gratis datam honestant. Differunt gratiæ gratis collatæ a magicis artibus, quod illæ a Deo absque disciplina studioque donantur: magia vero comparatur

tur lectione librorum, & Pseudomagistrorum institutione. Præterea gratiæ illæ non pendent a vanis observationibus, nec postulant media quadam indifferentia, cujusmodi sunt colligatio chartulæ, capillorum abrasio, florum manipuli, & cetera, de quibus Proposit. 1v. diximus tacitam cum dæmone habere pactionem. Sunt etiam gratiæ omnes Dei beneficia, imo quædam motiones ipsius Dei supernaturaliter operantis, sive habitus supernarum virtutum, quibus ad maleficia nullus uti potest, quemadmodum magicis institutionibus. Fieri tamen potest, ut etiam improbis hujusmodi gratiæ a Deo conferantur, quod vidimus Prop. 2. cap. xx. & posteaquam auctore Deo mira evenerunt effecta, ita ab ingratis impiisque prædicari, quasi ad institutum vitæ eorum decorandum divinitus contigissent.

Rapiuntur pari jure in errorem, qui magica incantatione inquirunt invitum dæmonem compelli, ut probatis ab Ecclesia exorcismis. Adjurant enim spiritus per nomina diabolica, eaque etiam divinis conjungere audent, quasi haberet potestatem eandem Dei nomen, & Beelzebub: atque inter Angelos Dei etiam dæmones impurissimos ore sacrilego invocant. A quatuor mundi plagis nudo capite, thurisque fumigiis spiritus incestos allecant, & si appareant, salutem nunciant, sibi que jurejurando devincunt. Ministros etiam Ecclesiæ habitu, incessu, ritibusque exprimunt ad impudentiæ ludibrium. Sunt ergo sacrificuli, idololatræ mancipia Satanæ, necnon sacrorum irriores ac mimi. Atque hæc est de Angelis, ac Dæmonibus disputatio nostra præpostera forsitan, & incondita, expleta tamen omnibus suis partibus.

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER UNDECIMUS

*In quo de rebus aspectabilibus, earumque
productione atque ætate, quid Candi-
datis nostris tenendum sit aperitur.*

OSTEAQUAM disputatio instituta est de productione, potestate, ac ministeriis Spirituum, contemplanda nobis occurrit rerum corporalium digesta moles, sive mundus iste spectabilis. Hunc quidem, Auctore Eccl. iii. 11, tradidit Deus disputationi eorum, qui Dei opera non invenerunt: atque ideo plura commenti sunt de anima, vel spiritu materiam universam pervadente, in eaque exercente vim plasticam, permulta de mundi aut spherica aut indefinita extensione, complura de systemate, atque de fluido, vel denso cælorum corpore: in quibus convenire nequeunt Plato, Pythagoras, Aristoteles, Ptolomæus, Copernicus, Cartesius, ceterique duces Philosophorum. Nos vero, his brevi expositis, aut penitus prætermisiss, animadvertentes quod sacræ proponunt literæ, unum esse altissimum Creatorem omnium, præterire, atque advenire mortalium generationes, & cuncta demum tempora transitura, contenti erimus pauca tradere de Mundi creatione atque interitu; ne divina tractantes de fluxis incertisque nimium solliciti videamur.

CA-

De Theologicis Disciplinis

CAPUT I.

Historiam Creationis ex libris Moſis, non ex Ethnicorum fabulis eſſe deducendam.

ILLO tantum in quaestione hoc loco vertimus, utrum servatis regulis Critices, perfectisque variis Aegyptiorum, Chaldaeorum, Graecorumque Historiis, ubi plura de Mortalium origine, vetustate regnorum, temporumque distributione narrantur, Historiam, & Chronotaxim Moſaicam amplectamur, an profanam potius, vel ſaecularem; nam an libri Moſis divinam habeant auctoritatem, & ſint Deo affante conſcripti, diſſerendum eſt alibi.

PROPOSITIO. Diſputantibus de mundi, aliarumque rerum primordiis Moſaica narratio eſt ceteris omnibus praefenda.

Dum quaeritur de rebus ab ætate noſtra remotiſſimis, iis Aucto-ribus major fides debetur, qui ſunt ceteris antiquiores, omneſque veritatis notas praefereunt. Ac talem eſſe Moſem comprobat veritas eliquatiſſima. Hujus antiquitas principio deprehenditur, quod nulla gens ſit vetuſtiſor Hebræa, quemadmodum vel ipſa lingua demonſtrat, parens, & genitrix ceterarum. Atque inter gentis hujus Scriptores nullus ſuperreſt ipſo Moſe antiquior, aut clarior. Verum praetermiſſa nunc Origine Gentis, Moſem Historicis omnibus antecceſſiſſe probant Clemens Alexandrinus in 1. Stromateon, S. Cyrillus adverſus Julianum, & in perpolito Opere demonſtrat. Evangelicæ Prop. iv. doctiſſimus Abrincenſis Episcopopus: idque nos ſequentibus argumentis ducti affirmamus. I. Diodorus diligentiſſimus rerum antiquarum ſcrutator ait Moſem primum omnium populis perſuaſiſſe, ut legibus ſcriptis uterentur: de quo Diodori teſtimonio vide memorato libro primo S. Cyrillum. Eupolemus & Artabanus tradunt fuiſſe Moſem literarum inventorem, & Mercurium illum, quem apud Graecos omnes Latinosque Scriptores conſtat literas gentem Aegyptiam docuiſſe. Hoc tamen de prima literarum inventionem ego minime aſſentior, quamquam literas hunc habuiſſe auctorem vulgaris ſit Noſtratum, & Hebræorum opinio, ut affirmat Lodovicus Vives Com. in cap. 39. lib. xviii. de Civit. D. & P. Haë in Prolegomenis ad Bibliam Maximam. Inſtitutorem tamen illum dicimus, ut Cadmum apud Phœnices, quod ſcribendi artem coluerit, exornaverit, omniumque mortalium primus in ejus exercitatione claruerit. Vide quæ de Moſe ſcripſerunt apud Joſippum in priori libro contra Apionem Manethos Aegyptius, & Hermippus viri circa omnem hſtoriam diligentiſſimi. II. Ipſe Apion Grammaticus in 1v. Aegyptiarum Hſtoriarum libro fatetur Moſem fuiſſe ſynchronum Inacho Argivo. Ex rebus autem Graecis ſunt antiquiores Argolicæ, quæ originem ducunt ab Inacho, ut docet Dionyſius Halicarnaſſæus de Temporibus: Argolicis autem recentiores ſunt Atti-

Atticæ quatuor saltem generationibus; & hæc novem Arcadicas præcefferunt. Cadmum quoque græcarum literarum institutorem Thebas adventasse tempore Lyncæi, & septima post Mosen generatione, probat S. Clemens Alexandrinus. Vetustior est ergo Moyſes Scriptoribus omnibus, quos proferre poteſt Græcia mendax & loquentiſſima, fuitque cum nondum ipſa Grammatices noſceret elementa. III. Nullum Scriptorum, quos ſuperſtite fama celebramus præceſſiſſe Moyſis ætatem ex eorum chronologia facile comprobatur. Herodotus hiſtoriæ parens, ut in 1. de Legibus appellatur a Tullio, vixit ſub Xerſe, & natus eſt octennio poſt pugnam Marathoniam, quæ contigit anno 1. Olympiadis LXXI. Hunc ſubſecuti ſunt Thucydides, qui floruit tempore belli Peloponneſiaci, excitatus ad condendam hiſtoriam æmulatione Herodoti; Xenophon, quem floruiſſe Olymp. xciv. ſcribit Laertius; proximus huic Anaximander Mileſius, alique poſteriores. Inter Aegyptios antiquiſſimus eſt Beroſus, quem ita dici placet Scaligero & Voſſio, quaſi Oſæ filium: & hunc natum biennio ante obitum Alexandri, librosque ſuos, quibus Chaldaica deſloravit, obtuliſſe Antiocho ^{ſup} filio Antiochi Soteris, demonſtrat citatus Voſſius lib. 1. de Hiſtor. Græcis cap. xiii. Poſt Beroſum digeſſit Aegyptiorum tempora Manethos Sebenita hortante Ptolomæo Philadelphi, eaque perduxit ad Darium Codomannum, quem Alexander Macedo debellavit. Ex quo primum Julius Africanus temporibus Severi Imperatoris, poſtea Euſebius ſub Conſtantino celebres Dynaſtias exſcripſerunt. Horum etiam ſcripta edita ab Annio Viterbienſi ſpuria & ſuppoſititia eſſe, recte animadvertit Poſſevinus lib. 1. Biblioth. Seleſt., eaque Eruditi omnes tanquam commenta fluxæ fidei rejiciunt. Theodotus, qui memoriæ tradidit res Phœnicum eſt ætatis incertæ; ſed meminit ſuis in libris Judæorum, ut conſtat ex libro 1. Joſephi contra Apionem. Hiſtoriam Romanam primus omnium ſoluta oratione ſcripſit Fabius Piſtor, dictus a Livio lib. ii. *longe antiquiſſimus auſtor*. Neque poetæ ſunt Hebræorum legiſlatore ſeniores. Homerum Suidas ex Porphyrio refert vixiſſe ante primam Olympiadem annis cxxx. Orpheus Linum paullo anteaſſit, Linus Herculem, Hercules, ſi credimus Tatiano, unius hominis ætate bellum Trojanum antevertit; ſunt ceteri omnes juniores. Nullus ergo ante Moſem Hiſtorias aut edidit, aut inſtruſtavit.

Præterea, ut fruamur aſſiduis vigiliis, & ſumma eruditione Danielis Huetii; iſ demonſtrat, ex libris Moſis Priſcorum omnium doctriſinam promanaſſe. Sanchoniathonem de rerum principiis, & mundi origine ex Taauto, ſcilicet Moſe narrationem hauſiſſe; illum vero eſſe Trojanis temporibus longe vetuſtiorẽ: Homerum ſexcenta narrare ex Moſe deprompta: Thaletem lucem poſteriore tenebris, & aquam principium rerum corporearum ſtatuſſe ex Theologiæ Moſis rudimentis: Pythagoram Hebræis præceptoribus uſum, hominem ad Dei imaginem conditum definire, & prohibere eſum morticinorum: Platoniam pariter, & reli-

& reliquas Philosophorum sectas ex Judæorum doctrina manasse, quomodo apud Clein. Alex. in v. Stromatum ostendit Aristobulus Judæus: Manethonem tradere Israelitici populi historiam a Mose conscriptam, quamquam fabulis pluribus infuscatam, hinc ceteros Scriptores singulos, corruptis ab Ethnicis fontibus, ebibisse: Mosem denique esse Mercurium, Osiridem, Bacchum, Serapidem, & quidquid divinum Gentilium Theologia comminiscitur. Verum an talis revera sit antiquitas Sanchoniathonis, quem constat meminisse temporis conditæ Tyri, extructæ anno septuagesimo sexto ante cladem Trojanam: atque an Dii omnes in unam Mosis Personam sint referendi, ad præsens non attinet institutum. At de Mosis antiquitate otiosum erit verba plura prodigere.

Ingenui autem Scriptoris notas in Mose promptum & facillimum erit deprehendere. Has inter occurrit stylus non fucatus verborumque pigmento illitus, neque simbriis luxuriantis orationis, & peregrino habitu ineedens; sed simplex, gravis, necnon primigeniæ linguæ phrasi, sententiis, nativisque idiotismis confertus. Accedit humilitas, qua de se loquitur ubique demisse, narrans obscuram de domo Levi generationem suam, fugam ex Aegypto, murmurationem adversus se populorum, atque pœnam immisæ sibi mortis extra terram Chanaan, quoniam prævaricatus fuerat in Cades ad Aquas contradictionis. Non simulatum, nec fallacem ejus animum, sed sincerum rectumque, præfert aperta rerum gestarum narratio, criminis quoque patrati ab Aaron, cum vitulum aureum confluxit magno populi sacrilegio obsecutus: tametsi erat ille Pontificali honore condecoratus, & genitus eodem semine ac utero. Nec Mariæ forori pepercit, ipsius murmur, & elephantiasin, molestum, sceleratissimumque morbi genus, commemorando. Complectitur autem Historia Mosis res majorum traditione confirmatas, peractas coram ingenti multitudine, coram Pharaone & Optimatibus Aegypti, adversus hos, aliorumque Regnorum potentes, strenuosque proceres; qui fictas in gentis suæ dedecus fabulas in ore hominum vagari non permisissent. Quod ubi florescentem jam Hebræorum Republica, aut post excidium Hierosolymitanum dispersa aliqui tentaverunt, fuerunt momentis invictissimis refutati. Tradunt insuper Mosis scripta omnium vetustissimarum Religionum, integerrimam castissimamque, unius Dei cultum, idolorum contemptum, leges regendis populis percommodas, & reliquarum inviolatum exemplar, sanctissima ad officia virtutum monita, incitamenta majorum, scelerumque debitam pœnam, & definiendarum causarum aut puniendorum malefactorum judicialia sine asperitate arbitrioque præcepta. Atque hæc illius veritatis, quæ non est a probitate & sanctitate divulsa, veritatis nempe nulla caligine erroris conspersæ monumenta sunt invictissima. Prætereundum non est librorum Mosis auctoritatem etiam divinis miraculis elucescere; atque prætermisissis aliis, hoc uno, quod tanta

tanta cura asservati inter Hebræorum clades, exilia, captivitates, & urbium ac templorum incendia ad nos usque pervenerint, asservatissime per orbem terrarum exemplaribus populorum omnium lingua, translatis, concordia mirabili maniantur. Quæ si non videntur optimi Historici notæ; me fugit quænam auxilia ad veritatis confirmationem possimus asciscere. Igitur nullum invenire possumus Generationis mundi Scriptorem præferendum Mose, sive spectata hujus antiquitate, sive expensis notis Criticis veritatis: quod erat probandum.

CONTRARIÆ ARGUMENTATIONIS REFUTATIO.

Mosem non esse antiquiorem ceteris Scriptoribus evincitur primo ex vetustissima Aegyptiorum origine, quæ Hebræorum nativitati multis annorum millibus antecessit: quomodo vel e solis Dynastiis a Julio Africano, & Eusebio conscriptis poterit quisque conjicere. Deinde ex libris Mercurii Trismegisti, quos supposititios censent equidem morosi Critici, sed veteres Patres adversus Gentes sapenumero laudant: quorum Auctor pluribus ante Mosem sæculis creditur floruisse. Uterius legimus Aët. vii. 22. ipsum Mosem eruditum fuisse *omni sapientia Aegyptiorum*: imo Philo libro 1. de ejus vita, etiam Græciæ doctissimos ait fuisse ad pueri institutionem accersitos. Mercurii columnas antiquissimorum temporum historiis inscriptas etiam Eusebius & Georgius Syncellus commemorant. Demum in Chronico ejusdem Eusebii legitur Mosem vixisse ætate Cecropis, ideoque tercentis ferme annis post Inachum. Non est ergo Historia Mosis tanti ob meritum antiquitatis facienda.

Expers quoque est notarum, unde veritas elucescit. In sola enim Geneseos historia, (nam de ceteris libris disceptare nostra non refert,) Auctor a mendaciis non temperat. Narrat cap. iv. 17. Cainum civitatem Henoch ædificasse, cum vix quatuor homines viverent. In xxxv. capite v. 31. meminit Regum Israel, quorum primus fuit Saul inunctus circa annum 2909. & cap. xii. 6. mentionem facit Chananæorum, qui suo tempore nondum erant exterminati, tanquam populorum vix memoria superstitum. Joseph etiam Gen. xl. 15. ait sublatum se de terra Hebræorum; quando scilicet Chananæa nondum terra Hebræorum poterat appellari, vix una, vel altera familia Hebræa inter Chananæos commorante. Libros præterea legis Mosaicæ ab Antiocho concrematos & conscissos, habetur in 1. Macchabæorum cap. 1. 59. Ergo qui nomine Mosis circumferuntur spurii sunt, & spongia a mendaciorum culis abstergendi. Accedunt argumenta Manichæorum, quæ probant librum Genesis auctore Diabolo editum esse, cum innumera horrendaque scelera celebret, ut Loth cum filiabus concubitus, Judæ cum Tamar, Jacobi cum germanis sororibus, Abrahæ simul cum uxore &

To. II.

C c c

cum

cum pellice, aliaque plura apud Faustum. Ex quibus confectarium est, Scriptorem Historiæ Geneseos neque esse perantiquum, neque veracem, neque probum ac bene moratum.

Resp. mendacissimam esse vanitatem Aegyptiorum, tanta annorum millia in supputatione ævi sui numerantium. *In quibus enim libris istum numerum collegerunt, qui non multum ante annorum duo millia literas magistra Iside didicerunt? Non enim parvus est in historia Varro, qui hoc prodidit, quod a literarum etiam divinarum veritate non diffonat.* Hæc Augustinus lib. xvi. de Civit. Dei cap. 47. Fuerunt autem Aegyptiorum anni quatuor duntaxat mensium, & dynastiæ colaterales, & implicitæ: quod ostendam inferius. Quare conciliari potest ipsa Aegyptiorum historia cum Sacra; & Mercurii Trismegisti antiquitas ad posteriora tempora coarctari. Vetustissimum Mercurium Huetius credidit ipsum Mosem: nos cultum hoc nomine a posteris Chami arbitramur Jubal patrem *canentium citbara & organo*, de quo iv. Gen. 21. Mercurii opera alibi ostendimus esse supposita: neque auctoritati Patrum minimum derogatur; quoniam cum veteres crederent Mercurium literas primo invenisse, Aegyptii Scriptores vetustissimi Mercurii titulo Commentaria omnia inscribebant, eique sapientiæ suæ consecrabant inventa, auctore in capite 1. de Mysteriis Aegyptiorum Jamblico. Divinare propterea non possumus, a quo edita sint Mercurii opera a Clemente Alexandrino, aliisque laudata; nec tamen Pœmandrem tenemur agnoscere ut germanum Mercurii fœtum. In hoc enim libro exponitur mundi genesis ut refertur a Mose: unde hujus Cosmopœjæ Mercurii auctoritate nequit convelli. Mercurii columnas vel Sethi nepotes inciderunt, quomodo Josephus scribit in 1. Antiq. cap. 3. vel nepotes Misraim, vel Aegyptii posteriores, qui in pretio leges Moïsis habuerunt, quem etiam Osiridem hujus nominis tertium possumus cum doctis viris existimare. At vel genealogiam Patriarcharum, vel Hebræorum leges exhibuerint, fuerunt Mosaïcis literis consentientes. Institutum Mosem omni sapientia Aegyptiorum, sive fuerint scientiæ Astronomiæ literis hieroglyphicis traditæ, sive aliæ etiam illuc a Joseph filio Jacob translata, neminem fugit: at in Aegyptiis nullam sapientiam fuisse contendimus hebraica antiquiorem, a Mose ad hæc usque tempora custoditam. Philo autem Judæus Patriæ potius, quam Hebræorum honori consult; & quidem male, quoniam ante septem Græciæ Sapientes, ac primam Judæorum captivitatem, nulla apud Græcos extitit Philosophia. Cecropi etiam Augustinus lib. xvi. de Civit. Dei cap. xi. supparem facit Moysem: atque hac in parte Chronicon Eusebii probat Scaliger, damnat antilogiæ Georgius Syncellus; nil autem prohibet, ut asseramus plures extitisse hujus nominis, præsertim cum aliqui scripserint a Cecrope primum bovem fuisse immolatum, & illum victimas abdicasse testetur in Archadicis Pausanias.

Ne-

Neque vero sunt in Genesi menda, quæ digna sint ut litura tollantur. Quomodo Cain unam, & plures etiam potuerit condere civitatem, demonstrat in xv. de Civit. Dei cap. viii. Ecclesiæ Sol Augustinus. Primorum quippe hominum vitam tam longa fuit, ut unus hominis filii possent etiam urbes amplissimas constituere: neque Henoch fuit unicus Caini filius, sed ille, a quo magna ipsius & celebrior posteritas fata fuit. Refert in hunc Augustini locum Vives fuisse memoria patrum in Hispania haud exiguum vicum, cujus omnes incolæ erant a senio quodam adhuc vivente progeniti. Narrat Bruffonius Hist. Ital. lib. 36. Pinem inventa insula ad Australem plagam spatio annorum viginti sexaginta filiorum suorum junxisse connubia, natosque ante obitum e femore suo numerasse 1789., cum ipse nondum expleisset annum ætatis octogesium. In Gen. cap. 36. Reges Israel Moyfès futuros prævidit, quod sibi fuisse a Deo revelatum liquet ex xvi. Deuteronomii 14. Duodecimo autem cap. v. 6. ait Chanaanæos in ea terra sedem fixisse, quando illuc appulit Abraham: id autem est verum, etiam si scribente Mose nondum fuissent expulsi. Sublatum se inquit Joseph de terra Hebræorum, ea videlicet, ubi posteri Abraham, & familia Jacob propinquis gentibus notissima commorabantur; & quodam possessionis jure fixerant domicilia. Ab Antiocho non omnes libros legis fuisse confiscos, sed publicos, & qui ad manus militum pervenerant, constat ex eodem libro Machabaico cap. 111. 48. & cap. xii. 9. Manichæorum argumenta diluentur, ubi de lege veteri disputabitur; nunc enim satis est, si ad ea, quæ facta videntur cum probro atque dedecore, respondeamus cum Augustino libro xxii. contra Faustum cap. 45. *Narrata ista sunt, non laudata.*

Quoniam plura hoc loco de Hebræorum antiquitate dicta sunt, addam pauca de ipso nomine; cujus explicatio deservit diluendo alteri argumento adversus Pentatheuci veracitatem; quamvis de priori tantum libro instituta sit disputatio. Itaque Hebræos aliqui dictos putant ab Heber filio Sale, ac pronepote Semi, nonnulli ab Abraham, quidam ab *כבר Haber*, quod est *ultra*. Tenet priorem sententiam S. Pater lib. xvi. de Civit. Dei cap. xi, alteram lib. 1. de Consensu Evangelistarum cap. 14, postremam q. 29. in Genesim. Et hæc quidem videtur probabilior, cum Abraham omnium primus Gen. xiv. 13. sit appellatus Hebræus quoniam profectus erat trans Euphratem. Idem est: ergo Hebræus, ac *Transfluvialis*, sive, qui venit ultra fluvium. At particula *כבר Heber*, significat tractum, qui fluvio abluitur, sive citerior sit, sive ulterior, ut observarunt Pagninus, Buxtorfius, Junius, Glassius, & alii: eademque vis est græcæ præpositionis *πέρα*. Nam Esaiæ 1x. dicitur *גלילת כבר הירדן trans Jordanem*: & tamen habita ratione Judææ est utraque Galilæa cis Jordanem. Et Joannis 1. 28. Bethania dicitur *πέραν τοῦ Ἰορδάνου, trans Jordanem*: licet

& hæc sit citra flumen : quod antiqui Græci non animadvertentes pro Bethania *Bethabaram* posuere . His exemplis refelluntur qui conantur probare Moſem non eſſe Auſtorem Pentatheuci , quoniam Deuteron. x. legitur : *Hæc ſunt verba , quæ locutus eſt Moſes ad omnem Iſrael בעבר הירדן Trans Jordanem* , & ipſe nunquam Jordanem pertransiit . Hoc enim loco denotat בעבר citeriora . Satis de Hiſtoria Moſis : jam ad inſtituta pergamus .

C A P U T II.

De acuta & ingenioſa ſententia Auguſtini exponendis dies Geſeſeos per varias Angelorum perceptiones .

ERGO Moſes Mundi creationem ſpatio ſex dierum perfectam fuiſſe in ſua Hiſtoria teſtatur ; ita ut primo die Deus condiderit lucem , in altero firmamentum , & cælum , in tertio terram , maria , & genus omne ſtirpium ac plantarum , in quarto ſolem , lunam & ſidera , in proximo volucres , & reptilia , in ſexto jumenta , & præſtantiſſimum animal hominem : in ſeptimo denique ab omni opere requieverit . Quos dies naturales eſſe , & ſpatium 24. horarum percurrentes , ſentit major numerus & Patrum , & Theologorum , & Interpretum . At Auguſtinus , qui data opera in eorum inquisitionem mentem omnem intendit , diſtinguendos putat per diverſas cognitiones Angelorum Sanctorum , modo explicato in libro ſuperiori cap. v. 111. & 1x. Atque Auguſtinianam ſententiam nonnulli quidem , quaſi erroneam & cum ſcriptis a Moſe aperte pugnantem damnarunt , ut Molina , Cornelius a Lapide , Arriaga , & Moraines ; alii digna Auguſtino reverentia tanquam minus probabilem ſuo reliquerunt auctori , ut Eſtius , Natalis Alex. , & alii juniores Thomiſtæ : non pauci etiam pro illa , tanquam pro aris focisque decertant , quorum nonnullos ſum paullo poſt laudaturus . Mihi quidem non videtur neceſſarium pro ea tanta cum pervicacia pugnare , quum ipſe Auguſtinus aliam oppoſitam defendi poſſe concedat , cum de Gen. ad lit. lib. 1v. cap. 28 , tum de Civit. Dei lib. xi. cap. 7. ubi tanquam probabile aſſertum præmittit , lucem , qua ſine ſole peracti ſunt tres dies primi , fortassis fuiſſe lucem corpoream , unde poſtmodum ipſe ſol ſuit accenſus . Operæ ergo pretium me arbitror facturum eſſe , ſi ut Auguſtini diſcipulus illatam ei calumniam depulero ; poſthac argumentationes ſententiæ ſuæ communero animadverſionibus meis , qualeſcunque illæ demum futuræ ſint : & denique verum abſque ſtudio partium judicium de ſententia contraria pronunciavero . Itaque ſit

PROPOSITIO I. Audaciæ potius & fidentiæ vitio , quam doctrinæ laude

laude debent notari, qui maledico dente carpunt Augustinianam de similitudine creatione sententiam.

Duplici argumento hæc assertio fulcitur. I. Mira est eloquiorum divinarum profunditas, & qui eam humano ingenii acumine non attingunt, si falsitatis arguant aliorum interpretationem, eorum maxime, quibus & perspicaciorem intelligentiam divinitus credimus fuisse concessam, & magnam Ecclesia tribuit auctoritatem; atque huic præferunt planiorem, sibi que de cognita veritate mirifice plaudunt, sunt hi singulariter fastidiosi & inflati. Augustinianam sex dierum expositionem Molina, Arriaga, alique perpauca falsam, erroneam, & hæresi proximam appellanti, oppositamque literæ, ut ipsis videtur, conformiorem unice veram ac probabilem arbitrantur: quamquam Augustinus vestigationis acumine cautus, in Ecclesiasticis laboribus operosus, Doctorum præminentissimus, columna & firmamentum veritatis; Augustinus, qui in exponendis sacris Scripturis omnes excessit, qui post Apostolos dispensandi Verbi Dei primus refulsit gratia, qui in elucidandis questionibus omnes Doctores excellit, (hæc enim de Augustino alii Patres posteriores affirmant, his eundem characteribus exornant,) propriam sententiam acute formaverit, accurate expenderit, pluribus in locis examinaverit. Igitur in his, qui atro dente doctorem præstantissimum momorderunt, non specimen apparet eruditio- nis, non æqua altissimarum literarum ponderatio, non propriæ mentis libramentum; sed fidentia, inflatio, & inconsulta temeritas. Ipse Augustinus adversus futuros obtretractores hanc sibi paravit apologiam in xii. Confess. cap. 25. *Illud (inquit) quod contendunt non hoc sensitse Moysen, quod ego dico, sed quod ipsi dicunt, nolo, non amo: quia & si ita est, tamen ista temeritas non scientiæ, sed audaciæ est, nec visus, sed typhus eam peperit.* Ideo & Augustini, & aliorum Patrum expositio tanti est a temperato Theologo facienda; ut ipsa veritas in concordia sententiarum viriliter defendatur, in discrepantia autem humiliter investigetur.

Deinde inconsulte opponitur censoriæ severitatis notatio alicui doctrinæ, quam alii vel sequuntur, vel plurimum commendant, vel nulla animadversione castigandam esse concedunt. Talem esse Augustini super Genesim expositionem nemo unus ignorat. Eandem jam tradiderat lib. 6. Stromatum S. Clemens Alexandrinus, & ab ea non abhoruisse Athanasium observat lib. 1. de opere sex dierum cap. v. Petavius. It in eandem manibus pedibusque Isidorus lib. 1. de Summo Bono cap. 8. Cassiodorus generis nobilitate, literisque clarissimus in 1. Divinarum Institutionum cap. 22. Junilius Africanus in aureo super Genesim libello. Contendit Fridericus Gavardi quæst. 1. in Hexam. art. x. neque ab illa recedere Ambrosium lib. 1. in Hexam. cap. 3. & Magnum Gregorium lib. xxxi. Moral. cap. 10. Neque alii Patres, qui sex dies dis-
tinctos

stinctos numeraverunt, illico censendi sunt Augustino adversari, nisi hanc dierum distinctionem repetant ex temporum intercapedine; quod faciunt revera plures: sed Augustinus de Genesi aggressus est peculiam disquisitionem, quam Xistus Senensis lib. 1v. Biblioth. S. tam sublimem & eruditam esse judicat, ut neque ante, neque post Augustini tempora talis unquam prodierit. Sunt autem in aliqua definienda questione ii Patres proponendi, qui, ut eam assequerentur, vim suam, nervosque omnes adhibuerunt. Quid vero de hac sententia Magistri ac Duces Scholasticorum? Albertus Magnus 1. p. q. xii. art. 6. *Videtur*, inquit, *Augustino consentiendum*. S. Thomas in 2. sentent. dist. xii. q. 1. art. 2. expositionem Augustini appellat *subtiliorem*; ait *magis ab irrisione infidelium scripturas defendere*: addit hæc plane verba: *Opinio Augustini plus mihi placet*. Atque in Summa p. 1. q. 58. art. 6. admittit in Angelis cognitionem vespertinam & matutinam, per quam S. P. sex dies Geneseos exposuit, illo & sequenti articulo egregie de hac re disputando. Quamquam q. lxxiv. art. 2. *ut neutri sententie præjudicetur*, utriusque rationibus respondendum existimavit. In quo & se Augustinianum probavit, & ceteris Theologis præclarum reverentiæ exhibuit erga omnes Patres exemplum. Eundem imitatus est Aegidius Romanus in Hexamer. 1. p. cap. 26. & Cajetanus cap. 1. in Gen. Ex recentioribus in partes Augustini accesserunt permulti, Franciscus Macedo, Cardinalis Norisius, Ludovicus de Angelis, Hyacinthus Tonti, Emmanuel de la Cerda, Carolus Moreau, & alii apud Macedo 2. tom. Collat. col. v. diff. 2. Disputavit in Academia Patavina non semel pro Augustiniana sententia notissimus P. Serry. Mitto Dionysium Carthusianum, Procopium, Philonem Judæum, aliosque complures. Nam satis liquet ex dictis sententiam Augustini clarissimos habere patronos, propugnatores acerrimos, atque ex omni classe Sanctorum Patrum, Sacrorum Interpretum, Scholasticorum Theologorum eximios laudatores: esse denique ranam in solem coaxantem, & corvum crocitantem prope Jovem, quisquis magni Augustini sententiam in circulis vellicat, & sugillat.

PROPOSITIO II. Augustini de simultanea creatione sententia non solum ab omni animadversione immunis est, verum etiam probabilis & prope certa.

Multa Augustiniani huc argumenta confluxerunt: sed notiora proferam; & ea (quod pollicitus sum,) notulis meis collustrabo. Sit I. Postquam Moyses rerum aspectabiliū creationem sex diebus peractam esse narravit, cap. 1. 4. inquit: *Iste sunt generationes cæli & terræ quando creata sunt, in die quo fecit Dominus cælum & terram: & virgultum agrī antequam creiretur in terra, omnemque herbam regionis antequam germinaret*: Ergo omnes generationes superius a Mose enarratæ spectant ad unum, eundemque diem; neque temporis spatium interfuit inter diem

diem primam , in qua creavit Deus cælum & terram , & diem tertiam , in qua fuerunt producta germina , & ligna . Et quoniam huic argumento reponunt ea verba *In die* , idem esse ac *in tempore* , & singulari numero plures dies significari ex Hebræorum usitatissima phrasi ; noto primum apud Hebræos vocabulum יומ , *diem* , aliquando significare indeterminatum tempus , aliquando annum , aliquando diem verum ac proprium . Sed cum tempus designat , plurali numero effertur ut Gen. vii. 1. 22. Regum iv. xx. 1. Pl. ci. 12. ci. 15 , &c. Quando usurpatur pro anno , tunc ימים repetitur sine addita voce numerali , ut Gen. xl. 4. Exod. xiii. 10. 1. Regum i. 3. At citato textu non pro anno , & geminata , sine additione numeri , voce vocabulum יומ positum invenitur : nec plurali , sed singulari numero conscriptum est . Igitur verum , propriumque diem significat , non tempus ex pluribus diebus conflatum . Præterea cælum , terram , & omnia enarrata cap. i. Geneseos unico tantum die fuisse producta , insinuat Græcus codex , in quo laudatus versus legitur : *Hic est liber generationis cæli & terræ , cum facta sunt , qua die fecit Dominus cælum & terram , & omne viride* , &c. *וְהַיָּמִים הָאֵלֶּים* , &c. Quibus verbis quænam proferri poterant clariora , ad demonstrandum stirpes & germina creata esse in die illa , in qua cælum terramque condidit Deus , omnesque generationes peregit ? Rursus sex illos dies ad unum corporeum spectare etiam manifestius colligitur ex prælaudato versu , ut legitur in quibusdam antiquis codicibus , videlicet : *Hic dies generationis cæli , & terræ cum facta sunt , qua die fecit Dominus cælum , & terram , & omne viride* , &c. De qua lectione vide Ambrosium lib. vi. in Lucam cap. 15. & Notationes ad Biblia Lxx. Vaticana . Hæc de priori argumento .

Alterum est : Solem Deus condidit quarta die . At ex luce solis naturalis dies constituitur . Ergo tres dies priores non fuerunt vere naturales . Cui argumentationi respondent , tres illos dies fuisse distinctos luce primigenia , quam Deus creavit prima die , splendorem suum diffundente , seque rursus contrahente , ut scribit Hom. 2. in Hexamer. S. Basilii . Ex qua luce postea quarta die luminaria , & sidera fuere producta . Verum , salva Basilii , aliorumque reverentia , hæc pro Augustini argumentatione animadverto . Primum lucem prima die creatam , & Luminaria facta die quarto Hebraicus textus eodem vocabulo appellat יום הרביעי *For* , cum ad solem designandum habeant Hebræi etiam peculiare nomen שֶׁמֶשׁ *Scemesc* : unde Rabbinii docent solem prima die fuisse creatum , ut recte observat Calmet , quod etiam demonstrat Eugubinus in Cosmopœcia cap. ii , tenentque alii etiam Interpretes , dicentes solem quidem initio primæ diei conditum , ejus tamen productionem recapitulatione quadam narrari die quarta , in qua fecit Dominus cetera corpora luminosa . Itaque solem magna probabilitate creatum ab initio possum asserere , ideoque primum & quartum diem esse unum : atque sex diebus recapitulatione a Mose narrari , quæ in priori fuerunt simul perfectæ .

fecta. Deinde quænam est lux ista a sole distincta, cum sol dicatur, quia solus lucet, & ab eo astra omnia lumen splendoremque participant? Porro si primigenia illa lux corpus erat, cetera irradians, retrahens se, ac volvens, nisi Deus statim illud redegit in nihilum, quod de prima ac nobiliori re corporea absurdum est cogitare, illa lux erat sol; quippe nullum istiusmodi aliud corpus invenimus: si erat qualitas, aut lucidarum particularum effluvium, debebat a corpore lucido, quod sol est, emanare. Hinc est, quod Psalm. cxlvi. 1. ubi omnes creaturæ enumeratæ cap. 1. Genes. ad laudandum Dominum invitantur, principio Angelis, deinde immediate sol & luna, ante cælum & superiores aquas commemorantur: quod observatum & in Danielis cap. 3, ubi principio Angelis, cæli, & aquæ superiores, virtutes Domini, & sol & luna pariter invitantur ad Deum benedicendum. Lux in præfato Psalmo non enumeratur, & in Cantico puerorum ponitur inter sublunares effectus: ideoque Moses nomine lucis ab initio productæ designavit Angelos & solem, a quo effluit lux per inferiores substantias diffusa. Ad hæc: dum legimus cap. 1. Gen. v. 6. *Fiat firmamentum: & dividat aquas ab aquis*; annon per Adversarios recte infertur ante productionem firmamenti nullam extitisse inter aquas divisionem? Utique. Igitur dum versu 14. legimus: *Fiant luminaria in firmamento cæli, & dividant diem ac noctem*: optime intelligimus ante creationem majoris luminaris diem noctemque non fuisse divisas. Addit præterea eodem loco Scriptura: *Et sint in signa & tempora, & dies, & annos: ut luceant in firmamento cæli, & illuminent terram*. Legit eo loco Chaldaus: *Ut numerentur per ea dies, & anni*. Quare ergo dum compellimur ab Adversariis ad explicanda omnia verba Genesios proprie & literaliter; fas non erit arguere: Ergo ante creationem solis & lunæ non erant tempora, non erant dies, non erat lumen aliquod in firmamento, non erat ulla terrenorum corporum illuminatio, non erat dierum numerus, vel distinctio? Sed pro secundo argumento jam satis.

Tertium, & illud vulgatissimum est. Eccli. xvi. 1. v. 1. legimus: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul*. Si simul omnia producta sunt, non ergo plurium dierum intervallo. Obvia est responsio, quod omnia simul dicuntur creata, idest, *universaliter* & communiter, ut habetur in Græco: *ἐποίησεν τὰ πάντα ὁμοῦ*; aut creata *simul* quantum ad materiam, non quantum ad specierum singularum productionem. At hæc postrema responsio etiam in sententia Augustini vera est. Quæ enim propagantur per speciem formamque distinctam, in prima conditione duntaxat creata fuerunt in rationibus seminalibus; & earum propagatio ad primam conditionem non pertinet: unde Scriptura, ut postea dicam, harum rerum duplicem creationem accurate distinguit. Priorem autem responsionem Theologi nostri dispellunt reponendo universitatem creaturarum satis exprimi per *τὰ πάντα*, omnia; & consequenter *ὁμοῦ*, simul non de rebus esse

esse accipiendum , sed de tempore . Quibus e nostro exili penitus hæc addimus . Primo etiam *non* frequentissime significat apud Græcos , non solum communiter , sed etiam *simul* , ut constat ex Lexico Roberti Constantini : ideoque debile est illud ex Græca lingua præsidium . Deinde comparat eo loco Ecclesiasticus Dei omnipotentiam atque æternitatem cum infirmitate hominis , in quo inveniri nequeunt magnalia Dei ; quoniam , inquit , *Cum consummaverit homo , tunc incipiet : & cum quieverit , aperiatur* . Videlicet , non simul omnia perficit homo , sed uno opere consummato ad alterum peragendum convertitur , & hoc expleto *aperiatur* , scilicet , obstupefcit se multa prætermisisse . Ex hac itaque antithesi colligimus ita Deum sempiternum omnia simul creavisse , ut non incæperit aliquid novum opus perfecto altero , neque consummato uno , aliud fuisse aggressum ; sed unico momento cuncta operatum fuisse , cuncta consummasse , cuncta statim expleffe . Tandem disputantibus Theologis de tempore , quo Angeli fuerunt producti , major illorum pars , nisi certum , probabilissimum sane argumentum profert ex verbis Concilii Later. iv. cap. i. definientis Deum *simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam , spiritualem , & corporalem , angelicam videlicet , & humanam* , ad probandum Angelos eadem die fuisse creatos , qua Deus condidit cælum & terram , idest die prima , quomodo cum Augustino alii tradiderunt Latini . Non dissimili ergo ratione verba Ecclesiastici , *Qui vivit in æternum creavit omnia simul* , argumentum suppeditant , nisi plane invictum & palmare , saltem prope certum & plusquam verisimile , quod universa sempiternus Opifex condiderit eadem die .

Quantum argumentum a me depromitur ex Orat. 111. Athanasii contra Arianos pag. edit. PP. Bened. 528. tom. 1. Dum Patres adversus hæreticos pugnant pro Catholicorum dogmatum veritate , eosque urgent auctoritate sacrarum literarum , vel traditione ; planiorem & magis receptum sensum arripiunt , alias operam perderent , & Adversarios perperam laccessirent . Nullus contra Arianos decertavit validiori conatu , quam Athanasius defensor fidei , & famosorum palma certaminum . Is Orat. 3. postquam scripserat universam rerum aspectabiliū naturam intra sex dies factam esse ; ne quis dies acciperet spatium morarum temporalium discretos , addit constare e Scripturis omnia visibilia condita fuisse unico instanti , eodemque mandato ; Verbum autem Patris ante omnia fuisse genitum . His vero præmissis ita comprobatur Verbi divinitatem : Omnes creaturæ simul productæ sunt ; Verbum ante omnia genitum est ; Ergo Verbum non est creatura . Audias Athanasium : *Namque dicendo , Ante omnes vero genuit me , se alium ab omnibus esse declarat , cum ex supradictis constet , nullam e rebus creatis prius altera factam esse , sed res omnes factas uno eodemque mandato simul extitisse* . Profecto quænam esset ista Athanasii argumenta-

To II.

D d d

tio ,

tio, si una creatura primordio temporis extitisset ante aliam? Quo jaculo hæresim trajecisset, si rerum aspectabilium simultanea creatio adversaretur Scripturarum & Patrum auctoritati? Qua dialectica verfutissimi Ariani fuissent percussi, si Athanasius deteriori opinioni, extortis sacris literis, & privatæ quorundam sententiæ, tantæ causæ præsidia superstruxisset? Fuit ergo ætate Athanasii Augustiniana sententia communior, &, tanti viri judicio, testimoniis cum Scripturatum, tum Patrum magis consentanea.

Postremum argumentum, (non enim nos singula persequemur,) petitur a ratione. Ut sex dies spatio temporis distinguantur, necesse est quod singula in his diebus producta pariter distincta sint; quippe ex parte Dei nullam operationum potest haberi discrimen, & omnis differentia se tenet ex parte termini. At non sunt creaturæ omnes sex diebus conditæ discretæ invicem. Tertia enim die creavit Deus ligna fructifera, herbamque virentem, sexta hominem, masculum simul & feminam. Sed omne virgultum, & omnis herba producta die quarto nihil sunt aliud quam terra prima die creata cum femine omnium stirpium & germinum; nam cap. 2. Gen. v. 5. legimus fecisse Dominum *omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis antequam germinaret*. Quid est autem virgultum antequam oriatur? quid herba antequam germinet præter terram seminibus gravidatam? Similiter mulier non est fabricata ex latere Adami, nisi post diem septimum, quando Deus jam requieverat, & Adam cunctis animantibus nomina propria dederat singillatim; ait enim Scriptura, quod nondum Adæ *inveniebatur adjutor similis ejus*. Mulier ergo creata die sexta non est mulier distincta a viro, sed latitans in ejus costa, neque homo ea die creatus est aliud a limo terræ, quandoquidem inquit eadem Scriptura Gen. ii. 5. *Et homo non erat qui operaretur terram*.

Oportet ergo, ut duplex genus rerum distinguamus: aliæ creatæ sunt ex nihilo, ut cælum, terra, sol, luna, & firmamentum; quarum rerum productionem significat scriptura unico verbo *fiat*: aliæ ex præcedenti materia, ut herba, lignum, reptilia, bestię, necnon homo, quantum spectat ad corpus: quarum conditio exprimitur complexe, & hac phrasi *Germinet terra, Producant aquæ, Producat terra, &c.* Quæ ex nihilo factæ sunt semel productæ sunt, & illarum generationem semel etiam Scriptura recenset in 1. capite Gen. Reliqua primum producta fuerunt in *potentia materia*, deinde in propria specie vel forma. Atque harum rerum bis genesis enarratur, idest, in capite 1. & 11. Genesicos. Quare in distributione operum Dei, omnia quidem spectant ad illos dies invisibiles, in quibus creavit omnia simul, videlicet ad diversas cognitiones Angelorum; sed plura, hæc est, quæ primum in rationibus seminalibus, deinde visibiliter facta sunt, si accipiantur secundum priorem conditionem, pertinent ad dies intelligibiles,

les, & unico momento fuerunt & ipsa producta; si vero inspiciantur, ut in propria forma aspectabili constitutæ, istorum creatio perficitur in tempore, & post sex illos dies invisibiles: spectatque ad dies naturales, in quibus Deus operatur quotidie, quidquid ex illis tanquam involueris primordialibus in tempore evolvitur. Sed legite S. Patrem lib. v. de Gen. ad lit. cap. xi. & xii.

PROPOSITIO III. Non debent Augustiniani sententiam præcedenti oppositam tanquam aperte falsam refellere.

Id quidem ob hæc momenta. I. S. Pater lib. iv. de Gen. ad lit. cap. 28. inquit. *Quis ergo non eam, quam pro meo modulo vel indagare, vel putare potui, sed aliam requiris in illorum dierum enumeratione sententiam, quæ non prophetia figurate, sed in hac creaturarum conditione proprie meliusque possit intelligi, quærat, & divinitus adjutus inveniat.* II. Si carpere audemus aliorum de altissimo Scripturarum sensu opinionem, eique succedere; jure optimo ejusdem arrogantiae damnamur, quam Propof. i. reprehendimus in invidis & obtrektoribus Augustini. III. Si Theologorum, atque Interpretum spectetur numerus; negare non possumus, quin plurimis contraria assertio videatur magis probabilis. Esto itaque judicium nostrum. Sententia de simultanea rerum creatione sublimis est, acerrimi ingenii filia, Historiarum Geneseos germana, probabilis, prope certa & iis qui assidua lectione libros Augustini versarunt, plana quoque, & expressa. Contraria est etiam insignis, atque sua probabilitate non caret.

ADVERSE PARTIS OBJECTA DISCUTIUNTUR.

Sed Augustinianam sententiam minus altera esse probabilem cogantur quidam sequentibus argumentis evincere. Ac primo demonstrant carere extrinseca probabilitate, petita a numero & auctoritate Doctorum. Enimvero eidem omnes, si unum excipias Augustinum, adversantur. Is duplici ex causa ad thesæos patrociniū non sufficit; quod scilicet dies Genesim ingenii sui acumine mystice exposuerit, salva meliori sententia; & quod huic interpretationi dederit operam in libris super Genesim: quo in opere, lib. i. Retrahit. cap. 18. & lib. ii. cap. 24. ait *plura quæsitæ, quam inventa, & eorum quæ inventa sunt, pauciora firmata.* Ipsemet Augustinus in lib. i. de Gen. contra Manich. cap. 23. aliisque in locis dies distinctos enumeravit.

At hæc i. argumentatio expungitur his, quæ dicta sunt in i. Propofit., & in iv. argumento 2. Falsum est enim hanc expositionem tradi duntaxat ab Augustino: & falsum etiam, non habendam in quæstionibus dirimendis primam ac potiorem rationem Doctorum illorum, qui illas luculentissime pertraxerunt. Quæ afferuntur ad elevandam auctoritatem librorum de Genesi ad literam triplici ratione exfussantur: primo quod

sententia hæc de diebus intelligibilibus traditur quoque in magno Opere de Civit. Dei: præterea in II. Retract. cap. 24. distincte narratur quid in his libris adhuc requirendum foret, inter quæ censetur quicquid illic disputaverat de semine Abraham disposito per Angelos in manu Mediatoris, de imagine Dei per peccatum deperdita, & de loco inferorum; sed de sex diebus, quamquam de illis tam diffuse disseruit, altum ibidem silentium: & denique Sixtus Sen. lib. Biblioth. 4. de Augustini libris super Genesim, ait: *Quamquam ipse fateatur plura a se quæsitâ, quam inventa, & ex inventis pauciora firmata; tamen tantus est in eis artium, disciplinarum, & scientiarum omnium thesaurus; ut facile appareat neque eruditius, neque sublimius in expositione horum trium capitum, vel ante, vel post Augustini tempora prodixisse quicquam, nec deinceps futuris temporibus fortasse proditurum. Ceterum si quis potest meliorem invenire explicationem, quærat, & divinitus adjutus inveniat.* Nos invenire non possumus: & nihilominus sex dies distinguimus; sed non temporis decursu, sive intervallis horarum.

Pariter arguunt Adversarii dicentes destitutam esse sententiam nostram probabilitate intrinseca, quæ petitur a ratione. Si enim, inquit, universa in instanti essent condita, maxime quod Genes. 2. habetur singulari numero *in die*, Ecclesi. xviii. 1. particula *simul*, & Job xl. 10. *Behemoth*, idest, *dæmonem* creatum una cum homine. Hæc autem sunt infirmissima; possunt enim exponi vel de tempore plures dies complectente, vel de creatione quantum ad materiam, non quantum ad speciem rerum. Quod docet S. Greg. lib. xxxiii. cap. 10. his verbis: *Rerum quippe substantia simul creata est, sed simul species formata non est; & quod simul extitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ.* Imo Behemoth de quo Job cap. 40. non dæmonem, sed elephantem, sive cetæ Nili significat, dictum *principium viarum Domini* ob corporis proceritatem.

Verum & huic argumentationi satisfacimus Prop. 3. Ad Magni Gregorii testimonium dicimus utique simul extitisse omnem creaturam per substantiam materiæ, & prima die non omnia fuisse quantum ad propriam speciem: sed distinguendæ sunt res a Deo conditæ ex nihilo, & res formatæ ex præexistente materia. Hæ, ut sunt virgultæ, herbæ, pisces, jumenta, volucres, & homo, simul extiterunt per substantiam, quatenus simul cum terra factæ sunt: atque hoc pacto pertinent ad primam conditionem: & quatenus visibiliter processerunt per speciem, extiterunt in temporis decursu. Sed hæc productio non spectat ad opera sex dierum, quæ recensentur in cap. 1. Genesim; sed est altera creatio, quæ describitur secundo capite, & peragitur quotidie, dum germinant herbæ, nascuntur arbores, & animalia hominesque gignuntur. Attinent ergo ad primam conditionem Angeli, cælum, & terra, sol & sidera, etiam

etiam secundum visibilem formam, quoniam non extiterunt ex præexistente substantia; & simul creaturæ reliquæ, prout simul cum illis potentialiter extiterunt. Vide Gregorium citato loco, & Augustinum, lib. v. de Gen. ad lit. cap. 12. & lib. 6. cap. 3. & rursus lib. 5. cap. 4. & quæ nos supra diximus Arg. ult. 2. Proposit. Quid sit Behemoth ostendimus de Angelis cap. vi. nec repugnat simul Elephantem ac Dæmonem designare: & idein Gregorius ibidem scribit Behemoth conditum ab initio. Versu 14. habet Vulgata: *Ipse est principium viarum Dei*: & Grecus Codex *Τὸ πρῶτον ἀρχὴ πλάσματος κυρίου*, *Hoc est principium formationis Domini*. Ergo & dæmon simul cum homine, & homo simul cum bestiis, & bestię simul cum dæmone factę sunt; quemadmodum prædicat Augustiniana doctrina.

Tertio opponunt repugnare hanc de simultanea creatione sententiam Historicę narrationi; id vero tribus de causis. Quarum prima est, quod in sacris historiis literaliter est accipiendum quicquid a veritate non abhorret, & commode absque figurata locutione potest intelligi. Altera, quod res a Deo conditas non possumus sine Origeniani erroris nota ad translatam significationem detorquere: Ergo neque dies, in quibus dicuntur perfectę. Tertia, quod Genesis historia fuerit pro rudi populo conscripta; & ideo si præferret sensum alienum a littera, potuisset quamfacillime in errorem inducere.

Respondeo sententiam nostram nihil, vel minimum veritati Historię Geneseos detrudere, sed illam reddere planiorem, & erroris simplicium obviam ire, omnemque verborum tollere ambiguitatem. Etenim ubi Augustini mentem attigerit, quisque percipiet, quomodo omnes generationes cęli & terrę dicantur absolutę eadem die, & spatio sex dierum productę, eo quod sine temporis intervallo Angelica cognitio ex uno in aliud objectum transcenderit: quomodo in his diebus vespere præcedat mane, quia videlicet cognitio creaturę in seipsa decoloratio est, quam cum videtur in Verbo, & in laudem Creatoris affurgit: quomodo præterierint primi dies absque sole, quoniam lux mentis Angelicę corporalium luminarium cursum non sequitur. Percipiet, cur herbarum, stirpium, arborum, & animalium sit repetita productio, quo pacto ista fuerint priusquam germinarent, & nascerentur, & quare nondum extiterit Eva, cum Adam jam nomen singulis animantibus imposuisset. Itaque ad 1. Resp. etiam explicationem Augustini propriam esse & literalem, non figuratam & mysticam. Vox enim lucis recensetur inter nomina intelligibilia, & ipse Deus in Scripturis lux dicitur, & Pater luminum. Imo mens spiritalis lux potiori jure appellatur, quam corporea, cui minus splendoris inest, dum plus accidit corporalis materię. Quare Augustinus lib. 1v. de Gen. ad lit. cap. 29. *Ubi ergo (inquit) melior, & certior lux, ibi etiam verior dies: cur ergo non etiam verior vespere, & verius mane?*

Ergo

Ergo negandum est S.P. expositionem esse metaphoricam, & figuratam.

Refellit hanc responſionem Hyacinthus Tonti cap. ix. eo quod Auguſtinus citato loco ait: *Quis ergo aliam requirit in illorum dierum enumeratione ſententiam, quæ non in prophetia figurate, &c.* & Clariffimus Norſius §. ix. Vindic. cap. iv. S. Patris explicationem *myſtice diſiſam* appellat. Sed fallitur vir ille vehemens, & acer. Nam S. Pater ibidem hæc etiam habet: *Nec quifquam arbitretur illud quod dixi de luce ſpirituali, & de condito die ſpirituali, &c. non jam proprie, ſed quaſi figurate & allegorice convenire ad intelligendum diem, & veſperam, & mane: ſed aliter quidem quam in hac conſuetudine quotidiana lucis hujus & corporalis: non tamen tanquam hic proprie, ibi figurate. Ubi enim melior & certior lux, ibi verior etiam dies: cur ergo non etiam verior veſpera, & verius mane?* Proprie igitur, non myſtice, non figurate dies Genefis ab Auguſtino explicantur: & figurata locutio ab eodem, & a Norſio appellatur, non absolute, ſed comparate ad lucem quotidianam, & corporalem. Ceterum illud pariter verum eſt, interdum in Hiſtoricis narrationibus, atque in hac præſertim plura *myſtice* enunciari; quippe nemo literaliter acceperit ea verba *Dixit Deus*; neque illa, *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas*, neque hæc, *Requievit die ſeptimo*, neque iſta, *Inſpiravit in faciem ejus*. Quibus obſtruitur os putidum Phereponi in Auguſtinum bacchantis, quod vocaverit libros duodecim ſuper Genefim Interpretationes ad literam. Nam quod ad reſellendum Clericum aſſert Hyacinthus Tonti ex cap. xxi. libri i. Regum, *Filius unius anni erat Saul cum regnare cœpiſſet*, & in quo ſibi mirifice plaudit; id quidem a me gratis dabitur: ſed erunt complures, qui ad Clericum reſutandum inepte proferri arbitrantur; quandoquidem poteſt iſtud accipi hoc ſenſu, quod Saul jam annum agebat poſt devictos Philiſthiim, & poſteaquam excuſſo jugo regnaverat. Hanc enim phraſim hebraicam *אֶחָד שָׁנָא בְּנֵי* *Filius anni* exhibere poſtremum ſenſum, Docti quidam viri demonſtrant.

Ad 2. loquaciſſimus ero, ſi plura fundam; nam cur res explicentur cum Origeno ſpiritualiter, nulla ratio ſuccurrit; quamplures vero cauſæ poſtulant, ut dies ſpirituales conſtituantur, præſertim cum & iſti proprii & veri ſint, non allegorici. Ad 3. autem primo nego hiſtoriam Genefeos traditam ſolummodo rudi populo. Præterea nego tam plana eſſe divina eloquia, ut plebs valeat illa percipere. Rurſus nego ſacram hiſtoriam fuiſſe Judæis propoſitam abſque vocis oraculo, & traditione myſteriorum. Denique nego pertinere ad populi institutionem cognoscere, cujus generis ſint dies illi; cum potius deceat miram divinarum literarum profunditatem, quædam ſingulis proponere, quædam meditantibus aperire, quædam humilibus revelare, quædam per ſolius Eccleſiæ magiſterium credentibus patefacere.

Quarto obijciunt. Præcipiens Deus ſanctificationem Sabbati Exo-
di

di xx. 11. hanc profert caussam : *Sex enim diebus fecit Dominus cælum, & terram, & requievit in die septimo*, & cap. xxxi. 17. *Sex enim diebus fecit Dominus cælum & terram, & in septimo ab opere cessavit*. Hæc vero inepte prorsus dicerentur, nisi dies creationis primigeniæ naturales forent ac temporarii. Quæ enim est inter sex dies hebdomadæ, quibus fas est operari, dicente Domino, *Sex diebus facietis opus*, & inter perceptiones Angelicas, inter unicum temporis instans, accomodata collatio? Fuerunt ergo dies illi corporei horarum spatiis de mane in vespem inclinantes. Atque argumentum istud (inquit Pererius lib. 1. in Gen. cap. 2.) validissimum est adversus opinionem Augustini.

Resp. falsam esse minorem, quippe ut præceptum de Sabbato sanctificando ob creationem peractam, & ob requiem Domini imponeretur, necessaria non erat plena inter dies Geneseos, diesque hebdomadarum istarum similitudo; sed illud sufficit, si in his illorum habeatur quædam dissimilis comparatio. Enim vero die Sabbati ab omni opere servili cessandum erat, quoniam die septimo Dominus requievit, & cessavit ab opere. Requiem Domini memorat Scriptura divina *humano more*, & *quadam attemperatione ad institutionem nostram*, inquit decima in Genesim Homilia Jo. Chrysostomus. Exodi xxxi. 17. in Hebraico textu legimus *וַיָּנַח וַיְרַחֵם* *quievit, & respiravit*. Est autem cap. xxi. 12. idem verbum usurpatum de servo recreante se post defatigationem laboris. Dixeris ne, Deum ingravescente labore defatigatum, aut lassas in opificio vires reparavisse? Quemadmodum ergo Sabbatum & requies, qua Deus cessavit a creatione universi, longe differt a Sabbato & requie, in qua Hebræi cessant ab omni opere servili: ita sex dies quibus mundum Deus molitus est, discrepant a diebus hebdomadalibus, de quibus in Exodo legimus, *Sex diebus facietis opus*. Plura de hoc argumento Fridericus Gavardi, & Hyacinthus Tonti, quos consulas.

Obijcit Estius in Augustiniana sententia maximum consequi absurdum, videlicet simul extitisse, & lucem & tenebras, & diem & noctem, & Angelorum meritum, atque beatitudinem. At differentes de Angelis ista diluimus. A cognitione enim vespertina ad matutinam, & a via ad terminum Angelorum morulas & instantia angelica interfuisse concedimus, sed mentem Angelicam, ut se in Deum converteret, non indigebat temporis nostri intervallo; quamquam inter cognitionem rerum creaturarum, & conversionem in Deum ordo interfuerit causalitatis. Distinguendæ sunt igitur hujusmodi propositiones: Fuit simul vespere & mane, nox diesque; scilicet, inter conditionem & gratiam, inter actum mentis & voluntatis, inter perceptionem rerum simul conditarum & conversionem in Deum non fuit in Angelis ordo caussarum, nego: non interfuerunt aliqua morarum temporalium intervalla, concedo. Vide Augustinum lib. iv. de Gen. ad lit. cap. 32. & nostram de Angelis differentiationem cap. 1x.

Denique contra Augustini sententiam arguitur, quod pluribus vicibus & sex dierum spatio congruum magis erat condi rerum universitatem, ut Deus ostenderet se non necessario, & cæco impetu, ut quidam Philosophi somniarunt, operari, sed summa intelligentia & libertate præditum, quantum vult, & prout vult virtutem suam applicare. Plures enim operationi suæ adhibendo vices, se materiæ totiusque molitionis dominum esse, rectissimaque voluntate omnia agere declaravit. Ita vir clariss. Bossuet II. Parte Historiæ, sive de serie Religionis pag. 165.

His autem respondeo, præter Philosophos, qui Deum necessario mundum condidisse autumarunt, extitisse tempore Mosis cultores Deorum, qui numina non æque universis dominantia, neque infinita potestate prædita superstitiosa religione adorarent; alia Chananæi, alia Aegyptii, alia Philisthim, &c. Imo hos idololatrias extitisse certo comperimus; & num Philosophi illi essent eo tempore exorti, ignoramus, ac prodixisse videntur conditis jam Athenis, & florente Græcorum Philosophia. Sed, utut extiterint ætate illa vetustiori; si Deum ex necessitate operari putaverunt; debuerunt asserere mundum sempiternum, quomodo etiam Athenienses illi Philosophi statuerunt. Moses ergo docens mundum creatum in tempore, & a primo homine annos, & generationes complexus, satis superque errorem Philosophorum illorum confutavit. Atque Deum non agere cæco impetu luculenter ostendit, scribens cuncta creasse verbo, ac mandato. Congruum erat, ut etiam unum Dominum univerforum prædicaret; quod fecit initio Geneseos. Ut hunc Deum omnipotentem ostenderet, nec in operibus perficiendis usum tempore (quod opinari, ut inquit Philo lib. 1. Allegor., est rusticane simplicitatis;) addidit in die, qua creavit cælum & terram, ceteras quoque generationes fuisse perfectas. Atque ita Dei libertas, consilium, & omnipotentia, juxta interpretationem Augustini, in Historia Genesis elucescunt.

C A P U T III.

Exhibet contractum in Genesim Commentariolum.

PLURA veteres Scholastici, ac præsertim Romanus Aegidius in Hexameron, sive peractam sex diebus Genesim, conscripserunt: de quibus brevissime nobis agendum erit, cum multa & notissima sint, & in sacrorum Interpretum Commentariis satis enucleata. Fuerunt ergo die prima a Deo creata cælum, terra, aqua, & lux, & hæc, ut Moses ait, *In principio*. Quo vocabulo ostenditur, nihil ante cælum & terram præcessisse, præter Deum conditorem univerforum: Hebraei habent *בראשית* *In exordio temporis*. Cabbalists præter ætatem mundi,

mundi, de qua infra, ex hac voce בראשית *Berefcith* res primo die creatas in singulis literis ingeniose observarunt. Nam prima initium est verbi ברא *Creavit*: secunda רקיע *Rachiah firmamentum*: altera nominis ארץ *Heretz terram*: quarta שמים *Sciamaim calos*: quinta ים *jam mare*: sexta תהום *Teom abyssum*. Hi ergo diem secundam, ac primam debent unam eandemque fateri. Terra dicitur initio fuisse inanis & vacua, & spiritus Domini aquis incubasse. Videtur his verbis designari limum, sive humidam materiam, Catholicum rerum omnium principium; quare placet nobis sententia Thaletis, quod rerum creatarum communis substantia sit Aqua: quod ne quis temere pronuntiatum credat, paucis ostendam.

Ac I. S. P. Augustinus in priori libro de Gen. ad lit. cap. v. ait, Moſen v. 2. literaliter designare aqua nomine totam corporalem materiam, ut eo modo insinaret, unde facta & formata sint omnia, quæ in suis generibus jam dignoscere possumus, appellans aquam, quia ex umida natura videmus omnia in terra per species varias formari, atque concreſcere. Hebraica etiam verba Spiritus Domini ferebatur super aquas demonstrare divinam virtutem & energiam, qua, ut ova fecundantur ab alitibus, & foventur incubitu, communi materiæ in creatione motus & vis singulas species producendi concessa est, idem Augustinus scribit eodem libro cap. xvi. & Basiliius Hom. 2. in Hexam. & unanimi sensu reliqui Ecclesiæ Patres, ut recte animadvertit Jansenius; necnon Magister sent. in ii. dist. xii. & etiam Scripturarum Interpreteres, non solum Catholici, sed etiam hæretici Munsterus, Junius, Grotius, Glassius, & alii. Sacræ ergo literæ declarant omnium rerum corporalium materiem aquam esse, quæ simul appellatur terra inanis, & tenebrosa abyssus, quoniam materia percipitur incomposita, rudis, invisa; quasi creationis primordio fuerit duntaxat humidum chaos, nondum arida a mari extracta, & aere, quem in 2. de Nat. Deorum, ait Cicero esse vaporem ex aquis, (& aquam appellat ipse Moſes in 1. Gen. v. 20.) ab indigesta mole nondum emisso.

Consentit omnium plane antiquarum Gentium ex sacris literis derivata traditio, Phœnices seminium, & omnium rerum generationem factam ex aquaſe mixtionis putredine olim tradidisse, demonstrat ex Sanchoniathone Eusebius lib. 1. Præp. Evang. cap. x. Zeno apud Hesiodum chaos illud, unde fiunt omnia, aquam esse dicebat; eaque subſtidente factum limum, limo concreto terram aridam. Priscorum Indorum sententiam exprimit apud Strabonem lib. xv. Megasthenes, dicens primordium mundi facti esse aquam. Thales Mileſius aquam esse dixit initium rerum: Deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta fingeret, inquit apud Ciceronem in 1. de Nat. D. Vellejus. Vide Grotium in not. ad lib. 1. de Veritate Rel. Christianæ. Observa etiam Mileſium a Phœnicibus hausisse philosophiam, & fuisse ducem Jonicæ sectæ: Phœ-

nices autem ab Aegyptiis, hos ab Hebræis: quare opinio Thaletis est omnium Græcorum scitis antiquior. Etiam Poetæ Venerem, idest genituræ energiam, natam inquirunt ex aquis: unde Græci vocant Ἀλγίμη, vel Ἀλγιδίμη, idest, *filiam maris*, aut, *spumæ*.

Physicis hæc argumentationibus confirmatur. Nam ex aqua terram fieri liquet ex pluviis, unde gignitur tellus levis & candida: arenulas educi ex aqua litora maris ostendunt; minimos lapillos ex eadem aqua produci conspiciamus in alveis fluminum: ideoque narratur in Genesi 1. 9. contractis duntaxat aquis *aridam* apparuisse. Cælum esse fluidissimum ætherem, & naturæ aqueæ cum Cartesiani tenent, tum ceteri debent adstruere, qui lumen ad nos transfusum constituunt in motu. Et quidem Hebraicus textus firmamentum appellat רָקִיעַ expansionem aquarum, & cælos pariter ab aquis שָׁמַיִם. Ignis flamma abit perpetuo in fumum: fumus vapor est aqueus; & in aquam etiam cineres redeuntur. Radix, flos, folia, & cortex vegetabilium facile resolvuntur in aquam, & aqua nutriuntur & crescunt, ut constat ex ocymo & mentha, cujus furculus viridis aquæ immissus, quasi in horto, radices agit & floret. Pisces, volucresque in aqua vel aere gigni, præter quotidianum experimentum, legitur in 1. Geneseos versu vicissimo. Quolibet concreta liquore *universali* in aquam elementarem resolvi probant Helmontius, Ettmullerus, David Vander Beck, & Chymici omnes. Aqueo humore gigni animalia, tam reptilia, quam bestias, neminem latere arbitror. Etiam homines ex aqua procreatos, auctore Censorino, placuit Epicuro & Democrito. Ergo vel rerum naturalium principia sint atomi, vel inanis substantia Peripateticorum, vel Cartesii elementa, quod Philosophorum otio definiendum relinquimus; verisimile est communem corporalem substantiam esse aquam, & hanc in varias species mutari, dum ei permiscetur particula aut salinæ, aut sulphuræ, aut oleosæ, aut consimiles aliæ: quas ex ipsa aqua, supra quam ferebatur spiritus Domini, primitus erupisse, videtur consentaneum hystoriæ Moysi, Patrum traditioni, antiquiori Philosophiæ, necnon naturalibus experimentis. Sed hæcenus a me dicta de universali rerum omnium principio probet unusquisque, vel rejiciat pro lubitu.

Ut ad institutum redeam; aqua, cui spiritus incubat, est rerum aspectabilium materies, qualiscunque hæc demum sit: & ista causali-tatis ordine visibiles formas præcedit. Creata deinde lux *Verbo Domini*, non sono vocis corporeæ, sed cognitione præctica, dispositione voluntatis, & mandato atque imperio. Per lucem intelligi substantiam spiritualem, idest, Angelicam sentit Augustinus in 1. de Gen. ad lit. a cap. 9. ad 18. & in x1. de Civit. Dei cap. 9. alii solem, alii corpus aliud lucidum adhuc informe. Hebræi lucem appellant אור *Hor*; luminare, sive corpus lucidum מאור *Mehor*. Recte igitur nomine lucis

lucis intelligimus lucem incorpoream, idest, Angelum, etiam litera-
liter : diemque corporalem cogitare non possumus, sine corpore luci-
do, sive מארר luminare condito die quarta. Ex hac luce & vespera
factus est dies, intelligibilis si referatur ad Angelos; corporalis si refe-
ratur ad solem. Primam quoque diem appellant Hebræi יום *Jom*.
Hoc nomine notari cursum solis ex ortu in occasum, scribit in Radici-
bus R. David Kimki, quod observavit & Fagius. Non ergo fuit ab-
que sole corporalis dies; omniaque Augustinianæ de simultanea crea-
tione sententiæ apte quadrant. Vespera hebraice dicitur ערב *Hereb*
mixtura, eo quod objecta confuse percipiantur: ideoque & ערב propri-
issime dicitur de cognitione decolorata. Prodiit hinc fabula Hesiodi,
Erebum natum e Chaos, & ex Erebo & Noctē progenitum diem &
ætherem: nam legitur in Theogonia,

Hinc Erebum simul & Noctē Chaos edidit atram;

Aethera supremum genuit nox atra, diemque.

Erebus itaque, Vespera, & nox præcedit diem; quod magis conve-
nit diei spiritali, quam corporali: hunc enim an a luce, an a tenebris
incipiat ambiguum est, nec conveniunt Interpretes. At cognitio ve-
spertina antecedit matutinæ, ut omnibus perspicuum est.

De opere secundæ diei addam pauca. Quippe dictum est paullo
ante Firmamentum nihil esse præter extensionem aquarum, & veluti
velum expansum inter eas, ut in v. 7. Genes. Diximus & cælum ab
aquis hebraice appellari; & ex veris aquis esse compactum; ut tradant
Clemens in 1. Recognitionum, Joseph in 1. Antiq., Ambros. in He-
xam., & alii plures. Affirmavimus etiam a Cartesianis defendi cælos
esse fluidos: quos Eliu apud Job xxxv 11. 18. appellans solidissimos, &
fufos quasi ære, reprehenditur ut homo *involvens sententias sermoni-
bus imperitiis*. At si placet esse solidos, nam inter Ptolomæum & Car-
tesium arbitrer esse nolo; asseram ad instar chrystalli ex aquis coagmen-
tatos: unde Chaldæus in Job legit non, *quasi ære*, sed, *quasi specu-
laria*. Latine cælum dicimus, inquit Ambros., quasi stellis cælatum:
grece ἰσπερὶς, idest, visui pervium, & pellucidum, ait Schrevelius.
Hebraica vox מַיִם *sciamaim* substantiam ex aquis, latina cælum pul-
chritudinem, & ornatum, græca ἰσπερὶς diaphaneitatem lucemque de-
monstrat.

Sequuntur opera tertiæ diei, nimirum congregationes aquarum,
idest, maria; & apparitio aridæ, idest, terræ. Maria hebraice di-
cuntur יַמִּים *Jamim*, videlicet, ים *Jam* fundum, מים *Mim*, aqua-
rum. Hinc hebræis, ut recte Hieron. in quæst., quælibet aquarum
congregatio, sive salæ sint, sive dulces, dicitur *Mare*. Terra, de
qua hoc loco, est terra e sinu aquarum educta; nam ea, de qua v. 1,
erat invisibilis, videlicet communi substantiæ permixta. Facta autem
congregatione aquarum *spissata est*, ait Augustinus in 1. de Gen. ad lit.

cap. 12, nimirum, limus fluidioribus nudatus est partibus. Erant enim principio, inquit Ovidius in 1. Metamorph.

Mellia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Cum terra facta sunt gramina, stirpes, & ligna pomifera, modo explicato cap. præcedenti in postremo argumento.

Quartæ dici opera sunt lucidissima firmamenti corpora, sol, luna, & stellæ. Hæc quatenus a luce dici primæ corporalis minime differant, & paullo supra explicavi, & in præcedentis capitis propositione secunda. Cum doceant Philosophi corpora majori splendore illustrata aliis quoque apparere majora, propterea quod illorum radii vehementius capillamenta concutiant: atque aliunde tradant mathematici solis magnitudinem superari ab aliis invisis corporibus; consequitur illum Gen. 1. 16. appellari *majus luminare* ob ampliorem lucem, non ob quantitatem ac molem. An sol, ut veteribus placuit, sit corpus solidum, an materia fluida fervens, uti aurum liquefactum in fornace, quomodo scribunt Simon Marius, Athanasius Kircher, Raphael Averfa, Le Grand, alique Sectatores Cartesii, & num ignis sit, habeatque primi elementi majorem copiam, disceptant Physici. Literæ Hebræorum videntur in sole Ignis substantiam offendere nomine *שֶׁשֶׁת* *semeſe*; idest, *שֶׁשׁ* *seſiam*, ibi; *שֶׁשׁ* *Hese*, Ignis: & nomine *אֵשׁ* *Hor*, lux, splendoris fontem, & scaturiginem. Hinc *Orus* Aegyptiorum. Præſt sol dici, quoniam est juxta Aristot. Top. vi. *ἄστρον ἡμῶν ἀστὴρ ἀστὴρ in die lucens*. Idem dicendum servata proportionem de luna, & stellis.

Die quinta producta fuerunt reptilia, ac volatilia animantia, necnon adnatantia aquis. Quorum prima aut per spiras reptant, ut angues; aut incedunt undulatim contracto corpore & explicato, ut limaces ac lumbrici; & sunt ovipara, hoc est, exploso ovo gignuntur. Eduntur eodem modo volatilia ex ovo prolifico; cui, incubante altero, fibræ excitato calore explicantur, ac gradatim pullus effingitur. Inter natatilia memorantur in Genesi v. 21. *תָּא מִיָּם תָּא מַגְמָלָה*, *cete grandia*, pisces maximi, balænæ, atque hippopotami; & singula gignuntur more cæterorum oviparorum. His vero ex Phisiologia præsuppositis, intelligimus Augustini de duplici animalium procreatione sublimem doctrinam: juxta quam fuerunt antea producta concreatis in aqua seminariis primordiis; postea progenita in tempore ab involucris primordialibus explicata. Facile etiam percipimus in hac sententia verba Ecclesi. cap. 1. 10., *Nilil sub sole novum, nec valet quisquam dicere, Ecce hoc recens est, jam enim præcessit in sæculis, quæ fuerunt ante nos*: non quidem per circulum, & revolutionem Platonicam; sed quia principio omnia simul creata sunt in rationibus seminariis, quarum decisione aut permutatione generatio præterit & generatio advenit; atque (ut docet S. P. xii. de Civit. Dei cap. xi. 11.) omnium rerum genera oriuntur & occidunt. Pari jure portentosum non est, quod plerique tanta admiratione

tione

tione suspiciunt, marinos pisces etiam in summitate montium generari: cum per meatus terræ, unde vapores maris ascendunt in verticem, etiam femina natatiliū possint transmitti. Nam & sal inter montes, falsam aliquorum puteorum aquam, necnon plurimorum fontium scaturigines esse vicissim a mare, tradunt concordissime recentiores Philosophi. Quapropter spem propositam habeo, horum illustriores cattervas magni Augustini placitis accessuras.

In operibus sextæ diei non morabor diutius; cum de homine proximo libro disputandum sit: terrestrium vero animalium, non aliter ac præcedentium, duplex est genesis, in femine, atque in hujus explanatione, seu visibili specie. Distinguit divina Scriptura v. 25. bestias, jumenta, & reptilia; atque hæc repetit, quoniam alia in aquis repunt, alia in terris: neque sunt aliud hi dies, quam diversæ Angelorum perceptiones, prius communem naturam noscentium, deinde substantialia materiæ formas. Jumenta dicimus, quæ vestando & arando nos adjuvant: bestias autem animalia reliqua, maxime corpore & feritate majora. Hæc nostra in primum Geneseos brevis rudisque expositio: sed, nisi nos animus fallit, Augustinianæ doctrinæ, & saniori insuper philosophiæ magis accomodata. Cetera esse in singulis Commentariis Interpretum explicata & digesta, monitum est in principio.

C A P U T IV.

*Paradisum corporeum fuisse locum, & in aliqua mundi
plaga ab initio plantatum.*

INTER res die tertia productas una cum plantis herbisque virentibus connumeranda est pars illa terrarum, in qua posuit Deus hominem creatum ad imaginem suam, videlicet Paradisus voluptatis. De quo oritur quæstio, an fuerit corporalis, & in qua mundi plaga constiterit, quibus etiam arboribus confitus & ornatus. In hac autem de Paradiso dissertatiuncula tribus positionibus tota quæstio extricabitur.

PROPOSITIO I. Paradisus erat felix innocentis Adæ habitaculum, & locus aliquis corporeus in Orbe terrarum.

Adversus Philonem & Origenem probatur 1. Gen. ii. 8. ubi legit Vulgata *Paradisum voluptatis*, habent Hebræi *גן עדן* *Be-Heden*, & LXX. pariter *ἡ ἐδένη*. Præfixum autem Hebraicum *גן* est nota Chorographiæ, ut observarunt Eugubinus in Cosmop., Salius principio Annalium, Huetius de Situ Paradisi cap. 2. & præ omnibus luculentissime in Grammatica Sacra Glassius Lutheranus. II. Idem demonstrat collatio locorum, in quibus de Heden fit sermo: Gen. iv. 16. *Ad orientalem plagam Heden*. Ezech. xvi. 23. *Haran, & Chene, & Heden negotiatores tui*.

IV. Re-

1v. Regum xix. 12. *Haran, & Reseph, & filios Heden*. Priori enim loco constat describi terram, quam inhabitavit Cain, secundo & tertio homines certorum locorum habitatores. *Maia* etiam 11. 3. legimus: *Ponet solitudinem ejus, quasi hortum Domini*, hebraice *גן עדן* *Gan be-Heden*, sicut *Edenem*: quod transferre non possumus (inquit Huetius) *ponet desertum, ut voluptatem*. Ill. ostenditur auctoritate PP. Chrysost. hom. 13. in Genes. *Idcirco, ait, nomen loci scripturis inseruit beatus Moyses, ut non liceat nugari volentibus imponere simpliciorum auribus, & dicere nullum esse in terra Paradisum*. S. Basilii hom. de Paradiso: *Proditum memoriae est, quo sit loco plantatus, &c.* S. P. Aug. lib. viii. de Gen. ad lit. cap. 1. *Paradisus, nihil aliud, quam locus quidam intelligatur, terra scilicet, ubi habitavit homo terrenus*. Vide & lib. de hæresib. cap. 59. & epist. D. Hieron. ad Pamach. IV. Confirmatur ratione; quoniam neque Sacrarum literarum contextus, neque repugnantia aliqua nos cogit, ut Paradisum spiritaliter duntaxat accipiamus: sed & contra alia Scripturæ loca *Edenis* regionem nobis proponunt, neque contradictio aliqua apparet, si hortum voluptatis secundum literam exponamus.

Oppones: Cant. 1v. 12. 13. *Ipsa Ecclesia appellatur hortus conclusus*, ac *Paradisus*; & Prov. 13. *Sapientia dicitur lignum vitæ*. Erit ergo Paradisus cœtus Sanctorum, in quo est lignum vitæ in sapientia & institutione Christiana; lignum scientiæ boni & mali, idest, propriæ voluntatis arbitrium; ligna alia fructifera, scilicet virtutes ac merita; & quatuor flumina terram irrigantia, quæ diffiunt ex uno fonte, hoc est, quatuor Evangelia sparsa per Apostolos in omnem Ecclesiam. Adde Paradisi nomen significare universaliter omnem locum, ubi feliciter vivitur, ut constat ex Lucæ capite xxiii. v. 43.

Resp. neminem negare Paradisum posse ad res spirituales transferri; sed hinc non sequitur corporalem locum non esse. Non enim ideo putandum est non fuisse veras mulieres Agar & Saram, quoniam duo testamenta præfigurabant; nec Jerusalem in terris conditam, nec ullam petram a Mose percussam, quia illa cælestem gloriam, hæc Christum Dominum præsignabat. Ergo ex quo Paradiso comparetur Ecclesia, signo vitæ sapientia mater omnium bonorum, & quatuor fluminibus quatuor Evangelia, minime infertur in Genesi locum aliquem corporeum non esse descriptum. Legite Augustinum lib. viii. de Gen. ad lit. cap. 4. & xiii. de Civ. D. cap. 21. Pariter eadem vox hebraica *Heden* propria, & appellativa esse potest: nec male Vulgata reddidit hebraicum *גן עדן* *Gan be-Heden*, hortum in Eden, *Paradisum voluptatis*. Nam idem habet Chalkaica Paraphrasis: & Symmachus transtulit *Paradisum florentem*, Tigurini *hortos delicatissimos*. Lxx. v. 8. nomen proprium *עדן* retinuerunt, sed v. 15. substituerunt appellativum *גן עדן*, *voluptatis*. Idem ergo Paradisi nomen proprie significat hortum *Heden*, & appellative locum omnem, ubi animus jucunditate perfunditur.

PROP. II.

PROP. II. Inter varias de situ Paradisi opiniones probabilior est illa, quam in Tabulis Geographicis tenet Augustinus Lubin Ordinis nostri asserens fuisse in amœna planicie supra præaltos vertices montium Armeniæ; si tamen potest de hac re certa proferri sententia.

Varias dixi Auctorum opiniones; nam Barcephæ Syrus Paradisum locavit ultra Oceanum, Malvenda in India Orientali, Rabbini quidam in cœlo, atque inter nubes, Beroaldus Sestarius, & Clericus in Syria. Communior sententia est situm fuisse in regionibus, quas Tigris & Euphrates præterlabuntur, ut docent Pererius, Torniellus, Salianus. Grotius arbitratur constitum in Babylonia. Huëtius, qui hanc quæstionem sedulo examinandam suscepit, in confluyente Tigridis, & Euphratis, inter locum ubi hæc duo flumina junguntur, & locum quo iterum separantur, antequam in Persicum Sinum sese evolvant. Consentiunt Huëtio Calvinus, & Scaliger. Etiam Pater Lamy in Apparatu Biblico Paradisum statuit in regione, quam abluunt illa duo fluentia simul juncta, & cui adhæret ab Oriente terra Chus, a meridie sinus Persicus, sive potius Arabia felix, ab Occidente Chaldæa, a Septentrione autem Babylonia. Contendit Augustinus Calmet propius accedendum esse ad Armeniam, & ad scaturigines Tigridis & Euphratis, ideoque constitum Eden in superiori regione ad Orientem, antequam hæc duo flumina jungantur invicem. Appellit is ad sententiam clarissimi Augustiniani Cosmographi Augustini Lubin *Eden* locantis super altissimos montes *Ararat*, idest, Armeniæ, atque in eodem loco, ubi post diluvium arca requievit: nam Calmet loca omnia Paradiso finitima, & flumina inde erumpentia nobis ex Scriptore nostro delineat.

Hanc postremam opinionem ceteris probabiliorē esse ex cap. 2. Geneseos ostenditur, ubi v. 10. habetur: *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita*. Situs ergo Paradisi erat ubi aqua erumpens regionem pomiferam irrigabat, atque inde fluentia quatuor celeberrima Phison, Gehon, Tigris, & Euphrates distrahebantur. At hæc regio nulla alia videtur, quam planicies opima feraxque inter montes Ararat, ex quorum radicibus disfluunt capita illa quatuor fluviorum. Nam Phison, quem recentiores Geographi Phasim appellant, ex montibus Armeniæ ducit originem Septentrionem versus percurrentes, regionemque Colchidem rigat auro, gemmisque ditissimam, dictam Hevilah a filio Jectan, cujus Posterius in Armenia & Mesopotamia sedem habuisse creduntur. Gehon idem est Araxes ex montibus Armeniæ effluens in Caspium mare, fluctibus & rapido cursu sonans, quod significat hebraicum vocabulum גֶּחוֹן Gehon, inquit Calmet: vergit autem Araxes ad Orientem, irrigatque Aethiopiam, & regionem Chus finitimam Artaxatæ; nam duplex est Aethiopia, una cis, altera ultra æquatorem circulum; ut observarunt Sanfon & Lubin. Fluit Tigris e montibus pariter Armeniæ, & la-

& labitur ad meridiem per Assyriam, eamque a Mesopotamia dividit. Euphrates e montibus Ararat ex parte Occidentis erumpit, alluit a dextera Armeniam minorem & Siriam, a sinistra maiorem Armeniam & Mesopotamiam, & flectens ad meridiem sese in Tigrim effundit, & communi alveo in Persicum sinum evolvitur. Igitur Planicies montibus Armeniæ circumvallata sita est in medio quatuor fluminum: hæc ex aquis illam irrigantibus & terræ meatus pervadentibus ad radices montium scaturiunt, ideoque extra hortum voluptatis discescuntur; his denique ex omni prorsus parte, ut instituti erat Mosis, natura situsque Paradisi voluptatis describitur.

Demonstratur etiam in hac sententia, quo pacto terra Haran & Chene sit finitima regioni Hedenis; nec ab ea procul distent Gozan, & Haran, & Resph; ut legimus Ezech. xxvi 11. 23. & Isaïæ xxxvii. 12. nam Haran & Chene spectant ad plagam australem Mesopotamiæ: Gozan ad regionem sitam in confiniis Armeniæ, & Mediæ: Resph in Thalassar: quæ loca omnia non procul a montibus Armeniæ distita sunt. Sed hæc quadrare etiam possunt sententiæ Huetii, & eorum qui Paradisum collocant in Mesopotamia, & In confluenta Euphratis.

Hæc tamen non plane esse certa constat. I. Ex tam variis opinionibus supra recensitis. II. Ex Patribus, qui locum Paradisi a cognitione hominum remotissimum esse tradunt: ita enim docent Tertullianus cap. 47. Apologetici, & S. P. Augustinus vii. 11. de Gen. ad lit. cap. 7. III. Ex D. Thoma, cui subscribunt Greg. de Valentia, Delrius, Nat. Alexander, Juenin, &c. IV. Ex fluviis Phison, & Gchon, quos veteres tradiderunt esse Gangem & Nilum, ut sentit etiam loco cit. Augustinus. V. Ex ratione; flumina enim complura, quorum antiqui Scriptores fontes commemorant, nunc in longe distitis regionibus erumpunt, ut Alpheus juxta Plinium, & Pausaniam. Experiamur nihilominus an superior sententia validum habeat adversus ceterarum argumenta præsidium.

Audiendus principio Cl. Episcopus Abrincensis, qui Paradisum constitum tenet ad fluvium, quem appellant Arabum, productum ex confluenta Tigridis & Euphratis, priusquam in mare Persicum se præcipitent. Quod demonstrat pluribus argumentis, quæ possunt ad hanc summam contrahi. I. Paradisus ad Orientem fuisse respectu Arabiæ, ubi Moses creditur scripsisse Genesim, demonstrat hebræa vox מִקְדֶּם *Mikkedem*, utrumque & tempus & locum significans, idest, *in principio*, & *ad Orientem*. Atque hoc postremo sensu aliis in locis usurpatur a Moyse. Est autem Arabia loco delineato ab Huetio occidentalis, & iccirco Paradisus constitus ad Orientem. II. Ea verba Gen. *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum*, significant quod fluvius ex Provincia Eden profluebat in Paradisum; quoniam tam latinum *egrediebatur*, quam græcum *ἐκπορεύετο*, hebræum-

bræumque *אֵי* cursum fluentis indicant, non *fontem*; hic enim propriis vocabulis poterat declarari. III. Falluntur, qui putant fluvium egredientem de terra Heden dividi in quatuor magna fluentia; cum *capita* dicantur brachia, & rami confluentis ejusdem, & Phison quidem occidentalis, Gehon orientalis. Quod præter regionis positionem, conjicitur ex eo quod Moses primo Phison nominavit, nam alveus occidentalis est Arabiæ Petrææ magis proximus. Convenit & nomen Phison a *פִּישׁ* *Puse*, quod est circumfluere & augeri; item terra Havilah huic adjacens; aurumque Arabiæ, & pretiosi lapides Persici: tandem agrorum ubertas etiam a Curtio, ceterisque Topographis celebrata.

* Sed facilis est ad hæc omnia responsio. Ad primum enim concedimus hebraicam vocem *Mikkedem* significare sæpenumero plagam. Orientalem: sed Armenia Arabiæ Petrææ Orientalis dicitur, quamquam vergens paullulum ad Aquilonem; cum omnis regio Transeuphratæa ad Orientem sita dicatur. Præterea *Mikkedem* juxta literam potius significat *a latere Orientis*, quam in Oriente, ut cap. 111. fatetur Huetius; id vero magis montibus Ararat collineat, quam confluenti Euphratis. Addo Gen. 11. 8. *Mikkedem* omnium fere Versionum, præsertim Græcarum ac Latinarum testimonio vertendum esse *a principio*; cap. autem 11. 16. *קִדְמָה* *Chidmad*, ad plagam Orientalem. Ad Orientem ergo habitavit profugus Cain; sed utrum ad Orientem confitus fuerit Paradisus, Scriptura non loquitur. Ad 2. dicimus in ipso loco voluptatis fuisse fontem uberrimis aquis profluentem, & his hortum fuisse irrigatum; aquam vero diversas Paradisi partes subuisse, atque ex ejus scatebris quatuor flumina promanasse: nam hæc duntaxat extra Paradisum dividi Scriptura testatur. Ille autem fons erit forte tempore diluvii deperditus; unde legimus, quod *egrediebatur*, tanquam de fluente a priori scaturigine jam divulso dum Moses hæc literis consignaret. Atque ita cursum aquarum in Paradiso, atque ex his quatuor fluminum scaturiginem plano, obvioque sensu defendimus. Ad 3. nemo inficias ibit *פִּישׁ* *Rose*, caput, aut initium, aut primum, ac præcipuum, aut eminentiam quandam præsignare. Quomodo ergo Phison & Gehon, si brachia sunt & rivi unius confluentis, *capita* nuncupantur? Si diversa flumina sunt Tigris & Euphrates; quare non Phison, & Gehon? Quatuor enim *capita* dicuntur, non duo. Adde olim Tigridem & Euphratem separatim alveis intervallo xxv. miliariorum in mare Persicum influisse, ideoque nec productum ab his confluentem. Neque obstant Huetianæ conjecturæ: quippe Moses undique Paradisum describit, & flumen magis remotum primo commemorat, postremo Euphratem, quasi ob oculos situm, notissimumque. Hinc ceterorum omnium cursum demonstrat: & de ultimo fluvio proximior, ait tantummodo: *Quartus ipse est Euphrates*. Phasidem aquarum copia,

& plurium fluminum veltigalibus tumidum exhibet nobis Cosinographia. Illi propterea convenit nomen פַּרְסָן *Phison*, & quod huic affine est, *Phasis*, a radicali פֶּשַׁה *Phasa*, *crefcere*, & *angeri*. Colchidem auro, gemmisque abundare scribunt Strabo, Plinius, & alii: & hanc esse terram Hevilath, docet Moullart Sanfon; cui libentissime subscribimus, inquit Lubin. Eam *Phasis* longa periodo circuit; quod asseritur cap. 2. v. 11. Genesis; nec potest convenire Phisoni Huetiano; qui, ut divellitur a Gehone, in sinum Persicum profluit. Terra denique magis est frugifera & ferax inter Tigrim & Euphratem, solo per venas aquarum refudante, quam inferiori ad mare Persicum regione: atque hoc asserit Curtius lib. v. Plinius xv 111. 17. & Dionysius Periegetes apud Grotium in caput 11. Genes. Fuerit ergo Paradisus in Babylonia, ut scribit idem Grotius ad Ezechielis tertium ac vicesimum. Non minor est agrorum ubertas in Mesopotamia, ubi oves dicuntur bis parere. Postrema itaque ratio potest singulorum placitis accommodari.

Qui arbitrantur Paradisum fuisse constitum in India, his momentis ducuntur. I. Inquiunt hanc regionem esse respectu universæ terræ Orientalem. II. Ibidem optimum aurum adinveniri. III. Phisonem præcipuum Paradisi fluvium omnium veterum testimonio esse Gangem.

At hæc sunt facillioris solutionis. Omnes quippe Provinciæ Palestinæ Orientales in sacris literis *Oriens* nuncupantur, Media, Arabia, Persis, Moab, &c. Vide Ezech. xxv. 4, Esaiæ 11. 6, Matth. 11. 1, &c. Aurum, tametsi in magna copia nascitur apud Indos, scatet purissimum, atque uberrimum etiam in Colchide. Ganges nimis distat a Tigride, & Euphrate, ut possit effluere ex uno fonte, quantumvis explicato ac diffuso. Potuit ergo a Patribus appellari Phison propter aquarum ubertatem; quemadmodum Nilus Gehon, omnisque aquarum ductus exundans, & agros mollitos, & oblimatos relinquens, Nilus dicitur. Verum appellativa nomina ista sunt, & Moses propria conscripsit. Ita potuit Tigris ab aquarum gurgitibus nomen habere Pisi-tigridis, & Gihonis; quorum primum occurrit apud Curtium, alterum frequens est in Persica Historia: & tamen quatuor divisa capita fluminum Auctores collocantes Paradisum in India nequaquam denegant. Phison ergo & Gehon magna quæque flumina indiscriminatim posset appellari; licet proprie ille sit Phasis, iste autem Araxes.

Constituentes Paradisum in Mesopotamia, aut citra Euphratem asserunt hanc regionem sitam esse ad Orientem Palestinæ, proximam Euphrati, ibique olim habuisse sedem posteros Adæ, eo enim illos trahebat amor natalis soli. At frustra istic quærent quatuor capita fluminum, etiamsi daretur Phisonem & Gehon esse duo brachia Euphratis: quamvis in Mesopotamia duo possint designari Tigris ad Orientem, & Euphrates ad Meridiem, & Occidentem. At Patriarchæ tam Mesopotamiam, quam

quam Assyriam, & Babyloniam incoluerunt: & verisimilius est omnes ab ingressu Eden fuisse prohibitos, antequam diluvio universali (ut contigisse arbitramur) dissiparetur. Ceterum Mesopotamia habet ad Aquilonem montes Armeniæ: eosque a longe spectare poterat Adam, si placeat hujus regionis fuisse colonum. Tantum itaque loco super vertices illorum montium characteres omnes Paradisi conveniunt: oriuntur ex eorum radicibus Phasis, Araxes, Tigris, & Euphrates: abluuntur ab his regiones notatæ a Mose: sunt illic irrigui ac fertiles agri; nec deest Joci sublimitas, quam exaggerant Patres, Basilii maxime, & Theophilus in 11. ad Autolyicum.

PROPOSITIO III. Inter Paradisi arbores duæ præsertim considerandæ sunt, lignum vitæ, lignumque scientiæ boni & mali.

Ita enim 11. Genesios v. 9. Lignum vitæ dicitur usitatissima hebraica phrasi ad demonstrandum effectum, quoniam Dei instituto hominem integrum & incolumen conservabat. Legimus eodem sensu *verba vitæ* Joan. vi. 68. *Spiritum Sapientiæ* Esaïæ xi. 2. *Disciplinam pacis* LIII. 5, & alia permulta. Largiebatur quippe hæc arbor *stabilitatem contra vetustatem*, ait S. P. de peccatorum meritis cap. 3. Disputant Interpretes num hæc vivifica arbor efficaciam reficiendi senectutem haberet naturaliter, an beneficio Creatoris. S. P. Augustinus lib. xIII. de Civit. Dei cap. 20. de primorum parentum immortalitate differens, *Qui status*, inquit, *eis de ligno vitæ, quod in medio Paradisi cum arbore vetusta simul erat, mirabili Dei gratia præstatur*. Eadem repetit de peccatorum meritis cap. 21, & in VII. de Gen. ad lit. cap. 5. Sunt nihilominus, qui hanc virtutem ligno vitæ naturalem fuisse defendunt, propterea quod cap. 111. 22. dicitur Adam ejectionem de Paradiso, ne comederet de ligno vitæ, & viveret in æternum. Pater Calmet opinatur mentem esse Augustini, quod virtus beneficiæ arbori indita ne mortalia corpora veterascerent, gratiæ deputetur, eo quod Deo Creatori esset referenda; quod satis est, inquit, ut Augustinus supernaturalem judicaret. Sed certissima duo sunt: primum, immortalitatem primi hominis non fuisse illi naturaliter debitam; alterum, lignum vitæ non potuisse hominem præservare nisi ad determinatum tempus, si nullam virtutem habuit præter inditam ac naturalem. At de immortalitate, priini hominis sequenti libro.

Arbor scientiæ boni & mali appellata est, non quod ei inesset vis acuminis ingenii conferendi, ut vult Josephus lib. 1. Antiquit., sed propter experientiæ consequentiam. Primus enim homo comedendo illius arboris fructum, *per experimentum pœna didicit, quid interesset inter obedientiam bonum, & inobedientiam malum*, ait S. P. cit. libro de Gen. ad lit. cap. 6. Fuit autem arbor hæc interdicta, *non quia ipsa erat malum, sed propter commendandum puræ & simplicis obedientiæ bonum, quæ magna virtus est rationalis creaturæ sub Creatore Domino*

constituta : inquit idem Augustinus libri xlii. de Civit. Dei capite vi. cefimo. An fuerit arbor mali, an ficus, an cerasi incertum omnino est, nec in præfentiarum difquirendum.

C A P U T V.

*Aspectabilem Mundum non esse Deo coæternum ;
sed procreatum in tempore .*

BREVES erimus in hac quæstione, cum illam etiam Philosophi ad sua jura transfulerint. Sempiternum mundum existimant Aristoteles & complures Platonici : sed jam conveniunt omnes, nec mundum, nec creaturam aliquam esse Deo coæternam. Nonnulli tamen illud divinæ tribunt virtuti, ut potuerit universum, saltem quoad permanentes substantias, ab æterno producere. Habet ergo quæstio duas partes ; una ad perfectam hujus Universi conditionem pertinet : altera ad possibilem.

PROPOSITIO I. Non præterierunt infinita durationis rerum creaturarum spatia, ut quidam veteres Philosophi commenti sunt ; sed omnia fuerunt a Deo condita in tempore.

Sacris literis ac ratione probatur. Erat enim Sapientia Patris antequam terra fieret, & nondum erant abyssi, & jam concepta erat ; necdum fontes aquarum eruperant, nec montes gravi mole consistant, ait Auctor Proverb. cap. viii. 23. &c. Non sunt ergo creaturæ Deo coæternæ : sed creatæ in Principio temporis, ut habetur initio Geneseos. Vox quippe Hebraica בראשית *Berefsit* significat quaecumque temporis, aut loci, aut operis inchoationem : & durationis primordium Chaldaica בכדמין *Bechadmîn*. Accedit definitio Lateran. Concilii sub Innocentio III. cap. 1. declarantis creaturam spiritualem & corporalem ab initio temporis esse conditam.

Idem ostendunt physicæ ac morales observationes. Physicæ quidem : nam cum pluvix e montibus ac rupibus continuo arenam glebasque corrodant, quas transferunt in planiciem, vel proximiora litora maris, atque, ut ait v. libro Lucretius,

Pars etiam glebarum ad diluvium revocatur,

Imbribus & ripas vadentia flumina rodunt ;

si mundus ab æterno constitisset, neque imæ darentur valles, neque jugæ & vertex montium ; sed illæ forent oppletæ terræ lapillorumque congerie, hi vero æquati solo, & in planum redacti. Moralis autem conjectura hæc est. Cum ab hinc retro nondum sex annorum milia de excellenti rerum gestarum memoria supputare possint historix ; quis non hinc existimet mundum aliquando coepisse, nec longam esse ejus ætatem ? Cur (inquit lib. ii. in somnium Scipionis Macrobius) per innumerabilem

sc.

feriem sæculorum non fuerat cultus, nec quo utimur inventus literarum. usus, quo solo memoriæ fulcitur æternitas? cur multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate pervenit? Vide citati libri caput x. Recurrunt Adversarii ad rerum vicissitudines & commutationes; quas Macrobius ipse repetit ab igne, alii a diluviis, quæ mundum labefactaverint, & vetera historiarum rerumque absumpserint monumenta. At vicissitudines illæ aut omnium plane hominum cladem exitiumque intulerunt; aut aliquorum tantummodo. Si universum humanum genus deletum est; quisnam præteritam universorum cladem nuntiavit? Quod si aliquæ tantum nationes perierunt sive naufragio, sive incendio; jure petimus, cur servati ab interitu homines innumera præteritorum sæculorum millia numerare non possint literis ac monumentis vetustissimis consignata, neque ante apparuerint artes, scientiæ, bella, tantaque Philosophorum ac poetarum ingenia? Ergo initium mundi demonstrant sacræ literæ, & physicæ ac morales ratiocinationes.

RESPONSES AD OBJECTA.

Ducebantur gentiles Philosophi his argumentis. Si mundus non sit æternus, duos execrabiles errores consequi necessum est, nempe Deum esse mutabilem, & ab actione in actionem transire, seu mortalem: atque tempus factum fuisse in tempore, vel antequam tempus extiterit, cum sit una cum cælo generatum, ut inquit Plato. Præterea non potest in animum cadere, ut tanta, quæ mundum antecessit, æternitate Deus mundi creationem distulerit; ut enim arguit Proclus, cur Deus infinito tempore fuisset otiosus? num ignarus creationem futuram esse meliorem? At id quidem absurdum est. Si non ignarus: quare non prius est operatus? Denique: In anteriori æternitate Deus vel non fuit, vel dormiebat, vel vigilabat, vel horum neutrum. Primum est absurdum, est namque Deus sempiternus: secundum quoque nulla ratione stat, quoniam æternus somnus non cadit in Deum. Si vigilabat, aut beatitudine fruebatur, aut non. Hoc postremum efficit ut Deus seipso beatus non sit, quod implicat. Quod si beatus erat & pulchre degebat ævum, rerum novarum molitione delectari non debuit.

Ad primum itaque dicimus mutationem ejus esse, quod est in potentia; nam & Aristoteles definit motum *actum entis in potentia*. In Deum ergo nulla cadit mutatio, sed hæc est solius termini vel effectus: veluti cum per calorem solis aliqua corpora caleferi contingit, nulla in sole, vel calore ejus mutatio fit, quamvis immutetur res calefacta, inquit lib. 3. Introduct. cap. 6. Aëlaardus. Purissimus quippe actus Deus est, nulla potentialitate permixtus. Neque enim humano more discurrendum est: Si æterna est operatio ex parte efficientis causæ, quare sempiternus non est effectus? id enim provenit ex ipsa causæ ac termini conditione.

ditione . Nam illa nullo agit animi aut corporis motu , sed incommutabilis est , & stabili ratione operatur , & cum sit perfectissima , libertate carere non potest , qualibet autem mutatio non est sine corporis aut animi agitatione ; neque summa libertas stat cum necessitate . Idcirco utrumque in sempiterna causa salvari debet , incommutabilitas absque transiitione de actu in actum , & indifferentia comparate ad terminum vel effectum . Hic natura sua mobilis est aut animo aut corpore , aut utroque ; & consequenter nequit esse immutabilis & necessarius . Ad argumentum Aristotelis dicentis fieri non posse , ut mundus sit productus in tempore , nisi tempus præexistat , dicendum est mundum creatum in tempore , quatenus habuit initium propriæ durationis , & semper potuit excogitari aliquid antecedens momentum , in quo non fuerit ; quod verificari nequit de re sempiterna . Tempus enim , quod pendet a rerum corporalium mutatione fuit una cum ipsis productum : neque potest rerum proprietas illarum conditionem præcedere .

Quod opponit Proclus facili responsione diluitur . Nulla quippe creatura existente , cujus mutabilibus motibus tempora peraguntur , tempora omnino esse non possunt . Legite Augustinum lib. xii. de Civ. Dei cap. 15. & xi. Confess. cap. 12. & 13. Ipse Plato in Timæo hæc de æternitate scripsit : *Dicimus de illa est , erat , & erit ; sed illi revera solum esse competit . Fuisse vero & fore deinceps ad generationem tempore procedentem referre debemus .* Hæc Plato , aliaque ad rem nostram aptissima , quibus ostenditur divinam substantiam neque seniore fieri , neque juniore , nec fuisse , nec futuram esse , nec recipere eorum ; quidquam , quibus creata subjiuntur , sed perseverare semper immutabiliter . Cum ergo non fuerit aliquid tempus priusquam Deus condidisset cælum & terram ; cur dicitur per antea facta tempora ab opere cessasse ? quid queritur quid tunc faciebat ? *Non erat tunc , ubi non erat tempus ,* ait memorato loco Augustinus . Atque his Proclo , ceterisque Platonis satisfactum iri confidimus .

Consimile est argumentum ultimum verbis Plutarchi propositum : cui reponimus , Deum perpetuo vigilare , ac beatissimam vitam ducere , neque novam aliquam ex rerum creaturarum molitione percipere delectationem . *Fas non est credere* (ait S. Pater lib. xii. de Civit. Dei cap. 17.) *aliter Deum affici cum vacat , aliter cum operatur ; quia nec affici dicendus est , tanquam in ejus natura fiat aliquid , quod non antea fuerit . Patitur quippe qui afficitur , & mutabile est omne quod aliquid patitur . Non igitur in ejus vacatione cogitetur ignavia , desidia , inertia , sicut nec in ejus opere labor , conatus , industria .*

PROPOSITIO II. Videtur probabilior illorum sententia , qui arbitrantur mundum , seu creaturam aliam non potuisse condi ab æterno .

In hac siquidem conspirarunt PP. contra Arium disputantes , hoc argumento probantes divinitatem Verbi : Quod est æternum nequit esse crea-

creatum : Verbum est æternum ; Ergo verbum creatum esse non potest. Neque nobis satisfaciunt quidam Scholastici reponentes, Patres adversus Arianos argumentari *de facto*: nam hæc responsio pluribus momentis eliditur. Ac primo S. Athanasius in 2. contra hæreticos illos disputatione ait : *Tuetsi Deus possit semper facere, at res creatas æternas esse, non potest : quippe ex non extantibus sunt, & non erant antequam fierent. Quæ autem non sunt antequam fiant, quinam poterant cum Deo, qui semper est, existere ?* In quibus proculdubio Athanasius non de eo, quod reipsa factum est, sed de eo, quod potest fieri, instituit disputationem. Neque de æternitate *participata* ac mutabili potest commodè exponi ; cum non semel doceat esse in tempore productum ita rei creatæ competere, ut ei nequaquam convenire possit semper fuisse. *Proprium est* (inquit Orat. 111. contra Arianos) *creaturarum & operum non esse antequam fiant, & ex non extantibus subsistere*. Docet præterea in Epist. ad Africanos notas divinitatis esse *vim creandi, æternitatem, & immutabilitatem* : quas (inquit) *creaturæ habere non possunt*. Quemadmodum ergo virtus creandi & immutabilitas nequeunt rebus creatis convenire, ita neque æternitas : ideoque æternitas illa *participata* commentum Scholasticum est, pugnant cum rerum creatarum natura ; quarum proprium est fieri ex non extantibus, & consequenter non fuisse aliquando. Ad hæc : Methodius Martyr in libro contra Origenem ait : *Impossibile est id quod initio productionis est circumscriptum, ortus sui termino carere*. Methodius vero necessario intelligendus est de æternitate *participata*, quam mundo assignabat Origenes : ut demonstrat Petavius tom. 1. Theolog. Dog. lib. 111. cap. 6, ubi plura ad hanc rem satis idonea. Denique quomodo poterant Patres argumentari contra Arianos *de facto*, cum inter hæreticos illos plures fuerint, qui aliquas creaturas æternas assererent commenti ex Schola Platoniorum æones ac demiurgos ?

Neque ex sola oppugnatione hæresis Ariane veritas Propositionis monstratur, sed etiam ex confutatione dogmatum Aristotelis. Quomodo enim Lactantius lib. v 11. de Vita beata cap. 1. probat adversus hunc Philosophum Mundum non extitisse ab æterno ? *Quia* (inquit) *quidquid est productum, necesse est aliquando habuisse principium : nec omnino quicquam potest esse, nisi cæperit*. Iustinus pariter Confut. 31. idem demonstrat hoc argumento : *Omne quod fit, antequam fieret non erat : non igitur æternum, & principii expers tempus est*. Ac hæc adversus errores Philosophorum essent proorsus vana & futilia ; si aliquid simul productum esset, & particeps æternitatis.

Advertenti ad rerum ideas magis magisque hæc veritas suadebitur. Idea creationis est, quod per illam res producantur ex nihilo : si ex nihilo, ex non extantibus : si ex non extantibus, necesse est, ut aliquando non fuerint : si hoc necessarium est ; ergo repugnat res productas

ductas esse ab æterno. Atque ex hoc principio Patres Arianam hæresim vellicant, frangunt, evertunt. Idea temporis est, quod mutabilitate transcurrat, & sit mensura quædam vitæ & operationis creaturæ habentis prioris & posterioris discrimen: in sola enim veritate, quæ manet, præteritum aut futurum non invenitur. Vide S. P. Augustini Tractatum octavum & tricesimum in Joannem. At creatura nequit subsistere, nisi mutabiliter. Ergo duntaxat in tempore habere potest extantiam. Idea denique creaturarum exhibet menti nostræ substantiam finitam, qua semper cogitari potest perfectior; alias non repugnaret creatura perfectissima atque infinita. Igitur data quacunque duratione rei ab alio productæ, necesse est ut alia semper major possibilis percipiatur, alioqui foret ipsa immutabilis Dei existentia. Posita autem creatura ab æterno, quænam diuturnior, ampliorque duratio percipi poterit? Sunt reliqua apud Philosophos pervulgata.

AD EA, QUÆ OBJICIUNTUR, RESPONSIO.

Sententiam oppositam quidam acerrime propugnant propter ea, quæ sequuntur, argumenta. Principio affirmant Dei æternitatem esse undequaque immutabilem, cum quantum spectat ad durationem & vitæ perennitatem, tum ad operationem ac perfectiones reliquas. Est enim interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. At creatura, quæ ab æterno consisteret, foret quidem vitæ interminabilis, sed non haberet perfectissimam vitæ suæ possessionem, operatione nova præteritis succedente. Quare Philosophi, qui aut mundum, aut materiam fecerunt æternam, nequaquam Deum hæc existimarunt: quoniam *aliud est per interminabilem duci vitam, quod mundo Plato tribuit; aliud interminabilis vitæ totam pariter complexam esse præsentiam*: inquit Boetius de Consol. lib. v. Prosa 6. Igitur non implicat creaturam esse ab æterno; quoniam istiusmodi æternitas, utpote mutationi obnoxia, non est divinum illud attributum incommunicabile rei creatæ. Insuper: ex quo Deus habeat solus immortalitatem, ut in 1. ad Tim. scribit Apostolus, non consequitur rationalem animam non esse immortalem: sed duplex distinguenda immortalitas est, permanens & incommutabilis vita, Dei propria; & vita interminabilis spiritualis substantiæ, quæ suæ mutatione peragitur, cum possit scientia & caritate deficere atque proficere, necnon a primæ causæ voluntate arbitrioque dependeat. Pari jure videtur distinguenda duplex æternitas, prima, & secunda; sive participata, & tota simul existens. Deus præterea ab æterno erat omnipotens, & mundus ab æterno erat possibilis: nulla ergo emergit repugnantia, sive spectetur virtus causæ, sive conditio effectus, in creatione mundi ab æterno. Tandem si sol extitisset in æternitate, lucem perpetuo effudisset: aut si pes, semper potuisset imprimere vestigium in pulvere: & nihilofecius distingueretur lux a sole, & vestigium a pede. Ita, &c.

Resp.

Resp. duplicem esse æternitatis characterem, unum quod careat principio & fine, alterum, qui ex priori consequitur, quod sit immutabilis: nam, ut scribit Plato in Timæo 2. *quod ortum non habet, & semper est, procul debet esse ab omni temporis vicissitudine*. Hujus rei & nos rationem protulimus; quoniam nisi detur primordium temporis, cogitari non potest initium durationis mutabilis. Igitur Philosophi, qui mundum constituebant sempiternum, etsi non ei tribuebant oretenus sublimiorem illam æternitatem, quæ nulla transitione peragitur, ut sapienter animadvertit Boetius, hanc tamen mundo tribuebant reipsa, & consequentiæ necessitate; merito refellendi, quia docebant quæ rationi quoque adversantur. Profecto immortalitas creaturarum non tollit essentiam, quam destruit æternitas: debent enim res creatæ fieri ex nihilo, atque ex non extantibus, ut demonstratum est supra. Neque tenetur Deus creaturam omnem redigere in nihilum, tametsi istud efficere possit: at debet quamlibet creaturam principio producere ex nihilo, quoniam ratio creationis hoc postulat. Intelligimus etiam creaturam mutabiliter agere vitam, quamvis non moriatur, sicuti videmus hominem ambulare, etiamsi moveri persistat: at non percipitur initium mutabilis vitæ, nisi sit primordium alicujus temporis, quemadmodum non videmus inchoari ambulationem vel cursum, nisi intueamur principium motionis. Sunt enim tempus & vita rerum mutabilium prorsus synonyma, non minus ac deambulare & moveri. Duplicis ergo æternitatis distinctio comparari nequit cum duplici Immortalitate: qua de re vide superiorem de Angelis dissertationem capite tertio. Nec ad rem est exemplum solis, & pedis imprimantis vestigium, adhibitum a Platoniciis, ut refert S. P. Augustinus in x. de Civit. Dei cap. 3. Etenim tria possunt esse simul cum sua causa: proprietates quæ sunt veluti complementum substantiæ, ut lux est simul tempore cum sole: modificationes, quæ non sunt res per se subsistentes, neque, ut Philosophi loquuntur, absolutæ *entitates*, ut umbra corporis, splendor solis, excavatio pulveris premente pede, & denique simul sunt quæ eandem habent substantiam, & unum est principium alterius, sicut divinæ Personæ. Cum itaque creatura neque sit Deo consubstantialis, neque proprietates aut modus divinitatis, consequens est non potuisse produci ab æterno. Præclara est hac in parte doctrina Zachariæ Mytilenæi apud Petavium memorato capite vi. num. 6. Vide & Purchotium Exercit. Ontolog. disput. iv. sect. 2. quæst. 1. Ab æterno denique Deum esse omnipotentem, ac mundum possibilem nemo ignorat: ac potuit condici creatura quocunque momento distributive accepto; sed quodcunque pro mundi productione designetur, debet ab aliis in infinitum anteverti, alias æternitas non esset infinita, & posset certis intervallis exhaustiri & expleri. Atque idem dicendum est de potestate semper agendi in æternitate, quam appellant *a parte post*. Sed eam pro-

To. II.

G g

vin-

vinciam non suscepimus, ut de Philosophicis prolixè, & cumulatè dicamus.

C A P U T VI.

Mundi natale ad æquinoctium vernum, non ad autumnum probabilius referri.

EGRUUS de mundi in tempore productione, & refutavimus veterem quorundam de ipsius æternitate commenta. Sequitur, ut inquireramus quo anni tempore Deus tam præclarum opus molitus sit, an ineunte vere, an autumnò; nec enim de hyeme qui id sentiret reperi- tus est hætenus. Aestate mundum cœpisse existimarunt Aegyptii, quorum opinionem propugnavit in Methodo demonstrationis temporum Gerardus Mercator: at nullum antiquiorem Patronum habet vel Judæorum, vel Christianorum, hæc Aegyptiorum opinio. Autumnò mundum creatum docuerunt Talmudistæ in Gemara Aboda, Rabbi Eliezer, Cabbalistæ, Lyranus in cap. vii. Gen. Tostatus q. xx. i. & cap. xiv. Defensorii, Picus Mirandulanus, & post Adrianum Junium, & Scaligerum, Usserius, Vallemontius, Natalis Alexander, & recentiores Chronologi fere omnes; qui etiam mundi Natali plenis calculis diem assignant tertiam ac vicesimam Octobris aëni Periodi Julianæ 710. In æquinoctio tamen verno productum mundum major pars Sanctorum Patrum affirmat, nec dissentiant veteres Rabbinæ, ex quibus R. Josua idem statuit. Theologi quoque innumeri idem tradiderunt, imò & Novatores hoc studiorum genere clari, Gerardus Vossius, Jacobus Cappel- lus, Eduardus Simfonius, aliique innumeri. Veteres Historicos in hanc sententiam conspirasse liquet ex libro 11. Diodori Siculi; de aliis Scriptoribus Gentilitatis, videndus Rhodiginus 1. p. variarum lectio- num. Etiam Astrologi signa Zodiaci ab Ariete constantissime ordiuntur; & assentiuntur Poetæ, quorum inter Latinos clarissimus 12. Georgicon libro ait:

*Non alios prima nascentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim. Ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernæ parcebant flatibus Euri.*

Ex quibus constat validiorem fore sententiam istam, si auctoritate pug- nandum sit. Videamus ergo, num jure sit ab hodiernis temporum Cenforibus repudiata.

PROPOSITIO. Verno tempore, non autumnali Deus mundum con- didit.

Hæc thesis primo probatur ex eo, quod Gen. 1. 11. Deus jussit ger-

germinare terram herbam virentem , & proferre ligna pomifera secundum genus suum . Atqui herba germinat verno tempore , & tunc plures plantæ fructus proferunt ; cum autumno nullæ germinent aut florescant , ac fruges & fructus omnes , die præsertim vigesima tertia Octobris , collecta sint . Videtur ergo Scripturæ magis consentaneum primordia mundi in verno tempore constituere . Atque argumentum istud non una ratione confirmatur . Prima est , quod si nulla arbor initio temporis germinasset ac floruiisset , non tam pulchrum , & visui delectabile fuisset Paradisi , & vicinorum locorum spectaculum . Deinde multæ arbores , illæ nempe , quæ maturescunt vere aut æstate , aspectui primorum parentum se tanquam infructuosas ac steriles obtulissent : cumque post autumnum singulæ flores deperdant ac moriantur , plurimum Adam prius vidisset superveniente hyeme ariditatem , quam germen floremque . Præterea fuisset principium anni dum incipit dominari illuvies soli , cæli squalor , nox longior & atra , rerumque omnium interitus . Contra si mundi nativitas accidit verno tempore , conspexerunt Protoparentes in aliis plantis florum venustatem , in aliis ubertatem fructuum , in singulis fertam optimamque fecunditatem : exhibuerunt se Paradisi vicinæ florentes simul & frugifera : apparuerunt fructus omnium arborum ante hyemem ; & annus incipit eo semestri , quo dies noctibus sunt longiores , regnumque obtinet splendor lucis , agrorum fertilitas , hortorum amœnitas , rerum omnium generatio , & conferta messis herbarum , florum , & fructuum .

Secundo probatur Sanctorum Patrum auctoritate . Inter quos Cyrillus Catach. xiv. ait : *Aprilis enim mense instante jam ver est reliquum . Quod tempus est hic mensis apud Hebræos primus , in quo festum Paschæ prioris erat typica , nunc autem est vera . Hoc tempus est creationis mundi ; tunc enim dixit Deus , Producat terra herbam virentem . Ambros. lib. i. Hexam. cap. iv. In hoc ergo principio mensium cælum & terram fecit : quod inde mundi capi oportebat exordium , ubi erat oportuna omnibus verna temperies . Unde & annus mundi imaginem nascentis expressit , ut post hibernas glacies , atque biemales caligines , serenior solito verni temporis splendor eluceat . Theodoretus quoque in Exodum q. lxxi. inquit : Eodem tempore Deus creaturas condidit : cui rei fidem facit arborum germinatio . Incipiente enim vere prata florere solent , segetes semina concipiunt , arbores fructum emittunt . Atque ut alios omittam Damasc. lib. ii. de Fide Ortod. cap. vii. Per solem quatuor temporum versiones constituuntur : & prima quidem verna est : in ipsa enim Deus fecit universa . Vide ceteros Patres apud Salianum Anal. i. & Gerardum Vossium in Isagoge Chronolog. diff. ii. cap. vii.*

Tertium argumentum suppeditat nobis conceptio & passio Christi . Ipse enim non incongrue naturam induit servilem , & Crucis patibulum subiit octavo Kalendas Aprilis , recurrente tempore , quo populum

Israel liberavit de Aegypto: sed eo consilio Salvator mundi hæc omnia peregit, ut figuræ responderent rebus, & homo repararetur eodem tempore, quo fuerat platinatus. Flocci faciunt argumentationem istam Recentiores, neque memorata die Christum cruci suffixum fateri volunt: sed alibi dabo operam, ut quisque percipiat etiam recentium miraculorum luce, quam immerito Patrum traditio observationibus Astro-nomicis fuerit explosa. Nunc missa de anno ac die Passionis Christi, & conceptionis perplexa disputatione, non homo quispiam negaturus est verno tempore Christum Redemptionis opus expleffe. At Patres eadem tempestate mundi ortum & reparationem statuerunt. *Ut omnia* (verba sunt Augustini qq. ex novo Testam. 54.) *se voluntate Patris recte condidisse doceret, tunc voluit passione sua mundum redimere, & reformare, quando eum & creaverat, idest in æquinoctio, &c.* Eadem docent Ambrosius & Cyrillus locis laudatis, atque serm. ix. de Passione Domini Magnus Leo.

Argumentum iv. istud erit. Abjiciunt aliqui sententiam nostram, propterea quod Moses omnium primus præcepit ut Hebræi annum supputarent non a mense Tisri, qui ex parte respondet Septembri, ex parte autem Octobri, uti ad ea usque tempora consueverant; sed a mense Nisan, & ab ingressu solis in arietem, ut liberationis a servitute Aegypti consecraret memoriam. Atqui etiam priscorum Patriarcharum ætate annus a Nisan exordiebatur, & Moyfi illud quoque consilium fuit, ut revolutiones annorum Gentium consuetudine permutatas revocaret ad veterem numerandi rationem. Perperam ergo sententiam nostram recentiores conantur refellere. Probat minor: Genes. vii. 13. & 14. legitur aquas diluvii imminutas super terram sexcentesimo primo anno vitæ Noe, primo mense, & egressum Noe de Arca mense secundo, septima & vicesima die mensis. Mensis vero secundum appellat Moses non illum, qui ad Tisrim, sed qui ad Nisan consequitur. Numerarunt ergo annum ab hoc tempore etiam veteres Patriarchæ. Quod autem mensem secundum vernum, non autumnalem exhibeat nobis historia diluvii, conjicere possumus, I. Quod Columba detulit ad arcam *ramum olivæ virentibus foliis*. Et quamquam poterat Deus arborem oleæ servare, & hæc semper vireat, ut respondent Interpretes; videtur tamen illis verbis demonstrari ramusculum germenque tunc primo frondescens; unde a lxx. redditum est *pidm iraine nâppe, nascentem oleæ festucam*, & a Symmaco *βάρβα, ramusculum pulcrum*. Atque ramus ille a Columba delatus Patrum testimonio figurabat Dei gratiam, & prædicationem Evangelii, quæ etiam eodem tempore habuit institutionem. II. Cum Christus pro nobis sit crucifixus luna xv. mensis Nisan, & luna cum plenitudine luminis producta credatur, perfecta erit passio Christi initio temporis, & resurrectio luna decimasextima, ascensio autem septima ac vicesima secundi mensis; sunt

sunt enim a Resurrectione ad Ascensionem numerandi dies quadraginta. Atque ita typus rei per omnia quadrabit: nam aquæ super terram penitus sunt imminutæ exordio anni; & Noe egressus est de arca mense secundo, die vicesima septima: atque ita imminutio aquarum perfectam mundi reparationem significat, & egressio Noe reditum Christi unde venerat. Si recentioribus fides est adhibenda, non imminutæ sunt aquæ nisi die 27. Octobris, neque Noe retulit de arca pedem ante diem duodevicesimam mensis Decembris. Qua ergo alimonia extra arcam animantia vixerunt, cum diluvium omnia discerperit, nec hyeme sit terra frugifera? Contra, si vere ineunte aquæ imminutæ dicantur, & post aquarum recessum Noe duobus fere mensibus fuit commoratus in arca; egredientibus animantibus non poterant deesse pascua, nec hominibus necessaria corporis nutrimenta.

Postremum argumentum sit: Quamvis geminum in sacris literis habeamus initium anni, a Nisan, & a Tisri, & illud sacrum, istud civile sit, ut Adversarii contendunt; mensium tamen unum ac simplex principium adinvenitur, atque, sive de sacris, sive de civilibus occurrat sermo, ubique menses numerantur a verno tempore. Ergo revera ab æquinoctio verno cujusque temporis principium initur. Ostenditur antecedens 1. libro IV. Regum cap. XXV. 8. dicitur Templum successum anno decimo Sedechiæ, mense quinto: & Nabuchodonosorem obsedisse Jerusalem elapso anno, mense decimo. At Jerusalem obsidione vallata est mense Tabet, qui est decimus a verno æquinoctio, non ab Autumnali; templumque conflagravit mense Ab, qui est quintus post Nisan, non post Tisri, ut constat ex libro Seder Holam, ceterisque monumentis Hebraicis, auctore eodem Scaligero. Igitur in historiis quoque bellicorum, urbisque direptione menses putantur a vere. Præterea Num. I. v. 1. iussit Dominus principio mensis secundi, numerari viros omnes ad militiam idoneos, quod sanè non pertinet ad rem sacram, sed ad civilem ac militarem: & nihilominus mensis secundus intelligendus est Jiar proximus a Nisan, non Hesvar, qui secundus est autumnalis. Vide Ger. Vossium cap. 6. Simplex ergo initium cujusque mensis in Scripturis attenditur, quod nuper probatum ivimus.

SOLUTIO EORUM, QUÆ OBJICIUNTUR.

Opp. 1. cum Lyrano, & Abulenfi. Exodi XXI. 2. de Nisan legitur: *Mensis iste vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni.* Ergo ante exitum de Aegypto annus nunquam initium habuit a Nisan. Capite etiam XXI. 11. 16. & XXXIV. 22. præcipitur Filiis Israel solemnitatem agere *in exitu anni*, quando *redeunte anni tempore cuncta conduntur*. Est ergo post collectionem omnium frugum statuendus dies mundi Natalis.

Resp:

Resp. nego consequentiam: cum enim Israelitæ inter Aegyptios annum a Tifri inchoarent secuti Gentium consuetudinem; Moses ad pristinam rationem, scilicet ad primum mensem verum revocavit principium anni, ut duorum simul beneficiorum, creationis, & liberationis consecraretur memoria. Quod ex iisdem verbis haud obscure colligitur. Non enim ait duntaxat: *Mensis iste primus erit in mensibus anni*; sed: *Mensis iste vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni*: scilicet, Aegyptiis initium anni est circa Autumni æquinoctium, cum Nilo in amnem suum residente ad agrorum culturam se convertunt: at vobis principium anni est circa æquinoctium vernum, quando Deus vos condidit, & redemit: redite ad instituta majorum; ab hoc tempore in posterum menses annosque subducite. Exprimit hunc sensum lectio cum hebraica, tum græca. Habet illa, ראשון הוא *Rishon hu*, *Initium ipse*, pro verbo substantivo erit substituto pronomine, demonstrante non aliud esse principium anni: & Græca, πρῶτος ὁ μῆς ἵναυ, *Primus est*, non, *Primus erit*. Nec obstat locus alter cap. 23. & 34. nam Hebræis esse annum Georgicum, qui incipit a satione, & definit in messe, quemadmodum habent nationes reliquæ, nemo negat. Est utique, & illo utuntur maxime in annis Sabbaticis & Jubilæis; quoniam tunc Dominis in possessionem prædiorum inter sementem & messem est redeundum: unde & in contractibus hujus anni frequens est usus. Jure itaque hunc Moses retinuit, meritoque reconditis frugibus festum tabernaculorum pro agendis Deo gratias fuit institutum. Verum hunc annum esse antiquiorem eo, qui orditur ab æquinoctio verno, quæ nobis argumentatio demonstrat? Etiam Aegyptii annum supputant, ut scribit lib. vii. cap. 3. Firmicus, ab Autumnali æquinoctio, & tamen certissimum est constituisse initium anni erumpente Nilo, & sole Leonem ingresso.

Opp. 2. cum Josepho Scaligero: ante Abrahami in Chananæam adventum anni ab autumno numerabantur: primo quoniam Aegyptii non poterant nisi a gente Hebræorum, & filiis Noe mundi primordia cognoscere. Deinde quia diluvium defuisse dicitur secundi mensis die vicesima septima: & Joseph in 1. Antiq. cap. 1v. scribit numerari menses ab æquinoctio autumnali. Præterea Hieronymus in caput 1. Ezech. ait, Octobrem esse primum mensem, & Januarium quartum apud omnes Orientales. Scripsit eadem Tullius in 11. de Nat. Deorum, & in 1. Instit. cap. vii. Lactantius. Tandem in autumno est hodierna Judæorum *Te Kupha*, sive anni *resolutio*, & tunc illorum incipit Lectio-narium.

Resp. Noachidas, maxime posteritatis Chami, a quo originem ducunt Aegyptii, veri Dei cultum deferuisse, nec multum de vera creationis historia, & initio temporum fuisse sollicitos, ideoque propter agriculturam, agrosque locandos annum Georgicum putavisse. Quem an
Abra-

Abrahamus inter Chaldaeos observaverit, difficillimum est divinare. De mense postdiluviano secundo aliter sentimus, quam Scaliger : & quam protulimus supra argumentatione quarta, a pluribus etiam Sæctariis probantur, ut Mercero, Vossio, Cappello, Simfonio. Apud Orientales populos omnia suis commodis metientes primum mensem fuisse post collectionem frugum & formularia, recte scribit Hieronymus : sed constat hunc esse annum institutum ad civilem societatem, quoniam Aegyptii non in autumnu mundi nativitatem statuebant, sed ineunte Canicula. Hac ratione expeditur verba Tullii, Iosephi, & Lactantii : quamquam sunt Astronomici peritissimi, qui tradunt primum mensem Aegyptiorum Thoth anno primo Nabonassari cæptum die Februarii sexta ac vicesima. *Te Kupba* non est una, sed quadruplex : *Te Kupba Nisan*, cum sol ingreditur Arietem; *Te Kupba Tamuz* in principio Cancræ; *Te Kupba Tisri* in Libra; *Te Kupba Tebet* initio Capricorni. Vide finem hujusce Capituli. Incipit Læctionarium Hebræorum in mense Tisri, quoniam Deut. xxxi. 11. præcipitur, ut lex legatur coram omni Israël in solemnitate Tabernaculorum.

Opp. 3. cum R. Eliezer, & Aria Montano : Deus mundum perfectum condidit, providitque statim mox exorituris animantibus. Mundum ergo creavit in autumnu. Probatur consequentia ex eo, quod in autumnu arbores fructus proferant; fructus vero durabiles sint ad hyemem proximam, & copiosam alimoniam possint suppeditare.

Resp. nego consequentiam; ostendimus quippe argum. 1. verno tempore mundi perfectionem magis patefieri. Ad probationem dico pro vita animantium commodiorem esse veris tempestatem; dum germinant herbæ, pariunt jumenta, aves nidificant, florent arbores, atque generatio omnis instauratur. Pro nutrimento hominis satis erant fructus verni. Cui bono (inquit Vossius cap. v.) omnes fructus maturi, cum duo solum essent homines? Imo repugnasset hoc naturæ, quia sic ex vernis & æstivis fructibus omnes fierent autumnales. Nam Deus tum naturam condidit, qualem deinceps voluit comparere. Hæc Vossius. Perfectissima fuit ergo rerum conditio, si arbores productæ sunt cum fructibus, prout exigebat anni tempus. Quis præterea Paradisum vidit unquam? Fortassis Eden bis in anno fruges fructusque ferebat, ut de India prodidit Plinius. Verisimile quippe est fuisse univerforum hortorum uberrimum ac feracissimum.

Opp. ultimo cum Cabbalistis. Mundum conditum in Autumnu commonstrat Cabbala tam גמטריא *Gematraija*, numerice literas sacri textus expendens; quam *Temurà* תמורה, quæ fit per literarum metathesim. Utraque elicitur per verba initialia ex versu 1. Geneseos בראשית *brašit* ברא *Berešit* barà, In principio creavit. En גמטריא *Gematraja*: בראש השנה נברא *Berešit ašjanà niverà*, In principio anni a Septembri inchoati *Mundus* productus est. En תמורה *Temurà*: כראש חשוּי, *In prin-*

principio Tifri. Inest primæ idem numerus literarum 1116: secundæ simplex earundem literarum transpositio.

Resp. Hæc, licet non invenisse adinventâ, nihil solidi percipere. Ex anilibus Cabbalistarum fabulis derivarunt innumera errorum portenta; ut Acones Gnosticorum, de quibus Irenæus lib. 1. cap. 13, & somnia Marci & Calorbasi apud Tertull. de Persecutionibus cap. 50. Quod nisi his acquiescant, dico in priori Cabbalæ exemplo neque autumnum, neque mensem Septembris ullatenus apparere. In altero ex transjectis literis resultante, quod forte melius fieret nudo anagrammate בא תשרי *Bi Tifri*, In 1. Tifri, ponitur nomen mensis Chaldaicum, non Hebræum. Constat enim ex III. Regum cap. v 1. 1. & 38. & cap. vii. 2. mensem secundum, septimum, & octavum, quos Judei avitis mensium nominibus antiquatis appellant, *Iiar*, *Tifri*, *Hefvar* seu *Marchesuan*, primigenia lingua nuncupari *Zius*, *Ethanim*, *Bul*, ut animadvertit magnus Norisius principio Operis de Annis ac Mensibus Macedonum. Ad intelligentiam eorum quæ dicta sunt subjicimus nomina Mensium, eorumque initia primo mundi anno correspondentia.

HEBRAEORUM. LATINORUM. AEGYPTIORUM.

I. Nisan. Martius	Aprilis.	21. Mefori.	1. Aries.
II. Iiar.	Majus.	21. Thoth.	30. Aries.
III. Sivan.	Junius.	20. Paophi.	30. Taurus.
IV. Tamut.	Julius.	20. Athyt.	29. Gem.
V. Ab.	Augustus.	19. Choeac.	28. Cancer.
VI. Hillul.	September.	18. Tybi.	26. Leo.
VII. Tifri.	October.	18. Mechir.	25. Virgo.
VIII. Hefvar.	November.	17. Phamenoth.	24. Libra.
IX. Cisleu.	December.	17. Pharmuthi.	24. Scorpius.
X. Tebet.	Januarius.	16. Pachon.	24. Sagit.
XI. Sebat.	Februarius.	15. Payni.	25. Capric.
XII. Adar.	Martius.	17. Epiphi.	25. Aquar.
Quinque dies adjectitii. Aprilis.		16. 17. 18. 19. 20. --	25. Pisces.

Fuit ergo primus Anni mensis Nisan, a cujus die vicesima prima originem ducit noster Aprilis, quando prima die Nisan sol constituitur in primo gradu arietis, sicut fuit reapse in die natali hujus mundi; si productus est in æquinoctio verno, fuitque dies sæculi prior vicesimaprime Martii.

C A P U T VII.

De Mundi ætate, & distributione omnis ævi.

ILLI, qui in sacrarum Historiarum mare post nostra Theologica rudimenta vela dabant, & si quid in hoc Opere ex Chronologorum disceptationibus occurreret libenter sunt audituri, debent Mundi tempora in certas Epochas distribuere. Quas antequam proponam, præmittenda videntur quædam postulata, sive asserta historica; quibus, etsi non omnes præbent assensum, petimus tamen jure ac merito, ut vera censcantur propter certiores demonstrationes, & communio-rem Eruditorum approbationem.

I. Principio nos minime turbare debet fabulosa Aegyptiorum antiquitas, sed insistendum omnino est sacrorum librorum chronotaxi. Refellitur ipsa mendaciorum discrepantia portentosus annorum numerus, aliis ab Osiride ad Alexandrum decem millia, aliis tria & viginti millia numerantibus, auctore libro Historiarum 1. Diodoro. Præterea non una fuit apud Aegyptios annorum forma: sed fuerunt anni lunares unius mensis, duorum, trium, ut scribunt Plinius lib. v. 11. Censorinus de die Natali, & loco citato Diodorus. Annus quadrimestris a Pisone rege factus est: quare ait S. P. lib. xii. de Civit. Dei cap. 10. 11. *Perdibentur Aegyptii quondam tam breves annos habuisse, ut quater-
gis mensibus finirentur.* Dynastias Manethos numeravit in prima classe xi. annorum 2277. in altera viii. an. 2209. in tertia xii. an. 879. & comprehendunt singulæ annos 5365. Ab illo Julius Africanus, ab Africano exscripsit Eusebius. Sed harum Dynastiarum annos fuisse implicitos, cujusmodi sunt E. G. in Europa Imperatorum & Regum, ex eo liquet, quod Saïtes I. Dynastiæ XV. regnabat in Bucolicis, dum Menis regnum inijt in partibus Thebaidos. Sufakim quoque & Semendem fuisse Synchronos demonstrat in 1. de idololatria Gentium Gerardus Vossius. Admittenda insuper est Dynastia Diospolitanorum, quæ floruit annis 1055. cœpitque anno decimo Saïtis, & consequenter est in aliis implicita. His ergo omnibus Dynastiis receptis, nullatenus quatitur sacrorum Bibliorum Chronologia.

II. Quoniam non omnes conveniunt an præferenda sit Chronotaxis Hebraica, an ea, quam exhibet Versio LXX, neutram damnando, priorem retinendam esse arbitramur. I. Quoniam S. P. Augustinus lib. xv. de Civit. Dei cap. 13. magna probabilitate docet discrimen illud tribuendum esse errori Scriptoris, qui de Bibliotheca Ptolomæi codicem describendum primus accepit. Neque enim credibile est, *Judeos cujuslibet perversitatis, atque malitiæ tantum potuisse, ut in Codicibus tam multis & tam late dispersis annorum seriem perverterent, nec LXX. illos*

T. II.

H h h

me-

memorabiles viros de invidenda gentibus veritate unum communicasse consilium. Irrepsit ergo diversitas illa numerorum in græca Biblia Amanuensium oſcitantia & incuria. II. Cuinam commodo Judæi in hanc rem conspirassent; si librorum suorum Chronologia demonstratur Messiam venisse circa annum Mundi 4005. quemadmodum venturum fuisse testatur majorum suorum traditio? Quis facile crediderit, Judæos omnes adversus impietatem suam voluisse mentiri? III. Romana Ecclesia, quæ in Martyrologio die 25. Decembris annos a Creatione Mundi juxta LXX. connumerat ut suam erga venerandam antiquitatem profiteatur reverentiam, in Vulgata tamen Tridentini & Summorum Pontificum definitionibus consecrata non græcam, sed hebraicam sequitur Chronologiam, demonstrans illam non esse prorsus rejiciendam propter veterem consuetudinem, hanc tamen videri antiquiorem & probabiliorē. IV. Hebræi Codices perscripti sunt integris vocibus numeralibus, non vero nudis literis notisque arithmeticis; ideoque in illos potuerunt hac in parte corruptelæ difficiliter irrepere. Salva ergo meliori sententia, nos istam cum doctissimis Chronologis Tirino, Petavio, Usserio, Scaligero, Calvisio, aliisque innumeris sequimur supputationem.

III. Priorum Patriarcharum annos non fuisse breviores nostris firmissime tenendum est. Etenim in annis Noë Genes. VII. & VIII. numerantur menses, & in mensibus dies. Atque si vera esset quorundam opinio decem primorum temporum annos fuisse æquales nostrorum uni, fieret consequens, Adamum genuisse tertium filium Seth anno ætatis suæ tertio decimo, & Cainan genuisse Malaleel anno septimo vitæ suæ; cum Genes. v. 3. scriptum sit Adam genuisse Sethum, cum vixisset centum viginti annis, & Cainan Malaleel, cum vixisset annis septuaginta. *Quis generat homo septennis?* inquit S. Pater xv. de Civit. Dei cap. 12. Neque incredibilis erit tanta longævitas; si animadvertamus fuisse illos Deo cariores, & usos cibis vim suam & integritatem retinentibus, nondum a Deo sata hominum natura ebrietatibus, & effrenatis profusisque libidinibus labefactata. Quærenti autem cur cœlibes vixerint, nec habentes propositum continentiae ante annum septuagesimum filios non procreaverint, respondet Augustinus eodem libro cap. 15, aut tardiorē fuisse pubertatem, aut, quod magis credibile est, non omnes illorum filios commemorari, sed quos successionis ordo poscebat.

IV. Cum servata adhuc patrum longævitate, & Chronologia dictum Hebraicorum incertum sit, an Abraham fuerit natus anno Thare septuagesimo, qui erit M. 1948. & Per. Jul. 2056, an vero anno Patris CXXX. M. 2008. Per. Jul. 2718, videtur opportunius Epocham fingere anno vocationis ipsius, scilicet M. 2083. P. Jul. 2793. ante Æ. V. 1921. Sciscitanti tamen quid nobis de nativitate Abraham probabilius videatur, respondebimus cum viris doctissimis, natum anno Thare 130. quoniam Thare (Genes. xi. ult.) mortuus est in Haran anno ætatis

tis suæ 205. & Abraham de Haran egressus est (cap. xii. 4.) cum annum ageret quintum ac septuagesimum, statim defuncto Patre. Ergo Thare genuit Abrahamum sexagesimo anno, ex quo coepit generare, idest, vitæ suæ tricesimo super centesimum. Quare Abraham Genes. xi. 26. inter filios Thare priori loco commemoratus est ordine dignitatis, non temporis; ut Gen. x. 1. Sem inter filios Noe, tametsi fuerit tertius, & genitus duntaxat anno Patris 502.

V. A vocatione Abrahami, missis tricis de mora Hebræorum in Aegypto, progrediendum est ad Epocham legis Mosaicæ, quam latam arbitramur anno M. 2513. & Periodi Julianæ 3223. Liqueat enim ex cap. Gen. xv. 13. Semen Abraham peregrinum fuisse in terra non sua annis cccc. sed Apostolus in 111. ad Galatas 16. 17. a promissione factæ. Abrahæ ad Legem enumerat annos ccccxix. Promissionem accepisse Abraham, cum esset lxxv. annorum, idest, anno M. 2083. demonstrat caput xii. Gen. v. 4. Quibus additis annis ccccxix. pervenitur ad annum M. 2513. Itaque hoc anno promulgata est lex Hebræorum tertio mense, ex quo exierant de Aegypto.

VI. In posterioribus annis frequens est apud Historicos usus secularium Epocharum, trium præsertim, a Troja capta, ab institutione Olympiadum, ab Urbe condita. Trojam expugnatam ante Aeram Christianam an. 1184. docent Chronologi concordissime. Videndus Pagius dissert. de Periodo Græco-Romana, Vallemont in Elem. Hist. lib. 1. cap. v. Bossuet in Comment. Epoch. v., Usserius Ann. Eccl. ad ann. P. J. 3530. Erit ergo Trojæ excidium signandum anno M. 2820. A Troja capta ad primam Olympiadem numerant omnes cum Eusebio lib. x. Præp. Evang. annos 408. Fuerunt ergo institutæ Olympiades anno Mundi 3228. P. Jul. 3938. Romanam Urbem, ut scribit Fastorum Pater Onuphrius Ordinis nostri scriptor clarissimus, Fabius Pictor conditam tradidit in 1111. Olymp. Varro Olympiadis vi. anno 3. Quamquam Fabii Pictoris sententia valde probabilis est, eique subscribit Usserius ad annum P. J. 3966, ne perturbetur universa Historia, sequimur exemplo Paaninii, & ceterorum omnium Varronianam supputationem. Erit ergo nativitas Romæ anno Mundi 3250. numerando a Palilibus, idest, a die xxi. Aprilis. Atque ita Romulus urbis fundamenta posuit anno ab excidio Trojæ 430. ut communiter Scriptores tradunt, licet Messala Corvinus enumeret 433. Vellejus autem 437. At conditam anno 3. Olym. vi. cum ipse Vellejus affirmat, tum Eutropius, aliique quamplurimi.

VII. Epochæ annorum Augusti, Herodis, necnon Consulum Romanorum, quæ differentibus de Annis Christi præ manibus habendæ sunt, in libris de Verbi Divini Incarnatione accuratius explicabuntur. Præmittimus modo Augustum natum anno U. C. 691. iv. Kal. Octobris mortuum an. 767. xiv. Kalendas Septembris: regni autem ejus

non unum assignari principium, sed multiplex, a nece Julii Cæsaris trucidati an. U. C. 710, a Triumviratu constituto an. 711. & ab Aëtiaca pugna debellatque Antonio & Cleopatra, an. 723. Herodem vero obtinuisse regnum vertente anno U. 714, objisse ante 751. Fastos demum Consulares inchoatos ab anno U. C. 246. creatis primo Bruto & Collatino. Domini nostri nativitatem contigisse arbitramur cum Norisio, & aliis compluribus anno U. 749. atque ita assentimur Usserio, Cappello, Tirino, ceterisque recentioribus, Christum natum esse anno Mundi 4000. Quod præter ea, quæ dicturi sumus pertractantes de ipso Christi Natali, cohæret superioribus Epochis, & est juvandæ memoriæ percommodum.

VIII. Verum juxta Aeram Dionysianam Christi Natalis dies illuxit labente anno U. C. 753. & Mundi 4004. juxta illos, qui Mundi initium statuunt die 23. Octobris, inchoato; vel decimo jam mense ad finem vergente, in sententia nostra, quæ conditum tradidit verno tempore. Quorum mensium, ut Aera Vulgaris a quadrato numero exordiat, & quisque inoffenso pede probatam doctissimorum viro- rum teneat Chronologiam, nulla habenda erit ratio. Primus ergo annus vulgaris Aeræ est annus U. C. 754. Mundi 4004. P. J. 4714. & pri- mus Olymp. 195, Consulatus Caji Cæsaris Augusti Filii, & Aemilii Paulli. A quo anno subducendam esse vulgarem Aeram ovincit aper- tissime Diocletiana, sive Aera Martyrum, quæ cœpit anno Dionysianæ 284. Cos. Carino, & M. Aurelio Numeriano, & U. C. 1037. ut ad- versus Scaligerum & Cointium demonstrat Norisius in dissert. 2. Numm. Diocletiani & Licinii cap. 1. Cui eruditi omnes plenissimis calculis as- sentiuntur. Ergo verus Christi Natalis Aeram Vulgarem exacto qua- driennio antevertit. Quapropter scite animadvertit Pagius in Appa- ratu Chronologico num. 138. distinguendum esse duplex Christi Natale, proprium scilicet, & Dionysianum. Itaque inchoantes annos Christi a Kalendis Januariis an. U. C. 754. de Natali Dionysiano loquimur. Dionysii quippe Aeram suadente Blondo Foroliviensi magna utilitate Eugenius IV. probavit, cum vetus consuetudo adscribendi in publicis monumentis solos annos Pontificum, non unam, neque perpetuam, regulam constitueret, sed multiplicem ac variabilem. Nunc improbus studiosorum labor lucem attulit rebus Chronologicis clariorem; & No- risius primus omnium scripsit de Nummo Herodis Antipæ, ex quo ma- nifestissimum sit Dionysium Exiguum serius, quam par erat, consignasse Christi nativitatem. De qua singuli propemodum Historici dissentiant, ut demonstrat Vossius dissert. de annis Christi, & Vallemontius lib. 1. cap. 3. qui fere omnes recensent. Sed jam Dionysii Aera utimur neces- sario, quippe defestere a semel recepta Epocha nihil est aliud, quam tricus universam historiam commiscere.

IX. His præmissis facile est omnem Mundi ætatem certas in partes distri-

distribuere : & potest unusquisque singulas pro arbitrio dispecere : Varro omne ævum in tres classes partitus est : Prima ab hominum principio ad cataclysmum priorem , quæ est incerti temporis : altera a cataclysmo ad primam Olympiadem , cujus finem tantum possumus comprehendere : Tertia initium ducit ab institutione Olympiadum . Poetæ metallorum nominibus omnis ævi partitionem fecerunt , auream , argenteam , æneam , & ferream ætatem commenti , fortassis ex libro Danielis . Thalmudistæ dividunt ævum in tres æquas partes duorum millenariorum , ut dicam proximo capite . S. P. Augustinus lib. xii. contra Faustum cap. viii. sex Mundi ætates assignat , & illum sequuntur Isidorus , & Beda . In septem dispecunt Damascenus , Joannes Lucidus , & Recentiores , Antonius Vitre , Usserius , Alexander , Calmet , & alii . Dividit in partes denas Gerardus Vossius : In xii. Bosfuet : In xiv. Vallemontius , sed duæ postremæ pertinent ad Historiam Gallorum . Amplectimur doctissimi Meldenium Episcopi partitionem ,

SERIES OMNIUM TEMPORUM .

Distributio Augustini .

I. Mundi ætas ab Adamo usque ad Noe , an.	1056.
II. A Noe usque ad Abraham , an.	952.
III. Ab Abraham usque ad David , an.	911.
IV. A Davide usque ad transmigrationem in Babiloniam , an.	479.
V. Inde ad humilem adventum Domini , an.	606.

4004.

VI. Quæ nunc agitur , donec Excelsus veniat ad judicium .

Distributio Aevi in vii. Ætates .

I. A creatione ad diluvium , ann.	3656.
II. A diluvio ad vocationem Abrahamæ , an.	426.
III. A vocatione Abrahami usque ad legem .	430.
IV. A lege lata ad Templum an.	479.
V. A Templo ad finem captivitatis .	476.
VI. A captivitate soluta ad Aeram Christianam .	537.

4004.

Epo-

Epochæ xii. illustriores.

- I. Adami: Incipit anno P.J. 710. mense Martio, anno ante vulgarem Aeram 4004. anno Mundi primo. AN.M. ANTE CHR. 1. — 4004.
- II. Diluvii: Incipit anno P.J. 2366. anno ante Æ.V. 2348. Mundi 1656. mense secundo Jiar. anno. 1656. — 2348.
- III. Abrahami, sive initi fœderis: Incipit anno P.J. 2793. ante Æ. V. 1921, & a creatione Mundi 2083. 2083. — 1921.
- IV. Moyfis, seu Legis scriptæ: Incipit anno Periodi Julianæ 3223. ante Æ. vulgarem 1491. Mundi 2513. mense tertio Sivan. 2513. — 1491.
- V. Expugnationis Trojæ: Incipit anno P. J. 3530. ante Æ. V. 1184. & ab Universi creatione 2820. anno 408. ante institutionem Olympiadum. 2820. — 1184.
- VI. Perfecti Templi: Incipit anno P. Julianæ 3710. ante V. Æ. 1005. Mundi vero 3000. mense octavo Bul, sive Hefuar. 3000. — 1005.
- VII. Urbis conditæ: Incipit an. P. J. 3960. ante Æ. V. 754. Mundi 3250. m. Aprili. 3250. — 754.
- VIII. Cyri, sive Judæorum restitutionis: Incipit an. P. J. 4178. Mundi 3468. ante Christum 536. U. C. 218. 3468. — 536.
- IX. Devictæ Carthaginis: Incipit anno ab U.C. 552. ante Æ. Christ. 202. Per. J. 4512., & 3802. Orbis conditi. 3802. — 202.
- X. Natalis Christi Dionysiani: Incipit an. U. C. 754. Mundi 4004. P. Jul. 4714. anno 1. Olymp. 145. anno a Nativitate Christi quarto, Kalendis Januariis. ANNI CHR. 4004. — 1.
- XI. Constantini, sive Pacis Ecclesiæ: Incipit anno Ch. 312, Mundi autem 4316. P. Julianæ 5206. 4316. — 312.
- XII. Caroli Magni, sive foundationis novi Imperii: Incipit anno Æ. V. 800. Orbis conditi 4804. P. Jul. 5514. 4804. — 800.
- Agitur nunc annus Æ.V. 1739. Ab Adami creatione 5743. A Diluvio 4087. A vocatione Abraham 3660. A Lege scripta 3230. Ab excidio Troadum 2923. Ab institutis ludis Olympicis 2515. A Templi ædificatione 2774. A condita Urbe Roma 2493. A soluta Babylonica captivitate 1743. A pace per Constantinum restituta 1427. A fundatione novi Imperii 939. Hactenus de mundi ætate transacta.

CA-

C A P U T VIII.

*De Mundi Conflagratione, atque mortalium
omnium interitu.*

EXPLEBO jam cum libro expectationem quorundam, quibus libido est exitum quoque temporum, mundique finem cognoscendi. Hoc unum compertum est, quod *adveniet dies Domini, in quo cæli magno impetu transient, elementa calore solvantur, terra antem, & quæ in ipsa sunt opera exurentur*; ait 2. Ep. cap. 111. 10. Beatus Petrus: Quod innumera alia loca confirmant: unde S. Pater, *Tunc figura hujus mundi* (inquit lib. xx. de Civ. Dei cap. 16.) *mundanorum ignium conflagratione præteribit: sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluvii*. Nunc judicii acta minime sunt disquirenda, sed universaliter tantum extrema mundi periodus: nam solam corporalium rerum productionem, ævitatemque capiunt libri hujus angustie. De illa itaque exustione, mundique interitu quatuor apud Scriptores discrepantia inter se placita offendimus. Mathematici quidam futuram putant anno magno, cum Sol, Luna, & sidera omnia ad idem cæli signum remeabunt, ubi principio simul fuerunt. Nonnulli arbitrantur perfectam redemptionem in medio temporum, ideoque futurum mundi interitum, juxta præcedentis capitis calculos, octavo millenario exeunte. Plurimi totam mundi ætatem ad 6000. annos contrahendam esse scripserunt. Augustinus, cui major Theologorum pars assentitur, scite ac sapienter animadvertit, importune homines hac in quæstione versari.

PROPOSITIO: Non est mortalium, & res futuras ignorantium hominum noscere finem sæculi, mundique consummationem.

Firmatur primum hæc assertio auctoritate divina: quærentibus enim Discipulis quando restituendum sit Regnum Israel, a Domino Act. 1. 7. responsum est: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*. Quæ verba perpendens Augustinus lib. xvi. de Civ. Dei cap. 53. ait: *Hic quæri solet, quando istud erit? Importune omnino. Si enim hoc nobis nosse prodesset, a quo melius quam ab ipso magistro interrogantibus discipulis diceretur? Non enim siluerunt inde apud eum, sed a præsentibus quæsierunt dicentes, Domine, si hoc in tempore repræsentabis regnum Israel? Et ille, Non est, inquit, vestrum nosse tempora, quæ Pater posuit in sua potestate. Non utique illi de hora, vel die, vel anno, sed de tempore interrogaverant, quando illud. acceperunt responsum. Frustra igitur annos, qui huic sæculo remanent computare ac definire conamur, cum hoc scire non esse nostrum ex ore veritatis audiamus. Hanc extremi temporis incertitudinem demonstrat similis Christi sententia Matth. xxiv. 36. De die autem illa & hora*

hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus Pater. Et Pauli in 1. ad Thessalon. cap. v. 2. 3. *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis super-veniet interitus.* Legendus Venerabilis Beda de Ratione temporum, cap. 66. Anastasius Sinaites lib. vii. in Hexameron, &c.

Præterea aliarum opinionum conjecturas valde infirmas esse, quisque non expers rationis intelligit. Corruit prima, quoniam annum illum maximum esse fictitium docent Astronomiæ peritissimi. Deinde eo admissio, incertum est quando futurus sit, supputante Aristarcho hujus anni magni vertentes annos 2484. Arete Dyrrachino 5552. Heraclito, & Lino 10800, existimantibus aliis infinitum esse, nec unquam in se reverfurum, Auctore Censorino de die natali cap. xvi. Rursus cum hujus anni summam hiemem fecerint cataclysmum universæ diluvionis, & postremam æstatem ecpyrosin, idest, incendium: cum diluvium contigerit anno a creatione Mundi 1656. necesse erat, ut pari annorum revolutione superadvenisset magna ætas: atque ita conflagrasset Orbis terrarum anno Mundi 3312, regnante Jerosolymis Manasse. Secunda opinio nititur quibusdam Scripturarum locis, ex quibus constat diem unam apud Deum computari eadem ratione ac mille annos, ut Psalm. 89. v. 4. & II. Petri cap. 111. v. 8. unde inferunt, quod sicuti Deus perfecit Mundi creationem sex diebus, ita Mundus sex millenariis persistet. Verum, uti Beda observavit, videtur hæc sententia prodixisse ex errore Millenariorum. Si enim qualibet dies hebdomadæ annis mille debet respondere; dies requiei septima erit septimum millenarium, in quo Sancti regnabunt in terris cum Christo. Quam opinionem libro 111. pro mea virili oppugnavi, damnatque illam infallibilis Ecclesiæ auctoritas. Non tamen cum Millenariis sentit quisquis ad sextum millenarium Mundi vitam coarctat; dummodo in Sabbato non regnum Chiliastarum excogitet, sed Beatorum requiem in cælis: alioqui Patres innumeri, clarissimique Theologi forent hac hæresi commaculati. Beda tamen sententiam illam frivolam, hæreticamque compellat, & talem quoque existimat Genebrardus; quod falsum est, nisi accipiatur tantummodo de implicito Millenariorum errore. Ab eo certissime recessit S. Hieronymus, qui mundi ætatem annos 6000. finit in Epist. ad Cyprianum, & in cap. 14. Michæ; nec non Hilarius idem docens in cap. xv. Matthæi. Horum vero argumentationibus cum debito honore respondendum est, mille annos in sacris litteris demonstrare maximum numerum indefinitæ, ut citato libro 111. probatum est. Atque hac etiam ratione opinio prædicta satis est explosa & rejecta. Nam qui Christum in medio temporis venisse putant pauci sunt, nec possunt in sæctam coalescere: eorumque fundamentum evertitur quamfacillime. De illo infra. Igitur divina Scriptura, Augustinus, & oppositarum rationum libratio evincunt non posse terminos tem-

temporis circumscribi. *Eant nunc* (inquit Vives in citatum caput 53. Augustini) *sive Mathematici, sive Divinaculi quilibet, & pavida plebecula, crassisque purpuratis admirabundis desiniant tempora, & articulos, quibus hic cursus rerum ordoque cessaturus est.*

CONTRARIA ARGUMENTA REFUTANTUR.

Opinantes mundum 6000. annis duraturum primo opponunt traditionem Eliæ Prophetæ in Thalmud lib. Sanhedrin cap. Helec: **שְׁנֵי עֶלְמָא : דְּדִרְחָב : בְּאַלְפִּים חָזוּ בְּאַלְפִּים חוּרָה : בְּאַלְפִּים יָמוֹת** אלפי שני עולמא : דר חרב : באלפים חזו באלפים חורה : באלפים ימות ; *Sex millia annorum mundus, ac postea interitus : duo millia inauitatis, duo millia legis, duo millia annorum Messie.* Addunt Cabbalistæ animadversiones suas : in 1. versu Bibliorum, & ultimo Paralip. haberi sexies א, quæ nota est millenarii. R. Isaac observavit, quod diximus supra, sex diebus conditum esse mundum, & unicum diem denotare annos mille. Eam ob rem ait septima die prohibitum esse servile opus, septimo anno requiem tam agro, quam cultori inditam, septimum Patriarcham fuisse a morte servatum, septimo mense arcam requievisse, septimo pariter die corruisse muros Jericho : hæc omnia ad demonstrandum quod millenarium septimum pertinet ad alium mundum. Affert glossam quamdam R. Salomonis eadem affirmantis lib. 1v. cap. 20. Galatinus. Neque a superiori R. Isaac de sex diebus Geneseos observatione PP. abhorrent : eamque tradunt Lactantius Firmianus lib. vii. cap. 14. Justinus q. 71. Irenæus lib. v. adv. Hæres. cap. 28. & Hieronymus locis citatis. Denique diximus supra venisse Messiam circa annum Mundi 4000. quæ proculdubio chronotaxis traditioni domus Eliæ coherens est.

Quamquam vero non possumus aperte hanc opinionem falsitatis arguere, cum nondum 6000. hujus mundi præterierint anni ; nequeunt hæc omnia nobis extrema temporum manifestare. Itaque illam in sua probabilitate relinquimus cum Augustino xx. de Civit. Dei cap. 7. & Leonardo Coquæzo doctissimo ejusdem Operis Interprete : sed nullatenus assertum nostrum flaccescit. Traditio libri Sanhedrim non est Eliæ ex Thebis Arabum, ut visum Stratonico Cumano Episcopo apud Sixtum Senensem lib. 2. Bibliothecæ, sed Rabbinum Cabbalici ejusdem nominis, qui floruit anno a restituto secundo Templo 154. ut observavit Genebrardus initio Chronicorum, Vossius disp. xvi. Th. 6, & Justus Venturinus Abbas Camaldulensis in Florentina Academia Professor Theologicorum Dogmatum in Decis. dub. in Gen. pag. 7. Prior hujus traditionis ratio petita ex Psalmo 89. superius explosa est, cum mille anni ponantur pro annis omnibus hujus sæculi, *ut perfectio numero nossetur ipsa temporis plenitudo*, ait Augustinus de Civit. Dei libro numero laudato. Deinde eodem Psalmo comparantur mille anni non so-

Ium diei hesternæ, sed etiam vigiliæ noctis. Est autem vigilia trium horarum spatium, ut in versum quintum ejusdem Psalmi scribunt ipsemet Augustinus, Hieronymus, & Beda. Erit ergo ætas mundi, si ita nugari fas est, non 6000. annorum, sed 24000. cum numerentur in diebus creationis vigiliæ xxiv. Præterea non est idem annorum intervallum ab Adamo ad Legem, & inde ad Christum, sed illud comprehendit annos 2513. istud an. 1491. aut si nomine Legis acciniatur sædus initum, primum est annorum 2583. alterum 1921. Atque ita divinare non possumus, an dies Messiae futuri sint pares diebus Legis. Neque sex primi Patriarchæ æquis annis vixerunt: sed Adam 930. Seth 912. Enos 905. Cainan 910. Malael 895. & Jared 962. Ergo neque paria erunt decantata sex millenaria. Lactantius videtur cum Millenariis sentire. Liber quæstionum non est Justin: atque in hujus, aliorumque Græcorum sententia, qui sequuntur Chronologiam LXX. sunt anni illi 6000. a pluribus sæculis transacti. Hieronymus Comment. in Psalm. 89. Augustino consentit comparans mille annos non solum uni diei, verum etiam uni vigiliæ noctis. Ex præmissa demum Chronologia de futuris annis non possumus judicare: jam enim anni Christianæ Aetæ superant tempora legis Mosaicæ, & hæc præcedentibus sæculis non æquantur.

A Christo ad mundi finem numerandos esse annos 4000. probant ex Oratione Habacuc cap. 111. v. 2. *Domine opus tuum, in medio annorum vivifica illud, &c.* Philippus Venuti Cortonenfis in 111. Georgicorum Virgillii, & Cornelius a Lapide Comment. in Habacuc scribunt etiam Virgilium eandem mundi ætatem indicavisse, dum ait:

Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas

Cæsaris: & nomen fama tot ferre per annos

Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar:

Ubi Poeta optat nomen Augusti, quo imperante Dei Filius factus est homo, celebratum iri usque ad finem sæculi per tot annos, quot aberrat ab origine solis, itant Cæsar Augustus regnaverit media mundi hujus ætate.

Distum supra hanc opinionem fundamento destitui, faciliusque dilabi. Et quidem verba Habacuc LXX. reddiderunt *in mero dñs cōm p̄m* *edñs*, *In medio duorum animalium cognosceris*; vel ob mysterium Nativitatis Christi, qui apparuit inter duo Testamenta, vel ob transfigurationem in medio Moïsi, & Eliæ, vel ob mortem Crucis in medio Latronum. Legite Augustinum lib. xv 111. de Civit. Dei cap. 32. & Hieronymum in Habacuc. Ex Hebræorum consuetudine & phrasi verba illa *בְּקֶרֶן שְׁנַיִם* *Bechereu Scianim*, *In medio annorum*, idem valent, ac *interea temporis*, videlicet, in tribulationibus paullo antea prædictis. Præterea literaliter Habacuc exponendus est de captivitate Hebræorum. Inccepit hæc anno M. 3398. perduravit annis 70, scilicet, usque

usque ad annum 3468. Ergo medium annorum erit annus 3433. cum cæpit a Deo puniri Babyloniorum idololatria; nam anno 3435. Nabuchodonosor jam a Deo percussus agebat vitam more bestiarum. Tunc vero respirare Judæos, reviviscere, & ad spem erigi.

Virgiliana carmina nec ad faciendam fidem idonea sunt, nec forte a laudatis Commentatoribus recte exposita. Augustus ex Octavia gente Veliterna testamento avunculi fuit in familiam Cæsarum cooptatus. Hæc a Julio Aenææ filio, Julius a Priamo, Priamus a Laomedonte originem habere dicuntur. Laomedontis Tithonique idem genus est a Dardano filio Jovis, & Electræ. Verisimilius est igitur Maronem eo loco nec verbum de Mundi longævitate proferre: atque affirmare tantum, fore celebrandam memoriam Augusti æque, ac genus nomenque Jovis; a quo erat familia Julia, & dignitas Cæsarum. Atque hæc de rerum aspestabilem principio, ætate, atque interitu: de quo alter Latinorum Poeta in 1. Metamorph.

*Esse quoque in fati reminiscitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli
Ardeat, & mundi moles operosa labores.*

DE THEOLOGICIS DISCIPLINIS LIBER DUODECIMUS

*Qui pertractat de universorum hominum
Protoparentibus Adamo & Eva.*

COGITANTI mihi sæpenumero quanta gratiarum beneficia hominibus in prima mundi constitutione Auctor universorum contulerit, atque memoria repetenti quam exiguo temporis intervallo steterit felix parentum nostrorum conditio; congruum videtur de hac non perfunctorie, sed prolixiori disputatione differere. Cum enim amplissima sint dona divino munere corpori, animoque nostro tributa, ac sit præstantior ani-

mantibus ceteris humana natura; hujus autem labes scelere voluntario contracta, mortis, & multarum, quibus prosternimur, miseriarum fons & origo: postulat maximi beneficii recordatio, ut gratias persolvamus liberalissimo Largitori; & superinductæ paterna culpa calamitatis memoria facit, ne divinæ unquam justitiæ, & incorruptæ æquitatis obliviscamur. Recte itaque de Protoparentibus Adamo & Eva instituo disputationem: ex qua percipientes quomodo plasmati sumus, cur a Paradiso voluptatis exulamus, quare ignorantiz, & cupiditati subji-

simur, & quare, ut inquit Venusinus Poeta,
*Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres,*

ne-

neque ingrati animi vitio , neque spiritus arrogantia , ne mens nostra particeps fiat nitidissimi divinarum scientiarum splendoris , ei tenebras obducamus .

CAPUT I.

Exploditur fabula Præadamitarum .

I SAAC Peyrerius , dum adhuc Calviniano detineretur errore , quem Alexandro VII. Pontifice Maximo ejuravit , indulgens fallaci mortalium hominum ingenio , nec non Sectariorum consuetudini , Patrum & Orthodoxorum Conciliorum auctoritatem contemneutum , male feriatam Anteadamitarum fabulam in orbem iniecit . Videbatur enim ei , qua ratione Calvinus detrectaverat traditiones Sanctorum , licere sibi has , & Calvinianas simul parvipendere : atque ita scrutatus in Gentilium Historiis fabulosam antiquitatem studuit novitatum adoratoribus venditare , ante Adamum extitisse homines plurimos , hunc vero Hebraici duntaxat generis fuisse fatorem . Quæ ut in vulgus sparsa sunt , proscripsit Peyrerii librum primus omnium Namuracensis Episcopus anno 1655. in festo celeberrimo Natalium Domini , deinde illum Scriptores omnes confutarunt , tam Catholici , quam Sectarii . Sed cum Calviniani ipsi non alio argumentorum genere , quam traditione veterum , oppugnarent Peyrerium , animadvertit nefas esse adversus traditam a Majoribus doctrinam sentire , atque ita occasionem nactus a suis Calvini sectam valere jussit Romanam Fidem amplexus . Damnavit etiam in sua ad Alexandrum Pontificem deprecatione Præadamitarum hypothese[m] ab omnibus , ut ibidem fatetur , ejectam & eliminatam : sed cum illam nonnulli postea recoquere ausi fuerint , scripturi de primo homine eam & nos breviter impugnabimus .

PROPOSITIO : Adam fuit universorum hominum primus , a quo omnes gentes sunt per Orbem terræ propagatæ .

Validissimis argumentis probatur : & primo communibus e Sacra Scriptura petitis . In 1. Genesis enarratur *In principio* , videlicet in exordio temporis , sive antequam creatura aliqua corporalis esset producta , Deum condidisse cælum & terram , & sex diebus cuncta rerum genera perfecisse ; sexto autem fecisse Adamum ad imaginem & similitudinem suam . Quinam fuerunt ergo isti Præadamitæ , si nullus antea Deo auctore prodierat ? In qua orbis plaga habitaverunt , si antea ætis sæculis neque cælum erat , neque terra , neque locus alius corporeus ? Neque enim creatio Adam secundo capite repetita est productio hominis diversi ab eo , quem Deus condidit die sexta ; cum perfectis prioribus illis sex dierum generationibus Deus requieverit ab omni opere , videlicet , nullam novam molitus fuerit creaturam . Deinde ad sex dierum opera etiam

etiam Adamum Hebraici populi Atavum pertinuisse constat ex vicesimo capite Exodi v. 11. *Sex diebus fecit Dominus cælum & terram, & omnia, quæ in eis sunt*: Num Adamus in spatiis imaginariis plasmatus fuit? At Scriptura affirmat fuisse formatum de limo terræ, & positum in Paradiso voluptatis. Quare autem Scriptura hominis creationem iterum memoret, dictum est lib. præced. cap. 2. nec multus ero eadem repctendo. Neque enim hæc loca suppetunt sola, sed innumera occurrunt coacervatim. Adæ uxor Gen. 3. 20. vocata est Eva, *Eo quod mater esset cunctiorum viventium*. Itaque fictitii sunt Præadamitæ, quorum genitrix non est Eva. Cap. x. v. ult. asseritur a Noachidarum posteritate, quæ profecto Adæ propago erat, divisas esse gentes in terra. Igitur & Aegyptii, & Chaldæi, & Americani, & nationes reliquæ sunt Adamo posteriores, omnes, ut legimus Aët. xv 11. 26. ex uno stipite & sanguine procreatæ: *et in eis aquatus pater Ismæ*, ut unius hominis creatio unius Dei maiestatem præferret, omnesque posteros vinculo naturalis cognationis invicem copularet. Apostolus denique ad Rom. v. 17. unius Adæ peccato mortem regnavisse testatur, per unius hominis delictum atque inobedientiam omnes peccatores constitui, atque uti per unum hominem mors & damnatio ad omnes pertransiit, ita per Christum superabundare gratiam, iustitiam, & vitæ perennitatem. Quamobrem si fabulosi illi Anteadamitæ mortui sunt; ex Adami contaminato semore habuerunt originem. Atque argumentatio ista non convellitur, nisi negando mortem poenam esse originalis peccati cum Pelagianis postea refutandis. Hæc argumenta adversus fabulam Præadamiticam sunt pervulgata. De his Samuel Marelius, Joannes Hilpertus, Philippus Prior, qui data opera Peyrerium oppugnarunt, Natalis quoque Alexander Tom. 1. Hist. vet. testam. dissert. 3. & nonnulli horum expilatores.

Neceffe non est asserere Patrum auctoritates. Ipse enim Peyrerius laudata deprecatione: *Fateor, inquit, me non latuisse hypothefim, quæ mihi venit in mentem de primis hominibus ante Adamum conditis, diversam penitus abijisse ab opinione S.S. Patrum, nec non aberravisse toto Orthodoxorum Conciliorum Canone; totamque doctrinam Christianæ fabricam de homine lapsa & redempto fundatam fuisse a PP. & Conciliis super hypothefi de Adamo primo omnium hominum formato*. Hujus audaciæ hanc profert excusationem, quod vera esse possint etiam quæ a falsa hypothefi consequuntur, facta comparatione systematis Copernici, & Ptolomæi, quæ pugnantia invicem probant tenorem eundem corporum omnium cælestium. Verum nequeunt Catholicorum dogmata confirmari Astronomicis humanisque figmentis. Fabula ergo Peyreriana etiam traditione plenissima eliminatur.

Addam vero in ejus confutationem nonnulla. Principio negari non potest diluvium Noeticum fuisse universale. Nam Genesis vi 11. legimus aquas nimis prævaluisse super terram, & opertos omnes montes excel-

fos sub universo cælo: consumptam omnem carnem, quæ movebatur super terram, bestias, reptilia, homines, & cuncta, in quibus est spiraculum vitæ: remansisse in terra solum Noe cum iis, qui cum eo erant in arca. Atque semper capite eodem Scriptura usurpat Hebraicum *בְּכָל* *Cal*, rerum universitatem exprimente. Præterea pervenisse hujus diluvii famam ad omnes orbis nationes probat ex Berofo Josephus lib. 1. Antiquit. cap. 4. & adversus Julianum 1. ex Abydeno & Alexandro Polyhistor. S. Cyrillus: multa que legi poterunt apud Georgium Schubartum tom. x. Antiq. Græcarum. Hinc etiam sparsa fama est diluvii Deucalionis, & Ogygis. De quibus fateor nec Græcam, nec Latinam Historiam tradere esse illud maximum, in quo nulli homines evaserunt, sed unum in Thessalia, alterum in Attica terra contigisse, & plurimum annorum intervallo unum ab altero separari. At Græci, Aegyptii, alique priscorum temporum monumenta ad Deorum suorum fabulas accomodare studuerunt; ideoque nil mirum, si scripta sunt in Gentilitatis historia quæ de cataclysmo Deucalionis, & Ogygis referunt Africanus, Eusebius, & S. Pater Augustinus lib. xviii. de Civit. Dei cap. viii.

Diluvium tamen Deucalionis non differre a Noetico hæc momenta demonstrant. Apollodorus sub initium Bibliothecæ ait: *Ubi prolem æneam tollendam Jupiter censuit, Deucalion fabrefacta e lignis arca, rebus necessariis impositis in eam ingressus est. Quis vero prolem æneam non videt esse Gigantes, de quibus Genes. vi. 4. & Arcam Deucalionis arcam Noeticam? Deucalioni Lucianus de Dea Sytia tres filios tribuit: quot natos ex Noe legimus Gen. x. 1. Scribit Plutarchus Deucalioni *Columbam ex arca missam fluctuum detulisse certum indicium*: Quod habetur in Genes. viii. capite v. 11. Egressum de Arca Deucalionem posuisse altaria tradidit Lucianus: quod & fecit Noe citato cap. v. 20. In vertice montis confedisse arcam Deucalionis liquet ex notissimo Ovidiano carmine:*

Hic ubi Deucalion, nam cetera texerat aquor,

Cum consorte tori parva rate vectus adbasit:

atque arcam Noeticam requievissæ super montes Armeniæ ibidem legimus v. 4. Igitur recte Philo in libro de Præmiis: *Hunc Deucalionem Græci, Noe vero Chaldaei appellant*. Periisse denique homines universos diluvio Deucalionis scribunt Herodotus in Euterpe, Lucianus in Timone, alique apud Schubartum. Ergo diluvium Noe, & diluvium Deucalionis unum est, & illud universale: Ethnici vero, ut rerum ceterarum, hujus Cataclysmi e sacris literis habuerunt notitiam.

Idem judicium ferendum est de Ogyge, cujus diluvium referunt ad annum ante primam Olympiadem millesimum ac vicesimum Julius Africanus, & Eusebius, ideoque contigit juxta Chronologiam Usserii anno 2208. ante mortem Ismaelis anno unico, (non, ut Salianus numerat,

merat, anno 2258.), atque post diluvium universale; quomodo scribit Augustinus, *annos amplius quam trecentos*. Verum hæc ex Atticorum historia, sive fabula orta ex diluvio Noctico. Enim vero Ogygem alii faciunt filium Neptuni, ut Joannes Meursius demonstrat in Opere, quod inscribitur Regnum Atticum, alii Bæoti. Neptuni filium & Arnæ appellant Isaacius Tzetts, Nicocrates, & Euphorio apud Stephanum Byzantinum in libro de Urbibus. Quadrat & nomen ab aquis derivatum, unde Oceanus etiam dicitur quasi Ogen, vel Ogenus. Bæotum tradunt filium esse Deucalionis. Neptunus ergo & Deucalio idem est Ogygis, sive Bæoti genitor. At Neptunum quidam maris aquam existimarunt, quod terram nubat operiatque. Quidam Japetum filium Noe, cui obtigerunt insulæ Mediterranei & continens Europæa; ubi ad transmittendum mare & iter terrestre conficiendum, necessarium duxit nauticam instituere, & domitos equos adhibere. Ei namque imperium maris, artemque equestrem omnes adscribunt. Ogyges ergo fuit vel Japeti filius, vel alter Noachida a naufragio superstes. Igitur & diluvium Noeticum universale fuit, & omnibus notum, & ex eo Deucalionis etiam & Ogygis magna probabilitate rumor exortus. Perierunt ergo tempore Noachi homines universi; & nationes, quas advocant in testimonium fabulæ Præadamiticæ, minime ætatem Noachi antevertunt.

Quaslibet præterea Gentes esse a Noetica posteritate deducitur ex priscis singularum historiis, ad quas nos compellat apologi consarcinator. Ejus rei gratia nos Theologicis addidimus præmissa & consequentia monumenta. Etruriæ populi ceteris Occidentalibus antiquiores, (si vera sunt Vulterrana Fragmenta), exorti sunt a Vandimone, qui a Latinis Janus, a Syriis Noa vocatur, & post aquas relictis in Armenia & Syria Semete, & Camefe apud Nilum, cum Japete in hanc regionem advenit: ita legitur in Scarith ix. xxv. & 11. Et quamquam Curtium Inghiramus Critici quidam æquiparant Annio Viterbiensi: testantur viri honestatem qui legerunt servatas Volaterris de inventionem Scarithim causas judiciales. A Jano autem Italos derivasse consentiunt Scriptores reliqui. Latini vetustissimum Italiæ Deum habuisse Saturnum, recte tradidit Herodianus lib. Historiarum 1. cap. 16. In Saturno necesse est, aut Adami, aut Noachi personam agnoscamus. Si cum Schubarto Saturnum dixeris Adam a Paradiso voluptatis dejectum, optime huic convenient quæ de Saturno narrat Virgilius vi 111. *Ænead.*

Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,

Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.

Atque ita Latini nullum novcrunt vetustiorē Adamo. Si cum Bocharto & Vossio putas Saturnum esse Noachum, cui veteres Rabbini tradiderunt Chametem excœvisse pudenda, ne liberos procrearet, unde nata est tota Saturni fabula; nullum Noacho antiquiorem pariter invc-

inveniemus. Ita Præadamitas damnat tota Etruscorum, Latinorumque vetustas. Vanitatem Aegyptiorum libro superiori refutavimus, & cap. ultimo de Angelis Prop. v. Liquet autem ex Genes. x. 6. Mcsraim, a quo Hebræi Aegyptum appellant *Misraim* מצרים, fuisse filium Cham. Assyriorum genti initium, & nomen dedit *Assur* filius Semi: ceteris nationibus alii Noachidæ, de quibus citatum caput x.

Idipsum deprehenditur in Gentium, locorumque vocabulis. Magna enim pars ubique terrarum hebraico nomine in Geographicis libris invenitur descripta. Apud Etruscos Vulturnam *Gettim* olim dictam legimus apud Inghiramum a כתיים, unde & Phœnices Cithiaz, & Rhodii Citii, Cyprii Citienses appellantur Hæresi 30. ab Epiphanio. Aretium derivare ab ארץ scripsit Dempsterus ob insignem argillam; vel antonomastice, ut arbitratur Salvinus. Cariariam esse a קרית, & הרהר, quod sita sit ad montes parvis lapidibus claros, observat Grotius ad cap. xxiii. Geneleos. Constat Ascaniam Homero memoratam esse ab אשכנז, Aeoles ab אלישה, Riphataeos, quorum meminit Mela lib. 1. ab ריפתא; *Chua* quam commemorat Philo Byblius, est nomen contractum כנען. Ita de reliquis urbibus locisque vetustis: ut demonstrat in Annot. 62. ad 1. de Veritate Religionis Christianæ Hugo Grotius. Ex quibus consequitur non esse gentem aliquam antiquiorem Hebræa, quam propagatam ex Adamo fatetur Peyrerius. Quæ omnia confirmari possunt ex vetustate Hebraicæ linguae; nam hanc primigeniam esse demonstrant Eruditi plurimis argumentationibus, quas in Prolegomenis ad Polyglotta Anglicam collegit Brianus Waltonus. At non est necessarium has contra refutatam fabulam producere ipsis quoque fabulis adversantem.

Narrant Poetæ primum hominem, qui ex luto ceteros finxit; fuisse Prometheum, qui auxilio Minervæ ausus est in cælum conscendere; ob quam causam irati Dii immiserunt terris febres ac morbos. Ex illo natum tradunt Deucalionem. Igitur in Prometheo latet Adamus plasmatus de limo terræ, divinæ sapientiæ cupidus, mortalium genitor, omniumque auctor malorum. Ejus uxorem Pandoram esse Evam demonstrant Origenes in iv. contra Celsum, & in iii. adversus Julianum Cyrillus. Appellatur enim Pandora a Pausania *Γυνή πάντα*, *mulier prima*: & de ipsa inquit Hesiodus in Theogonia, *ἥ ἐκ γῆς γινεῖσθαι*, *Ex qua genus est mulierum*; Plutarchus autem: *Ὁσσηναι*, *omne malorum in terras & in maria*. Nullus ergo mortalium extitit ante Adamum, quemadmodum ex sacris literis, ex Patribus, ex historia diluvii, ex Gentium Origine, ex vetustissima appellatione locorum, atque insuper ex ipsis fabulis Poetarum a nobis probatum est.

AD EA, QUÆ PRO SYSTEMATE PRÆADAMITICO SOLENT AFFERRI.

Peyrerius systema suum sacris literis conformari autumabat, maxime ob historiam Caini, & Apostoli ad Romanos Epistolam. De Caino legimus Gen. 1v. fuisse agricolam, Abelem autem Pastorem ovium, atque a Deo illum reprehensum his verbis: *Nonne si bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum erit?* Fuerunt ergo & artes, & iudices etiam ante Caini flagitium. Dein vero accepit uxorem: ædificavit urbem Henoch; & traditur etiam cum latronum manu prædæ causa grassatorem egisse. At quam feminam tunc generaverat Adam? quibus habitatoribus civitas referta est? Quam peregrinorum catervam Iniquus prædo expoliavit? Igitur allos in Orientali plaga homines adinventit femine diverso progenitos; unde sibi uxorem, concives, & prædonum turbam ascivit. Apostolus autem ad Rom. v. 13. & 14. ait: *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset; sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri.* Duo hinc argumenta promuntur. Primum, quod mors dominata est usque ad legem etiam in eos qui non peccaverunt in Adam: igitur præter Adæ posteros alii sunt homines mortales ex alio geniti Protoparente. Alterum, quoniam Paulus ait ante legem fuisse peccatum in mundo, tametsi minime imputabatur. At imputatum est Caino, Lamech, Sodomæ civibus, aliisque omnibus, qui ante legem Moysi deliquerunt. Non ergo hanc legem Paulus designat, sed legem Adamo indictam de fructu arboris non comedendo: ideoque antequam prævaricatus sit Adam, alii fuerunt sceleribus inquinati & mortales.

Ad ea, quæ de Caino dicta sunt, facilis est responsio. Exercuit enim agrorum cultum, quemadmodum & Abel pastoritiam artem, ut in prima institutione orta ex humanæ miseriæ necessitate fieri potuit, absque aratro, ligone, vomere, ceterisque rusticis instrumentis. Nam & fabrilem artem, & rationem pascendi pecoris commorando in tentoriis adinvenerunt Jabel & Tubalcain. Sententia Domini, *Statim in foribus peccatum aderit*, significat ad culpam consequi pœnam, & neminem abire patrato crimine impunem, torquente animum synderesi, & Deo puniente criminum auctores: unde Targum habet: *Ad ostium cordis quiescit peccatum.* Afferunt Theologi exempla Marc. xii. 29. Jacob. v. 9. &c. Sed locus satis apertus est ex Hebraico textu: in quo cum nomine feminini generis *חַטָּאת* peccatum conjungitur participium *עֹשֶׂה* excubans generis masculini; quod signum est enallages pœnam commonstrantis. Uxorem Caini fuisse sororem suam recte scribit Augustinus lib. xv. de Civit. Dei cap. 16. principio enim mundi,
Viri

*Viri sorores suas conjuges acceperunt : quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate , tanto postea factum est damnableius religione prohibente . Neque vero credibile est Adamum solos mares genuisse ; neque illos tantum , quos Scriptura commemorat : sed , ut Iosephus ait in 1. Antiq. cap. 3. de Adamo & Eva : *ינטוּ דִּי אָדָם וְ עֵוָה* : *Nata sunt eis etiam filia* . De constructa urbe Henoch vide præcedentis libri cap. 1. Fratricidam timuisse a fratribus , vel nepotibus suis multi respondent ; nec repugnat , cum homicidium patrauerit anno mundi 128. Sed animadverto istud etiam , quod hæc verba , *Omnis qui invenerit me , occidet me* , sunt hominis timentis fore sibi omnem creaturam adversam , & possunt intelligi tam de homine , quam de bestiis terræ ; maxime si conferantur cum hebraicis קָלִיסָאִי , *Quidquid inveniet me* .*

Testimonium Apostoli primo Peyrerium ipsum perstringit . Nam Paulus eo loco ait v. 12. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit , & per peccatum mors , & ita in omnes homines mors pertransiit , in quo omnes peccaverunt* . Itaque ex unius Adæ inobedientia cœpit mors dominari , & omnes moriuntur reipsa , quoniam ex contaminato Adami semine procreantur . Nullus ergo mortalium fuit ante Adæ lapsum . Deinde sequentis versus 14. sensus exponitur . *Regnavit mors* (ait Apostolus) *ab Adam usque ad Moysen etiam in eos , qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ* . Idest , etiam in pueros , qui non peccaverunt in similitudinem Adæ , qui in semetipsis , cum jam nati essent , nec ratione adhuc uterentur qua ille utebatur quando peccavit , nec præceptum acceperant , quod ille transgressus est , sed solo originali vitio tenerentur obstricti , &c. ait S. P. Augustinus Epist. 89. nunc 157. n. 19. Regnavit pari jure mors in adultos legis naturæ , tametsi non peccaverint in similitudinem Adæ , videlicet capitaliter , & post latæ sibi legis præceptum : id vero non ob aliam causam , nisi quia mors in omnes homines pertransiit per ipsum Adam , in quo omnes peccaverunt . Quapropter non ob actualia peccata , quæ nec pueri noverunt , nec ante legem arguebantur in adultis , mors dominata est , sed propter originale , quod contrahunt homines dum propagantur ex Adam . Multi præterea Codices habent : *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen in eos , qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ* , ut observavit S. Pater citata Epist. & lib. 1. de Peccatorum meritis , & remis. cap. 10. Ita legit Auctor Commentariorum , quæ tribuuntur Ambrosio , alique complures . Hæc lectio tamen eodem sensu accipienda est , ut pueri dicantur prævaricati in similitudinem Adæ , quoniam ei similes creantur , *Sicut ex homine homines , ita ex peccatore peccatores* , ait Augustinus . Atque juxta hanc lectionem nulla est argumentatio Peyrerii .

Liquet ex dictis sensus alterius sententiæ , *Peccatum non imputabatur*

hatur cum lex non esset. Videlicet, ante legem Moſis non erat lex, qua arguente peccatum demonſtraretur, ſive *lex rationis in parvulo, ſive lex literæ in populo*, inquit S. Pater eadem Epist. num. 18. Dictum est ergo, *Non imputabatur*, pro, *non redarguebatur*. Etenim ficti illi Præadamitæ fuiſſent homines: ſi homines, & rationales: ſi rationales, naturali ſaltem lege teneri debuiffent; ideoque ſi peccaſſent, peccatum illis fuiſſet imputatum. Debet ergo & Peyrerius imputationem accipere pro legis lætæ animadverſione. Quod vero mors dicitur regnaſſe *uſque ad legem*, ita accipiendum eſt, ut nec lex Moſaica potuerit auferre peccatum, nobiſque impertiri reſurrexionem. Vide Auguſtinum lib. 6. contra Jul. cap. 4. num. 9. Adverbia *donec*, & *uſque* frequentiffime ſequens tempus includunt, ut Pf. cx. i. Matth. xxviii. 20. Ad Tim. xv. 13. &c. Igitur idem eſt *uſque ad legem*, ac *lege Moſis vigente*.

Itaque verba Apoſtoli ad Romanos demonſtrant peccatum Adæ fuiſſe unicam cauſam, cur ſinguli homines moriantur: neque in homines regnare mortem propter peccata actualia, quoniam moriuntur & infantes ante rationis uſum, & mortui ſunt omnes ante legis promulgationem, etiam illi qui nullum præceptum legis acceperant, & fortatiſſi nec noverant quid homo primus patraverit. Apertiffima eſt verſio Aethiopica, petiſſet jugulum tam Præadamitis, quam Pelagianis; eſt autem: *Et propterea quemadmodum per iniquitatem unius hominis peccatum in mundum introiit, & per illud peccatum advenit mors ſuper omnes homines, eo quod omnibus hominibus imputatur illud peccatum, etiam non cognoſcentibus quid illud peccatum ſit. Uſque dum venit lex, manſit peccatum in mundo non cognitum quid ſit, cum peccatum non reputabatur, eo quod non venerat eo tempore mandatum legis. Verumtamen dominata eſt mors propterea ab Adamo uſque ad Moſen tam in iis, qui peccaverunt, quam in iis, qui non peccaverunt per illud peccatum Adami, eo quod unusquiſque in ſimilitudine Adami creatus eſt*. Extant hæc verba cum Aethiopice, tum Latine in Polyglottis Anglicis tom. v. pag. 649.

Opponunt præterea fabulæ Præadamitiæ aſſertores antiquitatem gentium plurimarum, ut Aegyptiorum, Chaldæorum, & Sinenſium. Verum de Aegyptiis fatiſ dictum eſt ſupra, necnon lib. xi. cap. 1. & vii. Chaldæos originem ducere a Saturno Babylonico, quem alibi offendimus eſſe Nembrod filium Chus, & illorum tempora ſupputari duntaxat ab anno cxxx. a ſalute ab aquis, ſcribit Beroſus apud Wolfangum Latium lib. 1. de Migratione Gentium pag. 14. Eſt autem annus cxxx. poſt diluvium, mundi 1788. quo quidem tempore vivere debebat Nembrodus. Sinenſes non eſſe antiquiores anno poſt diluvium ducentefimo demonſtrat Philippus Cupletus Jeſuita cap. v. Proæm. in lib. Confucii. Obſervat Vallemontius Sumaquam Annalium Sinenſium ſcriptorem clariffimum ſerius, quam alii fecerint, originem Sinenſium

ſta.

statuere annis saltem 250. Huetius in *Demonst. Evang. Prop. 1v. cap. 6.* probat priscam Sinenfium & Japonensium Religionem ex Mosaicis libris fluxisse. His enim consentiunt quæ narrant de mundi creatione, de Paradiso, de primo homine, de serpente arbori circumplicato, de interitu Sodomæ & Gomorrhæ, de silice a Mose percusso; quamquam hæc omnia fabulis contextunt, & ad Majorum suorum facinora referunt.

Ultimum argumentum produci potest ex *Cosmographia*. Videtur enim humanam fidem superare, quod filii Adam in oppositam terræ partem vel ante, vel post diluvium transmigraverint. Certo ante Americum Vesputium Florentinum, a quo America dicta est, scilicet ante annum 1497. vel ante Christophorum Ligurem, notissimumque argonautam, idest, ante annum 1492. nulli hominum innotuit ea pars terrarum, quam novum orbem appellant. Nam si aliquod Americanorum extitisset vestigium, nemo Antipodas negavisset, quos & Augustinus lib. xv. de Civ. Dei cap. 9. & Zacharias Papa Epist. x. ad Bonifacium absurdum putant excogitare. Neque alia ratione Norisius ab errore vindicat S. Patrem, nisi quod ante Columbum viris omnibus doctissimis videbatur res prorsus incredibilis potuisse homines ab uno Adamo propagatos in Americam pervenire, Oceani immensitate trajecta. Fuit ergo hæc Mundi pars nota postremis tantum sæculis. At si eo filii Noachi, & Adæ posterii transmeassent, uti contigit post Columbum & Americum, cognita fuisset antiquitus, & de ea apud Plinium, Ptolomæum, aliosque Cosmographos mentio haberetur. Americani itaque & Sinenfes non sunt homines Adamitæ.

Huic argumento satisfit respondendo Americam a Columbo detectam, vel indicio Alphonfi Sanctii, qui dum Canarias versus solveret, vento abrepta navi ad ignota litora appulit, unde explorata magno labore reditus via Maderam pervenit, ibique moriens Liguri navigationis suæ Ephemerides prodidit; ut refert Franciscus Lopez, vel potius ipsius Columbi ingenio, atque animi fortitudine. Ubi enim naves ex Europæ & Africæ oris nimum Austrum versus procedunt, perveniuntque intra Tropicos, vento perpetuo flante ab ortu in occasum, & mare eadem cursu ratione concitato, feruntur expedita navigatione in Americam. Ex America autem regredi nequeunt, nisi venti petantur circa septimum ac vicinum gradum ab Æquinoctiali, magna etiam inconstantia extra Tropicos flantes. Itaque primi homines in Americam delati sunt ventorum vi, cum Tropicos transgredi tentassent: reditum vero attentare non potuerunt, sed opus fuit ut illuc casu abriperetur Navarchus, qui maris pericula, & ventorum conversiones calleret; ac præterea magna afficeretur redeundi cupiditate. Qui autem illuc principio appulerunt, sive Phœnices fuerint, ut videtur Huetio, sive Europæi, vel Africani alii, partim terrarum ubertate allesti, partim memorata contrarietate ven-

ventorum deterriti reditum non attentarunt; aut si forte periclitati sunt, perierunt naufragio: atque ita Americana Regio latuit usque ad annum Christianæ Æræ 1492. Aliqui tamen viri docti arbitrati sunt Americam esse Insulam Athlantidem, de qua Plato scribit sitam fuisse ultra columnas Herculis, sed ab hominum aspectu postmodum evanuisse. Idem tradunt Proclus, Ficinus, aliique Platonis Interpretes. Profertur etiam testimonium antiqui Aegyptiarum Historiarum Scriptoris, quem Marcellum appellant. Phœnices olim tempestate in regionem fertilissimam ultra Oceanum asportatos tradidit quoque libro v. Diodorus Siculus. Vel ex antiquorum lectione, vel naturalis rationis lumine novum orbem habitari, & aliquo tempore detegendum præsentit Seneca, ut liquet ex fine Actus 2. Mædæ:

Veniunt annis

*Sæcula feris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Tiphysque novos
Detegat orbis, nec sit terris
Ultima Thule.*

Valde itaque probabile est Americam veteribus non fuisse prorsus ignotam; & nihilominus Patres de Antipodis merito dubitasse, cum probari non posset eorum existentia per certam Historicorum fidem, vel antiquissimam traditionem. At de Præadamitis dictum satis.

C A P U T II.

De corporeo primi hominis plasmate, & formatione mulieris.

LIBRO superiori, II. capite explicatum est quomodo in Augustiniana Doctrina sit distinguenda creatio, secundum causalem rationem sive in primordiis seminariis, & in singulari propriaque corporis sui plasmatione, atque inspiratione animæ spiritualis. Id vero quoniam ad solvenda Cajetani argumenta expeditum & percommodum est, ne sæpe eadem repetantur, sufficiat modo unicum Augustini testimonium proferre: qui de creatione Adami differens lib. de Gen. ad lit. v. 1. cap. 15. *De limo (inquit) formari oportebat secundum causalem rationem, in qua primitus factus erat. Nam si aliter factus est, non illum Deus in illorum sex dierum operibus fecerat; in quibus cum dicitur factus, ipsam causam utique fecerat Deus, qua erat suo tempore homo futurus, & secundum quam fuerat ab illo faciendus, qui simul & consummaverat inchoata propter perfectionem casualium rationum, & inchoaverat* con-

consummanda propter ordinem temporum. Itaque per Augustinum formatio corporis Adæ de limo terræ descripta 11. Genesios v. 7. ad opera sex dierum non pertinet; nam Adam simul & Eva secundum causalem rationem jam creati erant una cum ceteris rebus cap. 1. v. 27. Atque de peculiari ista formatione ex limo terræ enarrata secundo capite Genesios quæstionis totius cardo vertitur.

De corpore quidem Adæ legimus: *Formavit Deus hominem de limo terræ*: limumque appellant alii liquorem opimum, alii terram, aqua permixtam; non enim plasnavit Deus Adam de fumo, aut vapore aquæ, unde est æther, sed de humore crassiori, ut novit etiam Ovidius in 1. Metamorph. atque in Theogonia Hesiodus. Hanc terram fuisse fulvi, rubidique coloris scribit in 1. Antiquit. Josephus, commonstratque hebraicum ipsius limi vocabulum אָדָמָה *Adama*, unde primus homo dictus est אָדָם *Adam*, quasi, *Rubicundus & rufus*. At de his apud Interpretes plura. Nostra tantum refert dispungere oppositas quorundam opiniones: asserentibus perpaucis Adamum infantilibus membris fuisse creatum, nonnullis etiam in statura Gigantum. Quam postremam sententiam amplectitur in lib. 1. de Emendat. temporum cap. 4. Joannes Lucidus. Occurrunt quædam & de Eva prima omnium muliere: quæ principio appellata est *Virago* אֵשֶׁת־לִּישָׁה *Istia*, a viro אִישׁ *Ise* postmodum proprio nomine dicta est *Eva* ab אָוָה *Ava*, esse, & vivere, quod ipsa omnium viventium sit parens. De hujus formatione Rabbini quidam, nec non Eugubinus in Cosmopœeja effutunt fabulosum errorem, idest, mulierem productam simul cum homine membris omnibus perfectam, & latere lateri media unica ex costis conjuncto. Cajetanus narrationem de mulieris ædificatione ex una costarum viri putavit esse allegoricam, nempe non veram historiam, sed parabolam. Omnia hoc loco sunt a nobis definienda.

PROPOSITIO I. Adami corpus neque infantili ætate, neque statura Gigantis productum est.

Demonstratur propositionis prima pars; quoniam frustra creditur Deum initio temporis ita naturæ ordinem servasse, ut hominem procrearet qualis nunc nascitur. Nunc enim infanti adhæret genitrix illum excipiens, bajulans, nutriens, & infirmæ ætatis curam gerens: matrem autem præter limum non habuit homo ille primus. Fuit præterea Adæ formatio opus solius Dei, qui ad manifestandam omnipotentiam virtutis suæ nullo morarum temporalium intervallo usus est. *Quis nesciat aquam concretam* (inquit S. P. Augustinus lib. v1. de Gen. ad lit. cap. 13.) *cum ad radices vitis venerit duci in saginam ligni illius, atque in eo sumere qualitatem, qua in uvam procedat paulatim erumpentem, atque in ea grandescere vinum fiat, maturumque dulcescat? Num ideo Dominus lignum quasivit, aut terram, aut has temporum moras cum aquam mihi compendio convertis in vinum, & tale vinum, quod etiam*

etiam ebrius convivam laudaret? Hoc, aliisq; exemplis probat S. Pater Opificem omnium statim formasse hominem adultum, & juvenili robore præditum.

Altera pars comprobatur primo, quod cap. vi. Gen. v. 4. legitur Gigantes originem ducere a connubiis filiorum Dei cum filiabus hominum: de quibus dixi de Angelis cap. 111. & xx. Ergo ab exordio mundi non erant proceri illi homines, virique famosi super terram. Congruum deinde erat, ut ceterorum hominum protoparens nec pygmæus esset, nec Gigas: haberetque tam eximium Dei opus aptam extensionem membrorum. Adversa insuper opinio nititur verbis Josue cap. xiv. 15. *Nomen Hebron ante vocabatur Cariath Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est.* Certum est enim ex Num. x111. v. ultimo, קרית ענקית esse posteror Enac staturæ, & generis gigantei. At nihil inde evincitur. Ut enim concedamus primum hominem in Hebron fuisse sepultum, ut est vetus traditio Hebræorum, (a qua non recedit S. Hieronymus) existimantium Urbem Hebron dictam, primitus קרית ענקית, *Cariath Arbe*, quasi *Civitas quatuor*, quod ibidem humata sint quatuor *Capita*, videlicet Adam, Abraham, Isaac, & Jacob, cum uxoribus suis Eva, Sara, Rebecca, & Lia: ut, inquam, id concedamus; negari potest Adamum dici maximum propter membrorum structuram, cum æque maximus posset appellari ob solam originem, & primi parentis auctoritatem.

Præterea hæc Hebræorum traditio de primo homine sepulto in Hebron, nullam habet ex allato textu confirmationem. Primum quia nomen *Adam* non proprium hic est, sed appellativum & singulis hominibus commune: Deinde quia non est verisimile Hebræos nomen pristinum Civitatis commutasse, quod Patrum suorum sepulcrum nomenque servaret. Atque Adam hoc loco appellativum esse evincitur 1. quod scriptum sit in Hebræo האדם cum præfixo ה, quod nomini proprio Adæ non additur: ceteris autem nominibus propriis perraro & irregulariter, quorum exempla profert Buxtorffius in Thef. Gram. lib. 2. cap. 5. At nomen *Adam*, quod sui notitiam per se exhibet, caret ubique signo notificativo ה, ut scribit in *Michlol* R. Kimchi. Ad hæc: *Arbe* non esse nomen numerale, sed proprium viri constat ex cap. sequenti Josue xv. 13. *Cariath Arbe Patris Enac, ipsa est Hebron.* Ergo Arbe est Pater Gigantum, & maximus ille homo sepultus in Hebron. Idem liquet ex versionibus ceteris. Lxx. habent nomen proprium, אדם ארבע: Caldaica latine reddita, *Kiriath Arbagh, homo magnus in fortibus ipse*: Arabica, *Civitas Rabee, hominis scilicet ingentis stature*. Ergo neque Adam est ille maximus inter Enacimos, neque hinc eruitur Hebron esse Tetrapolim, ibique tumulo conditum primum hominem.

PROPOSITIO II. Corpus primorum Parentum non fuit Androgynum, idest viri simul & feminae ad latus hærentium.

Demon-

Demonstratur adversus Eugubinum . I. Quoniam in ejus sententia narrationibus Luciani connumeranda necesse est ut Adam simul & Eva fuerint de limo terræ formati : Sed hoc somnium est & improba vanitas : Ergo & Eugubini assertio dignum est Poeta mendacium . Minor probatur ; quoniam ex II. capite Genes. v. 28. constat fuisse jam hominem , cum non *inveniebatur adjutor similis ejus* . Et Apost. in 1. ad Timoth. 11. 13. ait : *Adam enim primus formatus est , deinde Eva* . II. In Eugubini sententia uterque homo tam Adam , quam uxor de terra fuerunt plasmati . At istud etiam scripturis repugnat , ut constat ex eodem cap. Gen. ubi Adam dicitur formatus de limo terræ , Eva ædificata ex una de costis ejus . In Ecclesiastico cap. xv 11. v. 5. pariter legitur : *Creavit ex ipso adjutorium simile sibi* . Ergo mulier de osse Adam , non de limo immediate producta est . III. Homo est caput mulieris , ut inquit Apost. in 1. ad Corinth. cap. xi. 3. atque ideo caput est , quia non vir ex muliere , sed mulier est ex viro , ait ibidem . Apost. v. 8. Igitur Eva ex Adamo vere fuit ædificata ; alioqui neque homo caput uxoris , nec mulier gloria & imago viri ob productionem appellaretur ; sed æque dici posset Adam imago Evæ , & Eva caput Adami .

Opponit Eugubinus . Nisi Eva simul cum Adamo fuisset producta , nec verum esset quod scribitur 1. Gen. 22. *Masculum & feminam creavit eos* ; nec statim ei Dominus benedixisset dicens : *Crescite & multiplicamini* ; nec mulier diceretur creata *ad imaginem Dei* . Simul ergo Deus hominem & mulierem condidit . Cur enim in 1. Genes. hæc omnia narrantur , si nondum mulier tunc erat ?

Resp. nos jam declinasse istiusmodi argutationes , dum præmonuimus in Augustiniana sententia creationem descriptam in primo Genesios comprehendere Adamum & Evam , quatenus facti sunt secundum rationem causalem , in qua uterque continebatur ; dies enim Genesios referendos esse ad perceptiones Angelorum directas ad res omnes unico momento creatas vel in propria specie , vel in rationibus seminariis , Augustini sententia est alibi confirmata . Instituitur nunc quæstio de formatione hominis de limo terræ , quæ cap. 2. narratur , nec pertinet ad opificium sex illorum dierum . Hæc autem non est illa , qua Deus fecit hominem ad imaginem suam , & masculum & feminam creavit eos : sed qua formavit hominem de limo terræ , Evam autem ædificavit de costis ejus . Quæ si difficilia videntur , ad caput secundum præcedentis libri redito . Nec qui negant simultaneam creationem jaculis Eugubini concutiuntur . Respondent sexta die creatum Adamum ac positum in Paradiso , immissum deinde soporem in Adam , subtractam unam ex costis , ædificatam mulierem , illis tandem Dominum benedixisse ; atque secundo capite Genesios ampliori narratione referri quæ contracta brevique fuerant præmissa . De imagine autem Dei respon-

dent in anima; non in corpore sitam esse, & argumento illo probari ita primam mulierem fuisse Dei imaginem, ut sunt homines ex utero ipsius propagati. Verum de hac imagine proximo capite VII.

PROPOSITIO III. Quæ de productione Evæ II. capite Geneseos narrantur, accipienda sunt literaliter & historice, non *parabolorum* ac translate.

Non illud Cajetano negamus in Evæ de latere Adami productione, tanquam in typo latuisse Ecclesiæ mysterium, dicente Apostolo ad Ephes. v. 32. præcessisse in primorum parentum conjugio Christi & Ecclesiæ Sacramentum; quod S. Pater de Civit. Dei lib. XXI. cap. 17. explicans ait: *Ut in exordio generis humani de latere viri dormientis costa detracta femina fieret, Christum & Ecclesiam tali fuisse jam tunc prophetari oportebat. Sopor quippe ille viri mors erat Christi, cujus exanimis in cruce pendentis latus lancea perforatum est, atque inde sanguis & aqua profluit: quæ sacramenta esse novimus, quibus edificatur Ecclesia.* Itaque negamus duntaxat mulierem vere non esse de viri latere detractam, & cap. II. Geneseos parabolam quamdam narrari, & non rei gestæ veram historiam. Id vero primum, quoniam non recte Adam expergefactus oblata sibi a Domino uxore dixisset: *Hoc nunc os ossibus meis; & caro de carne mea.* Præterea nec verum esset mulierem appellari ab *ὅρα* Viro *ἡὴν* viraginem, quoniam de viro sumpta est; nisi revera Deus costam Adæ in mulierem ædificasset. Rursus nec verum esset Adam formatum de limo, ac postea Evam de Adamo, ut supra contra Steuchum dissertabamus. Ulterius non esset in sensu Cajetani vir caput mulieris, & in hujus productione non fuisset præfiguratum Sacramentum Ecclesiæ. Insuper conveniunt Theologi a proprio literæ sensu recedendum non esse sine magna ratione & auctoritate: utraque autem deest Cajetano. Ad hæc: tenenda est regula Augustini lib. III. de Doctr. Christ. cap. x. discernentis propriam locutionem a tropica, ubicunque in sermone divino traditur quidquid ad fidei veritatem & ad dilectionem honestatemque refertur. At productio Evæ ex una costarum Adami magnopere confert ut vir adhæreat uxori suæ, quomodo legitur II. Genes. v. 24. atque ut mulier viro subdita sit, quemadmodum præcipit Apost. ad Ephesios v. 21. Igitur locutio memorati capitis II. Geneseos est propria & historica in eo, quod attinet ad ipsius femine constructionem. Postremo Hieronymus in Epist. ad Philemonem, & S. P. Augustinus lib. IX. de Genesi ad lit. cap. 13. videntur infidelitatis illum arguere, qui non crederet *Adamum ex Deo plasmatum*, (inquit Hieronymus) *Evam ex costa illius, & latere fabricatam.*

Objicit Cajetanus. Nisi productionis Evæ parabolicam narrationem asseramus, plura consequuntur absurda. Sequitur primo Adamum aut fuisse monstrum priusquam formata esset Eva, aut postea sub-

lata

lata costa, imperfectum & mancum. Alterum absurdum est, quod si literaliter accipiatur versus 20. *Adā vero non inveniebatur adjutor similis ejus*; videtur quæsitum inter femellas animantium an esset aliqua in uxorem ei danda: quod futile est admodum, ac Dei sapientiam, & rectam Adami rationem summe dedecet. Consequitur tertio duplicem esse productionem mulieris, unam, qua simul cum viro facta est, altera, qua fuit de latere illius fabricata. Hoc etiam inverisimile consuetarium emergit; quod dixerit Deus protoparentibus: *Crescite & multiplicamini*, quando nondum erat femina. Erit pariter mendacium, quod scribitur v. 27. 1. cap. Gen. *Masculum & feminam fecit eos*. Denique si mulier viro dormiente formata est eodem loco, atque ex latere ipsius, quomodo Opifex adduxit eam ad Adam? Parabolica est ergo narratio Geneleos, nec humano more accipienda, ut hom. xv. monuit Chrysostomus.

Resp. nego ant. nullum quippe ex oppositis consuetariis ex præcedenti theoremate inferitur. Nam ad 1. responderetur costam, quam Deus in mulierem ædificavit non fuisse superfluum ac redundantem, cum potius impares nunc inveniantur in homine a vertebra spinæ pertinentes ad sternum, & inferius ad xiphoidem terminatæ, quarum unam pro muliere formanda Deus ex Adamo subtraxit: atque ne mancus remaneret, *replevit carnem pro ea*. Ad 2. Respondeo idem significare *non inveniebatur* ac, nondum fuerat productum: siquidem femellæ animalium irrationalium non sunt a Deo factæ ex masculis, quoniam necesse non erat tantum in bestiis reperiri vinculum necessitudinis, quantum est uxorem inter ac virum. Animadvertunt quoque Hebraicæ linguæ periti, ea verba *וְלֹא־יִמָּצֵא עֵצָרָה לָאָדָם* Et *Adā non inveniebatur adjutorium*, usitata phrasi significare, quod Adam non inveniebat ipse sibi. Quare Josephus lib. 1. Antiq. cap. 1. Adamum appellat *ἄνεστιμος*, idest, *obstupefcentem*, quod ei condita non esset ad societatem femina. Inquisitio itaque & admiratio cadit in solum. Adam, non in Deum. Ad ea, quæ consequuntur, responsio obvia est ex duplici creatione, quam Schola Augustini defendit: & si illam nondum quisquam percepit, redeat ad Scripturam, inveniet sexto die hominem factum ad imaginem Dei, factos autem masculum & feminam. Item quærat quando facta sit femina, inveniet extra illos sex dies. Tunc enim facta est, quando Deus de terrâ finxit adhuc bestias agri & volatilia cæli; non quando volatilia produxerunt aqua, & animam vivam, in qua & bestie sunt, produxit terra. Tunc autem factus est homo, & masculus & femina: ergo & tunc, & postea. Quæres ex me quomodo. Respondebo postea visibiliter, sicut species humana constitutionis nota nobis est; non tamen parentibus generantibus, sed ille de limo, illa de costa ejus. Quæres tunc quomodo. Respondebo invisibiliter, potentialiter, causaliter, quomodo fiunt futura non facta.

Ita Augustinus lib. vi. de Gen. ad lit. cap. 6. n. 10. In aliorum sententia respondetur unicam esse mulieris productionem, ut supra dixi ad argumenta Eugubini.

Ingenue fateor perdifficile esse in sententia de simultanea creatione, quomodo sexta die fuerit femina si tantum homo conditus est causaliter; & quomodo ipse homo factus sit ad imaginem Dei, nondum constitutus in visibili specie, & informatus anima, in qua ratio divinæ imaginis sita est. Sed observandum est in ea sententia, Angelos producente Deo creaturas participatione sempiternæ lucis percepisse quid in involucris illis primordialibus lateret, idest, foret successivo tempore in propria specie formandum. Videntur ergo limum terræ, & perficiendum ex illo corpus Adæ, cui Deus inspiraturus erat animam rationalem, in qua divina imago principaliter sita est. Atque hæc etiam in seipsis extra causales rationes conspexerunt, posteaquam prima illa creatio præteriiit. In qua multa commemorata sunt, quæ ut fierent visibiliter, erant temporales moræ expectandæ. Huiusmodi est distinctio sexuum, creatio animæ rationalis, & quæ secundo capite repetuntur: & hæc ad creationem simultaneam non pertinere alibi præmonuimus.

S. Joannes Chrysostomus hom. xv. in Genesim commonet sapientissime, ne adeo verbis addicti simus, ut minime de Deo, ut par non est sentiamus. Quandoquidem dum dicitur, *Accepit, & omnia talia, propter nostram infirmitatem ita dicta sunt.* Prohibet ergo ne secundum litteram sic accipiamus Deum insufflasse, tulisse costam, ædificasse mulierem, adduxisse ad Adam, quasi & os labiis circumseptum, & manus ad cretam tractandam, & pedes habeat corporeos. In fabricanda autem Eva de costa viri summa virtus artificis, relictio providentiæ, futurorum sacramentorum præscientia, & lex dilectionis magnopere commendatur. Quod & nos supra indicavimus, & exprimit eadem Homilia flumine illo aureo singularis, gravissimæque Orationis Chrysostomus.

C A P U T III.

De substantia, & origine Animæ.

ET corporis quidem originem hucusque vidimus: ejus etiam naturam philosophando comprehendimus, sive in dimensione constituitur & extensione partium, sive in hujus aptitudine. Augustinus in Epistola xxvi. ad Hieronymum corpus describit his verbis: *Corpus est quod per loci spatium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sistitur vel movetur, ut majore sui parte majorem locum occupet & breviori brevior, minusque sit in parte, quam in toto.* Ubi etiam animadvertit

ra-

rationalem animam *corpus* esse, si nomine corporis intelligatur sola substantia vel essentia; aut si solam naturam, quæ summe incommutabilis & ubique tota est, placeat appellare incorpoream. Quod ad intelligendas veterum quorundam sententias plurimum confert; etsi modo sermonis consuetudine *corpus* dicimus illud, quod nuper definivimus. Corporeæ naturæ animam esse Athei soli, & homines de grege Epicuri iniquissime autumant. Ex adverso aliqui tam sublimem excogitarunt, ut crederent cum Manichæis esse quamdam divinæ substantiæ portionem. Atque hi duo circa substantiam animæ errores sunt procul eliminandi. De origine autem animæ, quæ est hujus quæstionis pars altera, disquirendum primo an creata sit ante corpus, & in ipsum ob crimina perpetrata ex altissimo domicilio depressam, ut inquit in Catone M. Tullius, atque disseminavit inter Ecclesiæ limites hydra omnium hæreseon Origenes. Videndum posthac an sit propagata ex semine, an saltem fiat per traducem; ut plures ex antiquis Patribus dubitarunt. Disquirendum denique an simul cum corpore moriatur, & si perpetuo vivit, quod profitetur fides christiana, & etiam infideles per multi consentiunt, transmigret de uno corpore in aliud:

PROPOSITIO I. Animus hominum incorporeus est, atque spiritalis naturæ.

Demonstratur 1. ex Scripturis, in quibus nomen quidem Spiritus non semel pro flatu ventoque accipitur, sed interdum usurpatur pro re subsistente, maxime si præponatur articulus, ut demonstratum est libro VII. cap. 14. Itaque Paulus ad Corinthios 1. cap. 2. vers. 11. ait. *Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei.* Atqui Apostolus per spiritum hominis significat rem subsistentem, sive naturam a corpore distinctam; ergo est in homine talis subsistens & incorporealis natura, quam animum, vel animam appellamus. Prob. minor; nam in Græco tam *spiritus Dei*, quam *spiritus hominis* cum articulo reperitur, idest, *πνεῦμα*: Spiritus Dei est res subsistens: Ergo & spiritus hominis. Sunt etiam in Scripturis loca innumera, quibus demonstratur Animam a corpore separatam persistere, ut infra de animæ immortalitate: At quod separatur a corpore & perpetuo vivit, corporeum esse non potest. Præterea Lateranense Concilium IV. cap. *Firmiter* hanc propositionem apertissime definivit. Patres etiam illam tradunt concordissime. *Incorpoream esse animam fateor mihi persuasum esse*, inquit S. Pater laudata Epist. ad Hieronym., & in Psalmum 145. *Res spiritalis est, res incorporea est, vicina substantiæ Dei.* Habent reliqui omnes Patres consimilia.

Accedunt physicæ demonstrationes. Prima est Augustini in libro de Quantitate animæ cap. 12. Si mens humana esset materialis, non posset tantas rerum imagines complecti, nec percipere undequaque diffusa cor-

corpora, aut saltem cernere cogitatione sua lineam latitudinis experientem, punctum, quod oculo non conspicitur, veritatem, sapientiam, unitatem, aliaque Dei attributa, quæ absque sensuum subsidio possunt apprehendi; sensus enim sola sensibilia attingit, & virtus corporalis corpora tantum. Sed mens humana ingentes capit imagines, & interiori lumine videt quicquid oculorum aciem & vim ceterorum sensuum excedit, minimum punctum lineæ, hujus a longitudine distinctionem, apprehenditque etiam invisibilia, & divina. Igitur mens humana materialis non est. *Si corpora*, inquit S. Patet, *corporeis oculis mira, quadam rerum cognatione cernuntur, oportet animum, quo videmus illa incorporalia, corporeum, corpusve non esse*. Altera demonstratio præcedenti affinis est: Mentem humanam esse substantiam cogitantem quisquam in semetipso experitur: Sed in idea substantiæ cogitantis nulla occurrit extensionis, & materiæ perceptio: Ergo in idea mentis humanæ non extensio, non materia, non corporis natura relucet. Ideæ autem rerum nobis veritatem exhibent, ut libro primo diximus, & demonstrant Philosophi.

Opp. 1. In idea divinæ justitiæ non concipitur misericordia, & tamen sunt una res indistincta. Ergo licet in idea mentis humanæ non percipiatur corporalis extensio, non sequitur mentem esse a materia extensa diversam.

Resp. Nego consequ. Idea enim justitiæ non repræsentat rem ut in se est, sed prout connotat extrinsecum objectum; ac proinde sat est, si objectum justitiæ diversum sit ab objecto misericordiæ, ut utriusque idea & conceptus distinguatur. At notione *Mentis* percipio substantiam quæ cogitat, quæ vult, quæ dubitat; quemadmodum per ideam *Corporis* concipio substantiam materialem, extensam, & figuratam: ideoque diversa corporis ac mentis perceptio infert discrimen inter mentem cogitantem, & corpus extensum: idest non inter objecta duntaxat, sed inter unam, aliamque substantiam.

Opp. 2. Quod adolescit ac minuitur est corporale & extensum: Mens humana adolescit & minuitur: Est ergo extensa & corporalis. Liqueat minor: nam juvenes cognitionem acquirunt, quæ carent pueri, & mentis acies, quæ in illis viget, in his hebescit, atque in senibus item obtunditur.

Resp. dist. minorem: Humana mens viget, & flaccescit in officio sensuum, quorum tendines ætate aut durefcunt aut laxantur, ita, ut anima conjuncta corpori facile, vel difficulter pro organorum dispositione & motuum vicissitudine agat per oculos, aures, & instrumenta reliqua corporis, concedo: Viget ac decrefcit per semetipsam, suamque naturam; nego. Vide librum 1. cap. 3. hæc idoneo aptoque exemplo explicata.

PROP. II. Rationalis anima non est portio aliqua divinæ substantiæ;
Invi-

Inviſiſſimo argumento Auguſtini probatur. I. Divina ſubſtantia incommutabilis eſt: Anima non eſt incommutabilis: Ergo anima non eſt divina ſubſtantia. *Nos enim credimus* (inquit S. Pater lib. v. 11. de Gen. ad lit. cap. 2.) *Dei naturam atque ſubſtantiam omnino eſſe incommutabilem. Porro autem animæ naturam vel in deterius, vel in melius commutari poſſe quis ambigit? Ac per hoc ſacrilega opinio eſt eam & Deum unius eſſe ſubſtantie.* Et Epist. xxv. 11. *Deum nefas eſt niſi vere ſummeque incommutabile credere. Non eſt igitur anima pars Dei.* II. *Omnis ſubſtantia vel Deum habet auctorem, vel ipſum auctorem non habet. Si non habet Deum auctorem, Deus eſt. Si habet Deum auctorem vel facta eſt, vel facta non eſt. Porro quæ facta non eſt, & tamen ex ipſo eſt, aut genita eſt ab illo, aut procedit ex illo. Quæ genita eſt, Filius eſt unicuique, quæ procedit Spiritus Sanctus, & hæc Trinitas unius eſt, ejuſdemque natura.* Ita S. Pater libro 11. de Anima & ejus origine cap. 3. Atqui anima non eſt Filius, aut Spiritus Sanctus. Ergo eſt ſubſtantia quæ habet Deum auctorem, & facta eſt. Subſtantia vero quæ facta eſt, creatura nuncupatur; & *Creatura ita eſſe dicitur ex Deo, ut non ex ejus natura facta ſit.* Plura eo loco Auguſtinus.

Opp. 1. Act. xv. 1. 28. & 29. dicimur *Genus*, ideſt, progenies Dei, Itaque ex ipſa Dei ſubſtantia propagati ſumus.

Reſp. nego conſequentiam. Etenim explicat eodem loco Apoſtolus, quomodo Genus ſimus Dei, ſcilicet, quoniam *longe non eſt ab unoquoque noſtrum: in ipſo enim vivimus & movemur & ſumus.* Quorum verborum ſenſus eſt: poſſe rationales homines Deum quærere, & mente ad illum accedere per contemplationem ſui ipſius, & caritate, & amore filios Dei nuncupari, maxime quod nobis per Chriſti gratiam ſupernum lumen, & dilectio ſancta inſpiretur. Revocat præterea Apoſtolus per hæc verba ab idololatria præclaro argumento. Nos, inquit, ſumus genus Dei, & ab ipſo cum vitam, tum motum nanciſcimus. *Non debemus æſtimare auro, & argento, aut lapidi, ſculpturæ artis & cogitationis hominum Divinum eſſe ſimile.* In quibus hæc ratiocinii vis ineſt. Omne opus eſt ignobilius opifice: Simulacra ſunt ſculpta ex auro, aut ex lapide, induſtria & artificio hominum. Sunt ergo homine ignobiliora. Si autem homine; proſectio viliora ſunt ipſo Deo, qui & vitam & facultatem omnem impertitur hominibus. Nefas eſt ergo ſimulacra tanquam divinum quidpiam habere, atque his æquiparare Creatorem omnium, qui habitat in templis non manuſactis. Accomodat etiam Apoſtolus ſe Poeticæ locutioni recitans *bemificium* ex Phænomenis Arati illuſtris poetæ Cilicis, qui floruit tempore Ptolomæi Philadelphi circa Olymipiadem 105. Arati verba ſunt: *τὸ γὰρ αὐτὸ γένος ἴσμεν: Ipſius enim & genus ſumus.* Producit verſus, unde trauſumpta ſunt Clemens Alexandrinus in v. Stromatum. Senſum autem Arati ſic reddit in ſua Paraphraſi Feſtus Avienus:

Flos

*Flos & flamma anima, qui discurrere meatu
Mentis primigenæ penetralia dia resolvens
Implevis largo venas operatus amore.*

Ita vero Deo aptat Paulus, quæ de Jove dicta fuerunt ab Arato.

Opp. 2. Deus animam creavit inspirando in faciem Adæ spiraculum vitæ; ideoque spiritus hominis est halitus & afflatus Dei. Dei autem halitus est ex Dei substantia. Igitur ex Dei substantia rationalis animus productus est. Deinde non consequitur substantiam Dei diminui ac discerpi ex quo inde fit anima, integer enim manet ignis lucernæ, cum de illa altera accenditur; neque dum a nobis uter inflatur, aliqua portio nostræ naturæ in illum infunditur. Ratione ergo consimili Deus absque substantiæ suæ diminutione creavit animam de seipso. Etiam Elifæus flando mortuum puerum suscitavit, neque portio substantiæ ipsius discerpta est atque abscissa.

Resp. dist. majorem: Spiritus hominis est halitus Dei, idest, spiritus hominis halitu Dei productus est ex nihilo, concedo: idest, spiritus hominis est halitus, qui est halitus naturæ Dei, nego: *Quid est quod dicis* (ait S. P. Augustinus lib.iii. de Orig. Animæ ad Vincentium Victorem cap. 3.) *eam particulam esse quamdam halitus naturæ Dei? Numquidnam ipsum halitum naturæ Dei, cujus halitus est ipsa particula, negas ejusdem cujus Deus est esse naturæ? Si negas, ergo de nihilo & istum halitum fecit Deus, cujus halitus animam vis esse particulam. Aut si non de nihilo, dic unde illum fecerat Deus. Si de se ipso, ergo ipse est, quod absit, materies operis sui.* Distinguo etiam minorem: Spiritus Dei est ex Dei substantia, spiritus creatus a Deo, nego: Spiritus datus a Deo, nempe Spiritus Sanctus, est ex Dei substantia, videlicet, procedens a Patre & a Filio, qui sunt eadem substantia, concedo. At quid inde? Spiritus Sanctus est ipse Deus, eademque cum Patre & Filio substantia, & natura. Quare & ipsa Anima Deus foret, si esset spiritus non de nihilo, sed de ipsa substantia Dei. Vincentii exempla adversus auctorem retunduntur. Ignis enim integer manet dum lucerna altera accenditur, sed alterius naturæ est, non *specificæ*, ut inquit, sed *numericæ*: animam vero ac Deum esse individua ejusdem *speciei*, nisi maximam Deorum turbam invexeris, non poteris ullo modo percipere. Inflando utrem, non de natura nostra, sed de isto aere circumfuso statum facimus. Ita Deus non de natura sua creavit in homine spiraculum vitæ, sed ex nihilo: nam cum sit omnipotens & incorporeus, nec aerem attrahit ad spirandum, neque indiget aere ut faciat statum viventem ac sentientem. Ad Prophetæ exemplum: *Ita ne* (ait S. Pater eodem libro cap. 5.) *statum Elifæi fuisse putas animam pueri? Non usque adeo te a vero exorbitare crediderim.* Verum plura eo loco Augustinus.

C A P U T IV.

*Altera pars præcedentis dissertationis, quæ est
de Animarum origine.*

SIT modo adversus Origenianos, Priscillianistas, ceterosque, qui de animorum origine turpissime desipuerunt,

PROPOSITIO I. Spirituales animæ non sunt creatæ extra corpora, atque in terrenum carcerem ob perpetratum crimen detrusæ.

Exploditur contrarius error his momentis. Principio juxta dogmata Origenis causa mundi faciendi non fuit ut conderentur bonæ, sed ut cohiberentur malæ, quippe corpora creata sunt ut essent vincula animarum, quæ peccando a Conditoribus recesserant. At nullam causam faciendi mundi Scriptura commemorat, nisi ut bonæ fierent a bono Deo, *Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat & erant valde bona*, legimus 1. Genes. v. ult. Non fuissent autem valde bonæ; si corporibus singulis fuisset alligata anima nefario scelere turpis. Igitur adversatur Origenianum dogma Scripturis. Deprompta est hæc prior argumentatio ex Augustino lib. xi. de Civit. Dei cap. 23. atque iisdem pene verbis contexta. Præterea definitum est Canone vi. Concilii Bracharensis, necnon a Viennense sub Clem. V. animam esse suapte natura *formam corporis*. Non ergo propter demerita quasi mancipium corporis ergastulo subijcitur. Rursus immundi dæmones gravius peccaverunt, quam animæ, & dæmonibus ærium corpus, Animabus vero terrenum ac limosum, si his credimus, pro carcere constructum est. Graviori ergo culpæ, quod repugnat summi Numinis inviolatæ æquitati, levior poena rependitur; cum solidiora & crassiora hominum corpora sint comparatione ætheris carceres magis tenebricosi ac teterrimi. Atque hanc ratiocinationem pariter ex Augustino deprompsimus memorato libro de Civ. Dei, & adversus Priscillianistas ad Orosium cap. 8. Ulterius, ut eodem loco magnus Doctor animadvertit, si Deus peccatis rationalium spirituum ad fabricandum mundum esset adductus, hoc sequeretur absurdum, quod duos soles, vel tres, vel quatuor, vel centum, dummodo centum animæ æqualiter peccassent, debuisset producere: & consequenter præsens mundi harmonia non est ab Opificis provisione mirabili, sed contigit tanta unius animæ peccantis progressionem, ut sola corpus tale, idest, solem promereretur. Denique ad Rom. v. 12. habemus; quod *per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit*; non ergo extra Adam animæ peccaverunt, nec in Adam, hoc est, in carnem, quæ ex Adam propagata est, tanquam in carcerem fuerunt intrusæ. Quod etiam argumentum exscripsimus ex Augustino Epist. xxvi. 11. ad Hieronymum prope finem.

To. II.

M m m

Opp. i:

Opp. 1. Sap. vii. 19. & 20. legitur: *Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam: & cum essem magis bonus, veni ad corpus inco inquinatum.* Pro conditione ergo meritotum præcedentium corpora aut inquinata, aut munda animabus deputantur.

Resp. nego consequentiam: enimvero planissimus sensus est Salomonem adhuc puerum optimæ indolis & temperiei fuisse, ejusque animam absque notabili vitio naturali; cumque esset magis bonus divinæ gratiæ auxilio, diu continentiam ac munditiem carnis servasse, atque eo pervenisse ut in mortali corpore caste viveret, ex totis præcordiis Deum precatus, ne terrena inhabitatio deprimeret sensum multa cogitantem. Nec patitur textus ille interpretationem Origenistarum: nam si anima hujus pueri erat bona, nec animus terrenum in corpus truditur nisi propterea quod in superiori vita improbus evasis, quo jure anima illa venit ad corpus? Quod certo quantumvis optimæ temperiei, malorum animorum est, non bonorum custodia. Si vero Origenianus reponat animas, quas Deus mittit in corpora, pares natura fuisse, nec discrepantes mala liberi arbitrii voluntate; non erat ergo bona anima hujus pueri, nec melior ceteris differentia morum. Sed nec melior erat corporali temperamento, quoniam puer erat magis bonus antequam veniret ad corpus inco inquinatum. Unde igitur? Vide Augustinum libro x. de Gen. ad literam cap. xvi. & sequenti; in quo etiam hunc locum egregie interpretatur de Christo Domino. Ipsi vero ante Incarnationem præexistentiam & firmissima fide tenemus, & alibi contra Socinianos propugnāvimus. Atque hinc eruitur responsio altera, quod verba Salomonis accipiendi sunt de Filio Dei, cujus ille typum gerebat.

Opp. 2. S. P. Augustinus lib. vii. de Gen. ad lit. cap. 24. ut suam de simultanea rerum omnium productione tutetur sententiam, ait: *Credatur ergo, si nulla scripturarum auctoritas seu veritatis ratio contradicit, hominem ita factum sexto die, ut corporis quidem humani ratio causalis in elementis mundi, anima vero jam ipsa crearetur, sicut primitus conditus est dies, & creata lateret in operibus Dei, donec eam suo tempore sufflando, id est, inspirando, formato ex limo corpori inferret.* Ergo Augustinus in errorem prolabitur, quem ipse in Origenistis reprehendit.

Resp. 1. Nego consequentiam; non enim Augustinus opinatur animam Adæ tanquam captivam ob culpæ demeritum venisse invitam ad corpus: sed eo sine conditam, ut corpus statim formandum sponte subiret. Secundo respondeo, quidquid Vellofilus scribat Advert. in. tom. ix. q. 17. falsum esse quod S. P. hanc de anima Adæ tenuerit opinionem. Disputat quidem citato libro vii. an simul cum aliis creaturis anima producta sit; & cap. 22. demonstrat non fuisse conditam secundum causalem rationem, quoniam hæc ratio causalis in crea-

creatura corporea latere non potuit, cum anima spiritualis sit, & ex-
pers materię. Proximo capite demonstrat nec latuisse animę primor-
dialẽ rationem in natura Angelorum, cum anima filia Angeli non
dicatur. Capite sequenti vicesimo quarto ait, *Quod humane opinionĩ
tolerabilis videtur*, si potius affirmetur animam creatam quidem ab
initio, sed latuisse in operibus Dei, donec formato Adę corpori infe-
reretur. Quam opinionem esse præcedenti tolerabiliorem nemo non
videt. Hanc postremam de anima latente in operibus Dei, fateor Au-
gustinum arbitrio lectorum relinquere, hac tamen prudentissima cau-
tione, *si nulla Scripturarum auctoritas, seu veritatis ratio contradi-*
cet. Imo cap. 25. & 26. totus est in refellendo illorum errore, qui pu-
tant animam venisse coactam ad corporis habitaculum. Hęc sane non
dogmatizantis cum Origene, sed accurati scriptoris secernentis proba-
bilia ab erroneis, clarissima indicia sunt. Et tolerabiliorem illam opi-
nionem amplectitur ne Augustinus? Minime. Capite 27. ita disputatio-
nem absolvit: *Nunc tamen de anima, quam Deus inspiravit homini
sufflando in ejus faciem nihil confirmo, nisi quia ex Deo sic est, ut non
sit substantia Dei, & sit incorporea, idest, non sit corpus, sed spiri-*
tus. Libro itaque de Genes. septimo nihil S. Pater definiit. Quid pos-
tea? De Civit. Dei x i. cap. 23. potius in eam sententiam flectitur,
ut animam creatam asserat homine jam formato. *Et cum virum* (in-
quit) *terreno formasset ex pulvere, eique animam qualem dixi, sive*
quam jam fecerat, sufflando indidisset; sive potius sufflando fecisset,
eumque statum quem sufflando fecit, nam quid est aliud sufflare quam
statum facere, animam hominis esse voluisset, &c. Atque huic Augu-
stinianę sententię subscribo. Nec tamen retracto quę de simultanea
creatione dicta sunt alibi: sed dico in illis sex diebus omnia fuisse con-
dita causaliter, quę in rationibus causalibus latere poterant, a quo-
rum genere segregandę sunt universorum hominum animę: necnon
affero in primo capite Genesis plura narrari, quorum duplex distingui
debet productio, videlicet, in causa, & in propria specie. Quare
homo pertinet ad creationem simultaneam, & temporariam, ut ex-
plicavi præcedenti libro cap. 2. Inspiratio autem, qua homo factus est
in animam viventem spectat ad productionem hominis alteram, vide-
licet in specie sua. Responderi etiam potest cum D. Thoma q. xc. art. iv.
quod anima humana præcessit in operibus sex dierum secundum quan-
dam similitudinem generis, prout convenit cum Angelis in intelle-
ctuali natura.

Opp. 3. Videtur hęc opinio de animorum præexistentiā omnium
hominum sensu firmari. De Ethnicis liquet quod penes ipsos hęc inva-
luerit opinio ex Panegyrico dicto Theodosio Imperatori, ubi legimus,
quod *divinus animas venturus in corpus dignum prius metatur bospi-*
tium. Judęos eandem tenuisse *πρωτὶ τῷ ἀνθρώπῳ τὸν ψυχῶν*, ut Græci

Philosophi loquuntur, *de praeexistentia ac volutatione animarum* opinionationem, constat ex interrogatione eorum apud Joannem 1x. 2. *Quis peccavit hic, aut parentes ejus, ut cecus nasceretur?* Inter clarissimos Ecclesiae Patres eandem sententiam recitat, nec redarguit S. Hieronymus Comment. in Epistolam ad Ephesios, & ad Philemonem. Augustinus ipse dubitavit an sol & sidera sint animata. Quod videtur Priscillianistarum errori valde proximum. Ergo, quod probandum erat, Origeni omnes plane gentes quodammodo assentiuntur.

Resp. nullam nobis aut Platoniorum, aut Pythagoreorum hac in parte habendam esse rationem; nam intelligibilia, quæ horum philosophorum aliqui contendunt rebus corporalibus antecessisse, simul cum his fuisse producta nobis demonstrant argumenta validiora. Neque enim sapientissimus artifex indigens erat exemplaris & archetypi ut mundum construeret, cujus sapientia sempiternas rationes continet rerum faciendarum: atque congruum erat, ut operam, quam principio molitus est, tanto digna esset opifice, & referta rerum universarum generibus. Apud Judæos lex etiam corporales morbos transgressoribus minabatur; atque in traditione habebant cæcitatem, aliaque vitia corporis pœnam esse peccati. Interrogabant itaque cujus nam peccati pœna esset illa a nativitate cæcitas; videbatur enim illis imperceptibile potuisse hominem ante nativitatem peccare. Difficultatem ergo suam memorata interrogatione proposuere. Nec repugno Judæorum aliquos post exortas Philosophorum sectas etiam de animorum in corpora transmigratione cogitasse: quod apparet ex Philone claro gentis hujus scriptore. Sed hæc interrogantibus respondit Jesus: *Neque hic peccavit, nec parentes ejus*, actuali quidem peccato, quale suspicabantur causam fuisse cæcitatis. Ergo illius hominis anima non fuit ob actuale aliquod crimen damnata ad ergastulum corporis oculorum acie privati. Hieronymus in prima contra Rufinum Apologia a se omnem erroris accusationem propulsat, dicendo se, cum officio Commentatoris fungeretur Origenem Christianæ verecundiæ studio non reprehendisse, & in fine primi capitis Comment. Epist. ad Ephesios satis ostendisse ab ea sententia, quam sub alterius persona retulerat, suam omnino esse discordem. Augustini de anima cœlestium corporum dubitatio nihil cum errore Origenis habet affinitatis, cum nullibi in illius mentem venerit rationales spiritus in cœli luminaria fuisse detrusos. Dubitavit tantum an hæc habeant rectores spiritus, & si habent, num ab his vitaliter inspirentur; quod & retractavit in posteriori libro Retr. cap. vii. Quantum vero ætate Augustini rationalis ac prudens fuerit ejusmodi dubitatio, & an explosa sit in literis Justiniani approbatis auctoritate Vigili Papæ, disserit in Vindiciis cap. 1v. §. 2. Cardinalis Norisius.

Opp. ultimo: Anima, dum moritur corpus, non moritur, sed remanet immortalis: Ergo dum producit corpus, non creatur, sed erat,

erat. Resp. nego consequentiam; quippe in interitu corporis animam rationalis non deletur, quoniam ipsa corporalis non est, nec partes habet quæ dissolvantur. Producitur tamen una cum corpore, quod sit ejusdem corporis forma: sed neque eodem modo gignitur decissione materiæ & corporali propagatione, cum fiat ex nihilo dum unicuique singillatim inferitur. Accedit, quod separatio animæ a corpore est pœna, & cum primum Anima creata est, pœna esse non debuit. Ergo nec debuit anima produci a corpore separata.

PROPOSITIO II. An Anima creetur ex nihilo quæstio perdifficilis est, nec sine causa Magnus Augustinus de hac re dubitavit: certissimum tamen est atque catholicum Dogma, cui nefas est refragari, quod non propagatur ex semine & traduce corporali.

Illud enim perdifficile dogma est, quod nullo certo argumentorum genere potest resolvi. Istiusmodi est quæstio de animarum origine. Ergo hæc quæstio perdifficilis est, & Augustinus jure merito de hac re suam sententiam suspendit. Prob. minor. Quidam Theologi probant animam fieri ex nihilo ex Scripturis, unde quatuor loca producant: Primum ex Psalmo xxxii. 17. *Qui finxit singillatim corda eorum.* Secundum Is. xlii. & Zacch. xii. ubi legimus Dominum *ingere spiritum hominis in eo.* Tertium ex cap. xii. Ecclesiastæ 7. *Antequam revertatur pulvis in terram suam, & spiritus redeat ad Deum qui fecit illum.* Quartum ex Ioan. v. 17. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* Hæc sunt, unde Theologi quidam probant animam ex nihilo fieri, ut Bellarminus lib. 1v. de Amiff. Grat. cap. xi. Gabriel Biel. in 2. sent. dist. 17. q. 1. concl. 3. Estius dist. eadem §. xi. qui etiam addit verba Apostoli ad Hebræos xi. 9. *Patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, & reverebamur eos: non multo magis obtemperabimus patri spirituum, & vivemus?* Sed hæc non videntur definire quod singulorum animæ fiant ex nihilo. Quod primo constat ex ipso Bellarmino, qui post argumenta nonnulla ex his scripturis petita, ait: *Quare ut Sanctus Augustinus disputat in Epist. 28. ad Hieronymum, nullus fortasse scripturæ locus invenietur, in quo perspicue doceatur animus non fieri ex propagine, sed creari.* Præterea S. Pater quid hujuscemodi testimonia efficiant demonstrat in Epist. 28. nuper laudata, & in 1. libro de Origine Animæ contra Vincentium Victorem. Nam ad 1. & 2. respondet cap. hujus libri 14. *Adjecit, qui fingit spiritum hominis in ipso, quasi hoc negetur. Sed unde eumingat, hoc queritur. Nam & corporalem hominis oculum, quis nisi Deus fingit?* Animadvertit & in Esaiæ 42. probabiliter Spiritum Sanctum esse significatum: quem aut creari aut gigni nullus Catholicorum audet asserere. Estius vim inesse putat in adverbio *singillatim*, quod nobis innuitur aliquod peculiare de productione animarum. Verum si illud accipiat, ut vertit Hieronymus, & valet Hebraicum *וַיַּרְא*, pro *pariter*, inanis est hæc argumentatio: si

propt

prout idem est, ac *peculiariter*, nihil demonstrat quam specialem animorum productionem, non utique ex aqua, vel terra; Animam, quippe Adæ creando Deus inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ. Ad tertium reponit magnus Doctor: *Sed omne etiam corpus ipse facit. Quod autem ex propagine corpus humanum faciat nullus ambigit. Ac per hoc de anima, cum eam constet ab illo fieri, unde eam faciat, utrum ex propagine sicut corpus, an insufflando sicut primam fecit, adhuc utique requirendum est.* Quod sequitur, liquet ex ipso Evangelio, hoc tantum commonstrare quod Patris & Filii opera sint indistincta, & non de animorum creatione illic agi, sed universim de institutæ naturæ conservatione, specialiter vero de Christi miraculis & ejus divinitate. Eam ob rem S. Pater recitato hoc testimonio a Hieronymo modelle respondet: *Ecce volo, ut illa sententia (quod singulas animas singulis nascentibus etiam modo Deus inspiret) mea sit, sed nondum esse confirmo.* Ad Hebræos xii. dicitur Deus Pater spirituum, quoniam ipse solus dat spiritus dona; alioqui si *Patrem spirituum* dictum putas quod sit creator animorum, non erit forte satis apta verborum antithesis inter patrem carnis, & patrem spirituum; nam Deus tam carnis, quam animorum est opifex.

Addunt quidam quod formata muliere ait Adam: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.* Corpus quidem, inquit, Evæ ex corpore Adam his verbis insinuat eductum, sed non unius anima ex anima alterius. Corpus ergo propagatur, non anima. *Sed illi qui propaginem asserunt Animarum, hinc se putant invictius suam munire sententiam, quia cum scriptum sit, detraxisse Deum costam de latere viri sui, eamque edificasse in mulierem, non est additum quod in ejus faciem sufflaverit flatum vitæ, ideo inquit, quia jam de viro fuerit animata.* Ad illud vero quod ait Adam, *hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea;* nec ait, *spiritus de spiritu meo, vel anima de anima mea:* sic ab eis responderi potest, ut a parte totum intelligatur hoc dictum, os & caro mea, sed quæ animata fuerint detracta, non mortua. Hæc S. P. Augustinus citato libro cap. 18. Quantum ergo ad Scripturarum loca pertinet, repetam cum magno Doctore, an anima sit ex propagine sui generis, *Ego nec defendo nec refello: sed si defendendum est, vel refellendum, perspicuis, non ambiguis testimoniis id agendum esse commoneo.*

Secundo pro creatione Animorum plura Patrum testimonia solent proferri. At ex adverso possumus recitare permulta, quibus constat originem animæ non fuisse antiquis omnino exploratam. Apertissima sunt verba Eucherii Episcopi Lugdunensis libro 1. super Genesim cap. 3. Patrum Africanorum in Epistola Synodica cap. x. Fulgentii lib. 3. de Veritate Prædestinat. & Grat. cap. 20. Gregorii Magni Epist. ad Secundinum, Prudentii in libro de Prædest. cap. 16. Hugonis a S. Victore lib.

lib. 1. de Sacramentis P. 7. cap. 30. Qui omnes scribunt quæstionem esse insolubilem, dubiam, multum discussam, sed absque certa definitione relictam. Legatur Alipius Reylof Gandavenfis lib. vi. de Anima cap. 2., & Norisius in Vindiciis cap. 4. §. 111. Doctissimus Bellarminus ait Augustinum in Epist. ad Optatum 157. sententiam de traducere animarum apertissime refellisse, & sententiam Tertulliani summæ perverſitatis damnare. Sed Norisius recte observat in eadem Epistola adhuc Augustinum dubitare: reprehendere tantum inconsideratam temeritatem eorum, qui rem obscurissimam humanis conjecturis definire præsumunt; Tertulliani vero doctrinam perversam esse propterea, quod cum crederet animam esse corpoream, gigni putabat ex semine corporali. Addit Bellarminus S. Leonem Magnum Ep. ad Turibium, cap. 10. hæc scribere: *Catholica fides constanter prædicat, atque veraciter quod animæ hominum priusquam suis inspirarentur corporibus non fuerint, nec ab uno incorporentur, nisi ab opifice Deo, qui ipsarum est Creator & corporum.* Sed demonstrat Norisius ibidem contra Origenis, & Eutychetis perversa Dogmata institui sermonem. Atque hæc de Antiquorum Patrum sententia summatim attigi, ut quisque Norisium & Reylofium adire non prætermittat.

Tertio loco proferunt Scholastici argumenta desumpta ex animi incorporeali natura; verum non desunt qui materiam spirituales defendant: in quorum sententia sunt argumentationes illæ facillimæ solutionis. Deinde si rationi sistendum est, undique angustis & difficultatibus nos premi sentimus; posita enim sententia de animarum creatione difficilius est explicare quomodo originale peccatum pertranseat ex uno homine in posteros. Quamquam & huic difficultati quid sit respondendum posita animarum creatione ipse Augustinus præmonuit. Scio Bellarminum affirmare Theologos omnes, qui a quingentis annis fluorerunt, unanimi consensione tradere quod singulorum animæ creentur ex nihilo. At non video quomodo hæc cohæreant cum iis, quæ scribit ad calcem præcedentis cap. x. *Non desunt hoc tempore, qui in ea S. Augustini dubitatione hærendum esse censuerunt.* Multos præterea Theologos propugnasse traducem animarum demonstrat Norisius citato loco, & Vossius lib. 2. Hist. Pelag. P. 3. Thesi 1. Scribit ipse Bellarminus S. Thomam q. 118. art. 2. opinionem de animarum propagine disertis verbis appellare hæresim. Verum cum Angelicus Doctor assertum suum probet ex eo quod virtus activa, quæ est in corpore, extendi nequeat ad productionem immaterialis substantiæ; manifestum est damnare ut hæreticam sententiam eorum, qui putant animam propagari per semen corporale: quod & nos hæreticum esse affirmamus.

Probatur modo prima propositionis pars: Quod non est expressum in Scripturis, neque per exploratam traditionem comprobatum, & si ad solam humanam rationem exigitur, non tollit dubietatem quæstionis;

tionis; id difficillimum est, & prudenter ab Augustino non definitum. Assertum de animarum origine apertis Scripturis non solvitur, Ecclesiastica traditione nequaquam finitum est, neque illud nostra mediocritas nosse potest, absque ulla saltem ambiguitate. Itaque Augustinus suum de origine animæ iudicium suspendens sese demonstrat providentissimum, cautum, & magni consilii virum.

Antequam alteram partem demonstrare aggrediar, ne quis me coarguat quod de propagine animarum videar hæsitare: principio illud in ore vulgi positum repeto: *Non est discipulus supra Magistrum*. Compello deinde doctum piunique lectorem Magistri verbis, quibus interpellavit Hieronymum: *Doce ergo quod doceam: nam ut doceam, multi a me flagitant, eisque me sicut alia multa, & hoc ignorare confiteor*. Addo quæ S. Doctor scripsit de hac quæstione ad Optatum: *Non erubescendum est homini confiteri se nescire quod nescit, ne dum se scire mentitur, nunquam scire mereatur*. Cum eodem Augustino libra 11. Retract. cap. 45. admoneo, ut cui libet animam singulis nascentibus dari, eam solutionem hujus quæstionis admittat, *quæ contraria non sit apertissimis rebus, quas de originali peccato fides catholica novit in parvulis, nisi regenerentur in Christo sine dubitatione damuandis*. Profiteor hac ætate omnes ferme Theologos consentire, quod singulæ animæ creantur de novo: nec defendendam esse opinionem de animarum propagine nullis certis argumentis stabilitam adversus doctissimorum virorum consensum: quod foret proculdubio inconsideratæ temeritatis. Sciscitanti vero utrum hæc communior assertio spectet ad fidem, respondeo, Bellarminum lib. 1v. de Amis. grat. cap. x1. asserere sententiam de propagatione animarum exploratum errorem esse, nec tutum videri hoc tempore de singulorum creatione hæsitare. Ex adverso Estius dist. xv11. libri 2. §. 14. demonstrat non pertinere ad fidem hoc maxime argumento, quod nunquam Augustinus, Gregorius & alii PP. supra memorati elegissent dubitare de hac quæstione, si putassent esse de Dogmate ad fidem pertinente: insuper quod non possit nec evidentibus scripturis ostendi, nec certa traditione probari; neque ullo Ecclesiæ decreto fuerit hætenus definita. Allegat in hujus asserti confirmationem Victorinum lib. 1. de Sacr. parte 7. cap. 30. Alphonsum 2. Castro libro de hæresibus tit. Anima, & D. Thomam in 2. sent. dist. xvi11. q. 2. art. 2. Cardinalis Norisius prope finem §. 111. supra citati ait: *Suspenderet igitur etiam nunc assensum Augustinus, & tunc gratias tantum ageret, cum certum modum proponerent, quo data creatione animarum peccati originalis propagatio adeo evidenti ratione constaret, ut modus ille a nemine rejici posset*. Nos utique subscribendum ducimus tantorum virorum iudicio.

Postremo neque illud negandum est, videri etiam imbecillitatis mentis meæ probabiliorē sententiā de creatione animarum non solum

solum ob Scholasticorum auctoritatem, qui, ut dictum est, illam majori numero & consensione propugnant; verum etiam quoniam objectio de transfusione originalis peccati etiam non admissa animorum propagine ex doctrina Augustiniana diluitur. Neque enim Catholica fides humanis dumtaxat conjecturis est vindicanda. Quapropter Pelagianis ipsorum hostis acerrimus & debellator invictissimus, & nominatim versutissimo hæreticorum illorum patrono, Juliano nempe in hæc verba respondet quinti libri cap. 3. *Quid fugis ad obscurissimam de anima questionem in paradiso? Ab animo quidem caput elatio, & ad præceptum transgrediendum inde consensio, propter quod dictum est a serpente, eritis sicut Dii, &c. Ut ergo & anima & caro pariter utrumque puniatur, nisi quod nascitur renascendo emendetur, profecto aut utrumque vitiatum ex homine trahitur, aut alterum in altero tanquam in vitiatum vase corrumpitur, ubi occulta justitia divinæ legis includitur.* Accedit quod non valet exigua vis ingenioli mei traducem propagationemque percipere spiritualis substantiæ. Nam quod propagatur feminis decisione, non potest esse nisi corporeum; si ergo datur animæ semen decisum in prolis generatione, necesse est ut sit extensum, atque partibile: in causa autem, & seminali ratione corporea animam latere non posse demonstrat S. Pater lib. v. 11. de Gen. ad lit. cap. 22. Quod si animæ semen spirituale est, non videt tarditas mentis mæ quomodo ex generantium femore valeat defluere. Spiritualis enim res partibus caret, neque aliam habemus ideam spiritus, nisi substantiæ inextensæ. Semen ergo animæ, cujus decisione ipsa propagetur acies intelligentiæ, qua polleo, intueri non valet. Ipse Augustinus laudato libro septimo cap. 7. affirmat spirituales materiam non satis intelligi. *Quid ipsa est, inquit, quod nomen, quam speciem, quem usum in rebus conditis tenet? Vivit, an non vivit? Si vivit, quid agit? Quid confert universitatis effectibus? Beatam ne vitam gerit, an miseram, an neutram? Vivificat aliquid, an ab hoc etiam opere vacat, & in quodam secreto universitatis otiosa requiescit, sine vigili sensu motuque vitali? Si enim nulla prorsus adhuc vita erat, quomodo esset vita futuræ quadam incorporea nec viva materies? &c.* Sed de priori propositionis parte jam satis.

Probatur secunda pars, videlicet quod anima non propagetur femine corporali. Ac primo: Anima spiritualis est, ut vidimus propos. 1. capitis præcedentis: Quod spirituale est, nequit decisione feminis propagari: Ergo anima femine deciso, & corporeo minime propagatur. Secundo: Augustinus, tametsi de Animorum propagine dubitavit, constantissime docuit non fieri rationalem animam hujuscemodi femine. De ceterarum animarum adventu (ait lib. x. de Gen. ad lit. cap. 21.) *utrum ex parentibus, an desuper sit, vincant qui poterunt. Ego autem adhuc inter utrosque ambigo, aliquando sic, aliquando an-*

To. II.

N n n

tem

tem sic : salvo eo duntaxat ; ut vel corpus esse animam , vel aliquam corpoream qualitatem seu coaptationem non credam , nec quolibet ista garriente me crediturum esse confidam . Quod & profitetur Epistola 28. nunc 166. & Epist. 157. modo 190. necnon in 2. Retract. cap. 56. Insuper : Spiritualis substantia non potest contineri in creatura corporea , tanquam in ratione causali : Si anima fieret semine , lateret in creatura corporea tanquam in ratione causali : Ergo non producitur anima semine . Major demonstratur ab Augustino lib. v 11. super Genes. cap. 21. *Si enim qui hoc sentiunt , hoc dicunt corpus quod & nos , idest naturam quamlibet longitudine , latitudine , altitudine spatium loci occupantem , neque hoc est anima , neque inde facta credenda est . Quicquid enim tale est , ut multa non dicam , in quacunque sui parte lineis dividi , vel circumscribi potest : quod anima si pateretur , nullo modo nosse posset tales lineas , quæ per locum secari non queunt , quales in corpore non posse inveniri nibilo minus novit .* Vide caput 111. præced. propof. 1. Confimilis est argumentatio S. Thomæ 1. p. q. cxviii. art. 2. quod impossibile sit virtutem cujusque corporalis materiæ productivam esse intelligentis substantiæ . Plura alia argumenta , sed omnia petita ex animæ immateriali natura vide apud D. Thomam q. 3. de Potent. art. 9. & ii. contra Gentes cap. 86. Victorinum de Sacramentis loco citato , Estium §. xv. dist. 17. & Scholasticos reliquos . Cum vero firmissime tenendum sit rationalem animam esse incorpoream ; quisquis eam traduci assereret semine materiali ac partibili , aut de hoc hæsitaret , non solum cum Estio maximæ temeritatis nota a nobis esset infimulandus , verum etiam damnandus tanquam hæreticus cum D. Thoma memorato loco de potentia , & q. 118. Et quoniam enunciando hoc vocabulum *semen* communi sensu percipimus *materiam ferendi* , nomine autem *materiei* substantiam corporum generationi subiectam ; etiam *semen* animorum nolumus in posterum nominari .

ADVERSA OPINIONIS ARGUMENTA SOLVUNTUR .

Rationalem animam semine propagari quidam evincere student pluribus argumentationibus , quas omnes collegit in libro de Immortalitate animæ Antonius Roccus : qui mentem humanam & corpoream , & materiali semine propagatam esse iniquo ac pertinaci stylo contendit ; irrepsitque in animum philosophorum suis imaginationibus , non fidei obsequentium tam perniciofa contentio . Horum argumenta præcipua hæc sunt . Primum : Ad creationem requiritur quod sit productio rei ex nihilo , quod sit ab agente supernaturali , & quod terminet ad verum esse reale . Anima non fit ex nihilo . Non ergo creatur . Probat minor : si anima fieret ex nihilo , nullam haberet a materia dependentiam ; dependet autem hæc anima ab hujus corporis temperie , alias quælibet anima

anima in quodlibet corpus ingredi posset . Insuper si anima esset a corpore independens , nec ex passionibus corporis doleret , nec pereunte ac dissoluto corpore invita recederet . Diruta enim domo vel navi , nauta & hospes recedunt , quoniam corporei corporibus indigent , vel ad commodum , vel ad fulcimentum . Res autem spirituales non sic se habent . Itaque anima si spiritalis esset , nullo pacto a corpore dependeret .

Resp. concessa majori , nego minorem . Ad prob. dico animam non dependere a corpore ut sit , neque ut res spirituales percipiat , sed tantum ut exerceat munus *formæ* corpus vivificantis ac moventis , atque ut in corpore sensus dirigat , constituatque creaturam mediam inter Angelos , & mortua elementa , idest hominem præditum corpore & spiritu . Atque ideo liberum non est animæ ingredi quodcunque corpus , quoniam huic regendo ac vivificando a Deo Conditor destinatur , neque omnium indiscriminatim , sed hujus est *forma* , cum naturæ auctor rectissime statuerit , ut singula humani generis individua formam habeant peculiarem . Ulterius anima non producit extra corpus ut ad illud sponte suoque arbitrato devolvatur , sed illi inferitur eodem , quo creatur , momento . Quis ergo nisi insipiens cogitare potest ut spiritus hominis sit indifferens ad unum corpus , vel alterum , modo sit incorporeus ? Effet , nisi produceretur hac lege , ut una cum hoc corpore constitueret hominem individuum , neque huic corpori foret alligatus , ut illud regeret , sibi que melioris vitæ meritum compararet . Quod autem resoluta corpore anima recedat invita , pœna est originalis peccati . Exemplum nautæ , vel hospitis , ipsius animæ a corporis independentiam commonstrat . Nauta homo est ad regendam navim aut sponte , aut principis jussu destinatus . Quatenus homo non opus habet navigio , quo est ipse longe nobilior , nam & vitam interdum agit in continenti . Ut nauta , cujus refert maria navigatione transmittere , indiget navi . Hac dissoluta & dissipata , cogitur aut in litore miseram vitam ducere , aut feliciorē in portu . Refecta autem navi cursu & remis ad patriam tandem revertitur . Anima pariter est spiritalis substantia sed corporis forma , & quasi navicularia : nam illud regit , movet , & explore ad portum tentat appellere . Ut spiritalis substantia , præstantior est corpore , neque aliquid commodi ab illo capiat : ut *forma* corporis , ab eo dependet , non quidem ut sit , sed ut mare perambulet , vitam nempe mortalem . Morte corpus , ut navis tempestate , dissolvitur : atque anima pro meritis vitam agit sive miseram , sive tranquillam . Resurget mortale corpus ad vitam perennem : & est resurrectio quasi dirutæ navis instauratio . Itaque hoc eodem navitæ exemplo apte explicatur quomodo rationalis anima a corpore sit pendens , & independens . Quod de corporalibus passionibus addit Roccus , primo in eum retorquetur : nam sæpe numero meus

dolore afficitur etiam sublata causa, quæ excitat motionem corpoream. Dolet enim ac tristatur homo non solum in mutilatione membrorum, sed etiam dum se mutilum considerat, atque ad peragenda vitæ corporalis officia magis ineptum. Neque solis passionibus corporum afficimur, sed perturbationibus quoque animorum. Deinde ea est lex inter animam & corpus, ut illa hoc veluti instrumento in vitæ functionibus utatur: per vitia autem instrumentorum etiam artifices opera majori difficultate perficiunt; idoneoque calamo scriptitamus, labefacto autem non ita: nec tamen sumus nos naturæ ejusdem cum plumis auferum.

Arguit 2. Si anima natura sua sit *forma* corporis, & cum eo simul constituat unum per se, educitur de potentia materiæ: Quod de potentia materiæ educitur propagatur per semen. Ergo. &c. Præterea anima est talis *forma*, quæ ab agente naturali inducitur mediis subjectæ materiæ dispositionibus: Quod creatur, non producitur mediantibus materiæ dispositionibus: Igitur rationalis anima non creatur.

Resp. nego majorem. Non enim quælibet forma educitur de potentia materiæ, sed quæ corporea est, & extensa, atque a materia necessario dependet ut fiat, & conservetur. Petit ergo hæc argumentatio principium, & a calce ad carceres revocatur. Ut enim fateamur animam educi de potentia materiei, demonstranda prius est ipsius animæ extensio. Quæ sane non evincitur ex eo, quod inferatur corpori jam disposito. Nam primi hominis anima non a generante, sed a Creatore producta est, formato prius corpore de limo terræ: & tamen animam primi hominis creatam esse fatetur Roccus; quandoquidem a supernaturali auctore nihil ad extra producitur per veram generationem, cum ipse materia in operum suorum molitione non indigeat; & si aliqua fiunt ex materia præexistente, hanc non requirit facultas Conditoris, sed operis constitutio. Dispositiones autem corporum necessariæ non sunt, ut anima rationalis subsistat, sed ut sentiat, & peragat vitæ corporalis officia. Ergo se juncta a corpore sentire non poterit? Non utique, si sensationem dixeris passionem sui corporis, sive impressionem agitationemque partium corporearum, quæ animum non latet. At si sensatio accipiat pro mentis humanæ perceptione, etiam excitata per occasionem & præsentiam corporis peregrini, E. G. ignium infernalium, aut supernorum cælorum, non video cur anima a corpore divulsa sentire non possit. Quamquam, ne illam existimemus corpoream, sufficit si possit vel seipsam, vel Angelos, vel Deum intelligere: quod utique facere poterit etiam a terreno corpore separata.

Præterea arguit Roccus. Si anima rationalis crearetur, non contraheret ex semine Adæ originale peccatum. Atqui contrahit. Non ergo creatur. Majorem probat 1. auctoritate Augustini, qui in libro
de

de Origine Animæ, sive Epist. ad Hieronymum 28. ait parvulos originali peccato non obstringi, si animæ singillatim a Deo singulis nascentibus inferantur. Addit & rationem : Qui affirmant animam creari, & tamen originale contrahere peccatum, docent illam ex infecto corpore, cui inest, inquinari. Sed aliud est verba profundere, aliud sapere. Demonstrant, inquit, quomodo anima trahat ex semine Adæ peccatum, si anima nullam ex semine Adæ ducit originem. Nullum accidens absque subiecto potest existere, sive positivum illud sit, sive privativum : Peccati originalis subiectum est anima : Ergo si anima ex Adæ semine non propagatur, neque peccatum propagatione diffunditur. Hæc Roccus.

Resp. Nego maiorem ; & quoniam Adversarius abutitur etiam auctoritate Augustini, ei respondendum est, ut diximus S. Patrem responsum dedisse Juliano : *Quid fugis ad obscurissimam questionem ?* Nam salvatur ex æquo peccatum originale, sive anima vitiata traducatur ex Adam, sive inferatur corrupto ac sordido corpori. Quod Roccus opponat verba Augustini, facit ejus maxima & inconsiderata temeritas. Primum quoniam S. Pater nunquam dubitavit de propagatione animæ per semen corporeum, ut Philosophus iste contendit. Deinde quia S. Pater nec de propagine spiritali loquitur assertive, sed ambigit ubique, & difficultates scite prudenterque proponit. Immo in memorato libro prope finem affirmat se illam opinionem quod ex una fiunt omnes animæ, nolle discutere. Ad rationem productam respondendum est, Animam licet non propagetur per semen, infici ex consortio corporis, cum quo unum hominem constituit, sicut aqua vitiato in vase corrumpitur. Id vero quo pacto fiat, erit proximo libro inquirendum. Originalis maculæ subiectum esse animam concedimus : atque etiam ex hoc capite inferitur animam esse incorpoream ; peccatum enim aut justitia non sunt affectiones corporum, sed spirituum. Falsum quoque est accidentia absque subiecto nunquam traduci. Transeunt de uno in alterum (inquit Eslus in 2. dist. 17. §. 16. ad 10.) subiecto non transfuso hæreses, errores, vitia, lepra, pestis, aliaque morum & morborum contagia.

Infiltr. Si est animus a Deo infertus corpori, non ex propagine ac semine, recte Pelagiani objiciebant Catholicis, quod Deum faciant injustum. Quæ est enim justitia spiritum incontaminatum nihil habentem commune cum carne huic alligare, peccati maculæ, pœnisque subiiciendum ?

Resp. Nego malam injustamque consecutionem. Non enim peccatum ex divina institutione, & spectata vi creationis traducitur, sed humano reatu, & primi parentis malitia : cujus causa corporeo vase polluto, quod Deus terrenum sane, sed defæcatum & absque sorde formavit, non debet instituendæ naturæ ordinem immutare. Quod apposite

posite docet ad quartam objectionem Vincentianam Beatus Prosper in hæc plane verba : *Prævaricatio hominum disposita a sæculis creationis ordinem turbare non potuit, & merito creatura peccatrix pœnalem dominationem illius patitur, cui relicto vero Domino, sponte se vendidit. Hæc quippe servitus non institutio est Dei, sed iudicium, &c.*

Argumentatur rursus memoratus Peripateticus . Humanum semen habet fecunditatem , quæ attingit terminum formalem generationis : Terminus generationis est anima : Ergo anima gignitur seminis fecunditate . Minor probatur primo quoniam semen canis animam canis producit : Igitur semen hominis animam hominis . Ulterius Brutorum animæ excedunt perfectione brutorum semen , & nihilofecius per illud propagantur . Gigni ergo & propagari potest rationalis anima per semen hominis , quamvis eodem semine sit perfectior . Amplius : Si anima vegetativa aut sensitiva educta de potentia materiæ , nollit Deus creare animam rationalem , quidnam ex illo homine nasceretur , brutum animal , an homo ? Insuper naturalissimum est omnium viventium non orbatorum generare sibi simile : Itaque vel simile sibi generat homo , vel erit orbatus & putrilgenitus . Generat ergo simile : At similitudo non consistit in materia , sed in specie , natura , & forma : Igitur etiam forma , quæ est anima , ab homine generatur .

Resp. nego minorem . Etenim homo generat hominem , non quod fecunditas seminis attingat productionem animæ ; sed quoniam inducens dispositionem materiæ , cui Deus ex instituta naturæ lege inserit animam spiritualem , est efficiens causa unitiois partium , quibus constituitur rationale animal , homo . Et quoniam Philosophus cum quo disputo catholicus videri vult , & Sanctorum Conciliorum recipit auctoritatem , respondeat an Virgo Maria sit Dei Mater , si neque divinam naturam , neque Verbi personam potuit alia ratione generare , quam subministrando materiam , cui substantialiter unitus est filius Dei ? Aut ergo definant Roccus , Pomponatius , & reliqui hujus furfuris se jactare Catholicos , aut fateantur necessarium non esse ad veram generationem , quod fecunditas seminis cujusque termini productionem attingat . Quoniam vero nos provocant ad solam phyfologiam ; nego hominem deterioris esse conditionis , quam sint bruta animalia , propterea quod nequeat animam generare . Imo ex quo præditus sit anima spirituali præstat viventibus ceteris , quantum rei corporeæ substantia spiritualis ; & etiam hominis generatio generationibus irrationalium , quantum dispositio materiæ & partium unio est in hominibus , quam sit in reliquis , mirabilior . Quod sequitur de perfectione animæ brutorum , falsum est in eorum sententia qui nullam animam agnoscunt , præter mentem humanam , a corporisfiguratione distinctam . Figuratio enim & dispositio partium est quidem rerum corporalium perfectio , sed quæ sita est in modificatione materiæ , non in productione novæ substantiæ .

stantiæ. Atque materiam explicare & disponere possunt singula quæ moventur. Rationalis autem substantia non est quædam corporalis materiei dispositio; nam quantumvis materia elaboretur, nequit esse, principium percipiendi invisibilia & divina. Atque hæc philosophandi ratio videtur in hac quæstione satis idonea ad solvenda Adversariorum Sophismata. In sententia autem Peripatetica recurrendum est ad educationem formarum ex præexistente materia. Anima quippe sensitiva, neque existere potest, neque munus aliquod exercere nisi dependenter a corpore, & ideo de potentia materiæ potest educi. Sed rationalis, cum non dependeat a materia in omni prorsus operatione, nequit produci ex præexistente subjecto. Disposito corpore tenetur Deus Animam ei conjungere, non absolute, sed hoc providentiæ ordine præsupposito: unde tertia argumentatio inutilis est, & inepta. Si Deus alium naturæ ordinem institueret, & animam non crearet, nasceretur homo irrationalis, non hujus institutionis. Ad ultimum vero constat ex dictis, hominem generare simile quatenus ita materiem disponit, ut ei Deus inferat animam, qua species & natura humana perficitur. Nam inserta anima corpori filius gerit imaginem & similitudinem Patris, tametsi anima non sit ex ejus semine propagata.

Insuper objicit: Anima rationalis, sensitiva, & vegetativa est in homine una eademque: Homo generat animam vegetativam & sensitivam: Igitur generat & animam rationalem.

Resp. Falsam esse in sententia plurium Philosophorum majorem: nam in animalibus nullam aliam animam sensitivam agnoscunt præter quamdam musculorum, spirituum, artuum, fibrarumque dispositionem, & præter subtiliores partes sanguinis, quibus corpora apte disposita moveantur. Hæc vero, nisi anima rationalis insit, omni sensu destituuntur. Est enim sensus, inquit, mentis perceptio excitata, fibrarum nervorumque concussionibus. In quorum principiis distinguenda erit minor. Homo generat animam vegetativam, & sensitivam, idest corporea membra quæ dilatantur & crescunt, atque ad illorum concitationem præsens Anima, quam Deus creat, percipit sensibilia, concedo: Generat animam vegetativam, & sensitivam, idest quamdam substantiam a materia corporali, ejusque modificatione sejunctam, nego. In Peripatetica autem Schola respondetur animam vegetativam & sensitivam perfectæ jam sætu, & adveniente anima rationali interire, quoniam hæc illarum virtutem præcontinet, & sola movere potest, & vitam tribuere corporalibus membris: aut, si magis placet, tres simul animas consistere in eodem corpore, & vegetativam ac sensitivam traduci, rationalem creari.

Adhuc argumentatur. De ratione cujusque animæ est informare materiam, & ei adæquate aptari: Rationalis anima informat materiam: Ergo ei aptatur adæquate. Aptari autem quid est, nisi partes materiæ par-

partibus formæ respondere? Partibus itaque constat anima, & gignitur corporali propagine. Tandem qui animam docent creari a Deo, asserunt illam totam esse in qualibet parte corporis. Hinc vero sequitur manifestissima contradictio: nam abscisso brachio ubi tota erat anima, jam remota est a toto corpore reliquo, & remanet tota in eodem corpore. Tota ergo divulsa erit, & tota remanet. Hactenus Antonius Roccus.

Resp. Et hæc in sententia modernorum Philosophorum nihil urge-re. Distinguunt hi in homine duplicem *formam*, materialem, quæ est ipsa humani corporis figuratio, & spiritualem, scilicet mentem in una-quaque parte corporis alicujus sensus fungentem munere, modo organa sint apte disposita. Idem videtur sentire Augustinus, qui de Fide & Symbolo cap. 3. inquit: *Homo excepta forma membrorum, quæ diversis generibus animantium diversa tributa est, non differt a pecore, nisi rationali spiritu, qui mens etiam nominatur.* Itaque respondemus *formam* illam, quæ partibus materiæ divisibilitate sua coaptatur, esse illam *formam* quæ consistit in figura & dispositione membrorum, per quam homo nihil differt a pecore, non mentem ac *formam* spirituales, per quam hominis species constituitur nobilior reliquis animantibus. Ad Peripateticus reponet, animam singulis membris aptari, quoniam licet inextensa, virtualiter divisibilis est, idest habet virtutem, quæ singulis partibus corporis applicatur. Diluent pariter utrique Philosophi argumentationem postremam. Illi enim respondebunt animam in ea parte cerebri confidere, ad quam nervorum omnium pertingunt filamenta, quibus corporalia membra tuetur, atque sentit quicquid accidit exterius, fibrasque aut comprimit, aut divellit. Quare scisso brachio non anima dividitur, sed venæ, arteriæ, aliaque filamenta, per quæ ab anima residente in cerebro movebatur. Similia reponent qui statuunt animæ sedem in corde. Nec tamen si totam etiam illi brachio inesse arbitraris, infertur animam una fuisse conscissam, sed tantum a scisso membro discessisse. Imo neque anima sensitiva, quæ tamen corporea est, dividitur juxta Peripateticos, dum brachium abscinditur: sed secantur duntaxat animæ imperfectorum, quorum corpora sunt paribus segmentis conglutinata, ut lacertæ & lumbrici.

Oppones ultimo. Quod anima fiat ex propagine, & de femore parentum egrediatur, videtur sacris literis magis conforme. Ergo anima propagatione seminis generatur. Probatur antecedens I. Genes. II. 23. dicitur mulier sumpta a viro, neque in ejus formatione legitur Deum inspirasse in faciem ejus spiraculum vitæ. Ergo anima Evæ ex anima Adæ facta est, neque Deus aliam, quam primi hominis animam produxit ex nihilo. II. Ejusdem libri cap. XI. 5. legimus, quod Abram profecturus de Haran tulit Sarai uxorem suam: *Et animas, quas fecerant in Haran.* Et cap. XIV. 1. 26. habetur: *Cuncta anima, quæ in-*
gressæ

egresse sunt cum Jacob in Aegyptum, & egressæ sunt de femore illius, &c. Fiunt ergo animæ a generantibus, atque illorum ex femore egrediuntur. III. Apostolus ad Hebræos cap. vii. 9. demonstrat Sacerdotium Christi esse nobilius Levitico, quoniam illud præfiguratum est in Melchisedech, cui decimas omnium divisit Abraham; ideoque, *Et per Abraham Levi decimatus est: alibi enim in lumbis Patris erat, quando obviavit ei Melchisedech.* At Levi non erat in lumbis Abraham ratione folius carnis, sed etiam animæ; alias etiam Christus decimatus fuisset, cum natus sit ex semine Abraham secundum carnem. Igitur univerforum hominum, excepto Christo, tam caro, quam anima propagatur ex femore, lumbisque parentum.

Resp. nego ant. Ad priorem probationem dico in Genesi nec legi animam Evæ fuisse traductam, sed tantum quod corpus illius fuerit extractum de corpore Adæ: unde hoc argumento non probatur nec creatio, nec propagatio animorum. Dicitur autem mulier *Virago*, quoniam est os de osse viri, & caro de carne, ut habetur eodem versu: non quod sit anima de anima, & spiritus de spiritu. Vide Augustinum Epist. 28. ad Hieron. Ad alteram respondet S. Pater in Epist. ad Optatum num. 19. filios Abraham, & Jacobi appellari Animas modo quodam locutionis, quo significatur per id quod continetur illud quod continet, sicut Virgilius ait septimo Aeneid. *Vina coronant*, cum coronentur vasa vinaria. Animadvertit etiam Gen. 46. haberi pronomem relativum masculini generis, *Qui egressi sunt de femoribus ejus*: quo manifeste significatur exiisse de femore patris homines, non animas. Id vero secundum versionem LXX. in qua legitur: *οἱ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ*; nam Vulgata habet ut supra recitatum est. Ad ultimum respondet lib. x. de Gen. ad lit. cap. 20. Christum non fuisse cum Levi decimatum in femore Abraham, quoniam non venit in uterum matris per viri concubitum, sed a virgine conceptus est absque femine. Pergamus itaque ad reliquas controversias, nam de origine Animæ videmur satis superque dixisse.

C A P U T V.

Sequitur quæstionis pars tertia, quæ est de immortalitate Animorum.

ITaque cum spiritus nihil habeat commune cum corpore non potest simul cum ipso interire. Quod nunc breviter demonstraturus sum adversus rudiores, qui sibi hanc apertissimam veritatem nequeunt persuadere. In quorum numero inique nonnullos Catholicos recensent Lucas Osiander Cent. xvi. lib. i. cap. 16. & Daniel Classenius lib. i. Theol. II.

O o o

log.

log. Gentilis cap. xiv. viris doctrinæ spectabilis, ac summæ dignitatis nequaquam parcentes. Sed prodidit sese stylus ipse mendacii. Nam de his unum referunt dixisse, se animæ immortalitatem firmiter non credidisse, cum jam mortuus esset: cui autem hæc mortuus significaverit, ipsi nesciunt. Videatur Classenius septimo Thesauri Græcarum Antiquitatum volumine pag. 76. Immortalitatem Animæ negant, qui nullam substantiam admittunt præter corporalem, divisibilem ac solubilem, & omnem animam constituunt in quadam dispositione materiæ, sive congerie atomorum. Sunt aliqui tamen, qui materialem putant animam & nihilominus immortalẽ; id vero non ratione, sed fide tenere se profitentur. Hi sunt, qui existimant animam generari corporeo semine: quos refutavimus capite præcedenti.

PROPOSITIO: Anima rationalis non moritur simul cum suo corpore, sed perpeti vita fruitur.

Nam primo id eloquia divina testantur. Sap. 111. 1. legitur: *Fusorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Vise sunt oculis insipientium mori... illi autem sunt in pace.* 11. Macchab. x11. 44. : *Nisi eos qui ceciderant resurrecturos speraret, &c.* Joan. x11. 25. *Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* Matthæi xxv. 46. *Ibunt hi in supplicium æternum: justi autem in vitam æternam.* 2. ad Corinth. v. 1. *Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis.* Sunt alia generis hujus innumera.

Consentiunt Ecclesiæ PP. quorum verba necessarium non videtur producere. Legatur Coccius in Thesauo, & in lib. 2. de Operibus sex dierum Franciscus Suarez. Nedum Patres, verum etiam *multi tam Græci, quam Barbari persuasum habent quod vivat anima humana post discessum a corpore*, ait in v11. contra Celsum Origenes. Et recte quidem. Nam ut mittam Pythagoram, & Platonem in Phædone, & xii. de Rep., Diodorum Siculum lib. xv111, Macrobi. in Somn. Scipionis, Salustium in Catilin. aliosque nominis celebritate præclaros; immortalitatem animorum tenuisse Thraces scribit lib. 11. cap. 11. Pomponius Mela. Idem tradit de Chaldeis & Indis Pausanias in lib. quarto. Certissimum est ergo probari immortalitatem animarum Scripturis, Traditione, atque plurium etiam Gentilium consensu.

Tertio probatur demonstrationibus. Quarum prima est. Anima humana incorporea est, & caret partibus; Ergo est suapte natura immortalis. Antecedens demonstratum est supra cap. 3. prop. 1. consequentia pariter probata est in libro de Angelis cap. 3. prop. 2. *Quomodo enim dissolvi potest quod non est compositum?* inquit Greg. Nyf. Orat. Catach. c. 8. Huc reduci possunt argumenta Philosophorum quod principium intellectus sit per se subsistens, atque, ut Peripatetici loquuntur, *per*

per se forma : do quo plura S. Thomas in II. contra Gentes cap. 55. 57. & I. p. q. 75. art. 6. Vide & Melchiorum Canum lib. XI. cap. 14. In his tamen argumentationibus nos ab horum Philosophorum principiis aliqua ex parte distamus ; non enim *species omnes intelligibiles* a phantasmate dependere arbitramur : atque ita deridere possumus ratiocinationes eorum , qui probant mentem humanam , ex quo a corpore per sensus species debeat emendicare , aut cum corporibus interire , aut solutam a corpore in modum glirium somno otioque torpere . Atque hinc est quod Peripatetici multi , præditi etiam magni ingenio & magna philosophiæ Aristotelis eruditione , pronuntiarunt immortalitatem animorum fide credi , sed nullo certo physico argumento patefcere . Quos cum disertissime Canus insectetur , & perpolito dicendi genere hanc propositionem confirmet ; tamen prope finem disputationis hæc scribit de argumentis , quibus Peripatetici demonstrant animæ immortalitatem : *Quod si hujusmodi argumenta tibi evidentia non sunt , memento nec ceteros ex tuo ingenio æstimandos esse , neque hic evidentiam mathematicam requirendam* . Nos ergo ex Augustinianis principis probamus rationalem substantiam esse omni corpore nobiliorem , quoniam illius naturam perspicue intelligibilem novimus absque omni extensione , & ideas rerum defendimus superinditas , non a corporibus emendicatas .

Nisi omnem perceptionem oriri dixeris a sensu , & phantasmate juxta Peripateticam doctrinam ; assequeris optime argumenta Augustini in libro de Immortalitate Animæ : de quo tamen commoneo , ut legatur libri I. Retract. caput xv. Probat enim S. Pater Animum esse immortalem ex quo sit subjectum scientiæ ac disciplinæ immutabilis , atque ei insit ratio perfectior quocunque corpore , necnon lex & ordo invariabilis numerorum , & veritas , qua nihil potest esse præstantius . De quo argumentorum genere arbitror eum , qui præcedentes lucubrationes attente legerit , plane fuisse informatum .

Firmissimæ sunt argumentationes ex Dei providentia petitiæ . Deum esse & ratio demonstrat , & probat hominum univerforum conscientia . Atque Deum justissimum esse remuneratorem bonorum operum , & malorum vindicem liquet ex idea summi & incommutabilis boni : non enim bonum rectumque Dominum judicat quisquis illum absque præmiorum pœnarumque lege constituit . Atqui nisi sit perennis animorum vita post mortem , boni plures mercede , & improbi supplicio debito privabuntur ; quod est Deum facere improvidam , rerumque humanarum inscium & negligentem . Est ergo post interitum corporis , Animi perpetua & interminabilis vita . Hoc argumentum primo nobis exhibuerunt sacre literæ : Job. XXI. a versu 7. *Quare ergo impii vivunt , sublevati sunt , confortatique divitiis ?* Psalm. LXXI. a versu 3. ad posterum . Habacuc I. & II. capite . Idem urget Chrysostomus hom. 4.

de Providentia: nec latuit Ciceronem in libro de Senect. & in primo Tusculan. Qq. Hinc est quod impii ut suis indulgerent cupiditatibus Dei providentiam sustulerunt, ut legimus Psalm. xiii. 1. & Sap. ii. 1. 2. & 3. S. P. Augustinus in libro Confessionum suarum vi. cap. ultimo, *Disputabam*, inquit, *cum amicis meis Alipio & Nebridio de finibus bonorum & malorum Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam, & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.*

Accedit inditus amor beatitudinis, & omnium hominum sollicitudo & cura eorum, quæ post mortem futura sunt. Hujusmodi anxietas aliud non est, quam certa & constans prænotio, sive instinctus naturæ omnia ad bonum congruens recta trahentis. Instinctus autem & inclinatio naturæ fallax esse non potest, alioqui melior foret conditio pecudum, quam hominum, cum illæ ab auctore naturæ ad finem sibi debitum dirigantur. Oportet ergo, ut sit revera immortalis vita, quam appetit creatura quælibet rationalis. Quam argumentationem non solum urgent Theologi ac Patres, verum & Tullius memorato loco, ubi antiquorum Philosophorum sententias exponit, & in Epist. 117. Seneca.

Objicies. Animam simul interire cum corpore scribit Ecclesiastes cap. 3. v. 19. Apostolus in 1. ad Timotheum cap. vi. 16. atque evincitur ex Levitico xvi. 14. Ecclesiastes enim ait: *Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, & aqua utriusque conditio: sicut moritur homo, sic & illa moriuntur: similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius: cuncta subjacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus jumentorum descendat deorsum? Paulus vero expresse affirmat quod Deus solus habet immortalitatem. In Levitico sunt hæc verba: *Animæ omnis carnis in sanguine est.* Non animam dixit divinus Auctor pecudum tantum, vel jumentorum, sed *omnis carnis.* Et *carnis* nomine etiam homines designari constat ex cap. vi. Gen. 12. & Joannis 111. 6. Ad summum animorum immortalitas, si ulla est, erit gratia mortem coercens, ut definit vi. Synodus Aët. xi. Erit ergo suapte natura omnis homo quantum ad animam corruptibilis & mortalis.*

Resp. ad locum Ecclesiastæ, unum esse interitum & jumentorum & hominum quantum attinet ad vitam corpoream communem omnibus animantibus: nam & homini, cui dederat Deus posse non mori, postquam sese avertit a Creatore suo, & perdidit originalem justitiam, dictum est Gen. 111. 19. *Pulvis es, & in pulverem reverteris.* Ita, nihil habet homo jumento amplius ratione corporis & vitæ animalis in carne prætereuntis; & cuncta ad eandem terræ conditionem redeunt, unde facta sunt, quoniam humani corporis molem Deus de limo formavit.

mavit . Mens ergo in terram non revertitur , cum de terra non sit producta . Reliqua verba sunt admirantis , & reprehendentis improbos , quorum animus adeo terrenis cupiditatibus illaqueatur , ut nonnisi terrena sapiat , & solum corporis interitum , ut jumentorum mos est ; perhorrescat . Conferenda sunt cum his verba Sap. 11. *Dixerunt enim cogitantes apud se non recte : Exiguum & cum tedio est tempus vite nostra , & non est refrigerium in fine hominis , &c.* Etiam citato capite Eccl. v. 17. habetur : *Et dixi in corde meo : Justum & impium judicabit Deus , &c.* Quibus commonet nos alteram manere vitam , in qua non videtur , quomodo sub sole contingit in loco iudicii impietas , sed merces æqua rependitur . De testimonio Apostoli , & auctoritate & sensu v. l. Synodi vide lib. x. cap. 3. Legatur & Augustinus libro septimo de Genesi ad litteram sub finem , ubi ait quod anima sit immortalis secundum quandam vite modum , quem nullo modo potest amittere ; secundum quandam vero mutabilitatem , qua potest vel deterior vel melior fieri , non immerito etiam mortalis possit intelligi , quoniam veram immortalitatem solus ille habet , de quo proprie dictum est , *Qui solus habet immortalitatem* . Confimilia tradit in Epistola ad Hieronymum de Origine animæ cap. 2. num. 3.

Ad Levitici verba reponent non vulgares Philosophi animam quidem omnis carnis aut immolandæ super altare Domini , aut ad mensam comedendæ , cujus profecto generis non est homo , nihil esse quam subtiliores partes sanguinis ; nec in brutis reperiri animam sensitivam , quæ sit substantia aliqua distincta a materia , qualem propugnant Peripatetici . Sed de brutorum anima viderint alii . Longe hac præstantiorem & ab interitu liberum animum esse humanum , persuasum habent qui defunctorum spiritui etiam funerum cæremoniis sacros honores impendunt . Vix enim invenies aliquem , qui animum suum tanto dedecore afficiat , ut corpus illius sedem tumulandum credat asini sepultura . Respondendum itaque cum Augustino quæst. 57. in Leviticum , animam omnis carnis esse in sanguine , quatenus in hac vita vivitur dum sanguis per corporis membra omnibus in venis diffunditur ; vel animam hoc loco significare duntaxat vitam temporalem , quomodo Apostolus , ut se ostenderet paratum ad sanguinem pro Evangelio fundendum , inquit , *Non enim facio animam meam pretiosorem quam me* . Reliqua argumenta soluta sunt cap. 111. Prop. 1. & cap. 1v. Prop. 2.

C A P U T VI.

*Absolvitur disputatio de Anima hominis refellendo
errorem de ejus transmigratione, &
revolutione Platonica.*

Mετεμύχθωσις, ut Græci appellant, sive animorum de uno in aliud corpus transitum, vel, ut loquitur Tertullianus, *recidivatum* dicitur primus omnium tradidisse Pythagoras. Verum arbitror derivasse ab Aegyptiorum idololatria: hanc enim gentem principio Regum suorum memoriam astrorum symbolis, rerumque corporalium imaginibus coluisse, deinde tanquam numina sempiterna sydera ipsa, & alia. Majorum symbola habere coepisse, commonstrant quæ a nobis scripta sunt de Origine Polytheismi. In ea opinione magis confirmamur, quod Photius in Bibliotheca p. 1004. affirmat errorem illum ad Pythagoram ex Aegyptiis mansisse. Eodem laborasse Stoicos omnes auctor est in libro 111. cap. 18. Lactantius. Idem de antiquis Germanis scribit Aprianus in Celtico, & de Indis lib. 3. Physiologiæ Stoicorum differt. x11. Justus Lipsius. Quanto insuper honore Brachmanni Boves, Elephantæ & animalia cetera prosequantur, scribit in Itinere ad Orientales Indias Vincentius Maria Carmelita Excalc. lib. 111. cap. 22. & 26. Etiam Plato animas hominum volvi post mortem credidit ad corpora bestiarum, auctore Augustino in x. de Civit. Dei cap. 30. Sic in Phædro scribit, sic in Timæo, sic in extremo de Republica. At non fuit Plato primus hujus erroris assertor, ut visum Irenæo lib. 11. cap. 58. nunc 33, sed idololatræ Aegyptii, aut saltem Pythagoras, a quo nefarium Dogma accepit Empedocles, cujus extant apud Tertullianum de Anima cap. 15. & Diogenem Laertium in vita Philosoph. ea verba: *Θάμνης ὁ ψιφείας ἦν*. Etiam Manichæi eodem errore imbuti sunt, apud Augustinum. Hæresi 46. & in libro contra Adimantum cap. x11. Platonici quidam non solum *Transanimationem* defendunt, sed ulterius animarum reditum ad alia, unde sumptæ fuerunt; quamquam non conveniunt an exacto anno magno ibi in æternum debeant permanere, an infinitis revolutionibus cogantur iterum ad corpora terrena descendere. De hac animarum perpetua revolutione Virgilius in v1. Aen.

*Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos;
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno,
Scilicet immemores supera ut convexa revifant,
Rursus & incipiunt in corpora velle reverti.*

Exprimit autem Poeta per aquam Lethæi fluvii oblivionem; nemo quippe mortalium vitæ in alio corpore antea factæ juxta Platonem reminiscitur,

tur, propterea quod animæ in aliud corpus migraturæ exhibet Dæmon medicamentum, quo in gravem incidit aporiam. Refellendus modo est tam supinus & pervulgatus error quambrevissime possumus, ut ad munus pensumque persequendi lucubrationem de primo homine revocemur.

PROPOSITIO I. Non datur animorum de uno in aliud corpus migratio.

Manifestissima hæc veritas sacrorum librorum auctoritate firmatur. Ecclesiastæ xii. 7. habetur: *Revertatur pulvis in terram suam unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum*. At non rediret ad Deum, si in aliud corpus migraret. Apostolus ingemiscebat, dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus*. Cupiebat corporis resolutionem, ut esset cum Christo: & dissoluta hujus habitationis domo alteram non manufactam firmissime sperandam esse monebat. Si autem daretur transanimatio, esset de domo terrestri in terrestrem, & de corpore mortis in corpus mortis transfundendum.

Refutatur etiam opinio Pythagoreorum ratiocinationibus naturalibus. Prima est Irenæi lib. ii. cap. 33. & potest hac brevi forma proponi: Nemo reminiscitur eorum, quæ in alio corpore perpetravit. Ergo qui putat se in alio corpore vitam egisse, id nulla ratione affirmat, nec probabili ducitur conjectura. Reponunt Platonici, quod animæ priusquam in corpora intrent, potantur oblivione. Verum Beatus Irenæus ita Platonem perstringit: *Si oblivionis poculum potest, posteaquam ebibitum est, omnium factorum obliterare memoriam: hoc ipsum unde scis, o Plato, cum sit nunc in corpore anima tua, quoniam priusquam in corpus introcat, a Dæmone potata est oblivionis medicamentum?* Deinde si posset corporum admixtio omnium præteritorum delere memoriam; dum quis a somno evigilat, non reminisceretur eorum, quæ soporatus & quiescente corpore vidit in somniis. Id vero experientiæ quotidianæ adversatur, cum anima recorderetur, quæ apud se vidit, & in phantasmate egit, eaque post plurimum temporis nuntiet proximis. Insuper aggravat quidem corpus animam, quæ illo utitur tanquam organo & instrumento, & si corporea moles disrumpitur, mens humana nequit operari per sensus, quemadmodum artifex extremum opus sine instrumentis non perficit: sed quæcumque corporis permixtio & effectio non potest efficere, ut anima, quæ est suapte natura substantia cogitans, omnem prorsus internam cogitationem & reminiscentiam deperdat: quemadmodum nec defectus instrumentorum potest impedire atque omnino delere ideam, ac perceptionem artificis. Sed legendus est memorato loco Irenæus.

Altera argumentatio potest depromi ex Tertulliano lib. de Anima cap. 33. Si animabus, dum in alia corpora migrant, ea deputantur, quæ ipso-

ipforum meritis videntur congruere, E. G. porcorum immundis, luporum falsariis, glirum otiosis, afinorumque focordibus & ignaris : congruum est, ut etiam scelerum suorum reminiscantur, quibus talia corpora promeruerunt, maxime cum hoc sine ad ea volutentur, ut adimplcant quod negligenter prætermiserunt, & pœnam luant commissorum : Atqui nemo præteritorum factorum conscientia torquetur, nisi illorum tantum, quæ in hoc humano corpore perpetravit : Ergo ad hoc non venit, ut superioris vitæ corrigat vicia, pœnasque perfolvat. *Si demutantur (inquit Tertullianus) non ipsa dispungentur quæ merebuntur : & evacuabitur ratio iudicii, si meritorum deerit sensus. Deerit autem sensus meritorum, si status verterit animarum.*

Tertio loco nonnulla argumenta producam ex magno Ecclesiæ Doctore Augustino. Sit primum : Deus hominem condidit ad imaginem & similitudinem suam : atque hæc divina imago in animo potissimum sita est. Si daretur animorum transmigratio, corpora quoque brutorum fierent habitaculum spiritualis animæ. Igitur etiam belluæ essent procreatæ ad imaginem & similitudinem Dei. *Anima humana facta est ad imaginem & similitudinem Dei. Non dabit imaginem suam cani, & porco.* Inquit S. Pater in Psalmum 146. v. 9. Alterum sit : Jumenta, quæ hominum usui deserviunt, absque ullo crudelitatis scelere vapulant, freno reguntur, neque ulla est inter illa hominesque confusio. Nemo quippe non miratur extremam quorundam Indorum stultitiam, qui bestias ingenti pretio redimunt, excipiunt hospitio, & ab earum carne abstinere, stercore etiam religiose servato, maxime boum atque elephantum. At si daretur animorum transmigratio, jumentis esset peculiaris honor habendus, & Indorum superstitionem docti quique probarent ; quum in belluina corpora essent detruse animæ parentum & amicorum. Non ergo, nisi prorsus desipiat, hanc animorum revolutionem quipiam audebit asserere : *Quid ergo faciet de tanto scelere* (ait S. Pater contra Adimantum discipulum Manichæi cap. 12.) *si quando tardum jumentum plagis, aut concitatum freno fatigavit, in quo forte patris ejus anima fuerit? Ut non dicam quod etiam occidere parentes suos inter pediculos, & pulices potuerit, a quorum ipsi interfecione non temperant.* Tercio : Cum olim Manichæi, tum memorati Brachmanni fatentur animas hominum in corpora quidem jumentorum, pecudum, boumque revolvî, at non in minutissima cimicum, pulicum, aliaque hujusmodi : At si hominum spiritus migraret in bestias, etiam in tenuissimas revolveretur ; Ergo non transmigrat. *Cur in vulpeculam* (inquit eodem loco Augustinus) *revolvî anima humana possit, & non possit in mustelam, cum catulus vulpeculæ fortasse etiam minor sit, quam magna mustela? Deinde si in mustelam potest, cur in murem non potest? Et si in istum potest, cur in stellionem non potest, deinde in apem, deinde in muscam, deinde in cimicem,* atque

atque inde usque in pulicem, & si quid est aliud multo minutius, pervenire?

PROPOSITIO II. Non datur circulus Animorum, seu revolutio Platonica, qua anima Deum secuta sine ulla pœna ad alterum circum pervadat, confectoque omnium siderum cursu ad primam conditionem evoluit perpetuo sæculis revertatur.

Ad præcedentia argumenta, quibus animarum volutatio fuit generaliter impugnata, accedit ratiocinatio Augustini in x. de Civit. Dei cap. 30. & xi. cap. 20. Ea sic proponitur: Anima purgata, Deum secuta, & beatitudinem adepta juxta Platoniorum placita revolutis sæculis ad secundam vitam redit, optione unicuique proposita, ut corpus eligat, quod velit, E.G. Anima Orphei corpus cygni, Ajacis leonis, Thamyra philomelaë, Agamemnonis aquilaë; ut in Phædro ait Plato. Hoc autem est omnino incredibile. Ergo commentitius est circumitus & circus animorum. Minor probatur; quoniam stultum est credere ex illa vita, quæ beata esse non potest, nisi certa sit anima de sua futura eternitate, desiderari corporum corruptibilia labem, & inde ad ista remeare, tanquam hoc agat summa purgatio, ut inquinatio requiratur. Confirmatur; nam animæ juxta Platonis doctrinam nunquam beatitudinem consequuntur, quam instinctu appetunt naturali, cum post temporum volumina fiant se iterum ad miseriam, terrenamque calamitatem redituras: aut si id ignorant, non sint veram felicitatem consecutæ. Recte ergo Tullius in vi. de Republica dicit ex sententia Platonis vitam ubique jugi malorum fonte circumseptam esse; & præceptoris doctrina jure displicuit Porphyrio: quem pudit illud credere, *ne mater fortasse filium in mulam revoluta videret*. Legendus in locis, quæ innuimus S. Pater, & Alipius Reylof Gandavenfis lib. vi. de Anima cap. 3.

Oppones: Transmigratio animorum non videtur repugnare Scripturis. Nam in Joannem Baptistam revolutum spiritum Eliæ, constat ex apertissimo Christi testimonio Matth. xi. 14. *Ipsè est Elias*. Transmigrant ergo animi de corpore hominis unius in corpus alterius. Revolvi etiam ad bestias & volucres colligitur ex Psalmo 146. 9. ubi legimus Deum præbere escam *pullis corporum invocantibus eum*. At non invocarent corvi Dominum, nisi anima spiritali præditi essent. Venit itaque interdum spiritus hominis ad corpora ferarum & volatilium.

Resp. ad 1. Si animus Eliæ vere in Joannem migraverat, occurrit interrogantibus Levitis Jo. i. v. 21. num esset Elias, respondit, *non sum*. Itaque, ut Augustinus scribit Tractatu in Joannem quarto, *si figuram Præcursoris advertas, Joannes ipse est Elias: quod enim ille ad primum adventum, hoc iste ad secundum erit. Si proprietatem personæ interroges, Joannes Joannes, Elias Elias. Dominus ergo ad præfigurationem recte, ipse est Elias; Joannes autem recte ad proprietatem, non*

To. II.

P p p

sum

sum Elias. Idem scribit Tertullianus de Anima cap. 17. Hieronymus Epistola ad Algasiam 151. q. 1. & Gregorius hom. viii. in Evangelia. Pulli autem corvorum dicuntur Deum *invocare* metaphorice, quatenus clamitant crocitando: unde vertit Hieronymus *Filiis corvi clamantibus*. Atque Psalmistâ nobis providentissimam Dei curam hoc exemplo commendat. Pulli enim corvorum antequam plumescant, non pascuntur a parentibus, ut mos est volucrum ceterorum, & postea enutriti pelluntur e nido, & tamen quærunť a Deo escam sibi. Videatur Isidorus in xii. Etymolog. cap. 7. & Elianus lib. 2. Hist. Anim. cap. 49. Corvorum pullos magnus Augustinus interpretatur Gentiles, *Qui simulacra colere videbantur parentum suorum, & conversi sunt ad Deum*.

C A P U T VII.

Reditur ad primum Hominem, & inquiritur, quomodo conditus fuerit ad Imaginem Dei, & cum originali iustitia.

P RIMUM hominem creatum esse ad imaginem & similitudinem Dei aperte divina Scriptura testatur. Ad rationem imaginis requiritur, ut rem, cujus imago est, peculiariter repræsentet. Epiphanius ait Hæresi 70. incertum esse, an hæc imago in anima vel corpore sita sit: sed errasse scribunt cum Gregorio de Valentia disp. viii. quæst. 3. p. 1. Theologi alii. Quoniam vero Magister sententiarum in ii. dist. xvi. demonstrat auctoritate Augustini similitudinem non solum consistere in essentia, quæ immortalis & incorruptibilis est, verum etiam in amore virtutis, atque innocentia & iustitia; etiam de originali integritate, est disquirendum.

PROPOSITIO I. Homo factus est ad imaginem Dei secundum Animam: & hæc imago in facultate intelligendi & volendi, atque in arbitrii libertate consistit.

Etenim Genes. 1. 26. hominem creatum legimus ad imaginem Dei, ut præfesset *piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, universæque terræ*. Atqui homo ceteris animantibus præest non proceritate aut robore corporis, sed facultatibus animi. Ergo non in corpore, sed in animo Imago Dei sita est. Deinde conveniunt in hoc Ecclesiæ Patres, & Theologi; quorum princeps Augustinus lib. 24. contra Faustum cap. 2. inquit: *Eum ad imaginem suam non fecit, nisi secundum id quod interius est, non solum incorporeum, verum etiam rationale, quod pecoribus non inest*. Insuper lib. vii. ex libris Augustini de Trinitate, Patris, Filii, & Spiritus Sancti imaginem in mente ejusque notitia & amore peculiariter expressam ostendimus. Præterea, ut idem Au-

Augustinus docet in lib. 83. Qq. q. 51. inter creaturas omnes, *Quæ sapiunt Deo similitudine proximæ sunt*. Et ratio est, quoniam creatura intellectualis, & sapientiæ capax & est, & vivit, & cognoscit, cum creaturæ aliæ aut non cognoscant, ut bruta, aut non vivant, ut lapides: ideoque substantia intelligens est id, quo nihil melius in creatura invenitur. Oportet ergo, ut imago Dei existat in Anima, per quam homo divinitatis substantiam, idest, plenitudinem essendi peculiari modo repræsentat.

Ex quibus sequitur primo etiam Angelum, cum sit spiritualis substantiæ, & præditus vi intelligendi, ad imaginem Dei fuisse creatum, & quidem peculiari quadam ratione, cum majori intelligentiæ polleat acumine. Sequitur ulterius etiam mulierem in se imaginem divinam referre, ut colligitur ex primo Geneseos 27. *Ad imaginem Dei creavit illum, masculum & feminam creavit eos*. Quamquam mulier rectissime appellatur ab Apostolo in priori ad Corinthios x1.7. *gloria viri*, quatenus ex viro producta est, eique subjicitur. Consequitur tertio hominem peccando imaginem Dei penitus non amittere, quoniam in eo non extinguitur lumen rationis, neque omnino perit liberi arbitrii facultas: tametsi dum actu peccat, erratque extra rationis semitas, comparandus sit jumentis insipientibus, & fiat similis vanitati. Sequitur præterea hominem & Dei imaginem appellari, & ad imaginem Dei procreatum, ut distinguatur a Verbo, quod est diviniæ substantiæ perfectissima imago, & sapientia Patris, non creata, sed nata; nec diceretur recte ad imaginem Patris, quæ verba demonstrant imparem quamdam similitudinem. Legendus Augustinus xv. de Trinit. cap. 2. & 3. & Magister sent. in II. dist. xv1. §. ultimo. Postremo sequitur divinam imaginem etiam in corpore quodammodo relucere, ut idem Aug. docet in v1. de Gen. ad lit. cap. 12. & in 11. de Genesi contra Manichæos cap. 17. *Omnium enim animalium corpora, sive quæ in aquis, sive quæ in terra vivunt, sive quæ in aere volitant, inclinata sunt ad terram, & non sunt erecta, sicut hominis corpus. Quo significatur etiam animus nostrum in superna, idest in aterna spiritualia erectum esse debere. Ita intelligitur per animum maxime, attestante etiam erecta corporis forma, homo factus ad imaginem, & similitudinem Dei*. Atque poterunt hoc pacto conciliari Patres, qui etiam in corpore humano divinam imaginem agnoverunt; ut in Dracontii Hexamerone:

*Sed dominatorum dominator summus & auctor
Limavit per membra virum de pulvere factum:
Limus adhuc deformis erat; membratur in artus
Corporea species hominis cælestis Imago.*

PROPOSITIO II. Similitudo Dei præter substantiæ intelligentis naturam, etiam dona virtutum, divinarumque gratiarum munera videtur complecti.

Id innunt primum sacræ literæ . Nam Apost. ad Ephes. iv. 24. & ad Coloss. iii. 10. hortatur nos ad caritatem , & exercitia virtutum , ut spiritu renovemur *secundum imaginem Dei* , ad quam creatus est primus Adam . Igitur præter rationalem naturam quæ Dei imago est naturalis , impertitus est univerforum Creator homini gratiarum dona , in quibus splendescit imago quædam supernaturalis , cujus caussa nuncupamur Dei filii , eique speciali titulæ similes . Ait etiam Joannes Epist. 1. cap. 111. 2. quod in Patria *Similes ei erimus , quoniam videbimus eum sicuti est* . Divina ergo similitudo non qualemunque cognitionem , sed supernaturalem , & sanctæ dilectioni conjunctam commonstrare videtur . Nec tamen hic sequitur primum hominem ab initio vidisse Deum facie ad faciem , ut quidam commenti sunt ; non enim habuit plenitudinem beatitudinis , & caritatē adeo fervidam , ut non posset ad commutabilia bona converti , quomodo ipse probavit eventus . Similitudo ergo Patriæ in hoc est perfectior , quod iusti per liberum arbitrium excidere a caritate non possunt , orta ex manifesta visione Dei sanctæ dilectionis necessitate , quæ cum flexibili hominum viatorum arbitrio nequit connecti .

Etiam Patres similitudinem Dei in amore virtutis constituerunt . Irenæus lib. 5. adversus hæres. cap. 6. docet *in ingiue haberi in plasmate , similitudinem vero assumi per spiritum* : hæc autem improbos & carnalibus cupiditatibus deditos propria culpa carere . S. Hieronymus in Comment. ad cap. 28. Ezech. ait Dei similitudinem compleri in *batpifinate* . S. P. Augustinus adversus Adimantum discipulum Manichæi cap. 5. eandem similitudinem apparere scribit *in dilectione inimicorum* : quod conforme est testimonio Evangelico Mat. v. vers. 45. Plura Patrum testimonia affert Bellarm. de Gratia primi hominis cap. 2. quibus cogimur (inquit) *admittere non esse omnino idem Imaginem & similitudinem , sed imaginem ad naturam , similitudinem ad virtutes pertinere* . Quod & Magister docet memorata distinct. xvi. §. 4. & D. Thomas q. 93. art. 9. Suffragatur & ratio ; nam similitudo addit ad rationem , imaginis reſtitutionem ac perfectionem , quæ proculdubio in creatura rationali est virtus & ordo dilectionis . Ex quibus inferitur hominem peccando similitudinem Dei , non imaginem perdidisse : unde Augustinus , qui in vi. de Gen. ad lit. cap. 27. & 28. scripserat *Adam imaginem Dei perdidisse peccato* , in 11. Retract. cap. 24. ita accipiendum esse animadvertit , *non tanquam in eo nulla remanserit , sed quod tam deformis , ut reformatione opus haberet* . Quam reformationem Apostolus in iustitia & sanctitate consistere non uno in loco declarat .

PROPOSITIO III. Adam cum gratia gratum faciente productus est : non tamen id ab Ecclesia definitum videtur .

Demonstrata est a nobis hæc theſis libro hujus x. cap. vii. Prop. secunda . Nunc de homine breviter confirmatur ; cum producta ibidem argumenta sint homini Angelisque communia . Primo Apostolus ad Ephes. 4.

Ephes. 4. 23. ait : *Renovamini spiritu mentis vestrae , & induite novum hominem , qui secundum Deum creatus est in justitia , & sanctitate veritatis .* Qui renovatur ad priorem conditionem regreditur . Prior ergo conditio hominis fuit in justitia & sanctitate . Insuper Concilium Tridentinum sess. v. can. 1. definit : *Primum hominem Adam , cum mandatum Dei in Paradiso fuisset transgressus , statim sanctitatem & justitiam , in qua constitutus fuerat , amisisse .* Præterea hæc est sententia Augustini , aliorumque Patrum rationi etiam consentanea , ut demonstratum est loco nuper citato de Angelis .

Secunda pars probatur . Jansenius de Grat. 1. hominis cap. 1. contendit spectare ad fidem ob allatam Tridentini definitionem . Sed hæc conjectura est valde infirma . Nam Estius in 2. dist. 25. respondet : *Aliud est creatum esse in sanctitate & justitia , aliud in ea constitutum . Constitui enim in ea potuit post creationem . Nam & in Paradiso constitutus , idest , positus fuit primus homo Gen. 2. non tamen in eo creatus . Unde satis liquet Patres Concilii Tridentini dum ita circumspecte locuti sunt , ut constitutum dicerent , non creatum aut conditum , studio voluisse abstinere a definienda questione inter Catholicos disputata , an homo fuerit creatus in gratia .* Addit Juenin Tom. 3. Inst. dissert. 3. q. 1. Sacrae Synodi jussu deletam fuisse vocem *Conditum* , quam illius Canonis editores primum inseruerant . Contendunt alii Concilium per *justitiam & sanctitatem veritatis* , non habitualement gratiam intellexisse , sed rectitudinem originalem , quam sitam putant in recto ordine ac dominio rationis , nullo reluctante motu concupiscentiae , necnon in libero arbitrio actuali gratia suffulto ; quam utique rectitudinem merito primi peccati perdidimus ; nam etiamsi nobis gratia uberior per Christum subministraretur , remanet tamen concupiscentia ad agonem , quæ ex peccato est , & ad peccatum inclinatur , ut eadem Tridentina Synodus docet proximo Canone quinto . Denique Cardinalis Pallavicinus lib. vii. Hist. Conc. Trid. cap. x. testatur , *Patrum consilium fuisse se prorsus abstinere a supervacaneis articulis , ab illis nimirum qui Catholicas inter scholas in dubitatione versantur nec enim Synodus collecta fuerat ad decidendas opiniones , sed ad errores recidendqs .* Quanti autem Scholastici scripserint primum hominem absque gratia habituali fuisse conditum , neminem puto ignorare .

Neque probatur hujus de Adamo condito in gratia sanctificantis assertio definitio ex Canone 19. Concilii 2. Arauxicani , quem urget Bellarminus capite de Gratia primi hominis tertio , & Cl. Auctor Operis , quod inscribitur Mens Augustini lib. 1. cap. 4. Sunt autem Concilii verba ex Augustini Epistola sexta ac centesima : *Natura humana , etiamsi in illa integritate , in qua condita est , permaneret , nullo modo seipsam Creatore suo non adjuvante servaret . Unde cum sine gratia Dei salutem non possit custodire , quam accepit , quomodo sine gratia poterit reparare quod*

quod perdidit? Quibus in verbis demonstratur tantum adversus Pelagianos necessitas gratiæ actualis ad consequendam salutem, & reparandas vires ad servanda *ut oportet* divina præcepta ob Adæ culpam deperditas, argumentatione quam appellant Scholæ a fortiori. Neque irrefragabile monumentum subministrant verba Augustini lib. 1. de lib. arb. cap. 11. dicentis firmissima fide tenendum esse, *Hominem tam perfecte conditum a Deo, & in beata vita constitutum, ut ad ærumnas mortaliæ vitæ ipse inde propria voluntate delapsus sit*: Aut quod in synopsi fidei Monachi Scithæ, vel quod Fulgentius de Fide ad Petrum cap. 25. absque dubitatione credendum esse profitentur, *Primos homines, idest, Adam & mulierem ejus, bonos & rectos, & sine peccato creatos esse*. Respondere etenim poterunt antiquorum scholasticorum defensores ad perfectionem & rectitudinem originalem hoc tantum requiri, ut humana natura esset instituta absque ullo vitio & peccato, atque cum bona voluntate, & gratiæ sufficientis adjutorio, ut posset sibi habituale caritatem comparare, & ad plenitudinem beatitudinis pervenire. Quamobrem nulla censura veteres Scholasticos perstringendos arbitramur: etsi rectitudinis ac sanctitatis nomine planiori sensu fatemur significari justificationem & gratiam, in qua permanentes jure quodam hæreditario consequimur beatitudinem. Hanc vero assertionem nostram commemorato lib. 1. cap. v. 11. satis præmunivimus.

Profecto justitia Originalis præter gratiam habitualement alia dona complura importabat: idque ex eo constat, quod nemo filiorum Adæ in peccato conceptus dum baptismo abluitur, & gratia ac sanctitate exornatur, in hac vita assequitur primigeniæ institutionis uberrimam plenissimamque felicitatem. Assequeretur autem, si restitudo originalis nihil fuisset præter gratiam gratum facientem. Itaque primus homo ita constitutus est bonus & rectus, ut in anima superni luminis illustrationem, & beatitudinem participaret; imperfecte tamen, & quomodo explanavi libro x. cap. v. 11. In qua beatitudine nulla rixa a se ipso adversus seipsum turbatus atque tentatus sua secum pace fruebatur. Quamvis vero esset futuri casus ignarus, propterea quod plenitudo scientiæ & major abundantia caritatis futura erat merces arbitrii, si in accepta justitia stetisset; nulla tamen animiangebatur sollicitudine, cum non miserum fieri, & a tanta bonorum affluentia non cadere in sua potestate esse sentiret. In corpore pariter tranquillitate, securitate, & immortalitate fruebatur; nullo enim concupiscentiæ motu rationi contrario, nullaque rixa carnis integer animus gravabatur: atque licet mortalis factus conditione corporis animalis, erat immortalis beneficio Conditoris. Præerat etiam omnibus animantibus terræ, piscibus maris, & volatilibus cœli, ampliori etiam dominatu, quam modo exercent non solum pecora & jumenta suis usibus subdita regendo, sed feris etiam imperando potentia non corporis, sed rationis. Atque hæc omnia

omnia manifesta reddentur capite libri hujus penultimo, ubi ostendam ignorantiam, concupiscentiam, & mortem non esse conditionem humanæ naturæ, sed pœnam peccati. Diluenda nunc erunt eorum objecta, quibus arridet veterum quorundam Scholasticorum opinio de homine in justitia quidem originali, sed non in gratia sanctificante creato.

Ob. 1. Apostolus in 1. ad Corinth. cap. xv. 46. ait: *Factus est primus homo in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem*. Adam ergo sine gratia, Christus in sanctitate & justitia creatus est. Confirmatur ex eo, quod S. P. Augustinus in 11. de Genesi contra Manich. cap. 8. hoc Apostolico testimonio utitur ad probandum tunc spiritualem Adam fuisse effectum, cum in Paradiso, hoc est in beata vita constitutus præceptum etiam perfectionis accepit, ut verbo Dei consummaretur. Quod manifestius affirmat in libro Quæst. novi ac veteris testamenti q. 123. ubi eos refellit, qui putant primum hominem Spiritum Sanctum in sua conditione accepisse.

Resp. Apostolum disertis verbis loqui de resurrectione mortuorum; in qua corpus, quod seminatur in corruptione, surget in gloria, & quod seminatur animale, surget spirituale: nos vero qui portamus imaginem hominis terreni portaturos imaginem cœlestis, dum resurgent mortui incorrupti, & corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem. Est enim Apostolus eodem loco verborum suorum interpres. In eo ergo quod scriptum est, *Factus est primus homo in animam viventem*, voluit Apostolus intelligi corpus hominis animale. Spirituale autem quodammodo intelligendum esse ostendit, addendo, *novissimus autem Adam in spiritum vivificantem*; proculdubio Christum significans, qui jam ex mortuis ita resurrexit, ut mori omnino deinceps non possit. Ita Augustinus xii. de Civit. Dei cap. 23. Itaque distinguendum est antec. Factus est per Apostolum primus homo in animam viventem, idest, in corpus animale, vita præditum, sed natura mortale, quamvis non moriturum nisi peccasset, concedo: Factus est in animam viventem, videlicet, absque divinæ gratiæ muneribus, & rectus perfectione naturæ, non sanctificationis ornatu, nego.

Ad verba Augustini deprompta ex libro 2. de Genesi contra Manichæos solent nostri respondere cum eximio Auctore librorum, quorum titulus est *Mens Augustini*, S. Patrem tradidisse simultaneam rerum creationem nullis temporum intervallis distentam, ideoque ordinem narrationis designasse, non autem rerum gestarum, sive discrimen posuisse inter id quod facit hominem animale, & quod illum spiritalem reddit, non inter tempus creationis, & justificationis. Non est tamen vera hæc responsio. Ea quippe creatio, qua homo in propria specie productus est, & positus in Paradiso, per Augustinum temporis inter-

vallis

vallis fuit peracta, & ad simultaneam sex dierum operationem pertinet sola creatio hominis secundum causalem rationem. *Verumtamen* (inquit S. Pater lib. vi. de Gen. ad lit. cap. 15. n. 26.) *sic factus est homo, quemadmodum ille primæ causæ habebant ut fieret primus homo...* secundum causalem rationem, in qua primitus factus est. Nam si aliter factus est, non illum Deus ita illorum sex dierum operibus fecerat: in quibus cum dicitur factus, ipsam causam utique fecerat Deus, qua erat suo tempore homo futurus. Et cap. 3. num. 5. scripserat: Huc accedit, quod etiam ipsa verba, quibus narratur quomodo Deus paradisum plantaverat, in eoque hominem quem fecerat collocavit, &c. satis nos admonent hæc non ad illam operationem pertinere, unde requievit in die septimo, sed ad istam potius, qua per temporum versus etiam nunc operatur. In ea ergo hominis productione commemorata secundo capite Genesis, & qua homo formatus est de limo terræ & positus in Paradiso, non solum reperitur rerum gestarum distinctio, sed etiam morarum temporalium: adeoque si Adam spiritalis effectus est cum primo præceptum accepit in Paradiso, fuit aliquando animalis, & nondum sanctificatione exornatus. Respondetur ergo Augustinum quod scripserat lib. 2. de Genes. contra Manich. retractasse lib. 1. Retract. cap. x. his verbis: *Nec illud Apostoli, ubi adhibet testimonium de Genesi, dicens: Factus est primus homo Adam in animam viventem, sicut ille voluit, intellexi. Apostolus enim ad hoc adhibuit illud testimonium, ut probaret esse corpus animale: ego autem hinc putavi hoc esse monstrandum animale factum prius hominem, non corpus hominis solum.* Hinc est, quod in vi. de Gen. ad lit. cap. 21. 22. 23. opinionem de homine creato prius animali, postea spiritali luculenter impugnat, eodemque modo Apostolica verba exponit, quem nos paullo supra tradidimus.

Librum Quæst. novi ac veteris Testamenti non esse Augustini tenent viri omnes cruditi, Bellarminus, Macedo, Alexander, PP. S. Mauri, Caveus etiam, & Oudin. Enim vero q. 2. scribitur mundum a Deo fuisse creatum ob Diaboli præsumptionem q. 21. feminam, non esse ad imaginem Dei, q. 109. Melchisedech esse Spiritum Sanctum, aliaque plura digna notis, severisque castigationibus. Respondet tamen S. Thomas q. 95. art. 1. legi in eodem libro fuisse aliquo modo in Adam Spiritum Sanctum sicut in aliis iustis; non tamen quomodo nunc est in fidelibus, qui statim post mortem æternæ vitæ percipiunt hæreditatem.

Opponit celebris Commentator Aegidii Fridericus Gavardi Tom. 3. quæst. vi. 11. art. 2. Si Adam in gratia sanctificante creatus fuisset, quantum ad spem attinet futuri boni fuisset magis beatus, quam iustus in statu naturæ lapsæ. Hoc autem falsum est. Non ergo fuit Adam conditus in gratia. Ad hæc: adversatur superior assertio Augustiniane doctrinæ. Primo quoniam S. Pater de corrept. & grat. cap. x. scribit:

Erat

Erat adhuc quod eorum adleretur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate stetissent, at magna per Spiritum Sanctum data abundantia caritatis cadere ulterius omnino non possent. Sed gratia habitualis est inhabitatio Spiritus Sancti. Ergo gratiam habituales Angeli & primus homo accepturi erant, si per liberum arbitrium in veritate stetissent. Deinde cap. xi. ait S. Pater: *Prima gratia est, qua fit, ut habeat homo iustitiam si velit.* Poterat ergo Adam habere iustitiam, sed non habuit. Ulterius docet eodem loco Augustinus Deum primo homini fuisse largitum *Adjutorium sine quo non.* Hoc adjutorium non est gratia sanctificans, sed actualis sufficiens. Solam ergo sufficientem gratiam in prima conditione habuit Adam. Insuper lib. xi. de Civit. Dei cap. 9. docet, *non ad solos sanctos homines pertinere, verum etiam de Sanctis Angelis dici posse: quod caritas Dei diffusa sit in eis per Spiritum Sanctum.* Itaque caritas habitualis non omnibus Angelis principio collata fuit. Denique homo in eo peccavit, quod appetiit Dei naturam ac sapientiam: non ergo divinæ naturæ particeps erat per gratiam.

Resp. ad primum, Adam in statu innocentiae maiorem beatitudinis spem habuisse, quatenus ignarus erat futuræ miseriæ, & non mori & non miserum fieri erat in sua potestate, atque si per liberum arbitrium in accepta iustitia perseverasset, plenitudinem beatitudinis consecutus fuisset sine ullo mortis & infelicitatis experimento. Quatenus vero iustis confertur gratia per Jesum Christum, qua non solum donatur perseverantiæ potestas, sed etiam felicitas perseverantiæ, est in homine lapsio vividior spes, dum interim non lætiore, sed potentiori gratia fulcitur. Augustinus hæc expressis verbis docet de Corrept. & Grat. cap. x. & xi. Neque ait Angelos per liberum arbitrium promeruisse Spiritum Sanctum, sed maiorem abundantiam caritatis, scilicet caritatem consummatam, sive plenitudinem beatitudinis, ut cadere non possent ulterius, & hoc certissime scirent. Quare non gratia, sed gloria fuit Angelis, & futura erat homini, dummodo in veritate stetisset, merces arbitrii. Dum ait Magnus Doctor primam gratiam fuisse ut homo haberet iustitiam si vellet, demonstrat discrimen inter gratiam actualem Conditoris, & Redemptoris, quarum una dat posse, altera dat etiam velle, & carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincit. Quod paullo post explicans inquit: *Tunc ergo dederat homini bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat qui fecerat rectum.* Dederat & adjutorium, sine quo in ea non posset permanere si vellet. Idem est ergo posse habere iustitiam, ac posse per adjutorium actualis gratiæ acceptam reformationem perseveranter tenere. Atque his excutitur altera Gavardi argutatio: non enim Augustinus ait collatum Adæ solum adjutorium sufficiens, sed ulterius bonam voluntatem, & statum rectum ac sine vitio, in quo si permanere voluisset, recepisset debitam cum Angelis sanctis mercedem, plenissimam

scilicet beatitudinem. Status autem ille rectus & sine vicio, in quo permanendo pervenitur ad gloriam, est conditio sanctificationis & gratiæ: quam ad Sanctos Angelos pertinere cum debita laude Creatoris confitemur, ut cap. 1x. libri de Civit. Dei x11. declarat Augustinus; nam sine bona voluntate, hoc est Dei amore, nunquam illos fuisse credendum est. A qua bona voluntate cum mali sponte defecerint, non habent caritatem, per quam Deo adhæreant: habuerunt tamen, quia simul ac facti sunt, ei a quo facti sunt amore cum quo facti sunt adhæserunt. Atque hæc omnia sunt ex iisdem locis, quæ ex Augustino opponuntur, deprompta. In solutione vero ultimi argumenti lectorem non moror; nam gratia sanctificans & participatio divinæ naturæ non efficit quin possit homini irrepere amor propriæ potestatis, & superba præsumptio, nisi summum bonum, cui amore adhærendum est, perspicua cognitione videatur in gloria.

C A P U T VIII.

Primo homini etiam gratiam actualem fuisse collatam, sed ei necessariam non fuisse ad perseverandum ab intrinseco efficacem & prædeterminantem.

Gregorius Ariminensis in 2. Sent. dist. xxix. q. 1. concl. 3. in eo potestatem supernaturaliter operandi, quam habuit Adam, a præsentī statu corruptæ per peccatum naturæ distinguit, quod Innocentius homo cum adjutorio habitualis gratiæ per liberum arbitrium, ejusque nativam ac naturalem potentiam poterat perseverare ac mereri, absque speciali actualis gratiæ adjumento; quod infirmis & perduelli cupiditate laceffit hominibus est maxime necessarium. Hanc authentici Doctoris sententiam ita nostrates solent interpretari, ut quancunque actualis gratiæ largitatem a prima Innocentis creaturæ conditione Gregorius exclusit: cum tamen possit intelligi de gratia, sive auxilio efficaciter excitante, ac faciente ut homo reipsa uteretur habitu justitiæ & generalis influentiæ & præmotionis: quo speciali auxilio Adam non eguisse etiam Bellarminus defendit in libro de gratia primi hominis cap. 4. citato cum aliis insignioribus scholasticis ipso Gregorio. Nos, quoniam non sumus de verborum sensu nimis solliciti, ad res animum convertentes illud inquirimus, num Adam præter gratiam sanctificantem, etiam actuali donatus fuerit; & an ad actu perseverandum indigerit adjutorio prædeterminante, pro quo inter Scholasticos plures doctique viri decertant. Quæ duo alibi a nobis discussa quidem sunt: sed cum libro iv. polliciti sumus facturos hoc loco quasi post messem spicilegium, hæc subijcimus,

PRO-

PROPOSITIO I. Adamo præter gratiam sanctificantem etiam actualem Deus impertitus est .

Facili negotio demonstratur ex Augustino, qui in Ench. cap. 106. de primo homine scribit : *Et si peccatum in solo libero arbitrio erat constitutum, non tamen iustitiæ retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione immutabilis boni divinum adiutorium præberetur*. Et in Ep. 106. ad Paulin. *Natura humana (inquit) si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam Creatore suo non adjuvante servaret*. Ergo præter iustitiam & integritatem originalem Deus primo homini etiam adiutorium largitus est, ut posset in bona voluntate & sanctitate perseverare. Quod & confirmat S. Pater de Corrupt. & Grat. cap. xi. his verbis : *Tunc ergo dederat hominibus Deus bonam voluntatem : in illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum. Dederat & adiutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet*. Ubi aperte bona voluntas & originalis rectitudo ab auxilio sine quo non, sive possibilitatis, aut sufficientis gratiæ distinguitur. Adde Augustiniana testimonia a nobis producta lib. x. cap. vii. Proposit. 1.

Probatur etiam ratione . Primo quoniam oculus quantumvis sanctus indiget candore lucis, ut possit videre; ergo anima licet recta & sancta eget superna gratiæ actualis illustratione, ut possit virtutum, supernaturalium officia exercere. Quod argumentum est Augustini in lib. de Nat. & Grat. cap. 26. ubi ait : *Sicut enim oculus corporis etiam plenissime sanus, nisi candore lucis adjutus non potest cernere; sic homo etiam perfectissime iustificatus, nisi æterna luce iustitiæ divinitus adjuvetur, recte non potest vivere*. Præterea habitus, ut suos exerant actus, sunt excitandi, & movendi . Indigebat ergo primus homo gratiæ præmotione & excitatione aliqua, ut caritatis habitus in actum sanctæ dilectionis exiret . Nec sat erat illius habitus conservatio, & simulaneus causæ primæ concursus : quoniam iste, ut Theologi docent, non causam movet ad operandum, sed comitatur & adjuvat operantem .

Hanc gratiam actualem necessariam Adamo innocenti docti quidam viri in sola illustratione mentis constituunt, ita ut gratia Christi præter certam scientiam & illuminationem mentis moveat etiam voluntatem per sanctæ dilectionis inspirationem . Luculenter Augustinum adversus Pelagianos pugnasse pro necessitate hujus gratiæ, quæ sita est in illuminatione intellectus, & voluntatis impulsu, demonstrant Dionysius Petavius in lib. de Hæresi Pelagiana cap. 8. & 9. Stephanus Decamps lib. iii. de hæres. Jansen. cap. 15. Vossius etiam lib. i. p. 2. art. 6. Quibus subscribit Tournely de Grat. Christi q. 2. art. 1. pag. 25. Hi omnes videntur gratiam innocentis naturæ in sola mentis illustratione statuere . Illud autem certissimum est, S. Patrem adversus Pelagianos ita gratiam Christi prædicare, ut ei tribuenda sit bona voluntas,

sancta delectatio, & talis inspiratio dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus. Controvertitur inter Catholicos, an gratia Christi hanc dilectionem inspiret præmotione quadam indifferenti, an congrua, an ab intrinseco efficaci & viatrici. Hanc nos propugnamus, & defendimus, ita tamen, ut in hoc statu etiam gratiam sufficientem, quæ dat pugnandi vincendique virtutem, sed a duris corde respuitur, contra recentiores hæreticos asseramus. Itaque Theologi, qui gratiam viatricem & efficaciter præmoventem nolunt admittere, aut admittunt duntaxat specie tenus, non possunt invenire discrimen inter gratiam Conditoris & Redemptoris, neque hanc uberiores demonstrare, nisi affirmant illam mentem collustrasse, hanc vero etiam corda inflammare suavi, blandaque delectatione. Nos ergo in hoc latissimam discrepantiam invenimus; quod in hoc statu gratia præmoveret ad hoc vel illud bonum particulare, inspiratque determinatam delectationem, V. G. sanctam voluntatem amandi Deum, diligendi inimicum, orandi, poenitendi, &c. Atque hæc delectatio nunc effectum consequitur & super carnalem concupiscentiam exercet gloriosa certamina, & est gratia efficax: nunc ipsa a prava cupiditate vincitur & oppugnatur, & est adjutorium sufficiens. Legatur libri quarti caput xi. Auxilium ergo actualis gratiæ collatum Adæ erat illuminatio mentis & quadam inclinatio voluntatis ad bonum in communi, qua poterat liberum arbitrium hoc vel illud bonum specialiter eligere, & in bona voluntate permanere, si vellet: illuminatio autem & inclinatio ad bonum supernaturale, ut donum gratiæ distinguatur a proprietate naturæ.

Opp. S. P. Augustinus in lib. de Natura & Gratia cap. 51. ait: *Si enim iste, qui hunc librum scripsit (Pelagius) de illa hominis natura loqueretur, quæ primo inculpata & salva condita est, utcumque acceptaretur hoc dictum*. At Pelagius dixerat possibilitatem non peccandi esse in arbitrii potestate, nec aliam gratiam requiri præter legem & doctrinam, atque revelationem Spiritus Sancti. Ergo homini innocenti hæc sola revelatio, non adjutorium actualis gratiæ fuit necessaria. Utitur hoc argumento Cl. Tournely pag. 26.

Resp. non illum esse verborum Augustini sensum, ut significet Pelagianam doctrinam locum habere in statu innocentie; maxime quod Tournely eodem loco, & Petavius citato cap. vii. 11. docent Pelagium tandem agnovisse non solum gratiam doctrinæ & legis extrinsecus sonantis, sed internam quoque revelationem, licet non absolute & simpliciter necessariam. De qua re opinionem nostram in libro de Hæresi Pelagiana explicabimus. Quamobrem si in statu innocentie requirebatur adjutorium supernæ intrinsecæ illustrationis, quod Pelagius non agnovit nisi ad facilius operandum; quomodo dicta a Pelagio de integra hominis natura acceptarentur? Dogma ergo Pelagianum de non peccandi possibilitate loquendo de prima hominis conditione *utcumque* est tole-

tolerabile; quoniam infirmitas & concupiscentia, ad quam superandam necessaria est gratia victricis delectationis, unde fit suave quod antea non delectabat, non erant in priori hominis institutione; ideoque erat in libero arbitrio possibilitas non peccandi magis, quam nunc sit, expedita, & validior.

PROPOSITIO II. Adam ad perseverandum non opus habebat adjutorio gratiæ prædeterminantis & victricis.

Hæc est Augustini sententia, ut probatum est lib. 4. cap. VII I, & nunc breviter confirmatur. Sanctus enim Augustinus de Corrept. & Grat. cap. XI. de primo homine ait: *Ille non opus habebat eo adjutorio, quod implorant isti cum dicunt, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati.* Atqui auxilium quod isti, nempe Adæ posterii, implorant, est auxilium gratiæ prædeterminantis. Non ergo auxilio istiusmodi indiguit Adam. Et quoniam responderi solet primum hominem non opus quidem habuisse auxilio actualis perseverantiæ, ut vinceretur concupiscentia, & liberi arbitrii sanaretur infirmitas, sed ut perseveraret actu, & dependeret a prima causa tam bene operandi potestas, quam ipsamet operatio: pluribus excutitur hujus responsionis infirmitas. Nam I. S. Pater gratiæ medicinalis hunc expressum characterem describit, quod potentior sit, & faciat, *ut homo velit*; cum e contra adjutorium Adæ esset tale, quod desereret cum vellet, & in quo permaneret si vellet, non quo fieret, ut vellet. Fatentur autem Adversarii Adamum non indiguisse adjutorio gratiæ medicinalis. Ergo fateri debent non indiguisse adjutorio, quod efficeret, *ut vellet*. Deinde S. P. hanc gratiam, quæ dat non solum posse, sed etiam velle, & ipsam efficit perseverantiam, necessariam tantummodo tradidit ob infirmitatem naturæ lapsæ, & carnem contraria concupiscentem; ita ut, nisi foret hæc naturæ infirmitas, cupiditasque vitiosa, nullatenus homini necessaria esset alia gratia præter illam quæ dat posse perseverare: Atqui in statu innocentie nullum erat naturæ vulnus, nec adversus rationem pugnans cupiditas: Ergo in hoc innocentie statu necessaria non erat gratia, quæ efficit prædeterminante & indeclinabili impulsu ipsam perseverantiam. Major liquet ex verbis Augustini cap. 12. ejusdem operis: *Tantum quippe Spiritu Sancto accenditur voluntas eorum, ut ideo possint quia sic volunt, ideo sic velint, quia Deus operatur ut velint; nam si in tanta infirmitate vite hujus, in qua tamen infirmitate propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipsis relinqueretur voluntas sua, ut in adjutorio Dei, sine quo perseverare non possent, manerent si vellect, nec Deus in eis operaretur ut vellect; inter tot & tantas tentationes infirmitate sua voluntas ipsa succumberet, & ideo perseverare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellect, aut non ita vellect infirmitate voluntatis ut possent.* Sed legenda sunt etiam præcedentia

dentia & subsequencia verba contentione animi ad discendum assidua.

Præterea eodem libro S. P. Augustinus docet Angelos Sanctos stetitisse per liberum arbitrium, & beatitudinem fuisse in illis mercedem meriti; cum post Adæ lapsum ipsa perseverantia donetur electis, & gloria in his qui liberantur sit donum gratiæ. Atqui per Augustinum stare per liberum arbitrium est perseverare in bona voluntate & iustitia cum solo adjutorio sine quo non poterat permanere. Ergo hoc solum adjutorium erat homini ante culpam transgressionemque Adæ necessarium. Major est Augustini scribentis citato cap. xi. *Possit ergo permanere, si vellet, quia dederat adjutorium per quod posset, & sine quo non posset perseveranter bonum tenere quod vellet. Sed quia noluit permanere, profecto ejus culpa est, cujus meritum fuisset, si permanere voluisset: sicut fecerunt Angeli sancti, qui cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi, & hujus mansionis debitam mercedem recipere meruerunt, tantam scilicet beatitudinis plenitudinem, qua eis certissimum sit semper se in illa esse mansuros. Et infra, quæ futura erat & homini, sicut facta est & angelis sanctis, merces meriti.* Minor etiam propositio est Augustini. Stare enim per liberum arbitrium, non est perseverare sine gratia, nam, si hoc adjutorium vel angelo vel homini, cum primum facti sunt defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent. Adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent. Ergo stare per liberum arbitrium est permanere in sanctitate cum solo adjutorio, sine quo, videlicet cum gratia quæ dat posse habere iustitiam, si homo velit, non qua sit etiam ut velit.

Respondet cum Thomistis eruditus Theologus Ant. Boucat differt. iv. de Hominis creatione art. 2. concl. 2. primum hoc argumentum nimis probare, nam etiam sub gratia præmovente efficaciter, quisquis in iustitia perseverat, stat per liberum arbitrium; non enim Christi gratia infert, ut Janseniani dogmatizant, necessitatem. Insuper ex eodem cap. de Corrept. & Gratia xi. demonstrat etiam Adamo gratiam singularem magnamque fuisse collatam; quomodo insinuant ea verba: *Quid ergo Adam non habuit Dei gratiam? Imo vero habuit magnam, sed dispavem, & cetera, quæ subsequuntur.* Addit liberum arbitrium etiam a Deo motum & excitatum posse dissentire si velit, ut definit sacrosancta Tridentina Synodus sess. vi. can. 4. & 6.

Hæc adversus Jansenianos pervicaciter in hoc statu negantes libertatis indifferentiam bene sapienterque dicta sunt: sed quatenus posita ad elidendam superioris argumentationis vim, Augustini discipulis nihil negotii facessunt. Ad primum enim respondent, liberum arbitrium Adæ indiguisse quidem adjutorio, sine quo non, sed in hoc a præsentis arbitrio differre, quod modo præmovetur gratia Christi, quæ carnis volun-

voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincit. Demonstrata est ergo in primo homine potestas liberi arbitrii; *quoniam, sic adjuvabatur* (notentur verba Augustini) *ut sine hoc adiutorio in bono non maneret, sed hoc adiutorium si vellet defereret*. Non itaque argumentum illud nimis probat; quia licet consistat sub utraque gratia libertas: gratia primi hominis erat adiutorium, *sine quo perseverare non poterat*; nunc autem parum est non posse sine gratia permanere, nisi etiam ab ea efficiatur, *ut homo velit*. Et quoniam primus homo accepit *posse si vellet*, sed non habuit *velle quod posset*, & tunc ita liberum erat, ut bene posset velle vel male; ideo perseverare in bono dicitur ab Augustino, *stare per liberum arbitrium*. Nunc vero, cum per gratiam Christi detur nobis in bono recipiendo, & perseveranter tenendo *non solum posse quod volumus, verum etiam velle quod possumus*; propterea perseverantia dicitur peculiari titulo donum gratiæ. Quæ cum Augustinus prædicto in loco iterum iterumque declarat, & a nobis iisdem verbis repetantur; miror quomodo viri docti in nos insurgant, quasi a libertate Adæ gratiam, a gratia Christi libertatem divellere studeamus. Ad secundum responsio est manifestissima; nam Augustinus, posteaquam scripsit Adam habuisse gratiam, eamque magnam, sed disparem; ipsemet hanc disparitatem demonstrat. *Hæc est prima gratia* (inquit) *quæ data est primo Adam, sed hæc potentior est in secundo Adam. Prima est enim qua fit, ut homo habeat iustitiam si velit: secunda ergo plus potest, qua etiam fit, ut velit, & tantum velit, tantoque ardore diligit, ut carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincat*. Teneamus ergo hanc manifestissimam disparitatem. Canones Tridentinos suscipimus, probamus, defendimus: stat enim eum gratia excitante indifferentia iudicii, ideoque vera libertas, & potestas dissentendi; viget adhuc arbitrium, nec est inanime quoddam mere passive se habens: manere tamen concupiscentiam vel fomitem Sancta Synodus fatetur & sentit; & ideo necessariam dieimus in hoc statu gratiam victricem, ut non consentientibus sed viriliter repugnantibus nocere non valeat. Ergo nisi talis concupiscentia, maneret, necessaria esset gratia, sed non illa, quam nunc imploramus, dum *caro concupiscit adversus spiritum*.

Opp. 1. Hæc de gratia Adæ necessariâ opinio negans in statu Innocentiæ necessitatem auxilii specialiter præmoventis, & efficaciter excitantis nova est, Janseniana est, & hoc solo titulo redditur suspecta, quod probetur uno tantum, vel altero textu libri de Corrept. & Grat., nullo in aliis plurimis ab Augustino editis adversus Pelagianos hujus doctrinæ apparente vestigio.

Resp. Hanc sententiam non esse novam, sed ab antiquis scholasticis traditam, & ab his omnibus, qui docent Adamum non eguisse auxilio excitante, & motione, qua fieret ut homo bene uteretur concursu

curfu Dei indifferenti : quod afferi unanimiter a Scholasticis innuit Bel-
larminus, & fatentur recentiores omnes, qui non fu it physica præ-
determinationi Thomistarum prorsus addicti. Quorum aliqui in eo tan-
tum a nobis discrepant quod auxilium actuale primi hominis in sola-
mentis illustratione constituunt, gratiam vero Christi in sanctæ carita-
tis inspiratione : ut aliquo discrimine inter utramque gratiam posito,
facilius ab hoc statu gratiam suapte natura victricem removeant. At
nos pro tali genere gratiæ tanquam pro causâ meliore pugnamus ; quod
nemo verterit vicio, studioque novitatis. Ea propter in utroque statu,
integræ scilicet, corruptæque naturæ auxilio Dei tribuendam putamus
sanctam delectationem, sed disparem, tunc præmoventem ut posset ho-
mo in bona voluntate persistere, nunc autem ut velit, & tantum velit,
ut adversantem cupiditatem viriliter superet. Nam primi hominis vo-
luntas, ut Augustinus scribit lib. xiiii. de Civit. Dei cap. 13. *Illustra-
batur ut videret, & accendebatur ut amaret*. Neque Janseniana Dog-
mata possunt nobis objectari ; non enim arbitramur victricem delecta-
tionem trahere liberum arbitrium inevitabili necessitate, neque grati-
am Christi semper tali impulsu voluntatem impellere, ut nunquam
homo dissentiat : sed tum gratiam sufficientem, cum libertatis indiffe-
rentiam in statu naturæ lapsæ defendimus ac propugnamus. Quod si af-
firmasset Jansenius, seque intra hos limites continuisset, ut hoc unum
contenderet, Adamum eguisse solo auxilio gratiæ sufficientis, nihil fo-
ret, quantum ad præsens institutum, in eo reprehendendum, inquit
Honoratus Tournely in Prælect. de Gratia pag. 20. Observat. 3. In li-
bro quidem de corrept. & Gr. S. P. Augustinus absque ulla ambiguitate
tradidit utriusque status discrimen, ut Monachorum Adrumentinorum
controverfias compesceret : sed in omni Opere adversus Pelagianos de-
monstrat necessarium esse, ut gratia Christi non ostendat tantummodo
veritatem, verum etiam impertiat caritatem ; non solum operetur veras
revelationes, sed etiam bonas voluntates ; non tantum certam
scientiam, sed etiam victricem delectationem. Videatur lib. de Grat.
Christi cap. 6. 13. 24. 28. de peccatorum meritis & remissione cap. 19.
de spiritu & lit. cap. 3. & 12, &c. Pelagii vero sententiam solam grati-
am legis & doctrinæ, sive revelationem admittentis, in lib. de nat. &
grat. cap. 51. de hominis natura loquendo, quæ primo inculcata &
sana condita est, censet *utemque* tolerabilem : non tolerabilem *omnino*,
quoniam & illa natura ab immutabili bono illustrabatur, ut videret,
& accendebatur ut amaret : sed tolerabilem *utemque*, quia : *De homi-
ne sanis pedibus tolerabiliter dici potest, velit, nolit, habet ambulandi
possibilitatem : confractis vero, etsi velit, non habet*. Delectationem
ergo victricem exigit Augustinus duntaxat in natura vitiata : ubi-
que enim disputat contra Pelagium, *non de illa gratia questio est,
qua est homo conditus, sed de illa, qua fit solvus per Jesum Christum*

Domi-

Dominum nostrum. Legendum est caput ejusdem libri de nat. & grat. quinquagesimum tertium. Atque hoc Augustini monitu constat perperam afferri adversus ea, quæ diximus de gratia primi hominis, quicquid Augustinus ipse profert de Gratia Salvatoris.

Opp. 2. S. Augustinus de Corrept. & Grat. cap. xli. docet ad omnem hominem pertinere quod scriptum est, *Ut non gloriatur omnis caro coram ipso*; & ad omnes justos illud, *Qui gloriatur, in Domino gloriatur*. At si Adam potuisset perseverare absque prædeterminante adjutorio, potuisset gloriari quod viribus liberi arbitrii haberet perseverantiam, quam a Deo non accepit. Ergo perseverare absque gratia prædeterminante non potuit.

Resp. Proculdubio quod ab Apostolo in priori Epist. ad Corinth. scriptum est, neminem posse gloriari nisi in Domino, ad omnem prorsus hominem pertinere, sed dispari quadam ratione. Pertinet ad hominem innocentem, quia habuit adjutorium, *sine quo perseverare non poterat*, ideoque si stetit, gloriandum ei fuerat in Domino, a quo accepit *posse perseverare*. Pertinet ad hominem in peccatis & iniquitate conceptum, quoniam habet interdum a gratia Christi, *ut perseverare possit & velit*, adeoque gloriari debet in Domino, qui in hoc statu *donat etiam perseverantiam*. Nego itaque minorem: nego consequentiam; & retorqueo argumentum. Ut enim homo gloriari non possit se in hoc statu habere robustum libertatis arbitrium, in quo conditus est primus homo, *virtus in infirmitate perficitur*, eique perseverandi possibilitas & voluntas divinæ gratiæ largitate donatur. *In hoc loco miseriarum*, (ait eodem loco Augustinus) *ubi tentatio est vita humana super terram, virtus in infirmitate perficitur: qua virtus, nisi ut qui gloriatur in Domino gloriatur?* Ergo dictum istud Apostoli in hoc infirmitatis statu peculiarem vim habet, propterea quod gratia Christi non solum dat adjutorium quale primo homini dedit, sine quo non possumus perseverare, sed etiam operatur & velle, & in infirmitate propter elationem reprimendam virtus perficitur: & ideo non spectat eadem ratione ad statum innocentiae, neque in illo donanda erat gratiæ largitate tam perseverandi possibilitas, quam voluntas.

Querenti autem, an ex isto Apostoli testimonio demonstretur pro utroque statu necessitas divinæ gratiæ, respondemus comprobari necessitatem in statu innocentiae adjutorii *sine quo non*, quia sine hoc adjutorio primus homo *non poterat permanere*: & si non poterat permanere absque divino adjutorio, non poterat gloriari nisi in Domino de possibilitate perseverandi. In hoc vero statu ex ipsomet testimonio probatur necessitas adjutorii *quo*, quoniam *virtus in infirmitate perficitur*, nec solum per Jesum Christum adest adjutorium, sine quo permanere non possumus etiam si velimus, verum etiam tantum ac tale, ut velimus; & consequenter non possumus gloriari nisi in Domino neque de

Tb.II.

R r r

pote.

potestate, neque de voluntate perseverandi. Quod si in hoc infirmitatis statu tale adiutorium, quo sit ut velimus, necessarium non foret, sed illud tantummodo sine quo non possumus perseverare; posset infirmus gloriari se habere virtutem quam perdidit Adam; quod non esset gloriari in Domino Christi gratiam confitendo, sed gloriari in seipso virtutem propriam laudando. Libenter gloriabimur in infirmitatibus nostris, ut in nobis virtus Christi permaneat, ut monet Apostolus.

Opp. 3. Angeli Sancti habuerunt præ ceteris maiorem abundantiam caritatis: Major abundantia caritatis est donum perseverantiæ: Ergo hoc donum perseverantiæ Angelis Sanctis collatum est; ideoque etiam primo homini necessarium erat, ut actu perseveraret.

Resp. Nego minorem: quippe major illa abundantia caritatis non est donum perseverantiæ Angelorum Sanctorum, sed præmium, scribente Augustino cap. x. de corrept. & gratia: *Diabolus vero & Angeli ejus, etsi beati erant antequam caderent, & se in miseriam casuros esse nesciebant, erat tamen adhuc quod eorum adderetur beatitudini, si per liberum arbitrium in veritate steterissent, donec istam summam beatitudinis plenitudinem, tanquam præmium ipsius permañsionis acciperent, id est, ut magna per Spiritum Sanctum data abundantia caritatis Dei, cadere ulterius omnino non possent, & hoc de se certissime nosset.* Hanc plenitudinem beatitudinis & uberrimam caritatem Sanctos Angelos accepisse merito permañsionis paulo post Augustinus declarat.

Opp. 4. Cum Ant. Boucat. Contraria est præcedens assertio divinarum literarum auctoritati, testimoniis Augustini, & multiplici rationi ex Divo Thoma depromptæ. Non ergo propugnanda est, maxime cum Theologis plurimis, nec infimi subfellii displiceat. Probatur antecedens; enim vero Jerem. xxx. 21. legimus: *Applicabo eum, & accedet ad me: quis enim ille est, ut applicet cor suum, & appropinquet mihi, ait Dominus?* Ezech. xxxvi. 27. *Faciám ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatís, & operemini.* Ad Philipp. 11. 13. *Deus est enim qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate.* Et ad Corinthios 1. xii. 3. *Nemo potest dicere, Dominus Jhesus, nisi in Spiritu Sancto.* Atqui applicare aliquem ut appropinquet ad Dominum, facere ut ambulet in præceptis, & custodiat judicia, operari velle & perficere est illum efficaciter præmovere. Ergo nemo nisi a Deo efficaciter præmoveatur, potest in accepta iustitia perseverare.

Resp. Hæc literarum sanctarum verba, si de homine primitus condito accipiantur, tantummodo evincere Deum applicasse illum ad bonum, quatenus eum condidit in bona voluntate, & in Angelis Sanctis ab ipso Deo custodiam legis, & meriti perfectionem fuisse derivatam, in quantum ab eo acceperunt gratiam, sine qua mereri per liberum arbitrium non poterant. Verum de homine lapsò prolata sunt, qui cum sese ignorantie & cupiditati sponte subjecerit, & sanam ro-

bustam:

bustamque libertatem amiserit, eget potentiori auxilio, quo certa scientia, & victrix delectatio inspiretur. Nam Jeremias eodem loco ait: *Obducam enim cicatricem tibi, & a vulneribus tuis sanabo te, dicit Dominus*. Et Ezechiel: *Dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum*. Quæ sane de hominibus impiis, inquinatisque sunt dicta. Apostolus etiam ad Philipp. ea verba profert, ut quisque salutem suam operetur *cum metu & tremore*. At in statu innocentie non erat metus, qui aut hominem, aut Angelos miseros esse compelleret. In 1. vero ad Corinth. cap. xii. demonstrat Sanctorum de Christo prophetias esse dona Spiritus Sancti, quomodo oracula simulacrorum opera Dæmonum, quod nemo loquens in spiritu Dei dicit anathema Jesu, & nemo prophetans in spiritu Satanz confitetur Dominum Jesum: ideoque necesse est, ut qui prophetarunt de Christo fuerint Divino Spiritu afflati. Quod si ita accipiendum putas, ut nemo possit Christum invocare, nisi præveniatur gratia Spiritus Sancti, non ego repugno, qui gratiæ prævenientis necessitatem profiteor, non eo tamen sensu, ut creatura innocens indiguerit gratia præveniente ac præmovente efficaciter. Addit Boucat testimonium Apostoli ad Ephesios ii. 10. *Creati in Christo Jesu in operibus bonis*. Sed Jesum prædestinatum fuisse prævisis jam Adæ lapsu, ac perseverantiâ Angelorum; & consequenter hanc non fuisse effectum gratiæ Redemptoris, sed Conditoris, fateri debent qui Incarnationem definitam credunt in humani generis redemptionem. Quamobrem hæc Apostoli verba nequeunt ad primam hominis, vel Angelorum conditionem detorqueri.

Probat antecedens idem Auctor etiam Augustinianis testimoniis. Ex quo nempe S. P. Augustinus lib. 111. de Trinit. cap. 4. num. 10. doceat omnia, quæ fiant per corporales motus, operari a Deo, qui movet primitus invisibilia. Et in xii. de Civit. Dei cap. 9. voluntatem, qua Angeli meliores facti sunt, eosdem non habuisse, *nisi operante adjutorio Creatoris*. Quod repetit S. Pater Epist. 106. nunc 186. cap. xi. & S. Thomas 1. 2. q. 109. art. 1. 2. & 9. Sed hæc nostram sententiam non impetunt. Gratiam enim præmoventem etiam in statu innocentis nature admittimus, & sine ea fatemur non fuisse bonam voluntatem Angelorum: sed negamus in hac bona voluntate perseverasse gratia efficaciter prædeterminante excitatos. Non enim qualibet gratia præmovens est victrix; alioqui non daretur auxilium sufficiens ab efficaci distinctum, quod hæreticum est affirmare. Hinc S. Thomas seq. art. x. in Respons. ad tertium affirmat, quod etiam si homo in primo statu accepit donum per quod perseverare posset, non autem accepit ut perseveraret; nunc autem per gratiam Christi multi accipiunt & donum gratiæ quo perseverare possunt, & ulterius eis datur ut perseverent; tamen facilius homo per gratiæ donum perseverare poterat in statu in-

nocentiae, in quo nulla erat rebellio carnis ad spiritum, quam nunc possumus. His autem verbis quid luculentius possit pro nostra assertionem proferri, me latet.

Insuper probatur idem antec. ratione. Ac primo quoniam motio moventis ratione & causa praecedere debet motum mobilis, ut tradit Angelicus Doctor in 111. contra Gentes cap. 149. Deinde quia Deus non solum est prima causa, sed etiam universalis; non esset autem universalis, nisi operaretur & velle. Rursus D. Thomas in 111. libro nuper citato cap. 98. demonstrat Deum esse causam non tantum voluntatis, sed etiam volendi. Ulterius, quia non salvantur jura primae causae per solum concursum simultaneum, cum iste non in causam influat, sed in effectum. Quibus addenda sunt quae eruditus Theologus asserti Conclus. praeced., ut probet ex D. Thoma omnem causam secundarum operationem esse in Deum tanquam in primum principium referendam.

Respondeo haec pariter nihil nos deterrere, qui tamen magni Thomae Aquinatis praeparationes plures, quam aliqui faciant, aestimamus. Arbitrantur enim viri docti, quibus subscriblimus, his limitibus Doctoris hujus praeclarissimi contineri doctrinam. Principio docet Angelicus Deum praevia quadam motione creatam voluntatem flectere & inclinare ad bonum universaliter, tali etiam impulsu, ut extra ordinem boni nequeat discurre: *Deus* (inquit 1. 2. q. 1x. art. 6. ad 3.) *movet voluntatem hominis, sicut universalis motor ad universale obiectum voluntatis, quod est bonum in communi; & sine hac universali motione homo non potest aliquid velle*. Deinde voluntas creata vi hujus praemotionis determinat seipsam per rationem, sive judicium, practicum, ad volendum hoc vel illud bonum in particulari, quod est bonum aut verum, aut apparens; ut docet eodem loco Thomas, necnon q. 3. de malo art. 3. ad 4. & lib. 3. contra Gentes cap. x. Habetur ergo determinatio hujus individuae voluntatis non a prima causa, sed per consilium rationis, quemadmodum sensitivus appetitus determinatur ab hoc vel illo sensibili, aut motio universalis caelestium corporum ab inferioribus. Quae duo exempla adducit ipse beatissimus Thomas lect. 3. cap. 9. Epist. ad Romanos, & q. 2. de Verit. art. 4. Quoniam vero etiam consilium rationis, aliquam causam praemoventem habere debet, non enim humana ratio est prima causa, & repugnat processus in infinitum; praemotio omnium prima, per quam secundae causae operantur modo, qui propriae formae conveniat, est in causis liberis impulsus supremi motoris, quo inclinatur voluntas ad bonum universaliter. Atque haec in operibus naturalibus locum habent. Nam in supernaturalibus indiget liberum arbitrium *speciali motione*, ut ait S. Thomas: quae praemotio est auxilium gratiae, quae homini integro dabat posse perseverare, nunc vero interdum dat lapsis ut perseverent. De his legenda sunt, quae scripsimus fusiori calamo in libro 1v. cap. vi. Prop.

Prop. 2. & seqq. Legendus & J. B. Du-Hamel in dissert. de Deo primo Motore. Itaque Deus est primum movens, quoniam prævenit omnem motum caussarum secundarum, nec impertitur solam, ut inquirunt, formam, sive naturam & operandi facultatem, sed etiam adjuvat ut possint operari. Est etiam causa universalis, & id in operibus quoque liberi arbitrii, quia præmoverit ad universale objectum voluntatis, quod est bonum in communi. Item est primum prædeterminans eo, quod in serie & connexione caussarum prior determinatio est ad bonum universaliter; vi autem hujusce motionis voluntas sese per rationem determinat ad hoc, vel illud bonum particulare, ut ipsa ratio ex cognitione præmissarum determinatur ad assentiendum propositiionibus inde illatis. Est etiam in operibus supernaturalibus motor specialis, quoniam collustratio mentis & delectatio ab auxilio gratiæ inspirata sublimioris sunt ordinis ac perfectionis, quam proprietates naturæ. Denique & est prædeterminator particularium effectuum, si causæ necessariæ sunt, nec possunt se per rationem, qua carent, determinare; aut, si ratione & libertate pollent, est in eis reprimenda voluntas carnis, & adversus rationem pugnans concupiscentia.

Hæc sane displicere nequeunt, nisi iis, qui victricem gratiam Salvatoris nolunt juxta sensa Augustini prædicare. Quibus læstenda erit Epistola Hilarii inter Augustinianas 226. ubi de Semipelagianis etiam hæc offendunt: *Molesto ferunt, ita dividi gratiam, quæ vel tunc primo homini data est, vel nunc omnibus datur, ut ille acceperit perseverantiam, non qua fieret ut perseveraret, sed sine qua per liberum arbitrium perseverare non posset: nunc vero sanctis in regnum per gratiam prædestinatis non tale adjutorium perseverantiæ detur, sed tale, ut eis perseverantia ipsa donetur, &c.*

Opponit ultimo memoratus Theologus. Habuit Adam gratiam habitualement, omnium donorum ac scientiarum largitionem, exercuit actus moralium virtutum, nec defuit in eo summus amor, qui consequitur ad cognitionem, & eo ferventior evadit, quo est perspicacior ipsa cognitio, & rationalis creatura summo bono proximior. Quisnam igitur æquus æstimator rerum negaverit primum hominem innocentem habuisse præmoverentem gratiam, eamque efficacissimam?

Resp. Ex hoc eodem capite quod Adam fuerit tot tantisque gratiarum muneribus cumulatus inferitur non eguisse ad perseverandum adjutorio efficaciter præmoverente. Condito enim homine recto, cum bona voluntate, sine ullo vitio & cum originali iustitia, Deus rerum omnium auctor ac Dominus fortissimo dimisit atque permisit facere quod vellet. Neque nos negamus bonam illam voluntatem, castum amorem, aliaque gratiarum munera primitus fuisse a Deo rationali creaturæ concessa, & actus virtutum principio inspiratos ab eo, qui cum sit optimus, omnia valde bona creavit. Quæritur hoc unum, an indi-

guerit

gucrit creatura innocens adjutorio quo, ut in acceptis bonis perseveranter maneret. *Istam gratiam* (de Corrept. & Grat. cap. xi.) *non habuit homo primus, qua nunquam vellet esse malus: sed sane habuit in qua si permanere vellet, nunquam malus esset, & sine qua etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset, sed eam tamen per liberum arbitrium deferere posset. . . . Tale quippe erat adjutorium quod defereres cum vellet, & in quo permaneres si vellet, non quo fieres ut vellet. Hæc est prima gratia, quæ data est primo Adam.*

C A P U T IX.

Immortalitatem Adæ fuisse donum supernaturale, non proprietatem ei naturaliter debitam.

PRIMA hominis immortalitas erat posse non mori, non autem non posse mori; quod nobis repromissum est ob merita Christi, eritque implendum quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, cunctis e tumultu resurgentibus. Illud vero *posse non mori* naturale fuisse Adamo, prout naturale idem est, ac id, quod simul cum natura ab initio collatum est, aut naturam ipsam perficit & exornat, nemo, ut arbitror, negat. Num autem naturale fuerit, prout naturale est illud quod ex intrinseca virtute tanquam proprietas diffluit, neque ad sui conservationem aliquo indiget supernaturali beneficio, solet a Theologis disputari.

PROPOSITIO UNICA. Immortalitas primi hominis non fuit naturæ proprietas, sed gratiæ beneficium.

Spestat hæc propositio ad fidem, est enim ab Apostolicæ Sedis divina auctoritate proscriptum contrarium assertum Michaelis Baji: *Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio*. Et probatur apertissimis Augustinianis testimoniis. *Illud quippe* (inquit S. P. de Corpore Adæ lib. vi. de Gen. ad lit. cap. 20.) *& mortale secundum aliam, & immortale secundum aliam causam dici poterat: idest mortale quia poterat mori, immortale quia poterat non mori. Aliud est enim non posse mori, sicut quasdam creaturas immortalis creavit Deus: aliud est posse non mori, secundum quem modum primus creatus est homo immortalis; quod ei præstatur de ligno vitæ, non de constitutione naturæ: a quo ligno separatus est cum peccasset, ut posset mori, qui nisi peccasset posset non mori. Mortalis ergo erat conditio corporis animalis, immortalis autem beneficio Conditoris. Vide & librum adversus Julianum IV. capite 14. necnon de Civ. Dei lib. xi. cap. 20.*

Probatur etiam ratione. Corpus enim humanum elementis compositum

paſtum eſt, quæ propter qualitates contrarias tendunt ad mixti diſſolutionem. Itaque ne diſſolveretur, nec homo rediret in terram ſuam, conſervandum erat abque pugna iſtiusmodi elementorum temperamentum; quod eſt quidem ſupra naturalem humani corporis conditionem. Unde Auguſtinus poſt verba ſuperius relata ait: *Si enim corpus animale, utique mortale, quia & mori poterat.* Et lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſis. cap. 3. explicat primorum parentum immortalitatem exemplo veſtimentorum & calceamentorum Iſraelitarum, quæ in deſerto per tot annos non ſunt obrita, necnon Eliæ & Henoch, quorum corpora, etſi in ſpiritualem qualitatem nondum ſunt commutata, non tamen per tam longam ætatem ſenectute marcerunt. Atque ita primus homo, *habebat quantum exiſtimo & de lignorum fructibus reſeſtionem contra deſectionem, & de ligno vitæ ſtabilitatem contra vetuſtatem.*

Quæri ſolet an hæc virtus ligni vitæ eſſet naturalis. Naturalem fuiſſe exiſtimant Cornelius a Lapide, Toſtatus Epiſcopus Abulenſis, Pererius, Calmet, alique ſacrarum Scripturarum Interpretes, hæc ducti ratione, quod Dominus eſcicndo Adam de Paradifo Gen. iii. 2. ait: *Ne forte miſtat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ & comedat, & vivat in æternum.* Satis enim erat, inquit, ut moretur, lignum vitæ indita ſupernaturali virtute expoliare: nec neceſſe erat hominem de horto voluptatis expellere. Contrarium tamen cenſent antiquiores Scholaſtici, Magiſter ſent., D. Bonaventura, & Aegidius in ii. diſt. 19. Quorum ſententiæ præluſit Auguſtinus lib. viiii. de Gen. ad lit. cap. 5. dicens: *Illud quoque addo, quamquam corporalem cibum, talem tamen illam arborem præſtiſſe, quo corpus hominis ſanitate ſtabili firmaretur, non ſicut ex alio cibo, ſed inſpiratione ſalubritatis occulta.* Et de Civit. Dei cap. 20. libri xiii. *Qui ſtatu ei de ligno vitæ, quod in medio Paradifi cum arbore vetita ſimul erat, mirabili Dei gratia præſtabatur.*

Hæc autem ſententia, licet nonnulli ſunt qui Auguſtini verba de gratia improprie diſta interpretantur, quatenus & gratia fuit Paradifi voluptatis, & quicquid primo homini liberalitate Conditoris collatum eſt, magis mihi placet, quam alia. Primo enim, quod ſola naturali virtute ſervatur non eſt donum ſupernaturale: ſi ergo immortalitas primi hominis donum ſupernaturale eſt, non poterat ſola naturali vi alicujus cibi perenniter conſervari. Deinde Auguſtinus occultam illam ſalubritatem ex ligno vitæ repetit, *non ſicut ex alio cibo*, qui aderat ne homo eſuriret, & corpus animale naturali virtute alimenti reſiciebat. Præterea Anaſtaſius Sinaita, alique perpauci cibos Adami non fuiſſe corporales hoc argumento demonſtrant, quoniam etiam herbiæ, aliquæ ſaltem, quæ arborum fructibus veſcuntur, potuiſſent de ligno vitæ comedere, atque ita non fuiſſet primi hominis immortalitas ſingulari

gulare aliquod beneficium . Anastasio autem in hac sententia facile occurritur , respondendo lignum vitæ Dei gratia ejusmodi vim habuisse , quæ ad solos homines pertineret , dum ipsi , inquit Petavius lib. 2. de op. sex dierum cap. vii. num. 6. in officio manerent . Denique ratio quam afferunt recentiores Interpretes nulla est , cum Deo tam facile fuerit ligno vitæ occultam vim salubritatis subtrahere , quam arborescens maledictione sterilem reddere , ne ulterius pro homine prævaricatore poma proferret : nisi dicere velimus ea verba , *Ne vivat in æternum* , fuisse ejusdem generis cum præcedentibus , *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est* , ironicam scilicet objurgationem .

Illud vero , quod diximus , cibos Paradisi fuisse corporeos cum auctoritate Augustini , tum ratione probatur . Nam S. Pater lib. iv. contra Julianum cap. 14. n. 69. ait : *Sed ego cum eis sentio , qui sicut illud quod dictum est , Masculum & feminam fecit eos , & benedixit illos Deus dicens , Crescite & multiplicamini , & replete terram , secundum sexum corporalem atque conspicuum intelligunt dictum ; ita etiam quod paullo post sequitur , Ecce dedi vobis omnem fructum sativum seminans semen , quod est super omnem terram , & omne lignum quod habet in se fructum seminis sativi vobis erit in escam non aliter accipiant , nisi quia ille uterque sexus bis alimentis , quibus & animalia cetera , corporaliter utebatur , & habebat ex hoc victu sustentaculum congruum , licet modo quodam immortalis , tamen animali corpori necessarium , ne indigentia laderetur , de ligno autem vitæ , ne senectute perduceretur ad mortem .* Ex quibus Augustini verbis etiam theologica ratio depromitur : verba enim versus 27. prioris Capituli Geneseos , *Crescite & multiplicamini , & replete terram* , sunt proprie & literaliter accipienda : Ergo & quæ proximo versu sequuntur , *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram , & universa ligna quæ habent in semet ipsis sementem generis sui , ut sint vobis in escam* .

Inquirunt etiam Interpretes , an Adam perennem vitam consecutus esset , si de ligno vitæ semel comedisset . Et aliqui cum Abulensi Episcopo respondent affirmative : sed Theologi cum D. Thoma q. 97. art. 4. tenent virtutem ligni vitæ fuisse finitam , ideoque præservasse a corruptione usque ad determinatum tempus , quo transacto vel homo translatus esset in vitam spiritalem , vel iterum de ligno vitæ comedere debuisset . Ex qua D. Thomæ sententia infert Eftius virtutem hujus arboris fuisse naturalem , quoniam , inquit , omnis virtus corporalis finita est , nec virtus supernaturalis in corpore naturali absque necessitate est ponenda . Sed hujus consequentiæ necessitate non satis percipio . Etenim virtus supernaturalis finita esse potest , maxime comparate ad præceptum factum Adæ exercendi obedientiam tam abstinendo ab arbore vetita scientiæ boni & mali , quam vitam alendo ac servando esca arborum ceterarum . Nam etiam virtus Sacramentorum

illo-

illorum usu quodammodo instauratur, & si despectui sint, arbitrii culpa deperditur; hanc tamen virtutem nemo dixerit naturalem. *Sic ergo immortalis & incorruptibilis condita est caro hominis, ut suam immortalitatem & incorruptionem per observantiam mandatorum Dei custodiret. In quibus mandatis hoc continebatur, ut de illis lignis concessis manducaret, & ab interdicto abstineret, & per horum edulium immortalitatis dona conservaret:* ait Mag. Sent. dist. xix. §. 4. Ut ad Abulensem redeat oratio; si comedere semel de ligno vitæ perennem præstitisset immortalitatem, profecto Adam mortuus non esset, cum in Paradiso degens aliquando ejusdem arboris fructus gustaverit: *Quid enim absurdius, quam ut credatur ex aliis arboribus alimenta sumpsisse, non autem etiam ex illo, quod & similiter permissum fuerat,* ait S. Pater lib. 2. de Peccatorum meritis & remiss. cap. xx. n. 35. Profecto Adam si divini præcepti observantia custodisset originalem justitiam, consecuturum fuisse illam immortalitatem, qua etiam non posset mori, non utique exoliandum corpore sed supervestiendum incorruptione, ut absorberetur mortale a vita, & ab animali in spiritale transiret, expresse docet idem Augustinus in Opere mox laudato lib. 1. cap. 2, de Corrept. & grat. cap. 10, & xlii. de Civit. Dei cap. 19.

Unum est, quod contra superiorem propositionem opponi potest, Animam rationalem esse suapte natura formam corporis, formam vero naturaliter exigere materiei propriæ unionem. Cum ergo Anima sit immortalis exigit etiam corpus indissolubile: alioqui posset naturaliter a corpore divelli, & absque culpa miseram fieri. Cum enim a corpore separata consisteret ejusque societatem summopere appeteret, nec naturaliter habere posset, desiderio compartis suæ plurimum torqueretur. At quod a rerum naturali constitutione exigitur, nequit supernaturale beneficium existimari. Igitur supernaturalis non est primi hominis immortalitas.

Qui puræ naturæ possibilitatem propugnant, huic argumento respondent spiritualement animam modo perpetuam corporis unionem, etiam a corpore se junctam appetere, quoniam homo conditus est immortalis, & separatio animæ a corpore pœna est violati præcepti, non conditio naturæ. At si homo in puris naturalibus productus esset, nec perpetuam corporis societatem, nec ejus post mortem resurrectionem naturali instinctu exoptaret, cum optime nosceret utramque constitutioni corporis sui non deberi. Qui vero statum puræ naturæ possibilem negant, respondent appetere quidem rationalem animam perpetuam cum corpore vitam; hanc tamen esse hominis conditionem, & quidem perfectiorem, quam sit natura quælibet irrationalis, ut omne, quod appetit naturali facultate consequi minime possit, sed opus habeat supernaturalibus auxiliis, maxime ut perenni vita fruatur, & finem, ad quem fertur, assequi valeat. Utramque

sententiam ad trutinam revocabo in dissertatione ad finem libri hujus apponenda.

C A P U T X.

De libero arbitrio primi hominis, & in quo essentialis ratio libertatis consistat.

NIM liberii arbitrii prolati nomine soleo mentis animadversione percipere, quam voluntatem ipsam rationalis substantiæ, quæ pro suo arbitratu quod ei a ratione proponitur eligere potest, vel rejicere. Constituitur ergo libertas voluntate & ratione; non tamen ex æquo: sed voluntas est ipsa potestas, quæ potest in utramlibet partem inclinari: ratio autem vis intelligendi, qua voluntati objectum proponitur, & sine qua non potest in bonum libera deliberatione propendere. Etenim, ut Augustinus ait in VIII. de Trin. cap. 4. *Nemo amare potest incognitum*. Et quidem ea propensio, qua natura quælibet fertur in bonum absque ductu rationis, non potest opus voluntatis appellari, alioqui prædita forent arbitrio etiam animalia bruta, & creaturæ reliquæ, in quibus philosophi plures appetitum quemdam constituunt sensitivum aut naturalem: quamquam sunt Philosophi non vulgares, qui in rebus inanimatis nullam inclinationem agnoscunt præterquam divinæ ordinationis legem, & superiorum caussarum impulsu, cui necessitate infallibili obsecundent, & veluti jaculum emissum a perito sagittario dirigantur ad scopum, quem illæ nullo modo deprehendunt. Profecto in ratione liberum arbitrium consistere nequit formaliter: cum non sit in nostra potestate objecta percipere & cogitare; alias peccaret quisque ante consensum voluntatis, dum mentem subit cognitio aliqua falsa & perversa, nec ulla daretur ignorantia, quæ a peccato excusaret, quandoquidem esset in potestate hominis & libera ipsamet ignorantia. Quapropter S. P. Augustinus in lib. de Sp. & lit. cap. 34. ait: *Nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem; sed consentire vel dissentire propria voluntatis est*. Ex quibus satis revincitur error Durandi statuentis in II. dist. 24. naturam libertatis tam in voluntate, quam in ratione.

Cum itaque ratio motum voluntatis præcedat, in illius judicio *radicem*, ut inquit Scholæ, liberii arbitrii statuunt jure merito docti celebresque Theologi. Et quoniam ad bonum in communi & ad Deum in se visum dari nequit indifferentia judicii, cum nulla in his apprehendi possit species mali, etsi voluntas in hujusmodi objecta sponte ac libenter protendat, non habet veram libertatem, quæ est potestas ad utrumlibet, nulla necessitate impellente. Necessario enim amatur quod adeo bonum

bonum apprehenditur, ut aliud animus a vero aut apparenti bono rapi non possit. Quæ satis lib. IV. cap. ultimo, & lib. X. cap. XIII. sunt explicata.

Ut modo libertas hominis in unoquoque statu facile possit dignoscitur, advertendum est voluntatem appellari liberam a necessitate, a peccato, a miseria. Dicitur libera a necessitate suapte natura, & essentiali constitutione; unde quicquid ex necessitate agitur, nequit opus liberi arbitrii appellari. *Non enim est nobis liberum, quod in potestate non habemus*, ait Augustinus lib. III. de lib. arb. cap. 3. Quapropter errant turpissime Calvinii, & Janfenii Gregales, qui libertatem putant cum indeclinabili necessitate consistere. Observandum hoc loco indifferentiam, in qua libertas sita est, non esse ad bonum & malum, quam appellant Theologi indifferentiam contrarietatis non servato, sed prætermisso ordine finis; cum objectum voluntatis sit bonum, neque in malum tendat, nisi propter aliquem defectum, ut recte S. Thomas in II. Sent. dist. 25. q. 1. art. 2. Hinc est, quod Augustinus Julianum constituentem liberum arbitrium in facultate æquilibrata, & sese ad bonum, vel ad malum pro suo arbitratu inclinante, merito his verbis exprobrat lib. I. Op. Imperf. *Siccine Deum laudas, ut ei auferas libertatem?* Sita est itaque libertatis essentia in potestate eligendi pro lubitu hæc vel illa media, etiam ad invicem contraria, quæ valeant ad debitum finem conducere: unde S. Thomas libertatem definit I. p. q. 61. art. 8. *Libertas est vis electiva mediorum servato & non prætermisso ordine finis*. Quod ergo possit voluntas ad malum flecti, id non habet ex intrinseca ratione libertatis, sed conditione creaturæ defectibilis: cujus liberum arbitrium definitur ab Augustino: *Media vis, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest*; atque a Magistro Sent. in II. dist. 24. §. 5. *Facultas rationis & voluntatis, quæ bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente*. Hanc liberam a necessitate voluntatem habuit primus homo, qui potuit non peccare, potuit non mori, potuit bonum non deserere, inquit lib. de Corrept. & Grat. cap. XI. S. Pater.

Eadem a necessitate libertas etiam in hoc infirmitatis statu certissime perseverat. Etenim Deus, ut idem Augustinus ait in VII. de Gen. ad lit. cap. 23. *Nunquam ita punit voluntatem malam, ut naturæ perimas dignitatem*. Est tamen inter libertatem Adæ, & libertatem quæ post Adæ transgressionem permanfit, discrimen serio advertendum; nempe, quod in prima hominis conditione arbitrium erat liberum a necessitate & a peccato; homo enim creatus est rectus, sine vitio, cum bona voluntate, & cum adiutorio perseverandi, si vellet. Nunc vero est quidem homo liber a necessitate, sed servus peccati, nisi gratia Redemptoris liberetur, id est, habet adhuc liberam voluntatis potestatem, sed cupiditate, quæ est poena peccati, tanquam visco gluti-

tinoque taliter implicata, ut bonum, sicut oportet, non agat, nisi caritate, quæ inspiratur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, contraria concupiscentia vincatur. Nam *ubi Spiritus Domini, ibi libertas*, Auctore Apost. in 2. ad Corinth. 111. 17. Cum itaque Pelagiani originale peccatum, & gratiæ Salvatoris necessitatem negarent eo quod libero arbitrio inesset ad utrumlibet æqua potestas, rectissime Augustinus adversus hæreticos illos disputans ait *amissam peccati merito libertatem*, in Ench. ad Laurent. cap. 30, in Epist. ad Vitalem, & lib. xiv. de Civit. Dei cap. xi. Quod sane intelligendum est de voluntatis potestate libera a lege peccati, & explicata a glutino concupiscentiæ, non de potestate libera a necessitate, quæ etiam post Adæ prævaricationem in hominibus perseverat. Nam in libro 1. ad Bonifacium cap. 2. non libertatem periisse scribit, sed illam magnam, *quæ fuit in Paradiso*: quod repetit de Corrupt. & gratia cap. 12. de Spiritu & lit. cap. 31. de lib. arb. cap. 18. & aliis in locis compluribus. Eo enim Augustini disputationes collineant, ut adversus Pelagianos respuentes gratiæ Christi adjutorium, nimiumque arbitrii possibilitatem extollentes, originalem culpam, & gratiam Salvatoris propugnet. Ea propter scribit lib. 1. Operis imperf. *Non satis esse ad operandum bonum liberum arbitrium, nisi Dei gratia liberatum*: & lib. de nat. & grat. cap. 67. *De gratia quippe Dei agitur, quæ nobis per Mediatorem medicina opitulatur, non de impossibilitate justitiæ. Potest peccatum caveri, sed opitulante illo, qui non potest falli*. Solvit vero nodum omnem de Gratia & lib. arbitrio cap. 15. scribens: *Semper est autem in nobis voluntas libera, sed non semper est bona. Aut enim a justitia libera est, quando servit peccato, & tunc est mala: aut a peccato libera est, quando servit justitiæ, & tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona, & per hanc fit, ut sit homo bonæ voluntatis, qui prius fuit voluntatis malæ. Quamobrem Augustinus in hoc statu miseriarum non negat libertatem indifferentiæ, sed libertatem a peccato, neque de illa lis unquam fuit inter ipsum atque Pelagium, sed de libertate expedita a servitute prævæ cupiditatis: quam libertatem hostis gratiæ Christi in filiis Adæ æque ac in homine primo asserbat. Ex quibus colligitur perperam gloriari de patrocinio Augustini, qui negant veram in hoc statu libertatem, & irrito molimine Phereponum, sive Clericum, conari Animadv. in cap. 30. Enchirid. pag. 560. Append. August. ut Augustinum apertum liberi Arbitrii hostem demonstret.*

Liberamur itaque a peccato per gratiam. *Ex quo enim primus homo libero arbitrio venumdatus est sub peccato, ideo mala capit esse libertas hominis, quia ipsa libero arbitrio ablata est bonitas voluntatis*: inquit in Respons. ad 1. Inq. Ferrandi S. Fulgentius. Nondum tamen in hoc statu liberi sumus a miseria, cum etiam in justis remaneat concupiscentia ad luctam, & mors stipendium peccati. Etenim libera voluntas dicen-

dicenda non est, quando subditur vincentibus cupiditatibus . A quibus erit penitus libera , cum a summo bono viso facie ad faciem ad illud perenniter rapietur , non solum restituta libertate prima , qua Adam poterat non deferere bonum , & quæ nobis per Christi gratiam redditur cumulatus , sed etiam libertate , qua fruens indeficienter æternorum gaudiorum jucunditate non poterit amplius servire peccato . *Prima ergo libertas voluntatis erat posse non peccare : novissima erit multo major non posse peccare . Prima immortalitas erat posse non mori : novissima erit multo major non posse mori :* ait S. P. de Corrept. & Grat. cap. 12. de Nat. & Grat. cap. 35. & in Ench. ad Laurent. cap. 105. Ex quibus etiam obiter animadvertit S. Patrem asserentem in patria perfectissimam libertatem non loqui de *libertate indifferentia* , quæ ad meritum & demeritum in hoc statu necessaria est , sed de *libertate a miseria* . Hæc omnia traduntur a Magistro sent. lib. II. dist. xxv. his verbis : *Est namque libertas triplex , scilicet a necessitate , a peccato , a miseria .* Ubi etiam docet Adam peccando libertatem arbitrii perdidisse , non quidem omnem , sed libertatem *a miseria & a peccato* : libertatem denique *a miseria* illam esse , de qua Apostolus ait , *Et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* ; quam libertatem habebat Adam ante peccatum , sed plenius habent Sancti in beatitudine . Hæc Magister . Divus quoque Bernardus de Gratia & libero arbitrio , *Triplex est (inquit) nobis proposita libertas , a peccato , a miseria , a necessitate .* Hanc ultimo loco positam contulit nobis in conditione naturæ : in pristinam restauramur a gratia : media nobis reservatur in patria . *Dicatur ergo prima libertas naturæ , secunda gratiæ , tertia vitæ vel gloriæ .*

De arbitrio indito primo homini , ac permanente sub captivitate peccati , idest libero a necessitate aliquid modo dicturus exponam quid sit , & unde proficiscatur : nam utrum revera persistat sub dominatu concupiscentiæ , ut indubitanter supponimus , non videtur spectare ad institutam de primo homine disputationem , sed ad statum ærumnosæ mortalitatis , & ad gratiam Christi medicinalem . Istud itaque arbitrium quidam in quodam habitu a ratione & voluntate diverso male , ut arbitror , constituerunt . Habitus enim , quemadmodum a Scholasticis accipiuntur , sunt affectiones animorum ad unum speciem actum inclinantes , E. G. ad caritatem , ad humilitatem , ad temperantiam : & per liberum arbitrium potest voluntas nedum ad istiusmodi actus flecti , verum etiam ad oppositos , idest , malevolentiam , superbiam , atque immoderationem . Quod si habitum dixeris facultatem potestatemque rationalis

tionalis substantiæ; liberum arbitrium habitum esse fatebor, maxime cum a D. Bernardo definiatur *habitus animi liber sui*. Pariter non satis apte liberum arbitrium appellatur nonnulli *actum*, cum maneat voluntas libera tametsi nihil agat: quamvis & actum dicere non detracto, quatenus actus nominat etiam proprietates, ac formas, vulgaris sermonis consuetudo. Definiri ergo liberum arbitrium potest: *Facultas rationalis creaturæ agendi & non agendi, prout libet, positis omnibus ad actionem requisitis*.

Sane cum ejusdem potentiæ sit velle & eligere, liberum arbitrium ab ipsa voluntate nequaquam distinguitur: unde opus est, ut liberæ cujusque operationis sit rationalis voluntas principium efficiens. Quod commonstrat argumentationibus pluribus selectisque authenticis Doctor Ariminenfis in 11. sent. distinctione quinta ac vicesima. Et revera Magnus Augustinus in 111. de lib. arbitrio cap. 1. motum culpabilem esse in voluntate, & a voluntate demonstrat. In voluntate, quoniam eo motu animus movetur a voluntate, quo movetur libere, non necessario. Profert eo loco S. P. exemplum lapidis, cui similis est prevaricator animus in eo, quod ut ille pondere gravitatis in ima fertur, ita iste premente cupiditate inclinatur ad commutabile bonum; in hoc tamen dissimilis, quod lapis ita movetur ut non habeat potestatem activam, qua possit impressam sibi motionem cohibere, animus vero potestatem istiusmodi habeat. Ex quibus vellem diligenter notari, Jansenianos ac Novatores reliquos liberum arbitrium non meliorem saxo putasse, dum ausi sunt dogmatizare voluptatem ita animum dejicere, ut necessario moveatur, nec potis sit contraniti. Sed præstat audire Augustinum. *Restat (inquit) ut ejus sit proprius iste motus, quo fruendi voluntatem ad creaturam a Creatore convertit: qui motus si culpa deputatur, non est utique naturalis, sed voluntarius: in eoque similis est illi motui, quo deorsum versus lapis fertur, quia sicut iste proprius est lapidis, sic ille animi. Veruntamen in eo dissimilis, quod in potestate non habet lapis cohibere motum, quo fertur inferius, animus vero, dum non vult, non ita movetur, ut superioribus desertis inferiora diligit: & ideo lapidi naturalis est ille motus, animo vero iste voluntarius. Et infra, Motus, quo hac atque illuc voluntas convertitur, nisi esset voluntarius atque in nostra potius potestate, neque laudandus cum ad superiora, neque culpandus homo esset cum ad inferiora detorquet quasi quemdam cardinem voluntatis. Motus ergo liber erit tantummodo, ubi sit in voluntate potestas illum cohibendi. Satis enim constat Augustinum voluntarium pro libero usurpavisse; cum potestas illa animi motum cohibendi ad voluntarii rationem minime requiratur. Quamobrem ad Novatorum vitanda sophismata distinguendum accuratius est inter voluntarium & liberum, sive, ut recentiores quidam loquuntur, inter libertatem voluntatis, & libertatem arbitrii. Libertas enim vo-*
lunta-

luntatis opponitur coactioni, libertas arbitrii adversatur necessitati. Enimvero voluntas, auctore Augustino in libro de duabus Animabus, *Est animi motus, cogente nullo, ad aliquid non admittendum vel adipiscendum*: voluntas autem tunc libera est, quando *actus volendi est in nostra potestate*; ut ipse Augustinus docet in 1. Retract. cap. 22.

Quoniam, ut diximus, voluntas non fertur ad incognita, etiam ratio & iudicium ad actum voluntarium ac liberum prærequiritur, unde libero arbitrio carent res inanimes, & bruta Animalia. Etiam quando amamus scire incognita, amor iste cognitionem supponit; non enim hoc idem est cum dicitur, *amat incognita*, &, *amat scire incognita*: quoniam qui scire amat incognita, non ipsa incognita, sed ipsam scire amat. Videatur Augustinus in x. de Trinit. cap. 1. Quomodo autem ad ipsam cognitionem actus liber consequatur, meminit me non semel differuisse. Addam nunc Angelici Doctoris declarationem tanto dignam Magistro ex 1. p. q. 82. art. 2. *Intellectus*, inquit, *naturaliter ex necessitate inhaeret primis principiis, & voluntas ultimo fini. Sunt autem quædam intelligibilia, quæ non habent necessariam connexionem ad prima principia: sicut contingentes propositiones, ad quarum remotionem non sequitur remotio principiorum. Et talibus non ex necessitate assentit intellectus. Quædam autem propositiones sunt necessaria, quæ habent connexionem necessariam cum primis principiis: sicut conclusiones demonstrabiles, ad quarum remotionem sequitur remotio primorum principiorum. Et his intellectus ex necessitate assentit cognita connexionem necessaria conclusionum ad principia per demonstrationis deductionem. Non autem ex necessitate assentit, antequam huiusmodi necessitatem conclusionis per demonstrationem cognoscat. Similiter etiam ex parte voluntatis. Sunt enim quædam particularia bona, quæ non habent necessariam connexionem ad beatitudinem, quia sine his potest aliquis esse beatus, & huiusmodi voluntas non de necessitate inhaeret. Sunt autem quædam habentia necessariam connexionem ad beatitudinem, quibus scilicet homo Deo inhaeret, in quo solo vera beatitudo consistit. Sed tamen antequam per certitudinem divinæ visionis necessitas huiusmodi connexionis demonstretur, voluntas non ex necessitate Deo inhaeret, nec his quæ Dei sunt. Sed voluntas videntis Deum per essentiam de necessitate inhaeret Deo, sicut nunc ex necessitate volumus esse beati. His autem ea, quæ alibi de libertate arbitrii disputavimus, sunt plenissime comprobata.*

Illud tantum moneo, nos, dum liberum arbitrium ex duplici facultate conflatum prædicamus, idest, ex ratione & voluntate, minime unum ab alia discernere, sed eandem humanam mentem esse intellectum & voluntatem, quatenus diversimode percipitur, ut apprehendit, aut vult. Quod non soli recentiores Philosophi tenent, sed etiam Noninalium princeps Gregorius Ariminensis in 2. dist. xvi. & xvi. q. 111. art. 2. Et nihilominus intellectum quasi faciem voluntatis concipimus,

cipimus, & illum necessariam aliquam facultatem, istam indifferentem ac liberam rectissime nuncupamus. Idque diversa connotatione terminorum & consignificatione rerum facillimum est explicare. Mens enim prout rerum ideis formatur, & recipit rerum imagines, atque ad eas contemplatione convertitur, Ratio & intellectio appellatur; prout eligit, & quod menti obversatur, amplectitur, aut fugit, dicitur voluntas. Atque ita de imaginatione, sensibusque philosophi bene multi ratiocinantur, nec ea distinguunt, nisi objectorum ratione, ita, ut nihil sint aliud, quam anima ad corporeum objectum, sive ad ejus imaginem se convertens. Hinc arbitrantur plures animam dum intelligit, pati; dum vult, agere, quoniam intelligendo recipit ideas, volendo se libere aut spontanee determinat. Verum placet nobis etiam in intellectu actum aliquem constituere, mentis scilicet conversionem, & advertentiam. Ut enim oculus non cernit colores nisi animus ad imaginem pictam in oculis se convertat; ita mens non deprehendit veritatem, si non ad ideam vel speciem adverterit.

Nullus quidem in lectione Augustini aliquantisper versatus arbitritur me doctrinam ejus repellere. In x. de Trinit. cap. ii. docet, hæc tria, *memoriam, intelligentiam, & voluntatem non esse tres vitas, sed unam vitam, nec tres mentes, sed unam mentem, nec tres essentias, sed unam essentiam*. Et lib. xii. cap. 4. *Cum differimus* (inquit) *de natura mentis humana, de una quadam re differimus; nec eam in hæc duo, quæ commemoravi, nisi per officia geminamus*. Quicquid autem potest ex adverso objici, per ordinem ad connotata facillime diluetur. Ita rationem dicimus esse id, quod excellit in anima, & præstantiorem illam fatemur quocunque sensu; quoniam primum animi officium est perceptio veri, & longe sublimior est contemplatio rerum spiritualium, quam corporearum atque mutabilium. Brevi dicam: Anima est plurimum operationum causa effectrix, & ab his plura etiam sortitur vocabula. Potest intelligere, potest velle, potest sentire. Intelligitur verum: eligitur bonum: sentitur corpus certis quibusdam extensionis aut qualitatis modis, quos *accidentia* appellant. affectum. Ergo vocabulum istud *Intellectus* significat animam, & consignificat ipsius potestatem, aut operationem, quæ est cognoscere *verum*: Alterum *voluntas* demonstrat eandem animam, & connotat illius virtutem, aut actum eligendi *bonum*: Tertium *sensus* denotat ipsam substantiam animæ, & commoustrat ipsius ordinem ad *sensibilia*. Quapropter ipsamet Anima, quatenus percipit verum, & eligit bonum, est illa creaturæ rationalis eximia ac singularis proprietas, de qua dissertatiuncula nostra ad hunc modum se habet, videlicet, Liberum Arbitrium,

C A P U T XI.

An generatio hominum in Paradiso fuisset per carnalem complexum, si nemo peccasset?

CARNALEM hominum propagationem minime in statu Innocentiæ futuram nonnulli Patres tradiderunt, quibus placuit nullum usum fore nuptiarum, si Adam stetisset. Quod traditum a Damasceno lib. 11. de Fide Orthodoxa cap. 30. & libro 1v. cap. 25, a Gregorio Nysseno in libro de Opificio Mundi cap. 17, scribit Petavius lib. 2. de Op. sex dierum cap. viii. & Vellofilius Adv. in Tom. 1. Chrysostomi q. 3. Estius etiam in 2. dist. xx. §. 1. Addunt eundem Chrysostomum Hom. xviii. in Genesim, & Procopium in caput ejusdem libri 1v. Idem Estius affirmat aliquando ita sensisse Augustinum, ut constat (inquit) ex lib. 1. de Gen. contra Manichæos cap. 19. & de vera Relig. cap. 46. incertum quodammodo fuisse lib. de bono conjugali cap. 2. sed priorem repudiassententiam. Prioris vero dubitationis suæ meminisse lib. xlv. de Civ. Dei cap. xxi.

Revera S. Pater citato libro super Genesim cap. 19. inquit, num verba Genesios 1. 28. *Crescite, & multiplicamini* sint carnaliter, an spiritualiter accipienda, & respondet: *Licet nobis eam etiam spiritualiter accipere, ut in carnalem fecunditatem post peccatum conversa esse credatur.* Ubi etiam si carnalem generationem commode possumus accipere, quæ est humanæ naturæ propagatio per turbidam libidinem, declarat tamen plenissime filiis sæculi tantum quadrare verba Christi apud Lucam xx. 34. *nubunt, & traduntur ad nuptias*, quod negat ante peccatum Adæ futurum. Atque de vera Religione cap. 46. & lib. 1. de verbis Apostoli cap. 15. scribit carnales necessitudines ex peccato oriri, nec futuras si natura humana in istam corruptionem non fuisset relegata. Sed hæc duo loca retractat lib. 1. Retract. cap. 13. n. 8. scribens: *Non enim videram fieri potuisse, ut non morituri de non morituris nascerentur, si peccato illo magno non mutaretur in deterius humana natura: ac per hoc si & in parentibus & in filiis fecunditas felicitasque mansisset, usque ad certum Sanctorum numerum quem prædestinavit Deus, nascerentur homines non parentibus successuri morientibus, sed cum viventibus regnaturi.* Essent ergo & ista cognationes & affinitates, si nullus delinqueret, nullusque moreretur. Repudiavit ergo Augustinus priorem illam opinionem.

PROPOSITIO: Fuisset etiam in statu innocentiae per copulam conjugalem filiorum propagatio.

Ex Scripturis, & Augustinianis testimoniis breviter demonstratur.

I. Deus cum hominem condidit, masculum & feminam fecit eos, & benedixit

20. II.

T t t

nedixit

nedixit eis dicens, *Crescite & multiplicamini*: Est Ergo fecunditas generationis benedictio priori hominum institutioni conveniens, non occasione peccati superinducta; alias ad multiplicationem humani generis, & memoratæ benedictionis effectum necessarium fuisset peccatum, quod valde absurdum est cogitare. *Quisquis autem dicit non fuisse coitura, nec generaturos nisi peccassent, quid dicit, nisi propter numerositatem Sanctorum necessarium hominibus fuisse peccatum?* ait S. P. Aug. lib. xiv. de Civit. Dei cap. 23. 11. mulier Gen. ii. 18. appellatur viri adjutorium: *Si autem queritur, ad quam rem fieri oportuerit hoc adjutorium, nihil aliud probabiliter occurrit, quam propter filios procreandos, sicut adjutorium semini terra est, ut virgultum ex utroque nascatur*: ait ipsemet Aug. lib. ix. de Genes. ad lit. cap. 3. num. 5. 111. Adam adhuc innocens & proximæ calamitatis ignarus inquit Gen. 2. *Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adharebit uxori suæ: & erunt duo in carne una*. Quæ verba affert Christus Matth. xiv. 4. ut probet matrimonium esse ex sua institutione indissolubile, nec licitum esse quacunque ex causa libellum repudii. Viguissent igitur in prima quoque conditione connubia. Ita ratiocinaatur ipse Augustinus laudato libro iv. de Civit. Dei cap. 22. In eodem cap. Genesis v. 18. legitur: *Non est bonum esse hominem solum*. At mulier, quæ viro causa fuit perditionis, non bona extitisset, nisi ei futura esset gignendæ proli adjutrix. Deus ergo hac de causa mulierem producendam esse probavit. *Mulierem viro* (Ambrosius) *nonnisi generandi causâ perhibet institutam*. *Hæc enim sunt verba ejus in lib. de Paradiso: Si igitur viro culpa auctor est mulier, quemadmodum pro bono videtur adjecta? Verum si consideres quia Deo universitatis est cura, invenies plus placere Domino debuisse id, in quo esset causa universitatis, quam condemnandum fuisse illud, in quo esset causa peccati. Ideo quia ex viro solo, non poterat humani esse generis propagatio, pronuntiavit Dominus, non esse bonum hominem solum esse*. Verba sunt Augustini libro ii. contra Julianum cap. vii. n. 29. Satis ex his liquet feminæ, virique conjugium ad societatem & propagationem proli fuisse primitus institutum, atque ad naturæ conditionem, non ad peccati statum fecunditatem pertinere. Quæ omnia rationi etiam consentanea sunt; non enim homini ubertas fecunditatisque videbatur deneganda, quæ animantibus ceteris fuit ab hujus universitatis Auctore concessa.

REFUTATUR OBJECTIO.

Oppones: Homines in statu innocentie minime propagandos saltem conjunctione gignentium, cum ipsorum conditio, tum generandæ proli constitutio, ejusdemque generationis natura commonstrant. Et generantium quidem conditio: enim vero, si masculus & fe-

& femina adulti ac virili ætate fuerunt producti, & institutæ naturæ conveniens erat consimilis prolis & posteritatis generatio, quare ante prævaricationem procreandis liberis operam non dederunt? Proles vero quoniam statu fuisset ex materno utero in lucem edita? Si corpore exiguò membrisque infantilibus, obnoxii fuissent pueri innumeris calamitatibus, & deteriores bestiis, quibus nutrices in os inferunt mansa quæque minima & emolita. Quod si robusta virtute, & corpore valenti & confecto; non essent pueri ab hominibus progeniti hujusce naturæ. Generatio denique & libidine perficitur, & corporalis seminis abscissione: quarum una rationem antevertit, & est poena peccati; altera est mortalitatis & corruptionis indicium: unde Lucæ xx. 34. folis, ut diximus, filiis sæculi degentibus sub necessitate mortis, & contagione peccati res uxoria dicitur convenire. Pugnat ergo præcedens assertio cum parentum, natorum, & generationis conditione & natura.

Respond. Adam & Evam, licet adultos aptosque ad maritalem complexum non minus, ac modo sint desponsati ætate progressa, statim se ad faciendam generis sui progeniem non applicavisse: Quia mox creata muliere facta est illa transgressio, cujus merito in mortem destinati etiam de loco illius felicitatis exierunt. Posset etiam dici, quia nondum Deus jufferat ut coirent. Cur enim non ad hanc rem divina expectaretur auctoritas, ubi nulla concupiscentia tanquam stimulus inobediens carnis urgebat? Ideo autem non jufferat Deus, quia secundum suam præscientiam disponebat omnia, in qua & eorum casum proculdubio præsciebat, unde jam mortale genus propagandum esset humanum. Hæc S. Patr. lib. 1x. de Genes. ad lit. cap. 3. In quibus verbis non ait Augustinus expectandum fuisse universale mandatum, quod jam acceperant, sed peculiare, ut jure nobiliori, quam bellæ, suo obtemperarent Auctori.

Quod ad prolem attinet, diluitur a D. P. August. in lib. 1. de Peccatorum meritis cap. 37. & 38. Propter æri capacitatem (inquit) fortasse necesse fuerit parvulos nasci, quamvis cum exigua sit pars corporis costa, non tamen propter hoc Deus parvulam viro conjugem fecit, quam edificavit in mulierem, unde & ejus filios poterat omnipotentia Creatoris mox editos grandes protinus facere. Sed, ut hoc omitam, poterat certe quod multis etiam pecoribus præstitit: quorum pulli, quamvis sint parvuli, neque accedentibus corporis incrementis etiam mente proficiant, quoniam rationalem animam non habent, tamen etiam minutissimi & currunt, & matres agnoscunt, nec sugendis uberibus cava & ope admoveantur aliena, sed ea ipsi in maternis corporibus loco abdito posita mirabili facilitate noverunt. Contra homini nato, nec ad incessum pedes idonei, nec manus saltem ad scalpendum babilis, & nisi opere nutrientis admotis labris papilla uberis ingerantur, nec ubi sint sentiunt,

cliaut, & juxta se jacentibus mammis magis possint esurientes flere, quam sugere. Proinde infirmitati mentis congruit hac omnino infirmitas corporis. Vide & quæ scripsimus lib. 1. cap. 3. opp. 2.

De actu libidinis, & corruptione naturæ hæc sit ejusdem Augustini responsio in libro adversus Julianum iv. cap. 5. num. 35. *Cur autem non creditis, hominibus in paradiso constitutis ante peccatum divinitus potuisse concedi, ut tranquilla motione, vel commixtione membrorum sine ulla libidine filios procrearent, aut in eis saltem libido talis esset, cujus motus nec præcederet, nec excederet voluntatem?* Et lib. xiv. de Civ. Dei cap. 24. *Seminaret igitur prolem vir, susciperet femina genitalibus membris, quando id opus esset, voluntate motis, non libidine concitatis.* Proximo cap. 26. solvit etiam quod de violata virginitate opponeretur, his verbis. *Ita tunc potuisse utero conjugis salva integritate feminei genitalis virile semen immitti; sicut nunc potest eadem integritate salva ex utero virginis fluxus menstrui cruoris emitti. Eadem quippe via posset illud injici, qua hoc potest ejici. Ut enim ad pariendum non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus feminea viscera relaxaret: sic ad sætandum & concipiendum non libidinis appetitus, sed voluntarius usus naturam utramque conjungeret.* Ad hæc autem oratio nostra deducta cohibere se debet, ne ulterius progrediatur; nam posthac sapientissimus Augustinus, *De rebus loquimur* (inquit) *nunc pudendis, & ideo quamvis antequam earum puderet, quales esse potuissent, consiciamus ut possumus; tamen necesse est ut nostra disputatio magis freuetur eâ, quæ nos revocat, verecundia, quam eloquentia, quæ vobis parum suppetit, adjuvetur.*

C A P U T XII.

Quomodo Protoplasti suasionem Serpentis præceptum Domini transgressi sunt.

SED jam ad ærumnas, quæ propter malitiam & carnis necessitudinem nos premunt, ventum est. Præceperat Dominus Adæ & uxori, ne de ligno scientiæ boni & mali comederent facta copia arborum ceterarum. Serpens mulierem decepit, hæc virum; is nos miseram ejus progeniem in cumulum miseriorum dejecit. Hæc omnia brevi complectar, de mandato Dei, de tentatione serpentis, de lapsu protoparentum hac sectione dicturus.

PROPOSITIO I. Acquisitissima fuit lex principio homini lata, ut certæ arboris, cujus speciem ignoramus, fructum non tangeret.

Ratio enim æquitatis postulat, ut creatura suo Auctori subijciatur, eique præstet obedientiam. At Deus brevissimo illo, levissimo-
que

que mandato, *De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas*, ut Augustinus ait in libro de Civitate Dei quartodecimo, cap. 15, *Se esse Dominum commonebat*. Postulabat itaque jus æquitatis, ut rationalis homo latam sibi legem inviolabiliter custodiret. Deinde, quoniam magnum est obedientiæ meritum, rectissime autem Angelorum hominumque Creator statuerat, ut plenitudo beatitudinis esset merces arbitrii divini gratiæ adjutorio suffulti, quomodo idem Augustinus docet de Corrept. & Grat. cap. x. xi, sapientissime institutum est, ut aliquo præcepto servando suam exerceret obedientiam. Utramque causam complexus est S. Pater in II. de Peccatorum meritis cap. 21. scribens: *Abstine enim ut bonorum Creator, qui fecit omnia bona valde, mali aliquid in illius etiam corporalis Paradisi fertilitate plantaret. Sed ut ostenderet homini, cui esset sub tali Domino utilissima servitus, quantum esset solius obedientiæ bonum, quam solam de famulo exegerat, cui obedire non propter ipsius dominatum, sed propter servientis utilitatem potius expediret, ab eo ligno sunt prohibiti, quo si uterentur non prohibiti, nihil mali omnino paterentur, ut quod illo post prohibitionem utentes passi sunt, satis ostenderetur quod hoc eis non intulerit arbor cibo noxio perniciofa, sed tantum obedientia violata.*

Illius arboris speciem incertam esse non male diximus præced. libro prop. 3. cap. 4. Nam quod traditur in Alkorano fuisse triticum. septem spicarum, refutatur ex Genes. ubi legimus non de genere segetum herbarumque, sed de lignorum fuisse. *Quod ergo lignum esset, non est dubitandum*, ait Augustinus lib. VII. de Gen. ad lit. cap. 6. Opinio Theodreti & Mosis Barcephæ, quam non improbant Isidorus Pelusiota, Gennadius & Procopius, fundamento nititur nimium labili. Ajunt enim fuisse ficum, propterea quod Gen. III. 7. legimus, *Construxerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizonata*: putant enim ex eadem planta fructum ac folia Protoparentes legisse. Sed nostri Interpretes inquirunt inverisimile esse quod iterum ausi fuerint arborem illam contingere, unde accidisse sibi maximam calamitatem sentiebant. Addit David Ziegæ cum Remonstrantibus aliis, videri probabilius, quod Adam prope arborem non steterit, eo quod non ipse propria manu carpsit, fructum, sed hunc ei detulit mulier. Fecerint ergo subligacula ficus, quod ad tegendam nuditatem habeat hoc arborum genus lata folia; sed, ut S. Pater admonet in VII. de Gen. ad lit. cap. 5. *Melius est dubitare de occultis, quam litigare de incertis.*

Objices: Videtur lex nimium rigida tam minimæ transgressionis poenam innumerabilium calamitatum addicere.

Resp. non minimam ac levem, sed gravissimam fuisse priorum hominum culpam. Primo quoniam facillimum fuit in tanta integritate naturæ & magna ciborum copia ab unica arbore in Dei honorem abstinere, nec potuit melius & diligentius commendari quantum malum sit

folia

sola inobedientia, ut Augustinus demonstrat lib. viii. memorati Operis de Gen. ad lit. cap. xiiii. & 11. de Peccator. meritis cap. 21. Deinde quia ubi magna est inobedientiæ pœna proposita, & res a Creatore facilis imperata, nequit satis explicari quantum malum sit non obedire tantæ potestatis imperio, & tanto terrenti supplicio; inquit Doctor maximus xiv. de Civ. Dei cap. 15. Insuper quia in hac primordiali Dei lege, quam in arboris fructu Deus observari mandaverat, omnia præcepta legis posterioris continebantur, ut luculenter demonstrat Tertullianus in libro adversus Judæos cap. 2. Sed videamus quis fuerit tam perniciosæ inobedientiæ primis Parentibus Auctor.

PROPOSITIO II. Sualor primi peccati fuit Diabolus usus, ut mulierem alloqueretur, vero ac naturali serpente, tanquam organo & instrumeto.

Ita cum ceteris Fidei luminibus S. Pater xi. de Genesi ad litteram cap. 2. & xiv. de Civit. Dei cap. xi, paucis Catholicis repugnantibus; Origenes tamen & Philo serpentis nomine designari putant aut appetitum sensitivum interius percellentem, aut Diaboli suggestionem nullo visibili corpore assumpto peractam. Ab his non dissentit Thomas de Vio Cardinalis Cajetanus. Nonnulli apud Fagium Comment. in Genesi serpentis nomine significari tradunt linguam animalis a serpente diversi. Rabbi Abenesra ait Diabolum, nullatenus Evam aggressum, sed colubrum naturali facultate loquentem. Ophitæ, quibus Marcionis & Manichæi æsectæ assentiuntur, inquirunt serpentem illum fuisse spiritum Deo meliorem: cui gratias agunt, quod per ipsum hominibus cibus, per cibum visus, per visum mulieris cognitio, per hanc nuptiæ, per istas vero mundo bona innumera acceperint. Hos omnes parum negotii est refutare.

Ac primo verum ac naturalem serpentem assumptum a Dæmone demonstratur, quoniam Genesis 111. 1. ubi legimus: *Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ*, habetur hebraicum vocabulum *נָחַשׁ Nachasch* quod genus quoddam reptilium significat, ut constat ex lib. Exodi iv. 3. Deuter. viii. 15, & Jeremiæ viii. 17. Præterea huic vocabulo præfigitur littera pedagogica *ה*, *He*: quæ juxta regulas Grammaticorum nota est aut pronominis, aut articuli & regiminis, aut interrogationis, aut significationis propriæ, ut demonstrant Joannes Paschius, & Salomon Glassius. At hoc loco neque articuli, neque pronominis, neque interrogationis nota est: Ergo significationis propriæ & literalis. Rursus comparatur eodem versu *Serpens* cum ceteris animantibus terræ. Igitur est etiam ipse terrenum animal. Afferit non solum Guilelmus Estius in 2. dist. 21. §. 1. & alii Scholastici, sed etiam memoratus Paschius, & Jo. Frischmuth Acatolici maledictionem in serpentem prolatam; sed non desunt qui hanc ad solum Diabolum pertinere arbitrentur, ut idem Estius scribit sequenti §. quar-

§. quartodecimo : unde ex hac maledictione natura serpentis nequit certo deprehendi : etsi, ut mox dicam, defendi possit serpentem quoque naturalem fuisse a Deo maledictum.

Delituisse in colubro Diabolum & scriptura & ratio suadent. Nam legimus lib. Sap. cap. 11. 24. *Invidia autem Diaboli mors introivit in orbem terrarum*. Et Jo. v. 111. 44. *Ille homicida erat ab initio*. Apocalypf. etiam x11. 9. appellatur Diabolus *Serpens antiquus*. Neque poterat animal ratione carens mulierem alloqui, cum ea disserere, ac tanta vafritie illam ad exitium impellere. *Non itaque serpens verborum sonos intelligebat, qui ex illo fiebant ad mulierem*. Neque enim conversa credenda est anima ejus in naturam rationalem; quandoquidem nec ipsi homines, quorum rationalis natura est, cum demon in eis loquitur ea passione cui Exorcista requiritur, sciunt quid loquantur. Ait S. Pater x1. de Gen. ad lit. cap. xv111. Et paucis interjectis naturam humanam primitus seductam demonis in serpente colloquio conjicit etiam ex eo, quod nullum aliud genus animantium soleat moveri incantationibus, ut serpentium, quasi ad primæ temptationis memoriam commendandam quædam sit illi, idest dæmoni, cum hoc genere familiaritas.

Ophitarum vero deliramenta recitasse, ac refutasse idem est. Nuptiæ enim sunt ante suggestionem serpentis institutæ, atque etiam in statu innocentie fuisset humani generis propagatio. Neque credendum est, spiritum bonum fuisse auctorem mortis, & inobedientiæ præconem. Aperti sunt autem post culpam oculi prævaricatorum ad intuentium quod novum in eorum corpore acciderat patentibus eorum oculis. nudo. Audiatur Augustinus, qui Marcionitas Ophitasque aperte refellit in libro 1. de Nuptiis ad Valerium Comitem cap. 5. *Quomodo a se adductis animalibus terrestribus & volatilibus omnibus, Adam clausis oculis nomina posset imponere, quod nisi discernendo non fecerat, discernere autem nisi videndo non posset? Quomodo ipsa mulier ei demonstrata est, quando ait: Hoc nunc es ex ossibus meis, & caro de carne mea? Postremo si usque adeo quisquam fuerit contentiosus, ut hæc eum dicat non cernendo, sed palpando potuisse cognoscere, quid dicturus est, quod ibi legitur mulier lignum, de quo fuerat cibum sumptura, prohibitum vidisse quod esset speciosum oculis ad videndum? Erant itaque nudi, & non confundebantur, non quia non videbant, sed quia nihil unde confunderentur in membris senserant quæ videbant*. De speciei serpentis hoc unum dicam, ab Eugubino credi fuisse basiliscum, a Peryrio Scytalem ornatam præfulgida tergi varietate, ab aliis viperam: sed incerta res est, nec multum Theologi refert in eam inquirere.

Arguit Aben-Esra a naturali serpente Evam fuisse tentatam. Nam Satanas super ventre non graditur, nec vespitur pulvere. At serpenti ait Dominus Gen. iii. 14. *Super pectus tuum gradieris, & terram comedes:*

medes cunctis diebus visa tua. Non ergo serpens ille erat Satanæ. Contra hoc eodem argumento quidam probant serpentem illum nonnisi Satanam fuisse. Enimvero, inquirunt, serpenti progredi humi rependo est inditum a natura, non pœna: Atqui serpenti Evæ deceptorum in pœnam datum est, ut gradiatur sine pedibus ventre: Ergo serpens tentator mulieris verus serpens non fuit. Et quidem verum non fuisse serpentem pluribus argumentis evincitur. Primo quod in tertio Genesis dicitur *callidus*, in versione lxx. *σπουδαίως plurimum prudens*, 2. Hieronymo *nequam & versipellis*, in multis Latinis Codicibus, teste Augustino xi. super Genesim cap. 2. *sapientissimus*: quæ non possunt stupido & irrationali serpenti convenire. Deinde inverisimile est Deum cum reptili rationis experte eodem modo, ac hominibus fuisse locutum, eique peccandi nescio tanta indignatione probra ac maledicta dixisse. Præterea occur Satanæ corpus serpentis ingressus est; non vero animantis alterius membrorum forma venustioris? Quomodo etiam fieri potuit, ut mulier colubrum non horreret, aut saltem eo loquente non detegeret latentis spiritus fraudem? His suaderi potest non aliud fuisse Serpentis nomine significatum, quam aut sensitivum hominis appetitum, aut dæmonem.

Resp. ad argumentationem Aben-Esra præfatam maledictionem ad serpentem antiquum, idest, Diabolum certissime pertinere: quippe non minus cum serpente, quam cum ceteris venenatis, & feris animalibus nobis inimicitia sunt, & verisimile non est ea, quæ de serpente dicuntur, pœnam esse reptilium terrestrium, non insitas a natura proprietates. Etsi enim Interpretes recentiores inquirunt, facile esse hanc maledictionem etiam de vero serpente exponere, nam labefactato per culpam dominio hominis super bestias serpens homini noxius & abominabilis factus est, & quod erat conditio naturæ, transit in pœnam, quemadmodum nuditas, & partus mulierum, aliaque permulta; hæc tamen me plane non convincunt, cum serpens nec pudoris, nec pœnitudinis sit capax, nec fortassis ullius doloris, ac sensus: & quod nuper dicebam, non foret singulariter serpens maledictus illis vexatus, ceteris quoque nocivis belluis & repentibus plurimis, & talo hominis insidiantibus. Atque hæc adeo vera sunt, ut Didymus, Basilii, Ephrem Syrus, & Chrysostomus, qui maledictionem de vero serpente accepere, senserint olim pedes habuisse, hisque postmodum vi maledictionis divinæ deperditis repere. Proinde Augustinus cap. 36. libri super Genesim xi. *Tota (inquit) ista sententia figurata est, nec aliud debet ei Scriptoris fides, narrationisque veritas, nisi ne illam dictam fuisse dubitemus.* Haud me fugit viros doctos reponere historicam narrationem esse: pœnam inflictam non propter serpentem, sed propter hominem; & Diabolum ipsum ante aggressionem seminae damnatum & exosum fuisse. Verum hæc parum urgent: nam & nos liter

raliter omnia explicabimus, ita tamen, ut conditiones serpentis, ad quas fit allusio, sint velut cortex parabolæ, & maledictio cadat in diabolum, qui sub anguis exuviis seducta Eva, poena etiam in naturalibus serpentium proprietatibus expressa mulcendus erat. Neque tanta ei fuerat tentandi homines potestas, clanculum præsertim, & veluti calcaneum mordendo, per sensuum illusiones, atque vicissim tanta. in eum humani generis abominatio, & pugnandi etiam & conterendi caput ejus facultas, quanta miserandum Adæ lapsus fuit consecuta. Ita ergo literalem sensum recipiendum arbitror, ut quatenus sententia maledictionis prolata est, sit figurata, & appellet Diabolum puniendum spiritualiter supplicio significato in proprietatibus vere ac proprie inditis naturæ serpentis: quemadmodum colloquium fallax, & fraudulenta tentatio fuerat solius spiritus nequam reapse tamen per lubricum animal tortuosis anfractibus mobile; ut Augustinus ait in xiv. de Civit. Dei cap. xi. *Quod si adhuc contendas maledictionem illam ad utrumque serpentem pertinere, nullatenus repugnabo: nam & pro hac sententia sunt modo a me momenta quædam inserta, & plura suppeditabunt Estius in 2. dist. xx1. §. 14. Sylvius opusculo vii. in cap. 3. Geneleos, Spondanus An. Mundi 1. num. v., qui tamen fatentur in ea maledictione sensum mysticum primario a Deo intentum, referendum utique ad Diabolum, qui maleficii, & casus miserabilis auctor extitit. Graditur autem Diabolus super pectus, & terram comedit, quoniam invidentia, dolis, & superbia homines circumvenit, serpitque, & fluctuatione cupiditatem agit, terrenosque & voluptatibus deditos quasi devorat, & depascitur. Sed vide hæc apud Augustinum citato loco, & lib. 2. de Genesi contra Manichæos cap. 17. exposita & enucleata. Ac de maledictione serpentis hæcenus.*

Nunc ex ordine ad argumenta, quæ probare videntur Diabolum non assumpsisse verum serpentem, est respondendum. Atque ad primum dico serpentem prudentiæ & astutiæ laude commendari, quod sit animal præ aliis dexteritatem habens ad malum vitandum, caudam in via medio corpori inferens ne a viatoribus detruncetur, & caput erigens ut videat an quisquam veniat ei nocumentum allaturus. Dormiens etiam sese torquens corpus totum plectit, ut caput communiat, & senium sentiens in rimam petrae se insinuat, ac pronus per foramen nititur, exiitque vetustatem. Hinc prudens dicitur, callidus, sapiens; ut columba laudatur ob simplicitatem, & formica ob sagacem industriam. Potest etiam iste serpens, *non irrationali anima, sed alieno spiritu, idest, Diabolico, sapientissimus dici omnium bestiarum*, ait Sanctus Pater xi. de Gen. ad lit. cap. 2. Joannes Frischmuth cum Drusio reprehendit Hieronymum, quod in lib. de Tradit. Hebræis interpretatus sit חָרָם *Harum*, callidum, *nequam & versipellem*; cum omnia, inquit, essent valde bona: sed inconsiderata, aut audaci ani-

To. II.

V u u

mal-

madversione; primo quoniam ita reddiderunt etiam Aquila, & Theodotion: deinde, quia sermo est de serpente, & malo spiritu illum exagitante: rursus quia Fagius ejusdem cum Frischmutho religionis Comment. in 3. Gen. scribit: *נָחִים Hebrais equivocum est ad nuditatem, adjutiam, versutiam, & calliditatem*. Revera cap. 2. versu ultimo Adam, & Eva eodem vocabulo appellati sunt *נָחִים Harumim*, nudi.

Quod sequitur nullius est momenti; cum Deus etiam rebus sensu carentibus nutu & voce imperet in summæ auctoritatis, & omnipotentis testimonium. Erat insuper Domini reprehensio principaliter ad seductorem spiritum directæ; unde serpens cur hoc fecerit non est interrogatus: *Quia non ipse in sua natura & voluntate fecerat, sed diabolus de illo, & per illum, & in illo fuerat operatus*, inquit S. Pater x1. de Gen. ad lit. cap. 36. num. 49. Assumpsit vero Satanas corpus serpentis, non bestię alterius, quia illud assumere permissum est, & non aliud, *ut per naturam serpentis significaretur generi hominum, omnis diabolica tentationis similitudo*; ait eodem libro Augustinus cap. 28. n. 35. Est autem hæc similitudo, quod per infirmiores potentias spiritualiter serpendo, & suavi persuasionis sibilo permulcendo, venenum sensim instillat. Addit Spondanus, libentissime diabolus elegisse serpentem, ut hominem per vilissimum animal prosterneret ac superaret.

Ad illud vero, quod postremo loco sequitur, hoc habeto responsum. Mulier colubrum non timuit, non quod animalia tunc loquendi facultatem haberent, ut in 1. Antiquitatum libro cap. 2. Joseph commentus est; sed quoniam nulla erat causa timoris, ubi cuncta ad nutum hominis serviebant, quomodo Chrysostomus ait homilia in Genesim sextadecima. Cur vero non sit admirata, non unam causam, apud Scriptores invenimus. Existimat S. Thomas q. xciv. art. 4. mulierem putavisse, quod serpens loquendi officium accepisset supernaturali aliqua operatione. Docent alii ignorasse, num naturaliter sermonem habere posset etiam animal, quod noverat a Deo creatum: sed nihil prohibet quin ultro concedamus fuisse Evam demiratam, & rei tam novæ eventum expectavisse, ut Jansenius scribit in tertium Gen. v. 1. Notatione tertia.

PROPOSITIO III. In transgressione primorum parentum plurimum peccatorum reperitur complexio, sed est primum, & radix ceterorum superbia.

Non uno peccato Evam deliquisse satis constat; fuit enim *superba* Dei scientiam affectans, *inobediens* divinum mandatum transgressa, *curiosa* fructum vetitum contemplando, *Impenitens* malitiam propriam excusans, & viro suo *scandalosa* eundem trahens in perditionem. Sed tribus præsertim modis Satanas illam tentavit: infidelitate, ne crederet se morituram; immoderata cibi aviditate, ut de ligno scientiæ comede-

mederet; & inani gloria, & promissione deitatis, cum dixit, *Eritis sicut Dii*. His omnibus sceleribus sese Adam coinquinavit, qui etiam peccavit amore in mulierem inordinato, eo iniquior, quo in dignoscendis diaboli fallaciis sapientior, & fortior ad has repellendas.

Horum peccatorum primum fuisse superbiam, demonstrant divinarum scripturarum, & ratio ex Augustino deprompta. Etenim Prov. xvr. 18. legimus, *Contritionem præcedit superbia: & ante ruinam exaltatur spiritus*. Et Eccl. x. 14. 15. *Initium superbiæ hominis Apostatare a Deo: quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus, quoniam initium omnis peccati est superbia*. Augustiniana ratio hæc est in lib. xiv. de Civit. Dei cap. xi. *In occulto autem mali esse cæperunt, ut in apertam inobedientiam laberentur. Non enim ad malum opus perveniretur, nisi præcessisset mala voluntas; porro malæ voluntatis initium, quid potuit esse, nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia est. Quid est autem superbia, nisi perversa celsitudinis appetitus?* Ita ergo calus miserandus accidit. Præcessit serpentis interrogatio, deinde timoris expulsio, posthac suggestio, & divinitatis ac summæ scientiæ promissio. Tum mulier Dei similitudinem transgressionis præcepti appetere, mentis elatione superbire, averti a bono incommutabili, in poenam præsumptionis decipi, fidem præbere suadenti, fructum comedere, exhibere marito. Quod callidus serpens ad extremum pollicitus est, primo muliebrem animum contaminavit, traxitque ad arborem, a qua fuerat exordium sermonis. Hinc facile est conciliare sententias Patrum, quorum alii primum peccatum infidelitatem, alii inobedientiam, alii inanem gloriam appellaverunt. Nam infidelitas & mendacium principio apparet in suaforis sermone: inobedientia & vetiti fructus degustatio primum peccatum est operis; elatio autem & præsumptio est malæ voluntatis initium. Legite lib. xi. de Gen. ad lit. cap. 30. & memoratum caput xi. de Civit. Dei.

Adam vero postquam ab Eva certior factus est suggestionis diabolicæ, appetens & ipse præter ordinem rectum divinitatem ac sapientiam, quamvis forte amplis Satanae promissis non fideret, noluit uxorem contristare, & fructum, quem porrigebat, comedit magis deceptus benevolentia mulieris, quam fraude serpentis. Nec tamen primum Adæ peccatum fuit in uxorem studium & amor: *Quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, a quo illustrabatur ut videret, & accendebatur ut amaret, stabilis permaneret; non inde ad sibi placendum averteretur, & ex hoc tenebresceret, & frigesceret, ut vel illa verum crederet dixisse serpentem, vel ille Dei mandato uxoris præponeret voluntatem, putaretque se venialiter transgressorem esse præcepti, si vitæ suæ sociam non desereret etiam in societate peccati*. Hactenus loco nuperrime laudato Augustinus.

C A P U T XIII.

*De pœnis, quæ iusta retributione Adæ inobedientiam
consecutæ sunt.*

ADAMI transgressionem innumeræ propemodum calamitates subsequuntur. Primo desertor factus æternæ vitæ, etiam æternæ, nisi gratia liberasset, morte damnatus esset. Tum, cum posset antea quicquid vellet, nunc, sicut in ejus stirpe cognoscimus, cupiditatibus noxiis abripitur. Harum vero motus obscenos, atque ad turpes voluptates incitamenta non solum comitantur pudor & verecundia, quæ in probis honestisque juvat moderandæ libidini, sed etiam interitus libertatis, non quidem a necessitate, ut contendunt hæretici, sed a concupiscentia & lege peccati, quæ ad malum inclinat. Posteaquam enim facta est præcepti transgressio, confestim gratia divina deferente de corporis nuditate confusus est, sensitque motum inobedientis carnis suæ tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ. Cæpit deinde lucem formidare divinam, refugit in tenebras atque in devia, umbras appetens. Corpus quoque miseris, quas modo experimur, affectum est, fame, siti, exilio, agrorum sterilitate, alienatione & similitate ferarum, & necessitate moriendi. Videndus Augustinus de Civit. Dei lib. xii. cap. 15. de Peccatorum meritis & remis. lib. 1. cap. 3. & sequentibus, de Gen. contra Manich. ii. cap. 19. & de Gen. ad litteram lib. vi. cap. 25. & lib. xi. cap. 39. De quatuor præsertim pœnis hoc loco disputare proposui, de morte corporis, de ignorantia, de concupiscentia, & de pudore nuditatis.

D E M O R T E.

Et de morte quidem disquirendum est non tantum propter hæresim Pelagianorum negantium hanc pœnam esse peccati, verum etiam, propter Socinianos, quorum columen acutus & callidus Faustus cum Francisco Puccio Florentino anno 1577. congressum habuit contentiosum. In quo tergiversator ille ita hominem natura mortalem fuisse contendit, ut suapte natura morti fuerit subjectus, nec in ipsa creatione donatus tali gratia, qua potuisset a morte perpetuo immunis servari. Hujus autem assertionis prima pars vera esse potest, & poterat eam Puccius salvo catholico dogmate declinare; non enim immortalitas primi hominis erat conditio naturæ, sed gratiæ Dei beneficium: & quod Faustus tanta ingenii alacritate, & ambiguitate verborum frequentissime inculcat, primi hominis corpus fuisse animale, dissolubile, & mortalitate affectum inspecta natura sua, poterat ultro concedi. Sed
ita

ita fuisse mortale, ut etiam fuerit morti subiectus, antequam Adam laboretur, atque, ut Socinus ait pag. 258. & 276. tom. 2. Bibliot. Fratrum Poloniæ, in sua creatione divina gratia fuisse destitutum, nec conservationi ejus vitæ fuisse prospectum, sapit aperte antiquiorem hæresim Pelagianam.

Ut audaciam, quæ Sociniani divina testimonia solent contortis interpretationibus eludere, refellere quisque valeat, observandum est, quod cap. 9. præmonui cum Augustino lib. vi. de Gen. ad literam cap. 20. aliud esse non posse mori, aliud posse non mori; aliam immortalitatem, quæ est conditio naturæ solis incorporalibus substantiis conveniens, aliam immortalitatem quæ est beneficium Conditoris, & potest etiam rei corporeæ concedi, si quotidianæ corruptionis reparatur supernaturali virtute defectus. Animadvertendum quoque discrimen esse inter *mortale*, *mortuum*, & *moriturum*. Mortale est enim quod potest mori; moriturum quod mori debet: mortuum quod jam vita caret. Potest autem corpus esse mortale, quamvis non moriturum, *sicut hoc nostrum potest, ut ita dicam, esse agrotabile, quamvis non agrotaturum*, inquit Augustinus in 1. de Peccatorum meritis cap. 5. Male ergo distinguit Socinus inter immortale & mortale, quod istud sit morti subiectum, illud nequaquam; quod enim morti subiectum est, non est *mortale* tantum, sed *moriturum*; quemadmodum quod est vulnerabile, potest quidem vulneribus perfodi, sed necesse non est, ut vulneretur reapse. Recte tamen quod morte subjicitur, appellatur mortale, ut infra.

PROPOSITIO: Mors est pœna peccati; idest, poterat homo sibi mortem consciscere, ut fecit, sed non erat moriturus nisi peccasset.

Definita est hæc veritas a Synodo Palestina, ut S. Pater refert de Gestis Pelagii cap. 3, a Carthaginensi V, & Tridentina sess. v. can. 1. At Adversarii, cum quibus congregimur, nullam Sanctorum Conciliorum, ac Patrum rationem habent. Eos itaque ex sacris literis refellere institimus. Genes. enim 11. 17. ita Dominus Adamum allocutus est: *De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: In quacunque die comederis ex eo, morte morieris*. Legunt Hebræi מוֹת מֵיּוֹם *moriendo morieris*, idest, erit tibi mors inevitabilis, & eris obnoxius morti certo superventuræ: quam significationem inesse istiusmodi reduplicationi constat ex Gen. xxxvii. 33. Exodi 19. 12. 3. Regum 11. 37. Vertit hunc locum Targum, *Eris reus mortis*: Symmachus, & Hieronymus, *Mortalis eris*: Vatablus, *Morti eris obnoxius*: Robertus Stephanus, Pagninus, Arias Montanus, Antiquior Itala, *moriendo morieris*: Fagius, *tunc incipies esse mortalis*: Græci, *ὅτι ἐν, eris mortalis*: Omnium ergo consensione Hebræorum, Latinorum, Græcorum, Syrorum cum primum Adam peccavit, sese obstrinxit moriendi necessitate, & antea poterat non mori. Mors ista, cui homo prævaricator se subjecit, non solum certitudinem, sed etiam vehementiam quam-

dant

dam habere ex memorata hebraici sermonis phrasi certo certius colligitur, & pro utraque morte animæ, & corporis verba Geneseos apposite explicantur ab Augustino lib. xlii. de Civit. Dei cap. 12. Esse quoque accipienda de morte corporis, imo de ista principaliter, ex ipsa scriptura; & ex ratione manifestissime evincitur. Enim vero Deus hominem puniens dixit, *Terra es, & in terram ibis*, quod nisi de morte corporis, *quomodo intelligi possit, ignoro*, inquit idem Augustinus in primo de Peccatorum meritis cap. 3. Ratio autem satis aperta hæc est, quoniam in citato Genesius textu Deus pœnam comminatur, & mors animæ est ipsa culpa, per quam convertens se ad commutabile bonum libere a Deo recedit. Non ergo de morte animæ sola accipiendus est locus Genesius, alias sola culpa, non pœna esset a Deo prænuntiata: & verborum illorum, *Quocunque die comederis, morte morieris*, sensus foret non satis aptus, *Cum peccabis, peccabis*. Atque hæc etiam communi sensu probantur, Hebræorum quoque, ut constat ex Sixto Senensi lib. v. Bibl. Sanctæ annot. 43. & 52. nec non Buxtorfio in Append. ad differt. 2. Hujus argumentationis summa est: Ex versu 17. secundi capitis Genesius liquet Adam mortalem factum esse, idest morti subiectum, atque interitu lata lege superventuro rediturum in pulverem; quoniam mandatum de non comedendo ligni vetiti fructu transgressus est. Non esset ergo morti obnoxius, nec moriturus, si præcepto Domini obtemperasset.

Excipit hæc Socinus respondens Deum, postquam homo lapsus fuit, perspicue declarasse quid per mortem Gen. 11. v. 17. intellexisset. Ait enim: *Quia audisti vocem uxoris tuæ & comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbam terræ. In sudore vultus tui vesceris panem tuum, donec revertaris in terram de qua sumptus es, quia pulvis es, & in pulverem reverteris*. Gen. 11. 17. 18. 19. Vides mortis, non tanquam pœnæ mentionem fieri, sed tanquam termini, ad quem ipsa pœna duratura sit, nec infligi mortem a Deo, nec tanquam aliquid pristinæ hominis naturæ contrarium, vel dissimile commemorari; sed solum declarari hominem subiectum morti, tanquam rei, quæ ipsius hominis naturæ, & materiæ ex qua constabat, propria esset, eique valde consentanea. Addit Socinus: Cum moriturum aliquem pronunciamus, cum ut mortem caveat monemus, cum mortis reum esse affirmamus, cum mortem alicui minitatur, & similia innumera quotidie dicimus, nunquam de morte ipsa naturali loquimur, sed vel de violenta, aut quæ nobis immatura videtur, vel de infelici vita verba facimus; atque hoc sensu verba Genesius esse explicanda.

Sed hæc nullius sunt momenti; excurret enim Socinus de secundo ad tertium caput Geneseos. In cap. 11. versu 17, Deum mortem minitari, apertò

aperte probatum est. Socinus ipse pag. 260. fatetur ex hebraici sermonis proprietate illa verba, *morte morieris*, significare, *certissime morieris*, sive incurres in necessitatem moriendi, ut annotatum in Bibliis Roberti Stephani; & hominem ante lapsum, quamvis naturæ mortalis esset, non tamen obnoxium morti penitus & necessario. Ergo necessitas moriendi pœna est. Etiam sterilitatem terræ & reliqua cap. 3. commemorata pœnam esse, imo mortis præludia, aut etiam mortem defluentem, & sensim dissolventem corpora, donec in pulverem revertatur, puto neminem diffiteri. Abit etiam homo in cineres, & materiæ, ex qua constat, consentanea est dissolutio; non enim erat homo immortalis naturâ, sed gratiâ; ideoque nullus negat redire hominem in pulverem, quia de pulvere sumptus est. Sed contra naturæ defectum plantavit Dominus in medio Paradisi lignum vitæ tribuens *stabilitatem contra vetustatem*, ut Augustinus ait, & ostendimus cap. 1x. Quod ergo tam salubri ac mirabili cibo homo privatus sit, debetur merito transgressionis; & ideo naturalis conditio appellari non potest. Nam ut ipsius Socini exemplo utar, violentam mortem, & illatam sublato alimento, nemo unus dixerit naturalem. Illud vero quod ait hanc solam mortem, quam immaturam & violentam appellamus, infligi propter peccatum, non mortem absolute, quæcunque ea demum sit, ipsis Scripturæ verbis apertissime refutatur. Non enim Adam dictum est, quacunque die comederis, morieris aut veneno, aut laqueo, aut ferro, sed *morte morieris*, idest, certissime morieris; nec illius genere mortis, violentæ scilicet, legimus Adamum fuisse interemptum. Violentum quippe dicere consuevimus, quod ab exteriori causâ vim patitur. Si autem violentum appellas quicquid est contra inclinationem naturæ; do utramque manum, & mortem violentam esse profiteor. Verum quis, nisi omnino desipiat, affirmabit esse naturale quod naturæ inclinationi adversatur? Nunc sane cum mortem prænunciamus & lamentamur, loquimur sæpenumero de morte violenta, vel immatura; sed posteaquam incurrit homo in necessitatem moriendi: quâ posita sit pœna actualis peccati mortis acceleratio vel turpitude, quemadmodum facta est pœna originalis culpæ ipsa necessitas moriendi.

Secundum pro Catholico Dogmate argumentum sit: Sap. 1. 13. legitur: *Deus mortem non fecit*; & cap. 11. 23. *Quoniam creavit Deus hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Invidia autem Diaboli mors introiit in orbem terrarum*. At si homo condicione naturæ morti esset obnoxius, non regnaret mors propter demonis invidiam, nec Deus hominem creasset *inexterminabilem*. Igitur homo non est morti naturaliter subiectus.

Reponit Adversarius primo, Sapientiæ librum ad confirmanda nostræ Religionis decreta nullam vim & auctoritatem habere. Deinde ait, mortis nomine, non illam significari quæ est naturalis, & omnibus

bus communis conditio, sed immaturam, miseram, & violentam: In primo enim cap. v. 12, Auctor hominem hortatur ad evitandam mortem; & mors quæ omnibus dominatur vitari non potest. Manifeste, inquit, idem ostendunt verba postremi versus: *Impii autem manibus & verbis accersierunt illam*. Sequenti autem capite ait duntaxat, impiorum Diabolum imitantium proprium esse alicui perditionem & mortem machinari, quemadmodum ille homicida fuit ab initio. Ac de impiis mortem alteri inferri conantibus scriptorem loqui manifestum est ex verbis sequentibus: *Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius*.

Verum & hæc levissima sunt. Sacrorum librorum Canonem non privatorum hominum iudicium, sed universalis Ecclesia debet definire. Sapientiæ liber in divinorum voluminum serie tertii Carthaginensis Concilii, Romanorum Pontificum Innocentii & Gelasii, Tridentinæ Synodi notissimis decretis, & Patrum testimonio censetur; eumque laudarunt etiam temporibus proximi Apostolorum egregii Tractatores, ait S. Augustinus de Prædest. SS. cap. 14. Videant nunc Sociniani, qui nollent calliditatis insimulari, quanta vafritie Faustus apertissima divinorum librorum verba contorqueat. Concedo Auctorem loqui de morte violenta, & adversus impios, qui illam proximo machinantur. Peto autem, quo sensu creavit Deus hominem *inexterminabilem*? Quoniam creavit illum integrum & incorruptum, ac propterea sui similem, inquit pag. 161. *in animi incorruptione*, quam significat vocabulum græcum *ἀσάπεια*. ait pag. 328. Veruntamen si Auctor scribit adversus eos, qui morte turpissima corporis inimicos afficiunt, & Diabolum imitantur, per quem mors violenta introivit in mundum, occiditque hominem creatum a Deo integrum & incorruptum; quis non videt hominem etiam in corpore a Deo *inexterminabilem* conditum esse? Græcum autem vocabulum non solius animi integritatem, sed immortalitatem quoque absolute significat. *Ασάπεια non minus pro integritate, quam pro immortalitate usurpatur*, ait, egre licet, ipse Socinus. Immortalitate ergo, non minus, ac integritate animi Deus hominem exornaverat. Cap. 1. v. 12. ubi legitur, *Nolite zelare mortem*, monemur, ne illam quasi summo studio arcessamus, puta vino, veneri, & vitiis reliquis indulgentes. Sunt enim *ζῴωνται* vehementer studiosi. Et recte; quæ enim invidiâ Diaboli, ac inobedientiâ primi hominis introivit in mundum, peccati stimulo celerat & accersitur. Versu sequentis cap. ultimo habent Græci pro, *imitantur illum*, *παραίτουσιν αὐτὸν*, irritant illam, idest, mortem, quæ invidiâ Diaboli sedueto Adam communis est, impii advocant & attrahunt. Itaque Socinus sequitur semper ancipitem sensum, statum questionis turbare nititur, & frustra laborat in inveniendâ alia morte, cujus auctor fuerit Deus, ante eam, quæ intravit per peccatum, cujus perhibetur auctor Diabolus:

in-

inquit non male in defensione argumentorum suorum Franc. Puccius.

Præterea ad Rom. viii. 10. scribit Apostolus: *Corpus quidem mortuum est propter peccatum*. Recte de his Augustinus lib. 1. de Peccatorum meritis cap. 4. Puto quod non expositorum, sed tantum lectorum opus habet tam clara, & aperta sententia. Corpus, inquit, mortuum est, non propter fragilitatem terrenam, quia de terra pulvere factum est, sed propter peccatum: quid amplius querimus? Nec est cur aliquis objiciat Augustinum ibidem asserere corpus Adæ fuisse ante peccatum mortale; ut enim superius diximus, mortale appellat quatenus mori poterat, non mortale, quasi obnoxium morti; & mortale distinguit a morituro: Sed & illud corpus (inquit) jam erat mortale, quam mortalitatem fuerat assumptura mutatio in æternam incorruptionem, si in homine iustitia, idest, obedientia permaneret: sed ipsum mortale non est factum mortuum, nisi propter peccatum. Sive mortale erat quia poterat mori, immortale, quia poterat non mori; ut non, uno in loco explicavimus.

Idem Apostolus ad Rom. v. 12. *Per unum hominem* (inquit) *peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors*. Hæc verba, quatenus originale peccatum diferte probant ab interpretamenis Ielagianorum, & a cavillis Erasmi, & Joannis Phereponi libro proximo vindicabimus. Sufficit nunc animadvertere, quod sola lectione satis patet, mortem peccati stipendium esse. In Epistola pariter ad Corinth. i. cap. xv. 21. scribit Paulus: *Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum*. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur. Non potest explicari Apostolus de sola morte animæ, cum & peccatum a morte distinguat tanquam effectum a causa, & sermionem instituat de corporis resurrectione. Hanc illi mortem non corporis, sed animæ intelligi volunt, quasi aliud dictum sit ad Corinthios, *Per hominem mors*, ubi omnino animæ mortem accipere non sinuntur, quia de resurrectione corporis agebatur, quæ morti corporis est contraria: ait Augustinus lib. 1. de Peccator. meritis cap. vix. Itaque mors corporis per Adæ culpam in mundum ingressa est.

Occurrit Socinus Apostolum non esse de morte naturali ullaatenus accipiendum. Primo quia Apostolus eodem loco appellat corpus Adami animale, dicens: *Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*. Atque ut demonstret corpus animale esse, versu 45. assert verba Genesis ii. 7. *Factus est primus homo in animam viventem*: quæ proculdubio de corpore Adæ innocentis dicta sunt. Animale autem corpus quale sit, jam Paulus explicaverat, nempe vile, corruptibile, infirmum. Ergo antequam peccaret, corpus vile, corruptibile, infirmum habuit primus homo. Deinde subjicit Apostolus corpus hoc nostrum destruendum esse, quod terreni sumus, ut immortalitate donemur, quemadmodum semen non vivificatur, nisi prius moriatur. At-

To. II.

X x x

qui

qui erat *primus homo de terra terrenus*, teste ipsomet Apostolo ibidem v. 47. Destruendum itaque erat illius corpus, etiamsi non peccasset. Uterius Apostolus opponit corpori *animali*, quod generatur ex Adam, corpus *spiritale*, quod vivificatur per Christum. Istud erit immortale & incorruptibile. Erat ergo illud natura sua morti, & corruptioni subiectum.

Hæc ejusdem cum præcedentibus farinæ sunt. *Animale est hoc corpus sicut primi hominis fuit, sed hoc jam in ipso animalis genere est multo deterius; habet enim necessitatem moriendi, quam illud non habuit*: inquit Augustinus lib. vi. de Gen. ad lit. cap. 26. Itaque corpus Adami erat *animale*, quia poterat mori, & etiam ante lapsum utebatur cæcis ad reparationem calidi, & humidi, unde animalis vita pendet. *Sed ligno vite a mortis necessitate probibebatur, atque in juventutis flore detinebatur: & ideo non spiritale, sed animale fuisse non dubium est; nequaquam tamen moriturum, nisi in Dei prædicentis, minantisque sententiam delinquendo corruisset*: ait idem Augustinus lib. xiii. de Civit. Dei cap. 23. Destruendum est hoc corpus corruptibile, ut resurgat in gloria, propterea quod induimus imaginem terreni hominis propagatione, & prævaricatione mortis, quam nobis intulit generatio: & corpus, ut idem Apostolus ait, *mortuum est propter peccatum*; ideoque instar feminis emori debet, ut reviviscat. Quoniam vero resurget, *ut mori omnino deinceps non possit*, erit *spiritale* etiam per oppositionem ad Corpus Adami, quod mori poterat. Hæc adversus Socinum, qui ut aliorum hæreticorum, etiam Pelagii malitiam callide arguteque superavit.

Restat, ut veteratoris hujus, idest Pelagii, argumenta refutentur, quæ ex Scripturis æque, & ex ratione petuntur. Ex illis objici potest, quod eadem die, qua Adam comedit de ligno scientiæ, quantum ad corpus attinet, non est mortuus, sed annos vixit triginta & nongentos. Itaque ea verba, *Quæcumque die comederis, morieris*, animæ, non corporis interitum minabantur. Apostolus quoque dum ait, *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur*, haud recte de morte corporis exponitur; quandoquidem non omnes per Christum vivificantur, ideoque nec omnes in Adam moriuntur. At morti corporis unusquisque subicitur. Ergo de hac morte Paulus non loquitur. Hanc mortem naturalem esse etiam ratio commonstrat, primo quoniam pugnantibus elementis humanum corpus constructum fuit: & quod talibus constet, tendit naturaliter in corruptionem: posthac poterat obrui Adam molis alicujus subversione, percussu fulmine, mergi aquis, aut alio inopinato eventu interire. Sunt hæc pervulgatæ Pelagianorum captiunculæ.

Ad primum respondeo Gen. 11. 17. in comminatione & prohibitione Domini proprie utramque mortem intelligi, eam nempe, quæ naturalis

turalis vitæ privatio est ob animæ divulsionem a corpore, & hanc maxime & principaliter, & eam quæ est spiritalis vitæ privatio ob animæ a Deo per peccatum separationem; & hanc utique Adæ ipso transgressionis die contigisse. Legendus Gregorius Papa Epistola prima ac tricesima libri sexti. Attamen etiam mors corporis cæpit eodem momento in hominem debacchari: primo ob necessitatem moriendi; deinde ob frigus, æstus, lassitudinem, & quotidianæ corruptionis defectum, *qui nihil est aliud, quam quadam prolixitas mortis*, ut idem Gregorius scribit Hom. 37. in Evangelia, necnon Augustinus de peccatorum meritis cap. 16. Priori sensu etiam in humanis judiciis, postquam in reum pronunciata sententia est, & is in carcerem adducitur, *jam in mortuis extinctisque degit*, inquit hom. 17. in Gen. Jo. Chrysostomus, & Apostolus ad Rom. 5. 12, *in omnes homines mors pertransiit*. Posteriori autem sensu metonymice Idem est mors, ac id, quod trahit ad mortem: quo sensu Exodi x. 17. ait Phara, *auferat a me mortem istam*. Sunt denique, qui ea verba *In quacunq; die* referenda putant ad *comederis*, non ad *moriesis*: & qui diem pro mille annis interpretantur, quorum annorum summam primus homo non attigit.

Secundum argumentum nullius est roboris. Verborum enim Apostoli, ut Augustinus ait lib. xiiii. de Civ. Dei cap. 23. sensus est, quod *sicut nemo corpore animali, nisi in Adam moritur, ita nemo corpore spiritali, nisi in Christo vivificatur*. Præterea quemadmodum S. Pater observat tum hoc loco, tum in 1. de Peccatorum meritis cap. 8. non agebatur ab Apostolo *de justitia quæ contrariatur peccato, sed de corporis resurrectione, quæ contraria est corporis morti*: idque extra controversiam omnem evincunt proxima verba: *Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum*. Atqui licet plurimi sint destituti vita justitiæ, omnes tamen mortui corporaliter resurgent, ut eodem loco Apostolus contestatur. Sunt ergo omnes per Adam, in quo singuli peccaverunt, morti corporis ob illius prævaricationem addicti. Ad priorem ratiocinationem responsum dedimus cap. 1x., allato exemplo vestimentorum, calceamentorumque, quæ in deserto plurium annorum spatio non sunt obtrita, atque Henochi, & Eliæ, quorum corpora nondum senectute contabuerunt. Ita metuendum non erat, ut Adam habens de ligno vitæ stabilitatem *senectute gravaretur, & paulatim veterascendo perveniret ad mortem*. Pari jure de impendentibus periculis est discurrendum. Ut enim per interiorem gratiam, *nullis agitabatur perturbationibus animi*, ita per gratiam externæ protectionis *nullis corporum ladebatur incommodis*. Legendus Augustinus lib. xiv. de Civ. Dei cap. 10. Sed de corporis morte satis.

DE IGNORANTIA.

Plenitudinem scientiæ, & clarissimam summi veri revelationem, quæ futura erat merces perseverantiæ, utique homo in prima conditione non habuit. Illuminatus tamen fuit, ut bene ac sapienter vivere posset, & Deo per liberum arbitrium adhærere, ea prorsus ratione, qua de Angelorum mente dictum est lib. x. cap. 19. *Quare non poterat homo decipi, & errare invitus, nec Diabolus eum cepisset, nisi jam ille sibi placere cepisset*, inquit Augustinus xiv. de Civ. Dei cap. 13. Nunc plura a nobis ignorari etiam eorum, quæ ad nos spectant, experientia compertum est. Hanc ignorationem naturalem esse, non poenam peccati, audebant asserere Pelagiani, apud S. Patrem lib. de Dono Persev. cap. xi. & in 1. de Peccatorum meritis cap. 36.

PROPOSITIO. Ignorantia & difficultas, quam patitur omnis homo ab exordio nativitatis suæ, & qua approbat falsa pro veris, ut erret invitus, non est natura instituti hominis, sed poena damnati.

Ita Augustinus citato loco, & in 111. de lib. arbitrio cap. 18. In 1. Retraetat. cap. 9. in vi. adversus Julianum cap. 16, & in Enchiridio cap. 24. Cujus argumenta sunt: quia ignorare est malum, per quod a neicientibus innumera perpetrantur mala, & cujus caussa animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei. At malum nequit esse naturalis conditio, sed est poena peccati. Itaque ignorantia, & difficultas, sine quibus nullus hominum nascitur, supplicia sunt, non primordia naturæ. Rursus quia sanat Gratia Christi vulnera propter peccatum inflata, & ignorantia minuitur veritate magis magisque lucente, concupiscentia vero animi caritate magis magisque fervente; & ideo Pelagiani gratiæ Christi necessitatem negabant, propterea quod fateri nolebant utramque, ignorantiam, & concupiscentiam, poenam esse peccati: At gratiæ Christi deputanda est tam superna mentis illuminatio, quam inspiratio sanctæ dilectionis: Igitur ignoratio, quæ per hanc illuminationem dispellitur, vulnus nunc est, priorisque damnationis effectus. Ignorantia (inquit S. Pater lib. 11. de Dono Persev. cap. 17.) *Ignorantia igitur & infirmitas vitia sunt, quæ impediunt voluntatem, ne moveatur ad faciendum opus bonum, vel ab opere malo abstinendum. Ut autem innotescat quod latebat, & suave fiat quod non delectabat, gratiæ Dei est, quæ hominum adjuvat voluntates*. Vide Christianum Lupum cap. 1. de Opin. Probab. & Card. Norisium in Respons. ad Append. scrup. Anonymi. Accedit depromptum a ratione argumentum: quippe Adam conditus est cum tali potestate, qua bestiis terræ, & ceteris animantibus dominaretur; atque his nomen dedit, eoque, ut ex Hebræorum lingua colligitur, deprehenditur natura singulorum. Illam itaque perfecte noverat. At nunc qualem hominem adinvenies, qui, nisi longo studio sese maceraverit, possit vel

domesticorum animalium proprietates dignoscere, easque simplici vocabulo designare? *Sunt ergo vera anime duo ista pœnalia, ignorantia, & difficultas.* Lib. 111. de lib. arb. cap. 18.

Oppones: Adam & Eva a serpente seducti sunt: Ergo priusquam laberentur, ignorarunt dolos in seductoris interrogatione latentes.

Respondetur, Evam a supplantatore fuisse in fraudem deductam, posteaquam divinitatem singulari animi insolentia affectavit: eam enim aucupaturus hostis versutus, & artificio eruditus, illicere ad sapientiæ fastigium curavit; atque ita jam arrogantem & inflatam elusit: *Quando his verbis crederet mulier a bona atque utili re divinitus se fuisse prohibitos, nisi jam inesset menti amor propriæ potestatis, & quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat convincenda & humilianda?* Hæc Augustinus libro xi. de Gen. ad literam cap. 30. num. 39. Et xiv. de Civ. Dei cap. 13. *Illud itaque malum, quo cum sibi homo placet tanquam & ipse sit lumen, avertitur ab eo lumine, quod ei si placet, & ipse sit lumen; illud, inquam, malum præcesserat in abdito, ut sequeretur hoc malum, quod perpetratum est in aperto. Verum est enim quod scriptum est, Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur.* Prov. xvi. 18.

Potest idem affirmari de Adam, nisi mavis asserere, hunc non fuisse deceptum, sed peccasse sociali quadam necessitudine, ut Augustinus explicat memorato libro cap. xi. exemplo Aaron, & Salomonis. Quorum alter populo, ut Idolum aureum conflaret, non consensit inductus, sed cessit obstrictus: alter vero, quamquam non crederet Deorum simulacra esse colenda, fuit tamen blanditiis femineis ad sacrilegia compulsus. Atque in hanc rem profert S. Pater testimonium Apostoli scribentis in 1. ad Tim. cap. 11. v. 14. *Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in pravaricatione fuit.* Hoc tamen Apostolicum testimonium ita quidam interpretantur, quod Adam non fuerit deceptus a serpente. Hortatur enim Paulus mulieres, ut in silentio discant cum omni subjectione, ac jubet, ne docere permittantur: cujus monitionis ac præcepti duplicem causam affert, dignitatis viri, qui primus formatus est; & imbecillitatis mulieris, quam serpens, ut infirmiolem, circumvenit. Quamquam vero Augustinus Adamum a serpente negat supplantatum; nihilominus laqueo erroris implicatum asserit, & cum fessit quomodo fuerat judicandum, forte quod veniale crederet ab uxore commissum, inquit S. Doctor in eodem illo loco. Hujus erroris fontem in exitu præcedentis capitis demonstravimus.

DE CONCUPISCENTIA.

Concupiscere, si vim attendas grammaticalem, idem est, ac *velle*, *appetere*, *cupere*; & definiri potest concupiscentia bonarum æque & ma-

malarum rerum appetitus. Hinc in utramque partem; non solum Latini scriptores vocem hanc usurparunt, inter quos Cicero usitata phrasi ait cum perniciosum aliquid, tum res magnas & maxime expectandas *concupisci*; verum etiam Auctores sacri; inter quos Psalmista bono utique sensu ait: *Concupiscit anima mea in atria Domini*; Jacobus contra, *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum*. Atque tam de rerum spiritualium, quam sensibilibus desideratione vocabulum istud *concupiscentia* adinvenitur prolatum. Sed nunc de ea agimus *concupiscentia*, qua caro *concupiscit adversus spiritum*, inquit Augustinus lib. vi. contra Julianum cap. 18, & quæ est generale vocabulum omnis cupiditatis: *Est enim libido ulciscendi, quæ ira dicitur, est libido habendi pecuniam, quæ avaritia, est libido quomocunque vincendi, quæ pervicacia, est libido gloriandi, quæ jactantia nuncupatur*, auctore eodem Augustino xlv. de Civit. Dei cap. 15. Proximo tamen capite docet *concupiscentiam* peculiari ratione appellari, non quæcumque libidinem, sed illam, qua *obscenæ partes corporis excitantur*.

Nequit ulla *concupiscentia* reperiri sine anima; nam *concupiscere viventis, & sentientis animæ est*. Non est tamen *concupiscentia* ipsæ animæ sensus, sed illud, quod nos habere sentimus; sicut in passionibus corporis non sensus est morbus, sed ille sensus est, quo nos morbum habere sentimus: Verba Augustini sunt lib. vi. contra Julianum cap. 14. & 18. In unoquoque autem animi sensu distinguenda est sentiendi vivacitas, utilitas, necessitas, & libido. *Vivacitas sentiendi est, quæ magis aliis, aliis minus in ipsis corporalibus rebus, pro earum modo, atque natura quod verum est percipit, atque id a falso magis, minusve discernit. Utilitas sentiendi est, per quam corpori vitæque, quam gerimus, ad aliquid approbandum, vel improbandum, sumendum, vel rejiciendum, appetendum, vitandumque consulimus. Necessitas sentiendi est, quando sensibus nostris etiam quæ volumus ingeruntur. Libido autem sentiendi est, quæ nos ad sentiendum sive consentientes mente, sive repugnantes, appetitu carnalis voluptatis impellit*. Hæc est *concupiscentia*, de qua agimus. Julianus ista quatuor invicem confundebat, sed distinguenda esse demonstrat S. Pater lib. iv. cap. 14. allatis sensuum omnium experimentis. Inter quæ ingeniose observat etiam Virgilium nulla imbutum fide, divinaque scientia inter famem unde oritur edendi necessitas, & libidinem sive intemperantem appetitum epularum posuisse discrimen; dum enarrans frugalem Aenææ ac sociorum refectio-nem post naufragii pericula, in vii. Aen. libro ait:

Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ.

De regio autem, splendidoque convivio, quo ab Evandro postmodum fuerunt excepti, inquit Poeta:

Postquam exempta fames, & amor compressus edendi.

Ex

Ex quibus constat concupiscentiam non esse appetitum sensitivum aut rationalem duntaxat, sed appetitum ipsum inordinatum & reluctanter, sive impetum animi, aut sensus ad turpia & immoderata trahentem. *Motibus igitur suis anima, quos habet secundum spiritum, adversatur aliis motibus suis, quos habet secundum carnem: & rursus motibus suis, quos habet secundum carnem, adversatur aliis motibus suis, quos habet secundum spiritum: & ideo dicitur: Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem:* ait Augustinus lib. vi. adversus Julianum cap. 14. num. 41.

Ipse tamen motus non est concupiscentia, sed actus ejus; quem admodum exponit S. P. eodem lib. cap. 19. Quare concupiscentia est prava illa affectio, unde istiusmodi inordinatus motus exoritur. Hinc e Schola nonnulli, quibus consentiunt ex nostris Thomas de Argentina, & Gregorius Ariminensis in distinctionem libri 11. tricesimam appellarunt concupiscentiam sensu non malo *morbida[m] qualitatem*. Est autem morbidum, quod tabe confectum est, & vim habet morbi inferendi, ut morbida pecus, morbidus aer: quod nomen *morbida[m] qualitatis* eatenus approbamus, quatenus significatur *qualitatis* nomine, animi aut corporis habitudo; quæ talis esse potest, etiam carentiâ prioris temperamenti, uti malam qualitatem dicimus languorem infirmitatis. Nam S. P. Augustinus lib. 1. de Nuptiis cap. 25. de concupiscentia scribit, *Affectio est quedam mala qualitatis, sicut languor*. Atque manifestius xi. de Gen. ad lit. cap. 32. appellat concupiscentiam eodem vocabulo, *morbida[m], & mortiferam qualitatem*. Certum est autem, hanc non esse malam substantiam a principio malo productam in homine, ut S. Pater adversus Manichæos non uno in loco demonstrat; quoniam malum nihil est aliud, quam sola a bono deficientia. Importat vero concupiscentia aliquid positivum, videlicet, esse impetum, motumque animi, aut sensus; & aliquid privativum, nempe esse motum non rectum & moderatum. Atque ita facile percipitur quomodo, etsi non est substantia, aut qualitas positiva, inficit, titillat, & inclinât ad malum: quia ut moveat & afficiat habet a vivacitate & natura sensus vel animi, ut afficiat moveatque inhoneste, id nanciscitur a vitio, & privatione ordinis inter carnem & spiritum; quemadmodum ut claudus currat, officium est animalis; sed ne recte incedat, sit læsione atque imbecillitate membrorum. *Quamobrem* nisi homo infirmus esset, sed inferior pars obtemperaret rationi; nullus impetus animi, aut sensuum foret idem ille, quem libidinem & concupiscentiam promiscue appellamus: habuisset enim homo obedientiam inferiorum membrorum, *quam sua inobedientia perdidit*. Legendus Augustinus lib. xiv. de Civ. Dei cap. 24.

PROPOSITIO: Concupiscentia vitium est infeminatum: persuasione: Diaboli, naturæ vulnus, & pœna peccati.

Ita.

Ita definit Tridentinum Concilium sess. v. can. 5. & probatur 1. Joannes cap. 2. v. 16. ad Parthos hæc scribit: *Omne quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, & concupiscentia ejus.* Apostolus autem ad Romanos cap. vii. v. 23. *Videō, inquit, aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Et ad Galatas v. 17. *Caro enim concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem: hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis.* Jacobus etiam cap. i. v. 14. scribit: *Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus & illeſtus.* Deinde concupiscentia eum conceperit parit peccatum. Ex quibus S. Pater hæc argumenta adversus Pelagianos vibrat. Primo concupiscentia, quam Joannes affirmat a Patre non esse, & cui nos admonet, ut resistamus, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati; munera quippe Dei debemus custodire ac diligere, nec naturam, quæ bona est, execrari possumus & odisse: *Quomodo autem Joanni Apostolo obtemperamus, si concupiscentiam carnis diligimus? Respondebis, Non est ipsa, quam laudo. Et quæ illa est, quam Joannes dixit a Patre non esse? Luxuria, inquit. Sed luxuriosi non erimus, nisi istam, quam laudas, concupiscentiam diligamus. Ac per hoc nolite diligere carnis concupiscentiam, cum dicebat, luxuriosos nos esse volebat. Ab hac igitur abs te laudata concupiscentia diligenda prohibemur, quando a luxuria prohibemur: hæc autem, quam diligere prohibemur, non est a Patre. Hæc igitur concupiscentia, quam laudas, non est a Patre.* Aug. lib. xvii. contra Julianum cap. 13. num. 64. Deinde liquet ex Apostolo concupiscentiam cum castitate pugnare: & unum bonum cum altero minime pugnare. At castitatem bonam esse demonstrant sacræ litteræ, quæ nos ad eam conservandam hortantur. Oportet ergo, ut carnis concupiscentia sit mal'a, & homini adhærens ob vitium, non ob naturalem conditionem. *Duo enim bona, quæ a Patre sunt inter se pugnare non possunt; pugnant autem inter se continentia, & concupiscentia: quid horum a Patre magis esse velis, responde: sequitur e vestigio Augustinus.* Præterea ex præmissis Scripturarum Divinarum testimoniis constat concupiscentiam ad peccatum nos inclinare, eaque, nisi Christi gratia succurrat, arbitrium hominis lege peccati quasi mancipium Diaboli captivari. Sed quod ad peccatum allicit & proleſcat, est naturâ suâ malum & pœna; malum itaque, & peccati pœna est concupiscentia, seu pugna & lacertosa libido. *Quis autem ita sit imprudens atque impudens, ita procax, pertinax, perversax, ita postremo insanus & demens, qui cum peccata mala esse fateatur, neget esse malum concupiscentiam peccatorum, etiamsi adversus eam concupiscente spiritu peccata concipere ac parere non sinatur?* Lib. vi. ejusdem adversus

lus Julianum argumenta S. Pater jaculat, quæ operose constringunt eruditi Ordinis Theologi, Norisius in Vindiciis cap. 3. §. 2. Fulgentius Bellelli lib. 3. cap. 14. 15. & 16. Aurelius Piette de Peccato Originali Quæst. 6. alique complures.

Etsi permulta a Pelagianis objectabantur, possunt tamen omnia ad hæc revocari. Principio, concupiscentiam ad proles generationem inditam esse ex eo colligitur, quod illa etiam pecudes illiciuntur, in quibus nulla culpa esse potest. Deinde stante etiam integritate naturæ fuisset filiorum propagatio: igitur & concupiscentia. Tum: Si hæc mala sit, damnandæ erunt nuptiæ, quarum officium nonnisi indulgendo libidini exercetur. Præterea nihil est aliud concupiscentia, quam naturalis appetitus, in quo, ut in cibo vel potu usuvenit, solus est culpandus excessus. Insuper etiam peccati poena aliquod bonum est, non enim est malum peccatorem punire: bona erit ergo concupiscentia, quam contendimus penam esse peccati. Postremo concupivit Eva ligni vetiti fructum, de quo comedens prævaricatrix evasit: fuit itaque ante mulieris prævaricationem ipsa libido.

Respondet Augustinus ad primum lib. 1v. contra Jul. cap. 5. n. 39. ideo hanc libidinem in belluis malam non esse, *Quoniam non repugnat rationi, qua caret.* Addit de Orig. Peccato cap. 40. tantam excellentiam esse homini comparatione pecoris, *ut natura istius in homine vitium sit.* Subdit lib. 1v. Operis imperfecti num. 56. habere animam *asininam*, qui, cum libido sit natura pecoris, *negat in homine penam esse.* Ait bruta non inhiare in prægnantes, atque in actus obsceniores; ideoque in homine libidinem longe esse turpiorem, quam sit in belluis. Narrat lib. v1. contra Julianum cap. 14. num. 41. exemplo Calligoni, etiam Eunuchos meretriciis amplexibus inquinari, quam turpitudinem in exsectis bestiis non offendimus. Quod sequitur de propagatione proles in statu innocentie solvitur lib. v1. adversus Julianum cap. x1. lib. 11. de Nuptiis & concupisc. cap. 13. & lib. x1v. de Civit. Dei cap. 23. & 24. dicendo tunc libidinem aut nullam futuram, aut ita subditam voluntati, ut nunquam posset sollicitare nolentem, ita, ut absque noxia cupiditate homo uteretur genitalibus membris, ut modo movet pro lubitu manus, aut pedes. Tertium argumentum in ipsum Julianum retorquetur lib. 111. cap. 15, nam cum nuptiæ sint concupiscentiæ remedium, ut fatebatur Julianus, consequitur illam esse *languiorem quædam & morbum*; nemine providente remedium sanitati. In 1. autem de nuptiis cap. 14. demonstrat culpabilem non esse generandi intentione concubitus, qui proprie nuptiis est imputandus; has vero illud, quod non pertinet ad se, carnalem videlicet voluptatem, venia dignum reddere propter se. Addit lib. v1. contra Julianum cap. 18. hoc libidinis malo bene uti pudica conjugia, cum eo utuntur generandi causa, atque illud certa lege refrænant, ne ad alienas mulie-

res laxatis extra pudorem habenis discurrat. Ad quantum nego concupiscentiam esse naturalem appetitum; nam velle etiam saluum esse, & velle suscipere filios, eosque nutrire & educare naturalis est appetitus, idemque rationis, non libidinis, ut S. Doctor ait lib. 11. de Nuptiis cap. 5, quare concupiscentia ad appetitum addit inordinationem, quâ rationem avertit, eique repugnat, ideoque, nisi cum Pelagianis sensuum vivacitatem, libidinemque permixte accipiamus, semper in hac aliquis excessusprehenditur. Proxima argumentatio exploditur exemplo mortis, & cæcitat, quæ licet bonæ sint comparate ad Deum iuste eas infligentem, quod præstat beneficia debita subtrahens; nihilofecius peccatori, cui decernuntur, pœna sunt. Ultima etiam eliditur, respondendo præcessisse in Eva malam voluntatem, qua serpenti subdolo crederet, & consecutam malam concupiscentiam, *qua cibo inbiaret illicito*; ut scribit Sanctus Doctor lib. 1v. Operis imperf. cap. 56. & nos supra diximus Prop. 3. cap. 12. De Concupiscentia, quam in statu naturæ puræ propugnant quamplures Theologi, paullo infra: nunc enim de ea, quam modo experimur, tantummodo verba fecimus.

DE PUDORE NUDITATIS.

Hujus concupiscentiæ etiam pudor nuditatis est invicissimum argumentum: quod cum negare ausus sit post veteres Pelagianos immoderatus Augustinianorum librorum Censor Joannes Phereponus, breviter demonstratur. Etenim Genesis 11. 25. de Adam & Eva antequam laberentur, scriptum est: *Erat autem uterque nudus, & non erubescabant*: post transgressionem vero, ut habetur cap. 111. 7. *Aperti sunt oculi amborum; cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata*. Atqui non sunt aperti primorum hominum oculi, quasi ante lapsum cæci fuerint, ut supra adversus Ophitas demonstratum est: nec ut viderent interiorem peccati maculam solummodo; quippe ad hanc contegendam nihil conferre poterant perizomata ficus. Itaque aperti sunt, ut erubescerent, turpisque nuditatis afficerentur pudore. *Merito hujus libidinis maxime pudet, merito & ipsa membra, quæ suo quodam, ut ita dixerim, jure, non omnimodo ad arbitrium nostrum movent, aut non moventur, padenda dicuntur, quod ante peccatum hominis non fecerunt. Nam sicut scriptum est, Nudi erant, & non confundebantur; non quod eis sui nuditas esset incognita, sed turpis nuditas nondum erat, quia nondum libido membra illa præter arbitrium commovebat, nondum ad hominis inobedientiam redarguendam sua inobedientia caro quodammodo testimonium perhibebat, &c.* Legito Augustinum lib. xiv. de Civit. Dei cap. xv11. Hinc est quod merito Sanctus Pater ex pudore nuditatis, atque ex eo, quod concubitus feminei, ceterique actus voluptuosi nunquam
palam

palam perficiantur, & ingenuus quilibet homo ne turpia verba profundat continetur a verecundia, evincit libidinem malum esse tam hoc ipso loco, quam in altero libro de Nuptiis cap. 5. & contra Julianum lib. 1v. cap. 16. & lib. v. cap. 2. Quo in loco etiam hæreticum redarguit, quod ut argumentum ex allatis verbis Geneseos petatum callide eluderet, perizomata idem significare affirmabat ac vestimenta. Verum putide proflus, ac pertinaciter. Enim vero Græcum vocabulum *περιζώματα*, & Hebraicum *חגורת* *Hagorod*, Chaldæumque *זרזון* *Zerazin* idem esse ac subcinctoria, subligacula, & lumbaria, ipsum etymon demonstrat, atque consensio Interpretum universorum.

Objicit Phereponus Animadv. in cap. 13. libri xiiii. de Civit. Dei, & in cap. 17. libri xiv. motum aut nullum fuisse in Eva, aut certe minime conspicuum, & qui in eam ruborem posset inferre. De nuditate primorum parentum videndos cum alios Interpretes, tum præsertim Joannem Clericum in Genesim: gentes in Africa & America plane nudas incedere, nec olim magis vestitas fuisse, quidquid scribat in suo Apollonio Philostratus: nuditatis pudorem hinc potissimum natum, quod cum Adam & Eva liberos habuerint, tecti esse debuerunt, ne hi genitalia membra contrectarent, suisque citius æquo abuterentur: mulieres a pubertate tectas esse oportere, ne singulis mensibus oculos fœdum quidpiam offendant: conjugatos quoque nuditati consilere, ne per oculos concitata libidine, optimæ conjugiorum leges violentur. Belle his verbis censorium calanium retrahit: *Sed de his plusibus non agemus, ne in pudorem & ipsi peccemus.*

Respondeat idem Augustinus, ut quisque videat tam exulcerato animo Phereponum Sancti Doctoris libros legisse, ut tela Juliani jamdiu ab illo protrita nonnisi in sui perniciem tractare præsumat. Itaque S. Pater lib. 1v. contra Julianum cap. 13. num. 62. hæc habet: *Quid autem de motu feminae, cujus & ipsum puduit, inaniter argumentandum putasti? Non utique femina motum visibilem texit: sed cum in eisdem membris tale aliquid sentiret occultius, quale vir senserat, ambo texerunt, quod alterutrum videndo in alterutrum commoti ambo senserunt, & vel unusquisque sibi, vel alter alteri erubuerunt.* Næ peracuta est prior illa Phereponi argutatio, nova, ac peremptoria! Deinde nos Phereponus hortatur, ut adæamus Interpretes, præsertim vero Joannem Clericum, idest seipsum, pro recta intelligentia versus 7. capitis iii. Geneseos, quem de nuditate animi, idest, privatione gratiæ, ac peccato intelligendum esse contendit. Sed audiat Augustinus lib. v. adversus Julianum cap. 2. num. 7. hæc edisserens: *Ubi manifesta res est, scripturæ divinæ sensui nostrum sensum addere non debemus: non enim hoc fit humana ignorantia, sed præsumptione perversa. Adam, & mulier ejus, qui nudi erant ante peccatum, & non confundebantur, mox ut peccaverunt quas partes corporis amicerant, perizomatium nomine*

*fatis evidenter expressum est. Videmus quid texerint: nimis insipientia est adhuc querere, nimis impudentia adhuc negare, quid senserint. De nuditate itaque corporis, non solius animi, sunt verba Genesis accipienda, & de velamine pudendorum membrorum, quorum motu sentitur turbida ac perversa libido. Atque hæc est omnium fere Interpretum expositio; cui nec repugnat interpretatio eorum, qui docent Adam & Evam aperuisse oculos mentis ad discernendum inter bonum & malum; nam & his assentitur S. Pater x1. de Genes. ad lit. cap. 32. & xiv. de Civit. Dei cap. 17. scribens, se primos parentes cognovisse nudatos illa gratia, qua prius vestiebantur. Quod sane noverunt, quia hac gratia remota, extitit in motu corporis quedam impudens novitas, unde esset indecens nuditas, & fecit attentos reddiditque confusos. Joannem autem Clericum, inquit eruditus Auctor librorum de Ingeniorum moderatione lib. 111. cap. 3, virum & eruditione & ingenio critico revera celebrem, sed licentia quoque opinandi famosum, adeoque in Sanctos Patres animatum, cum audis; alterum, imo ipsum Phereponum audire te putes. Unde apparet hominis arrogantia, qui non solum Phereponum, idest, laboris patientem seipsum nominat, verum etiam præ ceteris sese divinarum scripturarum Interpretem nobis lectitandum proponit. Quod rursus opponitur de causa pudoris, eadem facilitate ab Augustino retunditur in 11. de Nuptiis cap. 5. num. 14. his verbis: *Quare illud opus conjugatorum subtrahitur & absconditur etiam oculis filiorum, nisi quia non possunt esse in laudanda commixtione sine pudenda libidine?* Idem dicendum est de adolescentibus; & puellis egressis ex ephebis, ceterisque nuda membra tegentibus: quare, nisi forte ob turpitudinem libidinis, nuditatem suam erubescunt? Sed accedit ad refellendum Phereponum, quod primi parentes consueverunt subcinctoria, ac tegumenta verendorum, cum nec filii essent, qui contrectarent pudenda, nec alienæ mulieres, quibus Adam committeretur, neque causæ aliæ, quas imprudens Criticus prætexit. Nec minus est portentosum in gentibus Americanis, quod nudæ prorsus incedant, quam quod sint anthropophagæ, & natos, parentesque immaniter cædant: quæ facinora si laudanda sunt, etiam laudanda erit libido; sin minus, neque hæc erit cum moribus summe vituperandis perpaucorum hominum celebranda. Denique & quod vereatur Criticus ne peccet in pudorem, ita ab Augustino carpitur lib. 1v. contra Julianum cap. 13. num. 62. *Sed loquens vana petis, ut ignorent verecunda aures, & congemiscant potius, quam indignentur necessitati tuæ. Quare petis, ut ignoretur tibi? Nonne abs te venit postulatio etiam ipsa est libidinis accusatio?* Et lib. 11. de Nuptiis cap. 9. num. 22. *Quid enim potuit Deus facere, quod ejus prædicatorem pudeat dicere?* Ita Augustinus fregit in Pelagianis Phereponi audacissimam temeritatem. Hæc de pudore nuditatis primorum hominum, quorum oculi,*

ad

ad discernendum inter bonum quod amiserant , & malum in quod ceciderant , aperti sunt ;

Quosque aluit misero fallax insania poma ,

Vestivit folio : sava quos arbore nudos

Reddidit , bos gravius tenui de cortice textit .

Alcimus Avitus lib. 3.

DE TUNICIS PELLICEIS.

Ad tegendam femorum nuditatem perizomata ficus sibi primos homines confuisse , Deumque eis addidisse tunicas pelliceas divina narrat Historia . Has tunicas Origenes esse putat ipsum mortale corpus ob prævaricationem præteritam interitu conficiendum . Hunc allegoricum sensum etiam Augustinus comprobatur in xi. de Genesi contra Manichæos cap. 21. dicens : *Ipsi enim fecerunt præcinctoria de foliis fici , & Deus illis fecit tunicas pelliceas ; idest ipsi appetiverunt mentiendi libidinem relicta facie veritatis , & Deus corpora eorum in istam mortalitatem carnis mutavit , ubi latent corda mendacia .* Pro qua Origeniana sententia stare videtur evidens ratio ; non enim decebat Deum lanium fieri , mactare animalia , & pellium esse futorem . Cum etiam bina cujusque speciei animantia produxerit , & nihil novi condiderit die sexta transacta ; inverisimile est aliqua deglubisse , uno bestiarum genere perditio .

Verumtamen affirmandum est , vere Adamo & Evæ *Tunicas* e pellibus confutas Deum fecisse : non enim alium sensum patiuntur hebraica nomina כתנות *Catnod-bor* , quæ significant vestimenta ex pelle bestiarum detracta : nec sine causa in historiis a literali sensu est ullatenus recedendum . Cui sane non adversatur Augustinus , qui xi. de Gen. ad lit. cap. 39. n. 52. scribit : *Hoc significationis gratia factum est , sed tamen factum .*

Ad rationem prædictam , quæ videtur confirmare Origenianum errorem , responderunt veteres Rabbinii fuisse pelles , quas statim tempore serpentes abiciunt ; sive animalia adhuc viventia sponte , Dei jussu , se pellibus expoliassent ; aut forte *pellium* nomine significari pilos , vel lanam . At hæc partim fictitia sunt , partim aspera & contorta ; partim quoque temporis angustiae , & necessitati convenire non possunt . Procopius Gazæus Comment. in Genesim putat hujusmodi pelles vel productas ex nihilo , vel per conversionem præexistentis materiæ , ipsa die sexta post Adæ lapsum , & die ad vespem inclinante . Tornielius tom. 1. Annal. p. 100. scribit tunicas ab ipso Adamo , Deo inspirante , fabrefactas , nec Deum , sed hominem animalia occidisse . Factum id ministerio Angelorum , scribunt Abulenſis , a Lapide , Saliannus , alii . Ego non video , cur teneamur asserere , Deum ex animalibus singulis bina

bina tantum creasse, cum hæc inter non sit, quomodo in hominibus, dominium ac regimen, cui dependentia ab uno necessaria est: aut si bina fuerunt producta, non potuerint, antequam macerentur, ad speciei conservationem feminas gravidare. Ut ut sit, falsum est, quod de primis hominibus scribit in quinto Lucretius:

*Necdum res igni seibant tractare, nec uti
Pellibus, & spoliis corpus vestire ferarum.*

C A P U T XIV.

De Adami resipiscencia, ac salute.

TATIANUS Syrus auctor Orationis ad Græcos editæ circa annum vulgaris Aetæ 172. Marci Aurelii Imp. XII. primus omnium Adami saluti contradixit, ut Irenæus scribit lib. 1. cap. 38. olim 30. & verbis Irenæi Eusebius H. E. lib. IV. cap. 29. Et doctissimus quidem Valerius Irenæi verba reddidit, *Nova præterea argumenta ad subvertendam Adami salutem excogitans*, quibus videtur Tatianum non fuisse hujus erroris auctorem, sed in Græcis habetur, *τὸ δὲ τὸ Ἀδάμ εὐτυχία παρ' αὐτὸν τῶν ἀνθρώπων προήγαγε*, idest, *Adami autem saluti ex seipso, ingenioque suo contradictionem faciens*. Post Tatianum damnationem Adæ asseruerunt Encratitæ, sic nuncupati ἀπὸ τῆς ἐνκρατίας, a continentia, quod nuptiis adversarentur; unde diversi non fuerunt a Marcionitis, ut recte eo loco Eusebius. Hi & Severiani dicti sunt a Severo quodam Tatiani discipulo, de quo Nicephorus lib. IV. H. E. cap. 4. & lib. 1. Hæretic. fabul. cap. 21. Theodoretus.

Revocavit in dubium salutem Adæ, non tamen inter damnatos illum connumeravit Rupertus Abbas Tuitiensis, qui floruit sub initium sæculi XI. Istum aliqui benigne excusant, quasi aliorum sententiam, non propriam exposuerit. Verum et si Rupertus temeritatis notam inurit iis, qui temere quæstionem hanc, subscribentes Encratiticis, finirent; nihilo tamen minus posteaquam dubitationis suæ causas attulit, nulla pro Adamo producta, pergit rotundis quadratisque verbis: *Salvatio ejus, & a multis libere negatur, & a nullo satis firmiter defenditur*. Excusandus potius Rupertus, quod non satis ei constaret de auctoritate libri Sapientiæ, de qua olim dubitarunt nonnulli: nullo enim alio divinæ Scripturæ testimonio salus Adæ apertissime comprobatur. Id tamen Tatiano, aſſeculisque minime suffragatur; quoniam hi non in ancipiti dubitatione prudenter versati sunt, sed temere in protoparentem damnationis sententiam pronuntiaverunt. Nunc autem ob memorati libri certam divinamque auctoritatem, atque ventilatam traditionem Majorum, neque fas est judicium suspendere.

PRO-

PROPOSITO : Adam patrati criminis pœnituit , & salutem æternam est consecutus .

Demonstratur primo ex cap. x. Sapient. v. 1. & 2. *Hæc illum , qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum , cum solus esset creatus custodivit , & eduxit illum a delicto suo , & dedit illi virtutem continendi omnia .* Deinde probatur Traditione PP. Irenæus in 111. adversus Hæres. cap. 34. plura contra Tatianum argumenta producit , de quibus infra . Fuit autem Irenæus huic hæretico synchronus , atque strenuissimus Adversarius . Sæculo 3. damnarunt hunc errorem Tertullianus lib. 11. contra Marcionem cap. 25. & Origenes hom. 35. in Matthæum . Proximo sæculo Eusebius loco citato , Athanasius libro de Passione & Cruce Domini , Hilarius in Matthæum Canone v111. Gregorius Nazianzenus Oratione xv111. de laudibus Cypriani . Postremo Patres ac Theologi universi , quorum ductor , & columnen Augustinus Epistola ad Evodium 99. nunc 164. cap. 3. ait : *Et de illo quidem primo homine patre generis humani , quod eum ibidem solverit , Ecclesia fere tota consensit : quod eam non inaniter credidisse credendum est , undecunque hoc traditum sit ; etiamsi Canoniarum scripturarum hinc expressi non proferatur auctoritas . Quamquam illud quod in libro Sapientie scriptum est , Hæc illum , qui primus factus est , patrem orbis terrarum , cum solus esset creatus , custodivit , & eduxit illum a delicto suo , & dedit ei virtutem continendi omnia , magis pro hac sententia , quam pro ullo alio intellectu facere videatur .* Collegimus testimonia , Patrum Bellarminus lib. 111. de Amiff. gratiæ cap. 12. Torniiellus ad an. m. 930. num. 9. Pererius lib. 7. comment. in Genes. Nat. Alex. differt. xv11. sæc. 2. Sam. Andreas , & alii ; itaut nullus plane tam ex Catholicis , quam ex Protestantibus neget , de salute Adæ universos , Tatianis exceptis , convenire . Unum addo quod alii prætermiserunt , in Litanis , quibus utitur Clerus S. Mariæ Majoris Romæ , legi : *Sancte Adam , ora pro nobis .*

His ego pro definiendo dogmate contentus ero : nam ubi constat de auctoritate literarum Sanctarum , & de consensu antiquorum , necesse non est ad humanam rationem confugere . Irenæus tamen hoc etiam telo petiit Tatianum , & salutem Adami demonstrat primo , quia sententia Tatiani nova est , ab eo conficta , & in parentes impia & injuriosa . Insuper , quia Deus non maledixit Adam & Evæ sicut serpenti ; imo illos ad respicientiam invitavit , & eis veniæ salutisque spem dedit , facta promissione Christi Redemptoris : per quem nulius Ecclesiæ , ac Deiparæ typus debebat serpentis caput contere . Deinde quia in signum pœnitentiæ se asperis perizomatis induerunt . Ulterius , quoniam Pastor non invenisset ovem perditam centesimam . Postremo , quia Diabolus gloriari posset , se a Christo non fuisse devictum , si primi parentes non fuissent ab ejus captivitate liberati . Pareus adversus Bellarminum ,

num, qui memorato loco hæc argumenta ex Irenæo produxit, tertium de perizomatis, & alterum de ove centesima parum firmum judicat, cum responderi posset, perizomata illa propter nuditatem fuisse confuta, hanc vero ovem significare quemvis peccatorem resipiscensem: cetera esse probabilia fatetur. Verum Irenæo assentitur etiam Ambrosius lib. de Parad. cap. 13. nec opus est, ut sint omnia prorsus invicta & palmaria. His accedunt conjecturæ aliæ, quod Adam & Eva Christi & Ecclesiæ typum gesserint, quod ab illis Abel sacrificiorum rationem, Deique cultum fuerit edoctus, & quod una cum Christo a mortuis surrexerint, ut Patres nonnulli tradiderunt.

Valde probabilem de salute Adæ fidem facit traditio de sepultura ejusdem Adæ eo ipso loco, in quo crucifixus est Dominus. Cujus traditionis, ut mittam quæ citari soleat ex libro 11. Carminum contra Marcionem, & ex Augustini sermone 71. de Temp., nunc 6. Append., quæ, etsi spuria habentur a Criticis, comprobant tamen antiquorum temporum opinionem; luculentissimos testes laudare possumus Cyprianum Tract. de Resurrect. Christi, Origenem hom. in Matthæum 35. Epiphanium lib. 2. adversus hæreses, Jo. Chrysostomum hom. 84. in Joannem, & alios plures laudatos a Bellarmino, & a Hyacintho Serry Exercit. 56. num. 5. & in Prologo Galeato operum Melchioris Cani cap. 5. & a Toletto Annot. 12. in cap. 19. Joannis, &c. *Qui omnes tradunt Christum mortuum super Adæ sepulcrum, ut is salvaretur divini sanguinis aspersione.*

Erit, qui reponat, S. Hieronymum Comment. in cap. 27. Matthæi hanc traditionem rejicere, quod in Jesu filii Nave volumine legatur Adam sepultum juxta Hebron, & Arbec, & Calvariæ locum dictum sit a capite decollatorum, uti asserunt & Beda, & Paschasius, & Doctor Angelicus 3. p. q. 47. art. 10. Magnus enim Hieronymus de hac traditione scribit: *Favorabilis interpretatio, & mulcens aurem populi, nec tamen vera.* Et ad 5. caput Epist. ad Ephesios: *Hæc utrum vera sint, nec ne, lectoris arbitrio derelinquamus.* Remanet tamen satis firma, aut saltem non refutata, illa de busto Adæ sententia; propterea quod Hebræorum opinio de Adamo sepulto in Hebron, nequit ex libro Josue confirmari, ut aperte me demonstraſſe confido in prima secundæ capitis propositione. Imo vera esse potest utraque simul sententia, nuncupatum Golgotha a cranio Adæ, & a cervicibus decollatorum. Cum debita ergo Hieronymo reverentia, ad partes aliorum accedimus; maxime quod ipsemet in Epistola, quam ad Marcellam dedit nomine Paulæ & Eustochii, quæ est inter familiares lib. 2. ordine septima, est pervertitæ traditionis adstipulator. In ea siquidem Epistola hæc de Hierosolyma habet: *In hac urbe, imo in hoc tunc loco, & habitasse dicitur, & mortuus esse Adam: unde & locus, in quo crucifixus est Dominus noster Calvaria appellatur, scilicet quod ibi sit antiqui hominis Calvaria*

condita: ut secundi Adam, idest, Christi sanguis de cruce stillans, primi Adam, & jacentis protoplasti peccata dilueret, & tunc sermo ille Apostoli completeretur: Excitare qui dormis, & exurge a mortuis; & illuminabit te Christus. Itaque Scripturæ divinæ testimonio, confessione Patrum, & conjecturis plurimis, quarum aliæ probabiles sunt, aliæ prope certæ, tollitur omnis hæsitatio circa resipiscenciam, Adami, circa quam pauci fuerunt ancipiti cogitatione distracti.

CONTRARIA OBJECTIO DILUITUR.

Sed ita argumentaberis. Salutem Adæ nec scriptura, nec traditio, nec aliqua ratio potest comprobare. Non scriptura: nam, ut Rupertus ait, liber Sapientiæ de Canone non est, & majori libertate parvipenditur, quam suscipitur, quia quando, vel ubi Adam peccatum suum agnovit, non ostendit. Amplius autem quod dictum est; *Et dedit illi virtutem continendi omnia*, nullum certum sensum præsentat, quia præter unicum Dominum Jesum Christum nullus est homo tali virtute præditus. Adde legi in pluribus codicibus: *Et eduxit illum de limo terræ*, non, *a delicto suo*. Præterea Apostolus in 1. ad Corinth. xv. 22. novum Adam opponit veteri; ut ergo in illo omnis salus, ita in vetere Adamo est omnis punitio, & damnatio. Rursus idem Apostolus ad Hebræos xi. 4. Ecclesiam fidelium non ab Adam, sed a filio ejus Abel exortam ostendit. Ex Scripturis igitur salus Adæ nequit evinci. Sed nec ex traditione. Etenim Rupertus, ut dictum est, circa eam pendet animo: Bernardus in libro de modo beate vivendi scribit: *Adam in infernum cecidit, quia inobediens fuit*: Et Gelasius Papa librum, qui inscribitur, *Pœnitentia Adæ*, inter apocryphos amandavit. Ratio autem æquitatis postulat, ut ex quo Deus non peperit angelis peccantibus, nec veniam daret homini, quem conditione inferiorem paribus beneficiis ornaverat. Scripturis itaque, auctoritate, & ratione salvatio Adæ oppugnatur.

Resp. falli Rupertum, qui a Canone divinarum scripturarum expungit librum Sapientiæ: in quo retinendam esse Vulgatæ lectionem, constat ex Græcis, Romanisque Codicibus, & ex Patribus, qui legērunt, *a delicto suo*, ut supra vidimus in Augustiniana ad Evodium Epistola. Ea autem verba, *Et dedit ei virtutem continendi omnia*, non plenissimam potentiam, sed dominium ac regimen demonstrant rerum terrenarum; cum sit in græco *ἀρτίου τῶν ὅλων, omnibus dominari*. Cœpisse Adæ pœnitentiam ex quo dominicæ sententiæ cervicem inflexit, & rudibus brutorum pellibus contextus vitam miserrimam egit, pie, & probabiliter credimus. Apostolum in Epist. ad Corinth. agere de morte & resurrectione corporum, diximus capite præcedenti; quamquam & in hoc novus Adam opponitur veteri, quod unus gratiæ, alter

peccati sit auctor : sed tamen ad Rom. v. 14. appellatur primus Adam *πρῶτος τοῦ μέλλοντος forma futuri*. In Epistola autem ad Hebræos fideles præcipue laudantur, qui fidei causa aut mortem perpessi sunt, aut futurorum promissionem singulari mysterio acceperunt ; quorum utique primus est Abel . De Ruperto non opus est plura edisserere . Liber de modo bene vivendi non est genuinum opus Bernardi , ut demonstrat Bellarminus de Script. Eccles. an. 1130. e stylo , & inscriptione ad Sororem virginem : & præterea possunt verba , quæ inde obijciuntur , ad solum reatum , & meritum damnationis referri . Gelasius certum librum , non poenitentiam Adami reprobatur ; ut dum declarat apoeryphos , qui inscribuntur , *De Infantia* , & *de Nativitate Salvatoris* , derogat librorum auctoritati , non autem substantiæ rerum gestarum . Adamo denique , non Angelis Deus pepercit ; sive quod ille fuerit imbecillioris naturæ , ut Gregorius docet lib. 1v. *Moralium* cap. 9. & Damascenus lib. ii. cap. 3. sive quia Dominus beneficiorum suorum Angelos iusto iudicio , hominem misericordiæ decreverat reservare . Pro quo maximo beneficio , aliisque innumeris , quibus nunquam non afficimur , inter quæ & illud connumerandum est , quod finem attigerim hujusce libri , Deo patri misericordiarum gratias refero .

PRAECEDENTIS LIBRI XII. A D D I T A M E N T U M.

*In quo de statu naturæ, quam puram vocant,
disquiritur.*

ON sine causa, ubi dissertando de variis Theologiæ doctrinæ capitibus incidit disputatio mea in dubia, quædam, quæ circa statum hominis in nulla supernaturali gratia, atque in nullo peccato constituti versantur, abstinui a sententia dicenda, ne magnam hinc Doctorum multitudinem irritarem, inde vero sodalitiis nostri scriptores mihi facerem adversarios. Novem enim tanquam Baji, & Jansenii gregales illos passim traduci, qui statum naturæ, quam *puram* vocitant, repugnare arbitrantur; & ex adverso haberi a plurimis Augustini difectores, qui possibilem adstruunt. Proferre autem sententiam, quasi temere aleam jacere nolui, ratus me lectori operam haud inutilem locaturum, si dubia ipsa juxta utramque opinionem dissolverem. Jam vero ne surda aure utriusque argumentationes præteream, in hæc quæstione me continebo aliquantulum, illamque rationem suspendendi jadicium, eam hæcenus servaverim, demonstro, ita tamen, ut a nostratibus dispellam errorum, damnatorum nubeculas, & modeste aperiā quid possit a nobis majori probabilitate defendi. Illud tantum præmittendum est eam appellari a Theologis *naturam puram*, in qua præter naturales proprietates nihil ei superadditum esset, nullum videlicet supernaturalis gratiæ beneficium, nullumque vitium; haberet tamen illa naturales defectus, qui ex animæ aut corporis constitutione proficiscuntur, & esset obnoxia fami, siti, morti, & languoribus ex pugna elementorum exorituris.

C A P U T I.

*Doctorum, qui statum puræ naturæ censent esse possibilem
argumentationes præcipuæ.*

ITaque status *puræ naturæ* possibilitatem Theologi hisee argumentis stabilire nituntur. Romani Pontifices Pius V. an. 1567, & Gregorius XIII. anno 1579. damnarunt constitutionibus suis sequentis Michaelis Baji Decani Academiæ Lovaniensis propositiones: *Integritas*

Z z z

pri-

primæ creationis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio: Deus non potuisset ab initio talem creare hominem, qualis nunc nascitur: Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio: Falsa est Doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari, & institui sine justitia originali: quæ sunt inter alias ab Apostolica Sede proscriptas ordine vicesima sexta, quinquagesima quinta, septuagesima octava, & nona. In quibus apertissime eorum sententia reprobatur, qui naturæ puræ impossibilitatem defendunt. Nequit ergo salva fide ac religione opinio hæc sustineri.

Huic argumento respondent contrariæ sententiæ patroni, Baji propositiones non esse omnes absolute hæreticas, sed alias propter acre in aliorum opiniones judicium, & nimiam in vellicandis Doctorum sententiis arrogantiam, alias vero respectivæ, & in sensu ab assertoribus intento fuisse damnatas. Quod Gabriel Vasquez in 1. 2. disp. 109. cap. 18. probat ex verbis, quæ recensitis propositionibus Baji in Bulla Romani Pontificis subjunguntur: *Quas sententias stricto coram nobis examine ponderatas, quanquam nonnullæ aliquo modo sustineri possent, in rigore tamen, & proprio verborum sensu ab assertoribus intento hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, & in pias aures offensionem immittentes, respectivæ, & quacunque super iis verbo, scriptoque emissæ præsentium auctoritate damnamus.* Ex qua damnatione, addit Vasquez, non satis apparet, qualis unicuique propositioni censura sigillatim conveniat; nec prædictis propositionibus omnibus illas notas & censuras simul, sed singulatim convenire, hoc est singulas singulis tribuendas esse, ex prædictis verbis aperte constat. Nec poterat Vasquez rem ignorare, qui de articulis Bajanis sermonem frequenter habuerat cum Francisco Cardinali Toletio, qui in hac causa Lovanium fuerat delegatus. Hæc non solum Theologi nostri confirmant; Cardinalis Norisius in Vindiciis cap. 3. §. 2. Fulgentius Bellelli lib. 3. cap. 27. Lafosse tom. 3. q. 1. §. 11. & alii, verum etiam Vincentius Contensonus Thomista doctissimus tom. 1. lib. viii. dissert. 1. cap. 1. §. 1. celeberrimus Estius in 2. dist. 25. §. 6., qui laudat etiam declarationem Facultatis Theologicæ Lovaniensis, Natalis Alex. in Historia Eccl. tom. viii. cap. 2. art. 14. aliique propemodum innumeri.

Quibus præmissis respondent propositionem illam vicesimam sextam merito esse damnatam, quoniam integritas primi hominis completitur gratiam, quæ hominem rectum & justum constituit; quam certissimum est non esse naturalem conditionem, sed Dei beneficium. Id vero manifestum est, inquit Estius, ex articulo vicesimo primo præcedenti, atque ex doctrina Auctoris in eo capite unde propositio transcripta est. Et Gonet alteram propositionem ita recitat: *Deus non potuisset creare hominem, qualis nunc nascitur, idest destitutum justitia originali, & gratia sanctificante.* Itaque comparate ad hunc capitalem

lem errorem Bajī, memorati articuli damnati sunt. Falsi sunt etiam, propterea quod Bajus naturæ rationalis integritatem, iustitiam, & partis inferioris subjectionem, naturæ proprietatem, non gratiæ beneficium commentus est, & *naturam puram* non impossibilem esse, sed aëtu a Deo conditam autumavit. Nostri autem Theologi ea omnia gratiæ deputanda esse fatentur; quamquam spectatâ decentiâ oportuerit rationalem creaturam hujusmodi gratia fulciri. Sunt etiam articuli illi scandalosi, & hæretici relate ad propositionem 74. in qua Bajus in errorem Lutheranorum condemnatum a Tridentina Synodo miserrime prolapsus est, asserens concupiscentiam esse peccatum. Quare Norisius: *Longo intervallo, inquit, a damnato sensu distamus, non enim dicimus, Deum non potuisse condere hominem cum concupiscentia rebelli, quod illa sit formaliter peccatum, sed quia licet ipsa peccatum non sit, est tamen ad peccatum inclinans, & quidem vehementius, quam quilibet alius habitus vitiosus ab homine contractus.* Addit Scriptor clarissimus juxta amplam propositionem illarum expressionem, consequi posse Deum hominem condere cum originali peccato, cum quo modo nascimur, quod sane absque impietate affirmare non possumus.

Cardinalis Aguirre Tom. 3. Theologiæ S. Anselmi Traët. v. disp. 106. sect. 4. ait responsum Norisii asserentis propositionem Bajī 1v. damnatam respectu prop. 11v. nullum fundamentum habere: subdit quam facillime explodi, cum certum sit Bajum, sicut & olim Pelagium nunquam putasse Deum non potuisse creare hominem cum concupiscentia rebelli, quæ sit *formaliter* peccatum, sicut exploratum ipsi erat non potuisse condere hominem in statu peccati. Solum ergo (inquit) negavit Bajus hominem potuisse condi a Deo cum concupiscentia rebelli, in qua modo nascimur, & quæ ad peccatum allicit. Idem Aguirre scripserat supra sect. 2. cap. 16, quod Norisius ait articulum illum damnatum ob censuram, quam Bajus jaculatur adversus Theologos sentientes oppositum: & quod caput est, Norisium tueri propositionem Bajanam, ut jacet, scribit Bruno Neusser in Prodomo Velitari p. 1. cap. 5.

Verum hæc retunderet Norisius noster, eaque repeteret, quæ scripserat olim ad Germanitatem v. sub nomine Annibalis Ricci. Ubi adversus Parallelismum demonstrat se in Vindiciis diserte affirmavisse Propositionem Bajī quinquagesimam quintam merito damnatam esse, non quod offendiculo pateret, quemadmodum lib. 111. cap. 23. inquit Jansenius, neque ob illatam Pelagianæ hæreseos ceteris Theologis notam, tamen hæc nonnullis articulis Bajī convenire bene sapienterque Norisius animadvertit; sed damnatam jure meritoque relate ad vicesimam septimam, in qua gratia sanctificans, humanæ naturæ exaltatio, & integritas prima appellatur a Bajo naturalis conditio, non beneficium divinæ superadditum largitate. Unde vides & quo fundamento Norisius

nita-

nitatur, & Adversariorum suorum, saltem Brunonis Neusser, malam fidem. Quod vero addit Aguirre damnatum Bajum propterea quod negaret possibilem statum, in quo inesset homini concupiscentia rebellis; non soli Norisio Bajani erroris calumniam impingit, sed iis omnibus, qui licet statum puræ naturæ arbitrentur possibilem, concupiscentiam tamen rebellem ab illo statu removendam apertissime docent, propterea quod sit intrinsece mala: ut defendunt Petrus Aureolus, Gregorius de Arimino, Martinus de Esparza laudati in Vindiciis Norisianis, atque cordati Theologi plures, inter quos Nicolaus L'Herminier Tom. 4. pag. 56. præmittens ad hujus quæstionis solutionem, nullam fore in statu naturæ puræ rebellionem carnis adversus spiritum, sed excitandos duntaxat motus partis sensitivæ, non quales nos post Adæ lapsum titillant, sed qui præcise ad naturam hominis pertinerent. At de Concupiscentia hac rebelli posthac iterum.

Ad evincendam præterea possibilitatem naturæ puræ producent Theologi celebre Augustinianum testimonium ex lib. 1. Retractat. cap. 9. *Quamvis ignorantia & difficultas, etiamsi essent homini primordia naturalia, nec sic culpandus, sed laudandus esset Deus, sicut in eodem tertio libro (idest de libero arbitrio cap. 20. & 21.) disputavimus. Quæ verba repetit S. Pater de Dono Perseverantiæ cap. xi. Itaque Augustinus possibilem illum statum aperte declarat, in quo difficultas & concupiscentia, atque ignorantia essent naturæ primordia, non vitia, suppliciumque peccati.*

Occurrunt adversæ partis Theologi, Augustinum revincere Manichæos ex illorum hypothese; nam adversus Manichæos illam disputationem tertii de libero arbitrio libri se habuisse testatur eodem loco Retractationum, nec non de dono Perseverantiæ. Erat autem supinus Manichæorum error, dari causam supremam cujusque mali effectricem: quod suadere conabantur ex rebelli concupiscentia, & ignorantia inditis rationali naturæ. Utramque malam esse, & vitium ad turpia propellens, Augustinus, & Manichæi simul fatebantur, cum hoc tamen discrimine, quod hi asseriebant malam esse substantiam, & Augustinus sædam discordiam ex prævaricatione primi hominis derivatam. Hæc ex lib. v. Operis Imperf. contra Julianum cap. 30. satis manifesta sunt. Cum ergo Augustinus ubique concupiscentiam malam esse profiteatur: quomodo disputandum illi erat adversus cum Pelagianos, qui ei obiciebant Manichæorum errores, quasi cum iis assereret carnis concupiscentiam esse substantiam diabolicam, tum contra Manichæos ipsos, quibuscum circa hujus vitii turpitudinem quodammodo sentiebat? Et Pelagianos quidem retundit, demonstrans locupletissimis Scripturarum testimoniis pertransiisse in omnes homines maculam originalem, cujus poenæ sunt cæcitas mentis, carnisque lacertosa libido, quas non esse Dei opera, sed vitia peccato contracta argumentis supra productis evincit.

cit : Adversus autem Manichæos, qui & veteris Testamenti auctoritatem rejiciunt, novumque pro suo quodam privilegio, imo sacrilegio depravant, ac mutilant, quid consilii erat illorum debellatori Augustino ineundum ? Eos undequaque vellicat, & exagitat. Neceffe est, inquit, unam ex his hypothesibus admittamus, vel animam venire ex parentum propagine, vel singulis nascentibus novam dari, vel divinitus in corpora mitti alicubi jam existentem, aut in ea suapte sponte dilabi. Porro in nulla harum hypotheseon Deus foret auctor peccati. Et in prima quidem, tertia, atque ultima satis liquet: tunc enim ignorantia excæcans turpisque libido, aut vitiata propagini, aut corpori, quod de pœna peccati, hoc est, de mortalitate primi hominis nascitur, aut liberæ voluntati, qua animus sese in hanc miseriam devolveret, esset attribuenda. Quod si infundatur corpori, cui naturalis esset utraque pœna, ignorantia & libido, & hæc talis esset proprietas naturæ, ut sine ea creati non posset homo constans animo, & corpore, quomodo visum est Manichæis; esset tamen laudandus Creator, & non culpandus, quoniam hæc naturalia primordia, sine quibus in hypothesi Manichæorum non potest homo produci, non ei pro crimine objicerentur, neque homini deesset gratiæ facultas, per quam posset hanc ignorantiam & difficultatem studiose reprimere, atque inde ad veritatem proficere. Hæc Augustinus in 111. de libero arbitrio cap. 20. 21. & 22. Ex quibus facile inferitur, hypothesim, quam disputandi causâ contra Manichæos S. Pater admittit, non esse hypothesim *pure naturæ*, sed alteram, in qua cum ignorantia, & concupiscentia inhærente homini naturaliter, adesset & adjutorium eas reprimendi. Atque hæc est responsio nostrorum: nam quod regerunt Janseniani, in hac hypothesi Augustinum supponere originale peccatum, vel animam venire ex propagine, aut quæ scripserat de libero arbitrio postmodum retractasse, sunt inanes elusiones, & manifesta præmissarum hypotheseon confusio.

Insistit Franciscus Macedo Collatione in 111. partem 1v. sect. 3. & Tournelius de Grat. Christi pag. 38, Augustinum hypothesim status naturæ puræ evidentiter probare. Scribit enim in 111. de lib. arbitrio cap. 20. num. 56. *Si ergo anima altera esse cæpit non solum ante peccatum, sed etiam ante omnem vitam suam, qualis alia post vitam culpabilem facta est, non parvum bonum habet, unde creatori suo gratias agat: quia ipse ortus ejus, & incubatio quovis perfecto corpore est melior. Non enim mediocritia bona sunt, non solum quod anima est, qua natura jam omne corpus præcedit, sed etiam, quod facultatem habet, ut adjuvante creatore seipsam excolat, & pio studio possit omnes acquirere, & capere virtutes, per quas & a difficultate cruciante, & ab ignorantia, cæcante liberetur.* Datur ergo (inquit Macedo) concupiscentia, quæ non sit pœnalis; nec ad peccatum inclinet. Cui similia ait Tournely citato loco.

At

At falsa est hujusmodi consecutio. Hoc enim testimonio, quod invicissimum putant, constat Augustinum loqui de libidine cruciante, de ignorantia excæcante; de illa eadem ignorantia & libidine, quâ altera anima afficeretur post vitam culpabilem. Has vero si quis autumat non esse suapte natura vitiosas, legat paullo supra cap. 18. n. 52. ea verba Augustini: *Nam sunt revera omni peccanti animæ duo ista pœnalìa, ignorantia & difficultas. Ex ignorantia debonestat error, ex difficultate cruciatus affligit. Sed approbare falsa pro veris, ut errat inevitatus, & resistente, atque torquente dolore carnalis vinculi, non posse a libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati.* In hypothesi autem, quod pœna non esset, sed naturalia primordia, adhuc laudandus esset Deus, quoniam homo facultatem haberet, ut *adjuvante Creatore* omnes virtutes acquireret, & ex ipsa naturali ignorantia, & difficultate auxilio gratiæ proficeret.

Reponunt Adversarii, Augustinum per ea verba *adjuvante Creatore* nullam gratiam ordinis supernaturalis intellexisse, cum statim addat: *Non enim parum est accepisse naturale iudicium, quo sapientiam præponat errori, & quietem difficultati, ut ad hæc non nascendo, sed studendo perveniat.* Ceterum quis dixerit S. Patrem, qui passim adversus Pelagianos disputans repetit ex hac ignorantia cæcitate, & difficultate cruciante necessitatem gratiæ effectricis, exiistimasse, posse absque ulla gratia supernaturali, solo naturali lumine has separari? Gratiæ itaque supernaturalis non meminit, quod non de Gratia contra Pelagianos, sed de natura mali contra Manichæos disceptaret. Quare hoc idem Augustino Pelagianis objicientibus, quod in libris de libero arbitrio concupiscentiam & ignorantiam naturæ inditas propugnasset, respondet de dono Persev. cap. xi. & xii. se illam disputationem habuisse contra Manichæos, *qui non accipiunt Scripturas sanctas veteris Testamenti, in quibus peccatum originale narratur;* ceterum revera ignorantiam, & difficultatem pertinere ad miseriam justæ damnationis, *nec ab isto malo quemquam liberari, nisi Dei gratia.* In eo ergo statu, in quo hæc eadem difficultas, hæc eadem ignorantia esset non supplicium peccati, sed conditio naturæ; quo pacto per solum rationis lumen posset homo proficere, & hoc lumen *ad hanc ignorantiam & difficultatem evincendam, & ad coronam gloriæ valeret,* quomodo Augustinus ab his Theologis explicatur; dum certa est, constans, & manifesta S. Patris doctrina, nec primum hominem nulla adversus se carnis pugna tentatum potuisse sine gratia in accepta iustitia perseverare? *Frustra itaque mihi de illius libri mei vetustate præscribitur, ne agam causam, sicut debeo agere, parvulorum, & inde gratiam Dei non secundum merita, hominum dari perspicua veritatis luce convincam;* &c. inquit S. Pater de Dono Persev. cap. xii. num. 30.

Et quidem non posse absque Dei gratia inferiorem partem rationi rebel-

rebellem contineri, videtur esse manifesta doctrina etiam D. Thomæ: qui in Compendio Theologiæ cap. 186. hæc habet: *Non erat ex natura anima, quod vires etiam sensibiles absque repugnantia rationi subicerentur: cum vires sensibiles naturaliter moveantur in ea, quæ sunt delectabilia secundum sensum, quæ multoties rectæ rationi repugnant. Erat igitur hoc ex ratione superiori, scilicet Deo, qui sicut animam rationalem corpori conjunxit, omnem proportionem corporis, & corporearum virtutum, cujusmodi sunt vires sensibiles, transcendentem, ita dedit animæ rationali virtutem, ut supra conditionem corporis ipsum continere posset & vires sensibiles, secundum quod rationali animæ competebat. Ut igitur ratio inferiora sub se firmiter contineret; oportebat, quod ipsa firmiter sub Deo contineretur, a quo virtutem prædictam habebat supra conditionem naturæ. Fuit ergo homo sic institutus, ut nisi ratio ejus subdiceretur a Deo, neque corpus ejus subduci poterat a natura animæ, neque vires sensibiles a rectitudine rationis. Quæ a Divo Thomæ sunt utique de institutione Adami pronuntiata, sed tenent adhuc pro statu naturæ puræ, in quo appetitus sensitivus naturaliter moveretur in delectabilia secundum sensum. Quapropter nisi regeretur homo supernaturali auxilio, continere inferiorum partem non posset, & in peccata indeclinabiliter prolaberetur. Atque hoc etiam argumentum negant viri docti potuisse Deum condere hominem absque perfecta subjectione partium inferiorum, ut Estius, & alii.*

Plura alia ex Augustino depromi solent pro statu naturæ puræ, & in primis quod habet in III. de libero arbitrio cap. 23. num. 66. *Non enim metuendum est, ne vita esse potuerit media inter recte factum, atque peccatum, & sententia Judicis media esse non possit inter præmium atque supplicium.* Item quæ leguntur in Psalm. 70. num. 1. *Quis enim diceret, quid fecisti, si damnavet Justum.* Similiter loca permulta, ubi docet immortalitatem, & cetera dona Adamo collata magnam fuisse gratiam, ideoque sine iis potuisse hominem condi; ut docet XI. de Civit. Dei cap. 1x. lib. XI. Confess. cap. 3. de Corrept. & grat. cap. 11. de Genesi ad litteram lib. VI. cap. 20. contra Julianum lib. IV. cap. 16, & alibi quamfrequenter.

His vero qui contra sentiunt nullatenus percelluntur. Enim vero testimonium primum pro statu puræ naturæ nullam vim habet; in quo creatura rationalis vel Deum Auctorem naturæ diligeret, vel odio haberet, ac se dignam redderet supplicio, vel præmio, ut Doctores illi contendunt; ideoque non esset in eo statu, quem opinantur possibilem, media illa vita: de qua Augustinum hypothetice differuisse, dicemus & nos libro proximo de parvulorum pœnis quæstionem instituturi. Alterum vero petium ex I. Enarrat. in Psalmum 70. liquet ex Mss. optimæ notæ esse corruptum, ut Patres Benedictini adnotarunt, & ibidem non *justum*, sed *injustum* esse legendum: quod iis confirmatur, quæ

nos agentes de reprobatione ex Augustino protulimus. Ac præterea lectione priori recepta, posset quis respondere etiam justum aliquo sensu daminari, in quantum propter originale peccatum ei præparatum, non est magnum donum finalis perseverantiæ, ut de Reprobatione, quam Scholæ appellant *negativam*, late differui. Sed responsio prior corroboratur consimili sententia num. 15, ubi pro *injustum* invenitur scriptum *iniquos*. Ubiunque autem S. Pater Adæ integritatem fuisse donum gratiæ definit, non adversatur illis Theologis, qui gratiam rationali creaturæ debitam esse propugnant, non spectata ejusdem creaturæ substantia, aut absoluta Dei potestate, sed inspecta duntaxat decencia quadam, sive, ut nonnullis placet, rectissima erga hominem factum ad imaginem Dei providentia.

Denique pugnant pro statu puræ naturæ ratiocinationibus Theologicis. Quorum prima est, quod omne donum ordinis supernaturalis nequit debitum esse naturæ, alioquin gratuito, & pro liberalitate ac beneplacito Conditoris. minime foret collatum. At naturæ rationalis integritas, sublimatio in consortium divinitatis, Inferiorum partium subjeccio, & elevatio ad finem sublimiorem, cujusmodi est visio Dei, supernaturalia dona sunt, nemine Catholicorum contradicente; conferuntur ergo creaturæ rationali, non exigente justitia, sed beneficentissima Dei liberalitate donante. Sequitur altera huic affinis: nam creatura origine sua serva Dei est, nec potest ad hæreditatem Domini sui jus habere, nisi adoptetur in filiam, quod præstat ipsius Domini munificentia; & consequenter tam Adam, quam Angeli potuerunt, cum primum facti sunt, non adoptari in filios, & jure ad hæreditatem privari. Denique si naturalis finis creaturæ sit visio Dei per essentiam, posset ad hanc naturalibus mediis pervenire; nam inter finem & media necesse est, ut quædam inveniantur proportio. Quod possit creatura rationalis naturali conatu, propriisque viribus usque ad Dei visionem pertingere, nemo prorsus affirmat. Ergo non est visio Dei rationalis creaturæ finis, ad quem naturaliter ipsa protendat: atque si ita est, absque tendentia in hunc finem creari potuit.

Habent & quæ his reponant alterius partis Doctores. Docent gratiam Adamo, & lapsis hominibus collatam in hoc convenire, quod utraque est donum supernaturale, & non proprietas naturæ, neque comparata est meritis præcedentibus: differre tamen, quod si illa homini, vel Angelo defuisset, non utique sua culpa cecidissent, quoniam non est talis creaturæ constitutio, ut possit sine gratiæ adjutorio vitare peccatum: nunc vero quibus hæc gratia deest, poena est originalis peccati, unde cui denegatur justo judicio denegatur, cui autem confertur, misericordia est Dei liberantis. Atque his lubenter assentior, agnosco enim Augustini Doctrinam in libro de Corrupt. & Gratia cap. xi. & in Epistola ad Sixtum nunc 194. apertissimis verbis expressam,

pressam: Ex his videntur sibi posse tuto asserere, gratiam utique Redemptoris nullo prorsus titulo debitam esse, imo indignis divinâ misericordiâ donari; sed gratiam illam priorem, quam Conditoris appellant, etsi naturæ perfectiones supergredientem nec meritis comparatam, aliquo tamen titulo debitam esse, ne creatura fatali necessitate, averteretur a Deo, & inferiore parte rebellante, quam frænare pro sua virili non posset, in scelera ac damnationem sempiternam abriperetur. Quod ex hypothesi Adversariorum confirmant: qui urgente præcepto singulis sufficientem gratiam adesse mordicus tenent, sine qua putant non imputandam fore transgressionem in crimen. Id tamen non esse iniquum plane certum, cum ex peccato Adæ omne jus ad gratiam homo perdidit, & merito Redemptoris auxilium illud sufficiens, & aliud etiam validius sit restitutum; quo etiam si Adam fuisset spoliatus, ad legem tamen servandam fuisset obstrictus, quia sponte sua fecisset divinæ gratiæ jacturam. Atque his argumentationem illam priorem arbitrantur elidi. Jure eodem alteram expungunt, asserentes in Adâ posteris, qui adoptantur in Dei filiationem restitui meritis Redemptoris jus proximum ad hæreditatem cœlestem per gratiam sanctificantem, qua in consortium divinæ naturæ justus adsumitur, & jus remotum, quo pollet rationalis creatura eo ipso quod sit Dei imago, & nullo co inquinata peccato. Utrumque enim jus propter prævaricationem Adæ perdidimus. Ergo, inquirunt, gratiæ effectus est jus proximum ad hæreditatem Dei, ad quam pertinent soli filii promissionis: sed jus remotum fundatur in ipsa substantia animæ, quæ cum sit imago Dei, nequit in creato aliquo bono quiescere. Nec responsum hanc labefactare possunt exempla humanitatis Christi, aut servorum, qui a Dominis temporalibus adoptantur, cum & illa potuisset suæ felicitatis potiri etiam a Verbo non assumpta, nec naturali instinctu appeteret hypostatice unionem: & servi tam uni, quam alteri Domino possint ex æquo servitutem præstare; creatura autem sit uni Deo subiecta, atque sine illius hæreditate miserrima. Negant denique fieri non posse, ut naturalis instinctus seratur in bonum, quod comparari non valeat nisi supernaturali auxilio; cum infirmus expetat quandoque sanitatem, quæ nequit haberi etiam adhibitis medicamentis, imo illam per se, hæc autem ægre tantum, & causa sanitatis exquirat: & anima affectet uniri corpori, cui non potest nisi divinitus iterum alligari. Non ergo semper est inter media & finem proportio: imo est hominis singularis perfectio, ut naturaliter tendat ad finem, quem assequi non potest nisi supernaturali adjutorio. Hæc vero omnia perspicua sient, postquam Theologorum istorum fundamenta explicavero.

CAPUT II.

*Eorum, qui statum puræ naturæ impossibilem esse
contendunt, proponuntur momenta.*

AUDIENDI sunt modo Theologi, qui statum *puræ naturæ* putant esse impossibilem. Hi ita ratiocinantur. Creatura rationalis condita est ad Imaginem Dei, non solum ob gratiarum munera, quibus in sui conditione fuit exornata, sed suapte natura, cum sit rationis capax, ut possit illum percipere, a quo facta est. Quare naturaliter Deum intuituri desiderat, quem esse unicum & incommutabile bonum facile ex ipsis creaturis potest conjicere. Esse in creatura rationali hujusmodi desiderium naturaliter inditum, fatentur Scoti discipuli. Eadem est, quicquid nonnulli in contrarium sentiant, S. Thomæ doctrina. Qui in 111. contra Gentes cap. 50. pluribus argumentis demonstrat, naturale desiderium animæ tendere ad cognitionem Dei, prout est in se; quod & affirmat in 1. 2. q. 3. art. 8. & 1. p. q. 12. art. 1. in corpore. Neque loquitur D. Thomas supposita elevatione ad finem supernaturalem, sed urget ubique tritam ac pervulgatam rationem, quia *inest in homine naturale desiderium cognoscendi causam, cum intuetur effectum*. Cum itaque mens creata naturali acumine percipiat supremæ causæ existentiam, inflammatur naturali desiderio videndi essentiam ipsius causæ, in qua visione sita est perfecta beatitudo. Unde Augustinus in 1. lib. Confess. cap. 7. *Inquietum est (inquit) cor nostrum, donec requiescat in te*. Cum ergo, si creatura defraudetur desiderio suo, magnâ pœnâ conficiatur, nec sub iusto Deo pœna sine culpa possit infligi; atque in illo statu, de quo disputamus, non posset anima pertinere ad Dei visionem, nec Auctoris, cujus imago est, essentiam videre, angeretur maximo, gravissimoque dolore. Huc spectant omnia argumenta, quibus Pelagianis asserentibus parvulos nasci in eo statu, in quo Adam fuit ante lapsum, & sine ulla gratia, sine ullo vitio, & tamen sine baptismo a regno cœlorum excludi, obijcit Augustinus sæpenumero, quod Deum facerent impium atque injustum, qui innocentem imaginem suam a regno cœlorum expelleret. *Quæro qua causâ innocens imago Dei vitæ privatione punietur, si nullum peccatum ex humana propagatione contrahitur?* Ait S. Pater lib. 1. contra Julianum cap. 5. num. 19. At si status *naturæ puræ* daretur, homo creatus ad imaginem Dei nulla labe originali contracta excluderetur a regno; atque tot Augustini contra Pelagianos argumenta nihil prorsus efficere. Neque enim satisfaceret videtur eorum responsio, qui ajunt S. Patrem hac ratione Pelagianos impetere supposita elevatione hominis ad finem supernaturalem, ejusque constitutione in gratia. Primo enim argumentatione illa utitur

magnus Doctor, non memorato loco duntaxat, sed etiam præcedenti cap. 4. num. 13. atque lib. v. cap. xi. num. 56, Operis Imperf. lib. 11. n. 30. & lib. 111. num. 9, nec non in 1. de Peccatorum meritis cap. xxx. n. 58. aliisque in locis compluribus, nec ullibi hujus suppositionis minimum extat vestigium. Deinde si Pelagiani parvulos & sine gratia, & sine culpa nasci affirmabant; quomodo Doctor eximius, maxime disputans cum Juliano peracuto, ac versutissimo Dialectico, poterat supponere quod erat cardo & caput institutæ disputationis? Et denique si Augustiniana argumentatio petitur ex ipsa natura imaginis, quæ proculdubio inesset creaturæ rationali quacunque hypothese facta, consequens est illam nunquam sine culpa posse a regno cælorum excludi. Istud ergo est præcipuum hujus sententiæ fundamentum: Impossibilis est ille status, in quo innocens imago Dei nullo prohibente impedimento peccati non posset ad regnum Dei pervenire, *quod sine magno malo fieri qui dicit, nec amorem habet, nec timorem Dei*, ait lib. v. contra Julianum cap. 15. S. Pater. In statu *pura naturæ* Imago Dei, tametsi innocens, regno Dei privaretur. Ergo status *pura naturæ* impossibilis est.

Diximus sub finem præcedentis capitis, & libro III. cap. 1. quomodo in horum sententia possit naturaliter clara visio Dei appeti, etsi ad illam sine gratiæ adjumentis nullus perveniat: unde facile sese hi Theologi purgabant, si a contentioso aliquo, Bajæ, aut Quenellii damnatorum errorum insimulentur. In promptu eis erit exemplum animæ, quæ cum sit suapte natura *forma* corporis, ab hoc divulsa appetit resurrectionem, naturaliter non possibilem. Atque hanc certum est esse sententiam Scoti Quæst. 1. Prolegom. num. 20. Quam Mastrius disput. 6. de Vis. Dei q. 2. explicat verbis Augustini scribentis de Prædest. SS. cap. v. *Possit habere fidem, sicut possit habere caritatem, naturæ est hominum: habere autem fidem, quemadmodum habere caritatem, gratiæ est fidelium*. Ita ergo, inquiunt Scotistæ, naturalis inclinatio est posse habere beatitudinem, habere autem donum est gratiæ. Hoc autem exemplum nescio an sit ad rem; nam aliud est posse habere beatitudinem, aliud appetere; sicut aliud est posse habere, aliud appetere fidem: nec ex Augustinianis verbis puto aliquem illaturum, quod possit aliquis fidem appetere naturaliter; atque ita nec infertur quod possit naturaliter appeti visio Dei. At Claudius Frassen in Scoto Academico Tract. 1. disp. 3. art. 7. hanc naturalem inclinationem docet *passivam*, esse, non autem *activam*, in qua sententia Augustini verba possunt in Scoti opinionem quadrare: sed appetitum istiusmodi, qui nihil sit aliud, quam inclinatio *passiva*, & capacitas beatitudinis comparandæ per gratiam, nisi animus me fallit, nullus negat; & inquiritur tantum de appetitu, qui est quidam impetus & motus animi, & certe in sola potentia passiva nequit consistere. Hæc obiter de Sententia Scoti, quæ a suis absque ulla erroris nota defenditur.

Videamus modo quid præmissæ argumentationi soleat reponi. Vulgaris est Thomistarum opinio, appetitum innatum esse propensionem in bonum connaturale: unde inferunt hominem fide & gratia destitutum, qualis esset in *pura natura*, non appetere intuitivam visionem Dei, sed beatitudinem in communi; cum visio Dei non sit bonum homini connaturaliter debitum. Hunc appetitum præcedere ajunt cognitionem, nam qui ex cognitione procedit, elicitus appellatur. Est autem appetitus elicitus, aut efficax, aut inefficax: efficax, cum haberi possunt media, quibus finis acquiritur, & hæc media applicantur; inefficax, cum hujusmodi media vel in nostra potestate non sunt, vel iis uti nolumus. Atque hujusmodi appetitus inefficax tendit aliquando etiam in rem impossibilem, ut dum appetimus semper vivere, aut maximam acquirere copiam thesaurorum. Legite Gonetum disp. 1. de Visione Dei art. 5. & Salmanticenses Tract. 2. disput. 1. dub. 5. Responderebunt itaque in statu *naturæ puræ* creaturæ rationali, etsi foret imago Dei, & Dei existentiam naturaliter apprehenderet, non tamen magnam penam futuram, si divinam essentiam non conspiceret, quia eam non appeteret appetitu innato & connaturali, neque appetitu elicitō efficaci; sed inefficaci tantummodo, qui fertur etiam in bonum, quandoque indebitum, & impossibile. Sed hæret, ut dici solet, paulisper aqua. Enim vero qui statum *puræ naturæ* negant esse impossibilem, ad exordium redeunt argumenti. Instant, hominem esse Dei imaginem naturā suā, ideoque propensionem in Deum esse illi connaturalem: addunt appetitum elicited inefficacem boni impossibilis, creati tamen & imperfecti, ut sunt semper vitam agere corporalem, amplissimæque opulentiæ locupletari, non admodum torquere animum, quoniam non sunt ista hominis finis ultimus, sed media, quæ possunt ex æquo diligi, & odio haberi, nec explere possunt immortalis substantiæ cupiditatem: negant quoque nonnulli, inclinationem illam innatam, quæ omnem cognitionem præcedat, affirmantque omne pondus animi esse amorem, hunc vero partum esse intellectus; nam de beatitudine, cujus desiderium singulis hominibus insitum est, scribit Augustinus lib. xiii. de Trinit. cap. 4. *Quomodo ergo amant eam, si nemo potest amare quod nescit?* Et lib. viii. c. 4. *Quis diligit quod ignorat?*

Ego tamen prædictam Thomistarum doctrinam non refellam, imo & animadversionibus meis collustrabo. Docet S. P. Augustinus citato libro de Trinitate cap. 3. omnes homines naturali instinctu appetere beatitudinem: *Si dixisset*, inquit, *Ennius Poeta, omnes beati esse vultis, dixisset aliquid quod nullus in sua non agnosceret voluntate*. Inquirenti sequenti cap. 4. unde existat de ipsa beatitudine tanta diversitas voluntatum, cum capeffenda atque retinenda beatitudinis voluntas una sit omnium, id est, cur aliquos maxime delectet voluptas ut Epicurum, alios virtus ut Zenonem, alios aliquid aliud, quod vel turpi vel

vel honesta delectatione vellet adipisci. Respondet proximo cap. 6. id esse ob pravitatem generis humani, *quā interdum eligitur unde magis a beata vita receditur*. Infert ex his cap. 7. necessariam esse fidem, quæ nobis veram beatitudinem proponat; *non enim, inquit, quæcunque bona, maximeque illa quibus quisque fit bonus, & ille quibus fiet beatus, unde nisi a Deo in hominem veniant inveniri potest*. Vide & librum IV. contra Julianum cap. 3. num. 19. Itaque præcisa fide, quæ nobis visionem Dei pollicetur, non potest in hanc ferri hominis appetitus, qui naturali instinctu trahitur ad beatitudinem in communi, peculiariter vero inclinatur in hoc, vel illud bonum, quod voluntati a pravo, aut recto judicio proponitur. Cum ergo Pelagiani faterentur nobis vitam æternam promitti, recte Augustinus ab exclusione imaginis Dei a vita æterna probat in parvulis originale peccatum, supposita lege, & promissione beatitudinis, quam Pelagiani minime denegabant. Fertur ergo amor creaturæ rationalis in Dei visionem, hujus revelationis supposita: & Augustinus cap. 1. Confessionum fidem aperte commemorat, & manifestius lib. XIII. cap. IX. ubi ait, quod desiderio accendimur, & sursum ferimur, inardescimus & imus, *quoniam jucundati sumus in his, quæ dicta sunt nobis, In domum Domini ibimus*. Hæc ad perdifficile argumentum. In quo nondum contrariæ opinionis Theologi penitus a causâ cadunt, quippe S. Pater citato cap. VII. de Trinitate, loquitur de statu naturæ lapsæ, & de vita mortali *erroribus, ærumnisque plenissima*, & in natura pura non esset vitiosa cupiditas, quæ sine gratia hominem ad amorem boni commutabilis traheret, & contentione acerrima a Deo averteret, sed esset Dei naturalis cognitio, & in Deum naturalis propensio.

Ex iisdem principiis eruitur aliud fundamentum ad hypothesim naturæ puræ oppugnandam. Nam creatura in hac ipsa hypothesi ad diligendum Deum teneretur; cum primum, maximumque præceptum legis naturæ sit, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua*, Matth. XXII. 37. At si Deum diligeret, vitam æternam promereretur, quia & Deus diligit diligentes se, & diligentibus se mercedem hanc repromisit, & ipse qui amatur propter se præmium est ei, qui gratis & pro viribus amat. Debetur ergo creaturæ Deum diligenti æterna vita, ad quam comparandam vires naturales non suppetunt. Cui argumento solvendo incumbit animus Theologorum: qui respondent. in hypothesi naturæ puræ posse quidem diligi Deum ut auctorem conditoremque naturæ, non ut largitorem supernaturalium bonorum, atque hujus dilectionis tantum fructum esse beatitudinis retributionem.

Facile hæc dicuntur, sed nolunt Adversarii pedem referre. Concedunt non solam creaturam rebeli concupiscentiâ turbatam, sed nec integram posse sine gratia amare Deum ut auctorem naturæ. Nam.

Araus.

Arauxicanum Concilium Canone 25. hoc definit: *Prorsus Donum Dei est diligere Deum*. Et Tridentinum sess. 6. can. 3. *Si quis dixerit sine præueniente Spiritus Sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere, sperare, & diligere, ut oportet, anathema sit*. Augustinus vero prope finem c. 3. libri quarti contra Julianum, *Amor, inquit, Dei, quo pervenitur ad Deum, non est nisi a Deo Patre per Jesum Christum Dominum nostrum*. Quibus in locis agi de gratia supernaturali perspicuum est. Si dixeris exponenda hæc esse de Deo auctore supernaturali; ubi nam, inquirunt, apud Augustinum, & memoratas Synodos, distinctio istiusmodi? Ubinam legimus posse hominem naturali facultate, & gratia non opitulante Deum diligere, tanquam summum bonum, summum verum, & universarum rerum supremum Dominum ac rectorem? Potius invenies apud Augustinum de Grat. & lib. arbitrio cap. 18, *præcepta dilectionis nullo modo bene, nisi ex Deo adimpleri; legem sine gratia non posse condnere ad Dei amorem: gratiam nos facere dilectores*: ubi, cum adversus Pelagianos disputet, non possumus gratiam ordinis naturalis fingere, ut quidam venditant ex ludo & officina recentiorum Scholasticorum. Quod si opponas condemnationem tricesimæ quartæ, ac sextæ propositionis Michaelis Bajæ; poterunt respondere fuisse damnatam utramque ob censuræ acrimoniam, & quod Bajus amorem Dei naturalem negaverit etiam respectu objecti; nam ut Auctorem naturæ Deum diligi non posse nisi per gratiam, docent & Vasquezus, & Bellarminus, & alii Theologi probatissimi. Nec te moveat particula illa, *ut oportet*; quippe in hypothesi *pura natura* diligeretur Deus recte, atque *ut oportet*, dummodo creatura illum amaret propter se, & tanquam ultimum finem, & omnia in suum Auctorem referret: quod in Augustiniana Schola est amare, *ut oportet*; sicut non recte amatur, quod amatur aliqua intentione carnali, & cupiditate perversa.

Huic argumento respondet Estius dist. xxvi. §. 38. homini in *puris naturalibus* non fore præscribendum operandi modum, qui naturæ facultatem excederet; nunc vero ad diligendum Deum ut Auctorem naturæ necessariam esse gratiam, quia per peccatum primi hominis adeo liberum arbitrium attenuatum est, ut nequeat sine gratiæ auxilio illum amare *ut oportet*, quemadmodum definitur canone ultimo Arauxicano: & consequenter prædicta argumenta de homine in *puris naturalibus* constituto nihil concludere. Sis lector æquus æstimator.

Postrema argumentatio promittit ex rebelli concupiscentia, quam esse per se malam præcedenti cap. 13. demonstratum est ex pugna, qua motibus carnis, tanquam quibuscumque pugiunculis rationem aggreditur, ex immoderato excessu libidinis, atque ex ipso pudore, quo ejus causa suffundimur. Hujus concupiscentiæ Deus auctor non est: qui si condito homini tantum indidisset languorem, nec valde bona opera moliretur,

retur, nec vincerentur aperte Manichæi invehentes ejusdem concupiscentiæ præsidio sempiternum mali principium. Nec potior est ratio, cur Deus producere nequeat hominem cum pravo vitiorum habitu, ut cordati omnes fatentur; possit autem cum libidine omnium turpissimorum scelerum seminario. In natura pura afforet, inquit, hæc perduellis concupiscentia, quod fatentur plures, & ratio ipsa suadet, quia inferior pars nequit ab animo contineri, nisi ipse superiori virtute regatur. Quis ergo, nisi forte velit Manichæis arma suppeditare, asserat Deum posse hominem *in puris naturalibus* constituere?

Tria huic argumento reponunt: primum, quod concupiscentia, malum est *per accidens*, non autem natura sua, ut enim a Deo est, importat solam propensionem in bonum sensibile; & inclinât ad peccatum tantummodo ex hominis infirmitate, ob quam potest a bonis spiritualibus averti, quemadmodum potest deficere a gratia, nec tamen id vitium est, sed naturalis conditio. Alterum, quod concupiscentia malum est physicum, non morale, nisi enim ratio motibus ejus obsecundet, non ei deputatur in culpam. Tertium, quod hæc concupiscentia remanet in baptizatis, ut Synodus Tridentina definit, in quibus tamen nihil remanet damnationis; ideoque etiam in *puris naturalibus* posset adinveniri.

Responsio prima oppugnatur, quod non distinguat inter appetitum sensitivum, & hujus appetitus languorem, in quo sita est ratio concupiscentiæ: atque hæc erat oscitantia Juliani, ut liquet ex lib. 1v. cap. 14. num. 65. & lib. 1v. Supplem. num. 29, utrumque callide permiscentis. Appetitus quidem sensitivus non est per se malus, sed naturalis proprietas. Verum hujusmodi appetitus aut subiceretur rationi; aut anteverteret. Si anteverteret, en inferioris partis rebellio, en pugna, en vitium: *Malum est enim, ut inferiora superioribus reluctentur, id enim contra equitatem, & rectam rationem est*, inquit Bellarm. lib. vi. de Amiff. Grat. cap. 14. Si vero subiceretur rationi, non esset id, quod appellatur *concupiscentia*. Præterea ut inferior pars subijciatur rationi requiritur gratia; quia ut non regitur inferior pars nisi ab anima quæ est supra virtutem corporis, ita ratio non continet corporeos motus nisi virtute aliqua, quæ sit supra naturam animæ. Vide quæ diximus cap. præcedenti ad Argumentationem secundam.

Alterâ responsio facilius evertitur, quandoquidem cum Julianus similia reponeret, S. Pater lib. vi. contra ipsum Julianum cap. 19. num 62. ait: *Neque enim nulla est iniquitas, cum in uno homine vel superiora inferioribus turpiter serviunt, vel inferiora superioribus contumaciter reluctantur, etiam si vincere non sinantur*. Ergo concupiscentia malum vitium est, & quidem morale cum ad voluptatem alliciat, luctamque iniquam audeat ciere, etiam si ejus desideria non perficiat voluntas auxilio Dei confortata. Quapropter Apostolus in septimo ad

Romanos v. 15. sentiens motum concupiscentiæ cui non consentiebat, imo sentire nolebat, *non enim* (inquit) *quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio*. Imo videtur Augustinus malam appellare non solum concupiscentiam inclinantem ad malum, verum etiam indifferentem illam ad omnem sive licitam, sive illicitam voluptatem, quam passim recentiores deprædicant. Scribit enim citato lib. vi. cap. 16. num. 50. *Hæc ergo concupiscentia carnis nunquam concupiscitur hominis ullum bonum, si voluptas carnis non est hominis bonum. Si autem ut aliquo loco significasti, placet tibi scita Dinomachi bonestatem voluptatemque conjungent, quod Philosophi quoque hujus mundi, qui honestiores videbantur, Scyllæum bonum esse dixerunt, ex humana scilicet natura belluinaque compactum; si hoc ergo monstrum tua opinione scitaris, satis est nobis quod consitearis aliam esse illicitam, aliam licitam voluptatem. Ac per hoc mala est concupiscentia, quæ indifferenter utrumque appetit, nisi ab illicita voluptate licita voluptate frenetur.*

Tertia responsio cito, nulloque labore confutatur. Quod enim Augustinus scribit eodem libro cap. 19. num. 60. solvi in renatis concupiscentiæ reatum, malum tamen remanere, & pœnam peccati, hoc ipsum declarat Synodus Tridentina sess. v. in decreto de peccato Originali. Et ideo in baptizatis nihil remanet damnationis, quoniam propter concupiscentiam nemo damnatur, nisi præbeat motibus ejus assensum; imo & meretur, si condesctetur secundum interiorem hominem legi Dei, & malum, quod singulis adjacet, auxilio gratiæ refrenet. Tantummodo Tridentini Patres damnaverunt hæreticos, qui asserunt concupiscentiam naturâ suâ esse vere & proprie peccatum, non languorem peccato contractum; ut constat ex Ruaro Tappero, qui Concilio interfuit, in dissert. de baptizatorum concupiscentia Tom. 1. pag. 107, Bellarmino de Amiff. grat. lib. 5. cap. 13, & Card. Pallavicino lib. septimo Hist. Concilii Trident. cap. 9, ubi refert Cardinalis Seripandi olim Generalis Ordinis nostri, & Præfeti ejusdem Concilii eruditam, gravissimamque disputationem. Itaque concupiscentia etiam in Renatis in se, & absolute mala est, non tamen proprie peccatum. Quod postremum cum affirmasset Bajus Propos. 71, illius quoque doctrinæ merito damnata est. Atque his Theologi, qui negant potuisse Deum condere hominem cum carnis concupiscentia, a se injustas omnes vexationes propulsant, ut fecit Norisius in Vindiciis cap. 3, & in Resp. ad 111. Germanitatem.

Melior est ergo responsio Guilelmi Estii, qui fatetur in puris naturalibus nullam futuram esse concupiscentiam, nisi forte ad nutum rationis, & quæ voluntatem mentis nec præcederet, nec excederet, ut de Adam scribit Augustinus lib. 1v. contra Julianum cap. 11. num. 57, non autem vehementem & infrunitam, qualem nunc experimur, & quæ originalis peccati pœna est, firmissimumque argumentum. Ita nimirum

mirum opinantur haud vulgares Theologi Bancel tract. de nat. pura q. 1. art. 4. & L'Herminier in hac eadem quæstione ad objectionem ultimam. Poterunt hæc ab unoquoque suo Marte aut defendi, aut oppugnari: quod cave facias Constitutionibus Pontificum, & Augustiniana doctrina munitus.

C A P U T III.

Quale tenendum sit in hac dissertatione temperamentum.

IN tam perplexa quæstione servandum arbitror perutile, divinumque monitum Deuteron. v. 32. *Non declinabis neque ad dexteram, neque ad sinistram*. Itaque ab eorum placito, qui *pura natura* statum putant esse impossibile non erit penitus recedendum. Pugnantes enim pro hac sententia Theologi in Augustinum studiosissimi Norisius, Gavardi, Bellelli, Lafosse, Clenaerts, Pauwens, Rolliers, & Lovanienfes Augustiniani reliqui omnes. Consentiant nostratibus nonnulli Thomistæ doctissimi, inter quos Vincentius Contensonus tom. v. disp. 1. cap. 1. ubi plura argumenta producit iis, quæ superiori capite explanata sunt, parum dissimilia. Etiam Dominicus Soto, quem in D. Thomæ Schola clarissimum extitisse, neminem fugit, in 1v. dist. 49. art. 1. quæst. 2. demonstrat esse Angelici Doctoris sententiam manifestissimam, inesse creaturæ rationali *appetitum innatum* ad visionem Dei sicuti est. Quod probat locis locupletissimis paullo supra citatis; in quorum explicatione ait Cajetanum *mentem D. Thomæ plane detorquere*. Et revera S. Thomas de appetitu naturali, & de perfecta beatitudine, cum 1. p. q. 52. art. 1, tum 1. 2. q. 3. art. 8. quæstionem instituit; nec opus est Commentatore ullo, aut Interprete. Ex appetitu autem innato videtur sequi assertionem nostrorum necessaria quadam illatione; cum nulla creatura expoliari debeat iis mediis, quibus naturalem finem assequatur. Idem sentire Magistrum Zumel 1. 2. q. 109. art. 2. disp. 2. testatur Eminentissimus Aguirre. Ex alia parte cavendum est, ne gratiam aut debitam naturæ humanæ secundum se, aut naturalem conditionem, aut proprietatem esse, cum Michaelè Bajo impie ac temere sentiamus: quod sane hæreticum foret, sacrilegum, & nefastissimum.

Primum itaque asserimus, quod nullo titulo homini in prima conditione teneretur Deus impertiri caritatem habitualementem, sive gratiam sanctificantem, & supernaturalium virtutum habitus: & consequenter integritatem & originalem justitiam hæc omnia complectentem primo homini debitam nequaquam fuisse, atque Deum posse creaturam rationalem condere absque talibus ornamentis. Quod manifestum puto

ex damnatione articulorum Baji, de quibus supra capite primo hujus supplementi; & ex communi Doctorum Scholasticorum sensu: inter quos opinantur plures, quod habitualis gratia nec Adæ fuerit a principio collata; omnes vero liberalissimum Dei beneficium illam esse faterentur. De gratia autem actuali dico & hanc non fuisse Adæ debitam, quatenus neque promereri illam potuit operatione aliqua præcedenti, neque exigebat eam primus homo, ut in se absolute, & in genere *speciei suæ* prædictus esset naturali qualibet perfectione, quoniam per solam nativam facultatem intelligendi & volendi perfecta redditur rationalis creaturæ substantia. Nihilo tamen minus considerata ut est imago Dei, & comparate ad ultimum finem, a quo divulsa incidit in summam miseriam, oportebat ut supernaturali divinorum auxiliorum fulcimento ornaretur. Atque primam hujus assertionis partem demonstrant argumenta capitis primi, alteram confirmant ea, quæ secundo capite prosequabar.

Tres in hujus Thesisi patrocinium advocabo summos, clarissimoque Doctores. Sit omnium primus S. P. Augustinus, qui lib. 1v. contra Julianum cap. 3. num. 15. ait. *Bonam dicis hominum naturam, quæ talis gratiæ opitulationem meretur: quod gratanter audirem, si hoc propterea, quia rationalis creatura est, diceret: neque enim gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum lapidibus, aut lignis, pecoribusque præstatur, sed quia Imago Dei est, meretur hanc gratiam: non tamen, ut ejus bona voluntas possit procedere præter gratiam, ne vel ipsam prior det, ut retribuat illi, ac sic gratia jam non sit gratia, dum non datur gratuita, sed redditur debita. Quis non videt creaturam rationalem, quoniam imago Dei est, mereri aliquo pacto gratiam, etsi hæc nullis præcedentibus meritis retribui valeat? Scripserat supra lib. 111. cap. 11. num. 23. In natura hominis ante peccatum pacem decebat esse, non bellum.*

Alter sit Doctor Angelicus, qui præter hætenus dicta de naturali appetitu beatitudinis, in 2. dist. 3. q. 1. art. 1. Oportuit, inquit, naturam hominis taliter institui, ut non solum haberet illud, quod sibi ex principiis naturalibus debebatur, sed etiam aliquid ultra, per quod facile in finem perveniret; & quia ultimo fini amore inbarere non poterat, nec ad ipsum tenendum pervenire nisi per supernam partem suam, quæ est mens & intellectus, seu ratio, in qua Imago Dei insignita est, ideo ut illa pars in Deum tenderet, subiecta sunt sibi vires inferiores. Hæc sane verba Apolline divinatore non indigent. Si legeris Sanctum Doctorem in 1v. contra Gentes cap. 52., videbis quam aperte, quam solide ex morte & rebellionem sensuum demonstret originale peccatum, quoniam etsi videantur naturales defectus consequentes ex necessitate materiæ; tamen considerando divinam providentiam, & dignitatem superioris partis humanæ naturæ, satis probabiliter probari potest, hujusmodi

iusmodi defectus esse pœnales, & sic colligi potest, humanum genus peccato aliquo esse infectum. Supposita ergo divina providentia, & superiore hominis parte, in qua divina relucet imago, magna saltem probabilitate concluditur, non potuisse creaturam rationalem sine culpa subijci morti, ceterisque animi, corporisque miseriis. Eodem libro cap. 79. totus est in demonstranda futura corporum resurrectione, ex quo anima spiritualis quidem fit, sed natura sua *forma corporis*; ideoque ab eo separata fit in quodam statu violento, qui perpetuus esse non debet. Atque ex his Divi Thomæ principiis colligitur sensus verborum, quæ pro contraria sententia communiter proferuntur ex q. 4. de malo art. 1. ad 14. ubi ait, *carentiam divinæ visionis dupliciter competere alicui: uno modo sic, quod non habeat in se, unde possit ad beatam visionem pervenire: & sic carentia divinæ visionis competet ei, qui in solis naturalibus esset etiam sine peccato. Sic enim carentia divinæ visionis non est pœna, sed defectus consequens omnem naturam creatam, quia nulla creatura ex suis naturalibus potest pervenire ad visionem divinam, &c.* In his enim Doctor Angelicus considerat rationalem creaturam absolute, & secundum se, non comparate ad dignitatem partis superioris, atque ad providentiam, *quæ singulis perfectionibus congrua perfectibilis coaptavit, & superiorem naturam inferiori conjunxit, ut ei dominaretur.* Nam ex accurata huiusmodi consideratione & mortem, & concupiscentiam, & reliqua effecta peccati, probat in magno contra Gentiles Opere rationem habere supplicii.

Erit tertius Aegidius Romanus, qui in 2. dist. xxx. quæst. 1. art. 1. *Cogimur dicere (inquit) fuisse quamdam oportunitatem, & quamdam necessitatem, & quoddam debitum, quod natura humana in sui institutione fuerit cum quodam dono supernaturali & gratuito: sed huiusmodi necessitas non potest esse absolute & simpliciter, quia tunc gratia non esset gratia.* Quod hi tres docent poterit quisque factum tectumque tenere, vel hac nostra lucubrationcula ancillante, vel suppetentibus aliorum libris de hoc argumento egregie splendideque conscriptis.

Explicit Liber Duodecimus.

SECUNDI VOLUMINIS

PROPOSITIONES.

- I. A Dversus Judaeos, Haereticosque ex pluribus veteris Testamenti
locis divinarum Personarum Trinitas demonstratur. 5
- II. Hanc tamen expressius evincunt textus ex novo Testamento deprom-
pti. 21
- III. Inter illos germanus est, non adscititius, neque dolo, vel osci-
tantia intrusus versus VII. quinti capitis Epistola prima Joan-
nis. 25
- IV. Hujus etiam auctoritatem agnoverunt complures Ecclesiae Patres. 26
- V. Nallius ponderis sunt argumenta, quae Sociniani ex novo Testamen-
to adversus fidem Trinitatis producant. 32
- VI. Traditione quoque Patrum divinarum Personarum numerus com-
probatur. 37
- VII. Neque inspecta humana ratione Catholicum de Trinitate dogma,
seipsum evertit. 41
- VIII. Filius Dei fuit in aliqua substantia, priusquam conciperetur ex
Virgine. 57
- IX. Is a Deo Patre genitus est, ac Filius dicitur non adoptione & gra-
tia, sed generatione & natura. 67
- X. Habere ipsum Filium eandem cum Patre substantiam pluribus argu-
mentis evincitur. 80
- XI. Vocabulum quidem rite, atque opportune a Sacrosancta Nicana
Synodo fuit receptum, Symbolo additum, & consecratum. 100
- XII. Spiritus Sanctus vera est, ac subsistens Persona. 107
- XIII. Macedoniana adversus ejusdem Spiritus Sancti divinitatem nesa-
ria haeresis apertissime a Catholicis impugnatur. 117
- XIV. Procedit autem idem Spiritus Sanctus a Patre, & a Filio. 127
- XV. Immerito Latini de corrupto Symbolo redarguantur a Graecis pro-
pter additam particulam Filioque. 138
- XVI. Admittitur jure, meritoque a Theologis Missio Filii a Patre, &
Spiritus Sancti a Patre, & a Filio. 144
- XVII. Recte etiam a Scholasticis usurpantur Graeca, & Latina voca-
bula, quorum in disputationibus de Trinitate frequens est usus. 148
- XVIII. Ignatii Martyris septem Epistolae opus illius sunt parum, ac ge-
nuinum. 156
- XIX. In eisdem vero Ignatianis Epistolis Verbi divinitas apertissime tra-
ditur. 160
- XX. Etiam Justinus Martyr aeterni Verbi affirmavit, & credidit Divi-
nitatem. 161

- xxi. *Nec Arianis, nec Sabellianis praeluit Athenagoras in sua pro Christianis Apologia.* 165
- xxii. *Propugnat quoque Verbi divinitatem in libris adversus Hæreses Irenæus.* 167
- xxiii. *Injuste S. Clement Alexandrinus a Joanne Clerico, aliisque impostoribus infimulatur Arianismi.* 170
- xxiv. *As Origenem Adamantium a labe hujus Hæresis omnino purgare non possumus.* 173
- xxv. *Perperam advocarunt Ariani Epistolam Dionysii Alexandrini in sua Hæresis patrocinium.* 177
- xxvi. *Iniquum est Wolzogenii judicium de sententia Athanasii: quem esse Autorem Symboli ipsius nomine inscripti nequit evidenter probari.* 179
- xxvii. *Basilii Magni nunquam dogma Catholicum violavit.* 185
- xxviii. *Sententia est probabilior, nec Tertullianum Verbi improbasse divinitatem.* 188
- xxix. *At Eusebii Pamphili fides pendet in ambiguo, & pluribus argumentis accusatur, pluribus etiam defenditur.* 193
- xxx. *Liberius Papa subscripsit uni ex tribus Sirmiensibus formulis, quæ interpretative potest Ariana appellari.* 202
- xxxi. *Non tamen subscripsit tertia, ut opinantur Valesius & Pagius; Ibid.*
- xxxii. *Et multo minus probavit secundam formaliter hæreticam, sive absolute, ut putat Blondellus, sive in una tantum parte, quomodo visum Petavio.* 203
- xxxiii. *Hosius cessit tandem Arianis, illorumque impietati consensit.* 207
- xxxiv. *In Arianico tamen perfidia nequaquam obiit.* 208
- xxxv. *Catholicam de Trinitate fidem proficitur Ecclesia in Hymno Te Deum laudamus, quem jure Ambrosio, atque Augustino tribuimus.* 209
- xxxvi. *Nemo acie naturalis ingenii potest Trinitatis mysterium percipere, nec fide imbutus illud humanis tantum argumentationibus demonstrare.* 214
- xxxvii. *Datur in Deo verum aliquod, ac proprium generationis principium.* 219
- xxxviii. *Hoc autem principium non est sola hypostasis, aut relatio.* 220
- xxxix. *Neque sola natura principium est processionum divinarum.* 221
- xl. *Admittendum non est aliquod principium quo a principio quod sensu complexo distinctum.* Ibid.
- xli. *Cur solus Filius sit genitus, reddi a nobis evidens ratio non potest.* 227
- xlil. *Laudandi tamen sunt Scholastici, qui divinas processionem tanta do-*

- doctrinarum varietate conati sunt illustrare, & singulorum sententia aliquo sensu vera est. 229
- XLIII.** Si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, essent ambo una, eademque persona. 231
- XLIV.** Si relationes accipiantur concrete, idest, pro relativis qua dicuntur ad invicem, sunt in Deo realiter; si pro forma aliqua, per quam constituuntur relativa, non sunt res aliqua complexe significabilis, sunt tamen res extra animam significabilis incomplexe. 235
- XLV.** Si accipiantur relationes concrete, & pro relativis sunt in Deo tantum tres; si vero pro respectu & ordine, possunt quatuor admitteri. 236
- XLVI.** Quomodocunque accipiantur in Deo relationes, sunt infinita quaedam perfectio, incomplexum cum divina essentia significabilis. 237
- XLVII.** Accepto substantiæ vocabulo pro modo peculiari existendi, quo constituitur persona plenarie individua, tres sunt in Deo substantiæ. 239
- XLVIII.** Accepto autem, prout significat rationem existendi per se, atque in sensu grammaticali, una tantum est in Deo substantia. Ibid.
- XLIX.** Differentibus de Trinitate observandum est, ne has propositiones enuntient, Essentia generat, Pater est aliud a Filio, Filius est unus cum Patre; atque ut vitent tam vocabula, qua personarum pluralitatem excludunt, quam illa, que innuere videntur distinctionem substantiæ. 240
- L.** Retinendum est autem ipsum Trinitatis vocabulum, necnon servanda locutiones illæ, Trina Deitas, Trina Unitas, Trina Majestas. 243
- LI.** Ab uno Trinoque Deo disputationem ad Angelos convertentes, hos existere adversus Sadducæos probamus ex sacris literis, omniumque plane hominum sensu. 248
- LII.** Hac tamen Angelorum existentia certis naturalibus argumentis probari nequit. 250
- LIII.** Idem Angeli nulla extensione corporea suapte natura præditi sunt. 253
- LIV.** Appellari possunt Angeli mortales multimodis: 260
- LV.** Verum, in quantum immortalitas idem est ac permanentia substantiæ, qua nullam habet intrinsecam potentiam inclinantem se ad non esse, dicendi sunt immortales. 261
- LVI.** Non repugnat plures Angelos in eadem specie multiplicari: 263
- LVII.** Imo videtur probabilior, ac Patribus magis consentanea sententia eorum, qui affirmant omnes Angelos esse unius speciei. 265
- LVIII.** Videtur numerum Angelorum non esse multitudinem hominum amplius; sed incerta res est, neque debet temere definiri. 267
- LIX.**

LIX. <i>Est probabilior sententia eorum, qui putant Angelos una cum rebus corporeis fuisse creatos.</i>	269
LX. <i>Ad fidem tamen sententia illa non spectat.</i>	270
LXI. <i>Neque ad finem spectat, imo nullatenus est certa vulgaris opinio Angelos in calo Empyreo fuisse productos</i>	272
LXII. <i>Habuerunt Angeli in prima sui conditione actualem gratiam, quam S. Pater appellat adjutorium sine quo.</i>	277
LXIII. <i>Fuerunt etiam gratia sanctificante exornati: quamvis id non sit plane certum, & absque ullo fidei detrimento possit negari.</i>	278
LXIV. <i>Juxta Augustinum Angeli conditi fuerunt absque perfecta, ac plena supernaturali beatitudine,</i>	283
LXV. <i>Sed in beatitudine tamen supernaturali inchoata, quæ gratiam, & amorem castum complectitur.</i>	285
LXVI. <i>Receperunt etiam Angeli in prima conditione naturalem beatitudinem.</i>	286
LXVII. <i>Peragitur ipsorum Angelorum cognitio per ideas ingenas, & innatas, atque participatione lucis aeternæ</i>	289
LXVIII. <i>Certissimum est Angelis manifesta nequaquam esse secreta cordium.</i>	291
LXIX. <i>Datur quædam inter Angelos allocutio,</i>	298
LXX. <i>Eaque probabilius perficitur certis signis spiritualibus.</i>	299
LXXI. <i>Putura contingentia, & libera ab Angelis certo cognosci, & prænuntiari non possunt.</i>	302
LXXII. <i>Deprehenditur certis notationibus, quam fallacia fuerint idolorum oracula.</i>	304
LXXIII. <i>Prædicti quoque fuerunt. Angeli libero voluntatis arbitrio.</i>	307
LXXIV. <i>Non videtur voluntas Angelica in eo, quod semel elegerit, sua-pte natura immutabilis.</i>	309
LXXV. <i>Vera interdum Angeli assumunt corpora.</i>	312
LXXVI. <i>Sunt certo, ac definito loco præsentés,</i>	314
LXXVII. <i>Et quidem ratione substantia sua;</i>	ibid.
LXXVIII. <i>Quamquam constituentur in loco per contactum operatione, & applicatione virtutis.</i>	315
LXXIX. <i>Angeli peccare & mereri potuerunt, antequam intervallo morarum temporalium percurrerent:</i>	319
LXXX. <i>Non tamen potuerunt mereri vel demereri in primo instanti operationis Angelicæ.</i>	321
LXXXI. <i>Verisimile est Satanam fuisse ceteris spiritibus nobiliorem.</i>	325
LXXXII. <i>Superbia Angeli Apostata peccaverunt.</i>	326
LXXXIII. <i>Ignis, quo daemones & damnati torquentur, erit perpetuus ac sempiternus.</i>	331
LXXXIV. <i>Est proculdubio idem ignis materialis, atque corporeus.</i>	341
LXXXV.	

LXXXV. In Sanctorum Angelorum Hierarchia novem ordines sunt dispositi,	349
LXXXVI. Atque ex unoquoque Ordine Angeli interdum ad nos mittuntur.	352
LXXXVII. Nam instituerunt vempublicam, & exercitus disposuerunt etiam iniqui spiritus.	353
LXXXVIII. Deputatur Angelus custos a Deo omnibus fidelibus, & probabilis ceteris etiam hominibus.	354
LXXXIX. Etiam malus Angelus deputatur universis a Principe demoniorum.	357
XC. Prodigia ac portenta patrata virtute demonum, si rerum causa dignoscerentur, mira non censerentur.	363
XCI. Homines etiam improbi aliquando vera operantur miracula.	364
XCII. Vera autem a falsis miraculis certis characteribus distinguuntur:	365
XCIII. Ex quæ vera sunt, & naturalem superant facultatem, fieri nequeunt in confirmationem erroris.	366
XCIV. Datur aliqua magia, per quam vel arte, vel naturali scientia, plura efficiuntur præter consuetum naturæ ordinem;	373
XCV. Atque datur aliud genus magia, cujus effectus naturaliter non eveniant.	375
XCVI. Opera, quæ ad hanc magiam pertinent, ab iniquo & contaminato spiritu efficiuntur.	Ibid.
XCVII. Habent ideo istiusmodi opera in se crimen idololatriæ, demonisque cultum nefarium.	376
XCVIII. Ars magica a posteris Chæm cepit primum disseminari.	377
XCIX. Est itaque scelus summopere detestabile artem ipsam magicam exercere.	378
C. Post disputationes de spiritibus, de mundo aspectabili differentes debent ceteris Historiis præferre Mosaicam narrationem.	382
CI. Audacia vitio notari debent qui carpunt Augustinianam de simultanea creatione sententiam.	388
CII. Est enim hæc non tantum ab omni animadversione immunis, veram etiam probabilis, & prope certa.	390
CIII. Opposita tamen tanquam aperte falsa ab Augustiniano Theologo non debet refelli.	395
CIV. Augustiniana doctrina fulcimentum est contratiis de operibus sex dierum Commentarius.	400.
CV. Paradisi voluptatis fuit locus quidam verus, atque corporeus.	405
CVI. Situm arbitramur in planicie supra vertices montium Ararat.	407
CVII. Existerunt revera inter arbores Paradisi lignum vitæ, & lignum scientiæ boni & mali.	411
CVIII. A Deo omnia producta fuerunt in tempore:	412
CIX.	

<i>CIX. Et forte nulla res creata potuit produci ab aeterno.</i>	414
<i>CX. Vero tempore Deus mundum condidit, non autumali.</i>	418
<i>CXL. Mundi aetas in certas Epochas distributa comprehendit usque ad Christi natiuitatem circa annos MCMXL.</i>	425
<i>CXII. Nullus mortalium potest cognoscere finem saeculi, & tempus consummationis.</i>	431
<i>CXIII. Hominum uniuersorum Protoparens fuit Adam.</i>	437
<i>CXIV. Ipsi Corpus neque infantili aetate, neque staturâ Gigantis productum est.</i>	447
<i>CXV. Non fuit, ut putauit Eugubinus, Androgynum.</i>	448
<i>CXVI. Quae de productione Euae narrantur, sunt literaliter, & historice accipienda.</i>	450
<i>CXVII. Animus hominum est spiritualis, atque incorporeus.</i>	453
<i>CXVIII. Rationalis Anima non est portio aliqua diuinæ substantiæ.</i>	454
<i>CXIX. Creata non fuit Anima spiritualis extra corpus, neque in illud ob crimen antea perpetratum detrusa.</i>	457
<i>CXX. Utrum anima creetur ex nihilo questio perdifficilis est, nec sine causa Magnus Augustinus in hac re dubitauit.</i>	461
<i>CXXI. Est tamen catholicum, & irrefragabile Dogma, quod anima non propagetur semine corporali.</i>	465
<i>CXXII. Non demoritur spiritualis Anima simul cum suo corpore:</i>	474
<i>CXXIII. Neque datur Animarum de uno in aliud corpus transmigratio;</i>	479
<i>CXXIV. Sive circulus Animorum, aut reuolutio Platonica.</i>	481
<i>CXXV. Creatus est homo ad imaginem, & similitudinem Dei: & hæc imago sita est in facultate intelligendi & volendi, atque in arbitrii libertate.</i>	482
<i>CXXVI. Verum similitudo Dei etiam gratiarum, ac virtutum dona completitur.</i>	483
<i>CXXVII. Cum gratia habituali productus fuit primus homo.</i>	484
<i>CXXVIII. Præter hanc gratiam habitualement, Deus illi etiam actualement largitus est.</i>	491
<i>CXXIX. Verumtamen Adam ut perseveraret non opus habebat adiutorio gratiæ prædeterminantis, atque victricis.</i>	493
<i>CXXX. Non fuit immortalitas primi hominis proprietas natura, sed gratiæ Dei beneficium.</i>	502
<i>CXXXI. Habuit primus homo libertatem a necessitate, a peccato, a miseria.</i>	506
<i>CXXXII. Fuisse etiam in statu Innocentiæ Filiorum per conjugalem copulam propagatio.</i>	513
<i>CXXXIII. Aequissima fuit lex principio lata, ne homo certæ arboris fructum tangeret.</i>	516
<i>CXXXIV. Ad hujus legis violationem Diabolus hominem impulit, usus vero</i>	vero

- vero ac naturali serpente, tanquam organo, & instrumento. 518
- CXXXV. In transgressionem illam plura reperiuntur peccata, sed fuit pri-
mu[m], & radix ceterorum superbia. 522
- CXXXVI. Mors est p[œ]na peccati: ac poterat quidem primus homo sibi mor-
tem consciscere; sed non erat moriturus nisi peccasset. 525
- CXXXVII. Ignorantia pariter, quam patitur omnis homo ab exordio na-
tivitatis suæ, non est natura instituti hominis, sed p[œ]na damnati. 532
- CXXXVIII. Similiter concupiscentia est vitium peccato infeminatum, &
vulnus, atque supplicium. 535
- CXXXIX. Hujus concupiscentia argumentum esse pudorem nuditatis, per-
peram nititur adversus Augustinum demonstrare Pheronius. 538
- EXL. Vere fecit Deus Adamo, & Evæ tunicas pelliceas ad tegendam
corporum nuditatem. 541
- EXLI. Adam patris criminis p[œ]nituit, æternamque salutem fuit con-
sequutus. 543
- EXLII. Complura sunt argumenta, quibus aliqui demonstrare nituntur,
non repugnare statum puræ naturæ. 547
- EXLIII. At non desunt valida momenta etiam iis, qui ex adverso eum-
dem statum impossibilem esse contendunt. 556
- EXLIV. Tenendum est itaque inter utramque sententiam traditam ab
Augustino temperamentum. 563

